

११	स्वाणाम्पुत्राय	१२	अनभिस्यरूपम्	१३	आताशाचलपथः	१४	अनाशाचलपथः	१५	अनाशनपथः
११	स्वाणोस्मानविशेषः	१२	अनादेशद्वयेआज्यं	१३	स्वाररुशनिर्णयः	१४	मृताशौचेनिर्णयः	१५	संक्रांसादेशाभिभोजननिर्णयः
११	ननयुलपप्रकारः	१२	अनादेशपत्रसमस्तव्यासति	१३	गोधूमप्रतिमसयः	१४	क्षतजाशौचनिर्णयः	१५	नानिर्णयः
१२	त्रवारभक्तकालः	१२	अनादेशदेवताप्रजापतिः	१३	कौत्साचपास्यानि	१४	गर्भिण्यादीनांअनेत्रितिनिधिः	१५	चांद्रायणेएकादश्यांभोजनंकार्यम्
१२	भद्रासुच्छनिर्णयः	१२	अनादेशदेवताप्रजापतिः	१३	कुर्मांडादिनिर्णयः प्रविषदादिषु	१४	पूर्वसंक्रस्यतत्रनेरजस्वलाक	१५	प्रतिपद्यदिनिधिनिर्णयः
१२	भद्रासुच्छनिर्णयः	१२	अनादेशदेवताप्रजापतिः	१३	हविष्यप्रदार्याः	१४	रजस्वलाक	१५	सर्वतिथिषुयुव्यानि
१२	दिलभद्रासुच्छनिर्णयः	१२	अनुक्तसंख्यायांनिर्णयः	१३	गृहीतगतस्यागेमयः	१४	प्रतिनिधयः	१५	द्वितीयाभिर्णयः
१२	त्रवारभौविशेषः	१२	अनुक्तसंख्यायांनिर्णयः	१३	अग्निप्रद	१४	स्त्रीश्रुद्रयोर्वनादोनिधयः	१५	तृतीयाभिर्णयः
१२	त्रवारभौविशेषः	१२	अनुक्तसंख्यायांनिर्णयः	१३	उपवागवत्याम्नायः	१४	वैधः	१५	चतुर्थीनिर्णयः
१२	त्रवारभौविशेषः	१२	अनुक्तसंख्यायांनिर्णयः	१३	त्रेनिर्णयः	१४	व्रासणस्पहीप्रवर्णक	१५	पंचमीनिर्णयः
१२	त्रवारभौविशेषः	१२	अनुक्तसंख्यायांनिर्णयः	१३	स्त्रीव्रतविशेषः	१४	कर्करणेनिधयः	१५	षष्ठीनिर्णयः
१२	त्रवारभौविशेषः	१२	अनुक्तसंख्यायांनिर्णयः	१३	निधयविशेषः	१४	कुचविश्रविनिधिनिधयः	१५	सप्तमीनिर्णयः
१२	त्रवारभौविशेषः	१२	अनुक्तसंख्यायांनिर्णयः	१३	एकारशंतांङ्कलि	१४	वैधः	१५	अष्टमीनिर्णयः
१२	त्रवारभौविशेषः	१२	अनुक्तसंख्यायांनिर्णयः	१३	वैधः	१४	त्रवारशिसन्धिपते	१५	नवमीनिर्णयः
१२	त्रवारभौविशेषः	१२	अनुक्तसंख्यायांनिर्णयः	१३	अनुपानादिनिर्णयः	१४	शिवरात्रीमानाधारणं	१५	दशमीनिर्णयः
१२	त्रवारभौविशेषः	१२	अनुक्तसंख्यायांनिर्णयः	१३	संतुनादेशनिर्णयः	१४	भूतासम्पादेशाद्व्याभौ	१५	एकादशीनिर्णयः

१०	एकदशगानित्यस्यम्पुत्र	२१	द्वादशयान्कर्त्तव्यदार्श्याः	२५	इत्याचारंभ्राः षोर्णमा	३०	पतितान् भोजने प्राप-	३०	चाल इच्छतु राणाम्
१०	प्रासन्नियेधे प्रलाहा-	२३	द्वादशयान्निवेदनं न्त्रिः	२५	स्वामेव	३०	निरनिकस्य अमाभि	३०	शृणान्ननिषेधः
१०	ताभ्यनुशातिर्णयः	२३	स्वत्सन्नापत्तं क्त्वाद्दशी	२५	अमायां विशेषः	३१	र्णयः	३१	तक्रघृतपाचितानामि
१०	एकादश्याः अरादश	२४	अष्टोमहाद्वादशयः	२६	गलमासोदनमथमा	३१	साग्निक्त्वापमनिर्णयः	३१	वेधे भोजनादि श्राव०
११	भेदाः	२४	अथद्वादशीनिर्णयः	२६	रंभ्रइष्टः	३१	स्त्रीशूद्राणामपमनिर्ण-	३१	ग्रहणकाले भोजने म
१२	एकादशी त्रयोपयुक्त	२४	आह्निकप्रापफर्षः	२६	मत्तान्तरे कर्त्तव्या	३१	श्राद्धान्तरसन्निपाते	३१	ग्रहणे उपवासः कैंः क्वा
१२	धर्माः	२४	त्रयोपादिसंक्रतेनिर्ण-	२६	अथविह्वलिः	३१	सिनीचालीलक्षणं	३१	पुनगतो उपवासनि-
१२	एकादशी चने अथिका	२४	हरिवाससलक्षणम्	२७	आययणी विशेषः	३१	कुडूलक्षणम्	३१	ग्रहणे शूद्रा मयोगः
१२	विषाः	२४	उपवासातिक्रमे	२७	पशुयागकालः	३१	कुतुपकाकृतक्षणं	३१	स्नानदानादि कालनि-
१२	एकदशी त्रिनाकरणेमा	२४	द्वादशीनिर्णयः	२७	आधानकालः	३१	तुलादानम्	३१	मुनिस्नानाकरणेदोषः
१२	साम्य चतविधिः	२४	त्रयोदशीनिर्णयः	२७	आधाननक्षत्राणि	३१	अमाश्राद्धानि क्रमेमा	३१	ग्रहणस्नाने तीर्थानि
१२	दशमी नियमः	२४	त्रयोदशीनिर्णयः	२७	सौमयागकालः	३१	ग्रहणनिर्णयः	३१	उद्योगदः कस्नाने नारत-
१२	त्रतत्राभिनस्य प्रायश्चि	२४	चतुर्दशीनिर्णयः	२७	अमायागकालः	३१	वेधनिर्णयः	३१	तीर्थानि शेषेदानवि-
१२	एकादश्यां श्राद्धशोभो	२४	पुर्णिमाभावास्मान्निर्ण-	२७	अमायास्याश्राद्धका-	३१	चंद्रग्रहणे विशेषः	३१	ग्रहणे श्राद्धविधिः
१३	अत्रतमानि	२४	अमायांसौमवारादि	२७	पिंडपितृयज्ञकालः	३१	चंद्रग्रहणे विशेषः	३१	ग्रहणे श्राद्धभोजने दो-
१३	सर्वचने युनियमाः	२४	योगे संयोगलक्षणो-	२७	पिंडपितृयज्ञकरणेमा	३१	चंद्रसूर्यग्रहणो	३१	सतुक्ते ग्रहणे च
१३	उपवाससंकलमः	२५	व्यतीपानः	२७	यश्चित्तम्	३१	ग्रहणे संध्या होमादौ	३१	कर्त्तव्यविशेषः
			अथेष्टिकालः	२७	वैश्वदेवाकरणे प्राप-	३१		३१	

दोषोत्पत्तयः
 चैत्रशकुकुब्जदश्यांरम
 नोत्सवः
 अथागमोक्तदीप्ताव
 नांदमनारोपणविधिः
 चैत्रशकुकुब्जयोदश्याम-
 नंगजनम्
 चैत्रशकुकुब्जनुर्दशीपूर्वी
 ग्राह्या
 चैत्रशकुकुपूणिमा
 अत्रनिशेषोनिर्णयामृते
 अत्रसर्वदेवानांदमनहू-
 जोक्ता
 इयंमन्वादिः
 इतिचैत्रः
 अप्येषेशान्वः
 विषसंक्रमः

अत्रैवयाद्वसुकंभा
 ल्ये
 चैत्रशकुकुवृत्तीयाम
 त्यजयंती
 अत्रैवप्रसंगाद्दशा
 यत्तारजयंत्यः
 जन्माष्टम्यादौविशो-
 त्तत्रैवशकुकुपंचगीक
 र्थादिः
 चैत्रशकुकुष्टम्यांभ-
 वास्तुसतिः
 अत्रभवानीयात्रा
 अत्रैवअशोककल्लि
 क्रामारानं
 चैत्रशकुकुनवगीरा
 मनवमी
 चैत्रशकुकुब्जादश्यां

अथाद्वितीयपरिच्छे
 दानुकर्मणिकामा
 रम्यने
 अथसंयत्सरप्रतिपत्
 गीनसंक्रान्तिनिर्णयः
 अथतिथिनिर्णयः
 अपितुसंवत्सारंभः
 अस्यामिवनवरात्रारं
 अत्रप्रभादानं
 कुंभदानम्
 चैत्रशकुकुवृत्तीयामं
 गोषोदोक्तोत्सवः
 अत्रैवसोभाग्यश
 पनत्रनम्
 इयंमन्वादिः
 प्रसंगालवमन्वादि
 निर्णयः

पंगलकुरुषुविधिविशो-
 मंत्रदीप्ताहोमवर्षणा
 कुरुक्षेत्रेप्रतिग्रहेमा-
 द्यसंक्रान्तिनद्वय्योप
 ग्रहणेविशेषः
 मेयाच्छादनेअंश-
 दीनम्
 इतिग्रहणनिर्णयः
 अथसमुद्रस्नानं
 शृगुषोमवारसमुद्र
 स्नानविधेयः
 अथर्वणित्स्नानविधे-
 सेतुबंधोत्तनिर्णयः
 समुद्रस्नानविधिः
 समुद्रार्थ्यंगुप्तः
 समुद्रतर्पण

रजस्सलानांस्नानं
 गानावपिब्याद्दोदि
 चंद्रग्रहणंदिवाचेत्
 सूर्यग्रहणंरात्रौचेत्
 ग्रहणदिनेगार्पिक-
 श्राद्धंश्राद्धोच्यते
 तत्रमंत्रदीप्ताकल
 जयराश्यादौग्रहणे
 ग्रहणेइष्टानिष्कृतं
 नागविचरानेगत्रः
 अत्रशान्तिरुक्ता
 ग्रहणेहोमादिकर्तव्य-
 यत्ना-
 होमाशक्तौचतुर्गुणो-
 जपः
 गर्भिण्याग्रहणाक-
 लोक्तनेनिर्णयः

८	अथवेगसंस्थानं	११	वैशारदशकुकुचतुर्दशी	१२	ज्येष्ठशकुकुचतुर्दशी-	२५	श्रावणशकुकुचतुर्दशी	२५	सिंहपराःषोडश
८	तंसंप्रणस्थानाशः	११	नृसिंहजयंती	१२	भिर्बला	१८	प्रपुस्तवा	२५	अत्रगोप्रसवेकुचका
९	नेत्रशकुकुचतुर्दशी	११	अथानविशुद्धः	१२	ज्येष्ठपूर्णिमासांसा	१९	श्रावणशकुकुचतुर्दशी	२५	रेनारवः
९	स्यन्तुर्दशी	११	वैशारदशकुकुचतुर्दशी	१२	विनीचनं	१९	श्रावणशकुकुचतुर्दशी	२५	भाद्रकृष्णान्तुर्दशी
९	इयंपुगादिरपि	११	विशेषोपराके	१२	इयंमन्वादिरपि	१९	नागपंचमी	२५	ज्वलीसंज्ञा
९	अत्रथाद्रमुक्तंमाल्ये	१२	अत्रकृष्णाजिनदानं	१२	इतिज्येष्ठः	१९	अत्रविशेषोहेमाद्रौ	२५	भाद्रकृष्णान्तुर्दशी
१०	अत्रदानविशेषस्तत्रे	१२	इतिवैशारदः	१२	अथाषाढः	१९	भविष्ये-	२५	चकुचसंज्ञा
१०	वभविष्ये	१२	अथज्येष्ठः	१२	मिथुनसंक्रांतोपराः	१९	अत्रैवशिष्योःपवि	२५	अत्रगोःपूजा
१०	अत्ररात्रिमोजनेमा-	१२	इयंसंक्रांतोपू-	१४	आषाढशकुकुचदशमी	२१	त्रारोपणम्	२६	अथजन्माष्टमी
१०	अत्रथाद्रहाकरणेमा-	१२	ज्येष्ठशकुकुचतुर्दशी	१४	पौर्णमासीचमन्या-	२१	श्रावणशकुकुचतुर्द-	३०	भाद्रकृष्णामावासां
१०	अत्रसमुद्रस्थानंभय-	१२	यारंभाजनं	१४	अत्रैवविष्णुशयनो	२३	शीपूर्वयुता	३०	कुशग्रहणं
१०	द्रपमेवनृतीयापरशक-	१२	ज्येष्ठशकुकुचदशमीदश	१४	त्सवः	२३	अथोपाकर्म	३०	भाद्रशकुकुचतुर्दशी
१०	रामजयंती-	१२	हरारव्या	१४	आषाढशकुकुचदशमी	२५	अत्रैवदृश्यतीवोस-	३१	रित्तादिका-
१०	वैशारदशकुकुचतुर्दशी	१२	अत्रविशेषःऋशी-	१४	अत्रैवचानुमास्यारभः	२५	श्रावण्यापौर्णमा-	३१	भाद्रशकुकुचतुर्दशी
१०	गंगोसतिः	१२	खंडे-	१८	अथनदीनारजोदेषः	२५	स्यांश्चणाकर्म-	३१	रदन्तुर्दशी
१०	वैशारदशकुकुचदशमी	१२	अस्यामेवसेतुबंधरा	१८	इत्याषाढः	२५	इतिश्रावणः	३१	अत्रचंद्रदर्शनंनि
	योगविशेषः		मेश्वरपूजा	१८	अथश्रावणः	२५	अथभाद्रपदः		इम्-

३१	भाद्रशुक्लपंचमीक- षिपंचमी	शयश्राद्धम्	३६	अथपूजाविधिः	६०	अथकार्तिका	६५	मार्गशीर्षपंचमम्
३१	भाद्रशुक्लषष्ठीसूर्य- षष्ठी	इतिभाद्रपदः अथाशिवनः	३६	आश्विनशुक्लपंच- म्यामुपागल्लितान्	६१	तुलामंत्रमेपराः षोड- शथकार्तिकस्नानं	६५	यमहिनीया कार्तिकशुक्लनवमीसु गादिः
३१	भाद्रशुक्लसप्तमीदूर्वा सप्तमी	कन्यासंक्रमेपराः षोड- शमहालयाः	३७	सरस्वतीस्थापनं अथषष्ठी.	६१	अथमालाधारणं	६५	अत्रैवशिष्टविरात्रम् कार्तिकशुक्लदशमी- श्रीकृष्णचक्रमत्तम्
३२	अत्रैवज्येष्ठापूर्जोक्ता भाद्रशुक्लद्वादशपां- रणं	कपिलाषष्ठी. इयमेवचंद्रषष्ठी	३७	अस्यामेवद्वैवाविरात्रं अथसप्तमीपूजावि-	६१	कचतुर्थी	६६	कार्तिकशुक्लद्वादश्या रेवतीयोगरहितार्या पारणिकार्यम्
३२	इयमेवश्रवणद्वादशी शामनावतारनिमि- त्तोपवासत्रयम्	अष्टम्यां महालक्ष्मी. नवम्यामन्वसका	३८	अथमहाष्टमी महानवमी	६१	कार्तिककृष्णद्वादशी गोवर्धनपूजा	६६	अस्यामेवदेवोत्था- पनशुक्लम्
३२	भाद्रशुक्लचतुर्दश्या मननघनम्	अथत्रयोदशीश्राद्धं अथचतुर्दशी	३८	अथबलिदानम् अथसहस्रचंडी	६२	शनिरुक्चतुर्दशी	६६	चातुर्मास्यत्रयसमा- अथयाराहोक्तो बोध- नाभिधिः
३५	अथागस्त्यार्यः भाद्रपदपौर्णमास्यां षिपितामहात्स्वीनिहि-	अमायांविशेषमाह आश्विनप्रतिपद्दोहि वश्राद्धम्	३८	अथनवरात्रपारणं विजयादशमी	६२	कार्तिकामावास्यामा शत्रुजी	६६	नातुर्मास्यत्रयसमा- अथयाराहोक्तो बोध- नाभिधिः
३५		इतिमहालयनिर्णयः अथाश्विनप्रतिपदि नवरात्रांश्रः	३८	आश्विनपौर्णमासी कोजागरी	६४	कार्तिकशुक्लमतिपदि गोडा.	६७	कार्तिकशुक्लद्वादशी पौर्णमासीचमन्यादिः
			६०	अत्रैवाश्वजुजीवर्म इत्याश्विनः	६४	बलिप्रतिपत्		

६० त्रैकुण्डचतुर्दशी

६० तानिक्रवणोद्यापनम्

६० क्रातिक्रपोर्णगासीप्ररा

६० अत्रत्रिपुरोत्सवः

६० अत्रदयोलगोर्णतिप्रशः

६० अत्रकार्तिकेयदर्शनं

६० इतिकार्तिकः

६० अथमार्गशीर्षः

६० दशशुक्रैःपूर्वाःषोडश

६० मार्गच्छणासमीकाला

६० दृशी

६० अत्रकालभैरवपूजा-

६० मार्गशीर्षशुक्रपंचम्यां

६० नागपूजा

६० मार्गशीर्षशुक्रपक्षीचं

६० प्रापधीः

६० इयमेगस्कंदपक्षी

६० मार्गशीर्षपौर्णमास्यां

६० नोत्सतिः

६० इतिमार्गशीर्षः

६० अथपौषः

६० धनुःसंक्रमेपराःषोड

६० षोषशुक्रैःकादशीमन्वा

६० षोषामावास्यायांअर्थो

६० दयः

६० अत्रदानविशेषः

७० इतिपौषः

७० अथमाघः

७० माघस्नानम्

७० मकरसंक्रांतौपरतन्व

७० त्वारिंशत्पटिकाःपु-

७० मकरदानविशेषः

७० माघामाघयोगविशे-

७० माघच्छणाचतुर्दश्यां

७२ यमतर्पणम्

७२ माघशुक्लचतुर्थानि

७२ चतुर्थीः

७२ इयमवकुंदचतुर्थीः

७२ माघशुक्लपंचमीश्री

७२ पंचमी

७२ रथसप्तमी

७२ अत्रदानविशेषः

७२ इयमन्वादिः

७२ माघशुक्लदशमीश्री

७२ द्वादशी

७२ माघशुक्लद्वादशीभी

७२ द्वादशीः

७२ माघीपूर्णिमा

७२ इतिमाघः

७२ अथफाल्गुनः

७२ कुंभेपोडश

७४ फाल्गुनरुष्याष्टम्यां

७४ विशेषः

७४ अस्यामेवग्रहणेविना

७४ इयमन्वादिः

७४ चैत्ररुष्याप्रतिपदिव-

७४ संतोत्सवः

७४ अत्रविशेषोद्देमादौ-

७४ अत्रचतुर्दशमप्राश

७४ नमुक्तम्

७४ चैत्रामावास्यामन्वा-

७४ इतिकाल्पुनः

७४ इतिद्वितीयपरिच्छे

७४ दःसमाप्तः

७४ अथतृतीयपरिच्छे

७४ दःप्रारभ्यते

७४ मंगलाचरणं

१ प्रथमरजोदर्शने-

१ दुष्टतिथ्यादयः

१ दुष्टवाराः

१ नक्षत्रफलं

१ लग्नफलं

१ वस्त्रफलं

१ रुधिरविदुफलं

१ प्रथमतोदोषःस्त्रीग

१ मने-

२ योगफलं

२ दुष्टप्रथमर्नेशांतिः

२ दुष्टरजोदर्शनशांतिः

२ प्रथमतोविशेषः

२ प्रथमतोमाक्रुस्त्रीग

२ मन्निषेधः

३ ऋतोगमनेदिनसंख्या

३ ऋतोगमनेतिथ्यादि

नियमाः	स्नानम्	विचारः	प्रहणजननेशांतिः	तांबूलभक्षणम्
आश्रयैस्वीगमनेभि	रजस्वलायांरजसिज्ज	आशोनांनरपातवृद्धि	अकालप्रसवस्त्रीयु	निष्क्रमणं
अनेकशार्घ्यस्युगम्ने	येत्सौ	आहेविचारः	गलक्षणम्	अथोपवेशनम्
ऋतावगमनेदोषः	रजसौज्ञाने	जनादृष्टकालगंडांत	उपरिदंतजनने	अन्नप्राशनम्
गर्भाधानविश्वकरणे	पुंसवचनवलोभनं	सादासम्	त्रिकर्षांविःवालत्रय-	अब्दपूर्तिःऊष्णोदक
मूलमासशुक्लास्तादौ	पुनश्चाणि	आश्लेषाफलम्	जनने	स्नानवि.
स्वीगमनेशुद्धिमाह	पुसवनेतिथ्यादि	ज्येष्ठाफलम्	पृथीपूजा	कटिसूत्रम्
रात्रावाशौचेरजसि	अनवलोभनं	मूलफलम्	दत्तपुत्रपरिश्रमहविधिः	चौलमानरियाभिषण्यां
सप्तदशदिनमध्येर	सीमंतोन्नयनम्	मूलचर्सेः	स्वीशुद्रयोदंतकेवि-	त्रिषेधः
जसिचेत्	तत्रप्रतिगर्भकतय	लग्नभेदास्फलम्	शुद्रकर्तृफहोमेवि०	ज्वरोत्पन्नोमातुरजसि
सोर्गजेरजसि	सीमंताभावे	विशास्वादिरफलम्	दत्तकेशिशेषः	संकटेसुंडनोत्तरवि०
रजस्वलायामन्योन्य-	भोजनेप्रायश्चित्तं	चित्रादिरफलम्	यमयोर्ज्वंघकानिषु	सोदरयोराशौचं
सैस्पर्शैः	गर्भिणीतल्पतिथ्याः	अनीपानादिरफलम्	विचारः	चौलभोजनेप्रायश्चि०
सवर्णानांविशेषः	पशुःश्राद्धभोजनवि-	विरुतांगेसहदंजा	सृष्टिकास्थानम्	शिखाविचारः
रजस्वलायाश्चांडा-	सृष्टिकापूहुप्रवेशः	तफलम्	नामकर्मतत्कालवि०	चौलंचौलशास्त्रार्थश्च
लादिस्पर्शं	जातकम्	पितृभ्रातृएकनसत्र	स्वद्वारोहःप्रेतारोहः	विद्यारंभः
रजस्वलायांनैमित्तिका	वृद्धिश्राद्धेआमहेम	जाते	दुग्धपानम्	धनुर्विद्या

१५	अनुपनीतस्य विशेषः	१७	पठं मूकादीनां विशेषः	१९	दंडाः	२२	महानाम्नादित्रयं	३१	भानृगोत्रनिर्णयः
१५	उपनयनं शिशुलक्षणं	१८	कुंडगोलरूपयोः गाय	१९	अजिनं	२२	समावर्तनं	३१	कन्याविवाहकालः
१५	उपनयने गौणकालः	१८	सुपदेशः	१९	यज्ञोपवीतं	२२	बदोः पूर्वमृतानां व्यवहारः	३२	गुर्वर्कबलम्
१५	जन्ममासादि	१८	भिक्षायां विचारः	१९	तत्संख्या	२३	शौचम्	३२	बृहस्पतिशान्तिः
१६	उपनयने गुरुचलं	१८	संस्कारलोपे मायश्चि-	१९	ब्रह्मचारिधर्मलोपे	२३	स्नानकत्रनानि	३२	शक्रास्तादिभिर्मित्त-
१६	गत्प्रहाः नैमिनिका	१८	अनीतसंस्काराणां सु	१९	अग्निकार्यलोपे	२३	छुरिकाबंधः	३३	सिंह-
१६	ज्येष्ठमासादि विचारः	१८	गपत्	१९	संध्यालोपे	२३	अर्थविवाहः	३३	कन्यादानारः
१६	अस्यत्पृतीयादौ पु	१८	उपनीत्यासहचौल-	२०	उपवीतनाशे	२३	सापिंड्यनिर्णयः	३३	भ्रातृणां संस्नानां
	नरूपनयनं	१८	करणे	२०	पुनरुपनयनं	२५	त्रिमोत्रास्येयविधेयः	३३	स्वयंवरेनादीश्राद्धं
१६	सोपपदाः	१८	युगपत्संस्कारेनां दी	२१	अनध्यायः	२५	मातुलकन्यापरिणयः	३३	मातुर्दानत्वेनादीश्राद्धं
१६	प्रदोषस्वरूपं	१८	श्राद्धं	२१	मृतगानां श्रुत्याभौ-	२५	जीवात्पत्रादित्रिकस	३३	परकीयकन्यादानं
१७	भूकंपादौ	१८	उपनयनाग्निः	२१	धर्दिहिकजातं जीव-	२५	पिंडाकन्यासापिंड्यं	३३	गोपीददानफलम्
१७	शारवापिपाः	१८	उपनयने मध्यान्हसं-	२१	न्युनरात्रजितः पुन	२७	सापत्न्यमातामहकुले	३३	मासनिर्णयः
१७	प्रातः संध्यागर्जे	१८	ब्रह्मयज्ञारंभः	२१	ग्रहस्थाश्रमं कर्तुमि	२७	दत्तकस्वसापिंड्यम्	३४	विवाहहोमानंतरं क-
१७	सायंगर्जे शान्तिः	१८	ब्रह्मचारीधर्माः	२१	च्छतिचेत्स्त्रीणां सु	२७	अनाचारः	३४	मौर्विकव्यम्
१७	उपनयने नक्षत्राणि	१८	गुरूच्छिष्टं	२१	पनयनं	२७	गोत्रप्रवरनिर्णयः	३४	ज्येष्ठमासनिर्णयः
१७	उपनयनाधिकारिणः	१९	मेखला-			२७	द्विगोत्राद्यशान्ति-	३४	दशदोषाः

३४	गुर्वतीचारे .	श्रीपूजनम्	३१	नूतनवस्त्रधारणेअदो	४१	मधुपर्कअर्घ्यशारणी	४१	मुंडनविषयः
३४	घानचंद्रे	नदपवादः संकटोक्तिः	३१	स्त्रियासहभोजनेअदो	४१	यः कार्यः	४१	भर्तृगृहेमासनिषेधः
३४	अकालवृद्ध्यादौ	विवाहमध्येआइयङ्ग	३१	विवाहनस्त्राणि	४१	दातृनिर्णयंविस्तरः	४१	विवाहोत्तरंफेडदानम्
३४	भूकंपादौ	मुंडनविचारः	३१	विरुद्धनक्षत्रानि	४१	कन्यादानविधिः	४१	तिलनर्पणविषयः
३४	नांदीआदिभूकंपादौ	मासिकापकर्षः	३१	विवाहमंडपहृदिदाले	४१	ग्रहप्रवेशनीयहोमेवि	४१	वधूप्रवेशवर्षनियमाः
३४	पवादः	भिन्नमातृजयोर्विवा	३१	विवाहवेदिका	४१	ओपासनेविशेषः	४२	मासादिग्रहमासिनियमः
३४	कन्याविधव्ययोगे	प्रत्युदाहोमिधिमिषेधः	४०	तुल्यर्षभृत्निकाहरणं	४१	देवक्रोथापनम्	४२	मतिशरुक्रविचारः
३४	कुंभगिवाहारि	कन्यारजोदर्शने	४०	वरवरणं	४१	नांदीआदौत्तरंसर्वेषां	४२	ग्रहशुक्रास्तविचारः
३४	विष्णुमूर्तिदानमुक्तं	तत्रप्रापश्चिनम्	४०	वादानम्	४१	सापिडानानियम	४२	मागलिके शासनाद्वा
३४	कार्यम्	तद्विवाहेवरस्यभाष	४०	वादानोत्तरंवरमुत्तो	४१	स्त्रासम्	४२	दिनाचरेत्
३४	प्रतिक्रुत्तारि	गांधर्वादिनिवाहः	४०	वरस्यदेशानरगते	४१	अपूर्वतीर्थयात्रानिये	४२	द्विरागमने
३४	पित्रादौमृत्योविशेषः	बलादपहारकन्याषा	४०	वादानोत्तरमरणवर	४१	प्रथमवर्षेवध्यापित	४२	पुनर्विवाहेकारणम्
३४	तत्रविनापकशांतिः	आशौचेविवाहमध्ये	४०	दोषसत्वेअनेकेभ्योत्तरं	४१	गृहे	४२	स्त्रीचाहुल्येथर्मधिवत्
३४	प्रतिक्रुत्तापवादः	आशौचेनांदीआइनि	४०	भ्योदत्वाचनिर्णयः	४१	गोपीचंदनधारणनि	४२	रः कस्य आह
३४	मातृज्योदर्शने	अन्नादोविशेषः	४०	द्वितीयविवाहेनांदीआ	४१	उपनयनविवाहोत्तरं	४२	पुनर्विवाहेअग्निः
३४	नांदीआइश्रानंतरं	धर्मार्थविवाहकरणे	४०	लग्नघटिकास्थापन	४१	स्नानम्	४२	पुनर्विवाहेनिष्कृका
३४	एकमानुषयोःक्रिया	कन्यागृहेभोजने	४०	मुक्तम्	४१	उपनयनविवाहोत्तरं	४२	अग्निहूयसंसर्गः

५६ अधवस्त्राणां कृये
 ५७ अधमेतुः
 ५८ अधपशुकृत्यम्
 ५९ अधगर्भं तच्छेदः
 ६० अधानिक्षेपः
 ६१ अधऋजगाक्षः
 ६२ अधरजमुद्रा
 ६३ अधनौगा
 ६४ अधभोगः
 ६५ अधसाशुर्गर्भः
 ६६ अधधनसंयतः
 ६७ अधनवान्न
 ६८ नवभोग, नपात्रम्
 ६९ अधनववर्णफलदिल
 ७० अधहोमे आहुतिपानः
 ७१ अधशांतिरुक्ता
 ७२ अधज्वरारोफलम्

१ अधवशांतिः
 २ अधभेषजम्
 ३ अधारोग्यस्नानम्
 ४ अधदंतधावनम्
 ५ शोधितभर्तृकामिपसाः
 ६ अधामलकस्नान
 ७ अधमेतुस्नाननिषेधः
 ८ अधयुहारंभाः
 ९ अधशुहप्रवेशः
 १० अधकस्त्रिचर्चोनि
 ११ अधव्याहृनिर्णयः
 १२ आहुतक्षणम्
 १३ आहुभेदाः
 १४ स्नान्याहं
 १५ अधव्याहृदेशाः
 १६ गयाश्राद्धं

२ गयाशिरःप्रमाणम्
 ३ ममगोधाणि
 ४ एकोत्तरशनकुलम्
 ५ अधमिनिहृदेशाः
 ६ परगृहेत्याहृनिविद्धं
 ७ अधव्याहृत्यालः
 ८ अधनवान्नव्याहृम्
 ९ शंखपथकादियोगाः
 १० प्रतिकृष्णपसुश्राद्धं
 ११ व्यतीपातेत्याहृं
 १२ निधिविशेषव्याहृम्
 १३ नक्षत्रव्याहृयोगव्या-
 १४ अधव्याहृपिऋरिण
 १५ द्वादशपुत्रभेदाः
 १६ अनुपनीतश्रवणोधि
 १७ अपुत्रस्वर्णिकादिव्य-
 १८ भगिनीतस्नानयोनिष

१ श्राहृणस्नान्याहृत्पानि-
 २ पेधः
 ३ दन्तनीतकृत्विमपुत्राणां
 ४ आहृदि
 ५ पत्यादेः सपिंडनादौअ-
 ६ धिश्चरः
 ७ सपिंडानाधिकारिणः
 ८ पुत्रक्रियाकरणेविश्रादे-
 ९ रनधिकारः
 १० श्राहृणारिणः पित्रोः श्रा-
 ११ हृधिकारः
 १२ विभक्तानां त्रातृणां वि-
 १३ जारजानां विशेषः
 १४ धर्मार्थव्याहृकरणे-
 १५ गयायामपितृत्रेच
 १६ अश्वीशुद्राणाममंत्र
 १७ श्रुद्राणां गोत्राभाविका-

१० श्वपुगोत्रे
 ११ गनकार्यनियुक्तादी
 १२ नोव्याहृनिर्णयः
 १३ यगनादीनां व्याहृ
 १४ श्रित्याहृधिगा रिण
 १५ अथरिपतरः
 १६ पितृणां व्याहृर्थयद
 १७ उपतिष्ठानि
 १८ नक्षरुद्रादित्यानांस
 १९ श्राहृणादि वर्णपराः
 २० पितरः
 २१ अथविश्वेदेयाः
 २२ आहृत्क्रतूदसोदेवो
 २३ नांदपुरव्याहृसत्यो
 २४ नैमिलिकव्याहृश्रमका
 २५ कायव्याहृश्रुत्तोन
 २६ पार्वणेश्वरव्याहृयो-

१२	श्राद्धं त्रिविधं	१५	त्राह्यणाभावे च तद् श्रा-	१७	सावर्ण्यपवित्रश्रेष्ठं	२३	श्राद्धे पाकभांडानि	२५	नामोच्चारणविशेषः
१२	विश्वेदेवापवादमाह	१५	श्राद्धकर्तृभोक्तृनियं-	१७	अथ हविः	१७	अथ पाकानिः	२५	पुत्रादिनामज्ञाने-
१२	अथ निम	१५	निर्मात्रतातिकरणे-	१८	शाकादेवस्तूनि	२०	श्राद्धोपक्रमः	२५	विभक्तविचार-
१२	द्वयोर्भोत्रोरेकश्राद्धे	१६	गृहीतामंत्रणस्यागो	१९	श्राद्धे मांसग्रहणं मधुच-	२०	वस्त्रे विशेषः	२५	अनुपनीतस्वीशुद्धा-
१२	भोजने निषिद्धम्	१६	श्राद्धभोजने प्रायः	१९	श्राद्धे मांसनिषेधः का	२०	ऊर्ध्वपुंड्रादिधारणं	२५	देरुत्तररियेणसव्या
१२	अथ पथ्यः	१६	अमायां निषयप्रकारः	१९	लादेशानारतो व्ययः	२०	क्रतुर्भोक्तृस्वर्धुपुंड्रि-	२५	पसव्यम्
१२	अत्र विशेषः	१६	वनस्पतिगतस्वरूपं	१९	क्षीरादौ विशेषमाह	२०	गृहे रंगवस्त्रनिषेधः	२५	सव्यापसव्यविचारः
१२	अथ रज्याः	१७	रूपैरशक्त्या प्रतिनि-	२०	अथ वर्ज्यवस्तूनि-	२०	तिलकफुरणसमये द	२५	आचमनविचारः
१२	लंबकूर्णलक्षणम्	१७	स्त्रियः नियमानाह	२०	ताम्रपात्रस्थवर्ज्यं क्षी-	२०	र्भधारणनिषिद्धम्	२५	दानाध्ययनादिवर्ज-
१२	समविधापंटाः	१७	पिंडदानात्वाक्सगृहे	२०	रादि-	२०	श्राद्धारंभकालः	२६	नपिंडदानात्प्राकृ-
१२	कृषिकाणादेरपवादः	१७	चालानां भोजने निषे-	२२	अथ जलं वर्ज्यम्	२०	श्राद्धपरिभाषा	२६	देवानां नैवेद्यः पूर्य-
१२	गयास्थयाह्यणस्तुतिः	१७	अथ श्राद्धवस्तूनि	२२	श्राद्धतिलालादिकृतपः	२०	जानुषातनम्	२६	विश्वेदेवपितृणां पूजा
१४	विप्रनिमंत्रणम्	१७	तत्र दर्भग्रहणप्रकारः	२२	दोहित्रलक्षणासुक्तं	२०	गोत्रनामोच्चारः कुत्र	२६	न कथं कार्यं
१५	विप्रसंख्या	१७	पवित्रदर्भसंख्या-	२२	श्राद्धदेशवर्ज्यानि	२०	कर्तव्यः	२६	दर्भविसर्जनप्रतिधा-
१५	त्राह्यणाभावे कौत्रा	१७	दर्भग्रहणे मंत्रः	२२	अथ श्राद्धदिनकल्पं	२५	संबंधगोत्रोच्चरणप्र-	२६	मंत्रोहविचारः
	ह्यणाः	१७	दशदर्भाः	२३	श्राद्धपाकः केन कार्यः	२५	सकारानो गोत्रोच्चारः	२६	दृष्टो विशेषः
१५	एकविप्रेसान्नेविशेषः	१७	निषिद्धदर्भाः			२५	गोत्रोपरिज्ञानेकांक्षं	२६	आपस्तंबानां तु

१६	पाद्यसंस्काराद्याद्यं-	१०	यज्ञोपवीतम्	२०	पाणिहोम आहुसहाल-	२६	पात्रालंभनम्	३६	पिंडदानाद्यागवमनं
१७	कर्तव्यम्	२०	दीपिकादिदानम्	२०	तीर्थआहुपाणिहोमः	३६	अंगुष्ठाभिवेशनम्	३६	विकिरं
१८	वस्त्रागोमयंयाह्यं	२०	स्वीश्राद्धे	२५	रिपुरस्यपाणिहोम-	३०	आयोशनं	३६	उच्छिष्टपिंडः
१९	विप्रनियमः	२१	कमडन्वादिदानम्	२५	पाणिहोमप्रशनादि-	३०	श्राद्धान्नसंकत्सःकुत्र	३६	हस्तप्रक्षालनंगंडुष-
२०	आसन्नानिगीदशानि	२१	स्वर्णादिभोजनपात्रं	२५	पिच्यविप्रकरेहुतंसर्वं	३०	कर्तव्यः	३६	करणं कथं कर्तव्यम्
२१	अर्घ्यपात्रं	२१	वंदीग्रहस्थमौचनेफ-	२५	पिनृपात्रेषुभिसेषः	३०	विवाहुभिनियेषः	३६	अथपिंडदानं
२२	उत्तमानिअर्घ्यपात्रा-	२१	पिच्यकांडेअर्वा-	२६	आपस्तीवानामनौक-	३०	भोजनेन्यवणादिनरु-	३६	पिंडदानं कुत्र कर्तव्यं
२३	भयमानिअर्घ्यपात्रा	२१	अथार्घ्यम्	२६	अथपरिवेषणं	३०	च्छेत्	३६	अष्टांगः पिंडः
२४	विश्वेदेवायाहने-	२१	अर्घ्यसव्यापसंव्यं	२६	मत्स्यंभार्ययाकार्यं	३०	अभिश्रवणं	३६	पिंडेषुमांपाचज्याः
२५	ऊर्जसुंबुनियेष-	२१	अर्घ्यपात्रस्थापनं	२६	आयंसंपात्रनियेषः	३०	सौकुम्भियमाः	४०	अथपिंडप्रमाणं
२६	तुलसीनियेषः	२२	मंडलाभिपात्राणिच	२६	पावित्रपत्राणि	३०	ब्राह्मणप्रार्थनां	४०	एकोद्दिष्टेपिंडप्रमाणं
२७	पुष्याणियारद्याणि	२२	भोजनेकांस्यपात्राणा-	२६	पुंस्यांपिपमानदाने	३०	त्राह्मणपरस्परस्पर्शं	४०	सपिंडीकारणेपिंडप्र-
२८	कर्जानिपुष्याणि	२२	श्राद्धेकोस्यपात्रनिये-	२६	भोजनपात्रेनिलपक-	३०	विप्राणांगुदस्त्वने	४०	मापाम्
२९	पुषुत्तमः	२२	श्राद्धेभोजनेपवित्रप-	२६	नानिपिंडं	३०	विप्राणांचयमे	४०	प्रत्यच्छेदिपिंडप्रमाणं
३०	कर्जेषुपः	२३	कदलीपत्रनियेषः	२६	हस्तेनस्नेहलवणादि	३०	एवंविधेजपःपुनःश्रा	४०	मासिकेपिंडप्रमाणं
३१	अथदापः	२३	भस्ममयदा	२६	नदेयम्	३०	हुत्तं	४०	तीर्थेपिंडप्रमाणं
३२	वस्त्रं	२३	अग्नेोकरण	२६	घृतपात्रस्थापनम्	३५	हृत्सिप्रश्नः	४०	दशोपिंडप्रमाणं

४८ नुकल्याः
 ४८ अथथाद्भुजनेना
 ४९ अथत्सयाह्वाद्भुजनेना
 ४९ द्रुपंच
 ४९ अकरणेदोपमाह
 ४९ तत्रएकोद्दिष्टंपाचपंच
 ४९ आद्धेदेशधर्मंशेषा
 ४९ अमायोपेतपक्षेनेस्यथा
 ४९ सन्यासिनःविकार्ये
 ४९ संग्रामेभृतानांकराया
 ४९ ज्येष्ठभ्रातुःकर्मिष्ठेन
 ४९ कथंकार्यम्
 ४९ ज्येष्ठेनकनिष्ठस्यकथा
 ४९ अपुनस्यपितृव्यस्यकि
 ४९ पत्न्याःकर्तृलेमासे
 ४९ अपुत्राणांकिंकार्यं
 ४९ एकोद्दिष्टंक्रपांकार्यं

४६ पार्षणमपराण्डे
 ४६ वृद्ध्याद्भ्रान्तः
 ४६ शूद्राणामपराण्डेःफलः
 ४६ हेमथाद्दे
 ४६ हेमथाद्देकस्मिन्स्यले
 ४६ कार्यम्
 ४६ हेमथाद्देपिंडःकथंका
 ४६ हेमथाद्देपिंडनिषेधः
 ४६ हेमथाद्देनिषिद्धपदार्थाः
 ४६ शूद्रनेशमनिभोजनादि
 ४६ निषिद्धे
 ४६ शूद्रग्रहाद्भास्वणगृहे
 ४६ आमसमागतंचेच्छुनि
 ४६ पात्रांतर्गतंदुग्धंशानि
 ४६ सांकल्यथाद्दे
 ४६ सांकल्यथाद्देकिंकार्यं
 ४६ द्रव्याभावेद्विजाभावे

४७ इतिपार्षणथाद्दे
 ४७ आद्भुजनेन
 ४७ विपासावेदभेदुः
 ४७ आमथाद्द्विजाना
 ४७ शूद्रस्यजामथाद्दे
 ४७ आमक्रियत्परिमिते
 ४७ कुत्रनिदामथाद्दनिषे
 ४७ आमथाद्देऋहःकथं
 ४७ कर्तव्यः
 ४७ आमथाद्देपिंडाःकथं
 ४७ कर्तव्याः
 ४७ आमथाद्देनिषिद्धपदा
 ४७ आमथाद्देशूद्रेःकथं
 ४७ कर्तव्यं
 ४७ आमथाद्दंप्रवण्डेकथं
 ४७ कार्यम्
 ४७ एकोद्दिष्टंमथ्यान्हेका

४१ पिंडनिषेधक्रान्तः
 ४१ महान्शयदोपिंडदाने
 ४१ शय्याहेनियोगः
 ४१ उच्छिद्योद्वासनं
 ४१ आद्धदिनेवैश्वदेनादि
 ४१ अयानित्यथाद्दे
 ४१ नित्यकर्मरात्रोकार्यं
 ४१ पात्राभावे
 ४१ आद्देशोपभोजनं
 ४१ तन्निषेधः
 ४१ मित्रस्यथाद्द्वयशेष
 ४१ भोजननिषेधः
 ४१ कुत्रनिवृत्त्याद्देशोपभो
 ४१ जनेननिषेधः
 ४१ आद्धदिनेनियमः
 ४१ शूद्रस्यथाद्द्वान्शेषं
 ४१ नदेयम्

४० महान्शयपिंडममाणं
 ४० पत्न्यांकिंकरणीयः
 ४० पित्रादीनांमात्ताने
 ४० नृपयूहःकर्तव्यः
 ४० मात्रादीनांपिंडदेयाः
 ४० महान्शयथाद्देगर्भेपा
 ४० पिंडादेयाः
 ४० पत्रिमैदमलिपादि
 ४० पिंडप्रजननादि
 ४० पिंडानांसर्जनस्यने
 ४१ उच्छिद्यगणत्रालनं
 ४१ उच्छिद्यपात्राणिकेनि
 ४१ प्रासनीयानि
 ४१ पिंडग्रहर्नंकुत्रकार्यं
 ४१ मित्रनिसर्जनं
 ४१ पिंडग्रहणिकेनिः
 ४१ पिंडांपयांतंमायत्रि

१ पूर्णाशौचं
 १ गानाशौचेनिगिद्यादिना
 १ स्मृतिज्ञायाःविशेषः
 १ कन्यापुत्रनसगेआ-
 १ प्रथमपञ्चदशमदिने
 २ अथमृताशौचम्
 २ दशाहमध्येशालोमृतश्रे-
 ३ अदंतमृताशौचंदाहे
 ३ सदंतमृताशौचंदाहे
 ३ शूद्रान्मृताशौचं
 ३ पितृपरमनिकन्यथानृ-
 ४ दाजत्तला मृताचेत्
 ४ अथअनुपनीते
 ४ अहाशौचेपिंडदान
 ४ विधिः
 ४ नान्नःपूर्वगननं
 ४ गभयानेसति

५ शिशुलक्षणम्
 ५ बाललक्षणम्
 ५ कुमारलक्षणं
 ५ योगेन्द्रलक्षणम्
 ५ शालानांअनुपनीतानां
 ५ चक्रियाविधिः
 ५ चतुर्विण्णपुद्दशाहादि-
 ६ महागुरवः
 ६ सपिंडलक्षणं
 ६ सोदकलक्षणं
 ६ गोत्रजलक्षणं
 ७ दत्तकित्तपुत्राणामा०
 ७ व्यभिचारिणीमृतौ-
 ७ अनेरसेपुत्रेषु
 ७ पुनभूसुल्भीषु
 ७ दत्तस्यपूर्वपित्रोः
 ७ दत्तकस्यसापिंड्यं

७ पूर्वापरभर्तृपत्न्योःपु-
 ७ त्रयोश्च
 ७ उदकन्याप्रसवमरणे
 ७ श्वशुरमानुलादीनां
 ७ पितृमरणेकन्यानामा-
 ७ भ्रान्तभगिन्याःकन्या-
 ७ परस्परं
 ७ मानामहादिमृतौ
 ७ स्वगृहेपरमृतौ
 ७ बंधुत्रयमृतौ
 ७ जामातृमृतौ
 ७ श्वशुरपतितद्विजगृ-
 ७ हेमृते
 ७ गृहशक्तिः
 ७ ग्राममध्येशचस्त्रि-
 ७ तिचेदाशौ०
 ७ क्रियाकर्तृदशाहादि-

९ युद्धमृतेआशौचं
 १० शवस्पर्शेआशौचं
 १० दक्षिणाभिर्मुतश्चेत्
 १० निर्हाराद्याशौचम्
 १० मेनालंकरणेरुते
 १० अनाथमेतद्हरणे
 १० ब्रह्मचारिणोनिर्हरणे
 १० भयोरुल्लुशानुगमन-
 १० द्वीनवर्णस्यराहादौ
 ११ रादनेआशौचम्
 ११ आशौचान्बभक्षणे
 ११ दासीदासाशौचं
 ११ दास्याविशेषः
 ११ दासभेदाःपंचदश-
 १२ रात्रौजननमरणे
 १२ अतिक्रान्ताशौचं
 १२ देशान्तरेअतिक्रान्ताशौ०

१२ दशादिनमध्येमृतं
 १२ दशाहमध्येमासत्रा
 १२ षण्मासमध्येमृतं
 १२ नवमासमध्येमृतं
 १२ तदूर्ध्वंमृतं
 १२ जननेअतिक्रान्ताशौ०
 १२ चंमृतं
 १२ देशान्तरलक्षणंचेत्
 १२ मानापित्रोर्विशेषः
 १२ स्त्रीपुत्रयोःपरस्परआ-
 १२ शौचम्
 १२ सापत्नमानुराशौचं
 १२ आशौचसन्निधाने
 १२ जननेजननाशौचं
 १२ मरणेमरणाशौचं
 १२ जननाशौचंमरणा-
 १२ शौचम्

१२	मरणशोचनेनशोचं	१६	यत्प्रादिनामाशोचाभावात्	१५	सर्वेभामेन्दोशाभावात्	२२	पतितोत्कविधिः	२६	आशोचमध्येसंस्कार
१३	स्रस्ताशोचमध्येदीर्घा	१६	नह्यन्वारिणामात्पित्तो	१५	विवाहेसूतकंचेव	२३	नारायणवलिप्रयोगः	२६	अस्यापचादमाह
१४	शोचम्	१६	शोचद्विहिकंकार्पम्	१५	पुस्तकरुद्रिः	२४	सर्पहनेनारायणमू	२६	निष्किङ्कफाचेदोहेदी
१५	दीर्घशोचमध्येसत्या	१६	संध्यादिलोपाभावश्च	१५	आत्मपाने	२५	उदकमृतानांविशेषः	२६	नानि
१६	शोचम्	१६	समावर्तनानरन्ध्रशो	१५	प्रमादमरणे	२५	व्याच्छिन्नसंतमेविशेषः	२६	रुतोर्ध्वदिहिकेजी
१७	जनशोचस्यरुतलं	१६	आपहतस्यसूतकाभावात्	१५	चांडाखादिभ्योमरणे	२५	युद्धेमृतौ	२६	वन्नागच्छेत्
१८	दशमेन्दिआशोचानर-	१७	आशोचेऽन्वस्मिन्नर्थ	१५	पतितानांक्रियानास्ति-	२४	सन्यासमृतौसंस्कारः	२६	अमृतस्वदाहादोत्वा
१९	पाते	१७	र्थश्राप्ते	२०	आहिनानेविशेषमाह	२४	अपरोनारायणबलिकि	२६	सहगमने
२०	पित्राशोचमध्येमात्राशो	१७	सूतकिनःपूजाधिकार	२०	प्रमादमरणे	२५	रुतजीवन्त्रादेःसुमेस	२७	सर्पसंस्कारेविधिः
२१	चसू	१७	श्रौतकर्मणिविशेषः	२०	सर्पहनेविशेषः	२५	वृत्तजीवच्छादेःजीवति	२७	नागबलिविधिः
२२	मानशोचमध्येपित्राशो	१७	श्राद्धदोविशेषः	२०	दुर्मरणेदानादि	२६	आहिनानोप्रोषितमृते	२७	घटस्फोटविधिः
२३	अन्वारोहणेविशेषः	१७	गृह्याग्निहोमेआशो-	२०	वैषव्यमरणे	२६	पालाशविधिरस्या-	२७	पतितसंस्कारविधिः
२४	सर्तुराशोचानरमन्वा	१८	चसंध्यादिनापचादः	२१	तीर्थमरणे	२६	भावे	२८	रुतघटस्फोटस्यापि
२५	रोहणे	१८	आशोवेस्तनिपहणेभ्या	२१	अनशनविधिः	२६	पालाशविधिसागम्या	२९	पुनःसंप्रहविधिः
२६	आशोचापवादःपुञ्ज	१८	भोजनेआशोचश्रवणे	२१	पतितानांविशेषः	२६	नेषितस्यकालविचारः	२९	पतितानांचारिनम-
२७	ननादियासे	१८	लवणपादिद्रव्येऽआशो	२२	आसपातप्रयथिन्नं	२६	प्राषितसंस्कारेकालः	२९	गानांप्रस्फुटारः
२८	अथाशोचापवादः	१८	चाभावात्	२२	नारायणवलिः	२६	प्रेतसंस्कारेकालः	२९	अन्यक्रियाविधिः

२८	तत्राधिकारिणः	२९	अस्थयस्यशनिभ्रा-	अप्लीकस्याधानं	३३	प्रेतस्नानविशेषः	३६	येनकेनापिक्त्रियांरु-
२८	धर्मपुत्रः	२९	रात्रौप्रेतदाहेनिर्णयः	शिवुरस्याग्नस्तस्यना-	३४	ह्युवादिभिर्नोदकंदेयं	३६	तापुत्रादिभिःपुनःक-
२८	योगिदः सद्शाहर्षकं	३०	रात्रौवपनभिषेधः	ब्रह्मचारियलोदहेग्निः	३४	आशौचेनियमाः	३६	पिंडः केनद्रव्येणक-
२९	मौक्षधेनुदानमंत्रः	३०	प्रेतस्यवपनक्रिया	उत्तपनानेर्लक्षणं	३४	प्रेतदाहानंतरगृहआ-	३६	दशापिंडैर्देहोत्सनिः
२९	ऋणधेनुदानमंत्रः	३०	आशौचांतैःपुनर्चपनं	निषिद्धग्निः	३४	गत्यकिंकर्तव्यं	३६	दशादिनपर्यंतंपात्रद्व-
२९	पापधेनुदानमंत्रः	३०	रात्र्युषितेप्रेतेप्रायः	साग्नेः पात्रन्यासादि	३४	कीगलब्धमन्त्रंभासुणी	३६	येउदकंदेयं
२९	मरणस्यपुण्यकालाः	३०	साग्नेर्विशेषः	शयनिर्हरणेदिङ्-नियः	३४	प्रत्यहंजातिभोजनका-	३६	मुनस्थानैर्नैलदीपः
२९	वैतरणीधेनुः	३०	प्रेताधानम्	शयनिर्हरणप्रकारः	३५	मुत्कस्थानेप्रत्यहंबलिर्भो-	३६	ओदनपिंडोदेयः
२९	उन्नांतधेनुः	३०	वर्षादिनाअग्निनाशे	शयसंस्कारविधिः	३५	वेत्	दशाहमध्येदर्शश्चेत्	
२९	दशदानानि	३०	पत्नीपरमरणे	शवेअग्निदानमंत्रः	३५	नग्नप्रच्छादनश्राद्धेदा-	मातापिनोस्त्वविशे-	
२९	निलपात्रदानं	३०	प्रथमायांजीवस्याद्विती-	शयस्यषट्पिंडदानम्	३५	नानि	अथास्थिसंचयनं	
२९	मरणसमयेपुण्यमंत्रा	३०	शयांमृतायांयैनाग्निन-	प्रेतस्यस्नानाद्यलंका-	३६	अथप्रेतपिंडाः	वर्णपरंअस्थिसंच-	
२९	दिश्रवणं	३०	दाहः	नग्नः प्रेतेनदाहः	३६	वर्णभेदेनपिंडदानसं-	अस्थिसंचयनेश्रा-	
२९	अदोदानानि	३०	दंपत्योर्मध्येप्रथममृ-	अग्निनाशे	३६	उत्तरीयशिलापानं	त्रयम्	
२९	क्रियाकर्तुरधिभ्रारभ्रा-	३०	तस्यचेतानिभिर्दाहः	पणशरेदग्धेतद्देहला-	३६	कर्तुद्रव्यविपर्यये	चतुर्थदिगसेस्मशा	
२९	सुमूर्षोर्मधुपर्कदानं	३०	पश्चान्मृतस्यलौकिका-	दंपत्योरेकदामृते	३६	क्रियाकर्तुर्नाशे-	नपागंतद्विधिम-	
२९	दुर्मरणेप्रायश्चित्तं	३०	ग्निनादा-	उदकदानविधिः	३६	असंस्कृतानापिंडःकुत्रेदे-	तीर्थेअस्थिशेषः	

अस्थीनांतोर्येनिस्त

अस्यसूतक्रेन

एकादशोन्दिपार्वणं

परमहसानोपार्वणं

द्वादशोन्दिनासायण

बलिः

चर्पतेपार्वणथाहं-

कार्यम्

इतिवृत्तौषपरिच्छे

दस्यानुक्रमणिकास

भासा

इतिअनुक्रमणिकासभासा

६०

६०

६०

६०

६०

६०

६०

इतिनिर्णयसिंधोरनुक्रमणिकासमाप्ता ॥

अथनिर्णयसिद्युप्रथमपरिच्छेदप्रारंभः

श्रीगणेशाय नमः श्रीसरस्वत्ये नमः श्रीगुरुभ्यो नमः अविघ्नमस्तु कारुण्ये कनिके तं रामं सीतालवायु
 क्तम् विश्वाभित्रान्वाय प्रनतिसमालं विशाखिवनं वंदे १ लक्ष्मीसहायं कल्पद्रुतलं रंजितगोकुलम्
 बर्हीपीडं धनश्यामं महः किंचिदुपास्यहे २ वेदार्थधर्मरक्षायै माया मासुषरूपिणम् पितामहहरिवं
 देभद्रनायायणाकृत्यम् ३ यत्पादसंस्मृतिः सर्वमंगलप्रतिभूर्मता तान्भद्ररामकृष्णारव्यान् श्रीला
 तचरणान्भुमः ४ सर्वकल्याणसंदोहनिदानयत्पदद्वयम् ह्युनेदीसोदरीमबामुमारव्यां नोमिसादर
 म् ५ विंदुमाधवपादाब्जरोलं वीकृतविग्रहम् ज्यायासंभ्रातरं भद्रुदिवाकरसुपास्यहे ६ हेमाद्रि-
 माधवमत्प्रविचार्य सम्यगालोच्य तत्त्वमथ तीर्थकृतांपरेषाम् श्रीरामकृष्णतनयः कमलाकरारुः
 काले यथामतिविनिर्णयमातनोति ७ सन्तियद्यपि विद्वांसस्तन्निबंधाश्च कोटिशः तथाप्यसु
 ग्धीं किंचिद्विद्वानुमीशते ८ तत्र संक्षेपतः कालः षोढा अब्दोयनमृतुर्मासः पक्षोदिवस इति तत्राब्दोमा
 धवमते पंचधा साचनः सौरश्चांद्रो नाक्षत्रो बार्हस्पत्य इति गुरोर्मेध्यमराशिभोगेन बार्हस्पत्यः सचज्यो
 तिः शास्त्रे प्रसिद्धः हेमाद्रिस्त्वत्यथो धर्मशास्त्रेषु पयोगातिस्त्वएव विधा आह तत्र वक्ष्यमाणैः सायनादि
 द्वादशमासेस्तत्तदब्दम् मलमासे तु सति षष्टिदिनात्मक एको मास इति द्वादशमासत्वमविरुद्धम् त-
 थाचव्यासः षष्ठ्या तु दिवसेर्मासः कथितो चादरायणैरिति तत्र चांद्रोब्दः षष्टिभेदः तदाह गार्ग्यः प्र
 भवोचिभवः शकृः प्रमोदोथ प्रजापतिः अगिराः श्रीसुरवोभावोद्युवाधाते श्वरस्तथा बहुधान्यः प्रमा

धीचपिचक्रमोयदृपस्तया चित्रभातुःसुभातुश्चतारणःपार्थिवोव्ययःसर्वजित्सर्वधारीचविरोधीचिकृतिः
 रवरःनन्दनोविजयश्चैवजयोमन्मथदुसुरेवो हेमलंबोविलंबोथविकारीशार्वरीशुवःशुभ्रकृच्छोमनःको-
 धीविश्वावसुप्रप्राप्तवो ह्रुवंगःकीलकःसौम्यःसाधारणविरोधकृत् परिधावीप्रयादीचआनंदोराक्षसो
 नलःपिंगलःकालशुक्तश्चसिद्धार्थीसिद्धुर्मती दुंदुभीरुधियोद्गारीरक्ताक्षीक्रोधनःक्षयइति यद्यपि
 ज्योतिर्येयुरामध्यमराशिमोगेनप्रभवादीनांमाघादोप्रवृत्तिरुक्ता तथापिप्रभवादीनांचाद्रत्वमप्यस्ति
 चोद्राणांप्रभवादीनांपंचकेपंचकेयुग इतिमाधवोक्तेः तेनचाद्रप्रभवादिश्वेत्रसितेप्रवर्तते बार्हस्पत्य
 सूक्तमाघादो तयोर्विनियोगोज्योतिनिर्वधेप्रहसिद्धोते व्यावहारिकसंज्ञोयकालःस्मृत्यादिकर्मसु योज्य
 सर्वत्रत्रापिजेवोवानमदोत्तरे आर्षिवेणः स्वरेत्सर्वत्रकर्मोदोचाद्रसवत्सरसदा नान्ययस्याद्दत्सरा-
 दोप्रवृत्तिस्तस्यकीर्तितेति अयनंतुसौरतुत्रयात्कम् सौरतुत्रितयमदिष्टमयना

तद्विधिम् दक्षिणसुत्तरंचेति कर्कसंक्रान्तिर्दक्षिणायनम्
 लेसत्यत्रतः देवतारामवाप्यादिप्रतिष्ठादङ्गुरवरवो दक्षिणाश
 रवानसः मातृभैरववाराहनरसिहन्निविक्रमाः महिषासुरहं
 नतुदक्षिणायनएवेतिनियमः पूर्ववचनेदक्षिणायनेनि
 चमात्रात् रत्नमालायाम् ग्रहप्रवेशत्रिदशप्रतिष्ठाविवाहचौलत्र धपूर्वम्

धेयं यद्गृह्णितं तत्त्वबलु दक्षिणे चेति अस्यापवादः काशीरवंडे सदाकृतयुगंचास्तु सदाचास्तूत्तरायणम्
 सदा महोदयश्चास्तूत्तरायणम् इत्ययनम् अत्रुमासद्दयात्मा मलमासस्तु मासद्दयात्मकार
 को मासस्तेन मासद्दयात्मकत्वमविरुद्धम् सद्देधाचाद्रः सौरश्च चैत्रारभो ः मीनारंभोभे
 धारंभो वा सौरः मीनमेषयोर्भेषद्युयोर्वावसंतइतिवोधाथनोक्तेः अनयोर्वि
 मंडनः श्रोतस्मार्तक्रियाः सर्वाः कुर्याच्चंद्रमसतुषु तदभावे तु सौरवृद्धितिज्योति
 विधोपि षोडा वसंतो ग्रीष्मो वर्षोः शरद्वसंतः शिशिरः इत्यृतुः मासश्चतुर्था सावनः ना
 चइति त्रिंशद्दिनः सावनः अर्कसंक्रातेः संक्रात्यवधिः सौरः यद्यपि हेमाद्रिभाध ः
 चनेन मेषसंक्रात्या समाप्ता मावास्थ्यकत्वे चैत्रतमिलक्षणाच्च मेषसंक्राते चैत्रत्वमत्र
 मेषसंक्रमेद्दशहयसतिवैशारवस्थे वा धिक्या चतूर्वभा वित्वेन मीनस्यैव चैत्रत्वं युक्तम् १८
 यो वै शारवाः अतो मीनसंक्रात्या मध्यस्य पूर्णमासिकत्वम् आद्यतिथिकृत्ववाचैत्रत्वमितिलक्षणा
 त् मीन एव सौरश्चैत्रः एव वैशारवादयोपि मेषाद्याज्ञेयाः सौरमासप्रसंगात्संक्रातिनिर्णयउच्यते
 तत्र पूर्वतोपि परतोपि संक्रमात्पुण्यकालयटिकास्तु षोडशोति सामान्यतः पुण्यकालः सूर्यैरु
 क्तः विशेषस्तूच्यते अत्र मासकाः सप्तहस्तिकाः प्रागृथ्वाद्दशपूर्वतः षडवनिस्तद्वत्पराः पूर्वतस्त्रि
 शत् षोडशपूर्वतोथ परतः पूर्वाः परास्तुद्दश पूर्वाः षोडशचात्तराक्तुमुक्ताः पश्चात्तरववेदाः पुनः

पूर्वाः षोडशचोत्तराः पुनरयोः पुण्यास्तमेपादितः अस्थार्थः मेषे प्रागूर्ध्वं षडशघटिकाः पुण्यकालः
द्वये पूर्वाः षोडश भित्तुने पराः षोडश कर्के पूर्वास्त्रिंशत् सिंहे पूर्वाः षोडश कन्यायापराः षोडश तुला
यां प्रागूर्ध्वं दश दशके पूर्वाः षोडश धनुषि पराः षोडश मकरचत्वारिंशत्पराः इदं च हेमाद्रिमतना
कं माधवमते तत्र पराविंशतिः पुण्याः कुम्भे पूर्वाः षोडश मीने पराः षोडशेति यास्तुत्तरात्रिंशधत्स्थ्यात्
मयोक्तासाधमवेत्सायदिसापिपूर्वा पूर्वातु योक्तायदिसाविंशतिसास्तुत्तरात्रिंशत्पुण्यनिशीथ
अर्वाः निशीथा घटिसंक्रमः स्यात्पूर्वाः इति पुण्यपरतः परेति आसन्नयाम ह्यमेव पुण्यनिशीथ
मध्ये तु द्विनद्यस्यात् कर्के क्षेपे खेव भित्तुत्वाच हेमाद्रिस्त्रिंशत्तथा पराकः इषः प्रदोषेयुदि
वर्द्धरात्रपरिक्लिपुण्यत्वथ कर्कटश्रेत् प्रभातकाले यदिवानिशीथे पूर्वैर्द्विपुण्यत्विति माधवायः
त्रभूलच च नानि माधवा पराक हेमाद्रिषु द्रुष्टव्यानि सर्वोक्तसंक्रान्तिषु दानचिषोषो हेमाद्रिदा
नकाडिउक्तः विश्वामित्रः मेषसंक्रमणे भानो मेषदानं महाफलम् इषसंक्रमणे दानं गवांभोक्तं
तथैव च वस्त्रान्नपानदानानि मिथुने विहितानि तु घृतधेनुप्रदानं च कर्कटपि विहितानां
णैश्च दानसिंहिपि विहितं सदा कन्याप्रवेशे वस्त्राणां वैशमनादानमेव च तुलाप्रवेशे तिलानां
गौरसानामपीदम् अन्नकीचलिते भानो दीपदानं महाफलम् अन्नकीचलिकः धनुः प्रवेशे
वस्त्राणायानानां च महाफलम् इषप्रवेशे शोदां दानं मधुस्तथैव च कुम्भप्रवेशे दानं सुग

मंयुत्णस्यच मीमप्रवेशेस्थानानांमालानामपिचोत्तममितिअत्रोपवासमाहहेमाद्रावापस्तंबः अयनेधितु
 वैचैवत्रिरात्रोपोषितोनरः स्नात्वायस्त्वर्चयेद्भ्रातुंसर्वकामफलंलभेत् अशक्तौतुष्टुवसिष्ठः अयनेसंक्रमे
 चैवग्रहणेचंद्रसूर्ययोः अहारात्रोषितःस्नात्वासर्वपापैःप्रसुच्यते अत्रोपवासःसंक्रमदिने दानादितुपुण्य
 कालदिनइत्याचार्यचूडामणिः विधिलाघवात्सुण्यकालदिनएवोभयमितिदृष्ट्याः इदंचपुत्रिगृहस्थातिरि
 क्तविषयम् आदित्येहनिसंक्रांतौग्रहणेचंद्रसूर्ययोः उपवासोनकर्तव्यःपुत्रिणागृहिणातथेतिजैमिनिवच
 नात् अत्रश्राद्धसुक्तेहेमाद्रौविष्णुधर्मे श्राद्धसंक्रमणेभानोऽप्रशस्तपृथिवीपते अपराकपिविष्णुः आदि
 त्यसंक्रमणंविशेषेणायनद्वयजन्ममभ्युदयश्च एतांस्तश्राद्धकालान्वैकाम्यानाहप्रजापतिरिति द्वाद
 शादिदिनेरवांगयनाशप्रवृत्तावपिपुण्यंवकुमयनग्रहणंअन्यथासंक्रमेणसिद्धेरयनग्रहणव्यथस्यादि-
 त्यपराकः हेमाद्रावपिगालवः अयनांशकतुल्येनकालेनैवस्फुटंभवेत् मृगकर्कादिगेस्तूर्येयाम्योदगय
 नेसति तदासंक्रांतिकालेस्युरुक्ताविष्णुपदादयइति अयनांशव्युत्तिरूपसंक्रांतिकालेपिविष्णुपदाद
 यःप्रवर्तते तेनतत्प्रसुक्तपुण्यकालादितत्रापिज्ञेयमितिसेएवव्याचरेव्यौ तत्रमेषायनंष्टषायनमित्या
 दिसर्वत्रज्ञेयम् माधवीयेपिजाबालिः संक्रांतिषुयथाकालस्तदीयेष्वयनेतथा अयनेविंशतिःपूर्वा
 मकरेविंशतिःपरेति मकरायनेपूर्वाःविंशतिघटिकाःपुण्याः मकरसंक्रांतौतुपश्चात्विंशतिःपुण्याः
 अन्यत्रायनेतत्संक्रांतिवदित्यर्थः विष्णुपदादिस्वरूपंचदीपिकायासुक्तम् हर्यञ्जिर्दृषसिंहदृश्रिक

षट्चक्रस्ययः संक्रमः कन्यामीनधनुर्नृफक्षषडशीत्याख्यंतुलामेषयोः शोकं न द्विषुवंशेषेयनमुद
 क्रान्तकंदसिगामिति हयंघ्रिधिष्णुपदं नृपुकमिथुनं अत्रचपिंडरहितंश्राद्धकुपीत् तथान्वापरांकंमा
 त्से अयनद्वितयेश्राद्धविषुवद्वितयेनथा संक्रान्तिषुचतसर्वसपिंडनिर्वपणादनइति श्राद्धशूलपाणि
 स्वस्यनिर्मूलत्वात् समूलत्वैपिततः प्रभृतिसंक्रान्तषुपरागादिपर्वसकं त्रिपिंडमाचरे श्राद्धमेकोद्विष्टं
 मृताहनीनिमात्स्योक्तेर्ग्रहणाग्रहणवद्विकल्पएवेत्याह तन्व अस्थषार्वेणासुवादकत्वेनपिंडविधाय
 कलात् पिंडोव्यक्तिः अस्यथैकपदेपिंडानुवादेभित्त्वविधौचवपदकृतुः प्रथमभक्षवद्वैरूप्यापत्तेः
 तथाचोभयसमूलत्वैपिंडरहितं पार्वणं कर्तव्यमित्कमयवचनयोरर्थः त्रिपिंडशब्देनेकोद्विष्टव्यावर्त
 नमात्रं मंगलकृत्येषुविशेषमाहज्योतिनिर्वंधेनारदः त्याज्याः सूर्यस्यसंक्रान्तेः पूर्वतः परतस्तथा
 विवाहादिषुकार्येषुनाड्यः षोडशाषोडशेति एतत्सुष्यकालोपलक्षणं भानोः संक्रान्तिभोगश्च
 कुलिकश्चार्थपामकइतिज्योतिःप्रकाशोवर्ज्येषुपरिगणनात् अयनव्यतिरिक्तासदशसकसंक्रान्ति-
 पुरात्रोत्थानश्राद्धादिनकार्ये अक्रिसंक्रमणोक्तत्वमहःपुण्यंप्रकीर्तितं रात्रौसंक्रमणेभानोर्दिना-
 र्थेत्थानदानयोः अधरात्रादधस्तस्मिन्मध्याह्नस्योपरिक्रिया उर्ध्वसंक्रमणेचोर्ध्वमुदयात्परहरद
 ये पूर्णैवेदर्धरात्रेतुयदासंक्रमतेरविः श्राद्धदिनइत्युपयमुक्तामकरकर्कटाविनिहृद्धवसिष्ठादिवर्जने
 रहःसुष्यत्तोत्थया रात्रौसंक्रमणेभानोर्दिवकुयोत्तुतक्रिया पूर्वस्मात्परतोवापिप्रत्यासन्नस्यतस्तक

भित्तिसिषवचनाच्चाथार्थाद्रात्रौस्त्वानादिनिषेधप्रतीतिः यानितु विवाहव्रतसंक्रांतिप्रतिष्ठाकृतुजन्मसक

तथोपरागगतादौस्त्वानेदानेनिशाशक्तमेति राहृदर्शनसंक्रांतिविवाहात्त्ययवृद्धिषु स्नानदानादिकंकु
र्युर्निशिकाभ्यन्नतेषुचेत्यादीनिविष्णुगोभिलादिवचनानितानिमकरकसंक्रांतिविषयाणि मुखामक
रकर्कटावितितयोर्दिवानुष्ठानस्यपथुर्दस्तत्वादिति हेमाद्रिमाधवाद्यः वस्तुतस्तु प्रायुक्तवचनेनतयो
र्दिनद्वयपुण्यत्वादेरेवपथुर्दासात्मकरकर्कटयोरपिस्नानदानंपरेहनोत्यादिभिरहःपुण्यत्वोक्तैः अहः
पुण्यत्वानुपपत्याकल्यराविनिषेधस्यचप्रत्यक्षरात्रिविधिनावाधात्सर्वसंक्रातिषुरात्रावनुष्ठानविकल्पः
सत्त्वदेशाचाराद्भवतिष्ठतइतियुक्तंथाः अयमयोस्तुवक्तव्योविशेषः श्रावणोभावेचवस्यते ज्योतिर्नि
बन्धे गर्गः यस्वजन्मार्क्षमासाद्येरेविसंक्रमणंभवेत् तन्मासाभ्यन्तरेतस्यैवैरङ्केशधनक्षयाः तगरस
रोरुहपत्रैरजनीसिस्थार्थलोभसंयुक्तैः स्नानंजन्मर्क्षगतेरेविसंक्रमणेनृणांशुभदं हेमाद्रौ अहिन्वेद्वा
त्रियुग्मस्याद्रात्रौचेद्वासरद्वयम् संक्रांतिःपक्षिणीदोयादानाध्ययनकर्मसक यतुगोडाः संक्रांत्याप
क्षयारंतेद्वादश्यांश्राद्धवासरे सायंसंध्यांनकुर्वीतकुर्वंश्चपितृहाभवेदितिकर्मोपदेशिन्यांव्यासोक्तेः-
सायंपुण्यकालेसंध्यानिषेधमाहृस्तन्निर्मूलं अन्यच्चबहुवक्तव्यंविस्तरभीतेर्नोच्यते इतिसंक्रांतिनिर्ण
यः पक्षयुगजन्त्रांद्रोमासःसद्दधा शकृदादिरमांतः कृष्णादिःपूर्णिमांतश्चेति तथाचधिकान्द्रसंहनः
चांद्रोपि शकृपक्षादिः कृष्णादिर्वेनिचद्विधेत्कत्कादेशभेदेनतद्भवस्थामाह कृष्णपक्षादिकंमासनांगीकुर्वन्तिक्ते

पदेचकस्ययः संक्रमः कन्यामीनधनुर्नृकक्षषडशीत्याख्यंतुलामेषयोः प्रोक्ततद्विषुवक्षवेयनसुद
 कर्काटकेदस्त्रिणाभिति ह्येद्विष्युपदं नृयुक्तमिथुने अत्रचपिंडरहितथास्त्रंकुर्यात् तथान्चापराक्रम
 स्त्र्ये अयनद्विनयेथास्त्रंविषुवद्वितयेगथा संक्रांतिसुचसर्वास्त्रपिंडनिर्वपणादनइति आस्त्ररूपलपाणि
 स्त्रस्यनिर्मूलत्वात् समूलत्वेषिततः प्रभृति संक्रांतिसुवाद्कलेनपिंडविधाय
 सुताहनीभिमात्स्योक्तैर्ग्रहणाग्रहणवदिकल्पएवेत्याह तन्न अस्थपार्वणासुवाद्कलेनपिंडविधाय
 कृत्वात् पिंडोव्यक्तिः अत्यथेकपदेयिंडानुवादेत्रित्वविधौचवषड्गुः प्रथमभक्षवद्वैरूथ्यापत्तैः
 तथाचोभयसमूलत्वेषिंडरहितं पार्वणं कर्तव्यमित्कमयवचनयोरर्थः त्रिपिंडरास्त्रेनेकोद्विष्टव्यावर्त
 नमात्रं संगलकल्पेषुविशेषमाहज्योतिर्निबंधेनारदः त्याज्याः सूर्यस्य संक्रांतेः पूर्वतः परतस्तथा
 विवाहादिषुकार्येषुनडयः षोडशायोडशेति एतत्सुण्यकालोपलक्षणं भानोः संक्रांतिभोगश्च
 कुलिकश्चार्ययामकइतिज्योतिःप्रकाशोवज्येषुपरिगणनात् अयनव्यतिरिक्तासदशसंक्रांति-
 पुरात्रोत्तानथाद्वादिनकार्यं अकिंसंक्रमणोक्तत्वसहःपुण्यं प्रकीर्तितं रात्रौसंक्रमणेभानोर्दिना-
 र्थस्त्वानदानयोः अर्धरात्रादथस्तस्मिन्माध्याह्नस्योपरिक्रिया उर्ध्वसंक्रमणेचोर्ध्वसुदयात्परहरद
 यं पूर्णवेदर्धरात्रेसुयदासंक्रमतेरविः प्राहुर्दिनद्वयंपुण्यमुक्तामकरकर्केटावितिहृद्ववसिष्ठादिवचने
 रहःपुण्यत्वोक्त्या रात्रौसंक्रमणेभानोर्दिवाकुर्यात्तुतक्रिया पूर्वस्मात्परतोवापिप्रत्यासन्नस्यतत्फल

भित्तिवसिष्ठवचनाम्बार्थाद्वात्रोस्त्वानादिनिषेधप्रतीतेः यानि तु विवाहव्रतसंक्रान्तिप्रतिष्ठाभ्रतुजन्मस्त
 नथोपरागपातादौस्त्वानेदानेनिशाशक्तमेति राहुदर्शनसंक्रान्तिविवाहात्त्ययवृद्धिषु स्नानदानादिकंकु
 र्मुनिशिकाम्यन्नतेषु चेत्यादीनि विष्णुगोमिल्लादिवचनानि तानिमकरकर्मसंक्रान्तिविषयाणि मुक्तामक
 रकर्मदावितितयोर्दिवानुष्ठानस्य पर्युदस्तत्त्वादिति हेमाद्रिमाधवादयः वस्तुतस्त प्रायुक्तवचनेन तयो
 र्दिनद्वयपुण्यत्वादेरेव पर्युदासात्मकरकर्करथोरपि स्नानदानंपरेहनीत्यादिभिरहःपुण्यत्वोक्तेः अहः
 पुण्यत्वानुपपत्त्याकल्प्यरात्रिनिषेधस्य च प्रत्यक्षरात्रिविधिनावाधात्सर्वसंक्रान्तिषुरात्रावनुष्ठानविकल्पः
 सच देशाचाराद्यवतिष्ठतश्चित्युक्तप्रंथाः अयनयोस्तवक्तव्यो विशेषः श्रावणेमाघे च वस्यते ज्योतिर्नि
 बंधे गर्गः यस्य जन्मर्षमासाद्ये रविसंक्रमणं भवेत् तन्मासाभ्यन्तरे तस्य वैरकुशधनक्षयाः तगरस
 रजनीसिस्थार्थलोभसंयुक्तेः स्नानं जन्मक्षर्गते रविसंक्रमणे नृणां शुभदं हेमाद्रौ अह्निचेष्टा
 श्रावोचेष्टा सरद्रयम् संक्रान्तिः पक्षिणी ज्ञेयादानाध्ययनकर्मस्त यत्तु गीडाः संक्रान्त्याप
 भाद्रवासरे सायं संध्यानं कुर्वीत कुर्वंश्च पितृहाभवेदिति कर्मोपदेशिन्यां व्यासोक्तेः -

पः सप्तम

कां दोषि शकृपक्षादिः कृष्णादिर्नीचदिभ्येत्कस्कादेशभेदेन नद्यवस्थाभाद् कृष्णपक्षादिकं मासं गीकुर्वेति केन
 सः सूर्या शुक्लारिमांतः कृष्णादिः पूर्णिमांतश्चेति तथा च त्रिकांडमंहनः

न येपीच्छन्ति नतेषामपीष्टो विंध्यस्य दक्षिण इति विंध्यदक्षिणे कृष्णादिनिषेधादुत्तरतो द्वयोरभ्युच्चशाग
म्यते तत्रापिशुकूदिर्मुख्यः कृष्णादिर्गोणाः शास्त्रेषु चैत्रशुक्लमतिपद्ये च चांद्रसवत्सरारंभोक्तेः तदुक्तं दी
पिकायां चांद्रोद्योमधुशुक्लगमतिपदारंभ इति नहिये कृष्णादिमन्यते ते पावत्सरारंभोसिद्यते अतः शु
क्लादिर्मुख्यः कृष्णादिनामलमासासंभवाच्च चंद्रस्य सर्वनक्षत्रभोगेन नाक्षत्रोमासः सावनादीनाव्यवस्थो
क्ता हेमाद्रौ ब्रह्मसिद्धाते अमावास्यापरिच्छिन्नोमासः स्याद्ब्राह्मणस्य तु संक्रातिर्पोणमासीष्यात्तथैव
नृपचैरथयोः अत्र ब्राह्मणादीनां यत्र कर्मविशेषे वचनांतरेण वसंते ब्राह्मणोग्नीनादधीतेत्यादिव्यास
उक्तस्तत्र दर्शात्त्वमात्रं नियम्यते न तु सर्वकर्मसु दर्शात् एवेति दृष्ट्याद्यथसौभरे हीषादिनिधननि
यमवद्विधि लाघवात् त्रैवर्णिकानां सर्वकर्मसु मासविशेषविधेः सावनादीनां शूद्रानुलोमादिपरत्वा
पत्तेश्चेति गुरुचरणाः ज्योतिर्गर्गः सौरोमासां विवाहादौ यज्ञादौ सावनः स्मृतः आदिकेकेपितृकार्ये
च चांद्रोमासः प्रशस्यते ऋथशृंगः विवाहव्रतयज्ञेषु सौरमानप्रशस्यते पार्वणे खट्वाश्राद्धे चाद्रिभि
ष्टतथाद्विके स्मृत्यंतरे एकोद्दिष्टविवाहादौ क्रूणादौ सौरसावनो ज्योतिर्गर्गः आयुर्दायविभागश्च
प्रायश्चित्तक्रिया तथा सावने नैव कर्तव्या शत्रूणां चाप्युपासना विष्णुधर्मं नक्षत्रसत्राण्यथनानि
चंद्रोमासे न कुर्याद्भ्रूणात्मकेनेति ब्राह्मे तिथिकृत्ये च कृष्णादित्रयेशुकूदिमेव च विवाहादौ च सो
रादिमासं कृत्य विनिर्दिशेत् अथमलमासः तत्रैकमात्रसंक्रातिरहितः सितदिश्चाद्रोमासो मलमा

सः एकमात्रसंक्रांतिराहित्यमसंक्रान्तत्वेनसंक्रांतिद्वयवत्वेनचभवतीतिमलमासोद्देशा अधिमासः-
क्षयमासश्चेति तदुक्तंकाठकगृहो यस्मिन्मासेनसंक्रांतिः संक्रांतिद्वयमेवचा मलमासःसविशेषोमासः
स्यासुत्रयोदशइति सत्यत्रतोपि राशिद्वयंयत्रमासेसंक्रमेत्तदिवाकरः नाधिमासोभवेदेषमलमास-
स्तुकेवलमिति अधिकमासस्यकालनियममाहवसिष्ठः द्वाविंशद्विभित्तैर्मासेर्दिनेः षोडशभिस्तथा घ
दिकानां चतुर्केणपत्तल्यधिकमासकइति एतच्चसावनादिमानेनसंभवार्थंनतुनियमार्थं अन्य
दिनाधिकद्वाविंशन्मासानंतरंरुक्त्वापक्षनियमेनशुक्लदिव्यभंगापत्तेः तेनन्यूनाधिककालेमलमासपाने
पिनदोषः अतएवोक्तंसाधवीये मासेविंशत्तमेभवेदिति क्षयस्यापिज्योतिःशास्त्रे असंक्रांति मासो-
धिमासः स्फुटंस्यात्तद्विसंक्रांतिमासः क्षयारव्यः कदाचित् क्षयः कार्त्तिकदित्रयेनान्यतः स्यात्तदावर्षमध्ये-
धिमासद्वयंच एकः क्षयात्पूर्वंपरतश्चैकइत्यधिमासद्वयंसंवतीत्यर्थः अवविशेषमाहजाबालिः मास
द्वयेब्दमध्येतुसंक्रांतिर्नयदाभवेत् प्राक्तनस्त्रपूर्वः स्यादधिमासस्तथोत्तरइति उत्तरएवकालाधिक्यं
नपूर्वस्मित्यर्थः यत्तुत्रह्यसिद्धान्ते चैत्रादूर्वाङ्गनाधिमासः परतस्त्वधिकोभवेदिति तत्रचैत्रात्पूर्वम-
संक्रांतद्वयेपूर्वोनाधिकः किंतुपरइत्यर्थः यच्चज्योतिःसिद्धान्ते धृत्कन्यागतेसूर्येहृश्विकेनाथधन्वि
नि मकरेवाथकुंभेवानाधिमासोविधीयतइति नहृश्विकादिचतुष्टयेमलमासेसतिपूर्वं तुलाकन्या
गतेसूर्येक्षयात्पूर्वकालाधिक्यनिषेधार्थंनत्वधिकमात्रस्य दशानांफाल्गुनादीनांप्रायोमाघ -

स्यचकवित् त्रपुंसकत्वंभवतीत्येषशास्त्रविनिश्चयइतिहेमाद्रौविष्णुधर्मविरोधात् मलमासेष्टकादिनिषे-
 धानुपपत्तेश्च मकरेवाथकुंभेवेतिदृष्टातार्थप्राप्त्याभावाच्च क्षयस्यागमनकालउक्तः सिद्धांतशिरोमणौ
 गतोव्यद्रिनेंदेर्गतेशाककालेतिथीशोभविष्यत्यथागुप्तसूर्यैः गजाद्यग्निभूमिस्तथाप्रायशोयंकुवेदंद्
 वर्षैः क्वचिद्गोकुभिश्चेति अध्ययश्चत्वारः अद्रयःसप्त नदाःनव एवांप्रातिलोख्येनपाने ९७४ तैर्मितेवर्षे-
 कश्चिरक्षयमासः पूर्वजातइत्यर्थः तिथयःपंचदश १५ ईशाःएकादश ११ १५ एवंमितेयातेकश्चिद्द्रविष्यत
 त्यर्थः अगा ६ क्ष ५ सूर्योः १२ एकत्र १२ ५६ गजाः ८ अद्रयः ७ अग्नयः ३ मूः १ एकत्र १२ ७८ कुः १ ब्रह्मः ४ इंदुः १
 एकत्र १४१ गावः १ कुः १ एकत्र १९ एतैर्मितेवर्षेयातेकश्चिद्द्रविष्यतीत्यर्थः अथमलमासेकार्योकार्यनिरू-
 प्यते तत्रजाबालिः नित्यनैमित्तिकेकुर्यात्श्चाद्दकुर्यान्मल्लिम्बुचे तिथिनक्षत्रचारोक्तकाभ्येनैवकदा
 चन अयंचकाम्यनिषेधः आरंभसमाप्तिविषयः असूयानामयमासानतेषुमयसंमतः त्रतानांचैवय
 ज्ञानामारंभश्चसमापनमित्तिनैवोक्तत्वात् असूर्याधिकमासाइत्यर्थः तत्रमंडलतपतेरविरिति
 चनात् कारीयदिःकाम्यस्यत्वारंभसमाप्तीभवतएवेत्यादिरित्यन्यत्रविस्तरः काठकगृह्येपि मलेनन्य
 गतिकुर्यान्नित्यानेमित्तिकोक्रियामिति तानिनैमित्तिकानिदीपिकायासुक्तानि यन्त्रैमित्तिकमग्नि-
 ह्यनुगताभ्याधानमर्चासुवासंस्कारादिविलोपनेसतिपुनःप्रोक्तंप्रतिष्ठादिकमितिगत्यंतरयुतंसोमा
 दिहेयमेव तत्रकर्तव्यान्युक्तानिकालादेश्च द्वादशाहसपिंडांतकर्मत्रहणजन्मनोः सीमंतेपुंसवेश्चाहुं

हृषेतौजातकर्मच रोगेशोतिरलभ्योचयोगेश्राद्धंघ्नतानिच प्रायश्चित्तनिमित्तस्यवशात्पूर्वैपरत्रच अब्दोद
कुंभमन्वादिमहालयसुगादिषु श्राद्धंदेशीयहरहःश्राद्धंमूनादिमासिकम् मल्लिस्तुचान्यमासेषुसृतानांश्रा
द्ध्यादिकम् श्राद्धंजुष्टचहृषेपुतीर्थेष्वेवसुगादिषु मन्वादिषुचयहानदानेनैदिनंचयत् तिलगोमूहिरण्य
नासंध्योपासनयोःक्रिया पूर्वहोमश्राद्धप्रयणंसांभेरिश्चिश्चपर्वणि नित्याग्निहोत्रहोमश्चदेवताधिपूजनम्
स्नानचस्नानविधिनाप्यभक्ष्यापेयवर्जनम् तर्पणंवाग्निमित्तस्यनित्यत्वाद्दुभयवचति एतौपुंसचनसीमंतौ
एतच्चगर्भाधानाद्यन्त्राधानांतसंस्कारोपलक्षणम् तदुक्तंश्रीपिकायाम् गर्भाधानमुखंचचौलत्रिधितः
प्राजातयागंविनाकृष्ट्वाग्रयणंजज्ञेद्रपुरतःछायामधानंगयोः तीर्थेदुक्षययोश्चपित्र्यमधिकेमास्येवमा
द्याचरेदिति अलभ्ययोगेर्धोदयपद्यकादौकाम्यान्यपित्रनादीनिकार्याणीत्यर्थः पूर्वपरत्रमलेशुद्धेत्त्य
र्थः महालयशब्देनमघात्रयोदशुन्यतइतिमाधवः दर्शश्राद्धंमलेपिकार्यम् यत्तुक्रयशृंगः संवत्सरातिरे
कणमासोयस्यान्मलिस्तुचः तस्मिंस्त्रयोदशेश्राद्धंनक्रुयार्दिदुसंक्षयइति तत्काम्यदर्शश्राद्धविषयम्
काम्यंनैवकदाचनेतिवचनात् दर्शोचकाम्यंश्राद्धंकन्याकन्याचेदिनश्चेत्यादिनायाज्ञावल्ब्येनोक्तम्
नित्यंतुमलेपिभवत्येव दर्शोप्यहरहःश्राद्धदानचमतिवासरम् गोमूतिलहिरण्यानापासेपिस्यान्मलिस्तु
चइतिमात्स्योक्तेरितिहेमाद्र्यादयः दिवोदासीयेपि अनिदुरिदुपूर्णाचहरिवारोबुधाष्टमी नाधिमा
सेपरित्याज्याःसीमंतान्वाशनेशिशोरिति अनिदुदर्शः द्विविधमयमाश्राद्धंनकार्यमित्यपराकः अ-

१३ अत्राधिकमृतस्य न द्वितीयाद्यद्देपिसौरविधिः द्वितीयादावन्याधिकेयापूर्वनियमविधिवैरूप्यात् किंतु
 प्रथमाब्दिकस्यमलेनियमात्सत्यत्रतेनतद्विन्वस्यसर्वस्याधिकेप्रतिप्रसवमात्रेलाघवात् अतो न द्वितीया
 दोसौरमासप्रसंगः चांद्रमिष्टं तथाब्दिकेमासपक्षतिथिस्पष्टे इत्यादिविरोधाच्च यत्तु हृदवसिष्ठः आ-
 क्षीयाहनिंसांसे अधिमासो भवेद्यदि मासद्वयेपिकुर्वीत आह्रमेवं न मुह्यति यच्च व्यासः उत्तरदेवका
 र्याणि पितृकार्याणि चोभयोरिति तन्मासिकादिविषयं योगादिकं यासिके च आह्रन्वापरपक्षिकं मन्वादि
 कं तैर्थिकं च क्रूरान्यासद्वयेपि चैति स्मृतिचंद्रिकोक्तेः तैर्थिकं तीर्थं आह्रं तच्च मासद्वयेपि कार्याभिति विश्वली
 सेतोमंदाः केवलितु प्रतिमासं मृताहे च आह्रं यत्प्रतिवत्सरं मन्वादौ च युगादौ च तन्मासो रूमास्योरपीति मरी
 विवचनात् वर्षवर्षे तु यद्द्वार्षमात्तापि चो मृते हनि मासद्वयेपि तत्कुशाद्याप्रस्यवचनं पथे नि गालुचोक्ते च
 प्रत्याब्दिकं मासद्वये कार्यमित्याहुः तत्तु छं प्रतिमासं मृताहे किपमाणं भासिकं प्रति संवत्सरं क्रियमाणं कल्पा
 दि आह्रमिति मरी विवचसो मदनरत्नेन व्याख्यानात् गालुचो यस्य च मासद्वयात्के क्षयमास इति साधवै मव्या
 ख्यानात् यच्चैके अिदुक्तं प्रथमाब्दिकं मासद्वये कार्ये आब्दिकं प्रथमं यत्स्यात्तत्कुर्वति मलिस्तु चे त्रयोदशे च सां
 ग्रामे कुर्वीत पुनराब्दिकमिति यमोक्तेरिति तदपि चिंत्यं पुनराब्दिकं द्वितीयादिवापिकं त्रयोदशे तीतं च तुर्दशे क्रुर्वात्
 अत्र तथासाव नित्याह्रंतं च मृते हनानि पैंठानसि विषेधः स्यादिति हेमाद्रौ पृष्ठी चंद्रोदये च एतेन न च धैत न छि
 वेत्तानंतं मद्रव्याख्यामानाभावात् पथस्ता पूर्वव्याख्यायां नुहा गितीये प्रथमग्रहणं भवमानं यदपि निर्णयामुने पूर्वोक्त
 का

मासेपिशेयः रविसंक्रमहीनेयोवर्ज्यावर्ज्याविधिः स्मृतः स एव तु द्विसंक्रान्ते मलमासेषु दीपित इति कावक गृ-
 ख्योक्तेः क्षयमासमृतानामत्याद्धिके विशेषो हेमाद्रौ तिथ्यर्धप्रथमेपूर्वोद्वितीये र्धे तयोत्तरः मासाधिनि-
 बुधे श्रित्यौ क्षयमासस्य गध्यौ आद्धिकवदर्थोपनेपिशेयं यन्मलमासेवर्ज्यसुक्तं तल्लुक्रगुर्वोरस्तादि-
 ष्वपिशेयं तदाहृहृहस्पतिः बाले वायदिवाद्यत्थे शक्रे वास्ते गते गुरौ मलमास इवेता निवर्जयेद्देवद-
 शेनमिति अनादिदेवनां दृष्ट्या शकचः स्फुर्नष्टभागे वै मलमासेष्यनाद्यन्तीर्थयानां विवर्जयेत् आद्यन्त-
 तीर्थदोषाभावमात्रं न तु फलमिति वाचस्यति मिथाः तन्न असनिवाधके फलहेतुत्वाक्षनेः लल्लोपि
 नीचस्थेवक्रसंस्थेप्यतिचरणगते बालवृत्थास्ते गोवासन्यासो देवपानान्नान्नतनियमविधिः कर्णवेधक-
 दीक्षा मौंजीबंधौ गनानां परिणयनविधिर्वास्तु देवप्रतिष्ठावर्ज्याः सद्भिः प्रयत्नात् त्रिदशपतिगुरौ सिं-
 हराशिस्थिते चेति दीक्षायागदीक्षा आगमदीक्षा च तथा उद्यानचूडात्रतबंधदीक्षा विवाहयात्रा च-
 वधूप्रवेशः तडागकूपत्रिदशप्रतिष्ठा च हृहस्पतौ सिंहगने न कुर्यात् दिवोदासीचे गुरोर्दित्ये गुरौ सिं-
 हे नष्टशक्रे मलिस्तुचे गृहकर्मत्रतंयात्रां मनसापि न चिंतयेत् अस्थापवादः तत्रैव ब्राह्मे सुंडने चो-
 पवासश्च गौतम्यां सिंहगुरौ कन्यागते तु कृष्णायान्तु तत्तीरवासिनां तथा आद्यासौ गौतमी गंगादि-
 तीयाजान्करीस्सुता सर्वतीर्थफलं स्नानाद्गौतम्यां सिंहगुरौ संहिताप्रदीपे स्यात्संयानं गुरुशक्योश्च बाल-
 प्रज्ञोदशकंच वार्धे चर्थोसितेन्यावशक्यौ शिशुकेशे शस्त्रो गतस्तानुपनीयमानो वसिष्ठः अतिचारगते जीवेवर्जयेत् तदनेतर-

प्रतो द्वाहादिद्रांयंपुभृद्वाविंशतिवासरात् बाल्यादिलक्षणमुक्तं असिद्धाने रविणासन्निरन्येषां ग्रहाणां म-
 स्तउच्यते ततोयोग्यार्थकमोक्तमूर्ध्वबाल्यमकीर्तितमिति बाल्यादिपरिमाणवृत्तशते बालः शुक्रैकादिवस
 दशकंपंचकैवष्टहः पञ्चदशद्विंशतियमुदितः पक्षमेंद्यांक्रमेण जीवोष्टहः शुचिरपितृयापक्षमन्यैः शि
 ररुतोष्टश्रोमोक्तोदिवसदशकचापरेः सप्तरात्रम् पश्चिमतउदयेदशदिनानिबालः अस्तेपंचदिनानिष्टहः
 पूर्वतोदिनत्रयबालः पक्षचष्टहइत्यर्थः जीवोयुरुः अन्यत्रलन्यथोक्त प्राक्पञ्चद्विदितः शुक्रः पंचसप्त
 दिनंशिशुः विपरीततुष्टहत्वतद्दवयुरोरपीति एषांचपक्षाणां व्यवस्थामाहमिहिरः बह्वीदृशिताः का
 लायेबाल्यैवाहकेपिवा ग्राह्यास्तत्राधिकाः शेषादेशभेदाद्दुतापदीति देशभेदश्चमदनरत्नेगार्थः
 शक्रोरुरुः प्राक्पराक्कवालोलोविध्येदशापंतिषुसप्तरात्रम् वंगषुहूणेषुचषट्पंचशेषेचदशैत्रिदिनेवदं
 तीति अस्तादिरपवादः काशीरवंडे नग्नहास्तोदयकृतोदोषोविषयवृत्तालये त्रिस्थलीसेतोवायवीये
 गोदापर्योगयायाचश्रीशैलेग्रहणइये सुरासुरशुरूणाचमौद्व्यदोषानविद्यते ग्रहणद्वयतन्निमित्तक
 कुरुक्षेत्रयात्रादानादावित्यर्थः तदाहत्रिस्थलीसेतोलक्षः उपहृवेशीतलसासुमान्वारयोदयेचैकपिला
 ख्यषष्ठ्याम् सुरासुरेज्यास्तमयेपितीर्थयात्राविधिः
 चाधिमासोनमृतिनसूक्तिः एवमथुत्तरार्धपठंति इत्यु-
 पाये अधिमासेषुसप्तमासेषुदसपिपुंतानिच त्रयस्त्रि

तविशेषउक्ता माहो

भिन्नाणि अधिभासेनृपोत्तम अधिभासेतुसंप्राप्तेत्रयस्त्रिंशत्तुदेवताः उद्दिश्यापूपदानेनमृथीदानफलं
 लभेत् त्रयस्त्रिंशदपूपान्कंस्यापात्रेनिधायच सद्युतंसहिरण्यं चब्राह्मणायनिवेदयेत् विष्णु-
 रूपीसहस्रांशुः सर्पपापप्रणाशनः अपूपान्प्रदानेनममपापव्यपोहतु नारायणजगद्बीजभास्कर
 प्रतिरूपक व्रतेनानेनपुत्रांश्चसंपदं चभिषर्धय यस्यहस्तेगदाचक्रेगुरुडोयस्यवाहनं शंखः करन
 लेयस्यसमेविष्णुः प्रसीदतु कलाकाष्ठादिरूपेणनिषेधटिकादिना योषं चयतिभूतानितस्मेकाला
 त्मनेनमः कुरुक्षेत्रमयंदेशः कालः पर्वद्विजोहरिः पृथ्वीसममिदंदानं गृहाणपुरुषोत्तम मलानां चवि
 शरथ्यर्धपापप्रशामनायच पुत्रपोत्रामिहत्थ्यर्थे तवदास्यामिभास्कर मंत्रेणानेनयोदधात्वयस्त्रिंशद
 पूपकात् प्राप्नोति विपुलां लक्ष्मीं पुत्रपौत्रादिसंपदइति इति निर्णयसिंधोभासमलभासनिर्णयः पक्षनि
 योर्यस्तु देवे सुरव्यः शक्रुपक्षः कृष्णः पित्र्ये विशिष्यत इति माधवेनेक्तः अथ तिथि निर्णयः तत्र तिथिर्दू-
 धा शरदाविस्थाचदिने तिथ्यंतरसंबंधरहिताशुक्ला तद्ग्रहिताविस्था तत्र शरदायामसंदेहाद्विस्थानिर्णयने
 तत्र सामान्यतोचेथमाह माधवीयेपैठीनसिः पक्षद्वयेपितिथयस्तिथिपूर्वांतथोत्तरां त्रिभिर्मुहूर्तैर्विध्यंति सा
 मान्योयं तिथिः स्मृतइति हेमाद्रिमदनरत्नादौतु द्विमुहूर्तौशुक्लः उदितेदेवतभानौपित्र्यं चास्तमिते रथौ द्विमुहूर्ता
 त्रिरुद्रश्चसतिथिर्हव्यकव्ययो रिति विष्णुधर्मोक्तः द्विमुहूर्तं लंचाशुक्लः द्विमुहूर्तापि कर्त्तव्यातिथिर्द्विष्टिगामिन
 निदक्षणापिशब्दोक्तैः अयंवेधः प्रातरेव सायंतु त्रिमुहूर्तौवेधएव यांतिथिसमनुप्राप्ययात्यस्तंपदिनीप-

निःसातिथिस्तद्दिनेप्रोक्तात्रिमुहूर्तव्याभावेदिनिस्कादोक्तेः दीपिकापि त्रिमुहूर्तगतुसाकलासायेति यानितु ब्रततो
 पचासस्नानादौघटिकैकाधियाभवेत् उदयेसान्निधियाह्याविपरीतातुपैतुकइत्यादीभिस्कादादिचचनानितानिचै-
 श्यानराधिकरणन्यायेनाचयवस्तुत्यात्रिमुहूर्तप्रशंसापराणि तिथिविशेषवेषविशेषः स्कादे नागोद्वादशनाडी
 म्निर्दिक्पंचदशाभिस्तथा मृतोद्वादशनाडीभिर्दूषयत्युत्तरांतिथिमिति अयंचोपवासांनिरिक्तविषयइतिवद्व्य
 ते इतिचैयः तत्रसर्वातिथिर्घदहः कर्मकालव्यापिनसैवग्राह्या कर्मणोयस्ययः कालस्तकालव्यापिनीतिथिः
 तयाकर्माणिकुर्वीतद्वासहस्रहूनकारणमितिविष्णुधर्मोक्तेः दिनहयेतद्वासावव्यासावेकदेशव्यासोवायुग्मवा
 क्यान्निर्णयः तस्यपूर्वावाधेनोपपत्तेः कर्मकालस्थप्रधानागत्वाच्च युग्मवाक्यंतुनिगमः युग्माद्रियुगभूतानां
 यप्मुन्योर्वस्वरंभयोः रुद्रेणद्वादशीयुक्ताचतुर्दश्याचपूर्णिमा प्रतिपद्यव्यमावास्यातिथ्यायुग्मंमहाफलम्
 एमद्द्वस्तमहादोषहंनिपुण्यंपुराकृतमिति अत्ररंभ्रांताः शब्दाः द्वितीयादिनवम्यततिथिवाचकाः रुद्रएकाद
 शीद्वितीयातृतीयायुतासाचद्विगीयायुतेतिसप्तयुग्मानोत्यर्थः इदंचशक्नुपक्षे अमाप्रतिपद्युग्मस्यपूर्णिमायाश्च
 तत्रैवसत्वात् इतिकेचित् तत्त्वभावास्याप्रतिपद्यग्माल्क्ष्यापक्षलिगात्पक्षह्यपरमिदंतत्तद्विशेषचाक्यैः कृष्णोतिथि
 विशेषेपोद्यनइति दशमीतृक्तापुराणसमुच्चये संपूर्णेदशमीकार्याभिधितापूर्वयाथवेति संपूर्णेशक्नुपक्षेच-
 योदशीसुसंतुनोक्ता त्रयोदशीतुकर्तव्याद्वादशीसहितामुनइति कृष्णपक्षेत्वापस्तंबः प्रतिपत्सहित्ती
 यास्याद्वितीयाप्रतिपद्युता चतुर्थीसंयुतायाचसात्तृतीयाफलप्रदा पंचमीचप्रकर्तव्याषष्ठ्यायुक्तातुनारद

कृष्णपक्षेष्टमीचैव कृष्णपक्षेचतुर्दशी पूर्वविद्धाप्रकर्तव्यापरविद्वानकुचच्चिन् दशमीचप्रकर्तव्यासदुर्गाद्विज
 सप्तम षष्ठ्यष्टमीअमावास्याकृष्णपक्षेत्रयोदशी एताःपरयुताःपूज्याःपराःपूर्वणसयुताइति यत्तुव्याघ्रःस्वर्बोद
 र्पस्तथाहिंसात्रिविधंतिथिलक्षयम् स्वर्बदोषोपरोपूज्योहिंसास्यात्पूर्वकालिकीति स्वर्बःसाम्यम् दोषोद्विस्तयोःप
 रा हिंसाक्षयस्तत्रपूर्वैत्यर्थः एतद्ब्रह्मादिविषयम् हिंसायादियुग्मानां पूज्यतानिपूमादिषु एकोद्विष्टादिदृष्ट्यादो-
 द्वासदृष्ट्यादितोर्दनेतिव्यासोक्तेः नियमादियुग्मतदानादिकर्मसु एकोद्विष्टादितिथर्चद्वादावित्यर्थः कर्मकालव्य
 : तावेतुकर्मोपक्रमकालगोचरात्वा कर्मोपक्रमकालगतुरुक्तिभिर्गोह्यानयुग्मादइतिदीपिकोक्तेः यानितु या
 तिथिसामनुप्राप्यलदयंपातिभास्करः सातिथिःसकलाज्ञेयादानाध्ययनकर्मस्वित्यादीनितानिभुहूर्गोदिसु
 रितिनिर्णयशैली अथैकभक्तं तत्कालःपात्रे मध्यान्हव्यापिनीत्राद्याएकभक्तेसदानिथिरिति मध्यान्हयंपं
 चयाविभक्तदिनतृतीयांशःतेनयद्यपिद्वादशदंडानंतरं प्राप्यतेतथापिदिनाथसमयेतीतिभुज्यतेनियमेनयत
 एकभक्तमिनिप्रोक्तमतस्तत्थाद्वैवैवहीनिस्कांदोक्तेः षोडशसप्तदशादिदंडासुरव्यःकालःदीपिकायांतु म
 ध्यान्हान्त्यदलेत्रिभागदिवसेस्यादेकभक्तमिति ततःसूर्यास्तपर्यंतगोणः द्विवैवहीत्यस्यचैयथ्यापत्येतस्य
 रत्वात् अत्रपूर्वैद्युर्व्याप्तिःपरैद्युरुभायेद्युर्व्याप्तिस्तदभावांशव्याप्तिसन्नापिसाम्यंवेषम्यंचतिषट्पक्षाः त
 त्राद्ययोरसंदेहएव तृतीयेतुपूर्वन्हिगोणमुख्यव्याप्तेःसत्वात्पूर्वेतिमाधवः युग्मवाक्यानिर्णयइतिहेमाद्रिः
 चतुर्थपक्षेपूर्वैवगोणकालव्याप्तेःसत्वात् वैषम्येणोशाश्व्याप्तेःयाधिकासायात्वा साम्यपूर्वोअयंचस्वतवैक-

भक्तनिर्णयः अन्यांगेऽपवासप्रतिनिधीतदनुसारेणनिर्णयः अथनक्तं तच्चदिनानशनपूर्वरात्रिभोजनं तत्र
 प्रदोषव्यापिनीग्राह्या प्रदोषव्यापिनीग्राह्यानिधिर्नक्तत्रनेसदेतिवत्सोक्तेः प्रदोषस्तु विसुहृत्तेप्रदोषः स्याद्वा
 नावसंगतेसति नक्तंतत्रतु कर्तव्यमितिशास्त्रविनिश्चयइतिभट्टनरत्नेव्यासोक्तेः तत्रापित्रिदंडोत्तरंकार्ये
 सायंसंश्यात्रिघटिका अस्ताहुपरिभास्ततइतिस्कांदोक्तेर्दंडत्रयस्यसंध्यात्वात्तत्रचत्वारिमानिकर्माणि संश्याय
 परिवर्जयेत् आहारंमैथुर्ननिर्झंस्वाध्यायंचचतुर्थकमितिकंडेयेन भोजननिषेधात् सुहृत्तेनंदिनंनक्तंन
 वदंतिमनीषिणः नक्षत्रदर्शनान्क्तमहमन्थेगणाधिपेतिमाधवीयेमिव्योक्तेश्च गोडास्तु प्रदोषोक्तमया
 इर्ध्वप्रटिकाइयमिष्यतइतिवत्सोक्तः प्रदोषः संध्याचदिनरात्र्योः संधौमुहूर्तः अर्धोस्तमयात्संध्याव्यक्ती
 भूतानतारंकायायत् तेजःपरिहानिवशाद्भानोरर्धोद्वयंयाचदिनिवराहोक्तैरित्याहुः तन्न अस्यसंध्याच
 दनानध्यायादिपरत्वात् अतएवतत्रयंइमंडलस्यसंध्यात्वसुक्तंविज्ञानेश्वरेण यच्चमदनरत्ने नक्तस्य
 वैधत्वाद्वागमासभोजनगोचरोनिषेधइत्कं तन्नचिधेनिषेधाविरोधात् अन्यथाकपिंजलानित्यत्रत्रि-
 भ्योधिकानां हिंसनंस्यात् सायंकालेनक्तंतु दिनहयेप्रदोषास्पर्शेदियं अतथालेपरत्रस्यादस्तादुर्वाग्य
 मोहिसेतिजाबालिचत्वनत् प्रदोषव्यापिनीनस्याद्दिवानक्तंविधीयते आत्मनोद्दिगुणाच्छायामदीभव
 मिभास्करे तन्नक्तंनक्तमित्याहुर्नेनक्तंनिशिभोजनमितिस्कंदाच्च यत्यादीनामपिसायंके नक्तनिशाया
 कूर्वातमृहस्थोविधिसयुतः यतिश्चविधवान्वैवकुर्यात्तत्सदिवाकरमिति तत्रैवस्मृत्यंतरात् इदमपुत्रविधुपोप

लक्षणम् पुत्रवतस्तुरात्रावेव अनाश्रमोव्याश्रमीस्यादप्लीकोपिपुत्रवानितिसंप्रहोक्तेः सौरनक्तंतुदिवेव
त्रिषुहूर्त्स्यगोवाह्निनिशिवैतापतीतिथिः तस्यांसौरमवेन्नक्तमहन्येवतुभोजनमिति सुमंतुक्तेः हरिनक्तैविशेषः
कालादर्शोक्तांदे उदयस्थासदापूज्याहरिनक्तव्रतेतिथिरिति अन्यनक्तंतुसंकात्यादावपिरात्रावेव निषेधस्य
रागप्राप्तभोजनगोचरत्वेनवैधाबाधकत्वात् दिनहूयव्याप्तोपरा उभयोर्द्येदिवानिथ्योः प्रदोषव्यापिनीतिथिः त
त्रोत्तरत्रनक्तस्याहुभायत्रापिसायतइतिकालादर्शजाबालिवचनात् अन्यपक्षेषु एकमक्तवन्निर्णयः अत्रवि
शेषोभदनरत्नेगारुडं हविष्यभोजनस्नानसत्यमाहारलाघवम् अन्निकार्यमधः शय्यांनक्तभोजोषडत्तरे
त् अन्निकार्यव्याहृतिहोमः इतिनक्तम् अयाचितेतुविशेषवचनाभावात्पक्षेउपवासोप्राप्तेउपवासवन्निर्णयः
अथनक्षत्रव्रतकालनिर्णयः विष्णुधर्मै उपोषितव्यनक्षत्रयस्मिन्नस्तमियाद्रविः युज्यतेयत्रवातारानिशा
शेषानिनाप्तहेति साधवीयेरुकांदे तत्रैवोपवसेदृक्षेयन्निशाथादधोभवेत् उपवासैयदृक्षस्यात्तद्धिनक्तैकम
क्तयोः अथव्रतपरिभाषा तत्राधिकारिणोभदनरत्नेमधिष्ये अनस्यस्त्येविप्रास्तेषांश्रेयोविधीयते
व्रतोपवासनियमैर्नानादौनेस्तथानृप अनग्निग्रहणमुपवासविषयम् अतएवदेवल्लः आहिताग्निरनडू
श्वब्रह्मचरीचतेत्रयः अश्वतएवसिस्थानिनैषांसिद्धिरनुभ्रताम् एकादश्यादौतुवचनात्भवतीतिवस्थ्यामः
शूद्रस्याव्यधिकारः शूद्रोवर्णश्चतुर्थोपिवर्णत्वाद्धर्ममहति वेदसंज्ञस्वधास्त्राहावषटकारादिभिर्विनितव्यासो
क्तेः प्राच्यास्तु वैश्यश्चूद्रयोर्द्विरात्राधिकोपवासनिषेधः वैश्याःशूद्राश्चयमोहादुपवासंप्रकुर्वते त्रिरात्रंपं-

चरात्रं यातेषां लुप्तं विद्यते चतुर्थं भक्तक्षपणं वैश्ये शस्त्रे विधीयते त्रिरात्रं तु न धर्मज्ञैर्विहितं ब्रह्मवादिभिः
 रिनिहं मां ज्ञोष च नादित्याहुः याचदुक्तनिषेध इत्यन्ये तत्वं तु निर्मूलमिति प्रकरणात् महत्तपो विषय इति यु-
 क्तम् एवं स्त्रीणामपि यत्स्कां दे नोस्ति स्त्रीणां पृथग्यज्ञो न ब्रतनाञ्च्युपोषणं भर्तृशक्त्युपैवे तालोको निष्ठा
 च्चर्जं निहि यद्देवैभ्यो धञ्च पित्रादिकेभ्यः कुर्याद्भर्तृभ्यर्चनं सक्रियाञ्च तस्याधिचैसा फलं नान्यच्चिन्तानाशि
 भुंक्ते भर्तृशक्त्युपैव आदित्यपुराणे नारीखल्वननुज्ञाता भर्त्रावापि कृतेन वा विफलतद्देवेन स्याप
 क्तरोत्योर्ध्वदेहिकमिति और्ध्वदेहिकं पारलौकिकं तद्देवैर्ननुज्ञाविषयं भार्यापल्कर्मतेनैव ब्रतादिना
 चरेत्सदेनिकात्यायनोक्तेः अत्र विधोयो ह विंशो स्नानं च कार्यशिरसस्ततः फलमवाप्नुयात् स्नात्वा
 स्त्रीयातरुत्यायपतिविज्ञापयेत्सती तथा गृहीत्वोदुंब्रपानं सकुशसाक्षततथा गोश्वगंदक्षिणं शि-
 प्रगृहीत्वा च तज्जलं औदुंब्रं ताम्रमयं ततो भर्तुः स्मृतीदद्यात् स्नातस्य प्रथमतस्तच्च आत्मनश्चाभिषे-
 क्तव्यं ततः शिरसि तज्जलं उपवासेषु कर्तव्यमेतत्त्रिंशत्तकेषु चैति सर्वत्र तेषु संकल्पविधिश्च भारतने गृ-
 हीत्वोदुंब्रं पानं चारिपूर्णं सुदंशुखः उपवासं तु गृह्णायाद्यद्वासं कल्पयेद्बुधः हस्तेनैवेत्यर्थः अथ ब्रतार
 भकालः मदनरत्ने गार्ग्यः अस्तंगे च गुणैश्शुक्रे बाले हृत्थेमलिल्लुचै उद्यापनसुपारं मंत्रानां नैव कारयेत्
 रत्नमालायां सोमसौम्यसुरकृत्वा स राः सर्वकर्मसक्तपर्वतिसिद्धिदाः भातुसोमशानिवासरेषु च प्राक्तमेव च
 लुकर्मसिद्ध्यति तथा विरूढसंज्ञाद्दहये च योगास्तेषामनिष्टः खलु गद आद्यः स वैद्यतिरुक्तव्यतिपातः

स्वचार्थस्य निरुक्तयोगे प्रथमे सवज्जेव्याघातसंज्ञेन वपंचसूत्रे गंडेति गंडे च षडे वनाद्वाः शुभेषु कार्येषु विवर्ज-
 नीयाः संप्रदेहे कृष्णेभिर्दिशयोरुर्ध्वं सप्तमीभूतयोरथः शुक्रे वेदेशयोरुर्ध्वं भद्रा प्राग्वस्तूपूर्णयोः श्रापतिः न
 सिद्धिमायाति कृतं च निह्यां विषादिघातादिकमत्र सिद्धस्य व्यवहारसमुच्चये दशम्यामष्टम्यां प्रथमघटिका
 पंचकपरं हरिद्युः सप्तम्यां द्विदशघटिकां तैत्रियघटिकम् तृतीया राकायां स्वयमघटिकास्थः परमं वं शुकं वि-
 देः पुच्छं शिवतिथिचतुर्थोक्तविरमे तत्रैव सर्पिणीलुसिते पक्षे कृष्णे चैवलुष्टश्चिकी सर्पिण्यास्तमुत्सवंत्या
 ज्यं च श्रिक्याः पुच्छमेव च माधवीये द्विशिर्यदाहनि तिथेरपरार्धजाता पूर्वार्धजातिशितदाशुभदा च पुच्छे ब्र-
 ह्मयामले दिनभद्राय दशरात्रौ रात्रिभद्राय ददिवा नत्याज्या कर्मकार्येषु महाहरे वंपुरातनाः श्रापतिः ष-
 ट्पौष्ण्यात्तोहादशशांकराच्च पौरं दराद्वा निनयक्रमेण पूर्वार्धमध्यापरभागयुं जिचिरं तं नं ज्योतिर्विकेः :-
 स्मृतानि व्रतारंभे च विशेषः मदनस्ते सत्यव्रते नोक्तः उदयस्थानि धिर्यो हिनमवे दिनमध्यभाक् सारवंडा
 नव्रतानां स्थादारंभश्च समापनमिति देवकः अमुक्तागान्तराहारस्तात्वाचम्य समाहितः सूर्याय देव-
 ताभ्यश्च निवेद्य व्रतमाचरेत् मदनरत्ने भविष्ये क्षमासत्यं दयादानं शोचमिन्द्रियनिग्रहः
 न संतोषस्ते यवर्जनम् सर्वव्रते षयं धर्मः सामान्योदशाधास्मृतः अग्निहोमस्तद्वैवत्यः व्याहृ-
 तिचर्धमानः यजुते नोक्तम् सर्वपदमेतत्पुणोक्तम कृतव्रतपरम् व्रतांतरे तु विध्यनरसत्ते होमो न्यथा
 न अनएवैकादश्यां शिधानां होमानाचरणमिति तन्वजपो होमक्येति वक्ष्यमाणैकवाक्यत्वेनास्य काग्य-

व्रतसमाप्तिपरत्वात् न त्वं तु सामदृश्यस्य परशुभिर्विद्विदादिप्रकरणस्थेनेव न तत्तद्भूतविशेषहोमविधिभिर्-
स्योपसंहारइति विष्णुधर्मै तज्जप्यजपनध्यानंतत्कथाश्रवणादिकम् तद्वचनंचतन्नामकीर्तनश्रवणा
दयः उपवासरुतामेते गुणाः प्रोक्ता मनीषिभिः कोमे वै बहिर्ग्रीमांस्त्रिजान्दूतिं पतितंच न जस्वलां न स्पृशेन्ना
भिभाधेन नैसेत व्रतवासरे पृथ्वीचंद्रोदये अभिपुराणे स्नात्वा व्रतवतासर्वव्रतेषु व्रतमूर्तयः पूज्याः सुवर्ण
मय्याघाः शक्त्या चैभूभिर्शाधिना जपो होमश्च सामान्यव्रतातेदानमेव च चतुर्विंशद्दशवापंचवात्रय एव
वा विभ्रामो ज्ययाथाशक्ति तेभ्योद्दद्याच्च दक्षिणाम् अत्र विभ्राम् इति पुहिं गनिर्देशास्तु मास एव भोज्याः न तु-
स्त्रियः एवं सहस्र भोजनादावपि विरूपैकदेशस्य प्रमाणांतरं विना युक्तत्वात् अन एव ह्येथेज मानयोः
प्रतिपदं कुर्यात् बहुभ्यो यजमानेभ्य इत्यादौ विरूपैकशेषायोगात् पत्यभिप्रायं द्वित्वं बहुत्वस्यैकपदश्रुत्या ब्रा-
त्युक्तमाचार्यैः पायसारथिना च एतेनैकस्य ब्राह्मणस्याहृत्या भोजनं परास्तं बहुत्वस्यैकपदश्रुत्या ब्रा-
ह्मणां वितत्वेन भोजनान्वयाभावादित्यन्यत्र विस्तरः शूद्रस्य तु प्रतिष्ठादिवद्विप्रद्वारा व्याहृतिर्होमइति
वर्थमानः व्रतमूर्तयो व्रतदेवता प्रतिमाः प्रतिमास्वरूपं च मदनरले भविष्ये अलुक्तद्रव्यतत्संख्या देवता
प्रतिमानूप सौवर्णी राजतीताम्बी वृक्षजा मारिंकी तथा चित्रजा पिष्टलेखोत्थानि जनिजितानु रूपतः आ-
माषात्पलपर्यंतं कर्तव्या शाक्यवर्जितैः तत्रैव ब्राह्मे आज्यं द्रव्यमनादेशे जुहोतिषु विधीयते मंत्रस्य देव
तायाश्च प्रजापतिरिति स्थितिः मंत्रानुक्तौ समस्तव्याहृतिरूपो मंत्रः प्रजापतिश्च देवतेति कल्पतरुः वर्ध

मानधृतदेवीपुराणे होमोग्रहादिपूजायांशतमष्टाधिकंभवेत् अष्टाविंशतिरहोवायथात्रासिधिधीयते म
दनरत्ने अतुक्तसख्यायत्रस्याष्ठतमष्टोत्तरस्तृतम् वर्धमानधृतदशशातातपः उपवाससंज्ञिजः कृत्वाततो
ब्राह्मणभोजनम् कुर्यात्तेनास्यसशुणउपवासोभिजायते व्रतोद्यापनातुक्तौतुष्टुथीचंद्रोदयेनदिपुराणे
कुर्यादुद्यापनतस्यसमाप्तौयदुदीरितम् उद्यापनंविनायतुतद्रुतनिष्कलभवेत् यदिचोद्यापननोक्तंव्रतानु
शुणतश्चरेत् वित्तानुसारतोदद्यादनुक्तेाद्यापनेव्रते गाश्वेवकाचनदद्याद्रुतस्यपरिपूर्तये अशक्तेतुनार
दीये सर्वेषामयलाभेतुयथोक्तकरणविना विप्रवाक्यंस्मृतंशुद्धव्रतस्यपरिपूर्तये यथाविप्रवचोयस्तुष्टु-
कृत्निसनुजःशकभम् अदत्त्वादक्षिणायापःसयातिनरकंधुवम् भारते वेदेषुनिषदेवैवसर्वकर्मसुदक्षि
णां सर्वव्रतुमयोद्विष्टाभूमिगावोथकाचनम् वैजवायः शिवनेत्रोद्भवयस्याद्रुजतंपिनृवल्लभम् अमंगलत
यलेनदेवकार्येषुवर्जयेत् दोडरानंदेदेवीपुराणे व्रनेचतीर्थेथयनेश्राद्धेपिचविशेषतः पराभभोजनाद्दे
वियस्यान्नतस्थतत्फलम् पृथ्वीचंद्रोदयेगमिपुराणे नित्यस्नायीमिनाहारोयुरुदेवद्विजार्चकः क्षारंक्षोद्रं
चलवणमधुमासानिवर्जयेत् क्षाराक्ततत्रैवाक्ताः तिलमुद्गाहतेशैल्यसस्यगोधूमकोद्रौ धान्यकदेव
धान्यंचशमीधान्यंतथैस्त्वम् स्विन्नधान्यंतथापण्यमूलक्षारगणःस्मृतः गोधूमानातुतत्रैवप्रतिप्रसक्तः
श्रीहिषष्टिकमुद्गाश्वकलापःसतिलंपयः श्यामाकाश्वेवनीवारगोधूममाद्याव्रतेहिताः कूष्मांडालाबुवानो
कपालकीज्योत्स्निकास्यजेत् चतुर्भेदिसंस्कृताःशाकंदधिद्युतंमधु श्यामाकाःशालिनीवारयावकसूल

तंडुलम् हविष्यन्ननक्कादावधिकार्योदिकेहिनम् मधुमांसंविहायान्मद्रूतेवाहितमीरितमिति शमीभ्रान्यं
मायादि पाठंकीमथ्यदेशोपोईरनिप्रसिद्ध ज्योत्स्निकाकोशातकी मितक्षारायांगोतमः चतुर्भेक्षससुकणया
दकशाकपयोदधिघृतमूलफलोदफानिहवींशुत्तरोत्तरप्रशस्तानिपयोदधिघृतं चगव्यमिति अन्येचविशेषा
एकादशीचातुर्मास्यादिप्रकरणेष्वप्यंते यद्दीतन्नतत्यागेतुमदनरले छागलेयः पूर्वव्रतंगृहीत्वायोनचरेत्काम
मोहितः जीवन्भवति च डालोमृतः शवाचाभिजायते तत्रभ्रायश्चित्तसुक्तं पृथ्वीचंद्रोदयेअग्निगारुडपुराण
योः श्रोधात्प्रमादाहोभाह्वान्नभंगोमवेद्यदि दिनत्रयंनसुंजीतमुडुनंशिरसौथवेतित्रायश्चित्तान्मानादति
क्रान्तन्नलुष्ठानंनस्तीतिगम्यते यत्तु प्रायश्चित्तततः कृत्वापुनरेवव्रतीभवेदितिवचनम् यच्चातिक्रान्तमपि
व्रतंकार्यमेवेतिशूलपाणिः तन्मध्येलोपेव्रतशेषसत्त्वेशयम् एतच्चशक्तविषयम् अशक्तौतुकालहेमाद्रौसु
राणांतरे उपवासासमर्थश्चेदेकंविप्रतुभोजयेत् तावद्धनादिवादद्याडुक्तस्यद्विगुणंतथा शुक्तः कृतभोजनः
त्राल्लणभोजनंविनेतिशेषः सहस्रसंभितादेर्विजपेद्वाप्राणसंयमात् कुर्याद्दृष्टशसंख्याकान्यथाशक्त्यालु
रोनरइति शुद्धित्वेमात्स्ये उपवासेषुशक्तानां कृतंभोजनमिष्यते मदनरलेवायवीये द्रव्यदातोपवास
स्यफलमात्रौलसशयम् तथापराकेदेवलुः ब्रह्मचर्यंतथाशौचंसत्यमाभिषवर्जनम् व्रतेष्वेताभिचत्वा
दिवरिधानातिनिश्चयः मात्स्ये तस्मात्कृतोपवासेनस्नानमभ्यंगपूर्वकम् कर्जनीयंप्रयत्नेनरूपभ्रतत्परं च
प अन्येचनियमास्तत्रतत्रान्वेषणीयाः अथस्त्रीव्रतत्रान्वेषणीयाः तत्रहेमाद्रौव्रतकांडेगारुडे गंधाले-

कारतांबूलपुष्पगालानुलेपनम् उपवासेनदुष्पंसिदंतावनमंजनमिति इदंच समर्तृकोपवासविषयम्
अंजनंच सर्तांबूलकुंकुमंरक्तवाससी धारयेत्सोपवासापि अवैधव्यकरंयतः विधवायतिमार्गेणकुमारी
वायदृष्टयेति तत्रैव विद्योक्तेः तथा विष्णुधर्मैः सर्वेषु तूपवासेषु पुमान्वाथसुवासिनी धारयेद्द्रुकवस्था
णि कुमुमानि सितानि च विधवाशुकुवसनमेकमेव हि धारयेत् मनुरपि पुष्यालंकारवक्राणि गंधधूपा
नुलेपनम् उपवासेन दुष्पंसिदंतावनमंजनम् मदनरलेव्यासः दंतधावनपुष्पादिभ्रतेषु स्थानदुष्यती
नि यद्यपीदं सर्वोपवासविषयं प्रतीयते तथापि शिष्टाचारत्सोभाग्याद्यर्थं क्रियमाणं न वरात्रि रात्राद्युप
वासविषयमेव न रेकादश्यादिविषयम् असकृज्जलपानाच्च सकृत्तांबूलचर्वणात् उपवासः प्रणश्ये
तदिवास्वापाञ्चैमैशुनादित्यपराकैदेव लेनतन्निषेधात् न चास्य पुंविषयत्वेन सावकाशात्वात् स्त्रीयांतां
बूलादिप्राप्नोतीति वाच्यम् तांबूलादिप्रापकस्यैवैकदशीतरविषयत्वेन वैपरीत्यस्यापिसुवचत्वात् यत्तु
हरिवंशो अंजनं रोचनं चैव गंधान्त्सु मनसस्तथा त्रैवैवापवासे च नित्यमेव विवर्जयेत् शिरसोऽभ्यंजनं सो
म्येनैव मेतलशास्यते न पादयोर्न गात्रस्य स्नेहेनेति स्थितिः स्मृतं नित्तत्रैवोक्तपुण्यकत्रतविषयम् तत्रुस
र्वत्र पूर्वोक्तविरोधादिमदनरले उक्तम् तत्रैव अशुभपातोरोषश्च कलहस्य कृतिस्तथा उपवासाद्-
नाद्यापि सद्यो भ्रशायति स्त्रियम् स्त्रियमित्युपलक्षणम् मदनरले शिवधर्मे दानत्रत्तानिनियमाज्ञानं-
ध्यानं हुतं जपः यत्नेनापि कृतं सर्वं क्रोधितस्य च तथा भवेत् अथ सूतकादौ निर्णयः तत्र शावस्त्याशौच-

योः सर्वस्मार्तकर्मभित्तिर्निर्वंधेषु स्पष्टैव गोडाकूक्षताशोचादावपितामाहुः जासूर्ध्वक्षतजेजातेनित्यकर्मन
 चाचरेत् नैभित्तिकंचतदधःस्ववदत्तौनवाचरेत् लोतकेचसमुत्पन्नेज्वरकर्मणिभैथुने धूमोद्गारेतथावांतौ
 नित्यकर्माणिसंत्यजेत् द्रव्येभुक्तेलजोर्ध्वेचनैवशुक्लापिकंचन कर्मकुर्यान्नरोनित्यंस्नूतकेश्मूतकेतथैति-
 कालिकापुराणात् वस्तुतस्तूर्ध्वदेवीपूजोपक्रमानन्यात्रविषयत्वमस्येति युक्तंमतीमः तथाहेमाद्रोपासने
 गर्भिणीस्त्रितिकादिश्चकुमारीवाथरोगिणी यदाशुद्धानदान्येनकारयेत्प्रयत्नास्वयमिति पुंसोष्येवकि-
 धिःसिंगस्याविवक्षितत्वात् तेनयस्मिन्त्रतेयत्पूजाकृतं तदन्येनकारयेत् शाशरनियमान्स्वयंकुर्यादि-
 तिहेमाद्रिव्याचरव्यो नत्रतिनांत्रतइतिविष्णुक्तेश्च आरंभस्तनभवत्येव शुद्धिनलेविष्णुः बहुकालिक
 त्योऽगृहीतश्चपुरायदि स्नूतकेसूतकेचैवव्रतंनन्नेवदुष्यति एतत्काम्यपरंनित्यंतनारब्धमपिकार्यमिति
 गोडाः मदनरले पूर्वसंकल्पितंयच्चव्रतंस्तनियतव्रतैः तत्कतंब्यंनरैःशुद्धदानार्चनविवर्जितम् साधवीथैकोर्म
 काम्योपवासेमक्रानेतंतरामृतसूतके तत्रकाम्यव्रतंकुर्याद्दानार्चनविवर्जितमिति एतेनसांगेधिकाराद्
 तांगदेवपूजादिकार्यमितिवर्धमानोक्तिःपरास्ता प्रारब्धपूजादिकार्यमेव नवरात्रेतुतत्रैवविशेषवस्थामः
 एवंरजस्वलापि यत्सुसत्यव्रतः प्रारब्धद्विर्घतपसांनारीणांयद्भजोभवेत् नतत्रापि व्रतंस्वस्थादुपरोधःक
 दाचनेति तस्मिन्निधिनाकारयेदित्येतत्परम् तदुक्तंमदनरलेमास्ये अंतरात्तुलजोयोगेपूजामन्येनकार
 ति प्रतिनिधयश्चनिर्णयासुतेपैठानसिः भार्यापत्कव्रतंकुर्याद्भार्यायाश्चपनिर्गतम् असामर्थ्येपरस्ताभ्यां

व्रतभंगोनजायने स्कांदेपि पुत्रंवाधिनयोपेतंभगिनींभ्रातरंतथा एषामस्मावएवान्यंब्राह्मणंवाभियोजये-
 त् कात्यायनः पितृमातृभ्रातृपतियुर्वैचविशेषतः उपवासंप्रकुर्वाणः पुण्यंशतशुणंलभेत् मातामहादी-
 न्निदृश्यएकादश्यासुषोषणे कृतेनेतुफलविप्राः समग्रसमवानुयुः मदनरलेप्रभासरवडे भक्तपुत्रः पुरोध्या-
 श्रन्नातापत्नीसरयापिच यात्रायाधर्मकार्येषुजायंतेप्रतिहस्तकाः एभिःकृतंमहादेविस्वयमेवकृतंभवेत्
 तत्रैववायवीये स्वयंकर्तुमशक्तश्चेत्कारयितपुरोधसा इदंचसर्ववर्णसाधारणम् अविशेषात् यत्तुकाश्चि-
 न्महोक्षआह शूद्रस्थब्राह्मणादिरेवप्रतिनिधिशुक्तेनशूद्रः जपस्तपस्तीर्थसेवाप्रब्रज्यामंत्रसाधनम्
 विभैः सपादितयस्थसंपन्नतस्यतत्फलमिति मशीचिबचनात्इति तत्तुछम् प्रब्रज्यादीनांशूद्रैः संभवाद्द-
 शयेभ्रायदर्शनादितिन्यायेनास्यब्राह्मणादिगोचरत्वात् यदापिउपवासोत्रतंहोमस्तीर्थस्नानजपादिक-
 र्मितिपूर्वार्थेपाठस्तदापिसएवदोषःस्वीशूद्रपतनानिषदितिमानवीयेजपनिषेधात् वस्तुतस्तुसंपू-
 र्णतावाचनमात्रमत्रोच्यतइतिप्रतिनिधेःकार्वातैत्यलम् अत्रविशेषमाहत्रिकांडमंडनः कर्म्यप्रतिनिधि-
 र्नास्तिनित्येनैमित्तिकेचसः काम्येषुपक्रमादूर्ध्वकेचिन्नितिनिधिंविदुः नस्यान्नितिनिधिमंत्रस्वामिदेवाग्नि-
 कर्मसु सदेशकालयोर्नास्तिनारणरग्निरेवसा नापिप्रतिनिधातव्यनिधिद्धवस्तुकुत्रचित् हिरण्यकेशिसू-
 त्रेपि नस्वामित्वभार्यायाः पुत्रस्यदेशस्यकालस्याग्नेर्देवतायाः कर्मणः शब्दस्यचप्रतिनिधिर्विद्यतेइ-
 ति अथव्रतादिसन्निपातेनिर्णयः तत्रतिथिद्वयसन्निपातेतत्रोक्तदानहोमादिक्रमेणानुष्ठेयम् आ

रोपात् इदं पूर्वरन्ध्रेण एकमध्येऽन्यकाम्यकर्मो रंभस्तु न भवत्येवगुणफलाहते यस्य यज्ञे प्रतन्ते रायरास्ता-
 यतेनं यज्ञं निरुक्तिगृह्णातीति राणकधृतयुतेः यज्ञः प्रतादिकर्ममात्रम् अनंगेन व्यवधानदोषस्य सर्वत्रसा-
 म्यात् शिष्टस्तु माघकान्तिकस्नानादिमध्ये लक्षहोमतुलाभारतत्रयवणाद्याचरति तन्नित्यमध्येस्तु काम्य
 मध्ये तु चिंत्यम् यत्र तु नक्तैकैकभक्तदो विरोधस्तत्र प्रथम्यादेकभक्तकार्यम् नक्तं तु परेद्युस्ततिथौ गौणकाले
 कार्यम् समकालीनविकृष्टव्रतादोत्वेकस्वयंकृतान्यद्द्वार्यादिनाकारयेदिति माधवः यत्र तु शिवरात्र्यादौ तिथि
 मध्ये पारणयादिभोजनप्राप्तम् भूताहम्योदिवा सुत्कारात्रो सुत्काचपर्वणि एकादश्यामहारात्रं सुत्काचाद्याय
 णचरेदिति तन्निषेधश्च नत्र पारणायायेधत्वा हि वैवभोजनम् निषेधस्तु रागमासभोजनविषयः एवमष्टम्या
 दिनक्तव्रते संक्रात्यादौ रवौ संकष्टचतुर्थ्यां च रात्रौ भोजनम् यत्र त्वष्टम्यादौ दिवा मुजिनिषेधः संक्रमे च रात्रा वि-
 त्तिनिषेध इत्यंतत्रोपवासएवकार्यः यद्यपि पुत्रिण उपवासो निषिद्धस्तथाप्युपवासनिषेधे तु भक्ष्यं किंचित्प्रक
 त्त्ययेदिति वचनात्किंचिद्भक्ष्यधित्वोपवासः कार्यः चाद्रायणमध्ये एकादश्यादौ तु भोजनकार्यमेव चाद्रायणस्य
 काम्यत्वेन नित्यवाधकत्वात् अवाधेन गत्यसंभवाच्च एकादश्यामेकातरोपवासादिपारणायोजलपारणांकृत्वो
 पपसेत् आपो वा अशितमनश्चित्तं चेतियुतेः एवद्वादश्यां मासोपवासश्चाद्दोषादिषु ज्ञेयम् एवं काम्ये नैमिति
 कृत्नित्यत्वादिकृतं बलावलं स्वयंमूढमिति दिक् इतिकमब्बाकरभट्टकृते निर्णयसिधौ परिभाषासमाप्ता
 अथ प्रतिपद्यादिनिर्णयः शुक्लप्रतिपदपराह व्यापित्वे पूर्वोत्राद्या युग्मवाक्यात् प्रतिपत्संमुखीकार्योऽयाम्

वेदापराह्णिकीतिस्कांदोक्तेः शक्रास्यात्प्रतिपत्तिधिः प्रथमतश्चेत्सापराण्डेभवेदितिदीपिकोक्तेश्च अपराण्ड-
 श्र्वपंचधाभक्तेदिनेचतुर्थोभागः तद्भावेसायाद्भव्यापिनीयात्था तद्भावेतुसायाद्भव्यापिनीपरिगृह्यतामिति
 माधवोक्तेः कृष्णातुपरा कृष्णातुत्तरतोखिलेतिदीपिकोक्तेः कृष्णापिपूर्ववेत्यनंतभट्टः सर्वतिथिषुचर्ज्याभ्यु-
 क्तानिमुहूर्तदीपिकायाम् कृष्णान्दृष्टहतीफलानिलवणवर्ज्यतिलास्तत्रातैलंचामलकदिवंप्रवसताशीर्षकपा
 लात्रकम् निध्यावांश्र्वमसूरिकान्फलमथोदृताकसंज्ञग्रथुद्गुंतस्त्रीगमनंक्रमान्प्रतिपदादिषेवमाघोडश शी
 र्धनारिकेलम् कपालंअलाशु अंत्रंपदोलम् भूपालः कृष्णान्दृष्टहतीक्षारसूलकपनसफलम् धात्रीशिरःकपा
 लांत्रनखचर्मतिलानिच क्षुरकर्माणनासेवांप्रतिपत्प्रभृतित्यजेत् नखंशिबी चर्ममसूरिका द्वितीयातुद्विष
 पूर्वाशुक्लौत्तरतिहेमाद्रिः कृष्णाद्वितीयादिमापूर्वाण्डेयदिसासितानुपरतः सर्वेतिदीपिकोक्तेः माधवानंतभ
 ट्टमनेतुसर्वापिद्वितीयापरा तथाचमाधवः पूर्वधरसर्नाभानःपरेशुक्लिसुहूर्तगा साद्वितीयापरोपोथापूर्व
 विद्वान्तनोन्यथेति तृतीयातुसर्वमतेरंभाब्यतिरिक्तापरैव तेनयुग्मवाक्यंरंभाप्रतविषयम् रंभाख्यांवर्जयि-
 त्वातुत्तीयांद्भिजसत्तमः अन्येषुसर्वकार्येषुगणयुक्ताप्रशस्यतइतिब्रह्मसूत्रेवर्त्तात् गोरीव्रतेषुविशेषमाहमाध
 वः मुहूर्तमात्रसत्वेपिदिनेगोरीव्रतंपरे शक्रुद्धिकायामप्येवंगणयोगप्रशंसनादिति चतुर्थ्यपिसर्वभतेगणे
 श्व्रततिरिक्तापरैव युग्मवाक्यात् एकादशीतथाषष्ठीअमावास्याचतुर्थिका उपोथाःपरसंयुक्ताःपराःपूर्वेण
 संयुताइतिमाधवीये दृहद्वसिधेकोक्तेश्च नागचतुर्थीतुमथ्याद्भव्यापिनीपंचमीयुताचत्राद्येतिनिर्णयामृतेमा

धवीयेचोक्तम् युगं मध्यं दिने यत्र तत्रोपोष्य फणीश्वरान् क्षीरेणायाय्यपंचम्यां पूजयेत्प्रयतो नरः विषाणितस्य न
 रं यं निनान् हिंसति पन्नगा इति याधवीये देवलोकेः युगचतुर्थी पूर्वत्र मध्याह्नव्याप्तौ पूर्वा अन्यपक्षेषु परैव पंचम्यां
 पूजोक्तेः गणेशत्रये तु तृतीयायुते वचतुर्थी चतुर्थी तु तृतीयायामहापुण्यफलप्रदा कर्मव्याप्तिमिष्वत्सगण-
 नायस्तु नोपिणी तिहेमाद्रौ ब्रह्मवैवर्तात् माधवीये तु गणेशत्रये मध्याह्नव्यापिनी सुरव्या चतुर्थी गणनायस्य मा-
 तृविद्वाप्रशस्यते मध्याह्नव्यापिनी चेत्स्यात्सरतश्चेत्परं हनीति हृस्पतिवचनात् प्रातःशुक्लतिलैः क्वात्वा मध्याह्ने
 पूजयेन्मृपेति तत्कल्पेभिधानाच्च तेन परदिने तत्वे परा अन्यथा पूर्वत्युक्तम् वस्तुतस्तु यत्र भाद्रशुक्लचतुर्थ्या
 द्ये गणेशत्रय विशेषे मध्याह्नपूजोक्ता तद्विषयाण्येव प्रायुक्तवचनानि न तु सार्वत्रिकाणि संकष्टचतुर्थ्यादीव ह
 नां कर्मकालानां वाधापत्तेः तेन सर्वत्र गणेशत्रये पूर्ववैवेति सिद्धम् संकष्टचतुर्थी तु चंद्रोदयव्यापिनी आद्या दिने
 हृयेन त्वेमात्प्रयोगस्य सत्वात्पूर्वैतिकेचित् अन्ये तु दिने सुहृत्त्रयादिरूपस्थत्तृतीयायोगस्याभावात्परदिने मा-
 धवोक्तमध्याह्नव्यापिसत्वात्संपूर्णत्वाच्च परेत्याचक्षते दिनद्वयेन तद्भावे तु परैव गोरीव्रते तु पूर्वैव गणेश
 हुलाव्यतिरिक्ताः प्रकीर्तिताः चतुर्थ्यः पंचमी विद्वादेव तांतरयोगत इति मदनरत्ने ब्रह्मवैवर्तात् पंचमी तु माह
 मते सर्वापि पूर्वा चतुर्थी सयुता कार्या पंचमी परयानतु देवैकर्मणि पित्र्ये च शकू पक्षे तथासितेति हारीतेक्तेः
 हेमाद्रिमते तु कृष्णापूर्वीसिता परा कृष्णापूर्वयुतासिता परयुतास्यात् पंचमीति दीपिकोक्तेः वस्तुतस्तु हारीतो
 क्तिरुपवासविषया प्रतिपत्यं च मीचैव सावित्रीभूत पूर्णिमा नवमी दशमी चैव नोपोष्याः परसयुता इति ब्रह्म

र्धप्रसिद्धमेवैष्णवत्वं स्मार्त्तत्वं च मन्यन्ते वृद्धाः तत्त्वसागरे भविष्ये यथा शुक्लतथा कृष्णायथा कृष्णात्तथे
 नरा तुल्ये ते मन्यन्ते यस्तु सर्वैष्णव उच्यन्ते केचिदुदशाभ्यां नवमीवेधमपित्यजति तत्र मूलं मृग्यम् उदयवे
 धस्तु परिशेषात्स्मार्त्तगोचरः तदाह माधवः अरुणोदयवेधोत्रवेधः सूर्योदये यथा उक्तोद्दोदशमीवेधोवै
 ष्णवस्मार्त्तयोः क्रमात् हेमाद्रिस्तु केषांचिदर्थरात्रिपिदशमीवेधमाह अर्थरात्रे तु केषांचिद्दशम्यावेध उच्य
 ते कपालवेध इत्याहु राचार्या ये हरिप्रियाः इति ब्रह्मवैवर्तात् नतन्मममत्तम् यस्मात्त्रियामारात्रिरिष्यत
 इति ब्रह्मवैवर्तात् अस्यार्थः अनद्यतने लङ् इत्यत्रातीतायाः रात्रेः पश्चिमया मूह्यमागागिन्याः रात्रेः पूर्वं
 यामूह्यदिवसश्च सकाल एषोद्यतनः सकल इत्युक्तं महाभाष्ये स एष वर्तमानः काल एकादशहोरा
 त्र उपोष्यः तन्मध्ये दशमीप्रवेशे विद्वासात्याज्या अतएव हेमाद्रोद्दोदशम्याः संगदोषेण अर्धरात्रात्परेण तु
 वर्जयेच्चतुरोयामान् संकल्पार्चनयोः सदेति दोष उक्तः चतुरोयामान्द्विसस्वेत्यर्थः स्वमतेतुरात्रेः त्रियाम
 त्वात्सहरत्रयपूर्वशेषः तेन चतुर्थे प्रहर एव वेधो युक्तः सोप्यरुणोदय एव सूर्योदयं विनानेव स्नानदाना
 दिकः क्रम इति मार्कण्डेयपुराणात् प्रत्युषोहमुरुषकल्प इति कोशादरुणोदयमारभ्य सूर्योशुभ्रहृत्तेस्तत्रैव
 निषेधः तेन मतमेदाद्भवस्थेति केचित् कैमुतिकन्यायेनारुणोदयवेधस्येवेयं स्तुतिरिति तु माधवः यस्तु
 दिक्पंचदशभिस्तथेति वेधः स उपवासातिरिक्तविषय इति माधवः सर्वप्रकारवेधोयमुपवासस्य दूषकः
 सार्धसप्तसुहृत्स्तुयोगोयं बाधते तत्र तमिति निगमादित्यलं अत्र माधवमते वैष्णवैरुणोदयविद्वात्या

ज्या यदात्वेकादशेव शुद्धासतीवर्धते द्वादशीवा उभयं वा तदा परोपोष्या एकादशीद्वादशीवाधिकान्ने
त्यज्यतां दिनम् पूर्वेयात्थानूत्तरस्यादिति वैष्णवनिर्णयः इति माधवोक्तेः स्मार्तेस्तु सूर्योदयविद्वात्प्रा-
यदात्वेकादशी शुद्धासती चर्द्धते द्वादशी च समाप्त्युना वा तदा गृहस्थेः पूर्वोक्तयोर्गृहस्थे - याः प्रि-
हनि संपूर्णा व्यास्यो होरात्रसंयुता द्वादश्यां च तथा तातदृश्यते पुनरेव च पूर्वोक्तयोर्गृहस्थे - याः प्रि-
श्रोत्तराधिभो इति स्कांदोक्तेः वर्धमानोप्येवमेवाह उभयदृष्टौ तु शुद्धाविद्वावा सर्वेषां परैव
शीयत्र प्रभाते पुनरेव सा सर्वैरेवोत्तराकार्या परतो द्वादशीयदीति नारदोक्तेः द्वादशीमात्रदृष्टौ तु शुद्धा-
यां पूर्वैव नचेदेकादशीविषो गद्वादशी परतः स्थिता उपोष्येकादशीतत्रयदीच्छेत्परमपदमिति नारदोक्तेः
द्वादशीमात्रदृष्टौ तु शुद्धाविद्भेव्यवस्थिते शुद्धपूर्वोत्तराविद्वास्मार्ते निर्णय ईदृश इति माधवोक्तेश्च मदन
रत्नेप्येवम् यत्तु विद्वाप्यविद्वाविज्ञेया परतो द्वादशी नचेत् अविद्वापि च विद्वास्यात्परतो द्वादशीयदीति हे
माद्रोपायवचनतदेकादश्यादृष्टौ शेषम् तदुक्तमाधवेन एकादशीद्वादशीचेत्युभयं वर्धते यदा तदा पूर्व
दिनं त्याज्यं स्मार्ते यात्थां परं दिनमिति विद्भेकादश्यां द्वादशीमात्रदृष्टौ च सर्वेषां परैव तत्रैवेकादशी मात्र दृ
ष्टौ गृहिणः पूर्वोक्तप्राप्तोक्तेः एकादशीविद्वाचेष्टुक्कृष्णो विशेषतः उत्तरांतु यतिः कुर्या
त्पूर्वामुपवसेद्गृहीति नचेतसोक्तेः एतच्छुद्धाविद्वा तुल्यमिति माधवः त्रयोदश्यां न लभ्येत द्वादशी यदि
किंचन उपोष्येकादशीतत्र दशमीभिश्चितापि चेतिसंकादात् अविद्वा निनिषिद्धेऽनलभ्यंतेति नाभितु शु

हूर्नेः पंचभिर्विद्वात्रात्वेवेकादशीतिथिरित्यथशृंगोक्तेश्च सुहूर्तपंचकमरुणोदयमारभ्यज्ञेयम् अन्यथोत्तरे
द्विएकादश्यभावासंभवात् यदपिहेमाद्रिणा शुद्धसमाशुद्धन्यूनावधिकद्वादशिकाचेत्सर्वेषांपरेवेत्यु
क्तं तदपि वैष्णवविषयम् स्मार्तानां तु पूर्वैवेत्यविरोधः हेमाद्रिमते तूच्यते तत्र शुद्धविद्वाद्वादी न द्वात्रेधान्यून
समाधिकैः षट्प्रकाराणुनस्त्रेधाद्वादश्यूनसमाधिकैरित्यष्टादशैकादशीभेदाः तत्र शुद्धाधिकन्यूनद्वादशि
काशुद्धाधिकसमद्वादशिकाचसकामैः पूर्वोनिष्कामैरुत्तराकार्या प्रथमेहनिसंपूर्णेति पूर्वोक्तस्कादात् उन
द्वादशिकायां तु विष्णुप्रीतिकामैरुपवाससह्यकार्यम् संपूर्णैकादशीयत्र प्रभाते पुनरेवसा लुप्यतेद्वाद-
शीतस्मिन्नुपवासः कथं भवेत् उपोष्येद्द्वैतियीतत्र विष्णुप्रीणनतत्परैरिति दृष्टव्यसिद्धोक्तेः शुद्धन्यूनाशु
द्धाधिकाशुद्धसमाविद्धन्यूनाविद्धसमावाधिकद्वादशिकाचेत्सर्वेषांपरे वेति हेमाद्रिः मदनरत्ने तु शुद्धाधि
कापरा संपूर्णैकादशीयत्र ति पूर्वोक्तेः अन्यापूर्वा शुद्धायदासमाहीनासमाहीनाधिकोत्तरा एकादशीसु
पवसेन्नशाद्धवैष्णवीगपीतिस्कादात् शुद्धएकादशीत्तराद्वादशी नचैदेकादशीविष्णोइति नारदोक्तेश्च यत्तु अ-
वेच्छापिचविद्वास्यादिति पासंतच्छुद्धाधिकापरं यत्तु संपूर्णैकादशीत्याज्यापरतोद्वादशीयदि उपोष्याद्वादशीशुद्धा
द्वादश्यामेव पारणमित्यादितैश्छेष्णवपरं स्मार्तानां तु पूर्वैवेत्युक्तं विद्धन्यूनासमद्वादशिकालुसुक्ष्णां पुत्रवतां च
परा अन्येषां पूर्वापुत्रवतोपि पूर्वैति मदनरत्ने विद्धन्यूनान्यूनद्वादशिकासैव सर्वैः कार्येति हेमाद्रिः सुसुक्ष्णांपरां न्ये
ऽपूर्वैति मदनरत्ने विद्धसमासमद्वादशिको नद्वादशिकाचमुत्तुभिः परान्यैः पूर्वाकार्या दशमीमि-

श्रितापूर्वाद्वादशीयदिलुप्यते शुद्धैवद्वादशीराजन्तुपोष्यामोक्षकांक्षिभिरितिव्यासोक्तेः मोक्षकांक्षि
 ग्रहणादन्येषांपूर्वैर सर्वत्रैकादशीकार्याद्वादशीभिश्चितानरैः प्रातर्भवेत्तुवाभावायतो नित्यसुपोषण-
 मितिपासोक्तेः विद्वाधिकासमद्वादशिकाचसर्वेषांपूर्वैव पारणाहेनलभ्येतद्वादशीकलयपिचेत्
 तदानीं दशमीविद्वापुष्येकादशीतिथिरितिऋष्यशरगोक्तेश्च माधवमतेतुअत्रगृहिणः पूर्वार्थनेरु
 जरा विद्वाधिकन्यूनद्वादशिकामोक्षपापक्षयविष्णुप्रीतिकामैःपराकार्या गृहस्थेनतुनक्तकार्यम्
 एकादशीद्वादशीचरात्रिशेषेत्रयोदशो उपवासंनकुर्वीतपुत्रपौत्रसमन्वितइतिकोर्भेदिनक्षयेउपवा-
 सनिषेधात् दशम्येकादशीविद्वाद्वादशीचक्षयंगता क्षीणासाद्वादशीज्ञेयानकंपुगृहिणःस्मृतमितिदृ
 ऋशातातपोक्तेश्च गृहिणःपूर्वत्रोपवासः एकादश्याःशुद्धन्यूनत्वैशुद्धसमत्वैवाद्वादश्याःन्यूनसम
 त्वयोरैकादश्यासुपवासः यानितु दशम्यनुगताहंतिद्वादशाद्वादशीफलम् धर्मापत्यधनायूंषित्रयो
 दश्यांतु पारणामितिकोर्मदीनिदशमीवेधत्रयोदशीपारणयोःनिषेधकानितानिविहितभिन्नपराणि
 अत्रमूलवचनानित्तद्व्यवस्थावाकरेज्ञेया यत्तुकालहेमाद्रौ बहुवाक्यविरोधेनसंदेहोजायतेयद्वा
 द्वादशीतुनदात्रास्थात्रयोदश्यांतुपारणमितिमार्कण्डेयोक्तेः सौदग्धेषुचवाक्येषुद्वादशीसमुपोषयेत्
 तथा विवादेशुचसर्वेषुद्वादश्यासमुपोषणम् पारणचत्रयोदश्यामात्रेयमाम्कोमुनेइतिपासोक्तेश्च
 चेधसंदेहेज्योतिर्विदांप्रतिपत्तौवापराकार्यत्कृत्तम् तद्वैष्णवविषयमित्यलबहुना अथात्रोपयुक्तं

किंचिदुच्यते तत्र दशम्यामेकादशीयोगे दशमीमध्ये एव भोजनं कार्यम् एकादश्यां न भुंजीते तितस्या एव
 निमित्तत्वात् निषेधस्तन्निवृत्त्यात्माकालमात्रमपेक्षते इति देवलोक्तेः केचित्तु एकादशीव्रतांगत्वेन-
 पूर्वद्वारेकभक्तविधानाद्भिधिसृष्टेच निषेधानवकाशान्नकाम्यव्रतांगे भोजननिषेधः प्रवर्तते तेनेका
 दशीमध्येपि पूर्वदिने भोजनमित्याहुः अत्राधिकारीमाधवीयेकात्यायनोक्तः अष्टवर्षाधिको मर्त्योत्थशी
 तिन्यूनवत्सरः एकादश्यासुपवसेत्पक्षयो रुरुभयोरपीति भविष्ये ब्रह्मचारीचनारीचशकृत्कृामेवसदागृ
 हीति यत्तुविष्णुः पत्यौजीवतियानारीउपोथ्यव्रतमाचरेत् आयुष्यं हरते भर्तुर्नरकचैव गच्छतीति तद्भ्रन
 बुज्ञाविषयमिति प्रागुक्तम् उपवासासामर्थ्ये तु मार्कण्डेयकोर्म्योः एकभक्तेन नैकेन तथैवायाचितेन च
 उपवासेनदानेन नभिर्द्वादशिको भवेत् अत्र एकभक्तेन यो मर्त्यउपवासव्रतचरेदित्येकभक्त्यादिषूपवास
 शब्दस्तद्धर्मतिदेशार्थः तेन तत्त्वशुक्ताः सर्वे धर्माः संकल्पमंत्रचैकभक्तादिपदेनोहः कार्य इति मदनरत्ने
 तथाऽसामर्थ्ये प्रतिनिधिनकारयेदिति प्रागुक्तम् व्रताकरणे प्रायश्चित्तमाह माधवीयेकात्यायनः अर्केप
 र्वद्वयेरात्रौ चतुर्दशयष्टमीदिवा एकादश्यामहोरान्त्रमुक्ताचांद्रायणं चरेदिति अथकाम्यव्रतविधिः ल
 घुनारदोये दशम्यादिमहोपालत्रिदिनं परिवर्जयेत् गंधनांबूलपुष्पादिस्त्रीसंभोगं महायशाः तत्र द
 शम्यां विधिः कौर्मिं कास्यं मांसं मसूरं चणकान्कोरहूपकान् शाकमधुपूरान् च त्र्यज्जुपवसन्
 म् तथा शाकं मांसं मसूरं च पुनर्भोजनमैथुने घृतमत्स्यबुपानच दशम्यां वैष्णवस्सजत्

रदीये अक्षारत्वणाःसर्वेहविध्यान्निषेविणः अवनीतल्पशयनाःप्रियासंगभवर्जिताः व्रतभ्रान्याहहेमाद्रौ
 देवलः असकृज्जलपानाच्चसकृतांबूलचर्वणात् उपवासःप्रणश्येत्तद्विवास्वापाच्चभैथुनात् अशक्तोत्तुमद्
 नरलेदेवलः अत्ययेचांबुपानेननोपवासःप्रणश्यति अत्ययेकष्टे विष्णुरहस्ये गात्राभ्यंगशिशोभ्यंगतांबूलं
 चानुलेपनम् व्रतस्थोवर्जयेत्सर्वयच्चान्यत्रनिराकृतम् एषुप्रायश्चित्तसुक्तनिर्णयासृते संग्रहे स्तेनहिंसक
 योःसस्यं कृत्वस्तेन्यंचहिंसनम् मायश्चित्तंत्रतीकृथाज्जपेन्नामशतत्रयम् मिथ्यावादेद्विवास्वापेबहुशो-
 बुनिषेवणे अष्टाक्षरं व्रतीजस्वाशतमष्टोत्तरंरुचिः ओंनमोनारायणायेत्यष्टाक्षरः तत्रैवपैठीनसिः तांबू
 लचर्वणेस्त्रीसंभोगेमांसनिषेवणे व्रतलोपोनचेत्कृथात्कृष्णावद्भुजिवर्जनमिति कृष्णोकादशीवद्भोजन
 निषेधमात्रपरिपालनेतुतांबूलचर्वणादावपिनदोषइत्यर्थः संभोगोऽतुंकालादन्यत्र रेतःसैकात्मसंभो
 गमृतेन्यत्रक्षयःस्मृतइतिकाल्यायनोक्तेः हेमाद्रौवसिष्ठः उपवासेतथाश्राद्धेनकुर्वाद्दंतधावनम् दंतानां-
 काष्ठसंयोगोदहत्यासप्तमंकुलम् काष्ठमहणात्सृष्ट्योछाधनिषेधइतिहेमाद्रिः विष्णुरहस्ये श्राद्धोपवास
 दिवसेस्वादित्वादंतधावनम् गायत्र्याशतसंपूतमंबुप्राशयविशुस्यति निर्णयासृतेव्यासः वर्जयेत्पारणेमा
 संव्रताहेयोषधंसदेति एकादश्याश्राद्धप्राप्तौमाधवीयेकाल्यायनआह उपवासीयदमित्यःश्राद्धेनेमि-
 त्तिकंभवेत् उपवासंतदाकृथाद्यप्रायपितृसेवितम् मातापित्रोःक्षयेप्राप्तेभवेदेकादशीयदि अभ्यर्च्येपि
 त्वदेवांश्चआजिघ्रेत्पितृसेवितमिति हेमाद्यादिसर्वनिबंधेष्वप्येवम् एतेनएकादशीनिमित्तकंश्राद्धंद्वाद

श्याकार्यमिति वदन्तः परास्ताः किञ्च महालयसपक्षः सकलः पूज्यः आर्द्धषोडशकं प्रतीतिश्रुतं षोडशत्वम् षोडश-
 कादश्यां च मन्वादि आर्द्धक्षयाहापरिज्ञाने च तत्पक्षोकादश्यां विहितं आर्द्धबाधितमेव स्यात् यदपि स्मृतित्त्वं द्वि-
 कास्ये पठति अन्मात्रिना निपापानितद्वे कुर्वाणुरेव च मज्जंति पिरतस्तस्थनरकेशाश्वतीः समा इतितस्त्रापि
 रागप्राप्तमुजिगोचरस्यैवै आर्द्धगोचरयता महत्साहसमित्यलम् योपि अकृत आर्द्ध निचयाजलपिंडविना
 कृता इतिलघुनारदीये एकादश्या आर्द्धादि निषेधः समातापित्वाभिन्नविषयः पूर्ववाक्ये तद्गृहणात् निचयः प्र-
 तियग्रहः अत्रतन्मान्याहमदनरलेदेवलः सर्वभूतत्रयं व्याधिः प्रमादे गुरुशासनम् अत्रतन्मानिपठ्यंते सक-
 देतानि शास्त्रतः स्कां देपि अष्टौ तान्यत्र तन्मानि आपोमूलं फलपयः हवित्राह्मणा काम्या च गुरोर्वचनं भौषधम्
 इदं चानि सकष्टविषयम् नारदीये अनुकल्योचुणां भौक्तः क्षीणानावरवर्णिनि मूलं फलपयस्तोयमुपभो-
 ग्यं भवच्छुभे न त्वेव भोजनं कैश्चिदेकादश्या बुधैः स्मृतमिति अस्यापवादः शयने च महुस्थाने मत्पाम्बुपरिव-
 र्त्तने नरो मूलफलाहारी हृदि शूल्यममार्पयेत् एते च विरोधि नो निर्णयाः सर्वत्र तेषु ज्ञेयाः तत्रैकदश्या संक-
 ल्यः गृहीत्वौतुंबरपात्रं वारिपूणमुदञ्चुरवः उपवासं तु गृह्णीयाद्यद्वाचार्ये वधारयेदिति माधवीये वाराहोक्तः
 मंत्रस्तु विष्णुः एकादश्या निराहारः स्थित्वाहमपरं हनि भोऽस्यामि पुंडरीकाक्षशरणं भो भवाच्चुतेति शो-
 चादीनां तु हेमाद्रौ सौरपुराणे सावित्र्याथ यवानाम्नासकल्यं तु समाचरेत् शिवादिगायत्र्यो यजुर्वेदे मसिद्धा-
 धाराहे इत्युच्चार्य ततो विद्वान्युथाजलिमथार्पयेत् ततस्तज्जलं पिबेत् अष्टाक्षरेण मंत्रेण त्रिजसेनाभि

तम् उपवासफलंप्रेम्फुः पिबेत्पात्रगतंजलमितिकाल्यायनोक्तेः मथ्यरात्रेउदयेवाद्दशमीविधेरात्रौसंकल्प
इतिमाधवः दशम्याःसगदेषेणअर्धरात्रात्परेणतु वर्जयेच्चतुरीयाभान्संकल्पार्चनयोस्तदा निक्षेपवासेन
भ्रंस्तदिनंत्यत्कासमाहितः रात्रौसंपूजयेद्विष्णुंसंकल्पंचतदाचरेदितिनारदीयोक्तेः तत्रैवपूजामभिधाय
देवस्यपुरतः कुर्याज्जागरंनियतोव्रती द्वादश्यांनिवेदनमंत्रउक्तः काल्यायनेन अज्ञानतिमिरांधस्यव्रतेना
नेनकेशव प्रसीदसुमुखोनाथज्ञानदृष्टिप्रदोभवेति नारदीये ब्राह्मणान्मीजयेच्छक्त्यादद्याच्छ्रेयक्षिणांनक्तः
स्कादे कृत्वाचैवोपवासंतुरयोश्चातिहादशीदिने नैवेद्यंतुलसीमिअंहत्याकोटिविनाशेनम् ह्यौदश्यांचवर्ज्या
न्याहृष्टहस्पतिः दिवानिद्रापारान्चपुनर्मीजनमेथुने क्षौद्रंकांस्थामिषंतैलंद्वादश्यामष्टवर्जयेत् हेमाद्रौ
त्र्यंशोडपुराणे पुनर्भोजनमध्यायोभारआथासमेथुने उपवासफलंहस्युर्दिवानिद्राचपंचमी स्कादे परा
न्क्रस्यतांबूलेलाभंवितथभाषणम् वर्जयेदितशफः विष्णुधर्मे अंसंभाष्याद्रिसंभाष्यतुलस्यनसिकादल
म् आमलक्याःफलंवायिपारणेप्राश्यशुल्यति दहनारदीये रजस्वलांचचंडालमहापातकिनंतथा सूति-
कापतितंचैवउच्छिष्टंरजकादिकम् व्रतादिमध्येशुयाद्यद्येषांध्वनिमुत्तमः अष्टोत्तरसहस्रंतुजपेद्वेद
मानरम् एतद्रतंसूतकेपिकार्यम् सूतकेमृतकेचैवनत्याज्यंद्वादशीव्रतमितिविष्णुक्तेः तत्रत्यक्तदाना-
दिस्सूतकान्तकार्यम् सूतकांतेनरूमात्वापूजयित्वाजनार्दनम् दानंदत्वाविधानेनव्रतस्यफलमश्नुतइति
मात्स्योक्तेः रजोदशनिपिकार्यम् एकादश्यानमुजीतनारीदृष्टेरजस्यपीतिपुलस्त्योक्तेः यदाद्वादश्याश्च

वर्णक्षेपदाशङ्कामध्येकादशीत्यत्कानत्रैवोपवासः कार्यः शकृद्वायदिवाकृष्णाद्वादशीश्रवणात्विता नयोरेवो
पवासश्चत्रयोदश्यांचपारणामितिनारदीयोक्तेः एतेचनियमाः काम्यव्रतनियताः नित्यव्रतेसतिसंभवेकार्याः
शक्तिमांस्तुनः कुर्वान्नियमंसविशेषणमितिकात्यायनोक्तेः अशक्तैस्तुमाधवोयेव्रह्मवैवर्ते इतिविज्ञायकु
र्वीतावश्यमेकादशीव्रतम् विशेषनियमाशक्तोहोरात्रमुजिर्जितइति अथाद्योमहाद्वादश्यः नत्रसुद्धाधिके
कादशीयुनाद्वादशीउन्मीलिनोसज्ञा द्वादश्येवशुद्धाधिकावर्धनेचेत्सावजुली वासरत्रयस्पशिनीत्रिसृशा अ
त्रेपूर्वणः संपूर्णाधिकलेपक्षवर्धिनी पुष्यर्क्षयुताजया श्रवणसुताविजया पुनर्वसुयुताजयती रोहिणीयु
तापापनाशिनी एताः प्रापक्षयमुक्तिकामउपवसेत् अत्रभूळहंमाद्रोशेषम् एकादशीद्वादश्योरेकत्वंतत्रेणो
पवासः पार्थक्येसुशक्तस्योपवासद्वयम् एकादशीसुपौथ्यैवद्वादशीससुपौषयेदिति विद्युरहस्यात् अश
क्तौतुद्वादश्यामेव एवमेकादशीत्यस्काद्वादशीससुपौषयेत् पूर्ववासरजंपुण्यसर्वमाभोत्यसशयमितित
त्रैवोक्तेः यदात्वल्याद्वादशीतदोक्तंमात्ये यदाभवतिअल्यापिद्वादशीपारणादिने उषःकालेह्यंकुर्यात्प्रातर्मोष्या
न्हिकंतदा नारदीर्येपि अस्यायामर्थनिर्ग्रेद्द्वादश्यामरुणोदये स्नानार्चनक्रियाः कार्यदानहामादिसंयु
ताइति संकटेतुमाधवीयेदेवलः संकटेविषमप्राप्तेद्वादश्यांपारयेत्कथम् अद्रिस्तपारणंकुर्यात्पुन
सुक्तंनदीषद्वदिति संकटेत्रयोदशीश्राद्धप्रदोषादौ अत्रैकैचिदाहुः अपकर्षवाक्यान्यनाहितानिविषया
णि अग्निहोत्रादीनांश्रौतलेनापकर्षायोगादिति द्वादश्यांचप्रथमपादमतिक्रम्यपारणंकार्यम् द्वादश्याः

दोहरिनासरसंश्लतः तमतिक्रम्यकुर्वीत पारणं विष्णुतत्पर इति निर्णयामृते मदनरलेच विष्णुध-
 त्रकेचित्संगिरंते यदाभूयसीद्वादशीतदापि प्रातर्सुहूर्तत्रये पारणं कार्यम् सर्वेषामुपवासानां प्रात-
 र्मितिचचनादिति अस्मादुरवस्तत्रहृनां कर्मकालानां विनाकारणं बाधापत्तेः प्रागुक्तवचनेनैव
 नामेवापकर्षविधानादपराणहएवकार्यम् प्रातःशब्दस्फुस्रायं प्रातर्द्विजातीनामशनं श्रुतिचोदि-
 पराणहवाचित्त्वेषुपपन्नः नचवाक्यवैयर्थ्यं पुनर्भोजनसायंपारणनिवृत्त्यर्थत्वात्तस्येत्याहुः प्र-
 णकादशेषुपवासातिक्रमे अपरांकेवाराहे एकादशीविद्युताचेद्वादशीपरतः स्थिता उपोष्याद्वादशी
 दीर्घेत्परमपदमिति कैश्चित्सुविष्णुनाचेदिति पठितम् अत्राविरोधिनो नियमाः सर्वत्रतेषु बोद्धव्याः
 एनगवरात्रेवस्यंत इतिदिक् इतिश्रीरामकृष्णभट्टात्मजकमलाकरभट्टकृते निर्णयसिंधो एकादशीनि-
 यः द्वादशीतु पूर्ववद्युग्मवाक्यात् द्वादशीतु प्रकर्तव्या एकादश्यायुता प्रभो इति स्कांदाच्च त्रयोदशीतु स-
 यंमनेशकृष्णपूर्वाकृष्णोत्तरा त्रयोदश तिथिः पूर्वः सितोप्यासितः पश्चादिति दीपिकोक्तेः शुक्लत्रयोदशीपूर्वा
 पराकृष्णानयोदशीतिगाथाच्च चतुर्दशीसर्वमते कृष्णापूर्वाशुक्लोत्तरा उपवासे तु ह्यथपि परैति मदनरले मौ-
 णंमास्यमावास्ये तु सावित्रीव्रतं विना परेऽग्राह्ये भूतविद्धेन कर्तव्ये दशपूर्णे कदाचन वर्जयित्वा सुनिश्चिष्टसावि-
 त्रीव्रतमुत्तममिति त्रसुवैवर्तात् अमायां योगविशेषोपरांके शातातपः अमावास्यां भवेद्द्वारो यदा भूमिसुत-
 स्यैवे जाह्नवीस्नानमात्रेण गोसहस्रफलं लभेत् अमावे सोमवारं एतद्विवा रेण सप्तमी चतुर्थी भौमवारं णविषु

वत्सदृशं फलम् तत्रैव व्यासः सिनीवालाः कुहूर्वापि यदिसोमदिने भवेत् गोसहस्रफलं दद्यात्तानं वा मोनिनाह
 तं हेमाद्रौ दृहन्मसुः श्रवणाशिविधानिष्ठाद्रिनागंदेवतमस्तके यद्यमारविचारेण व्यतीपातः स उच्यते नागैरेव न
 माश्लेषामस्तकोमृगशिरः प्रथमपादइत्यन्ये सच सर्वेषाम् अश्लेषिकालः गोभिलः पक्षांता उपवस्तव्याः पक्षा
 दयोभियष्टव्या इति उपवासोन्वाधानम् तत्र मध्याह्ने तत्पूर्वापर्व प्रतिपत्संधौ तद्दिने यागः पूर्वाणह्वाथ मध्या-
 ह्ने यद्विपूर्वसमाप्यते उपोष्यतत्र पूर्वेषुस्तदहर्याग इत्यत इति लोगाक्षिवचनात् तत्र द्वेधा विभागः आवर्तनात्
 पूर्वाणहोत्पराणहस्तनः परः मध्याह्नस्ततयोः संधिर्यदावर्तनमुच्यत इति वचनात् गध्याह्नाद्दूर्ध्वसंधौ माधव
 मतपरे क्रियागः अपराणह्नेथ वारत्रौ यद्विपूर्वसमाप्यते उपोष्यतस्मिन्नहनिश्वोभूते याग इत्यत इति लोगाक्षिणे
 क्तेः हेमाद्रिस्त्वपराणहसंधावपि परदिने प्रतिपच्चतुर्थी शंशे चंद्रोदये च सति द्वितीयादिष्वत्यंतक्षये सति पूर्वेषु यागः
 पर्वणेशे द्वितीयेषु यष्टव्यं बुद्धिजातिभिः द्वितीयासहितं यस्माद्दुष्यत्याश्वलायना इति द्वितीयेषु त्वितिकैमुत्तिक
 न्यायेन तृतीयापरम् तृतीयेषु त्वितिशूलपाणोपाठः स्पष्टार्थ एव तथा भूतापंचदशी पूर्णा द्वितीयाक्षयगामिनी
 चरुशिरिष्टरमायां स्याद्भूते कव्यादिको क्रियेति वचनाच्चेत्सूचिवाच् मदनरलेपि चतुर्दशी चतुर्थीमाअभावास्या
 नदृश्यते श्लोभ्रते प्रतिपच्चेत्स्यात्पूर्वांतत्रैव कारयेदिति यत्तु माधवः यस्तवाजसनेयी स्यात्तस्य संधिदिनात्पुरा
 नकाथन्वाहितिः किंतु सदासंधिदिने हिसेत्याह यच्च कालादर्शेषु क्रम आवर्तनादधः संधिर्यद्यन्वाथायतद्दि
 ने परेषु शिरिष्टरित्याहुर्विभावाजसनेयिन इति यच्च मदनरले मध्यादिनात्स्यादहर्निहयस्मिन्नाश्वपर्वणः संधिर्य

तृतीया सारवर्षिकावाजसनेयिमत्यातस्यासुपोष्याथपरेद्यरिष्टिरिति एतत्पोर्णमासीपरमितिनत्रैव आवर्त
 नोर्ध्वमर्वागस्ताद्रात्रोवाप्तमासेहे मध्यान्हादर्वक्समाप्तान्तीयेत्यर्थः तत्कर्कभाष्यदेवजानीश्रीअनंतभाष्यादि
 सकलतन्त्रास्वीयत्रयविरोधाद्ब्रह्मनादराच्चोपेक्ष्यम् पोर्णमास्यांविशेषमाहकात्यायनः संधिश्चेत्संगवाद्ब्रह्मप्रा
 ण्मर्याचननाद्वेः सापोर्णमासीविज्ञेयासद्यस्कालविधौनरैः अमायाविशेषमाहवोधायनः द्वितीयान्त्रिसुहूर्ता
 चेत्यतिपद्यापराणिहकी अन्वाधानचतुर्दश्यांपरतःसोमदर्शनात् कात्यायनश्च यजनीयेद्विज्ञेयश्चैव
 दिशिदृश्यते तत्रव्याहृतितिभिर्हुत्वादंडदद्याद्ब्रह्मजातयइति एतच्चबोधायनचाजसनेयिविषयम् तैत्तिरीयश्रुतौ
 सुचंद्रदर्शनेपियागउक्तः एषावैसुमनानामेष्टिर्यमद्येजानन्मन्त्राच्चंद्रमाअभ्युदेत्यस्मिन्नेवास्मैलोकैर्धुकंभव
 तीति श्रुत्यंतरेपि यदहः पञ्चाच्चंद्रमाअभ्युदेतितदहयंजन्मिमांल्लोकानभ्युदेतीतिइदंबहुचापस्तवविषयं
 मदनरलेयेवम् आपस्तबभाष्यार्थसंग्रहेयेवम् अतःपक्षद्वयस्यस्यसूत्राद्व्यवस्थितत्वम् इषयंत्याश्व
 लायनाइतिसुपूर्वाणहसंधिविषयमितिमाधवः शेषपर्वणीष्टोविशेषमाहमाधवीयेगार्ग्यः प्रतिपद्यत्रवि
 द्यायापदिवेष्टिःसमाप्यते पुनःप्रणीयकृत्स्नेष्टिःकर्तव्यायागवित्तमैः गृह्याग्नेर्नायोनियमइतिमदनपारिजा
 तः एवंपर्वतांशःप्रतिपदश्चत्रयोशायागकालउक्तः क्वचित्प्रतिपसुर्योशोपियागः संधिर्यद्यपराणहस्याद्या
 गंप्रातःपरेहनि कुर्वाणःप्रतिपद्गोचतुर्येषिनदुष्यतीतिदृष्टशातातपोक्तेः एतत्पूर्णिमापरमितिमदनरले
 पर्वणिप्रतिपदःक्षयस्यदृष्टेश्चाह्प्रक्षियसंधिज्ञेयः तदाहमाधवः दृष्टिःप्रतिपदायास्तितदर्थपर्वणि

क्षिपेत् क्षयस्थार्धेनयाक्षिप्त्वासंधिनिर्णयितांसदेति काल्यायनोपि परेद्विघटिकान्यूनास्तथैवास्वधिकाश्चयाः
 तदर्थकृत्यापूर्वेस्त्रिंशत्सहस्रीप्रकल्पयेदिति एवंस्मार्तस्थालीपाकेपिज्ञेयम् तत्रेष्टिस्थालीपाकावाधानं
 वैशनीयहोमानंतरभाविन्यांपौर्णमास्याप्रारभणीयोनजुदर्शे यद्यारंभेगलमासपौषमासशुक्रास्तादिभवति
 तदाय्यारंभःकार्यः यानित्तु उपरागोधिमासश्चयदिप्रथमपर्वणि तथामलिम्बुचेपीषेनान्वारंभणमिव्यते गुरु
 भार्गवयोर्भेद्विचेंद्रसूर्यग्रहेतयेतिसंयहवचनाभितानिआलस्यादिनातिक्रान्तशुद्धकालप्रारंभविषयाणि नार
 कर्मचदर्शेष्टियथाकालसमाचरेत् अतिपातेसतितयोःप्रशस्तेमामिसुप्यभइत्यपरार्केगर्गवचनानादितिप्रयोग
 पारिजाते उक्तंचैतद्व्ययोगरत्नेभेद्वैः कालादर्शेतु नामकर्मचजातेष्टिमितिपाठःयादिकास्तु आधानानंतरपौ
 र्णमासीचेन्मलमासगा तस्याभारंभणीयादीन्भुक्वर्तकदाचनेतित्रिकांडमंडनवचनान्छुद्धकालएवविष
 ष्टिकृत्वारंभं कुर्यादित्याहुः कालादर्शेस्मृतिसंयहेपि आरंभदर्शपूणेष्ट्योरभिहोत्रस्यचादिमम् प्रतिष्ठाःपंच
 कूर्माद्यांमलमासेविवर्जयेदिति अथविक्रतिः तत्रापस्तंबः यदीष्ट्यायदिपशुनायदिसोमेनयजेतसोमा
 यास्यायांपौर्णमास्यांचेति अत्रप्रकृतितः कालेसिद्धेपिसद्यस्कालताविधेयात्वतीयायांसांगत्वेनोक्तेः अत्रपौ
 र्णमास्यमावास्याशब्दाभ्यातदत्यक्षणोगृह्यते तेनतद्व्यहोरात्रइत्यर्थेयाहशामंडारः गाधवोपि इक्ष्या
 विक्रतिःसर्वापर्वण्येवेतिनिर्णयइति अत्रविशेषमाहत्रिकांडमंडनः काल्यायनश्च आवर्तनात्प्राकृत्या
 पर्वसंधिः कृत्वातुतस्मिन्प्रकृतितंविकृत्याः परतोयदिस्यात्तस्मिन्विकृत्याःप्रकृतेः परेद्युरिति धू

स्वाम्याद्योप्येवमाहुः यद्द्वैतिसांगाथानिकृतेः पर्वकालत्वादावर्तनात् प्राक्संधोसंधिसंधिभित्तयजेतेति प्रकृतेः
 प्रतिपदिसगासिनि यमात्रकृत्यनंतरंप्रतिपदि विकृत्ययोगात्पूर्वद्युर्विकृतिरित्युक्तं तत्र त्वेपाथसार्थिना यद्यपि
 प्रकृतेः पूर्वत्वात् पूर्वमिते स्यादित्यापत्तयेनोक्तम् तथापि हेतुवादेन नञ्चुमिभूलाभावाद्गंगासमभिव्याहारादि-
 निवदप्रमाण्यमितिनदाशयः आग्रयणे तु विशेषवक्ष्यामः अन्वारभणीयानुचतुर्दश्याकार्येति हि रण्यकेशिष्ट
 तोमात्तदत्तीये अन्येषां पर्वण्येव पशोसोमेन कालांतरमप्याहवौ धायनः अमावास्येन वाहविषेष्ट्वानक्षत्रे
 चेति शक्रुपक्षे कृत्स्निकादि विशाखांतेषु देवगक्षेत्रे धितिकेशवस्वामीव्याचरेत्वा चानुर्मास्येष्वपि द्वादशाहय-
 थाग्रयोगपक्षयोर्नक्षत्रेथप्यारंभः याक्ञ्जोवसावत्सरप्रयोगयोस्तु फाल्गुन्यांचैत्र्यांवारंभः पशोतु विशेषमा
 हकाल्यायनः अर्धदङ्गो भवति नियतपर्वसंधिः परस्तात्कृत्वा तस्मिन्हीनि तु पशुसद्य एव द्वादशा आरभ्या
 थप्रकृतिरथचेत्पर्वसंधिः पुरस्तात्कृत्वा तस्मिन्प्रकृतिमयत्तु स्यात्पशुः सद्य एव अधिकारपशुस्त्वग्नीबोमी-
 श्रेणसवनीयेन वासमानतत्रोवाकार्य इति त्रिकांडमंडनः सोमेत्वाहापस्तुबः अमावास्यायां दोक्षा यजनीये
 वामावास्यायां यजनीये वास्त्यमहः षोणमास्यां दीक्षा यजनीये वा षोणमास्यां यजनीये वा सुत्समहरिति
 क्राह्यायनसूत्रेपि पूर्वपक्षरयप्रथमे हीनि दीक्षेत दृष्ट्वा वानक्षत्रयोगे चेति पूर्वपक्षः शक्रुपक्षः नक्षत्रयोगे च
 त्ययमर्थः चैत्र्यादिषूर्णिमायाश्चिन्नादि नक्षत्रयोगे दीक्षेतेति आधानं तु पर्वणि नक्षत्रेषु चोक्तम् तत्र पर्व
 नक्तं गार्हपत्यगादधातीत्यादि कर्मकालव्यापि ग्राह्यम् दिनद्वयेतत्त्वे परग्राह्यम् संकल्पस्य पर्वणि लाभात्

पूर्वत्र नक्षत्रयोगतदेवग्राह्यम् पत्रत्रोणिसन्निपत्तिनान्युत्तुर्नक्षत्रंचपर्वतत्समृद्धं विप्रतिषेधक्रतुर्नक्षत्रंच
 हीयइति हिरण्यकेशिसूत्रात् अतुर्वसंतेब्राह्मणोघीनादधीतेत्यादिः रेणुकारिकायां तु गाघादिपंचमासेषु
 श्रावणेचाश्विनेतथा मार्गशीर्षेशुक्लपक्षे आधानमथकारयेदित्कृत्तम् अत्र नूलंमृग्यम् आधाननक्षत्रा
 णित्वापस्तंबसूत्रेकृत्तिकारोहिणीमृगशीर्षपुनर्वसुषुष्यपूर्वोत्तरापूर्वाषाढोत्तराषाढाहस्तचित्राविशारणा
 नुराधाश्रवणोत्तराभाद्रपदाइति सोमपूर्वाधानेविशोषमाहापस्तंबः सोमेनयक्ष्यमाणआदधानोनत्
 न्मूर्क्षेन्मनक्षत्रमिति अत्रमकरणादाधानकालबाधः तेनसोमस्यवसंतकालतानवाध्यतइतिरुद्रदत्त
 हत्तोनारायणवृत्तौचोक्तम् तंत्ररत्नेवातिकेच तेषाएतेउभयेअपहतपाशानोक्रतवः एषवाउद्यन्नादि
 त्यएषांपाशभोपहंता यदैवैंगकदाचनयशसुपनमेत्तथाद्धीतेत्यत्रोत्तरायणरूपंदेवंदक्षिणायनरूपं
 चपित्रिमिल्युभयघृतत्रयंसोमाधानेशतपथेविशिशिथ्यविहितम् तदेकवाक्यतयाधारवांतरेनर्त्नसूक्ष्मेदित्य
 त्रसोमकालबाधएव आधानकालबाधस्ययदैवैन्श्रद्धोपनमेत्तदादधीतेत्यस्यांशास्वायांवाक्यांतरणमि
 ष्टत्वात्सोमकालबाधार्थमेवेदमित्कृत्तम् धूर्तस्वामीतुसोमस्यापियक्रतुस्तस्यापिनसूक्ष्मेदितिलिखनाहु-
 भयकालबाधमन्यतेश्रीरामांडारस्तकालांतरविधानंवासर्वकालानादरोचेनिप्रक्षुद्रपमुक्तवान् तत्रा
 धेकृत्तिकारिकालांतरस्ययथाधानेवसंताद्यबाधेमविधानम् तथासोमेषुदगयनपूर्वपक्षपुण्याहसन्नि
 पातेयज्ञकालोनादेशइतिछंदोगसूत्रोक्तोदगयनबाधेनसोमाभिसंधिरूपकालांतरविधानाहुदगयनं

त्वात्पिंडपितृयज्ञइतिनत्सूत्रान् व्याख्यातंचैतत्कर्काचार्यैः पूर्वएवदर्शात्पिंडात्पितृयज्ञो न पश्चात् कुतः अंग-
 त्वात् तथाचश्रुतिः तस्मात्पूर्वैकःपितृभ्यःक्रियतेउत्तरमहर्देवान्यजंतइति पूर्वैकःपितृभ्योयज्ञंनिपृणीय-
 प्रानर्देवेभ्यःप्रनयुतइतिचतेनतन्मतेअंगमेवासौ तदुक्तम् अंगंवासमभिव्याहारादिति तेनकर्ममतेच
 तुर्दशीयुक्तदर्शोपिंडपितृयज्ञइति श्रीअनंतभाष्येतुपरैकरित्युक्तम् अत्रद्वेष्याचारोदृश्यते आपस्तंबा
 नानुपरदिनेसुहूर्तमपिदर्शसत्वेतत्रैवपितृयज्ञः तदाहआपस्तंबः अमावास्यायांयदहश्चंद्रमसंनपश्य-
 तिनदाहः पिंडपितृयज्ञंकरुतइति अथरुद्रदत्तीयाव्याख्यापिंडैर्युक्तः पितृयज्ञः पिंडपितृयज्ञःसचक
 र्मोत्तरं ननुदर्शशेषःयथावस्यति पितृयज्ञःस्वकारुविधानादनंगंस्यादिति तंचयदहश्चंद्रमसंनपश्यति-
 पंचदर्श्यां प्रतिपदिवातदहःकुरुते यदहस्तयोःसंधिस्तादह्रित्यर्थइति रामांडारोप्याह पिंडपितृयज्ञ-
 स्तुपर्वसंधिमदहोरात्रापराणहइतिअनःपर्वसंधिदिनेपितृयज्ञः शतपथ ऋत्तियपि यदैवेषनपुरस्ता
 न्नपश्चात् दृदशेयपितृभ्योददातीति पर्वसंधिदिनेहिपूर्वतः पश्चाद्वाचंद्रो न दृश्यतएवेत्यर्थः सत्याषाढो
 पि पितृयज्ञंअक्रम्यदृश्यमानेत्पूर्वोप्यश्वेषूतेयजतइत्याह हेमाद्रिस्तु अमावास्याशब्दस्तिथिवचनए
 व पूर्वोक्तापस्तंबसूत्रेयदुक्तम् नपश्यतीतितत्रक्षयोभिप्रेतः अनश्चतुर्दश्यांचंद्रमसश्चक्षीणत्वात्तदुक्तद
 र्शोपितृयज्ञः पितृयज्ञंलुनिर्वत्यिप्रश्चंद्रक्षयेभिमानिति मनूक्तेः यदुक्तंयदहस्तेवदर्शनंनेतिचंद्रमाः
 तत्सथापेक्षयाज्ञेयंक्षीणराजनिचेत्यपीति यदुक्तं दृश्यमानेपितृत्तच्चतुर्दश्यपेक्षयेतिचकात्यायनोक्तेः

दृश्यमानेष्वेकइतिगोभिलोक्तेः यस्यांसंध्यागतःसोमोमृणालमिवदृश्यते अपराण्हेक्षयस्तस्यांपिंडानां क
रणंभवभित्तिहारीतोक्तेश्च चंद्रक्षयकालश्चोक्तः कात्यायनेन अष्टमंशोचतुर्दश्याःक्षीणोभवतिचंद्रमाः अ
मावास्याष्टमंशेषु पुनःकिलभवेदणुरिति तेनपूर्वैकरेवोपगत्यशशइत्युचिवात् कर्कोचार्यैरपि अपराण्हेपि
डपितृयज्ञश्चांद्रादर्शनेमावास्यायामितिकात्यायनसूत्रेऽदर्शनेनक्षयएवोक्तः तस्मिन्क्षीणेददातीतिश्रुतेः
अतस्तन्भतेचतुर्दशीत्युक्तदर्शोपितृयज्ञेसतिपरदिनेयागोर्थोत्सिद्धः तदेतत्पूर्वोक्तदृष्टमपिहेमाद्रिकर्का-
दिव्याख्यानमापस्तंबैरेनस्युपगमात्कर्कातीयवौधायनादिविषयम् आश्वलायनानानामपिशेषपर्वणिपि
डपितृयज्ञः तथाचसूत्रम् अमावास्यायामपराण्हेपिंडपितृयज्ञइति अत्रनारायणवृत्तिः अमावास्या
शब्दःप्रतिपत्यंचदर्शयोःसंधिवचनोपत्रापराणहशब्दसमन्वयास्तद्धृत्यहोरात्रेवर्तते तस्यापराण्हेहृत्श्रु-
थेभागेपिंडपितृयज्ञःकार्यः औपवसथ्येयजनीयेवाहनि यदात्वहोरात्रसंधोतिथिसंधिः स्यात्तदोप
वसथ्यएवाहनिक्रियतइति अतएवसुहूर्नमथ्यमावास्याप्रतिपद्यपिचेद्भवेत् तदूत्तमक्षयंज्ञेयंपर्वशे
षंतुपर्ववदितिहेमाद्रौवचनंपिंडपितृयज्ञपरसुक्तप्रयोगपारिजाते अयंचस्मार्ताग्निमत्तासंपूर्णेदशेऽश्रा
द्धव्यतिषंगेणकार्यः व्यतिषंगोनामोभयोःसहासुष्ठानम् एतच्चस्थालीपाकेनसहपिंडार्थमुद्धृत्येतिस्त्
त्रेवृत्तिकतोक्तम् खंडपर्वणिषुकेचिदाहुः पूर्वैकपिंडपितृयज्ञव्यतिषंगेणश्चाहुंकृत्वापरेन्हिकवलः
पिंडपितृयज्ञःकार्यः इतिकृतात्वान्वदक्यंचपूर्वैकमसिमास्यथपार्वणम् काम्यमाभ्युदयेष्वम्याभिको

द्विष्टमथाहमधिकदाहृत्यपूर्वेषुचतुर्धुस्थालीपाकादुत्थत्वाभौकरणमित्कतेदर्शत्राद्स्थालीपाकेनियतइ
तिगम्यते स्थालीपाकश्चपितृयज्ञएवेतिपूर्वदिनेव्यतिषंगःभिद्ः प्रयोगपरिजातेतुवार्षिकआद्भारेपिव्य
तिषंगः। कियुतदर्शत्राद्भस्य न्यायविदस्त्वाहुः सूत्रस्यहन्तेश्चसंपूर्णदर्शविषयतात्संखड्यर्वेणपृषदि
नेकेवलंआद्भपरदिनेचकेवलपितृयज्ञः। अतएवाक्तवृत्तिरुतानात्रापूर्वस्थालीपाकश्चोद्यतेसर्वत्रा
इषुनसंगादिति प्रयोगपरिजातोक्तिरथेनद्विषयेव पूर्वदिनेचआद्भौकरणमेवनपाणिहोमः चलुधी
द्येषुसाग्नीनावहोहोमोविधीयते। पित्र्यत्रात्सणहस्तेस्यादुत्तरेषुचतुर्धपीतिपरिशिष्टेनियमात् नचलो
किकारग्नौपक्कस्यकयंगृध्वाग्नीहोमः नान्यारग्नौपक्कमभ्याग्नीजुहुयादितिनिवेधात् मेवम् आद्भस्यगृ
ह्यत्वेनस्मार्तारग्नौपचनारग्नौवाकतव्यत्वात् तस्मात्पूर्वैधःकेवलंआद्भनव्यतिषंगः। इदमेवचयुक्तम् आहि
ताग्निनातुसर्वाधानिनाथोधानिगावासंपूर्णखंडेवादर्शेधौताग्नौपृथगेवपितृयज्ञः। कार्येनतुदर्शआद्भ
व्यतिषंगेनेतिविस्तरभीतेर्विरामः संपूर्णेदर्शेचविशेषमाहल्लोगाक्षिः पक्षांतकर्मनिर्वत्यवैश्वदेवंचसा
ग्निः। पितृयज्ञंततःकुर्यात्ततोन्वाह्यार्थकञ्चइति पक्षांतकर्मन्वाधानम् अन्वाह्यार्थकदर्शत्राद्भम्
अयमेवसानेजीवित्वत्कस्यपिंडपितृयज्ञकालेज्ञेयः तस्यापिकात्यायेनेनहोमानमनारंभोवेत्याम्ना-
नात् पिंडपितृयज्ञाकरणेत्रायश्चित्तमाहपराशरमाथवीयेकात्यायनः। पितृयज्ञात्ययेचैववैश्वदेवात्
येपिच भोजनेपतितान्मस्यचरुवैश्वानरोभवेदित्यलम् प्रकृतमनुसरायः निरभिंकादिभिस्तयावास्याप

राणहृव्यासभावेऽनुपपत्कालव्यापिनीयात्वात् । भूतविश्यायमावास्याप्रतिपन्निश्रितापिवा । पित्र्येकर्मणिषिड
 द्विग्राह्याकृतपकालिकीतिहारीतोक्तेः । इदंचनिरभिकादिविषयम् । सिनीवालीद्विज्ञेः कार्यसाधिकेः पितृक
 र्मणि स्त्रीभिः शब्देः कुहः कार्यान्तयाचानधिकेद्विज्ञेः रितिलोगाक्षिचचनात् । अथसाग्निरोपासनाधिरपी
 तिमदनपारिजातेऽक्तम् । कुतंपश्चापराणहृव्यात्यलामेऽनुफल्यः । अपराणहृव्याव्यापीयदिरुशोस्तिथिक्षय
 आहृिताग्नेः सिनीवालीनिरव्यादेः कुहूर्मतेतिजा बालिनाअभावेविधानात् । तेनसाग्नीनांनिरग्नीनां
 वापराणहृव्यापिन्येवसुरव्या तिथिसाम्यद्विद्विष्येः समव्याप्तौसर्वोदिनानिर्णयः । वैषम्येधिके । दिनहृयेप-
 राणहृस्येऽनुकृतपव्यापिनीतिगाथवः । इदमेवयुक्ते हेमाचारिदयतेऽनुकृतपव्यापिन्येवनिरव्यादेः सुरव्या अत्रसाग्नि
 रोपासनाधिरपीतिमदनपारिजातेऽक्तम् । सिनीवालीदृष्टचंद्रा तथाचव्यासः । दृष्टचंद्रासिनीवालीनष्टचं-
 द्राकुहः स्मृतेति । पूर्वदिनेपरदिनएववानद्यापितेऽसैवयात्या अंशव्यापित्वेवैषम्येधिककालव्यापिनी-
 ग्राह्या । दिनहृयेऽशतः समव्याप्तौतिथिक्षयेपूर्वाद्वद्वोसाम्येचपरा तिथिक्षयेसिनीवालीतिथिदृष्टेः कुहूः
 स्मृता साम्येपिचकुहूर्नेथावेदेवदंगवेदिभिरितिअचेतोवचनात् । दिनहृयेसंपूर्णकुतपव्याप्तिस्तितिथि-
 दृष्टावैषमवतीत्यनंतरवचनात्सरे वेति कुतपस्त । अङ्गोमुहूर्ताविज्ञेयादशपंचचसर्वदा तत्राहमो
 सुहूर्तोयुः सकालः कुतपः स्मृतइतिभास्योक्तेः । तुलादानपितृदेवप्रीत्यर्थोपवासादीतुपराग्राह्येत्यन्यत्रवि-
 स्तरः । दर्शचमासिकवार्धिकारिद्व्याह्नप्रसौकाळादर्शविशेषः । दर्शस्यचोत्कृमस्यदर्शमासिकयोरपि -

नित्यस्य चाब्दिकस्यापि दार्शिकिकाब्दिकयो रपीत्युक्त्वा संपाते देवताभेदात् आद्भ्युग्यं समाचरेत् निमित्तानियति
श्चात्र पूर्वोक्तानुष्ठानकारणमिति अत्र क्रमो निर्णयदीप उक्तः नष्टचंद्रेयदाकाले क्षयाहृदि वसो भवेत् वैश्वदेवं क्षय
आद्भं कुर्यात्साकृदर्शकर्मणः अमा आद्भं चानुपनीतोपि कुर्यात् आद्भं शूलपाणो अमावास्याहकाक्षणापक्ष
पंचदशीपुचेत्युपक्रम्य एतच्चानुपनीतोपि कुर्यात्सर्वेषु पूर्वसु आद्भं साधारणं नाम सर्वकामफलप्रदम् भायो
विरहितो ये तत्र वासस्थोपि नित्यशः शुद्धोप्यसं त्रवत्कुर्यादनेन विधिना बुध इति मात्योक्तेः अमा आद्भं इति क्रमे
प्रायश्चित्तमुक्तं च विधाने न्युधुवाचं जपेन्यंत्रं शतवारं दिने दिने अमा आद्भं दानास्तितदासंपूर्णयेति तत्
अत्र पूर्वोक्तसाग्निं कपदेनाहिताग्निः स्मार्तोग्निमांश्रुत्थयेते विच्छिन्नाग्निं कादिश्च निरग्निं कः नयाचहेमाद्रि
रग्नीकरणप्रकरणे साग्नि रभाव नभिस्तु द्विजपाणावयासुक्त्वा कुर्यादग्नीक्रियां नित्यलोकि केनेति निश्चि
तमिति स्मृतिवाक्यसु दाहृत्य यस्त्वस्नीकृतोपासनतया समुच्छिन्नाग्नितया भायो विधु रतया वाधि रहि-
तस्तस्य द्विजपाणौ जलादौ होम इति व्याचक्षे मदनपारिजातेष्वेवम् इदमेव साग्नि कानग्नि कस्वरूपं स
र्वत्र ज्ञेयम् अथ ग्रहणं निर्णयते तत्र चंद्रग्रहणे यस्मिन् ग्रहणं तस्मात्पूर्वे प्रहरत्रयं न भुंजीत सूर्य
ग्रहेषु प्रहरत्रतुष्टये न भुंजीत सूर्ये ग्रहेषु नाश्रीयात्पूर्व्यामचतुष्टयम् चंद्रग्रहेषु ग्रामां स्त्रीन् बालेषु द्वा-
तुरैर्वैनेति माधवीये दृग्गोतमोक्तेः ग्रहणं तु भवेदिदोः प्रथमादधिया मतः भुंजीतावर्तनात्पूर्वंप्रथमे
प्रथमादध इति मार्कंडेयोक्तेश्च अधि उर्ध्वम् ननु चंद्रग्रहे यामचतुष्टयनिषेध उचितो न तु सूर्ये ग्रहेषु

र्योदयात्प्राग्भोजनप्राप्तेः भोवं वचनस्य प्रथमयामिस्वर्यग्रहे सति पूर्वेषुः पूर्वरात्रे भोजननिषेधपरत्वात् चंद्रग्रहे
 विशेषगाहगाधवीयेदृष्टवसिद्धः ग्रस्तोदये विधोः पूर्वनाह भोजनमाचरेदिति द्वयोर्ग्रस्तास्ते तु माधवीये व्यासः
 अगुक्तयोरस्तगयोरघाट्टङ्गापरेहतीति विष्णुधर्मैपि अहोरात्रनभोक्तव्यं चंद्रस्वर्यग्रहोयदा मुक्तिदृष्टानु-
 भोक्तव्यं स्नानं कृत्वा ततः परम् अहोरात्रनियेधः स्वर्यग्रस्तास्ते मदनरत्नेगार्ग्यैः संध्याकाले यदा राहुग्रसते
 शशिभास्को तद्ग्रहं न वभुजीनरात्रावपिकदाचन सायं संध्यायां स्वर्यग्रस्तास्ते पूर्वैर्दिशोचनभोक्तव्य
 म् प्रातः संध्यायां चंद्रस्य ग्रस्तास्ते पूर्वरात्रानुचरेन्हचनभोक्तव्यमित्यर्थः चंद्रग्रस्तास्ते उत्तरदिने संध्याहोमा
 दोनदोषः तदाहोरात्राः ग्रस्ते चास्तंगते त्विदोशात्वासुत्थवधारणम् स्नानहोमादिकं कार्यं भुंजीते इदं येषु नः
 एतदनाहिताग्निविषयम् अपराण्हेत्रतोपार्थेगीयमग्नीतइतिकात्यायनोक्तेर्व्रतस्य श्रोतत्वेन विहितत्वेन च
 प्रवृत्तत्वात् अद्रिग्रंतं कुर्यादिति निर्णयदीपः रागप्राप्तभोजने कालनियमोयम् तेन ज्वरादाविवनभोजनमि-
 तिकर्त्तानुसारिणः बालदृष्टानुराणां तु ग्रहयामात्पूर्वमेकयामोनिषिद्धः सायान्देग्रहणं चेत्स्यादपराण्हेन भोज-
 नम् अपराण्हेन मथ्याक्लेन तु संगवे भुंजीत संगवे चेत्स्थान् पूर्वभोजनं क्रियेति मार्कंडेयोक्तेः
 बालादिविषयम् बालदृष्टानुरेधिनेति पूर्वोक्तेः वेधकाले ग्रहणं वापक्वमन्त्याज्यम् सर्वेषामेव वर्णानां
 सूतंकराहुदर्शने स्नात्वा कर्माणि कुर्वन्ति शतमन्त्रं विवर्जयेदिति हेमाद्रौ षड्विंशत्यात् श्रुतमिति न दंतं रित
 स्योपलक्षणम् नवत्रां देधुयच्छिदं ग्रहपयुषितं च यदिति मिताक्षरायां वचनात् भागवतं च नदीपिकायां

ज्योतिर्निबन्धेमेधातिथिः आरनालंपयस्त्रुं दधिक्रुं हाज्यपाचितम् मणिकस्थोदकंचैव नदुष्येद्ब्राह्मसूतके
 मन्वर्थसुक्तावल्यांभन्नंपक्वमिहत्याज्यस्नानंसयसनंप्रहे वारितकारनालादितिलदर्भैर्नदुष्यति जललदोषो
 गांगविषयः ग्रहोषितंजलंपीत्वापादकृच्छ्रं समाचरेदि तितत्रैयचतुर्विंशतिमतेन्यजलस्यदोषोक्तेः वेधका
 लेग्रहणेवाभोजनेप्रायश्चित्तमुक्तम् माधवीयेकात्यायनेन चंद्रसूर्यग्रहेसुक्तामजापत्येनशकृत्यति तस्मि
 न्नेवदिनेसुक्ताभिरात्रेणैवशकृत्यतीतिग्रहणेचत्रिरात्रमेकरात्रं वोपवासः श्रेयोर्थिनाकार्यः एकरात्रसुषोष्येव
 स्नात्वादत्वाचशक्तिः कंचुकादिवसर्पस्यनिवृत्तिः पापकोशतः त्रिरात्रंससुषोष्येवंप्रहणेचंद्रसूर्ययोः स्ना-
 त्वादत्वाचविधिवन्योदतेब्रह्मणासहेतिहेमाद्रौलैंगोक्तेः इदंचपुञ्ज्यतिरिक्तविषयम् आदित्येहमिसंक्रांतोत्र
 हणेचंद्रसूर्ययोः पारणंचोपवासंचनक्षुर्योत्पुत्रवानग्रहीतिजैमिनिवचनात् यदातुरवेग्रस्तास्तस्तादापुत्रिणः
 ग्रहसद्वयंहित्वावालादिवद्भोजनंनक्षुपचासः सायाङ्केग्रहणंनैत्स्यादितिपूर्वोक्तमार्कंडेयवचनात् सायान्हेसंगे
 श्रीयाद्वारदेसंगवादधः मध्याह्नेपरतोश्रीयान्नोपवासांरविग्रहइतिस्मृतेश्चेतिहेमाद्रिः शारदोपराण्हःमाध
 वमतेतुषुत्रिणोपितत्रोपवासएव अहोरात्रंभोक्तव्यमितिपूर्वोक्तनिषेधस्यतेनापिपालनीयत्वात् उपवा
 सनिषेधस्तत्ररूपोपवासपरः कृष्णोकादशीनिषेधवदिति मदनरत्नेयेवम् इदमेवचयुक्तं वर्धमानस्तु
 अहोरात्रंभोक्तव्यमितिशातातपीयोक्तेः सूर्याचंद्रमसौलोकानक्षयान्यातिमानवइतिफलश्रुतेर्गुत्स्यदर्शन
 उपवासःकाम्यः नत्वयंनिषेधइत्याह तन्न अत्रव्रतत्वेपिप्रागुक्तविष्णुधर्मेनिषेधावश्यंभावात् तथाचव्यासः

रविग्रहः सूर्यचारैः सोमग्रहस्तथा चूडामणिरिति ख्यातस्तत्र दत्तमन्तकम् वारिधन्येषु यत्पुण्यं ग्रहणे चंद्रसू-
 र्ययोः तत्पुण्यं कोटिशुणितं योगे चूडामणौ स्मृतम् अत्र चाद्यंतयोः स्नानं कुर्यात् ग्रह्यमाने भवेत्स्नानं यस्तु होमो वि-
 धीयते मुख्यगाने भवेद्दानं शुक्ले स्नानं विधीयत इति हेमाद्रौ वचनात् स्नानं स्यादुपरागो दोषो मध्ये होमः सुरार्चनमिति
 ब्रह्मवैवर्तनि सर्वेषामेव वर्णानां सूक्तं राहुदर्शने सचैतं तु भवेत्स्नानं सूक्तं कान्च ज्ञेयं इति वृद्धवसिष्ठोक्ते च
 सचैतं मुक्तिस्नानपरमिति मदनरत्ने उक्तम् भार्गवार्चनं दीपिकायां चतुर्विंशतिमते सुक्तो यस्तु न कुर्वति स्नानं
 ग्रहणसूक्तं ससूक्तकी भवेत्तावद्यावत्स्यादपरोग्रहः इदं च स्नानसमंत्रं कर्तव्यमिति स्मृतिरस्ति ख्यातव्याम् महानदीषु
 र्थविशेषो भारतै गंगास्नानं कुर्वति ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः महानदीषु चान्यासु स्नानं कुर्याद्यथाविधि महानदीषु
 पिमासविशेषे काश्चिद्रेषाः प्रयागं देविकारे वासन्निहत्या च वारणम् सरस्वती चंद्रभागा कोशिका तापिका तथा
 सिंधुर्गंडिका चैव सरयूः कार्तिकादितः मूले हेमाद्रौ स्पष्टम् व्यासः इदोर्लक्ष्युणं पुण्यं वेदं शरुणं ततः गंगानो-
 येतु संप्राप्तदोः कोटीरवेदेश गवांकोटिसहस्रस्य यत्फलं लभते नरः तत्फलं लभते मत्स्यो ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः अ-
 संसवे तु माघवीशंखः वापीकूपतडागेषु गिरिभलवृणेषु च नद्यां न देववती सरसी बूडूता बुनि उष्णोदके
 नवास्नायाद्ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः अत्र तारतम्यमाह मां कंडेयः शीतसुष्णोदकात्पुण्यं पारक्यं परादृकात् भूमि-
 वसुद्धतात्पुण्यततः प्रस्मृत्वं नोदकम् नतोपिसारसं पुण्यततः पुण्यनदीजलम् तीर्थतोयततः पुण्यं महानद्यु-
 पाननम् नमस्ततोपि गंगाद्युपुण्यं पुण्यस्ततो बुधिरिति उष्णोदकमातुरविषयम् तथा गोदावरी महापुण्या च

द्विराहुसमन्विते सूर्येचराहुणाग्रस्तेतमोभूतेमहासुने नर्मितातोयसंस्पर्शोक्तकृतकृत्यामवन्तिहि पृथ्वीचंद्रोरयेप्र
भासरवंडे गावोनागास्त्रिभान्यंरत्नानिकनकंमहो संप्रदायकुरुक्षेत्रेयत्कल्लमतेनरः तदिदुग्रहणोभोथोस्नाना
द्रवतिपहुणम् तत्रैवसौरपौराणेषुधिरुानसुपक्रम्य दानानियानिलोकेषुविरच्यातामिमनीषिभिः तेषांफलम
वाप्नोतिग्रहणेचंद्रसूर्ययोः देवीपुराणे गंगाकनरवलंपुण्यंप्रयागपुकरतया कुरुक्षेत्रमहापुण्यंराहुग्रस्तेदिव
करेस्नानासंभवेस्मरणवाक्यम् स्मृताशतक्रतुफलंदृष्ट्वासवाधनाशनम् सृष्ट्वागोमेधपुण्यंनुषीत्सोत्रा
मणेरुभेत् स्नात्वावाजिमरवपुण्यंप्राप्तुयादविचारतः रविचंद्रोपरागेचअयनेचोत्तरेतथेतिमांकेडेयोक्तेः अत्र
श्रास्यमाहत्रयशृंगः चंद्रसूर्यग्रहेयत्कृत्वाहंविधिवदाचरेत् तेनैवसकलापृथ्वीदत्ताविप्रस्यवेकरे भारते
सर्वस्वेनापिकर्तव्यंश्राद्धंवेराहुदर्शने अकुर्वाणस्तुनास्तिव्यात्यंकेगोरिवसीदति विष्णुः राहुदर्शनदत्तहिश्चा
द्धमाचंद्रतारकम् इदंचामान्नेनहेम्भावाकांर्यनत्वन्नेन आपद्यनग्नौतीर्थेचचंद्रसूर्यग्रहेतथा आमश्राद्धं
कुर्वन्तिहेमश्राद्धमथापिवेशितातपोक्तेरितिहेमाद्रिमाधवादयः अपरांकस्तएतद्विजातीनापाकाभावे
द्रष्टव्यंतीर्थश्राद्धवत् पाकाभावेद्विजातीनामामश्राद्धविधीयत इतिसुमंनूक्तेः संहिकेयोगदासूर्यग्रसने
पर्वसंधिषु गजछायानुसाप्तोक्तानस्याश्राद्धप्रकल्पयेत् धृतंनभोजयेद्विद्वान्धृतंभूमौसमुत्सृजेदितिवा
यवीयोक्तेश्चेत्याह विज्ञानेश्वरोप्याह ग्रहणश्राद्धंभोक्तुर्दोषोदातुस्त्वभ्युदयइति स्तूतकेमृतकेषुक्तगृ
हीनेशाशिभास्करे छायायाहस्तिनश्चैव नभूयःपुरुषोभवेदित्यापस्तंबेनभोजननिषेधाच्च अयंचनिषे

दशिका-
धःश्राद्धभोजुर्हस्तिजायासाह नयन्तु अत्रग्रहणनिमित्तं कश्चाद्धिनेषामासंक्रात्यादिनेमिक्तिकाणांसिद्धिः दर्शिका-
रूपययोरपीतिकालादर्शिकैः अत्राशौचमथ्येपित्थानश्राद्धादिकार्यमेव सूतकेकृतकेचैनरोषोराहुदर्शने ताव
देवभवेदुद्दिग्वाग्युक्तिर्नद्वयतइतिमाधवीयेदृश्यसिद्धोक्तेः स्मार्तकर्मपरित्यागोराहोरन्यत्रसूतकइतिव्याप्रपादो
क्तेश्च कालादर्शेअंगिराः सर्ववर्णाः सूतकेपिमृतकेलाहुदर्शने स्मत्वाश्राद्धप्रकृषीरन्दानशाह्यविवर्जितम् मदनपा
रिजातेयेवम् तेनस्नानमात्रं प्रकृषीतेदानश्राद्धविवर्जितमिति निर्मूलं वदंतोगोडाः परास्ताः इयंचशुद्धिरविशेषान्म
त्रदीक्षापुरश्चरणादिसर्वस्मार्तकर्मविषया मदनरत्नेयवम् रजस्वलायास्तुभार्गवानर्चनदीपिकायाम् सूयोदय
निर्वर्धनसूतकादिदोषोस्तिग्रहेहोमजपादिषु ग्रस्तेस्नायादुदक्यापितीर्थोदुधृतवारिणेति अत्रचस्नानेनेमिक्तिके
प्रामेनरीयदिरजस्वला पात्रांतरिततोयेनस्नानकृत्वात्रनंचेरेदित्यादिपितासुराक्तोविधिज्ञेयः तथाग्रहणेरात्राव
पिश्राद्धादिकार्यम् ग्रहणोद्वाहसंक्रालियात्रातिप्रसवेषुच दाननेमिक्तिकेस्यरात्रावपितदिष्यतइत्यपराकेव्यासा
क्तेः चंद्रग्रहेतथारात्रोस्नानंदानप्रशस्यतइतिदेवलोकितेभ्य गदातुज्योतिःशास्त्रगम्योदिनेचंद्रग्रहेशत्रोचसूर्यग्रह
स्तदस्नानादिनकार्यम् सूर्यग्रहोयदारात्रोदिवाचंद्रग्रहस्तथा तत्रस्नानं कुर्यात्तदद्याद्दानं चनकचिदिति षड्वि-
शन्मतात् ग्रहणदिनेवाधिकश्राद्धप्रामोतेतुप्रयोगपारिजातगोभिलः दर्शरविग्रहोपित्रोः प्रत्याब्दिकयु
म् अन्नेनासंभवेहेस्ताकुशादायेन वास्नतइति अत्रदर्शरविषित्तुक्तशब्दः प्रदर्शनार्थाः न्यायसाम्यात् तेन
चंद्रग्रहणेपिस्तपिंडादिवाषिंकरुमन्नादिनातद्दिनाएवकार्यमिति यदनपारिजातेव्याख्यातम् पृथ्वीचंद्रोदयेष्वेव

तेनयानिभागश्राद्धं प्रकुर्वीति माससंवल्लारादृतं शनि अल्नेनिवादिक्कुयद्विस्वावाभेननक्तचिदिति मशोचिस्त्रैगाश्यादि
 वचनानि तानि ग्रहणादिनातिरिक्तवपयाणि विर्णयामृतेयेवम् यानि तु ग्रहणात्तु द्वितीयेद्विरजो दोषाजुपंचमे
 तथा ग्रस्तोदयेयदाचंद्रे अत्यब्दं ससुपस्थितम् तद्दिनेचोपवासः स्यात्प्रत्यब्दतु परे हनि तथा ग्रस्तावेवास्तमानंतुरंबो
 दूत्राशुतोपदि प्रत्यब्दं तु तदाकार्ये परे हन्येव सर्वदा चंद्रसूर्योपरागेच तथा श्राद्ध परे हनीत्सादीनि वचनानि तानि
 महाविबंधेषु कायानुपलंभात् निर्मूलानि प्रत्युतपूर्वोक्तनिबंधेषु तद्दिने एव श्राद्धमुक्तमित्यलम् ग्रहणादिसप्तदि
 नपर्यंतरामगोपालाद्यागमदीक्षोक्तशिवार्चनचंद्रिकायां ज्ञानार्णवे मंत्राधारंभयांकुर्योद्गृहणेचंद्रसूर्ययोः ग्रहणा
 द्वापि देवेशिकालः समदिनावधीति रत्नसागरे सत्तार्थेकीविपुत्रासेतंतु दामनपर्वणि मंत्रशिक्षांप्रकुर्वीणो मासक्षी
 दीनशोधयेत् अत्र सूर्यग्रहणमेव सुख्यम् सूर्यग्रहणकाले तु नान्यदन्वेपितं भवेत् सूर्यग्रहणकाले न समोनान्यः
 कदाचन न मासतिथिगारादिशोधनं सूर्यपर्वणीतितत्रैव कालोत्तरवचनात् चंद्रग्रहेतुयादीक्षायादीक्षात्र तत्साधि
 णाम् वनस्थस्य च यादीक्षादारिद्र्यं समजन्मस्वितितत्रैव योगिनो तत्रैव नियेधाच्च ग्रहणं च जन्मराशयोनिपिद्मम् त
 दुक्तं ज्योतिषे त्रिषट्दशायोगोपगतं नराणां शुभप्रदं स्यात् ग्रहणं रवीद्वोः द्विसप्ततंदेषु शुभमं स्याच्छेषे षभिष्टं क
 थितं सुनींद्रैरिति आयएक्वादश नंदानवद्भुःपंच मदनरत्नेगर्गः जन्मसप्ताष्टरिः फ्रांकदशमस्ये निशाकरे
 द्दशोरिष्टमदोराहुर्जन्मर्क्षे नियनेपिच रिः फ्रंद्वादशम् अंकानव- निधनं सममतारा पृथ्वीचंद्रोदये विष्णुध
 र्मे यन्मक्षत्रगतोराहुर्ग्रसने शशिभास्करौ तज्जातानां भवेत्पीडायेनराः शांतिवर्जिताः तत्रैवपुराणांतरे

सूर्यस्य संक्रमो वापि ग्रहणं चंद्रस्तूर्ययोः यस्य त्रिजन्मनक्षत्रे तस्य रोगो यवा मृत्तिः तस्य दानं च होमं च देवा र्चनं जपोत्
था उपरागाभिषेकं च कुर्व्याच्छांतिर्भविष्यति स्वर्णेन वायुपिष्टेन कृत्वा संपस्य चाकृतिम् ब्राह्मणाथ देवतस्य न रोगादिश्च
ते कृतः जन्मनक्षत्रं तत्पूर्वे तत्रैव त्रिजन्मनक्षत्रं भित्तुच्यते जन्मदशमे को न विंशति तारा इति केचिन् संपस्यत दा-
कारस्य राहो रित्यर्थः अद्भुतसागरे प्राग्विः यस्य राज्ञस्य नक्षत्रे स्वभन्तिरुपरज्यते राज्यमंगं सुखं नाशं मरणं चा
त्र निर्दिशेत् राज्यस्य नक्षत्रं अभिषेकनक्षत्रमिति तत्रैव व्याख्यातम् भागवार्चनदीपिकायां ज्योतिःसागरे
सौवर्णकारयेन्नागं पलेनाथ पलार्थतः तदर्थे न तदर्थे न फणायां गौक्तिकं न्यसेत् ताम्रपात्रे निधायाथ घृतपूरणीविशे
पतः कांसे वा कांति लोहे वा न्यस्य दद्यात्सदक्षिणम् चंद्रग्रहे तु रूप्यस्य विंबं दद्यात्सदक्षिणम् नागरुकमयं स्तूर्यग्रहे
विंबं च हेमजम् सुरंगरथगोभूमि तिलसर्पिश्च कांचनम् कालविवेकेपि सुवर्णनिर्मितं नागं सतिलं कांस्यं प्राजनम्
सदक्षिणं सवत्स्रच ब्राह्मणाथ निवेदयेत् सौवर्णे राजतवापि विंबं कृत्वा सशक्तः उपरागभूवक्त्रे शोच्छिदे विप्राय
कल्पयेत् मंत्रस्तु तमो मयमहाभीमसोमसूर्यविमर्दन हेमतारा मदानेन गमशांतिप्रदो भव विंधुं तु दनमस्तुप्यं
स्मिदिकानं दनस्तु त दनेनानेन नागस्य रक्षमां वेधजाद्ग्यादिति अत्र शांतिरस्तु क्तमात्से ये यस्य राशिं समासाधभ
वेद्ग्रहणं संभवः स्नानं तस्य प्रवक्ष्यामि मंत्रौपधिसमन्वितम् चंद्रोपरागं संप्राप्य कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् संपूज्य चतु
रो विप्रान् शकृत्कृमालासुलेपनैः पूर्वमेवोपरागस्य समानीयोषधिदिकम् स्थापयेच्चतुरः कुंभानत्र गणान्तसंखिला
न्वितान् गजाश्वरय्यावत्स्त्रीकसंममाभ्रदगो कुलात् राजद्वारप्रदेशाच्च मृदमानीय निक्षिपेत् पंचगव्यं पंचरत्नं

पंचत्वस्यंचपद्मवस्य रोचनंपद्मकंशंखंडुकुमंरक्तचंदनम् शक्तिस्फटिकतीर्थोदुसितसर्षपगुग्गुलून् मधुकंदेव-
 दारुचविष्णुक्नानाशनावरोम् बलांच्वसहदेवींचनिशाद्वितयमेवच गजदंतकुंकुमंचतथैवोशोरचंदनम् एत-
 त्सर्वेचिनिक्षिप्यकुंभेधावाहयेत्करान् सर्वैसमुद्राःसरित्तत्तीर्थोनिजलदानदाः आयातुयजमानस्यदुरितक्षय-
 कारकाः योसौवज्रधरोदेवआदित्यानांप्रभुर्भूतः सहस्रनयनःशक्रोग्रहपीडांव्यपोहस्तु पुरंवयःसर्वदेवानांस-
 त्त्वात्त्विभित्तकृतिः चंद्रोपरागसंभूताग्निःपीडांव्यपोहस्तु यःकर्मसाक्षीलोकानांधर्मोमहिषवाहनः यमश्च-
 द्रोपरागोत्थांग्रहपीडांव्यपोहस्तु रक्षोगणाधिपःसाक्षान्नीलांजनसमग्रभाः खड्गहस्तोतिभीमश्चग्रहपीडांव्यपो-
 हस्तु नागपाशधरोदेवःसदामकरवाहनः सजलाधिपतिर्देवोग्रहपीडांव्यपोहस्तु प्राणरूपोहिलोकानांसदा-
 कृष्णमृगप्रियः वायुश्चंद्रोपरागोत्थांग्रहपीडांव्यपोहस्तु योसौनिधिपतिर्देवःखड्गमूलगदाधरः चंद्रोपरागकु-
 षंधनदोत्रव्यपोहस्तु योसाविंधुधरोदेवःपिनाकीष्टधवाहनः चंद्रोपरागपापानिसनाशयतुशंकरः त्रैलोक्ये-
 यानिभूतानिस्थावराणिचराणिच ब्रह्मविष्णवर्करुद्राश्चदहंतुममपातकम् एवमावाहयेद्देवान्त्रैरेभिश्चवा-
 रुणैः एतानेवतथामंत्रान्स्वर्णपट्टेर्विलेखयेत् तान्मपट्टेयवात्त्रिच्यनचखेत्रेतथैवच मस्तकेयजमानस्यनि-
 दयुस्तेद्विजोत्तमाः कलशान्द्रव्यसयुक्तान्नानारूपसमन्वितान् ग्रहीत्वस्त्रापयेद्गूढंभद्रपीठोपरिस्थितम्
 पूर्वैरेवतुमंत्रैश्चयजमानेद्विजोत्तमाः अभिषेकततःकुर्यान्मंत्रैर्वारुणसूक्तैः आचार्यवरयेत्सश्चाल्स्वर्णप-
 ट्टेनिबेदयेत् आचार्यदक्षिणां दद्याद्दोदानंचस्वशक्तितः होमंवापिप्रकुर्वीतितिलेव्याहृतिभिस्तथा दानंच

शक्तिगौरवात्पद्यदीर्घात्त्वनोहितम् सूर्यग्रहेस्वर्यनामयुक्तान्त्रांश्रुतीर्तयेत् अनेनविधिनायस्त्यग्रहणेस्तान
मानरेत् ननस्यग्रहणेदोषःकदाचिदपिजायते २४ इतिग्रहणशांतिः भार्गवार्चनदीपिकायांत्रहसिद्धीति
मूर्धःपदस्थितंवीस्वरवस्यंतैलाबुदपणैः ग्रहणंशुर्विणीजातुनपश्येतपदंविना तथासंगलकृत्येपुवेधविशो
पोद्गंगाद्रे त्रयोदश्यादितोवर्ज्येदिनानानवकथ्यम् मांगल्येषुसमस्तेषुग्रहणेचंद्रसूर्ययोः प्रकारान्तरंतत्रैवो
क्तम् द्वादश्यादितृतीयांतोषेधइदुग्रहेस्मृतः एकादश्यादिकःसोरेचतुर्थ्यतःप्रकीर्तितः इदंचपूर्णाग्रामे
ग्रहंतंद्ग्रहेनयोरितितत्रैवोक्तेः इदंचस्नास्तेत्रिदिनंपूर्वमितिनारदेनग्रस्नास्तेविशेषोक्तेर्ग्रस्नास्तिभिन्नग्रह
णपरम् ज्योतिर्निर्वेच्यवनः ग्रहणोत्सातभंसाज्यमंगलेषुक्रतुत्रयम् याचञ्चरविणाशुल्कामुक्तंभद्रं
नाष्टवत् अन्यानिचान्नेयादिमंडलानितत्कलवर्णविकारादिफलचंदेवज्ञेप्योज्ञेयम् पुरश्चरणचंद्रिकाया
चंद्रस्योपरागेनस्नाताप्रयत्नमानसः स्पर्शादिमोक्षपर्यंतंजपेनांत्रसमाहितः जपाद्दशांशतोहोमस्तथाहो
माजुंतर्पणम् तर्पणस्यद्दशांशेनगार्जनंकथितंक्रिल तत्रैवदेवतारूपंध्यात्वात्मानंप्रपूज्यच नमोतंमंत्रसु
त्रार्पभद्रंतैदेवताभिधाम् द्वितीयांतामहंपश्चादभिधिंचाम्यनेनतु तोयैरजलिनाशुद्धैरभिः सिंचित्वमूर्ध
नि गार्जनस्यद्दशांशेनत्राक्षणानपिभोजयेत् जगोर्चापूर्वकोहोमस्तर्पणंचाभिषेचनम् भूदेवपूजनंपं
नप्रकारोक्तापुरस्क्रिया तथा होमाशक्तौजपकुर्याद्धोमसख्याचगुरुणम् एवंकृतेतुमंत्रस्यजायतसि
रुत्तंगा ग्रहणप्रसंगात्कुरुक्षेत्रप्रतिग्रहंप्रापश्चित्तमुच्यते तत्रारुणस्मृतौ प्रतिग्राहिकुरुक्षेत्रेनभूयःपु

रुधो भवेत् तथापि मनसः शुद्धे प्रायश्चित्तं समाचरेत् तमरुद्धयं कुर्वीदं देवेन समन्वितम् सत्रेण वा वायजेताथ
 जपेद्बालक्षसप्तकम् वापीकूपतडागारिवनैर्विसृजेद्भूमिनि एतच्च यद्गृह्णितेनाजयंति कर्मणा ब्राह्मणाध-
 नम् तस्योत्सर्गेण शुद्धयंति दानेन तपसे वचेति मन्त्रैस्ते रूत्सर्गे उत्तरे श्रेयमिति दिक् ग्रहणांतरितस्य पूर्वसंकल्पि-
 तद्रव्यस्यैद्गुण्येन भवतीति शिष्टाः पठन्ति च लघुद्रुमं वैवर्त्ते दातव्यमिति नोकाश्यावक्तव्यं कुत्रचित्कचित्
 अहोरात्रमतिक्रम्य तद्दानं द्विरुणो भवेत् दशोत्तरपर्वसु स्याच्छतं चंद्रग्रहे भवेत् सूर्यग्रहे सहस्रं तन्भरणेन त-
 कं समृतमिति अत्र सू लचिंत्यम् अत्र केचिद्वैद्गुल्या आहुः ग्रहणस्य निमित्तत्वेन तस्मिन् ग्रहणस्य प्रयोजक-
 त्वात् ज्योतिःशास्त्रादिना ज्ञानस्य निमित्तत्वेनापि स्नानदानं ततः आर्द्रमनंतराहु दर्शने चंद्रसूर्योपरागे
 तु यावद्दर्शनगोचर इति जाबाल्यादिवचने पुष्टिशिप्रयोगाच्चाक्षुषज्ञानस्यैवोपसंहारव्यायेन निमित्तत्वम्
 अन्यथा ह्यौ लक्षणा स्यात् तेन मेघाच्छादनं ऽधादीनां जन्मसप्ताहेत्यादिनिषिद्धदर्शानां च स्नानाश्चाद्दि-
 नाधिकार इति कल्पतरु रप्याह दर्शनशब्देन चाक्षुषज्ञानं गृह्यते न ज्ञानमात्रम् अज्ञातस्य निमित्तत्वासे-
 भवान्निमित्तमहिम्नेव ज्ञानलाभेन दर्शनपदवैयर्थ्यापत्तः तेन चाक्षुषधीयोग्यः कालः पुण्यः योग्यत्वच-
 प्रयत्नानपनेय चाक्षुषज्ञानप्रतिबंधकराहित्येन मेघच्छन्ने योग्यताभावान् स्नानादीति निर्णयान्मृते
 व्येवम् तदेतनुच्छम् यदि चाक्षुषज्ञानं निमित्तं स्यात्तदा सूर्यग्रहो यदारात्रौ दिवा चंद्रमहस्तथा तत्र स्ना-
 नं न कुर्वीत दद्याद्दानं च क्वचित् इति वाक्यव्यर्थे स्यात् चाक्षुषज्ञानाभावेन प्राप्त्यभावात् तत्पूर्वकत्वा

त्रिभिषेधस्य नचेदंयस्तास्तपरम् रविचंद्रयोरस्मानंतरंरात्रिदिगामहत्वादितिवाच्यम् नत्रयदस्यग्रहपरुत्वेधि
 करणत्यायोगान्निमित्तपरत्वेचतद्ग्रहनिमित्तकस्मानादेरस्तास्यागयभावापत्तेः अथतत्रैतिरात्रिदिनेउच्ये
 तेसावैश्वदेवीतिवृणभूतेअपि तन्न तादृशमंत्रलिंगाभावात् तयोर्निमित्तत्वेधिकरणत्वेवान्यप्रयुक्तस्मा
 नाद्यभावापत्तेश्च किंच नेक्षेतोद्यंतमादित्यंनास्तंयंतकदाचन नोपरकंनवारिस्थंनमथ्यंनभसोगतमिति
 मनुवचनवाच्येत् दृष्टोरिष्टप्रदोराहुर्गित्वादिच्च नचात्रविहितेदर्शनेनिषेधाप्रवृत्तिवत्प्रदोरासनीयतापिन
 युक्ततिवाच्यम् दर्शनस्यानुवादेनविधेयत्वाभावात् एतच्चाग्नेवस्यामः तत्त्वेवाविरुद्धत्रिकद्वयापत्तेः
 अस्तसकृद्दर्शनविधानेनसंकोचइतिचेत् न मुक्तिदृष्ट्वाततःस्वायादितिमुक्तिस्त्वानौपिचास्तुपज्ञानस्य
 निमित्तत्वापत्तेः अस्तुकिंनश्चिन्नमितिचेत्तन्नग्रस्तास्तेतयोः परेद्वरुदयेदृष्ट्वाभ्यवहरेच्छुचिरितिदर्शनोत्तरे
 भोजनविधानादंधस्यपूर्ववैधकालद्वयावददर्शनभोजननिषेधापत्तिः मध्येधीभूतस्यसुतराथावच्चक्षुः
 प्राप्यपचासप्रसंगश्च अथान्नलोडुपतयातत्र ज्ञानमात्रंविष्येततत्पूर्वमपिनिर्लज्जेनस्वीक्रियताम् ए
 तेनयत्केनचिदुक्तंस्पर्शस्नानंमुक्तिस्नानंचयस्यदर्शनंतेनैवकार्यम् नान्यनस्त्वाप्रत्ययेनसमानकर्तृकत्वा
 वगत्तेरितितान्निरस्तम् कातर्हितस्यगतिः दृशेरुद्देश्यविशेषणत्वात्त्रहैकत्ववदविवक्षयार्थतः सिद्धज्ञान
 मात्रानुवादत्वेसर्वसुस्थम् अंगुलाद्यनादेश्यग्रहव्याहृत्यावादर्शनस्यावार्थवत्वम् नचोक्तयोग्यतापिसाधो
 दर्शनोत्तरंपेघच्छन्नेयोग्यताभावापत्यादानाद्यभावापत्तेः तेनतत्रेदरेवावच्छेदेनज्योतिःशास्त्रावेद्यत्वमेव

योग्यता किंच राजसोदर्शनेनशित्रिगामशुचिर्भवेदित्यत्राद्यं प्रसंगः यत्तुवर्धमानेनोक्तम्
 शानोत्तरंत्वधिकारोऽज्ञानकाले स्नानकालेज्ञानाभावात् एवंदर्शनेत्तरंमुक्तिपर्यंतंअस्सेवयोग्यतेतितदपि
 प्रतिशामानम् किंच ग्रस्तास्तेतयोःपरेद्युक्तयोःपरेद्युक्तयोःपरेद्युक्तयोःपरेद्युक्तयोःपरेद्युक्तयोः
 थात्तुपपत्येवार्थादुदयेस्नानसिद्धेः ननुमुक्तिस्नानेशास्त्रीयमेवज्ञानंनिमित्तंनचाक्षुषंचंद्रसूर्यग्रहेनाद्यात्तस्मि
 न्हनिपूर्यतः राहोर्विमुक्तिविद्यायस्नात्वाकुर्वीतभोजनमितिचूद्गोतमेनविज्ञायेतज्ञानमात्रोक्तेः यत्तुमुक्तिं
 दृष्ट्वातुभोक्तव्यंस्नानकृत्वाततः परमितिददपिज्ञानमात्रपरम् मेघमालादिदोषेणयदिमुक्तिर्नदृश्यते आ
 कलयत्यनुतंफालंस्नात्वासुजीतवाग्यतइतिगोडनिबंधेयचनात् मेवम् अज्ञातस्यनिमित्तत्वाभावेननिमित्तम
 हिमेवज्ञानलाभेवाक्यवैयर्थ्यात् ग्रस्तास्तेपितदापत्तेश्चकिंचदर्शनंपुंसोविशेषणमुपलक्षणंवा नाद्यःदर्श
 नावच्छिन्नेकालेस्नानलुलादानादेर्बाधात् दर्शनविच्छेदेकृतमपिस्नानादिनग्रहणानिमित्तंस्यात् नांशुः यावद्
 शनिगोचर इतिथावत्यदवैयर्थ्यप्रसंगात् दृष्टग्रहस्यग्रहणोत्तरमपिस्नानाद्यापत्तेश्च ज्ञानपक्षेव्येषदोषस्तुल्य
 इतिचेत् सूर्योसि यदिज्ञानवाचकंपदश्रूयेत ततस्तस्थान्वयौविचार्येत् दृशिसुश्रूयतइतिवैषम्यम् कथंनहिज्ञा
 नंलभ्यते संक्रांतौस्मायादितिवदर्थ्यादित्येवैहि अश्रुतत्वादेवनोद्देश्यविशेषणविशेषाकृतोवाक्यभेदपि अस्तु
 तदिदृष्टग्रहणनिमित्तमितिचेत् ग्रस्तास्तेल्लोत्तरस्नानापत्तेः विशिष्टोद्देशेवाक्यभेदाच्च तवाथेतस्तुल्यमितिचेत्
 यावद्दर्शनगोचरइतिवचनेनन्यिषेधात् तवत्वन्यग्रहइवग्रस्तास्तेपिस्यात् किंचदर्शनस्यविधिरनुवादीवा आ

घेग्रहणोद्देशेन दर्शनविधिरुतदर्शनविशिष्टस्नानविधिरुतस्नानोद्देशेन दर्शनविधिः नाद्यः ग्रहोद्देशेन स्नानविधानेन
 दर्शनविधानचवाक्यभेदात् एतेनाद्वितीयोपपरास्तः नवतीयः स्नानस्याप्राप्तेः दर्शनस्य निमित्तत्वेनाविधेयत्वाच्च
 अन्यथासौगवयनादोप्रसंजनविधिः केन चार्येण अथनानावाक्येषु क्वचिद्दर्शनविशिष्टस्नानविधिः क्वचिच्चप्रा
 मंदर्शनं निमित्तोरुतस्नानमात्रविधिः तन्न स्नानस्य प्रधानस्य प्राप्तेः तस्यांच निमित्ते सति स्नान
 पित्यन्योन्याश्रयात् एवं दर्शनविधौ सति तन्निमित्तकस्नानविधिः सति च प्रधानस्नानविधौ तद्गदर्शनविधिः एवम
 धिकारेऽन्योजकत्वेन च योज्यम् त्कार्यपूर्वकालत्विधौ चास्त्येव वाक्यभेदः अन्यथास्नानोत्तरमपि दर्शनमंगं स्यात्
 न द्वितीयः तत्रापि दर्शनग्रहणैर्निमित्तत्वे स्नानद्वयापत्तेः दर्शनादृत्तौ नैमित्तिकाद्यन्ति प्रसंगात् दर्शनविशिष्टग्रहणै
 शिष्टस्यानुवादे वाक्यभेदापत्तेः न च हविरातिवद्विशिष्टं निमित्तमिति वाच्यम् आर्तिमात्रस्य हि निमित्तत्वे निमित्तेषां
 तैरपि तत्त्वापत्तेर्नैमित्तिकत्वभंगान्मुक्तं विशिष्टोद्देशत्वम् इह तु ग्रहणमात्रस्य निमित्तत्वेन क्वचित्सतिः तस्माद्दर्शन
 वाक्यानां ग्रस्तास्तविषयत्वादनोद्देश्यग्रहणपरत्वाद्वाज्ञानस्य चार्थतः प्राप्तेस्तदेव निमित्तम् तेन मेयाद्याच्छादनैर्थादे
 श्रस्नानादिभयत्येवैत्यलं वेदवात्यैः सत्त्वापेन इति ग्रहणनिर्णयः अथ समुद्रस्नानम् आश्वलायनः समुद्रपर्व
 सुत्वायादमायांच विशेषतः पापैर्विसुच्यते सर्वैरमायां स्नानमाचरन् भृगोभौर्मादिस्नानं नित्यमेव विवर्जयेत् भा
 रते अश्वत्यसागरोसेच्योनस्पृह्येव्यौ कदाचन अश्वत्थं मंदवारैरुसागरपर्वणस्पृशेत् पृथ्वीचंद्रोद्देशे स्कां दे पुना
 निपर्वणस्नानांतंपणेः स्मरितापतिः कदाचिदपि नैवात्र स्नानं कुर्यात्पुर्वणि अस्यापवादास्तत्रैव प्रमासखंडे पर्व

कालेचसंप्राप्तेनक्षेत्रांश्चसमागमे सेतुबंधेतथासिंधोतीर्थेष्वन्येषुसंयुतः एवमादिषुसर्वेषुमध्येतुस्वकर्मणि तया
 गिनामंत्रगिनापर्वक्षरकर्मविनानरेः कुरात्रेणापिदेवेशिनस्पृष्टव्योमहोदधिः तथा नकालनियमःसेतोसमुद्र स्नान
 कर्मणि तद्विधिश्रुतैश्च पिप्लादसमुत्पन्नेकृत्यलोकभयंकरे पाषाणतेमयादत्तमाहारार्थेयकृत्यनभितिपा
 षाणंप्रक्षिप्य विश्वाचीचतृताचीचविश्योनेविशांपते सान्निध्यंकुरुमेदेवसागरेलवणांभसि नमस्तेविश्वरु
 ष्मायनगोविणोअपांपते नमोजन्मधिकरूपायनदीनांपतयेनमः समस्तजगदाधारशैलचक्रगदाधर देवदेहिग
 पातुज्ञानवतीर्थानिपेवणे त्रितत्वात्मकमीशानंनमोविष्णुसुमापतिम् सान्निध्यंकुरुदेवेशसागरेलवणांभसि
 अधिश्चयोनिरभिलाचदेहोरेतोधाविष्णुरमृतस्यनाभिः एतद्भुवन्पांडवसत्यवाक्यततोचगाहेतपतिंनदीनामि
 ति भारतोक्तमत्रान्पठित्वाविधिवत्त्वात्वा सर्वरत्नोभवान्श्रामान्सर्वरत्नाकरोयतः सर्वरत्नप्रथानस्त्वगृहा
 णार्थ्यमहोदधे इत्यर्घ्यदत्त्वातर्पयेत् यथोक्तंपृथ्वीचंद्रोदयेस्कांटे पिप्लादंविष्णुचक्रंतांतंजीवकेश्वरम्
 चसिद्धवामदेवंचपराशरसुमापतिम् वाल्मीकिनारदंश्चैववालखिल्यांस्तथैवच नलनीलंगवाक्षचगवयंगं
 धमादनम् जांबवंतंहनुमंतंसुग्रीवंचांगदंतथा मैदंचद्विदिदंचैववृषभंशरभंतथा रामंचलक्ष्मणंचैव
 सीतांचैवयशस्विनीम् एनांस्कृतर्पयेद्द्विद्वान्जलमध्येविशेषतः आद्रहस्तंवर्पयेतंयत्किंचित्सत्त्वरान्चर
 म् मयादत्तेनतोयेनत्वसिमेवाभिगच्छत्विति ॥ इतिश्रीमीमांसकनारायणभट्टस्त्रिरसूत्रुरामकृष्ण
 भट्टात्मजदिनकरभट्टानुजकमलाकरभट्टकृतेनिर्णयसिंधीप्रथमः परिच्छेदःसमाप्तः ॥ श्रीगजान् ॥

इतिनिर्णयसिंधौप्रथमपरिच्छेदःसमाप्तोयम्

अथनिर्णयसिंधुद्वितीयपरिच्छेदः प्रारभ्यते

स्यामेववरात्रारंभः तदुक्तं आर्कडियपुराणे शरत्काले महापूजाप्रियतेयात्तवार्षिकीति नत्रपरस्युतेवशाद्वा अमास्युक्तान
 कर्तव्याप्रतिपच्चंडिकार्चने सुहूर्त्तमात्राकर्त्तव्याद्वितीयादिगुणान्वितेति देवीपुराणात् तिस्रोह्येताः पराः प्रोक्तास्तिथ
 यः कुरुनंदन कार्तिकाश्वसुजोर्मसोश्चैत्रमासि च भारते तिहेमाद्रौ ब्राह्मोक्तेः परापरस्युताः अत्र विशेषः पारणानि
 ण्यश्च शारदनवरात्रेवक्ष्यते अत्र प्रपादानमुक्तमपरांशकं प्रविश्ये अतीतिफल्युनेमासि प्राप्ते चैत्रग्रहोत्सवे पुण्येद्दि
 विप्रकथिते प्रपादानसमारभोदित्युपक्रम्य ततश्चोत्सर्जयेद्दिहाच्यं त्रेणानेन मानवः प्रपेयं सर्वसाग्रान्याघृतेभ्यः प्र
 तिपादिता अस्याः प्रदानादितरत्नृत्यतुहि पितामहाः अभिवांर्यततो देयं जलं मासचतुष्टयमिति तथा प्रपांदा
 तुमशक्तेन विशेषात्थर्ममीष्कना मत्वहर्मघटकोवस्त्रसंवेष्टिताननः ब्राह्मणस्य गृहे देयः शीतामलजलः श्रुतिः
 तत्रमंत्रः एषधर्मघटोदत्तो ब्रह्मविष्णुशिवात्मकः अस्य प्रदानात्सकलाममसंतु मनोरथाः अनेन विधिनायस्तु
 धर्मकुंभं प्रयच्छति प्रपादानफलं सोऽपि भ्रातृतीह न संशय इति चैत्रशक्रतृतीयायां गौरीमीश्वरसंयुतां संपूज्य दो-
 लोत्सवं कुर्यात् तदुक्तेः निर्णयामृते देवीपुराणे तृतीयायां यजेद्दृशीशंकरेण समन्वितां कुंकुमागकूर्पूरमणिवस्त्र
 स्रगंधकैः स्वगंधधूपदीपैश्च दमनेन विशेषतः आंदोलयेत्ततो वत्स शिवो मातुष्टये संदति अत्र चतुर्थं युताग्रा
 ह्या सुहूर्त्तमात्रसत्वेऽपि दिने गौरीमंत्रं परदतिमाधवोक्तेः अत्रैव सोऽप्यग्यशयनं भक्तमुक्तं माल्ये वसंतमासमासा
 दधृतीयायां जनप्रिये सोऽप्यग्याय सदास्त्रीभिः कार्यं पुत्रसत्त्वेऽपि भिरिति तत्रापि परस्युतेव इयं च मन्वादि रणि
 अत्रैव प्रसंगात्सर्वमन्वादिनिर्णय उच्यते ताश्चोक्तांशीपिकायां तिथ्यग्नीनमिथिस्तिथ्यां शेरुक्थो भोनलोग्रहः

रथामेव न वराचारंभः तदुक्तं भांकेड्यपुराणे शरत्काले महापूजाक्रियेत्यन्वर्षावर्षिकीति तत्रापरस्युतेव ग्राह्या अभास्युक्तान
 कर्त्तव्याप्रतिपच्चंडिकावने सुहूर्त्तमात्राकर्त्तव्याद्वितीयादियुगान्तिनेति देवीपुराणात् निस्त्रोह्येताः पराः प्रोक्तास्त्रिंशथ
 यः कुरुन्दन कार्तिकाश्रवणजोर्मासौश्वेत्रे मासि च भारते निहेमाद्रोत्रासोक्तेः परापरस्युताः अत्र विशेषः पारणानि
 पयिच्यशारदनचरित्रेवश्यते अत्र प्रपादानमुक्तमपरार्के भविष्ये अतीते फाल्गुने मासि मासे नैत्रे च होत्सवे पुण्ये न्दि
 विप्रकथिते प्रपादानं समासमेदिस्युपकम्य ततश्चोत्सर्जयेद्दिहाचं त्रेणानेन भागवः प्रपेयं सर्वसाभ्यासूतेभ्यः प्र
 तिपादिता अस्याः प्रदानाति तस्त्व्यं तु हि पितामहाः अनिवायेत तो देयं जलं मास च तुष्टयमिति तथा प्रपांदा
 तुमशक्तेन विशेषार्थमीप्सना मत्यहं यमैद्यदकोवस्व संवेष्टिताननः ग्राह्यणस्य गृहे देयः शीतामलजलः शक्रभिः
 तत्र भवः एषधर्मघटो रत्तो ब्रह्मविष्णुशिवत्सकः अस्य प्रदानात्सकलामय संतुमन्नोरथाः अनेन विधिनायस्तु
 धर्मकुंभं यच्छति प्रपादानफलं सोपि प्राप्नोतीह न संशय इति वैश्वशुकृतनीयार्थं श्रीश्रीशरीशरसंस्तुतां संसृज्य दो-
 लोत्सवं कुर्यात् तदुक्तं निर्णयामृतं देवीपुराणे तृतीयायां यजेद्देवीं शंकरेण समन्वितां कुंकुमागकपूर्वमणिवस्त्र
 रूपायैकैः स्वर्गंधधूपदीपैश्च दमनं न विधीयतः आंदोलयेत्ततो वत्स शिवो मातुष्टये सदेति अब्रचतुर्थयुताग्रा
 ह्या सुहूर्त्तमात्रसत्वेपि दिने गौरीमंत्रं परइति माधवोक्तेः अत्रैव सौभाग्यशायनव्रतसुक्तं माल्ये वसंतमासमासा
 घटृतीयायां जनप्रिये सौभाग्याय सदास्त्रीभिः कार्यं पुत्ररूखेष्कभिरिति तत्रापि परस्युतेव इयं च मन्वादि रपि
 अत्रैव प्रसंगात्सर्वमन्वादिनिर्णय उच्यते ताश्चोक्तादीपिकायां तिथ्यग्नीनिथिस्त्रिंशत्प्राशे कृष्णो मीनलोग्रहः

नित्यकौनशिवोच्योमानिथीमन्वादयोमधोरिति तिथिःपूर्णिमा अग्निस्तृतीया नेतिवेशारवेनास्तीत्यर्थः आशा
 दशमी रुक्मिणीः कृष्णाष्टमीअनलस्तृतीया ग्रहानवमी अर्कोद्वादशी नेतिमार्गशीर्षेनास्तीत्यर्थः शिवएका
 दशी अश्वःरासमी मधोत्रैवादारम्येतामन्वादयइत्यर्थः अत्रमूलवचनानिहेमाद्वाद्देशेयानि एताश्चमन्वाद
 योहेमाद्रिमनेशुकृपक्षस्ताःपौर्वाण्हिकाः कृष्णापक्षस्थाआपराण्हिकाःपूर्वाणहेतुसदात्रास्थाःशक्नुभ्रु
 युगादयः देवैकर्मणिपिच्येचकृष्णेचेवापराह्लिकाइतिगारुडवचनात् अथोमन्वादिद्युगादिकर्मतिथयःपूर्वा-
 ह्लिकाःस्युः सिते विज्ञेयाअपराह्लिकाश्चवहुलेइतिदीपिकोक्तेश्च कालादर्शत्वपराह्व्यापित्वमन्वादिपुक्त
 तत्त्वयुक्तमितियुगादिनिर्णयेवस्यागः अत्रचश्चाह्वसुक्तमात्स्ये कृतश्चाह्वविधानेनमन्वादिषुद्युगादिषु हायना
 भिहिस्ताह्वसपिनृणांतुमिदंभवेदिति मन्वादिश्चाह्वंमलमासेसतिमासहयेपिकार्यं मन्वादिकतार्थिकंचकुर्यान्मा
 सहयेपिचैनिस्मृतिचंद्रिकोक्तेः अत्रपिंडरहितंश्चाह्वंकुर्यात् तदुक्तंकालादर्शे विषुवायनसंक्रातिमन्वादिषु
 युगादिषु विहायपिंडनिर्वापंसर्वश्चाह्वंसमाचरेदिति मन्वादिश्चाह्वंनित्यंअकरणेप्राथश्चित्तदर्शनात् तदुक्त
 मृग्विधाने त्वंसुचःप्रतिमंत्रवशातवारजलेजपेत् मन्वादयोयदान्यूनाःकुरुतेनेवत्रापियइति एवंयत्रप्रा-
 यश्चित्तवीप्सादिदर्शनंगानिषण्णवतिश्चात्थानिनित्यानि नानितु अमाद्युगमनुक्रांतिधृतिपानमहाठयाः
 अन्नघृक्यंचपूर्वेषुःपणनवत्यःप्रकीर्तिताइत्यक्तानि चकारादष्टकाग्रहण चैत्रशक्नुनृतीयेवमत्स्यजयंती
 अत्रैवप्रसंगाद्वाचनारजयत्योनिर्णयंते तत्रपुषाणससुच्ये मत्स्योष्पुतंशुदिनेमधुसितेकूर्मोविधेया

धवेवाराहो गिरिजासूतेन भसि यद्भूते सिते माधवे सिंहो माद्रपदे सिते हरिथो श्रीवामनो माधवे रामो गोरिति यावत्-
 परमधूद्रामो नवम्यां मधोः कृणोष्टम्यां न भसि सितपरे च। श्विने च द्दशम्यां बुधः कल्की न भसि समधूद्रुकृषध्या
 क्रमेण अन्हो मध्ये चामनो राम रामो भस्यः कोडश्रापराणहे विभागे कूर्मः सिंहो बौध्द कल्की च सायं कृष्णो रात्रौ
 कालसायने च पूर्वैति केचित्तु स्फुटान् श्लोकान्यतंति तथा चैत्रे तु शक्रुपंचम्यां भगवान्मीनरूपधृक् ज्येष्ठे तु
 शक्रुद्वादश्यां कूर्मरूपधरो हरिः चैत्रे कृष्णेन वम्यां तु हरिर्वाह रूपधृक् नरसिंहश्चतुर्दश्यां वैशारवे शक्रुपक्ष
 के मासि माद्रपदेश्चक्रुद्वादश्यां चामनो हरिः राधशतृतीयायां रामो भार्गव रूपधृक् चैत्रशक्रु नवम्यां तु रामो द
 शरथात्मजः नभस्ये तु द्वितीयायां बलभद्रो भवत्परिः श्रावणे नवहृलेष्टम्यां कृष्णो मूळो करक्षकः ज्येष्ठे शुक्रु-
 द्वितीयायां बौध्दः कल्की मविध्यतीति कोकणास्ववराहपुराणस्थलेन वाक्यानिपदंति आषाढेशक्रुपक्षे तु एका
 दश्यां महानिथी जयंती मत्स्यनाम्नी नितस्यां कार्यमुपोषणं नभोमासिनृतीयायां हरिः कमठरूपधृक् नभस्य-
 श्चक्रुपंचम्यां वराहस्थजयंतिका वैशाखे तु चतुर्दश्यां नृसिंहः सगपद्यन् भासि माद्रपदेश्चक्रुद्वादश्यां चामनो ह
 ः वैशाखे शक्रुपक्षे तु तृतीयायां भद्रब्रह्मः चैत्रे नवम्यां रामो मूळो शल्यायां परः पुमान् श्रावणे बहुलेष्टम्यां
 वासुदेवो जनार्दनः पौषशक्रुपुसप्तम्यां कुर्याद्बौध्दोत्थस्य पूजनं माधशक्रुपुतीयायां कल्किनः पूजनं हरेः प्रातः प्रा
 स्ति मध्याह्ने सायं सायंतथानिशि मध्याह्ने मध्यरात्रे च सायं प्रातरनुक्रमेति तदत्र समूलत्वनिर्णये सति
 ल्यभेदेन व्यवस्था द्रष्टव्या एताश्च तदुपासकानां नित्याः अन्येषां तु कास्याः जन्माष्टम्यां दैतु विशेषवस्था

मः चैत्रशुक्लपंचमीकल्यादिः तदुक्तं हेमाद्रौ मास्त्ये ब्रह्मणो यादिनस्यादिः कल्यादिः साप्रकीर्तिना वैशाख-
 स्यतृतीयाया कृष्णाया फाल्गुनस्य च पंचमी चैत्रमासस्य तथैवां त्यातथापरा शुकुत्रयोदशीमाघेकार्तिकस्य तु
 सप्तमी नवमी मार्गशीर्षस्य सप्तैताः संस्वराभ्यहं कल्यानामादयो ह्येतादत्तस्याक्षयकारकाः अत्र सर्वोपिनि
 र्णयोगन्वादिवत् ज्ञेयः हेमाद्रौ ब्राह्मे शुकुत्रायामथपंचम्यां चैत्रे मासि शभानना श्रीब्रह्मलोकान्मानुष्यसंप्राप्ता
 केशवाज्ञया तत्स्नां पूजयेत्तत्र यत्फलक्ष्मीर्नमुंचति चैत्रशुक्लाष्टम्यां भवान्या उत्पत्तिः तत्र नवमी युतात्प्राप्त्या
 अष्टमी नवमी युक्ता नवमी चाष्टमी सुतेति ब्रह्मवैवर्तात् अत्र भवानीयात्रोक्ता काशीरवंडे भवानीयस्तु पश्ये
 तशुकुलाष्टम्यां भयोनरः नजानुशोकलभते सदानंदमयो भवेदिति अत्रैवाशोककलिकाप्राशनमुक्तं हेमाद्रौ-
 लुंगे अशोककलिकाश्चाक्षौयेपिवंति पुनर्वसौ चैत्रे मासिसितेष्टम्यां नतेशोकमवाप्नुयुः प्राशनमंत्रस्तु ता
 मशोकवराभीष्टं माससमुद्भवं पिबाभिशोकसंतसो मामशोकं सदा कुर्वन्ति अत्र विशेषः पृथ्वीचंद्रोदये
 विष्णुः पुनर्वसुबुधोपेता चैत्रे मासिसिताष्टमी प्रातस्तु विधिवत्स्नात्वावाजेपेयफललभेदिति मिथितत्वे-
 कालिकापुराणे चैत्रे मासिसिताष्टम्यां योनरो नियतोदियः स्नायाल्लोहित्यतोयेषु सयाति ब्रह्मणः पदं वै
 चंतु सकलं मासं शुचिः प्रयतमानसः लोहित्यतोयेयः स्नायात्सकैवल्यमवाप्नुयात् लोहित्यो ब्रह्मपुत्रः मंत्र
 स्तु ब्रह्मपुत्रमहाभागशंनोः कुलसंभव अमोघागर्भसंभूतपापलोहित्यमेहर चैत्रशुकुनवमी रामनवमी
 तदुक्तमगस्त्यसंहितायां चैत्रे नवम्यां प्राक्पक्षे दिवा पुण्ये पुनर्वसौ उदये गुरुगौराश्रवोः स्नाच्च स्लेघग्रहपंचके

मेपेपूषणिसंप्राप्तेऽभेककेकदकाह्ये आविरासीत्सकलयाकौशलयायापरःपुमान् तस्मिन्दिनेतुकर्तव्यमुपवा-
 समन्नसदा तत्रजागरणं कुर्याद्भुनाथपरोमुवीति इत्यवमध्याह्नयोगिनीश्राद्धा चैत्रशुक्लतुनवंमीपुनर्वसू-
 युतायदि सेवमध्याह्नयोगेन महापुण्यतमाभवेदितितत्रैवोक्तेः तथा चैत्रमासेनवम्यातुजातोरामःस्वयं
 हरिः पुनर्वसूक्षसंसुक्तासातिथिः सर्वकामदा श्रीरामनवमीप्रोक्ताकोटिसूत्र्यग्रहाधिका तथा केवला
 पिसदोपाख्यानवमीशब्दसंग्रहात् तस्मात्सर्वालनासर्वैः कार्पवृत्तवमीव्रतं पूर्वदुरेवमध्याह्नयोगेकर्मकाल
 व्याप्तेःसैवश्राद्धा दिनद्वयेमध्याह्नव्यासेतदभावेवापूर्वदिनेपुनर्वसूक्षसुक्तामणित्यस्कापरेवकार्यो तदुक्तमा
 धवीयेऽगस्तिसहिनाया नवमीचाष्टमीविच्छात्याज्याविष्णुपरायणैः उपाषणनवम्यात्तदशम्याच्चैवंपारण
 मिति अष्टमीवित्यासऋक्षापिनोपोष्येतिमाधवः रामान्वनचंद्रिकायामपि किंहेवचेदृक्षयुक्ताव्रततत्रक
 थंभवेत् किंछानिषिद्धत्रवणान्नवमीचेतिवाक्यतः वैष्णवानांविशेषात्तुत्रविष्णुपरेरपि दशम्यादिषुदृ-
 स्थिऋद्धिःक्षत्याज्येववैष्णवैः तदन्येषांचसर्वेषांव्रतंतत्रैवनिश्चितमिति अत्रदशम्यादिषुदृस्थिश्चेदिति-
 तदन्येषामितिचवदन्यदाप्रातस्त्रिमुहूर्तानवमीदशमीच्चक्षयवशात्सूर्योदयात्प्रागेवसमाप्यतेनदास्मा
 त्नांनत्रैवएकादशीनिमित्तोपवासात् नवमीव्रतागपारणालोपःस्यात् अतोष्टमीवित्येवस्मार्त्तःकार्य
 वैष्णवानांत्वरुणोदयकिंहेकादश्याहेयत्वान्नपारणालोपप्रसंगइतिद्वितीयेवतैः कार्येति सूचयति दश-
 मीदृत्त्यभावेष्टमीवित्यायाएवमध्याह्नव्यापित्वेक्ष्येचैवैष्णवैरपि वित्येवोपोष्येत्यर्थमित्य इदंचव्रतंसं

योगपथस्कन्यायेन काम्यं नित्यं च तदुक्तं हेमाद्रावुगस्त्रिसंहितायां उपोषणां जागरणं पितृबुद्धिश्चतुर्षु
तस्मिन् दिने तु कर्तव्यं ब्रह्मप्राप्तिमभीप्सुः सर्वेषामप्ययं धर्मो भुक्तिमुक्तये कसाधनः अशुचिर्वापि पा
पिष्ठः कृत्वा दत्तं युक्तं पूज्यः स्यात्सर्वभूतानां यथारामस्तथैव सः यस्करामनवभ्यां प्रभुं के मोहाद्विसूद-
धीः कुभीपाकेषु धीरेषु पच्यते नात्र सशयः तथा अकृत्वारामनवभीदत्तसवदत्तो नैमं दत्तान्यन्यानि कु
रुते न तेषां फलमाकर्षवेत् प्राप्तिश्च श्रीरामनवमीदिने मत्स्यो विमूढधीः उपोषणं न कुरुते कुभीपाकेषु पच्यते
अत्र केचित्तदुपासकानामेव दंष्ट्रतं नित्यं न त्वन्येषां गित्याहुः अन्येषु अकुरे दोषश्च वपात्तस्मात्सवात्मना-
सर्वैः कार्येन वमीदत्तमिति पूर्वोक्तवचनाच्च जन्माष्टम्यादिवादिदमपि सर्वेषां नित्यं अन्यथा जन्माष्टम्यादाव-
पित्तदुपासकानामेव नित्यता वक्तुः को वारयितेत्याहुः अत्र विशेषो हेमाद्रावुगस्त्यसंहितायां आचार्यैर्वैव
संपूज्य दृणुयात्सार्थयेन्निशि श्रीरामप्रतिमादानं करिष्ये हं द्विजोत्तम भक्त्या चार्थो भवप्रदः श्रीरामोसि
त्वमेव च तथा स्वगृहचोत्तरदेशोदानस्यो ज्वलमडप शंखचक्रहनुमद्भिः प्राग्द्वारे समलंकृतं गरुत्मल्ल
कृ. वाणेश्च दक्षिणे समलंकृतं गदारुद्गागदेश्चैव पश्चिमे सुविष्णुपितं पद्मस्वस्तिकनीले श्वकोबेरे समले
कृतं मध्ये हस्तचतुष्काढ्यं वैदिकायुक्तं भायतं ततः सकल्पयेद्देवरांममेव स्मरन्मुने अस्थारामनवभ्यां च
रामाराधनतत्परः उपोष्याष्टसु पुञ्जशिलायथाविधि इमां स्वर्णमयीं रामप्रतिमां च प्रयत्नतः श्रीरा
ममीतये दास्ये रामभक्ताय धीमते प्रीतिरामाहरत्याशु पापानि सकवह्निमे अनेकजन्मसंसिद्धान्यप्यस्ता

निमहांति च ततः स्वर्णमयीं रामप्रतिमां पलमात्रतः निर्मितां हि भुजां दिव्यां वामां कस्थितजानकीं चित्र
तां दक्षिणकरेशानसुद्रां महासुने वामेनाधः करेणाराहेवीमालिङ्ग्यसस्थितां सिंहासनराजतेत्रपलद्वयवि
निर्मिते तथा अशक्तो यो महाभागसुतुवित्तानुसारता पलेनार्धतदर्धार्धतद्दर्धार्धेन वा सुने सौवर्णराजतं वा
पिकारयेद्भुनंदनं पार्श्वे भरतशत्रुघ्नौ धृतच्छत्रकरावुभौ चापहयसमायुक्तलक्ष्मणं चापिकारयेत् दक्षि
णांगे दशरथपुत्रावैक्षणतस्यरं मातुरं कर्गतराममिंद्रगोलसमग्रमं पंचासृतस्नानपूर्वसंपूज्यविधिवन्नतः
कौशल्यामंत्रस्तु रामस्य जननीं चासिरामरूपसिद्धं जगत् अतस्त्वांपूजयिष्यामि लोकमातर्नमोऽस्तुते न
मो दशरथायैति पूजयेत्सितरततः अत्र दशावरणपंचावरणादिपूजाऽन्यत्र ज्ञेयाः अशोककुसुमैर्युक्तसंघ्यै
दद्याद्विचक्षणः दशाननवधार्थाय धर्मसंस्थापनाय च राक्षसानां विनाशाय देत्यानां निधनाय च परित्रा
णाय साधूनां जातो रामः स्वयं हरिः गृहाणा ध्येयं यादत्तं भावृषिः सहितो नघ पुष्याजलिपुनर्दत्वा यामेयामे
प्रपूजयेत् दिव्यं विधिवत्कृत्वा रात्रौ जागरणततः ततः प्रातः समुत्थाय स्नानसंध्यादिकाः क्रियाः समाप्य
विधिवद्भ्रामं पूजयेद्द्विधिवत्सुने ततो होमं प्रकुर्वीत मूलमंत्रेण मंत्रवित् पूर्वोक्तपद्मकुंडे वा स्थंडिले वा समा
हितः लौकिकान्त्रो विधानेन शतमष्टोत्तरततः सांख्येन पायसेन च स्मरन्नाम मन्यधीः ततो भक्त्या सुसंतो
ष्य आचार्यपूजयेत्सुने ततो रामस्मरन् दद्याद्देवमंत्रसुदीरयेत् इमां स्वर्णमयीं रामप्रतिमां समलंकृतां चित्र
वस्त्रयुगच्छन्ना रामोहराघवायते श्रीरामप्रतीयेदास्थे तुष्टो भवतु राघवः इति दत्त्वा विधानेन दद्याद्दक्षिणां-

सुपं ब्रह्महत्यादिपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशय इति इयं मलमासेन कार्या सृजतमव्यञ्जसंस्थानोपवासः कृतोऽ
दिनि नृकुर्यान्मलमासे तु गहादानत्रतानिचेति च माधवीये संग्रहवचनात् न नुरामनवमीत्रतस्य नित्यत्वादेका
दशी च न्यूनमासेपि कर्तव्यता स्यादिति चेत् अत्र त्रुमः तैकादशुपवासस्य त्रतत्वेन प्राप्तिः किंतु एकाद-
श्यां न मुंजीतपक्षयोरुभयोरपीत्यादि निषेधस्य मलमासेपि फाल्गुनीयत्वात्कृष्णोकादश्यां पुत्रवद्बृह्मिण इवाथार्थ
नामः प्रसज्यते न त्विह तथेति त्रतत्वेन प्राप्तिर्वाच्या साच निषिद्धेत्यप्रसंगाः स्पष्टमासविधोषारव्याविहितवर्ज-
ये न्यून इति निषेधाच्च एवं जन्माष्टम्यादारविषयोऽव्यम् इति रामनवमी चैत्रशुक्लैकादश्यां दोलोत्सव उक्तो ब्रा-
ह्मो चैत्रमासस्य शुक्लायामेकादश्या तु वैष्णवेः आदोलनीयो देवेशः सलक्ष्मीकोमहोत्सवैरिति चैत्रशुक्लैकाद-
श्यां दमनोत्सवः द्वादश्यां चैत्रमासस्य शुक्लायामेकादश्यां दमनोत्सवः दौधायनादिभिः प्रोक्तः कर्तव्यः प्रतिवत्सारभितिश-
मानर्चनचंद्रिकोक्तेः ऊर्जव्रतं मधोदोलाश्रावणे तंतुपूजनं चैत्रे च दमनारोपमकुर्वाणो ब्रजस्य धइतितत्रैव पाद्मवच-
नाच्च शिवभक्तादिभिस्तु चतुर्दश्यादौ कार्यं तत्र स्यात्स्वीयतिथिषु वन्द्या देदमनार्पणमिति तत्रैवोक्तेः ज्यो-
तिः प्रकाशोपि स्वस्वदेवप्रतिष्ठाया मत्रसंग्रहणे तथा पवित्रदमनारोपयात्थात्वात्तत्तनिधिर्बुधैः तिथयस्तु च
न्हिर्विभिन्व्यो गिरिजागणेशः फणीविशारवो दिनकरुच्यहेशः दुर्गातकोपिश्वहरिः स्मरश्च त्रार्वः शशीचेति ति
पूज्या इत्युक्तम् अथागमोक्तदोलावतो दमनारोपणविधिः रामार्चनचंद्रिकायां तत्रैकादश्यां क्रियालोपवि
द्यातार्थयत्तया विहितं प्रभो न मेपि मोभवेदत्र कुरुनाथ दयामपि सर्वथा सर्वद्विष्यो मम त्वपरमागतिः

उपवासेन त्वादेव तोषयाभिजगत्सते कामक्रोधादयो व्येनेन मे स्फूर्त्त घातकाः अद्य प्रभृतिदेवेशायावैशेषिकं दिनं-
 तावद्रक्षास्वयाकार्यैः सर्वस्यास्य जगत्सते इति देवं संप्राथ्यं दमनमादाय पंचगव्येन प्रोक्ष्य वारिणा प्रक्षाल्या शोकमू-
 ले देवाग्नेवा अशोकाय नमस्कृत्य कामस्वीशोकनाशन शोकार्तिहरमे नित्यमानंदं जनयत्वमे इत्यशोकमू-
 लेत्यादिकालपर्यंतः कालरूपो महाबलः कलते चैव यः सर्वतस्मै कालात्यनेन स इति काले वसंताय नमस्कृत्य
 इक्षुगुल्मलताश्रय सहस्रसुरवसंवास कामरूपनमोस्तु इति वसंतं कामभस्मससुद्रुतरतिबाधपरिप्लुतं क
 षिर्गंधर्वदेवादि विमोहकनमोस्तु इति दमनचसंपूज्य नमोस्तु पंचबाणाय जगदाल्हादकारिणे मन्मथाय ज
 गन्नेत्रे रतिप्रीतिप्रियाय ते इति दमनसुपस्थाय्य ॐ कामाय नम इति संपूज्य निशायादेवतायै पंचवर्णेः चंदनेन-
 वा अष्टदलं कृत्वा बहिश्चतुरस्रं तद्बहिर्वर्तुलत्रयं तद्बहिर्दृत्तं चतुरस्रं च कृत्वा तत्र कुंभं संस्थाप्योपरि दमनं पूजयित्वा
 पूजार्थं देवदेवस्य विष्णोर्लक्ष्मीपते प्रभो भद्रं न त्वमिहा गच्छ सान्निध्यं कुरते नमः ॐ क्लीं कामदेवाय नमः ॐ ह्रीं
 रत्येनम इत्यावात्स्य दिक्षु पूर्वादिताः स्पर्शरीराय नमः अनं गायं ० मन्मथाय ० शमाय ० क्लीं वसंतसखाय ० स्मरा
 यं ० इक्षुत्वापायं ० पुष्यास्त्राय नम इति पूजयित्वा ॐ तत्सद्रूपाय विद्ये हे कामदेवाय धीमहि तन्नो नमः प्रचोद-
 यात् इत्यष्टोत्तरशतं संमन्त्र्य पूजयित्वा ह्रीं नम इति पुष्यां जलित्वा नमोस्तु पुष्यबाणाय जगदाल्हादकारिणे म
 न्मथाय जगन्नेत्रे रतिप्रीतिप्रियाय ते इति नत्वा आमंत्रितोसि देवेश पुराणपुरोधसम प्रीतिस्त्वा पूजयिष्यामि सा
 न्निध्यं कुरु केशव क्षीरोदधि महानागशाय्यावस्थित विग्रह प्रातस्त्वा पूजयिष्यामि सन्निधौ भवते नमः निवेदयास्य हं

तुभ्यं प्रातर्दमनकं शक्रभम् सर्वदा सर्वथा विष्णो नमस्ते स्त प्रसीद मे इति देवसं प्रार्थ्य पुष्यां जलित्वा अस्त्रेण चक्रमे
त्रेण वारक्षां कुर्यात् ततः प्रातर्नित्यं पूजां कृत्वा पुनर्देवसं पूज्य गंधदूर्वाक्षतयुक्तं दमनमादाय मूलमंत्रं पठित्वा देव
देवजगन्नाथं चोच्छिताथं प्रदाय क हृदि स्थान् पूरयेः कामान् मम कामेश्वरी प्रिय इदं दमनकं देव्यं हाणमदन्न
ग्रहान् इमांसां वत्सरीं पूजां भगवन्परि पूरय इति मंत्रान्ते पुनर्मूलमंत्रेण देवे समर्पयेत् ततो अंगदेवताभ्यः स्वस्व
मंत्रेण दत्त्वा प्रार्थयेत् मणिचिद्रुममालाभिर्मदारकुसुमादिभिः इयं सां वत्सरी पूजा तवास्तगरुडध्वज वनमा
लां यथा विष्णोः कोस्तभंसततं हृदि तद्दहामनकीमाला पूजा च हृदये वह जानता जानता वापि न कृतं यत्तवा च नम
तत्सर्वं पूर्णतां यातु त्वत्प्रसादाद्रुमापते जितं ते पुंडरीकाक्षनमस्तु विश्वभावन नमस्ते स्त हृषीकेश महापुरुष पू
र्वज मंत्रहीनमिति च सं प्रार्थ्य पंचोपचारैः पुनः संपूज्य नीराज्यपारयेदिति दीक्षारहिताना तु नास्मि व समर्पणं अ
त्र च द्वादशी मंत्रं कृत्य पारणाहोत्राख्यं पारणाहेन लभ्येत द्वादशी घटिकापिचेत् तदात्रयोदशी प्रास्थापवित्रदम
नार्पण इति तत्रैवोक्तेः गोणोपिकाल उक्तं स्तत्रैव हरो न दमनारोपः स्थान्यधो विघ्नतो यदि वेशारवे आवणे वापि
नतिथौ स्यात्तदप्यणम् आचणवाचधि शक्रास्ते कर्तव्यमिति नारदः इति पाठांतरम् इदं च मलमासे नकार्यं
उपाकर्मात्सर्जनं च पवित्रदमनार्पणमिति कालादर्शमिलमाप्तवज्येषु परिगणनात् उपाकर्म्मं च हृद्यं च क
र्त्तव्यं तन्मया उत्तरे नियतं कुर्यात्सूर्वेतन्निष्कलं भवेदिति माधवीये प्रजापतिवचनाच्च शक्रास्तादौ तु कार्यमे
व पूर्वोक्तवचनात् उपाकर्मात्सर्जनं च पवित्रदमनार्पणं ईशानस्य बलं विष्णोः शयनं परिचर्तनम् कुर्या

स्तु कस्यचतुरोर्भेदेषीपीतिविनिश्चयइतिज्योतिर्निबन्धेष्टद्गार्थ्यवचनाच्च इतिदमनारोपः चैत्रशुक्लत्रयोदश्या-
 मन्गग्रन्तत्रसापूर्वाश्राद्धा त्रयोदशान्तिथिःपूर्वः सितइतिदीपिकोक्तः चैत्रशुक्लचतुर्दशीपूर्वाश्राद्धा मधोःश्रा-
 वणामासस्यशुक्लायातुचतुर्दशी सारात्रिव्यापिनीश्राद्धानान्याशुक्लाकदाचनेतिहेमाद्रौबोधोधायनोक्तः परापूर्वा-
 षड्गामिनीतिवापाठः अत्रकेचिदथथाश्रुतमेवार्थवर्णयन्ति निशिक्षमन्तिभूतानिशाक्यः शूलभृद्यतः अत-
 स्तत्रचतुर्दश्यांस्यान्तस्पूजनंभवेदितिब्रह्मवैवर्तात् हेमाद्रिमाधवादिलिखनमव्येवं संप्रदायविदस्त्वाहुः च
 त्तुर्दशीतुर्कृतव्यात्रयोदश्यायुताविभो इतिस्कादसुत्सर्गः तदपवादश्च तृतीयैकादशीषष्ठीशुक्लपक्षेचतु-
 र्दशी पूर्वकिञ्चानकृतव्याकृतव्यापरसंयुतेतिनारदीयवचनं तदपवादश्च मधोःश्रावणमासस्येतिनत्राप-
 चाराभावेपुनरुत्सर्गस्यास्थितिरितिन्यायेनपूर्वकैष्ट्वश्राद्धेनिसिद्ध्यति ब्रह्मवैवर्तेतु सामान्यरूपमन्यत्रसाव-
 काशभित्तत्रपूर्वदिनेसुहूर्तत्रयधेपूर्वा अन्यथोत्तरेति चैत्रपूर्णिमासामान्यनिर्णयात्परैव अत्रविशेषोनिर्ण-
 यासृतेविष्णुस्मृतौ चैत्रिचित्रायुताचेत्स्यात्तस्यात्तस्यां चित्रचरस्यप्रदानेन सौभाग्यमाप्नोति तथाब्राह्मे मंदेयार्कैर्गु-
 रौवापिवारैश्चेतेषुचैत्रिका तत्राश्वमेधजंपुण्यंस्तानश्राद्धादिभिर्लसेदिति अत्रसर्वदेवानांदमनपूजोक्ता त-
 त्रैववायवीये सर्वत्सरकृतार्चियाः साफल्यायाशिवान् स्मरान् दमनेनार्चयेच्चैत्र्यांविशेषेणसदाशिवमिति अ-
 त्रस्तीयतिथ्याससुच्यइतिकेचित् स्वीयतिथ्यामकरणेत्त्रदमनपूजनमित्यन्ये दीक्षिततदितरविषयत्वेनव्यव-
 स्थेत्यपरे इयमन्वादिरेपि सात्रपूर्वमुक्ताचैत्रकृष्णत्रयोदश्यामहावारुणीसंज्ञोयोगोडेपुप्रसिद्धः तदुक्तं

वाचस्पतिकृतौ शूलपाणौ चस्कां दे वारुणेन समायुक्तमधौ कृष्णात्रयोदशी गंगायां यदिलभ्येत सूर्यग्रहशतैः समा
शनिवारसमायुक्ता सा महावारुणी स्मृता गंगायां यदिलभ्येत कोटि सूर्यग्रहैः समा शुभयोगसमायुक्तशानौ शान्तिभि
षायदि महामहेति विख्याता त्रिकोटिकुलमुत्थरेत् तत्रैव ज्योतिषे चैत्रासिते वारुणात्रयोदश्यां त्रयोदशी सूर्यस्त
तस्य चारे योगेशकभेसामहती महत्या गंगाजले कर्कग्रहकोटितुल्येति निस्थलीसेनौ ब्रह्मांडपुराणे वारुणेन समायु-
क्तामधौ कृष्णात्रयोदशी गंगायां यदिलभ्येत शतसूर्यग्रहैः समेति कल्पतरौ ब्राह्मे मधौ कृष्णात्रयोदश्यां शानौ शान-
भिपायुता वारुणी तिसमारव्याता शुभे तु महती स्मृता चैत्रकृष्णान्वतुर्दश्यां विशेषत इति अत्र पूर्वोक्ता कृष्णापक्ष
त्रकृष्णान्वतुर्दश्यांयः स्नायाच्छिवसन्निधौ नम्रेत त्वमवाप्नोति गंगायां तु विशेषत इति अत्र पूर्वोक्ता कृष्णापक्ष
स्थलात् गौडस्तेत देवशकुकुचतुर्दश्यामित्येवं देवलीयलेन पठितं इति श्रीकमलाकरसहस्रकृते कालनिर्णयसि
धौ चैत्रमासः मेषसंक्रमे प्रागपरादशषटिकाः पुण्यकालः रात्रौ तु प्रागुक्तं अत्र धर्मघटादिदानमुक्तं पृथ्वी
चंद्रोदये पादौ तीर्थे चानुदिनं स्नानं तिलैश्च पितृत्तर्पणं दानं धर्मघटादीनां मधुसूदन पूजनं माघवेमासि कुर्वीत म
धुसूदन तुष्टिदं अथ वैशाखस्नानं तत्र पृथ्वीचंद्रोदये विष्णुस्मृतिपादयोः तुलामकरभेषेषु प्रातः स्नानं विधीयते
हविष्यब्रह्मचर्यं च महापातकनाशनमिति सौरमास उक्तः अन्यत्पक्षहृत्सुक्तं तत्रैव पादौ मधुमासस्य शकृत्पाया
दश्यासु पोषिनः पंचदश्यां च भोवीरगोषसंक्रमणे तु वा वैशाखस्नाननियमं ब्राह्मणानामनुज्ञया मधुसूदनमभ्यर्च्य
कुर्यात्संकल्पपूर्वकं तत्र मंत्रः वैशाखे संकलं मासं मेषसंक्रमणे रवेः प्रातः सन्नियमः स्नात्ये प्रीयतां मधुसूदनः मधु

हंतुः प्रसादेन ब्राह्मणानामनुग्रहात् निर्विघ्नमस्तु मे पुण्यं वैशारवस्मानमन्वहं माधवमेव गेभानोसुरारैर्यथुसूदन मातः
स्नानेन येनाथफलदोषवपापहन्ति तीर्थविशेषोपितत्रैवोक्तः भेषसंक्रमणेभानोर्भाधवेमासियलतः महानद्यां न-
दीतीर्थेनेदं सरसिनिर्दरे देवस्वतेथवास्त्रायाद्यथाप्राप्तेजलाशये दीर्घिकाकूपवाण्डुनियतात्माहारिंस्मरन्ति
संकल्पेचतत्ततीर्थेनामग्राह्यं अज्ञानेन तु विष्णुतीर्थमिति च देव् यदानज्ञायतेनामतस्य तीर्थस्य भोहिजाः तत्रेद्यु
स्वारणं कार्यं विष्णुतीर्थमिदं त्विति तीर्थस्य देवताविष्णुः सर्वत्रापिन संशय इति तत्रैवोक्तेः तथा न्योपि विशेषेण
त्रैवपादौ बुद्धसीहृथागौराख्यातयाभ्यर्च्य मधुह्रियं विशेषेण तु वैशारवेन रोनारायणो भवेत् माधवं सकलमा
संतुलस्यायोर्चयेन्नरः त्रिसंध्यं मधुहं नारंगस्तिनस्य पुनर्भवेः तथा प्रातःस्नात्वा विधानेन माधवमाधवप्रियं
योश्वत्थमूलमासिंचेत्तोयेन बहुनासदा कुर्यात्सदक्षिणतनुसर्वदेवमयंततः पितृदेवमनुष्वांश्च तर्पयेत्सत्वरत्वरं
योश्चत्थमर्चयेदेवसुदकेन समततः कुलानामनुगतेन तारितं स्यान्न संशयः कंडूयष्टुष्टुतो गंतुं स्नात्वा पिपलतर्प
णं कुलागोविंदमभ्यर्च्य नदुर्गनिमवायुयात् तथा एकशक्तमथोनक्तमथाचितमर्तदितः माधवमासिचः कुर्या
स्तुभते सर्वभीष्मिनं वैशाखे विधिनास्नानं देवं द्यादिके बहिः हविष्यं ब्रह्मचर्यं च भूशुभ्यानि यमस्थितिः घ्नं
दानं दमोदेविमधुसूदनपूजनं अपि जन्मसहस्रोत्थापापं दहतिदारुणं मदनरलेस्कांदे प्रपाकार्यत्वं वैशाखेदे
वदेयागलंतिका उपानद्वजनछत्रसूक्ष्मवासासिंचदनं जलपत्राणि देयानि तथा पुष्पगृहाणि च पानं कानि च-
चित्राणि दक्षारं माफलान्यपि तिथितले ददाति यो हि मेधादोसकू नं बुधदां न्वितान् पितृनुद्दिश्य विप्रेभ्यः सर्व

शक्तौतंत्रवीचं वैशारव्यांचिधिनास्त्रालाभोजयेत्ब्राह्मणान्दशा कृसरसर्वपापेभ्योऽसुच्यन्तेनात्रसंशयइति वैशारव
शुक्लतृतीयाअक्षय्यतृतीयोच्यते सापूर्वीषहव्यापिनीयात्या दिनद्वयेपितद्यासौपरैव नदुक्तंनिर्णयाभ्युत्तेनारदीये
वैशारवेशकृपक्षेतुतृतीयारोहिणीयुता दुल्लभाबुधवारंपासोमेनापियुतामथा रोहिणीबुधयुक्तापिपूर्वचिद्वाविव-
र्जिता भक्त्याकृताभिमांघातःपुण्यंहतिपुराकृतं गौरीविनायकपेतारोहिणीबुधसंयुता विनापिरोहिणीयोगात्सु
प्यकोटिप्रदासदेति इयंयुगादिरपि साचोकारलमलायां माघपंचदशीकृष्णानभस्येचत्रयोदशी तृतीयामाघ
वैशकानवमूर्जेशुगादयइति यत्तुगौडाः माघस्येपेर्णमास्यांतुघोरंकलियुगंस्थितमितिब्राह्मोक्तैर्वैशारवमास-
स्यचयातृतीयानवम्यसौ कार्तिकशकृपक्षे नभस्यमासस्यतमित्त्रपक्षेत्रयोदशीपंचदशीचमाघे इतिविष्णु-
पुराणेचकारेणतमित्त्रपक्षसुपंगेपिपूर्वतुरोधात्तैर्णमास्येवज्ञेया द्वैशकृइत्यादिकंतुनिर्मूलमित्याहुः तन्न दर्श
तुमाघमासस्यप्रह्नंदापरंयुगमितिप्रविध्यविरोधात् एतेनब्राह्मणानुसारान्पूर्णिमायामेवयुगादिश्रात्यंवदनश्र
लपाणिःपरास्तः तेनकल्पमेदाद्युगमेदादाव्यवस्थेनितलं एतेनकर्त्तिकेनवमीशकृमाघमासेचपूर्णिमेतिद्व-
हन्वारदीयव्यारव्यातं निर्मूलत्वोक्तिनारदीयाज्ञानकृता अत्रत्राह्मणुक्तंमात्स्ये कृतंश्रात्यंविधानेनमन्वादिषु
गादिषु हायनानिदिसाहस्रपितृणां तृप्तिदंभवेदिति भारतेपि यामन्वाद्यायुगाद्याश्वतिययस्तासुमानवः
स्त्रालाहुत्वाचदलाचजस्नानतंफलंलभेदिति श्राद्धेपिपूर्वाहव्यापिनीयात्या पूर्वाहनेतुसदाकार्यःशुक्लामनुसु-
गादयः दैवेकर्मणिपिन्ध्येचकृष्येचैवापराणिहकाइतिपाद्मोक्तेः द्वैशकृदेतथा कृष्णयुगादीकवयोविदुः शकृषो

नीण्हिकेग्राले कृष्णोत्तेवापराण्हिके इतिहेमाद्रोनारदीयवचनञ्च दीपिकापि अथोमन्वादिद्युगादिकर्मनित्ययः
 पूर्वाण्हिकास्युःसिते विज्ञेयाअपराण्हिकाश्वबहुलेइति स्मृत्यर्थसारेपि युगादिमन्वादिश्राल्थेषुशुक्लपक्षेउदयव्य
 पिनीनिधिग्रास्या कृष्णपक्षेपराण्हव्यापिनीति दिवोदासीयेगोमिलः वैशाखस्यतृतीयांयःपूर्वविंशकरोनिवे
 ह्यंदेवानगृहंतिकव्यंचपितरस्तथेति गोविदारणिव्येवम् तेनेयंपूर्वाण्हव्यापिनी दिनद्वयेतस्वैपरैवेतिधर्मनत्व
 विदोहेमाद्रादयः अनंतभट्टसु सवेधनिर्व्यतीपानोयुगमन्वादयस्तथा सन्मुखउपवासुस्युर्दानादावंतिमाः-
 स्मृताइत्याह दानादावितिश्राद्धसंग्रहः उपवासस्वयेवक्ष्यते हेमाद्रावप्येवं माधवस्तकव्यतीपातःश्राद्धेपराण्हव्या
 पीयात्इत्याह स्मृत्यर्थसारेतुकुगपकालयोगीत्युक्तं यत्तुमार्कंडेयः शुकुपक्षस्यपूर्वाण्हेश्राद्धंकुर्याद्विचक्षणः कृ
 ष्णपक्षापराण्हेश्रौहिणंतुनलंघयेत् श्रौहिणोनचमोसुहूर्तः अत्रशुकुपक्षयुगादिश्राल्थपूर्वाण्हेश्रौहिणंश्रु
 षाणिः निर्णयामृतादयस्तुकालादेशोमाश्राद्धमापराण्हिकसुक्लाएषमन्वतरादीनांयुगादीनांविनि
 त्दशुकुइत्यादित्वनविष्णुपूजनविषयं श्राल्थेवापराण्हिकस्वैवेतिव्यवस्थाजगदुः सेयंपूर्वोक्तानेकव
 त्पूर्वाण्हेंदविकंकुर्यादित्यादिवचनादेवसिस्वैवचनवैयर्थ्याच्चिस्वाछंधविलुसितमात्रमित्युपेक्षणीया किंच काला
 दर्शोक्तिन्यायमूलावचोमूलावा नाद्यः युगादिश्राद्धस्यामाश्राद्धविकृतिस्त्वेन्नन्यायतोपराण्हप्रासावपिचनेनत
 स्यबाधात् नात्यः अनिदेशादेवापराण्हप्रासेर्वचनवैयर्थ्यात् अत्राप्तिशास्त्रमर्थवदितिन्यायात् तेनयदिकाला
 दर्शोक्तेः कयंचिच्छ्रुत्याजाड्येनसमाधिस्तातर्हिन्त्यायप्राप्तकृष्णपक्षयुगादिविषयत्वेनसाव्यवस्थापनीयेतिदिश्र

पूर्वाह्नस्तत्र द्वेषाप्रकृतिर्नपूर्वार्धः द्वेषाप्रकृतिर्नाशकोत्रगदितः प्राणहृत्परणहावितिदीपिकोक्तेः माधुवादयोष्येवं
अत्रविशेषोहेमाद्रौमविष्ये वैशाखेशक्रुपक्षितृतीयायांतथैवच गंगानोथेनरः स्नात्वासुच्यतेसर्वैकिल्बिषेः त
स्यांकार्योयवैर्हेमोयवैर्विष्णुंसमर्चयेत् यवान्दद्याद्द्विजातिभ्यः प्रयतः प्राशयेद्यवानिति अत्रदानविशेषस्तत्रैव
भविष्ये इमांप्रक्रम्य उदकुंभान्सकनकान्सान्नात्सर्वरसैःसह यवगोधूमचकणान्सकुदध्योदनंतथा द्वे
षिकंसर्वमेवात्रसस्यंदानेप्रशस्यतइति देवीपुराणेपि दधीपुराणेपि तृतीयायांतुवैशाखेरोहिण्यृक्षेप्रपूज्यतु उदकुंभप्रदाने
नशिवलोकैर्महीयते मंत्रस्त एषधर्मघटोदत्तोब्रह्मविष्णुशिवात्मकः अस्यप्रदानात्तृप्यंतुपितरोपिपितामहाः गो
धोदकंतिष्ठेभिर्त्रिसान्कुंभंफलान्वितं पितृभ्यःसंप्रदास्यामिअक्षय्यसुपतिष्ठत्विति अत्रचण्डिरहितंश्राद्धंकुर्यात् अय
नद्वितयेश्राद्धंविष्णुवद्वितयेतथा युगादिषुचसर्वोक्तपिंडनिर्वपणादतेइतिहेमाद्रौपुलस्त्यवचनान् अत्ररात्रिमोज
नेनप्रायश्चित्तमृग्विधाने रात्रौसुंक्तेवल्लसेतुमन्वादिषुयुगादिसु अभिस्त्वृष्टिमंत्रचजपेदशनपातकइति अप-
राकेयमः कर्त्तव्यवासाःसलिलंयेयुगादिदिनेषुच दाम्प्यंन्वादिमहितंतेषांलोकामहोदयाइति वैशाखेमलमा-
सेसतितत्रैवयुगादिःकार्या नथान्वहेमाद्रौऋष्यशृंगः दशहराकनोत्कर्षश्वगुर्वषियुगादिषु उपाकर्मणिचोत्स
र्गद्वितदिसंख्यादितइति एतद्दशहरादिकंख्यादिसंक्रमेइष्टं कन्याचंद्रेष्वेवावित्यादिनाचौरमासोक्तेरित्यर्थः
कालादर्शोपि अब्दोदकुंभमन्वादिमहालयसुगादिधिनि मलमासकर्त्तव्येषुपरिगणनाच्च महालयशब्देनम
घानयोदरस्युच्यतइतिमाधवः स्मृतिचंद्रिकायांतुमासद्वयेकर्त्तव्यमित्युक्तं योगादिकंमासिकंचश्राद्धंचायपरपक्षि

योगविशेषेणातिप्रशस्ता तदुक्तं तत्रैव स्वागीनक्षत्रयोगे च शानिवारे च मद्रतम् सिद्धयोगस्य संयोगे च णिजे क
रणेन तथा. पुंसांसौभाग्ययोगेन लभने देवयोगतः एभिरीगेर्विनापि स्यात् मद्दिनपापनाशनं सर्वेषामेव वर्णाना
मधिकारोस्ति मद्रते मद्रकैस्तु विशेषणकर्तव्यं मत्परायणोः तथा सिंहः स्वर्णमयो देयो मम संतोषकारकः
तथा विज्ञाय मद्दिनं यत्कलंघयेत्यापकृन्तरः सद्यति नरकं घोरं यावच्चंद्रदिवाकरो इदं च संयोग एषु स्तुत्ययिन
नित्यं काम्यं च अथात्र विशेषः मध्याह्ने मृद्गोमयनिलामलकस्नानं कृत्वा नृसिंहदेवदेवेशतव जन्मदिने शत
भि उपवासं करिष्यामि सर्पभोगविवर्जित इति मंत्रेण संकल्पं कृत्वा आचार्ये कृत्वा सायंकाले हेमीप्रुतत्र मन्मूर्ति
स्याप्यालक्ष्यास्तथैव च पलेन वातदर्धेन तदर्धार्धेन वा पुनः यथाशक्ति तथा कुर्याद्वित्तशाक्यविवर्जित इति उ
क्तं नृसिंहमूर्तिशान्त्या कृतं सत्सवर्णसिंहं च कलशोपरि संपूज्य रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातः पुनः संपूज्य नृसिंहान्त्रु
तदेवेशालक्ष्मीकांतजगत्यते अनेनार्चाप्रदानेन सफलाः स्वर्गनोरथाः इत्याचार्याय दत्त्वा मद्रं शोयेन रा-
जातायेजनिष्यंति चापरे तांस्तु सुल्धरदेवेशदुस्ताराद्रवसागरात् पातकार्णवमप्रस्यव्याधिदुःखांबुवारिभिः
तीव्रैश्च परिभूतस्य महादुःखगतस्वमे करावलंबनं देहिशेषशायिन्जगत्यते श्रीनृसिंहस्माकांतमक्तानां म
यनाशन क्षीरांबुधिनिवासिंस्त्वं चक्रपाणे जनार्दन व्रतेनानेन देवेश शुक्तिप्रदो भवेति प्रार्थयेदिति संक्षे
पः वैशाखपूर्णिमास्यां विशेषोपराके जाबालिः श्रुतान्त्सुदकुपं च वैशाखव्याचविशेषतः निर्दिश्य धर्मराजा
यगोदानफलमाप्नुयात् सुवर्णतिलयुक्तैस्तत्राष्टाणान्सप्तं च तर्पयेद्दुर्दानैस्तत्र ह्यहं व्याप्यो हतीति

उदकुंभदानमंत्रस्तक्ष्म्यतृतीयाप्रकरणोऽक्तः षड्विधेषु वैशाखीकार्तिकीमाघातिथयोतीवपूजिताः स्नानदा
नविहीनास्तानेयाः पांडुनेदन अत्र कृष्णाजिनदानं कार्यं तथा च विष्णुः कृष्णाजिने तिलान् कृष्णान्दहिरण्यं
मकसर्पिणी ददाति यस्तु विप्राय सर्वतरति दुष्कृतमिति इति श्रीकमलाकरभट्टकृतकालनिर्णयसिंधोर्विशाख-
मासः समाप्तः दृषसंक्रांतौ पूर्वाः षोडशघटिकाः पुण्यकालः रात्रौ संक्रमे सति प्रागेवोक्तं ज्येष्ठशक्रुवृतीयायां
रंभाभ्यन्तसुक्तं माधवीये मविष्ये मद्रिकुरुषयलेनरंभाभ्यन्तसुक्तं ज्येष्ठशक्रुवृतीयायां स्नातानियतमसुरेति
सापूर्वविद्वाग्राह्या बृहत्तपातथारंभासावित्रीवदपैतृकी कृष्णाष्टमी च घृतान् च कर्त्तव्या संसुस्वीतिथिरिति स्कां
दोक्तेः ज्येष्ठशक्रुदशमीदशाहरा तदुक्तं हेमाद्रौ ब्राह्मे ज्येष्ठे मासि सिते पक्षे दशमीहस्तसंयुता हरते दशापापा
नितस्माद्दशाहरास्त्वृतेति वाराहेषु दशमीशक्रुपक्षे तु ज्येष्ठे मासि कुजे हनि अवतीर्णायतः स्वर्गात् हस्तक्षेत्र
सरिद्धरा हरते दशापापानितस्माद्दशाहरास्त्वृतेति स्कांदे तु दशयोगा उक्ताः तथा ज्येष्ठे मासि सिते पक्षे द
शाम्या बुधहस्तयोः व्यतीपाते गानदेकन्या चंद्रद्वेषरवौ दशयोगे नरः स्नाता सर्वपापैः प्रसुच्यत इति अत्र
बुधभौमयोः कल्पभेदे न व्यचस्था इयच यत्रैव योगबाहुल्यं सैव ग्राह्या योगाधिक्ये फलाधिक्यात् ज्येष्ठे म
खभासे सति तत्रैव दशाहराकार्या ननु शब्दे दशाहरास्तु लोकपथतुर्षपि युगादिधिति हेमाद्रौ मध्यभृंगोक्तेः
तथा स्कांदे यां कांचित्सरितं प्राप्य दद्यादर्थ्यं तिलोदकं सुच्यते दशाभिः पापैः समहापातकोपभैः अत्र विशेषः
काशीखंडे ज्येष्ठे मासि सिते पक्षे प्राप्य प्रतिपदं तिथिं दशाभ्यमेधके स्नात्वा सुच्यते सर्वपातकैः एवं सर्वास्त-

तिथिपुत्रमस्त्रायीनरोत्तमः आशक्नुपद्वादशमीप्रतिजन्माधसुसृजेत् तथा डिगंदशाश्वमेधेशं ह्रस्वादशहरा
 नियो दशजन्मार्जितैः पापैस्त्वय्यतेनात्रसशायः तथाचभविष्योत्तरकाशीखंडयोः निशायाजागरं कृत्वास्त्रमु
 पोष्यचमक्तिः पुष्पैर्गंधैश्चनेवेद्यैः फलेश्चदशसंख्यया तथादीपैश्चतांबूलैः पूजयेच्छ्रुत्थयान्वितः स्नात्वाभ
 स्त्र्यातुजान्द्व्यादशकृत्वोविधानतः दशप्रसूतिकृष्णांश्चतिलान् सर्पिंश्चैजले सकुपिंडान्गुडपिंडान्दद्या-
 च्चदशसंख्यया ततो गंगातटे रम्ये हेम्वारूप्येणवा तथा गगायाः प्रतिमांकृत्वा चक्ष्यमाणस्वरूपिणीं संस्थाप्य पू
 जयेद्देवीं तदलाभे मृदापि च अथतवाप्यशक्तश्चेत्तुलिरवेसिष्टेन वैभुवि चक्ष्यमाणेन मंत्रेण कुर्यात्सूजां विशोषतः
 नारायणं महेशचक्रं क्षणं भास्करं तथा भगीरथं च नृपतिं हिमवंतं नगेश्वरं गंधपुष्पादिभिः सम्यग्यथाशक्ति
 प्रपूजयेत् दशप्रस्थांस्तिलान्दद्याद्दशविप्रेभ्य एव च दशप्रस्थान्धवान्दद्याद्दशसंख्यागवीस्तथा प्रस्थः
 षोडशपलानि पलं तु सुष्टिमात्रपलं स्मृतमिति महार्णवे दुक्तं मत्स्यकच्छपमंडकमकरादिजले चरान् हंसका
 रं डवकं च क्रैदिष्टिभूसारसान् कारयित्वा यथाशक्ति स्वर्णेन रजतेन वा तदलीभे पिष्टमयानभ्यन्व्यं कुरुमा
 दिभिः गंगायां प्रक्षिपेदज्यदीपाश्चैव प्रवाहयेत् पुष्पाद्यैः पूजयेद्गंगामंत्रेणानेन भक्तिः ॐ नमः शिवायै
 नारायण्ये दशहरायै गंगायै नमो नमः इति मंत्रं तु यो मत्स्यो दिने तस्मिन् दिवा भिक्षं जपेत्सं च सहस्राणि दशधर्म
 फलं लभेत् काशीखंडे त्वन्यो मंत्र उक्तः नमः शिवायै प्रथमं नारायण्ये पदं ततः दशहरायै पदमिति गंगायै
 मंत्र एवै स्वाहंतः प्रणवादिश्च मवेद्विंशाक्षरो मनुः पूजादानं जपो होमो तेनैव मनुना स्मृतमिति अत्र गंगारू

नपाठमपि दशवारं कुर्यात् तदुक्तं भविष्ये नस्यां दशम्या भित्तञ्च स्तोत्रं गंगाजले स्थितस्यः पठेद्दशकृत्वस्तु दरिद्रो वापि
 चाक्षमः सौपित्तकलमाप्नोति गंगां संपूज्य यत्नत इति स्तोत्रं च प्रतिपदादि दशमीपर्यन्तं दिनमष्टद्विसंख्यया पाठ-
 नीयमिति शिष्टाः अत्र च सर्वोपि विस्तरः स्तोत्रादि च भट्टकृतत्रिस्थलीसेतोरवधेयः विस्तरभीतिस्तु न लिरव्य-
 ते एवं कुर्वतः फलमुक्तं काशीरवंडे एवं कृत्वा विधानेन चिन्तशाक्यविवर्जितः उपवासी वक्ष्यमाणोर्दशपापैः
 प्रमुच्यते सर्वोक्तानामनवाप्नोति प्रेत्य ब्रह्मणिलीयत इति च अस्यां सेतुबंधराभेश्वरस्य प्रतिष्ठादि नत्वा द्विशो-
 षेण पूजाकार्यं तदुक्तं स्कांदे सेतुमाहात्म्ये ज्येष्ठमाससिते पक्षे दशम्यां सुधहृत्सुयोः गरानंदे व्यतीपाते कल्या-
 चंद्रेश्वरवैवी दशयोगसेतुमध्ये लिंगरूपधरं हरं रामो वै स्थापयामास शिवलिङ्गमनुत्तममिति इति दशहरा
 ज्येष्ठशक्लैकादशीनिर्जला तत्र निर्जलमुपोष्य विप्रेभ्योजलकुंभान् दद्यादिति निर्णयामृतोक्तं मदनरत्ने स्तो-
 दे ज्येष्ठमासिनृपश्रेष्ठया शक्लैकादशीशुक्ला निर्जलं समुपोष्यात्तज्जलकुंभान् सशर्करान् प्रदाय विप्रसुरव्ये-
 ष्योमीदने विष्णुसन्निधौ ज्येष्ठपौर्णमास्यां सावित्रीव्रतं तदुक्तं स्कांदप्रविष्ययोः ज्येष्ठमासिसिते पक्षे द्वाद-
 श्यां रजनीसुरवे इत्थं प्रक्रम्य व्रतं त्रिगणसुहृद्विश्यादि वारात्रिस्थिरा भवेदिति अंत्येषु पसंतं ज्येष्ठमासिसि-
 ने पक्षे पूर्णिमायां तथा व्रतं त्रीणंपुरामहाभक्त्या कथितं ते भयानृपेति दक्षिणात्याञ्चैतदेवाद्रियंते एतच्चात्मावा-
 स्वायामप्युक्तं निर्णयामृते भविष्ये अमायां च तथा ज्येष्ठे चटमूले महासती त्रिरात्रोपोषितानारी विधिनानेन पू-
 जयेत् मदनरत्ने त्रिदं वाक्यं पंचदश्यां तथा ज्येष्ठे इति पठित्वा ज्येष्ठपौर्णिमास्यामुक्तं तथा अथक्तोत्तुत्रयोद

श्यांनक्तुःर्याञ्जितेंद्रिया अयाचितंचतुर्दश्याममायांसमुपोषणमिति तनुपाश्चात्याआद्रियंते हेमाद्रिसमयो
योनादिषुतुष्माद्रपदपोणिमायासुक्तं तनुनेदानींप्रचरति गोडास्तु मेधेवाष्टषभेवापिसाविधीतांविनिर्दिशेत् ज्ये
ष्ठकृष्णचतुर्दश्यांसावित्रीमर्चयंतियाः वदमूलेसोपवासानतावेधव्यमासुपुरितिपराशरोक्तेश्चतुर्दश्यांप्रदोषे
व्रतं दिनद्वयेतद्वासोपरेवेत्याहुः तन्निर्मूलं अत्रपूर्णिमामावास्वेपूर्वकिंद्वाह्ये भूतकिंद्धानकनेव्याअमावा
स्यात्रपूर्णिमा वर्जयित्वानरश्चैषसावित्रीप्रतमुत्तमभितिब्रह्मवेवर्त्तात् स्कांदेपि भूतवित्यासिनीवालीनतु
तत्रव्रतंचरेत् वर्जयित्वातुसावित्रीव्रतंतुशिखिवाहनइति मदनरलेब्रह्मवेवर्त्तेपि प्रतिपसंचमीधृतसा-
वित्रीवदपूर्णिमा नवमीदशमीचैव नोपाध्याः परसयुताइति यदाल्बष्टादशघटिकाचतुर्दशीतदापराग्राह्या
पूर्वविद्धेवसावित्रीव्रतेपंचदशीनिधिः नाड्योष्टादशभूतस्यस्युश्चेत्तच्चपरेहनीनिमाधयः वस्तुतस्तु भूते
ष्टादशानाडीभिर्दुषयत्युत्तरोनिधिमित्यस्यव्रततरेसावकाशत्वाद्दिशेषतद्ग्रहणपूर्वकिंद्वाविधायकवचनेनत
स्ववाधादष्टादशनाडीविधेपिपूर्वेवेत्ययंपंथाःसाधुः अत्रपूर्णिमानुरोधेनैवयथात्रिरात्रसंपत्तिर्मवतित
थात्रयोर्दश्यादिग्राह्यं तस्याःप्रधानत्वात् अयंनिर्णयोमायामपिज्ञेयः पारणतुपोणिगानेकार्यं अत्रस्त्री
व्रतेषुविशेषाःपरिप्ताषायासुक्ताः अत्रविशेषोषोषविष्ये गुंहीत्वावालुकांपात्रेप्रस्थमात्रयुधिश्चिर ततोवं
मयेपात्रैवस्थयुग्मेनवेष्टिते सावित्रीप्रतिमांकुर्यात्सौवर्णीवापिमृन्मयी सार्धंसत्यवतासार्धीफः
पक्केः रजन्याकृतमंत्रैश्चशक्तैःकुंकुमकेशरैः पूजयेदितिशेषः रजनीहरिद्रा कंठसूत्रसोभाग्युत्तुः सावि

व्याख्यानकंचापिवाचयतीति द्विजोत्तमं रात्रौजागरणं कृत्वा प्रभाते विमले ततः कामपि ब्राह्मणेदत्त्वात् प्राणिपत्यक्षमा
 पयेत् मंत्रस्तः सावित्रीयमयादत्तासहिरण्यमहासती ब्रह्मणः प्रीणनार्थाय ब्राह्मणप्रतिगृह्यतां व्रतेनानेन
 राजेन्द्रैवैव्यं नानुयात्कचिदिति ज्येष्ठपौर्णमास्यां विशेष आदित्यपुराणे ज्येष्ठमासितिलान्दद्यात्पौर्ण-
 मास्यां विशेषतः अथमेधस्य यत्पुण्यं तत्प्राप्नोति न संशयः विष्णुरपि ज्येष्ठी ज्येष्ठाद्युताचेत्यात्तस्यां छत्रो
 पानत्प्रदानेन नरोत्तराधिपत्यमाप्नोतीति हेमाद्रोज्योतिषे ऐंद्र्युरुः शशीचैव प्राजापत्ये रविस्तथा पूर्णिमा
 ज्येष्ठमासस्य महाज्येष्ठी प्रकीर्तितेति इयं मन्वादि रपि सांपौर्वाणिहकीयास्तथा विशेषस्तु चैत्रे उक्तः तथापरा
 क्वं वामनपुराणे उदकुंभांबुदानं च तालघृतं सचंदनं त्रिविक्रमस्य प्रार्थ्यार्थं दानं व्यंज्येष्ठमासितिलि इतिकमला-
 करभट्टकृते निर्णयसिंधौ ज्येष्ठमासः समाप्तः मिथुनसंक्रांतीपराः षोडशघटिकाः पुण्यं कालः रात्रौ तु प्रागे-
 वोक्तं आषाढशक्नुद्वितीयां रथोत्सवः तदुक्तं तिथित्वेत्सां दे आषाढस्य सिते पक्षे द्वितीयापुष्यसंयुता तस्यार-
 थसंभारोप्य रामवैभ्रद्रयासह यात्रोत्सवं प्रचरत्यथि प्राणिणयेत द्विजान्बहून् तथा ऋक्षाभावेतिथौ कार्याया-
 त्रासौममपुण्यदा आषाढशक्नुदशमीपौर्णमासी च मन्वादिः साचपूवर्वाणहव्यापिनीयास्त्येति प्रागुक्तं आ
 षाढशक्नुद्दादश्यामनुराधायोगरहितायां पारणं कुर्यात् तदुक्तं मविष्ये आभाकासितपक्षे सुभैत्रअचपारे
 वती संगमेन हि भोक्तव्यं द्वादशाद्वादशीर्हरेत् अस्यार्थः आषाढभाद्रपदकार्तिकशुक्लद्वादशीषनुराधाअ
 चपारे वती योगे पारणं कुर्यादिति अत्रथद्यद्येतावदेवोक्तं तथाप्यनुराधाप्रथमपादएव वर्ज्यः तदुक्तं-

विष्णुधर्मं मेवाद्यपादेस्वपितीहविष्णुः षोष्णांत्यपादेप्रतिबोधमेति ऋतेऽयमध्यपरिचर्तमेतिसकसिप्रबो-
 धपरिचर्तनयेवकज्यमिति वरूतस्तुपूर्ववचनमिदंचनिर्मुलं अत्रैवविष्णुशायनेत्सवउक्तोहेमाद्रौ
 एकादश्यातुशुक्रायामाषाढेभगवान्हरिः सुजंगशायनेशेतक्षारार्णवजलेसदेति कल्पतरोरयमः क्ष
 शेषपर्यंकेआषाढ्यासंविशेन्द्ररिः निद्रात्यजतिकार्तिव्यांगयोः संपूजयेत्सदा ब्रह्महत्यादिकंपापक्षिप्रमे
 व्यपोहति हिंसात्मकेस्तुकिंतस्ययज्ञैः कार्येभहात्मनः प्रस्वापेत्प्रबोधेचपूजितोयेनकेशवः सोडरानं
 देपिस्कांटे आषाढशुक्लैकादश्याकुर्यात्स्वप्नमहोत्सवं अयद्वादश्यामप्युक्तः आभाकासितपक्षेषुमे-
 त्रश्रवणरेवती आदिमध्यावसानेषुप्रस्वापावर्तनोत्सवाः निशिस्वापोदिवोस्थानसंध्यायांपरिवर्तन अन्य
 त्रपादयोगेपिद्वादश्यामेवकारयेत् आभाकाद्येषुमासेषुमिथुनेमाधवस्यच द्वादश्याशुक्लपक्षेचप्रस्वापावर्त-
 नोत्सवाइतिप्रविष्योक्तेः द्वादश्यासंधिसमयेनक्षत्राणामसंभवे आभाकासितपक्षेषुशायनावर्तनादिकमि
 निवारारोक्तेश्च द्वादश्यामित्यत्रापिपारणाहोमात्रंविवक्षितं पारणाहेपूर्वरात्रेघंटादीनुवादन्यनुहुरितिपा-
 मार्चनचंद्रिकोक्तेः अत्रैकादशीद्वादश्यादेष्योर्देषामेदेनव्यवस्था इदंचमलमासेनकार्ये ईशानस्यबलिर्विष्णोः
 शायनपरिचर्तनमिनिकालादर्शोनिषेधात् पदपिएफादश्यांतुगृहोयात्संक्रांतौकर्केटस्यच आषाढ्यावा
 पाक्यान्वातुमोस्यत्रतक्रियामिति हेमाद्रौब्रह्मवेवर्तनदपिमलमासेसतिद्रष्टव्यं मिथुनस्थोयदाभानुर
 मावास्याहयंस्थयेत् द्विराषाढः सचिञ्जयोविष्णुः स्वपितिकर्केटइतितत्रैवगोहृत्चूलोत्तरांकेः अत्रैवचात्रि-

मास्यव्रतारंभउक्तोभारते आषाढेतुभितेपक्षेएकादश्यामुपोषितः चतुर्मास्यव्रतंतदुपर्याद्यत्किंचिन्बिधितोनरइति
 अस्मनित्यंतत्रैवोक्तं वार्धिकांश्वतुरोमाभान्वाहयेत्केनचिन्नरः व्रतेननोचेदाभ्रातिकिल्यिषंवलसरोद्भवं असं
 भवेतुलाकेपिकत्तर्व्यतलयलनइति तेनाषाढशुक्लेकादश्यांद्वादश्यांपोर्णमास्यांवारंभः समाप्तिरुक्तकान्तिकस्य
 कुद्वादश्यामेव तदुक्तेहेमाद्रौभारते चतुर्थाशुद्धवैशीर्णान्तुर्मास्यव्रतंनरः कान्तिकेशुकुपक्षेतुद्वादश्यांतस्स-
 मापयेदिति अस्यारंभःशुक्रास्तादावपिकार्यः नशैशवंनभौढ्यंचशुकशुर्वीर्नवातिथेः खंडल्वंचितयेदादौचा
 तुर्मास्यविधीनरइतिहेमाद्रौवृह्णगार्गेक्तः इदंत्वद्वितीयाधारंभविषयं प्रथमारंभरुक्तनभवत्येव आशौचम
 ध्येपिद्वितीयाधारंभोभवति अथकचिर्वाशुक्रचिर्वापियदिस्त्रीयदिवापुमान् व्रतमेतन्नरः कृत्वामुच्यतेसर्वपातके
 रितिभार्गवार्चनदीपिकायांस्कांदोक्तेः आरब्धेसूतकंनस्यादभारब्धेतुसूतकमितिबिष्णुवचनाच्च यतुअसं-
 क्रांतंनशाभासंदेवैपिन्व्येचकर्मणि मलमासमशीचचवर्जयेन्ममिभान्नरइतिहेमाद्रौचानुर्मास्यव्रतत्रकरणेषावि
 व्यवचनं तस्यैषानुमंत्रणमंत्रवदसंबल्यंमध्येपठितमितिज्ञेयं अन्यथापिअस्यपूर्वोक्तस्युविवाहाद्देव्यन्वातु
 मास्यव्रतेकः प्रसंगः प्रकरणनिवेशोपिचाप्रथमारंभविषयंज्ञेयं केचित्तु प्रतिवर्षंचानुर्मास्यव्रतप्रयोगानां
 भिन्नत्वादाशौचादिपातेद्वितीयादिप्रयोगोनभवत्येवेत्याहुः तन्न प्रतिवर्षंचयः कुर्यादेवैवेसंस्मरन्हरिं देहंते
 ऽमिप्रदीप्तेनविमानेनार्कचर्चसा भोदतेविष्णुलोकेसेषावदाभूतसंप्लवमितिहेमाद्रौभविष्यवचनादित्यास्तांवि-
 स्तरः इदंचशिवभक्तादिभिरपिकार्यं शिवेषामक्तिंसंयुक्तोभानौवागणनायके कृत्वाव्रतस्यनियमंयथोक्तफ-

लभागभवेदिनिम्नत्ववैषम्यात् यतग्रहणप्रकारस्तु हेमाद्रौ भविष्ये महापूजां नतः कुर्याद्देवदेवस्य च क्रिणः जाती
कुफमभालाभिर्मंत्रैणानेन पूजयेत् स्तमेत्वयिजगन्नाथजगत्संभवोद्दिदं विबुध्येच्च विबुध्येत प्रसन्नो भवेत्
च्युत एवतां प्रतिमां विष्णोः पूजयित्वा स्वयं नरः प्रभाषेताग्रतो विष्णोः कृतां जलिपुटस्तथा चतुरो वार्षिकी-
न्मासान् देवस्योत्थापनावधि इमं करिष्ये नियमं निर्विघ्नं कुरु मे न्युत इदं व्रतं मया देवगृहीतं पुरतस्तव निर्विघ्नं-
सिद्धिमाया तु प्रसादात्तव केशव गृहीते स्मिन्व्रते देवपंच त्वयदि मे भवेत् तदा भवतु सपूर्णत्वत्प्रसादाज्जनाद
न गृहीते स्मिन्व्रते देवयद्यपूर्णं मृतो ह्यहं तन्मे भवतु सपूर्णत्वत्प्रसादाज्जनादनेति तत्र भागवार्चनदीपिका
यां नृसिंहपरिचर्याया च भविष्ये श्रावणे वर्जयेच्छाकं दधिमाद्रपदे तथा दुग्धमाश्वयुजे मासिकार्तिके द्विदलं
जेदिनिस्कांदेपि चानुमास्यकल्पे चत्वार्येता निनित्यानि चतुराश्रमवर्णिनां प्रथमे मासिकर्तव्यं नित्यं शाकप्र-
तं नरैः द्वितीये मासिकर्तव्यं दधि व्रतमनुत्तमं पयो व्रतं तृतीये तु चतुर्थे पिनिशामय द्विदलं बहुबीजं
कंच विक्रजेत् नित्यान्येता निविघ्नैः प्रव्रतान्याहुर्मनीषिणः जंबीरं राजमाषांश्च मूलकरं मूलकं कूष्मांडं च
द्वदंडं च चानुमास्येत्यजेद्बुधः तथा विशेषाद्दशंधात्रीं कूष्मांडं ति तिणीत्यजेत् जीर्णधानीफलं ग्राह्यं क
थंचित्कायशोधनमिति तीर्थसौरव्येस्कांदे वार्षिकंश्चतुरो मासाच्च प्रकृते वैजनादने मंचस्वदुादिशय
नं वर्जयेद्भक्तिमान्नरः अनृतौ वर्जयेद्भार्यो मांसं मधुपरोदनं पटो लं मूलकं चैव घृताकंचनभक्षयेत् अभा
क्ष्यं वर्जयेद्दूरान्धसूरसितसर्षपं राजमाषां कुलित्थांश्च आशुधान्यं च संत्यजेत् शाकं दधिपयोभाषान् च आ

चणाद्विषुसंत्यजेत् अत्रत्यजेदिति वर्जनसंकल्परूपः पर्युदासो ज्ञेयः प्रनोपक्रमात् अत्रकेचिच्छाकारव्यंपत्रपुष्पा
 दीत्यभरकोशास्यशक्यते शिलुमनेनेति शाकइति क्षीरस्वामिनाव्याख्यानात् व्यंजनमात्रस्य निषेधमात्रस्य ते
 अन्येषु शाकशब्दस्य पत्रादिदशविधशाकैयोगरूढत्वात् योगाच्चरूढैर्बलीयस्त्वात् सूपादीनामपित्यागापत्तेश्च
 तत्त्वत्याचक्षते तेन मूलपत्रकरीराग्रफलकाडाधिरूढकाः लक्ष्मणकवचंचेति शाकदशविधं स्यूतं इति क्षी
 रस्वामिनोक्तस्य शाकस्य निषेधइति अधिरूढकअंकुरः परकतस्त तत्कालोद्भवाः शाकावर्जनीयाः
 प्रयत्नतः बहुबीजमबीजं च विकारी च विवर्जयेदिति मविध्यवचनान्तकालोत्पन्नानां दशविधशाकानां
 निषेधः अत्रतत्कालोद्भवजातीयस्वविक्षितं तेनातपादिशोषितानां वर्धोत्तरोद्भवानामपि निषेधः अत्रतत्कालो
 द्भवत्वमात्रं विवक्षितं न तु तन्मात्रकालोद्भवत्वगौरवात् तेनान्यकालोद्भवानां तत्कालोद्भवानां च विवादीनां नि
 षेधः अत्रतत्कालोद्भवाइति वीप्सावशात् स्वकालोद्भवानां सर्वेषां निषेधइति निष्कर्षः बहुबीजमित्यने-
 कबीजमितिकेचित् इतरावयवापेक्षया बीजावयवायत्र बहुवस्तदित्यन्ये अबीजकदलोदिवस्तुतस्तु
 इदं महानिबंधेषु प्रावान्निर्मूलमेव आचारप्रदीपे वृताकंच कलिंगविल्वोदुंबराभिः सटाः उदरैर्यस्य
 जीर्यंति तस्य दूरतरो हरिः तथा परार्के देवलः ब्रह्मचर्यं तथा शौचं सत्यमाभिषवर्जनं व्रतेषु तानि च त्वारि
 वरिष्ठानीति निश्चयः आभिषानि चोक्तानि रामार्चनं चंद्रिकायां पादौ प्राण्यं गार्भं चूर्णं तु जंबीरं बीजपूरकं
 अयं शशिं माषादियद्दिग्धारि विवेदितं दग्धमन्मसूरं च मांसं चेत्यष्टधामिषं रुच्यं तत्तद्देशलभ्यं कृतं दे

वेविवर्जयेत् पादो कार्त्तिकमाहात्म्ये गोछागीमहिषीदुग्धादन्यदुग्धादित्वाभिषं धान्यमसूरिकाः प्रौक्तः अ
न्पयुषितं तथा द्विजक्रीतारसाः सर्वलवणं भूमिजतथा ताम्रपात्रस्थितंगव्यं जलं पल्लवसंस्थित
स्वार्थे पाचितं चान्ध्रमिषतस्मृतबुधैः तथा निष्पावात्राजसावांश्चमसूरसंधितानि च दृताकचकलि
गं चरुसेदेवेविवर्जयेत् संधितानिलवणशाकादीनि तत्रैव विष्णुधर्मं चतुर्धपीहमासेषु हविष्याशी
पापभाक् हविष्याणितुष्टधीचंद्रोदयेषु विष्ये हेमंतिकंसितास्विन्नधान्यमुद्गायवास्तिलाः कलाय
कंगुनीवारवास्तुकंहिलमोचिका षष्टिकाकालशाकं च मूलकं केसुकैतरत् कंदः सेंधवसासुद्गेगव्ये च
दधिसर्पिषी पयोनुद्धृतसारुचपनसाम्बहरीतकी पिप्पलीजीरकचचनागरंगंचतित्तिणी कंदलीलवल
धात्रीफलान्यगुडमैक्षव अतैलपक्कमुनयाहविष्याणि प्रचक्षते इति सितस्विन्नं अनूष्मपक्कधान्यं चत्
लाः केसुकैमुताइति प्राच्येषु प्रसिद्धः कंदः कलायस्तुसतीनकइत्यमरः बटुरीइति प्रसिद्धधान्यं
लेष्येवं अगस्तिसंहिताया हेमंताद्युत्कानारीकेलफलंचैव कदलीलवलीतथा आम्रमामलकंचैव पन
संचहरीतकी व्रतान्तरप्रशस्तंच हविष्यं मन्वते बुधाः अन्यान्यपित्रतान्युक्तानि हेमाद्रौ भविष्ये स्त्रीवान
रोवामद्रक्तो धर्मार्थैरुद्वेगतः गृण्हीयान् नियमानेतान् दंतधावनपूर्वकान् तेषां फलानि वक्ष्यामि तत्कर्त्त
णां पृथक् पृथक् मधुरस्वरो भवेद्वाजापुरुषोऽप्युडचर्जनात् तैलस्य वर्जनाद्वाजाजन्सुदरांगः प्रजायते के
दुनेलपरित्यागाच्छ्रुनाशः प्रजायते योगाभ्यासी भवेद्यस्तु स ब्रह्मपदमाप्नुयात् ताबूलवर्जनाद्वागीर

कंकठश्चजायते घृतत्यागाच्चलावण्यं सर्वस्त्रिगुधतनुर्भवेत् शाकपत्राशनाद्भोगी अपक्वा दोसलो भवेत्
 भूमौ प्रस्तरशायी च विभ्रो मुनिवरो भवेत् एकांतरोपवासेन ब्रह्मलोकं महीयते धारणा न्नखरो ग्यान्च गंगास्ना
 नफलं भवेत् भोजनप्रतीभवद्यस्तु तस्याश्वास्वलिता भवेत् भूमौ भुंक्ते सदा यस्तु सदा थिव्याः पतिर्भवेत्
 ब्रह्मक्षिणशतं प्रस्तु करोति स्तुतिपाठकः हंसयुक्तविमानेन सच विष्णुपुरं ब्रजेत् अयाचितेन प्राप्नोति पु-
 ब्रान्द्यभ्यां न्विशेषतः षष्ठान्नकालमोक्षायः कल्पस्थायी भवेदिति पण्डितो नरो भुंक्ते कुरुक्षेत्रफलं भवेत्

शुद्धवर्जनिरोदद्यात्तद्भृतं ताम्ब्राजनं सहिरण्यं नरः श्रेष्ठलवणस्याव्ययं विधिः कृतदेवेतु यो विद्योत
 शिवस्यांगणमर्चयेत् पंचवर्णैः सुयो नित्यं स्वस्तिकैः पद्मकैस्तथा सयाति रुद्रलोकं हि गाणपत्यमवाप्नु
 यात् अथैषां समाप्तौ कार्तिक्यां दानानि एकभक्तव्रते दंपती संपूज्य धेनुं देया नक्ते वस्त्रयुगं एकांतरोप
 वासे गौः सूशयने शय्या षष्ठकालमोजने गौः त्रीहि गोधूमदित्यागे हेमघ्नीत्यादि कृच्छ्रे गौसुगं शंशा-
 काशने गौः पर्यो जने च दधिमधु घृतव्रतं तेषु वासो गौश्च ब्रह्मचर्ये स्वर्णभूमिः तांबूलव्रते वासो युगं मोने घृत

भोः स्वयुगंधं दान् देवायै रं सामिका करणोधे सुहेमपद्मे च दीपिका व्रते दीपिका वासो युगं च भूमि

मोजने च कास्थपात्रगौश्च चतुर्थ्यदीपे गोग्रासे च गौचरुषो यदक्षिणाशते वस्त्र अनुक्तेषु
 श्वेत्यादि हेमाद्रौ श्रेयं तथा च मार्गवर्चनदीपिकायां पादौ शयनीवोधिनीमध्ये शमीदूर्वापभाग
 : भृंगराजेन देवास्तनार्चयित्वा च न हेमाद्रौ पादौ आधादादित्वा तुर्मासानभ्यंगं वर्जयेन्नरः स

मामोचपुनर्दद्यात्तिलतैलकलंधटं आषाढादिचतुर्मासं वर्जयेन्नखकृतं दंताकंगुंजनंचैव मधुसर्पिर्घ
 न्वितं कान्तिव्यातनुनेहंमत्रास्त्राणायनिवेदयेत् अन्यान्यपिकेशकतनादिवर्जनसकल्यासुररूपाणि पृथ्वीन्
 श्रोदयेद्भेयानि दोडरानदेस्कादे एकातरं द्वांतरवाकुर्यान्मासोपवासकं अनोदलफलाहारनक्तव्रतमथा
 पिवा अत्रैवतसमुद्राधारणमुक्तं रामार्चनचंद्रिकायां भविष्ये शयन्यांचैव बोधिन्यांचक्रतीर्थतथैवच शं
 खचक्रविधानेन चन्हिपूतो भवन्नर इति अतसतनूर्नमदामो अश्रुते इति अत्र वेदात्सहोवाचयाश्रवल्क्यस्त
 स्माप्तुमानात्महिताय हरिं भजेत् कूलोकमौलेर्वर्माण्यग्निनासदधत इति शतपथश्रुतेः प्रतद्विष्णो अत्र
 चक्रं कृतमेजन्माप्तोधीततत्तृषणीं द्राक्षूले बाह्वोर्दधन्ये पुराणा तु विगान्यगेतसासुधान्यर्पयंत इति साम
 वेदात् अत्रिहोत्रयथानित्यवेदस्याध्ययनतथा ब्राह्मणस्थनथैवेदंतसमुद्रादिधारणमिति पद्मपुराणा
 च्छेति ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रो वायुदिवेतरः शंखमुद्रां किततनुसुलसीमंजरीधरः गोपीचंदनलि
 म्नांगो हृष्टश्चेत्तदघंकुतः शनिकाशीरं कडात् तत्सकारस्तरामार्चनचंद्रिकातो ज्ञेयः पृथ्वीचंद्रो द्यादयस्तु
 यस्तु सतस शरवा दिलिंगचिन्हतनुर्नरः ससर्वयातना भोगी चंडालोजन्मकोटिषु द्विजंतुनस शरवा दिलि
 गां किततनुर्नरः संपाव्यरोरवयातियावदिद्राश्रुतुर्देशेति बृहन्नारदीयोक्तेः शंखचक्राद्यकनत्तृगीतनु
 स्यादिकंतथा एकजातिरयधुमेन जातु स्याद्विजन्मनः शंखचक्रेऽसुदायस्तुकुर्यात्तस्यसेनवा सशुद्ध
 इहिः कार्यः सर्वस्माद्विजकभेजः यथाश्मशानजकाघमनहंसवकर्मसक तथा चक्राकितो विप्रः सर्वकर्म

स्रगर्हितः तथा शिवकेशवयोरंकाञ्छलचक्रादिकान्द्विजः नधारयेतमतिमान्चेदिकेवर्त्मनिस्थितइति
 विद्यवाश्वलायनादिवचनात् अग्नेदीदिसुतीनामन्यार्थत्वादन्यश्रुतीनांचासत्वात् चक्रादिधारणं शूद्र
 विषयमित्युक्तुः इत्यनोदरार्थेभिधित्वाभितिश्रीधरस्वामीयद्यपिनिषेधस्यप्राप्तिसापेक्षत्वाद्भिधिर्विनाचतद
 योगादुपजीव्यविरोधेननतौपशोकरोतीतिवद्विकल्पोयुक्तस्तथापि एकजातेरयंधर्मइत्यनेनसामान्यवाक्या
 नामुपसंहारात्द्विजानिनिषेधो नित्यानुवादइतितदाशयः अत्रशिष्टाचारएवसंकटपाशनिःसरणस्त
 णिरितिसंक्षेपः आषाढपौर्णमास्यांकाकिलाव्रतमुक्तंहेमाद्रौभविष्ये आषाढपौर्णमास्यांतुसंध्याकाले
 त्कंपस्थिते संकल्पयेन्वासमेकंश्रावणेप्रत्यहंत्वं स्नानंकरिष्येनिषत्तब्रह्मचर्यस्थितासती षोडश्यामि
 नक्तंमृशब्ध्यांकरिष्येप्राणिनांदयामिति अस्यनक्तञनत्वात्सायान्द्व्यापिनीयात्या अत्रैवशिवशयने
 त्मक्वक्तौहेमाद्रौवामनपुराणे पौर्णमास्यासुभानाथः स्वपतेचर्मसंस्तरे वैध्यात्रैवजटाभारंसमुद्गुध्या-
 हिवर्ष्यणा मदनरत्नेष्वेवं इयंचप्रदोषव्यापिनी अत्रैवव्यासपूजोक्ता तत्रत्रिमुहूर्तचित्परैवेतिसन्या
 सपत्न्यौ त्रिसुहूर्ताधिकयाह्युपर्वद्वोरप्रणामयोरितिवचनात् इतिश्रीरामकृष्णभट्टात्मजदिनकरभट्टा-
 नुजकमलाकरभट्टकृतनिर्णयसिंधौआषाढःसमाप्तः कर्कसंक्रांतौपूर्वत्रिंशद्दंडःपुण्यकालः सूर्योदयो
 त्तरंसंक्रमेत्तुपरतएवपुण्यरात्रौतुनिशीथास्यास्परतश्चसंक्रमेत्परार्कहेमाद्रनतभट्टादिमतेपूर्वोत्तरदि
 नयोःपचनाड्यःपुण्यकालः धनुर्मानावतिक्रम्यकन्यांचमिथुनतथा पूर्वपरविभागेनरात्रौसंक्रमतेरविः

दिनांतेपंचनाड्यस्ततदापुण्यतमाः स्मृताः उदयेपितथापंचदेवैपित्र्येचकर्मणीतिस्कांदोक्तेः पूर्वापरविषा-
गेनेतिमकरकर्मभिन्नसंक्रांतिपर वक्ष्यभाषणवचोविशोधादित्यक्तमदनरत्नेतेनायमर्थः रात्रौपूर्वभागेभक्त
रेउदयेपंचनाड्यः पुण्यकालः रात्रावपरभागेकर्मकटेदिनांतेपंचनाड्यः पुण्यकालः विषुवतोस्तपूर्वदिनेपं
चापरदिनेचपंचेतिवाक्यांतरानुरोधेनहेमाद्रिमाधवयोः सर्ववचनानाचाविरोधः माधवमनेत्वर्थरात्रौत
दुर्धवासंक्रांतौदक्षिणायनेपूर्वमवहिनंग्राह्यं यावन्नोदयतेरविरितिदृत्थगागर्थोक्तेः मिथुनात्कर्मसंक्रांति
श्रीदिस्यादंशमालिनः प्रसामेवानिशीथेवातदापुण्यंत्पूर्वनइतिभाविव्योक्तेश्चपूर्वदिनएवपुण्यंदाक्षिणा-
त्यास्वेतदेवाद्रियंते अत्ररात्रावपिस्तानादिभवतीत्युक्तं प्राक् अत्रदानोपवासादिपूर्वमुक्तं तथाकर्मकेशादिक
र्तनंनिधित्थं कुंभेकर्मकटकेवापिकन्यायांकार्मुंकरवौ रोमखंडंशुहस्थस्यपितृव्याशयतेयमइति स्तमंतुव-
दित्यक्तजीवसितृकनिर्णयेगुरुभिः अथनदीनारजोदोषः हेमाद्रावत्रिः सिंहकर्मदयोमध्येसर्वानद्योरजस्व
लाः नस्नानादीनिकर्माणितास्कुर्वीतमानवः इदंचक्षुद्रनदीषु सिंहकर्मदयोमध्येसर्वानद्योरजस्वलाः
तास्स्नानंनकुर्वीतवर्जयित्वासमुद्रगाइतिव्याघ्रोक्तेः मात्स्येत्वगस्त्योदयावधित्यमुक्तं यावन्नोदितिभगवान्
दक्षिणाशाविभूषणः तावद्भ्रजोमहानद्यः करतोयाः प्रकीर्तिताः करतोयाअल्पतोयाः तथाकात्यायनः याः
शोषमुपगच्छतिश्रीषोकुसरितोमुवि तास्फ्राहधिनस्नायाद्यूर्णेदशवासरे इदंचापदि स्मृतिसंग्रहे धनुः
सहस्राण्यष्टौतुगतियासांनविद्यते नतानदीशब्दवहागर्तोस्ताः परिकीर्तिताः महानदीषुतुभविष्यत्कर्म

आदितुकर्कटेदेविमहानद्योरजस्वलाः त्रिदिनंचतुर्थेऽह्निशकत्याः स्युर्जान्हवीयथा महानद्यश्चयाहो गोदाव
 रीभीमरथीतुंगभद्रान्चवेणिका तापीपयोष्ठीविंध्यस्यदक्षिणेतुप्रकीर्तिताः मागीरथीनर्मदांचयसुनात्चसरस्व
 ती विशोकाच्चविहस्ताच्चविंध्यस्योत्तरसंस्थिताः द्वादशैतामहानद्योदेवर्षिक्षेत्रसंभवाः मदनरत्नपुराणां
 रे महानद्योदेविकाचकाचेरीवंजरातथा रजसातुप्रदुष्टाः स्फः कर्कटाद्यैश्चहंसृप कात्यायनः कर्कटादौ
 रजोदुष्टागोमतीवासरत्रयं चंद्रभागासतीसिंधुः सरयून्मदातथा इदंगंगाद्यतिरिक्तविषयं गंगाचयसु
 नांचैवप्लक्षजातासरस्वती रजसानाभिभूयंतैयचान्येनदसञ्जिताः शोणसिंधुहिरण्यारव्याः कोकलोहित
 घर्घराः शतद्रुश्चनदाः सप्तपावनाः परिकीर्तिताः इतिदेवलोक्तेः यत्तु प्रथमकर्कटेदेविच्यहंगंगारजस्वले
 त्यादिवचनतज्जान्हवीभिन्बगोदावर्याद्विगंगांतरपरमितिमदनरत्ने अन्येत्वंगतरजोविषयं गंगाधर्मद्र
 वः पुण्यायमुनात्चसरस्वती अंतर्गतोरजोदोषाः सर्वावस्थास्तत्तामलाइतिनिगमोक्तेः तीरवासिनांतुरजो
 दोषानास्ति नस्तुतीरवासिनामितिनिगमोक्तेः रजोदुष्टमपिजलगंगालययोगोपावनं गंगांभसासमायो
 गात्तुश्मप्युत्पावनमितिमात्स्योक्तेः नूतनरूपदौतुयोगयाश्चवल्क्यः अजागावोमहिष्यश्चब्राह्मणीत्विप्र-
 स्मृतिका भूमेर्नवोदकंचैवदशरात्रेणशक्यतीति क्वचिस्वदोषमाहव्याघ्रपादः अत्रावेकूपवापीनामनया-
 यिपयोभूतारजोदुष्टेषुपिपयसिग्रामभोगोनदुष्यति गौडारक्त अन्येनापिसुसुत्येइतिहितीयपादेपाठः
 तेनोत्थतेनदोषः तथत्चतास्तस्वाननेतिशशुर्कमित्याहुः त्रिसिधोपि उपाकर्मणिचोत्सर्गेप्रितस्वानितथैवच

नंदरहस्यग्रहेचैव रजोदोगो न विद्यते इत्यलं विस्तरेण श्रावणशकृत्तृतीयामधु स्ववारब्द्यागुर्जरेषु प्रसिद्धा सा
परयुताग्राह्यतिदिवोदासः श्रावणशकृच्चतुर्थी पूर्वयुतामातृवित्थागणेश्वरइत्यादिवचनात् श्रावणशुक्लप
चमीनागपूजादौ परैरेवेति सामान्यनिर्णये उक्तं च मत्कारचित्तमणौ पंचमीनागपूजायां कायाषधीसमन्विता
नस्यात्तु धितानागा इतरासचतुर्थिकेति श्रावणे पंचमी शकृत्सप्तोक्तानागपंचमी तां परिस्फुल्य पंचम्यः चतु
र्थसिंहिताहिता इति मदनरत्ने भिधानाच्च तेन परैरेवेति अत्र विशेषो हेमाद्रौ भविष्ये श्रावणे मासि पंचम्यां श
कृपक्षे नराधिप द्वारस्थो भयतो लेख्यागो मयेन विषो ल्वणाः पूजयेद्विधिवद्दीरदधिदूर्वाकुरैः कुशैः गंधपु
ष्पोपहारैश्च माल्यणानां चतुर्णैः येन स्यात्पूजयन्ती ह नानागान्माक्तिपुरःसराः न तेषां सर्पतावीरभय भवति
कुत्रचिदिनि श्रावणशकृद्द्वादश्यां दधि तत्र प्रागुक्तं तत्रादीनां त्वनिषेधः तत्र दधिव्यवहाराभावादिनिव
दस्यते अत्रैव विष्णोः पवित्रारोपणमुक्तं हेमाद्रौ विष्णुरहस्ये श्रावणस्थसिते पक्षे कर्कटस्थे दिवाकरे द्वा
दश्यां वासुदेवाय पवित्रारोपणं स्मृतं द्वादश्यां श्रावणे वापि पंचम्यामथवा द्विज अनुकूल्येषु कर्तव्यं पंचदश्या
मथापि वेति शिवे तु तत्रैव कालोत्तरे आषाढांते चतुर्दश्यां न भस्य न भसोस्तथा अष्टम्यां च चतुर्दश्यां प
क्षयोरुभयोः सममिति अन्यदेवतानां तु वक्ष्यते अधिवासं तु दीपिकायां गोदाहांतरिते काले पूर्वेषु वाधि
वासनमिति गौणकालोरामां च न चंद्रिकायां पवित्रारोपणं विद्याच्छ्रावणेन भवेद्यदि कार्तिक्यवधि शक्रा
स्मे कर्तव्यमिति नारदः हेमरोप्यताम्रक्षोभेः सूत्रैः कोशेयपद्यजेः कुशैः काशेश्च कार्पासैर्ब्रह्मण्या कर्तितैः

तदिति तत्रकारुत्तरामर्चनचंद्रिकायां यथा ततस्तानिपवित्राणिवैणवेपदलेशुभे संस्थाप्यशुक्लचित्रेषुपिधा
 यपुरतोन्पसेत् अरुभिसंमितवैणिक्रियात्तृषद्वित्रिशताकुशैः क्रियालोपविघातार्थ्यत्त्वयाविहितप्रभो मयैतत्कि
 यतेदेवतवनुह्येपवित्रकं नमेविमोभवेद्वेचुकुरुनाथदयामयि सर्वथासर्वदाविष्णोममत्वंपरमागतिः उपवासेन
 देवत्वांनोषयामिजगत्सते कामकोधादयोष्येतेनमेस्युर्नतघातकाः अद्यप्रभृतिदेवेशयावद्देशेषिकंदिनं तावद्रक्षा
 त्वयाकार्यसर्वस्यास्यनमोस्तुते इतिदेवसंप्राथ्यं कुंभसंस्थाप्यतत्रवंशपात्रे ॐ सावत्सरस्ययागस्यपवित्रीकरण
 यमोविष्णुलोकासवित्राद्युआगच्छेहनमोस्तुते अनेनमूलेनचावात्सोत्तममध्यमकनिष्ठेषुविष्णुब्रह्मरुद्रान्सत्वरज
 सुमांसिदेवत्रयंनमालायाप्रकृतिंचावाह्यत्रिस्तृत्याब्रह्मविष्णुरुद्रान्प्रथिषु क्रिया पौरुषी धारा विजया ईशा अ
 पराजिता मनोन्मनी जया भद्रा मुक्तिश्चेत्यावाह्यसंपूज्य ॐ सवत्सररुक्ताचर्याः सपूर्णफलदोपियत् पवित्रारोपणा
 येनत्कुरुकंधरतेनमः विष्णुतेजोद्भवंस्वंपंसर्वपातकनाशनं सर्वकामप्रदं देवतवांगेथारयाम्यहमितिदेवकरेसंगलसूत्रं
 वधादेवंसंपूज्यनिमंत्रयेत् आमंत्रितोसिदेवेशपुराणपुरुषोत्तम प्रातस्त्वापूजयिष्यामिसान्निध्यं कुरुकेशव क्षीरो
 दधिमहानागशय्यावस्थितविग्रह प्रातस्त्वापूजयिष्यामिसन्निधौ भवतेनमः निवेदयाम्यहंतुभ्यं प्रातरेतत्पवित्रकं
 सर्वथासर्वदाविष्णो नमस्तेस्तु प्रसिदमे ततःपुष्पांजलिदत्त्वारत्रौजागरणं कुर्यादितिअधिवासनं प्रातर्नित्यपू
 जांरुत्तागंधदूर्वाक्षतयुतंपवित्रमादाय ॐ देवदेवनमस्तुभ्यं गृहाणेदंपवित्रकं पवित्रीकरणार्थाय वर्षपूजाफल
 प्रदं पवित्रकं कुरुघाद्यन्मयादुक्कृतं कुरुभवाभ्यहं देवत्वस्य सादान्महेश्वर मूलसंपुटिते नानेनदत्वांग

वनाभ्योनान्मासमहानैवेद्यं दत्वानीराज्यमणिविद्रुममालाभिरित्यादिभिर्दमनारोपणोक्तमंत्रैः प्रार्थयित्वागु
 रवेब्राह्मणेभ्यश्च दत्त्वा स्वयं धारयेत् तथा मासंपक्षमहोरान्त्रि रात्रंधारयेत् तथा देवेतं सूत्रसंदर्भदेशकालविव
 क्षया अकरणेन तु तत्रैव पवित्रारोपणं कालेन करोति कथंचन तदयुतं जपे च मंत्रं स्तोत्रं चापिसमाहित इत्युक्तं इ
 ति पवित्रारोपः श्रावणशुक्लचतुर्दशीपूर्वयुताश्राद्धा अत्रवक्तव्यो विशेषश्चैत्रचतुर्दश्यामुक्तः अथोपाकर्म त
 च बहु चानां प्रयोगपरिजाते शौनकः अथातः श्रावणयोयासे श्रावणक्षयुते दिने श्रावण्यं श्रावणे मासि पंचम्यां हस्त
 संयुते दिवसे विदधीते तदुपाकर्म यथोदितं अध्यायोपाकृतिकुर्यात्तत्रौपासनवन्दिनेति अत्र पौर्णमास्युपसहा
 रन्यायेन यजुर्वेदि परेति हेमाद्रिः अत्र हस्तयुक्ता पंचस्युक्ता कारिकापि तन्मासे हस्तयुक्तायां पंचम्यां वानदिष्यते इ
 तिकेवलपंचम्यां हस्तयुतेन्यस्मिन् दिने इति हेमाद्रिः उप्रासनवन्दिनेति तु कर्म द्दयमिदके चिद्धोक्तिक्रमो प्रकृते इति
 कारिकोक्तलौकिकान्निनाविकल्पते तत्राप्यध्यायैरन्वारब्ध इति सूत्रात् सधिव्यते तदधिकारिकस्याचार्यश्रे
 नान्यस्यान्नावन्योऽनुहुयादिति निषेधाद्धौकिक एव तदभावे तु स्मार्त इति निर्गर्वः यद्यपि दीपिकायां वेदोपाकृति
 रोषधिप्रजनने पक्षेऽसिते श्रावणे इति शुकुपक्षोपि सर्वेषामुख्यकालत्वेनोक्तः वक्ष्यमाणगार्ग्यवचनेन छंदोगा
 न्यतिविहितस्य तस्याविरोधिनः सर्वान्प्रतिप्रवृत्तिश्च तथापि श्रावणमाससंबंधस्य सूत्रोक्तत्वात् कृष्णपक्षेऽपि
 कार्यमिति वृद्धाः तथा च सूत्रं अथातोऽध्यायोपाकरणमोषधीनां प्रादुर्भावे श्रावणेन श्रावणस्य पंचम्यां हस्तेन वा
 अत्र श्रावणोऽसुरव्योन्व्येगोणाः तस्याहर्हृत्पयोगे हेमाद्रौ व्यासः धनिष्ठाससुतकुर्याद्भ्रावणं कर्म यद्भवेत् तत्कर्मसक

उंज्ञेयमुपाकरणसंज्ञितं श्रवणेनतुयत्कर्मकृतश्रावणसंज्ञितं संवत्सरकृतो ध्यायस्तद्व्याजादेवूनश्यतीति

अथवापिनित्वेवविषयसंघटिकाइय तत्कर्मसफलज्ञेयतस्यगुण्यत्वनेतकभित्तिपूर्वत्करुत्
नेपरेकःश्रवणाभावेघटिकाइत्यनुनेवापंचम्यादोकार्यं ननुपूर्वविद्ययासंगवमात्रे अपवादाभावात् किंच
परेकःसंगवास्पर्शोनिषित्यपूर्वाग्रहणीकिमानंसंगवाक्यंश्रवणवाक्यंचेतिचेत् तर्हित्रीहिवाक्यादश्वशफ
वाक्याच्चमाधमिआणामप्युपादानंस्यादिनिमहत्वाडित्यंनिषेधानुप्रवेशान्त्रैरेपेक्ष्यबाधानेतिचेत् इहापितुल्य
एतेनपूर्वाप्यौदधिकं व्याख्यातनिषेधानुप्रवेशोभयत्रतुल्यत्वात् श्रवणश्रुतदिनेसंक्रांत्यादौतु उपाकर्मन
कुर्वन्तिक्रमात्सामर्थ्यजुर्विदः ग्रहसंक्रान्तियुक्तेषुहस्तश्रवणपर्वस्तिनिहेमाद्रौनिषेधासंचम्यादयाग्राह्याः स-
दनरत्नेपि यदिस्याञ्चावणपर्वग्रहसंक्रान्तिदूषितं स्यादुपाकरणशुक्लपंचम्यांश्रावणस्यतु स्युतिग्रहार्णवे
संक्रान्तिग्रहणंवापियदिपर्वणिजायते तन्मासेहस्तयुक्तायांपंचम्यांवातदिव्यते तत्रापि प्रयोगपरिजाते
हस्तमनुकात्यायनी अर्धरात्रादधस्ताच्चैत्संक्रान्तिग्रहणंतदा उपाकर्मनकुर्वन्तपरतश्चेत्तदोषकृदिति
मदनरत्नगार्ग्योपि यद्यर्धरात्रादवाकुग्रहःसंक्रमएवच नोपाकर्मतदाकुयोश्चावण्यांश्रवणोपिवा एतेनग्र-
हणसंक्रान्तिकालेश्रवणसत्वेएवनिषेधोनावोगितिमूर्धेशंकापरास्ता ग्रहविशिष्टानाहस्तश्रवणपर्वणांप्रत्येक
निषेधेनद्युतोपाकर्मनिषेधेचविशिष्टोद्देशवाक्यभेदात् पंचम्यासंक्रान्तिनिषेधाभावापत्तेश्च तेनार्धरात्रात्
विग्रहसंक्रमसत्वेएवोपाकर्मनिषेधो नतद्योगेएव यत् प्रतिपन्मिश्रितेनैव नोत्तराषाढसंयुते श्रवणेऽथाव

णंबुयुर्ग्रहसंक्रान्तिवर्जितेति प्रतिपन्निश्रनिषेधकंचनंतन्निर्मूलं अत्रच वेदोपाकरणेप्राप्तिकुलीरेसंस्थितेर
 वी उपाकर्मनकर्तव्यं कर्तव्यं सिंहयुक्तकेइतिवचनदेशांतरविषये नर्मदोचरभागेतु कर्मव्यसिहयुक्तके कर्कटे
 संस्थितेभानावुपाकुर्यात्तुदक्षिणइतिस्त्रहस्पतिवचनादितिप्रयोगपारिजातेनोक्तं पराशरमाधववियेव्यं सा
 मगानासिंहस्थरवावुक्तेस्तद्विषयइदंपुरोडाशचतुर्धाकरणवदुपसंहियतेतेषामेवदेशव्यवस्थानतुबहुत्वा-
 दिपरं तेषां सूत्रेचांद्रश्रावणोक्तेः सौरपंचम्ययोगात्इतितुवयंपश्यामः यतुकालादर्शो अध्यायानामुपाकर्म
 श्रावण्यौत्तेतिरीयकाः बहुत्वाः श्रावणोक्त्युः सिंहस्थोकोभवेद्यादि सहस्रशकृपंचम्यांवातद्रहणसंक्रमे अ
 सिर्हाकेप्रोष्ठपद्यात्रवणेनव्यवस्थयेति तन्मूलालेखनाच्चित्यं श्रावणेसम्यानुद्गमादौतुबहुचपरिशिष्टे अह
 ल्यौषधयस्तस्मिन्मासेतुनभवंतिचेत् तदाभाद्रपदेसासिथ्रवणेनतदिव्यतेइति तत्राप्यनुद्गमेतुकुर्यादेवंतद्वा
 र्षिकमित्याचक्षतेइतिसूत्रात् वर्षतोभवंचापिकं एतच्चशकृत्क्रास्तादावपिकार्ये उपाकर्मोत्सर्जनचपवित्रदमु
 नार्पणमितिदमनारोपेलिखिवचननात् नित्येनेभित्तिकेजप्येहोभयज्ञक्रियास्तत्र उपाकर्मणिचोत्सर्गेग्रहवेधा
 नविद्यतइति प्रयोगपारिजातेसंग्रहोक्तेः पर्यणिग्रहणेसतिपूर्वत्रिरात्रादिवेधाप्तावन्कुमिदंतेनपर्वणिग्रहणे-
 पिचतुर्दश्यांश्रावणेकार्यमितिहेमाद्रिः अस्तेप्रथमारंभस्तनभवति गुरुभार्गवयोमोदयेबाल्येवावार्धकेपिवा
 तथाधिमाससर्पमलमासादिषुद्विजे प्रथमोपाकृतिर्नस्यात्कृतं कर्मविनाशकृदिति नत्रैवकश्यपोक्तेः अत्रप्र
 थमारंभेचद्विआर्द्धकुर्यादिति नारायणवृत्तौ एतच्चाधिमासेनकार्ये उपाकर्मतथोत्सर्गः प्रसवाहोत्सवाष्टकाः

मासद्वन्द्वोपरेकार्यवर्जयित्वा तु पैतृकमिति ज्योतिःपराशरोक्तेः उल्कर्षः कालद्वन्द्वोस्यादुपाकर्मोदिकर्मणि अ
भियंकादिदृष्टीनां न तूल्कषेयुगादिद्विधिकात्यायनोक्तेश्च यस्तु उपाकर्मणि चोत्सर्गे ह्येतदिष्टदृष्टादित इति ऋष्य
श्रुगवचनतत्सामगविषयं तेषां सिंहाकरे एवोक्तेः एतच्चापराणहकार्यं उपाकर्मपराणहस्यादुत्सर्गः प्रानरेचलिति
अथायानामुपाकर्मकुर्यात्काले पराणहके पूर्वणहेतुविसर्गः स्यादिति वेदविदुश्चिति च हमाद्रोगोभिलोक्तेः
वस्तुतस्तु सवेदुपाकृतिः पौर्णमास्यां पूर्वाणह एव लिति प्रचेतसो वचनात् पूर्ववाक्यसामगविषयं तेषामपरा-
णह एवोक्तेरित्यनुपदवक्ष्यते दीपिकापि अस्यतु विधेः पूर्वह्णकालः स्युत इति याजुषास्तु पर्वणिकुर्युः तच्चापस्त
वेरोदधिकं ग्राह्यमन्येस्तु पूर्व पर्वण्योदधिके कुर्युः श्रावणं तन्तिरीयकाः बह्वचाः श्रावणं कुर्युर्ग्रहसंक्रातिवर्जित
इति गार्ग्योक्तेः संप्राप्तवांश्कुञ्जतीत्रह्यापर्वण्योदधिके पुनः अतो भूतदिने तस्मिन्लोपाकरणाभिष्यत इति कालि
कापुराणाञ्च अथचेद्वीषसयुक्ते पर्वणि स्यादुपाक्रिया दुःस्वशोकामयग्रस्ताराष्ट्रे तस्मिन्दिजातय इति भद्र
नरलेहमाद्रोगार्थेयादोषोक्तेः अत्र शिंशाभद्वीये विशेषः श्रावणः श्रावणं पर्वसंगवस्तु ग्यदा भवेत् तदेवो
दधिकं कार्ये नान्यदोदधिकं भवेत् पराशरमाधवीयेपि गार्ग्यः श्रावणीपौर्णमासी तु संगवात्परतोयदि तदे
वोदधिकी ग्राह्या नान्यदोदधिकी भवेत् कर्मकालमाह कालादर्शनिगमः श्रावण्यां प्रोष्ठपद्यां वा प्रतिपत्स्यन्मु
हूर्नकेः विद्वास्यात्खण्डसांतत्रोपाकर्मोत्सर्जनं भवेत् अत्र पौर्णमासी श्रावणहस्तयो रूपलक्षणां तेन तावपि स
गैवस्पृशो उदये संगवस्पर्शोऽक्तो पर्वणि चार्कसे कुर्युर्नेमस्युपाकर्म ऋग्यजुः सामगाः क्रमादिति पृथ्वीचन्द्रः

नेनोदयसंगवोभयव्यापिनीमुरव्या परेद्यःसंगवाभावेपूर्वेद्यकरुभयार्थवैकैकसत्वेपूर्वेद्यश्चतुर्दशविधनिषे
धात्सामान्यवाक्यादौदधिकीकर्मपर्यासात्स्या नपूर्वासेगवनिमित्तपूर्ववित्यापवादाभावात् नान्यदौदधिकी
त्वात्पूर्ववित्यापरत्वाभावात् तेनभाद्रदोःकालांतरस्यान्तुनिषिद्धेनहित्रीह्यलासेनिषित्यमाषग्रहणयुक्तं
अतएवपरेद्यःसंगवव्याप्तौपूर्वविद्वानिषेधः तदभावेतुनेनिसूर्वव्यवस्थाप्युक्ताविधिवेषभ्यात् मासनिषे
धोपितथापत्तेश्च पूर्वविद्वान्चनसत्वेहिंसायुज्यते एवश्चवर्णोपिज्ञेयं तन्न विष्णवर्षेद्यटिकाद्वयमितिपूर्वोक्त
विरोधात् तेनप्राशस्त्यमात्रपरमिदं तत्त्वसु एतद्ब्रह्माधिकपरं तेनयथाशिहोत्रादोःसायंप्रातःकालवाधेसामान्ये
जीवनावलिनकालेदर्शादौवासुष्ठानं यथावात्रीह्यश्वशफाद्यभ्रात्रेयागाक्षितनिषिद्धवर्जद्रव्येण तथान्नसं
गवाभावेनिषिद्धवर्जकर्मपर्याप्तौदधिकेकालांतरेवासुष्ठानंनक्तुकदाचिन्निषिद्धे अपवादाभावेउत्सर्गस्यैव
प्राप्तेः कात्यायनादीनांबुदिनद्वयेपूर्वाह्णव्याप्तौएकदेशस्पर्शेवापूर्वेवतिहेमाद्रिः यदपि आवर्णोदुर्गनवमीदू
र्वाचैवहुताशनीपूर्वविद्वान्प्रकर्तव्याशिवरात्रिर्वलेदिनमितिब्रह्मवैवर्ते तद्ब्रह्मपवित्रश्चवर्णकर्मोददेवकर्मवि
षयमितिहेमाद्रिः अतएववचनान्कुलधर्मप्रतादावपिपूर्वैव मदनरलेष्येवं मदनपरिजातेपिपूर्वविद्वानां-
श्चावर्णोवाजसेनेयिनासुयाकर्मत्युक्तं मदनरलेसु पर्वण्योदधिकेकुर्युः-आवर्णोत्तैत्तिरीयकाइतिबहुचपरिशि
ष्टान्बहुचान्प्रतिकर्मविधानार्थप्रसृतेःतत्रनेत्तिरीयककर्मविध्ययोगात्पूर्वोक्तकालिकापुराणादौसामान्यतः
औदधिकपर्वप्राप्तेस्तन्निषेधेनबहुचानांश्चवर्णविधानेत्तैत्तिरीयकपदमनुवादत्वात्तस्यचप्रास्पधीनत्वात्

प्राप्तेऽथ यजुर्वेदिमात्रपरत्वात्सर्वपशुर्वेद्यपलक्षणार्थं अत्रयुत्यानुवादोवा नतुविधायक्येनविशेषविधिर्नोप-
 संहारः स्यात् अनुवादत्वात्सप्तसप्तानदोषः अन्यथात्त्रौदयिकपर्वविशिष्टोपाकर्मद्वेशेनकर्तृविधौकर्तृविशि-
 ष्टेनाशौदधिकपर्वविधौवाक्यभेदापत्तेः तस्मान्नेतिरीयकपदाविवक्षयासर्वपशुर्वेदिनामौदधिकमेवपर्व-
 लुक्तं तन्न नतावत्परिशिष्टेवहुचान्द्रत्येवविधिः धनिष्ठाप्रतिपद्यक्तत्वात्प्रकक्षसमन्वितमित्यादितदुदा-
 हृतेणपपरिशिष्टेवेदातरधर्मविधीनां दर्शनात् नाप्यनुवादोयकालिकापुराणात्बहुवादिनाप्रपितदापत्तेः
 कुसुमित्यस्यविधित्वेननस्यैवार्थवादत्वेनतत्याप्तानुवादित्वाच्च नचनेतिरीयकाणांगृह्येतद्विधिरस्ति येना-
 नुवादः स्यात् नचवाक्यभेदःनेतिरीयकमात्रस्यकर्ममात्रस्यवापुद्देश्यत्वायोगेनहविरात्तिवदष्टवर्षब्राह्म-
 णमुपनयनेतिवच्चागत्याविशिष्टस्योद्देश्यत्वात् अन्यथोत्तराधेबहुत्वपदस्याप्यविवक्षापत्याश्रवण-
 स्यसर्वसाधारण्यपत्तेः तस्माद्भेदाद्रिमत्तमेवयुक्तमितिदिक् इदंचशिष्यानध्यापयेत् आवसथ्येग्नौअ-
 नध्यापयतोनाधिकारइतिकर्कः श्रावण्यामपिग्रहणादिदुष्टायाकातीयमिन्नेः शोषपद्यांकार्यं नेस्तथा-
 वणापचम्यां संक्रातिग्रहणंवापिषोणमास्थायदाभवेत् उपाकृतिस्तपंचम्यांकार्योवाजसनेयिभिर्शि-
 तिमहार्णवेवाजसनेयिग्रहणादितिहेमाद्रिः इदंचसूत्रोक्तकालपरत्वात्बहुत्वपरमपिसारव्यायनेस्तह-
 स्तेकार्यं आपस्तंबेरायवर्षेऽश्वशोषपद्या यजुर्वेदीधायनः श्रावण्याषोणमास्थामाषाढ्यावोपाकृत्येत्युच-
 नत्सोष्टपद्यामपिदोषेऽषाढ्याकार्यमित्येवमर्थं तच्छ्रावणीयविषयंवा सामगास्तश्रावणेहस्तेकुसुर्वहुत्वा-

अरण्ये चैव हस्तक्षेपसाभवे दिन इति निर्णयान्ते गोभिलोक्तेः सोष्युत्तरः धनिष्ठाप्रतिपद्यक्तेः लाङ्कक्षसमन्वितं श्रा-
 वाणकर्मकुर्वीरन्ऋष्यशुः सामपादकाः इति मदनरत्ने परिशिष्टोक्तेः गार्ग्योपि सिंहरेवौ तु पुष्यक्षेपपूर्वाह्निविचरे
 बहिः छंदोगामिलिताः कुर्युस्तर्गस्वस्वच्छंदसां शक्रूपक्षेपुहस्तेन उपाकर्मापराह्निकमिति अविचरेग्रहादि
 दोषहाने विचरेदिति पाठो ज्ञानरुतः पुष्यक्षेपपूर्वाह्नि उत्सर्गः अपराह्निकमुपाकर्मेत्यन्वयः अन्यस्तु विशेषः पूर्व
 मेवोक्तः प्रयोगपरिज्ञाने गोभिलः उपाकर्मात्सर्जनं च वनस्थानामपीष्यते धारणाध्ययनांगत्वात् गृहिणां
 ब्रह्मचारिणां उत्सर्जनं च वेदानामुपाकरणकर्म च अकृत्वा वेदजप्येन फलं नाप्नोति मानवः सर्वथालोपेनु
 कृच्छ्र उपवासश्च वेदोदितानां नित्यानामिति मनुना भोजनोक्तेः एवमुत्सर्गेपि अथ प्रसंगाद्भैवोत्सर्जनमुच्य
 ते तच्चैषोषमासेरोहिण्यात्तत्कृष्णाष्टम्यां वाकार्ये षोषमासस्थरोहिण्यामष्टकायामथापि वा जलान्ते छं-
 दसां कुर्यादुत्सर्गं विधिवद्बहिरितियाज्ञवल्क्योक्तेः श्रावण्यांश्रौष्ठपद्मां चोपाकृतौ ऋमणे षोषशक्रुप्रतिप-
 दिमायशक्रुप्रतिपदि वाकार्ये अर्धपंचमास्यासां नधीयते इति तैत्तिरीयोक्तेः अर्धः पंचमो येषु सार्धं चतुरदस्य
 र्थः यत्तु हारीतः अर्धपंचमास्यासां नधीत्योर्ध्वमुत्सृजेत् पंचार्धषष्ठान्वेति तदा बाह्युपाकर्मविषयं बो-
 धाय नस्तु षोष्यां माध्यावाकुर्युः षोष्यामाध्यावाकुर्युर्जेदिति तत्सूत्रात् तैत्तिरीयेस्तु तेषां कार्यं तेषां षोषणं
 मास्योरोहिण्यां वा विरमेदिति तत्सूत्रात् बहुचैस्तु माध्याकार्यं अध्यायोत्सर्जनं माध्यां षोषणं मास्यो विधीय
 त इति कारिकोक्तेः कातीयास्तु माद्रपदे कुर्युः उत्सर्गश्चेति न द्वादिति ध्यां षोषणं पदेपि वेतिकात्यायनोक्तेः

सामगास्तसिंहार्केपुष्येकुर्युः तथाचसिंहरवौल्लिगाग्येवचनपूर्वमुक्तं सर्वैरुपाकर्मदिनेवाकार्यं पुष्येनू
त्सार्जनकुर्यादुपाकर्मदिनेथवेनिहेमाद्रोरवादिरगृह्योक्तेः यदासिंहस्थेसूर्येसतितन्मध्यस्थहस्तनक्ष
त्रात्सास्म्युध्यःकर्कटस्थोभवति तदातस्मिन्पुष्येउत्सर्गच्छत्वातदुत्तरहस्तेउपाकर्मसामगाःकुर्युः मासे
प्रोष्ठपदेहस्तात्पुष्यःपूर्वाभवेद्यदा तदाचथावणेकुर्यादुत्सर्गच्छत्वात्तदुत्तरहस्तेउपाकर्मसामगाःकुर्युः मासे
द्वावपिसौरमासेज्ञेयौतेषांसौरस्येवोक्तेः अत्रविशेषसाहकार्याजिनिः उपाकर्मणिचोत्सर्गयथा
समेत्यच ऋषीन्दभमयान्कृत्वापूजयेत्तपयेत्तदिति उपाकर्मण्युत्सर्गेचत्रिरात्रंपक्षिणीमहोरात्रवा
नध्यायइतिमितादरायामुक्तं अत्रनदीनारजोदोषोनास्ति उपाकर्मणिचोत्सर्गेरजोदोषो नविद्यतेइति
गाय्योक्तेः अत्रेवरक्षाबंधनमुक्तं हेमाद्रौप्रविष्य उपाकर्मणिकर्तव्यंऋषीणांचैवपूजनं ततोपराल्
समयैरक्षापोटलिकोश्रमा कारयेदक्षतैःशस्त्रैःसिद्धार्थैर्हमभूषितैरिति अत्रोपाकर्मो नतथैस्यपूण
नित्यावार्धिकस्थानुवादोनतुविधिःगौरवात्प्रयोगविधिभेदेचकमायोगाच्छुद्भूदोतदयोगाच्च तेनप
रेद्यरुपाकरणेपिपूर्वैकरपराल्कृतत्करणसिद्धं इदंभद्रायानकार्यं भद्रायाद्धेनकर्तव्येथावणीफा
ल्युनीतथा थावणीनुपतिहंतिग्रामंदहतिफालुनीतिसंग्रहोक्तेः तत्सलेतुरात्रावपितंदंतेकुर्यादितिनि
षायामृतेमदनरत्नेस्मृति संग्रहे नवायादर्शनैरक्षाबलिदानदशास्तुच भद्रायागोकुलत्रीडादेशना
शास्यजायते इतिमदनरत्नेप्रहस्यवेवर्त्तात् भविष्यैउपलितेग्रहमध्येदत्तचबुकेन्यसेकुंभं पीवित्तत्राप

विशोद्वाजाभासैर्युतश्चस्मसुहूर्त्तं तदगुरुपरोधाच्युपतेरक्षांबधीतमंत्रेण इदंरक्षाबंधनंनियतकालत्वात्भद्रावर्ज्यथह
 णदिनेपिकार्यहोत्रिकावत् ग्रहसंक्रात्यादोरक्षाविषेधाभावात्सर्वेषामेववर्णानांभूतंकराहुदर्शने इतितत्कालीनक
 र्मपरएवनलन्यत्र अन्यथाहोत्रिकायांकागतिः अतएवनित्येनैभित्तिकेजप्येहोमयज्ञाक्रियासत्त्व उपाकर्मणिचो
 लोर्गेग्रहवेधोनविद्यतइतिनियतकालीनेतदभावावइतिदिक् उपाकर्मणिनद्विनेभिल्लपरंतत्रनन्निषेधादित्युक्तंश्राक
 मंत्रस्त येनत्रयोत्रलीराजादानपेंद्रोमहावलः तेनत्वामपिवभ्राभिरक्षेभ्यश्चलमात्तल ब्राह्मणोःक्षत्रियैर्वैश्यैःशूद्रै
 रन्यैश्चमानवैः कर्तव्योरक्षितान्चरोहिजान्तुपूज्यशक्तितइति अत्रैवहयग्रीवोत्यन्तिः तदुक्तकल्पतरौ श्रावण्या-
 श्रवणेजातः पूर्वहयशिराहरिः जगारसामवेदतुसर्वकल्पधनाशनं स्वात्वासंपूजयेत्तनुशांखचक्रगदाधरं अ-
 नाश्वलायेनअवणाकर्मोक्तं श्रावण्योपौर्णमास्याश्रवणाकर्मिति तत्रास्त्रमययोगिनीश्राह्या अस्त्रमितेस्थाली
 पाकंअपयित्वेतिसूत्रात् अतएवनिशीष्टेदर्शाप्रयोगांतः पातनियमानदंगैः प्रसंगसिस्थिरुक्ताद्वादशे अन्यथा
 परेष्टःश्राद्धौकःप्रसंगाः प्रसंगस्ययाज्ञिकास्तूपौर्णिमादर्शशब्दयोःपूर्वत्यक्षणवदहोरात्रवाचित्वात्तत्रैवकर्मका
 लव्यानिग्रह्येतिविकृतित्वाच्छेषपूर्वेच्छंति श्रावणादिमासचपुष्टयकृष्णपक्षद्वितीयासुअशून्यशयनव्रतं तत्र
 चंद्रोदपव्यापिनी दिनद्वयेतत्त्वेपरतिनिर्णयामृते इतिकमलाकरभद्रकृतेनिर्णयसिंधीश्रावणमासः सिंहेप
 राः षोडशघटिकाःपुण्यकालः अन्यसूपेवत् अत्रगोप्रसवेदुतसागरनारदः भानौसिंहगतेचैवयस्यगोःसप्त
 सूयते मरणतस्यनिर्दिष्टेषड्विर्भासेनसंशयः तत्रशांतिप्रवद्व्यामियेनसंपद्यनेशुभं प्रस्तुतांतस्त्रणादेवतागा

विप्रायदापयेत् ततोहोमंप्रकुर्वीत घृताक्तानामयुतं सुहुयान्तः व्याहृतिभिश्चायं
 होमः सोपवासः प्रथमनेदद्याद्विप्रायदक्षिणाभिति तथासिहराशोगतेसूयगोप्रसूतिर्यदाभावेत् पौषचमहिषीसूते
 दिवैवाश्वतरी तथा तदानीष्टभवेत्किंचित्च्छांत्यैशांतिकंचरेत् अस्यवामेति सूक्तेन तद्विष्णोरिति मंत्रतः सुहु
 याच्चतिलज्येन शतमष्टोत्तराधिकं मृलुंजयविधानेन सुहुयान्तथायुतं श्रीसूक्तेन ततः स्नायाच्छांतिसूक्तेन
 गायुनः मध्यरात्रे विशीथे वायदागौः कंदतेसदा ग्रामे वा स्वगृहे वा पिशांतिकं पूर्ववद्विशेत् एवंश्रावणे चडवाप्र
 सचोदिने निषिध्यः तदुक्तमथर्ववेदिनां गार्ग्यपरिशिष्टे माघे बुधचमहिषीश्रावणे चडवादिवा सिंहगावः प्रसू
 यंते स्वाभिनो मृत्युदायका इति अत्र तदुक्तामृतारव्याशांतिः कार्या भाद्रकृष्णचतुर्थी विहुलारव्यामध्यदेशे प्रसित्या सा
 दिवोदासीयउक्तं वचनं तु हरितालिकाप्रकरणे वक्ष्यामः भाद्रकृष्णचतुर्थी विहुलारव्यामध्यदेशे प्रसित्या सा
 सायाङ्गव्यापिनीयाह्यादि नहयेत् त्वेपूर्वायाह्या गौर्याश्चतुर्थी वदधेनु पूजादुर्गार्चनं दुर्भरहोलिके च वत्सस्पृ
 जाशिवरात्रिरेताः परान्वितान्ननिनृपसराष्ट्रमिति दिवोदासीये वचनात् अत्र वत्सपूजायाः पृथगुपादानाद्ये नु
 पूजाशब्देन बहुलारव्यागृह्यत इति स एव व्याचरेव्यो मदने सलेष्वेवं अत्र गोपूजायवान्नाशनंचतत्रैवाक्त
 भाद्रकृष्णषष्ठीहलषष्ठीसाससमीयुतेति दिवोदासः भाद्रकृष्णसप्तम्यां शीतलाव्रतं तत्र पूर्वो ग्राह्येति हेमाद्रौ अथ
 जन्माष्टमी सात्कृष्णादिमासेन माद्रपदकृष्णाष्टमी तथा भाद्रपदे मासिकृष्णाष्टम्याकलौ युगे अष्टाविंशति
 भेजान्तः कृष्णोसौ देवकीसुत इति कल्पतरौ ब्राह्मोक्तेः अत्रेदं माघवमते अष्टमी द्विधा जन्माष्टमी जयंती चेति

तत्राद्याकेवलाष्टमी येनकुर्वेतिजानंतः कृष्णजन्माष्टमीव्रतं तेभवंतिनराः प्राज्ञव्यालाव्याघ्राश्चकाननइतिस्त्रो
दात् दिवावायुदिवारात्रेनास्तिचेद्रोहिणीकला रात्रियुक्तांप्रकुर्वतविशेषेणेंद्रुसंयुगाभित्तिपुराणांतरात् आच
णेवहुलेपक्षेकृष्णजन्माष्टमीव्रतं नकरोतिनरोयस्कृभावतिक्रुरराक्षसइतिभविष्योक्तेःश्चकेवलाष्टम्याएवोपो
ष्यत्वावगतेः सैवरोहिणीयुक्ताजयती कृष्णाष्टम्यांभवेद्यत्रफेलेकारोहिणीयदि जयंतीनामसांप्रोक्ताउपोष्या
साप्रयत्नतइतिविक्रिपुराणात् अष्टमीकृष्णपक्षस्यरोहिणीकक्षसंयुता भवेत्लोष्टपदेसासिजयंतीनामसास्मृ
तेतिविष्णुरहस्यादिवचनाच्च ज्योतिरादिवत्संज्ञयाकर्मभेदः रोहिणीयोगआहोरात्रंमुख्यःनिशीथमात्रेमध्यमः
दिवसादावधमः अहोरात्रंतयोर्योगोह्यसंपूर्णोभवेद्यदि सुहृत्तमय्यहोरात्रेयोगश्चेत्तामुपोषयेदिति विसिष्ठसंहि
तोक्तेः अर्धरात्रेतुयोगयंतारापत्युदयेसति नियतात्माशक्तिः स्नानः पूजांतत्रप्रवर्तयेदिति विष्णुधर्मोक्तेः वा
सरेचानिशायां वायवस्वत्यापिरोहिणी विशेषेणनप्तोभासेसैवोपोष्यामनीषिभित्तिपुराणांतराच्च विशेषेणे
तिश्रुतेर्भाद्रपदेपीदं श्रावणेवानमस्येवेतिवक्ष्यभाणात् गौडास्त्निशीथएवरोहिणीयोगजयंतीनान्यथेत्याहुः
तन्न रासरेचानिशायांवेतिविरोधात् योगविशेषाद्गुणात्कल्मलित्यन्ये तेव्यकरणेदोषश्रुतेरुपेक्ष्याः तत्रजन्माष्टमी
व्रतंनित्यंपूर्वोक्तवचनेषु अकरणेनिदाश्रुतेः वर्षेवर्षतुयानारीकृष्णजन्माष्टमीव्रतं नकरोतिमहाप्राज्ञव्याली-
भवतिकाननइतिस्त्रोदेवोष्माश्रुतेश्च नकरोतिनरोयस्त्वितिपूर्वमुक्तेरत्ररुहीलिंगमतंत्रं मदनरत्नेस्त्रोदेवत्वत्रफ
लमप्युक्तं जन्माष्टमीव्रतंयैवैप्रकुर्वेतिनरोत्तमाः कारयंत्यथगालोकाचलस्मीस्तेषांसादास्थिरा सिद्ध्यंतिसर्व

कार्योणिकृतेजन्माष्टमीव्रतइति जयंतीव्रतं तु नित्यं काष्ठ्यं च महाजयार्थं कुरुतां जयंतीमुक्तयेनघ धर्ममर्थं च-
कामं च मोक्षं च मुनिपुंगव ददाति यां छितानथान् जयंती चान्येष्वप्यतिदुर्लभा इति स्कांदादौ फलश्रुतेः श्रुद्धान्नेन तु यस्या
पंशवहस्तस्थभोजने तस्यापंशभने कुं निजयंती विमुखोत्तरः न करोति यद्यदो विष्णो जयंती स भवन्नतं यमस्य च
शभापन्नः सहते नारकी व्यथामित्यकरणे निंदाश्रुतेश्च यदा च पूर्वैश्चः परैश्च वरिरोहिणीयोगस्तदा जन्माष्टमी
जयंत्यामंतर्धूताज्ञेया न तु जन्माष्टमीव्रतं पृथक्कार्यं विष्णुशंखलवत् तदुक्तं माधवेनेव यस्मिन् वर्षे जयंत्या
रव्योगो जन्माष्टमी नदा अंतर्धूता जयंत्यां स्था दृशयोगप्रशस्तिरइति मदनरत्ननिर्णयामृतगोडमैथिलम
नेष्वेवं हेमाद्रिस्फुरोहिणी संसृतो पाष्या सर्वाघोघविनाशिनी अधरात्रादधश्चोर्ध्वकलयवावायदा भवेत् ज
यंतीनामसाप्रोक्ता सर्वपापप्रणाशिनी त्यग्निपुराणादधरात्र एव रोहिणीयोगस्य प्राशस्त्यात् मुहूर्त्तमपिलभ्येते
त्यादीनां चार्धरात्रयोगोऽप्युपपत्तेर्न जयंतीव्रतं भिन्नं तत्त्वं तु हेमाद्रिमते पि जयंतीव्रतं विन्ममेव उदये चाष्टमी
त्यस्य ते न जयंती परत्वोक्तेः किंच रोहिण्यामर्धरात्रे च यदा कृष्णाष्टमी भवेत् तस्यामस्य च न शोरेर्हति पापं त्रिज
न्मजमिति विष्णुधर्मोक्तेः समायोगे तु रोहिण्यां निशीथे राजसत्तम समजायत गोविंदो बालरूपी चतुर्भुजः
तस्मान्त पूजयेत्तत्र यथा धितानु रूपत इति वक्षिपुराणाच्चार्षरात्रस्य कर्मकालत्वमवसीयते अतः कर्मणोपस्य
यः काल इत्यादि वचनात्सर्वत्रैव प्राप्तेः परदिने स तो पियोहिणीयोगस्य न प्रयोजकत्वं अन्यथा बुधवारादेरपित
त्वापत्तेः किंच जयंतीशब्दो रात्रि विशेषवचनः अभिजिन्वामनक्षत्रं जयंतीनामशर्करा मुहूर्त्तं विजयोनामय

त्रजातो जनार्दन इति ब्रह्मांडपुराणात् तेन तद्योगिरोहिण्योगौ गणत्वान्नन्न भेदः यत्तु वासरे वानिशायां वेति
 तल्ले मुतिकन्यायेन निर्धाथयोगस्यैव स्तत्पर्यपूर्वदिनेर्धरात्रयोगासाविप्राशास्त्वार्यथैद्यद्यपि दिवा वायुदिवारा
 नीनास्ति चेद्रोहिणीकला रात्रियुक्तां प्रकुर्वन्ति विशेषेणोदुसंयुतामित्यनेन रोहिणीयोगाभाविर्धरात्रव्याप्तयो
 ह्यतोक्ता तथापि यस्मिन् वर्षे जयंती योगो नास्ति तत्र जयंती ब्रह्मलोपे प्राप्ते अष्टमा मात्रे पि जयंती ब्रह्मलोपे प्राप्ते
 वपरमिदमिति तदाशयः अत्र हि सत्रायासूर्यविश्वजितायजेत एषा भसं भवेत्कुर्यादिद्विष्वेश्वानरीं हि जइति
 वद्रोहिणीयोगाभावे विधानात्कार्यापत्तिः स्यात् अनएवोक्तं जयंती नाम शर्वरीति यच्च स्कां दे उदये च षष्ठ-
 मी किंचिन्नवमीसकलायदि भवते बुधसंयुक्ता प्राजापत्यक्षे संयुता अपि वर्षशतेनापिलभ्यते वाथवानवेति
 यच्च पादो प्रेतयोनिगतानां तु भ्रेतत्वं नाशितं तु तैः यैः कृताश्चावर्णे मासि अष्टमी रोहिणीयुता किंपुनर्बुधवा
 रणसोमेनापि विशेषतः किंपुनर्नवमीसुक्ता कुलकोट्यास्तमुक्तिदेवितद्वागादिविषयं उपवासाश्च ब्रह्मणा
 दित्यनंतमदृः जयंती परमिति हेमाद्रिः उदये च द्रोदय इति केचित् तन्न च द्रोदयसत्वे संदेहान्नवमीसक
 लयोगान्मानाभावाच्च तेन पूर्वेषुः सप्तमीविधे परदिने सूर्योदये घटिकापि ग्राह्या पूर्वविद्वाष्टमीतियाद्यो
 क्तैः इति युक्तं अतो नन्न भेदो नाप्यंतर्भाव इत्युच्यते गौडास्तनवमीक्षयपरमिदं त्वचनं नवमीसकलाय
 दीनि विशिष्योक्तैः एतत्पूर्वदिने जयंत्यभावपरमित्याहुः जयत्यादिसर्वापवादोपमिति चूडामण्यादयः वयं
 तु सत्यं नन्न भेदः लोकास्तजन्माष्टमीमेवानुतिष्ठन्ति नहि आवर्णेवान्नस्येव रोहिणीसाहिताष्टमी यदाह

ध्यानैरेलंब्यासाजयंतीति कार्तिना श्रावणेन सवेद्योगेन सस्थेतु भवेत् भ्रुवमिति माधवायेव सिष्ठसंहितोक्ता
 पिभाद्रैजयंतीकेनापिक्रियते अतः पूर्वैर्धरेवोपवासः यद्वागुणाकलं सप्तमेऽत्रह्यवर्चसकामधुप नयेदिति व
 दित्यन्ये नन्न नित्यत्वानुपपत्तेः अत्र गौणसुख्यचंद्रास्यामेक एव मास इत्यन्ये तन्न एकवाक्येऽभयनिर्देशो
 वाशब्दद्वयायोगात् अतो जयंतीव्रतस्यापि नित्यत्वादुपवाससद्व्यंकार्यमिति चूमः अतएव हेमाद्रिमदनर
 त्वादौ जन्माष्टमीव्रतं जयंतीव्रतं च भिन्नमुक्तं भिन्नकालत्वात्सर्वथा तावदंतर्भावो नैति सित्थं यद्यपि पूर्वा
 परायात्पापि रोहिणीयुते च कार्यति त्रयंथानां तत्त्वप्रतीयते तदपि जयंतीपरमेव इदं च काम्यमेवेत्यनंतमदृः
 तद्दृषयां हेमाद्रौ ज्ञेये नित्यं काम्यमिति तु बहवः ननु यथा विष्णुश्रृंखलयोगेन श्रावणद्वादशी चामनजनयंत्या
 दिसैर्वसिद्धि यथा वैकादशी स्वल्पापि परानथा कलाकाष्ठा मुहूर्त्तापि यदा कृष्णाष्टमीतिथिः नवम्यां सैव ग्राह्या
 स्यात्सप्तमीसंश्रुतानहि इत्यादिवचनादर्थोदयादिवद्योगाधिक्ये फलाधिक्यत्वात्परैकजन्माष्टमीयुक्तेति चेत् वा
 त्तोमास्य न हिननमत्तभेदोद्भयोर्नित्यत्वद्वयोरकरणे दोषो वा श्रुतः इह त्वेते स्थितिः हेतुभिः संज्ञाभेदाद्भूमं
 कालभेदाच्चोपवासभेदः स्पष्ट एव एकदेवतत्वाच्छ्रावणद्वादशी च न्यपारणालापदोषापि तेन मत्तद्वयमवयु-
 क्तं द्वयोरपि नित्यत्वात् केचित्तु त्रेतायां द्वापरै चैव राजन् कृतयुगे तथा रोहिणीसहितान्चैव यंचिद्भक्तिः समुपोषि
 ता अतः परंपरहीणालसंभासेनामसेकलो जन्यनावाकूदेवस्य भवितान्मत्तमुत्तममिति हेमाद्रौ वक्रिपुरायात्क
 लौ जन्माष्टमीव्रतमेव न जयंतीव्रतमित्याहुः तन्न तामसेकलावित्युक्तेः परमश्रेयोहेतोरस्य कलौ पापि नाहु

उभत्वमुच्यते तेनकंठोत्तामसानकरिष्यन्ति किंतु धन्याएवेत्यर्थः अन्यथाशुद्धाश्च ह्युणाचारभविष्यन्ति
 गेकल्लोइत्यादौविधिकल्पनापत्तेः अत्रनिशीथेधएवग्राह्यः पूर्वोक्तवचनेषुतस्यैवमुख्यकालत्वोक्तेः अष्ट
 मीशिवरात्रिश्चत्वार्यरात्रादथोयदि दृश्यनेघटिकायासापूर्वेविद्वाप्रकीर्तितेतिमाधवीयेपुराणांतरादर्धरात्रे
 रोहिण्यांयद्गृह्याएमीभवेत् तस्यामभ्यर्चनंशोरेर्हेतिपापंनिजन्मजमितिभविष्योक्तेः अष्टमीरोहिणीसु
 क्तानिश्चर्धेदृश्यतेयदि सुरत्यकालइतिख्यातस्तन्नजानोहरिः स्वयमितिवसिष्ठसंहितोक्तेश्च तत्राष्टमीद्वेया
 रोहिणारहितानुतान आद्यापिचतुर्धा पूर्वद्वरेवनिशीथेयोगिनीपरेद्वरेवोभयेद्वरनुभयेद्वश्चेतितत्राष्ट-
 योरसंदेहएवकर्मकालव्याप्तेः जन्माष्टमीरोहिणीचशिषरात्रिस्तथैवच पूर्वद्वैवकर्मव्याप्तिथिभानिचपारणमि
 तिष्टुक्तेश्च अस्माल्लेवलरोहिण्युपवासोपिसिद्धः अंत्यगोःपरैव प्रातःसंकल्पकालव्याप्तेराधिक्यात् वर्ज
 नीयाप्रयत्नेनसप्तमीसंयुताष्टमीतिब्रह्मवैवर्ताच्च एवमंशतः सप्तव्याप्तावपि विषमव्याप्तौत्वाधिक्येननि-
 र्णयः रोहिणीयुतापिचतुर्धा पूर्वद्वरेवनिशीथेरोहिणीयुतापरेद्वरेवोभयेद्वरनुभयेद्वश्च अत्राव्याद्ययोर-
 संदेहः कार्योविद्वापिसप्तम्यारोहिणीसहिताष्टमीतिपाद्योक्तेः जयंत्यांपूर्वेविद्वायासुपवाससप्तमाचरेदितिगारु
 डाच्च सप्तमीसंयुताष्टम्यानिशीथेरोहिणीयदि भवितासाष्टमीपुण्यायाचञ्चंद्रदिवाकराविनिवद्विपुराणाच्च
 द्वितीयेत्वसंदेहएव तृतीयपक्षेपरैव वर्जनीयाप्रयत्नेनसप्तमीसंयुताष्टमी सन्तक्षपिनकर्मव्याससप्तमीसंयु
 ताष्टमीतिब्रह्मवैवर्तात् चतुर्थ्यपिन्नेधा पूर्वैकनिशीथेष्टमीपरेद्व्याष्टमीपूर्वेद्विरोहिणा उभयेद्यु

रुभयस्यनिशीथासंचंधोवेति आद्येपरेद्यज्यंतीयोगस्यसत्वात्परैवेतिमाधवः तदुक्तंतेनैव यस्मिन्वर्षेज्यं-
 तारथयोगजन्माष्टमीतदा अंतर्भूताज्यंत्यास्यादृशयोगप्रशस्तिरिति पूर्वविद्वाष्टमीयानुउदयेनवमीदिने
 सुहूर्त्तेमपिसंयुक्तासंपूर्णासाष्टमीभवेत् कलाकाष्ठासुहूर्त्तापियदाकृष्णाष्टमीतिथिः नवम्यांसेवग्राह्यास्या
 त्सप्तमीसंयुतानहीतिपाद्योक्तेश्च हेमाद्रिस्ताह अष्टम्याप्राधात्यानस्याश्चपूर्वैर्घ्नः कर्मकालव्यापित्वात्सु
 र्वेव पाद्यंतुपूर्वैर्द्विनिशोयेष्टम्यभावेज्ञेये अंतर्भावोक्तिस्तु मूर्खदंघ्रणमान्त्रमिति अन्येतुपूर्वैर्विद्वाष्टमीवाक्ये
 नजन्माष्टम्यांस्त्रयेदयेसप्तमीवेधनिषेधात् कलाघटीमात्राष्योदधिकीग्राह्या कार्योविद्वापिसप्तम्येतिज
 यंतीपरं जयंत्सापूर्वविद्वाष्टमीयामुपवाससमाचरेदित्येकवाक्यत्वात् तत्रापिद्वयोर्नित्यत्वात्कालभेदाच्चोपवा
 सद्वयभवत्येव यदातुकेवल्लाष्टमीशुद्धाधिकतदात्यागहेतोः सप्तमीवेधस्याभावात्पूर्वैव यद्विवावित्थ
 न्यूनानदापरदिनेग्राह्यातिथेरभावात्पूर्वैव एवसंचाण्योदधिकवाक्यानिसप्तमीवेधपराणि येतु जन्माष्ट
 मीपूर्वविद्वांसंभ्रसांसकलामपि विहायनवमीशुद्धासुपोष्यत्रतमाचरेदितिव्यासोक्तेर्विद्वायाः क्षयेशुद्ध
 नवम्यासुपवासः दशमीवेधेद्वादशफपवासवदित्याहुः तेनिर्मूलत्वादुपेक्ष्याः सुहूर्त्तमपिसंयुतेतिरोहिणी
 योगेत्याज्यलोकेः तिथ्यंतपारणवाक्यानांनिर्विषयत्वापत्तेः नचजयंतीपराणिशुक्त्वाधिकापराणिवाता-
 नि भृग्वार्यैः पूर्वैर्विद्वाष्टम्यामपितिथ्यंतेपारणोक्तेः तेनकलाकाष्ठेतिवाक्यांतरवशाज्जयंतीपरमेतत् त
 त्वंतुअष्टम्याःकर्मकालव्याप्तेः दिवावायदिवारत्रौनास्तिचेद्देशिणीकला रात्रियुक्ताप्रकुर्वीतविशेषेण

दुसंयुताभितिपूर्वीक्तवाक्यैः रोहिणीयोगाभावेग्राह्यत्वोक्तेर्वचनात्कर्मकालव्यापिनीत्यस्कापूर्वापरावाल्यापिशोहिणी-
युताग्राह्या माधवमदनरत्ननिर्णयामृतानंतभट्टगौडमैथिलग्रंथादिष्वप्येवमिति युक्तंतु उपवाससहस्रंकार्यद्वयोर्भित्य
त्वादितितुचयं अंत्ययोः परैव सप्तमीसंयुताष्टम्यांघृत्वाचक्षुद्विज्जोत्तम प्राजापत्याद्वितीयोक्तिमुहूर्तार्थं भवेद्यदि नदा
ष्टयाभिकंपुण्यंशोक्तं व्यासादिभिः पुरेतिस्कादात् सुहृत्तेनापिसंयुक्तासंपूर्णासाष्टमीभवेत् किंपुनर्नवमीयुक्ताकुलको
व्यास्तमुक्तिदेतिपात्राच्चैतिदिक निंबादित्योपासकास्तुज्जभाष्टमीरामनवमीशिवरात्र्यादौपूर्वैक्किर्मकालीनांनिधिंत्यस्त
द्वित्रिमुहूर्तापरैवनिधिर्याह्या उदयव्यापिनीग्राह्याकुलनिधिरुपोयणो निंबाकोभगवांस्वर्षाचोच्छितार्थफलप्रदइतिहेमा-
द्रीमात्स्योक्तमुक्तिसप्तमीग्रतेभविष्योक्तेरित्याहुः तन्न यदिद्वितीयेदिवसेतुन्नक्षत्रिथ्योर्कर्मिः स्यात्वनतदोपवासः पूर्व-
प्रकुर्याद्विवसेद्वितीयैदिनेशभक्तोयतदानताद्यभिनिमात्स्यवाक्येननंत्रेकउपसंहारात्सर्वोर्थत्वेनमानाभावात् ऋक्षनिथ्यो
हस्तसप्तम्योः अन्यथाऋषिपंचम्यादौनदापत्तिः शिष्टाचारान्नेनित्त्वेत् न तस्यन्यायवचोविरोधेहेयत्वात् इदानींक्वापि-
भिंबाकोपासनाग्राह्येति संक्षेपः पारणंतु मिथिरष्टगुणंहतिनक्षत्रचतुर्गुणं तस्मात्स्यल्लनः कुर्यान्निधिभातेचपा
पारणमितिब्रह्मवेवर्त्तोत् तिथ्यर्क्षयोर्दृष्टाच्छेदो नक्षत्रांतमथापिवा अर्धरात्रेथवाकुर्यात्पारणंत्वपरेहनीतिहेमाद्रीव
चनाचार्यरात्रेषुभयांतैन्यतरांतैवेतिमुख्यः पक्षः सर्वेष्वोपवासेषुदिवापारणमिष्यतइतिब्रह्मवेवर्त्तत्वत्यविषयं
दिनेमुख्यकालाभेन्यतरांतैवाज्ञेयं गौडस्तु नरात्रोपारणंकुर्याद्वृत्तैरोहिणीव्रतात् तत्रमिष्यपिनक्तुर्याद्वृत्तैर्यि-
त्वामहानिशाभितिब्रह्मांडपुराणाद्रात्रौसाधेप्रहरमथ्येकार्यमित्याहुः महानिशातुविज्ञेयामध्यमंमध्ययामयोः न

रुभयस्यनिशीथासंचोधोवेति आद्येपरेद्यर्जयंतीयोगस्यसत्वात्परैवेतिमाधवः तदुक्तंतेनैव यस्मिन्चर्षेजयं-
 सारव्ययोगेजन्माष्टमीतदा अंतर्भूताजयंत्यास्यादृक्षयोगप्रशस्नितइति पूर्वविद्धाष्टमीयासुउदयेनचमीदिने
 मुहूर्त्तमपिसंयुक्तासंपूर्णासाष्टमीभवत् कलाकाषामुहूर्त्तोपियदाकृष्णाष्टमीतिथिः नवम्यांसैवग्राह्यास्या
 तसमीसंयुतानहीनिपाद्योक्तेश्च हेमाद्रिस्ताह अष्टम्याप्राधान्यात्तस्याश्चपूर्वैकः कर्मकालव्यापित्वात्
 र्धेव पाचंतुपूर्वाङ्गिनिशीथेष्टम्यभावेज्ञेयं अंतर्मावोक्तिस्तसूर्वेदंघ्रणमात्रमिति अन्येतुपूर्वविद्धाष्टमीवाक्य
 नंजन्माष्टम्यांस्वर्योदयेसममीवेधनिषेधान् कलाघटीमात्राप्योदधिकग्राह्या कार्योविद्धापिससम्येतिज
 यंतीपरं जयंत्यापूर्वविद्धायामुपवाससंसमाचरेदित्येकवाक्यत्वात् तत्रापिद्वयोर्नित्यत्वात्कालभेदाच्चोपवा
 सद्वयंभवत्येव यदातुकेवल्लाष्टमीशुद्धाधिकतदात्यागहेतोः सप्तमीवेधस्याभावात्सूर्वेव यदिवावित्थ
 न्यूनानदापरदिनेग्रह्यतिथेरभावात्सूर्वेव एवसंचायोदधिकवाक्यानिसप्तमीवेधपराणि येषु जन्माष्ट
 मीपूर्वविद्धांसंक्रसांसकलामपि विहायनवमीशुद्धामुपोष्यत्रतमाचरेदितिव्यासोक्तेर्विद्यायाः क्षयेशुद्ध
 नवम्यामुपवासः दशमीवेधेद्वादृश्यपवासवदित्याहुः तेनिर्मूलत्वादुपेक्ष्याः मुहूर्त्तमपिसंयुतेतिरोहिणी
 योगेत्याज्यलोक्तेः तिथ्यंतपारणवाक्यानांनिर्विषयत्वापत्तेः नन्वजयंतीपराणिशुक्लथाधिकापराणिवाता-
 नि षृग्वाधैःपूर्वविद्धाष्टम्यामपितिथ्यंतेपारणोक्तेः तेनकलाकाष्ठेतिवाक्यांतरवशाज्जयंतीपरमेतत् न
 न्तुअष्टम्याःकर्मकालव्यासेः दिवावायदिवारात्रौनास्तिचेद्रोहिणीकला रात्रियुक्ताप्रकुर्वीतविशेषेण

दुसंयुताभितिशूर्वीक्तवाक्यैः रोहिणीयोगाभावेग्राह्यलोक्तेर्वचनात्कर्मकालव्यापिनीत्यक्तापूर्वापरावाल्यापिरोहिणी-
युताग्राह्या माधवमदनरत्ननिर्णयामृतानंतभट्टगोडमैथिलग्रंथादिष्वप्येवमिति युक्तंतुउपवाससद्व्यंकायद्वयोर्भित्य
त्वादितितुवयं अंत्ययोःपरैव सप्तमीसंयुताष्टम्यांश्रुलाऋक्षंष्टिजोतम प्राजापत्यद्वितीयेद्विमुहूर्ताथंभवेद्यदि तदा
ष्टयामिकंपुष्यंमोक्तव्यासादिभिः पुरेतिक्तादात् सुहूर्तेनापिसंयुक्तासंपूर्णासाष्टमीभवेत् किंपुनर्नवमीयुक्ताकुलको
व्याक्तयुक्तिदेतिपाद्याच्चेतिदिक् निंबादित्योपासकाखुजन्माष्टमीरामनवमीशिवरात्र्यादोपूर्वेद्विकर्मकालीनांतिथित्यक्त
द्विदिमुहूर्तापरैवतिथिग्राह्या उदयव्यापिनीग्राह्याकुलेतिथिरुपोषणो निंबाकोभगवांन्यथाचांछितार्थंफलमदइतिहेमा-
द्रोमात्स्योक्तसुक्तिसप्तमीयनेमविष्योक्तेरित्याहुः गत्न यदिद्वितीयेदिवसेतुऋक्षतिथ्योर्कनिःस्यात्वनतदोपवासः पूर्वे-
प्रकुर्यादिवसेद्वितीयेदिनेशभक्तोयनदानप्रताद्यमितिमात्स्यवाक्येनतंत्रेवउपसंहारात्सर्वोर्धत्वेनमानाभावात् ऋक्षनिथ्यो
हस्तसप्तम्योःअन्यथाऋषिपंचम्यादौनदापत्तिः शिष्टाचारान्नेतिचेत् न तस्यन्यायवचोविरोधेहेयत्वात् इदानींक्तापि-
निंबाकोपासनाभावाच्चेतिसंक्षेपः पारणंतु मिथिरष्टशुणंहतिनक्षत्रंचचतुर्गुणं तस्मात्प्रयत्नःकुर्यान्निधिभातेचपा
पारणमितिब्रह्मवैवर्तात् तिथ्यर्क्षयोर्यदाच्छेदोनक्षत्रांतमथापिवा अर्धरात्रेथवाकुर्यात्पारणंत्वपरैहनीतिहेमाद्रौव
चनाचार्यरात्रेषुभयान्तेन्यतरांतेवेतिमुख्यःपक्षः सर्वेष्वेवोपवासेषुदिवापारणमिध्यतइतिब्रह्मवैवर्तेतत्स्यविषय
दिनेमुख्यकालाभेन्यतरांतेवाज्ञेयं गौडालु नरात्रौपारणंकुर्यादृतेर्वेरोहिणीप्रतात् तन्ननिश्चयितकुर्याद्भर्जयि-
त्तामहानिशाभितिब्रह्मांडपुराणाद्वात्रौसाधप्रहरमथ्येकार्यमित्याहुः महानिशातुविज्ञेयामध्यमंमध्यमयोः न

या मध्यमप्रहरेमात्रे विज्ञेयातु महाविशेषो निःसृत्यंतरात् कल्पतरौ मदनरत्ने चैवं कामधेनौ गर्गस्क महाविशालुविज्ञेयाम
ध्यमं प्रहरद्वयमित्याह हृत्थशातातपस्क महाविशाद्विघटिके रात्रौ मध्यमयामयोरित्याह वेदपाठपरमेतदित्यन्यै महाविशा-
यामन्यतरातेतृतीयदिनेपारणं अपरेहृत्नीतिपारणोत्तरदिनपरत्वात् उभयांतापेक्षणादित्याहुः तत्त्वतु महाविशानो-
र्वागन्यतरांतलाभे महाविशानियेधः महाविशायामेवलाभे तत्रैवपारणमिति दिवोदासस्त रजनीप्रहरयावत्सद्यन्तिः
कर्मणोमत्ता पारणं तावदेवंप्रमादान्मभवेद्यदीतिस्कांदादूर्ध्वनिषेधमाह तन्निर्मूलम् अशक्तैस्तु वद्विपुराणे प्रांतैकु-
र्वांनिधेर्वापिशस्तंभारतपारणमिति गारुडेविष्णुधर्मच जयत्यां पूर्वविद्यायामुपवासं समाचरेत् तिथ्यंतैवोत्सवांतैवा
व्रतैकुर्वन्तपारणं अशक्तैस्तु तिथ्यंतैनिधिमांतेचापारणं यत्रचोदितं यामद्वयोर्ध्यामिन्वांप्रातरेवहिपारणा सएवो-
त्सवांत इतिकालादशौक्तेः तिथ्यंतैश्चैति संक्षेपः अष्टम्यां विशेषेणेहिमाद्रौ भविष्ये ततोष्टम्यांतिलैः स्नातो नद्यादौ विमलेजले स्न-
देशोभनकुर्याद्वैवम्याः सूतिकागृहं तन्मध्ये प्रतिमास्थाय्यासाचाप्यष्टविधास्रुता कांचनीराजतीताम्रीपैतलीमृन्म-
गीतथा वादीमिणिमयीचैववर्णकैर्लिंस्विताथवा सर्वलक्षणसपूर्णापर्यंकेचपटाद्यते देवकीतत्रचैकस्मिन् प्रदेशे स्त-
तिकागृहे प्रस्ततांचनसूतान्वस्थापयेन्मन्त्रकोपरि मांतत्रयालकस्तंपर्यंकेस्तनपायिनं यशोदांतत्रचैकस्मिन् प्रदेशे
सूतिकागृहे तद्वच्चकल्पयेत्सार्थप्रसूतवरकन्यकां कुश्रपोवस्तुदेवोथमदितिश्चैवदेवकी शोषोवैचलभद्रोयंयशोदा-
क्षितिरन्वभूत् नंदः प्रजापतिर्दक्षोगर्गश्चापित्वतुमुस्वः गौर्धेनुः कुंजरश्चैवदानवाः शस्त्रपाणयः लेखनीयाश्च-
तंत्रैवकालियोयमुनाहृदे इत्येवमादियत्किंचिच्छक्यते चरितं मम लेखयित्वा प्रयत्नेन पूजयेद्भक्तितत्परः मंत्रे-

णानेनकौंतेयदेवकीपूजयेन्परः गायद्भिः किन्नराद्यैः सततपरिहृतावेणुवीणानिनादैः शृंगारादर्शकुम्भप्रवररुतक-
 रैः किंकरीः सेव्यमानापर्येकेस्वास्त्येयामुदिततरसुरवीपुत्रिणीसम्यगास्तेसादेवीदेवमाताजयतिरुतनयादेवकी-
 कांतरूपा पादोसंवाहयंतीश्रीदेवक्याश्चरणौतिके निषण्णापंकजेपूज्यानमोदेव्ये त्रियेइति अर्धरात्रेचसोर्धारा-
 पातयेद्भुडसर्पिषा नडीवर्धोपनषष्ठीनामादेः करणंभ्रम ततोमंत्रेणवैदद्याच्चंद्रायार्घ्यसमाहितः शंखेतोर्यसमा-
 दायसपुष्पकुशचंदनं जालुभ्याधरणींगित्वाचंद्रायार्घ्यं निवेदयेत् क्षीरोदारणवसंभूतअत्रिगोत्रसमुद्भव गृहाणा
 र्घ्यं शशांकेमरोहिण्यासहितोमम ज्योत्स्नापतेनमस्तुभ्यं नमस्तेज्योतिषोपते नमस्तेरोहिणीकांतअर्घ्येनः प्रतिगृह्य
 तौ यथापुत्रंहरिलब्ध्याप्राप्तोनेनिर्द्वैतिः परा तामेवनिर्द्वैतेदेहिसफुत्रंदर्शयस्वमे इतिदेवव्यर्घः ततःपुण्याजलिंद-
 त्वापमयामप्रपूजयेत् प्रभातेत्राह्मणान्शान्त्याभोजयेद्भक्तिमान्तरः ज्योत्स्नावास्तुदेवायगोब्राह्मणहितायच
 शांतिरस्तुशिवंचास्तुइत्युक्त्वाभोविसर्जयेत् इदंप्रतिभासकृष्णाष्टम्यामस्युक्तंमदनरलेवद्विपुराणे प्रतिभासंचतेपू-
 जामष्टम्यायः करिष्यति ममचैवास्वितान्कामान्संप्राप्त्यत्यसंशयं तथा अनेनविधिनायस्तुप्रतिभासंनरेश्वर
 कुरोनिवत्सरंपूर्णंयावदागमनंहरैः दद्याच्छंथांसंपूर्णं गोभीरलेरलंकृतौ इतिजन्माष्टमीत्रनें काद्राभावास्याथां
 कुशग्रहणमुक्तेहेमाद्रोहरितेन मासेनभस्यमावास्यातस्यादर्भोच्चयोमतः अयातयामास्तेदर्भोचिनियोज्याः पुनः
 पुनः नभाः श्रावणः तेनदर्शोतमासेजन्माष्टम्यानंतरं दर्शो लभ्यते मदनरलेतुमासेनभस्येमावास्यातस्यादर्भोच्चयोम
 तइतिमरीचिवाक्यमुक्तं नभस्योभाद्रपदः तेनमहालयान्तर्गतदर्शो लभ्यते अत्रगोणमुरव्य चांद्राभ्यामेकएवद-

द्रस्यदर्शनं मिथ्याभितूषणं कुर्यात्तस्मात्प्रत्ययेन्यन्तंसदा तद्दोषशान्तयेसिंहः प्रसेनभित्तिवैपटेदिति श्लोकस्तद्विष्णुपु-
 राणे सिंहः प्रसेनभवर्धोस्तिहो जांबवताहतः स्रकुमारकमारोदीस्तवद्वेषः स्वमंतकइति भाद्रपदशतकूपचमीभ्र-
 षिपंचमी सामध्याङ्गव्यापिनीयाद्या पूजाग्रतेषु सर्वेषु मध्याङ्गव्यापिनीतिथिरिति भाषवीयेहशितोक्तेः दिनद्वये
 नत्वेहेमाद्रिमेतपरा सितापरकतास्यात्पंचमीनिदीपिकोक्तेः माधवमतेपूर्वा सर्वत्रपंचमीपूर्वैत्कतेः युग्मवाक्या
 निर्णयस्तुक्तः ऋषिपंचमीषष्ठीयुतेवेतिदिवोदासः अत्र ऋषीन्मिभास्रपूजयित्वाऽऽकृष्टभूमिजशाकेनवर्तते
 न एवमसप्तर्षीणिरुत्वाससक्तुं भेषुत्रतिभास्रसपूज्यापरेद्विक्ततन्मंत्रेणाशेत्तरशान्तितिलानुत्वासतत्राक्ष्यानं
 भोजयेदिति निर्णयामृते माद्रशकृष्णषष्ठीसूर्यषष्ठीसासप्तमीयुतेवेतिदिवोदासः शक्रेभाद्रपदेषध्यांस्तानं
 भास्करपूजनं प्राशनपंचगव्यस्य अश्वमेधफलाधिकमिति वचनान् कल्पतरोभविष्ये येयंभाद्रपदेमा-
 सिषष्ठीस्याद्भरतर्षभ ओस्यांपश्यतिगांगेयं दक्षिणापथवासिनं ब्रह्महत्यादिपापैस्तुच्यतेनात्रसंशयः गां-
 गेयः स्वामिकार्तिकेयः भाद्रपदशकृष्णसप्तम्यामधुक्ताभरणत्रतम् तत्रसप्तमीपूर्वायुतायाद्या यन्मुन्योरिति यु-
 ग्मवाक्यात् भाद्रपदशकृष्णमहीदूर्वाष्टमीसापूर्वायाद्या आचणीदुर्गनवमीदूर्वाचैवहुताशनी पूर्वैकिष्टरुक्त
 व्याशिवरात्रिर्बलेदिनमिति हेमाद्रौ द्वादशमोक्तेः शकृष्णमहीतिथिर्यातुमासिभाद्रपदेभवेत् दूर्वाष्टमीतुसाद्रिया
 नोत्तरासाविधीयतइतिपुराणसमुच्चयान्च यत्तु मुद्गुत्तरोहिणेष्टम्यापूर्वावायदिवापरा दूर्वाष्टमीतुसाकार्यज्ये
 ष्ठामूलंचवर्जयेदिति तत्रैवपराकार्यत्कं तसूर्वादिनैज्येष्ठादियोगेद्रष्टव्यं दूर्वाष्टमीसदात्याज्याज्येष्ठामूलक्ष-

संफला तथा ऐंद्रोपूजिता दूर्वाहंत्यपत्यानि नान्यथा मर्चुराद्युर्हरामूले तस्मान्नां परि वर्जयेदिति तत्रैव तन्निषेधात्
इदमगस्त्योदये कन्या कर्त्तव्यं शक्रे भाद्रपदे मासि दूर्वासंज्ञा तथाष्टमी सिंहाकर्क एव कर्त्तव्या न कन्यार्क फलाचन
सिंहस्थे सोत्तमास्त्ये तु दिते सुनिसत्तम इति मदनरलेस्कां दोक्तेः अगस्त्ये उदिते तात पूजयेदसृतोद्भवं वैधव्यं पुत्र
शोकं च दशार्थाणि पंचचेतितत्रैव दोषोक्तेश्च भाद्रपदशकृष्णव्यासगस्त्योदये भाविमिसति पूर्वकृष्णाष्टम्यामे-
व कुर्यादिति हेमाद्रिः दीपिकाप्येवं इदं च व्रतं स्त्रीणां नित्यं यानपूजयेते दूर्वा मोहादिहयथाविधि त्रीणि जन्मानि
वैधव्यं लभते नात्र संशयः तस्मात्संपूजनीया सा प्रति वर्षे वधूजने रिति पुराणसमुच्चयात् यदा ज्येष्ठादिकं विना
घृमी न लभ्यते तदा तत्रैवोक्तं कर्त्तव्या चैक भक्ते न ज्येष्ठा मूलं यदा भवेत् दूर्वा मभ्यर्चयेद्भक्त्या न वंध्यं दिवसं न त्रे-
दिनि अत्र विधिर्मदनरले भविष्ये शक्रे दोषो प्रजाताया दूर्वायां ब्राह्मणोत्तम स्याप्यलिंगं ततो गंधैः पुष्पैर्धूपैः स
मर्चयेत् दध्यक्षते हि जत्रेष्ट अर्घ्यं दद्याच्चिलोचने दूर्वाशमीप्यां विधिवत्सूजयेच्छुद्धयान्वितः मंत्रस्तः त्वदूर्वमृत
जन्यासि चंदिनासि करारुकरैः सौभाग्यं संततिं देहि सवकार्यं करीषाव यथाशाखा प्रशाखाभिर्विस्तृतासि महीत
ले तथा ममापि संतानं देहि त्वमजरामरमिति अत्रानग्निपक्वं मक्षयेत् अनग्निपक्वमग्नीयादल्बं दधिफल तथा
अक्षारलवणं ब्रह्मन्मग्नीयान्मधनां न्वितमिति तत्रैव भविष्योक्तेः भाद्रपदे धिमासे सति निर्णय दीपे स्कां दे अधि-
मासे तु संप्राप्ते न भस्म उदये मुनेः अर्वाग्दूर्वा व्रतं कार्यं परतो नैव कुत्रचित् अत्रैकज्येष्ठा पूजोक्ता माधवीये स्कां दे
मासि भाद्रपदे शक्रे पक्षे ज्येष्ठार्धसंयुता रात्रिर्ध्वस्मिन्दिने कुर्याज्ज्येष्ठायाः परिपूजनमिति इयं ज्येष्ठा योगवशो न पू

वीपरावायात्वा दिनद्वययोगेपरा पूर्वैर्न्हिरान्त्रियोगोपूर्वेव नवम्यासहकार्यास्यादृष्टमीनात्रसंशयः आसिभाद्रपदशुक्लप
 क्षेज्येष्टसंस्युता रात्रियस्मिन्दिनेकुर्यात्ज्येष्ठायाः परिपूजनमिति तत्रैवोक्तेः अस्यापवादः यस्मिन्दिने भवेत्ज्ये
 ष्ठा मध्याह्नादूर्ध्वमव्यणुः तस्मिन्हविष्यंपूजान्वन्यूनचेत्पूर्वासरइति इदंकेवलतिथौ नक्षत्रेचोक्तम् तत्रार्थंकेवलानि
 थोकार्यम् अत्यकेवलर्क्षं तदुक्तं मात्स्ये प्रत्याब्दिकैतिथानुक्तं यज्येष्ठादेवतंत्रतम् अतिज्येष्ठाव्रतंतयच्चविहितंकेवलो
 दुनि तिथावेवाचरेदाद्यं द्वितीयंकेवलर्क्षतइति अतएवमदनरत्ने भविष्ये नक्षत्रमात्रेचोक्तम् आसिभाद्रपदेपक्षेक
 क्तुज्येष्ठायादाभवेत् रात्रौजागरणं कृत्वा एभिर्भैत्रैश्चपूजयेदिति दाक्षिणात्यास्तृक्षएवकुर्वेति हेमाद्रौस्कांदेपि मा
 सिभाद्रपदशुक्लपक्षेज्येष्ठासंस्युते यस्मिन्कस्मिन्दिने कुर्यात्ज्येष्ठायाः परिपूजनमिति तथा भैत्रेणावाहयेद्देवी
 ज्येष्ठायात् परिपूजयेत् मूलेविसर्जयेद्देवीं त्रिदिनंत्रतसुतमिति मंत्रस्त एतद्देहित्वं महाभागेकराकरनमस्कृतं
 ज्येष्थेत्वं सर्वदेवानां मत्समीपगता भवेत्यावात्थ तामग्निवर्णाभितिसंपूज्य ज्येष्ठायेतेनमस्तभ्यं श्रेष्ठायैतेनमोनमः
 शर्वयैतेनमस्तभ्यं शांकर्यैतेनमोनमः ज्येष्थे श्रेष्ठतपोनिषे ब्रह्मिषे सत्यवादिति एतद्देहित्वं महाभागे अर्घ्यगृह्
 सरस्वति इत्यर्घः आद्रपदशुक्लद्वादश्यांश्रवणयोगरहितान्यांपारणं कुर्यात् आभाकासितपक्षे ष्ठिति दिवोदासोदा
 हृतवचनात् उपोष्येकादशीं सोहात्पारणंश्रवणेयदि करोति हंतितत्सुपयंद्वादशहादशी भवमिति तत्रैवस्कांदाच्च
 अस्य तत्रैव प्रतिप्रसवः माक्रडयः विशेषेण महीपालश्रवणवधतेयदि तिथिसथेनमोक्तं द्वादशीलंघयेन्न हीनि
 केचित्तु यदात्वपरिहार्येयोगस्तदाश्रवणनक्षत्रेनेथाविभक्ते मध्यमविंशतिघटिकायोगं त्यक्त्वा पारणं कार्यम् तदु

कंनिष्णुधर्मे क्षुनेश्वमध्येपरिवर्तमेति क्वाप्तिप्रवोधपरिवर्तनमेव वर्ज्यमिति केचिच्चतुर्थीविभज्यमध्यपादद्वयं व
 र्ज्यगाहुः अत्रमूलं चित्यं अत्रैव विष्णुपरिवर्तनोत्सवं कुर्यात् संध्यायां विष्णुसंपूज्यप्राथयित् मंत्रस्मृतिथितत्वे उक्तः
 अं यास्तदेवजगन्नाथशसिपं द्वादशीतव पार्श्वेन परिवर्तस्वरूपं स्वपिहिमाधवेति अत्रैव शक्रध्वजोत्थापन
 मुक्तमपरांकेर्गर्गणा द्वादश्यां तु सितेपक्षे मासि श्रोष्ठपदतथा शक्रमुत्थापयेद्राजा विश्वश्रवणवासवे इयमेव श्रवण
 द्वादशी तत्रैकादश्यां द्वादशीश्रवणयोगे सेवोपोव्या एकादशीद्वादशीच वैष्णव्यस्यपितत्रचेत् तद्विष्णुश्रंखलं नाम वि
 ष्णुसायुज्यरुद्रवेदिति विष्णुधर्मोक्तेः नारदीयेषु संस्पृश्यैकादशीराजन्द्वादशीयं दिसंस्पृशेत् श्रवणं ज्योति
 पांश्रं च ब्रह्महत्यां व्यपोहति द्वादशीश्रवणस्पृष्टास्पृशेदेकादशीयदि स एव वैष्णवो योगो विष्णुश्रंखलं संज्ञित इति हे
 माद्रोमास्योक्तेश्च दिनद्वये द्वादशीश्रवणयोगोपि पूर्वा निर्णयामृते त्वस्य पूर्वार्धमन्यथापठितम् द्वादशीश्रवणार्क्षे च
 स्पृशेदेकादशीयदीति तेन हेमाद्रिमते एकादश्याः श्रवणयोगाभावे च पितृकृत् द्वादशीयोगमात्रेण विष्णुश्रंखलं भवति
 निर्णयामृतमते तु श्रवणस्यैकादशीद्वादशीभ्यां योग एव विष्णुश्रंखलं नान्यथेति यदानिशीथानंतरं सूर्योदयावधि हि
 कलामात्रमपि श्रवणार्क्षे भवति तदापि पूर्वैव तदुक्तं त्रैव नारदीये इमां प्रकृत्य तिथिनक्षत्रयोगैर्गोयोगश्चैव नाराधि
 प द्विकलोयदिलभ्येत स ज्ञेयोत्थष्टयाभिक इति द्वादशीश्रवणस्पृष्टाकृत्स्नापुष्यतमा तिथिः न तु सातेन संसृक्ता
 तावत्सेवप्रशास्यत इति मदनरलेगात्स्याच्च द्विचोदासीयेतु रात्रेः प्रथमपादे च वैष्णवणं हरिवासरे न द्वादशीसुपवसे
 त्यातर्भौते च पारणमिषुक्तम् इदं तु निर्मूलत्वात्पूर्वविरोधाच्चोपेक्ष्यम् इयं बुधवारेति प्रशस्ता बुधश्रवणसंसृक्तासे

वचेद्द्वादशीभवेत् अत्यंतमहतीसास्याद्दत्तंभवति चाक्षयमिति हेमाद्रौस्कांदात् यानितुपठति उत्तराषाढसंयुक्ताश्रो
 णामध्यान्हगापिवा आसुरीसिंचनारास्याद्दतिपुण्यपुराकृतम् उदयव्यापिनीग्रात्या श्राणा द्वादशिक्षयुता विश्वर्ष
 संयुतासाचेन्नेवोपोव्याशभेष्कभिरित्यादीनिविष्णुधर्मस्कांदभाविव्यादीनिवचनानितानिनिर्मूलानि यदपिस्मृत्य
 र्थसारेउदयव्यापिनीग्रात्यैल्लक्तम् यच्चद्दहन्नारदीये उदयव्यापिनीग्रात्याश्रवणद्वादशीव्रतइति तद्यदाशुद्धा
 धिकाद्द्वादशी परदिनएवोदयेश्रवणयोगः पूर्वोन्हिचतद्भिन्नेकालेयोगस्तत्परम् दिनद्वयेउदययोगेपूर्वैव बहुक
 र्मकालव्यासेरित्युक्तंमदनरत्ने यदालेकादशेवश्रवणयुतानद्द्वादशीतदापिपूर्वैव यदानप्राव्यनेकस्सद्द्वादश्यावै
 ष्यावंकचित् एकादशीतदोपोव्याप्रापद्गीश्रवणाव्वितेतिमदनरत्नेनारदीयोक्तेः यदापरैर्यस्संयुतांतदापरा तत्रश
 केनोपवासद्वयंकाथम् एकादशीसुपोष्यैवद्द्वादशीसंयुपोषयेत् नचात्रविधिलोपः स्यादुभयोर्देवंतंहरिहरिनिभवि
 व्योक्तेः यत्तुविष्णुधर्मै पारणांतत्रतंज्ञेयव्रतांतैविप्रभोजनसु असमासेव्रतेपूर्वैनेचकुर्याद्भूतावरमितितदेतद्वि-
 न्नपरं अत्रगौडाः षट्पुत्राजन्परंकाथ्यंश्रवणद्द्वादशीव्रतमितिस्थूलशीर्षिचचनात्काम्यमेवेदम् तेनाशक्तस्यनि
 त्येकादशीव्रतमेवेतिमन्यंते द्वादश्यासुपवासेनशुद्धात्मानुपसर्वशः चक्रयतित्वमतुलंसंभ्राभोक्तन्तमांश्रियमि
 तिगौडनिबंधेभाकेर्देयोक्तेश्च दाक्षिणात्यास्त एकादश्यांनरोशुक्ताद्द्वादश्यांसमुपोषणात् व्रतद्वयकृतपुण्यंसर्व-
 भ्राभोत्यसंशयमितिवराहवामनपुराणोक्तेः श्रवणद्द्वादशीव्रतमेवेत्याहुः भुक्तेतिफलाद्याहारपरम् नत्वन्नपरंअ
 न्नाश्रितानिपापानीतिनिषेधात् उपवासद्वयंफर्तुंनशक्नोति नरोयदि प्रथमेन्हिकफलाहारीनिराहारोपरेहनीति-

दिनोदासीयेभानियोक्तेऽथ अथक्तेषु गृहीतेकादशीत्रतो यस्तं प्रतु कं मात्स्ये द्वादश्यां शुकूपक्षे तु नक्षत्रं श्रवणं य-
 दि उपोऽये कादशीत्र द्वादश्यां पूजयेद्धरिभिति पूजयेन्नतूपवसेदित्यर्थः अगृहीते कादशीत्र न श्रे देकादश्यां शुक्का-
 द्वादश्यानुपनसेत् एवमेकादशीभुक्त्वा द्वादशीसमुपोपयेत् पूर्ववासरज्जुण्यं सर्वे प्राप्नोत्यसंशयमिति नारदीयोक्तेः
 पारणं भयानेन्यनगानैवाकुर्यात् तिथिनक्षत्रनिर्णयमेतिथिभाते च पारणमिति स्कादात् तिथिनक्षत्रसंयोगे उपवासा-
 यदा भवेत् पारणं तु न कर्तव्यं यावन्नेकस्य संक्षय इति नारदीयादिनिर्णयमादिः यद्यव्यचनक्षत्रमात्रेणैव पारणं प्रतिष्ठा-
 तिनव्यापित्तिमात्रानेजेयम् नत्दशान्ते तिथिमध्येपियाः काश्चिन्निथयः प्रोक्ताः पुण्यानक्षत्रयोगतः ऋक्षातिपारणं
 कुर्याद्दिनाश्रवणरोहिणीमिति विष्णुधर्मे श्रवणान्मात्रे पारणनिषेधात् रोहिण्यंतु भाते कुर्यात्तिथेर्वापि इति वन्दि-
 पुराणात् तदंतेव्यक्तं त्वं चैवमस्तीति न ऋक्षांतो नु कल्प इति मदनरत्ने असंभवे तु तिथ्यंते तिथिभाते वा पारणं यत्र
 चोदितम् यामत्रयोर्धर्माभिन्यां प्रानरे वहि पारणेति ज्ञेयम् द्वादशी वृद्धौ श्रवणं वृद्धौ वा श्रवणां न एव
 पारणं कुर्यात् पारणं तिथि वृद्धौ तु द्वादश्यामुदुसासयात् वृद्धौ कुर्यात्त्रयोदश्यां तत्र दोषो न विद्यत इति वन्दिपुराणादित्यु-
 क्तम् तस्य करणादेतस्यामेव श्रवणसुक्ते कादश्यां विहितविजये कादशीत्र तपरं न तु श्रवणं द्वादशीपरिभिति मदन लेगे
 दास्ति श्रवणाद्वादशीपरमाहुः अत्र चिधर्मद्वयत्वे विष्णुधर्मे तस्मिन् दिने तथास्नानं यत्र कननसंगमे तथा द-
 पुनं न स्वां जलपूर्णं यदं द्विज वस्य संवेष्टितं तत्वा छत्रोपानहमेव च नदुर्गतिमवाप्नोति गतिमर्घ्यां च विंदति मंत्रस्त-
 भानिये च देजनानं नृणां मभिधाय भयो न गस्ते गोविंदसु धश्रवणसंज्ञक अधोपसंक्षयं कल्पासर्वं सौरव्यप्रदोऽप्त

प्रीयतां देवदेवेशीममसंशयनाशनः वामनावतारनिमित्तोपवासस्तु व्रतहेमाद्रौ भविष्ये द्वादश्यास्त्रैविधिः प्रोक्तः श्व-
 णेनसुधिश्चिर सर्वपापप्रशमनः सर्वसौख्यप्रदायकः एकादशीयदासास्या छुवणेनसमन्विता विजयासातिथिः प्रो-
 क्ता भक्तानां विजयप्रदस्तुपकस्य अथकाले बहुतिथे गते सागुर्विणी भवत् कशुचेन वमेभासिपुत्रं साचामनं हरिभित्तु
 स्त्वा एनत्सर्वेसमभवेकादश्यां सुधिश्चिर तेन सादेव देवस्य सर्वथा विजयातिथिः एषा व्युष्टिः समाख्याता एकाद-
 श्यां मया नव पूर्वमेव समाख्याता द्वादशी श्ववणां न्वितेस्तुपसंहारा देकादश्यामेव व्युष्टिः फल भागवतेष्टमस्कंधेनु-
 द्वादश्यां वामनोत्सतिरुक्ता श्रोणायां श्ववणद्वादश्यां सुहूर्ते भिजिति प्रसुः ग्रहनक्षत्रताराद्याश्चक्रुस्तज्जन्मदक्षिण
 म् द्वादश्यां सविता तिष्ठन्मध्ये दिनगतो नृप विजयानामसाप्रोक्ताय स्यां जन्मविदुर्हरैः श्रोणायां चंद्रे अभिजिञ्च-
 वणप्रथमोऽंशः शोडाअव्येवम् अत्र कल्पभेदाव्यवस्था तद्विधिश्च हेमाद्रौ वन्हिपुराणे नदीनां संगमे स्नायादर्वयेद
 त्रवामनम् सौवर्णं वस्त्रं सुक्ते द्वादशांगुलसुद्विंशत् ततो विधिगत्संपूज्य हिरण्ययेन पात्रेण दद्यादर्थं प्रयत्नतः
 नमस्ते पद्मनाभाय नमस्ते जलशायिने तुभ्यमर्थं प्रयच्छामि बालवामनस्तूपिणे नमः कुमलकिंजल्कपीतनिर्मल
 वाससे महाहृदरिपुस्कंधधृतस्कंधाघचक्रिणे नमः शार्ङ्गसीरबाणपाणये वामनाय च यज्ञशुक्लदात्रे च वामना
 यनमो नमः देवेश्वराय देवाय देवसंभ्रूति कारिणे प्रभवे सर्वदेवानां वामनाय नमो नमः एवं संपूजयित्वा तं द्वाद-
 श्यासुदये रवेः सृंगारसहिने तं तु ब्राह्मणाभ्यनिवेदयेत् वामनः प्रतिगृह्णाति वामनो हृददा मिते वामनं सर्वतो भद्रं
 दिजाय प्रतिपादये इति अनंतभद्रोव्याह श्ववणद्वादश्यां जनार्दननाभाविष्णुः पूज्यते श्ववणे कादश्यां वामना

वनार इति श्रवणयुतशुकैकादशपलाभेनुदशमीविष्ठापिश्रवणसुताकार्या दशस्यैकादशीयत्रमानोपोष्या भवेत्तिथिः श्रव
 णेननुसंयुक्तासाचेत्यात्सर्वकामदेति वन्हिपुराणादिल्कक्तंमदनरत्ने पूजाचमध्यान्हेकार्या अन्होमध्यामधेवामनोरामरामा
 यिनिरपूर्वेक्तवचनात् अत्रैवदुग्धव्रतसंकल्पयेत् तदुक्तम् दुग्धमाशयुजेभासीति अत्रेदंचित्येते दुग्धव्रतेपायसादि
 गर्जनयेति नेतिकेचित् नहिप्रकृतिवर्जनेविकारवर्जनयुक्तम् दधिघृतादीनामपिवर्जनापत्तेः नचयत्रप्रकृतिरसोप-
 लंभस्तद्दर्जनगिनियान्चम् मांसविकारस्यौष्ट्रदध्यादेश्चावर्जनापत्तेः तस्माद्दध्यादिवत्यायसादिभक्ष्यमिति अत्रप्र-
 द्यूयः यत्रविकारेप्रकृतिरसोपलंभस्तत्प्रत्यभिज्ञावातत्रविकारस्थापिनिषेधः अस्तिचमांसविकारेमांसप्रत्यभिज्ञा
 मांसत्वानपायात् यत्तुओष्ट्रदध्यादेरनिषेधापत्तिरिति तन्न औष्ट्रमिति विकार तद्धिनेननिषेधात् तथाचचिज्ञाने
 श्वरः औष्ट्रमेकशफंस्त्रेणमारण्यकमथाविकमित्यत्र औष्ट्रमिति विकार तद्धिताच्छकृन्मूत्रादीनामपिनिषेधइत्याह
 नन्वेवंसंधिन्यनिर्देशावत्सागोपयः परिवर्जयेदिति संधिन्यादिक्षीरनिषेधेपिदध्यादिग्रहणस्यात् सत्यं प्राप्तं वच
 नेनपरंनिषेधः तदाहापरार्केशंशवः क्षीराणियान्यभक्ष्याणितद्विकाराशनेषुधः सांसारत्रव्रतं कुर्यात्प्रयत्नेनसमा
 हिनइति व्रतंगोमूत्रयायकं तस्मात्सायसेदुग्धरसोपलंभाद्दर्जनम् अतएवाभिश्सायां दधिसत्वेपि मायुर्योपलंभा
 त्पयोरूपत्वसुक्तमीमांसकैः तदुक्तं पयएवघनीभूतभाक्ष्येस्यभिधीयतइति दध्यादिषुतदभावादवर्जनमिति ए
 वंदध्यादित्रनेनतत्रादीनांनिषेधः उक्तोभयहेत्वभावादिनिकेचित् पूर्वोक्तशश्वचनात्सर्वविकारनिषेधइतियुक्तः
 प्रतीमः इतिदुग्धव्रतम् भाद्रपदशकृच्चतुर्दश्यामनंतव्रतम् तत्रात्रिसुहृतांकोदधिकीग्रात्येतिमाधवः तदुक्त

उदयेनिसुहृतात्मानं व्रतेतिथिरिति मध्याह्ने भोज्यवेलायाभिन्निकथायां श्रयणादुपशिहि देवेभ्यो धारयतीति वद्विधिक
ल्पनात् पूजाव्रतेषु सर्वेषु मध्याह्न्यापि नीतिथिरिति माधवीये वचनात् मध्याह्न्यापि नीत्याद्येति तु दिवोदासः प्रजापमातं
उपेवं इदमेव च युक्तं निर्णयामृते तु घटिका मात्रा व्योदधि कीलकम् तथा भाद्रपदस्यांते च तुर्दश्यां द्विजोत्तम षोडश्याः स-
मायोगे व्रतं चानं कंचरेदिति भविष्योक्तेः सुहृत्तमपि चेद्भाद्रपदपूर्णिमायां च तुर्दशी संपूर्णोत्तानि दुस्तस्यां पूजयेद्विष्णुमव्य
यमिति स्कांदाच्चेति अत्र मूलं चिंत्यम् अहोदधिकत्वे पूर्णत्वात्पूर्वैतियुक्तम् नत्वंतु विध्यर्थवाद्योर्भिन्नार्थत्वे ए
कवाक्यतायोगात् सदिग्धेषु एकवाक्यत्वादिति न्यायेन पूर्णपरावा मध्याह्न्यापिन्येव सुरव्या माधवस्तु सामान्यवा-
क्यान्निर्णयं कुर्वन्मना एव अनंतव्रतस्य पुराणांतरेषु भावान्निबं धांतरेषु भावाच्च वचननिर्मूलमेवेति अथाग
स्त्यार्थः नत्कालो व्रतहेमाद्रो भविष्ये कन्याया मागतेसूर्ये अर्वाग्नेवे सप्तमे दिने कन्यायां सप्तमनुप्राप्ते द्यर्घकालो निव-
र्तते तेन उदयोत्तरमपि सप्तदिनमध्ये इत्यर्थः यत्साद्ये आसप्तरात्रादुदयाद्यमस्य दातव्यमेतत्सकलं नरेण या
वत्समाः सप्तदशाथवास्तुरथोर्ध्वमव्यत्रवदंति केचित् यमस्यागस्त्यस्य उदयकालश्च दिवोदासीये उक्तः उदति-
याभ्यां हरिसंक्रमाद्रपरे काधिके विंशतिमेत्थगस्त्यः सप्तमे स्तं दृषसंक्रमाच्च प्रयाति गीर्वादिभिरभ्यभाणि अत्र-
विधिविष्णुरहस्ये काशुष्पमयी रम्यां कृतामूर्तिं तु वारुणेः प्रदोषे विन्यसेत्तं तु पूर्णकुंभेषु लंकृतम् कुंभस्थ्यां पूज
येत्तानुषुष्यधूपविलेपनैः दध्यक्षत बलिं दद्याद्रौत्रिकुर्वात्स्रजागरं पूजां च वस्य भाणाध्यमंत्रेण कार्यो प्रभाते तास
मादाय यायात्पुण्यं जलाशयम् मिशापसाभितो पश्यन् जलं ते प्रतिमानुनेः अर्घ्यं दद्याद्गस्त्यापभन्त्यासम्यगुपो-

पितः मात्स्येत्तु अंगुष्ठमात्रं पुरुषं तथैव सौवर्णमस्यायतबाहुदंडं पूर्वं काशमयीत्वमशक्तौ चतुर्भुजं कुंभसुरैः
 निशायथान्यानि सप्तानुरसंयुतानि स काशपुष्पाक्षितशक्तियुक्तं मंत्रेण दद्याद्दृजपुंगवाय धैर्भुवहुक्षीरवतीं च
 दद्यात्सेवस्वघंटाभरणां द्विजाय भविष्ये विरूढैः सप्तधान्यैश्च वंशपात्रनिधापितैः सौवर्णरूप्यपात्रेण ताः
 स्मवशमयेन वा मूर्ध्नि स्थितेन नम्रेण जलुभ्यां धरणींगतः विष्णुरहस्ये अगस्त्यः खनमानेति पठन्मंत्रमिमं
 मुनेः अर्घ्यं दद्याद्दृगस्याय शूद्रे मंत्रविधिस्त्वयस् काशपुष्पप्रतीकाशवन्हिसारुतसंभव मित्रावरुणयोः पुत्र
 कुंभयोनेन मोस्तने विध्यद्विदक्षयकरमेधतोयविषापह रत्नवल्लुभदेवेशलं कावासनमोस्तने वातापीभ-
 क्षितो येन ससुद्रः शोधितः पुरा लोपासुद्रापतिः श्रीगान्योसोतस्मेनमोनमः येनोदितेन पापानि विलयंथांति व्या-
 धयः तस्मेनमोस्त्वगस्त्याय सशिव्याय च पुत्रिणे अगस्त्यः खनमानेति विप्रोर्ध्वं विनिवेदयेत् राजपुत्रिमहाभा
 गे ऋषिपत्नित्वरानने लोपासुद्रे नमस्तभ्यमर्घ्यं मे प्रतिगृह्यताम् दत्त्वेवमर्घ्यं कोरव्यप्रणिपत्य विसर्जयेत् अर्चित
 स्त्वं यथा शक्त्यानमोगस्त्यमहर्षये ऐहिकासुषिकीदत्वाकार्यसिद्धिं ब्रजस्वमे विसर्जयित्वा गस्त्यंतं विप्राय प्रतिपा
 दयेत् अगस्त्यो मे मनस्योस्तु अगस्त्योस्मिन् द्यते स्थितः अगस्त्यो द्विजरूपेण प्रतिगृह्णहानुसत्कृतः दानमंत्रः
 अगस्त्यः सप्तजन्माघं नाशयत्वा वयोरयम् अतुलं विमलं सौरव्यं प्रयच्छस्वमहासुने प्रतिग्रहसंज्ञः विष्णुरह
 स्ये स्रजेद्दृगस्त्यमुद्दिश्य धान्यमेकं फलं रसम् होमं कृत्वा ततः पश्चाद्दूर्जयेन्मानवः फलम् होमश्चार्घ्यं मंत्रेणाज्ये
 न भविष्ये दत्त्वा र्घ्यं सप्तवर्षाणि क्रमेणानेन पांडव ब्राह्मणः स्वाच्चतुर्वेदः क्षत्रियः पृथिवीपतिः वैश्वे च धान्यनि

ष्यन्तिः शुद्धश्च धनवात्मवेत् यावदाशुश्चयः कुर्यात्सपरं ब्रह्म गच्छति इत्यगस्त्यार्थः भ्राद्रपौर्णमास्यां प्रपिताम-
 हात्परं स्त्रीसुद्विश्यत्राहंकार्यम् तदुक्तं हेमाद्रौ ब्राह्मणमाकं डियथोः नादीसुरवानां प्रत्यब्दं कन्याराशिगतेरथो षोर्षा-
 मास्यांतु कर्तव्यं वराहवचनं यथेति नादीसुरवत्वं चोक्तं ब्राह्मे पितापितामहश्चेव तथैव प्रपितामहः त्रयोत्थसु-
 र्वात्थेते पितरः परिकीर्तिताः तेभ्यः पूर्वतराये च गजावंतः सूरवेधिनाः तेषु नादीसुरवानां दीप्तसृष्टि रितिकथ्यते ए-
 तच्च प्रत्यब्दमित्युक्तेः पक्षत्राह पक्षे सकृन्महालयपक्षे चावश्यकमिति प्रयोगपारिजाते अत्र मातासहा अपिका-
 र्याः पितरौ यत्र भूज्यंते तत्र मातामहाभपीति धोम्योक्तेः पितृशब्दस्य च जनकपरत्वे बहुवचनविशेषेन पितृभावा-
 पन्नपरत्वात् वार्षिकेतु वचनान्निवृत्तिः न च जीवसितृकस्थान्त्वष्टकाथोमातृशब्दे तदपत्तिः इष्टापत्तेः अतएव स उक्त-
 आहैषु स्वमातृमातामहयोर्दद्यादिति मदनरत्नकालादर्शो एतज्जीवसितृकशब्देव श्यामः केचित्तु अजहल्लक्षणाया-
 पित्रादयो यत्र तत्र मातामहास्तेनात्रनेत्याहुः न चात्र नान्ना नादीशब्दधर्मातिदेशः वेष्णावादिशब्दवद्देवतापरस्य न-
 र्भगमकत्वाभावात् नापि नादीसुरवत्संपितृविशेषणम् पारिभाषिकत्वादिनिदिक् तथा निरप्यदीपे गार्थः षोर्षमासीषु-
 सर्वास्मिन्निषिद्धं पिंडपातनम् वर्जयित्वा प्रोष्ठपदीयथादर्शस्तथैवसेति इति श्रौमीमांसकशमरुथाभट्टात्सजभट्टकमलाकर-
 कृते निर्णयसिंघौ भ्राद्रपदमासः कन्यासंक्रमेपवाः षोडशघटिकाः पुण्याः शेषमागवत् अथ महालयः तत्र ष्ठथिचीचंद्रोदयेह-
 र्मसुः आषाढीमवधिकृत्वापंचमं पक्षमाभिवाः कोक्षंति पितरः क्लिष्टा अन्वप्यन्वहंजलम् कन्यायोगेः पुण्यतमत्व-
 माह शाक्यायनिः कन्यास्थार्कांस्वितः पक्षः शौल्यंतं पुण्यमुच्यते इति अत्र विशेषमाह छद्मसुः मध्ये वां यदिवान्येते

यत्र कन्यां व्रजेद्रविः सपक्षः सकलः श्रेष्ठः श्राद्धषोडशकं प्रति तथा ब्रह्मांडमार्कंडेययोः कन्यागते सवितरिदिना निदश
 पंच पार्वणेनेह विधिना श्राद्धं तत्र विधीयते तथा तत्रैव षोडशदिनास्तु कानि कन्यागते सवितरिंथान्यहानि तु
 षोडश ऋतुभिस्मानि तुल्यानि देवो नारायणो व्रगीत् अत्र हेमाद्रिः षोडशत्वं त्रेधा व्याचख्यो तिथिदृश्यापक्षस्य षोड
 शदिनात्पक्षे श्राद्धस्थथमिकः पक्षः भाद्रपदपूर्णिमया सहेति द्वितीयः आश्विनशक्नु प्रतिपदा सहेति तृतीयः अं
 त्यएव तु युक्तः अहः षोडशकयत्तु शक्नु प्रतिपदा सह चंद्रक्षया विशेषेण सापिदर्शा लिका स्मृतेति देवलोकैः
 पक्षाः तदुक्तं हेमाद्रौ ब्राह्मे आश्वयुक्तं कृष्णपक्षे तु श्राद्धं कार्त्वीर्दनेदिने त्रिभागहीनपसंगा त्रिभागत्वार्धमेव चादिने
 दिने इति पक्षपर्यंतत्वमुक्तम् त्रिभागहीनमिति पंचम्यादिपक्षः अर्धमित्यष्टम्यादिपक्षः त्रिभागमिति दशम्यादि
 पक्षः त्रिभागहीनमिति चतुर्दशी साहित प्रतिपदादि चतुष्टयवर्जनाभिप्रायेणेति कल्पतरुः अत्र दिनपदं तिथिपरं च
 न तस्यैयमिति त्वं श्राद्धं व्याप्यतावच्छेदकम् तेन पंचदशतिथिव्यापिश्राद्धं सिध्यति तेन चतुर्दशीनिषेधोऽन्य-
 कृष्णपक्षपरइति गौडाः तन्न श्राद्धं शस्त्रहतस्यैव चतुर्दश्यां महालये इत्यादिवरोधात् यच्च कश्चित् पूरणप्रत्ययलो
 पेन तृतीयभागहीनं षष्ठ्यादिपक्षं तृतीयभागमेकादश्यादितदर्थं त्रयोदश्यादि उत्तरोत्तरं लघुकालो केशरिति तन्न गो
 तमादिवचनेन मूलकल्पनालाघवात् पक्षमित्यन्वयापत्तेश्च पंचमूर्ध्वे च तत्रापि दशमूर्ध्वंततो व्यतीति विष्णुधर्मो-
 क्तैः पश्चाद्येकादश्यादिपक्षावपि त्रैयाविति तत्वम् कालादर्शेपि पक्षाद्यादि च दर्शोत्तं तं पंचम्यादिदिगादि च अष्ट
 म्बादि यथाशक्तिः कुर्यादापरपक्षिकम् पक्षादिः प्रतिपत् दिक् दशमो दर्शोति मिति सर्वत्र गोतमोपि अथापरपक्षे-

आर्द्धपितृभ्यो दद्यात्संचम्यादि दशम्यादि सप्तम्यादि सर्वस्मिंश्चैति तथैकस्मिन्नपिदिने आर्द्धमुक्तं देयाद्देनागारख-
 डे आषाढ्याः पंचमेपक्षे कन्यासंस्थे दिवाकरे गोवेश्वाहं नरः कुर्यादिकस्मिन्नपि वासरे तस्य संवत्सरं यावत्संतृप्ताः पि-
 तृभ्यो भ्रूवमिति अत्र शक्ताशक्तपराव्यवस्थेति प्रांचः तन्न तद्वाचकपदाभावात् त्रयोदश्यादिपक्ष एव नित्यः तत्रैव नि-
 राश्रुतेः आहो एवकारेण तस्यैव पंचमपक्षयोगव्यवच्छेदोक्तैरिति गोडाः तन्न एकस्मिन्पीति विरोधात् तेन फलभू-
 मार्षिगान्यानि कार्याणीति तत्त्वम् तत्र चतुर्दशी आहोभावे पंचम्यादि दशम्यादिपक्षौ तत्सलेषु ध्यायेकादश्यादिकौ एव
 चतुर्दश्याभावे द्वादश्यादिः तत्सलैत्रयोदश्यादिरिति व्यवस्था विधया यास्तु विशेषः स्मृतिसंग्रहे चत्वारः पार्वणाः प्रो-
 क्ता विधवायाः सदेव हि स्वभर्तृश्वशुरादीनां मातापित्रोस्तथैव च नतीमातामहानां च आर्द्धदानसुपक्रमेत् तथा श्व-
 श्रूणां च विशेषेण मातामरदास्तथैव चेति अशक्तो तु स्मृतिरत्नावल्याम् स्वभर्तृप्रभृतिभिः स्वपितृभ्यस्तथैव च
 विधवाकारयेच्छ्रान्दूयथाकालमर्तद्रिता विधवा स्वयसंकल्पं कृतवान्यत्त्राह्मणद्वाराकारयेदित्युक्तम् प्रयोगपारि-
 जाते सरुन्महालयैव ज्वीनिथ्या छत्कं सधिगीवंद्रोदयप्रयोगपारिजातसिद्धि रसिष्ठः नंदायां भार्गवदिने चतुर्दश्या
 विजन्मस्य एषु आर्द्धं कुरुर्वीति गृहीतुं अधनक्षयात् जन्मभूतसूचीं च त्रिजन्मानि स्रुगार्थः प्राजापत्ये च येषो
 च पित्रर्क्षे भार्गवे तथा यस्तु आर्द्धं प्रकुरुर्वीत तस्मिन् त्रौविनक्षयति प्राजापत्यरोहिणी पोष्णरेवती पित्र्यं मघा अन्या-
 न्यपि मत्परादीनि तत्रैव ज्ञेयानि केचित्तु नंदाश्चक्रामरव्यारभूरवरिनिपितृकाले गंडे वैद्यतिपाते च पिंडास्त्या-
 ज्याः श्लोक्तभिरिति संग्रहात् नंदाप्रतिपत्तयैकादश्यः अश्वः सप्तमी कामस्त्रयोदशी आशोभोमः भृगुः शक्रः

अग्निभंक्तिका कालभंभरणी अत्रपिंडास्त्याज्याइत्याहुः तत्रमूलंमृग्यम् एतच्चसकृन्महालयविषयम् संकृन्महालय
 क्कस्येपुनःश्राद्धेखिलेषुच अनीतविषयेचैवसर्वमेतद्विचिंतयेदितिप्रथिवीचंद्रोदयेनारदोक्तेः अस्यापवादोहेमाद्रोष्ट-
 थीचंद्रोदयेच अमापतेभरण्यांचद्वादश्यांपक्षमध्येके तथातिथिंचनक्षत्रंवारंचनविचारयेत् पराशरमाधवीये
 नपरिजातादिषुचैवम् निर्णयदीपिकायात् पितृमृताहेनिषिद्धदिनेपिसकृन्महालयःकार्यइत्यक्तम् आषाढ्याःप-
 पक्षेकन्यासंस्थेदिवाकरे मृताहनिपितुयोचैश्राद्धदास्यनिमानवः तस्यसंवत्सरंयावत्संतृप्ताःपितरोऽक्रवमितिना
 ररवेडोक्तेः यातिथिर्यस्यमासस्यमृताहेतुप्रवर्तते सातिथिःपितृपक्षेतुपूजनीयाप्रयत्नतः तिथिच्छेदोनकर्तव्योवि
 चंयदृच्छ्या पिंडश्राद्धंकर्तव्यंविच्छिन्नैवकारयेत् अशक्तःपक्षमध्येतुकरोत्येकदिनेयदा निषिद्धेपिदिनेकुर्यात्
 पिंडदानंयथाविधीति कात्यायनोक्तेश्च अत्रमूलंचित्यम् तथापक्षश्राद्धकरणेपिननंदादिषुपिंडनिषेधइत्याह
 पराशरमाधवीयेकाष्ठाजिनिः नभस्यस्यापरैपक्षेश्राद्धकार्थेदिनेने नैवनंदादिवर्ज्यस्यान्नैवनिंघाच्चतुर्दशी-
 ति अत्रश्राद्धमित्येकवचनादिनेदिनेइतिवीष्मावशाच्चसोभयागवदेकस्याभ्यासैनेकप्रयोगपरमिदं अतः प्रतिपत्य
 भृतिघेकांचर्नयित्वाचतुर्दशीभितियाज्ञवल्कीयंप्रयोगमेदपरम् नतुपंचम्यादिपक्षविषयम् प्रतिपत्यभृतिस्थि
 निशाव्योक्तेः निर्णयरोपेष्टथीचंद्रोदयेमदनपारिजातेचैवं अन्यकृष्णपक्षपरयाज्ञवल्कीयम् एतत्परत्वेनेव
 निंघाच्चतुर्दशीतिविरोधादितिगोडाः तन्न श्राद्धशास्त्रहतरेपेवचतुर्दश्यामहालयइतिविरोधात् तत्त्वंतुतिथि
 नक्षत्रयारादिनिषेधोयउदाहृतः सश्राद्धेनन्निमित्तेस्थानानुषंगकृतेन्यसावितिदिवोदासीयेदृग्गाग्येकेस्त

निमित्तेपक्षान्तरचक्षेयाः सकृन्महालयं तु वचनानिषेधः अन्यत्र न कौपिनिषेधः वाणार्जिभिस्सूतोभिः अतो न द्यौदोसापि
 इक आस्टेपुत्रवतो व्यधिकारः अत्रिपि महालये स्यात् हे च दशोऽपि न स यजन्मनि तीर्थेपि भिर्चपे सिंहाचरपि गारादिके षपि
 पूर्वोक्तं न द्वादिनिषेधस्तृताहाति क्रमे सकृन्महालये पोर्णमास्यादिमृत आस्टे तन्निमित्ते चक्षेयः यजुस्मृत्यर्थसारे निग
 हत्रतृडास्त्वर्षमर्थे तदर्थं पिंडदानं मृदास्नानं कुत्रां तिलतर्पणमिति तस्यात्रापचादो दिवो दासीये बृहस्पतिः
 तीर्थसंचेत्सरेऽत्रेतेपि नृयागे महालये पिंडदानं प्रकुर्वीत युगादिभरणीयचे महालये गया आस्टे गातापि चोः क्षये हनि
 कृतो द्वाहोपि कुर्वीत पिंडनिर्चपणं सदेभिः निर्णयदीपे तु न द्वादिनिषेधः प्रत्यहभिल्ल आह्वयिषयः षोडशाहव्यापि
 आह्वप्रयोगे फले तु प्रत्यहं पिंडदानं कार्यमेवेत्कृत्तम् तदयमर्थः संपन्नः षोडशाहव्यापि आह्वेऽपि अग्निषेधः
 मृताहे सकृन्महालये पितृथा इतिकेचित् तत्रापि निषेधस्तुक्तः प्रत्यहं आह्वभेदोपिव्यतीपातो द्यौतथा अन्यत्र
 मृताहाति क्रमे महालयानि क्रमे च पिंडनिषेध इति सन्यासिनां तु द्वादश्यां आह्वं कार्यम् यतीनां च वनस्थानां वैष्ण-
 वानां विशोपतः द्वादश्यां विहितं आह्वं कृत्वा पक्षे विशेषत इति द्वात्रिंशत्तद्वेदे संग्रहोक्तः अत्रपक्षे आह्वकार्ये गो
 णकालमाह हेमाद्रौ यमः हंसकन्यास्यर्षास्थेशाकेनापि गृहे यसन् पंचम्योरंतरे दद्यादुभयोरपि पक्षयोः आ
 शिनकृष्णाशं कृपंचम्योर्मध्य इत्यर्थः तत्राप्यसंभवे भवित्थे येयं दीपान्निना राजन् रय्यातापं न दग्निभुवि तस्यां
 न चेद्गुणपितृणां वै महालये तत्राप्यसंभवे भारते यावच्चक्रन्यातुल्योः क्रगादास्तौ दिगन्तरः शून्यं ये तपुरं
 श्विके यावदागतः नास्ते दृश्विके समतिक्रान्तेषु पितरो देवतेः सह निश्चस्य प्रतिगच्छंति शापं दत्यासदासुणं

लक्ष्या अत्रमूलं स्मृतिचंद्रिकायां शेषम् अत्रपार्वणिकोद्दिष्टव्यवस्थोक्तः हेमाद्रौपुराणांतरे उपाध्यायगुरुश्वश्रुपि-
तृव्याचार्यमातुलाः श्वशुरभ्रातृतनुत्रपुत्रत्विक्कृशिव्यपोषकाः भगिनीस्वामिदुहितृजामातृभगिनीसुताः पि-
तरोपितृपत्नीनां पितृमार्तुश्रयस्वसा सरिवद्रव्यदशिव्याद्यास्त्रीथेनेवमहालये एकोद्दिष्टविधानेन पूजनीयाः प्रय-
त्नतइति इतरेयांपित्रादीनांपार्वणभृथसिद्धम् अत्रक्रमान्यत्वेव्याचाराव्धवस्था अशक्तौतुपृथ्वीचंद्रोदये चतु-
र्विधातिभते एकस्मिन्ब्राह्मणेसर्वानाचायादीन्प्रपूजयेत् दशहृदशावापिंडान्दद्यादकरणान्तु एकोद्दिष्टस्वरूपव-
हयाज्ञवल्क्यः एकोद्दिष्टदेवहीनमेकार्थेकपवित्रकम् आवाहनाभोकरणरहितंत्वपसव्यवदिति अत्रैकपाको-
चेश्वदेवंतंत्रपिंडंबर्हिश्चैकमिति स्मृत्यर्थसारुक्तम् अत्रपाणिहोमः पिंडाश्वद्विजांतिकइत्याहप्रयोगपा-
रिजातेआचार्यः काम्यमशुदयेष्टम्यामेकोद्दिष्टमथाष्टमम् चतुर्षुकरेहोमः पिंडाश्वान्द्विजांतिकइति पार्वणिके-
द्दिष्टयोः समानतंत्रत्वेतुअग्निसमीपएव अत्रधुरिलोचनेवेश्वदेवौ अपिकन्यागतेसूर्येकाम्येचधुरिलोचनोइतिहे-
माद्रावादिस्वरुपात् अत्रप्रतिदिनंभिन्नप्रयोगत्वाद्दक्षिणामेदोवाचयोगैक्यादंतेएववादक्षिणितिहेमाद्रोरुक्तम् ए-
तच्चसन्यस्तपितृकारिनाजीवसितृकेणापकार्यम् दृष्टौतीर्थेचसन्यस्तेतानेचपतिनेसति येभ्यएवपितादद्याने-
भ्योदद्यात्स्वयंकृतइति कात्यायनोक्तेः यत्तुकोडिन्यः दर्शश्राद्धंगयाश्राद्धंश्राद्धंचापरपक्षिकम् नजीवसितृकः कु-
र्यात्तिलेस्तर्पणमेवचेति तत्सन्ध्यास्तपित्राद्यतिरिक्तविषयम् काभ्यश्राद्धंपर्या अत्रबहुवक्तव्यंश्रीपितृकृतजीवत्-
पितृक्रान्तिशेषम् एतच्चजीवसितृकेणपिंडरहितकार्यम् सुडनंपिंडदानंचप्रेतकर्मचसर्पशः नजीवसितृकः कु-

यद्विधिणीपतिरेवचेति दक्षेणतस्यपिंडनिषेधात् अन्वष्टक्यमातृवार्धिकारौतुवचनान्द्रवतीति वक्ष्यामः तथा छाग-
 लेपः पिंडोद्यत्रनिवर्तनमयादिपुक्थंचन सांकल्यंतुतदाकार्यं नियमाद्ब्रह्मवार्दिभिः सांकल्यस्वरूपंचवक्ष्यते अत्र-
 आह्वंगनर्पणंपक्षश्चाद्धेप्रतिदिनं श्रद्धेचरम् सकृन्महालयैतुपरेन्हिकायम् तदुक्तं नारदीये प्रसुश्राद्धं यदाकुर्यान्न
 र्पणं नुदिनेदिने सकृन्महालयैवचपरेहनिमित्तोदकम् गर्गोपि पक्षश्चाद्धेहिरण्येचअनुव्रज्यमित्तोदकमिति तथा
 प्रयोगपाठिजातेर्गर्गः दृष्ट्योभाद्रपदेमासिश्चाद्धप्रतिदिनं भवेत् पितृणांप्रत्यहं कार्यं निषिद्धाहेपितर्यणम् सकृन्महा-
 लयेषुः स्यादष्टकास्वंतएवाहि इदं निषिद्धदिनेपि कार्यम् तिथितीर्थविशेषेषु कार्यं प्रतेचसर्वदेनिस्मृत्यर्थं सारोक्तेः ती-
 र्थीतिथिविशेषेषु च गयायांप्रतपप्तके. निषिद्धोपदिनेकुर्यात्तर्पणं तिलमिश्रितमिति स्मृतिरत्नायल्या पंचनाच एत-
 चश्चाद्धं मलमासेन कार्यम् तदाह भृशुः वृद्धिश्चाद्धं तथा सोममग्न्याधेयं महालयम् राजाभिषेकं काम्यचक्रुयाच्छ्र-
 तुलंपितरति हेमाद्रौ नागररंभे नभोवाथनभस्वोवा मलमासो यदा भवेत् सप्तमः पितृपक्षः स्यादन्यत्रैव तु पंच-
 मः एतच्च पित्रोर्मरणे प्रथमाब्दे कृताकृतमिति चिस्थलीसेतोभद्राः इदंच नित्यकाम्यं पुत्रानानुसुत्थारोग्यभैष्ये
 मनुजतया प्राप्नोति पंचमेदत्वाश्चाद्धं कामान्स्फुलानिति जावात्सुक्तेः वृश्चिकेसमतिक्रान्ते पितरौ देवतेः सह निः-
 शस्यमतिगच्छंति शापंदत्वास्तदाकृणमिति कार्ष्णाजिनिवचनाच्च तदतिक्रमे प्रायश्चित्तमुक्तमृग्विधाने दुरोअश्व-
 स्पमंत्रचदशाभासंहिमास्योः महालयं यदा नूनं तदा संपूर्णगितिर्दति द्विसास्योः कन्यातुलयां
 हीनमित्यर्थः अत्र सप्तर्णवोश्चाद्धं मतिप्रशस्तम् तदुक्तं दृष्ट्वीचंद्रोदयेमात्स्ये भ्रमणीपितृपक्षे तु भ्रमणोपरिका ताअ-

स्यांश्चाद्वृत्तं येन स गदाश्राद्धकृद्भवेत् दृष्ट्वा निद्रोदये श्रौधरीत्रं च हस्त्यतिः नभस्याः परपक्षस्य द्वितीयायदियाम्यभे तृ-
 तीया चाम्बिताराभिः सहितामीतिदापितुः एतत्पक्षेषु यथायोगविशेषेण कपिलासंज्ञा तदुक्तं वासिहे नभस्य रूपाय
 क्षेत्तुरोहिणीयातभूरुतेः युक्ताषष्ठापुराणज्ञैः कपिलापरिकीर्तिता त्रनोपवासनियमैर्भास्करतंत्रपूजयेत् कपिला
 च द्विजाभ्यामथ दद्यात्तन्मूलं लभेत् पुराणाससुचये भाद्रभास्यसितेपक्षे भागोचैव करे स्थिते पांने कुजे च रोहिण्यांश्चा-
 यधी कपिला भवेत् अत्र दर्शांतत्वेन महालयो भाद्रपदरूपेण पक्षो ज्ञेय इत्युक्तं निर्णयामृतहेमाद्रौ च हस्ताकस्तु फलानि
 शचार्यः संयोगे तु चतुर्णामिनिर्दिष्टापरमेष्ठिनेति तत्रैवोक्तैः अत्र विशेषो हेमाद्रौ स्त्वादे देवदारुंत यौशीरं शुं कुं मेलास-
 नः शिलासु पत्रकपदाकं यस्मिन् शुगव्येन पेषयेत् क्षीरेणालोड्य कल्केन स्नानं कुर्यात्समंत्रकम् आपस्त्वगसिद्धेव श-
 ज्योतिषां प्रतिरेच पापनाशाय मे देववाड्भनः कायकर्मजम् पंचगव्यकृतस्नानः पंचभंगैस्तु मार्जयेत् पंचभंगैः पंच-
 पल्लवैः तथा रत्नैर्नानाविधैर्युक्तं सौवर्णकारयेद्रविं शक्तिस्तुपलादूर्ध्वतदर्थं कर्षतोपि वा सौवर्णगरुणं कुर्वान् लोकां-
 चैव तथारथम् तथा अल्पविचोपियः कश्चिलोपि कुर्यादिगं विधिम् प्रभासरुं दे स्थापयेद्द्वगं कुं भंचेद नोदकपूरं
 तम् रक्तवस्त्रगच्छन्तामपात्रेण संयुतम् रथोरो वमपलस्येव एकत्रकः क्वचिन्नितः सौवर्णपलसंयुक्तां मूर्तिं सूर्यस्य-
 कारयेत् ततः सूर्यं कपिलां च शोषचोरैः संपूज्य दद्यात् दिव्यमूर्तिर्जगच्चक्षुर्हृदशात्मा दिवाकरः कपिलासाहिते दे-
 वो मम सुक्तिं प्रयच्छतु यस्मात्त्वं कपिले तु पुण्या सर्वलोकस्य पावनी प्रदत्ता सहसूर्येण मम सुक्तिप्रदा भवेति विशेषान्तरं नञ्-
 चक्षेयमिति दिक् इयमेव चंद्रषष्ठी साचंद्रोदयव्यापिनी श्राद्धा उभयत्र तथा त्वपूर्वा तदुक्तं भाविष्ये तद्भद्राद्रपरेमासि

षड्यां पक्षे सिते नरे चंद्रपक्षी प्रतंकुयात्सूर्ववेधः प्रशस्यते चंद्रोदये यदा षष्ठीपूर्वा णेह चापरेहनि चंद्रषष्ठ्या सिते पक्षे सैवो-
 यो व्याप्रयत्न इति अष्टम्या माशवलायनेन मघावर्षसंश्रान्द्रमुक्तम् एतेन माध्याचषोष्ठोपघातपरपक्षे इति इदं स
 मस्यादिषु त्रिघहः सकार्यमिति नारायणहृत्तिः हरदत्तस्तमघायुक्तवर्षासु भवंत्रयोदशीश्चाद्धमिति व्याचरन्वो पृथ्वी
 चंद्रोदयेत्रासे आयादयाः पंचमेपक्षे गयामध्याष्टमीस्थिता त्रयोदशी गजच्छाया गयानुल्यातुं पेतृके आश्विनरु-
 ण्णाष्टम्यां महालक्ष्मीव्रतम् तत्र निर्णयामृते पुराणसमुच्चये श्रियोर्चनं माद्रुपदेसिताष्टमी प्रारभ्य कन्यामगते च सूर्ये
 समापयेत्तत्रिथौ च यावत्सूर्यस्तपूर्वाधिगतो युवत्या इति तत्रैव कन्यागतेर्के प्रारभ्य कर्तव्यं न श्रियोर्चनम् हस्तप्रान्त
 दलस्थेर्के तद्गतं समापयेत् पूजनीया गृहस्थानामष्टमी प्राहृषि श्रियः दोषेश्चतुर्भिः संयुक्ता सर्वसंपल्करीतिथिः त
 था पुत्रसौभाग्यराज्यायुर्नाशिनी सा प्रकीर्तिता तस्मात्सर्वप्रयत्नेन त्याज्या कन्यागतेरवो विशेषेण पापरित्याज्या नव-
 मीदूषिता यदीति दोषचतुष्टयं तत्रैवोक्तम् त्रिदिने चावमेवैव अष्टमी नोपवासयेत् पुत्रहानवमी विद्वास्वद्गीहस्ता-
 धीरे वाविति त्रिदिनावमीदनलक्षणं चरत्नमालायाम् यत्रैकः स्थशतितिथिद्वयावसानं चारश्वेदचभदिनं तदुक्तमर्थैः
 यः स्वशाद्रवति तिथित्रयस्य चान्हां त्रिद्वस्य कृथितमिदं द्वयं चनेष्टम् एते च सर्वे निषेधाः प्रथमारंभविषयाः मध्ये-
 तु सति संभवे रोषाः अतस्य षोडशाब्दसाध्यत्वेन मध्येत्यागायोगात् इयं चंद्रोदयव्यापिनीयात्वा तत्रैव पूजाद्युक्तेः
 परदिने चंद्रोदयादूर्ध्वं त्रिसुहूर्णव्यापित्लेपैरेव कार्यं अन्यथा पूर्वैव पूर्वायापरविद्वावायात्वाच्चंद्रोदये सदा त्रिसुहूर्ता
 पि सा पूज्या परतश्चौर्ध्वगामिनीति मदनस्त्वे निर्णयाद्युतेन संयुक्तेः आर्धरात्रमतिक्रम्य वर्तते योत्तरातिथिः तदानस्या

तिथौ कार्यमहालक्ष्मीव्रतं सदेतिवचनाच्चेतिसंक्षेपः इतिमहालक्ष्मीव्रतनिर्णयः अथनवम्यामन्वहकाश्राद्धम् तत्रका
 त्यायनः अन्वष्टकासननभिःपिंडैःश्राद्धसुदारुतम् पित्रादिमातृमध्यंचततोभागामहांतकम् एधीचंद्रोदयेत्रहाडेपि
 नृणांप्रथमंदद्यान्मातृणांनदनंतरम् ततोभागामहानांच आन्वष्टक्येक्रमःस्मृतः श्राद्धहेमाद्रौछागलेयः क्वेवलास्तक्ष
 येकार्यादृश्यावाद्यौप्रकीर्तिताः अन्वष्टकास्तमध्यस्थानांत्याःकार्यास्तस्मान्नरः दीपिकायांतु मातृश्राद्धमादौकार्यीभित्कृत्
 मातृयजनंतलन्वष्टकास्वादितइति हेमाद्रौब्राह्मणेपि अन्वष्टकास्तक्रमोमातृपूर्वतदिव्यतइति अत्रशारवाभेदेनव्य
 वस्थेति एधीचंद्रोदयः जीवसितृकविषयमितिनिर्णयदीपः इदंचजीवसितृकेणापिकार्यम् तदुक्तंनिर्णयासृतेमे-
 नायणीयपरिशिष्टे आन्वष्टक्यंगयाप्राप्तौसत्यांयच्चसृतेहनि मातुःश्राद्धस्तःकुर्वासितयैविचजीवति यद्यपिजी
 वसितृकस्यपंचान्वष्टकाअवश्यकर्तव्याः तथाव्यशक्तस्येयमावश्यकौ प्रोष्ठपद्यष्टकाभूयःपितृलोकैभविष्यतीति
 हेमाद्रौपाद्योक्तेः सर्वाभामेवमानृणांश्राद्धंक्रत्यागतेर्यौ नयम्यांहिप्रदातव्यंब्रह्मलब्धवरायतइति स्मृतेनावश्यक-
 लोक्तेश्च अत्रसर्वाभामित्युक्तेः स्वमातरिजीवंत्यामपिसपत्नमातृभ्योदद्यात् तन्मरणेसति तस्येताभ्यश्चदद्यादित्यु
 क्तंजीवसितृकनिर्णयैगुरुभिः अत्रसर्वाभानामनिर्देशेनेकोब्राह्मणोर्ध्वःपिंडश्च नोमेत्येतुद्विवचननादिप्रयोगद-
 स्तुक्तंनारायणवृत्तौ अन्वष्टकाश्राद्धंतथागश्चगोभिलीयानांमध्यमायामेव नसर्वासु आन्वष्टक्यंमध्यमायाभि-
 तिगोभिलगेतमाविति छंदोगपरिशिष्टात् अत्रभर्तृमरणोत्तरपूर्वभृतमातृश्राद्धंनकार्यमिति केचिदाहुः षडंतिच
 श्राद्धनवम्यांकुर्यात्तन्मृतेभर्तृरित्युच्यतइति तदेतन्निर्मूलत्वान्मूर्खप्रतारणमात्रम् श्राद्धदीपकलिकायांब्राह्मणेपि

मातृकुलोत्पन्नायाः काश्चित्पुमृताःस्त्रियः श्राद्धार्हमातरो ज्ञेयाः श्राद्धं तत्र प्रदीयन् इति अत्र देशाचाराव्यवस्था इदं चानुपनीतेनापि कार्यम् तदुक्तं श्राद्धशूलपाणोमास्ये अमावास्याष्टकाष्टणपक्षपंचदशीषु चेत्यभिधाय एतच्चानुपनीतोपिकुर्वीत्येवंपुर्वसु श्राद्धं साधारणं नाम सर्वकामफलप्रदम् भार्याविराहितोव्येतत्प्रवासस्थोपिनित्यशः शूद्रो व्यभञ्जवक्तुर्यादनेन विधिनानुपधत्ति तेन सान्नेरेचेरमिति परास्तम् अन्वष्टकान्तः एतद्वेदं मातुः श्राद्धमित्यपि परास्तम् लाघवेन मूलेव्यादष्टकापदाविशेषाच्च तेनान्यत्रान्वष्टका श्राद्धस्यागस्याव्यवधानत्वं चनात् अवैष्टेरिव राजसूयांतर्गताया एतयान्नाद्यकामयाजयेदिति फलार्थत्वम् अत्राष्टकान्वष्टकापूर्वापुरोधान् तथाग्निपुराणे अन्वष्टकासु दृष्टो चैति भाव्यकारैः पाठादष्टकायां मातृका अत्रमातुः एतद्वैश्राद्धमन्यत्रपतिना सह आपस्तंबानां त्वष्टकासु च दृष्टो चैति भाव्यकारैः पाठादष्टकायां मातृका श्राद्धम् छंदोगैस्त्वत्रमातृमातामहश्राद्धेन कार्ये किंतु त्रिपुरुषमेव नयोषित्यः एतद्वैश्राद्धं दद्यादवसानदिनादने कर्तुं समन्वितं सुक्ता तथाद्यश्राद्धषोडशम् प्रत्याब्धिकं वशेषेषु पिंडास्तुः षडिति स्थितिरिति छंदोगपरिशिष्टान् अन्वष्टकासु तेषां कर्तव्यविधानादिति शूलपाणिः यत्तु तमित्यपक्षेन वमीपुण्याभाद्रपदे हि या चत्वारः पार्वणाः कार्याः पितृपक्षे मनीषिभिरिति तद्देशाचारतो व्ययस्थितं ज्ञेयम् इदं जीवसितृकेणापिसिद्धं कार्यम् हेमाद्रौ त्रिष्टुथमेत्तिरे अन्यष्टकासु च स्त्रीणां श्राद्धं कार्यं तथैव चैत्यपक्रम्य पिंडनिर्घणं कार्यं तस्यामपितृसत्तमेति वचनं आधिना पिंडदाने प्राप्ते पुनस्तास्कीर्तनयस्य जीवसितृकगर्भिणीपतित्वादिना पिंडदानं निषिद्धं तस्य तत्राद्यर्थश्रीतातचरणाः अन्यसु यासिनीभोजनमुक्तं मार्कंडेयपुराणे मातुः श्राद्धे तु संप्राप्ते ब्राह्मणेः सह भोजनम् सत्वा

सिन्धेप्रदातव्यमितिशातानपोब्रवीत् भर्तुरग्नेभृतानारीसहदाहेनवामृता तस्याः स्थानेनिबुंजीतविमैःसहस्रयाभिनी
 तत्रैवमदालसावाक्यम् स्वीश्राद्धेषुत्रदेयाः स्फुरलंकाराश्वयोषिते मंजरीभेरखलादामकर्णिकांकं कृणादयइति अ-
 वाशक्तावनुकल्पमाहाश्वलायनः अनडुहोयवसमाहरेदग्निनावाकसुयोषेदेशमेष्टकेतिनत्वेवानष्टकः स्याद्दि-
 ति हेमाद्रौपितामहः असावास्थ्याव्यतीपातपोणिमास्यष्टकासुच विद्वानश्राद्धसुबुवापोनरकंप्रतिपद्यते अकरणो
 चप्रायश्चिनसुक्तमृगिधाने एभिर्द्युभिर्जपेन्यत्रशतवारंतुतद्दिने आन्वष्टक्ययदाशून्यसंपूर्णयानिसर्गथेति
 एतत्सप्तैद्वादश्यांविशेषः षड्विचित्रोद्दोदयेवायवीये सन्यासिनोव्यादिकादिपुत्रः कुर्याद्यथाविधि महालयेतु
 यच्छ्राद्धैद्वादश्यांपार्वणंतुतदिति अथत्रयोदशीश्राद्धम् तत्रचंद्रिका त्रयोदशीभाद्रपदीकृष्णानुरव्यापितृप्रिया तृ-
 व्यंतिपितरसुस्थांस्वयंपंचशतंसमाः मघासुतायांतस्यांतुजलाद्यैरपितोषिताः तृव्यंतिपितरस्तहदूर्पणागयुतायुतं
 प्रयोगगारिजातेशंखः श्लेषधामनीतायांमघायुक्तंचयोदशीम् माव्यश्राद्धंतुक्तव्यंमधुनापायसेनच प्रजामिहो
 यथाः स्वर्गमारोग्यंचधनंतथा मृणांश्राद्धैःसदाश्रीताः प्रथच्छंतिपितामहाः एतन्मित्समपि सुध्वीच्छंद्रोदयेविष्णुधर्मे
 श्लेषधामनीतायांगथाछुष्णत्रयोदशीस्तुक्त्वा एतांस्तश्राद्धकालान्वेनित्यानाहप्रजापतिः श्राद्धमेनेषुकुर्वाणोनर
 कंप्रतिपधनइत्युक्ते। एतच्चाविभक्तैरपिप्रथक्कार्यम् तथाचहेमाद्रौ विभक्तावाविभक्तवाक्युः श्राद्धंष्टयकृत्ताः
 मघासुक्ततनौन्यत्रनाधिकारः प्रथग्विनिति अपरार्केवायवीये हंसेहसुस्थितेयातुमघायुक्तत्रयोदशी तिथिवैवस
 तीनामसाछायकुंजरस्यत् अत्रच अपिनःसकुलेभूयाद्योनोदयान्त्रयोदशीम् पायसंमधुसपिभ्यांप्राक्छायेकुंज

रस्थचेति विष्णुमनुवनेकेवलत्रयोदशीश्रुतेर्मघातुणइतिकल्पतरुः शूलपाणिस्तकेवलवाक्यानामर्थवादत्वाद्द्विधौचम
 घायोगश्रुतेर्वैधिलाघवात्विशिष्टमेवनिमित्तमित्याह वस्तुतस्त मधुमासैश्चशाकैश्चपयसापायसेनच एषेनोदा-
 स्यतिश्राद्धंवर्षास्तवमघास्तचेतिवसिष्ठवचनेकेवलमयाश्रुतेर्विनिगमकाभावाद्दुभयंभिन्ननिमित्तम् पूर्वोक्तवचना
 चयोगाधिस्येफलाधिक्यम् अतएवयाज्ञवल्क्यः तथावर्षानयोदश्यामघास्तचविशेषतइति त्रयोदशीश्राद्धंनित्यम्
 अन्यत्काम्यं अत्रत्रयोदश्यांबहुपुत्रायुवमारिणस्तप्रवन्तीत्यापस्त्वोक्तेर्युवमारित्वमपत्यदोषसहिष्णोरपत्यमात्रा
 र्थिनः स्मृत्यंतरोक्तधनार्थिनोवाधिकारइतिकल्पतरुः अपत्यनिंदयान्दर्थिनोनाधिकारात् फलांतरकामस्येवाधि
 कारइतिहालासुधः एतस्मिंहरहितकार्यम् मघासुक्तत्रयोदश्यांपिंडनिर्वपणद्विजः ससंतानोनेवकुर्यान्नित्यतेकवयो
 विदुरितिबृहत्तराशरोक्तेः इदंमलमासेपिकार्यम् मघात्रयोदशीश्राद्धंप्रत्यपस्थितिहेतुकम् अनन्यगतिकत्वेनक
 र्तव्यस्यान्मलिभुचेइतिकाठकगृह्योक्तेः यान्ति अंगिराः त्रयोदश्यांकृष्णापक्षेयःश्राद्धंकुरुतेनरः पंचत्यंतस्यजानी-
 याज्येष्टपुत्रस्यनिश्चितम् वामनपुराणे त्रयोदश्यांतुवैश्राद्धंनकुर्यात्पुत्रवान्गृहीत्यादीनिवचनानितानिपुत्रवदि
 पयाणि वामहालयस्थभिन्नत्रयोदशीविषयाणिवाकाम्यश्राद्धविषयाणि वासपिंडकश्राद्धविषयाणिवेतिकेचित् हे
 माद्रिप्रसुखा स्त्वेकवर्गश्राद्धविषयाणि श्राद्धंनैवेकवर्गस्यत्रयोदश्यासुपक्रमेत् ननृषास्तत्रयेयस्यप्रजाहिंसंतिनस्यत
 इतिकार्ष्णीजिनिस्मृतेः यद्यपिपितरोयत्रपूज्यंतेतत्रमातामहाअपीतिधौम्योक्तेर्नकेवलपितृवर्गस्यप्राप्तिस्तथापिब्यासो-
 हादिप्राप्तनिषेधोयमित्याहुः वयंतुपश्यामःपुत्रवद्विषयाण्येवेति असंतानस्तथस्तस्यश्राद्धेप्रोक्तात्रयोदशी संतानश्रुक्ते

यकुर्यान्नस्ववंशक्षयोभवेदिति हेमाद्रौ नागरखंडोक्तेः पूर्ववाक्यमप्यसंतानस्यैवैकवर्गनिषेधकमिति अत्रमयात्रयोदशीम
हालययुगादिश्चाह्वानांतंत्रेणप्रयोगः नतुप्रसंगसिद्धिरित्यन्यत्रविस्तरः अथचतुर्दशीष्वथीचंद्रोदयेप्रचेताः वक्षारोह
णलोहाद्यैर्विबुज्जलविषाग्निभिः तस्विदंष्ट्रिविपन्नान्येयांशस्ताचतुर्दशी ब्राह्मेयुवानःपितरोयस्यमृताःशस्त्रेणवा
हताः तेनकार्यंचतुर्दश्यांतेषांतृप्तिमभीप्सता नागरखंडे अपमृत्कर्मवेद्येषांशस्त्रमृत्करथापिवा श्राद्धंतेषांप्रकर्तव्यं
चतुर्दश्यांनराधिप एतच्चप्रायोनाशकशस्त्रान्निवियोदकोहूधनप्रयत्नेनैवेच्छतामिति गौतमोक्तदुर्मरणोपलक्षणम् एकयोग
निर्देशात् सर्वेषांतुल्यधर्माणामेकस्यापियदुच्यते सर्वेषांतत्समंज्ञेयमेकरूपाहितेस्यूता इत्कशनसोक्तेश्च तच्चकृतक्रिया
णामेवेतिवक्ष्यामः मरीचिः विषशस्त्रश्वापदाहितिर्यग्राह्मणघातिनाम् चतुर्दश्यांक्रियाः कार्यान्येषांतुविगर्हिताः अ
त्रब्राह्मणघातीतेनहतोनतुन्नह्महा तस्यपतितत्वादिति शूलपाणिः अत्रोद्देश्यविशेषणस्याविषक्षितत्वात्स्त्रीणामपिश
स्त्रादिहतानामेकोद्दिष्टंकार्यनपार्वणमितिश्चीदत्तोपाध्यायः इदंविषादिहृतानामेव न प्रसवादिमृतानामितिवाचस्पतिः य
सुशाकदायनः जलान्निष्यांविपन्नानांसन्यासेवागृहेपथि श्राद्धंकुर्वन्तेषां वैवर्जयित्वाचतुर्दशीमिति तस्यायश्चिन्ना
र्थजलादिमृतविषयमित्याकरेत्कम् अतएववैधत्यात्सहगमनेपिनकार्यमिति हेमाद्रिः एतच्चदेवयुक्तमेकोद्दिष्टंकार्यमि
सुक्तं प्रयोगपारिजाते मृतपक्षेचतुर्दश्यामेकोद्दिष्टंविधाननः देवयुक्तं तु तच्छ्राद्धं पितृणामस्यंभवेत् तच्छ्राद्धं देवहीनं च
सुत्रदारधनक्षयः एकोद्दिष्टं देवयुक्तमित्येवंमनुरब्रवीत् भविष्येपि समत्समागतं स्यापिपितुः शस्त्रहतस्य च चतुर्दश्यां
तुक्तं न व्यमेकोद्दिष्टं महालये चतुर्दश्यांतु यच्छ्राद्धं सपिंडीकरणे कृते एकोद्दिष्टविधानेन तत्कार्यं शास्त्रघातिन इति संवत्स

रप्रदीपं हारीतः विश्वेदेवांश्च तत्रापि पूजयित्वा दितो मलान् घेवेशस्त्वहतास्त्रेषां श्राद्धं कुर्यादतं द्रिनः अत्रैकोद्दिष्टवचनानां निर्मूलत्व
 म् समूलत्वेऽपि पार्वणाशक्तपराणि विष्णवादिवचनेः प्रकरणात्कृष्णपक्षीयपार्वणावगतैरिति शूलपाणिः तन्न वाक्येन प्रकरणस्य
 वाधान् पिनादीनां पार्वणं भानादीनामेकोद्दिष्टमिति गोडां चः तन्न पितुरित्यनेन विरोधात् विशेषवाक्यवैयर्थ्यापत्तेश्च
 अत्र शस्त्वहतास्यैव चतुर्दश्यामिति नियमो ननु चतुर्दश्यामेव शस्त्वहतास्येति श्राद्धं शस्त्वहतास्यैव चतुर्दश्यां महालयये इति
 कालादर्शान् वार्षिकादीनामकरणापत्तेश्च तेन महालये एव दिनांतरे पार्वणं मातामहादितुस्वर्थं कार्यमेव पिनामहोपि शस्त्व
 हतास्यैकोद्दिष्टद्वयं कार्यम् तदुक्तं हेमाद्रौ स्मृत्यंतरे एकास्मिन् द्यूयैकोद्दिष्टमिति त्रिपुरशस्त्वहतेषु पार्वणमेव कार्यम् यत्तु देवस्वा-
 भिनोक्तं त्रिष्वपि शस्त्वहतेषु पृथगेकोद्दिष्टत्रयं कार्यम् ननु पार्वणमाहृत्य वचनाभावादिनितदयुक्तम् पित्रादयस्त्रयोयस्य शस्त्रैर्या
 नास्त्वनुक्रमान् सभूते पार्वणं कुर्यादाब्दि कानि पृथक् पृथगिति हत्पराशरोक्तेः एकस्मिन्वाहूयोर्यापि विद्यच्छस्त्रेण वाहने एकोद्दि
 षं कृतः कुर्यान्नयाणां दर्शकं द्वेदिति स्मृत्यनराच्चेति पृथिवी चंद्रोदये उक्तम् अपरा के हेमाद्रौ चैवम् यस्तु अत्रैव शस्त्रादिना हतस्त
 स्य वार्षिकमेव पार्वणमेकोद्दिष्टं वा कार्यं ननु श्राद्धद्वयम् प्रसंगसिद्धेरिति पृथिवी चंद्रोदये अत्र श्राद्धाकरणेऽग्निमापरपक्षे दिनां-
 तरे पार्वणो नैव कार्यमिति तत्रैवोक्तम् यद्यपि शस्त्रविग्रहनात्तृगिदं द्विसशस्यैः आत्मनः स्थागिनां चैव श्राद्धमेवांन-
 कारयेदिति छागलेयाद्यैः शस्त्रादिहतानां श्राद्धं निषिद्धम् तथापि प्रमादमृतानां श्राद्धार्हत्वात् कार्यम् दृष्टादिभिन्नबुद्धि
 पूर्वमृतानां नुनकार्यम् यत्तु चतुर्दश्यांतर्पणीयास्तु पिंडोदकक्रिया इति ब्राह्मेतज्ज्ञेयमिति शूलपाणिः लक्षणायां माना
 भावात् पतितेनापि कर्तव्यं कर्तव्यं पतितस्य चेति गयादितुतद्विशेषविधिवलात्पतितानामपि कार्यमिति न व्यगोडाः

नन्वनुसमत्वमारातस्येत्यादियशात्कवत्रियाणांकार्यनान्येषाभितिययंप्रतीमः यत्तुमनुः नपेत्तुयज्ञियोहोमोलोक्रिकाम्नोवि-
धीयते नदर्शनेविनाश्राद्धसाहितान्नेर्विधीयतइति अत्रपूर्वार्धहेतुत्वेनोक्तम् तद्यथाश्रुतमेधमन्वतेष्टधीचंद्रोदयादयः
आहितान्नेःपिंडपितृयज्ञकल्पेनश्राद्धनिषेधार्थमिदंनतुसाकल्यादेरपीत्यस्मद्गुरुवः कृत्वापक्षश्राद्धमन्यदिनेषुप्राप्तमा
हितान्नेर्दशैर्नियम्यनर्तिलुपयम् दर्शनेपार्वणेनविनाश्राद्धंन तेनकापिचार्षिकादावेकोद्दिष्टंनेतिहरिहरः इतिचतुर्द-
शी अमायांविशेषमाहापरकैयमः हंसैकरस्थितेषानुअमायास्याकरान्विना साज्ञेयाकुंजरछायाइतिवैवायनोब्र-
वीत् वनस्पतिगतेसोमेच्छायाप्राक्सुरभीभवेत् गजछायातुसाम्नोक्तातस्यांश्राद्धंप्रकल्पयेत् भारतं अजेनसर्वलोहे
नवर्षास्तुनियतव्रतः हस्तिच्छायास्तुविधिवत्कर्णव्यजनवीजितम् श्राद्धंद्वादिनिशेषः आश्विनशकृत्प्रतिपदि-
दोहित्रस्थमातामहश्राद्धसुक्तम् हेमाद्रोसंग्रहेच जातमात्रोपिदोहित्रोविद्यमानेषिमातुले कुर्यान्वातामहश्राद्धं प्रतिप-
द्याश्विभेसितइति इयंसंगवव्यापिनीयात्वेतिनिर्णयदीपेउक्तम् प्रतिपद्याश्विनेशकृद्दोहित्रस्त्वेकपर्वणम् श्राद्धंमाता-
महंकुर्यात्सथितासंगवेसदा जातमात्रोपिदोहित्रोजीवत्यपिचमातुले प्रातः संगवयोर्मध्येआर्यस्यप्रतिपद्भवेदिति
वचनात् अत्रसमूलत्वंविमृश्यम् इदंचमलमासेनकार्यम् स्पष्टमासविशेषारव्याविहितंवर्जयेन्मलेइतिनिषेधात्
इदंचजीवसिन्तुकेणैवकार्यमितिनिश्चिष्टाः इदंचशिष्टाचारस्वपिंडकंकार्यमिति केचित् पिंडग्रहितंतुयुक्तंजीवसिन्तुक्तस्य
सुडनंपिंडदानंचप्रेतकर्मचसर्वथाः नजीवसिन्तुकःकुर्यादुर्विणीपतिरेवचेतिदक्षेणापिंडनिषेधात् आन्वष्टस्यवद्विशो
षवचनभावाच्चेतिसंक्षेपः इतिश्रीकमलाकरभट्टकृतेनिर्णयसिंधौमहालयनिर्णयः अथाश्विनशकृत्प्रतिपदिनव

रात्रांभः तन्निर्णयः तत्रभार्गवार्चनदीपिकायां देवीपुराणेऋमेधाउवाच ॥ शृणुराजन्मवक्ष्यामि चण्डिकापूजनक्रमम्
 आश्विनस्यसिनेपक्षेप्रतिपत्तुशुभेदिनेइत्युपक्रम्योक्तम् ॥ शुक्रेतिथौप्रकर्तव्यंप्रतिपच्चोर्ध्वगामिनी आद्यास्तुनाडि
 कास्त्यत्काषोडशदशापिवा अपराणहेचकर्तव्यंशुकुसुंनतिकोक्षिभिः इदंचापराणहयोगिन्याःप्राशस्त्यं द्वितीयादिने
 प्रतिपदोभावेज्ञेयम् तथातत्रैवदेवीपुराणेऽमरतंत्रेचदेवीवचः ॥ अमायुक्तानकर्तव्याप्रतिपत्पूजनेमम सुहूर्तमात्रा
 कर्तव्याद्वितीयादिशुणान्विता आद्याःषोडशनाडीस्तुलब्ध्वायःकुरुतेनरः कलशस्थापनंतत्रर्घ्वरिषंजायतेध्रुवम्
 मार्कंडेयेदेवीपुराणयोः पूर्वविद्धानुयाशुक्लभावेत्यप्रतिपदाश्विनी नवरात्रन्नंतस्यांनकार्यंशुभमिच्छता देशभंगोभवेत्त
 त्रदुर्भिक्षंचोपजायते नंदायांदर्शयुक्तयांयत्रस्यान्मपूजनमिति स्कांतेपि प्रतिपद्याश्विनेमासिसाशुकुशभदाभ
 वेत् ॥ भाद्रपंचदशीरुष्यातथायुक्तानशस्यते विरुद्धफलदासाहिपुत्रदारभयावर्हति तथा वर्जनीयाप्रयत्नेनअमायुक्ता
 नुगार्थिव दितीयादिशुणैस्तुक्ताप्रतिपत्सर्वकामदा तथादेवीपुराणे योमांपूजयतेनित्यं द्वितीयादिशुणान्विताम् प्रतिप
 च्छारदौज्ञात्वासोश्रुतेस्करवभ्वयम् यदिकुर्यादमायुक्ताप्रतिपत्स्थापनेमम तस्यशागायुतंदत्वाभस्मशेषंकरोम्यह
 म् ॥ आयहाकुरुतेयत्क कलशस्थापनंमम तस्यसंपादिनाशःस्याज्ज्येष्ठःपुत्रोविनश्यति अमायुक्तानकर्तव्याप्रति
 पच्चण्डिकावर्चने धनार्थिभिर्विशेषेणवंशहानिश्चजायते नदर्शकल्व्यायुक्ताप्रतिपच्चण्डिकावर्चने उदयेद्विसुहूर्त
 पित्रात्वासोददाधिनीति देवीपुराणे याचाश्वयुजिमासेस्यात्यप्रतिपद्द्रव्यान्विता शुकुदाममार्चनंतस्यांशतयज्ञफल
 प्रदम् रुद्रयामले अमायुक्तासदांचैवप्रतिपन्निंदितामता तत्रचेत्स्थापयेत्कुंभंदुर्भिक्षंजायतेऋग्वम् प्रतिपत्साहि

तीयातु कुंभारोपणकर्मणीति यद्यपिकद्रयामलंडामरंचनिर्मूलं तथाप्यविरोधात् प्रचाराच्चतद्वचनानि लिख्यन्ते तिथिना
 ल्पेदेवीपुराणेपि प्रातरावाहयेदेवीप्रातरेवप्रवेशयेत् प्रातःप्रातश्चसंपूज्यप्रातरेवविषसर्जयेत् तत्रैव शारत्कालेन
 हापूजाक्रियतेयाचवार्धिका साकार्योदयगामिन्यांनतत्रतिथियुगता तथा कुहूकाष्टोपसंयुक्तां बर्जयेत्प्रतिपत्तिदि
 राज्यनाशाथसाप्रोक्तानिदितान्चावपूजनइति एषुवचनेषुकलशास्थापनग्रहणान् तदेवप्रथमदिनेनिषिध्यतेन-
 त्रपचासादि तस्यप्रतिपद्यव्यभावास्येतियुगमवाक्यात् शकूस्वात्मतिपत्तिथिः प्रथमतेइतिदीपिकोक्तः शकूपंक्षेत्री
 विद्धेतिमाधवोक्तेश्च पूर्वदिनेप्रासस्यबाधेमानाभावादिति केचित् वस्तुतस्तपूर्वोक्तवाक्येषुचंडिकार्चनपूजाग्रहणादु
 पवासादेश्चांगत्वात्प्रथानदेवीपूजादावपिपरेतियुक्तम् कलशास्थापनग्रहणंतूपलक्षणम् अतएवदेवलः व्रतोपवास
 नियमेघटिकैकापियाभवेत् सातिथिस्तदिनेपूज्याविपरीनातुपेत्कइति अत्रघटिकसुहूर्तइतिगोडाः यदनुपूर्वदिने
 संपूर्णाशुद्धाचभूत्वापरदिनेवधिततदासंपूर्णत्वादमायोगाभावाच्चपूर्वैव यानिचद्वितीयायोगानिषेधकानिचचनानिके-
 चित्यहंतितान्यापिशुद्धाधिकानिकेधपराणि परदिनेप्रतिपदोत्पत्तासत्वेतुदशयुतापिपूर्वैवग्राह्या तदाहलक्षुः तिथिः-
 शरीरंतिथिरेवकारणंतिथिःप्रभाणंतिथिरेवसाधनमिति यानित्वमायुक्ताप्रकर्तव्येत्यादीनिचुसिंहप्रसादेवचनानितानि
 समूलत्वेसत्येतादृषयाणि अत्रेदंतत्त्वम् पूर्वोक्तवाक्यानांसर्वेषांहेमाद्याद्याश्चित्तत्वेननिर्मूलत्वात्तैश्चान्यनिर्णयस्था
 लुक्तेः सामान्यनिर्णयात्पूर्वत्वात्तावपिगोडमिबंधेषुविशेषनिर्णयादौदधिकीभ्राह्या तत्रापिघटिकैकैत्यस्यद्विसुहूर्तस्त
 तिलोक्तैर्दिसुहूर्ताग्राह्या ऽदितेदेवतंभानाविस्त्यत्रादिसुहूर्तात्रिरन्हश्चेति श्रौतं पिक्यादिसुहूर्तत्वनिर्णयमात् तेनउदयेदिसु

हूर्त्तपीत्याद्यनुसारोपि मुहूर्त्तमात्राकर्तव्येति द्विसुहूर्त्तस्फुक्तिः अन्यथा द्विसुहूर्त्तविधिवेद्यर्थ्यात् केचित्तु मुहूर्त्तमात्रेति वच-
नान्तोनूनत्वपरानेत्याहुः गौडाअव्ययम् अत्र देवीपूजेचप्रधानम् उपवासोदित्वंगम् अष्टम्याचनवम्याचनजगन्मा-
तरमंविश्राम् पूजयित्वा शिवनेमासि विशोकौजायतेनर इति हेमाद्रौ भविष्ये तस्या एव फलसंबंधात् नवमीतिथिपर्यंतं च
श्यापूजाजपादिकमिति तत्रैव देवीपुराणात् शरत्काले महापूजा क्रियते याच चार्षिकीति मार्कंडेयपुराणाच्च पूर्ववचनान्दृष्ट-
मीनवमीपूजेव प्रधानमन्यत्सर्वमंगमिति गौडाः एकाहपक्षोपिकालिकापुराणे यस्त्वेकस्यामथाष्टम्यां नवम्यामथसा-
धकः पूजयेद्दूरदां देवीं महाविभवविस्तरेरिति तत्त्वंतुराजसूयेन्यथागैः समप्रधानायाः सहिताया अष्टम्या नवम्या वा फला-
द्यकामं याजयेदित्येकत्वान्मध्ये विधानाच्च यथा फलार्थो बहिः प्रयोगस्तथानवरात्रमध्यस्थया अष्टम्या नवम्या वा फला-
र्थः इत्येकप्रयोगः रूपनारायणधृतदेवीपुराणे महानवम्यापूजेयं सर्वकामप्रदायिका सर्वेषु वत्सवर्णेषु नवभक्त्या-
कीर्तिना कृत्या मोतियशोराज्यपुत्रासुर्धनसंपदः साचक्राम्या नित्याच एवमन्यैरपि तथा देव्याः कार्यप्रपूजनम्
तिमनुलांबुधुंचतुर्वर्गप्रदायकमिति योमोहादथवालस्या देवीदुर्गा महोत्सवे नपूजयति दंभ्राद्वा द्वेषाद्वा व्यव्यथैरिव
कुन्दाभगवती तस्य कामानिष्टानि हंति वै इति कालिकापुराणे फलनिंदाश्रुतेः वर्षे वर्षे विधातव्यं स्थापनच विवसंजन-
मिति तिथितत्वे देवीपुराणाच्च अत्रोपवासादिकमुक्तं हेमाद्रौ भविष्ये एवं च विंध्यवासिन्यां नवरात्रोपवासतः
एकभक्ते ननक्तेन तथैवायचित्तेन च पूजनीया जने देवी स्थाने स्थानपुरेपुरे गृहगृहशक्तिपरेऽग्नीभेद्रामेव नवने स्ना-
तेः प्रसादनेर्त्तं देवब्राह्मणोः क्षत्रियेर्नृपैः वैश्वेः शूद्रैर्भक्तियुक्तेर्त्तं छेरन्येऽश्वमानवैरिति यत्तुरूपनारायणीयेभ

विष्ये एवंनागमुच्छगौः पूज्यते सर्वदस्युभिरिति वनाभसपूजापरम् विनामंत्रैस्तामसीस्थात्किरातानंतुसंमतेतितत्रैवेने
 मदनरत्नेदेयीपुराणेपि क्रत्यासंस्थेरेवौशक्रशुक्लामारभ्यनंदिकाम् अयाचीत्यथवेकाशीनक्ताशीचाथवांश्वदः
 भूमौशयीतत्राभंभ्रुकुमारीभोजयेत्सुदा वस्त्रालंकारदानैश्च संतोष्याः प्रतिवासरम् बलिंचप्रत्यहंदद्यादौदनं
 मांसमाषवत्त्रिकालंपूजयेद्देवींजपस्तोत्रपरायणइति नंदिकाप्रतिपत्तिथिरितिभेधिलाः पष्ठीनिगोडाः तच्चपू
 जनरात्रौकार्यम् आश्विनैसासिमेघातेमहिषास्तरार्दिनीम् निशाकपूजयेद्द्रक्त्यासोपवासाहिकः क्रमादितिदेवीपु
 राणात् संग्रहेपि आश्विनेमासिमेघातेप्रतिपद्यातिथिर्भवेत् तस्यांनक्तप्रकृतिरात्रौदेवींचपूजयेत् रात्रिरूपायतो
 देवीदिवा रूपोमहेश्वरः रात्रिन्नतमिदं देवि सर्वपापप्रणाशनम् सर्वकामप्रदं नृणां सर्वशत्रुनिचर्हणम् रात्रिन्नतमि
 दंतस्य रात्रौ कर्तव्यतेष्यते नक्तन्नतमिदं पस्पादन्यथानरकेगतिरित्यादिवचनाच्च रात्रिन्नतत्वमेवाभिप्रेत्यमाधवेना
 क्तम् तस्यनक्तन्नतत्वादिति नतुरात्रिभोजनात् नतुमासिचाश्वयुजे शक्रे नवरात्रे विशेषतः संपूज्यनवदुर्गांचन-
 क्तकुर्यात्समाहितः नवरात्राभिर्यं कर्मनक्तन्नतमिदं स्मृतम् आरंभेन वरात्रस्येत्यादिस्कांदात्माधवोक्तेश्च नक्तमे-
 वप्रधानमितिचेन् न नवरात्रोपवासनइत्यादेरनुपपत्तेः तेनपाक्षिकनक्तानुवाद्येयं नित्यानित्यसंयोगविरोधात् न
 ल्यग्निहोत्रेदशमपक्षे प्राप्तस्यदभाजुहोतीत्यस्येंद्रियकामहोमेनुवाद्येघटने नित्यवदनुवादायोगादित्यक्तं चार्तिकं
 तथात्रापि तेनात्रतद्देवगुणात्कलमितिसेयम् नतुरात्रेः कर्मकालत्वेतद्व्यापिनीपूर्वेवप्रतिपत्त्यापुयात् मेवम् आ
 यनः प्रासावपिपूर्वोक्तवचनेर्वाधात् यथापूर्वैकः कर्मकालव्यापिनीमपित्यक्तास्वत्यापिपरेवरामनवमीनिप्राग्

क्तम्यथावा निशीथेस तीमपिपूर्वाजन्मा घृमीत्यस्का रोहिणीयुक्तापरैवेति माधवेनोक्तम् तथात्रापि यस्तस्तस्म
 नात्रैः कर्मकालत्ववत्साहेमान्याद्यद्विरवनात्समूलत्वंविमृश्यमेव निकालं पूजयेदित्यादिपूर्वविरोधाच्च माधवोक्तिः
 स्तृपाशिकनकालुवाद्इत्कत्तम् तस्मात्सर्वपक्षेषु परैव प्रतिपत्तिरिति सिद्धम् अत्रकैचिन्नवरात्रशब्दो नवाहोरात्रपरः
 दृष्टोसमासिरष्टम्यां ह्रासेमा प्रतिपत्तिशि शारभोनवचं ज्यास्तनवरात्रम तोर्थवदिति देवीपुराणादित्याहुः, तन्न ७
 तिहासदृष्टोर्न्यूनाधिकत्वापत्तेः अत्रमूलाभावाच्च तेनतिथिवाच्येवायं तदुक्तं तिथिदृष्टौ तिथिहासेनवरात्र-
 मयार्थकम् अष्टरात्रेनदोषोप्यंनवरात्रतिथिक्षयेइति सचनवरात्रशब्दः कचिल्लक्षणयाकर्मवाची यथाप्रारभोन
 वरात्रस्येत्यत्रेतिदिक् प्रतिपदिचवे धृत्यादियोगनिषेधोभार्गवान्चर्चनदीपिकायां देवीपुराणे त्वाष्ट्रवे धृतियुक्ताचे-
 त्यतिपचंदिक्कार्चने तयोरतं विधातव्यं कलशारोपणं युहेति चित्रावे धृतियुक्तापि द्वितीयायुताचेत्सेवग्राथेद्युक्तम्
 दुर्गोत्सवे भद्रान्विताचेत्यतिपलुलभ्यते विरुद्धयोगे रपिसंगतासती सेवापराणहे विबुधैर्विधेया श्रीपुत्रराज्यादिवि-
 द्धिहेतुरिति यदातु वै धृत्यादिपरिहारेण प्रतिपन्नलभ्यते तदोक्तं तत्रैव कात्यायनेन प्रतिपद्याशिवनेमासि भवो वै-
 धृतिचित्रयोः आद्यपादौपरित्यज्य प्रारभेन्नवरात्रकमिति भाविव्येपि चित्रावे धृतिसंपूर्णा प्रतिपच्चैद्भवेन्वृष त्या
 ज्यात्वंशास्त्रयस्त्वाद्यास्तरायांशेतु पूजनमिति रुद्रयामलेपि वै धृतौ पुत्रनाशः स्याच्चित्रायां धननाशनम् तस्मा-
 न्स्थापयेत्कुंभं चित्रायां वै धृतौ तथा संपूर्णा प्रतिपदेव चित्रायुक्तायदाभवेत् वै धृत्यावापियुक्ता स्यात्तदामध्यंदिने र-
 वी अभिजितुसुहृत्तं यत्तत्रस्थापनमित्यनइति चित्रादिनिषेधे मूलचिंत्यम् इदं कलशस्थापनं रात्रौ नकार्यम् नरात्रौ

स्थापनं कार्यं न च कुंभाभिषेचनमिति यास्योक्तैः भास्करोदयभारष्ययावत्तु दशादिकाः प्रातः काल इति प्रोक्तः स्थापनारोपणा-
 दिष्विति विष्णुधर्मोक्तेः रुद्रयामले स्नानं यांगलिकं कृत्वा ततो देवां प्रपूजयेत् शुकभाभिर्भूतिकामिभ्यश्च पूर्वैकत्वात्तु वेदिका
 म् यवान्नेषापयेत्तत्र गोधूमैश्चापि संयुतात् तत्र संस्थापयेत्कुंभां विधिना मंत्रपूर्वकम् सौवर्णं राजतं वापि ताम्रं मृन्मयजंतु
 वेति अथ पूजाविधिः साच जयंती मंत्रेण नवाक्षरेण चाकार्या तदुक्तं दुर्गाभक्तिसंग्रहणयादेवीपुराणे कुर्याद्देव्यास्तु मंत्रे
 ण पूजां क्षीरघृतादिभिरित्तच्छ जयंती मंगलाकाली भद्रकाली कपालिनी दुर्गाक्षमाशिवाधात्री स्वधास्वाहानमोस्तु ते
 अनेनेव तु मंत्रेण जपहोमौ तु कारयेदिति ॐ दुर्गे दुर्गे रक्षिणि स्वाहेति नवाक्षरः तत्र प्रतिपदि प्रातरभ्यंगं कृत्वा देशका-
 ली संपीत्य ममेहं जन्मनि दुर्गा प्रीतिद्वारा सर्वापच्छान्तिपूर्वकदीर्घासुविपुलधनपुत्रपौत्राद्यनवच्छिन्नसंततिवृद्धिस्थि-
 रलक्ष्मीकीर्तिलाभशत्रुपराजयसदभीष्टसिद्ध्यर्थं शारदनवरात्रप्रतिपदि विहितकलशस्थापनदुर्गापूजाकुमारीपूजा
 दिकरिष्वेदिति संकल्प्य महीधोरिति भूमिं स्पृष्ट्वा ओषधयः समितयवान्निक्षिप्य आकलशोच्चिदुं भंस्थाप्य इमं भेगं
 गइति जलेनापूर्य गंधद्वारामिति गंधं याओपधीनि सचैषिणीः कंडाळां डादिति दूर्वाः अश्वत्थे च इति पंचपल्लवान्
 स्योनास्रथिवीति सप्तमृदः याः फलिनीरिति फलम् सहिरलानीति पंचरत्नानि हिरण्यंचक्षिप्वा सुवासवासा इति व-
 स्त्रिणाचैस्त्र्यपूणादर्वीति पूर्णपत्रांनि धाय तत्र चरणं संपूज्य जीर्णयां नूतनायां चाप्रतिमायां दुर्गाभावात् स्पृजयेत् तद्य
 था पूर्वोक्तं मंत्रसुक्ता आगच्छ वरदे देवि देत्यदर्पनिष्ठुदनि पूजांगृहाण रक्तमुरिवनमस्ते शंकरप्रिये सर्वतीर्थमयैवारि
 सर्वदेवसमन्विते इमं घटं समागच्छ तिष्ठ देवगणेः सरु दुर्गे दिविसमागच्छ सान्निध्यमिह कल्पय बलिपूजांगृहाण

लमष्टाभिः शक्तिभिः सह त्यागत्थ पूर्वोक्तमंत्रेण षोडशोपचारैः पूजाधित्वा भाषभक्तबलिं कूर्ष्मांडारिबलिं वा निवेदयेत् ततः कुमा-
रीपूजा तदुक्तं हेमाद्रौ स्कांदे एकैकां पूजयेत्कन्यामेकदृश्यातथैव च द्विगुणं भिरगुणं वापि प्रत्येकं न वक्तुं चा तथा नव-
विभक्तसत्तमभूमिभैश्वर्यं द्विगुणेन तु एकदृश्यालभैरक्षेममेकैकेनाश्रियं लभेत् एकवर्षात्रियाकं न्यापूजा अर्चितां विवर्जयेत्
गंधपुष्पफलादीनां प्रीतिस्तस्यानविद्यते तेन द्विवर्षाभ्यास्य दशवर्षपर्यन्ता एव पूज्याः न त्वन्याः नोसां धिक्कर्मैण कुमा-
रिकात्रिमूर्तिः कल्याणी रोहिणी काली चंडिका शांभयी दुर्गासुभद्रेतिनामभिः पूजाकोर्या आसांच प्रत्येकं पूजामंत्राः ष-
डविशेषाश्च नत्रैव ज्ञेयाः सामान्यतस्त मंत्राक्षरपथी लक्ष्मीमातृणां रूपधारिणीं नचदुर्गात्त्रिकां साक्षात्कन्यामावाह-
याम्यहम् एवमभ्यर्चनं कुर्वन्कुमारिणां प्रयत्नतः कंबुकेश्वरैश्चैव वस्त्रैश्च गंधपुष्पांक्षतादिभिः नानाविधैर्भस्त्रैश्च भोज्यैर्भो-
ज्यैसायसादिभिः तथा अंधिस्फुटितश्रीणिं गिरिं रक्तपूयत्रणां किताम् जात्यंधां केकरीं कौण्डिकुरूपं तत्र रोमशाम् सं-
सृजेद्रोगिणीं कन्यां दासीगर्भसमुद्भवाम् तथा ब्राह्मणीं सर्वकार्येषु जयार्थे मृषं वंशजाम् लभार्थे वैश्वर्यं वंशोत्थां सु-
तार्थे शूद्रवंशजाम् दारुणे चां सजातानां पूजयेद्विधिनानर इति अत्र वेदपारायणमप्युक्तं रुद्रयामले एवं च तु वैदविदो
विप्रान्सर्वान् प्रसादयेत् तेषां च वरणं कार्यं वेदपारायणार्थे वेदिति तथा एकोत्तराभिवृत्त्या तु नवमीयावदेव हि च
पाठं जपेच्चैव जापयेद्वा विधानतः तिथितले वाराहीतंत्रे प्रणवंचादिनोजं स्वास्तोत्रं वा साहितोपठेत् अनेच प्रणवंदद्या
दित्कवाचादिपुरुषः आधारेस्थापयित्वा तु पुस्तकं प्रजपेत्कधीः हस्तसंस्थापनादेव यस्माद्धेविफलभवेत् स्वयंचलि
स्तिनं च चंद्रेण लिरचितं भवेत् अत्राक्षणेन लिखितं तत्रापि विफलं भवेत् कथिच्छंदादि कंन्यस्य पठेत्स्त्रोत्रं विचक्षणः

भौतनदशयत्रमणाः वंतत्रविन्यसेत् सर्वत्रपाठ्येधितेयस्त्वन्यथाविफलं भवेत् एवं नवमीपर्यंतं प्रत्यहं कुर्यात् अत्र विशेषो हेम
 द्रो देवीपुराणे यदा धेदि वसे कुर्याच्चंडिका पूजनदिकं द्विगुणं तद्वितीये द्विगुणं तसरेहभि नवमीति शिपर्यंतं तस्या पूजा
 जपादिकमिति एतेन नवरात्रे पूजे च प्रधानं उपवासादिस्वंगभित्तिगम्यते तिथिहासे तु तिथिद्वयमिति भिन्नं पूजादि महालयया
 ऋवदेकादिने भावस्याकार्यम् वृद्धोत्तद्वेवाहतिः नतो नवरात्रोपवासादिसंकल्पकुर्यात् स्वस्याः शक्तावनेन वा पूजादिक
 रथेत् स्वयं वा व्यन्यतो वापि पूजयेत् पूजयतीति तत्र गिण्यां देवीपुराणात् इदं तद्वेवी पूजनं शक्तास्मादावपि कार्यम् तदुक्तं
 धर्मप्रदीपे नष्टे शक्रेतथा जीविसिंहस्थे च बृहस्पती कार्या चैतद्युस्तदेव्यर्वा प्रत्यब्दं कुलधर्मनश्नति मलभासे तु वचनाभा
 वान्न भवति अत्र साश्वत्साश्वपूजमभ्युक्तम् गदनरत्ने देवीपुराणे आश्वतथुक् शक्रे प्रतिपत्स्वाती योगेशकभेदिने पूर्वसु
 चैः श्रयानामप्रथमं त्रियमायहत् तस्मात्साश्वैर्नरे स्तत्रपूज्यो सोऽश्वयासह पूजनीयाश्चतुरगानवमीयाद्यदेवादि शां
 तिः स्वस्थयनं कार्यं तदा ते पांदिने धान्यं भल्लानं कुष्ठं वचासिद्धार्थं फास्तथा पंचवर्णेन सूत्रेण अंधिने पां तु बंधयेत् वा
 यञ्ज्यै रूणेः सौरैः शांकेर्मंत्रैः सचेष्णवेः वैश्वदेवैस्तथाग्नेयैर्होमः कार्यो दिने दिने कल्पतरोत्वेन द्येन्यदपि ज्येष्ठायोगे
 पुरातत्र गजाश्वाद्यो महाबलाः पृथिवीमय हनू र्वैः सशैलवनकाननाम् कुमुदेरावणोपचः पुष्यदंतौ तथा मनः सप्त
 तीको जनीनीलस्तस्मात्तांस्तत्र पूजयेत् शाक्नादृक्षात्समारभ्य नवम्यंतं च पूर्ववत् अश्वबद्धो मादीत्यर्थः अथ प्रातिपदा
 दिषु विशेषो दुर्गाभक्तिरं गिण्यां भविष्ये केशसंस्कारद्रव्याणि प्रदद्यात्प्रतिपदिने पकते लंडिलीयायां केशसंयमहेन
 वे पट्टदोरभितिगोडपाठः दर्पणंच नृतीयायां सिंदूरालक्तकतथा मधुपर्कंच नुथ्यां तु निलकनेत्रमंडनम् पंचम्यामंगरा

गं वशक्त्यालंकरणानि च पृच्छां विल्वतैर्येवोपसायं संध्यासूकारयेत् सप्तम्यां प्रातरानीयग्रहमध्ये प्रजयेत् उपोषणमथाष्टम्यामात्मश
 क्त्या च पूजनम् नवम्यामुग्रप्रंडायाः पूजां कुर्याद्दलितया संपूज्य प्रेषणं कुर्याद्दशम्यां सारवोत्सवैः अनेन विधिनायक्तदेवीं प्रीणय
 ने नरः स्कंदवत्यालये देवीं तं पुत्रधनकीर्तिभिः कृत्यतत्त्वाणविलेंगे कृत्यायां कृष्णपक्षे तु पूजाधित्वाद्भेदिवा नवम्यां बोधयेद्दे
 वीं महाविभवविस्तरैः शक्रुपक्षे चतुर्थ्यां तु देवीकेशाविमोक्षणम् यान्तरे वतुपंचम्यां स्नापयेत्सशभेर्जलेः पृथ्यां सायं प्रकुर्यात्तत्र वि
 ल्वक्षेधिवासनम् सप्तम्यां पत्रिकापूजां अष्टम्यां चाप्युपोषणम् पूजाचजागरणश्चैव नवम्यां विधिपट्टलिः विसर्जनं दशम्यां तु क्री
 डाभैतुकमंगलैः अत्र नवम्यां बोधनासामर्थ्ये पृथ्यां बोधनामिति स्मार्ताः फलभूमाथिनः ससुचयइत्यन्ये नवम्यां मंत्रः कालिकापुरा
 णे इपेमास्यसितेपक्षे नवम्यामाद्भेदिवा श्रीवृक्षे बोधयामित्वां यावत्पूजां करोम्यहम् अत्र स्त्रीव्रतैविशेषः परिभाषायां श्रेयः
 अथाशौचे विशेषो निर्णयामृते विश्वरूपनिबन्धे आश्विनेशकूपक्षे तु प्रारब्धे नवरात्रके शायाशौचे समुत्पले क्रियाका
 र्याकथंबुधेः सूतके वर्तमाने च तत्रौत्पले सदाबुधैः देवीपूजा प्रकृतव्यापकयज्ञविधानतः सूतके पूजनं प्रोक्तं दानं
 चैव विशेषतः देवीसुदृश्यकर्तव्यं तत्र दोषो न विद्यत इति कालादर्शे विष्णुरहस्येपि पूर्वसंकल्पितं यच्च व्रतं सूनिय
 तव्रतैः तत्कर्तव्यं नरैः शूद्रं दानार्चनं विवर्जितमिति गोडनिबन्धेति धितत्वेयुक्तम् आश्विनकृष्णनवम्यादिशु
 प्रतिपदादिषु पृथ्यादिसप्तम्यादिचैककर्म अतश्चमध्ये आशौचपातेपिनदोषः संकल्पो व्रतसत्रयोरिति विष्णुक्तेरिति
 आरब्धं स्वयमेव कार्यम् अनारब्धं त्वन्येन कारयेदिति दिवोदासः एजस्वलात्वन्येन कारयेत् सूतकादिषु द्विशेषच
 नाभावात् स्त्रीणां च नवरात्रेनांबूलादिचवर्णं भवति तदुक्तं व्रतहेमाद्रौ गारुडे गंधालंकारतांबूलपुष्पमालानुलेपनम्

उपवासेनदुष्यंतिदंतधावनमंजनमिति एतस्मभर्तृकोपवासविषयम् अन्यश्चात्रविशेषः परिभाषायामुक्तः आश्विन
नशुक्लपंचम्यामुपांगललितात्रतम् महाराष्ट्रेषुप्रसिद्धम् तत्रयद्यपिकथायांकालविशेषोच्यतेस्तथापि रात्रौजागरणं
कुर्याद्गीतवादित्रयिः स्वनेरितिरात्रौजागरोक्तैः शक्तिपूजायारात्रौप्राशस्त्याच्चरात्रिव्यापिनीत्राद्येतिकेचित् वस्तुतः
स्तुतवचनंविनारात्रिपूजायांसानाभावात् जागरस्यचांगत्वात्प्रवाक्यात् भक्तजागरणेनैके चंद्राद्यर्घ्यव्रतेतथा
नारात्रतेषुसर्वेषुरात्रियोगोविशिष्यते इति कालहेमाद्रौवचनाच्चपूर्वविद्वाद्याद्या रात्रिशब्दः पूर्वविद्वावचनइतिहेमा
द्रिः अस्यचभुक्ताजागरणरूपत्वादिति साधुप्रतीमः भुक्ताजागरणंयत्रैत्येकंपदं तस्मिन्व्रतेइत्यर्थः अन्यथाशुक्ले-
त्यसंगतेः दिवोदासीचैव्येवम् आश्विनशुक्लपक्षेमूलनक्षत्रे सरस्वतीस्थापनम् यथोक्तं निर्णयामृतेदेवीपुराणे मूले
षुस्थापनंदेव्याः पूर्वाषाढास्तपूजनम् उत्तरास्तुबलिंदद्याच्छ्रवणेन विसर्जयेदिति रुद्रयामलेपि मूलऋक्षेस्तराधीशा
पूजनीयासरस्वती पूजयेत्प्रत्यहंदेवयावद्वेष्यावमृक्षकम् नाध्यापयेन्नचलिरैत्वाधीयीतकदाचन पुस्तकेस्थापि
तेदेवविधाकामो द्विजोत्तमः संग्रहे आश्विनस्यसितेपक्षेमेधाकामः सरस्वतीम् मूलेनावाहयेद्देवीश्रवणेन विस
र्जयेत् मूलस्याद्यपादे आवाहनमिति शिष्याः श्रवणाद्यपादेच विसर्जयेत् आदिभागो निशायातुश्रवणास्ययदाभवे
त् संग्रेषणंतदादेव्यादशम्यांचमहोत्सवइति चिंतामणौ ब्रह्मांडपुराणात् अथपक्षी गौडनिबंधेदेवीपुराणे ज्ये
ष्ठानक्षत्रमुक्तायांपषाब्धांबिल्वाभिसंरणम् शप्तम्यांमूलमुक्तायांपत्रिकायाः प्रवेशनम् पूर्वाषाढायुताष्टम्यांपूजाहोमा
द्यपोषणम् उत्तरेणनचम्यांतुबलिभिः पूजयेच्छिवाम् श्रवणेनदशम्यांतुप्रणिपत्यनिसर्जयेत् कालिकापुराणे बोध

येद्वित्वशारवायांषष्ठादेवींफलेषुच सप्तम्यांवित्वशारवांताभाहृत्यप्रतिपूजयेत् पुनः पूजांतथाष्टम्यांविशेषेण
 रेत् जागरन्वस्वयंकुर्याद्द्विद्वानंमहानिधि प्रभूतबलिसर्गंनुनवम्यांविधिवच्चरेत् विसर्जनंदशम्यांनुकुर्याद्द्वेसार
 वोत्सवैः धूलिफर्दमभिक्षेयैः क्रीडावैतुकमंगलैः अत्रसर्वत्रनिधिनक्षत्रयोगाद्रोरुख्यः कल्पः तदभावेतुविधिरे
 वयास्था तिथिः शरीरदेवस्यतिथोनक्षत्रमाश्रितम् तस्मान्निधिप्रशांसंनिनक्षत्रंतिथिविनेतिविद्यापनिलिरियत
 चनात् तिथिनक्षत्रयोयोगेद्वयोरैवातुपालनम् योगाभावेतिथिर्ग्रीत्यादेव्याः पूजनकर्मणीतितत्रैवदेवलोकैश्च अत्र
 चपत्रीप्रवेशात्पूर्वैः सायंकालेषष्ठ्यभाषेतत्पूर्वदिनेधिवासनकार्यम् सायंकालेसंवेत्वधियासनलौपः षष्ठ्यांसा
 यंप्रकृतीवित्वद्वसोधिवासनमितिपूर्वचनारितिकल्पतरुः सायंश्रुतिः फलानिशयमात्रार्थान्तुकर्मलोपइत्याचार्य-
 चूडामणिः अत्रक्रमः वित्वसमीपंगत्वादेवींबित्वंबसंपूज्यप्रार्थयेत् तत्रमंत्रः रावणस्यवधार्थाय रामस्यानुग्रहा-
 यच अकालेनहृणावोयोदेव्यास्त्वधिकृतःपुरा अहमव्याश्रितः षष्ठ्यांसाथान्हेबोधयाम्यतः श्रीधोलशिरवरेजात
 श्रीफलः श्रीनिकेतनः नेतव्योसिसमागच्छ पूज्योदुर्गास्वरूपतश्चि एवंदेवीमधिवास्यपरदिनेनिर्भंत्रितवित्वशा
 स्वापत्रीप्रवेशपूजांकुर्यात् तदुक्तंहेमाद्रौलिंगेः मूलाभावेतुसप्तम्यांकेवलायांप्रवेशयेत् युग्माभ्यांनववित्वस्यफ
 भ्यांशाखिकांतथा तथैवप्रतिमादेव्याः स्नात्वाभ्युक्ष्यप्रवेशयेत् अचचौपवासपूजादावौदधिकीसप्तमीयात्या न-
 तुपुण्णवाक्यात्पूर्वा युगाद्यावर्षदृष्टिश्चसप्तमीपार्वतीप्रिया रवेरुदयमीक्षंनेनतत्रनिधियुग्मतेति कृत्यतत्पार्ण
 दाहृतवचनान् भगवत्याः प्रवेशादिविसर्गंताश्चयागक्रियाः तिथ्यानुदयगाभिन्यांसर्वास्ताः कारयेद्बुधइतिमिथिन

तत्तेनांदके श्वरपुराणाच्च दुर्गाभक्तिरंगिण्यामव्येवम् तत्रापि घटिकातोऽनूत्तरे परानकार्या व्रतोपवासानियमे घटिके कापि
या भवेदिति देवलोक्तेरिति गौडाः दाक्षिणात्यास्तु पूर्वच नमदृष्ट्या युग्मवाक्यासूर्वाकुर्वन्ति पत्रिकापूजाचपूर्वाणह एव कार्या
नतु मूलानुरोधान्मध्यान्हादाविति कृत्यतत्कारणवैउक्तम् पत्रिकास्तु रंभाकवीहरिद्राचजयंतीविल्वदाडिमौ अशोकोमान
दृक्षश्च धान्यादिनचपत्रिका इति तत्रैवोक्ताः अस्य भिन्नसप्तम्यां देवीत्रिरात्रसु कंहेगाद्रौ प्रतिपदादिनवतिथिषु उपवास
करणसामर्थ्ये सप्तम्यादिदिनत्रयेवाकुर्यात् तदाह धोम्यः आश्विने मासि शक्रे तु कर्तव्यं न वरात्रकम् प्रतिपदादि क्रमेण
वयावच्च ग्यभी भवेत् त्रिरात्रं चापि कर्तव्यं सप्तम्यादियथाक्रमम् अतएव हेमाद्रौ देवीपुराणे भंगलात्रते आश्विने वाथुवा
भाये चैत्रे वा श्रावणे पिवा कृष्णाष्टम्यादि कर्तव्यं व्रतं शकृवाधिहरेः यावत् शकृष्ठाष्टमी शकृउपोष्या तु विधानतः दानं हो-
मोजपः पूजा कन्याप्रो ज्यस्तथान्वहम् महाभैरवरूपेण अस्थिमालाधराश्वये पूजनीया विशेषणवस्त्रैर्ग्रामपुरादिषु इ
ति मासचतुष्टये भिधाय अन्यत्रापि अथवानवरात्रं च सप्तपंचत्रिकंदिचा एकभक्तेन नक्तेनायाचितोपोषितैः क्रमादिति
पूजयेत् आश्विने शकृयावच्छुक्लाष्टमी भवेत् सर्वकार्यणि शिध्यंति शक्रनास्त्यत्र संशय इत्युक्तम् दिवेत्येकरात्रमुक्तम् दे
वीपुराणे नवरात्रत्रने शकृस्त्रिरात्रं चैकरात्रकम् अतंचरतिथो भक्तस्तस्मै दास्यामि वांछितमिति तत्रापि सप्तम्याः पू
जने पूर्वोक्ते निर्णयः अत्रतिथियोगपद्ये तत्रेणोपवासः तिथिद्वयनिमित्तं पूजादि कुंभेदेन अत्र विशेषो निर्णयामृते भविष्ये सप्त
म्यां मन्त्रगेहानि दारुजानि नयानि च एकं वा धिन्नभावेन कारयेत्स समाहितः दुर्गागृहं प्रकर्तव्यं चतुरस्रं सप्तश्लोभनम्
तन्मध्ये वेदिकां कुर्याच्चतुर्हस्तां सिंहासनं क्षीमं कंबलाग्नि संयुतम् तत्र दुर्गां प्रति स्थाप्य सर्वल

क्षणसंयुताम् मुञ्जेऽथतु प्रसिद्धिचिरेर्दशाभिर्वाविभृषिताम् तप्तहाटकपर्णीभात्रिनेत्रांशाशिशोस्वराम् अनैककुसुमा-
 क्रीर्णां रूपदेनसुशोभिताम् नितम्बविंबसन्नद्धकैकिणीकाणनादिनीम् शूलचक्रदंडशक्तिवज्रचापासिधारिणीम्
 यंटाक्षमालाकरकपानयात्रलसलराम् तदग्रेच्छिन्नधिरसंयाहिवंरुधिरासुतम् निःसृताधनिजुकंठनालेचर्मसि-
 धारिणाम् देवीधनकरत्रीवं शूलेनौरासिताडितम् नागपाशेनाविधिसहयक्षेणापिबिदुतम् वसदुधिरवक्त्रेणधु-
 न्वनोर्ध्वसदालुपा सर्वतोभातृचक्रेणसेव्यमानांकरेस्तथेति तत्र देवीप्रकर्तव्याहेमीचाराजनीतथा सृष्टाक्षलिक्ष-
 षांपिनाखड्गशूलेचपूजयेत् वाक्षीदारुमयी देवीमूर्तिस्थापनेविधेषोषोदुर्गाप्रक्तिःतरंगिण्यांदेवीपुराणे याम्यास्या
 य भद्रादुर्गापूर्वास्याजयवर्धिनी पश्चिमाभिमुखीनित्यं नस्थायांसोम्या दिङ्मुखी प्रतिमाभायेविशेषस्तत्रै-
 व हेमराजतमुद्यातु शीलचिन्नापितापिवा खड्गेशूले चिन्तादेवीसर्वकामफलप्रदा यद्यद्यस्यायुधं प्रोक्तं तस्मिंस्तौ
 प्रतिपूजयेत् देवीभक्त्या चिन्तापुंसांराज्यायुः सतसोरव्यदा कृत्यतत्पार्णवेकालिकापुराणे लिंगस्थांपूजयेद्दे-
 वीमंडलस्थानधेवच पुस्तकस्थां महादेवीं पावके प्रतिभासूच चित्रेचनिशिरवेखड्गैजलस्थां वापिपूजयेत् वि-
 ल्वपनेर्यजेद्देशीं तथाजानीप्रसूनकैः नानापिष्टकनेवेधैर्धूपदीपैर्मौहरेः भगलिंगाभिधानैश्चभगलिं गप्रगीत
 कैः भगलिं गक्रियाभिश्चपीणथेदूरचंडिकाम् परेर्नाक्षिव्यतेयस्कयः परान्नाक्षिपत्यपि तस्य कुहाभरावतीशा-
 पंद्यात्कारुणाम् चित्रमृन्मायादौस्त्राभाद्यसंभवेतत्रैवोक्तम् अंतिकेस्थापितेखड्गैस्त्रांपयेदूर्पणेथवेति अथस-
 म्भीपूजाविधिः प्रतिपद्यत्कविधिनाफलसंकीर्तनांतेनवष्टमिक्तामृत्ययदुर्गापूजावलिदानानि करिष्य इति संकल्प्य

नि आधुरारोग्यभैश्वर्यं देहि देवि नमोस्तुते बुं कुमेनसमालब्धे चंदनेन विलेपिते विल्वपत्रकृतापीडे दुर्गे हं शरणगतः स
 पदेहियशो देहि भगं भगवति देहि मे पुत्रान् देहि धनं देहि सर्वान्कायांश्च देहि मे सर्वमंगलमंगल्ये इति च संप्रार्थ्य पत्रिका
 पूजयेत् कदल्यांत्रहाणी दाडिमेरुकरंतिकां धान्येलस्मीं हरिद्रायां दुर्गां मानेचासुं डां मांनेचासुं डां अशोकेशोकरहिता ।
 म् जयं त्यां कार्तिकीं चावात्स्यसंपूज्य दुर्गायै बलिं दद्यात् अत्र शस्त्रादिपूजा वक्ष्यते ततः स्तुतिं पठेत् तदुक्तं शिचरहस्ये
 दुर्गाशियां शोभिकरीं ब्रह्मणीं ब्रह्मणः प्रियाम् सर्वलोकप्रणेत्रीं च प्रणामाभिसदाशिवाम् मंगलां शोभनीं श्रद्धांनिःक
 लांपरमांकलाम् विश्वेश्वरीं विश्वमातां चंडिकां प्रणमाम्यहम् सर्वदेवमयीं देवीं सर्वरोगभयापहाम् ब्रह्मेशविष्णु
 नमितां प्रणमामिसदउमाम् विंध्यस्थायिं ध्यानिलयां दिव्यस्थाननिवासिनीम् योगिनीं योगमातां च चंडिकां प्रण
 माम्यहम् ईशानमातरं देवीं भीश्वरीं भीश्वरप्रियाम् प्रणतोस्मिसदा दुर्गां सारार्णवतारिणीम् यद्भमंपठते स्तोत्रं च
 पुष्याद्वापियो नरः समुक्तः सर्वपापैस्सुमोदने दुर्गया सह अथ महाष्टमी साच परसुता शुकुपक्षेष्टमी चैव शुकुप-
 क्षेचतुर्दशी पूर्वविद्वानकर्तव्या कर्तव्या परसंयुते निब्रह्मचैवर्तात् मदनरत्ने स्मृति संग्रहे शरन्महाष्टमी पूज्या नवमी
 संयुता सदा सप्तमी संयुता नित्यं शोकसंतापकारिणी जंभेन सप्तमी बुक्ता पूजिता तु महाष्टमी इंद्रेण निहतो जंभस्त
 स्मादानचपुंगवः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सप्तमी मिथिताष्टमी वर्जनीया प्रयत्नेन भर्तुजैः शुभकांक्षिभिः सप्तमी शल्य
 संयुक्तां मोहादज्ञानतोपिवा महाष्टमी प्रकुर्याणो नरकं प्रति पथते सप्तमी कृलयायत्र परमश्चाष्टमी भवेत् तेन शल्यमिदं प्रो
 क्तं पुत्रपौत्रक्षयप्रदम् तथा पुत्रान्हंति पशून्हंति हेतिराष्ट्रं सरजकम् हंति जातान्जातांश्च सप्तमी सहिताष्टमी तेन नात्रि

सुहृन्वेधः नदाघटिकामात्राद्योदधिकीयात्वा अतोपवासनिघमेघटिकैकापियाभवेदितिदेवलोकैः गौडाअव्येवमाहुः
 अतएवोक्तंभोजराजेन नचसप्तमीशाल्यसमोपहतेति इयंभोभेनिप्रशस्ता अष्टम्यासुदितेसूर्येदिनांतेनवधीभवेत् कुज
 वारोभवेत्तत्रपूजनीयाप्रयत्नतइतिमदनरत्नेवचनात् सप्तमीशाल्यसंविद्धावर्जनीयासदाष्टमी स्तोकापिसामहापुण्याय
 स्वांसूर्योदयोभवेदितिमदनरत्नेसृतिमसुचघवचनात् अष्टमीनवमाद्युक्तानवमीचाष्टमीयुतेतिपाद्यवचनाच्च इयमेव
 मूलयुक्ताचेन्महानवमीसंज्ञा आंश्चयुक्तरूपक्षेयाष्टमीमूलेनसंयुता सामहानवमीशोक्तात्रैलोक्येपिस्तुल्येतिहेमा
 द्रीस्कांदात् मूलयुक्तापिसप्तमीसुताचेत्याज्येचेत्कक्तं निर्णयामृतेदुर्गोत्सवे मूलेनापिहिसंयुक्तासदात्याज्याष्टमीतुधैः लेशा-
 नात्रेणसप्तम्याअपिस्याद्यदिदूषितेति महाष्टमीपूर्वेद्यः पूर्वाणहव्यापित्वेपूर्वांन्यथापरेवेतिनिर्णयदीपमतम् एतच्चतुच्छला
 दुपेक्ष्यम् रूपनारायणधृतेदेवोपुराणे सप्तमीवेधसंयुक्तायैः कृतानुमहाष्टमी पुत्रदारधनेर्हीना भ्रमंतीहपिशाचवत् अत्रु
 सप्तम्यासुदितेसूर्येपरतोयाष्टमीभवेत् तत्रदुर्गोत्सवंकुर्यान्नकुर्यादपरेहनीतिविश्वरूपनिबंधवचनंतदाशिवनष्ट्याष्टमी
 विषयम् क्रन्त्यांरुक्थापक्षेतुपूजयित्वाष्टमीदिने नवम्यांबोधयेद्देवीगीनवादित्रनिः स्वनेरितिदेवीपुराणे तत्रापिपूजोक्ते
 रितिहेमाद्रौनिर्णयान्मृतेचोक्तम् यान्मिदु भद्रायांभद्रकाल्याश्वगध्येस्यादर्चनक्रिया तस्याद्वैसप्तमीविद्वाकार्यादुर्गाष्टमीबु
 धेरिति यच्च मोहचूलीनरेऽत्रैव आशिवनस्यसिनाष्टम्यामर्धरात्रेतुपार्वती भद्रकालीससुसन्नापूर्वावादासमायुतेति
 तथा तत्राष्टम्यांभद्रकालीदक्षयज्ञविनाशिनी प्रादुर्भूतामहाघोरायोगिनीकोटिभिःसहेति यच्चमदनरत्ने महाष्टम्याशिव
 नेमासिशकृत्शुकल्याणकारिणी सप्तम्यापिपुताकार्यामूलेनतुविशेषनइति तानिपरदिनेष्टम्याभावाविषयाणीतिमदनरत्नेउक्तं

यजुनत्रैवपरदिनेष्टमीसत्त्वंपिपूर्वविद्वाविधायकंवचनम् यदाष्टमीतुसंप्राप्यत्थस्तैर्यातिदिवाकरः तत्रदुर्गोत्सवंकुर्यान्निकुर्या
 दपरेहनि दुर्भिक्षंतत्रजानीयान्नवभ्यांयत्रहृज्यत इतितत्परदिनेदशम्यांनयम्यभावविषयम् यदासूर्योदयेनस्थान्नवमीचा-
 परेहनि तदाष्टमीप्रकुर्यान्निससम्यासहितानृपेतित्रैवस्मृतिसंग्रहोक्तेः उत्तरास्त्रिथयत्रक्षयंयांतिनराधिप पूर्वाष्टमीति-
 दाकुर्यादन्यथात्वशभंभवेदितिदुर्गोत्सवोक्तेः श्रेतिमदनरत्ने वस्तुतस्तु इदं वचनहृयं अष्टमीनवम्योः सूर्योदयहृयसंबंधपर
 म् अतएव नवमीचेतिचकारादष्टमीच तिथयइतिबहुवचनादष्टमीनवमीदशस्युक्ता अन्यथापूर्वोक्तविरोधादितिदिक् य
 च्चु अहंभद्रान्वभद्राहं नावयोरंतरं क्वचिन् सर्वसिद्धिंप्रदास्याभिभद्राया मर्चितात्वहपितिदेवीपुराणंतद्विष्टिकरणमध्येपूजा
 विधानार्थम् विष्टित्यत्कामहाष्टम्यांममपूजांकरोनियः तस्यपूजाफलंनस्यात्तेनाहमवमानितेति तत्रैवोक्तेरितिभिर्णया-
 मृते तयास्तुतिरूपुराणे सप्तम्यांपत्रिकापूजा अष्टम्यांचात्युपोषणम् पूजाचजागरणैव नवम्यांविधिवद्दलिति अष्टस्युप
 वासश्चपुत्रवतानकार्थः उपवासंमहाष्टम्योपुत्रवान्नसमाचरेत् यथानथावापूनात्मात्रतीदेवींप्रपूजयेदिति तत्रैवोक्तेः रूद्र
 नारायणीयेत्राहो अतोर्थपूजनीयासातस्मिन्नहनिमानवेः उपोषितैर्वस्त्रधूपमाल्यरत्नानुलेपनैः पशुभिः पानकैर्दधैरात्रौ
 जागरणेनाच दुर्गागृहेच शस्त्राणि पूजितव्यानिर्पडितैः वाद्यमांडानिचिन्हानिकवचान्याद्युधानिच अत्रविशेषोहेमाद्रोभिर्णया
 मृतेभानिव्ये आश्वसुक्शकूपक्षस्य अष्टमीमूलसंसुता सामहानवमीनामत्रैलोक्येषुपुद्गुलभा कन्यागतेसधितरिषाक्लृपां
 ष्टमीयुता मूलनक्षत्रसंयुक्तासामहानवमीस्मृता नवम्यांपूजिनादेवीददात्यभिमतंपालम् सापुण्यासापविभ्राचसाधन्या
 स्वदाधिनी तस्यांसदापूजनीयाचासुडांसुडमालिनी सदेरुक्तेर्नित्यतापि तस्यांयेत्युपयुज्यंतेप्राणिनोमहिषादयः सर्वेतेस्व

र्गतिं याति घृतां पापं न विद्यते यावन्मञ्जालधैः क्लान्तं पशुस्तान् हन्यते न तथा बलिदाने नृपुष्पधूपविलेपनैः यथासंतुष्यन्ते मेभिर्म-
 हर्षेर्विध्यवासिनी एवं च विध्यवासिन्यां न वरात्रोपवासतः एकभक्तेन नत्वेन स्वशक्त्या याचितेन च पूजनीया जनेर्देवी स्थाने स्थाने
 पुरेपुरे गृहे गृहे भक्तिपरैर्ग्रीमेऽग्रीमे वने वने स्नातिः प्रसुदिते र्दक्षिं स्नातिः शत्रुघ्नैर्नृपैः वैश्वेः शूद्रैर्मनियुते र्दूरे छैरन्यैश्च मानवैः
 स्त्रीभिश्च कुरुशार्दूलतद्विधानमिदं दृष्टुं जयाभिलाषी नृपतिः प्रतिपत्प्रभृति क्रमात् लोहाभिसारिकं कर्मकारयेद्यथावदष्टमी
 ति लोहाभिसारिकं कर्म विधानं तत्रैवोक्तम् प्रागुदकप्रवणदेशे पताकाभिरलंकृतम् मंडपं कारयेद्विष्वं न वसुधैव कुटुम्बकम् षोड-
 शहस्तमित्यर्थः आग्नेयां कारयेत्कुंडं हस्तमात्रं सशोभनम् मेखलात्रयसंयुक्तं योन्याश्च थदलाभया राजचिन्हां निसर्वाणि
 शस्त्राण्यस्त्राण्यानि च आनीय मंडपे तानि सर्वाण्यत्राधिवासयेत् ततस्तत्रास्त्राणाः स्नातः शकृत्वाचरथरः शक्तचिः ॐ कारपू-
 र्वकैर्मंत्रैस्तस्त्रिंशद्गुह्याद्गुह्यं शस्त्रास्त्रमंत्रैर्हैतव्यं पायसं घृतसंयुतम् हुतशेषं तुरंगाणां राजानसुपहारयेत् लोहाभिसा-
 रिकं कर्म तेनैव ऋषिभिः स्मृतम् धृतपल्ययनानश्चान्गजान्श्च समलंकृतान् भ्रामयेन्नगरे नित्यं बौद्धिघोषपुरः सरम् प्रत्य
 हं नृपतिः स्नात्यासंपूज्यपितृदेवताः पूजयेद्भ्रजचिन्हां निलफलमाल्यविलेपनैः यस्याभिसरणाद्राज्ञो विजयः समुदाहृतः पू-
 जासंभ्रान्धवक्ष्यामि पुराणोक्तानहंतव यैः पूजिताः प्रयच्छंति कीर्तिमायुर्गर्भशोबलम् अथयंत्राविष्णुधर्मोत्तरोक्ताः छत्रस्य य-
 थां बुद्धिश्चादयति शिवायेमां वसुंधराम् तथा छ्वाद्यराजानं विजयारोग्यदृढये चामरस्य शशांककरसंकाशाक्षीरडिंडीर
 पांडुर प्रोत्सारयाशुदुरितं चामरामरदुर्लभ अश्वानां हृद्यर्थैरेवंत पूजनमहं करिष्ये सूर्यपुत्रमहाबाहो छायाह्वयनंदन
 शान्तिं कुरु तुरंगाणां रेवंताय नमो नमः अनेनयंत्रेण पूजा अधाश्वस्य गंधर्वकुलजातस्त्वं माभूयाः कुलदूषकः ब्रह्मण्यः स

स्यात्वेन सोमस्यरूपस्य च प्रभावाच्चहताशस्यवर्धयत्तुरंगमान् तेजसाच्चैवसूर्यस्यमुनीनांतपसातथा रुद्रस्यब्रह्मचर्येण
 पयनस्यवलेन च स्मरत्वं राजपुत्रस्त्वंकौस्तुभं च मणिं स्मर यांगतिब्रह्महागच्छेन्मातृहापितृहातथा भ्रूणहानृत्ववादीचक्षत्रि-
 यश्वपराङ्मुखः सूर्याचंद्रमसौ गायुर्वीवत्पश्यंति दुष्टेनम् ब्रजाश्वतांगतिं क्षिप्रं तच्च पापं भवेत्तव निष्कृतौ यादिगच्छेथा सुडा-
 धान्तिरंगम रिपून्विजित्य समरे सहन्नात्रा सखी भवेति अथ ध्वजस्य शक्रकेतो महावीर्यश्यामवर्णा चिंथाम्यहम् पत्रि-
 राजनमस्ते कृतथानारायणध्वज काश्यपेयारुणभ्रान्तर्नागरे विष्णुवाहन अग्रमेयं दुराधार्षरणे देवारि सूदन गरुत्मान्मा-
 रुतगतिस्त्वयि सन्निहितो यतः सारवंत्यायुधान्यत्र श्रुत्वं च रिपून् दह अथपताकायाः हुतशुगवसवोरुद्रावायुः सोमो
 महर्षयः नागकिन्नरगंधर्वयक्षभूतगणग्रहाः प्रमथास्तसहादित्यैर्भूतेशोमातृभिः सह शक्रः सेनापतिः स्कंदोवरुण
 श्वाश्रितस्त्वयि प्रदहंतुरिपून्सर्वान् राजा विजयमृच्छतु यानि प्रयुक्तान्यरिभिरायुधानि समंततः पतंतूपरिशत्रूणां
 हतामितच तेजसा हिरण्यकशिपोर्युद्धेः युद्धे देवा सरे तथा कालनेमिव धेय दृष्ट्वा इन्द्रिपुरयातने शोभितासितथैवाद्य-
 शौभयास्मांश्च संस्मर नीलान्श्येता निमान्दृष्ट्वानश्यंत्वा शक्रपारयः व्याधिभिर्विधेघेरिः शस्त्रैश्च युधि निर्जिताः
 पूतनारे वतीनाम्ना फालरात्रिश्च या स्मृता दहत्वा शक्रिपून्सर्वान् नताकेलं मया चिंता अथ गजस्य कुमुदेरावणोपमः
 पुष्पदंतो थयामनः स्रुपती कोंजनो नील एतेषो देवयो नयः तेषां पुत्राश्च पौत्राश्च व नान्येषो समाश्रिताः मंदो भद्रो मृ-
 गश्वे च गजः संकीर्ण एव च वनेपने प्रसूतास्ते यूथानि स्रुमहांति च पांतु त्वां वसवोरुद्रा आदित्याः समरुद्रणाः भर्तारं र-
 क्षन्नागेन्द्रस्वामि वश्रतिपाल्यताम् अवाप्तुहि जयं युद्धे गमने स्वस्ति नो ब्रज श्रीस्ते सोमा इलं विष्णोस्तेजः सूर्यां ज्योति-

त्वात् स्थैर्यमेरोर्नयंरुद्राद्यशोदेवाद्युरंदरान् युद्धैरक्षतुनागास्त्वांदिशश्वसहदेवतेः आशिवनोसहगंधर्षेः पांतुत्वांसर्वतः
 सदेति अथरत्नमंत्रः असिर्विशसनः खड्गस्तीक्ष्णधारोदुरासदः श्रीगर्भोविजयश्चैवधर्मधारस्तथैवच एतानितच-
 नामानिस्वयमुक्त्वा निवेधसा नक्षत्रं कृत्वा तैतुयुक्तदेवो महेश्वरः रोहिण्यश्वशरीरं तैदेवतं च जनार्दनः पितापितामहो-
 देवस्त्वं मांपालय सर्वदा नीलजीमूतसंकाशास्तीक्ष्णदंष्ट्रः कृशोदरः भावशूद्रो मर्षणश्च अतितेजास्तथैवच इयं येन धु-
 ताक्षोणी हतश्च महिषाकरः तीक्ष्णधारायशूद्रयतस्मैरवद्वायतेनमः अथ छुरिकायाः सर्वसुधानां प्रथमं निर्मिता
 सिपिनाकिना शूलायुथादिनिष्कृतत्वास्तुष्टिग्रहशभम् चंडिकायाः श्रद्धासि सर्वदुष्टनिबर्हिणी तया विस्तारिता चा-
 सिदेवानां प्रतिपादिता सर्वसत्वांगभूतासि सर्वाशक्तानिबर्हिणी छुरिकैरक्ष्मां नित्यं शांतिं यच्छनमोस्तुते अथ कट्टाद्
 कपूजा रक्षांगानि गजानुरक्षरक्षवाजिधनानि च समदेहंसदारक्ष कट्टारकनमोस्तुते कट्टारको मध्यदेशो कटारशितिप्रसिद्धा धनुः
 पूजा सवयुधमहामानसर्वदेवारिसूदन चापमांसमरेरक्षसाकंशरवरेरिह धृतं कृष्णेन रक्षार्थं सिंहारायहरेण च त्रयीसूक्तिग
 नंदयंधनुरत्वनमास्यहम् कुंतपूजा प्रासपातयशत्रूस्त्वमनयानाकभायया गृहाण जीवितेषां ममसैन्यं च रक्षताम् चर्मपू-
 जा शर्मप्रदस्त्वं समरे चर्मसैन्ये यशोद्यमे रक्षमारक्षणीयो हं तापनेयनमोस्तुते अथ कनकदंडभंजः प्रोत्सारणाय दुष्टानां-
 सायुसंरक्षणाय च ब्रह्मणानिर्भितश्चासि व्यवहारप्रसिद्धये यशोदेहिस्तत्वं देहि जयदोभवभूपतेः नाडयस्वारिपून्सर्वान्हेम
 दंडनमोस्तुते अपटुंडुभिर्मंत्रः दुंडुप्रैत्वं सपत्नीनां घोरोत्तदयकंपनः भवभूमिपसे न्यानांतथा विजयवर्धनः यथाजीभूतयो
 विणप्रत्तव्यं निचबर्हिणः तथास्तुतवशब्देन हर्षोस्माकं सुदायहः यथाजीमूतशब्देन स्त्रीणां त्रासो भिजायते तथात्रतवशब्दे

नत्रस्यत्वस्माद्द्विधोरणे अथशंखमंत्रः पुण्यस्त्वशंखपुण्यानांमंगलानांचमंगलम् विष्णुनाविधुनोतिस्यमत्तः शांतिप्रदोभव
अथसिंहासनमंत्रः किजयोजयदोजेतास्त्रिघातीशकभंकरः दुःखहाधर्मदःशांतः सर्वांरिष्टविनाशनः एतेवैसल्लिधोयस्मात्तव
सिंहामहाबलाः तेनसिंहासनेतित्ववैदेमंत्रेश्वगीयसे त्वयिस्थिताःशिवःशांतस्त्वयिशक्रः क्रुरेश्वरः नमस्तेसर्वतोभद्रभ
द्रदोभवभूपतेः त्रैलोक्यजयसर्वस्वसिंहासननमोस्तुते तथैवकर्मचिन्हानिस्वानिपूज्यानिशिल्याभिः लोहाभिसारिकंकर्मरु
त्वेवंमंत्रपूर्वकम् नियमंरुत्वातथाष्टम्यांपूर्वाणहेस्नानमाचरेत् कुंकुमचंदनचंपकचतुःसप्तैःशैलपिष्टैश्च चर्चितगार्गीदेवी
कुसुमेरभ्यर्चयेद्बहुभिः कुसुमैःसपद्युष्यैःसदीपधूपैःसनेवैद्यैः मांसैर्व्युपहारैर्मंगलशब्दैःसमुच्छलितैः विहितछेत्रे
यभिःस्यंदनसितशस्त्रधास्त्रिजनलोकैः तुष्टैःपशवस्त्रादितुनिवेद्यतेसर्वमेवभगवत्ये दुर्गासापूजनीयाचतद्दिनेद्रोणपुष्पकैः
नतःखड्गंनमस्कृत्यशत्रूणांनधसिद्धये इच्छेतविजयंराज्यंसुभिक्षंचात्मनेनृपः पुनःपुनःप्रणम्यायंसिंस्मरन्हृदयेशिवाम्
सर्वंरुत्वेतिकोरव्यअष्टम्यांजागरंनिशि नटनर्तकगीतेश्चकारयेच्चमहोत्सवम् एवंल्लष्टैर्निशानीत्वाप्रभातेअरुणोदये घातये
न्यहिषान्मेघानमृतोनतकंधरान् शतमर्धशतंवापिनदर्धघायथेच्छया सारासवद्युतैःकुंभैस्तर्पयेत्परमेश्वराम् कापालिकै-
भ्यस्तद्वेयंदासीदासजनतथा ततोपराणहसमयेनयम्यांवैरथेस्थिताम् भवानींभ्रामयेदाष्टैस्वयंराजासशब्दवान् कश्चि
पोधिनोवीरोविधुतोःन्येनखड्गवान् भूतेभ्यस्तबलिंदद्यान्मंत्रेणानेनसाभिषम् सरत्तंसजलंचान्नंगंधपुष्पाक्षतैस्तु-
तम् श्रींस्त्रीन्वारान्समूलेनदिग्विदिक्ष्मकिरेद्बलिम् मंत्रश्च बलिंगुणहंतिमंदेवाआदित्यावसवस्तथा मरुतश्चाश्विनोरुद्राः
स्रपर्णाःपन्नगाग्रहाः अस्तरायतुथानाश्चपिशाचोरगराक्षसाः डाकिन्योयक्षवेतालायोगिन्यःपूतनाशिवाः अंभकाःसिद्धगं

धर्वामालाविद्याधरानगाः दिक्पाला लोकपालाश्च येन विघ्नविनायकाः जगतां शांतिकर्तरी ब्रह्माद्याश्च महर्षयः माविघ्नं मान्दमेया
 पंभासंतुपरिपंथिनः सौम्या भवंतु तृप्ताश्च भ्रूलभेताः सूरवावहाइनि इति महाष्टमी महानवमी त्रिपूर्वयुताभ्यां त्र्यपूर्वोक्तवच-
 नात् नवमीदुर्गात्रनेत्रावर्णितदिपिकोक्तेः श्रावणदुर्गानवमीदूर्वाचिवहुताशनी पूर्वविद्धाप्रकर्तव्याशिवशत्रिवर्लिर्दिनामिति हे
 मादौपास्योक्तेश्च भविष्येपि आश्वयुक् शक्रकूपक्षेत्रे तु अष्टमामूलरथुना सामहानवमीनामत्रैलोक्येपि स्रुद्धं भेति मूलसुगल
 क्षणम् दुर्गापूजासूत्रानवमीमूलाद्यक्षत्रयान्विता महतीकीर्तितातस्यां दुर्गामाहृषमार्दिनीमिति भद्रनरत्नेल्लेगात् अत्रपूजये
 दित्यत्रेशेषः यागितु साकार्योदयगामिन्यां तिथातुदयगामिन्यामित्यादिप्रागुक्ता निवानिनवमीभिन्नमिथिपराणि नवम्यां
 विशेषोक्तेः वेधश्चसुहूर्तत्रयेणैवज्ञेयः यद्यपि हेमाद्रिसन्ते सुहूर्तद्वयात्सायिचेयोस्त्रितथापिसूर्योदयएवसः सायंतुत्रिसु-
 हूर्तएव ननु कंदीपिकायाम् त्रिसुहूर्तगातुसकलासायइति माधवोपि सायंतूररयातद्वन्मूनयान्तुविस्थितइति तेन त्रिसु-
 हूर्तयोगे पूर्वानवमी पूर्वोक्तवचनात् न कुर्यान्नवमीतातदशम्यांतु कदाचनेति स्कांदे परानिबेधाच्च त्रिसुहूर्तयोगाभावे तु
 निषिद्धापिपरैवकार्येति निष्कर्षः यजुनवम्यांचजपंहोमंसमाप्यथचणेपिचेतिसंग्रहोक्तेः त्रतंचजागरश्चैव नवम्यां विधि-
 इल्लिरिति देवीपुराणाच्च नवम्यांहोमबल्यादिविहितं तत्राश्वयुक् शक्रकूनवमीसुहूर्तवाकलायदि सातिथिः सकलाज्ञेया
 लक्ष्मीविद्याजयार्थिभिरिति सौरपुराणात् सूर्योदयेपरं रिक्तापूर्णा स्यादपरायदि बलिदानं प्रकर्तव्यं तत्र देशे शक्रभावं
 बलिदाने कर्तव्यं पुत्रभंगो भवेत्तृपेति भद्रनरत्ने देवीपुराणाच्च बल्यादौ पराकार्थं उपवासादौ तु पूर्वैति भद्रनरत्ने उक्तम्
 प्रतापमार्तंडियेवम् यस्तु अष्टम्यांबलिदाने न पुत्रनाशो भवेत्क्षवमिति कालिकापुराणं तस्मां धिपूजापरं अष्टमीनवमीसंशो

तृतीयारवलुकथ्यत इति तत्रैव तदुक्तेः कामरूपनिबंधे अष्टम्याः शेषदंडश्च नवम्याः पूर्वै एव च तत्रयाक्रियते पूजाविशे
 शासामहाफला अष्टमीमात्रे भक्त्येव आश्विने पूजयित्वा तु अर्धरात्रेष्टमीसु च घानयं नियं शूर्नु भक्त्या ते भवति महाब-
 लाः तथा कन्यासंस्थे रयावीशो शकृष्णम्यां प्रहूजयेत् सोपवासो निशा र्द्धे तु महाविभवविस्तरैः तथा पशुघानश्रुक-
 र्त्विजो गवयाजयस्तथेतिरूपनारायणीये देवीपुराणात् तत्रैव भविष्ये तस्मादिदं महापुण्या नवमीपापनाशिनी उपो-
 ष्यास्तप्रयत्नेन सततं सर्वाधिदैवैः निर्णयदीपेषु महानवमीपरदिने पराणहृद्व्यापित्ये परा अन्यथा पूर्वा आवर्तनात्पूर्व
 काले नवमीस्यात्सरेहनि दुर्गाचर्तितत्रपूर्वैकः पूर्वाणहृत्त्वष्टमीयदीति धोम्यवचनादित्यक्तम् अस्य तु शारदानवमीविषय-
 यत्वं समूलत्वं च विमृश्यम् यानितुं नंदायां ज्वलते वह्निः पूर्णायां पशुघाननम् भद्रायां गोकुल-कीडा तत्र राज्यां विनश्य-
 तीति नवम्यामपराणहृत्त्वलिदानं प्रशास्यते दशमीवर्जयेत्तत्र नान्नकार्यो विचारणेति नंदायां दर्शनिरक्षा बलिदानं दशा-
 स्तुच भद्रायां गोकुल-कीडादेशनाशाय जायत इति ब्रह्मवैवर्तनारदादि वचनाभिना निशुद्धाधिकनिषेधपराणीति मदन-
 रत्ने तथा कालिकापुराणे नवम्यां बलिदानं तु कर्तव्यं वैयाविधि जपहोमं च विधित् कुर्यान्नत्र विभूतये केचित्तु पूर्वाषा-
 दासु ताष्टम्यां पूजाहोमाद्यपोषणमिति पूर्वोक्तदेवीपुराणादष्टम्यां होममाहुः अन्येतु द्विविधवाक्यवशादष्टम्यामारभ्य न
 वम्यां समापयति समुच्चपस्तुक्तः रुद्रयामले तु विकल्पयुक्तः तत्तु निर्मूलम् दुर्गाभक्तिरंगिण्यादिगोडग्रंथेषु पिन-
 वम्यां होमयुक्तः होमं च विशेषतः क्तोडामरतंत्रे पायसं सर्पिषासुक्तं तिलैः शकैर्विमिश्रितम् होमधेहि विधिवद्भक्त्या दशां
 ननृयीतम् रुद्राध्यायेयथाहोमं त्रैणैकेन साधयेत् तथास्तोत्रजपे होमं श्लोकैकेन साधयेत् यद्वासमशनीजव्यहोम-

मञ्जो नवास्तरः ऐं ह्रीं क्लीं चासुं डां ये निचे इति नवास्तर इति केचिन् पूजोक्तोऽत्राद्य इति युक्तं रुद्रया मलेपि प्रधानाद् व्यसुद्विष्टं पा
 यसान्निहलासथा किंशुकैः सर्षपैः पूगो लजादूर्वाकुंजरैरपि यवैर्वा श्रीफलेदिव्यैर्नानाविधफलेस्तथा रक्तचंदनखंडैश्च गुगुले
 श्वमनोहरैः प्रनिश्लोकंचजुहुयात्सर्वद्रव्याणि चक्रमान् नवास्तरैण बाहुत्वा नमो देव्या इतीति चेति रहस्ये तु प्रनिश्लोकंचजु-
 हुयासायसंनिलसर्षपैस्तक्रम् दुर्गाभक्तिनरं गिण्यांतु मिलैर्जयंती मंत्रेण च होमउक्तः पुरश्चरणकार्ये तु चित्तवपत्रयुते स्तिले
 रिति कालिकापुराणाद्विल्वपत्रैश्चेति स्मार्ताः तन्न अन्यत्र मानाभावात् अथ बलिदानम् तत्राश्वमेधच्छागमहिषस्वमांसा-
 नासुत्तरोत्तरप्राशस्त्यं फलविशेषश्चान्यतो वसेय इति दिक् बलिप्रकारस्तदेवीपुराणे कन्यासंस्थे रचोशक्रशक्काष्टम्यां प्रपूज-
 येत् द्रोणपुष्यैश्च बिल्वान्मजातीसुन्नागचंपकैः पंचाब्दं लक्षणोपेतं गंधपुष्पसमन्वितम् विधिवत्कालिकातीजस्वास्व
 न्नै नघातयेत् ॐ कालिका लियज्ञेश्वरिलोहदंडाये नम इति मंत्रः तदुत्तराधिरं मांसं गृहीत्वा पूजनादिषु आदिशब्दात् च रकी-
 पिदारीपापराक्षस्यः नेर्ऋतेभ्यः प्रदातव्यं महाकौशिकमंभिनम् मंत्रस्तत्र स्यते तथा तस्याग्रनोत्पः स्नायात्कृत्वा शशुंतु-
 भेष्टिकम् घट्टेन घातयित्वा तु दद्यात्कंदविशारवयोः अशक्तो ब्राह्मणेन च कूप्यांडादिभिर्बलिदानं कार्यम् तदुक्तं कालिकापुराणे
 कूप्यांडमिक्षदंडंच मांसं सारसमेव च एते बलिभगाः प्रोक्तास्तृतीयागसमाः सदा रुद्रया मलेपि छाणाभावे तु कूप्यांडं श्रीफूलं वा-
 मनोहरं वस्त्रसंवेष्टितं कृत्वा छेदयेच्छुरिकादिना तथा ब्राह्मणेन सदा देयं कूप्यांडं बलिकर्मणि श्रीफुलं वा साराधीश छेदने
 बलुकारयेत् छेदे विकृत्यः माघान्तेन बलिर्देयो ब्राह्मणेन विजानता कालिकापुराणे उच्यते अत्राभिमुखो भूत्वा बलिं पूर्वमुख्यं त-
 था निरीक्ष्य साधकः पश्चादि मंत्रं असुदीरयेत् पशुत्वं बलिरूपेण मम भाग्यादुपस्थितः प्रणमामि ततः सर्वरूपिण बलिरूपिणं

चंडिका प्रीतिदानेन दानुरापदिनाशनम् चासुंडावलिरूपायबलेतुभ्यंनमोस्तते यज्ञार्थे बलयः सृष्टाः स्वयमेवस्वयंशुचा अ-
 तस्त्वाघातयाम्यद्य तस्माद्यज्ञैवधोवधः ऐंहींश्रीमिति मंत्रेणानंबलि मत्स्वरूपिणम् चिंतयित्वा न्यसेत्युषंभृशितस्यतु भैरव र-
 सनांलंबंडिकायाः स्वरलोकप्रसाधकः हींहींरक्त्रे निमंत्रेण ध्यात्वा रवर्द्धं च पूजयेत् पूजयित्वा ततः रवर्द्धं आहुं फडि निमंत्रकेः
 गृहीत्वा विमलं रत्नं छेदयेद्बलिमुत्तमं ॐ हीं ऐं ह्रीं कौशिकीतिरु धिरेणा व्यायतामिति बलिदाने तु दुर्गायाः सर्वत्रायं विधिः
 स्मृतः मत्स्यसूक्ते नवम्यां पूर्ववत्पूजा कर्तव्या भूतिमिच्छता दक्षिणां वस्त्रयुग्मं च आचार्याय निवेदयेत् अथात्र प्रसंगच्छ-
 तचंडीविधानसुच्यते रुद्रयामले शतचंडीविधानं च प्रोच्यमानं शृणुष्वतत् सर्वोपद्रवनाशार्थे शानचंडीं समा रभेत् षो-
 डशसंभसंयुक्तं मंडपं पल्लवो ज्वलम् वस्तुकोणयुतां वेदीं मध्ये कुर्याच्चिभागतः पक्वेष्टकचित्तरम्यासु झ्रायेहस्तसंभिताम्
 पंचवर्णरजौभिन्त्रकुर्यान्मंडलकं शूभम् पंचवर्णवितानं च किंकिणीजालमंडितम् आचार्येण समं विप्राचरयेद्दशसूत्र-
 तान् इशान्यां स्थापयेत्कुंभं पूर्वोक्तविधिनाचरेत् वारुण्यां च प्रकर्तव्यं कुंडलक्षणलक्षितम् मूर्तिदेव्याः प्रकुर्वति स्तवर्ण-
 पलेनैव तदर्धेन तदर्धेन तदर्धेन महामते अष्टादशसुजादेवीं कुर्याद्वाष्टकरामपि पट्टकूलयुगच्छन्नादेवीं यध्ये निधापये-
 त् देवीं संपूज्यं विधिगज्जपं कुर्यादंशद्विजाः शानमादौ शनं चानेजपे न्मंत्रं न वार्णिकम् चंडीं सप्तशतीं मध्ये संपुदोयसुदाह-
 तः एकंद्वेत्रीणि चत्वारि जपेदिनचतुष्टयम् रूपाणि क्रमशस्तद्दत्तूजनादिकमाचरेत् पंचमोदिकसे प्रानहो मं कुर्याद्विधान-
 तः गृह्णीं पायसं दूर्यो निलान् शूक्लान्यवानपि चंडीपाठस्य होमं तु प्रतिश्लोकं दशांशतः होमं कुर्याद्द्रुहादिभ्यः समिदा-
 न्यचरून् क्रमान् हुत्वा पूर्णाहुतिं दद्याद्दिग्भ्यो दक्षिणां क्रमात् कपिलांगनीलमणिं श्वेताश्वं च चामरे अभिषेकं ततः

कुरुयजमानम्यक्तस्त्रिजः एवकृतेभरेशानसर्वसिद्धिः प्रजायते अथसहस्रचंडी साचतत्रैवोक्ता सहस्रचंडीविधिवच्छ्रु
 णुविष्णोमहाभते राज्यभ्रंशोमहोत्पानेजनमारेमहाभये गजमारेश्वमारेत्तपरचक्रभयेतथा इत्यादिविधेदुःखे क्षयरोगा
 दिजेभये सहस्रचंडिकापाठं कुर्याद्वाकारयेत्तथा जापकारुक्तशतं प्रोक्त्वा विश्रुत्स्त्वश्वमंडपः भोज्याः सहस्रं विप्रैः डागोशनं
 दक्षिणादिशोत् सुरवेद्विगुणदेयं गथ्यादानं तथैवच समधान्यं च भूदानं श्वेताश्वं च मनोहरम् पंचनिष्कमितामूर्तिः कर्त
 व्यावार्धमानते अष्टादशभुजादेवी सर्वायुर्धविभूषिता अचारिनां नंदातव्यं सहस्रं प्रत्यहं प्रभो शतं यानियताहारः प-
 यः पानेन वर्तयेत् एवथश्र्वंडिकापाठं सहस्रं तु समाचरेत् तस्यस्यात्कार्यसिद्धिस्तु नात्रकार्यो विचारणेति एतद्व्ययं यद्यपिमहा
 निबंधेषु नास्ति तथापि प्रचरद्द्रुत्वा दुक्तमिति दिक् वाराहीतत्रे सकटे समनुप्राप्ते दुश्चिकित्स्यामये तथा जातिभ्रंशे कुलोच्छ
 देव्यायुषो नाश आगते वैरिद्वेद्वेव्याधिद्वेद्वै धननाशे तथाक्षये तथैव त्रिविधोत्पाने तथा चैवोपपातके कुर्याद्यत्नाच्छताष्ट
 तततः संपद्यते शतम् श्रेयोवृद्धिः शताष्टत्वाद्द्रुज्यद्विस्तथापरा मनसा चिंतितं देवि सिध्येदशेत्तराच्छतात् सहस्राव
 र्त्नानाह्वृक्षीराद्यणोति स्वयं स्थिरा सुक्तामनोरथात्कामान्नरोमोक्षमवाप्नुयात् चंड्याः शताष्टसिपाठात्सर्वाः सिध्यंतिसिद्ध
 यः इति शतचंडीसहस्रचंडीविधिः अथनवरान्नपारणानिर्णयः साचदशम्यांकार्यं आश्विनेमासि शतकृतु कर्तव्यं न-
 वरात्रकम् प्रतिपटारिक्तमेणैव शावचनवमीभवेत् त्रिरात्रं वापि कर्तव्यं सप्तम्यारियथाक्रममिति हेमाद्रौ धोस्यवचनात् न-
 वमतिथिपर्यंतं दृश्यापूजाजपादिकमिति प्रायुक्तवचनेन वमीपर्यंतं प्रधानभूतपूजा दक्षकैरुपवासादेभ्यः गत्वेन तस्यार्थं तत्वा-
 द् आदिशब्देनोपवासोक्तैः पूर्वोक्तत्रिरात्रव्रतेन पम्या अय्युषोष्यत्वाच्च न च पारणांतलेन त्रिरात्रत्वम् विष्णुत्रिरात्रादेत-

थाप्रसक्तेः नचात्रोपचासेमानाभावइतिवाच्यम् एवंचविंध्यवासिन्यांनवरात्रोपवासतः एकभक्तेननक्तेनतथैवाचान्वितेन
 च पूजनीयाजनेर्देवीस्थानेस्थानेपुरेपुरइति हेमाद्रोभविष्योक्तेः नवरात्रसमाख्यातो नवम्याअप्युपोष्यत्वाच्च ननुतिथिद्वा
 सेष्टावप्युपचासाभवंतीतिकथं समाख्या तेनकर्मविशेषेनवरात्रशब्दोरूढः अतएवोक्तं देवीपुराणे तिथिद्वन्द्वोतिथिद्वासे
 नवरात्रमपार्थक्यमितिचेन्न तिथिद्वासेपिनवतिथीनामुपोष्यत्वान्नवरात्रत्वाक्षतेः एतेनरात्रीणांप्राधान्यात् हासेअमा
 मादायनवत्वमित्पूर्वोक्तिः परास्ता यत्तुदेवीपुराणे कन्यासंस्थेरयोशक्रशङ्कामारभ्यनंदिकाम् अयाचीत्त्वथनेकाशी-
 नक्ताशीयाथवाहृदइति व्रतचतुष्टयमुक्तंतल्लोहाभिसारिकविषयम् तस्यजयाभिलाषीष्टुपतिः प्रतिपत्प्रभृति क्रमात् लो
 हाभिसारिकं कर्म कारयेद्यावदहमीति भाविष्येष्टमीपर्यंतमेवोक्तेः रूपनारायणेनतुनंदादि व्रतप्रयोगं दृश्यते वात्कातस्यन
 वम्यांपारणामुक्तम् यदपिनिर्णयदीपे आश्विनेशङ्कपक्षेत्तुनवरात्रमुपोषितः नवम्यांपारणं कुर्याद्दशमीभिश्चितानचेत्
 दशमीभिश्चितायत्रपारणेनवमीभवेत् दुःखदारिद्रदाशेयातथाव्रतविनाशनीतिब्राह्मनाभ्यालिरिवतंवचनम् यच्चरुद्र
 यामलइतिवदंति अष्टम्यासहकार्यस्यान्नवमीपारणादिने योगोहाद्दशमीवेधेनवम्यांचंडिकायजेत् पारणं च प्रकुर्याद्दे
 तस्यपुण्यंनिरर्थकं नवम्यांपारितादेवीकुलदृष्टिं प्रयच्छति दशम्यांपारितादेवीकुलनाशं करोतिचे तस्मात्पारणं कुर्वा
 न्नवम्यां विबुधाधिपेत्यादीनि तानियदिसमूलानितदालोहाभिसारिकंदादि व्रतचतुष्टयविषयाणि नस्याष्टमीपर्यंत
 मेवोक्तेरित्यक्तंप्राक् अन्यथामहाष्टम्यांपरविद्वायांपारणाविधाने पूर्वनिबंधैर्विरोधोदुर्वारः स्यात् यानितुकेश्चिद्दि-
 खितानिनवम्यांपारणाविधायकानिवचनानितानि हेमान्द्यादिविरुद्धत्वान्निर्मूलानि समूलत्वेपियदादि न ह्येनवमीत-

दाद्वितीयादिने उपोष्यति त्थ्यते पारणात् किं तु न वशीमध्ये कार्ये त्येवने या निशिवरात्रिपारणावत् अत्र केचि सारणाहेसूतं कादिप्रसौ
 तदति क्रम्यपारणांकुर्यादित्याहुः तन्मदं क्रम्योपवासप्रक्रान्ते त्वंतरामृतसूतके तत्र काम्यव्रतं कुर्याद्दानार्चने विवर्जितमि
 ति मीधवीये क्रोर्भक्तेः व्रतयशविधाहेषु आहुः हीमे र्चने जपे मारब्धे सूतकं न स्यादनारब्धे तु सूतकमिति विष्णुवचनाच्चाथो
 च मध्ये पितृकृतं व्यनावगतेः पारणांतत्वाद्भूतस्य प्रारंभस्तुतेनेयोक्तः प्रारंभोवरणं यद्देसं कल्पो व्रतसत्रयोः नां दीमु-
 खं विवाहादी आहुः पाकपरिक्रियेति रुद्रयामलेपि सूतके पारणंकुर्यान्नियम्यां होमपूर्वकं तदंते भोजयेद्विशान्दानं दद्याच्च
 शक्तिन इति तदंते सूतकांते एवं स्थाभिरपरिजो दर्शनमर्थै क्तुर्व्यभेवपारणम् संप्रवृत्ते पिरजसिनत्याज्यं द्वादशी व्रत
 मिति माधवीये कथ्यशृंगं व्रतं नात् द्वादशी व्रतमित्युपलक्षणम् मारब्धदीर्घतपसां नारीणां यद्भजो भवेत् नतत्रापित्र
 तस्य स्यादुपरोधः कदाचनेति तेनैव सत्यव्रतवचनात् किंच एकादश्यादोपंच षाशोचपाते गासांते प्रारणावतिः मासोप
 वासांते पंच षाशौचपाते जीवमासं भवश्च यत्तु नियमस्था यद्दानारी प्रपथेदं तं ररजः उपोष्ये वतु वारात्रीः स्वात्वाशेषं-
 चरेद्भ्रतमित्यं शिरोवचनम् यच्च हारीतवचनं नियमस्था व्रतस्था स्त्रीरजः पथयेत्कथंचन त्रिरात्रंतु सिपेदूर्ध्वं व्रतशेषं
 समापयेत् तद्विंधयोपवासविषयम् तासां तत्र भोजनविषेधादितिकेचित् वयंतु प्रागुक्तसत्यव्रतवचने दीर्घतपसांमिति
 विशेषणोपादानाद्द्वादशीव्यतिरिक्तसफले काहोपवासविषयोनियेयः त्रिरात्रनवरात्रादिदीर्घव्रतेषु तु रंजो मध्ये एव पार
 णोत्तञ्जुसः आशौचमध्ये तु सर्वापि पारणा भवति प्रागुक्तकोर्मवचनादिति सिद्धम् अयंचोपवासपारणा निर्णयः सर्वव्रतेषु
 बोद्धव्य इत्यलंभूयसा दशम्यां देवीं विसर्जयेत् तदुक्तं दुर्गाभक्तिरं गिण्यां देवीपुराणे ततः प्रातः पूजयित्वा दशम्यां विधिपूर्

र्वकम् संप्रेषणं तु कर्तव्यं गीतवादित्रनिःस्वनेः रूपंदेहयशोदेहिभगं भगवति देहिमे पुत्रान्देहि धनं देहि सर्वान्कामांश्च
 देहिमे महिषमिहामाये चामुडेमुंडमालिनि आयुरारोग्यमैश्वर्यं देहि देवि नमोस्तुते इति संप्राथ्यं देवीं तत उत्थाप-
 येदुधः उनिष्ठदेवि चंडेशि शक्तां पूजां प्रगृह्य च कुरु धममकल्याणमष्टाभिः शक्तिभिः सह गच्छ गच्छ परं स्थानं स्व-
 स्थानं देवि चंडिके त्रजस्तोत्रो जलं दृष्ट्ये स्थीयतां च जले त्विहेति उत्थाप्य जलं नीत्वा दुर्गे देवि जगन्मातः स्वस्थाने गच्छ पूजि-
 ते संवत्सरे व्यतीते तु पुनरागमनायै इमां पूजां मया देवि यथाशक्त्योपपादिताम् रक्षार्थं त्वं समादाय ब्रजस्वस्थानमुत्त-
 मभित्तिजले प्रवाहयेत् इयमेव किजया दशमी साचंद्रिणी यदिने अत्र यो गाभावे पूर्वा प्रात्या तदुक्तं हेमाद्रोस्कां दे दशम्यां-
 तु नरैः सम्यक् पूजनीया पराजिता ऐशानीं दिशामाश्रित्य अपराणहे प्रयत्नतः यापूर्या नवमी युक्ता तस्यां पूज्या पराजिता ऐमा-
 र्थं किजया र्थं च पूर्वोक्तविधिनारैः नवमी शोषयुक्ता यां दशम्यामपराजिता ददाति विजयं देवीं पूजिता जयवर्धिनी तथा आ-
 श्विने शक्ये तु दशम्यां पूजयेन्नरः एकादश्यां न कुर्वीत पूजनं चापराजितामिति यदा तु पूर्वदिने अत्र यो गाभावेः परदि-
 ने चाल्यापि तद्योगिनी तदा परे च तथा च हेमाद्रौ त्रनकांडिकश्यपः उदये दशमी किञ्चित्संपूर्णोकादशी यदि अत्र यो गाभावेः दशम्या-
 सातिथिर्विजयाभिधा अत्र यो गाभावेः पूर्णोकादशी तदा परे च तस्यैः प्रस्थितो यतः उल्लंघयेत्सुः सीमानं तद्दिनं क्षेततो नरा इति काले प्रा-
 ण्हे परदिने अपराणहे अत्र यो गाभावेः तु सर्वपक्षेषु पूर्वैव मदनरले व्येवम् ज्योतिर्निबं धेरलकोशो च नारदः ईषत्संध्यामति-
 कांतः किंचिदुद्दिन्न नारकः विजयो नाम कालो मंसर्वकार्यार्थसिद्धिदः इषस्य दशमीं शक्यं पूर्वं विद्धानं कारयेत् अत्र यो गाभा-
 संयुक्तां राज्ञोपद्याभिपेचने सूर्यो देये यदारजन् दृश्यते दशमी तिथिः आश्विने मासि शक्ये तु विजयांतां विदुर्बुधाः अत्र यो गाभा-

गलितोर्थः अपराणहोसुर्यः कर्मकालः तत्रैवपूजाकृतेः प्रदोषोगोपाः तत्रदिनद्वयेपराणहव्यापिलेपूर्वा प्रदोषव्यासेराधिक्या-
 त् दिनद्वयेप्रदोषव्यापिलेपरा अपराणहव्यासेराधिक्यात् इदंशकृद्दतिथावन्यकाले श्रवणस्फुरोहिणीविदप्रयोजकः दिनद्वयेप-
 राणहस्पर्शोत्पूर्वा तत्रापिपरदिनेपराणहेश्रवणसत्वेपरैवेतिदिक् अत्रपिशोषोभार्गवार्चनदीपिकायांभविष्ये शमीयुक्तंजग-
 न्नाथंभक्तानामभयंकरम् अर्चयित्वाशमीदक्षमर्चयेच्चततःपुनः शमीमंत्रस्फुहेमाद्रोगोपथब्राह्मणे अमंगलानांशमनी-
 शमनीदुक्कृतस्यच दुःस्वप्ननाशिनीधन्यांप्रपद्येहंशमीशंभाम् तथाभविष्ये शमीशमयतेपापंशमीलोहितकंदका
 थारिण्यजुर्नर्षाणानांरामस्यप्रियवादिनी करिष्यमाणयात्रायांयथाकालंस्करंमया तत्रनिर्विघ्नकृत्त्वंभवन्शीरामपूजितेइति
 तथा गृहीतासाक्षतामाद्रंशमीमूलगतांमृदम् गीतवादित्रनिघोषैरानयेत्त्वगृहंप्रति ततोभूषणवस्त्रादिधारयेत्त्वजनैःसहे-
 ति अत्रैवचलनीराजनमुक्तंकृत्यरत्ने तत्रमंत्रः चतुरंगंवलंमत्वंनिररित्वंजलिह सर्वत्रविजयोमेस्त्वत्प्रसादात्करे
 श्वरीति गौडनिबंधेज्योतिषे कृतानीराजनंराजवल्लुख्येयथाक्रमम् शोभमंखंजनंपश्येज्जलगोगोष्ठसन्निधौ
 अस्यफलानिर्दुर्भागशुभदेशान्त्रनत्रैवज्ञेयाः आश्विनपौर्णमासीपराधात्सा वित्रीव्रतमंतरेणभवतोभापौर्णमास्योप-
 रदतिदीपिकोक्तेः अत्रविशेषःतिथितत्वेलेंगे आश्विनेपौर्णमास्यांतुचरेज्जागरणंनिशि कोमुदीसासमाख्याताकार्या-
 लोकेर्विसूतये कोमुद्यांपूजयेत्सुस्मीमिंद्रमैरावतस्थितम् स्रगंधिर्निशिसद्वेषअक्षैर्जागरणंचरेत् तथा निशीथेवरदा
 लक्ष्मीः कोजागर्नीतिभाषिणी तस्मैचित्तंप्रयच्छामिअक्षैः कीडांक्रोतियइति अत्रैवाश्वयुजीक्रमोक्तमाश्वलायनेन
 आश्वयुज्यामाश्वयुजीकर्मतितच्छेषपर्वणिकार्यम् विक्रमित्वात् तत्रपूर्वणहव्यापिनीधात्था देवकर्मत्वात् आम्रयणंतु-

पर्वणिकार्यम् शरद्याग्रयणं नाम पर्वणि स्यात्तदुच्यते इति शोभनक्रोकेः तत्रापि शेषपर्वणिकार्यमिति प्रागुक्तम् तच्च त्रीहिभिरि
 द्वा त्रीहिभिरेव जेतय चैभ्यो यैरेष्वायैरेव यजेत त्रीहिभ्य इति श्रुत्यादर्शपूर्णमासयोरेककर्मत्वेनेकद्रव्यनियमादर्शेष्याः
 परंपोर्णमासेष्याश्च प्राग्भवतीति हेमाच्युदयः दर्शेष्याः परसुक्तमाग्रयणकंप्राक्पोर्णमासाच्च तदिति दीपिकोक्तेष्व तच्चा
 ग्रयणं चैथा त्रीत्याग्रयणं यवाग्रयणं श्यामाकाग्रयणं चैति एषां कालः श्रुतौ गृहमेधी त्रीहि यवाभ्यां शरदसंतयोर्यजेत-
 श्यामाकैर्नीचारे वर्षा स्थापत्काले नान्येनपुराणे वैति आपस्तंबोपि वर्षास्तश्यामाकैरेजत शरद त्रीहिभिर्वसंतयैरेयथर्तु-
 वेपुयचैरिति तत्रापिश्यामाकाग्रयणमनित्यमितरेव अनाहितानेर्नित्येयवाग्रयणं च कार्यमिति स्मार्ते चानुक्तत्वात् सूत्रे
 त्रीहियदेयतासंबद्धानामेव मंत्राणामात्मानाच्च आहितानेस्तयवाग्रयणस्याव्यनित्यत्वं अपि वक्रियायै वैधिति सूत्रान्
 यद्वा त्रीत्याग्रयणेन समानतंत्रता श्यामाकैस्तत्रस्तरं कुर्वीन्नाग्रयणम् यदि वा तदपि समानतंत्रमित्यादि नारायणह
 श्रमवतां स्तत्रममित्यलम् इदंच पर्वभावे शकृत्पक्षे देवनक्षत्रैरुत्तिकादि विशारवाते कार्यमिति स्मृत्यर्थसारे उक्तम् बोधाय-
 नीयेकैशवस्ताभिनाव्येयसुक्तम् परिशिष्टे श्यामाकैर्त्रीहिभिश्चैव यैश्चान्योन्यकालतः प्राग्यस्युज्यते च श्रं न त्वत्रा-
 ग्रयणात्स्यः त्रिकांडमंडनोव्येयम् यदात्वेतदाश्विनयोर्णमास्यां क्रियते तदैककालत्वादाश्वयुजीकर्मणोस्य च समा
 नामयनितदेतद्वनिकृता एकवर्हिरिध्याज्येति सूत्रे स्पष्टसुक्तम् अस्याकरणे प्रायश्चित्तसुक्तं स्मृतिचंद्रिकायां काल्यायनेन नि
 त्यपज्ञात्ये चैव वैश्वदेवद्वयस्य च अग्निस्वानवयज्ञेन गवान्नाशने तथा भोजने पतितान्नस्य च रुचैश्चान रोभवेत् का
 रिकापि अकृताग्रयणो श्रीघान्नयान्नं यद्विचैनरः वैश्वानराय कर्तव्यः चरुः पूर्णाहुतिस्तवेति ऋग्विधानेतु समिद्र

रायामंत्रचवर्षेवर्षेजपेच्छतम् आग्रयणंयदान्यूनंतदासंपूर्णभित्तदित्कक्तम् एतच्चापदिमलमासेकार्यमन्यथानेतिप्रा
 युक्तम् अन्योव्याहिंताग्न्यादिविशेषः शौनकादेशैयइत्यलंबहुना इत्याश्विनमासः अथकार्तिकमासः तुलासंक्रमेप्रा
 गपरादशैधिकाःपुण्याः रात्रौतुप्रारुक्तम् अथकार्तिकस्नानम् तत्रस्रथवीचंद्रोदयेविष्णुस्मृतिपादयोः तुलामकरमेपे
 बुभ्रातः स्नानेविधीयते हविष्यंब्रह्मचर्यंचभहापातकनाशनभित्तिसौरमासउक्तः प्राच्याश्वेतदेवाद्रियंने दाक्षिणात्यास्त
 आश्विनस्यतुमासस्ययाशुकैकादशीभ्रवेत् कार्तिकस्यत्रतानीहतस्यांचैमारभेत्कधीरितिपादोक्तेः भार्गवार्चनेच प्रार-
 भ्यैकादशीशुक्लामाश्विनस्यतुमानवः प्रातःस्नानंप्रकुर्वीतयाचत्कार्तिकभास्करइतिविष्णुरहस्योक्तेः हेमाद्रावादित्यपुरा
 णे पूर्णआश्वयुजेमासिपौर्णमास्यांसमाहितइत्कत्का मासंसमग्रंपरयाचभक्त्यासमाव्यतेकार्तिकपौर्णमास्यामित्यंतेकि
 धानाच्चाश्विनशुक्लैकादश्यांपौर्णमास्यांवारभ्यकार्तिकशुक्लद्वादश्यांपौर्णमास्यांवासमापयेदित्याहुः मदनपारिजातेवि-
 ष्णुः कार्तिकंसफलंमासंनित्यस्नायीजितेंद्रियाः जपन्हविष्यशुक्रशांतः सर्वपापैः प्रमुच्यते अत्रदेशविशेषः पादोकार्ति
 कंपक्रम्य कुरुक्षेत्रेकोटिरुणोगंगाथामपिनत्समः ततोधिकःपुष्करेस्याहारवत्यांचभार्गव पुण्याःपुर्व्यश्वसेवमुनयोम-
 थुराधिका दुर्लभाः कार्तिकोविभ्राग्रथुरायांचृणाभिह यत्रार्चितःसकंरूपभक्तैभ्यः संप्रयच्छतीति इदंचस्नानंकरशास्य
 पंचनदयतिप्रशस्तम् शतंसमास्तपस्तस्वाहृतेयस्याप्यतेफलम् तत्कार्तिकेपंचनदेसकृत्स्नानेनलभ्यते कार्तिकेविंदु-
 तीर्थेयोत्रह्रचर्यपरायणाः स्नास्यत्यसुदितेभानौभानुजातस्यभीःकुतइत्यादिकाशीखंडोक्तेः भानुजोयमः इदंचप्रातः
 स्नानंसंध्यांचकृत्वाकार्यम् तेनघिनेतरकर्मानधिकारा दितिवर्धमानः यद्यपिप्रातःसंध्यायाःसूर्योदयेसमाप्तिस्तथापि

वचनयत्नादनुदितहोमयंद्भव्यमि स्नानमंत्रश्रवणत्रैव कार्तिकेहंकरिष्यामिप्रातः स्नानंजनार्दन श्रीत्यर्थंनचदेवेशदामोद
 रमयासह इगमंत्रंसमुच्चार्यभौनीस्नायान्कृतीनरइति अर्घ्यमंत्रोपितत्रैव व्रतिनः कार्तिकेमासिस्नानस्यविधिवन्मम गृ
 हाणार्घ्यमयादत्तंदत्तुजैन्द्रनिष्टूदन नित्यनैमिषिके कृष्ण कार्तिकेपापनाशने गृहाणार्घ्यमयादत्तंराधयासहितीहूरे इभौ
 मंत्रोसमुच्चार्ययोर्घ्यमद्यंप्रयच्छति स्रवणरत्नपुष्पांबुपूष्पांशुपूष्पांशवेनपुण्यवान् स्रवणपूर्णौष्टचितेनदत्तानसंशयइति ए
 वंसंपूर्णस्नानाशक्तौव्यहंस्नायात् वाराणस्यांपंचनदेव्यहंस्नातास्तुकार्तिके अमीतेपुण्यवपुषः पुण्यभाजोतिनिर्मलाइ
 निष्प्रशीरुंडोकेः अथमालाधारणम् तत्रस्कांदेद्वारकामाहास्ये निवेद्यकेशवेमालां तुलसीकाष्ठसंभवात् वहनेयो
 नरोभक्त्यातस्यंचेनास्तिपातकम् नजत्यातुलसीमालां धात्रीमालांविशेषतः महापातकसंहर्त्रीधर्मकामार्थदायिनीम्
 त्रिणुधर्मं स्थोत्रुयाभिलोयानिधात्रीमालाकलोनृणाम् तावदूर्ध्वसहस्राणिवैकुण्ठेवसतिभवेत् मालायुगंनुयोनित्यं
 धात्रीतुलसिसंभवम् वहनेकंठदेशेनुकत्यकोटिदिवसेत् तुलसीकाष्ठसंभूतेमालेकृष्णजनप्रिये विभर्भित्तामहंकंठे
 कुरुमां कृष्णयज्ञभम् एवंसंप्राथम्यविधिवत्मालांकृष्णगलेपिताम् धारयेत्कार्तिकेयोवैभगच्छेदृष्णावंपदमिति अत्रमू
 ल्यम् तथा काशीस्वंडे कार्तिकेमासिमैयात्रायेः कृताभक्तिसरैः बिंदुतीर्थकृतस्थाने स्नेषामुक्तिर्नदूरतः भार्गवार्चनदी-
 निपुषेणकेशवम् अगस्तिकुस्तमैदंबंयोर्चयेच्चजनार्दनम् दर्शनात्तस्यदेवर्षेनरकंनानुतेनरः विहायसर्वपु
 वपूजितः समाःसहस्रंस्त्रीतोभवचेमथुसूदनः एष्टवीचंद्रोदयेपादौ कार्तिकेनार्चितोयेस्तु कर्मलैःकमलेक्षणः जन्म

दिषुविभेदनेषां कर्मलागृहे तथा कार्तिकेकेशचेपूजायेषां नाम्नासूतेः कृता तेभिर्भर्त्सरवेः पुत्रवसंनिभिदिवेशदा तुलसी
 दलक्षणे कार्तिकेयोर्चयेद्दरिम् पत्रेपत्रेसुनिश्चेषमौक्तिकं लभते फलम् तथास्कांदे कार्तिकमाहास्ये धात्रीछायेतु यः कुर्यात्सि
 डदानं महासुने सुक्तिं प्रयाति पितरः प्रसादान्नाधवस्यतु धात्रीफलविलिप्तसंगो धात्रीफलविभूषितः धात्रीफलकृताहारो नरो
 नारायणो भवेत् धात्रीछायांसमाश्रित्य योर्चयेच्चक्रधारिणम् पुष्पेषु श्वमेधस्य फलं प्राप्नोति मानवः तथास्कांदे कार्तिके
 मासि विभेदं धात्रीदक्षोपशोभिते वने दामोदरविष्णुं चित्रान्नेसोषयेद्विभुम् मूलेन पायसेनाथहोमं कुर्याद्विचक्षणः ब्राह्म
 णान् भोजयेच्छत्यास्वयं सुंजीतचंयुभिरिति तथा कार्तिके द्विदलत्रतं प्रागुक्तं कार्तिके द्विदलं त्यजेदिति पाद्येपि कार्तिक
 माहास्ये राजिकामाढकंचैव नैवाद्यात्कार्तिकव्रती द्विदलं तिलैलंच तथा न्यनतिदूषितम् स्कांदेपि कार्तिके वर्जयेत्तद्द्वि
 दलं बहुविजकम् माषमुहमसूराश्च चणकाश्च कुलित्यकाः निध्यावाराजमाषाश्च आदभ्या द्विदलं स्मृतम् नूतनान्यपि
 जीर्णानि सर्वाण्येतानि वर्जयेत् अत्रकेचित्तु उत्तिसमये दलद्वयं यस्य भवति तत् भूतपूर्वगत्या द्विदलमित्कच्यत इत्याहुः
 उदाहरंति च बीजमेव समुद्भूतं द्विदलं चांकुरं विना दृश्यते यत्र सस्येषु द्विदलं तन्निगद्यत इति अन्येतुलक्षणायामाना-
 भावान् वचनस्य च निर्मूलत्वात् द्विदलात्मकं यस्य स्वरूपं तदेव वर्जयेदित्याहुः तथा नारदीये कार्तिके वर्जयेत्तलं कार्तिके व
 र्जयेत्तु च कार्तिके वर्जयेत्तलं कार्तिके शकुकुसंधितम् कास्यंतसात्रभोजनम् शकुप्युषितम् संधितं लवणशाकः तत्रैव
 कार्तिके विष्णुमूर्त्त्येदीपदानाद्विषं व्रजेत् तथा कार्तिके तु कृतादीक्षानृणां जन्मविमोचनी तथा कार्तिके कृच्छ्रसेवीयः प्रा
 जापस्य परोधया एकांतरोपचासीवाचित्रात्रोपोपितोपि वा षट्वाद्वादशपक्षं वा मासं वा वरवर्षाणि एकभक्तेन न क्तेन त-

थैवायाचितेनच उपवासैर्नपैक्षेणत्रजनेपरसंपदस् अन्येपिनियमाः प्रागुक्ताः श्राद्धसुकंस्कारैः श्रीहयोयवगोधूमाः
 प्रियंगुनिलशालयः एतेहिसात्विकाः प्रोक्ताः स्वर्गमोक्षफलप्रदाः काशीरकुंडे ऊर्जयवान्मम्भीयाद्देवान्मथवापुनः हे
 नाकंसूरणंचैवशूकाशिंबीश्वकर्जयेत् पृथ्वीचंद्रोदयेपादौ नोर्जेचंध्योचिधानव्योत्रतिनाकेनचित्क्वचित् तथा नारदीये
 अत्रनेनक्षपेद्यस्तु मासं दामोदरप्रियम् तिर्यग्योनिमवाप्तौतिनात्रकार्याविचारणा अन्यान्यपि तांबूलतैलकेशकर्तना
 दिवर्जनसंकल्परूपाणि प्रागुक्तानि तथाकार्तिके आकाशदीपउक्तोनिर्णयामृतेपुष्करपुराणे तुलायांतिलतैलेनसायं
 कालेसमागते आकाशदीपयोदद्यान्मासकंहरिंप्रति महतींश्रियमाप्तौनिरूपसौभाग्यसंपदमिति तद्विधिश्चहेमा
 द्रो आदिपुराणे दिवाकरेस्वाचलमौलिभूतेगृहाददूरेपुरुषप्रमाणम् शूपाकृतिंयज्ञियरक्षदारुमारोव्यभूमावधनस्य
 मूर्ध्नि यवांगुलच्छिद्रुत्तुतास्तुमध्येद्विहस्तदीर्घाअथपट्टिकास्तु कृत्याचनस्तोष्टदलाकृतीस्तु याभिर्भवेदष्टदिशानु-
 सारी तंरूपिंकायांतुमहाप्रकाशोदीपः प्रदेशोदलगास्तथाशौ निवेद्यधर्मायहरायभूत्येदामोदरायाव्यधधर्मराज्ञे प्र-
 जापनिभ्यस्त्वथसस्तिनृभ्यः प्रेतेभ्यएवाथतमस्थितेभ्यइति अपरार्केत्वन्योमंत्रउक्तः यथा दामोदरायनभसितुला
 यांतोलयासह प्रदीपंतेप्रयच्छामि नमो नंतायवेधसइति कार्तिककृष्णचतुर्थीकुरकचतुर्थी साचंद्रोदयव्यापिनीयात्या
 दिनद्वयेनत्वेपूर्वांतत्रैयजूजाद्याम्नानात् कार्तिककृष्णाद्दशरीगोवत्ससंज्ञा साप्रदोषव्यापिनीयात्या दिनद्वयेतत्वेपूर्वायु
 ग्मवाक्यात् वत्सपूजावटश्वैवकर्तव्या प्रथमेहनीतिनिर्णयामृतेभिधानाच्च अत्रविशेषोमदनरत्ने भविष्ये सवत्सांतु
 ल्यवर्णांचिशीलिनींगांपयस्विनीम् चंदनादिभिरालिव्यपुष्पमालाभिरर्चयेत् अर्घ्यंताम्रमयेपात्रे कृत्वापुष्पाक्षतेस्त्रिले

पादमूलेतु दद्याद्द्वैमंत्रेणानेपांडव क्षीरोदारणवसंभूतेस्करास्करनमस्कृते सर्वदेवमयेभानर्तुहाणाध्यंनमो नमः ततो मापादिसं
 सिद्धान् चटकान्विनिवेदयेत् स्करभिलंजगन्भान्तर्देविविष्णुपदेस्थिता सर्वदेवमयेभ्योसंभयादत्तमिमं ग्रस ततः सर्वमये देवि सर्व
 देवैरलंकृते मातर्ममाभिलषितं सफलं कुरु नंदिनि इति प्रार्थयेत् तथा तद्दिने तैलपक्वं च स्थाषीपक्वं सुधिश्चिर गोक्षीरंगो घृतं
 चैव दधितं कंच चर्जयेत् ज्योतिर्निबन्धेनारदः आश्विनैरुष्णपक्षे तु द्वादश्यादिषु पंचसु तिथिषुक्तः पूर्वरात्रे नृणां नीराजनाति
 थिः नीराजयेतुर्देवोस्तु विप्रान् रागाश्वतुरंगमान् ज्येष्ठान् श्रेष्ठान् जघन्यांश्च भान्तु सुख्यांश्च योषित इति निर्णयाभृतेस्कां दे
 कार्त्तिकस्य सिते पक्षे त्रयोदश्यानिशासुरे यमदीपं बहिर्दद्यात्पमृत्कर्विनश्चति मंत्रस्त मृत्कनापाशदंडाभ्यां कालेन श्या-
 मया सह त्रयोदश्यादीपदानात्सूर्यजः प्रीयतां भवेति कार्त्तिके रुष्णा चतुर्दश्यां प्रभाने चंद्रोदये भयं कुर्यात् तदुक्तं हेमोद्रे
 निर्णयाभृते च भविष्योत्तरे कार्त्तिके रुष्णा पक्षे तु चतुर्दश्याभिर्नोदये अवश्यमेव कर्तव्यं स्नानं नरकभीरुभिः इत्यश्रुतं म-
 दनरत्नैर्विधूदय इति पाठः दिनोदय इति पादात् सूर्योदयोत्तरं त्रिसुहृते स्नानं च दत्तांगोडानां तद्भुक्षारिणां चार्त्तैव पूर्ववि-
 द्धं चतुर्दश्याकार्त्तिकस्य सिते तरे पक्षे प्रत्यूषसमये स्नानं कुर्यात्प्रयत्न इति स्मृतिदर्पणेपि चतुर्दशीचाश्वजुजश्च रुष्णा-
 स्त्वात्यर्क्षशुक्लान् च भवेत्प्रभाने स्नानं समभ्यज्य नरैस्तु कार्यं स्तगंधं तैलेन विभृत्तिकामैरिति एथो चंद्रोदये पाद्ये आश्वसुकृ-
 ष्णपक्षस्य चतुर्दश्यां विधूदये तिलतैलेन कर्त्तव्यं स्नानं नरकभीरुणेति कर्त्तव्यं मंगलस्नानं नरैर्निरयमीरुभिरिति कालादर्श-
 पाठः उभयत्राश्वयुगित्यमावास्यांतं मासमभिमेत्योक्तम् तथा तैले लक्ष्मीर्जले गुंगादीपावल्याश्चतुर्दशीम् भाव्येति शेषः
 प्रातः स्नानं तु यः कुर्याद्यमलोकां पश्यतीति दिनद्वयेपि चंद्रोदये चतुर्दशीसत्येन दभावे व्यरुणोदये संपूर्णं स्वर्देवादिमद्वये च-

तुदशीसमत्वेचपूर्वेदिनेभ्यंगं कुर्यात् पूर्वंविद्वच्चतुर्दश्यामितिवचनात् पूर्वीदिनेपरदिनएववासत्वेसैवधात्वा दिनद्वयैष्य
त्वेअरुणोदयव्यापिनीशात्वा पक्षेप्रत्यूषसमयइत्युक्तेः वक्ष्यमाणवचनाच्च तदभावेत्तुचतुर्दशीह्रासपूर्वैर्धः प्रवेशयपूर्वे
न्दिनयोदशीमध्यएवाभ्यंगं कुर्यादितिदिशिवोदासः केचिद्वचनमपिसाधकत्वेनवदन्ति तित्यादौनुभवेद्यावान्द्रासोद
ङ्किः परेहनि तावान्द्रात्वाः सपूर्वे चरदृष्टोपिस्वकर्मणिनि तन्मंदं नहीदं वचनं पूर्वीदिनस्यापूर्वे शास्त्रत्वविधने नैकैकभ-
क्तजन्माष्टम्यादौ दिनद्वयेकर्मकाल व्याप्त्यभावे सर्वत्रपूर्वदिनस्य शास्त्रत्वप्रसंगात् किंतु यत्रैकभक्तादौ दिनद्वयेकर्मकालव्या-
प्त्यभावे वाक्यांतरेणन्यायेनवापूर्वदिनस्य शास्त्रत्वमुक्तम् तत्रसुरव्यकाले तत्तिथेरभावेपितत्रैवास्तुद्यानबोधकमिदम् नचा
न्नदस्तीति यत्किंचिदेतत् तेनचतुर्थयाभगाभिनीशात्वा अतएवसर्वज्ञनारायणः तथा कृष्णचतुर्दश्यामाशिवनेकीद-
यासुरा यामिन्याः पश्चिमैयामेतेलाभ्यंगो विशिष्यन् इति सृगांकोदयवेलायां त्रयोदश्यां यदा भवेत् दर्शयामाशिवनेकीद-
दुःस्वशां कभयप्रदमिति कालादर्शत्रयोदशीनिषेधाच्च तेनायमर्थः यथाग्निहोत्रेयावज्जीवंसायंप्रातः कालेषु व्याप्यरू
लस्यगुरुत्वं तथात्रचतुर्दशीचतुर्थयामारुणोदयचंद्रोदयानामुत्तरोत्तरस्य व्याप्यत्वाद्गुरुत्वमिति यदपिदिवोदासीचे त्र
योदशीपद्युप्रातः क्षयं भाति चतुर्दशी रात्रिशेषेत्वमावास्यातदाभ्यंगे त्रयोदशीतिवचनं नरेभाद्रिनिर्णया मृताद्यलित्ति-
तत्वेन निर्मूलम् समूलत्वेपि चतुर्दश्याः सूर्योदयद्वयासंबधित्वरूपः क्षयोत्रविचक्षितः सूर्योदयात्वाक् समासोच्चंद्रोदयं
कालसत्वेचनेधेयांगिकारात् किंतु अभ्यंगकालात्प्राक् समाप्तिरूपोत्रह्रासः क्षयशब्देनविचक्षितः सचारुणोदयात् चतु-
र्थयामाद्वा प्राक्यदाह्रासस्तत्परमिदं अतएवसर्वज्ञनारायणेनचतुर्थयाममात्रेस्नानमुक्तम् तथाचोदाहृतम् तथा कृष्ण

चतुर्दश्याभिति ज्योतिर्निर्वन्धेनारदोपि इषासितचतुर्दश्याभितुक्षयतिथावपि ऊर्जदोस्वातिसंयुक्ते तदादीपावलीभवेत् कुर्वा
 स्मलग्नमेतच्चदीपोत्सवदिनत्रयम् चेतुत्रयोदशीमध्येस्नानमाहुस्तेषामाशयं नविद्यत्यलंभूयसा परपि अरुणोदय-
 तोन्यत्रिक्तायांस्नानियोनरः तस्याब्दिकभयोधर्मो नश्यत्येवनसंशयइतिदिवोदासीयेभविष्यवचनंतन्पुरव्यकाठेरुणोद-
 पेचतुर्दश्याभितेत्रैरस्नानज्यामित्येवंपरमितिसर्वसिद्धम् चतुर्घटिकात्मकोरुणोदयइति तत्रैयोक्तम् तथा मदनरत्ने
 पाद्ये अपामार्गमथोतुंवीप्रपुन्नाटमथापरम् भ्रामयेत्स्नानमध्येनरकस्यक्षयायैवै प्रपुन्नाटश्चक्रमर्दः मंत्रस्तु सी
 मालोचसमायुक्तसंकंठकदलान्वित हरपापमपामार्गभ्राम्यमाणः पुनः पुनरिति अस्मामेवप्रदोषेदीपान्दद्यादित्यक्त
 म् हेमाद्रौस्कांटे ततः प्रदोषसमयेदीपान्दद्यान्मनोरमान् ब्रह्मविष्णुशिवादीनां भवनेषु मठेषु चेति दियोदासीयेपि ब्रा-
 ह्मे अमावास्याचतुर्दशयोः प्रदोषेदीपदानतः यममार्गाधिकारेभ्योसुच्यनेकातिकेनरः खंडतिथौनुपूर्वेन्हिप्रदोषेदीपान्
 दत्वापरेद्यः स्त्रायादिति दिवोदासीयेउक्तम् अत्रनरकोट्टेशेनचतुर्गित्युक्तेदीपदानंकार्यम् तत्रमंत्रः दत्तोदीपश्चतुर्दश्या
 नरकघ्नितयेमया चतुर्पर्विसमायुक्तः सर्वपापापनुत्तये तत्रैवलंगे माषपत्रस्यशाकेनशुक्लातत्रदिनेनरः प्रेनारुघ्यायां
 चतुर्दश्यांसर्वपापैः प्रसुच्यते अत्रयमनतर्पणमुक्तंमदनपारिजतेष्टुमनुना दीपोत्सवचतुर्दश्यांकार्येतुयमनतर्पणम् मद्र
 नरत्नेत्राले अपामार्गस्यपत्राणिभ्रामयेच्छिरसोपरि ततश्चतर्पणंकार्यधर्मराजस्यनामभिः यमायधर्मराजायमृत्य
 वैचानकायच वैवस्वतायब्रह्मायसर्वभूतक्षयायच औदुंबरायदधायनीलायपरमेष्ठिने वक्रोदरायत्रिनाथचित्रगुप्ता
 ययेनमइति तर्पणप्रकारस्तु हेमाद्रौ एकैकेनतिलैर्मिश्रान्दद्याच्छीन्जलांजलीन् संवत्सरकृतंपापंतक्षणादेवन-

श्वनि . तथा मदनरत्नेस्कांदे दक्षिणाभिमुखो भूत्वा तिलैः सव्यं समाहितः देवतीर्थेन देवत्यासिलैः प्रेताधिपोयतः तथा
 यज्ञोपवीनिनाकार्यं प्राचीनाधीनिनाथवेति इदं जीवसित्तृकेणापिकार्यम् जीवसित्तापिकुर्वीत तर्पणं च मभीष्मयोरिति पा-
 दौक्तेः अत्र भीष्मनर्पणमस्युक्तं दिवोदासीये तत्प्रकारस्त्वमाघे च क्ष्यते इति नरकचतुर्दशी कार्तिका माघास्यायां प्रातरभ्यं
 गंकुर्यात् तदुक्तं कालदर्शं प्रस्यूषाश्वयुग्दर्शं कृताभ्यंगदिमंगलः भक्त्या प्रपूजयेद्देवीमलक्ष्मीविनिवृत्तये अस्य व्याख्य
 ने आदिशब्दात्तंच त्वगुदकत्त्वानादेरुपसग्रहः तदुक्तं पुष्करपुराणे स्वामीस्थितेरयाचिंदुर्यदिस्वातिगतो भवेत् पंचत्वगुद
 कत्वाथीकृताभ्यंगविधिर्नरः नीराजितो महालक्ष्मीमर्चयन् अथिपमश्रुते आश्वयुक्दर्श इति दर्शशब्दः प्रस्यूषस्वानिशु
 क्तनिधिपरः तदुक्तं ब्राह्मे ऊर्जेशकुट्टिनीयायां तिथिषु स्वाति ऋक्षगे भानवो मंगलस्वाथीनेच लक्ष्म्यावियुज्यते तत्रैव
 इयेभूते च दर्शे च कार्तिकप्रथमे दिने यदा स्वाती तदाभ्यंगस्वानुंकुर्यादिनोदये कश्यपसंहितायां तु दीपावलिदर्शं प्रक्रम्य इ
 दुक्षयेपि संत्रानोरयोपाने दिनक्षये तत्राभ्यंगो न दोषाय प्रातः पापापनुत्तय इति स्वातियोंगविनाप्यभ्यंगउक्तः मास्त्ये
 दीपे नीराजनादत्र सेषादीपावलीस्मृता अत्र विशेषो हेमाद्रौ भविष्ये दिवा तत्र न भोक्तव्यमृते बालानुराज्जनान् प्रदोषसम-
 ये लक्ष्मीं पूजयित्वा ततः क्रमान् दीपवृक्षाश्च दातव्या शक्त्या देवगृहेषु च तत्रैवाभ्यंगमभिधाय एवं प्रभातसमये त्वमा-
 गास्यां नराधिप कृत्या तु पार्वणश्राद्धं दधि क्षीरघृतादिभिः दीपान्दत्त्वा प्रदोषे तु लक्ष्मीं पूज्य यथाविधि स्वलं कृतेन भोक्त-
 व्यं सितवत्सोपशोभिना अयं प्रदोषव्यापी ग्राह्यः तुलासंस्थे सहस्वांशो प्रदोषिभूतदर्शयोः उल्काहस्तानराः कुर्युः पितृ-
 णां मार्गदर्शनमिति ज्योतिषोक्तेः दिनद्वये सत्पेपरः दंडैकरजनीयोगे दर्शः स्यात्तु परे हनि तदाचिहायपूर्वैकः परे न्दिस्करव

रात्रिकेति धितस्त्वैज्योतिर्वचनात् दिवोदासीयेतु प्रदोषस्य कर्मकालत्वात् अर्धरात्रे भवत्येव लक्ष्मीराश्रयितुं ग्रहान् अ-
 तः स्वलं कृतालितादीर्घैर्जाग्रज्जनोत्सयाः स्रधाधचलिताः कार्योः पुष्यमालोपशोभिता इति ब्राह्मोक्तेश्च प्रदोषादर्धरात्र-
 व्यापिनीमुख्या एकैकव्यासौपरेव प्रदोषस्य मुख्यत्वादर्थरात्रेऽनुष्ठेयाभावाच्च यत्तु अपराण्ये प्रकृतं व्यंश्राहं पितृपरा-
 यणोः प्रदोषसमये राजन् कर्तव्यादीपमालिकेति क्रमः ससंपूर्णनिधावेव प्राप्तेरनुवादो न विधिः तत्तत्कर्मकालव्यासेर्ब-
 लवत्वात्संपूर्णनिधौ प्रास्थारं वदति थावप्रास्थविध्यनुवादविरोधाच्चेक्यक्तम् अत्रैव दर्शोपरशरत्नैलस्मीनिः सारणासुक्तं सदन-
 रत्नैर्भवित्ये एवं गते निशीथे तु जने निद्रार्थलोचने तावन्नगरनारीभिः शूर्पण्डिडिमवादनैः निष्कास्यते प्रवृत्त्याभिरलस्मी-
 लितगृह्णाणात् कार्तिकशुक्लप्रतिपदि गोत्रीलनसुक्तं निर्णयामृते अस्यामेव रात्रौ बलेः पूजोक्ता हेमाद्रौ भविष्ये छत्वेत-
 त्सर्वमेवैह रात्रौ देत्यपतेर्बलेः पूजां कुर्यान्नृपः साक्षाद्भूमौ मंडलकेशभे बलिमालिख्य देत्येन्द्रवर्णकैः पंचरंगकैः गृह-
 स्वमध्ये शालायां विशालायां न तोर्वयेत् लोकश्चापि गृहस्यांतः शय्यायां शङ्कुतंडुलेः संस्थाय्य बलिराजानं फलेः पुष्येऽश्रपूज-
 येत् गंत्ररूपपात्रे बलिराजनमस्तुभ्यं देत्यदानवंचदित इन्द्रशत्रोभराराने विष्णुसान्निध्यदो भवेति तथा बलिमुद्दिश्य
 दीयते दानानि कुरु नंदन यानि तान्यक्षयाण्याहुर्मथैवं संप्रदर्शितमिति तदेतत्पूर्वविद्धप्रतिपदि कर्तव्यम् पूर्वविद्धाप्र-
 कृतव्याधिवराभिवर्लोदिनमिति हेमाद्रौ पात्रोक्तेः माधवोपि बस्तुत्सवं च पूर्वैक्यरूपचासवदाचरेदिति निर्णयामृतेपि
 याकुहूः प्रतिपन्मिश्रातत्रगाः पूजयेन्नृप पूजनाच्छीणि वर्धते प्रजागावो महीपतिरिति तथा भद्रायां गोकुलक्रीडासदे-
 शो वैविनश्यति भद्रायां द्वितीयायाम् तथा प्रतिपद्यग्निकरणं द्वितीयायां तु गोर्वनम् छत्रछेदं करिव्येने वित्तनाशं कुल

क्षयमिति तथा प्रतिपद्दशसंयोगेऋतुगणान्तम् परविद्वेषुयः कुर्यात्पुत्रदौरधनक्षयइति देवलचचनाच्च एतेचवि-
 धिप्रतिषेधाः पूर्वादिनेप्रतिपदः सायान्हव्यापित्वेद्वितीयदिनेचंद्रदर्शनसंभवेचज्ञेयाः गवांऋतुदिनेयत्ररात्रौदृश्येत्तचंद्र-
 माः सोमोराजापशून्हंसरभिः पूजकांस्तथेतिपुराणसमुच्चयात् दिनद्वयेसायान्हव्यापित्वेतुपरैवग्राह्या वर्धमानति-
 थोनदायतासार्धत्रियामिका द्वितीयावृद्धिगाभित्वादुत्तरात्रचोव्यतइति तथात्रियामगादर्शतिथिर्भवेचेत्सार्धत्रियामा-
 प्रतिपद्दृष्टे दीपोलवेतेमुनिभिः प्रदिष्टे अतोन्वयापूर्वयुतेविधेयइतिपुराणसमुच्चयादितिनिर्णयामृतकारः सार्धत्रि-
 यामिकेत्यनेनचंद्रदर्शनाभावरक्तः द्वितीयायाः पंचधाविभक्तदिनचतुर्थीशरूपापराणहव्यासावेवचंद्रदर्शनसंभवात्
 वयंत्वेनद्वचनद्वयपूर्वविदासंभवेवेदितव्यमितिद्वमः दिनद्वयेप्रतिपदः सायान्हव्यास्यभावेतुपूर्वैव रात्रौवल्लिपूजा-
 विधानेनकर्मकालव्यापित्वात् परदिनेचंद्रोदयेतन्निषेधादितिदिक् मदनरत्नेतुपूर्वविदायांगोऋतुना नीराजनमंगलमा-
 लिकेनूत्रचकार्ये कान्तिकेशकूपक्षेत्रुविधानद्वितयंभवेत् नारीनीराजनंप्रातः सायंमंगलमालिका यदावप्रतिपत्त्व-
 त्यानारीनीराजनंभवेत् द्वितीयायांतदकुर्यात्सायंमंगलमालिकामितिब्राह्मोक्तेः लभ्यतेयदियाप्रातः प्रतिपद्दृष्टिका-
 द्वयम् तस्यांनीराजनंकार्यंसायंमंगलमालिकेतिभविष्योक्तेः प्रातर्वायदित्ठभ्येत्प्रतिपद्दृष्टिकाशुभा द्वितीयायांतदा
 कुर्यात्सायंमंगलमालिकाम् कान्तिकेशकूपक्षेत्रुत्समावास्याघटीद्वयम् देशभंगभयान्नेचकुर्यान्मंगलमालिकामिति
 देवीपुराणांचेत्सक्तम् अत्रविशेषोद्देशोद्देशो वलिप्रतिपदंप्रक्रम्य तस्मान् द्यूतंप्रकर्तव्यंप्रभातितत्रमानवेः तंस्मिन्
 द्यूतेजघोपस्यतस्यसेवत्सरंजयः पराजयोविरुद्धश्चलाभनाशकरोभवेत् दधितामिन्ध्वसहितैर्नेयासाचभवेन्नशो

अत्रगोवर्धनपूजादि मार्गपालीपूजादिवीकं हेमाद्रौ निर्णयामृतैश्चस्कां दे प्रातर्गोवर्धनं पूज्यधृतं चापिसमाचरेत् शूषणीयास्त-
 थागावः पूज्याश्चावाहदोहनाः गोवर्धनश्चगोमयेनकार्यंश्चित्रेणवा मंत्रस्त गोवर्धनधाराधारगोकुलत्राणकारण बहुबाहुकृतं
 छायागवोकोटिप्रदोभव गोमंत्रस्त लक्ष्मीर्षालोकपालानां धेनु रूपेण संस्थिता घृतं च हतियज्ञार्थे मम पापं व्यपोह तु तत्रैव स्कां
 दे ततोपराह सपथे पूर्वस्यां दिशि भारत मार्गपालीं प्रबध्नीयात्तुंगे स्तंभे थपारपे कुशाकाशमयीं दिव्यां लंबकैर्बहुभिर्मुने
 दर्शयित्वा गजानश्वान्सायमभ्यास्तलेनयेत् कृते हीमे द्विजे द्वैस्त वधीयात्मार्गपालिकाम् नमस्कारं ततः कुर्यान्मंत्रेणानेन
 स्तत्र न मार्गपालिनमस्तेस्त सर्वलोकस्तवप्रदे विधेयैः पुत्रदाराद्यैः पुनरेहि व्रतस्य मे नीराजनं च तत्रैव कार्यं राष्ट्रजयप्रदम्
 राजानोरान्जपुत्राश्च ब्राह्मणाः शूद्रजातयः मार्गपालीं समुह्य नीरुजः स्कः स्तवान्विताः तत्रैवादित्यपुराणे कुशकाशमयीं
 कुर्याद्दृष्टिकां स्तद्वानवाम् तामेकतोरान्जपुत्राहीनवर्णास्तथान्यतः गृहीत्वा कर्षयेद्युक्तां यथासारं सुहृद्भुक्तुः जयेन्नहीनजानी-
 नांजयोरान्जस्तवत्सर भिति यमद्वितीया तु प्रतिपद्यता ग्राह्येत्कक्तं निर्णयामृताद्यौ यमद्वितीया मध्याह्नव्यापिनी पूर्वदिश्वचेति
 हेमाद्रिः अत्रविधोषो हेमाद्रौ स्कां दे ऊर्जे शक्नु द्वितीयायामपराह्णे र्वये यमम् स्नानं कृत्वा भानुजायां यमलोकं न पश्यतीति
 ऊर्जे शक्नु द्वितीयायां पूजितस्तर्पितो यमः वेष्टितः किन्नेरेर्दृष्टे स्तस्मै यच्छ्रुतिवांछितम् तथाभाविव्ये प्रथमाश्रावणेमासित
 थाभाद्रपदेतरा तृतीयाश्वशुजेमासि चतुर्थी कर्तिके भवेत् श्रावणे कडुधानाभ तथाभाद्रे च गीर्मला आश्विने प्रेतसंचारा
 कर्तिके याम्य कामते कृत्वा प्रथमायां व्रतं द्वितीयायां सरस्वती पूजा तृतीयायां श्राद्धसुक्ता चतुर्थ्यामुक्तं कर्तिकेशुकूपद्व-
 स्याद्वितीयायां युधिष्ठिर यमो यमुनया पूर्वं भोजिनः स्वगृहेर्वितः अतो यमद्वितीयेयं त्रिषु लोकेषु विधुता अस्यां निजगृ

हेविप्रनभोक्तव्यंतनोर्नरैः स्नेहेनभगिनीहस्ताद्रोक्तव्यंपुष्टिवर्धनम् दावानिचप्रदेयानिभगिनीभ्योविधानतः स्वर्णालंका
 रवस्थान्नपूजासत्कारभोजनैः सर्वाभगिन्याःसंपूज्याअभावेप्रतिपन्नकाः प्रतिपन्नाःमाताभगिन्य इतिहेमाद्रिः पितृव्य
 भगिनीहस्तात्प्रथमायांसुधिधिर मातुलस्यसुताहस्तात्द्वितीयायांतथानृप पितुर्मातुःस्वस्रःकन्येतुतीयायांतयोः करान्
 भोक्तव्यंसहजायाश्चभगिन्याहस्तनःपरम् सर्वासु भगिनीहस्तात्भोक्तव्यंबलवर्धने यस्यातिथौयमुन्नयायमराजदेवः
 संभोजितः प्रतिजगत्त्वस्तुसौहृदेन तस्यांस्वस्रः करतलादिहयोश्चुनक्तिप्रामोतिरत्नसखथान्यमनुचमंसः गौडास्त यमं
 चचित्रगुपंचयमदृतांश्चपूजयेत् अर्घ्यभ्वात्रप्रदातव्योयमायसहजद्वेषैः मंत्रैः एत्थेहिमार्तेडजपाशहस्तयमांतकारं
 कथारामरेश भ्रातृद्वितीयाकृतदेवपूजांगृहाणवाद्यैर्भगवन्नमस्ते भ्रातस्तवानुजाताहंशुंक्ष्वभक्तमिदंशुभम् प्रीतयेय
 मराजस्ययसुनायांविशेषतः ज्येष्ठाग्रजातेनिवदेदितिस्मार्ताः इत्यन्नद्यानमित्यव्याहुः ब्रह्मांडपुराणेषु यातुभोजघने
 नारीभ्रातरंशुग्मकेतिथौ अर्चयेच्चापितांबूलेर्नसाविधव्यमाशुयात् भ्रातराशुःक्षयोराननूनभवेत्तत्रकार्हिचिदिति का
 र्तिकशुक्लनवमीशुगादिः सायोर्योर्णिहकीयाद्या शुकूपक्षस्थत्वात् अत्रपिंडरहितंश्राद्धंकरतव्यम् अन्यत्रागुक्तम् अत्रै
 रविष्णुत्रिरात्रसुक्तेहेमाद्रोपाद्ये कार्तिकेशुकूनवमीपवाप्यविवर्जितेद्रियः हरिंविधायसोवर्णंतुलस्यासहितंविष्णुं पूजये
 द्विधिवद्भस्मात्रतीतत्रयम् एवंयथोक्तविधिनानुर्याद्वैवाहिकंविधिभिति कार्तिकशुक्लेकादश्यांभीष्मपंचकत्रत
 मुक्तम् नारदीये अतोर्नरैः प्रयत्नेनकर्तव्यंभीष्मपंचकं कार्तिकस्यामलेपद्वेस्मात्वासम्यग्यतव्रतः एकादश्यांतुगुण
 याद्रुतंपंचदिनात्सकमिति तद्विधिस्तुगोमयेनस्मात्त्वामौनीपंचामृतैः पंचगव्यैर्विष्णुं संस्माप्यसंपूज्यपायसंनिवेद्य

स्थापनमुक्तं हेमाद्रौ ब्राह्मि एष्यदश्यांच शकृष्णयां कार्तिके मासिकेशवम् प्रकृतं बोधयेद्रात्रौ श्रद्धाभक्तिसमन्वित इति मदनर
 लेभधिव्ये कार्तिकेशकृष्णपक्षे तु एकादश्यां एथास्तु मंत्रेणानेन राजेन्द्रदेवमुत्थापयेद्विजः रामार्चनचंद्रिकादौ तु द्वाद
 श्यामुक्तम् पारणाहेपूर्वरात्रे घंटादीन्वाद्ये न्युहुरिति अत्र देशाचारतो व्यवस्था तत्रैव देवदेवस्य स्नानं पूर्वमहन्द्भवे
 त् महापूजानंतः कृत्वा देवमुत्थापयेत्कथीः मंत्रास्तु वाराहपुराणे उक्ताः ॐ ब्रह्मेन्द्ररुद्राग्नि कुबेरसूर्यसोमादिभिर्वेदि
 तवंदनीय बुध्स्वदेवेशजगन्निवासमंत्रप्रभावेन स्मरवे न देव इयं तु द्वादशी देवप्रबोधार्थं विनिर्मिता त्वयैव सर्व-
 लोकानां हितार्थं शेषशाधिना उत्तिष्ठोत्तिष्ठ गोविंदस्य जनिद्रांजगस्यते त्वयि कस्यै जगन्नाथजगत्सर्वं भवेदिदं उच्यते
 त्रैलोक्ये सर्वसुत्तिष्ठोत्तिष्ठ माधव गतामेधावियच्चैव निर्मलं निर्मलादिशः शारदानिचतुष्पायाणि गृहाण मम केशव इदं
 विष्णुविप्रोक्तो मंत्र उत्थापने हरेरिति एवं देवमुत्थाप्य नदग्रे चानुर्गम्य ब्रतसमाप्तिं कुर्यात् तदुक्तं भारते चतुर्थाष्ट्य
 धेन्वीर्णं चानुर्गम्य ब्रतं नरः कार्तिकेशकृष्णपक्षे तु द्वादश्यां नत्समापयेत् लघुनारदीये चानुर्गम्य ब्रतानां च समाप्तिः कार्ति
 के स्मृता मंत्रश्च निर्णयामृते सनत्कुमारोक्तः इदं ब्रतं मया देवकृतं प्रीत्येतव प्रभो न्यूनं संपूर्णतां यातु त्वत्प्रसादाज्ज-
 नार्दनेति अथ वाराहोक्तो बोधिनीविधिः एकादश्यां रात्रौ कुंभे घृतपात्रोपरि हेमं माषभित्तं मत्स्यं पंचामृतेन संस्थाप्य कुं
 कुमपीतवस्त्रसुगणपद्याधौः संपूज्य मत्स्यादिदशावतारान् संपूज्य जागरुकृत्वा प्रान्तं देवमाचार्यं च वस्त्राधौः संपूज्य जगदादि-
 जगद्गोप्यो जगदादिरनादिमान् जगदाद्योजगद्योनिः प्रीयतां भोजनार्दन इति नलादक्षिणां दत्त्वा ब्राह्मणान् भोजयेदिति तथा-
 ब्राह्मे महातूर्यं वैरात्रौ भ्रामयेत्स्यं दने स्थितम् उच्यते देवदेवेशं नगरे पार्थिवः स्वयम् चतुरो वार्धिका न्मासान् च निय-

प्रयस्य यत्कनम् कथयित्वा हि ज्ञेभ्यस्तद्दद्यात्प्रत्यासदक्षिणम् यस्य भस्वस्य नियमः हतस्तद्द्रव्यं दद्यादित्यर्थः इदं शुकना
 स्मादावपि स्तार्यम् आशौचैतु पूजामन्येन कारयेत् कार्तिकशुक्लद्वादशीपोर्णासासीचमन्वादिः सायैर्वर्षिहकीग्राह्या
 अन्यत्रायुक्तम् कार्तिकशुक्लचतुर्दशीवैकुण्ठसंज्ञा साविष्यपूजायां रात्रिव्यापिनीग्राह्या दिनद्वयेतद्वाप्तौ निशीथ-
 प्रदोषो भयव्यापिनीग्राह्या तदुक्तं हेमाद्रौ भविष्ये कार्तिकस्थसिते पक्षे चतुर्दशयोनराधिप सोपवास्तु संपूज्य हरिं
 रात्रौ जितेन्द्रिय इति अस्या एव विशेषश्च प्रतिष्ठादिनत्वात्तस्यैत्यर्थं यदोपवासादि क्रियते तदारूणोदयव्यापिनीग्रा-
 ह्या तदुक्तं त्रिस्थलीसेतोसनकुमारसंहितायाम् वर्षे च हेमलं चारव्ये मासे श्रीमानि कार्तिके शुक्लपक्षे चतुर्दश्याम-
 रुणाभ्युदयं प्रति महादेवतिथौ त्राहो सुहर्ते मणिकर्णिके स्नात्वा विशेषेश्वरोदेव्या विशेषेश्वरमपूजयति तत्सूर्वदि-
 ने चोपवासः कार्यः ततः प्रभाते विमले कृत्वा पूजां महाशुताम् देवपाणेर्महाधास्त्रिवनेस्मिन् कृतपारण इति तत्रैवो-
 क्तैः शिवरहस्येपि पूजाजागराद्युक्तोक्तम् ततोरूणोदयेजाने स्नात्वा स्नात्वा च भस्मना संध्यां समाव्य विशेषशंभामभ्य-
 र्व्ययथाविधि मद्भक्तान् भोजयामासुर्कषयो बुभुसुस्त इति अत्र कार्तिकं ब्रततो द्यापनं पादौक्तम् कार्तिकमाहात्म्ये
 अथोर्जव्रतिनः सम्यगुद्यापनविधिं शृणु ऊर्जशुक्लचतुर्दश्यां कुर्यादुद्यापनं व्रती तुलस्या उपरिष्ठात् कुर्यान्मंडपिकांशुभाम्
 तुलसीमूलदेशेन सर्वतो भद्रमेव च तस्योपरिष्ठात्कलशं पंचरत्नसमन्वितम् पूजयेन्न च देवेशसौवर्णगुर्वनुजया रात्रौ जा-
 गरणं कुर्याद्गीतवाद्यादिभंगलैः ततस्तूपोर्णमास्यावेशपत्नीकान् द्विजोत्तमान् त्रिंशन्मितानथेकं वा स्वशास्त्रावा निमंत्रयेत्
 अतो देवा इति द्वाभ्यां बुहुयानिलपायसम् ततो गां कपिलां दद्यात्पूजयेद्द्विधिवहु रूमिति कार्तिकोपोर्णमाशीपराग्राह्या अमा-

योर्णमास्योपरे इतिदोषिकोक्तः अत्रविशेषो हेमाद्रौ त्राहो पुण्यामहाकार्तिकीरया ज्जीवेद्धोः कृत्तिकासूच तथा आग्नेयंतुयदा
 ऋक्षं कार्तिक्यां भवति क्वचित् महतीसातिथिर्ज्ञेयास्नानदानेषु चोत्तमा यदा तु याम्यं भवति ऋक्षंतस्यां तिथौ क्वचित् तिथिः सा
 विमहापुण्यासु तिथिः परिकीर्तिता प्राजापत्यं यदा ऋक्षं तिथौ तस्यां नराधिप सामहाकार्तिकी प्रोक्ता देवानामपि दुर्लभैर्निपाद्ये
 विशालासूयदाभानुः कृत्तिकासूचचंद्रमाः संयोगः पद्मकोनामपुष्करे ष्वपि दुर्लभः पद्मकंपुष्करे प्राप्य कपिलायः प्रयच्छ-
 ति सहित्वासर्वपापानि वैष्णवलभते फलम् यमः कार्तिक्यां पुष्करे स्नातः सर्वपापैः प्रमुच्यते माध्यां स्नातः प्रयागे तु सु-
 व्यते सर्वकिल्बिषैः अस्यामेव सायंकाले मत्स्यावतारजात इत्युक्तम् पाद्मे कार्तिकमाहात्म्ये वरान्दत्वाय तो विष्णुर्मत्स्यरू-
 पी भवेत्ततः तस्यां दत्तं हुंतं जसंतं दक्षय्यफलं स्मृतमिति अत्र त्रिपुरोत्सव उक्तो भार्गवाचर्वनदीपिकायाम् योर्णमास्यां तु सं-
 ध्यायां कर्नव्यस्त्रिपुरोत्सवः दद्यादनेन मंत्रेण प्रदीपांश्च सरालये कीटाः पतंगामशंकाश्च दृक्षाजले स्थले ये विचरं निजी-
 वाः दृष्ट्वा प्रदीपं न च जन्माभागिनो भवंति नित्यं श्वपचाहि विप्राः अत्र दृष्टोत्सर्गोति प्रशस्तः तदुक्तं मास्ये कार्तिक्यां योत्
 योत्सर्गं कृत्वा नक्तं समाचरेत् शैवं पदमवाप्नोति शिवव्रतमिदं स्मृतमिति अत्र कार्तिकेयदर्शनं सुक्तं काशीरवंदे कार्तिक्या-
 हृत्तिकायोगेयः कुर्यात्स्वामिदर्शनम् समजन्म भवेद्दिशूधो धनाढ्यो वेदपारगः इति श्रीकमलाकरभट्टकृते निर्गयसिंधौ
 द्वितीयपरिच्छेदे कार्तिकमासः दृष्ट्विकेपूर्वाः षोडशघटिकाः पुण्याः शेषं प्राग्वन् मार्गशीर्षे कृष्णाष्टमी कालाष्टमी
 साच रात्रिव्यापिनीयाद्या मार्गशीर्षाः सितारुम्यां कालभैरवमन्त्रिधौ उपोव्यजागरं कुर्वन् सर्वपापैः प्रमुच्यते इति काशी
 खंडान् रात्रिन्नतत्वावगतेः रुद्रव्रते सुसंषु कर्तव्या संसुखी तिथिरिति ब्रह्मवैवर्तच च दिनद्वयं शतोरत्रि व्यासात्तुत्तरैव के

रणोत्पत्तेः प्रदोषकालीनत्वादिनिकेचित् तन्न शिवरहस्येसम्यान्हेभैरयोसतेःश्रवणात् तथाचतत्रैव नित्ययात्रादिकं कृत्वा
 मध्यान्हेसंस्थितैरवावित्कपत्रस्यब्रह्मणारुद्रैवज्ञानेउक्तम् तदोद्यत्कृपादत्तवद्यान्यत्तःश्रीकालभैरवः आधिरासीन्नदालोकांनुभी
 वयन्नस्विडानधीति अत्रोपवासएवप्रधानमित्ककृतत्रैव उयोषणस्यांगभूतमर्षदानमिहस्मृतम् तथाजागरणोरात्रौपू-
 जायामचतुष्टये संध्यायामपिपूजेचोक्ता तेनभाध्यान्हव्यापिनीयुक्ता दिनद्वयंशतः संपूर्णोयांवातव्याप्तौपूवैव पूर्वैकव
 चनात् पारणात्प्रान्तरेव यामत्रयोर्ध्वर्गामिन्यां प्रातरेवहियारणेनिवचनात् अत्रचकालभैरवपूजोक्तात्रिस्थलीसेतो कृत्वा
 चविधिधांपूजांमहासंभारविस्तारैः नरोमार्गाऽसिताष्टम्यांवार्षिकंविभ्रमुस्तजेत् तथा तीर्थैकालोदकेस्नात्वाकृत्वातर्पण
 मत्वरः विलोभ्यकालराजानंनिरयादुद्धरोसिन्नुति इयंचकार्तिस्यनंनरागोपाचांद्राभिप्रायेण मार्गशीर्षशुक्लपंचम्यांना-
 गपूजोक्ताहेमाद्रोस्कांदे शुकुामार्गशिरेपुण्याश्रावणोयाचपंचमी स्नानदानैर्बहुफलानागलोकप्रदाधिनीतिइयंनगपूजा-
 योषष्ठीयुतेवयात्या पंचमीनागपूजायांकार्योषष्ठीसमन्विता तस्यांपुत्रुषिनानागा इतरासचतुर्थिकेतिमदनरलेवचना-
 त् मार्गशीर्षशुक्लषष्ठीचंपाषष्ठीतिमहाराष्ट्रेषुप्रसिद्धा सीत्तरयुतायात्या षण्मुन्योरितिगुग्मवाक्यात् पूर्वाण्हेदैविकंडु-
 र्यादिति वचनादस्यचंदेयकर्मत्वात् इयमेवयोगविशेषेणचंपेत्कच्यते तदुक्तं ब्रह्मांडपुराणेमद्यारिमाहास्ये मार्गभाद्रप
 देशुकुषष्ठीवैद्यतिसंयुता रविवारेणसंयुक्ता साचांपेतीहकीर्तिनैति विशारथाभौमयोगेनसाचांपेतीहकीर्तिनैति मदन
 रत्नेपाठः मार्गशीर्षिमलेपक्षे षष्ठांवारंशुकुमालिनः शानतारागतेचंद्रैलिंगस्यादृष्टिगोचरमिति इयंचयोगवशेनपूजाप
 रावाकार्या चंपाषष्ठीसमर्पयुतेतिदिवोदासः इयमेवस्कंदबष्ठी सापूर्वयुता कृष्णाष्टमीस्करपष्ठीशिवरात्रिश्चतुर्दशी ए

ताः पूर्वपुनाः कार्यास्तिथ्यन्तेपारणंभवेदिति भृगूक्तेः परेन्द्रितात्रावाद्यथाममध्येपारणासंभवेइदम् अन्यथोत्तरेवेतिदिद्योदा
 सः अब्दपर्यन्तंषष्ठीसु सेनाविदारकस्कंदयहासेनमहाबल रुद्रोमाग्निजपद्भ्रुङ्गगागर्भनमोस्ततइतिराजनस्कंदसंपू
 ज्यविप्रायदद्यादितिदिद्योदासः मार्गशीर्षशुक्लचतुर्दश्यांपिशाचविमोचनीतीर्थेआर्द्धत्रिस्थलीसेतोभट्टचरणेरुक्तम् त
 स्यप्राप्तपेशाच्यस्वपिनाद्यदृश्यकलेपार्षणत्वादपराह व्यापिनीत्रास्या अज्ञातनामपिशाचाद्यदृश्यकलेत्वेकोद्दिष्टत्वान्
 चैत्र नभोगोतरसिनास्थादूर्ध्वभितिदोपिकोक्तेः मार्गशीर्षपौर्णमास्या
 मथान्हव्यापिनीति कुलधर्मत्रनादौतृत्तरैव
 दत्तात्रेयौसतिः तदुक्तंस्कांदेसत्वाद्रिषडे मार्गशीर्षेत्तथामासिदशमेन्ह्रिसुनिर्मले मृगशीर्षयुनेपौर्णमास्यांयज्ञस्ययास
 रे जनयामासदेदीप्यमानंपुत्रंसतीशुक्लम् तंविष्णुमागतंज्ञात्वां अत्रिनामांकोरोत्स्वयम् दत्तवान्स्वस्यपुत्रत्वादत्तात्रेयइती
 श्वरइति इयंप्रदोषव्यापिनीत्राद्येतिह्रदाः मार्गशीर्षपौर्णिमानंतराष्टमीअष्टका एवंपौषादिमासत्रयेपि हेमंतशिशिरयो
 श्रुतुर्णामपरपक्षायामष्टमीषष्टकाएकस्यांवेत्याश्वलायनोक्तेः एकस्यामष्टम्यांवेकार्येतिहरदत्तः क्वचित्यंचम्यस्युक्ता त्रौ
 ष्टपक्षकाभूयः पितृलोकेभधिव्यनीतिपाद्यवचनान् तसूर्वसप्तमीषुपूर्वैकः तत्सरनचमीधन्यष्टकास्तत्रश्राद्धपुक्तम् का
 लादर्शो मार्गशीर्षेचपौषेचमाघेभौष्ठेचफाल्गुने कृष्णपक्षेचपूर्वैकरन्यष्टक्यंतथाष्टकाइति यत्रुविष्णुः अमावास्यास्तिस्त्री
 ष्टकास्तिस्त्रीन्यष्टकाइति यच्चकौर्मे अमावास्याष्टकास्तिस्त्रः पौषमासादिषुभिषुइति तच्चतुर्थीमिनाचशयकत्कार्थं यात्वा
 प्यन्याचतुर्थीस्यानांचकुर्यात्प्रयत्नइतिंवाशुब्रह्मांडपुराणान् श्राद्धमेनेषुकुर्वोणोनरकंप्रतिपद्यतइतिविष्णुक्तेरितिशूलपा
 णिः शास्त्राभेद्यव्ययस्थेतिनत्वम् वासुब्रह्मांडयोः आद्यापूर्णेः सदाकार्यमांसैरन्यासदाभवेत् शकैः कार्योत्तरीयास्यादेश

द्रव्यगतोविधिः पौष्पादिक्रमः अन्यष्टकानुप्रागेवनिर्णाना तथाष्टम्यपराणहव्यापिनीयात्या अथाच्छादनपर्यन्तंश्राद्धं पार्वणव
 द्रवे दित्याश्वलायनकारिकोक्तेरपराणहकालत्वाच्च पार्वणस्य पूर्वघरष्टकाश्राद्धयौक्त्युक्तं अष्टम्यनुरोधेननिर्णयः अतएवसूत्रम्
 पूर्वघ्नः पितृभ्योदद्यात् अपरेघ्नरन्वष्टक्यमित्तिच अत्रकामकालोविश्वेदेवौ इष्टिश्राद्धेऽकृतृदक्षवष्टम्याकामकालकावितिसा-
 यणीयेशंसौक्तेः अत्रश्राद्धकरणेप्रायश्चित्तसूक्तमृगिधाने एभिर्द्युभिर्जपेनात्रैशतवारंतुतद्दिने आन्वष्टक्यंयदान्यूनांसंपूर्णं
 यानिसर्वथेति अशक्तौत्वाश्वलायनः अथश्वोभूतेष्टकाः पशुनास्थालीपाकेनवाव्यनडुहोयवसमाहरेदग्निनावाकक्षसु-
 पोषेदेषामेष्टकेनिलेवानष्टकः स्यादिति मार्गशीर्षादिषुमलमासेसतितत्राष्टकानकार्यौ चतुर्णाभितिग्रहणादित्कृत्तनारा
 यणवृत्तौ तथाकादकगृद्येपि साहालयाष्टकाश्राद्धोपाकर्माद्यपिकर्मयत् स्पष्टमासविशेषाख्याविहितंवर्जयेन्मलेइति मा-
 र्गादिरविषारेषु काम्यंनसूक्तहेमाद्रौ नत्रभस्याप्युक्तानिसंग्रहेसौरधर्मे यत्रत्रित्वंतुलस्यास्त्रियपलमथद्युतंमार्गशीर्षादिभ-
 क्ष्यंसुशीनांत्रिसिलानांत्रियपलदधितथादुरधकंगोमयंच त्रित्वंतोयांजलीनांत्रिमरिचकमथोत्रिः पलाः सक्तवः स्फुरीः सूत्रं शंकरा
 सद्भगिरिति विधिनाभानुवारेऽक्रमेणेति इतिश्रीकमलाकरभट्टकृतेनिर्णयसिंधौहितीयपरिच्छेदे मार्गशीर्षमासः समाप्तः
 धनुः संक्रमेपशः षोडशघटिकाः पुण्याः अन्यत्प्रागवत् अत्रोत्सर्जननिर्णयोवक्तव्योऽप्युपाकर्म्मप्रसंगाश्रागेवोक्तः कृत्यतरोभ-
 विष्ये पौषेमासियदादेवीशुक्लाष्टम्यं बुधोभवेत् तस्यांस्नानंजपोहोमस्तरुपर्णविप्रभोजनम् मल्लीतयेकृतं देविशतसाहस्रि-
 कंभवेत् अत्रैवरोहिण्याद्रार्थयोगेऽप्युपयतमत्वं तत्रैवज्ञेयम् पौषशंक्लुकादशीमन्वादिः साचोक्ताप्राक् पौषपूर्णिमानंतराः स-
 सम्यष्टमीनरम्योष्टकाद्याः प्रागुक्ताः पौषामावास्यायांअर्धोदयोगविशेषः तदुक्तंमदनरत्नेमहाभारते अमार्कपातश्रवणेणु

ल्पनेऽप्युप्यमाघयोः अर्धोदयः सविज्ञेयः कोटिसूर्यग्रहेः समइति पुष्यमाघयोर्मध्यवर्ति नीयोषीषोर्णमास्युत्तरामावासेत्यर्थ इ-
 तिभद्राः मदनलेपुष्यस्य च माघस्य चेत्यर्थ उक्तः तन्न हेमाद्रिविरोधान् तत्र हि माघ एवोक्तः तथा दिवैवयोगः शस्तोयं न तु
 रात्रौ कदाचनेति इदमर्थमन्यनिबंधेषु भावात् लिप्यामृतमात्रोक्तेर्निर्मूलमेव तेन हेमाद्यादिमनेरात्रावर्धोदयो भवत्येव केचि-
 तुकिंचिदूगोमहोदय इत्याहुस्तान्निर्मूलम् हेमाद्रौ मदनलेचस्कां दे माघमायां व्यतीपाते आदित्ये विष्णुदेवते अर्धोदयं नदित्या
 हुः सहस्रार्कग्रहेः समम् तत्रैव माघमासे कृष्णपक्षे पंचदश्यां रेदिने वेषावेन तु ऋक्षेण व्यतीपाते सुदुर्लभे व्रतं कुर्यादित्य
 ग्रन्थयः तत्रैव ब्रह्मविष्णुमहेशानां सौचर्णः पलसंख्यया प्रतिमास्तप्रकर्तव्या सादर्थेन द्विजोत्तम साग्रशतत्रयं शंभोर्द्रोणा
 नां निलपर्वनः कर्तव्योपर्वनो विष्णुरुद्रयोः पूर्वसंख्यया शंभुरत्र ब्रह्मा शय्यात्रयं नतः कुर्यादुपस्करसमन्वितम् तिलेर्होमं कृ-
 त्वाप्रनियादद्यादित्कृत्स्नम् स्कां दे अर्धोदये तु संप्राप्ते सर्वगंगासमंजलम् शुद्धात्मानो द्विजाः सर्वे मवेयुर्ब्रह्मसंमिताः यत्किं
 चिद्दीयते दानं तद्दानं मेरुसन्निभमिति अत्र दानविशेषो निर्णयामृतेस्कां दे चतुःषष्टिपलं सुख्यममत्र न च कारयेत् चत्वारि
 शतलं याथपंचविंशतिरेवया अमत्रं पात्रं तच्च कांस्यमयमित्कृत्स्नं तत्रैव एवं कथयितं कार्यं कांस्यभाजनमुत्तममिति तथा
 निधापपायसंतत्रपद्मदलं लिखेत् पद्मस्य कर्णिकायां तु कर्षमात्रं कर्णिकम् तदभावे तदर्धवातदर्धवापिकारयेत् भू-
 भोतुतं दुःशुद्धैः कृत्वा दलमुत्तमम् अमत्रं स्थापयेत् तत्र ब्रह्मविष्णुशिवत्सकं तेषां पूजानतः कार्यांश्चेतमात्यैस्तु शोभ-
 नेः यत्नादिभिरलं कृत्यत्राह्मणाय भिदैवेत् मंत्रस्तु कर्णपायसाभंत्रं यस्मादेतन्न च यथीमयम् आपत्तेस्तारक्यस्या नद्
 हाणद्विजोत्तम समुद्रमेखलांष्टथीसंम्यग्दानुश्चयत्कलम् तत्कलं लभते मर्त्यः कृत्वेदं दानमुत्तममिति इति श्रीकमलाकर

दृष्टनेनिर्णयसिंधोषोषमासः अथमाघस्नानम् नत्रविष्णुः तुलामकरमेषेषुप्रातःस्नायीसदाभवेत् हविष्यंब्रह्मचर्यं च
 माघस्नानेमहाफलमिति सौरमासउक्तः ब्राह्मिणुसावनउक्तः एकादश्यांशुकूपक्षेपोषमासेसमारभेत् द्वादश्यांषोर्णमास्थं
 वाशुकूपक्षेमपापनमिति पाद्येपि पुष्यस्थैकादशींशुकुभारभ्यस्थंडिलेशयः मासमात्रंनिराहारस्त्रिकालं स्नानमाचरे
 त् त्रिकालमर्चयेद्विष्णुं त्यक्तभोगोजितेन्द्रियः माघस्यैकादशींशुक्रांयावद्विद्याधरोत्तमेति त्रिकालस्नानं मासोपवासविष
 यं निगहारइत्युक्तेः पृथ्वीन्द्रोदयेत्वन्यथोक्तम् विष्णुः दर्शवाषोर्णमासींचाप्रारभ्यस्नानमाचरेत् पुण्यान्यहांनिद्रिशनु
 मकरस्थेदियाकरश्चि अत्रदर्शमितिशुकूादिसुख्यंचांद्राभिप्रायेण अयंतुपक्षोनेदानांप्रचरति अत्राधिकारिणोभविष्ये
 ब्रह्मचारीगृहस्थोवावानप्रस्थोथभिष्करुः बालहृद्दुवानश्चनरनरीनपुंसकाः स्नात्यामाघेशुभेतीर्थेप्राप्तुयंतीप्सि
 नंपलम् पाद्ये सर्वेधिकारिणोत्यत्रविष्णुभक्तौयथानृप ब्राह्मे उष्णोदकेनवास्नानमशक्येसतिकुर्वते हृदेषुसर्व-
 गात्रेषुउष्णोदंनविशिष्यते वैष्णवाभृतेगोडानिबंधेचस्कांदे पोष्यांतुसमतीतायांयावद्भवतिपूणिमा माघमासस्यत्ता
 वाद्द्विपूजाविष्णोर्विधीयते पितृणांदेवतानांचमूलकंनैवदापयेत् ब्राह्मणोमूलकंशुक्लाचरेचंद्रायणंत्रतम् अन्यथाया
 निनरकंक्षत्रविष्णोर्विधीयते वर्जनीयंप्रयत्नेनमूलकंमदिरौपमम् यदानुमाघोमलमासोभवति तदाकाम्यानांतत्रसमा-
 क्षिनिषेधान्मासद्वयेस्नानंननियमाश्वकार्याः मासोपवासचंद्रायणादितुमलमासएवसमापयेत् तदुक्तंदीपिकायाम्
 नियतंत्रिंशदिनत्याच्छुभेमास्यारभ्यसमापयेत् मलिनैमासोपवासत्रतमिति मासोपवासपदंचांद्रायणादेरुपलक्षणा
 म् स्नानारंभेचर्मत्रोविष्णुनोक्तः नत्रचोत्थायनियमंगृह्णीयाद्विधिपूर्वकम् माघमासमिंपूर्णेस्नास्येहृदेवमाधव तीर्थ

स्नास्यजलेनित्यभितिसंकल्प्यचेतसीति प्रत्यहंमंत्रश्चपाद्ये दुःखदारिद्र्यनाशायश्रीविष्णोस्तोषणाद्यच्च प्रातः स्नानं करो
 म्यद्यभाघेपापविनाशनम् मकरस्थेरवोमाघेगोविंदाञ्चकृतमाद्यच्च स्नानेनानेनमेदेवथथोक्तफलदोभव इमंमंत्रंसमुच्चा
 र्यंस्नायान्मौनसमन्वितइति प्रत्यहंसूर्यार्ध्दिग् मंत्रस्मृष्टधीचंद्रोदयेपाद्ये सवित्रेप्रसावित्त्रेचपरंधामजलेमम त्वने
 जसापरिभ्रष्टंपापंयानुसहस्रधेति स्नानकालश्चसूर्योदयः त्रिस्थलीस्तेतो मकरस्थेरवोयोहिनस्नाद्यभ्युदितेतरवाविति
 माघमासेरटंत्सापः किंचिदभ्युदितेतरवावित्त्रपाद्यवचनात् संप्राप्तेमाघमासेतुतपस्विजनवस्तुभे क्रोशानिसर्ववारीणिसप्त
 इच्छतिभास्त्रे पुनीभः सर्वपापानिन्निविधानिसंशयइति नारदीयोक्तेः योमाघमास्फषसिसूर्यकराभिनसेस्नानंस-
 माचरतिचारुनदीप्रवाहे उत्सृस्यसप्तधुरघान्पितृभान्वृश्यान्स्वर्गंप्रयात्यमरदेहपरोनरोसौ इति भविष्योत्तरवचना
 च ब्राह्मेत्यरुणोदयउक्तः अरुणोदयेतुसंप्राप्तेस्नानकालेविक्षणः साधवोद्विद्युगंध्यायन्यः स्नातिस्फुरपूजितइति न
 था अरुणोदयमारभ्यप्रातःकाल्यधिप्रभां माघस्नानवतांपुण्यंक्रमान्त्राचधारणा उत्सयंतुसनक्षत्रंमध्यमंलुप्तनार
 म् सवितर्युदितेभूपततोहीनं प्रकीर्तितमिति तेनात्रशक्त्यपेक्षयाव्यवस्था इदंस्नानंप्रयोगेतिप्रशस्तम् कार्याः शत
 गुणंप्रोक्तंगंगायमुनसंगमे सहस्रगुणितासापिभवेत्यश्विमवाहिनी पश्चिमाभिमुखवीगंगाकालिंघासहसंगता हे
 निकल्पकृतंपापंसाभाघेनृपदुर्लभैस्त्यादिपाद्यादिवचोभ्यः विस्ररक्तपत्सितामहकृतप्रयागसेतौज्ञेयः ब्राह्मे यत्रकुत्रा
 पियोमाघेप्रयागस्मरणान्वितः करोतिमज्जनंतीर्थेसलभेजंगमज्जनं तथासमुद्रेव्यतिप्रशस्तम् तदुक्तंस्त्रीचंद्रोदये
 प्रभासरपडे माघेमासिचयः स्नायान्नेरंतर्येणभावनः पौंडरीकफलंतस्यदिवसेदिवसेभवेत् माघस्नानंकाम्यमेवेतिभ

द्वाः विष्णवादिवाक्येसदायश्शब्दान्निस्त्याचगनेर्नित्यकाव्यमिति तु युक्तम् मासपर्यन्तस्नानसंभवे तु न्यहमेकाहं वा स्नाया
 त् महागार्धीपुरस्कृत्य सस्तौ तत्र द्विनत्रयमिति सिंगात् अस्मिन्योगे त्वशक्तोपि स्नायादपि दिनत्रयम् प्रयागे माघमासे तु न्यह
 स्नातस्य यत्कलम् नाश्वमेधसहस्रेण तत्कलं लभते भुवि पाद्यादिवचनात् अत्र मकरसंक्रमोरथसप्तमीमाधीनि न्यहमि-
 त्येके माघशक्नुदशम्यादित्यन्ये मकाराद्यन्ये ह इत्यपरे माघमासाद्यन्ये इति कश्चित् त्रयोदश्यादिति बहवः ॥ माहागार्धीपुर
 स्कृत्य सस्तौ तत्र द्विनत्रयमिति पाद्योक्तेः एतस्यार्थवादत्वाद्यत्किंचिद्विनत्रयमिति भद्राः तत्तनुसादिपद्युवाक्यशेषादिति
 न्यायात्रयोदश्याद्येवेति प्रयागं विनापि पाद्ये अस्मिन्योगे त्वशक्तोपि स्नायादपि दिनत्रयमिति माघस्नाने नियमास्तु ना
 रदीये न वन्हिसेवये स्नातोद्यस्नातोपिवरानने होमार्थं सेवये इन्हि शीतार्थं न कदाचन अहन्यहनिदातज्यास्तिलाः शर्क
 रयान्विताः त्रिभागस्तिलानां द्विचतुर्थः शर्करान्वितः अनभ्यंगीचररोहे सर्वमासं नयेद्वती तथा अग्रहत्तशशिरस्कृत्यः
 कष्टस्नानमाचरेत् पदेपदेश्वमेधस्य फलं शश्रौतिमानयः तथा शंखचक्रधरदेवं माधवं नाम पूजयेत् वन्हिदुत्वाविधानेन तत्
 स्वेकाशानो भवेत् भूशय्यात्रहस्रचर्येण शक्तः स्नानं समाचरेत् अशक्तो ब्रह्मचर्यादौ स्वेच्छासर्वत्रकथ्यते तथा तिलस्नायीति
 लोहूर्वातिलहोमोतिलोदकी तिलभुङ्कुतिलदानाचषट्तिळाः प्रापनाशनादिति प्रयागासंभवे काश्यां दशाश्वमेधोत्तरस्थप्रया
 गतीर्थे स्नानमुक्तं काशीखंडे काशखंडे प्रयागे येन पसि स्नांति मानवाः दशाश्वमेधज्जनि तं फलं तेषां भवेत्कृचमिति स्नानो-
 नरं मदनपारिजाते विष्णुः काष्ठमौनान्मस्कृत्य पूजयेत्सुरेषु नमस्त्वं अत्र श्वमेधकर्मव्यं माघस्नानमिति श्रुतिः भाविष्ये
 तैलमामलकाश्चैव तीर्थे देयास्तमित्यथाः ततः प्रज्वालयेद्गन्धिसेवनार्थं द्विजन्मनाम् एवं स्नानाचसाने तु भोज्यं देयमवा

पिनग् भोजयोर्द्विजदांपत्यंभूषयेद्वस्त्रभूषणैः कंबलाजिनरत्नानिवासोसिधिविधानिच चोक्तफानिचदेयानिप्रच्छादनपटा
 स्तथा उपानहोतथागुप्तगोचरौपापमोचको अनेनविधिनाद्धान्याधवः प्रीयतामिति पादौ भूमौशयीतहोतव्यमाज्यंति
 लसमन्वितम् तथा अन्नचैवयथाशक्त्यादेयंमाघेनराधिपः सुवर्णरत्निकामान्नंद्याह्नेद्विदेतथा माघान्ततुविशेषोभारदी
 ने माघावसानेस्तभगेषुसंभोजनस्मृतम् सूर्योमेप्रीयतांदेवोविष्णुमूर्तिर्भिरंजनः दंपत्योर्वाससीसूक्ष्मेसप्तधान्यसमन्विते
 त्रिशतुमोदकदेयाः शर्करातिलसंयुताइति अत्रैकादशीविधानेनत्रतस्योद्यापनंतथेनिपाद्यवचनात् पूर्वैर्ह्युपवासपूजना
 दिक्त्वापरैर्हिनित्चर्वाज्यैरद्योचरशतंहोमं कृत्वा सचित्रेप्रसवित्रेचेतिपूर्वाक्तमंचमुक्त्वा दिवाकरजगन्नाथप्रभाकरनभोक्तते परि
 पूर्णंकुरुवेहमायस्मानमुषःपतेइतिसमापयेदितिसंक्षेपः मकरसंक्रांतौहेमाद्रिमतेपरतःचत्वारिंशत्घटिकाःपुण्याः त्रिंश
 त्कर्कटकेनाड्योपकरेनुदशाधिकाइति ब्रह्मवैवर्तात् माधवमतेतुविंशतिः त्रिंशत्कर्कटकेपूर्वामकरोर्विंशतिः परेतिवृद्धवसिष्ठो
 क्तः यदानुसूर्यास्तासूर्वसंक्रातिर्भवतितदोभयमनेपूर्वमेवपुण्यकालः रात्रौनुप्रदोषेनिशीथेवामकरसंक्रमेमाधवमतेद्विती
 यादिनएवपुण्यम् यद्यस्तमयवेलायांमकरंपातिभास्करः प्रदोषेवार्धरात्रेवास्नानंदानंपरेहनीतिवृद्धगार्ग्यवचनात् अ
 स्तमयप्रदोषः प्रदोषेपूर्वरात्रे कार्मुकंतुपरित्यज्य सप्तसंक्रमतेरविः प्रदोषेवार्धरात्रेवास्नानंदानंपरेहनीनि
 भविव्योक्तेश्च तदाभोगः परेहनीतिहेमादौपाठः कालादर्शनिर्णयामृतमदनपारिजातादयोष्येवमूत्रः दा
 क्षिणास्याभ्येतद्वाद्रियंते यजुर्हेमाद्रिणाघोराशब्दोयथार्थे द्वितीयस्तथार्थे यथाप्रदोषेपूर्वेकस्तथार्धरात्रेपरैर्ह्येत्युक्तं
 तस्मैनमोक्त तेनपरैर्ह्येपुण्यं वक्तुं प्रदोषेइति दिनद्वयेपुण्यनिरासार्थं अर्धरात्रमहणम् हेमाद्रिस्मृत्यर्थसागानंतभद्रा

दिमतेतु निशीथासूर्वपश्चाच्चसंक्रांतौ पूर्वदिने परदिने चापुण्यं धनुर्मानावति क्रम्यकन्यांच भिथुनंतथा पूर्वोपरविभागेन रात्रौ सं-
क्रमणं यदा दिनान्ते पंचनाड्यस्तु तदापुण्यतमाः स्मृताः उदयेपितथापंचदेवेपित्र्येचकर्मणीति स्तां दवचनात् पूर्वाः परविभागे-
भेतिमकरकर्कणिलिष्यं पूर्वोक्तचचोविरोधादिनिमदनस्तै उक्तम् पडशीतिसुरेतिने अतीति चोत्तरायण इत्यादि विरोधाच्च तेन पू-
र्वेकवाभ्यतयायमर्थः रात्रौ पूर्वभागो मकरसंक्रमे परे न्हद्रदये पंचनाड्यः पुण्याः रात्राच परभागो कर्कसंक्रमे पूर्वदिनाने पंचना-
ड्य इति एपंसर्वेषामविरोधः मकरेसाभान्येन परदिने पुण्यत्वे पिपुण्यातिशयार्थमिदम् यत्तु देवलयज्ञपाश्र्चौ आसन्नसंक्र-
मंपुण्यं दिनार्धस्वानदानयोः रात्रौ संक्रमणे भानोर्विषुवस्यथनोदिवेति अत्रमाधवः अयनेदिवाजातेन दर्धंपुण्यम् कर्केपूर्वम-
करैस्वम् एतन्मध्यं दिनायनपरमिति हेमाद्रिस्तु रात्रौ विषुवत्यासन्नदिनार्धंपुण्यम् अयनेत्यासन्नदिनंपुण्यम् दिने इति पाठे
उभयत्र दिनार्धंपुण्यं इत्याह एतदेवोक्तं दीपिकायाम् अथायनमधःपश्चान्निशीथाद्भवेद्यद्घासन्नमहस्तदर्धमथचापुण्य-
मिति तत्संबु आसन्नसंक्रमित्यस्य विषुवत्वे चान्वयः अयने रात्रौ सति दिने पुण्यम् कस्मिन्नित्यपेक्षायां कर्के पूर्वोक्तमिद-
दे परे न्हि इति वाक्यांतरवशाद्देहे उच्यमानेन कौपिविरोधः यत्त्वनंतभट्टः अथसंक्रमणं भानोर्निशीथात्याकृयदा भवेत्
अयनं विपुपंतत्रादिनां निमनाडिकाः पंचपुण्यतमाः पश्चान्निशीथाच्चेद्भवेत्तथा आद्याः परदिनस्थापितहादित्येषां निर्णय-
इति अपराकैव्येवम् अस्तंगनेयदासूर्ये द्यषंयातिदवाकरः प्रदोषेयार्धरात्रेचातदापुण्यं दिनद्वयमिति चो धायनचचना-
दिनद्वयं चापुण्यकालः तदापुण्यांदिनांतरमिति मदनरत्ने पाठः गुर्जरप्राच्योदीच्यास्तिदमेवाद्रियंते अत्रापि पूर्ववत्तव्या-
स्व्येयम् मिथितत्वादयोगोऽग्रंथास्तु प्रदोषार्धरात्राभिलेरात्रेः पूर्वभागे पूर्वदिने परभागे च परदिने पुण्यमन्यसंक्रांतियत्

विशिष्यतयोर्निर्दिशान् प्रदोषश्च प्रदोषोसमयादूर्ध्वघटिकाहयामिष्यतेइति वत्सोक्तइत्याहुः तन्न अस्तंगतइतित्रितय
 धेय्यर्थ्यापत्तेः अतः प्रदोषपदेनतद्विलेपराभिरुच्यते अतएवयावन्नोदयतेरधिरिति वृद्धगार्ग्यादिभिर्दक्षिणायनेपूर्वरा
 श्रीसंक्रमेपूर्वदिनमुक्तम् वत्सोक्तिरय्यध्ययनादिपरा इहतुत्रिमुद्गतेएवप्रदोषः मकरेदानविशेषोहेमाद्रोस्कांटे धनु
 निलमयीराजन्दघाद्यश्चोचराययो सर्वांन्कामानयामोतिविदतेपरमंस्वरं विष्णुधर्मेपि उत्तरेत्यनेनविप्रावस्वदानं-
 महाफलम् तिलपूर्णमनङ्गुहंदत्वारीगैः प्रमुच्यतेइति शिवरहस्येपि तस्यां कृष्णातिलैः स्नानंकार्यंचोद्धर्तनंशुभैः ति-
 लादेयाश्चनिप्रेभ्यः सर्वदेवौचराययो तिलतेलेनदीपाश्चदेयाः शिवगृहेशुभाः कल्पतरोकालिकपुराणे होमंतिलैः प्र-
 कुर्वतिसर्वदेवौचराययो तान्योदेवायविप्रेभ्योहाटकेनसमं देत् उत्तरायणमासाद्यनरः कस्मात्सशोचति तथा म-
 करेरात्रायपि श्राद्धादिभवतीत्सक्तं प्राक् माघामायांयोगविशेषोर्धोदयः प्रागेवोक्तः माघकृष्णाच्चतुर्दश्यांयमतर्पणमुत्त
 हेमाद्रोयमेन अनर्काभ्युदितेकालेमाघकृष्णाच्चतुर्दशीम् स्नातः संतर्प्यनुयमं सर्वपापैः प्रमुच्यतइति माघशुक्लचतुर्थीनि-
 लचतुर्थी साप्रदोषव्यापिनीयात्या माघशुक्लचतुर्थीतु नक्तप्रतपरायणाः येत्सांटेर्चपिथंतिनेर्च्याः स्फुरस्फुरद्गुहाभिति
 शीरवंडान् माघमासेचतुर्थीतु तस्मिन्कालउपोषितः अर्चयित्वातुयोदेविजागरंतत्रकारयेदिति त्रिस्थलीसेतौलेंगाच्च इय
 मेवकुंदचतुर्थीसाप्रदोषव्यापिनीयात्या माघशुक्लचतुर्थीतु कुंदपुष्यैः सदाशिवम् संपूज्ययोहितः काशीसंप्राप्तोति-
 श्रियंनरइति कालादर्शकोर्मक्तेः माघशुक्लपंचमीश्रीपंचमी तदुक्तं हेमाद्रोवाराहे माघशुक्लचतुर्थीतु वरमारा
 यः पंचम्यांकुंदकुसुमैः पूजांकुर्यात्समृद्धये इयंमाधवमतेपूर्वी हेमाद्रिमतेपरा चैत्रशुक्लेश्रीपंचमीदिबोदासः माघशुक्ल

सप्तमीरथसप्तमी सा अरुणोदयव्यापिनी गार्वा सूर्यग्रहणतुल्या तु शक्त्वा माघस्य सप्तमी अरुणोदयवेलायां तस्यां स्नानं महा
फलमिति चंद्रिकायां विष्णुवचनात् अरुणोदयवेलायां शक्त्वा माघस्य सप्तमी प्रयागे यदि लभ्येत कोटि सूर्यग्रहेः समेति वचना
च्च यत्तु दिवोदासीये अचलासप्तमीदुर्गाशिवरात्रिर्महाभरः द्वादशीवत्स पूजायां स्वरदा प्रासुतासेदिति षष्ठीयुतलमुक्तम्
तद्यदापूर्वे हि घटिकाहूयं षष्ठीसप्तमीचपरेकः क्षयवशादरुणोदयासूर्वसमाव्यते तत्परं ज्ञेयम् तत्र षष्ठां सप्तमीक्षयं प्र-
वेश्या रूणोदये स्नानं कार्प्यम् मदनरत्ने भविष्योचरे माघे मासि सिते पक्षे सप्तमीकोटिभास्करः कुर्यात्स्नानार्घ्यदानाभ्यामा
युरारोग्यसंपदः अत्र विधिर्भविष्ये कृत्वा षष्ठ्या भोक्तुं सप्तम्यां निश्चलं जलम् रात्र्यंते चालयेथास्त्वं दत्त्वा शिरसि दीपकम्
तथा जलं प्रक्रम्य नक्तेन चाल्यते पावत्वा वत्स्नानं समाचरेत् सौवर्णे राजते पात्रे भक्त्या लालुभयेथवा तैलेन वर्ति दीनव्याप्त
हारजनरंजिता महारजनं कुसुंभम् समाहितमना भूत्वा दत्त्वा शिरसि दीपकम् भास्करं हृदये ध्यात्वा इमं त्रमुदीरयेत्
नमस्ते रुद्ररूपाय रसानां पतये नमः वरुणाय नयस्ते स्म हरिचासनमोस्तुते जले परिहरे दीपं ध्यात्वा संतर्प्य देवता इति चंद्र
ने भक्तिरैसद्यमष्टपत्रं सकर्णिकम् मथ्ये शिवं सपत्नीकं प्रणवेन च संयुतम् पूर्वोद्दिदलेषु रविभातु विपस्त्रास्तरस वित्रकै
सहस्रकिरणसर्वस्मिकात्संभूज्य गृहं गच्छेदिति स्नानं त्रश्च काशीरचंडे यद्यज्जन्म कृतं पापं मया सतस्तु जन्मसु तन्मे रोगं च
शोकं च माफरी हंतु मप्तमी एतज्जन्म कृतं पापं यच्च जन्मांतरा जितम् मनोवाक्कायजं च ज्ञाता ज्ञाते च ये पुनः इति सप्तविध
पापं स्नानान्ये सप्तसप्तिके सप्तव्याधिसमायुक्तं हरमाकरिसप्तमी एतन्मंत्रत्रयं जत्वा स्नात्वा पादोदके नरः केशवादिभ्यः
लोभ्यक्षणाग्निः कलुषो भवेत् दिवोदासीये मदनस्त्रे च इक्षुदंडेन जलं चालयित्वा सप्तार्कपत्राणि बंदरीपत्राणि च शिर-

मिनिधाय पूर्वोक्तेर्मंत्रैः स्मालानिलापिष्टमयापूर्पेहैर्मसूर्यसंपूज्यविप्रायदद्यात् अर्घ्यमंत्रोमदनरत्ने समसमिवहृषीनस-
 मलोकप्रदीपन सममीसहितोदेवगृहाणार्घ्येदिशकर ततः जननीसर्वलोकानांसममीससप्तसिक्के सप्तव्यात्स्निक्केदेवि
 नमस्तेसूर्यमंडलइतिप्रार्थयेत् सौरागमे अर्कपत्रैः सबदेरैर्दूर्वाक्षतसचंदनेः अष्टांगविधिनाचार्घ्यं दद्यादादित्यतुष्टये
 अत्रदानविशेषोमदनरत्ने भविष्ये ताम्रपात्रेयथाशक्त्यामृन्मयेवाथभक्तिमान् स्थापयेन्निलपिष्टं च सद्यंतं सुगुडं तथा कां-
 चनं तालकं कृताभशक्तस्तिलापिष्टजम् संछाद्यरक्तवत्त्वेण पुष्पेषूप्येयथार्कयेत् दानमंत्रस्तु आदित्यस्य प्रसादेन प्रातः स्ना-
 नफलान् च दुष्टदोषाग्यदुःखघ्नं मया दत्तं तु तालकम् तालकं कर्णोभरणं मितितत्रैवोक्तम् दीपपात्रमिति हेमाद्रौ तत्रैव-
 भविष्योत्तरे एव विधं रथचरं रथगानियुक्तं हेमं च हेमशतदीधितिना समेतम् दद्याच्च मायसितसप्तमित्रासरेयः सोसंगच
 रुगतिरेवमहोभुनक्ति इयमन्वादिरपि इयं च शुकूपसस्थलासौर्वाणिकीयात्वा यदा माघो मलमासो भवति तदा मासह-
 येमन्वादिश्राद्धं कुर्यात् मन्वादिकं तैर्धिकं च कुर्यान्मासद्वयेपि चैतिस्मृतिचंद्रिकोक्तेः माघशुक्लाष्टमीषीष्याष्टमी तदुक्तं
 हेमाद्रौ पात्रे माघमासिसिताष्टम्यांसितिलंभीष्मनर्पणम् श्राद्धं च येन राः कुर्युस्तेस्युः संतनिभागिन इति भारतेपि शुकू-
 ष्टम्यां माघस्य दद्याद्भीष्माय योजलम् संवत्सररुतं पापं नक्षणादेव नश्यतीति धवलनिबंधे स्मृतिः अष्टम्यां तु सितपक्षे-
 भीष्माय नुतिलोदकम् अन्नं च विधिवद्दद्याः सर्ववर्णोक्तोर्हृजातय इति संबोधनम् तर्पणमंत्रस्तत्रैव च
 ष्याः शांतनवोषीरः सत्यचादीजितेन्द्रियः आभिरद्विरचाभ्रोतिपुत्रपोत्रोचिनां क्रियाम् देव्याप्रपद्यगोत्राय सां हृत्य प्रचराय न
 अपुत्राय ददाग्ये नज्जलं भीष्माय वार्भिके वसूनामवताराय शंतनोरात्मजाय च अर्घ्यं दद्यामि भीष्माय आवालब्रह्मचारिणे

इति एतज्जीवसितृकस्यापि भवति जीवसिनापिकुर्वीत नर्णयमभीष्मयोमिनिर्णयोक्तैरिति जीवसितृकनिर्णये पितृचरणे रूक्तम्
 एतच्चापसव्येन कार्यमिति दिवोदासीये अत्र आरूकास्य तर्पणचनित्यम् ब्राह्मणाद्याश्च ये वर्णादृक्कभीष्माय नोजलम् संवत्सर
 कृतनेषां पुण्यं नश्यति सत्तमेति मदनरत्ने वचनान् माघशुक्लद्वादशीभीष्मद्वादशी लवया कृतमिदं वीरतवनाम्ना भविष्यति
 स भीष्मद्वादशी तेषां सर्वपापहरा शक्तमिति हेमाद्रौ पाद्यवचनान् इयं पूर्वयुनायुगमवाभ्यात् माघपूर्णिमापरे त्यक्तं माघं त-
 था हेमाद्रौ ब्राह्मे माघस्थयोश्च जीवे दोर्महा माघीति कथ्यते तत्रैव ज्योतिषे मेषषष्ठे तथा सौरि सिंहे च गुरुचंद्रमाः भा-
 स्करश्च वणक्षेत्रमहा माघीमिसास्मृता तथा भाविष्ये वैशाखी कार्तिकी माघीति थयोतीव पूजिताः स्नानदानविहीनास्ता
 ननेया पांडुनंदन तथा निलपात्राणि देयानि कुंचुकाः कंबलास्तथेति माघपूर्णिमानंतराष्टमी माघी अष्टका तन्निर्णयः
 पूर्वैकरन्वष्टकानिर्णयश्च पूर्वपुक्तः मलमासे चैतान भवतीत्येतत्सर्वं मार्गशीर्षयकरणोभिहितम् तथा च तस्य षष्ठकास्य
 शक्तानेयाथावशयकी हेमंतशिशिरयोश्च गुर्णामपरपक्षाणामष्टमी षष्टका एकस्यां नेत्याश्वलायनोक्तेः तथा माघाष्टकां-
 प्रक्रम्य तामैकादशकेत्याचक्षत इत्यापस्तंबवचनाच्चैसादिप्रयोगपारिजाते ज्ञेयम् इति श्रीकमलाकरभट्टकृते निर्णय-
 सिधौ द्वितीयपरिच्छेदे माघमासः कुंभे शोडशघटिकाः पुण्याः शोषं प्रागवत् फाल्गुनकृष्णाष्टम्यो विशेषः
 कल्पतरो फाल्गुनस्य च मासस्य कृष्णाष्टम्यां यहीपते इत्कपक्रम्य जानादाशरथेः पत्नी नस्मिन्नह भिजानकी
 उपोषितो गधुपनिः समुद्रस्य नटेन दा रामपत्नी च संसूज्यसीताजनकनदिनीति फाल्गुनकृष्णाचतुर्दशीशि-
 वरात्रिः साच कंधुनिद्वन्द्वनेषु प्रदोषव्यापिनी ग्रान्धैत्यकम् केषु चिन्निशीथव्यापिनी तत्राद्या माघाधी

ये त्रयोदशसूत्रे च न सखेव नाडिषु भूतविद्यातुयातत्र शिवरात्रिचतुर्वेत् स्मृत्यन्तरेपि प्रदोषव्यापिनीग्राह्याशिवरात्रिच-
 तुर्दशी रात्रौ जागरणं यस्मात्तस्मात्तस्मात्समुपोपयेत् अत्र प्रदोषो रात्रिः उत्तरार्धे तस्याहं तु लोकेः कामिभ्येपि आदित्यात्ममध्ये का
 ने अस्ति चेधा चतुर्दशी न द्राक् शिवरात्रिः स्यात्सा भवेदुत्तमोत्तमेति द्वितीयापि तत्रैव नारदसंहितायाम् अर्धरात्रयु-
 तायत्र माघकृष्या चतुर्दशी शिवरात्रिचतुर्वेत्सौ श्वमेधफलं लभेत् स्मृत्यन्तरेपि भवेद्यत्र त्रयोदश्यां भूतव्यासामहानिशा
 शिवरात्रिचतुर्वेत्तत्र कुयज्जागरणं तथेति ईशानसंहितायाम् माघकृष्या चतुर्दश्यामादिदेवो महानिशि शिवलिङ्गनयोद्धुनः
 क्रौटिनूर्यसमप्रभाः तत्कालव्यापिनीग्राह्याशिवरात्रिचतुर्वेत्तत्रिधिरिति अर्धरात्रादधश्चोर्ध्वयुक्ता यत्र चतुर्दशी तत्रिधौ च
 यकुर्यात् शिवरात्रिचतुर्वेत्तत्रिधौ नाधरात्रादधश्चोर्ध्वयुक्ता यत्र चतुर्दशी नेवतत्र त्रयं कुर्यात् दायुरेश्वर्यहा नितः अर्धरात्रश्च
 द्वितीययामां सतृतीययामाद्यघटीद्वयरूप इति माधवः वचनं तूक्तं प्राक् एवं सति पूर्वैर्घरेवो भयव्याप्तो पूर्वैव त्रयोद-
 शीयदादेवि दिनभुक्तिप्रमाणनः जागरे शिवरात्रिः स्यान्निशि पूर्णा चतुर्दशी तिस्रं दौ क्तैः दिनभुक्तिरसंमयः जयन्ती शि-
 वरात्रिश्च कार्ये भद्राजयान्वित इति स्कांदाच्च दिनद्वये निशीथव्याप्तौ तु हेमाद्रिमते पूर्वा अर्धरात्रासुरेस्ता चैज्ज
 गोयदां भवेत् पूर्वविधेय कर्तव्या शिवरात्रिः शिवाग्निधेय रिति पाद्यवचनात् मदनरत्ने व्येयम् गोडा अव्येवमाहुः नि-
 र्णयामृते तु सर्वापि शिवरात्रिः प्रदोषव्यापिन्येव अर्धरात्रवाक्यानि केसु नितिकन्यायेन प्रदोषस्त्वावकानीत्युक्तम् तन्न
 अर्धरात्रस्य पूर्वैकर्मकाललोकेः परादिनं प्रदोषनिशीथो भयव्याप्तिसत्वात्सरेवेति तु माधवः इदमेव च युक्तं प्रतीमः परे
 दुःप्रणक्तार्धरात्रस्यैकदेशव्याप्तौ पूर्वैकः संपूर्णतव्याप्तौ च सत्यपि परेकः प्रदोषनिशीथो भययोगे पूर्वैकः संपूर्णव्याप्तेः

पूर्वैव व्यावर्धाराग्रंथस्यानुलभ्यतेयाचतुर्दशी तस्यामेव व्रतं कार्यं म लसादाथिभिर्नरैः तदूर्ध्वाधोनिता भूता साकार्या
त्रिभिः सदेति माधव धृते शानसो हितोक्तैः पूर्वैकनिशीथस्य परेकः प्रदोषस्येत्येकैकव्याप्तौ तु पूर्वैव जयायोगस्य प्राश
स्यात् तच्चोक्तं नगरखंडे माघफाल्गुनयोर्मध्ये अभितायाचतुर्दशी अत्रंगेन समाप्तुक्ता कर्तव्या सासदातिथिरिति
पादेषु अर्धरीचात्परस्ताच्चैज्जयायोगोयदा भवेत् पूर्वविदेव कर्तव्या शिवरात्रिः शिवधियेरिति स्कां देपि भवेद्यत्रैव
शोदश्यां भूतव्यासामहानिशा शिवरात्रि व्रतं तत्र कुर्याज्जागरणं नथेति महतामपि पापानां हृष्टावेनिष्कृतिः परो न-
दृष्टा कुर्येतां पुंसां कुहूयुक्तां तिथिं शिवाभिति स्कांदे रशयोगस्य निदिनव्याच्च यदाचतुर्दशी पूर्वैकनिशीथादूर्ध्वं प्ररुनाप
रेकश्च निशीथादवागेव समाप्ता तदा परे कुर्याकव्यामिसत्वात्परेव माघासिते भूतदिने हिराजल्युपेति योगेयदिपंचदश्या
जयाप्रसुक्ता ननु जानु कुर्याच्छिवस्य रात्रिं प्रियकृच्छिवस्येति वचनात् एवं दिनद्वये प्रदोषव्याप्तौ निशीथव्या
प्तिसत्त्वात्पूर्वैव तेन दिनद्वये निशीथव्याप्तौ प्रदोषव्याप्त्या निर्णयः दिनद्वये प्रदोषव्याप्तौ निशीथेन निर्णयः
एकैकव्याप्तौ निशीथेन निर्णय इति इयं चरविभ्रौमसोमवारेषु शिवयो गेचाति प्रशस्ता हेमाद्रोतीर्थ
खंडे लेगे फाल्गुनस्य चतुर्दश्यां कृष्णपक्षे समाहिताः कनिवासे श्वरं लिंगमर्चयंति शिवशुभे तेषां तिपरमं स्थानं
सदा शिवमनामयम् शिवरात्रिपारणे तु विरुद्धवाक्यानि दृश्यन्ते स्कांदे कृष्णाष्टमी स्कांदपक्षी शिवरात्रिचतुर्दशी ए-
ताः पूर्वयुताः कार्यास्तिथ्यंते पारणं भवेत् जम्भाष्टमी रोहिणी च शिवरात्रिस्तथैव च पूर्वविदेव कर्तव्या तिथिभाने च पार
णभिति तिथिमध्ये पारणं स्कांदे उक्तम् उपोषणं चतुर्दश्यां चतुर्दश्यां चतुर्दश्यां पारणम् कर्तैः कृत्वा तलक्षेन्मलभयते वाथयानवा

त्रसांडोदरमध्येतुयानितीर्थानिसंतिचे संस्नातानिभवतीहभूतायांपारणोक्तते तिथीनामेवसर्वासासुपयासत्रनादि
 बु तिथ्यंतेपारणंकुर्याद्विनाशिवचतुर्दशीमिति अत्रयामत्रयादवाकचतुर्दशीसमाप्तौतदंतेतदूर्ध्वगाभिव्यांनुप्रा
 थिमध्यएचेतिहेमाद्रिमाधयादयोव्यवस्थामाहुः तन्न तिथ्यंतेतिथिभांतेवापारणंयत्रचोदितम् यामत्रयोर्ध्वगादि
 न्यांप्रातरेवहिपारणेत्यादिसामान्यवचनैरेव व्यवस्थामिद्वेदभयविधवाक्यवैव्यर्थ्यापत्तेः वयंतुतिथ्यंतेपारणंभ-
 वेदितिहृणाष्टम्यादिविषयमेवनतुशिवरात्रिविषयम् तदुपादानंतुपूर्वयुतत्वमात्रकथनार्थम् कथमन्यथास्कांदे
 वशून्यत्तदयैवाक्यवन्तिथिमध्येषारणवैधानंघटते तस्माद्द्विनाशिवचतुर्दशीमितिपयुदस्तत्वाच्छिवरात्र्याःसर्वप्रका
 रेभुनिथिमध्यएवपारणोतिश्रुमः शिष्टाचारोव्येवमेव दीपिकायांतुरात्रावपितिथ्यंतएवोक्तम् व्रततिथेरनेनिशीर्थोपि
 वाश्रीयादिति मदनरत्नकालादर्शयोस्तु साद्यस्तमयपर्यंतं व्यापिनीचेत्यरेहनि दिवेवपारणंकुर्यात्पारणोनेवदोषभा
 गित्युक्तम् तन्न तिथिमध्येपारणविधानान्निषिद्धेफलायोगाच्चतिथ्यंतानपेक्षणात् दोषाप्रसक्त्याचतुर्थपादासंगतेः
 तेनेदंशिवरात्रिभिनवत्रतपरंशैयम् इदंचव्रतंसंयोगस्यत्कन्यायेनित्यंकाम्यंच तथाचमाधवीयेस्कांदे परात्परतरं
 नास्तिशिवरात्रिःपरात्परम् नपूजयतिभक्त्येशंरुद्रंत्रिभुवनेश्वरम् अंतुर्जनसहस्रेषुभ्रमतेनात्रसंशयइत्यकरणेप्र
 त्यायश्रवणान् वर्षेवर्षिमहादेविनरोनारीपतिव्रता शिवरात्रौमहादेवमित्यंभक्त्याप्रपूजयेदितिवीज्याश्रुतेः अर्णवो
 यादिवाशब्देषुक्षीयतेहिंसवानपि चलंत्येतेकदाचिद्वेनिश्चलंहिशिवव्रतमितिचचनाच्चनित्यता ममभक्तस्तयोदेवि
 शिवरात्रिसुपोषकः गणत्वमक्षयदिव्यमक्षयंशिवशासनम् सर्वान्भक्तमहाभोगांस्ततोमोक्षमवाप्तुयादितिस्कांदा

न् द्वादशाब्दिकमेतत्स्याच्चतुर्विंशाब्दिकं तु वैतितत्रैयशानसंहितावचनात्काम्यना तत्रैव शिवरात्रिन्नतं नाम सर्वथापप्रयगाशा
 नम् आचंडालमनुव्याणांशुक्तिमुक्तिप्रदायकम् अत्रजागशेषवासपूजाः समुदिताः व्रतं नु प्रत्येकम् समुदितानां फलसं
 बंधान् यत्तु अथवा शिवरात्रिचपूजाजागरणैर्नयेत् तथा अखंडितव्रतौ यो हि शिवरात्रिसुषोषयेत् सर्वान्कामानया
 भ्रौनिशिवेन सह मोदने कश्चिदुप्यविशेषेण व्रतहोनोपियः पुमान् जागरं कुरुते तत्र सरुद्रसमर्ता व्रजेदित्यादिस्कांदंत-
 द्शुकृत्यत्वादशकूपरम् सायेतरप्रतिमासशिवरात्रिस्तु शिवरात्रिशब्दस्य माघकृष्णचतुर्दश्यामेवरूढत्वाच्चाघमा
 सस्यशेषेयाप्रथमाफाल्गुनस्य च कृष्णाच्चतुर्दशी सा तु शिवरात्रिः प्रकतिर्नैति हेमाद्रौ च नानाचचार्यनिर्णयस्तत्रेति रा
 त्रीयामचतुष्टये पूजाविधानाद्यस्मिन् दिने अधिकारात्रिव्यासिः साग्राख्या साम्ये तु पूर्वैवेति हेमाद्रिरूचिवान् वस्तुतस्तु
 प्रतिमासकृष्णाच्चतुर्दश्यामपि सर्वकामप्रदं कृष्णाच्चतुर्दश्यां शिवव्रतमित्युक्तम्यच्चतुर्दशाब्दं कर्तव्यं शिवरात्रिन्नतं श्रुभ्रि
 ति हेमाद्रौ कालोत्तरे शिवरात्रिशब्दप्रयोगात् कौंडपाधिनामयनाग्निहोत्रेनेत्यक्रान्निहोत्रधर्मा इव तद्धर्मप्राप्तिः स्यादेव अ
 तः प्रलोषनिशीथोभयव्यास्येव निययं प्रतीमः अस्थारंभो हेमाद्रौ स्कांदे आदौ मार्गशिरैर्मासि दीपोत्सवदिनेपि वा गृ
 ष्ठीयान्माघमासे वा द्वादशैचसुषोषयेत् तथा दीपोत्सवेन धामाघे कृष्णाया तु चतुर्दशी द्वादशस्त्वपि मासेषु प्रकुर्यादिह जाग-
 रम् एवं द्वादशवर्षेषु द्वादशैव तपोधनान् वरयेदिति शेषः चतुर्दशवा विमान् आचार्ये च हत्वा कुंभोपरिन्यसेद्देवसुमयास
 हितं शिवम् सौवर्ण्यथपरोव्ये दृषभे संस्थितं शशभे इत्युक्तम् हेमीं मूर्तिसंपूज्य स्थिरं चरं चालिं गंपंचा मुनसहस्र शतपंचौ
 शतदर्थान्यतरकुंभैः संस्थाप्य संपूज्य जागरं कृत्वा परे कस्मिन्काले च सहस्रं शतं यहुत्वा विप्रैभ्यो वस्त्राणि द्वादशशागाश्च दत्त्वा

चार्णयधेनुंशय्यांचदलानिमान्भोजयेदितिषट्पदरत्नेउक्तम् माघमावास्यायुगादिः तदुक्तम् माघमासेत्वमावास्येति अ
 त्यन्प्रागपत् तथा न्योषिविशेषोविष्णुपुराणे माघासितेपंचदशीकदाचिदुपैतियोगंयदिवारुणेन ऋक्षेणकालः सपरः पि-
 नृणांनद्यत्युष्येर्नृपलभ्यतेस यिति चारुणंशतभिषक् इदंचकुंभादित्येनेयमितिहेमाद्रिः भारते कालेधनिधाय
 दिनामनस्मिन्भवेचुभूपालतदाधितृभ्यः दत्तंतिलान्नप्रददातिनृषिंवर्षायुतंतकुलजैर्मनुष्यैरिति फाल्गुनपौर्णमा-
 सीहोलिका साचसायान्हव्यापिनीयात्था सायान्है होलिकंकुर्यात्पूर्वापहेऋडनंगवाभिनिवचनादितिनिर्णयामृतेउक्त
 म् ज्योतिर्निर्त्रधेनु प्रतिपद्भूतभद्राकथार्चिताहोलिकादिवा संयत्सरंचतद्राष्ट्रपुरंदरहतिसाद्भुतम् प्रदोषव्यापिनीया-
 त्यापौर्णिमाफाल्गुनीसदा तस्यांभद्रासुखंस्वयंत्कां पूज्याहोला निशासुरवइतिनारदवचनात्प्रदोषव्यापिनीत्कृत्तम् हेमा-
 द्रोमदनरत्नेचभविष्ये अस्यांनिशागमेपार्थसरंध्याः शिशवोगृहे गोमयेनोपलितेचसचतुर्केगृहांगणइत्यादिनात
 त्रेवनद्विधानाच्च तेनेयंपूर्वविद्धा श्रावणीदुर्गनवमीदूर्ध्वं चैवहुताशनी पूर्वविद्धेवकर्तव्याशिवरात्रिर्बर्हीर्दिनमिति
 बृहद्य मत्रह्रवैवर्तोकेश्व दिनद्वयेप्रदोषव्याप्तोपैरेव पूर्वदिनेभद्रासत्वात्तत्रहोलिका निषेधात् तदुक्तंनिर्णया
 मृतेमदनरत्नेचपुराणसमुच्चये भद्रायांदीपिताहोलीराष्ट्रभंगंकरोतिवै नगरस्यचनैवेष्टा तस्मान्नांपरिवर्जयेत्
 तथा भद्रायांढेनकर्तव्ये श्रावणीफाल्गुनीतथा श्रावणीनृपतिं हंति ग्रामंदहतिफाल्गुनी तथा दिना
 र्धासरनोपि स्यात्फाल्गुनीपौर्णिमाद्यदि रात्रौभद्रावसानेनु होलिकादीध्यतेतदेति यदातुपूर्वदिनेचतुर्दशीप्रदोष-
 व्यापिनीपरदिनेचक्षयपशांत्सायान्हास्यागेवपूणिमासमाप्यतेतदाप्रवीदिनेसंप्रर्णरात्रौ भद्रासत्वात्तत्रचत्तन्निषे

धात्परिहनिप्रतिपद्येवकुर्यात् सार्धयामत्रयंवास्याद्वितीयदिवसेयदा प्रतिपदूर्ध्वमानातुतदासाहोलिकास्मृतेतिभविष्यवृच
 नादितिनिर्णयामृतफारः मदनरत्नेव्येवम् यत्तुवन्देहोवन्दिपरिस्फजेदितिभविष्यम् वन्देहोलिकार्यां वन्देप्रतिपदंवर्जये
 दित्यर्थः तदुक्तंभिन्नविषयमितितत्रैवोक्तम् अन्येत्तुतस्यांभद्रासुरसंख्येत्केत्यर्थः प्रदोषव्यापिनीचेत्स्याद्यदापूर्वदिनेन
 था भद्रासुरसंख्येत्साहोलिकार्याः प्रदीपनमितिनारदवचनात् निशागमेप्रपूज्येतहोलिकासर्वदाबुधैः नदिवापूज
 येदुंदांपूलिनादुःखदाभवेदिनिदिबोदासीयेवचनात् यामत्रयोर्ध्वशुक्लचेत्यतिपत्तुभवेत्तिथिः भद्रासुरसंपरित्यज्य
 कायाहोलिकामनीषिभिरितिविद्याविनोदेभिधानाच्च भद्रासुरसंविहायपूर्वदिनएवकार्येत्याहुः भद्रासुरसंवेतुनाइत्यस्त-
 पंचवदनंगलकस्तथैकेतिरत्नमालोक्तंशेषम् शिष्टाचारोप्येवमेव अत्रचैत्रंद्रग्रहणनदानतोयोङ्किःशिभद्रावर्ज-
 योर्णमास्यांहोलिकादीपनम् अथपरिह्निग्रसोदयस्तदापूर्वदिनेभद्रावर्ज्येरात्रौचतुर्थयामेविष्टिपुच्छुवाहोलिकाका
 र्यां ग्रहोत्तरं प्रतिपत्सत्त्वान्तरपूर्वंचदिवाहोलानिषेधादिनिदिबोदासचंद्रप्रकाशौ वस्तुनस्त परदिनेप्रदोषेयोर्णमा
 सीसत्वेकर्मकालस्पर्शंचतुर्थयामादिगोणकालग्रहणेमानाभावाद्भद्राभावाच्चग्रहणकालएवहोलाकार्या नचसर्वे-
 षामेववर्णानां सूतकराहुदर्शने स्थात्वाकर्माणि कुर्वन्मृतमन्त्रंविजयेदितिनिषेधात्कथं सूतकेहोलितिवाच्यम् त
 स्योत्तरार्धशेषत्वात् पूजामत्रस्त असुस्थाभयसंबन्धेः कृतात्वंहोलिवालिशैः अतस्त्वांपूजयिष्यामिभूतेभूतिप्रदाभवेति यत्तुवा
 तिक्रकोरेहोलिकाआचारमामेत्कृतम् तत्रहेमाचार्याद्यदाहृतभविष्यचचनान्यसिद्धानि कृत्वा चिंताज्ञेया आत्सर्षधिकरणव-
 त् दुहनाशिनीमलमासेनभवति इयंमन्वादिरपि सातुर्पोर्वाण्हिकीयात्या मलमासेसामिन्वादिश्राद्धंमासहृयेकार्य-

मिस्कन्तं प्राक् कृत्यचिन्तामणौ त्राहो नरोदीलागनं दृष्ट्वांगोविंदं पुरुषोत्तमम् फाल्गुन्यांसंयतो भूत्यागोविंदस्य पुरं ब्र-
जेत् वैचं कृष्याप्रतिपदिवसंतौ तस्यः साचोदधिकीयात्त्या प्रवृत्ते मधुमासे तु प्रतिपद्यदि तेरवाविति भविष्योक्तेः दिन
द्वये तथा त्वेषुर्वा वत्सरादौ वसंतादौ बालिराज्ये तथैव च पूर्वदिष्टे वक्तव्या प्रतिपत्सर्वदा बुधैरिति दृढवसिष्ठवचना
त् अत्र विशेषो हेमाद्रौ भविष्ये चैत्रे मासि महाबाहोषुण्ये तु प्रतिपदिने यस्तत्र श्वपचं स्पृष्ट्वा स्नानं कुर्यान्नरो नमः
नतस्यदुरितं किंचिन्नाधयो व्याधयो नृपेति तथा प्रवृत्ते मधुमासे तु प्रतिपद्यदि तेरथौ कृत्वा चावश्यकार्याणि संतर्प्य-
यितृदेवताः वंदयेद्ये लिकाभूमिं सर्वदुःखोपशान्तये मंत्रश्च वंदितासि स्मरेंद्रेण ब्रह्मणा शंकरेण च अतस्त्वं पाहि नो
देधि भूते भूतिप्रदा भवेति अत्र नूनकुसुमप्राशनमुक्तं तत्रैव पुराणसमुच्चये वृत्तुषारसमये सितपंचदश्यां प्रातर्वसंत-
समये समुपस्थिते च संप्राश्य नूनकुसुमं सह चंदनेन सत्यं हि पार्थ पुरुषोथसमाः कुरुवीत्यात् मंत्रस्तूतं मध्यं वसंत-
स्यमाकंदकुसुमं तव सचंदनं पिबाम्यद्य सर्वकामार्थसिद्धय इति चैत्रमावास्यामत्वादिः साचापराणहव्यापिनीयात्त्या
कृष्यापक्षस्थत्वात् इति फाल्गुनमासः समाप्तः एवं निरूपितमिदं गहनं तु कालतत्वं विचार्य वचनेनैश्वर्येनैश्वर्यसम्यक् तद्दो-
षं दृष्टिमपहाय विवेचनीयं विद्वद्भिरित्यविरतं मणतो स्मितेषु १ मया सद्वाऽसद्वा यद्विहरादितं मंदमतिना किमेतच्छंभ्यं वा-
ध्यसितुमपि स्वल्पमतिना तदेवं यत्किंचिद्भ्रुदितमिह विख्यातमहिमाप्रतापोयं सर्वो विकसति तु पित्रोश्चरणयोः २ यो-
भादृतं गृह्णानावकर्णधारः शास्त्रांतरेषु निरिवलेष्वपि मर्मभेत्ता योत्र श्रमः किल कृतः कमलाकरेण प्रीतो सुनास्तक क-
तो बुधराम कृष्णः ३ इति श्रीमन्नारायणभट्टसूरिसुवरा मरुष्णाभट्टसून दिनकरभट्टानुजभट्टकमलाकरकृते निर्णय-

सिंधीसंवत्सररुत्वनिरूपणं नाम द्वितीयपरिच्छेदः समाप्तः शोधितोयंपरिच्छेदो द्वितीयस्वरूपथामति भालचंद्रेणसा
हायाद्विदुषां हि प्रयत्नतः १ तत्राप्यशुद्धं कुत्रापि दृष्टं चेदृष्टिलोपतः ज्ञात्वा क्षेपतव्यमित्यद्वा प्रार्थयेद्विदुषो न्वहम् २ श
के १७७९ पिं गलनामा ब्दे आश्विनवद्यचतुर्दश्यां समाप्तः विदुषसस्वारा मअग्निहोत्रायांचे छापरानान्यांत छापिडे.

इतिनिर्णयसिंघोद्वितीयपरिच्छेदः समाप्तः

अथनिर्णयसिंधोः स्मृतीयपरिच्छेदेऽश्वप्रकरणं प्रारभ्यते ॥ श्रीः

श्रीगणेशायनमः अथश्राद्धनिर्णयः नानानिचयंवेमस्यभ्रान्तचिन्तोद्धिधीर्षया कमलाकरसंज्ञेनक्रियतेश्राद्धनिर्णयः न
 त्स्वरूपमाह एथीचंद्रोदयेमरीचिः प्रेतंपितृन्श्वनिर्दिश्यभोज्ययस्त्रियमात्मनः श्रद्धयादीयेतेयत्रतच्छ्राद्धपरिकीर्तितसु आ
 सणसीकारांतश्चतुर्थ्येनपदोपनीतपित्राद्यहेश्यक स्त्यागः श्राद्धमित्यर्थः तत्रयद्यपिहोमपिंडभोजनानिप्रधानमितिहेमा
 दिः होमश्रद्धिपिंडानंचनयाब्राह्मणभोजनम् श्राद्धशब्दाभिधेयस्यादेकस्मिन्नोपचारिकमिति श्रीधरश्च तथापिक्वचिद्धि
 रोपंस्यामः निमित्तभेदेऽसोजनस्यपिंडानांचानिषेधोनप्राधान्यंविरुणद्धि असौमयाजिनोदधिपयोयागवत् यच्चशूलपा
 णिः नित्यश्राद्धमदैवंस्यादर्थ्यपिंडविवर्जनमिति हारीतीयेनित्यश्राद्धमघादोपिंडनिषेधोस्तिनचप्राधिंविनासः नचानि
 देशंगिनाप्राप्तिः नचांगत्वेनयिनादेशः प्रधानस्यानतिदेशान् सप्तमेउपकारकत्वेनातिदेशोक्तैः तेनभोजनंप्रधानंपिंडो
 गं पिंडदानमात्रविधिस्त्वंगभूतात्कर्मानरमेवप्रकरणान्तरन्यायादिति तन्न जातश्राद्धेनदद्यात्तुपक्षान्ब्राह्मणेद्यपि नपक्षं
 भोजयेद्दिप्रान्सच्छ्रौद्रोपिकदाचनेत्यादौ जतश्राद्धश्रद्धश्राद्धोभोजनस्यनियेधेनांगत्यापत्तेः ननोपशोकोरोतीतिवदुप
 नीव्यधिरौधेनविरुल्यापत्तेश्च तेनश्राद्धशब्दाभिधेयत्वेनोभयप्राप्तौनिषेधः पर्युदासोवादीक्षितोनददातिनजुहोतिनासौ
 मयानीसन्नयेदितिचत् इतिनत्वं धर्मप्रदीपेति यजुषांपिंडदानंनुबहुचानांद्दिजार्चनम् श्राद्धशब्दाभिधेयस्यानुभयं
 सामवेदिनां नचपितृन्नुयजेत्पितृभ्योदद्यादित्कभयप्रयोगदर्शनाद्यागदानोभयात्सकम् पितरोदेवताइतिपितृदृश्यक
 त्वाद्यागत्वंविप्रापेक्षयाचदानत्वमित्यविरुद्धम् एतेननायंयागः देवतोद्देशेनत्यागोयागः यागोद्देश्याचदेवतेत्यात्साश्रया
 दितिगोइमनमपास्तम् वैधशब्दविशेषोद्देश्यत्वस्यतस्येदमितिस्वत्वारोपप्रतियोगित्वस्यवादेवतात्वात् तत्रैवसमंतुः

श्राद्धात्परतरंगान्वत्थैयस्करमुदाहृतम् आदित्यपुराणे नसंतिपितरश्चेतिकृत्यामनसियोनरः श्राद्धंनकुरुतेतत्रतस्वरक्तं
 पितृन्ति ते तद्देवानाहविश्यामित्रः नित्यंनेभिन्निकं काम्यं वृद्धिश्चाद्धंसापिंडनम् पार्षणंचेतिविजेयंगोष्यांरुद्धार्थमष्टकम्
 कर्मगोनवमंगोक्तं देविकं दशमं स्मृतम् यात्रास्विकादशंगोक्तं पुष्यार्थं द्वादशं स्मृतमिति एषां लक्षणाभिभव्ये अहन्यहनि
 यच्छ्राद्धं तन्नित्यमिति कीर्तितम् वेषवदेवविहीनंतदशकाद्युदकेन तु एकोद्दिष्टुयत् श्राद्धं तेनेभित्तिकमुच्यते तद्व्यं देवं क
 तैव्यमप्युगमान्भोजयेद्द्विजान् कामायविहिनं काम्यमभिप्रेतार्थसिद्धये वृद्धोयच्छ्रियते श्राद्धं वृद्धिश्चाद्धं तदुच्यते गंधोदक
 नित्यं युक्तं कुर्यात्प्राचत्तुष्टयम् अर्घ्यार्थं पितृप्राप्तेशु प्रेतपात्रं प्रसेचयेत् येसमाना इति द्वाभ्यामेतस्त्रेयंसापिंडनम् नित्येन तु
 त्वंशेषं स्यादेकोद्दिष्टं स्त्रियाथपि एतदुभयमेव स्त्रियाः तेन स्त्री कर्तृकं स्त्रीसंप्रदानं कंचेत्कभयनियम इति कल्पतरुः अमा
 वास्यायां यच्छ्रियते तस्यार्चणमिति स्मृतम् क्रियते चार्चणयत्तत्सार्चणमिति स्थितिः अत्रपर्व चतुर्दशयष्टमी चैव अमावा
 स्यात्तृयोणिगा पर्वण्येता निराजेन्द्रविस्क्रमणंतथेति विष्णुपुराणोक्तं सांकोत्यादि गोष्यांश्रियते श्राद्धं गोष्ठीश्राद्धं तदुच्य
 ते बहूनां विदुषां संपल्लत्वार्यं पितृवृत्तये क्रियते श्राद्धेयत्तु ब्राह्मणानां तु भोजनम् श्राद्धार्थमिति तस्योक्तं वेनतेयमनीषि
 षिः निषेककाले सोमे च सीमंतोन्नयने तथा ज्ञेयं पुंसवने चैव श्राद्धं कर्मांगमेव च देवानुद्दिश्य यच्छ्राद्धं तत्तु देविकमुच्यते
 गच्छन्देशानंरयत्कश्चाद्धं कुर्यान्नृसर्पिणा यात्रार्थमिति तस्योक्तं प्रवेशे च न संशयः शरीरोपचये श्राद्धमर्थोपचय एव च
 प्रष्टव्यमिति द्विज्ञेययोपचाधिकमुच्यते गोष्यां श्राद्धं कर्तुं समुदाये संभूय सामग्रीसंपादनेन श्राद्धमित्यर्थः युगपतीर्थादि
 प्राप्नोति दुष्पां श्राद्धसंपादकरत्वार्यं भिन्नपाप्माशक्तौ बहुपितृकश्चाद्धमेकः कुर्यादिति कल्पतरुः शंखधरश्च श्राद्धिश्चाद्धं प्रा

श्रागणेऽप्ययमः अथथाहनिर्णयः नानानिचंधेयमस्यभ्रांतविचोर्द्विधोर्षया कमलाकरसंज्ञेनक्रियतेआहनिर्णयः न
 लक्ष्मणगाह एथीचंद्रोदयेमरीचिः प्रेतंपितृश्रुतिर्दिश्यभोज्ययस्त्रियमात्मनः श्रद्धयादीयतेयत्रतच्छ्रद्धपरिकीर्तितम् त्रा
 स्यगस्तीकारांतश्रुतुर्थ्यंतपदोपनीतपित्राद्यदृश्यक स्त्यागः श्राद्धमित्यर्थः तत्रयद्यपिहोमपिंडभोजनानिमप्रधानमितिहेमा-
 द्विः हेमत्रपिंडदानंचतयात्राह्यणभोजनम् श्राद्धशब्दाभिधेयस्यादेकस्मिन्नोपचारिकमिति श्रीधरश्च तथापिकविदि-
 शेषंचस्थामः निमिनभेदेसौजनस्यपिंडानांवांमिषेधोनप्राधान्यंयिरुणदिह असौमयाजिनोदधिपयोयागवत् यच्चशूलपा
 णिः नित्यश्राद्धमदेचंस्यादर्थ्यपिंडविवर्जितमिति हारीतेयिनित्यश्राद्धमघादोपिंडनिषेधोस्तिनचप्राप्तिविनासः नचानि
 देशंविनाप्राप्तिः नचांगलेनपिनादेशः प्रधानस्याननिदेशात् सप्तमेउपकारकत्वेनानिदेशोक्तः तेनभोजनप्रधानंपिंडो-
 ने पिंडदानमात्रविधित्वंगभूतात्मर्तमेवमकरणंतरन्यायादिति तन्व जानथाह्नेनदधानुपकान्तंआह्यणोद्यपि नपक्क
 भोजयोद्रुप्राप्तमच्छद्रोपिकदाचनेत्यादौ ज्ञातश्राद्धशूद्रश्राद्धदोभोजनस्यनिषेधेनांगत्वापत्तेः नतोपशौकरोतीनिवदुप
 नीव्यविरोधेननिकल्पापत्तेश्च नेनथाहशब्दाभिधेयत्वेनोभयप्राप्तौनिषेधःपर्युदासोवादीक्षितोनदद्यातिनजुहेतिनासो-
 मयानीसन्नयेदितिवत् इतिनत्वं धर्मप्रदीपेपि यजुषांपिंडदानंतुबहुचानांद्विजार्चनम् श्राद्धशब्दाभिधेयस्यादुभयं
 सामनेदिनो नचपितृनुयजेतपितृभ्योदद्यादित्यभयप्रयोगदर्शनाद्यागदानोभयात्मकम् पितरोदेवताइतिपितृदृश्यक
 त्याद्यागत्वंनिप्रापेक्षयाचदानत्वमित्यविरुद्धम् एतेननायंयागः देवतोद्देशेनत्यागोयागः यागोद्देश्याचदेवतेत्यात्माश्रया
 दिभिर्भोग्यतमपत्ताम् वेधशब्दविशेषोद्देश्यत्वस्यतस्येदमितिस्त्वत्यारोपप्रतियोगित्वस्ययादेवनात्वान् तत्रैयस्कमंत्रः

आह्लास्यतरं नान्यत्प्रेयस्करमुदाहृतम् आदित्यपुराणे नसंतिप्रितरश्वेतिरुत्थामनसियोनरः आहून्कुरुतेनत्रतस्परक्त
 पिवंतिते तद्देवानाहविश्याभिवः नित्यं नैमिन्निकं काम्यं वृद्धिश्चाहूसापिंडनम् पार्वणंचेतिविशेष्यंगो ध्यांशकृद्धार्यमष्टकम्
 कर्मगंनयमंशोक्तं देविकं दशमं स्मृतम् पात्रास्वेकादशंशोक्तं पुष्यर्थे द्वादशं स्मृतमिति एषां लक्षणाभिभाषिष्ये अहन्व्यहनि
 यच्छाहून्तन्नित्यमिति कीर्तितम् येषु देवविहीनं तद्दशक्ताबुदकेन तु एकोद्दिष्टं तु यत् आहूतं नैमिन्निकमुच्यते तदर्थं देवं क
 र्त्तव्यमयुग्मान्शोजयेद्द्विजान् कामायविहितं काम्यमभिप्रेतार्थसिद्धये एतद्वैयक्तिक्यते आहूतं वृद्धिश्चाहून्तु दुच्यते गंधोदक
 तिलैर्युक्तं कुर्यात्सात्रचतुष्टयम् अर्घ्यार्थं पितृपात्रेषु प्रेतपात्रं प्रसेचयेत् येसमाना इति द्वाभ्यामेतश्चेत्यस्य पिंडनम् नित्येन तु
 त्वंशोपंस्यादेकोद्दिष्टं स्त्रिया अपि एतदुभयमेव स्त्रियाः तेन स्त्रीकर्तृकं स्त्रीसंप्रदानकं चैकभयनियम इति कल्पतरुः अस्मा
 वास्यायां यच्चिद्यते तस्यार्चणमिति स्मृतम् क्रियते वा पर्वणियत्तत्सार्चणमिति स्थितिः अत्र पर्व चतुर्दशयष्टमी चैव अस्मा वा
 स्याच्च पौर्णिमा पर्वण्येतामिराजेंद्ररयिसंक्रमणंतथेति विष्णुपुराणोक्तं कात्यादि गोव्यायक्तिक्यते आहूंगोष्ठी आहूतं तु च्य
 ते बहूनां पितृणां संपत्करार्थं पितृत्तप्रये क्रियते शकूदेयतु चाह्मणानां तु भोजनम् शक्यर्थं मितितस्योक्तं वेनतेयमनीषि
 षिः निषेककाले सोमे च सीमंतौ न्नयने तथा ज्ञेयं पुंसवने चैव आहूतं कर्मगमेव च देवानुद्दिश्य यच्छाहूतं तसु देविकमुच्यते
 गच्छन्देशान्तरं यस्त आहूतं कुर्यात्सर्षिणा पात्रार्थं मितितस्योक्तं प्रवेशोचनसंशयः शरीरोपचये आहूतमर्थोपचय एव च
 प्रष्ट्यर्थमेतद्दिज्ञेयोपवाधिकमुच्यते गोध्यां आहूतं कर्तुं समुदाये संभूय सामग्रीसंपादनेन आहूतमित्यर्थः युगपत्तीर्थोदि
 प्राप्सोविदुषां आहूतसंपादसरवार्थं भिन्नपादाशार्थं बहुपितृक आहूतमेकः कुर्यादिति कल्पतरुः शंखधरश्च शकृद्दिश्याहूतं प्रा

यश्चिन्नागभितिमोथिलाः अन्नगवर्णौकोटिष्टदृष्टिसिडिीकरणासकंचतुर्विधमेवसुरव्यम् तस्यैवायंप्रपंचः अथश्चाख्यदेशाः
 मनुः शक्तिदेशंविचिन्तुगोमयेनोपलेपयेत् दक्षिणाप्रवर्णंचेवप्रयत्नेनोपपादयेत् पृथ्वीन्द्रोदयेविष्णुधर्मं दक्षिणाप्रवर्णे
 देशेतीर्थोदोचगृहेपिवा भूसंस्कारादिसंयुक्ते श्राद्धं कुर्यात्प्रयत्नतः तत्रैवप्रभासरवंडे तीर्थदृष्टगुणंपुण्यं स्वगृहेददतः
 श्रभं भारते तस्यदेशाः कुरुक्षेत्रं गधागगासरस्वती प्रभासपुष्करंचेति तेषु श्राद्धं महाफलं स्वादे पुलसीकाननच्छा
 यायत्रयत्रभवेद्भुज तत्रश्राद्धं प्रदानव्यंपितृणां वृत्तिहेतवे माधवीये श्राद्धोपक्रमेव्यासः महोदधौ प्रयागेच काश्यांच
 कुरुजांगले शंखः गंगायमुनयोत्तरेपयोष्यमरकंटके नर्मदात्राहुदातीरेभृगुलिङ्गेहिमालये गंगाद्वारेप्रयागेचनेमि
 नेपुष्करेतथा सन्निहत्यांगयायांचदत्तमक्षयतोत्रजेत् अपिजायेतसोस्माकंकुलेकश्चिन्मरौत्तमः गयाशीर्षिवदेश्राद्धं-
 गोभोदयात्ममाहितः एष्टव्यावहवः पुत्रायद्येकोपि गयां व्रजेत् यजेतवाश्वमेधेननीलवाष्टपमुस्तृजेत् आदित्या
 पुराणे पंचक्रीशंगयाक्षेत्रं क्रीशमेकंगयाशिरः महानद्याः पश्चिमेनयावद्भ्रधेश्वरोगिरिः उत्तरेब्रह्मशृपस्ययावद्
 क्षिणमानसम् एतद्गयाशिरोनामत्रिपुलोकेषु विश्रुतमिति शूलपाणो बृहस्पतिः गंगायां धर्मष्टेत्रे च सरसि ब्रह्म
 णस्तथा गयाशीर्षेक्षयवदेपितृणां दत्तमक्षयम् धर्मारण्यं धर्मष्टेत्रे धेनुकारण्यमेव च दृष्ट्वेतानि पि तृश्वार्चन्यं
 शान्तिं शान्तिमुद्धरेत् त्रिस्थलीसेनो वायवीये शमीपत्रप्रमाणेन पिंडं दद्याद्गयाशिरै उद्धरेत्सप्तगोत्राणि कुलमेकोन
 रंशतम् सप्तगोत्राणितु पितामहानाचभार्यांच भगिनीदुहिता तथा पितृमानुषसान्चैव सप्तगोत्राणि वैचिदुरिनि
 एयांगोत्राणाभेकोत्तरानंकुलंपुरुषा इत्यर्थः तैचोक्तास्तत्रैव तत्त्वानि विंशतिनृपाद्वा दशैकादशादश अष्टा

विनिचगोचाणांकुलमेकीचरंशतम् तत्वानिचतुर्विंशतिः तेचद्वादशपूर्वाद्वादशापराः एवमत्रेपि प्रयोगपरिज्जा
 तेषाद्ये शालग्राममयीसुद्रासंस्थितायचक्रुच्चित्त् वाराणस्यांपथाधिक्यंसंभताद्योजनत्रयम् तथा यत्किंचित्से
 तृकंकुर्यात्सपिंडंवातदंतिके विष्णुलोकंसगच्छेत्तुलभतेशाश्वतंपदम् तत्रैवचराहे चक्रोकस्यनुसांनिध्यंय
 क्रमक्रियतेनरेः स्नानंदानंतपः श्राद्धं सर्वभक्षयतां व्रजेत् अथनिषिद्धदेशः पृथ्वीचंद्रोदयेस्नादे त्रिशंकीर्वर्ज
 येदेशंसर्पद्वादशयोजनम् उत्तरेणमहानद्यादक्षिणेनतुकीकदान् देशस्त्रैशंकनोनामश्राद्धकर्मणिवर्जितः वा
 यधीये प्रनष्टाश्रमधर्माश्च देशाचर्ज्याः प्रयत्नतः यमः रूक्षंरुमिहतंक्लिनंसंकीर्णानिष्टगंधिकम् देशंत्वनिष्ट
 श्राब्दंत्ववर्जयेच्छ्राद्धकर्मणि तत्रैवधारवः गोगजाशवादिस्तुष्टेषुकनिमायांनथाशुवि नकुर्याच्छ्राद्धमेतेषुपारक्या
 कचभूमिषु यमः परकीयेप्रदेशेषुपितृणांनिर्वपेत्तुयः तद्भूमिस्वामिपितृभिः श्राद्धकर्मविहन्यते ब्राह्मभारतयो
 रपि परकीयगृहेयस्तुत्वाचपितृत्तर्पयेद्यदि तद्भूमिस्वामिनस्तस्यहरंतिपितरोवलात् अग्रभागंततस्तेभ्योदद्यान्मृत्यु
 चजीवितम् श्राद्धार्हाणामग्रभागंश्राद्धं तदनर्हाणोषूद्राणांतुमृत्युमिति केचित् षोडशीपिंडे बांधवानामपि पिंडोक्तैः
 ये बांधवा बांधवावैत्यादितर्पणवाधापत्तेश्च नामगोनपूर्वश्राद्धनिषेधो नान्यत्रेतिगोडाः विप्राकृतस्य शूद्राद्रुचश्राद्ध
 निषेधो नान्यत्र अन्नदानं चान्नत्यागात्पूर्वकार्यमित्तमेथिलाः तन्न अग्रभागस्यश्राद्धपरत्वमानाभावात् अन्नदाने
 चनिषेधाभावात् त्यागात्पूर्वकरणेनगेनव्यवधानापत्तेः अंगत्वेचमानाभावात् इदंत्वस्वाम्यनुज्ञाभावेनदुकृतं त्रैवत्रा
 द्वे स्वनुलिप्तेषुगेहेषुस्वेषुनुज्ञापितेषुच श्राद्धमेतेषुदानव्यं वज्रमेतेषुनोच्यते किरानेषुकलिं गेषुकों कणेषुवसेसव

पि सिंशोरुतरकूलेपुनर्मंदायाश्चदक्षिणे पूर्वणकरतोयायानदेयंश्राद्धसुच्यते इदंकास्यविषयम् अन्यथातत्रस्यानांश-
 र्वश्राद्धाकरणापत्तेः नर्मंदादक्षिणेपवातः स्नादे सत्स्यचन्द्रवोयत्रयत्रगोदावरीनदी दृष्टिव्यामपि कृत्स्नायांसप्रदेशे
 निषावनः परकीयत्वापवाद् आदित्यपुराणे अटवीपर्यन्ताः पुण्यानदीतीराणियानिच सर्वाण्यस्वाभिकान्याहुर्नहितेषु
 परिग्रहः वनानिगिरयोनय स्त्रीर्यान्यायत्तनानिच देयखाताश्वगतांश्चनस्वाम्यंतेषुविद्यन्ते स्मृतिस्तारे नैकवासा
 नचहीपैनांतरिक्षेकदाचन श्रुतिस्मृत्कृदितं कर्मनकुर्थादशक्तिः क्वचित् दिवोदासीये मूँछदेशेतथारात्रौसंध्यायां
 निप्रयजितः नश्राद्धमाचरेद्विद्वान्नचाकाशोकथंचन अथश्राद्धकालाः तेचसंक्रांतियुगादिमहालयादयः प्रायेण
 पूर्वपरिच्छेदहृष्येउक्ताएव केचिन्नुच्यन्ते पृथ्वीचंद्रोदयेदृष्टपराशरः श्राद्धंशुद्धावचंद्रेभ्रज्यायाग्रहणसंक्रमे नचोद
 केनचान्नेचनवच्छन्तथागृहे नवैक्षवेषुचेहंतेपितरोहिमघास्वपि पितरः स्पृहयंत्यन्ममदृकाक्रमघासूचैतिशा
 नातपपाठः नचोदकेनवकूपवाप्यादाविति केचित् वर्षोपक्रमे आर्द्राप्रवेशशशित्तोगोडाः नवान्श्राद्धेविशेषोज्योतिषे
 ज्येष्ठशेषाद्दुर्गेसूर्येभृगुनैत्रानिशात्मके नवान्नेर्भोजनश्राद्धंजन्मचंद्रतिथौनच आश्लेषाकृत्तिकान्त्येष्ठासूलाजप
 दकेषुच भृगुभौमदिनेरिक्तेतिथौनाद्यान्मवोदनम् तत्रैव दृष्टिकैशकृष्णक्षेतुनवान्शस्यतेबुधैः अतः कृष्णपक्षे
 नेतिगोडाः भैथिलास्त अकृताग्रयणं चैव धान्यजातं नरोत्तम इति वाराहोक्तेः प्रतिधान्यंश्राद्धमाहुः तन्न जातपद
 स्यश्राद्धयोग्यसमूहपरत्वान् हेमाद्रौजातूकर्ण्यः ग्रहोपरागंचसूतेचजातेपित्र्येगयाघामयनद्वयेच नित्यंचशंखेचत
 थैवपद्येदत्तंभवेन्निकसहस्मत्तुल्यम् शंखंप्राहुरमायास्योक्षीणचंद्रोद्दिजोत्तमाः अष्टकासूभवेत्यद्यंतत्रदत्तं तथास्त

क्षयम् तत्रैव शंखः यदा विष्टिर्व्यतीपातो भातुवारस्तथैव च पद्यकं नाम तस्योक्तमयनाच्च चतुर्गुणम् याज्ञवल्क्यः अ-
 मावास्थाएकादृष्टिः कृष्णपक्षो यत्र दृश्यं ब्राह्मणसंपत्तिर्वियुवत्सूर्यसंक्रमः व्यतीपातो गजच्छायाग्रहणं चंद्रसूर्ययोः
 श्राद्धं प्रतिरुचि श्रेव श्राद्धकालाः प्रकीर्तिताः कृष्णपक्षः सर्वोपि शाक्रेनापरपक्षं नानि क्रमेत् मासिमासि वीशनमिति
 श्रुतोः ऊर्ध्वं वाचतुर्थ्याय दहः संपद्यते क्रते चतुर्दशीभितिकात्याय नोक्तेः मासिमासिकार्यमपरपक्षस्थापराहः श्रेया
 नित्यापसंयोक्तेश्च वीप्सया सर्वकृष्णपक्षेषु नित्यम् तेनोपसंहारान्महालयपरत्वं परास्तम् अत्र प्रत्यहं पंचम्यादियद-
 हः संपत्तिर्वीतित्रयः पक्षाः यदैकारिने श्राद्धं तदादर्शं दृधगे च याज्ञवल्क्येनामावास्थायाः दृधकृनिर्देशात् एतेन कृ-
 ष्णपक्षे च दहः संपद्यते अमावास्यायां तु विशेषेणोति निगमोक्तेर्गुणोपरपक्षश्राद्धस्यामावास्थेति शूलपाणिमतमव्यपा-
 स्तम् अशक्तौ दर्शनापि मासि श्राद्धसिद्धिरिति नारायणवृत्तिः निरनिकानां कस्मिंश्चिद्विने आहिनाग्नेस्तदर्शो एव न
 दर्शने विना श्राद्धमाहिनाग्नेर्हि जन्मन इति मसूक्तेः सर्वकृष्णपक्षाशक्तौ मात्स्ये अनेन विधिना श्राद्धं विरब्दस्य हनिर्व-
 पेत् कन्याकुंभदृषस्यैर्के कृष्णपक्षे च सर्वदा कर्कोपि आहितान्नेः संवत्सरेभिः श्राद्धनियम इति देवलः अनेन विधि
 नाश्राद्धं कुर्यात्संपत्सरसकृत् द्विश्रुतुर्या यथाश्राद्धं मासे गमेदिनेदिने कृष्णपक्षे षपिसहालयस्य श्रेष्ठत्वं तच्चोक्तं माकृ व्या
 तीपाते विशेषमाह हेमाद्रौ शंखः फलं लक्ष्मसुत्पन्नो भ्रमणे कोटिरुच्यते पत्तने शतकोट्यस्तु पाते वैदचमक्षयम् ज्यो
 तिः शाल्त्रे द्वाविंशतिस्तथोत्पन्नो भ्रमणे चैकविंशतिः पत्तने दशनाड्यस्तु पत्तिते समनाडिकाः अंशो च द्वौ व्यतीपातो
 प्रायुक्तौ हेमाद्रौ माकं डेयः यदा च श्रोत्रियोभ्येति गृहं वेदविदग्निचित् तेनेकेनापि कर्तव्यं श्राद्धं च विषुवच्छुभम् इदं

षडंकार्यमिति हेमाद्रिः एतज्जीवसिचक्रोपिकुर्यात् उद्ग्रहेषुत्रजननेपि न्येह्यसोमिकेभरवे तीर्थेनाहण आयातेषु डंते जीव
 पत्तुरिति मेत्रायणीयपरिशिकेः तिथिविशेषेफलविशेषोयाज्ञवत्येनोक्तः कन्यांकन्यावोदिनश्चपश्चैसस्फतानपि
 विंचचाणिज्यं द्विशोफेकशांस्तथा ब्रह्मचर्चस्विनः पुत्रान्स्वर्णरोव्येसकुव्यके ज्ञानिश्रैख्यंसर्वकामानामोतिश्राद्धदः
 प्रतिपरप्रभृतिशैकां वर्जयित्वाचनुदर्शीम् एताः कृष्णापक्षस्था एव महालयेतुफलभूमेनिष्टथीचंद्रोदयः योर्णमास्या
 नचक्ष्रोपितामहः अमावास्याव्यतीपानेपोर्णमास्यष्टकासकच विद्वान्श्राद्धभूरुर्गणोनरकंप्रतिपद्यते एतन्माध्यादिपरम्
 विग्रहपाकेचफलं व्यंपवपाकेचपार्थिव योर्णमासीतथामाघीश्रावणीचनृपोत्तम शोषपद्यामतीतायांतथा कृष्णात्रयोदशी
 एतांस्तश्राद्धकालान्वेनित्वा नाहमजापतिरिति विष्णुधर्मोक्तेः विष्णुः माघीश्रोषपद्युर्ध्वकृष्णात्रयोदशीति अब्रमाघीपो
 र्णमासीतिकत्यतरुः श्रावण्युर्ध्वमपि मघायोगसंभवाच्योदशीविशेषणामितिगोडोः नक्षत्रेष्वपियाज्ञवत्यः स्वर्गे-
 त्यपत्यभोजश्च शौर्यं क्षेत्रं बलंतथा पुत्रान्त्रैख्यंचसोभाग्यंसमृद्धिं सुरव्यतांशुभम् प्रहत्तचक्रतांयापि वाणिज्यप्रभृती
 नपि अत्रोगित्वंपशोवित्तं शोकतांपरमांगतिम् धनं वैदान्भिषकुसिद्धिकुव्यंगामव्यजाविकम् अश्वानासुश्रुविधिवत्यः
 श्राद्धसंप्रयच्छति कृत्तिकादिभरणंपंतसकामान्प्रामुथादिमान् फलंतराण्यपिमहाभारतेकोमादेशेयानि माधवीयेमशीचिः कृत्तिका
 दिषु रूक्षेषु श्राद्धेयत्कलमीरितम् विषंभादिषु योगेषु तदेव फलमिष्यते बृहस्पतिः आरोग्यंचैवसोभाग्यं शत्रूणांच पराजयम्
 सर्वान्कामान्भिर्याविद्यां धनमायुर्मेथाक्रमम् सूर्यादिदिवसेषु तच्छ्राद्धकृद्भूभतेफलम् बवादिकरणेधेनच्छ्राद्धकृद्भूभतेफलम्
 अन्यानिचपण्णनित्श्राद्धादे निमायुक्तानि मांकेड्यपुराणे श्राद्धाहंष्टव्यसंपत्तो नथाटुः स्वमदर्शने जन्मदर्शने ग्रहपीडास्फाहुर्भतिचच्छ

या अथथाद्वाधिकारिणाः चंद्रिकायां संभृतः मातुः पितुः प्रकुरीति संस्थितस्योरसः कृतः पितृमेधिकसंस्कारं मंत्रपूर्वकमाह
तः तत्रैव हेमाद्रौ शंखः पितुः पुत्रेण कर्तव्या पिंडदानोदकक्रिया पुत्राभावे तु पत्नीस्यात्तदभावे तु सोदरः अन्यद्यद्यपि पुत्रपदं क्षे
त्रजादिद्वादशाविधपुत्रपरम् तैश्च द्वादशपुत्रायाश्च वल्येनोक्ताः औरसौधर्मपत्नीजस्त समः पुत्रिकाकृतः क्षेत्रजः क्षेत्र-
जातस्तः सगोत्रेणोत्तरेण वा गृहे प्रच्छन्नसन्तो गृहजस्तकृतः स्मृतः कानीनः कन्यकाजानो गामातामहकृतः स्मृतः अक्षता
यां क्षमायां चाजानः पौनर्भवस्तथा दद्यान्मानापि तावायं सपुत्रोदत्तको भवेत् कीतश्च ताभ्यां विक्रीतः कृत्रिमः स्यात्स्वयं कृतः
दत्तान्मातुः स्वयंदनो गर्भे विन्तः स होदजः उत्सृष्टो गृह्यते यस्तसोपविद्धो भवेत्कृतः पिंडदों शहरश्चैवां पूर्वाभावे परः पर
इति तथापि दत्तोरसे नरेषां तु पुत्रत्वेन परिग्रह इति हेमाद्रावादिपुराणे कलाचिंतरेषां पुत्रत्वनिषेधादोरसदनकपरमेव
यद्यपि पिंडदों शहरश्चैवां पूर्वाभावे परः पर इति याज्ञवल्क्योक्ते रोरसाभावे दत्तकप्राप्तिस्तथा व्योरसाभावे पौत्रः तदभावे प्र
पौत्रस्तदभावे दत्तकार्य इति शेषम् पुत्रेण लोकांश्च यतिपौत्रेणानंत्यमश्नुते अथपुत्रस्य पौत्रेणान्त्यमस्या मोनि विष्टपि
निजीभूतवाहनधनवसिष्ठहारीतशंखलिखितोक्तेः लोकानंत्यदिवः प्राप्तिं पुत्रपौत्रप्रपौत्रकै रिति याज्ञवल्क्योक्तेश्च पुत्रः
पौत्रश्च तस्य पुत्रः पुत्रिकापुत्र एव च पत्नीभ्रातापितृगजश्च पिता माता लुघातथा भगिनीभागिनेयश्च सापिंडः सोदकः स्त
था असन्निधाने पूर्वेषां सुचरे पिंडदाः स्मृताः स्मृति संग्रहे प्रपौत्रानंतरं सुत्रिकापुत्रोक्तेस्तत्समत्वाच्च दत्तकस्य यद्यपि बृह
स्पतिना पौत्रश्च पुत्रिकापुत्रः स्वर्गप्राप्तिकरावुभौ रिच्येत्पिंडदाने च समानोपरिकीर्तितानि पौत्रसाम्यमुक्तम् याज्ञवल्
क्येन च औरसौधर्मपत्नीजस्तसमः पुत्रिकाकृत इति औरससाम्यम् तथापि लोके राजसमो मंत्रोत्पादो किंचित् न्यून-

समशब्दप्रयोगात्पुरुषव्ययोः साम्ययोगाच्च स्तुत्यर्थेन तु समधिकल्प इति श्रुतमित्यम् पुत्रः पौत्रः प्रपौत्रो वा भ्राता वा-
भ्रातृसंततिः सपिंडसंसृतिर्वीपिक्रियाहर्नृपजायते तेषामभावे सर्वेषां समानोदकसंततिः मातृपक्षसपिंडेन संबंधो योजले
न वा कुलद्वयेपि चोच्छन्नेस्त्रीभिः कार्यक्रियानृप तत्संघातगतैर्वीपितद्रिस्थान्कारयेन्नृप इति विष्णुपुराणाच्चैति प्रपौत्रान्न
रंदनकादय इति पृथ्वीचंद्रमंदनरत्नकार्शादयः मदनपरिजातेव्येवम् बोपदेवरुद्रधरादयस्तु पुत्रेषु विद्यमानेषु ना-
न्यैकारयेत्स्वधाभिस्समंतूक्तौ पितामहः पितुः पश्चात्संचत्वंघदिगच्छति पौत्रेणैकादशाहादिकर्तव्यं श्राद्धषोडशम् नेत्र
सौत्रेण कर्तव्यं पुत्र्यांश्चेत्सितामह इति छंदोगपरिशिष्टे च पुत्रशब्दस्य द्वादशविधसूतपरत्वात्पूर्वाभावे परः पर इत्यस्या
नन्यपरत्वाच्च दत्तकाद्यभावे पौत्रादीनामधिकार इत्याहुः तद्गोणामुख्ययोः साम्यायोगात्दत्तके सति पौत्रस्यांशहरत्वस्याव्य-
भावापत्तेः पुत्रपदस्योरसमात्रपरत्वाच्चिंस्यम् अतएव निषेधादुपनीतपौत्रसत्वे व्यसुपनीतपुत्रस्यैवाधिकारः औरसश्चानु-
पनीतोपि कुर्यादित्याह पृथ्वीचंद्रोदये सप्ततुः श्राद्धकुर्यादवश्यं तु प्रमीतपितृकोद्भिजः व्रतस्थो वा व्रतस्थो वा एकएव भवे
द्यदि दृष्टमनुः कुर्यादनुपनीतोपि श्राद्धमेकोदियः सूतः पितृयज्ञाहुतिपाणौ जुहुयाद्ब्राह्मणस्य सः एको मुख्य औरस
इत्यर्थः सतुः नद्यस्मिन्त्युज्यते कर्म किंचिदागौजिबंधनात् नाभिव्याहारे इह स्वधा नियमनादने ब्रह्मवेदः सप्त
नुरापि नाभिव्याहारे इह स्वधावन्मौजी निबध्यते मंत्राननुपनीतोपि पठेदेवैकजोरसः अयं मंत्रपाठः त्रिवर्षकृतचूड
स्येव अनुपनीतोपि कुर्वीत मंत्रयत्न नृमेधिकम् यद्यसौ हतचूडः स्याद्यदि स्याच्च त्रिवत्तर इति सप्ततूक्तेः यजुर्व्याघ्रः
कृतचूडस्तु कुर्वीत उदकं पिंडमेव च स्वधाकारं प्रयुज्जीत वेदोच्चारं नकारयेदिति यच्च स्मृति संग्रहे कृतचूडोऽनुपेतश्च

पित्रोः श्राद्धसमाचरेत् उदाहरेत्स्वयाकारं ननु चेदाक्षराण्यसाविति तत्प्रथमवर्षं ब्रूडाविषयमिति माधवमदनरत्नप्रथीचंद्राः
 निवर्षोर्ध्वं मंत्रचत्वस्य विकल्प इति चंद्रिकावोपदेवश्च दत्तकादिपरोनिषेध इति चयम् मदनरत्नेस्कां दे यज्ञेषु मंत्रचत्वकर्म
 पत्नीकुर्याद्यथानुप तथोर्ध्वदेहिकं कर्म कुर्यात्साधर्मसंस्कृता अशक्तौ तु काल्यायनः असंस्कृते तु पल्याचस्यग्निदानं क्षमं
 नकम् कर्तव्यमितरत्सर्वकारयेदन्यमेव हि पुत्रभ्रजन्मनोधिकारी किंतु चर्वोत्तरमित्याह झालादर्शः चोलाद्याब्दिका-
 दवांकुनकुर्वात्सैतुमेधिकम् मदनरत्नेस्ममुरपि पुत्रश्रौत्सपतिमात्रेण संस्तुर्याद्यणमोचनान् पितरं नाब्दिकाच्चौलान्पे-
 दमेधेन कर्मणा एतच्चौरसस्येव दत्तकादीनां तूपनीतानामेवाधिकार इति कालादर्शः प्रथीचंद्रोदयेपिस्कां दे पित्रोरनु-
 पनीतोपि विदध्यादोरसः स्नतः और्ध्वदेहिकमन्यैतुसंस्कृताः श्राद्धकारिण इति अस्मिन्नापि दर्शमिहालयदावनुपनीतस्या
 धिकारोस्माभिः पूर्वमुक्तः प्रपौत्राभावेदत्तकादय एकादशपुत्राः तदभावेभर्तुः पत्नी तस्याश्वसः अपुत्राशयं न भर्तुः पा
 लयंतीव्रते स्थिता पत्येव दद्यात्सिंडं कृत्तमं शंलभेत चेति वृद्धमनूक्तेः भार्यापिंडं पतिर्दद्याद्भर्त्रेभार्यातिथेयच वृषभ्रादे-
 श्वस्तुषाच्चैव तदभावेसपिंडका इति पुत्राभावेतुपत्नीस्यात्पत्यभावेतुसौदर इति च हेमाद्रौ शंखोक्तेः प्रथीचंद्रोदयस्त
 कानीन गूढसहजपुत्रभूतनयाश्वये पत्यभावेधिकुर्युस्ते अग्रशस्ताः स्मृताहिते इति स्मृतिसंग्रहान् पत्यभावेकानीनादव
 इत्याह पत्युरपिसपत्नीपुत्रेसमिनाधिकारः पितृपत्यः सर्वाभातर इति स्मृतूक्तेः विदध्यादोरसः पुत्रो जनन्या और्ध्वदे-
 हिकम् तदभावेसपत्नीजः क्षेत्रजाद्यास्तथास्मृताः तेषामभावेतुपतिस्तदभावेसपिंडका इति मदनरत्ने काल्यायनोक्तेः अ च-
 कीनानामेकपत्नीनामेधएवविधिः स्मृतः एकाचेत्युचिणीतासां सर्वासांपिंडदस्तस इति वृहस्पतिवचनाच्च अपराकेर्ध्वेयम् ते

नयच्छुद्धिविवेके उक्तं सत्यपिसपत्नीपुत्रे पत्नरेवाधिकार इति तन्निरस्तम् यच्च तत्रैव प्रात्यायनः नभार्यायाः पतिर्दद्यात्
 पुत्राया अपि क्वचिन् यच्च विष्णुपुराणम् कुलद्वयेपि चोत्सले स्त्रीभिः कार्योक्त्या नृपति यच्च मार्कण्डेयपुराणम् सर्वोभा
 वैस्त्रियः कुर्युः स्वभर्तृणामंत्रकमिति तदास्मरादिविवाहोढाविषयम् धर्मेर्धवाहेरूदायासापत्नीपरिकीर्तिना क्रयत्री-
 तातुयानारीनसापत्यभिधीयते नसादेवेनवापित्र्येदासीतां सुनयो विदुरिति साधवीये शातातयोक्तेः यत्तु शक्तिरलाकरः
 श्रुत्वा पाणिश्च अपुत्रस्य च यापुत्री सापि पिंडप्रदा भवेत् तस्य पिंडान्दशैकं वा एकाहेनैव निक्षिपेत् इति जाबालोक्तेः भर्तु
 धनहरापत्नीतां विना दुहिना स्मृता अंगादंगात्संभवति पुत्रवदुहिता नृणां भितिश्च हस्पतिना दुहितुर्धनहारित्योक्तेः अत्र पुत्राभा
 वे कन्या तदभ्राचे सपत्नीपुत्र इत्याह तुः तसूर्ध्वविरोधात् भानुर्दुहितरः शेषमृणां नाशय कते न्वय इति दुहितुर्मातृधनया-
 हितेन पुत्रस्य तच्छाद्धानधिकारापत्तेश्चोपेक्ष्यस्व वचनं तु भ्रातृपुत्राद्यभावे विषमम् पत्यभावे अविभक्तस्य सोदरः पू-
 र्णोक्तशंभवचनात् विभक्तस्य तु दुहितोधनहारित्वान् पूर्वोक्तजाबालवचनाच्च तत्राव्यूढानूदसमवाये ऊदेव दुहितान-
 पुत्रवत्कुर्यान्मातापित्रोस्स संस्कृता आशौचमुदकपिंडमेकोद्दिष्टं सदा तयोरिति भरद्वाजोक्तेः तदभावे दोहित्रः धनहारित्वा
 त् मातापित्रोरुपाध्यायाचार्ययो रौर्ध्वदेहि कम् कुर्वन्मातामहस्यापि त्रतीनभ्रशयते त्रतादिति चंद्रिकायां ह्रू मन्त्रोक्तेः य-
 था त्रतस्थो पिस्ततः पितुः कुर्यान्निक्रयानुप उदकाद्यं महावाहो दोहित्रोऽपि नथार्हतीत्यपराकै भविष्योक्तेश्च एतद्भनहारिणा
 अवश्यं कं नान्यस्ये त्याह तत्रैव संस्कृतः आर्द्धमातामहानां तु अवश्यं धनहारिणा दोहित्रेणार्थनिष्कृत्ये कर्तव्यं पूर्वसुतरमिति
 नेन दोहित्रोत्रपुत्रीकृत इति देवयाज्ञिकोक्तिः परास्ता अत्रपत्नीदोहित्रसमवाये शपरत्वात्पत्यवकुर्यात् दोहित्रभातृ-

पुत्रसत्वैगिभक्तस्यदोहिवः आविभागेभानुपुत्रः भानृतसुत्रसत्वैकानिष्टश्चेत् भ्राते वज्येष्टश्चेत्तसुत्रः कुर्यादितिदाक्षिणात्यग्रंथाः हारलता
 देतु भानुभ्रातास्यचक्रैतद्भार्याचैल्लविद्यते तस्य भानृतस्यतन्त्रके यस्य भास्ति स होदर इति ज्ञात्सोक्तैः पत्नीकुर्यात्सताशोपल्या भ्रावैस हो
 दर इति प्रोमात्रं ज्येष्ठभ्रातेयकुर्यान्नतसुत्रः यत्नानुजस्यथाग्रज इति तत्कनिष्ठभानृतसत्वविषयम् यच्च भनुः सर्वेषामेकजातानामेकेश्च
 सुपवाभनेतु सर्वान्नास्तेनपुत्रेणपुत्रिणोभनुरत्रचीदिति तत्सहोदर भावविषयमित्युक्तं एतेनपुत्रत्वनिदेशोपम् अतस्तस्मिन्सति ए
 कदशपुत्राः प्रतिनिधयोक्तार्याः साएवपिंडोपशहरश्चेति अत्रापिति वाचस्पतिमनुदीका कल्पतरुरलाफरादयः परास्ताः द्वा
 दशपुत्राभावेपत्नीदुहितर इति याज्ञवल्क्योक्तेश्च तस्माद्दशपुत्रप्रशंसैयमिति विशानेश्वरः अविभक्तविषयं वा मदरनले
 स्मृतिसंग्रहे पुत्रः कुर्यात्पुत्रः श्राद्धं पत्नीचतदसन्निधौ धनहार्ययदोहित्रस्ततोभ्राताचतत्कनः भ्रात्रोः सहोदरोभ्राताकु
 र्याद्दहादितत्कनः ततस्त्वसोदरोभ्रातानदभावेचतत्कन इति भ्रातृपुत्राभावेकमेणपितृमानृतृस्वप्नास्वसृतसुत्रादयः
 धनहारित्वात् भगिनीतत्कतयोर्विशेषमाह मदरनलेकाल्यायनः अनुजा अग्रजावपि भ्रातुः कुर्यात्तसत्क्रियाम् - त-
 तः स्वसोदरानह् क्रमेणनयस्तयोः अपरार्कैकार्णाजिनिः पुत्रः शिष्योथचापत्नीपिताभ्रातास्तुवायुरुः स्त्रीहरिथिन
 हारीचकुर्यात्सिद्धोदक्रियाम् मार्कण्डेयपुराणे पुत्रोभ्राताचतसुत्रः पत्नीमातातथापिना विचाभावेतुशिष्यश्चकुर्यरि-
 न्नीध्वदैहिकम् तेन धनहारीएतद्विन इति कालादर्शः अत्रपाठक्रमेणविवक्षितः पूर्णवाक्येधर्थततः शब्दादिभिः श्रोत
 क्रमोक्तैः अथजिन्हाया अथवसस इति वन् एथीचंद्रोदयेष्टमनुः स्वभास्वस्त्रीमनसुत्रज्ञातिसंबंधिवांधवः पुत्रा
 भावेतुकुर्यरिन्सपिंडांतं यथाविधि मार्कण्डेयपुराणे पुत्राकृत्सन्मचंधीश्चसरापिषवशरस्यच जाभानास्तेहवतुकुर्याद

खिलपैतृमोधिक्कम् चंद्रिकायां वृद्धशातातपः मातुलोभाग्नेयस्य स्वस्वीयोमातुलस्य च शशरस्य गुरोश्चैव सरथ्युर्मा
 नामहरस्य च एतेषांचैव भार्याणां स्वस्र्गन्तुः पितुस्तथा आरूमेषां तु कर्तव्यमिति वेदविदो विदुः शकृद्विदेके षष्ठ्याचंद्रो
 दये च ब्राह्मे दत्तानां वायुदत्तानां कन्यानां कुरुते पिता चतुर्थे हनिनास्तेषां कुर्वीरन्कसमाहिताः दत्ताचारदत्ताः मातामहा-
 नां दौहित्राः कुर्वत्यहनिचापरे तैपितेषां प्रकुर्वन्ति द्वितीये हनि सर्वदा जामातुः श्वशरश्च कुस्तेषां तैपितृसंयुताः मित्राणां
 तदपत्यानां श्रियाणां गुरोस्तथा भाग्नेयस्र्गतानां च सर्वेषां त्वपरं हनि राज्ञो सति सपिंडे तु निरपत्ये पुरोहितः मंत्री याव
 दशौचं तपुराचीर्त्वा करोति सः अत्र द्वितीयाहादौ श्राद्धविधानमस्थिसंचयपरम् कालदर्शं दाहादिमंत्रवसि चोर्वेदश्राद्धं
 रसः कृतः तदभाये तु पौत्रश्च प्रपौत्रः पुत्रिकाकृतः दौहित्रो धनहारी च भ्राता तपुत्र एव च पिता माता रूपपांचैव स्वस्र्गान्तु
 त्र एव च सपिंडः सोदशो मातुः सपिंडश्च सहोदकः स्त्री च शिष्या त्विगाचार्या जामाता च सखापितृ उत्सन्नवंशो रिक्थे-
 रयेदवनीपतिः गौतमः पुत्राभावे सपिंडा मातृसपिंडा शिष्याश्च दक्षस्तदभावे च त्विगाचार्यौ यजुर्चंद्रिकायां वृद्धशातान-
 पः प्रीत्याश्चाहं प्रकर्तव्यं सर्वेषां वर्णीलिंगिनाभितत्सवर्णविषयम् ब्राह्मणास्त्वन्यवर्णानां कुर्यात्कर्म किंचन कामाहो-
 भाद्गयान्मोहात् कृत्वा तज्जातितां व्रजेत् इति ब्राह्मोक्तेः न ब्राह्मणेन कर्तव्यं शूद्रस्याप्यौर्ध्वदेहिकम् शूद्रेण वा ब्राह्मणस्य
 पिनापारसचात्कचित् इति पारसवोक्तेश्च पारसवः ऊटशूद्रपुत्रः अत्रेदंतत्वम् सर्वत्र पुत्रादेः सर्वस्याभावे पत्यादेरधि-
 कारउक्तः तत्राभावो सन्निधिर्नाशश्चोच्यते अतएव पूर्वत्र असन्निधाने पूर्वेषां मिल्युक्तम् तत्रासन्निधौ पत्यादेः सर्वा
 धिकारे प्राप्ते प्रोपितावसिते पुत्रः कालादपि चिरादपि एकारशाद्याः क्रमशो ज्येष्ठस्य विधिवन्क्रियाः ज्येष्ठे नैव तु यत्क

पित्याद्यैर्देशान्तरेपवादाद्युत्रनाशाएवपत्न्यादेः सपिंडनादधिकारः असन्निधौतुतसूर्वमेवनोर्ध्वं अतोनाधिकारिणांभ्रात्रा
 दिनाकृतमप्यहृतमेवेतिपुत्ररावर्तनीयम् मासिकापकर्षोव्यावर्तनीयः एकदंशाहमासिकाभिवाचनंते तज्यायसापिक
 र्त्तव्यं सपिंडीकरपांपुनरिनिवदावृत्तिविधानाभावादितिकेचित् तन्न अस्यानिर्मूलत्वान् अनस्तदपिकभिषक्तमावर्तने
 दृष्टिश्रौतपिंडपितृमन्त्रार्थंतु कृतं नावर्तते नासपिंड्याग्निमासुत्रः पितृयज्ञसमाचरेत् नपार्षणं नाभ्युदयंकुर्वन्नलभतेफल
 भिति दृष्ट्वात्तरनिषेधनादिति भ्रात्रावाभ्रातृपुत्रोचेत्यादिहारीतादिवचोभ्यः कनिष्ठादेरप्यधिकारात् यथात्रज्येष्ठक
 र्तृकत्ववापस्तथापुत्रकर्तृकत्वस्थापिवाधः सपिंडनेनुबहुवक्तव्यंतन्निर्णयेवक्ष्यामः अधिकारविशेषेणाक्रियाव्यवस्थो-
 क्ताविष्णुपुराणे पूर्वाः क्रियामध्यमाश्चतथाचेवोत्तराः क्रियाः त्रिप्रकाराः क्रियात्येतास्तासांभेदान्दृष्टुष्वपे आदाहाद्दृष्ट
 शाहाचमध्येयासुः क्रियानृप ताः पूर्वामध्यमामासिमास्येकोद्विष्टसंज्ञिताः प्रेतेपितृत्वमापन्नेसपिंडीकरणादनु क्रियंते
 याः क्रियाः पुत्रप्रोच्यंतेतानृपोत्तराः पितृमातृसपिंडैश्चसमानसलिलैस्तथा तत्संघातगतेश्रेयराज्ञावाधानहारिणा पू-
 र्वोमध्याश्चकर्तव्याः पुत्राद्यैरेवचोत्तराः दोहित्रैर्वानरश्रेष्ठकार्यस्तत्तनयेस्तथा मृताहनिनुकर्तव्याः स्त्रीणामप्युत्तराः क्रि-
 याः दोहितृतसुत्रचयोर्यनहारिणोरिदम् एवमन्यस्यधनहर्तुः पश्चार्थहरः सपिंडदायीत्यापस्तंबोक्तेः प्रेतस्यप्रेतकार्याणि-
 अकृत्वाधनहारकः वर्णानांयद्दूधेशोकंतद्रूपंयतश्चरेदितिहृथवीचंद्रोदयेव्याघ्रपादोक्तेः मदनरलेस्कादपि मलमेनम्
 नुष्याणांद्रविणंयत्सकीर्तितमितिउक्त्वा ऋषिभित्तस्यनिर्दिष्टानिष्कृतिः पावनीपरा आदेहपतनान्तस्यकुर्वात्सिंडोदक-
 क्रियां इत्कृत्स्म क्रियानिवंधेकात्यायनः नचमातानचपिताकुर्वात्सुत्रस्यैपैतृकम् नाप्रजश्चतथाभ्राताभ्रातृणांशुकनी

यसाम् पृथ्वीचंद्रोदयेवौधायनः पित्राश्राद्धंनकर्तव्यंपुत्राणांपुत्रकथंचन भ्रात्रांचैव नकर्तव्यंभ्रातृणांचकनीयसाम् यदिस्ते
हेनकुर्वाचांसपिंडीकरणांविना गयायांतुविशेषेणज्यायानपिसमाचरेत् अन्याभावेपित्रादिसपिकुर्यात् उत्सन्नवायव्ये
तंपिताभानाथवाग्रजः जननीचापिसंस्तुर्यान्नाहदेनोन्यथाभवेदितिसमंतूक्तेः ब्रह्मचारिणांतुशुद्धिविवेकेष्टथीचं-
द्रोदयेचत्राहो असमाप्तत्रतस्यापिकर्तव्यंब्रह्मचारिणः श्राद्धंतुमातापितृभिरनुतेषांकरोतिसः श्राद्धंमासिकाब्दिका
दिसर्वाकार्यमित्यर्थः नत्वितिनिषेधोन्यसत्ये यत्तुछंदोगपरिशिष्टे नत्यजेत्सूतकेकर्मब्रह्मचारीस्वयं क्वचित् नदीस
णात्परंयजेनहृद्ग्राहितप पितर्यपिमृतेनैषांदोषोभवतिकर्हिचित् आशौचंकर्मणोतेस्यान्व्यहंवाब्रह्मचारिणाम्
यच्चयाज्ञयत्व्यः नब्रह्मचारिणःकुर्युरुदकंपतितास्तथेति तदप्यन्यसत्ये अन्याभावेतु ब्रह्मचारिणापिकार्यम्
र्षोक्तच्छ्रमनुवचनात् आचार्यपितृपाथ्यानिर्हृत्यायित्रीव्री संकटानंचनाशनीयान्त्वतेःसहसंवसेदितितेनेवो-
ब्रह्मचारिणाःशिवकर्मिणोत्रनान्निघ्नतिरन्यत्रमातापित्रो रितिचसिद्धोक्तेः अत्राशौचमेकाहंवक्ष्यामः प्रागुपनयनान्मृत
स्यतुपंचवर्षेनरंसपिंडीकरणवर्ज्येषोडशश्राद्धादिसर्वकार्यमित्ककमृदेवजानीये असंस्कृतानांभूमौपिंडंघात्संस्कृता
नांकुशोधितिप्रचेतोवचनाच्च एतच्चाग्नेवक्ष्यामः अविभक्तानांविशेषमाहृथ्वीचंद्रोदयेमरीचिः बहवः स्युर्यदापु-
त्राःपितुरेकत्रवासिनः सर्वेषांतुमंतकृत्वाज्येषेनैवलुयकृतम् इव्येणचाविभक्तेनसर्वैरेवकृतंभवेत् ज्येष्ठस्यकतृ
त्वेपिसर्वेफलभागिनइत्यर्थः तेनयेब्रह्मचर्यपरान्त्वर्जनादयः फलसंस्कारास्तेसर्वेषांभवंतीनिसिद्धम् संसृष्टी
नामप्येवम् तुल्यत्वात् विभक्तानांविशेषमाहोशनाः नवश्राद्धंसापिंडत्वंश्राद्धान्यपिचषोडश एकेनैवलुकार्यणिंस-

विभक्तधनेद्यणि लघुहारीतः सापिंडीकरणं तानियानि आह्वानि षोडश पृथक्नेव सक्ताः कुर्युः पृथक् द्रव्या अपि क्वचित्
 ऊर्ध्वसापिंडीकरणे तर्पणं कुर्युः पृथक् पृथक् मदनरत्ने विभक्तास्तृप्त्युक्त्युः प्रति संवत्सरादिकम् एकैनेवा विभक्तेषु ह्येते
 सर्वैस्तत्कृतम् एतेनाब्दिकादिष्वविभक्त्यनामनियम इति वदन्थूलपाणिः परास्तः दत्तकस्तजनकस्तपुत्राद्यभावे दद्या
 न्नतस्तत्वे गोत्ररिक्थे जनयितुर्न भजे हत्रिमः सक्तः गोत्ररिक्थो गुणः पिंडो व्यैपेति दत्तः स्वधेति मन्त्रैः इदं जनकस्य पु
 त्रसत्यविषयम् एतच्च प्रचरमंजयं काल्यायनलौगाक्षिभ्यां स्पष्टमुक्तम् अथ वेदत्तकश्चित् किञ्चि मयुत्रिकापुत्राः परप
 रिग्रहेणानां र्षेयाजातसेव्यामनुष्या यणा भवति यथाशौगशैशिरिणां यानि चान्यान्येवं समुत्पत्तीनि कुलाभि भवंतिस्या
 दिना ह्योः पित्रोः प्रवरानुत्कोक्तम् अथ यद्येषां स्वासुभार्या स्वपत्यं न स्याद्विक्थं हरेयुः पिंडं चैभ्यस्त्रिपुरुषं दद्यात् च भ
 योर्न स्यादुभाभ्यामेव दद्यरेकस्मिन् श्राद्धे पृथगुद्दिशेयैकापि देहावसु कीर्तयेत्परिगृहीतारं चोत्सादयित्वा रं चानुतीयात्पुरुषा
 दिति हेमाद्रौ कार्थीजिनिः यावतः पितृवर्ज्याः सुप्ता वद्दिर्दनकादयः प्रेतानां योजनं कुर्युः स्वकीये यितृभिः सह ह्यस्यां
 सहायतपुत्राः पौत्रास्त्रिनेन तत्समं चतुर्थं पुरुषे छेदस्तास्मादेशानि पुरुषी साधारणेषु कालेषु विशेषेणान्तिवर्गिणाम्
 मृगाहेलं कसुद्दिशयत्युः श्राद्धं यथाविधीति अस्या र्थमाह हेमाद्रिः दत्तकादयः जनकपालकयोः कुले प्रेतानां स्ववर्गिणैः सापिंड
 नं कुर्युः दत्तकानां पुत्रास्तपितुर्दत्तकस्य पितृभ्यां जनकपालकभ्यां स्वपितामहाभ्यां सापिंडं न कुर्युः तेषां योत्राः स्वपितरं दत्तकेन पि
 तामहेन तज्जनकेन च सापिंडं ययुः चतुर्थेऽपि तत्कुलस्य एव तेषां प्रयोत्रस्तदत्तकस्य प्रपितामहस्य पालककुलस्थं चतुर्थं योजं
 येन या छंद इच्छ्मदर्शयहान यादौ तु ह्योः वित्रोः पितामहयोः प्रपितामहयोर्वा श्राद्धं देतम् तत्र ह्योः पित्राद्योः पृथक् पिंडदत्त

नंद्योरुद्देशेनेषेवेति अत्रकेचित् आवयोरयमितिपरिभाष्ययोदगस्तस्येदं ह्ययोः पित्रोः आहम् यस्त्वपरिभाष्यदनः सगृही-
 तुरेव सपालकोषेवदद्यादित्याहुः अत्रमूलंतएवप्रष्टव्याः वस्तुनस्तजनकस्यपुत्रपत्न्याद्यभावेदत्तकोहयोर्दद्यादन्यथापालका
 षेव प्रागुक्तकृत्यायनवननत् मानवीयमय्येतद्विषयमेव गोत्रंतुआर्द्धेपालकस्येव विवाहादौतृभयोरित्यादिमरुतप्रव
 र्पणोज्ञेयम् यस्तमूल्यस्त्रीनायांपरभार्यायांदास्यांचोत्सन्नः सवीजिनेएवदद्यात् मूल्यंविनास्वयमुपननायांतुक्षेत्रिणएव
 नदुक्तंएश्चीचंद्रोदयेकोर्भे अनियोगास्तनोयस्तुलकनोजायतेत्विह प्रदद्याद्द्वीजिनेपिंडंक्षेत्रियेतुतोन्यथेति क्षेत्रजादेधि
 शेषस्तुक्तलौनदभावालोच्यतइतिदिक् जारजानाविशेषमाह अपराकंनारदः जायनेत्वनिमुक्तायामेकेनबहुभिस्तथा अ-
 रिष्यभाजस्तेसर्वेवीजिनामेवतेसृताः दक्षस्तेवीजिनेपिंडंमाताचैच्छुल्कनोदृता अथकल्कोपत्ततायांतुपिंडदाचोदुरवने ध
 र्पायंश्चाद्भूरणेफलमाहचंद्रिकायांशातानपः प्रीत्याश्चाद्भुतुफर्तव्यंसर्वेषांवर्षांक्षिं गिनाम् एवंकुर्वन्नरः सम्यक्गहतींश्रिय
 मासुयान् गयायामपिनत्रैचमूल्येवर्ते आत्मजोवाथयान्योपिगयाशीर्षियदानदा यन्नाम्नापातयेत्सिडंतन्नयेद्ब्रह्मशा-
 श्वनम् एतच्चयदाफलधुमार्थिनाद्विल्विर्चाक्रियतेतदाप्रेताशिलाश्चाद्भुवर्ज्यंकुर्यात्तस्यप्रेतत्वविमोक्षार्थंत्वानस्यचजा
 तत्वादिति केचित् यस्तुतस्तु सन्यासिश्चाद्भुवदत्रापिसर्वकार्यम् सांगेधिकारादिगियुक्तंप्रतीमः सन्यस्तपित्रादिस्कापितुःपि
 त्रादिभ्यः सर्वश्चाद्भुवदद्यादित्स्कं प्राक् वक्ष्यतेचजीवसितुक्श्चाद्धे अत्रस्थीशूद्राणांश्चाद्भुवमंत्रवर्ज्यंतृष्णींभयति स्त्रीणा-
 ममंत्रकंश्चाद्भुवदद्यात्शूद्रास्तस्यच प्राग्दिजाश्वत्रतारेशानेचकुर्युस्तथैयतदितिहेमाद्रोमरीचिवचनात् अयमेवविधिः
 नोक्तः शूद्राणांमंत्रवर्जितः अमंत्रस्यतुशूद्रस्यविप्रोभंत्रेणगृह्यतेइतित्राहोक्तेश्च गृह्यतेसंबध्यते अस्यश्चाद्भुवकरणे

यत्रैपिपरिभाषात्पान्नप्रकरणेनसंगोचोयुक्तः तेनशूद्रस्यस्नानदानादावपिप्रमाणंनपारुःकार्यः अमंत्रश्रौतिसिधेशेषणान्तरि
 याअणीविशूलपाणिः यत्तुतेनोक्तम् संत्रजन्यनिगमहादृष्टिसिद्धिस्तनयस्कारेण अनुमतोस्यनमस्कारोभञ्जितगोनमोक्ते
 श्रिते तन्न दृष्टद्वारेवहितस्माद्धिर्नस्वातन्त्र्येण अन्यथानराविपृते व्यचयातजन्त्यादृष्टार्थसोपिक्रियेतोनिर्दिष्टिचिदेतन् तेनपि
 तृणांनामगोत्रतद्व्यादौयत्राहिजात्रामपिनाममंत्रउक्तस्तत्रप्रतिप्रत्यवगागार्थयुक्तंनतिलावपनादावपि अत्रकेचिन् वेदि
 कर्मत्रोविप्रस्य पौराणस्तशूद्रेःपठनीयः नहिवेदेषधिकारःकर्मनिच्छुद्रस्यविद्यते पुराणेषधिकारोमेदार्थितोब्राह्मणे
 रिहेनितत्रैवपात्रोक्तेरित्याहुः गौडाअन्येषम् तन्न नाध्येतव्यमिदेशोस्त्वंहृषलस्यलुसन्निधावितिकोर्मे पुसायामिषे
 धेनचेदस्यदूरापास्तत्वान् आध्येतव्यंआत्मणोत्तैवैथेनक्षत्रियेणन् श्रौतव्यमेवशूद्रेणनाध्येतव्यंकरदान्न श्रौतंस्मार्त-
 चैवैधर्मोक्तैमस्मिन्नूपोत्तस तस्माच्छूद्रेर्विजाविप्रंनश्रौतव्यंकरदान्वनेमितत्रैवपुराणापाधिकारेप्रविष्योक्तेश्च एतेनना
 ध्येनव्यमितिनियेधोर्भवेतरपुराणपरइतिश्रीरुतादिमतमपास्ताम् तेनपौराणमंत्राणामेवविप्रेणयाहोर्नवेदिकानामितिभि
 र्दम् द्विजस्त्रियस्तसंकल्पमानंस्वयंरुत्वावेदिकमंत्रयुक्तसर्वंब्राह्मणद्वाराकारयेयुश्रितप्रयोगपारिजातः अतएवस्त्री
 णामित्यरुतविवाहस्त्रीपरमितिहेमाद्रिराह अनुपनीतस्तवेदिकमंत्रयुक्तसर्वंस्वयमेवकुर्यादित्ककंप्राह यत्तुप्राक् द्विजा
 श्ववंतादेशादिततदशक्तविषयमचूडविषयंवेतिदिक शूद्रस्यतुसदामभ्यादृमेव सरांचैवतुशूद्राणामामभ्याहंविधीय
 नइतिस्मंतूक्तेः घृथ्वीचंद्रोदयेगात्स्त्रैपि एवंशूद्रोपिसामान्यंरुद्विःआहंनसर्वदा नमस्कारेणामंत्रेणकुर्यादामान्नवत्स
 दा तत्रैव हस्तप्राशारः आमान्तेनतुशूद्रस्यतूर्णीतुद्विजपूजनम् कालाभ्याहंतनिर्गम्यसजातीनाशयेद्य सएव

आमंशूद्रस्वपकान्नं पक्वमुच्छिष्टेषु च्यते हेमाद्रौ भाविष्ये धर्मस्वस्तकधर्मज्ञायदिशूद्राः प्रीकुरुवन्ते अग्नौ
 यश्चनमस्तारोविधीयते आयाहनादिकर्तव्यं यथाशूद्रेणतच्छु देवानां देवं नाम्नात्पितृणामगोत्रनः पिंडादीन्नि
 पेहीरनामतोगोत्रतस्तथा शूद्राणां गोत्रा भाषेणिकाशयपंगोत्रज्ञेयम् तस्मादाहुः सर्वाः प्रजाः काश्यप्यइतिश्रुतेः गोत्रन
 शत्रुकाश्यपइतिव्याघ्रपादोक्तेश्चेतिहेमाद्रिः एवंगव्यत्रगोत्राज्ञाने एतत्पर्णादिषु श्रेयम् तत्रैवभाविष्ये शूद्रस्तगृ
 केनपिंडान्निर्वपेत्तथा सकुमूलफलं तस्य पायसं चाभवेत्सृतम् गोत्रमः अमुमतोस्यनमस्तारोमंत्रशति देवताभ्यःपि
 तृभ्यश्चेत्यपंगमस्त्वरमंत्रइतिकंचित् विज्ञानेवरोव्येवमाह हेमाद्रिस्तु शूद्रोष्यमंत्रबलुकुर्यादनेनविधिनानुबुधइतिमा
 त्त्ये मंत्रनिषेधानाममंत्रेणेत्याह एध्वीचंद्रोदयेस्कांदे राजकार्थेतिपुत्रकस्य बंधनिग्रहवर्तिनः व्यसनेषुचस
 र्पेषुश्राद्धंविप्रेणकारयेत् यजुभारतेराजधर्मेषु यचनाः किरातागांधाराश्वीनाः शबरवर्चराः शकास्तपाराः
 श्वपल्हयाश्व्यांधमद्रकाइत्कत्का ब्रह्मक्षेत्रप्रसूताश्ववेश्याः शूद्राश्वभानवाः कथंधर्माश्वरिष्वयंतिसर्वेविषय
 नइतिचोक्तत्वेधर्मक्रियाश्वेवतेषांधर्मोविधीयते पितृयज्ञास्तथाकूप्याः प्रपाश्वशथनानिच दानानिचयथाकालं
 द्विजेभ्योविसृजेत्सदा तथा दक्षिणासर्वयज्ञानां दानव्याधृतिभिच्छता पाकयज्ञामहाहर्षाश्वकर्तव्याः सर्वदस्युषि
 इतिमूंछादीनांश्राद्धविधानं तदपिसजातीयभोजनद्रव्यदानादिपरं नतुश्राद्धपरमिति इतिश्रीनारायणभट्टसू
 चुरामरुष्याभट्टारमजकूमलाकरभट्टकृतेनिर्णयसिंधौ अधिकारनिर्णयः अथपिनरः हेमाद्रौमात्स्यदेवलो
 मगोत्रपितृणांतुत्रापकहव्यकव्ययोः अग्निषानादपस्तेषांमाधिपस्तेव्यचस्थिताः नाममंत्रास्तदादेशाभवांतर

गतानपि प्राणिनः प्रीणयंस्वेव तदा हारत्वं भांगतान् देवो यदिति पिता जातः शुभकर्मसुयोगतः तस्यान्वममृतं भूत्वा दे-
 वत्वेऽप्यनुगच्छति गार्धर्षेभोगरूपेण पशुत्वे च तृणं भवेत् श्राद्धानं वायु रूपेण नागत्वेऽप्युपतिष्ठति पानं भवति यक्ष
 त्वेराक्षसत्वे तथा भियम् दलुजत्वे तथा गधं त्रैतल्ये रुरुधिरोदकम् मनुष्यत्वे नृपानादिनानाभोगकरं भवेत् अत्र पित्रा
 दिशब्देर्जनकादीनामेव देवतात्सु च्यते न वस्वादीनाम् असाधे तत इति यजमानस्य पित्रे इति शतपथश्रुतेः यस्य
 पिता प्रेतः स्यात्स पित्रेऽपि इति धारयेति विष्वयादिस्मृतेश्च यत्तु मनुदेवलो वसवः पितरो ज्ञेयारुद्रज्ञेयाः पिता महाः प्र-
 पिता महास्तथादित्याश्चुतिरेषासनातनी यच्चथाज्ञवल्क्यः वसुरुद्रादितिक्तताः पितरः श्राद्धदेवता इति तदभेदध्या
 नार्थं यानितुहेमाद्रौ नैदिपुराणे विष्णुः पितास्य जगतो दिव्यो यज्ञः स एव च ब्रह्मा पिता महो ज्ञेयोऽथ हंच प्रपिताम
 ह इति यच्च भविष्ये अनिरुद्रः स्वयं ज्ञेयः प्रकृन्तश्च पिता स्मृतः संकर्षणस्तज्जनयो वासुदेवस्ततस्वित्ता स्वयं कर्ता
 यत्तु तत्रैव प्रथमो वरुणो ज्ञेयः प्राजापत्यस्तथापरः तृतीयो ग्निः स्मृतः पिंडोत्पेषपिडविधिः स्मृतः पञ्चमनुः सोमपा
 नाम विष्णोः क्षत्रियाणां हविर्भुजः वैश्यानां माज्यपानामशूद्राणां तुक्तकालिनः यच्च आदित्यपुराणे मासाश्च पितरो ज्ञे
 याः क्रतयश्च पिता महाः संवत्सरः प्रजानां च स्रमेकः प्रपितामहः यच्च नैदिपुराणे अग्निघाना ब्राह्मणानां पितरः प्ररिक्
 तिताः राजां वार्हिपदो नाम विशाकाव्याः प्रकृतिताः कृत्कालिनस्तशूद्राणां व्याभासेच्छंत्स्यजानिषु इति अत्रावाहनादि-
 शुपित्रादयः समुच्चयेन विकल्पेन वा यथाचारं तत्र देवतारूपेण वा व्याइति हेमाच्छादयः हेमाद्रौ ब्राह्मे पार्वणं कुरुते-
 यस्तु कुरुतेऽपि हेतुकम् मातामरुंगकुरुतेऽपि तृहासप्रजायते धीम्यः पितरो यत्र पूज्येते तत्र मानां पहा क्रवम् अवि-

शेषेण कर्तव्यं विशेषान्नरकं ज्ञेयं अस्यापवादमाह कात्यायनः कर्षुसमन्वितं मुक्ता तथा च आह षोडशाम् प्रत्याब्धि
 कंतु शेषेषु पिंडाः स्फः षडिति स्थितिः कर्षुसमन्वितं सपिंडीकरणं दशादौ सपत्नीकानामेव देवतात्वम् स्वनभर्त्सि-
 मं श्राद्धं माताशुक्तेः स्यात् पितृमहीचस्वेनेव तथैव प्रपितामही तत्रैवोक्तेः चंद्रिकायां चतुर्विंशतिभूते क्षयाह
 कर्मयित्ते कृत्वाणां स्तिष्ठथ कृत्वा केचिद्विच्छंति नारीणां स्य कृत्वा ह्यहर्षयः अन्येष्टकासहस्रौ च गयायां च क्ष-
 येहनि अत्रमातुः सथ कृत्वा ह्यन्यत्र पतिनासहेति कात्यायनोक्तेः च अस्य निर्मूलतां वदतो गोडास्वजाएव अत्रभाग
 इत्यध्याहारः अन्यथा सपतिक्राधेमात्रे इति प्रयोगापत्तेः अत्रमातृशब्दो जनन्यामिचसुरव्यः तेन सपत्न्यात् भ्यो नद-
 द्यात् एवपितामत्यादिशब्देः पितृजनन्यादय एतौ च्यंत इति तत्सपत्नीभ्यो नदयं इति हेमाद्रिः कारुण्येन तु महालयोदोदे
 यगिति सएव अथ विश्वेदेवाः हेमाद्रोशंखबृहस्पती इष्टि आह्वेकतूदक्षोसत्योनां दीसुखेवसू नेभित्तिरेकामफा
 लोकाभ्ये च धुरिलोचनो पुरुराचार्यौ चैव पावर्णे ससुदाहृतौ तत्रैव उत्यत्तिनामं चैत्रेणानविदुः त्रैद्विजातयः अथ
 रणीपत्नेः श्लोकश्चासमन्वितैः आगच्छंतु महाभागा विश्वेदेवा महाबलाः येषत्रविहिताः श्राद्धे सावधाना भवंतु त
 इति इष्टि आह्वं प्रतिरुचिभित्तकमिति कल्पतरुः आधानादिकर्मांगमित्यन्ये नेभित्तिकमेकोद्विष्टम् एकोद्विष्टं तु यत्र
 आह्वं नैभित्तिकमुच्यत इति भविष्योक्तेः एतद्यद्यपि एकोद्विष्टं देवहीनमिति तत्र विश्वेदेवनिषेधस्तथापिन व आह्वे-
 द्वादशमासिके च कामकालौ ज्ञेयो नव आह्वं दशाहामिनवमिंशं तु षड् कतून् अतोः परंपुराणवैत्रिविधं आह्वं मुच्यते य-
 स्मिन्नेवपुराणे वा विश्वेदेवानलेभिरे- आसंतं तद्भवेच्छ्राद्धं ह्येषलमंत्रवर्जितमिति च कृत्वा परिशिलात् एतच्च न कृत्यानामि

वनेपागैचीकेः अन्येषां तु नात्राश्वेदेवाइति कात्यायनोक्तेस्तन्निषेध एवेति एतद्विचिंत्योदयः अन्येतुनेभितिकं सपिंडीकरणमाहुः
 भविष्ये यद्यप्येकोद्विष्टंतच्छब्देनोक्तं तथापि तदय्येदेवं कर्तव्यं मयुग्मात् भोजयेद्विजातिनि तत्रैव विशेदेव निषेधात् य-
 यपिसपिंडीकरणं शत एकोद्विष्टत्वं तथापिसपिंडीकरणं आहुर्देवपूर्यं नियोजयेदिति च नान्तस्यत्वम् हेमाद्रावादिस्तपु-
 राणे विशेदेवोक्तुर्दक्षः सर्वास्तिष्टिपुकीर्तितौ नित्यं नादीमुखे आहुर्वसूसत्योचयेत्कैः नवान्तलं मनदेवौ कामकालो
 संदेवहि अधिकन्यारातेसूर्यं कास्ये च धुरिलोचनौ पुरूरवाद्वैवोचैव विशेदेवोक्तुपार्वणे क्वचिद्द्विशेदेवापवात्माह हेमाद्रौशा-
 तातपः नित्यं आहुर्मदेवं स्यादेकोद्विष्टंतथैव च मातुः आहुं च युग्मेः स्यादेवं प्राडः सुरैः दृथकृ योजयेदेचपूर्याणि आ-
 हुान्यन्या नियत्नतः नादी आहुर्भिन्नप्रयोगपक्षे मातुः आहुर्मदेवमिति हेमाद्रिः अथविप्राः तेचौत्तममध्यमाथममे-
 देनत्रिविधाः तत्राद्याः अत्रमदीयाः श्लोकाः त्रिनाविकेतस्त्रिमधुश्च वहुचो व्याथर्वणो याजुषसामगौ च षडंगविच-
 त्रिरूपर्णवैजाप्यथर्वशीर्ष्णोध्यनेरतश्च शनायुर्वेदार्थविदौ घंवकास्यान्त्रहचारी च तथा निविच सीदहतिः सत्य
 वाक्पूरुषैः स्वेर्मानापित्रोः पंचभिः ख्यातवंशः पत्नीसुकोज्येष्ठसामापुराणे वेनापुत्रीचेति हासेष्वभिज्ञः योगीभिक्षुः
 सामगौत्रस्यैत्तापंचाग्निश्च श्रौत्रियस्तत्कतौ वा शशुध्यायी श्रीशपादाबुंसेवीपांथश्चैतैतूत्तमाः संप्रदिष्टाः भिक्षु
 योगीपांथ एते लभ्याः सारया लुब्धाश्चेत्तदा भोजनीयाः आहुर्विभ्रूपविष्टेषु पश्चात्सं प्रासाश्चैद्दृष्यं कोतुभोज्याः अत्र
 मूलहेमाद्रौशेयम् तत्रैव नारदः यो वैद्यतीननाहत्य भोजयेदितरान्दृष्टान् विज्ञानन्व संतो ग्रामे कव्यंतथातिराक्षसान्
 दीपिकलिकायां दक्षः विनासांसेनमधुना विनादक्षिणया शिषाः परिपूर्णं भवेच्छ्राद्धं यंतिषु आहुभोजिषु एतच्च शासि वि

प्रथमं त्रिनाचिकेतस्त्रिस्फुपर्णयस्रुवेदेकदेशीतद्भूतेनतदध्याधिनो यस्यसमग्रपूर्वसोमपाःसत्रिस्फुपर्णइतिबोपदेवः त्रिमह
 ऋग्वेदेकदेशः तदध्यायी केचिन्नाचिकेतचयनेत्रिः कृतवानित्यर्थमाहुस्तद्देमाद्रिविरुद्धं हेमाद्रौगोतमः युवभ्योदा
 नंमथर्मपितृवयसइत्येके मात्यमरुः यच्चव्याकुरुतेवाचंयश्चमीमांसतेध्वरम् सामस्वरविधिज्ञश्चर्मपक्तिपाचनपाव
 नाः कोर्मि असमानप्रवरकोत्थसगोत्रस्त्वथैवच असंबंधीचविजेया ब्राह्मणाश्चाद्धसिद्धये गारुडे श्राद्धेषुविनि
 योज्यास्तेब्राह्मणात्रत्सर्वविचमाः येयोगोत्रसंवातेवासिसंबंधवर्जिताः मनुः नमित्रंभोजयेच्छ्रद्धेधनेः कार्यो
 त्यसंघहः नारिंनमित्तयंविद्याचंतुश्राद्धेनिसंघयेत् ह्योभ्रात्रोः श्राद्धेभोजनंनिषिद्धं पितृपुत्रौभ्रातरोहो निरग्निगु
 र्विणोपतिम् सगोत्रप्रवरंचैवश्राद्धेषुपरिवर्जयोदितिश्राद्धदीपकलिकायांजातूकुर्यात्कैः अथमध्यमाः हेमाद्रौकोर्म
 गार्ग्यै नैकगोत्रेहविर्दद्याद्यथाकन्यानथाहविः अभावेत्थन्यगोत्राणांभेकगोत्रांस्तभोजयेत् अत्रकेचित् स्वशाखी
 यान्युस्वानाहुः पंडितेच निमंत्रयन्तपूर्वकः स्वशाखीयान्द्विजोत्तमान् स्वशाखीयद्विजाभावेद्विजानन्यान्निमंत्रयेदि
 ति इदंतुनिर्मूलत्वाद्धेमाद्रिणादूषितत्वाच्चोपेक्ष्यम् गनुरपि यत्नेनभोजयेच्छ्रद्धे ब्राह्मणंवेदपरगम् शाखांतग मथाध्वर्यु
 छंदोगंवासर्मातिगम् एषामन्यनमोयस्यशुंजीतश्राद्धमर्चितः पितृणांतस्यवृत्तिः स्याच्छाश्वतीः सामपोरुषी अत्रमाम
 काःश्लोकाः मातामहोमातुलभागिनेयदोहिःक्रजामातुगुरुस्वशिव्याः क्रत्तिकृचयाज्यश्वशरोस्वबंधुश्शालागुणाढ्या
 स्वनुकल्पभृताः बंधवोमातृषसूपितृषसुमातृषुत्रादिवोपदेवः अत्रमूलंहेमाद्रौज्ञेयम् सगुणस्वस्त्रीयाद्यतिक्रमेदोषएव
 सप्तपूर्णात्सप्तपरान्पुरुषानामानासह अतिक्रम्यद्विजानेतान्नरकैपातयेत्संग संबन्धिनस्तथासर्वान्दोहित्रंविद्वपति-

तथा भागिनेयं विशेषणतया बंधुरवगाधिपेति मदनरत्ने भविष्योक्तेः अतएव याज्ञवल्क्यो ब्राह्मणप्रतिवेश्यानामेतदेवानिमं व्रण
 इति गुण्यति क्रमेदशपणंदंड्याह आसन्नमानपरभिदम् मूर्धे तु नरोपः ब्राह्मणाति क्रमो नास्ति मूर्धे चैव विवर्जिते ज्वलंतमग्नि
 युत्सृज्य नहि भस्मनि दूहयत इति क्रात्यायनेक्तेः विपस्यापि दोषः अविद्यान्वतिगृणहानो भस्मीभयति सारुय इति मन्त्रुक्तेः अपरा
 र्के अत्रिः षड्भ्यस्स पुरुषेभ्योर्वागश्चादेयास्तु गोत्रिणः षड्भ्यस्स परतो भोज्याः आदेःस्युर्गोत्रजा अपि एतच्च ब्राह्मणा लालोभे-
 अपिशब्दान् असंभवे हेमाद्रौ गौतमः शिष्यांश्चैकसगोत्रांश्च भोजयेदूर्ध्वीभ्यो गुणवतः आपस्तंबः ब्राह्मणान् भोजये
 द्योनिगोत्रमंत्रानेवास्यसंबंधान् गुणहान्यांतु परेषां समुदितः सौदर्योपि भोजयितव्य एतेनां नेवाभिनो व्याख्याता इति
 अत्र विशेषमाह्वानिः पितापि नाम हो भ्राना पुत्रो वाथ सपिंडकः न परस्परमर्घ्याः स्पर्शश्चादेः कस्विजस्तथा कस्ति कृपु-
 चादयो व्येते सकुल्या ब्राह्मणाः स्मृताः वैश्वदेवे नियोक्तव्याय वेते गुणवत्तराः सगोत्रान् नियोक्तव्याः स्त्रियश्चैव विशेष
 तः अथ वैज्याः अत्र मामकाः श्लोकाः कर्ज्यान्वयश्चेत्यथ रो गिवैरिहीनाधि कांगा न्कितयान् कृतमान् नक्षत्रशास्त्रेण च
 जीवमानान् भेषज्य दृत्यापि च राजभृत्यान् संगीत कायस्थ कुसीद दृत्या वेदत्रयेणापि कवित्ववृत्त्या देवार्चनेनापि च जो
 वमानान् स्नाध्याय दारा न्कितो दृष्टकाणान् दूर्ध्या लरवल्वाट कुनरव्य धर्मि नटांश्च पौनर्भव कृष्णादंतान् अगारदाहीगारदः
 समुद्रयाथी च कुंडास्थथ फूट कारीं बालांश्च यो ध्यापयते स्वपुत्रा दवाप्त विद्यस्तथ कुंडगोलौ अत्रेदिधिषाः पतिरस्तक
 र्ता सोमऋषी तैलिक के कराक्षौ सुद्धाचार्यः पक्षिणां पोषकश्च स्वतो भेता दृक्षसरोपकश्च मेघाणां यामहिषाणां च पु-
 द्यास्तीयस्त्रीषु ग्रहितैर्यश्च जारैः जीचत्यथ्ये तु अदन्तानुयोगा इव्य प्राप्ते वेदसु ह्राटयंतः ग्रामयाजिपशु केशविज्या

स्तेनशिल्पिपितृयादकारकान् अर्थकामरतशूद्रयाजकरमशुहीनजटिसुंडिनिर्घणान् यस्यचैवगृहर्णारजस्वलास्वार्थया
करतशापदायकान् ड्रीक्कु छ्यतिविलोहितेक्षणान्कुब्जवामनमृषाभिशापिनः पुत्रहीनमथकूटसाक्षिणं प्रातिहारिक
मयाज्ययाजकम् स्वात्मदातृपरिवेष्टयाजकस्तेनहित्स्वकमुत्खानवियजयेत् अत्रमूलहेमाद्रोऽस्थीचंद्रोदयेचक्षेत्रम्
भारतेदानधर्मेषु श्राद्धव्यधिप्राधिकारं कितयोष्णूणहायदसीपशुपालोनिराकृतिः ग्राम्यप्रेष्योवाधुषिको गायकः स
र्वविक्की सामुद्रिकोरजभृत्यसैलिकः कूटकारकः पित्राविवदमानश्चयस्यचोपपतिर्गृहे अभिशस्तस्यथास्तेनः शिल्पय
श्चोपजीवति पर्वकारश्चसूचीनमिन्नभ्रक्पारदारिकःअप्रतानामुपाध्यायः कांडपृष्ठस्तथैवच श्वभिश्चयःपरिक्रामेद्यः
शूनाहृष्टएवच परिघिनिस्यथास्तेनोदुश्चर्मगुरुतत्यगः कुशीलकोदेवलकोनक्षेत्रैर्यश्चजीवति ईदृशांन्राह्यणाज्ञेयाअ
पांकेयायुधिष्ठिर तथा ऋणकर्तृचयोराराजन्यश्चार्धुषिकोनरः कांडपृष्ठस्त्वशारवांत्यत्कापरशाखयोपनीतः तदध्या
यीच क्षथिवैश्यहृत्तो नारदस्त तस्यामेवतुयोहृत्तो ब्राह्मणोवसतेरसान् कांडपृष्ठश्च्युतोमार्गात्सोपाङ्गिन्यः प्रकीर्तितड-
त्याह हरीतः शूद्रापुत्राः स्वयंदत्तायेचेत्तेन्नोतकाःसूताः तैसर्वमनुनाभोक्ताः कांडपृष्ठानसंशयः अन्येपिहेमाद्रोमा
त्रिशंकून्चर्बरानंध्रान्चीनद्रविडकौंकणान् कर्णाटकंस्तथाभीरान्कालिंगंश्चविकर्जयेत् तत्रैवसौरपुराणे अंगवंग
कलिंगंश्चसौराष्ट्रान्गुर्जरांस्तथा आभीरान्कौंकणांश्चैवद्राविडान्द्राक्षिणाथनान् आवंस्यान्मागधांश्चैवब्राह्मणांस्तवि
वर्जयेत् चंद्रिकायांयमः काणाःकुब्जाश्चषंडाश्चकतघ्नागुरुतत्यगाः मानकूटास्तलाकूटाःशिल्पिनोग्रामयानकाः रा
जभृत्याधबधिरमूकरबल्वाटपंगवः वणिजोमधुहर्तारोरोगदायनदाहकाः समयानांचभैतारः प्रदानेयेनिवारकाः प्र

ज्योपनिषत्ताश्च दृथाप्रब्रजिताश्च ये यश्च प्रब्रजिताज्जातः प्रक्रय्यावशितश्च यः अपंकीणीचंवीरघ्नोऽसुप्तः पितृदूषकः
श्राद्धकाशिकायां कात्यायनः द्विर्नमः कीलदुश्चर्माशकूतोतिकपिलस्रथा छिन्नोष्टश्छिन्नलिंगश्चनेवकेतनमर्हति द्वि
र्नमः पित्रोर्वैशेषीपुरुषं विच्छिन्नवेदाग्निः हेमाद्रोगरीचिः अविद्धं फूर्णः कृष्णाश्चलंबकर्णस्तथैवच वर्जनीयाः प्रयत्ने
नत्राहणाः आद्धकर्मणि ब्राह्मे मूकश्चपूतिनाशश्च छिन्नांगश्चाधिंकागुलिः गलरोगीचगुडमान् सुटिसंगश्चसज्वरः
षंडतूवरमंदाश्च आद्धेधेनान् विवर्जयेत् लंबकर्णं चाहतत्रैवगोभिलः हस्तुमूलादधः कर्णौ लंबौ तु परिकीर्तितौ च्यंगुलो-
च्यंगुलो शस्त्राविति शतानपौत्रवीन् चंद्रिकायां यमः च्यंगुलातीतकर्णस्य भुंजते पितरो न तु षंडश्चात्र चंद्रिकोक्तः ससवि
धोऽग्रात्स्यः यथा षंडकोवात्तजः षंडः पंडः क्लीचोनसुंसकः कीलकश्चेति संसैव क्लीबभेदाः प्रकीर्तनाः पराशरं माधवीये
पुशुर्दशविधजक्तः तेषां स्वरूपाणितत्रैयज्ञेयानि चंद्रिकायां शतानपः अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरेच्यजं त्यस्यदाक्षिणेः ते
षामन्नभोक्तव्यमपाङ्गस्ते प्रकीर्तनाः एतच्च शक्नोसत्या अपरार्कं भारते अत्रतीकितवस्तेनः प्राणिधिक्रयकोपि वा
पश्चाच्चैलीतवान् सोमं सोपिकेन नमर्हति आद्धदीपकलिकायां यमः अपत्नीकश्चवर्ज्यः स्यात्सपत्नीकोप्यनम्निकः त-
त्रैव आश्वलायनः प्रतिमाधिक्रयं यो वैकरोति पतितस्तसः जीविनार्थं परास्थानि धृत्वातीर्थं प्रयति यः मातापित्रोर्वि-
नासोपि पतितः परिकीर्तितः तत्रैव जातूकर्ष्यः यत्र मातुलज्जोद्वाहीयत्र वा दृषलीपतिः आहुंनगच्छेत्तद्दिष्टाः कृतं य-
च्च निरामिषम् पितृसुत्रोभ्यातरोहो निरग्निं गुर्विणीपतिम् सगोत्रप्रचरं चैव आद्धेषुपरिवर्जयेत् दृहन् नारदीये शां-
रवं चक्रं मृदायस्त्सुकुर्यात्तस्मायसेन वा सभद्रवद्बहिः कार्यः सर्वस्माद्बिजकर्मणः शांसचक्राद्यं कनच गीतनुत्यादि कं-

तथा एकजातेरयंधर्मो न जातु स्याद्भिन्नः तेन येन तस्युद्गादिविधयस्तेषु द्विषया इति पृथ्वीचंद्रोदये शिचकेशव-
चौरं कान्तशूलचक्रादिकान् द्विजः नधारयेत्तस्मिन् वैदिके वर्त्मनि स्थित इत्याश्वलायनोक्तेः मुख्यं चोदराद्यर्थं नि-
द्वभिति श्रीधरस्वामी अन्येपि निषेधाः निबंधेषु ज्ञेया इति दिक्, अत्र विप्राणां ग्राह्यत्वोक्तयेवत इत्यर्थात् न निषेधो सिद्धे पुनर्वर्ज्यर्षा-
पानं निषिद्धवर्ज्यनिर्गुणप्राप्त्यर्थमिति विज्ञानेश्वरः कुशिक्राणां देववादो हेमाद्रौ वसिष्ठः अपि चेन्मंत्रविद्वक्तः शारीरः पङ्क्ति-
पणोः अदूष्यंतं यमः ग्राहपङ्क्तिः पावन एव सः क्वचिद्विप्राणां जातिमात्रेण ग्राह्यत्वमुक्तम् चंद्रिकाशामानेये यदि पुत्रो गया-
गच्छेत् फदाचित्कालपर्ययात् तानेव भोजयेद्विप्रान् ब्रह्मणाये प्रकल्पिताः ब्रह्मणा कृतसंस्थाना विप्रब्रह्मसभाः स्मृताः ३
मासुषागया विप्रब्रह्मणाये प्रकल्पिताः तेषु तु द्देषु संतुष्टाः पितृभिः सह देवताः तत्रैव न विचार्यं कुलं शीलं विद्या च न प-
एव च पूजितैस्सैस्संतुष्टा देवाः सपितृसुत्थकाः गयायां निर्गुणा अपि ते एव भोज्या इति हेमाद्रिः अस्य व्यवस्था इत्येव त-
नियमो नान्यत्रेति त्रिस्थलीसेतौ पितामहचरणाः पृथ्वीचंद्रोदये पिपासे तीर्थेषु ब्राह्मणैरेव परीक्षे न कदाचन अन्तर्धि-
नमनुप्राप्तं भोज्यं तं भुरब्रवीत् स्वादेपि ब्राह्मणान् परीक्षेत तीर्थक्षेत्रनिवासिनः भसुः न ब्राह्मणं परीक्षे न देवे कर्मणि
धर्मवित् पित्र्ये कर्मणि तु ब्राह्मे परीक्षेत प्रयत्नतः असंभवपरमेतदिति मेधातिथिः हेमाद्रौ व्यासः गायत्रीसारभात्रो-
वरं विप्रः सस्यं त्रितः नाद्यं तत्रैव तु वेदी सर्वाशी सर्व विक्रयी काणाः कुराश्च कुबुजाश्च दरिद्रा व्याधितास्तथा स
र्वे भ्रातृनि योक्तव्यामि श्रिता वेदपारगैः अत्र विप्रनिर्मंत्रणम् चंद्रिकायां चारहे वल्गुशौचादि कर्तव्यं श्वः कर्तास्मीति जा-
नता स्थानोपलेपनं कृत्वा ततो विप्रान् निर्मंत्रयेत् दंतकाष्ठं च विस्मृजेद्ब्रह्मचारिशक्तविर्भवेत् तत्रैव प्रचेताः दक्षिणं चरण

विप्रः सव्यवैश्वानरिस्तथा पादावादायवैश्यादौ शूद्रः प्रणनिपूर्वकं बृहस्पतिः उपवीतीततो भूत्वा देवार्थं तु द्विजो जमान् अप्प
 सुव्येनपिन्येयस्वयं शिव्योथयास्ततः प्रचेताः सर्वाणि प्रियेदासं द्विजानां तु निमंत्रणे पृथ्वीचंद्रौ दयेस्कां दे राजकार्ये नियुक्तस्य
 बंधनिग्रहवर्तिनः व्यसनेषु च सर्वेषु श्राद्धविप्रेण कारयेत् चंद्रिकायां चमः अमोऽन्यं ब्राह्मणस्यान्वृषलेन निमंत्रितम् त-
 धैवदृषलस्यान्वृषलेन निमंत्रितम् तत्रैव पौष्ठीनसिः सप्तपंचदोवाश्रोत्रिया निमंत्रयेत् आश्वलायनसूत्रे एकैकमेकै
 कस्यद्वौ द्वौ स्त्रीन्वाहृदौ फलभूयस्तं इति बृहिश्रद्धेगौतमः नचायान् भोजयेदयुजो वायथोत्साहम् याज्ञवल्क्यः द्वेदि
 वे प्राकृतयः पित्र्ये उदरैकैकमेव गामानामध्ये वतंत्रं वा वैश्वदेविकम् दीपकलिकायां पाशाशरः संपन्ना चर्य पात्राणामे
 कैकस्य त्रयस्त्रयः पित्रादे ब्राह्मणाः प्रोक्ता च त्वारो वैश्वदेविके वन्द्यान्वयस्त्रयः दशैकं पंचवा विप्रान् पार्वणे विनियोजयेत्
 अत्र वैश्वदेवे द्वौ चतुरो वीपवेश्य पित्रादीनामैकैकस्य स्थाने एकं त्रीन् च सप्तनववोपवेशयेदिति निष्कर्णोऽर्थः मनुः द्वेदेवेपितृ
 कृत्ये त्रीनैकैकसु अयत्र वा भोजयेत्सप्तमृद्वोपिनप्रसज्येत विलरे सन्निक्रयं देशकालोचशौचं ब्राह्मणसंपदम् पंचैतान् विस्तरोहं
 तिनस्मान्नेह न विस्तरम् पृथ्वीचंद्रौ दये शतानपः द्वेदेवेषु वर्णो विप्रो प्राइसु रत्नपुपेशयेत् पित्र्ये नूदं सुखां स्त्रीन् च बहुचा
 अर्थसासगान् अत्यशक्तो हेमाद्रौ देवलः एकेनापि हि विप्रेण षट्पिंडं श्राद्धमाचरेत् षडध्यान्वापयेत्तत्र षड्भ्यो दधानथाहविः
 गोभिलः यथैकं भोजयेत्श्राद्धे छंदोगंतं त्रभोजयेत् ऋचोच्यं वि सामानि धितयंतत्र विद्यते अत्र वैश्वदेवे विशेषमाह तत्रैव
 सप्तः यथैकं भोजयेत्श्राद्धे देवं तत्र कथं भवेत् अन्नं पात्रे समुत्सृत्य सर्वस्य प्रकृतस्य च देवतायतने कृत्वा निमः श्राद्धं समाचरे
 शास्त्रे दग्नौ तदन्नं तु दधाद्वा ब्रह्मचारिणे एतच्च षड्पिंडीकरणवर्जं ज्ञेयम् नखैवैकं सर्वपां काममनाद्ये इत्याश्वलायनोक्तेः अ

स्याथउक्तो नारायणहन्तो आद्यंसपिंडीकरणंतदूर्ध्वेषु सर्वश्राद्धेषु कामंत्रयाणामेकभोजयेत् सपिंडीकरणेतु नियतं त्रिभिर्भवेत्त-
 व्यभिति अनाद्येपार्वणवर्जिते वा अभोजने आमहेमश्राद्धादौ वा अन्नाभावे वैतिव्याख्यांनरंतत्रैवज्ञेयम् कारिकापि देवेषु
 श्रेयं वैश्वेकं सपिंडीकरणं विनिति अत्रैकविप्रसाग्नेर्विशेषमाह दृश्वीचंद्रोदये प्रचेताः एकस्मिन्ब्राह्मणे देवेसाग्नेरग्निर्भवेत्स-
 दा अनग्नेः कुशमुष्टिः स्याच्छ्राद्धकर्मणि सर्वतः सर्वथा विप्रालाभे तत्रैव हेमाद्रौ च सत्यन्नतः निधाय दर्भनिचय प्रासनेषु सं-
 माहितः प्रेषानुप्रेषसंयुक्तं सर्वं श्राद्धं प्रकल्पयेत् अत्रानन्यभावात्सत्रैश्च ऋत्विक् कार्ये यजमानविधीनदक्षिणेतिकेचित्तु त-
 न अदृष्टार्यायाः दक्षिणायाः प्राप्तेः सर्वं तत्रिजटेतुभ्यं यच्च श्राद्धमदक्षिणमिति पाद्यात् विदध्याद्धौत्रमन्यश्चेदक्षिणाद्धह-
 रोभवेत् स्वयंचेदुप्तयंकुर्यादन्यस्मेप्रतिपादयेदिति छंदोगपरिशिष्टाच्च एवंयतिश्राद्धेपिकात्यायनः यज्ञवस्त्रनिमुद्येचल्ल-
 भेदभवेदौ तथा दर्भसंख्यानविहिता विष्टास्तरणेषु च मातृश्राद्धे तु विप्रालाभे सुवासिन्योपि भोजनीया इत्याहापरशकै हृद्ग्रसिष्ठः मातृश्राद्धे
 बुधिप्राणामत्सामेषूजयेदपि पनिपुत्रान्विता भव्या योधितोऽथे कुलोद्भवा इति अद्याविति हृदि श्राद्धविषयम् पादेषु नरखंडे सहृदस्यर्थे
 तं लिगं शालग्रामशिलांचयः पीठे संस्थापयित्वा तु श्राद्धं च कुरुते नरः पितरस्तस्य तिष्ठति कल्पकोटिशतं दिवि चंद्रिकायां माल्ये पठन्नि-
 मंत्र्यनियमान् आचयेत्पेतृन्माल्युधः अक्रोधैः शोचपरैः सततं ब्रह्मचारिभिः भवितव्यं भवद्भिश्चमयाचश्राद्धकारिणा यजुभनुः सर्वाया-
 साधिनिमुक्तैः सामको धिविजितैः भवितव्यं भवद्भिर्नः श्वोभूते श्राद्धकर्मणीति नसूचैर्दानि मंत्रणापरं नतदहः तत्रैव देवलः असंभ-
 वेपरैरुर्वा ब्राह्मणांस्तान्निमंत्रयेत् अज्ञानी नसमानार्षानियुग्मानात्मशक्तितः कात्यायनः अनिंदेनामंत्रितो नापक्रामे-
 त्केतनं गृह्यशकः अपथश्राद्धं कर्तुं भोक्तुनियमाः तत्रनिमंत्रितविप्रत्सागे परार्थेऽयमः केनमंकारचित्वा तु येति पातयति

द्विजम् ब्रह्महत्यामभोतिशूद्रयोर्नोचजायते आमंत्र्यत्राह्मणंयस्त्वयाव्यायंनपूजयेत् भानृकं द्वाप्तघोरासातिर्गभ्योनिषु-
जायते न्रमादा त्यागेतुहारीतः प्रमादाद्द्विस्मृतंज्ञात्वाप्रसाधेनंप्रयत्नतः तर्पित्वायथाव्यायं सर्वनिःकलमभ्युते प्रमादाभा-
वेतुनारायणः एकस्मिन्नेनसिप्रोसेत्राह्मणोनिघतःशक्रविः यन्निश्चान्द्रायणंकृत्वातस्मात्पापमुच्यते यमः आमंत्रितस्त-
मोयिमो भोक्तुमन्यत्रगच्छति नरकाणांशतंगत्वाचंडालेषुभिक्षायते तत्रैवदेवलः पूर्वेनिमंत्रिनोव्येनकुयार्द्वन्यप्रतिग्रह-
म् भुक्त्वाहरीथवाभुंक्तेःकृकृतंतस्यनश्यति योदविप्रोविलंबतेतदोक्तंःआदित्यपुराणे आमंत्रितश्चिरंनेचकुर्याद्विप्रः कदा
चन देवतानोपिदृष्ट्वांनदातुरल्लस्येचैवाहि चिरकारीभवेद्भोहीपच्यतेनरकाग्निना दृथ्वीचंद्रोदयेयमः निमंत्रितस्तयो-
विचोस्थध्यानंयातिदुर्गतिः भर्ग्वनिपितरस्तस्यतंमासंपांस्त्वभोजनाः आमंत्रितस्तस्यःश्राद्धेहिंसावेकुरुतेद्विजः पितरस्त-
स्यतंमासंभर्ग्वनिरुधिराशानाः आमंत्रितस्तस्यतंमासंप्रवंतिमलभोजनाः शंखः निमंत्रितस्तस्यःश्राद्धेभैथुनंसेवतेद्विजः
स्तयोविप्रः प्रकुर्यात्कलहंयदि पितरस्तस्यतंमासंप्रवंतिमलभोजनाः शंखः निमंत्रितस्तस्यःश्राद्धेभैथुनंसेवतेद्विजः
श्राद्धंदत्वाचभुक्त्वाचयुक्तः स्यान्महतेनसा भैथुनंकृत्वापिनिषिद्धम् कतुक्कालेनियुक्तोवानेवगच्छे त्वियं कश्चित् न
त्रगच्छन्नचाप्रोतिस्वमिष्टानिफलानित्विति तत्रैवमाधवीयेच दृष्टुमनुक्तेः श्राद्धंकरिष्यन्कंलावाशुक्त्वावापिनिमंत्रितः
इपोष्यचनथभुक्त्वा नोपेयाचक्रुत्वाचपि भोक्ष्यन्करिष्यन्वः श्राद्धंपूर्वगोनौप्रयत्नतः व्याययंभोजनंचापि क्रुत्वावपिविचर्ज-
येदिभिनंचैवाश्वलायनोक्तेश्च विज्ञानेश्वरेणतुश्राद्धेःकृतौगच्छतोपिनदोषइत्कम् तत्त्वगतिकत्वेज्ञेयं बृहस्पतिः
द्विनशंत्रह्यचारीस्थाच्छ्राद्धं कृद्वाह्मणोःसह अन्यथावर्तमानेतुस्यातांनिरयगाभिनो पुनर्भोजनमभ्यानंभारमाया-

समेथुनम् आर्द्धकृच्छ्राद्धभुक्चैव सर्वमेतद्विजर्जयेत् स्वाध्यायकलहचैव दिवास्वापंतथैव च यत्तु आर्द्धकाशिकायां
पुराणसमुच्चये कृत्वालुरुधिरस्त्रावंनविद्वान् आर्द्धमाचरेत् एकंदेवीणियाविद्वान् दिनामिपरिवर्जयेदिति तन्निर्मूल-
म् दृष्ट्वीचंद्रोदयेयमः पुनर्भोजनमध्वानंभाराध्ययनमैकनम् संध्यां प्रतिग्रहं होमं आर्द्धभोक्ताष्टवर्जयेत् संध्यामि
पेयः प्रायश्चिन्नासूर्वदेयः यथाहोशनाः दशकृत्वः पिवेत्सोमो गायत्र्या आर्द्धभुक् द्विजः ततः संध्यासुपासीत जपेच्चतु
इयादपि गौडास्त सायंसंध्यांपरान् च छेदनं च वनस्पतेः अमावास्यां न कुर्वति रात्रिभोजनमेव च द्यूतं च कलहं चैव सा
यंसंध्यां दिवाशयम् आर्द्धकर्ता च भोक्ता च पुनर्भुक्तिं च वर्जयेदितिकामधेतेो वराहाद्यक्तेः आर्द्धकर्तुरपि सायंसंध्यानिषे
धमाहुः शिष्टास्तनिर्मूलत्वमाहुः होमनिषेधस्तस्वविषयः सूतके च प्रवासे च अशक्ते आर्द्धभोजने एवमादिनिषि
नेषुहाययेन्नतुहापयेदिति छंदोगपरिशिष्टान् तत्रैवादित्यपुराणे निमंत्रितस्तन आर्द्धकुर्याद्गार्धादिताडनम् चंद्रि-
कायां प्रचेताः आर्द्धभुक् प्रातरुत्थाय प्रकुर्याद्देनधावनम् शनार्द्धकर्तान् कुर्वन् दंतानां धावनं बुधः हेमाद्रौ जाबालिः दंत-
धावनतां बूलेतेलाभ्यंगमभोजनम् रत्नौषधपरान् च आर्द्धकृत्सप्तवर्जयेत् विष्णुरहस्ये आर्द्धोपवासदिवसे रत्नादि-
त्यादंतधावनम् गायत्र्याशतसंपूतसंबुद्राशयविशुद्धयति पुनर्भोजनमध्वानं यानमायासंयेथुनम् दानप्रतिग्रहो होमं
आर्द्धभुक् तष्टवर्जयेत् सोमोसत्तौ वनस्पतिगते सोमे यस्तु हिंस्याद्हनस्पतिम् घोरायां भ्रूणहत्यायां युज्यते नात्र संश-
यः एतद्विहितेष्मादिव्यतिरेकेण वनस्पतिगते सोमे न दुहोयस्तु वाहयेत् नाश्र्मतिपितरस्तस्य दशवर्षाणि पंच वन
स्पतिगते सोमे मंधानं यस्तु कारयेत् गावस्तस्य प्रणश्यति चिरकालप्रस्थिताः वनस्पतिगंतस्वरूपमाह दृष्ट्वा चंद्रो

दये व्यासः त्रिसुहृत्तं वसेदकै त्रिसुहृत्तं वसेज्जले त्रिसुहृत्तं वसेद्दोषु त्रिसुहृत्तं वसेत्तुः कलि क्रायां दृष्टमनुः निमंच्य विप्रा-
 स्तदहर्जये नैथेनं क्षरम् प्रमत्ततां च स्वाध्यायं कोपाशौ चेतथानुत्तम् केचिन्निमंत्रणासूत्रं शस्त्रार्थपूचोन्दि क्षोरं कुर्वति न
 चमूलं मृग्यस् मरीचिः पष्ठांपर्यस्सपक्षादौरिक्ताभद्रातिथिषापि पातेश्चाहे प्रनाहे च क्षोरं रंज्यं निशासूच यदाकर्तुरश-
 क्यानत्पुत्रशिष्यादिश्चाद्भ्रूरोनि तदाकर्त्राप्रतिनिधिगाच प्रागुक्तनियमैः कार्यैः नशाकौतिस्वयं कर्तुं यदात्वनवकाश-
 तः शार्द्धशिष्येण पुत्रेणाततायेनापिकारयेत् नियमानाचरेत्सोपिनियतांश्च वसंधरे यजमानोपितास्सर्वानाचरेत्सस-
 माहितइति हेमाद्रौ वाराहोक्तेः स्त्रियस्सपात्रे सुक्तकच्छातुयानारीसुक्तके शीतशैषे च हंसनेचदने चैच निराशाः पितरो-
 गताः आश्वलायनः श्राद्धेन्दिभोजयेद्दत्तो न बालानपि पत्नतः प्राक्पिंडदानाद्गंधाधैर्नालं कुर्यात्स्वविग्रहम् वास्तो गृहे
 अथश्राद्धवस्त्रैः तत्रादौ कुशाः पृथ्वीचंद्रोदये दक्षः समिसुषुप्पकुशादीनां द्वितीयः परिभ्रूतिः अष्टधासकैदिने द्वि-
 तीयो भाग इत्यर्थः तत्रैव यमः समूलस्स भवेद्गर्भः पितृणां श्राद्धकर्मणि मूले न लोका न्जयति शक्रस्य स्रमहात्मनः व्या-
 सः तर्पणादीनि कार्याणि पितृणां यानि कानिचित् तानि स्फूर्द्धिगुणेर्दभैः सप्तयत्रैर्विशेषतः शालं कायनः सपिंडीकरणं
 याचत् ऋजुदभैः पितृक्रिया सपिंडीकरणादूर्ध्वं द्विगुणैर्विधियद्भवेत् शंखः अनंतर्गभिणंसायं कोशां द्विदलमेव च प्रादे-
 शमान्त्रे विज्ञेयं पवित्रं यत्र कुत्रचित् हारीतः पवित्रं ब्राह्मस्येव च तुर्भिर्दभैर्पिंडुलेः एकैकं न्यूनमुद्दिष्टं च र्णवर्णयथा क-
 मम् स्मृत्यर्थसारे सर्वेषां वा भवेद्दूष्यां पवित्रं ग्रंथिनं न वम् रत्नाचल्याम् दूष्यास्तु पर्वणोर्मध्ये पवित्रं धारयेद्दुधः हे-
 माद्रौ स्कादे अनाभिकाधृत्तादभैर्द्वैकानाभिकयापि वा द्वाभ्यामनाभिकाभ्यानुधार्थेद्दभैर्पवित्रं के पवित्राभावतुत-

भ्रवस्तमंतुः समृत्ताग्रोविगर्भेत्तु कुशोद्दोक्षणेकरे सव्यंचेयतथात्रीन्त्रेविभृयात्सर्वकर्मसु बोधायनः हस्तयोक्तभयोर्दोद्वायास
 नेपितथैवच दर्भग्रहणेमंत्रमाहशंस्यः विरिचिनासहोत्पन्नपरमेष्ठीनिसर्गज जुदसर्वाणिपापानिदर्भस्तस्तिकरोभव स्मृत्यर्थ-
 सारे हुंफट्कारेणमंत्रेणसकृच्छित्वासुन्दरेत् भरद्वाजः प्रेतक्रियार्थंपित्रार्थमभिचारार्थमेवच दक्षिणाभिसुखच्छिंघात्प्राची
 नाधीतिकोद्विजः कुशाभावेपत्रार्कस्तमंतुः कुशाः काशाः शरोगुद्रोयवादूर्वाथबल्वजाः गोकेशमुंजकुंदाश्वपूर्वाभावेपरः परः
 शादौविशेषमाहशंखः काशहस्तस्तनाचामेत्कदाचिद्विधिशंकया प्रायश्चित्तेनयुज्येतदूर्वाहस्तसथैवच पृथ्वीचंद्रोदयेयमः
 मासिमास्युत्तनादर्भामासिमास्येवचोदिताः षट्त्रिंशन्मते मासेनस्यादमायास्यादर्भोत्राद्योनवः स्मृतः गृह्यपरिशिष्टे ये
 चपिंडात्रितादर्भाथैः कृतंपितृत्तर्पणम् अमेध्याशक्तिलिसायेतेषांत्यागोविधीयते लगुहारीतः पथिदर्भाश्चित्तौदर्भोयेदप
 त्तधूमिषु स्तरणासनपिंडेषुपटुकुशान्यरिचर्जयेत् ब्रह्मयज्ञेचयेदर्भायेदर्भाःपितृत्तर्पणे हनामूत्रपुरीषाभ्यांतेषांत्यागोविधी
 ते हेमाद्रौ अन्यानिचपित्राणिकुशदूर्वात्मकानिच हेमात्मकपत्रस्यत्येकानार्हतिचैकलाम् अथहविः हेमाद्रौप्रचेताः
 कृष्णमापास्तिलाश्चैवत्रेष्ठाःस्युर्यवशालयः महायवात्रीहियवास्तथैवचमधूलिकाः कृष्णाःश्वेताश्वलोहाश्वयाख्याःस्युःआ
 र्कर्मणि महायवावेषुबीजम् मधूलिकायावनालाइनिहेमाद्रिः कृत्यतरुश्वभारते वर्धमानतिलंश्राद्धमक्षय्यंमनुरब्रवीत्
 सर्वरुभैःसयजतेयस्तिलैर्यजतेपितृन् चंद्रिकायांदेवलः दद्यापूर्तेमृनाहेचदर्शद्विथ्यष्टकास्तुच पात्रेभ्यस्तेषुकालेषुदेयंने
 त्तकुभोजनम् सायणीये अगोधूमंचयच्छ्राद्धंमाषमुद्गविवर्जितम् तैलपक्वेनरहितंकृतमप्यकृतंभवेत् हेमाद्रावत्रिः अ
 गोधूमंचयच्छ्राद्धंकृतमप्यकृतंभवेत् तत्रैवब्राह्मे यत्रैत्रिंहिनिलैर्मावेर्गोधूमैश्चणकेस्तथा संतर्पयेत्पितृत्तुद्भेःश्यामाकैःसर्व

पद्वयैः नीचोर्द्धैरिषयामाकेः प्रियंगुभिरथार्चयेत् हेमाद्रौ काष्ठीजिनिः यदिखंजीवतश्चासीत्तद्दद्यात्तस्य यत्नतः सप्तसोढुः
 स्त्रमार्गं न तोयाति न संशयः क्लृप्तकथामाश्वलायनः कदल्यादिफलैः शक्लौमूलैः रात्रीदिकैरपि गोरसेर्मधुना दध्नाश्चाद्धेसं-
 तर्पयेत्सितून् कदल्यान्प्रफलादीनिश्चाद्धेसंपादयेत्स्वकीः हेमाद्रौ पृथ्वीचंद्रोदये च माकंडेयः गोधूमैरिक्षभिसुद्धैः सतीनैः
 श्वणकैरपि श्राद्धेषु दत्तैः प्रीयंते मासमेकं पिनामहाः विदार्यां च भरुंडैश्च मिलेः शृंगाटकैस्तथा कंबुकैश्च तथा कंदैः कर्कशु
 बदैरपि पालेयंते गरुकैश्च व्यक्षोटीः पनसेस्तथा काकोल्याक्षीरकाकोल्या तथा पिंडालकैः शर्भैः लाजाभिश्च सधाना-
 भिरुत्पुसेश्चास्तु चिभट्टिः सर्षपा राजशाकाभ्यामिंदुराजजंबुभिः प्रियालामलकैर्मुख्यैः फल्गुभिश्च तिलटंकैः वेचां
 कुंरैस्तालकंदैश्चक्रिकाक्षीरिकावंचैः लोचैः समोचैर्लकुंचैस्तथा चैवीजपूरकैः कुंजातकैः पद्मफलेर्भिक्ष्यभोज्यैश्च संस्कृ-
 तैः रागरवांडवचोद्यैश्च त्रिजातकसमन्वितैः दत्तैस्तुमासंप्रीयंते श्राद्धेषु पितरो नृणांस् एषां कोशहेमाद्यादिव्याख्यां वेद्य
 काद्यनुसारेण मध्यदेशभाषयानामानुच्यंते सतीनैः कलापैः कलापस्तु सतीनकइत्यमरः बटुरीति प्रसिद्धैः विदार्यां त
 ल्कंदेन भरुंडं जलजम् मखाणा इति श्राद्धमंजरी भूकूष्मांडमित्यन्ये शृंगाटकं सिंथाडा कंबुकः कंचनारः कंदः सूर
 णः अशोभिः सूरणः कंदइत्यमरः कर्कशूर्वन्यं सूक्ष्मबदरम् पालेचतं कोशातकी भारुकं भरुड अशोटं भरुवरोट् का
 कोलीक्षीरकाकोल्यौ गोडेषु प्रसिद्धे पिंडालकं स्वथनी महाराष्ट्रणां मोहलकंद इति प्रसिद्धम् त्रपुसादयस्त्रयः कर्कटीभे
 दाः चिभट्टं रवुजम् सर्षपेति दीर्घश्चांदसः प्रियालं विरौंजी फल्गुवटुं धरम् तिलटंकं पटोलम् तालकंदः कंदविशेषः
 चक्रिका तिंतिणी विंचीचा क्षीरिका खिरणी मोचं कदलीफलम् लकुंचं वडहरम् मुंजातकं गोडदेशे प्रसिद्धम् पद्मफलं गडा

ख्यातम् पक्षकंपरुस्मानिप्रसिद्धम् नागरशंठी पृथ्वीचंद्रोदयेब्राह्मे आस्रमात्मातंकं विल्वंदाडिमंत्रोजपूरकम् प्राचीनामल
 कंक्षीरंनारिकेलंपरुष्कम् नारंगकंचरुष्कम् द्राक्षाणीलकपिथकम् एतानिफलजातानिश्वाह्नेदेयानियततः मात्स्ये अन्नंतुसदधि
 क्षीरंगोष्ठंशर्करान्वितम् मासंप्रीणानिसर्वान्वेषितृनित्याहकेशवः याज्ञवल्क्यः हविष्यान्नेनयोगासंपायसेननुयत्सरम् मात्स्य
 हरिणकौरथशकुनछागपार्षतेः ऐणरीरवयाराहशाशैभिसैर्यथाक्रमं मासष्टहयाभितृप्यंतिदत्तेरिहपितामहाः रघुद्राभिवंमहा
 शल्कंमधुसुन्यन्मैवच लोहाभिवंकाळशकंमांसंयाधोणंसस्यच निगमः त्रिःपिबंत्वितिद्रियक्षीणंश्वेतंहृद्धमजापतिम् वाधी
 णसंतुतंशहुर्यात्रिकाःश्राद्धकर्मणि वाधीणसोजरछागइतिमेधातिथिः कात्यायनः छागोस्त्रमेवानालभ्यशोपाणिकीत्यालब्धा
 वास्वथम् मृतानांवाहृत्यपंचेत् कोर्मं श्रीखालथ्यास्वयंवाथमृतानात्दत्यवाह्विजः दद्याच्छ्राद्धेप्रयत्नेनतदस्याक्षय्यसुव्यते आ
 इदत्तस्यमांसस्याभक्षणेदोषमाहमनुः नियुक्तकृतयथान्यायंयोगांसंनानिमागयः संप्रेत्यपशक्तांयातिसंभवानेकविंशतिम्
 अत्रबहुपुवचनेषुश्राद्धेमांसमधुनोःप्राशस्योक्तेः विनामांसेनयत्श्राद्धं कृतमथ्यकृतंभवेत्इतिहेमाद्रोदयलोक्तेः यच्छ्राद्धंमधु
 नाहीनंतइसैःसकलेरपि भिक्षान्नेरपिसंयुक्तंपितृणानैवचतये अणुमात्रमपिश्राद्धेयदिनस्याच्चमाक्षिकम् नामापिकीर्तनीयंस्या
 सिवृणांप्रीनयेततइतिहेमाद्रोब्राह्मोक्तेःश्वमांसमधुनोःश्राद्धेनियतत्वंगम्यते गौडनिचंभेमात्स्यस्रमंप्रूक्तेः मध्यभावेगुडोदयः
 क्षीरस्थचतथादधि नलभ्यतेघृतयत्रकुर्याद्घृतवतीजपं श्राद्धकालिकार्योनागरखंडे कथंचिद्यदिविषेस्यानदत्तंभोजनेमधु
 पिंडास्त्वेवदातव्याःकदाचिन्मधुनाविना घृहसाराशरुक्मांसंनिषेधति यस्तुप्राणिवधं कृत्वा मांसैस्सर्पयतेपितृन् सविहा
 नृचंदनदग्धाकुर्यादंगारविनायम् शिस्वाकूपेयथाकिंचिद्दालआदातुमिच्छति पतत्यज्ञानतःसोपिमांसेनश्राद्धं कृत्नथा

सएष सर्वथान्नंपदानस्या न्देवाभियमाश्रयेत् न्नाह्मणश्चस्वयंनाद्यात्तच्चश्वादिहतंयदि भागवतेपि नन्दद्यांदाभिष्वंश्राद्धे-
 नचाद्याद्धर्मतत्ववित् सुन्यन्नेः स्यात्प्राचीतिर्यथानपशुहंसया तथेतिशेषः अत्रकेचित् सुन्यन्नं ब्राह्मणस्योक्तं मां संक्षत्रि
 यवेशयोः मधुप्रदानंशूद्रस्यसर्वेषांविरोधियदिति हेमाद्रौपुलस्त्योन्म्याव्यवस्थामाहुः दृष्ट्वाचंद्रोदयस्तु अक्षतागोप-
 श्चन्द्रैवश्राद्धेमांसंतथामधु देवराचक्रुस्तोसचिः कलोपंचविवर्जयेत् इति भिगमोक्तैः वरातिथिपितृभ्यश्चपशूपाकरणक्रि
 येति कृत्विर्ज्येषु हेमाद्रावादिपुराणात् बृहन्नारदीये मांसदानंयथाश्राद्धेवानप्रस्थाश्चमस्तथेत्यक्त्वा इमान् धर्मान्क-
 लियुगोवर्ज्यानाहुर्मनीषिण इति बृहन्नारदीयेभिधानाच्चमांसविधिः कलिव्यतिरिक्तविषयः कलोमांसनिषेधानांचंदे-
 षान्चाराध्यवस्था तथाचबृहन्नारदीये श्राद्धंप्रकृत्य यथाचारंप्रदेयंतुमधुमांसादिकंतथा देशाचाराः परिग्राह्यास्तन
 देशीयजैर्नरेः अन्यथापतितो ज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृत इति यस्मिन्देशेपुरेग्रामेत्रैविद्येनगरेपिवा योयत्रविहितो धर्मस्त
 धर्मनिविचारयेदिति भृगुक्तेश्चेत्याहुः तन्न होलाकाधिकरणन्यायेन देशविशेषव्यवस्थापकपदकल्पनायोगात् निरू-
 तत्पिनामहचरणैर्मांसपीमांसायाभितिदिक् मनुः संवत्सरंतुगव्येनपयसापायसेनच वाध्रीणसस्यमांसेनतृमिर्द्वाद
 शयार्पिकी त्रिपिवलिद्विष्यक्षाणं श्वेतं चंद्रमजापतिम् वाध्रीणसंतुतं प्रादु र्यादिकाः श्राद्धकर्मणि क्षीरादोविशेषमाह हेमा
 द्रोस्तुमनुः पयोदधि द्युनंचैवगर्भांश्राद्धेषुपाचनम् महिषीणां द्युतं प्राहुः श्रेष्ठं न्तुपयः क्वचित् याज्ञवल्क्यः संधिन्य
 देशाचत्सा गोपयः परियर्जयेत् औष्ट्रमेकशर्फं स्त्रेणमारण्यकमथाविकम् हेमाद्रौ हारीतः नवसूतायाः सप्तसरात्रादि
 त्येके दशरात्रादित्यपरं मासेनोपेयुषं भवतीति धर्मविदः एतद्भ्रजोभायपरम् देवलः अजाविमहिषीणां तुपयः श्राद्धे

पुञ्जयेत् विकारान्ययसन्धेवमाहिपतुधतहितम् तत्रैवब्राह्मे गाहिषंचामरमार्गमाधिकैकशाफोद्भवम् त्रैणभौष्ट्रं
 पाचिनंचदधिकारंत्यजेद्द्वैतम् संगुडंमरिचाकृतुनथापयुषितंदधि दीर्णतकमयेतंचनष्टा स्वादंचकेनचत् माहिषाप
 वादोःपराकैब्राह्मे देयतकृतुसघस्कंनवनीतादनुहृतम् आरण्यमहिषीक्षीरंशर्करास्कनिसंयुतम् मध्वक्ततुहि-
 तंचैवदद्यात्तदसृतयतः स्मृतिःक्षीरशरः श्राद्धकौमुद्यांचैवम् यद्यपियात्तवल्क्येन अन्नंपयुषितंभोज्यंस्नेहाक्त
 त्रिसंस्थितम् अस्नेहाअपिगोधूमयगोरसविक्रयादनि पयुषितंदध्यादिभोज्ययुक्तं तथापिगुडमरीचाक्तस्य-
 पयुषितदोषोत्रोच्यतइतिहेमाद्रिः तत्रैवब्राह्मे कालशाकंतंदुलीयंवास्तकंमूलकंतथा शाकमारण्यकंचैवदद्याच्छु-
 द्धेपुनित्यंशः तंदुलीयंसूक्ष्मपत्रमितिहेमाद्रिः गहाराष्ट्रुणांगाठइतिप्रसिद्धम् आरण्यकंफांजीचूचादि तत्रैव दाडिमं
 मागधीचैवनागार्द्रकनिंतिणी आघ्रातकंजीरकंचकुवरंचैवयोजयेत् मागधीपिप्पली नागरंशुकी कुबरंकुस्कंचरम्
 थणियाइतिप्रसिद्धम् वायवीये अगस्त्यस्यशिरवास्ताम्राः कषायाःसर्वएवच शिखानवपध्वाः प्रभासरंडे आ-
 रामस्यतुसीमंताः कलायाःसर्वएवच सीमंताः नवपध्वाः कौर्मं तमालंशतकंदंचमध्यांशुीतकंदली मध्वालुः
 मोहलकंदः शीतकंदली राताखइतिप्रसिद्धम् अथवर्ज्यमाकंदेयपुराणे यच्चोक्तोचरिनाभ्रांसंपतिनाद्यदुपाजितम्
 अन्यायकन्याशल्कार्येद्रव्यंचात्रविगर्हितम् पित्रर्थेमेप्रयच्छसेत्सत्कायच्चाप्युपाहृतम् चंद्रोदयेशंखः भूस्तृणंलु
 रसाशिमुपालंबीधृचुकंनथा कूष्मांडालानुवार्त्तिकोविदागंश्ववर्जयेत् पिप्पलींमरिचंचैवतथाथेपिंडमूलकम् ह-
 तंचलवणंसर्वंशंशत्रंचविबर्जयेत् ३ राजमाषान्मसूरांश्वकोद्रवान्कोद्रवान्कोद्रवान्कोद्रवान्कोद्रवान्कोद्रवान्

णवर्जयेत् भूस्तृणंकाशीरदेशोप्रसिद्धम् सरसा निरुंडीतिमाधवः तुलसीनिष्ठधीचंद्रोदयः साचभक्ष्यत्वेननिषिद्धा
 नपुष्यत्वेनेनिगौडाः पालकीपालकइतिप्रसिद्ध मृचुकंजलजः शाकः सप्तकभिनिपातेरवदिरशाकइतिहेमाद्रिः मरी
 चान्वाद्रौणीनिहेमाद्रिः कनकलवणंसांभरभिनन्मू सेंधंलवणंचैवतथाभानससंभवम् यच्चसासुद्रिकंभवेदितिशूल
 पाणोपादः पवित्रेपरमेत्येतेप्रत्यक्षेअपिनित्यशइतिवायवीयोक्तेः मानसंसांभरम् यत्तुभविष्यम् तर्जन्यादंतकाष्ठ-
 चप्रत्यक्षंलवणंतथेति तत्रक्षारलवणमुखारीतिप्रसिद्धम् निषिद्धंभुक्त्वातुक्षारलवणंत्रिरानंतुवनेवसेदिनिश्राहो
 क्तेरिति शूलपाणिः क्षीरलवणभिनियावन् क्षीरमिश्रंलवणंनिषिद्धमितिवाचस्पतिः राजमाषाः रतराइतिप्रसिद्धाः
 कोरद्रूपकः वनकोद्रवः चंद्रिकायांशंरवः पिंडालकंचतुंडीरंकरमर्दंचनालिकम् कूष्माण्डंबहुबीजानिश्राण्डेदत्याव्रजत्स
 धः पिंडालकंमहाराष्ट्रुपेंडरमितिप्रसिद्धम् तुंडीरंविंशोफलमितिक्तेदेवः करमर्दंकरवंदमितिप्रसिद्धम् तत्रैव विडा
 लोच्छिष्टमाघातेश्राद्धयत्नेनवर्जयेत् कूष्माण्डंमहिषीक्षीरयादक्योरराजसर्षपाः चणकांरजमाषाश्चघ्नंतिश्राण्डंनसं
 शयः हृद्धप्रशरः करीरफलपुष्पाणिविडंगमरिचाभिच जंभारिकासजंबीरासपक्वंबीजपूरकम् जंघलावूनिपिप्यत्य-
 पटोळंपिंडमूलकम् मसूरांजनपुष्यंचश्राण्डेदत्यापतत्यधः जंभूसूक्ष्मं माधवीयेचतुर्विंशतिमते यावनालान्कुकुलि-
 थांश्चवर्जयेतिधिपश्चिनः यावनालाजौधलाः अत्रयानिचणकादीनिविहितनिषिद्धानितेषांयिकल्पः अन्यथा श्या।
 नाकैश्चणकैः शाकैर्नीचरैश्चाप्रियंतुभिः गोधूमैश्चतिलैमुद्गे मीसंप्राणायत्तेपितृमिति गोधूमैरिक्षभिसुद्गेःसतीने
 श्रणकैरपीतिहेमाद्रौकोर्मनिष्ठधर्मादिविरोधःस्यात् पिप्यलीमरिचादेस्तुप्रत्यक्षस्यनिषेधोनतन्वद्रव्यभिभ्रस्य सो

वीरतिर्लवणादिभिक्षुपाकस्यासिद्धिर्महतीहृद्यैक तद्वीजपूरान्मरिचादियोगास्त्रिदं प्रदेयं ननु दुष्यतीहेतिष्ठथीचंद्रो
दये हृद्परशरोक्तैः तत्रैव दातुं भयपस्मिन्मनसोभिलाषः शब्दभवेत्तत्रदीयमाने श्राद्धेषु देयं विधिवत्तद्वत्तद्वत्तम
क्षय्यमिति ज्ञेयं इति एतन्निषिद्धेतरविषयम् चंद्रिकायाश्च कृष्णधान्यानि सर्वाणि वर्जयेद्वाद्भक्त्या नवर्जयेत्सिद्धिं
श्वेचसुहृत्तथास्तथैव च मात्स्ये मसूरशणनिष्पावरजमाषकुसुंभिकाः पद्मबिल्वार्कधनूरपारिभद्राटकरूपाः न-
देयाः पितृकार्येषु पयश्चाजाविकंतथा कोद्रवोद्धारधरक कपिलमधुकान्तसी एतान्यपि न देया निषिद्धमभ्यः श्राद्धमिच्छ
ता निष्पावाचलाः यजुर्माकंडेयः प्रियंगवः कोबदारानिष्पावाश्चात्रशोभना इति तत्र निष्पावः वेत्तत्रिं बीतिदानसाग
रे शब्दमरुशेचोक्तम् बिल्वं चरकं निषिद्धम् जंवीरं च बिल्वं च शालस्यापि फलं त्यजेदिति ब्राह्मणैः पारिभद्रं निवत
रित्यमरः रक्तमंदारइतिहेमाद्रिः आटरूणो वासात्पुष्पं उद्धारः कौचनारः मधुकं ज्येष्ठीमध्वीतिचंद्रिका चरकायनसु
ज्ञाः हेमाद्रौ ब्रह्मंडे आसना रूढमन्त्राद्यं पादोपहनमेव च अमेध्येर्जमेस्पृष्टं शकं पर्युषितं च यत् द्विः सिद्धं परि
दग्धं च नथैवाग्रावलेहितम् शर्कराकीटपाषाणैः केशैर्यथाप्युपदुनम् पिण्याकं मथितं चैव तथा गिलचणं च यत्
सिद्धाः कृनाश्वयेभास्याः प्रत्यक्षलवणीकृताः वाससाचावधूतानि वर्ज्यानि श्राद्धकर्मणि द्विः सिद्धं यत्स हृत्पाके न
भक्ष्यमपि हिंशुजीरकादि संस्कारार्थं पुनः पच्यते तद्भुज्यं यत्तुक्तिका कान्तविकारादि द्विः पाके भवेत्तत्राक्षणां निषिद्धं अग्रा-
वलेहितमास्त्रादितपूर्वम् पर्युषितस्य सदा निषेधोपपुनर्वचनम् अपूप्याश्वकरं भाश्वधानावटकसक्त्यः शाकं सांसमपू-
पंचसूपं कसरमेव च यथाशुः पायसं चैव यथाशुः त्निह संयुतम् सर्वं पर्युषितं भोज्यं शुक्तं चैत्यरि वर्जयेदिति साधवीचेयमे

क्वटकादेरपिपयुषितस्यनिषेधार्थमितिचंद्रिकादयः वर्ज्येषुविश्वामित्रः वर्ज्येषुनालिकेलंचपोनिकम् जं-
 द्रुफलादिपक्वंचपिण्यकंतंदुलीयकम् हेमाद्रौषद्र्त्रिंशन्मते वर्ज्यामिकटकाःश्राद्धेराजमाधास्तथैयच मकटकाः लांकाइनि
 प्रसिद्धाःपैठीनशिः हंताकंनलिकापोतकुसुंभाशंसंतकानिच शाकानामभक्ष्याइनि पोतंपोईतिप्रसिद्धम् कुसुंभंकरुड
 इनिमहाराष्ट्रेप्रसिद्धम् गार्कंडेयः वर्ज्यांश्वाभिषयानित्यंशतपुष्यागवेधुकाः जंबीरकंफलंवर्यंकोपिदारश्वनित्यशः अ
 भिषयःसूक्तमितिचंद्रिका संधानकमितिष्टथीचंद्रः शतपुष्याओवाइतिप्रसिद्धम् शाठ्यायनः मारिषंनालिकांचेवरका
 याचकलंविना अस्करान्मिदंसर्वेपितृणांनोपतिष्ठते मारिषंमध्यदेशेभरुसाइतिमाहाद्रुपुराजगिराइतिप्रसिद्धम् कलं
 विषयंचेणवाकृतिपत्रा तत्रैव गांधारिकापटोलानिश्चाद्धकर्मणिवर्जयेत् गांधारिकातंदुलीयमितिचंद्रिका जवासारब्बाडु
 गलभंनिकेदेवः भारते हिंदुद्रव्येषुशाक्रेषुअलाबुंलशूनंतथा कुकुंडकान्यलाबूनिरुष्णालवणमेवच पुनरलाबुग्रहण
 सुभयालाबुनिषेधार्थमितिष्टथीचंद्रः कुकुंडकंचतुलंछत्राकम् तत्रैव कुसुंबुरुकलिं गोस्थं वर्जयेदसूवेतसम् हेमाद्रौ
 त्राह्मे गानोकंपंचशिंवंचलोमशानिफलानिच कलिं गंरक्तचारत्तवीणाकंधनचारकम् कपालंकाच मारीचंकरजं-
 पिंडमूलकम् गृज्जनंतुलिकांचैचगजरंजीवकं तथा हंताकंश्वेतम् कंडूरांश्वेतहंताकं कूष्मांडंचविवर्जयेत् इतिदेवलोकेः
 तेनरुष्यास्यानिषेधइतिचंद्रिका माधवौ वस्ततस्तसदाश्वेतनिषेधात्पुनःश्राद्धेनिषेधोव्यर्थः तेनभक्ष्यस्यरुष्याहंताक
 स्यापिनिषेधार्थमितिचंद्रिका कंदूराकपिकडूः कुंभांडंजालाबुः पंचशिंवंचलुभसूरराजमाधमठकुलित्याः लोमशा-
 निकपिस्थानि रक्तचारंलोहितचारफलम् वीणाकंरुष्णदीर्घककटी घनचारकंचिरस्थिनचारफलंचारोलीतिप्रसिद्धम्

कपालनारिकेलम् काचं कंचुवृक्षफलम् गारीचं आर्द्रमरीचानि गृज्जनपलांडुभेदः पश्चिमदिशि प्रसिद्धः न तु गाजरम् तस्य
 एथ युक्तेः हेमाद्रिणा तु गृज्जनगाजरभेयोक्तम् गौडश्राद्धकौमुद्यामथेवम् तच्चित्यम् बुद्धिकाचिरकालशक्तं पानकम्-
 चंद्रिकायां हारीतः न वटप्लक्षोदुंबरशोषु दधित्यनीपमातुलिंगानि भक्षयेत् शूलुः श्लेष्मातकः भोकरसंज्ञः दधित्यं कपि-
 ल्यं स्मृति सारे क्षीरे तुलवणदत्त्वा उच्छिष्टेषु च पट्टितम् स्नानं रजकतीर्थेषु ताम्रैर्गव्यं सरासमम् गौडनिबंधसागरस्मृ-
 तिः नारिकेरीदकं क्रांसेनास्य पात्रे स्थितं मधु गव्यं च ताम्रपात्रस्थं मद्यतुल्यं घृतं विना ताम्रपात्रे घृतं मांसं यच्च गव्यं घृते-
 तत्रत् आमिषं तु गर्वांसांसं दधिमद्यं पयो रजः द्रव्यां तरयुतं मांसं पयसासयुतं दधि पयो सुद्धतसारं च ताम्रपात्रे न दुष्यति
 अथ जलं यात्रवल्क्यः शक्रचि गोतृविकृतो र्यं प्रकृतिस्थं महीगतम् वर्ज्यं जलमुक्तं हेमाद्रौ ब्रह्मांडे दुर्गोधिके निलं सारं पं
 फिलं पल्पलौदकम् न भवेद्यत्र गोतृमिर्न कंफं चाप्युपाहृतम् यन्न सार्थं सुष्टुष्टं च भोज्यनिपानजम् तद्वर्ज्यं सलिलं तात
 संदेव श्राद्धकर्मणि विपानो जलाशयः शकृद्वि तत्त्वै र्शयः स्नानमात्रमनं दानं देयनापि तु नर्पणम् शूद्रो देके न कुर्वीत तथा मेध्या
 द्विनिःसृतेः हेमाद्रवादित्यपुराणे चिरं पर्युषितं यापि शूद्रस्त्वष्टमथापि वा जान्हव्याः स्नानदानादौ पुनात्येव सदापयः काल्या
 यनः अपोनिशिन गृह्णीयात् न पिचेच्च कदाचन उस्त्याग्निमुपर्यग्ने र्धन्निो धाम्न इतरयेत् स्त्रीदोषे तु प्राशुक्तम् नारदी
 ये तज्जेत्पर्युषितं पुष्यं त्यजेत्स्युषितं जलम् न त्यजेज्जान्हवी तोयं तु लषीधिव्यपद्यकम् अन्यान्यपि पृथ्वी चंद्रोदये मात्से
 यथ्याहः खड्गपात्रं च तथा नैपालकं बलः सौव्यं दर्भां स्तिला गावो दौहित्रश्चाष्टमः स्मृतः पापं कुत्सितमित्याहुस्तस्य संताप
 कारिणः अद्य ये ते यत्तस्वस्मात्कुत पाइनि विश्रुताः ब्राह्मे यतिस्त्रिदंडः करुणाराजतं पात्रमेव च दौहित्रं कुतपः कालः छा

धयेदजान् तत्रैव देवलः तथैव यंत्रितो दाना प्रातः स्नात्सास हांबरः आरभेत न वैः पात्रैरन्वारं भंच बांधवैः अत्राल-
 ने पदात्स्वयमेव पाकः कार्यः अशक्तो पत्न्या न दभावे बांधवैः ततस्त्वा निपपाचाश्रुसीताजनकनंदिनीति पादालिंगादिति
 हेमाद्रिः श्राद्धदीपकलिक्वाथामाश्वलायनः समानप्रचरैर्मित्रैः सपिंडैश्च गुणान्वितैः कृतोपकारिभिश्चैव पाककार्यं प्र-
 शस्यते व्यासः गृहिणी चैव सस्नाता पाकपुर्याद्यथलनः निष्यन्नेषु च पाकेषु पुनः स्नानं समाचरेत् पृथीचंद्रोदये
 ब्राह्मे स्त्रस्त्रलांचपाखंडांपुंश्चलींपतितानथा त्यजेच्छूद्रानथा वंध्यां विधवांचान्यगोत्रजाम् व्यंगकृणींचितुर्थाहः स्ना-
 तामपिरजस्त्राम् वज्रैश्चैच्छूद्रपाकार्यं ममातृपितृवंशजाम् मानृपितृवंशजाम् भिन्नोत्सजेदित्यर्थः स्मृतिभारै नपाकं
 कारयेत्सलीमन्यांचाप्यन्यगोत्रजाम् मृतवंध्यांचगर्भघ्नीगर्भिणींचैवदुर्मुखीम् पाकभांडानितुहेमाद्रौ नागरखंडे सौवर्णा
 न्यथैरोप्याणिष्ठांस्यताम्रोद्रवानिच भार्तिक्यान्यपि भव्यानि नूतनानि दृढानि च तत्रैवादित्यपुराणे पचेदन्मानिस्रस्नातः
 पात्रेषु श्रुचिपुस्त्रयम् स्वर्णादिधतुजातेषु मृन्मयेष्वपि वाह्विजः अछिद्रेष्वभिलक्षेषु तथा नुपहतेषु च नायसेषु न भिन्ने-
 शुद्रूषितेष्वपि कर्हिंचित् पूर्वैकतोपयोगेषु मृन्मयेषु न तु क्वचिन् वायुपुराणे न कदाचि सचेदन्नमथस्थालीसुपेतृकम् अ-
 यस्मादर्शनादेव पितरोपि द्रव्यं तिहि कालाय संविशेषेण निंदंति पितृकर्मणि फलानांचैव शाकानां छेदनाथानि यानि तु
 महानसेपिशस्त्राणि तेपामेव हि सन्धिधिः इव्यतेनेतरस्यात्रास्त्रमात्रस्य दर्शनम् श्राद्धदेशे तु विदुषापितृणां तु शिभिच्छ-
 ता महानसेपिपुत्र्यनामपि कार्यं न दर्शनम् तत्रैव पचमानस्तभांडेषु भक्त्या नाश्रमयेषु च समुद्धरति वैद्यो रासितृन्
 दुःखमहार्णवात् तेजसानामभावे तु पिठरे मृन्मयेपि च न वैशक्तौ प्रकुर्यात्तया कं पि चर्थमादरात् तत्रैवादिपुराणे पचान्

स्थापनार्थं तु शास्यतेदारुजान्यापि दर्व्यादीन्यपि कार्याणि यज्ञियैरपि दारुभिः यमः विवाहे प्रेतकार्येषु च मानापित्रोः क्षये ह
 नि नवभांडानि कुर्वन्तियज्ञकाले विशेषतः अथ पाकाग्निः हेमाद्रौ प्रजापतिः ओपासने नान्नि सिद्धिरग्नेो फरणमेव च पृथ्वी
 चंद्रो देवे गिराः शालाग्नेो तु पदे दन्ल्लो किके चापि नित्यशः यस्मिन् नग्नेो पचे दन्ल्लं तस्मिन् न्दो मो विधीयते मनुः वेवाहिके
 न्दो कुर्वन्तियज्ञकर्म यथाविधि पंचयज्ञविधानं नर्पनिर्कंचान्वाहिकीं द्विजः श्राद्धस्य गृह्यत्यचोक्तमपराक्रेण अत्र विशेषः
 कर्मप्रदीपे प्रातर्होमं तु निर्वर्त्य समुत्सृज्य हुताशनान् शेषमहानसे कृत्वानत्र पाकं समाचरेन् पाकांतं स्मितमाहृत्य गृह्या
 न्दो तु पुनः क्षिपेत् ततोस्मिन् चेश्वदेवादि कर्मत्रुयार्थादर्तद्रिनः तदभावे लोकिके ततः पंचैयुरन्नाग्निनिर्वापानंतरं शोनेः वे
 वाहिके ग्नावन्यत्र लोकिके चापि संयन इति कलिकायां सग्रहोक्तैः पित्रर्थं निर्वापं कृत्वेत्यर्थः अतएव हेमाद्रौ वासुपुराणे पित्र
 र्थं निर्वपेद्भूमौ कूर्चे वा दर्भसंस्कृते इति तत्रैव पाद्यमात्स्ययोः अग्निमान्निर्वपेत्सेत्रं च रुं वा सममुष्टिभिः पितृभ्यो निर्वप
 मोनि सर्वं दक्षिणतो न्यसेत् चरुग्रहणान्नशाकाद्यविति हेमाद्रिः पिंडपितृयज्ञार्थं पाकाविषयो यं निर्वाप इति तु युक्तम्
 अयंचैतरेषामग्निः आश्वलायनानां तु गुरुणा भिमृता अन्यतो वा पक्षीयमाणा असाचास्यायां शानिकर्मकुर्वीरन् नित्यादि-
 सूत्रेण पचनाने स्त्यागमुक्त्वा इहैवायमितरोजानवेदा इत्यध्वेन शमीमथीभ्यामरणिभ्यामग्निं मंधेत्संपचनानिर्भवती
 ति सूत्रे ह्यनोचोक्तेः पचनानां चैव पाकः बोधापनेनायुक्तम् आहृत्य पचनानि भोपासनं वाभिप्रव्रजतीति स्मार्तां भोपा
 कस्तन्य शाखाविषय इति केचित् यस्ततस्तत्पूर्वोक्तस्य सर्वाधानविषयत्वं युक्तम् शिष्टाचारोपिनपचनोद्देश्यते अंडरि-
 क्षायामपि सर्वाधानपक्षे चैव देवश्राद्धं च पचने कुर्वादन्यथापासने इत्युक्तम् अग्नेो कुरणं तु प्रयोगापास्त्रिजानादिभि राब

दिक्सादि सर्वशब्देषु पिंडपितृयज्ञव्यतिषंगोक्ते लोकोक्तकेपचनेवापाके कृतेपि गृह्याग्नेोपकृत्तुणेयकार्यमिति प्रतिभाति -
 मदनरत्वेथ्येवम् विधुरोत्सन्नाग्न्यादेस्तदृष्टोदिविधिथानेनाग्निसंपादनमित्यक्तम् हरिहरभाष्ये इति पाकाग्निः चंद्रि
 कार्यामाकर्द्धेयः अन्हः पइस्समुहूर्तेषु गतेषु प्रयतान् द्विजान् प्रत्येकं प्रेषयेत्तेषां प्रदायामलकौदकम् देवलः ततो नि
 एनेमध्यान्हे कृत्तरोमनरयान् द्विजान् अभिगम्य यथान्यायं प्रयच्छेदंतथा वनम् तैलमभ्यंजनं स्नानं स्नानोयं च सु-
 थग्विधम् पात्रैरौदुंबरेदद्याद्द्वेषदेविकपूर्वकम् औदुंबरे स्नाचमयेः अचक्षौरामलकस्नानादिनिषिद्धतिथ्या-
 दिव्यतिरिक्तविषयमिति हेमाद्रिसौमिधवश्च यत्तु चंद्रिकार्यां प्रचेताः तैलमुद्धर्तनं स्नानं दद्यात्सूर्वां गृह एव तु श्राद्धसु
 गभ्योनस्य शमश्चुछेदं तु नकारयेदिति तन्निषिद्धतिथ्यादिविषयम् निषिद्धतिथ्यादितु शाशुक्तम् अभ्यंगे तु कलिकायां कात्याय-
 नः तैलमुद्धर्तनं देयं ब्राह्मणेभ्यः प्रयत्नतः नेरभ्यंगश्च कर्तव्यो वर्ज्यकालं न चिंतयेत् अपराके प्रचेताः स्नानोधिकारा भवति
 देवेष्वे च कर्मणि श्राद्धकृत् शकृवासाः स्यान्नोनीच विजितेन्द्रियः हेमाद्रौ जावालः तांबूलं दंतकाष्ठं च स्नेहस्नानसंयोजना
 म् रत्नौषधपरान्नानि श्राद्धकर्ता विवर्जयेत् पत्त्रेष्विषोषमाहर्तत्रैव भृगुः नग्नः स्याच्च लवङ्गसाग्नः कौपीनकेवलः द्वि
 कच्छोत्तरीयश्च अकच्छो वस्त्रेषु च नग्नः कषायवासास्थान्नाग्नश्चाद्रिपटः स्मृतः नग्नो द्विगुणवस्त्रः स्यात्तग्नोरक्तप
 टः स्मृतः नग्नस्कास्त्रिगवस्त्रः स्यान्नग्नः स्यूतपटस्सथा ततः कर्ता ऊर्ध्वपुंड्रकुर्यात् अपेहोमेतथादाने स्वाध्यायोपितृकर्मणि
 तत्सर्वे नश्यति क्षिप्रमूर्ध्वपुंड्रं विना कृतमिति हेमाद्रावुक्तेः पत्तोदानं जपो होमः स्वाध्यायः पितृकर्म च वृथा भवति विप्रैर्द्राऊ-
 र्ध्वपुंड्रं विना कृतमिति बृहन्नारदीयान् ऊर्ध्वं च तिलकं कुर्यात् देवेष्वे च कर्मणीति बृहन्नारदीयान् अन्ये तु ऊर्ध्वपुंड्रं द्विजा

तीनामिनिहोत्रसमोविधिः श्राद्धकाले तु संप्राप्ते कर्त्तव्योक्ता च तस्य जेत् वा महस्ते च दशोक्त गृहे रगवलिं तथा ललाटे तिलकद्व
 ह्या निराशाः पितरोगनाइनि संप्रहोक्तेः ऊर्ध्वपुंड्रं त्रिपुंड्रं वा चंद्राकारमथापि वा श्राद्धकर्त्तान् कुर्वन्तियावत्पिंडान्निर्वपेदिति
 विश्वप्रकाशे च नानाचचनकार्यमित्याहुः अत्राचाराब्धवस्था अतएव बृहन्नारदीये ऊर्ध्वपुंड्रं च तुलसीं श्राद्धे नैच्छंति केचनेति
 ऊर्ध्वपुंड्रं विधिप्रविषयः निषेधः कर्त्तृपरडनिष्ठधीचंद्रः यत्सुहेमाद्रो देवः ललाटे पुंड्रं कदहृष्वास्के धेमात्यं तथैव च निराशाः
 पितरो यांति हृष्वा च वषलीपतिमिति तद्गंधेन त्रिपुंड्रं विषयम् श्राद्धपिंडदानाद्गंधैर्नालं कुर्यात्स्त्रिविग्रहमित्याश्वलायनोक्तेः
 पुंड्रं तुलमित्यपराके गदनरत्ने च एथीचंद्रस्तु पुंड्रं त्रिपुंड्रम् ऊर्ध्वं च तिलकं कुर्यान्निकुर्यादिति त्रिपुंड्रकम् निराशाः पितरो यांति हृष्वा
 चैव त्रिपुंड्रं कभिति हृत्सराशरोक्तेः भोजुस्त्रिर्यत्केपो भवत्येव वर्जयेत्तिलकं भाले श्राद्धकाले च सर्वदा तिर्यग्यूर्ध्वं पुंड्रं वा धार
 ये तुं प्रयत्न इति व्यासोक्तेरित्याह एथीचंद्रो द्रये जाले सदभेण तु हस्ते नयः कुर्यात्तिलकं बुधः आचम्य सविशब्दे तदभे र
 चैव हि श्राद्धरंभकालमाहापराके गौतमः आरभ्य कुतपे श्राद्धं कुर्यादशो हणं बुधः विधिसो विधिमस्त्याय रोहिणं तु नलं यथे
 त् एतदेको द्विष्टे पार्चणे नूक्तं मात्स्ये ऊर्ध्वं सुहूर्त्तं कुत पाद्यं सुहूर्त्तं च तुष्टयम् सुहूर्त्तं पंचकं त्येतत्स्वधा भवनमिष्यते तथा स
 न्हे सर्वदा यस्मान्मंदी भवति प्रास्करः तस्मादनंतफलदस्तत्रारंभो विशिष्यते अथ श्राद्धपरिभाषा चंद्रिकायां कात्यायनः
 क्षिणं पानयेज्जानुं देवान् पारिचरन्सदा पानयेदितरं जानुं पितृव्यपरिचरन्सदा बौधायनः प्रदक्षिणं तु देवानां पितृणामप्रदक्षिण
 म् देवानामभुजवोदर्भाः पितृणां द्विगुणास्तथा एथीचंद्रो रये शंखः आवाहना र्घ्यं संकल्पे पिंडदानान्नदानयोः पिंडाभ्यंजन
 काले तु तथैवांजनकर्मणि अक्षय्यासनयोः पाद्ये गोत्रं नाम प्रकाशयेत् तत्रैव परिशिष्टे क्षणे च पिंडदाने च गंधधूपपाक्षयेन

संकल्पे चासने दीपे अंजनाभ्यर्जने तथा अर्ना र्थदानाद्यंतेषु गौत्रं नाम च कीर्तयेत् कलिकायां संग्रहे आसनायाहने पाद्ये अन्नद-
नेतथैव च अक्षय्ये पिंडदाने च षट्सूक्तानामभिकीर्तयेत् मात्से संवधं प्रथमं त्र्यूयाद्गौत्रं नाम तथैव च पश्चाद्रूपं विजालीयात् क्र-
मएव सनातनः तत्रैव सकारेण तु षट्सूक्तव्यंगौत्रं सर्वत्र प्रथीमता सकारः कुतपो ज्ञेयस्तस्माद्यत्नेन तं वदेत् यथा काश्यपसगोत्रेति
पराशरसगौत्रस्य दृढस्य तु महात्मनः भिसोः पंचशिरवस्याहं शिव्यः परमथार्पिक इति मोक्षधर्मेषु प्रयोगाच्च तेन गौत्रस-
गौत्रयोः पर्यायत्वाच्छारवाभेदाद्व्यवस्थेति शूलपाणिः एतद्येषामाह्नांतं तेषामेव हेमाद्रौ दृहस्यचेताः गौत्रं स्वरांतं सर्वत्र-
गौत्रस्याक्षय्यकर्मणि गौत्रस्तुतर्पणो प्रोक्त एवंपदात्तानस्तुत्यति सर्वत्रैव वषितः प्रोक्तः प्रितातर्पणकर्मणि पितुरक्षय्यकाले-
तु पित्र्ये संकल्पने तथा शर्मन्नुर्ध्यादिके कार्ये शर्मन्तर्पणकर्मणि शर्मणोक्षय्यकाले तु पितृणां दानमक्षयम् स्वरांतं संबुध्यंत
मिति हेमाद्रिः तत्रैव चंद्रिकायां च स्मृत्यंतरे गौत्रस्थत्वपरिज्ञाने काश्यपगौत्रसुच्यते यस्मादाहश्चिः सर्वाः प्रजाः कश्य-
पसंभवाः यत्सुसत्यापादः अथाजाज्ञानबंधीः पुरोहितगौत्रेणाचार्यगौत्रेण गेति तद्विवाहपरम् नामोच्चारणे विशेषमा-
ह हेमाद्रौ बोधापनः शर्मन्तं ब्राह्मणस्योक्तं कर्मन्तं क्षत्रियस्य तु गुप्तांतं चैव वैशयस्य दासांतं शूद्रजन्मनः पित्रादिनामाज्ञा-
ने तत्रैव एथिबीबसिनायाव्यस्त्यिनाचांतरिक्षसत् अभिधाजापरिज्ञाने दिशिषस्त्रपितामहः पित्रादीनां नाम वदापु-
त्रेर्न ज्ञायते तदा आपसंबसूत्रे व्येवम् एतदव्यशारवापरम् आश्वलायनानांतूक्तम् तत्सूत्रे यदि नामान्यविद्वांसस्त-
स्य नामह प्रपि नामहेति त्रूयान् तत्कारिकापि नामानि चैव ज्ञानीयातन्ते स्यादिवदेत् क्रमान् ततेति संबंधमात्रपरम् ते-
नपि च व्यादावपिनथेति गौडाः स्त्रीणां दांतं नाम शेषम् दांतं नाम स्त्रीणां भिति एथ्वीचंद्रोदये गौभिलोक्तेः केचिद्देवा

शब्दोत्तमाहुः अन्येतुदेवादाइति द्वयोः हेमाद्रौ नारायणः विभक्तिभक्तयत्किंचिद्दीयते पितृदेवते तत्सर्वं स
 फलं ज्ञेयं चिपरीतिनिरर्थकम् चंद्रिकास्मृत्यर्थसारयोश्च नारदीये अक्षय्यासनयोः षष्ठीद्वितीयावाहने तथा अन्नदाने च तु-
 र्ध्वनिशोपाः संबुद्धयः स्मृताः यत्तु व्यासः चतुर्थीचासने नित्यं संकल्पे च विधीयते प्रथमतः परंप्रेक्षासंबुद्धिमपरे जगुरिति
 अत्र शाखाभेदाद्व्यवस्थेति हेमाद्रिः हेमाद्रौ भृगुः अर्ध्यावने जने पिंडमन्त्रं प्रत्यवने जनम् संबुद्धिं तत्र कुर्वीत शेषेषष्ठीविधीय-
 ने तत्रैव मातृविशेषो नागरवंडे मातमात्रे तथामातुरासने कल्पने क्षये गोत्रे गोत्राये गोत्रायाः प्रथमाद्याविभक्तयः हेमाद्रौ प्र-
 भासरवंडे यज्ञोपवीतिनाकार्ये देवं कर्मप्रदक्षिणम् प्राचीनावीतिनाकार्ये पितृकर्मप्रदक्षिणम् अतुपनीतस्त्रीशूद्रादेः सूत-
 शयेणैव सव्यापसव्ये ज्ञेये तस्योपवीतस्थानीयत्वात् अपसव्यं क्रमाहूस्व्यं कृत्वा कश्चिद्वत्सगोत्रजइति ब्राह्म्याच्चेति वा
 चस्पतिः यत्तु केचित् सदोपवीतिनाभाव्यमित्यस्य पुरुषार्थत्वात् प्राचीनाधीतकालेषु पवीतांतरेण तत्कार्यमेवेति तत्त-
 विशेषेण बाधान् जमदग्निः सूक्तस्तोत्रजपंत्यत्कापिंडाघ्राणंच दक्षिणाम् आह्वानं स्वागतंचार्घ्यं विना च परिवेषणम्
 विसर्जनं सोमस्य माशिपां प्रार्थने तथा विप्रप्रदक्षिणांचैव स्वस्तिवाचनकं विना पितृसुदृष्टिश्यकर्तव्यं प्राचीनाधीति
 नासदा हेमाद्रौ संग्रहे आदौ विप्रांश्चि शोचांते भ्यर्चने विकिरेकृते पिंडानव्यर्चयित्वा च विसर्ज्य आह्वानं तथा आत्वा
 मेच्छान्दुर्कतंच स्थाने धेतैषु समस्त आद्यंतयोर्द्विराचमेच्छेषेषु समस्तकृत् तत्रैव श्राद्धं भैवसाने च पादशो-
 चार्चनान्तयोः विकिरेपिंडाने च पट्टस्वाचमनमित्यने आश्वलायनः दानाध्ययनदेवार्चाजपहोमव्रतादिकान् न
 कुर्याच्छ्राद्धस्ये प्राग्निप्राणा विसर्जनात् एतन्नित्यवर्ज्यमिति बोपटे च इदं विष्णुभिन्नदेवपरम् विष्णोर्निवेदिता

नेनयष्टव्यं देवं तान्तरम् पितृभ्यश्चापि न देयं तदानं त्यागकल्पने पितृशेषं तु यो दद्याद्दूरये परमात्मने रे नो धाः पितरस्सस्य भ-
 र्घति क्लेशभागिन इति स्तोत्रात् पितरः सर्वमनुव्याधिष्युना शितमभंतीति श्रुतेः यः श्राद्धफलं हरिभुक्तशेषं ददाति भक्त्या पितृदे-
 वानाम् तेनैव पिंडांस्तु लसीधिमिश्रानाकल्पकोटिपितरस्तृप्ता इति ज्ञाह्योक्ते श्रेणिश्रीधरस्वामिनुसिंहपरिचर्यादयः एत-
 सर्वनिबंधविरोधान्निर्मूलम् अत्र विशेषो हेमाद्रौ विष्णुधर्मे श्राद्धान्हितुसमभ्यर्च्य च वराहं जनार्दनम् शिवपुराणे पूजयित्वा
 शिवं भक्त्या पितृश्राद्धं प्रकल्पयेत् पूर्वनिषेधस्तथिहितभित्त्परः तथा हेमाद्रौ देव्यर्चादक्षिणांगादिः पादजान्यंसमूर्धस्य शि-
 रोसजलुपादेषु वा मांगादित्त्वेपेत्तुके कलिकायां स्पृश्यं वरे श्राद्धरंभे तु ये र्भाः पादशोचे विसर्जयेत् अर्चनादौ तु येदर्भाडिन्दि
 द्वांते विसर्जयेत् मार्जनादौ तु ये र्भाः पिंडोस्थाने विसर्जयेत् उक्तानादौ तु ये दर्भादिदक्षिणांते विसर्जयेत् प्रार्थनादौ तु ये दर्भानि
 मस्तारे विसर्जयेत् ऊहमाह विष्णुः मत्तामहानामप्येवं श्राद्धं कुर्याद्विचक्षणः मंत्रो हेनयथान्यायं शेषाणां भंत्रवर्जितम् य-
 थान्यायमिति यत्र बहुवचनगतः पितृशब्दस्तत्र सर्वापितृवाचित्या न्नोहः तत्रापिशंभं तां पितर इत्यत्रोह एव सर्वपितृवाचि-
 त्वे उच्यते इत्यर्थान् बहुवचनं तु नोद्यते प्रकृतवचसमर्थत्वात् पाशानि गतत्तु क्रगंते च नोहः तस्माद्दं नोहेदिति
 निषेधान् एकोद्विष्टे व्येवम् त्रैतेकोद्विष्टे त्वेकवचनं त्रादूहेनेकोद्विष्टे इति विष्णुक्तेरूहः अत्र बहुवचनस्याप्युहोवचनान् ह-
 श्यादौ तु विशेषस्थानः शेषाणां भितिपितृव्याद्येकोद्विष्टे आवाहनादिमंत्रवर्ज्यकार्यभितिकल्पनरुः ऊहयो ग्यपितृपदवा-
 न्त्रत्रयतत्रनप्रयोन्यः नतूहः नापि पितृपदरहितः प्रयोज्य इति शूलपाणिः अर्थेति रं चोक्तं प्राक् बहुवचकारिकापि अ-
 र्घ्यप्रदानमंत्रे तु मात्रादिपदमात्रपेत् शंभंतामिति पित्रादौ मात्रादिपदमात्रपेत् मात्रादौ पिंडदाने ये च स्वामत्रान्वित्यत्र

नोहरतिचिकुन् तथा मातुःश्राद्धेष्वह्नकुर्यात्सिद्धानुमंत्रणम् दशादानमुपस्थानंतद्दत्कार्यमितिस्थितिः प्रवाहणमनुह्नत
 दत्त्वाशनमिव्यते तथा आयतुनल्लिलोसीतिउशनस्वेनियानितु अनृद्धःपितृशाब्देनापितृसामान्यवाचकः आपस्तंबानंतुच
 क्ष्यते हेमाद्रोमान्कंडेयः स्नातःस्नानान्त्समाह्नानान्स्वागतेनार्चयेत्सुयक् कलिकायांनारदीये प्रायश्चित्तविग्रहःस्मतेभ्योर
 प्रगृह्यत दद्याद्देवसदंलार्थहिरण्यंकुशाभेवच तत्रैवसंग्रहे निथिवारादिकंज्ञात्वामंकल्प्यचयथाविधि प्राचीनावीतिना
 कार्यंसर्वसंकल्पनादिकम् संबधप्रथमंश्रूयान्नामगोत्रेनेथेवच वस्वादिरूपतांचापिस्वपितृणामनुकमान् चंद्रोदयेनारदीये
 श्राद्धार्थंसिमनुशासान्निप्रान्भूयोनिमंत्रयेत् आपस्तंबस्तपूर्वद्व निमंत्रणंपरेकृद्वितीयंतृतीयमायंत्रणमित्याह श्रुयंश्रयानि
 मंत्रणीयादनिनिवेदनरूपम्आद्यंतद्विधिमाहशौनकः गृहोत्वासुकसंज्ञस्यासुकगोत्रस्यचासुके श्राद्धेतुवैश्वदेवोर्थकरणी
 याःक्षणस्तया इत्येवंश्राद्धद्रव्यादोनथेतिषदेतुसः श्राद्धस्यकर्तासंश्रूयानंशानोलुभयानिति सचदेव्याप्रवानीतिइतरस्तंत्रति-
 द्विजः देवोपार्श्वेपुस्तूरवाद्रौवाव्यो पित्रादेरव्यनेनेचवृणीतविधिनाद्विजान् ततःकर्तावङ्कचोनाहितारिग्नः पिंडपितृयज्ञ
 परिस्मरणादीभ्याधानांकुर्यात् अर्धाधानियोवमितिप्रयोगपरिशिष्टेच भाष्यकारमतेआब्दिकेप्येवम् दत्तिकांरमतेनेदम्
 हेमाद्रोशंभुः संमार्जितोपलितेतद्वारिकुर्यात्मंडलेउदकृष्णसुदीव्यस्यादक्षिणंदक्षिणाप्लवम् व्याघ्रः उत्तरेक्षतसंयुक्ता
 पूर्वाग्रान्विन्यसेकुशान् दक्षिणेदक्षिणात्रांस्तुसिलान्विन्यसेकुशान् तत्रैववौधायनः चतुरस्रंत्रिकोणंचवर्तुलंचार्धचंद्र
 कम् कर्तव्यमानुपूर्व्येणत्रास्त्रणादिपुमंडलम् तत्रैवलौगाक्षिः हस्तद्वयमिनेंकार्यैश्वदेविकमंडलम् दक्षिणेचचतुर्हस्तं
 पितृणामंघ्रिशोधने क्वाडिकायांसंग्रहेतु प्रादेशमात्रंदेवानांचतुरस्रंमंडलम् सत्काषडंगुलंतस्मादक्षिणेवर्तुलंतथेत्युक्तं

इति हेमाद्रिः माधवीयेयमः भिष्कः कोत्र ह्यचारीयाभोजनार्थमुपस्थितः उपविष्टेष्वनुप्राप्तः कामंतगभिः प्रोजयेत् कोर्मै
 अतिथिर्यस्य नाश्रानिनन् च्छ्रद्धं प्रचक्षते विप्रनिप्रमोसाधवीये पवित्रपाणयः सर्वेतिचैगोनत्रतान्विताः उच्छिष्टोच्छिष्ट
 संस्पर्शवर्जयंतः परस्परम् तत्रासनानि पृथ्वा च द्रोदयेयमः आसनं कुतपं दद्यादितरद्वारपवित्रकम् हेमाद्रौ च मत्कारवंडे
 पितृणां घटितं हेमं राजंते यापि चासनम् येन तन्ममयं दत्तमासनं पितृकर्मणि सर्वैरेव्यासनास्तु न हि प्रव्यवतेदिवः हेमा
 द्रोनागरसंघे अयः शंकुमयं पीठं प्रदेयं नोपवेशने कलिकायां संग्रहे क्षोभं दुकूलं नेपालमाविकं दारुजंतथा तार्यं पाण्डिणी
 चैव गिरादिचविन्यसेन् अग्निदग्धान्यायसाग्निभग्नानि च विवर्जयेत् हेमाद्रौ छागलेयः पश्चान्दागादुपक्रम्य प्राच्यां
 पांङ्क्यथाभवेत् दक्षिणासंस्थितात्त्रेपापितृणां त्र्यारुद्धकर्मणि पुलस्त्यः श्रीपर्णा वारुणी क्षीरीजंबुकाभ्रकंदलकम् सप्त
 मंबकुलं पीठं पितृणां दत्तमक्षयम् संग्रहे शंमीचकाशमरीशोलुः कंदवो वारुणस्यथा पंचासनानि शस्तानि श्राद्धे देवार्चनेत
 या कारिका क्षौदेवे प्राड्मुखोपि त्र्येत्रान्विप्रातुदगायनान् पेदीनसिः कुतपः श्राद्धे बैलायां श्रोत्रियोयदि दृश्यते आश्वला
 यनः नीवीयासोदशांतेन स्वरक्षार्थं प्रबंधयेत् दक्षिणे कटिदेशे तु तिलैः सह कुशत्रयम् पञ्चकार्तीयम्
 नीवीकार्यादशागुमिर्वीमकुक्षौकुशैः सहेति तद्दृष्टि श्राद्धे पितृणां दक्षिणे पार्श्वे विपरीतानुदैविक इति स्मृत्यंतरान् धामे
 दक्षिणे येत्याचाराव्यवस्थेति मदनपारिजाते आचार्यैः प्राणायामत्रयं कृत्वा गायत्रीस्मरणं तथा श्राद्धं कर्तव्यमिति वदे
 त् विप्रैर्वाच्यं कुरुध्व त्राह्ये ततस्त्रिलानुगृहेन स्मिन् विकिरेच्चाप्रदक्षिणाम् अर्द्ध्यापरयां सुक्तोजपेदपहना इति स्मृत्य
 र्यसारे अपहना इति तिलान् विकीर्य उदीरतामि त्पृचाप्रोक्षेत् पराशरः तद्विष्णोरिति मंत्रेण गायत्र्या च प्रयत्नतः प्रोक्षयेत्

दन्जान्तु शुद्ध दृष्ट्यादिशुद्धये हेमाद्रौ ब्रह्मण्डे श्राद्धभोग्यां आत्मात्मात्वादेयं गदा धरम् वस्त्रादींश्चापितृभ्यात्वात्ततः श्राद्धप्रवर्तने
देवताभ्यः पितृभ्यश्च गहायोगिभ्य एव च नमः स्वाहायेत्यधोयोगिभ्य नमः आदिभ्यावसानेषु त्रिरावृत्तं जपेद्बुधः पितरः-
क्षिप्रमायां तिराक्षसाः प्रचर्दन्ति च तत्रैव स्कां दे तिलारक्षं त्वस्रान्दर्भारक्षं तु राक्षसान् पंक्तिचैत्रो विचोरक्षेदतिथिः सर्गरक्ष-
कः वसिष्ठः शुद्धवतीभिः कूभांडीभिः पावमानाभिश्च पाकादिभ्योक्षयेत् अथ देवार्चं तत्र प्रत्यपचारमाद्यंतयोरपोदद्यादिरुक्तं
मृचौ स्मृत्यर्थचारैव हेमाद्रौ ब्राह्मे आसनेषासनंदद्याद्वाद्वादेवादिभ्यो पितृकर्मणि चाभेत्तदेवेदद्यात् सुदाक्षिणे प्रचेताः आ-
सनेषासनंदद्यान्नतु पाणौ कदाचन धर्मोसीत्यथमंत्रेण गृण्हीयुस्तेतु तान्बुशान् धर्मोसि विशिशा राजा प्रतिष्ठितमंत्रः गा-
लुचः दर्भानादाय हस्ताभ्यां गृहीत्वा दक्षिणे करे देवेक्षणः क्रीयतांतु निरयुष्मं करततः ओं तथेति द्विजाश्रुः स्तेप्राप्तो तु भवा
निति कर्गव्याचनो विप्रः प्राग्गवानीति वैवदेत् एष्वीचंद्रोदये स हन्नारदीये यवेदभैश्च विश्वेषां देवानाभिदमासनस् इत्येति
भूयो दद्याद्देवेक्षणश्रुतिक्षणम् तच्च पश्याच्चतुर्थां वा कार्चमिति स एव ततोर्ध्वं कत्ययेदिति मन्यादपः शौनकजपंताभ्यामर्घ्यं
रहितस्य देवार्चनस्योक्तेः आश्वलायनादीं देवर्घ्यदानं वोपदेवः तन्न परिशिष्टप्रयोगपास्त्रिज्ञानविरोधात् सृष्टिआद्देतु देवेव्यर्घ्यं द-
द्यात् देवेभ्योऽपि एथ कृदद्यादिसाहाय्यं श्रुतिचोदनादिति शौनकोक्तेः अथार्घ्यपात्रस्य एष्वधीचंद्रोदये मात्स्यपात्रयोः पात्रं वनस्पतिम-
यं नयापर्णमयं पुनः जलजं चापि कुर्वन्तितथासागरसंभवम् ब्राह्मे सौवर्णताम्ररौव्याशमास्पादिकं शंकरशक्तयः भिन्नाभ्यपि हि यो-
न्यानि पात्राणि पितृकर्मणि हेमाद्रौ प्रजापतिः सौवर्णैराजतं ताम्रं स्वर्णं मणिसंयंतथा यत्सिपंचसमं चापि अर्घ्यार्थं पूरयेद्बुधः अ-
त्र विभैकलदित्त्वच्चतुस्त्वादाव्यर्घ्यपात्रेद्देव गानवसूत्रे तु देवेश्वदेविके श्रीणि पित्र्ये एकैकं सुभयत्रचेत्स्फुक्तम् तदेक

विप्रपत्नम् पात्रालाभपरचेतिहेमाद्रिः मदनरत्नेतुदेवे एकपात्रमुक्तम् पृथ्वीचंद्रोदयेपित्रीणिपितृकृपात्राणिहेह्रैवैश्वदे
विक्रइति दृहस्यराशरोक्तेहेह्रैवैत्याह चकृचानांतुदेवैविप्रहित्वेयैकमंत्र्यपात्रंअर्धशोदद्यादित्कक्तं परिशिष्टेप्रयोगपा
रिजानेन कलिकायांहारीनः दत्तमक्षय्यतांयातिरत्नेनार्घ्यंतुयस्कृतम् दृह्रमंतुः मृन्मयंदारुजपात्रमयः पात्रंचय-
द्रवेन् राजनेद्विकेकार्येशिलापात्रंचवर्जयेत् पुरीणीसमुच्चये मृत्स्नाभवंतथाकास्यं मारकजतुसंभवम् त्रपुःसीस-
लोहभवंसदापात्रंविचर्जयेत् तत्रैव अष्टांगुलंभवेर्यात्रपितृपांराजतंशक्तम् दशांगुलंतुदेवानां सौचर्णेशिकितः कृतं
स्थापयेदर्घ्यपात्रेहेस्युज्जेतत्रकुशोपरि हेह्रैवपित्रेगिधिवत्पात्रयोश्चोपरिक्षिपेत् यज्ञपाश्वर्यः पवित्रेस्थेतिमंत्रेणपवित्रे
छेदयेज्जे औपधीमंतरेकृत्वाअंगुष्ठांगुलपर्वणोः स्येनकाष्ठेनलोहेनमृन्मयनखादिभिः वसिष्ठः तूष्णींप्रोक्ष्यांभा
सापात्रेकुर्याद्दूर्ध्वंघिलेततः पूरयेत्सात्रयुग्मंतुरुक्तलोपरिपवित्रके दृह्रपराशरः पात्रद्वयमथार्घ्याथंतेजसंचेकवस्तनः
प्राइसुरोमतीर्थेनशानोदेव्योदकाक्षिपेत् यवोसीतियवांसत्रतूष्णींषुष्याणित्चंदनम् मानवसूत्रे क्तमनसः प्राहि
व्योसूययवान्प्रक्षिर्व्येति यवोसीतिमंत्रः पात्रे यवोसिधान्यराजोसिवारुणोमधुमिश्रितः निर्णोदः सर्वपापानां
पवित्रमृषिभिः स्मृतः राजीवाचारुणोमधुसंयुतइतिपरिशिष्टपाठः गोभिलेनतु यवोसिसोमदेवस्यइतितिलमं-
त्रोत्रस्वाहासुक्तः हेमाद्रौयमः यवहस्ततोदेवान्विज्ञाव्यावाहनंप्रति आवाहयेदनुज्ञानोविश्वेदेवास इत्युक्त्वा
दृह्रपराशरः ततः सव्यकरंन्यस्यविप्रदक्षिणजालुनि देवानावाहयिष्येहमितिवाचमुदीरयेत् आवाहयेत्यनुज्ञा
तोविश्वेदेवासआगत विश्वेदेवाः शृणुतेममितिमंत्रद्वयंपठेत् श्राद्धविशेषेष्वेदेवानाम ज्ञानेहेमाद्रौबृहस्प-

तिः उत्सन्निनामचेतेषां नविदुष्येति ज्ञानमयः अयमुच्चारणीयस्तेर्मंत्रः श्रद्धासमन्वितैः आगच्छतु महाभागा विश्वेदेवाम हा
बलाः येअत्रबिहिताः श्रद्धेसाचधानाभवन्तु इत्वावाहनमर्घ्यं पात्रासादनात् प्राकृहेमाद्रिणोक्तम् तत्रकाचधिः प्रा
कृकार्यतथैवतस्त्वचात् अन्येस्तदुत्तरं पृथ्वीचंद्रोदये शंखः सयवंपुष्पमादाय चरणादिशि शौनिकम् अर्चयित्स्वर्चने
कुर्यादंतरेचौदकं तथा पित्र्येभ्यो मूर्धादिपादांतं पादप्रभृतिमूर्ध्निं देविकेपूजनं भवेत् शिरः प्रभृतिपादांतं नमोच इति
पेनृके इति मदनरत्ने प्रचेतसोक्तैः कलिकायां संग्रहे तिष्ठन्कृतांजलिभृत्यापठेन्मंत्रौ समाहितः विश्वेदेवाः शृणुनेत्या
गच्छंत्सपरंतमः हेमाद्रौ जानूकर्ण्यः ततोर्घ्यपात्रसंपत्तिं वाचयित्वा द्विजोत्तमान् तदग्रे चार्घ्यपात्रं तु स्नाहा र्घ्या इति
विन्यसेत् गार्ग्यः दद्याहस्तेपवित्रं च कृत्वा पूजां च पादतः यादिव्या इति मंत्रेण हस्ते चर्घ्यं भिनिक्षिपेत् संग्रहे विश्वे
देवा इदं वो र्घ्यं गितिदानं समादिशेत् तदंतैस्वाहानम इति गार्घ्यं यादिव्या इति मंत्रेण स्वाहाकारं नभोजकमिति हे
माद्रौ नागरखंडान् अथर्वणसूत्रेण पाचमर्घ्यमाचमनीयमिति द्विजकरे निनयेदित्यस्यैव त्रयसुक्तम् गभास्तिः अ
र्घ्यंच पिंडदानं च स्वस्वक्षय्ये तथैव च गंधपुष्पादिकं सर्वहस्तेनैव तु दापयेत् प्रतिविप्रं यादिव्ये त्याहृतिः बह्वृचानां त्व
नेन दत्ता र्घ्यानि मंत्रणम् ततः पात्रं दक्षिणे देवेभ्यः स्थानमसीति सुब्रजमुत्तानं वा कार्यमिति गारुड उक्तम् एतदापस्त्रं
वानां नियतमन्येषां न हेमाद्रौ विष्णुधर्मं गंधैः पुष्पैश्च धूपैश्च वस्त्रैश्चाप्यथ भूषणैः अर्चयेद्ब्राह्मणान् वाक्त्या श्रद्धा
धानः समाहितः पृथ्वीचंद्रोदये मार्कण्डेयः चंदनागरुकुंजं कुंकुमानि प्रदापयेत् विष्णुः चंदनकुंकुमफर्पूरागरुप-
द्मफान्यनुलेपनायेति व्यासः अपवित्रकरो गंधधारां निपूजयेत् कलिकायां स्मृतिः गंधधारेति चैगंधं मायेनेते

चपुण्यकम् धूरशीत्यसुनाधूपमुद्दीव्यस्वेतिदीपकम् सुगंधस्त्राणिमंत्रेणवस्वन्दद्यास्पयत्नतः आसनैस्वासनं द्रुयादर्थैस्त्वर्ध्वी
 जोतमः स्रगंधश्चरुपुण्याणिस्रमात्यानिस्रधूपकः स्रज्योतिश्चेवदीपेतु स्वाच्छादनमभितक्रमः विश्राणोर्गंधेन चतुर्लंनि
 पुंरंयानकार्यम् हेमाद्रोदेवलः ललाटेपुंद्रकदृह्वास्केधेमालान्धेयच निराशाःपितरोयांनिदृह्वाचदृषलीपतिम् पुं-
 द्रवर्तुलमित्यपराकेमदनरत्नेच पुंरंविपुंद्रवर्तुलमर्धचंद्रं उर्ध्वंचितिलकंकु उर्ध्वंचितिलकंकु
 र्ध्वेचैपित्र्येचकर्मणि निराशाःपितरोयांनिदृह्वाचैवत्रिपुंद्रकम् इतिदृह्दपराशरोक्तेः तिर्यग्लेपोभवत्येव वर्जयेनि-
 लकंभाले आढकालेचसर्वदा तिर्यगव्यूर्ध्वपुंद्रवाधारयेत्तुप्रलतइतिव्यासोक्तेरितिदृध्वीचंद्रः यत्तुनारदीये ऊर्ध्वपुंद्र
 चतुर्लसींश्राद्धेनेच्छंतिक्तेचनेति तत्कतृपरम् हेमाद्रोत्रासे पूतिकंष्टृगनाभिचरोचनारकचंदनम् कोलेयकंतृग्रग
 तुरुक्चैपियर्जयेत् कस्तूर्योविकत्सइतिहेमाद्रिः दृह्दशानातपः पवित्रंलुकरेकृत्वायःसमालभतेद्विजान् राक्षसा
 नांभवेच्छ्रद्धंनिराशोःपितृभिर्गतेः पुष्यंतुत्रासे जातीचंपकलोधांश्वमहिष्कावाणवर्वरी चूताशोकादरूपंचतुर्लसी
 शतपत्रकम् कुश्रुकंतगरंनैवषुंगमारण्यकेतकी चूथिकामतिसुक्तंचश्राद्धेयोग्यानिभोद्विजाः कयलंकुमुदंपदंपुंडरी
 कंचयत्नेनः इंदीपरंश्लोकनदंकल्हारंचनिवेदयेत् हेमाद्रोवापुभाविष्यथोःसुकुमारैःकिसलयैर्यवदूर्वापुरैरपि संपूज
 नीयाःपितरःश्रेयस्सामेनसर्वदा स्कादे जातिश्वसर्चादानव्यामहिष्काश्वेतथूथिका जलोद्द्रवाणिसर्वाणिकुसुमानिच
 चंपकम् तत्रैपदृह्दमनुः ननियुक्तःशिशवावर्ज्यमाल्यंशिरसिधारयेत् वर्ज्योनिदृध्वीचंद्रोदयेभविष्ये केनकींतुल
 सीपत्रंचवित्त्वपत्रंचवर्जयेत् द्रोणंचकरवांरंचचतुर्लसीनिधिंश्चा सुलसी

नियेधो निर्मूल इति हेमाद्रिः समूलत्वेऽपि पंडपरः तुलसीगंधमाघ्रायपितरस्तृप्तमानसाः प्रयातिगरुडासूदासस्तपदंचक्रपा
 णिन इति प्रयोगपारिजाते पाद्योक्तेरिति बोपदेवः दृढपराशरः नजीतीकुसुमैर्विद्वान्बिल्वपत्रैश्च नार्चयेत् अपादि कुसुमं
 सिंटीसूषिकासकुरांटीका पुष्पाणि वर्जनीयानि आर्द्रकर्मणि नित्यशः हेमाद्रौ शंखः उद्यगंधीन्यगंधीनि चेत्यदृशोद्भवानि
 च पुष्पाणि वर्जनीयानि रक्तवर्णानि च जलोद्भवानि देयानि रक्तान्यपि विशेषतः अंगिराः नजानी कुसुमानि दद्या-
 न्नकदली पत्रमिति जात्यां विकल्प इति हेमाद्रिः निषेधः पिंडविषयः कुंदेशभौं च नोदद्यान्नो नमजंगरुडध्वजे पिंडे जाती
 रनोदद्याद्देवीमर्केणानार्चयेदिति दृढयाज्ञवल्क्योक्तेरिति बोपदेवः स्मृति सारैः अगस्त्यभृंगराजंचतुलसीशतपत्रिका
 चंपकं तिलपुष्पंचषडेते पितृवल्लभाः केतकीं करवीरंच बकुलकुंदकं तथा पाटलांचैव जानिंच आर्द्धेयलेन वर्जयेत् केचि
 सिंडेपिलुलसीमाहुः पितृपिंडार्चनं आर्द्धेयैः कृतं तुलसीदलेः प्रीणिताः पितरस्तेस्तथा वच्चंद्रार्कमेदिनीनि मार्कंडेयोक्तेः
 धूपस्तत्रैव विष्णुधर्मं धूपस्तगुणगुणुर्देयस्तथा चंदनसारजः अगरुश्च सारूपूरस्तृप्तकृत्तथैव च विष्णुः घृतमधु-
 युक्तं गुणुं शुश्रीरुंदैवदासुरलादिदद्यादिति तत्रैव देवलः येहि माण्यं गजाधूपाहस्तयानाहतांश्रयै नंते आर्द्धेनियो-
 क्तव्यायेचकेचोद्यगंधयः घृतं नकेवलं दद्याद्दृष्ट्वा तृणगुणुं दृष्ट्वा तृणगुणुं दृष्ट्वा तृणगुणुं दृष्ट्वा तृणगुणुं दृष्ट्वा तृणगुणुं
 वसामेदोद्भवदंशुं प्रयत्नेन विकर्जयेत् वस्त्रं ब्राह्मे कौशेयं क्षीमकार्पासं दुकूलमहंतं तथा आर्द्धेयतां नोदद्यात्कामा-
 नाप्रोतिचोत्तमान् हेमाद्रौ ब्रह्मवैवर्ते यज्ञोपवीतं दानव्यं वस्त्राभावे विज्ञानता पितृभ्यो वस्त्रदानस्य फलं तेनाश्रुतेः स्वि-
 लम् तत्रैव पाद्ये निष्क्रयो वायथाशक्ति वस्त्राभावे प्रदीयते अन्यान्यपि च देयानि तत्रैव कालिकापुराणे धालादिनि

भिनारम्यादीपिकाः श्राद्धकर्मणि पितृवृद्धिप्रययोदद्यात्संभवेद्भ्रजंनंश्रियः योश्चपदानपात्रंनुपात्रमारान्तिकस्थच दद्या
 त्पितृभ्यः प्रयतस्तस्यस्वर्गक्षयागतिः विष्णुधर्मै यः कंचुकंतथोष्वाकांपितृभ्यः प्रतिपादयेन् ज्वरोद्भगानिदुःखानि-
 सकदाचिन्नपश्यति स्त्रीणांश्राद्धेत्तुसिद्धुरंदध्श्रंजानकानिच निमंत्रिताभ्यः स्त्रीभ्योयेतेस्फः सौभाग्यसंयुताः हेमा
 द्वावादित्यपुराणे नरकणवर्णेदातव्यंनापिकापसिसंभवम् पितृभ्योनाधिमलिनंनोपपुक्तंकदाचन नछिद्रितंनपद
 शंनधोतंकारुणापिच कार्पासनिषेधोव्यसंभवे तत्रैच पितृन्सत्कृत्यवासोभिर्दद्याद्यशोपवीतकम् यज्ञोपवीतदा
 नेनविनाश्राद्धंनुनिष्फलम् एतद्यतिशूद्रस्त्रीश्राद्धेपिदेयमितिहेमाद्रिः तत्रैवचनृसिंहपुराणे कर्मंडुंताश्रमयंश्रा
 ष्टुप्रददातियः काधेननिर्मितंवापिनारिकेलमथापिवा दद्यात्कर्मंडुंश्राद्धेःश्रीमानभिजायते योमृत्तिकाविर
 चितान्श्राद्धेषुचषट्कभान् प्रदद्यात्करकान्वापिसोक्षयावेदनेस्करवम् तत्रैच उपानच्छत्रवस्त्राणिभुक्तिपात्रंरु
 मंडलुम् शयनासनयानानिदर्पणव्यजनानिच अन्नंरुसंस्कृतंगंधांस्तौबूलंदीपचामरम् पितृभ्योयः प्रयच्छे-
 तुविष्णुलोकंसगच्छति सौरपुराणे चामरंतालदंतंचश्वेतछत्रंचदर्पणम् दत्त्वापितृणामेतानिभूमिपालोभवे
 दिह तत्रैरत्तंदिपुराणे अलंकाराः प्रदातव्यायथाशक्तिहिरण्यमथाः केशूरहारकटकमुद्रिकाकुंडलादयः तथास्त्री
 श्राद्धेषुप्रदेयासुरलंकारास्तुयोषिताम् मंजीरमेखलादामकर्णिकांकंकणादयः आदर्शव्यजनछत्रशयनासन
 पादुकाः मनोताःपटवासाश्रुत्कंगंधाःश्रृणीदृष्टयः अंगारधानिकाःशीतेयोगपट्टाश्वघृष्टयः कटिसूत्राणिशो
 व्याणिमेखलाश्वैवकंवलाः कर्पूरादेश्वभ्रंजानितांबूलायनंतथा भोजनाधारयंत्राणिपत्तद्वाहांस्तथैवच तथा

जनशलाकाश्रयकेशानांचप्रसाधनम् एतान्दद्यातुयःसम्यक्सौश्रमेथफलंलभेत् स्नादे सौवर्णराजतंवापिकांस्येनाव्यथनि-
र्मितम् दत्त्वाभोजनपात्रंतुसभ्राह्मणवनिभूतले भामनपुराणे वंदीकृतास्तयेकेचित्त्वयंवायदियापैदेः येनकेनासुपाये
नयस्तामोचयेतेनरः पितरस्तस्यगच्छंतिशाश्वतंपदमव्ययम् पराशरः वाचयेत्सरिपूर्णंलंवासोदत्त्वाविधानतः नार-
दीये देवेश्वसभजुत्तानोयजेत्सितृगणंत्वथ तत्रपित्र्येआसनाद्यशेषमर्चनकांडवेश्वदेविकंश्रेयम् विशेषस्मृच्यते तत्रा-
सनेद्विगुणशुभ्नाःकुशाः अत्रावाहनमासमापूर्वैवाध्व्यंपूरणोत्तरंवाग्नौकरणोत्तरंवेतिस्मृतिषुपशुअउक्तः एषांशा-
खाभेदेनव्यवस्था द्विवीथपक्षएवबृहसंभतः तत्रार्घ्यमाहाश्वलायनः तेजसाश्ममयमृन्मयेषुत्रिषुपात्रेषेरुद्र्ये
जुवादमीर्गाहतेष्वपः प्रसिच्य शान्तोदेवीरित्यनुमंत्र्यतितानावपनि तिलोसिसोमदेवत्योगोसदेवनिर्मितः प्रलवदि-
प्रत्तस्वधयापितृनिमान् लोकात्पीणयाहिनः स्वधानमइति अशममयंस्फाटिकादि मृन्मयंहस्तकृतमेव कुलालचक्रनि-
ष्यन्नमाकरंदैविकंनतम् तदेवहस्तघटिनंदैविकंकेवलंतथेति छंदोगपरिशिष्टान् अन्यान्यापिपात्राणिपूर्वसुक्तानि म-
नुः अन्नाभावेद्विजाभागेयद्येकोत्राहाणोभयेत् पात्राण्यासादयेत्त्रोणिनतुत्राहाणसंख्यया दत्तकादेः कर्तुर्हृदिपितृत्वादाव-
पिवचनात्त्रीण्येवपात्राणीतिहरिहरः माधगोयेद्येजचापः अर्घ्येपितृणांत्रीण्येवकुर्यात्सात्राणिधर्मयित् एकस्मिन्वाच-
हुधुवात्राहाणेषुयथाविधि हेमाद्रावयेवम् अत्रानुमंत्रणंसकृत् तिलोशीत्यस्यप्रतिपात्रमावृत्तिः पितृशाब्दस्यानूह-
श्चनिवृत्तिकृत् दर्भश्चत्रिगुणंपवित्रम् तिस्रितिस्रःशलाकास्तपितृपात्रेषुपार्वणे एकोद्विष्टेशलाकेकांनिधायोदकमाह-
रोदनिहेमाद्रौचतुर्विंशतिमतात् तत्रैवविष्णुः दक्षिणाग्रदंष्ट्रिदक्षिणापवर्गेचमसेषुपवित्रांतिहितेषपआसिंचेच्छन्तो-

देवारितिमंत्रेण जलसेचनं चकृच्च भिन्नविषयम् अस्मिन्पक्षे प्रतिपात्रं तत्राद्यनिः कारिकायाम् गंधपुष्पाणि चित्तैषु पात्रैषु
 प्रक्षिपेदथ ब्राह्मे जलं क्षीरं दधि घृतं तिलं तुलसं सर्षपान् कुशाग्रसं धूप्याणि रूत्या चामेत्ततः स्वयम् जानूकण्यैः ततो
 धूपपात्रसंपन्निवाचयित्वा हि जलमान् तदग्ने चार्घ्यपात्राणि स्वधार्यार्घ्या इति धन्यसेन् ततस्त्रिलहस्तो धिप्रसव्यजानो दाक्षि
 णकरं न्यस्यावाहनं पृच्छेत् अत्र गौत्रसंबधनामानि द्वितीयां तत्त्वं च प्राशुकम् बैजवापगृह्ये तिस्रन्वपितृनावा हयिव्या
 मीत्यामं च्यकोर्भे अपसव्यं ततः कृत्वा पितृणां दक्षिणासुरवः आवाहनं ततः कुर्यादुशांस्त्वेत्युच्यते आचार्यनदनु-
 ज्ञानो जपेदायं नुनस्तनः अत्र सव्यस्यापि प्राशुक्तेर्विकल्पः अत्राद्यमंत्राद्यत्यास्मत्प्रितरमसुकशर्माणमसुकगोत्रं वसुकू-
 पमावाहयामीत्याद्यत्कसूधीं दिपां हीर्नं तिलां न्विकीर्यायं नुन इति सर्वेति सकृज्जपेदिति निबध्याः अत्रोपवेशनसंवेशनपा
 ध्यार्घ्या च मनीषान्यविहेमाद्रिणोक्ता मिता न्यथर्ववेदिनां नियतानि भालेपतेपात्रप्रपितामहादिपित्रंतं प्राति लोम्येन सर्वः प्र-
 योगः वाराहे गंधपुष्पां च नं कृत्वा दद्याद्दस्तौ तिलोदकम् गांश्वैः शिरस्तः पादतौ वापिसम्यगप्यर्चयेत्ततः ततः स्व-
 धार्घ्या इति पितृपितामहादिविप्राग्ने प्रत्येकं निवेदयेदिति कारिकायाम् वृत्तौ च आश्वलायनः प्रसव्येनेतरपाण्यं गु
 षांतरेणोपवीनित्वा दक्षिणेन रासव्योपगृहीतेन पितरिदं तेर्घ्यापितामहेदं तेर्घ्यं प्रपितांमहेदं तेर्घ्यं इत्यपः पूर्वताः प्रति-
 ग्राहयिष्यन् सकृत्स्वधार्यार्घ्या इति पृच्छति स्वसुसृष्टास्तनुमंत्रधीन यादिव्या आपः स्रथिव्यासं च भूषुर्पा अर्नरिक्षाउत
 पार्थवीर्याः हिरण्यवर्णा यज्ञियास्तान आपः शंस्यो नाभवंतु अर्घ्या दिप्राकृग्ंधादेर्यज्ञोपवीतमेव अर्घ्यदानास्त्राग-
 न्या अपोदद्यात् यद्यप्यत्र सव्येन दक्षिणेन वार्घ्यं दद्यादित्यक्तम् तथापि दक्षिणेनेत्यभिमतोर्थः कारिकायां वृत्तौ चैवम

पित्रादेस्तृभिः पात्रैर्दद्यात् पितुः स्थानेधिप्रत्रयन्त्रेदेत्कार्ध्वविभ्रज्यदद्यात् त्रयाणां स्वधार्घ्या इति सरुत्प्रभः एवंपैतामहादावपि
 अन्यजलदानमर्घ्यमंत्रांश्च प्रतिविप्रभावति तैर्बुगंधादौ च प्रतिविप्रपटाथच्युसमयः कांडानुसमयो वा पित्रादित्रयाणामेकवि
 प्रपक्षेत्रिभिः पात्रैरेकस्यैवार्घ्यं दद्यादिति हनिः कारिकापि स्वधार्घ्या इत्ययोर्घ्यास्ता उपवीतीति चेदयेत् निचेदनात्वाक् प्राची
 नावीतमेवेत्यर्थः अर्घ्यं सशेषमादाय दक्षिणेन पाणिना सव्यहस्तगृहीतेन निनयेत्सित्तीर्थतः दत्त्वा दत्त्वानिनीतास्ताया-
 दिव्यार्चनमंत्रयेत् यत्तु यादिव्या इति मंत्रेण हस्तेष्वर्घ्यं विभिक्षिषेदिति यच्च वाराहे तिलार्चुना चापसव्यं दद्यादर्घ्यादिकं द्वि
 जइति यच्च व्यासः गोत्रसंबंधनामानि पितृणामनुकीर्तयन् एकैकस्य तु विप्रस्य अर्घ्यपात्रं विनिक्षिपेदिति दृक्चत्तिरक्त-
 विषयम् तत्त आचामेत् एवंमातामहेष्वपि आश्वलायनः सस्ववात्सामवनीयताभिरद्भिः पुत्रकामो सुखमनक्ति सस्त्रवः शेषः सं
 स्ववो हि परिशिष्टो भवतीति शतपथश्रुतेः केचिच्च हस्तगलितं च्छुवदति समवनीयांस्त्ये द्वे पात्रे पितृपात्रे आसिञ्च्येति हतिः
 प्रथमपात्रे संस्त्वयान् समवनीयेति कातीयसूत्राच्च ब्राह्मेतु प्रतिविंबावलोकनमुक्तम् स्कांदेत्वायुः कामस्यनेत्रासेचनमु
 क्तम् पितृविभ्रैः प्राङ्मुखस्य कर्तुराभषेकः कार्य इति केचित् आश्वलायनः नोद्धरेत्यथ मपात्रं पितृणामर्घ्यपात्रितम् आ
 दत्तास्तत्र तिष्ठति पितरः शौनकी ब्रवीत् याचद्द्विप्रविसर्जनमिति तु र्वपादेय भीयः पाठः अवहतिः पितृपात्रं समवचनपत्रदे
 शान्च चालयेदाश्वाहसमाप्तेः यस्मात्तत्र नृत्नीयपात्रेणाहता इति यद्वा प्रथमपात्रमेव न्यश्चित्तं कुर्यादिति कामाभाचेपीदमे
 व शेषप्रतिपादनम् हेमाद्रौ कौर्मे संस्त्रवांश्चततः सर्वान्यात्रे कुर्यात्समाहितः पितृभ्यः स्थानमसीति न्युबुजं पात्रं निधापये-
 त् शरुत्पाणोयमस्तु पैतृकं प्रथमपात्रं तस्मैपैतामहल्यसेत् प्रपितामहंततो न्यस्य नोत्थरेन्न च चालयेदित्याह अथ संस्त्र

चानानीयत्तनीयेनाच्छाद्यन्नुर्जोकुर्यादिति सर्वैकवाक्यतयार्थइतिकेचित् अत्रिः गंधादिभिस्सदभ्यर्च्यत्ततीये
 नापिधापयेत् पितृभ्यः स्थानमसीति शक्ये चोदेशोर्ध्वितेर्चयेत् अर्चनं न्युर्जो कृते पितृल्यम् न्युर्जसुत्तरतो न्य-
 सेदिति प्रचेतसोक्तेः सर्वविश्रोचरतो न्यसेदिति हेमाद्रि कस्यतस्तु विप्रवामे इति हलासुधः कर्तुं वामे इति श्रु-
 लपाणिः उत्तानं विद्यतं वापि पितृपात्रं नतद्देवदिति उशनसोक्ते न्युर्जते वसाधुः मातामहादिसंस्त्ववानपि पितृपात्रे
 च गृहीत्वा प्रयाजवनत्रेण न्युर्जो कुर्यादिति शूलपाणिः एकोद्विष्टे नूहे न न्युर्जतेति पितृभक्तो श्रीदत्तः यमोपि स्पष्टसु
 तानमन्यन्ननीतमुदादि तंतथा पात्रं दृष्ट्वा ब्रजत्याश्रकपिनरस्तशपति च वैश्वदेवे उज्जानमिति मदनपरिजानः बेजवापः न
 स्योपरिकुशान्दत्वाप्रदद्याद्देवपूर्वकम् गंधसुष्याणि धूपं च दीपं वस्त्रोपवीतके अन्नगंधादेर्देवेपि अत्रे च पदार्थानुसमयस्य याज्ञ
 वल्क्योक्तं कांडानुसमयेन विकल्पो ज्ञेयः बहुचानंतु सूत्रे देवानुक्तेः कांडावसय एव अन्नप्राचीनावीनि नामगोत्रसंबुद्ध्यानुक्तं
 प्रागन्यदेववत्तदंत आचमनं च हेमाद्रौ कालिकापुराणे निर्वर्त्य ब्राह्मणादेशान् क्रियामेवं यथाविधि भाजनानिततो दद्यात्
 हस्तशौचं पुनः क्रमात् आदेशात्प्राणादिद्यादित्यन्वयः तेन तत्रापि यश्चा नु ज्ञेये तत्रैव ब्राह्मे मंडलानि च कार्याणि नेचारे श्रु-
 णंक्तेः शक्यैः गौरमृत्तिकया वापि भस्मना गोमयेन वा भृशुः भस्मना वा रिणा वापि कारयेन्मंडलं ततः चतुःकोणं द्विजाग्रस्य
 कोणं सत्रियस्य तु मंडलाकृतिवैश्वस्य शूद्रस्याभ्युक्षणं स्मृतम् बहुच परिशिष्टे तु देवे च तुरस्तं पित्र्ये च त्तं मंडलं कृत्वा क्रमे
 ण सयान्स्तितिलाश्रुत्तमोन्दद्यादित्यक्तम् मार्कंडेयः यत्तु धानाः पिशाचाश्च कूराये चै चराक्षसाः हरंति रसमन्स्य मंडले-
 न विवर्धितम् हेमाद्रौ हारीतः भूमावेच निदध्यान्तोपरि पात्राणीति तानि च हेमाद्रावत्रिराह भोजने हेमरो व्याणिदेवेपि-

श्रेयथाक्रमम् हारीतः राजतपार्णताम्रकांस्यपात्राणिभोजनेइति तत्रैवचाराहे सौवर्णाग्निहोत्रोव्याणिकांस्यानितदसंभवे
 अन्यान्यपिदिकार्यणिदारुजान्यपिजानता नाथसान्यपिकार्याणिपेचलानितुक्तचित् नचसीसमयानीहशस्यतेत्रुजान्य-
 पि-अत्रिः पंचाशात्पलिकंकांस्यंब्धधिकंभोजनायवे गृहस्थैस्तदाकार्यमभावेहेमरोव्ययोः पालाशोभ्योविनानस्युः पर्णपा-
 त्राणिभोजने पृथ्वीचंद्रस्त कांस्यपात्रेहविह्रस्वानिराशाःपितरोगताइतिब्राह्मणेः कांस्यपात्रनिषेधमाह वोपदेवस्तस्मृ-
 तिसंग्रहसुदाजहार आर्देपलाशपात्राणिमधुकोटुंवराणिच पारिकाकुट्जपृक्षककचाभिक्रमाञ्जगुः कदलीचूतपनसजं
 खड्गुन्नागचंपकाः अलाभैमुख्यपात्राणांघ्रात्याः स्क्रःपितृकर्मणीति हेमाद्रौतुकदलीपत्रनिषेधमाहंगिराः नजानीकुसु-
 मानिदधानकदलीपत्रमिति ऋतुः अस्कराणांकुलेजानारंभापूर्वपरिग्रहे तस्यदर्शनमात्रेणनिराशाःपितरोगताः एवंपा-
 त्राण्यासाद्यभस्ममर्यादांकृत्वाविप्रहस्तशोधनंकर्यात् तत्रपिशांजरसाणोदनिमंत्रद्वयंकेचित्पुत्रंति मात्स्ये अकृत्वाभस्म
 यर्षादांयःकुर्वासाणिशोधनम् आस्तरंतद्वयेच्छ्रद्धंपितृणांनोपनिष्ठने तत्रैवब्रह्मांडे प्रशाल्यहस्तपात्रादिपश्चादद्भिर्वि-
 धानवत् प्रशालनजलंदर्भैस्त्रिलेभिंत्रंशिपेच्छुचौ मंडलोपरीनिहेमाद्रिः अथाग्नेोकरणम् हेमाद्रौमार्कडेयः आहिना
 ग्निस्तनुहुयादक्षिणाग्नेोसमाहितः अनाहिताग्निश्चोपासने ऽग्न्याभावेद्विजेष्कचा वायवाये आत्स्यदक्षिणाग्निंतुही-
 मार्थेवैप्रयत्नतः अग्न्यर्थंलौकिकंचापिब्रुहुयात्कर्मसिद्धये आहितान्निःसर्वोधानी अर्थाधानीतुगृह्यएवेतिचंद्रिकाप-
 रार्कमिनाक्षरामाधवादयः तस्यापिदक्षिणाग्नेोलौकिकोपृत्त्यदितिहेमाद्रिः कल्पनरुश्च आद्यपक्षएवतुयुक्तः बहुसंमतश्च
 यद्यपिस्वार्ताग्नेोकरणंश्रीनेदक्षिणाग्नेोनयुक्तम् तथापिवचनाद्भवतीतिहेमाद्रिचंद्रिकादयः इदंदर्शाद्ब्रह्मण्य आब्दिकादि

पुरुसर्पापानीपाणो अर्थाधानीगृह्येकुर्यादिनिहेमाद्रिर्माधवादायश्च पक्षानंक्रमनिर्वर्त्यवेशवदेवंचसाग्निफः पिंडयज्ञंततः
 कुर्यान्नतोन्वाहार्यकंबुधइतिलोगाक्ष्यादिभिः क्रमोक्तेर्विह्वनदक्षिणाग्निसत्वात् अतएवात्रवचनेसाग्निफः आहितानि
 कृत्तीहेमाद्रिणा एतदापस्तंबादीनामेव आश्वलायनस्याहितानेः पाणावेवेतिवृत्तिः अर्थाधानिनः गृह्येएवव्यतिषंगो-
 णेतिप्रयोगपरिजातेपरिशिष्टेच वीपदेवस्त्वाह होमशब्दःपिंडपिटुयज्ञपरः पिटुयज्ञेनुशुहुयादक्षिणाग्नेौसम्प्राहितः
 श्रद्धेलोपासनान्नेनुराग्निलौकिकेनले अनग्निदूरभार्यश्चपार्वणेसमुपस्थिते संधायामिनंततःकुर्याद्विहोममग्निंसमुत्सृ-
 जेदितित्रिकांडमंडनोक्तेः श्राद्धेगृह्याग्नावेवेतिलौकिकाग्न्यादिविधानंचतेतिरीयादिविषयं बह्वचस्यत्वनग्नेरपिपाणि
 होमएव अग्निपाणिंविनासूत्रेविधानानंतरानुक्तेः अन्यभावेतुविप्रस्यपाणावेवोपपादयेदितिमनूक्तेश्च हत्ताचव्येवम्
 क्वचित्साग्नेरपिपाणिहोमउक्तोगृह्यपरिशिष्टे अन्यष्टक्यंचपूर्वैर्हर्मासिमास्यथपार्वणम् काम्यभाभ्युदयेष्टम्यामेको
 द्विष्टेतथाष्टमम् चतुष्ठाद्येषुसाग्नीनांगन्धो होमोविधीयते षिभ्यन्नाह्मणहस्तेस्यदुर्नरेषुचतुर्थपीति एकोद्विष्टंसपिंडीक
 रणंश्रद्धेननियेधात् बह्वचभाव्यकारास्तुसर्वैकोद्विष्टेषुपाणिहोममाहुः इदंबह्वचानामेव अत्रेदंतत्वम् स्थालीपा
 णेनसहपिंडार्थमुधत्सेतिसूत्रेनात्रापूर्वः स्थालीपाकश्चोद्यते सर्वश्राद्धेषुप्रसंगात्तेनानुवादोयमिति वृत्तिकारोक्तेः
 पार्वणेआर्थिकस्यानंगस्वव्यतिषंगस्य वार्षिकादिघ्ननतिदेशादर्थीधानिनोपिपाणिहोमएवेति वृत्तिस्वरसः एवंम
 सिक्तादावपि षोडशोमासिकेश्राद्धेसपिंडीकरणेनथा पाणावेवतुहोतव्यमन्यत्रान्नेनुह्यतेइतिवोपदेवोदाहृतवच
 नाच्च भाव्यकारमतेतु सूत्रेस्थालीपाकेनेति करणत्वांनित्यचच्छवणाच्चपार्वणेसांगं ततः काम्यादिषुतदभावेकार्य

स्यपिंडदानस्याव्यभावः एतदेकालस्यविकृतावपि वार्षिकार्थो व्यतिषंगउक्तः प्रयोगपारिजातेपरिशिष्टे च तेनेतन्मतेर्था-
 धानिनोभावे च वस्तुतस्तु स्थालीपाके सहशावयाप्रस्तरं महरतीनिवत्सहभावमात्रश्रुतेः पत्नीवनेत्वरूपलक्षणसिच-
 नांशस्यम् तत्रैवानां गानुरोधेन प्रधानभूतपिंडदानस्यागोचुकः तेन व्यतिषंगभावे व्यग्ने होमोभवतीनिबोधे देवः अ-
 नाहितान्नेर्गुंस्थाग्निमवस्तु सर्वमतेग्नावेव वार्षिकार्थो दानमते व्यतिषंगेन अन्यमतेत्वस्ति अत्र यथाचारमनुष्ठेयम्
 आश्वत्थायनः उरुस्थद्युताकमन्ममनुज्ञापयत्यग्ने कारिष्ये करवै करवाणीति वा प्रत्यसुज्ञा क्रियतां कुरुषु क्रियथामो जु-
 होतियथोक्तं प्रस्तादिभिः व्यतिषंगपक्षे इदमिति चेतिः करवै करवाणीत्यत्रान्नाचित्यसुषंगः पुरस्तात्सिद्धापितृयज्ञे तच्चैवं
 मेक्षणोनावदाया वदानसंपदा जुहुयाल्लोमाथपितृमते स्वधानमोगनेयेकव्यवाहनाय स्वधानमइति स्वाहाकारेण वाग्निपू-
 र्वयज्ञोपवीतीयेक्षणमनुग्रहलेति अवदानसंपदा उपस्तृणाद्यपेक्षयेत्यर्थः व्यतिषंगपक्षे अतिप्रणीतियहोमोन्यथासु-
 र्व्ये अतिप्रणतेनानि भ्रमुपसमाधयेति बहुचपरिशिष्टात् केचित्तत्परस्वोनिवर्हणार्थत्वात्सुख्येवदंति तदेतद्विरोधा-
 च्छित्यम् प्रयोगपारिजातेव्येवम् शौनकः स्वाहाकारेण होमैस्तु भवेद्यज्ञोपवीतयान् तत्रमागन्नेरुत्वापश्चात्सोमाय-
 हुयते अग्नेोपज्ञोपवीत्येव प्राक्षिपेन्मेक्षणांततः छंदोगपरिशिष्टे अग्नौ करणहोमश्च कर्तव्य उपवीतना अपसव्येन
 चाकार्योदक्षिणाभिमुखेन च कानीयां त्वपसव्यमेव पिंडपितृयज्ञवत् हुत्वैतिसर्वोतिदेशात् सव्यं तु छंदोगपरम्
 गोभिलेनैतदुत्तरमेवापसव्योक्तेः छंदोगानुहुयुः सव्येनापसव्येन यत्सुपा इति वृद्धयान्नपसव्योक्तेश्च अथपाणिहो-
 मः आश्वत्थायनः अभ्यनुज्ञायां पाणिधेवति पिंडपितृयज्ञकल्पाभावेनाग्न्यभावेकल्पाभ्यादिद्विस्यर्थः तेन बहुका

नामैकोद्दिष्टे पाणिहोमोभावत्वेवनिवेधोन्यपरः पाणिष्विति बहुवचनत्सर्वविप्रपाणिषुहोमइति दृष्टिः एवंमानामहेपि
शोनकोपि सर्वेषामुपरिष्ठानां विप्राणामथपाणिषु विभज्यजुहुयात्सर्वसोमायेत्यादिमंत्रतः यजुहेमाद्रोकात्यायनः
पित्र्येयः पंक्तिमूर्धन्यस्तस्यपाणावनाक्तः हुत्वामंत्रवदन्येषातूष्णीं पञ्चेषुमिक्षिर्पोदतिबहुचातिरिक्तानाम् यजुगवै
वमात्स्ये अग्न्यभावेतुविप्रस्यपाणौवाथजलेपिवा अजकर्णेश्वकर्णेचागोष्ठेवाथशिलांतिकइतितत्तीर्थश्राद्धविषय
म् तद्यदापांसमीपेस्याच्छ्राद्धज्ञेयोविधिस्तदेति तत्रैवकात्यायनोक्तैः निर्जलेजकर्णादौ यजुचंद्रोदयेयमः देवविः
करेनग्निः कृत्वानोकरणांद्दिजइतितदभार्यपरम् अपत्नीकोयदाविप्रः श्राद्धं कुरुवतिपार्षणम् पित्र्यविश्वैरनुज्ञातोविश्व
देवेषुह्ययतेइतितत्रैवकात्यायनोक्तेः ह्ययतेइति छांदसोव्यत्ययः हेमाद्रौवायवीये विश्वरोदेविकेकुर्याच्छेषंपित्र्येनि
वेदयेत् देवविप्रानेकत्वेतत्रैव वैश्वदेवयदेकस्मिन्भवेयु द्व्यदयोद्विजाः तदेकपाणोहोतव्यंस्याद्विधिर्विहितस्तदा
सोप्याद्यः प्रथमंवाभियम्येतेतिन्यायान् तेनमृतभार्यस्यदेवेहोमः अनुपनीतब्रह्मचार्योदेस्तं पित्र्ये अग्न्यभावः स
तस्त्वावधायद्भार्येनविदतीतिहेमाद्रौजानूकर्ण्योक्तेः सभार्यनष्टानेरपिपित्र्यविप्रकरेइतिष्टथवीचंद्रः उपवीतित्वेदे
वेहोमः प्राचीनावीनेनपित्र्ये यद्वासर्वत्रदैवपित्र्यकरयोर्विकल्पइतिहेमाद्रौमदनरत्नेपाणिजातेच यदातुपितृमाता
हयोर्देवपित्र्यविप्रभेदस्तदाभेदेनपाणिहोमइत्यपरार्कचंद्रिकादथः यदातुदैवतंत्रतदातत्रेणस कृदेवपाणिहोमइति
केचित् हेमाद्रिस्त मानामहस्यभेदेपिकुर्यान्त्रेणसाग्निंकरइतिकृतीयस्मृतैर्भेदमाह एवंपित्र्येपि माधवीचेव्येव
ः स् एवंसान्नेरपि विदेशादोपाणिहोमो ज्ञेयः यजुकर्केणाग्निं विनाश्राद्धमेवनास्वीत्युक्तम् तत्सापिंडीकरणवार्धिका

चकरणापत्तेर्यत्किंचिदेव यत्तु हृत्कारदीये अनग्निदूरमायश्चपार्वणेसमुपस्थिते भ्रातृभिः कारयेद्वाहृत्साग्निर्केर्विधिवत्-
 द्विजाः क्षयाहदिवसे प्राप्तेस्वस्याग्निदूरगोघटि तथैव भ्रातरः स्फुश्चैल्लोकिकागनाविनिस्थितिः औपासनाग्नौदूरस्थे स-
 यीपेभ्रातरिस्थिते यद्यग्नौ जुहुयाद्वापि पाणौ वासहि पातकी औपासनाग्नौदूरस्थे केचिदिच्छन्ति सवमाः पाणावेव तु हे-
 तव्यमिति नैतत्सम्भ्रंसम् तद्दृष्टानादरादुपेक्ष्यम् हेमाद्रौ यमः अग्नौ करणवत्तत्र होमो विप्रकरे भवेत् पर्युक्ष्यदर्भा ना-
 स्तीर्य यतोत्थग्नि समो द्विजः मेक्षणेन करेण वा होमः मेक्षणा प्रहरणेनेति द्विजः स्मृतिरलावल्याम् नानुज्ञापाणिहोमे
 स्यान्नस्तः पर्युह्नोक्षणे गग्नेसमद्यादिनिचन स्यातामिधमक्षणे कर्काचार्योव्येवमाह माधवीये चंद्रिकायांचानुज्ञा
 दिसर्वं भवतीत्युक्तम् पाणिहोमे मन्त्राद्याहापराकेशो नक्तः अनग्निश्चेदास्यं गृहीत्वा भवत्स्वेवाग्नौ करणमिति पूर्ववत्त
 थास्ति निति आश्रयलापनः यदि पाणिवाचांते सैन्यदन्ममनुदिशत्यन्नमन्नेसृष्टं दत्तम ध्रुचमिति पाणो हुतं पात्रे निधाय वि-
 प्रैराचम्य भोजनार्थमन्नेपरिचिष्टे हुतशेषपात्रेषु दद्यादित्यर्थः सृष्टं प्रभृतम् मेमिन्निकंचेदमाचमनं नहुतमक्षणा नि-
 गितम् अन्नं पाणितले दत्तं पूर्वमश्रंत्युद्धयः पितरस्तेन तृप्यंति शोषान्नलभंति ते यच्च पाणितले दत्तं यच्चान्यदुप-
 क्रल्पितम् एकीभावेन भोक्तव्यं पृथग्भावो न विद्यते इति बहुचपरिशिष्टात् हेमाद्रायव्याचमने हेत्यर्थचाद उक्तः पाण्या
 स्योहि द्विजः स्मृत इति भाष्येत्वाचांतेषु भक्षितेषु चसुभक्षणे भक्षणेन रचनाचमनम् अग्नि साम्यात् पूर्वनिषेधस्त-
 सपिंडीकरणे शेषः ददाति चोदितत्यात् न लत्रजु होति चोदितत्वादिस्कक्तं नत्वेतद्दुसंभतम् यमुच्यो धायनेन तस्मिंस्त-
 प्राशिते दद्याद्यदन्नं प्रकृतं भवेदिति भक्षणसुक्रंतनच्छास्वीयाभामेवेति हेमाद्रिः तत्रैव यमः पिच्यपाणि हुताच्छेषं पितृ

पात्रेषु निक्षिपेत् अग्नौ फरणशोपंतु न दद्याद्देश्वदेविके एतद् अग्निहोमेषिसमं तथा कर्त्तव्यं सूत्रे हुतशोषं देवस्य विशेषात् सर्ववि
 प्रेपुदद्यादित्याह तत्रैव दृढवसिष्ठः पित्र्यविप्रकरे हुत्वा शोषपात्रेषु निक्षिपेत् पिंडेष्यः शोषयेत्कंचिन्नदद्याद्देश्वदेविके
 थापस्तं यानां सूत्रे उक्षिपतामग्ने च क्रियतामित्यामंत्रयते काममुध्रियतां काममग्ने च क्रियतामित्यति सूष्टु उद्धरेन्नुहुया
 च नष्टाग्निधियुरादेर्विशेषो दहन्ना रदीये नष्टाग्निदूरभार्यश्च पावणे समुपस्थिते संधायग्निं ततो होमं कृत्वानं विस्वजे
 सुनः अयाश्चेति न र्काले नि संथाय हुत्वा त्यजेदित्यर्थः एतदापस्तंबानामेव पाणिहोमस्तच्छंदो गादीनाम् विश्वप्रका
 शोपि साग्निरोपासने नग्नि रग्ने नो कुर्वीत लोकि के पाणो होमं प्रशंसंति न त्वापस्तंबशाखि वनाम् स्नानकाविधुरावास्तुर्यं
 दिवा त्रहचारिणः अग्नौ करणहोमं त्रुयुस्ते लोकि के नले अयाश्चाग्नेमनो ज्योतिरुहुष्यव्यो ह्वनी हुनेत् ततो लु शानो
 म्नां धनाद्याज्यभागांते यन्मे मातेत्याद्यैरुहुयान् तत्र सप्तान्नाहुतयः षड्राज्यस्येति त्रयोदश व्यत्ययो वा यथा यन्मे मा
 ता प्रलु लोभ तन्मे रेतः पिता हंकां या सि घृतीति द्वाभ्यां मसुषो स्वाहेति पितुर्नाम्ना द्यो होमो यन्मे पितामही प्रलु लोभ तन्मे
 रेतः पितामहो हंकां अंतर्दधे इति तन्नाम्ना पितामहाय द्यो यन्मे प्रपितामही तन्मे रेतः प्रपितामहो हंकां अंतर्दधे क्रतुभि र
 तितन्नाम्ना प्रपितामहाय द्यो मातामहे शुतूहः यन्मे मातामही तन्मे मातामहो हंकां अन्यमातामहा दृष्टमित्यादौ यन्मे
 मानुः पितामही प्रलु रेतो मानुः पितामहो हंकां अन्यमानुः पितामहा दृष्टं यन्मे मानुः प्रपितामही प्रलु लोभ रेतो मानुः
 प्रपितामहो हंकां अन्यमानुः पितामहा दृष्टं सर्वचाप्यसुष्या इत्यत्र ईदं तन्नामयो ज्यम् तद्दृष्ट्यसंग्रहे योज्यः पित्र्या
 दिशब्दानां स्थानि मातामहादिकः अन्नहोमे तथास्य शैजलपिंडादिदानके यन्मे मातामहीत्यादि तत्रोदाहरणं भवे

ततोयेचे हेत्येकान्नाहुतिः ततः स्वाहापिब्ये इत्याद्यैराज्यं हुत्वास्विष्टकृतं हुत्वा सर्वभक्ष्यं किंचिदादायोदयुष्यां भ्रस्मापोष्य
तत्र दूष्णीं स्नाहाकारेण जुहोति परिषेचनांतं स्थालीपाकवत् अयमग्नेौ करुणहोमो भासिकश्चाद्भूय तच्च स्मानो गन्धभा
वेन भार्यभित्तिकचिन् कारयेवेति बहयः अतएव सर्वाधाभिनो होमवर्जं भासिश्चाद्भूत्सुक्तं सूदशनभाब्ये महा लयेत
इदित्येके प्रकरणान्तरत्वात् कूर्मान्तरत्वेन स्मार्तपार्वणवत्कार्यमितिलस्मंजुरवः आदिक्कादिषु लुस्मार्तपार्वणविधिरे
व एवमावृवार्षिकादिषु भासिश्चाद्भूत्सुक्तं सूदशनभाब्ये एवमावृवार्षिकायां मातृशब्दे वैकृतहोमेन प्राकृतहोमबाधः अन्वष्टकासुमातृ
श्चाद्भूनेति भाब्ये तत्रापिश्चाद्भूत्सुक्तं सूदशनभाब्ये एवमावृवार्षिकायां मातृशब्दे वैकृतहोमेन प्राकृतहोमबाधः अन्वष्टकासुमातृ
नक्त्यो व्याख्यात इति सूत्रान् आग्नेय्येव मनोताकार्यमितियच्च नादग्निशब्दस्यैव वैकृतदेवताभिधाचित्यम् ते
नासुष्या इत्यत्रासुक्तं शर्मभ्यापितृभ्यामित्याद्यूहः कार्यः तच्च भासिश्चाद्भूत्सुक्तं सूदशनभाब्ये एवमावृवार्षिकायां मातृशब्दे वैकृतहोमेन प्राकृतहोमबाधः अन्वष्टकासुमातृ
मित्युक्तं सूदशनभाब्ये तस्य कारस्तव स्थाने मातापित्रोर्द्विंत्वादीनुनोहः तस्माद्भूत्सुक्तं सूदशनभाब्ये एवमावृवार्षिकायां मातृशब्दे वैकृतहोमेन प्राकृतहोमबाधः अन्वष्टकासुमातृ
भावाच्च पत्नीसन्त्वैतिवन् उपदेशमनेतूहः यथायन्मैसात्तौ प्रभुलोभनुश्चरत्यां वनुचते इत्याद्यम्मासुपक्कमितिया
तमासिश्चाद्भूत्सुक्तं सूदशनभाब्ये तस्य कारस्तव स्थाने मातापित्रोर्द्विंत्वादीनुनोहः तस्माद्भूत्सुक्तं सूदशनभाब्ये एवमावृवार्षिकायां मातृशब्दे वैकृतहोमेन प्राकृतहोमबाधः अन्वष्टकासुमातृ
नाप्युपस्तीर्य कुर्यादिति हेमाद्रिः भारतेदानधर्मेपि आज्याहुतिं विना नैव यत्किंचित्स्पर्शिविष्यते दुराचोरेभ्यश्च युक्तं
आग्नेयशौनकादिः तत्रैव शौनकः विधिनादेव पूर्यंतु परिषेचनामाचरेत् तत्रैव धर्मः फलस्थानं तवाप्रोक्तं स्वयं च परि
षेपणे तत्रैव वासुभविष्ययोः भार्ययाश्चाद्भूत्सुक्तं सूदशनभाब्ये एवमावृवार्षिकायां मातृशब्दे वैकृतहोमेन प्राकृतहोमबाधः अन्वष्टकासुमातृ

नायसेनायसेनैव श्रद्धेतुपरिवेषयेत् वसिष्ठः आयसेनतु पात्रेण यदन्नं संप्रदीयते श्रीकृष्णविष्णुसमंशुं कुरुदांतां च नरकं
 ब्रजेत् पेशं नसिः सीसकायसरीतीपात्राण्ययश्रियाति तत्रैवहारीतः सौरर्षिण राजनाभ्यां च शर्वङ्गे नोदुंबरेयां वा द
 मक्षयतां याति फलसु पात्रेण वा पुनः कर्ष्णाजिनिः दव्यादेयं द्युतं चान्नं सभस्स व्यंजना निच उदकं चैव पक्कान्नं नोद-
 र्यानुकदाचन यमः पंत्यां विषमदातु श्वनिष्कृतिर्नैव विद्यते पृथगीचंद्रोदये पराशरः सर्वदा च तिलाया त्स्याः पि-
 तृकृत्ये विशेषतः भोज्यपात्रे तिलान् हृद्वानिराशाः पितरोगनाः चंद्रिकायां हृदशावातपः हस्तदत्तास्तुर्ये स्नेहालव-
 णव्यंजनादयः पितृणां नोपनिष्ठेति भोक्ता भुंजान् किल्विषम् द्युतपात्रे विशेषो ग्रंथान्तरे ओदने परमान्ने च पात्रभासा
 द्यमुग्रथीः द्युतेन पूरयेत्सा चं तद्दुतरु धिरं भवेत् द्युतादिपात्राणि भूमौ स्थापयेत् न भोजनपात्र इति मदनरत्ने संग्रहे
 स्रदन्तु नाशनीया ह्युवणं व्यंजनादि फम् अपकृतै लपकं च हस्ते नैव प्रदीयते पात्रालं भनसुक्तं चतुर्विंशति मते ।
 नदक्षिणं सव्यं नीचपात्राण्युपस्येत् श्याशचल्ययः दत्तान्नं द्युथिवीपात्राभिनिपात्राभि मंत्रणम् कृत्वेदं विष्णुरित्य
 लेद्विजांशुं निवेशयेत् बोधायनः विप्रांशुं घेनानरेनानुदिशति द्युथियेते पात्रं द्यौरपिधानं ब्राह्मणस्य सुरेः मृतै
 मुनंशुं होमि श्राह्मणानां त्वाविधायतां प्राणापानयोश्चुहोम्यक्षितमसिमापिनृणां क्षेष्टा असुत्रासुभिं श्लोकै इति अ
 द्युहोम्यत्रे स्वाहाशब्दः कनीयसूत्रेः कः भैत्रैः स्वधाशब्दः अंशुं क्षेति विशेषमाह हेमाद्रो धोम्यः परिहृत्य नयां
 शुभं द्विजस्थाने निवेशयेत् तथा उत्तानेन तु हस्तेन द्विजांशुं द्युनिवेशनम् यः करोति द्विजो यो हाचं देवै रक्षां सिभुंज
 ते तत्रैव यमः विष्णोर्हव्यं च कव्यं च श्रूयाद्रक्षस्व च क्रमात् देवै पित्र्ये चेत्यर्थः तथैवाग्निः संबंधनामगोत्राणि इदम

न्तनः स्वधा पितृक्रयादुदीर्येति स्वसंज्ञां विनियतयेत् हस्तेनामुक्तमन्नाद्यभिदमन्नमुदोरयेत् अत्रान्नदानेचतुर्थीत्या
 दित्यादि विशेषाः पूर्वमुक्ताः अत्र पूर्वोक्तमंत्रान्ते पुरुर्वार्द्रवसंज्ञका विश्वेदेवा देवता इदमन्नं सपरिकरं हव्यं अथत्राह्न
 णस्ताहवनीयार्थे दत्तदास्यमानं चानृतैः गयेयभूः गदाधरो भोक्ता इदमन्नं ब्रह्मसौवर्णपात्रस्थमन्नमक्षय्यवदच्छ
 यास्थममुक्तेभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्य इदमन्नममृत रूपं परिविष्टं परिवेश्यमाणं चानृतैः स्वाहान्नमोनममेति बहुचप-
 रिशिष्टहेगान्द्याद्यनुगतः प्रयोगः एवं पित्र्ये अमुकगोत्रकृत्पादित्तचन्नामज्ञेयम् ततो ये देवा स इति देवे ये चेह
 पितर इति पित्र्ये केचिज्जपन्ति ततोऽच्छिद्रं चानयेत् तत्रैव प्रचेताः आपोशानकरे विभ्रसं कल्प्याच्छिद्रं भाषणात् नि
 राशाः पितरोऽंति देवैः सह न संशयः पारस्करः संकल्प्य पितृदेवेभ्यः सावित्रीमधुमज्जपः आर्द्धं निवेद्यापोशानं
 जुपमेपोयभोजनम् निवेद्येति ब्रह्मार्पणं कर्त्वेत्यर्थः अतएव बृहन्नारदीयेऽ न्नत्यागमुक्तोक्तम् दत्तं हविश्च तत्क
 र्म पिण्यावेषसमर्पयेदिति यत्तु कृत्यरत्ने कार्णाजिनिः अपसव्ये न कर्त्तव्यं पितृकृत्यमशेषतः अन्नदानादृते सर्व
 मेवंमानामहेषपीति तदव्येत्तरम् तच्च ब्रह्मार्पणं ब्रह्महविः हरिर्दाना चतुर्भिश्चेति केचित्संति धर्मप्रदीये
 ततोऽन्नं पितृदेवेभ्यः संकल्प्य च यथाविधि दत्तं यद्दारास्यमानं च आनृतसे नममेति च तथा आर्द्धेद्यान्नस्य संकल्पो
 भृश्यावेव प्रदीयते हस्तेऽपुदीयमानं तु पितृणां नोपतिष्ठते वैश्वदेवस्य वा भूतु पितृयात्रस्य दक्षिणे संकल्पो दकदा
 नस्यान्नित्य आर्द्धे यथा कचि प्रचेताः आपोशानं प्रदायाथ सावित्रीं विजिपेदथ मधुचाता इति तत्तमं धित्ये त
 चिकतथा मितिक्षारायां पारस्करः संकल्प्य पितृदेवेभ्यः सावित्रीमधुमज्जपः आर्द्धं निवेद्यापोशानं जुपमेपो-

गोश्रमोजनम् गायत्रीं त्रिः सकृद्वापि जपेद्वाहृतिपूर्विकाम् मधुवाता इति तृचं मध्वित्येतन्त्रिकं तथा याज्ञवल्क्यः सव्या
 हृत्तिकां गायत्रीं मधुवाता इति तृचम् अत्वायथासुखं वाच्यं कृत्वा रंस्तेपि वाग्यताः यथासुखं ऋषभमिति वाच्यम्
 अत्रिः असं कल्पितमन्त्रार्थपाणिभ्यां यद्वपस्सशोत् अमो ज्यंतद्देवन्त्येवृणां नोपतिष्ठते अन्तं दत्तं न गृहीया-
 द्यावन्नोयं न संपि वेत् आपो शाने विशेषमाहस्मृति समुच्चये आपो शानं चामभागे करारापानसमं भवेत् दक्षभागे तु
 यः कुर्यात्सोमपानसमं भवेत् तथा पुनरापूर्वापो शानं करारापानसमं भवेत् हेमाद्राचक्रिः दत्तेषां व्यथवा दत्ते-
 सूमो पीनिक्षिपेद्दक्षिणं तदन्तं निष्कलं याति निराशोः पिटृभिर्योनेः केचिदाज्येन कुर्वेति तन्न पायसेन तथा ज्ये-
 नमायान्नेन तथैव च न कुर्याद्द्वलिदानं तु ओदनेन प्रकल्पयेदिति स्मृति सारैरनियेधात् शंशयः श्राद्धे नियुक्तान्
 शुं जानान् एच्छेद्भृशानादिषु उच्छिष्टाः पितरो योति एच्छन्तो नाचसंशयः काल्यायनः अशनवत्सकजपेत्सव्याहृ-
 तिकां गायत्रीं सकृत्त्रिंशत्सोमं प्राणैः पारुषं सूक्तमप्रतिरथमिति हेमाद्रौ सोरसुराणे ऐंद्रं च पौरुषं सूक्तं चाचयेद्ब्राह्मणां
 स्तः षोडशपाद्ययोः ब्रह्मविष्णवर्कं रुद्राणां त्वाणिधिविधाभि च इंद्रं शसोमसूक्तानि पाचमाना नीच्य शक्तिः मंडु-
 लं नानृपांतद्दत्ताति कारि चैव यत्पुनः असावे सर्वविद्यानां गायत्री जपमाचरेत् पृथ्वी चंद्रोदये ज्ञात्वे शीणां वंशानि
 नाथविभ्रमेभ्यः सन्निवेदयेत् जपेच्च पौरुषं सूक्तं नाचिकेतत्रयं तथा त्रिमथुत्रिसुपर्णे च पावमानो र्यं चूं पि च हेमाद्रा
 वत्रिः हुंकारेणापियो वृयाहृत्साहापिय देद्रुगान् भूतलाच्चोद्धरेसा चं मुं नैद्धस्तेन वां पि वेत् षोडशादौ बहिः कच्छो
 गद्विर्जातं करोपिना अंगुष्ठेन विनाश्रान्ति सुखशब्देन वा पुनः पीतावशिष्टतोयाभिषुन रुह्यत्यवापि वेत्

स्वादिनार्थित्युचः स्वादेन्योदकानि फलानि च सुखेन वाधिमेदन्निश्रीवेद्वाजनेपिवा इत्युभयभेदो जश्चाद्दहृत्लागच्छ
 स्वयोगानिम् जायालिः इष्टमुषां हविष्यं च दद्यादन्तर्शनैः शनैः दृग्दशानातपः अपेक्षितं याचितव्यं चान्द्रार्थमुपक-
 स्तितम् नथाचतैर्हिजोमूढः स भवसिद्धिवातकः यतु यमः आर्द्धे हि जोनेव दद्यान्त्याचेन्नैव दापयेदिति तद्संपादितवस्तु
 विययमिति हेमादिः हाशेतः ऊर्ध्वपाणिश्च विहसन्सक्रोधो विस्मयाच्चितः भग्नसदृशश्च हुंक्तेन तत्सोणानि वैषित्वुन् प्र
 चैताः नस्त्वशेद्रामहस्तेन सुंजानो लंकराचन नपादौ नशिरोवस्तिनपदाभाजनं स्पशेत् शंखः आर्द्धपंक्तौ तु सुंजानो द्वा
 ल्यणो वाद्युणं स्पशेत् तदन्तमत्यजन्मुक्तागायत्र्यश्शतं जपेत् उशानाः सोजनं तु ननिः शेषं कुर्यात्प्राक्कः कथंचन अन्य
 वदभः क्षीरद्वक्षीद्रात्सकुम्भएव च आले नचाद्युपातयेज्जातु नशुक्रांगिरमीरयेत् नचोक्षीत्सुंजानान्त्वकुर्वतिय
 त्सरम् यमः स्वाध्यायं श्रावयेत्सम्यक्धर्मशास्त्राणि चैव हि प्रचेताः सुंजानेषु तु विशेषुः क्रम्यशुः सामकक्षयम् जपे
 दभिसुखोभूलापिन्यं चैव विशेषतः यजूं विचैव रु इन्वराक्षोमश्रीर्भूचएच च राक्षोम्रीः कृणुधरक्षोहृणमित्याद्याः न
 नैव गिगमः सुंजितस्तजपेत्शीघ्रमानीरुदीरतामध्वन्त्वतीश्च अन्ववत्यः पितुं सुंजितौषमिति पृथ्याचंद्रोदये भरद्वाजः
 सुंजानेषु तु विशेषु प्रयासत्सपतेपुदम् पादकृच्छ्रंततः कृत्वा अन्यं विभ्रं भियोजयेत् क्षणपाद्यादिदत्तेत्यर्थः विप्रव्रम-
 नेन त्रैपदसः निमंत्रितस्तयः आर्द्धे भोजने सुखनिःसुते तदेव होमं कुर्वति स्वाभौ विप्रः समाहितः प्राणादिपंचभिर्भ्रं
 त्रैर्यावहृत्त्रिंशत्संख्याया आलपणं स्कृततः कृत्वा घृतमाराशमन्त्रेत् क्रविधानेषु इंद्रापसोमस्त्रेत् न आर्द्धविभ्रो यदाय
 वेत् अभ्यादिभिर्भोजनेन आर्द्धसंपूर्णमेव हीरककम् अभ्यादिभिरिति तैः किकाग्निस्थापनचरुनिर्वापान्यभागांतेना

मगो नृपुत्रमनोपि नृनावाद्यसंपूज्यान्त्यागं कृत्वा प्राणादिभिर्हृत्त्रिंशदाहुतीर्हुनेदित्यर्थः भोजनेन पुनः श्राद्धेन तेन हीमः
पुनः श्राद्धं चैतिपक्षद्वयमुक्तं सूक्तजपस्तूभयाजगतः स्मृतिसंग्रहे प्राधान्यं पिंडदानस्य भोजनस्य तदंगता अतोऽसु
क्तिक्रियाहानी श्राद्धवृत्तिं न मन्वते पिंडदानो चरं वांतौ होमएव नावृत्तिः पिंडदानात्प्राग्वांतौ न द्विने उपवासं कृत्वा परे
सुः पुनः श्राद्धं कार्यमित्यर्थः तत्रैव श्राद्धयंक्तौ तु सुंजानो आह्वणो वमते यदि लोकि फाग्नौ प्रतिष्ठाप्य अर्चयेच्च हुताशन
म् तथा एकएव यदा विमो भोजने छर्दिती यदि तदेवाग्निं समाधाय होमं कुर्याद्यथाविधि द्वितीयपक्षे ऋत्विधाने भो
जनीपक्षमादूर्ध्वं प्रकृमासूर्वतो यदि श्राद्धविभेषुनः कार्यं जपहोमो नृत्तिसिद्धौ स्मृतिसंग्रहे अहृतैः पिंडदाने तु सुंजा
नो आह्वणो वमेत् पुनः पाकानुकर्तव्यं पिंडदानं यथाविधि पिंडदानं श्राद्धम् अहृतैः पिंडदाने तु पिताय दिवमेतदा पु
नः पाकं प्रकुर्वति श्राद्धं कुर्याद्यथाविधीति तत्रैवोक्तेः तथा पित्रर्थानां त्रयाणां च पिता च वमते यदि तद्दिने चोपवासः
स्यात्पुनः श्राद्धं परेहनि तथा वमने वा विरेके वा तद्दिनं परियजयेत् एषु वचनेषु मूलं चिंत्यम् इदं मासिका ब्दिकृत्विषय
म् दशदौ लुगता पापेन तदेव कार्यम् श्राद्धरिघ्नो द्विजातीनामाम श्राद्धं प्रकीर्तितम् अमावास्यादि नियतं माससंबन्धरा
दत इति मरीचिस्मृतेः श्राद्धे पिंडदानमेव प्रधानमिति कर्त्तव्यार्थाः तन्मते दक्षोक्तो होमएव नावृत्तिः विप्रभोजनमिा
मेधातिथिः भोजनपिंडदानाग्नौ करणानीतिकपदि धूर्त्तस्वामिहेमाद्यादयः श्राद्धस्य होमदानो भयं रूपत्वात्सिं पूर्ण
दानाभावाद्भोजनस्यांगत्वेऽपि सोमवमते इति युक्तम् तन्मते पूर्वोक्तौ निर्णयः अन्नस्यागमांत्रं प्रधानम् भोजनं तु प्रतिपत्ति
रूपसंगम् अतो वांतौ तद्द्वेनेपि नावृत्तिरिति गोडमेथिलादयः नेभित्ति कविधानमिति युक्तं प्रतीमः अत्रैदं तत्त्वम् वैश्वदे

विकस्यवमनेहोमएवनाहनिः अंगलात् तच्चरस्वार्थत्वादिषि आइकहृदसावित्यादिस्मृतेश्च तत्रजयान्त्रुहुयादि
 तिवत् पितामहादेरपिनथा पितेत्यक्तेरिनिकेचित् तस्यापिप्रधानत्वात्पितृवदितितुक्त्तम् सपिंडीकरणादोवापि
 क्यत् सपिंडीकरणादीनिथानि आइकनिपोडश तत्रपिंडप्रधानत्वंत्रैतत्वविनियतकमितिस्मृतेः सहेकोद्दिष्टादोत्तम
 यप्रधान्यादावृत्तिरेव एकएवद्विजोमोज्यः पिंडोऽप्येकोविधीयतइतिस्मृतेः वृद्धिसंकल्पनित्यआइदोतुमोजनप्राया
 न्याहंतावाहतिरेव वृद्धिश्चात्रेविकल्पेनपिंडदानंनुधैः स्मृतम् नित्यआइमद्वयस्यासिंडदानविवर्जितमितिस्मृतेः भुक्ति
 क्रियायाः प्राधान्यंआइसंकल्पसंज्ञके तत्रैवपितृविस्यतूपथातेपुनः क्रियेति सग्रहोक्तेश्च मयादावप्येवम् तीर्थमहाह
 यादौदर्शनदित्याशाकौद्यालोचनेनमनीमः आश्वलायनः वृसानुज्ञात्वामपुमनीः आग्रयेदक्षन्ममीमदंतेतिचसंपन्न-
 स्वस्वायघदन्नमुपधुक्तम् तत्तस्थालीपाकेनसहपिंडार्थमुहृत्यशेषंनिवेदयेत् अभिमतेनुमनेचेति अत्रगायत्रीमधि
 भिनिकजपोपिज्ञेयः वृसानुग्रुध्यान्नमादायसतिलंपूर्ववज्जपेदितिप्रचेतसोक्तेः व्यासः वृषाःस्थेतिषुएष्टास्तेवृषुःस्तु
 ताः स्मरत्यथ अभिमतेर्विभैः स्वीकर्तुमिष्टे शौनकोपि अन्नशेषैश्चकिंकार्यमितिपृच्छेत्ततस्ततः तेइष्टैः सहभोज्य
 भितिमत्कतिपूर्वकं प्रदफः सकलंनस्मैस्वीकुरुर्वायथाकृचि आइविशेषेप्रभेद्माह हेमाद्रौविष्णुः पितृयोस्वदित-
 भितिगोव्यांसंश्रुतंसंपन्नमित्यप्युदयेदेवरोचतइतिआशुष्यभितिस्वैरिषु स्वैरभिच्छात्राह याज्ञवल्क्यः अन्नमादाय
 वृताःस्थशेषंनैगानुमान्यच तदन्नंप्रकिरेद्भूमौदद्यादापः सरुत्सरुत् इदंचात्रविकिरदानमन्यशाखिनामाश्वला
 यनानांविपिंडांतएवसूत्ररुतोक्तम् कात्यायनस्तुविकिरोनरंगाथआदिजपंहसिप्रभंचाह हेमाद्रौदेवलः ततःसर्व

णोऽप्युपानोपि नृनाचार्यसंपूज्यान्त्यागं कृत्वा प्राणादिभिर्होत्रिंशदाहुतीर्हुनेदित्यर्थः भोजनेन पुनः आर्द्धेन तेन होमः
 पुनः आर्द्धं चैतिपक्षद्वयमुक्तं सूक्तजपस्त्रभयानुगतः स्मृतिसंग्रहे प्राथान्यपिंडदानस्य भोजनस्य तदंगता अतोऽस्य
 क्तिक्रियाहानौ आर्द्धाद्यन्ति न मन्यन्ते पिंडदानोत्तरं वांती होम एव नाद्यनिः पिंडदानात्प्राग्वानौ तद्दिनेऽपवा संकृत्वा परे
 द्यः पुनः आर्द्धं कार्यमित्यर्थः तत्रैव आर्द्धपक्षौ तु भुंजानो ब्राह्मणोऽप्यमतेयदि लोकिकानो प्रतिष्ठाप्य अर्चयेच्च हताशन
 म् तथा एक एव यदा विप्रो भोजनेच्छति तोयदि तदेवाग्निं समाधाय होमं कुर्याद्यथाविधि द्वितीयपक्षेऽऋषिधाने भो
 जनोपक्रमार्द्धं प्रक्रमसूयतोयदि आर्द्धविभेदपुनः कार्यजपहोमो न वृत्तिदो स्मृतिसंग्रहे अर्द्धतेपिंडदाने तु भुंजा
 नो ब्राह्मणोऽप्यमत् पुनः पाकानुकर्तव्यं पिंडदानं यथाविधि पिंडदानं आर्द्धम् अर्द्धतेपिंडदाने तु पितायदिवमेतदा पु
 नः पाकं प्रकुर्वति आर्द्धं कुर्याद्यथाविधीनितत्रैवोक्तेः तथा पित्रर्थानां त्रयाणां च पिता च वभतेयदि तद्दिने चोपवासः
 स्यात्पुनः आर्द्धं परेहनि तथा वमनेवाविरेके वा तद्दिनं परित्यजेत् एषु वचनेषु मूलं चित्यम् इदं मासिका ब्दिक्रविषय
 म् दृष्टादितु गातावामेन तदेव कार्यम् आर्द्धविघ्नोऽह्निजातो नाम आर्द्धप्रकीर्तितम् अमावास्यादिभिर्यतमाससंबन्धरा
 द्दतमिरीचिस्मृतेः आर्द्धेपिंडदानमेव प्रधानमिति कर्त्तव्यार्थाः तन्मतेदक्षोक्तौ होम एव नाद्यनिः विप्रभोजनमि
 मेधातिथिः भोजनपिंडदानानौ करणानीति कर्त्तव्यं तस्वामिहेमाद्यादयः आर्द्धस्य होमदानो भय रूपात्वात्संपूर्ण
 दानाभावाद्भोजनस्यांगत्वोपसोमवमते इति युक्तम् तन्मते पूर्वोक्तो निर्णयः अन्नत्यागमात्रं प्रधानम् भोजनं तु प्रतिपत्ति
 रूपांगम् अतो वांती तद्द्वानेपि नाद्यतिरिति गौडमेथिल्यादयः नेभित्तिकनिधानमिति युक्तं प्रतीमः अत्रेदं तत्त्वम् वैश्वदे

विकस्य वमने होम एव नाहनिः अंगलात् तच्चरक्षार्थत्वादिश्चिच्छाब्देः कृद्दशावित्यादिस्मृतेश्च तत्रजयान्बुद्बुहादि
 निवत् पितामहादेरपितथा पितृत्वात्कैरितिकेचित् तस्यापिप्रधानत्वात्पितृवदिति तु यत्कम् सपिंडीकरणेदोवाधि
 क्वत् सपिंडीकरणेदोनिधानिश्चाह्नानिषोडश तत्रपिंडप्रधानत्वेनत्वधिनिरुक्तमिति स्मृतैः सैकोटिषादौतृभ
 यथाधान्यादा इतिरैव एकएवद्विजोसौज्यः पिंडोद्येकोविधीयत इति स्मृतैः वृद्धिसंकल्पनित्यश्चाद्दोदोभोजनप्राधा
 न्याद्दोतावाहतिरैव वृद्धिश्चाद्द्विकल्पेनपिंडदानंबुधैः स्मृतम् नित्यश्चाद्भूदंश्यास्त्रिंशदानविवर्जितमिति स्मृतैः भुक्ति
 क्रियायाः प्राधान्यंश्चाद्देसंकल्पसंज्ञके तत्रैवपितृवित्प्रस्तूषयातेपुनः क्रियेतिसंयहोक्तेश्च मघादावप्येवम् तीर्थमहाल
 यादौदरवदित्याशाकाद्यालोचनेनप्रतीमः आश्वलायनः तृप्तान्दत्तात्वामधुप्रतीः श्रापयेदक्षन्ममीमदंतेनित्चसंपन्न-
 स्सदायधदन्मधुपशुक्तम् तत्तल्ल्यालोपाकेनसहपिंडार्थमुद्दृत्यरोयंनिवेदयेत् अभिमतेनुमतेचेति अत्रगायत्रीमधि
 निधिकजपोपिज्ञेयः तृप्तान्बुध्वान्ममादायसतिलंपूर्ववज्जपेदितिप्रचेतसोक्तेः व्यासः तृप्ताःस्थेनितुष्टास्तेद्भुयुःस्त
 ताः स्वइत्यथ अभिमतेर्विप्रैः स्वीकर्तुमिष्टे शौनकोपि अन्नशेषैश्चकिंकार्यमितिपृच्छेततांस्ततः तैर्दृष्टैः सहभोक्तव्य
 मितिप्रत्यक्तपूर्वकं प्रदकः सकलंतस्मैस्वीकुर्युर्वीयथारुवि श्राद्धविशेषेप्रश्नभेदमाह हेमाद्रौविष्णुः पितृभ्येस्वदित-
 मितिगोष्ठांस्तश्रुतंसंपन्नमित्यभ्युदयेदेवैरोचतइतिआशुष्यमितिस्वैरिषु स्वैरभिच्छाश्राद्धं यास्रवस्स्यः अन्नमादाय
 तृप्ताःस्थेषोर्षैर्नानुमान्यच तदन्नंप्रकिरेद्भूमौदयादापः सरुस्तसृत् इदंचान्नविकिरदानमन्यशाश्विनामाश्रयला
 यनानांतुपिंडांतएवसूत्रसूक्तम् कात्यायनस्तुविकिरौत्तरंगाचन्यादिजपंतृप्तिसिप्रश्नंचाह हेमाद्रौदेवलः ततःसर्वे

शान्त्यानेगृहीत्वाविधिंयुधः तेषामुच्छेपणस्थानेविकिरंशुविनिक्षिपेत् माधवीयेप्रचेताः सार्ववर्णिकमादाययेअग्नी
 निधुपिक्षिपेत् सचक्रुशेकार्यः दर्शेषुविकिरश्चयइत्कत्केः मन्त्रैः क्रातीयः अग्निदग्धाश्वयेजीवायेव्यदग्धाः कुलेम
 म भूमौदत्तेनतृप्यंतुत्सायांतुपरांगामिमिति अन्येन असोमपाश्वयेदेवायज्ञभागविवर्जिताः तेषामन्त्रं प्रदास्यामि
 विकिरंवेश्वदेविकमितिहेमाद्रोगोभिलोक्तेनदेवे असंस्कृतप्रमीतायेत्यागिन्योयाः कुलस्त्रियः दास्यामितेभ्योवि-
 किरमन्त्रंताभ्यश्चंपेत्क मित्यग्निपुराणोक्तेनपिच्येन्नंवि कार्ययेअग्निदग्धाइत्संच्छिष्टापिंडंकुशोपरिपृथक्कृदधा
 दित्याहुः पृथ्वीचंद्रोदयेव्येवम् ब्राह्मे ततः प्रक्षाल्यहस्तौचद्विराचम्यहरिंस्मरेत् माधवीयेगौतमः विकिरमुच्छि-
 ष्टैः प्रनिपादयेत् हेमाद्रौव्यासः उच्छिष्टेरेचविकिरंसेदेवंप्रनिपादयेत् भृशुः पिंडवत्प्रतिपत्तिः स्याद्द्विकिरस्येतितौल
 ष्टिः श्राद्धकाशिकायां यजमानस्यदासादीशुद्दिश्यद्विजसत्तम तस्मादन्नंस्यजेद्भौवामभागेषुपेत्तृके मनुः उ-
 च्छेषणंभूमिगतमजिसस्याशवस्यच दासवर्गस्यनसिच्येभागधेयंप्रचक्षते विष्णुः उदङ्मुखेष्वाचमनमा-
 दीदद्यात्ततः गङ्मुखेषु पिच्येदेवेचेस्यर्थः शातातपः विश्वेदेवनिविष्टानांचरमंहस्तधावनम् हेमाद्रौवारा-
 हे हस्तंप्रक्षाल्यथश्रापःपिवेदुक्त्वाद्द्विजःसंदा तदन्नमकरैर्शुक्लंनिराशाःपितरोगताः मरीचिः हस्तंप्रक्षाल्यग
 ड्पंयःपिवेदविचक्षणाः आस्तरंतद्देवेच्छान्दंपितृणांनोपतिष्ठते तत्रैचसंग्रहे पवित्रग्रंथिसुस्तृज्यमंडलेशु
 निक्षिपेत् हस्तादीन्सालयेद्विहान्छरावादीजुक्त्रचित् व्यासः तांबूलोद्भिरणंचेचगंडूबोद्भिरणंतथा कांस्यपा-
 त्रेतथाताम्रेनकुर्वीतिकदाचन उष्णोदकेधान्यचूर्णैः करौष्पश्रृणिशोधयेत् अथपिंडदानम् तच्चार्चनोत्तरंअ-

करणोत्तरं भोजनोत्तरं विकिरोत्तरं सधावाचनोत्तरं विप्रविसर्जनोत्तरं चेति हेमाद्रौ स्मृतिषु पक्षाऽऽक्ताः तेषां शाखाभेदे न व्यवस्था प्रे-
 तत्राद्देशु पूर्वमन्येषु भोजनोत्तरमिति चंद्रिका माधवौ सर्वत्र भोजनोत्तरमिति च हवः आश्वलायनः शुक्लवत्स्वनाचांतेषु पिंडा
 न्निदध्यादाचांतेषु के शुक्लवत्स्विति पूर्वमिति धार्थं साग्निरतिप्रणीतसमीपे नग्निर्हिजसमीपे हेमाद्रौ जातूकर्णयः व्यासमात्रं स
 मुत्सृज्य पिंडांस्तत्र प्रदापयेत् प्रसारितभृजांतरं व्यासः संकटे तु व्यासः अरान्निमात्रमुत्सृज्येति यत्तत्रैव सिकतामिमृदा
 वापिवेदीदक्षिणनिष्पगोनिवदन्यशास्त्रिपरम् देवलः ततस्तेषाम्यत्तुज्ञातोदक्षिणां दिशमेव चंद्रिकायाम् पिंडनिर्वपणं कार्यं कुशाभा
 वेचिचक्षणेः काशेपुशब्जदूर्वांस्तु प्रवित्रे परमेहिते आश्वलायनः स्पेनरे स्वमुह्नि लेत् अपहताभस्तरक्षं सित्वेदिषद इति नाम-
 सुक्ष्यसा कृदाच्छिन्नैरवस्तीर्य प्राचीनावीतीले र्वांत्रिरुदकनोपनयेच्छुद्धं तोषितरः शुद्धं तोषितामहाः शुद्धं तोषितामहा इति
 तस्यां पिंडान्निष्पणीयात्पराचीनपाणिः पित्रे पितामहाय प्रपितामहायै न चैसौ ये च त्वामत्रान्विति हेमाद्रौ पारस्करः कराभ्यामुह्नि
 से त्स्पेनकुशैर्योपिमहीहिजः बह्वानां करणेषु च लेखाचानेव्याभिसुखेति च्छ्रुतिः दक्षिणाप्राचीचेदिमुत्सृजेत्यापस्तंबोक्तेश्च देवलः
 आवाहयित्वा दार्भाग्रैस्तेषां स्थानानि कल्पयेत् तेषां सीनेषु पात्रेषु प्रयच्छेत्सतिलोदकं पराचीनेन निम्बपितृतीर्थेन गायत्रीये म
 धुसर्पिसिलयुतं स्त्रीन् पिंडान्निर्वपेद्बुधः त्रिस्थलीसेतौ तिलमूलां च पानीयं धूपदीपं पयस्त्रया मधुसर्पिः खंडयुक्तं पिष्टमष्टांग
 मुच्यते याज्ञवल्क्यः सर्वमन्नमुपादाय सतिलं दक्षिणासुरवः ऽच्छिष्टसन्निधौ पिंडान्दद्याद्देपितृयज्ञवत् केचिद्विडेषु मा-
 पान्वर्जयति माषाः श्राद्धेषु वैद्याः घाकर्ज्याश्चैवाग्निपिंडयोः ब्राह्मणेषु यथामघं तथामापोग्निपिंडयो रिति स्मृतिसारात् माषास्त
 पत्रैव दद्याद्विडेऽग्नेोच विचर्जयेदिति स्मृतेश्च भवमूलं चित्तं हेमाद्रावपि सर्वशब्दस्य प्रकृतार्थत्वात् सर्वान् ग्रहणसुक्तम् अ

करणोत्तरं भोजनोत्तरं विकरोत्तरं सधावाचनोत्तरं विप्रविसर्जनोत्तरं चेति हेमाद्रौ स्मृतिषु पक्षाः षष्ठाः तेषां शाखाभाेदेन व्यवस्था भे-
 दश्चाद्भूत्पूर्वमन्येषु भोजनोत्तरमिति चंद्रिकामाधेयौ सर्वत्र भोजनोत्तरमिति बहवः आश्वलायनः शुक्लवत्स्वनाचंतेषु पिंडा
 निदध्यादाचंतेषुके शुक्लवत्स्विति पूर्वनिषेधार्थं साग्निरतिप्रणीतसमीपेन हिंजसमीपे हेमाद्रौ जातूकरण्यैः व्याममात्रस
 मुत्सृज्य पिंडांस्तत्र प्रदायेत् प्रसारितभुजान्तरं व्यामः संकटे तु व्यासः अरनिमात्रमुत्सृज्येति यत्नत्रैव सिक्ताभिर्भृदा
 वापि वेदीदक्षिणनिम्नगेतितदव्यशास्त्रिपरम् देवलः तत्सौरभ्यनुज्ञातो दक्षिणां दिशमेत्य चंद्रिकायाम् पिंडनिर्वपणं कार्यं कुशाभ्रा
 वेनिनक्षणेः ऋशोपुत्रजदूर्गांस्तपविचेपरमेहिते आश्वलायनः स्येनरेखासुहित्वेन अपहृता अस्कारक्षोसिवेदिपद इति नाम-
 सुथ्यसंस्कृदाच्छिन्नैरयस्त्रिंशत्प्राचीनावीतीलेखां विरुदकनोपनयेच्छुभं तां पितरः शंभं तां प्रिनामहाः शंभं तां प्रिनामहा इति
 तस्यां पिंडान्निष्पणीयात्पराचीनपाणिः पित्रे पिनामहाय प्रपितामहायेतनेसौ ये च त्वामत्रान्विति हेमाद्रौ पारस्करः कराभ्यासुहि
 खेत्स्मेन कुशैर्यापिमही हिंजः बहुचानां करणेषु लेखावाग्नेव्यभिसुखेति दितिः दक्षिणायाचीचेदि सुद्धृत्ये त्यापस्तंबोक्तेश्च देवलः
 आवाहयित्वा दार्शाग्रे स्तेषां स्थानानि कल्पयेत् तेषां सीनेषु पात्रेण प्रयच्छेत्स तिलोदकं पराचीनेन निम्नपितृतीर्थेन वायवीये म
 धुसर्पिसितसुतांस्त्रीन् पिंडान्निर्वपेद्बुधः निस्थलीसेतो तिलमन्त्रपानीयं धूपं दीपं पयस्त्रया मधुसर्पिः खंडयुक्तं पिष्टमहांग
 मुच्यते यास्य तस्यः सर्वमन्त्रमुपादाय स तिलं दक्षिणासुरयः उच्छिष्टसन्निधौ पिंडान् दद्याद्देपितृयज्ञवत् केचिद्विंडेषु मा-
 षान् वर्जयति मायाः आद्भूत्पूर्वेषु यास्यां कर्ज्याश्चैवाग्निपिंडयोः ब्राह्मणेषु यथा मद्यं नयामापोऽग्निपिंडयो रिति स्मृतिं सारात् माषान्
 र्जयति षण्डेषु च विवर्जयेदिति स्मृतेश्च अत्र मूलं चिंत्यं हेमाद्रावपि सर्वशब्दस्य प्रकृतार्थत्वात् सर्वान्त्रमहणमुक्तम् अ

नरोपमनममुद्राप्यसर्वेषु कथीदृत्तयोच्छिष्टसमीपे रभैषु स्थां स्त्रीनाम्पिंडान्दद्यादिति गोभिलसूत्रे सर्वस्मात्प्रकृतादन्नासिंडान्म-
 धुनितान्विता निति च शौपनियमात्तदभावे पिंडानि दृष्टिः प्राप्नोतीति मेथिलवाचस्पतिः तन्न तु शौपवापवत्परप्रमुक्तद्रव्यलेप्य
 र्धकर्मत्वाहुणानुरोधेन प्रधानत्यागाच्च शेषलोपेपि द्रव्यांतरणकार्यम् भातोनेयं प्रतिपत्तिः किंतु प्रधानमित्कक्तम् प्राक् अन्य
 थासपिंडोकरणाद्ये संयोजनादेः प्रधानस्य लोपापत्तेरिति दिक् अथ पिंडप्रमाणम् हेमाद्रावंगिराः कपित्थविल्वमानान्वा
 पिंडान्दद्याद्द्विधानतः कुक्कुटांडप्रमाणांन्वामलकैर्बदरैः पुष्पानिति तत्रैव धूम्रः कपित्थस्य प्रमाणेनापिंडान्दद्यात्सयाहितः
 तत्सर्गोक्तं दद्यात्पिंडाने तु षडंशुलेः अंशेष्टि फट्टतौ भट्टास्त एको द्विष्टे सापिंडे तु कपित्थं तु विधीयते नारिकेलप्रमाणतु-
 प्रत्यब्दे मासिकेतथा तीर्थे दर्शे च संप्राप्ते कुक्कुटांडप्रमाणतः महालये गयाश्राद्धे कुर्यात्सामलकोपममित्साहुः कलिका-
 यामाचार्यः यत्र स्फुर्वहयः पिंडास्तत्र विल्वफलोपमाः यत्र वैको भवेत्पिंडस्तत्र रज्जूरसन्निभः प्रेतपिंडस्तदैर्घ्येण द्वादशो
 गुल्लव्यन इति वायगीये पत्नीपिंडांस्तु मृद्धीयाच्चि वर्गस्य सहायिनी हेमाद्रौ लौगाक्षिः महालये गयायां च प्रेतश्रा-
 द्दे दशाहिके पिंडशब्दप्रयोगः स्यादन्नमन्यवर्धीर्नयेत् शाठ्यायनिः असावेत्तत्तदृत्कत्कातदंते च स्वस्थानमः असावित्स
 त्रसंबंधरूपगोत्रादियिशिष्टोपि त्रादिनामसंबुध्यं वसुक्कापुनश्चतुर्थ्यं नंतदंते पं पिंड इदमन्नं वा स्वस्थानयो न ममेति वदे
 दिति हेमाद्रिः पित्रादीनामज्ञाने त्यापस्तंबः यदि नामाभिलिखंश्चात्स्वधापितृभ्यः दृथिवो षड्दति प्रथमं पिंडं दद्यात्
 स्वधापितृभ्योंतरिक्षसन्ध्य इति द्वितीयस्वधापितृभ्यो द्वि- विषन्य इति तृतीयं एवं गतामहेषु मानुषु च बहुचानां तु
 क्तं प्राक् कलिकायां स्मृतिः यावदेवोच्चैरेन्नं नतावत्साणोनिरोधयेत् येषां तु गृह्ये दर्शेषां तुः श्राद्धं दृथयुक्तम् तेषां पितृभ्य

पश्चिमेयातृभ्यस्तस्याश्चिमेयातामहीभ्यः पिंडादिदेयधितिसांख्यायनः अस्मिन्यक्षेतसश्चिमेयातामहीभ्योपिदद्यादिति
 हेमाद्रिः पूर्वास्तपितृभ्योदद्यादपरास्तस्त्रीभ्यद्रितिसूत्राच्च एवंयत्रतीर्थमहालयदोकेचिदिच्छंतिनारीणां सथक्रुआ-
 द्महर्षयइतिचतुर्विंशतिमतात् पित्रादिनवदेवस्यंतथा द्वादशदेवस्यमित्यग्निपुराणाच्च मातृणा ह्यथयुक्तम् यत्रवा
 आचार्यगुरुशिष्येभ्यः सखिज्जातिभ्यएवच तत्पत्नीभ्यश्चसर्वाभ्यस्तथैवचजलांजलीन् पिंडांस्तेभ्यः सदादद्या-
 त्थक्रुभाद्रपदेनरः तीर्थेषुचैवसर्वेषुमाघमासेमघास्तत्रेतिचतुर्विंशतिमते दौहित्रपुत्रदाराश्चयेकनिशाः सहोदराः
 निःसंतानाभृतारयेचतेभ्योय्यत्रप्रदीयतइतिभविष्ये एकोद्दिष्ट्यासुक्तानितत्रापितस्याश्चिमेपिंडदानंज्ञेयम् येषांनष्ट
 थकृतेः सपत्नीकाः पित्रादयोवाच्याः अन्यष्टकागयाभातृश्राद्धं चैवभृतेहनि एकोद्दिष्टंतथासुक्तास्त्रीषुनान्यस्तथ
 ग्भवैत् इतिशंखोक्तेश्च मनुः तेषुदर्भेषुनंहस्तंनिमृजेत्क्षुपभागिनाम् हस्तलेपाभावेपिहस्तंनिमृज्यादेवेतिशेधाति
 थिः विष्णुः अत्रपितरोमादयध्वमितिदर्भमूलेकरावधर्षणम् कलिकायांस्तमनुः एकोद्दिष्टेषुवर्षास्तदर्भलेपो
 नविद्यते सपिंडीकरणादौतुलेपः सर्वत्रशस्यते मनुः आचम्योदकपरोहृत्यत्रिराचम्यशोनेरसून् षड्चतुर्भ्यनम-
 स्कुर्यात्सित्तूनेवचमंत्रवत् उदकंनिमयेच्छेषंशनैः पिंडान्तिकेषुनः त्रिः प्राणाचामंकुलेतिशेधातिथिः अमंत्रं प्राणानि
 रुध्यतिकर्षघाः मंत्रवत्त्वसंतायनमः नमोवः पितरइत्याद्यैः शोपंपूर्वायनयनशेषम् आश्वलायनः निहृताननु
 मंत्रयेतात्रपितरोमादयध्वयथाभागमाद्यथायध्वमिति सव्याहुदुग्दहृत्ययथाशक्तिप्राणान्नासित्वा भिपर्याहृत्या
 भीमदंतपितरोयथाभारमाहवायीषतेतिचरोः प्राणंभक्षंभक्षयेत्नित्यंनिनयनमिति नित्यग्रहणंशेषाभावेपिकुर्या

दिव्यर्थः शीतकः अथेपामत्रपितरइत्याद्येनानुमंत्रणम् अमीमदंतेत्याद्येनमंत्रेणाव्युमंत्रयताम् पिंडाशिष्टचरोरन्तं
 किंचिदाघ्रायनच्यजेत् प्रक्षाल्याचम्यशंथंतामित्याद्यैरेवपूर्ववत् मंत्रैः पिंडेषुपानीयंनिषिंचेत्पितृतीर्थतः व्याघ्रः
 अद्भिः प्रक्षाल्यतत्पानसिंडंपूर्ववत् कृत्वाचनेजनं कुर्यात्सिडपात्रमथोमुखम् एतस्कातोघादीनाम् आचार्यः ततः
 सम्यकद्विराचम्यनीचीगिस्त्रस्यवाग्यतः आश्वलायनः अस्मावभ्यंश्वासावभ्यंश्चेति पिंडेष्वभ्यंजनानेचासोदघ्राद
 शामूर्णोस्त्रयांवापंचाशदूर्पनायाकृत्स्वं लोभैतद्दः पितरोवासीमानोतो न्यसितरोयुंडुध्वमिति श्राद्धविंतामयोद्वाहो
 एतद्दः पितरोवासइतिजल्पन्पृथक्पृथक् आसुकसुकगौत्रैतत्तुभ्यंवासः पठेदुधुधः इदं कानीयानां एतद्दइति सूत्राणि
 प्रतिपिंडमिति तत्सूत्रान् हेमाद्रौद्वाहो अष्टमाहुस्त्रैककुदमंजनं नित्यमेवहि तैलं कृष्णानिलेष्वभ्यश्चरद्घ्रादभ्यंजनं हि
 तत् त्रैककुदंस्तरपोइति त्रिसिद्धम् अंजनप्राथम्यमापस्तंवादिविषयम् तत्रैवव्याघ्रः गंधपुष्पाणिधूपंचदीपंचविनिवे
 दयेत् देवलः दक्षिणांसर्वभोगांश्च प्रतिपिंडं प्रदापयेत् भक्ष्याण्यपूपानिक्षूंश्च व्यंजनान्यशानानित्त तत्रैवशंखः यस्ति
 निसच्यते गेहेभक्ष्यं भोज्यमगर्हितम् अनिवेद्यनभोक्तव्यं पिंडमूले कथंचन एतल्लव्येनेतिकेचित् युक्तं त्वपसव्येन
 तुः अयमिद्रेचनान् पिंडान्यथान्युमान् सम्राहितः ततो नभोवः पितरइपइत्यादिनोपस्थानम् मात्स्ये अथाचोतेषु वा
 चम्यवारिदघात्सकृत्सकृत् निलपुष्पाक्षनाम्यश्चादक्षव्योदकमेवच अत्रदेवेसव्यं पित्र्येस्वपसव्यमभित्कर्कः परिभा
 षोक्तवचनात्सव्यमित्युक्तम् अत्रशिवात्पापः संतुसौभनस्यमस्त्रित्यादिप्रयोगोज्ञेयः मात्स्ये नत्वाशीः प्रतिगृण्णी
 याद्विज्ञेभ्यः प्राङ्मुखोनुधः अघोराः पितरः संतुसस्त्रिक्तेषु नद्विज्ञेः गोत्रतथावर्धतां नस्त्रयैः कृत्कः सतेः पुनः दागारेनो

भिवर्धतामन्वेचेत्कदीरयेत् स्वस्तिवाचनकंकुर्यात्सिंहासुहृत्यभक्तिः स्वस्तिवाचनात्प्राक्पात्रचालनकार्यम् हेमाद्रौ
 बृहस्पतिः शौचनेषुचतिष्ठत्स्वस्तिपुर्यतिथेद्भुजाः नदनमस्करैर्भुक्तं निराशौः पितृभिरगतेः जातूकृपणः पात्राणिचा
 लयेच्छ्रद्धैस्वयंशिव्योथवास्तुनः नस्त्रीभिर्नचबालेननासजात्याकथंचन याज्ञवल्क्यः स्वस्तिवाच्यंतनः कुर्यादक्षय्यो
 दकमेवच तत्रैवबृहद्धानानपः पितृणां नामगोत्रेण करेदेवंनिलोदकं प्रत्येकंपितृतीर्थेन अक्षय्यमिदमस्त्विति अ
 त्रषधीप्रायुक्ता तत्रैवभगाररवंडे उचानमर्ध्वपात्रंतु कृत्वा दत्त्वा च दक्षिणाम् हिरण्यं देवतानांच पितृपां रजन तथा सु
 हस्यतिः तस्मात्पणं काकिणीं वा फलंपुप्यमथापि वा प्रदद्याद्दक्षिणां यज्ञे तथा ससफलो भवेत् अत्रापितृद्देशेन दक्षिणा
 दाने अपसव्यं विप्रोद्देशेन सव्यमिति माधवः फलिं कायाभाचार्यः दद्याद्यज्ञोपवीत्येवतांबूलं दक्षिणां तथा अग्निः
 वदेचानांस्तनो विभ्रान् पितृणां पित्रादिभ्यः स्वथोच्यनाम् गोभिलः अयोराः पितरः सखिद्युक्ते स्वधां वा च धियष्य इति वृच्छ
 तिपितृभ्यः स्वथोच्यतामित्स्क्ते स्तस्वथेत्युच्यमाने धारां दद्याद्दूर्जयहंतीति आपस्त्वेन तु यत्रान् पौत्रान् भित्तपर्यंतोरित्या
 पिपरिषेचने मंत्रउक्तः आश्वलायनः अथैतान्ब्रवाहयेत् परेतनपितरः सोम्यासोगंभीरिभिः पथिभिः प्रवर्षेणभिः दत्त्वा-
 यास्मभ्यं द्रविणो ह मद्रं धिंचनः सर्ववीरं भियच्छतेति मात्स्ये वाजे वा जइति जपनूक्नुशात्रेण विसर्जयेत् प्रचेताः
 स्वस्तिवाच्यंतनः कृत्वा पितृपूर्वं विसर्जयेत् आश्वलायनः अन्नं प्रकीर्य उपवीती जौस्त्वथेति विसृजेदस्तस्वथेनिवा अ
 स्तुवेचने आमामज्जिति मंत्रंतु पठित्वा च प्रदक्षिणाम् द्युरोपांतेततः कृत्वा संयतः प्रविशेद्गृहम् मांजलिश्चतनः प्राहना
 नृविश्रान्स्त्ववादिनः दातारो नो भिवर्धतामन्चन इति वहि एवमस्त्विति तं च कथयति समाहिताः एतन्मंडलदेशो का-

र्थमिति हेमाद्रिः मधुः दातारो नो भिवर्धतौ वेदाः संततिरेव च श्रद्धा च नो मा व्यगमद्दुर्धये च नो स्त्विति वीधायतः अन्नं
 च नो बहुभवे दतिथीश्च लभेमाहि या चितारश्चनः संतुमान् च या चिष्कं चनेति अन्नदातारो नो भिवर्धेताल भर्धं या चिद्द
 मित्या दूहेन पठित्वा विप्रैः प्रतिचचनं कार्यमिति स्फदर्शनभाष्ये स्वादुषंसद इति ब्राह्मणासः पितर इति मंत्रद्वयं च पठति
 शौनकः ब्राह्मणानथनिर्याता न्यरीत्यत्रिः प्रदक्षिणम् सस्त्रीकः स्वर्जनैः सार्धं प्रणमेद्ब्रचितंजलिः कनिष्ठप्रथमाज्येष्वत्र
 रमाः स्युः प्रदक्षिणे हेमाद्रौ दृहस्पतिः अद्यमे सफलं जन्म भवत्यादावृजवंदनात् अद्यमेवं शजाः सर्वे याता वीतुग्रहादि
 वम् पत्रशाखादिदानेन क्लेशिनायुयमीदृशाः तं क्लेशजातं चित्तानुविस्मृत्य संतुमर्हथ प्रचेताः विस्मृजेद्भक्तिसंयुक्त
 सीमांतं चाथनुम्रजेत् अथपिंडप्रतिपत्तिः हेमाद्रौ ब्रह्मांडे पिंडमग्नौ सदा दद्याद्भोगार्थी प्रथमं नरः पत्ये प्रजाथीद
 द्यौर्दमध्यमं मंत्रपूर्वकम् उत्तमांगानि मन्विच्छन् गोपुनित्यं प्रयच्छति आज्ञां प्रज्ञायशः कीर्तिमप्युक्तपिंडं प्रवेशयेत्
 यन्दीर्घमासु व्यंयायसेभ्यः प्रयच्छति आकाशगमयेदप्युक्तस्थितो वा दक्षिणासुरवः आध्वलायनः वीरं मे दत्तपितर
 निपिंडानां मध्यमं पत्नीं प्राशयेत् आधत्तपितरोगर्भं कुमारं पुष्करस्वजम् यथायमरपा असदिति भर्त्रादत्तस्य आद्येना
 दायहितीयेन प्राशनम् आपस्तंबस्तदाने मंत्रमाह अपंत्योषधीनां रसं प्राशया मिभूतं कृतं गर्भं धत्स्वेति मध्यमं प-
 त्ये प्रयच्छतीति प्राशनेपि यथेह पुरुषो असदिति तद्वितीयः पाठः अन्येषां तन्तच्छाखायां ज्ञेयः तत्रैव शंखः पत्नी
 वाममध्यमं पिंडमग्नीयादात्तं चान्विता कलिं कायां छागलेयः प्राचीनाधीति नामं च्यपत्नी पिंडो विभज्यते प्रतिपत्तिः
 मंत्रस्य कर्तव्यादृत्तिरत्रतु माधवीये विष्णुधर्मेत्तरे तीर्थे श्राद्धे सदा पिंडान् कृषिपेत्तीर्थसमाहितः घातवत्कथः पिंडास्त

गोजविभ्रेश्योदघादनौजलेपिवा बृहस्पतिः अन्यदेशगवापत्नीरोगिणीगर्भिणीतथा तदातंजीर्णदृषभच्छगोराभोजु म
 हति अथपिंडोपधाने हेमाद्रौद्रायश्चितकांडेदेवलः श्वसृगालखरैःपिंडः स्पष्टोभिन्नः प्रमादनः कर्तुरायुव्यनाशः स्यात्
 प्रेतस्संनोपसर्पति जानूकर्ण्यः पूर्वश्लोकाने तद्दोषपरिहारार्थं प्राजापत्यं प्रकल्पयेत् पुनः स्नात्वा तदा कर्त्ता पिंडं कुर्याद्य-
 थाविधि काकस्पर्शेत्तु न दोषः पिंडोपघातं प्रकस्य धनस्य च विनाशः स्यात्काकस्पर्शादिकं विनैति तत्रैव श्लोक गौतमो-
 क्तैः स्मृतिदर्पणेतिः मार्जारमूषकस्पर्शोपिंडे च विदलीक्यते पुनः पिंडाः प्रदानव्यास्तेन पाकेन तत्सणात् बौधायनः श्वचां
 डालादिभिः स्पष्टः पिंडोयद्यपहन्त्यते प्राजापत्यं चरित्वाथ पुनः पिंडं समाचरेत् बौपदेवोप्येवमाह अथदिनांतरे तु प्राजा-
 पत्यमात्रं शेषप्रतिपत्तिव्येन पिंडाद्येनोमानाभावादिभिर्मिथिलाः तन्न सपिंडीकरणदोषनाशो संयोजनादिलोपापत्तेः ते
 नवचनान्दमनेद्वात्रापितन्मात्रपिंडदानाद्यतिः अतएव नचनर्कं श्राद्धं कुर्यात्तारब्धे वा भोजनसमापनादित्यापस्तंबसूत्रम्
 रात्रौ भोजनमात्रं पूर्वैद्यः कार्यम् श्राद्धसमाप्तिस्तु परदिने एव समाभिपर्ग्यंतं कर्तुं रुपासश्चेति हरिदत्तेन व्याख्यातम् तस्मा
 त्याकांतरेण पिंडदानमात्रं कार्यम् अथपिंडानिषिद्धकालः सचत्रायेण महालयादिभिर्णयेत्पूर्वसूक्तः हेमाद्रौ बृहत्पराशरः
 युगादिभूमघायांच विपुवत्यनेतथा भरणीषु च कुर्वति पिंडं निर्वपणं नहि स्मृतिरत्वावल्याम् पुत्रेजाते व्यतीपाते ग्रहणे
 चंद्रसूर्ययोः श्राद्धं कुर्याद्यत्नेन पिंडं निर्वपणाद्यते तत्रैव काल्यायनः दृष्टेरनंतरं चैव यावन्मासः समाव्यते तावत्पिंडान्नि-
 वदद्यान्न कुर्यान्निलतर्पणम् बौधायनः संस्कारेषु तथा न्येषु मासं मासाश्च भिषेव च तथा भागोभौमेत्रयोदश्यां नंदाभृ-
 शुभघासकच पिंडदानं मृदास्नानं कुर्यान्निलतर्पणम् त्रिस्थलीसेतौ कार्ष्णाजिनिः विवाहव्रतचूडासूक्तवर्षमर्धतदधकम्

उत्तरार्धभागवत् इद्विमात्रेतायान्यत्रपिंडदाननिराकिया कृतागर्गादिभिर्मुख्येर्गासुमेवंतु कर्मणाम् हेमाद्रौ ज्योतिः पराशर
विवाहविहिते मासास्त्वज्युद्धोदशोचहि सपिंडाःपिंडनिर्वापगौजीचंधेपुडेचहि तत्रैव महालयैगयाश्राद्धे मानापित्रो
द्वयेहनि यस्यकस्यापिमर्त्यस्यसपिंडीकरणेतथा कृतोद्वाहोपिकुर्वातपिंडनिर्वपणंसदेति मानापित्रोरितिक्षयाह
विशेषणम् हनिरुभयत्ववदनिवक्षितम् तेनभ्रानृपितृव्यादिवार्षिकेपिपिंडदानंकार्यमिति केचित् सपिंडीकरणेन
वश्राद्धपौडशाश्राद्धोपलक्ष्यार्थमिति निर्णयामृतेऽक्तम् दश्याहेविशेषःसंज्ञहे मातापित्रोराब्दिकेतुविवाहादिषुसर्व
दा निलेःपिंडाःप्रदानव्याथान्श्राद्धेपिवर्जयेत् अत्रमूलंचित्तम् रामकोतुके नंददशवकामरव्यारभृग्वनिपितृकार्त्त
गंडेचेधतिपात्तेचपिंडास्त्वान्याःसुतेष्कभिः विश्वरूपनिबंधे तिथिवारप्रयुक्तोयोदोषोवैससुदाहृतः सश्राद्धेतनि
मित्तस्यानान्यश्राद्धेकदाचन अन्यन्तृत्तंभाक् उच्छिद्योद्वासनमाहहेमाद्रौपसिद्धः श्राद्धेनोद्धारानीयामिउच्छि
द्यान्यदिनस्यान् श्र्योतंतैरेकाधारास्नाःपिबंत्यकृतोदकाः व्यासः उच्छिद्यंनप्रभृज्यासुंयार्चन्नास्तमितोरपिः इ
दंगृहान्तरसंतैर्गृहेतुमनुः उच्छेदपणंतुनित्थेथायद्विमाविसर्जिताः ततो गृहबल्लिकुर्वादिति धर्मोव्यवस्थिता न
लिदेशेगदेचादिनित्यकर्मैतिगैथानिथिः नत्सांटे भृद्रायत्रानुपेतायश्राद्धोच्छिद्यंनदापयेत् तथा कामंदद्याच्चसर्व
तुशिष्यायचकृतायन भोजुरितिशेषः जातूकर्ण्यः द्विजमुक्तावशिष्टंतु शक्तिभूमोभिस्वानयेत् अथवेश्वदेगादि अ
त्रमामकःश्लोकः श्राद्धेनित्यककर्तृक्रेनिकरणात्पश्राज्जुहोनिर्बलस्त्वंतेस्यादथयाभावेद्विकिरतः पश्रास्थयत्केप
त्वेः श्राद्धंतेत्वथयामहालयंविधात्रूर्ध्वभुजेः स्यात्स्येत्वंतंमासत्रमध्यता शकभाविधागौदौ तथासाग्निने अस्वार्थः

साग्नेः पृथक्पाकेन सर्वत्रादौ वैश्वदेवः पक्षांतं कर्म निर्वर्त्य वैश्वदेवं च साम्निकः पितृयज्ञंततः कुर्यात्ततो न्वाहार्यं कं बुधः
 पित्रर्थं निर्वपेत्पाकं वैश्वदेवार्थमेव च वैश्वदेवं न पित्रर्थं न दार्शं वैश्वदेविक भित्ति लोना क्षिप्स्यतेः अत्र साम्निक आहि
 ताग्निरिति हेमाद्रिः श्राद्धात्प्रागेव कुर्वन् वैश्वदेवं तु साम्निकः एकादशाहिकं भुक्त्वा तत्र स्थंतीषु धीयत इति हेमाद्रौ शाल
 कायनोक्तेश्च तत्रैव परिशिष्टे संभ्रासेपार्ष्णश्राद्धे एकोद्दिष्टे तथैव च अग्रतो वैश्वदेवः स्यात्पश्चाद्देवादशोहनि स्मार्ताग्निमनो
 तद्रहितानां याज्ञौ करणोत्तरं विकिरोत्तरं वा होममात्रं पृथक्पाकेन भूतयज्ञादितु श्राद्धान एव अत्र मूलं हेमाद्रि चंद्रिकादौ स्पष्टं
 सर्वेषां श्राद्धान्ते वा तसाकेन वैश्वदेव नित्यश्राद्धादीति नृतीयः श्राद्धं निर्वर्त्य यथि च वैश्वदेवादि कंततः कुर्यात्पि क्षान्तो दद्याद्
 तकारादिकं तथेति पैठीनसि स्मृतौ नतः श्राद्धशेषान् श्राद्धान्दि श्राद्धशेषेण वैश्वदेवं समाचरेदिति चतुर्विंशतिमताच्च एवं वैश्व
 देवकालत्रयस्य आशार्केशं रवायन परिशिष्टमुदाहृत्यैव व्यवस्थोक्ता आदौ ह्यद्वौ क्षये चांते दर्शमध्यमहालये एकोद्दिष्टे निरुत्ते
 तु वैश्वदेवो विधीयत इति बहुस्मृत्कत्वात्सर्वेषां श्राद्धान्ते एवेति मेधातिथिस्मृतिरत्वाव्यादयो बह्वयः बोपदेवस्तु ह्यनिकारेण
 विसर्जनांतं श्राद्धमुक्त्वा उच्छेषांलिति पूर्वोक्तमनुवाक्योदाहरणान् बहूचानां श्राद्धान्त एव मध्यपक्षस्त्वन्यशाखापरइत्याह
 हेमाद्रिस्तु ह्यवप्यंते एव वैश्वदेवमाह कातीयानां तु श्रौतस्मार्ताग्निमतायादावेकेनैव पाकेनेतिकर्कः अन्येषां मते ते निरीया
 णांतु साम्निकानां सर्वत्रादौ वैश्वदेवः पंचयज्ञात्प्रअनेचेनिसुदर्शनभाष्ये उक्तम् अस्य पक्षद्वयस्य पूर्ववच्च्यवस्था हेमाद्रौ
 प्राकंडेयः ततो नित्यक्रियां कुर्यात्प्राजये च ततो नित्यान् ततस्तदन्तं पुंजीतसहभृत्यादिभिर्नरैः ततः श्राद्धशेषान् नित्य
 क्रियां नित्यश्राद्धमूलत्रयस्य पाकेनैत्यफभित्तिनेनैवोक्तेः पाकेभ्यो विकल्पः अथ नित्यश्राद्धम् हेमाद्रौ व्यासः एकमव्या-

शयैर्द्विपंपणामथन्यहं गृही अशीलुफुत्सः प्रचेताः नामंत्रणं न होमं च नाव्हानं न विसर्जनम् अर्पिंडदानं चिकिरं न दद्या
 दत्र दक्षिणाम् अत्रानि दिश्य भोजयित्वा तु किंचिद्भृत्या विसर्जयेदिति तेनैवोक्तेर्दक्षिणाधिकल्पः यत्तु नित्यश्राद्धं देवहीनं-
 नियमादिभिर्वर्जितम् दक्षिणारहितं चैव दातृभोक्तृवृत्तौ द्भिस्तभितिकाशीरखंडे तादृशाभावपरमिति दृष्टवीचंद्रः भवि-
 व्ये आराह न स्वपाकारं पिंडान्नोकरणादिकम् अक्षचर्यादिभिः प्रमादिवानचैव हि दानुणामथभो कृणां नियमो-
 नच विद्यते एतादृशासंभवे रात्रावापिकार्यम् दिवोदितानि कर्माणि प्रमादादकृतानि वै यामिन्याः प्रहरं यावत्तावत्कर्माणि
 कारयेदिति ब्रह्मन्नारदीयोक्तेः रात्रौ प्रहरपर्यन्तं दिवा कृत्यानि कारयेत् अक्षयज्ञं च सौरं च वर्जयित्वा विशेषत इति दृष्टवीचंद्र
 धनसंग्रहोक्तेश्च नच दार्शिकाब्दि काद्यपि रात्रौ स्यादिति वाच्यम् इत्यापत्तेः तस्य त्रिधिसंबंधितत्वात् साध्या रात्रौ न क
 र्त्तव्यं श्राद्धं त्रयलुधिवक्षणे रिति विषयवाच्यैः रात्रौ निषेधान् अतएवात्यह्यादश्यां उपः काले ह्यं कुर्यात् प्रातर्माध्याह्निकं तदे
 लाधैर्विक्रिये स्वयं योदशी श्राद्धं नापकृष्यते किंन्वधिषयत्वादिस्फुक्तं मदनरत्ने नित्यं त्रयलुधिवक्षणे अन्वहामिस्फुक्तेः स्तिथिस-
 र्वाधिवाभावात् यथाचक्रदर्शनभाष्ये परपक्षे पित्र्याणीति नियमेपि नित्यश्राद्धत्वे संवत्सरमित्यत्यंत संयोगोद्वितीया वा
 ज्ञान्छुक्कूपक्षेपीस्फुक्ते तथा रात्रावपि तथाच माधवेन प्रतिपत्सकरणे स्पष्टमुक्तं * वपंचाग्नेवक्ष्यामः अस्यादिने करणे लोपः
 च रात्रौ श्राद्धं न कुर्यात् इति निषेधादिनि दृष्टवीचंद्रः पात्राभावेकीर्मे उत्थत्यवायथाशक्ति किंचिदन्नं प्रकल्पयेत् तत्रा प
 तिमाह विष्णुः भिक्षुकाभावे अन्नं गोभ्यो दद्यादन्नोया प्राक्षिपेदिति हेमाद्रौ नागरखंडे नित्यश्राद्धं न कुर्यात् प्रसंगा
 दन्नसिध्यति श्राद्धान्तरे कृतेन्यत्र नित्यत्वात् च न्नहापयेत् षट्द्वैत्येतेषु तथा कृतेत्यर्थः माल्ये ततस्त्वैश्वदेवांते सभृत्य-

सूनवांधवः शुंजीनातिथिसंयुक्तः सर्वापि नृनिषेवितम् सर्वपर्वनिषिद्धं मांसमाषाघृणीत्यर्थः एवं कृष्णो कादशादौ गृहिणो-
 पि भोजनम् अस्पृशेयं धलेन निषेधाप्रवृत्तेः एवं ग्रहणवेधेपि यत्त्वनाहिताग्नेरमाषमांसं व्रतयेदित्युक्तम् तद्वैयमेव
 श्रौतत्वेन तस्य बलवत्यात् देवलः श्राद्धं कृत्वा तु योमर्त्यो न भुंक्ते थकृदाचन देवा हव्यं न गृह्णति कव्यानि पितरस्त-
 था शिवरात्र्ये कादश्यादौ त्ववप्राणभेदे कृत्वा कृत्वा यन्नतूपवासोनावश्यकस्तत्रैकप्रक्रमयाचितं वाकार्यमिति हेमा-
 द्रिः जातुकर्ण्यः अहन्येव तु भोक्तव्यं कृत्वा श्राद्धे हि जन्मभिः अन्यथा रक्षासुरं श्राद्धं परपाके च सेविते श्राद्धशेषभो-
 जनस्य कृत्वा निषेधमाह हेमाद्रौ प्रायश्चित्तकांडे मार्कंडेयः पित्रादीनामथान्येषां श्राद्धशेषान् भोजनम् व्रतीनां वि-
 धवा नांच यतीनां च निगर्हितम् अन्येभिनगोत्राः व्रतिनो ब्रह्मचारिणः श्राद्धवशिष्टभोक्तारस्ते वै निरयगाभिनः
 सगोत्राणां सकृत्यानां ज्ञानीनां च न दोषकृदि नित्तत्रैवोक्तेः तत्रैव जाबालिः विप्रस्त्वभ्यगृहे श्राद्धशिक्षान् भोजनं
 चरेत् प्राजापत्यं विशुद्धिः स्यात् ज्ञानिगोत्रे न दोषकृत् यतीनां वपनं लक्षं प्रणवजपञ्चेति तत्रैवोक्तम् अस्यापवाद
 माह स एव श्वशरस्य गुरोर्वापि मातुलस्य महात्मनः ज्येष्ठभ्रातुश्च पुत्रस्य ब्रह्मनिष्ठस्य योगिनः एतेषां श्राद्धशिष्टा-
 न्भुंक्त्वा दोषेन विद्यते इतिकेचित्प्रशंसति मुनयस्तदसांप्रतम् विशेषांतरं तत्रैवोक्तम् हेमाद्रौ जाबालिः तांबूलंद-
 तकाशंच स्नेहस्नानमभोजनम् रत्नौषधिपरात्नानि श्राद्धकर्त्तवियजयेत् सृष्ट्विचंद्रोदये औचार्यः नशूद्रं भोज-
 येत् स्मिन् गृहे यत्नेन तद्दिने श्राद्धशेषंगशूद्रेष्यः प्रदद्यात्स्विके षपि इति जगद्गुरुनारायणभट्टसूत्राम कृष्णाभाट्ट
 सूनकमलाकरभट्टकृतैर्निर्णयसंशोपार्वणश्राद्धम् अथासुफल्यः तत्र विप्रालाभे भोजयेदथवाव्येकं ब्राह्मणंपंक्ति

पावनम् देवेरुलानुनेवेद्यं पश्चात्तस्यनुनिर्वेदिनि शंस्योक्तेरेकोविप्रः पूर्वमुक्तः विप्रभावेदर्भबहुः निधायंयाद-
 भ्वदूनासनेषुसमाहिना प्रेषानुप्रेषसंयुक्तं विधानं प्रतिपादयेदि निदेव लोकेः अशक्तावामश्नुम् आपद्यग्नौ-
 तीर्थे च प्रयासेषु व्रजन्मनि आमश्नुम् प्रकुर्यान् भायारजसि संक्रमे इमि कात्यायनोक्तेः पृथ्वी चंद्रोदये जमदग्निः
 यावत्स्यान्नाग्निसंयुक्तं तस्यन्नाग्निरथापि वा आमश्नुम् तदा कुर्याद्भस्ते ग्नौ करणं भवेत् क्रौर्मे अनग्निरधनो वापि
 नथैव व्यसना न्वितः आमश्नुम् ईर्जः कुर्याद्दृषलस्तसदेव हि आहिताग्नौ प्रवासस्येत्तत्सर्लीगृहे दर्शं क्रतुयादिना
 कारयेत् अमावास्यादिनि यत्तद्गोषिने धर्मचारिणी पत्योस्तु कारयेन्नित्यमन्येनाव्युत्सिगादिने तिलघु हारीतौ कौर्मे-
 निष्टथी चंद्रादयः आदिपदमाब्दिकादिसर्वपार्वणपरमिति शूलपाणिः सुमंतुः पाक्ताभावे धिंकारः स्याद्दि प्रादी-
 नानराधिप अपत्नीनामहाबाहो विदेशगमनादिभिः सदा चैव तु भूद्राणामामश्नुं विदुर्बुधाः प्रचेताः स्त्रीशू-
 द्रः स्वपचश्चैव ज्ञातकर्मणि चाप्यथ आमश्नुं सदा कुर्याद्दिधिना पार्वणे ननु स्वयंपचतीति स्वपचः विष्णुशानसौ -
 आत्मनो देशकालाभ्यां विप्लवे ससुपस्थिते आपद्यनग्नौ तीर्थे च प्रवासे पत्युसंभवे चंद्रसूर्यग्रहे चैव दद्यादाभं विशे-
 षतः नपक्कं भोजयेद्दिहान् सच्छूद्रोपि कदाचन भोजयन्त्यव्यायीस्थाने च तस्य फलं लभेत् अत्र प्रवासतीर्थग्रह-
 णादावामं हेमश्नुमेव पाक्ताश्नुं तु न भवत्येवेति हेमाद्रिरलावत्यादयः अपराकं विज्ञाने श्वरादयस्त पाकाभावे हि
 जातीनामामश्नुं विधीयत इति सुमंतुक्तेः साग्निर्कैर्निरग्निर्कैश्च प्रयासादौ सर्वत्र पाकाभावे जामादिकार्यम् पाक-
 सवेत्सन्नेनैवेत्साहुः अतएव पाकश्नुं सुक्ता एतच्चासुपनीतोपिकुर्यात्सर्वेषु पर्वसु भार्याधिरहितो व्येतत्प्रवास-

स्थोपनिषत्प्रशङ्कानिमात्स्ये निरनेरपिपाकेनोक्तमिनिशूलपाणिक्लपनरू एतच्छब्दः श्राद्धमात्रपरइत्यन्ये एकोद्विष्टंतु क-
 त्व्यंयाकेनैवसदास्वयमिति लघुहारीतीयमपिसानेरेव निरनेरगर्हिकोद्विष्टमव्यागेन शूद्रस्यतुंदशाहपिडाद्यामेनेति
 हलायुधः उत्सन्नाग्नीनांत्वामश्राद्धमेव पूर्वोक्तजनमदग्निवाक्यात् मरीचिः श्राद्धविभ्रोद्विजानीनामश्राद्धप्रकीर्तितम्
 अमागस्यादिनियतंमाससंवत्सराहने स्मृतिदर्पणे भृनाहंचसपिंडंचगयाश्राद्धंमहालयम् आपन्नोपिनकुर्वन्तिआ-
 ष्टमासेनकर्हचिन् हेमाद्रौद्व्यासः आमंददत्तकौनेयदद्यादामंचतुर्युगम् द्विर्युगंचिरुणंबापिनत्वेकरुणमप्येचिन् सिद्धा
 नैत्रुधिधिर्यः स्यादागश्राद्धेष्यसौविधिः आवाहनादिसर्वस्यासिंडदानंचभारत दद्याद्यच्चद्विजातिभ्यः श्रुतंवाश्रुतमेव
 वा तेनाग्नौकरणंकुर्यात्सिंडांस्तेनैवनिर्चयेत् पक्षांतरमाहसएव आमंददद्विकौनेयतदामंद्विर्युगंचरेत् त्रिर्युगंचतुर्युगं
 चापिनत्वेकरुणमप्येत् स्मृत्यर्थसारेसममथ्युक्तम् षट्त्रिंशन्मते आमश्राद्धंयदाकुर्यात्सिंडदानंकथंभवेत् गृहपा-
 कात्समुद्धृत्यसकुम्भिःपायसेनवा पिंडान्दद्याद्यथालाभंतिलैः सहविमत्सरः पृथ्वीचंद्रोदयेव्यासः आमश्राद्धंयदा
 कुर्याद्विधिज्ञःश्राद्धःसदा हस्तेग्नौकरणंकुर्याद्ब्राह्मणस्यविधानतः एतस्मान्नेनिरग्नेः सदातत्सत्वात् यत्तु आमिनेन
 पिंडंदद्याच्चेद्विप्रान्पक्केनभोजयेत् पक्केनकुरुतेपिंडगामान्चःप्रयच्छति नाशुभोमनुजोप्रोक्तोनरकार्हेनसंशयइति
 तदृशोदिपरम् देशाचाराहाव्यगस्थेनियुक्तम् मरीचिः आवाहनेस्वधाकारेमंत्राउत्पाविसर्जने अन्यकर्मण्यनुत्था
 स्करामश्राद्धविधिःस्मृतः आवाहनेहविषेअत्तवइत्यत्रस्वीकर्तवेइत्यूहः स्वधाकारेनभोक्ःपितरइषेइत्यत्रइषेपद
 स्थानेआमद्रव्यायेत्यूहः विसर्जनेवाजेवाजेइत्यत्रतृसाइतिस्थानेतत्स्यततृव्यतेतिवोहः यद्यपितस्माहचंनोहोदिनि

ऋच्यू होमिषिद्धः तथापि न च नाद्रवति तृप्तिप्रश्रौचगाहश्च प्रश्रौचपथास्तरम् आमथ्याद्धेभवेत्नेतदपोशानंचयंच
 णम् अयंचातुवादः खनेवात्यांछेदनादीनामिचार्याभावाह्योपसिद्धेः धर्मप्रदीपेतुआमंचतुर्गुणदशदथवाहिरुणंतथा हे
 मनाद्युणंनद्रामहेभेव्यसौविधिः आमहेभेतथानित्येनादीश्राद्धेतथैवच व्यतीपातादिकेआद्धिनियमान्परिवर्जये
 त् गृहपाकाल्मुहृत्यसक्तुभिः पायसेनचाः पिडदानंप्रकुरीतभासेहेभेरुतेसति आमथ्याद्धेचवृद्धोचप्रेतश्राद्धेतथैवच
 निरित्तैचकुरीतनुभिः काल्यायनोत्रवीत् आमथ्याद्धमनंगुघमनौकरणपजितम् तृप्तिप्रश्रविहीनंतुकर्तव्यंमानंचेर्द्धिव
 म् आवाहनाग्नौकरणं विकिरणंप्रूरणम् तृप्तिप्रश्रनकुरीतआभेहेभेकदाचनेस्कक्तम् एतच्च आवाहनंभवेत्कार्यमर्थ्य
 दानंतथैवचेति हेमाद्रौभविष्यादिविरोधाच्चित्यम् शाखांतरविषयंवास्तु विक्रितोव्यामेनेतिहेमाद्रिः शूद्रस्यगुतत्रैवोक्तं
 अनौकरणंपत्रश्रवनमस्तारोविधीयते आनयेकव्यवाहनायनमः सोमायपितृमतेनमश्लयंगंक्रः मात्से मंत्रवर्जं हिशूद्रस्य
 सर्वमेवाविधीयते एवंशूद्रोपिभामान्यं सद्धिथ्याद्धंतसर्वदा नमस्तारेणमंत्रेणकुर्यादाभान्मवद्बुधः तच्चपूर्वाणहेक्रार्थम् आ
 मथ्याद्धंतुपूर्वाणहे एकौद्विदंतमध्यतः पार्वणंचापराणहेतुमानर्द्धिनिभक्तमितिहारीतोक्तेः एतद्धिजविषयम् शूद्रकर्तृ
 कंतपराणहेएव मथ्यान्हात्सरोयस्तकुनपः समुदाहृतनः आमथ्याद्धंतुतंत्रैपिनृणांदत्तमक्षयमितिस्ममंतुक्तेरित्यपरांकेहे
 माद्रौचोक्तम् तदत्रावेहेमथ्याद्धपाहहेमाद्रौभरीविः आमान्मस्याप्यभावेतुआद्धंतुगतीतुद्धिमान् धान्याच्चतुर्गुणेनेचहिर
 ग्येनस्तरोविषा धर्मः आगंतुद्धिगुणंशोक्तंहेमंतद्धच्चतुर्गुणम् स्मृत्यर्थसारे हिरण्यमष्टगुणंचतुर्गुणंसंवाद्यात् हेमा
 द्रौभविष्ये अन्याभावेह्यजाभावेप्रवासेपुत्रजन्मनि हेमथ्याद्धंतुसंयहेचतयास्त्रीशूद्रयोरपि षट्त्रिंशच्चानेतुर्प्रादेवर्जाः

लाक्षयेहनीतिपाठः यस्यभार्यारजस्रलेनिव्यासपाठः पुत्रोत्पन्नोपुहेमनियममाहसंचर्तः पुत्रजन्मनिकुर्वीतिश्राद्धहेम्नेव-
 बुद्धिसान् नपकेननचामेनकल्याणान्यभिकामयन् भविष्ये गृहपाकात्समुद्गत्यसक्तुभिःपायसेनवा पिंडदानं प्रकुर्वीतिहे-
 मश्राद्धेहतेसति शूद्रस्तुगृहपाकेनतसिंलान्निर्वपेत्तथा सक्तुभूलफलंतस्यपायसंवाभवेत्सृतम् हेमश्राद्धेपिंडदानंनेति-
 दिगोदासः स्मृत्यर्थसारेतुभिक्षुःतदाशयंनविद्यः पदत्रिंशन्मते नामंत्रणान्नोकरणां विकिरोनेपदीयते तृक्षिप्रश्नोपि-
 नेचात्रकर्तव्यःकेनचिद्भवेत् अत्रमरीचिना आभाप्राचेहेमविधानेनस्थानापत्याधर्मप्राप्तेः पूर्ववन्मंत्रोहः पूर्वाणहकालना-
 चत्तैरेतिदिक् पूर्वोक्तधर्मप्रदीपोक्तेश्च व्यासः हिरण्यमामंश्राद्धीयंलब्धयत्सन्नियादितः यथेष्टंविनियोज्यंस्याद्भुजी-
 याद्भ्रासृणान्स्वयं विप्रालब्धंभुंजीयात् क्षत्रियादिलब्धेतुयथेष्टविनियोगः तेनापिश्राद्धवैश्वदेवादिनकार्यम् देयोद्दे-
 धोनसक्तस्यदेयतांतरायत्यागायोगादितिदेवयातिकः शूद्रलब्धेतूक्तंतेत्रैवषड्विंशन्मते आमंशूद्रस्ययत्किंचिच्छ्राद्धिक-
 मतिगृह्यते तत्सर्वंभोजनायालंनित्येनैभित्तिकेनचेति श्राद्धितत्वेगिराः शूद्रवैशमनिविमेषणक्षीरंवायदिव्यादाधि निघन्तेनन-
 भोक्तव्यंशूद्रान्नंनदपिस्मृतम् शूद्राद्विप्रगृहेघनंप्रविष्टंनुसदाशक्ति पराशरः ताचद्भवतिशूद्रान्नंयावन्नस्यशक्तिद्विजः
 द्विजातिकरसंस्पृष्टं सर्वतन्निविरुह्यते विष्णुपुराणे समोक्षयित्वागृण्हीयाच्छूद्रान्नं गृहमागतम् अंगिराः प्राचांतरगतं-
 ग्रान्यंदुग्धंस्वगृहमागतम् सपिंडश्राद्धशक्तावाहहेमाद्रौसंचर्तः समयंयस्तशक्रोतिकर्तुंनेवेहपार्षणम् अपिसंकल्पयिधि
 नाफालेतस्यविधीयते पात्रेभोज्यस्यचान्नस्यत्यागःसंकल्प्यउच्यते व्यासः सांकल्पंतुयदाकुर्यान्निकुर्यात्सात्रपूरणंम्
 नायाहनान्नोकरणेपिंडांश्चैव नदापयेत् पात्रमर्घ्यस्य समंत्रकावाहनस्यननिषेधः तूष्णींभ्रवत्येवेतिहेमाद्रिः स्मृ-

ल्यर्थसारे विकिरं नुनदातव्यमिति नृनीयपादेपाठः स्मृत्यन्तरे त्यजेदावाहनं चाध्यमनोकरणमेव च पिंडांश्च विकिराक्ष
 येऽश्राद्धं सांकल्पसंज्ञके हेमाद्रौ हृद्धशानातपस्तु पिंडनिर्वापरहिनं यत्तु श्राद्धं विधीयते स्वधावाचनलोपोत्रविकिरस्तु
 ननुप्यते इत्याह पृथ्वीचंद्रोदयेवसिष्ठः आवाहनं स्वधाशब्दं पिंडाग्नोकरणं तथा विकिरं पिंडदानं च सांकल्पे षड्विज
 येत् विकिरे विकल्पः स्मृत्यन्तरे अंगानि पितृयज्ञस्य यदाकर्तुं न शक्यतात् सतदावाचयेद्विघ्नान् सांकल्यास्तिष्ठिरस्ति
 ति अगलेयः पिंडो यत्र निचनेतमथादिषु कथंचन सांकल्पं तु तदा कार्यं नियमाद्ब्रह्मवादिभिः कार्यानिनिः मोजी
 वंपाद्ब्रह्मरार्थवत्सरंपाणिपीडनात् पिंडान्सपिंडानोद्द्युः प्रेतपिंडं विनात्रतु अस्यापवादः पित्रोराद्धिकाद्योपूर्यमु
 क्तः त्यक्ताग्नेरपिसांकल्पसु कषट्त्रिंशन्मते अनग्नि कोयदाविप्रउत्सन्नाग्निस्तथैव च तथा हृद्धिषु सर्वास्तु संक
 ल्यश्राद्धमाचरेत् अशक्तो पृथ्वीचंद्रोदये हृहन्नारदीये इव्याभावे द्विजाभावे अन्नमात्रं तु पाचयेत् पेतृकेन तु सूके
 न होमं कुर्याद्विचक्षणः देवलः पिंडमात्रं प्रदानव्यमभावे इव्यविप्रयोः आर्द्धीयाहनि संप्राप्तं संप्रवे निरशनापि
 वा हृद्धवसिष्ठः किंचिद्घादशक्तस्तु उदकुं भादिकं द्विजे तृणानि वा गवेदघासिंडान्याव्यथनिर्वपेत् तिलदर्भैः
 पिनृन्वापितर्पयेत्मानपूर्वकम् हेमाद्रौ भविष्ये अग्निना वा दहेत्कक्षं श्राद्धकाले समागते तस्मिन्वोपचसेदन्हि जंपे
 हा श्राद्धसंहितां श्राद्धसंहितासमंत्रश्राद्धकल्पः विष्णुवराहपुराणयोः असमर्थो न्नदानस्य धान्यमांसं स्वशक्तिः
 प्रदास्यति तिलान्यापि स्वत्यांवापि च दक्षिणाम् सर्वाभावे च न गत्या कक्षामूलप्रदर्शकः सूर्योदिलोकपालानामिदमुच्चैः
 पठिष्यति न मे स्तिवित्चं न धनं चान्नं श्राद्धोपयोगिस्वपितृन्नतोस्मि तृव्यं तु भक्त्यापितरो मथे नो शुभो कृतौ च त्सीनि-

मारुतस्य इत्येतस्मिन्भिर्गीतं भावाभावप्रयोजनम् यः करोति कर्ततेन श्राद्धं भवति भारत प्रभासरब्दे गलारण्यममा
 नुष्यमूर्ध्वबाहुविरोत्सदः निरन्नो निर्धनो देवाः पितरो मानृणं कृथाः न मे स्मिन्वित्तं न धनं न भार्या श्राद्धं कथं वः पितरः क
 रोषि धनं प्रविश्ये ह तु तन्नयोश्चैर्भुजो कृतो वर्त्सनि मारुतस्य श्राद्धं मे तद्भवतां प्रदत्तं मर्धं यध्वं पितृ देवताद्याः आस्व्या
 पचोस्मि व्यभुजो ततो वै दिवा चरात्रिं ससुपोष्यति घेत् भवेत्स वै ते न कृते न ते पा मृणे न मुक्तः पितृ देवतानाम् इत्यनुकल्पः
 अथ श्राद्धसौजने प्रायश्चित्तम् दर्शेषट्प्राणायामाः हृद्द्वेषयः संस्कारेषु तु जातकर्मादि चूडांतिषु सांपनम् आद्ये चांद्रवा
 अन्यसंस्कारेषूपवासः सीमंते चांद्रभित्तिविज्ञानेश्वरः आपदि न व श्राद्धे कादशाहेषु भोजने कायः द्वादशाहे कृ न मासे
 च पादोनः द्विमासे त्रिपक्षे फ न षष्ठो नाब्दयो श्राद्धं कृच्छ्रः त्रिमासाद्याब्दिकांतेषु सपिंडने च पादकृच्छ्रः उपवासो वा गु
 रुद्रव्यार्थभोजनेऽर्द्धं अपशिले तदर्धं अनापि दत्तु क न मासांतेषु चांद्रकायं वा द्विमासादौ पादोनं त्रिमासादावर्धकायः
 आब्दिके सादोनकायः पुनराब्दिके राहः क्षत्रियादिश्राद्धेषु द्विभित्तुर्गुणानि ज्ञेयानि चंडालसर्पश्वादिहतपतितक्लीबा
 दिनवश्राद्धे चांद्रम् आद्यभासिकांते चांद्रपराकश्च द्वादशाहदौ पराकः द्विमासादावनि कृच्छ्रः त्रिमासादौ कायः आ
 ब्दिके पादः अश्यासे सर्वाद्द्विगुणं आमहे मसंकल्पश्राद्धेषु तत्तदर्धानि यनिर्बलचारी चोक्तं प्रायश्चित्तं कृत्वा त्रिगुपया
 सान्प्राणायामान्मुनाशनानाधिकं कृत्वा त्रतशेषं समापयेत् अनापि दिद्द्विगुणं दर्शादौ दशागात्रमीमंत्रिना आपः पिचेत्
 षट्प्राणायामावा संस्कारेषु चोले कृच्छ्रः सीमंते चांद्रम् अन्येषु उपवास इति दिक् अत्र गाधवभिनाक्षरादौ क्वचिद्द्विरोधो
 विषयभेदात्सारिहार्यः एकादशाहे चांद्रम् पुनः संस्कारश्चेति प्रायश्चित्तकांडे हेमाद्रिः यत्तूशानाः दशकृत्यः पिबेवापो

गायत्र्याश्राद्धशुद्धिं जइति तदनुक्त प्रायश्चिनश्राद्धपरमिनि विज्ञानेश्वरः अथशाय्याहश्राद्धम् तत्स्वरूपमाह हेमाद्रौव्या
 सः मासपक्षतिथिस्थये योयस्मिन् भिष्यते हनि प्रत्यब्दं तु तथाभूतं क्षयाहं गस्यतं विदुः नारदीये पारणे मरणे नृणां नि
 धिस्तात्कालिकीस्मृता अत्र चांद्रमानं ज्ञेयम् आब्दिके पितृकार्ये च चांद्रो मासः प्रशस्यत इति गर्गोक्तेः मलमासमुत्सव
 तु सौरम् मलमाससृत्तानां तु सौरमानं समाश्रयेदिति हेमाद्रावुक्तेः एतन्मृतमासस्येव आधिक्ये शेषम् ब्राह्मं प्रति संव
 त्सारं कार्पमातापित्रोर्मृते हनि पितृव्यस्याव्यपुत्रस्य श्रातुर्ज्येष्ठस्य चैव हि अपुत्रस्येति ब्राह्म्याथ्यन्वयः ज्येष्ठस्येति कनिष्ठ
 स्थानावश्यकत्कार्थं मदनरत्ने भाषिष्ये सर्वेषामेव श्राद्धानां श्रेष्ठसां वत्सरं मतम् तथा भोजकोयस्त्वं वैश्राद्धं नरुरोति
 त्वगापिप मातापितृभ्यां सत्ततं वर्षे वर्षे मृते हनि सयाति नरकं घोरं तामिस्वं नामनामतः तच्च नानास्मृतिषेकोद्दिष्टं
 पार्वणं चोक्तम् आद्यमाहयमः सपिंडीकरणार्थं प्रतिसंवत्सरं संतैः मातापित्रोः पृथक् कार्पमेकोद्दिष्टं मृते हनि व्या
 सः एकोद्दिष्टं तु कर्तव्यं पितृभ्योश्चैव मृते हनि एकोद्दिष्टं परित्यज्य पार्वणं कुरुते नरः अस्ततर्हि ज्ञानी याद्भवेच्च पितृचातकः
 अंत्यगाहशान्तपः सपिंडीकरणं कृत्वा कुर्यात्पार्वणवत्सदा प्रतिसंवत्सरं श्राद्धं छागले योदितो विधिः यः सपिंडीकृतं
 प्रेतं पृथक् पिंडिनियोजयेत् विधिसंस्तेन भवति पितृहाचोपजायते अत्रौरसशौचजयोः पार्वणं दत्तकादीनामेकोद्दिष्ट
 मित्येकः पसः सानेः पार्वणं निरनेरेकोद्दिष्टमित्यपरः तदृषणं भिनाक्षरादौ ज्ञेयम् कल्पंतं कृत्वा साग्न्योरोरसस्यैत्रजयोः
 पार्वणम् निरनिकयोस्त्वेकोद्दिष्टमित्यह अपराकेव्येवम् दत्तकादयो दशपुत्रास्तः साग्न्यो निरनयन्वैकोद्दिष्टं मैवकु
 र्तुः प्रत्यब्दं पार्वणैव विधिना क्षेत्रज्ञो रसो कुर्यात्तामि नरेकुर्युरेकोद्दिष्टं कृत्वा दशो निजातृकण्योक्तेः यदा तु दत्तकस्य पिता

दर्शमहालयेशामृतसत्रपार्वण्यैकोद्दिष्टयोर्विकल्पः वस्तुतस्तु सर्वेषांपार्वण्यैकोद्दिष्टयोर्त्रिहियववाहिकल्पः संचदेशा-
 चारब्धवस्थितइति सर्वविबंधमिच्छतः अतएव दृष्वीचंद्रोदये दृष्टपराशरः मातापित्रोः पृथक्कार्यमेकोद्दिष्टं मृतेहनी
 कृत्वाह देशधर्मसमाश्रित्यवंशधर्मतथापरे सूरयः श्राद्धमिच्छति पार्वणं च क्षयान्दधीति तच्चकेवलपितृणामसा
 पत्नीकानामिति हेमाद्रिः अत्रमातामहानिकार्याः कर्पूसमन्वितं शुक्ला तथा दंश्राद्धषोडशम् प्रत्याब्धिकंचशेषेषु पिंडोः सुः
 षडिति स्थितिरितिकात्यायनोक्तेः कर्पूसमन्वितं सपिंडनयेरेकोद्दिष्टं क्रियतेनेषामपि क्वचित्पार्वणमेव शंखोक्तेः एवम
 न्यासिनोपि एकोद्दिष्टं यतेर्नास्ति त्रिदंडग्रहणादिह सपिंडीकरणाभावात्पार्वणं तस्य सर्वदेति मृते तसोक्तेः वाचयोये
 सन्यासिनोप्याब्दिकादिपुत्रः कुर्याद्यथागिधि महालयेतु यच्छ्राद्धं दशयांपार्वणं हितत् पृथोचंद्रोदये दृष्टपराशरः
 संयामेसां स्थितानांच प्रेतप्रक्षेयाशिक्षये तेषांपार्वणमेवोक्तं क्षयाहेपि च सत्तमेः चंद्रक्षयानाशरुसंयुगेपुत्रः प्रेतपक्षे
 मृतवान्सापिंडः सपिंडितानामपि चाब्दिकानि म्रयंतितेषामिह पार्वणानि तथा भ्रातृज्यैष्ठस्य कुर्वीत ज्येष्ठो भ्राता तु
 अस्य च देवहीनं तु तत्कुर्यादिति धर्मविदब्रवीत् देवहीनमेकोद्दिष्टं ज्येष्ठो भ्रातानाद्यगर्भजः तथा च तत्रैव शातात-
 पः अनाद्यगर्भज्येष्ठोपि भ्राता सद्भिर्निगद्यते ऋते सपिंडनात्तस्यनेव पार्वणमाचरेत् आद्यगर्भे तु पार्वणमेकोद्दिष्टं वै
 त्यर्थः भ्रातृकृत्वात्पुत्रः प्रत्यब्दयो यथा कुर्यात्पुत्रः पित्रे सदा हि जः तथेव भ्रातुः कर्तव्यं पार्वणं चान्यदेव
 वा यत्तु तेनोक्तम् सपिंडीकरणादूर्ध्वपित्रोरेव हि पार्वणम् पितृव्यभ्रातृभ्रातृणामेकोद्दिष्टं सदैव त्विति तत्साप
 त्रमातृपरम् यत्तु दृष्टपराशरः अपुत्रस्यपितृव्यस्य तत्पुत्रोत्रात्तृजो भवेत् स एवास्त्वत्तु कुर्वीत पिंडदानादिकक्रि-

गाम् पार्वणतेनकार्यस्यापुत्रवत्भ्रातृजेनतु पितृस्थानेनुवंकृत्वाशेषंपूर्ववदुच्येरेदिति तत्पितृवद्देधानाचारवच्चयस्थितिभि
 तिदृष्टीचंद्रः श्राद्धदीपकलिकायांचतुर्विंशतिमतेषु पितृव्यभ्रातृमातृणाल्येष्टानांपार्वणंभवेत् एकोद्दिष्टं कनिष्ठा
 नादंपत्न्योःपार्वणंमिथः अपुत्रस्यापितृव्यस्यभ्रातृश्वेयाग्रजन्मनः मातामहस्यतस्रल्ल्याः श्राद्धपार्वणवद्भवेदित्युक्तं
 तस्रल्ल्याः कर्तृत्वेपिपार्वणमेव सर्वाभावेस्वयंपत्न्याः स्वभ्रातृणामसंत्रकम् सपिंडीकरणंकुर्वुस्ततापार्वणमेवचेति
 लोगाक्षिस्यूतेः ततःपत्न्यापिकुर्वीति सापिंड्यंपार्वणंतथेतिस्मयंतूक्तेश्चेतिनिर्णयामृतेउक्तंम् अन्येत्वेतत्साक्षिकपा
 र्वणपरमाहुः अतएव भर्तुः श्राद्धंतुयानातीमोहात्पार्वणंमाचरेत् नतेनतृव्यतेभर्ताकृत्वानुनरकंमजेदिति वचन
 क्षयाहेपाक्षिकेकोद्दिष्टप्रशंसार्थेनपार्वणनिषेधार्थमित्कंके त्रिस्थलीसेतौभट्टचरणैः स्वभर्तृप्रभृतित्रिभ्यइत्यनेन
 विरोधाच्च अपुत्राणांत्वाहहेमाद्रावापस्तंबः अपुत्रायेमृताः केचित्स्त्रियोवापुरुषाश्वये तेषामपिचदेयंस्यादेकोद्दि
 टंनपार्वणम् मित्रबंधुसपिंडेभ्यः स्त्रीकुमारिभ्यएवच दद्याद्देमासिकंश्राद्धंसांवत्सरमतोन्यथा पारिजातेषु अ
 न्यथापार्वणमित्कस्कासर्वत्रपार्वणमित्युक्तम् एकोद्दिष्टवाक्यानिनुतीर्थमहालयपराणीत्सुक्तम् दृष्टीचंद्रोदये
 द्रुगार्थ्यः मत्तुःसहोदरायांचपितुःसहभवाचया तपोश्वनेचकुर्वीतपार्वणंपिंडनादने प्रचेताः सपिंडीकरणाद्
 मेकोद्दिष्टंविधीयते अपुत्राणांचसर्वेषामपत्नीनांतथैवच अपत्नीनांब्रह्मचार्यादीनाम् माकंडेयपुराणे प्रतिसेवे
 त्सारंकार्यमेकोद्दिष्टंनरैः स्त्रियाः मृताहगियथान्यायंनृपांयद्दरिहोदितम् मृणांमितिदृष्टानात् गौषिप्रहृतपास्त्रं
 ह्यादीनांसपिंडनाभावेपि सांवत्सरमेकोद्दिष्टंकार्यमेवानिश्चलपणिः अत्रिदृष्टवसिञ्चौ सपिंडीकरणाद्द्विचयत्रयप्रदी

यते भ्रात्रेभ्योऽप्युत्राप्यस्वामिनेमातुल्याय च पितृव्यगुरवे आर्द्धमेकोद्दिष्टं न पार्वणम् षष्ठौ जातुं कर्णः पितृव्यभ्रातृमातृणाम-
पुत्राणां तथैव च मातामहस्यासूक्तस्य आर्द्धोद्दिष्टपितृव्यद्रुषेत् इति तद्विषयकं स्वार्थं न तु पार्वणाथे भिति हेमाद्रिः युक्तं तैवम् मातुः
पितरमारभ्य त्रयोमातामहाः स्मृताः तेषां तु पितृवत् आर्द्धं कुर्वेद्दिहितसूनव इति पुलस्त्योक्तेर्मानामहस्य पार्वणमेव तस्माद् ह च यथा
स्य नृव्यादौ तथा पितृव्यभ्रातृमातृणामेकोद्दिष्टं च पार्वणमिति श्रया होपक्रमे पुलस्त्योक्तेश्च विकल्पः केचित्वापस्तंबादिवाभ्या
नि श्रुत्वा च प्रभीतानां नैव कार्यासापिंडं तेत्यस्य पितृव्यादिपरत्वाद् दहनसापिंडं न पितृव्यादिपराणीत्याहुः मातासपत्न्यमाता
एकोद्दिष्टं तु कनिष्ठपरमिति एत्थं चंद्रोदये व्येवं विशेषस्त्वधिकारिनिर्णये प्रायुक्तः केचित्पुत्रानराभावेपि पितामहवार्षिक
मप्यावश्यकं पुत्राभावे च न सुत्रः पत्नीमाता तथा पिता पिताभावेपि सच्छिष्यः कुर्यान्नस्योर्ध्वदेहिकभित्तिमां कडेयपुराणा-
दित्याहुस्तन्न पौत्रेणेकादशाहादिकर्तव्यं आर्द्धषोडशभित्तिकातीये विशेषोक्तेः अथ क्षयाहर्द्धेभिर्योयः तत्रैकोद्दिष्टं मध्या
नैकार्यम् मध्याह्नं च पंचधा विभक्तदिनतृतीयभाग इति यावद्वः आमश्राद्धं तु पूर्वाह्णे एकोद्दिष्टं तु मध्यमः पार्वणं चापरा-
ह्णे तु मातर्दोद्दिष्टं निमिचकं इति हारीशोक्तोऽत्रातः शब्दसाहचर्यात् तत्रापि कुतुपादिपुसुहूर्तद्वितये चै यं प्रारभ्य कुरुते आर्द्ध-
कुर्यादौ रोहिणं बुधः विधित्तो विधिसास्थाय रोहिणं तु नलं घयेत् इति गौतमोक्तेरेतत्परत्वात् रोहिणो न च गोसुहूर्तः मेधिलाः
आर्द्धकौमुदी चैवम् अन्यथा ऊर्ध्वसुहूर्तौ कुतुपाधसुहूर्तं च तुष्टयम् सुहूर्तं पंचकं त्येतस्वधा भवनमिव्यत इत्यादिव रो-
धात् दीपिकापि एकोद्दिष्टमुपक्रमेत् कुतुप इति माधवीये व्यासोपि कुतुपप्रथमे भागे एकोद्दिष्टमुपक्रमेत् आवर्तनसमी-
पेषात् तत्रैव नियतासवान् एत्थं चंद्रोदये व्येवम् तेन कुतुपादि रोहिणो सुख्यः कालः दिनद्वयेतद्व्याप्तौ समव्याप्तौ च पूर्वा

विषमव्याप्त्याधिक्येन निर्णयः अध्यासौ पूर्वैव परविद्यायानिषेधान् सावपूर्वदिनेषो हिणलंपनापनेः परैवेति गौडाः शुक
 कृष्णवशात्सर्वदण्डैर्व्यवस्थेत्यन्वे तन्न परविद्यानिषेधप्राबल्यात् अत्रमूलं कालमाधवीयेत्तेयम् पावर्णत्वपराणहक
 र्पूर्वोक्तवचनात् मध्याह्नव्यापिनीयास्यात्सेकोद्विह्वेतिथिर्भवेत् अपराणहव्यापिनीयापार्वणोसातिथिर्भवेदिति सत्त्वं
 चंद्रोदये हृद्गोतमोक्तेः पूर्वैकरेव परेकरेव वाऽपराणहव्यासौसेवयाद्या दिनइयेतव्यासो नदस्य शंशतः समव्यासौवापू
 र्वैव विषमव्यासौ स्वधिकायाद्या च्यपराणहव्यापिनीस्यादाब्दिकस्य यदातिथिः महतीयत्र तद्विद्धां प्रशंसंति महर्षय
 दनिमरीचिस्मृतेः दशचिपूर्णमासंचपितुः सांवत्सरदिनम् पूर्वविद्धाम्पूर्वाणोनरकंप्रतिपद्यन् इत्यपराकै नारदोक्तेः व्येह
 व्यव्यापिनीचेत्स्यान्मृताहस्यपदानिथिः पूर्वविद्धाम्कर्तव्यात्रिसुहूर्ना भवेद्यदीतिरुक्तमंतूक्तेः पूर्वस्यानिवपेत्पिंडानित्यां
 गिरस्रभाषितामिहिमाद्रौपाठः तत्रैव हृदमनुः नव्यहव्यापिनीचेत्स्यान्मृताहस्यचयानिथिः पूर्वविद्धैवकर्तव्यानि
 सुहूर्तांचयाभवैत् मदनरलेव्येवम् यत्तु कर्णाजिनव्यासो अन्होस्तमयवेलायां कलामात्राद्यदातिथिः सेवप्रत्याब्दि
 कैस्तयानापरापुत्रहाजिदेति त्रिसुहूर्तंस्तनिः पूर्वैकः सायं त्रिसुहूर्ताभावेतुपरैव त्रिसुहूर्तानचेद्वास्थापरैरेव कुतपेहिसे
 निकालादर्शे गोभिलोक्तेः कालादर्शेपि प्रत्याब्दिकेव्येवमेवतिथिर्ग्राह्यापराणहिकी उभयत्रनथात्वेतु महत्त्वेन विनि
 र्णयः समले पूर्वविद्धैवत्थनथात्वेपिसायदि त्रिसुहूर्ता भवेत्सायं सर्वेद्योयंचि निर्णयः अन्यत्रापि सायं नन्यपरत्र
 चेन्मृतातिथिः सेवाब्दिकेमासिके ग्राह्यासाब्द्यपराणहयो र्यदि तदायत्राधिकसायना तुत्याचेदुभयापराणहसमयेद्
 र्गानचेत्तु इये पूर्वैव त्रिसुहूर्तं गान्तसमयेनोचेत्परैवोचिता माधयद्यथा चंद्रोत्तु द्विनद्वयेपराणहव्यासौ अंशतः सम-

व्याप्तौ च क्षये पूर्वा दृष्टौ परा स्वर्तर्पौ परो ज्ञ्या चित्कृतेः अपराण हृदयव्यापिन्यनीनस्य च यातिथिः क्षये पूर्वा च कर्तव्या
 दृष्टौ कार्यतथोत्तरेति बोधायनेनेः क्षया हस्यमिधियतु अपराण हृदये यदि पूर्वा क्षये तु कर्तव्या दृष्टौ कर्तव्या तथोत्तरेति
 बृहन्नारदीया चेत्याहुः दृष्टि क्षयो चात्र परमिथे न तु ग्राह्यमिथेः तस्याः क्षये पराण हृदयव्याप्तेरसंभवात् तदाह मा-
 धयः न ग्राह्यमिथे गौ हृष्टि क्षया पूर्वमिथे स्तताविति यत्तु पृथ्वी चंद्रः पूर्वोक्तवचनेषु यत्र सायान्हास्लमययोगि
 नीतिथिरुक्ता तत्रा पराण हव्यापिनी ज्ञेया सायान्हास्त्रियुद्धर्तः स्थानत्र आह्वनकार चोदिति या तस्या दोसाया न्दनिषेधान्
 यच्च त्रियुद्धर्ता इयहणं तच्छाही पराण हूरूपत्रियुद्धर्तपरमित्याह तद्धेमादिमदनरत्नकालादर्शादिग्रंथविरोधा ल्लुक्षणा-
 पनेत्रचिंत्यम् तस्मात्पूर्वोक्तमेव साधु यदा विघ्नवशादिने सां वत्सरं आह्वनं कृतं तदारात्रां वपिकार्यम् घृणाहं सम
 निरुम्य चंडाले च भिजायत इति मरीचिनामृता हातिके मे दोषोक्तैः नचनक्तं आहं कुर्वीना रब्धे वापोजनसमापनमित्या
 यस्तंवेन गौणकालोक्तैश्चैतिमाधवः आरब्धे आह्वे विघ्नवशाद्वाग्निभागे पात्रे भोजनसमाख्यं नरात्रौ कार्यं शेषसमा-
 मिः परदिने एवेति हरदत्तः ग्रहणादिने वापिकप्रामोतद्विनएवो न्नेनामेन हेम्ना वा कुर्यात् नोत्तरदिने इत्कृत्कं प्राग्ग्रह-
 णमिर्णये तच्च प्रथमाब्दिकं त्रयोदशो मलमासे कार्यं मन्मथान प्रत्यब्दं द्वादशे मासिकार्योपिंडिकियास्तैः क्वचिन्न-
 योदशोपि स्यादाद्यं मुक्कानुवत्सरमिति लघुहारीतोक्तैः इदमंत्याधिक्रमात्परं द्वादशेत्रयोदशेशोचानीन इत्यर्थः तेन य
 त्र द्वादशमासिकं शक्यमासे भवति तत्र त्रयोदशोधिके एवाब्दिकं कार्यम् यत्राधिकमध्ये द्वादशं मासिकं तत्र तस्य द्वि
 द्वाविंशत्या चतुर्दशो शक्य एव प्रथमाब्दिकमिति माधवीये हेमाद्रौ चैवम् द्वितीयाब्दिकं तु शक्यमास एव नाधिके-

प्रेसमुसनेअविज्ञानेभूनेहनि एकादश्यांतु कर्तव्यं कृष्णपक्षेविशेषतः विशेषतइत्युक्तेः शक्यैकादश्यामपि बृहस्पतिः न-
 ज्ञायतेमृताहश्चेत्प्रमीतेप्रौघितेसति मासश्चेत्प्रतिविज्ञानस्तद्दर्शस्यादथाब्दिकम् दिनमासौनविज्ञानोत्तरणस्ययदाशु-
 नः प्रस्थानमासदिवसौप्रात्यौपूर्वोक्तयादिशा मदनरलेभविष्ये मृताहयोनजानानिमानयोचिनतात्मज तेनका-
 र्यमावांस्थांश्राद्धंसांवत्सरंसदा दिनमेवतुजानानिमासंनैवतुयोत्तरः मार्गशीर्षेनथाभाद्रेमावेवातदिनेभवेत् निर्ण-
 याभूनेतु यदागसौनविज्ञानोविज्ञानंदिनमेवतु तदाचापादकेमासिमावेवातदिनंभवेत् इतिबृहस्पतिस्मृतेश्चापादोद्यु-
 क्तः कालादर्शोपि मासाज्ञानेदिनज्ञानेकार्यमायादमाघयोरित्युक्तम् हेमाद्रौप्रभासरवंडे मृताहयोनजानानिमासंवा-
 पिकथंचन तेनकार्यममायास्यांश्राद्धंमाघेथमार्गके भविष्ये मृतवार्ताश्रुनेर्थात्यौतौपूर्वोक्तकमेणतु पूर्वोक्तेतिप्रस्था-
 नदिनाज्ञानेमासज्ञानेचतद्दर्शोमासाज्ञानेदिनज्ञानेच मार्गोदावितिचच्छ्रवणदिनेपिज्ञेयमित्यर्थः श्रवणदिनेमासा-
 ज्ञानेमाघमार्गदर्शोकार्यम् पूर्वोक्तप्रभासरवंडान् अतोचल्योपइतिशूलपाण्युक्तंहेयम् तिथितत्येयमः गतस्थनभ-
 वेद्दार्तायावद्वादशवार्षिकी प्रेताचधारणंतस्यकर्तव्यंस्तवांधैयैः यन्मासिथद्दर्शानस्तन्मासिनदहःक्रिया दिनाज्ञा-
 नेकुङ्कुस्तस्यआपादस्याथचाकुहूः अथश्राद्धविघ्नेनिर्णयः तत्रविप्रस्थनिमंत्रणोत्तरंमृतकेमृतकेचाथौचाभावःनि-
 मंत्रितेषुविघ्नेषुप्रारब्धेश्राद्धकर्मणि निमंत्रणाद्धिविप्रस्थस्वाध्यायाद्विरतस्यच देहेपितृपुत्रिचल्लनाशौचंविघ्नेक-
 विदिनिश्राद्धोक्तेः कर्तुंस्त्वविघ्नराह व्रतयज्ञविवाहेषुश्राद्धेहोमेर्चेनेजपे आरब्धेसूतकंसत्यादनारब्धेतुसूतकम्
 श्राद्धेप्रारभस्तेनैयोक्तः प्रारंभोवरणंयदेतेर्मकल्पोव्रतसत्रयोः नांदीमुखंविवाहादौश्राद्धेपाकपरिक्रियेति माथ

वीयेत्राह्येपि आर्द्धादौपितृयज्ञेन कन्यादाने च नो भवेत् भिताक्षरायां स्मृत्यन्तरे सद्यः शौचं प्रकृत्य यज्ञे संभृतसंभारौ वि-
 वाहे आर्द्धकर्मदिति निधितत्वादिगोडयथास्तु निमंत्रणोत्तरं कर्तुं भोक्तुं श्वनाशौचं निमंत्रणोत्तरं आर्द्धे प्रारंभः स्यादि-
 निस्मृतिरिति विष्णुकेः यत्तु आर्द्धपाकपरिक्रियेति तदूर्ध्वं आर्द्धविषयमित्याहुः दानुग्रहे मरणादौ ब्राह्मणोऽप्युक्तम् भोजनार्द्ध-
 तु संभुक्ते विप्रैर्दानुर्विषयते गृहे इति शेषः यदा कश्चित्तदोच्छिष्टं शेषं स्य त्कासमाहिताः आचम्य परकीयेन जलेन श-
 चयोद्दिजा इति अस्य आर्द्धविषयत्वं हेमाद्रिणोक्तम् सृष्टीचंद्रोदयेष्वेवम् समनुप्रतिभाति इदं विवाहादि विषयम् न
 तु आर्द्धविषयं न सदा भावान् विवाहोत्सवयज्ञे धिति उपक्रम्य भुंजानेषु तु विप्रेषु त्वतरामृतसूतके अन्यगेहोदकाचो
 ताः सर्वे ते शक्यः सृताः इति षट्त्रिंशन्मते कयाक्यात् निमंत्रितेषु विप्रेषु प्रारब्धे आर्द्धकर्मणि पूर्वोक्तविरोधाच्च आ-
 र्द्धे तु यद्यपि विष्णुना पाकौत्तरमाशौचाभावउक्तस्तथापि कतुरेवसः भोक्तुर्देषोस्तेव अपि दानुगृहीतोश्च सूतके मृतके
 तथा अपि ज्ञानेन दोषः स्यात् आर्द्धादिषु कथंचन विज्ञाने भोक्तुरेव स्यात् प्रायश्चित्तादिकं क्रमात् इति माधवीये ब्राह्मो-
 केः आदिशब्देनाशौचमुच्यते तच्चाह विष्णुः ब्राह्मणादीनामाशौचेयः संकृदेवान्ममश्नाति तस्य तापदाशौचं याव-
 नेपामाशौचव्यपगमे प्रायश्चित्तं कुर्यादिति यत्तु देहपितृषु तिष्ठत्कनाशौचे विद्यते क्वचित् इति ब्राह्मणं त् आर्द्धकाली-
 नस्य भियेधकं न तदुत्तरकालीनस्य शकृद्दिपस्तु निमंत्रितेषु विष्णुना म आर्द्धपरम् भोजनार्द्धे धित्यादित्वन्न आर्द्धपर-
 मित्याह प्रायश्चित्तं त्वाहमार्कंडेयः भुक्त्वा तु ब्राह्मणाशौचे चरेत्सांतपनं हिजः एतत्कामतः अभ्यासे शंखः ब्राह्म-
 णस्य तथा भुक्त्वा मासमेकं व्रती भवेदिति अज्ञानात्तु छागलेयः एकाहं च व्यहंपं च सप्त रात्रमभोजनम् ततः शकृ-

भवेद्द्विप्रः पंचगव्यांपिबेन्न रश्मिर्वर्णक्रमेणोदं अभ्यासेतु द्वैगुण्यमित्यादिमिताक्षरामाधवीयादौ ज्ञेयम् मिताक्षरामाध
 वादौतु आर्द्धेकर्तुर्भोजुश्च सर्वथादोषाभावउक्तः आशौचमध्ये आर्द्धदिनमासौतु माधवीये कालदर्शे च ऋष्यशृंगः देयेपि
 तृणां आर्द्धे तु आशौचं जायते यदा आशौचे तु व्यतिक्रान्ते भ्यः आर्द्धं प्रदीयते आर्द्धचिंतामणौ ज्योतिषे प्रति सांवत्सरं आ-
 र्द्धं आशौचात्मनित्तं च घृत् मलमासेपित्तकार्यमिति भागुरिभाविनम् आशौचां त्यदिनत्वेन निमित्तत्वादित्यर्थः एतन्मा-
 सिकादिपरं न दार्शिकदौ अतएव सूक्तदर्शनभाष्ये अपरपक्षेपि त्र्याणीनि नियमात् कृष्णपक्ष आर्द्धलोपे प्रायश्चित्तमेव
 न तु गौणकाले करणं न चोपवासः चेदोदिनां नित्यानां कर्मणां समतिक्रमे स्नातकघ्नलोपे च प्रायश्चित्तमभोजनमि-
 तिमन्त्रैरित्कम् आशौचे तु प्रायश्चित्तमपि न सुरव्यकाले अनधिकारात् आशौचान्ते सभवे तु व्यासः आर्द्धविघ्ने सप्तु-
 सप्तैस्वतरा मृतसूतके अमायास्यां प्रकुर्याद्वै शकृद्वावेके मनीषिणाः हेमाद्रौ पट्टं त्रिशम्भतेपि मासिके चाट्टिके त्वान्हिसं मासे मृ-
 तसूतके वदं निशकृदौ न त्वार्यदर्शे चापि चक्षणाः गोभिलः देये प्रत्याट्टिके आर्द्धे अंतरा मृतसूतके आशौचानं नं रं कुर्या-
 त्तन्यासं दुस्ये न तथा मरीचिः आर्द्धविघ्ने सप्तुसप्तैस्वित्येव्यविज्ञाने मृते हनि एकादश्यां तु कर्तव्यं कृष्णपक्षे विशेषतः विशेषत-
 इत्युक्तेः शकृत्कादश्यामपि आशौचे न रविघ्ने एतदिति माधवपृथ्वीचंद्रौ यत्त्वत्रिः न दहश्चेत्सदुव्येतकेन चित्सूतकादि-
 ना सूतकानं रं कुर्यात्पुनस्तदहरेव चेति न सूर्यकालाभावे ज्ञेयम् एतदाट्टिके त्रशाडूपरम् यच्च देवलः एकोद्विष्टे तु सं-
 प्राप्ते यद्विघ्नः प्रजायते मासे न्यस्मिंस्तिथौ तस्मिन् आर्द्धं कुर्यात्स्यलून इति तदपि मासिकपरमिति मदनरत्ने हेमाद्रौ च
 इदमपि पूर्वकालसंभवे व्याध्यादौ विस्मरणे चैवं ज्ञेयम् अथ भार्यारजोदर्शने तत्र दार्शिकमासेन कार्यम् आर्द्धविघ्ने

द्विजातीनामथ्राह्मणप्रकीर्तितम् अमावास्यादिनियतं माससंवत्सरादनेइतिहेमाद्रौहारीनोक्तेः व्याघ्रपादोपि आर्त्तवेदेशा
दालानां विप्लवे समुपस्थिते आमथ्राह्मणैः कार्यं शूद्रः कुर्यात्सदेव हीति दीपिकापि दर्शेतुभार्यार्त्तवेत्यामथ्राह्मणविधि-
प्रवासिविधुराधाश्रान्तरेयुर्द्विजाः वस्तुनस्तु पाकाभावेद्विजातीनामथ्राह्मणविधीयतइतिस्मृत्युक्तेः पाककर्त्तव्यत्वे
न्नेनान्यथाभेनेकत्तम् मासिकानिसपिंडानिअमावास्यातथाब्दिकम् अन्नेनैवतु कर्त्तव्यं यस्यभार्यारजस्वलेतिकलि
कायां वचनाच्च कालादर्शतुल्लियारजोदर्शनेदर्शथ्राह्मणपंचमेहनीतिपक्षांतरसुकम् पारिजातेव्येवम् एवंमहालययुगा
दावपि आब्दिकपुरजोदर्शनिपिताद्देनएवकार्यम् पुष्यवत्स्वपिदारेषुविदेशस्थोप्यनग्निकः अन्नेनैवाब्दिकैकुर्याद्देन्मा
यामेननक्चिदिदिमाधवीयेलोगासिस्मृतेः मरीचिरपि अनग्निकः प्रवासीचयस्यभार्यारजस्वला आमथ्राह्मणप्रकुर्या
त्तनतसुकुर्यान्मृतेहनि कार्ष्णाजिनिः आपन्नोप्याब्दिकंनैवकुर्यादाभेनकुर्यात् अनेनतदमायांवाहृष्णोवाहरिचास-
रे प्रयोगपारिजाते रजस्वलायांभार्यायांक्षयाहंयः परित्यजेत् सधेनरकमाप्नोतियावदाभूतसंप्लवम् मासिकानिसपि
डं चअमावास्यातथाब्दिकम् अन्नेनैवतु कर्त्तव्यं यस्यभार्यारजस्वला देवयाज्ञिकनिबंधेपि भर्तुः थ्राह्मणपंचमेहिकुर्या-
द्भार्यारजस्वला पुत्रः पित्रोः प्रकुर्यात् मृताहनिश्चिर्षतः कालादर्शेपि रजस्वलांगनेनग्निर्विदेशस्थोथवाब्दिके दर्शा
द्भारिवनाभेनत्वन्नेनथ्राह्मणमाचरेत् अन्यत्रापि विदेशकोवाविगताग्निर्कोवारजस्वलायामपिधर्मपत्न्यां थ्राह्मणमृता-
हेविदधीतपाकैर्नमेनहेन्मानतुपंचमेहिकुर्यात् एवंमासिकेपि यत्तुमरीचिः आब्दिकेसमनुप्राप्तेयस्यभार्यारजस्वला पंचमेह
नितच्छ्राह्मणतस्तु कुर्यान्मृतेहनि माधवीये थ्राह्मणतदानकर्त्तव्यं कर्त्तव्यं पंचमेहनील्युचरार्थतदपुत्रस्वीकर्त्तव्यं थ्राह्मणविष

यम् अपुत्रात्प्रदाभार्यासंप्राप्तेभर्तुशब्दिके रजस्सत्याभवेत्सातुक्रुयात्तस्यंचमेहनीतिश्लोकगतयोक्तेः देवेकर्मणिपित्र्ये
चपंचमेहनिशब्दधत्तीतिप्रभासरवडांश्च नन्वशक्तचित्तादेवतत्रपंचमेहन्यथातश्चाह्मप्रामितिवचनंब्यर्थं मेवं गर्भ
णीसूत्रिकादिश्वकुमारीवाप्ययोगिणी यदांशुकृद्धानदान्यनकारयेत्प्रयत्नास्तयमिनिहेमाद्रौभविष्योक्तेः अमुपनीतस्त्री-
शूद्राश्वश्चाह्मृत्विकाकारयेत्सुः स्वयंवाभनकपुर्युरितिस्मृत्यर्थसाराच्चान्यद्वाराकरणनिवृत्यर्थत्वात्तस्यत्वदुक्तदिशा
आशौचानंतरंश्राद्धकर्तव्यतावेदकवाक्यवेद्यर्थ्याश्च अनःप्रशुक्तमरीच्युक्तेः पत्नीपंचमेहनीतिश्रुक्तम् यत्तुसमाहान
पितृदेवानांभवेद्योग्याप्रतर्चनेइतितद्रजोनिवृत्तिपरमितिहेमाद्रिभिन्नसर्वनिबंधसिद्धांतः हेमाद्रिस्तश्चाह्मदौस्त्रिया
सहेवाधिकारात्तस्यांरजोदुष्टाचांतिनिवृत्तेरेकभायेणपंचमेहनिकार्यंप्राशुक्तमरीच्युक्तेः सार्योत्तरसत्वेतुपुष्पचत्सपी
नित्यचरादिनेणेत्याह दीपिकापि भार्यैरौसनिपंचमेचदिवसेस्याद्दार्धिकंमासिकंपक्वान्नेर्वहुभार्यकस्त्वधिकतेपत्न्यं
तरेतिष्ठति कुर्यात्तद्वितयस्सुरव्यदिवसेदतिवचित्यम् सहाधिकारः सहत्वश्रुत्याचाएकफलभाक्तेनचापाककर्तृत्वे-
नवा नाद्यः तदभावात् पाणिग्रहणादिसहसहसंकर्मस्त्वित्यस्याग्निसाध्यकर्मविषयत्वात् आब्दिकस्यचनिरग्नेरपिपा
क्तैर्नैवोक्तैः स्मार्ताग्निसाध्यत्वानियमात्तामपरुध्यैतिपूर्वोक्तवचनसत्वाच्च कथंचभार्योत्तरसत्वेधिकारः ज्येष्ठाथानकिने
तरेतिनिपमान् ज्येष्ठापरत्वेचतैनेवसिद्धेर्वचनयैत्यर्थ्यात् नद्वितीयः अविभक्तश्चातृषेकस्याऽशक्तित्वेन्यस्याधिका
रापत्तेः नवृतीयः प्रयासनिर्देशश्चूतिकारोगिण्यादिष्वप्यकरणापत्तेः आरभेतनयैः पात्रैरन्वारंभंचांधवैश्रितिदेवलो
कावात्मनेपदात्सस्यबांधयानांचणिककर्तृत्वोक्त्याविरोधाच्च ततस्तानिपपाचाशक्तसीताजनकनदिनितिपाद्यादिल्लिंगा

लाशस्त्वार्थापाकस्योच्चेतनतत्कस्याप्यभिष्टेतेने न हूचनंशुक्त्याद्यभावात् पूर्वीक्तवचोविरोधाच्च यत्किंचिदेव यदपि
 द्वायाहनि संश्रामेयस्यभार्यारजस्वला श्राद्धतत्रनकतव्यं कतव्यं पंचमेहनीति श्लोकगतमपाटोन्पथादर्शितः साधवी
 येन नदशाल्यक्षानरमुक्तम् तेनापिनाभिमेतार्थसिद्धिः यस्यापेतस्येत्यर्थान् तेनात्र हेमाद्रिर्ब्रह्मामेति बहुवक्तव्यपिनोच्य
 ते अथान्वारोहणेनिर्णयः लोगाक्षिः भृताहनि समासेन पिंडनिर्बपणं प्रथक् नवश्राद्धं च दंपत्योरन्याराहणाएव तु समा
 सेननुत्रेण द्विपितृकश्राद्धवत् द्वयोरकः पिंडोविप्रश्न पिंडशब्दः श्राद्धपरः नवश्राद्धं प्रथगिति हेमाद्रिप्रथिवीचंद्रो अ-
 त्रमृताहनीत्येकत्वात् दिनभेदेदिनेक्येवामृततिथेरकत्वे फालेक्यं कत्रैक्यं पाकेक्यं च एकचित्यधिशोहेतुतिथिरेकैवज
 ते एकपात्रेन पिंडेक्येह योगुणहीननामनी इति स्मृत्यनराच्च अत्येष्टिपद्धतौ भेदे रष्युदाहृतम् अन्वारो हेतुनरिणांप
 लुश्रेकोदकक्रिया पिंडदानक्रियानहत्तुश्राद्धप्रत्याब्धिकंनया नवश्राद्धानिसर्वाणि सपिंडीकरणं प्रथक् एकएवहपोस
 योगेरेकानत्रटीयनइति तिथिभेदेतु यापिकं प्रथगेव तथाचाविके समासविधानादन्यत्र सर्वत्र प्रथक् प्राप्तेन वश्राद्ध
 मेव प्रथगिति परिसंख्यान्यत्र प्रथगुक्ते षपिचार्षिकषोडशश्राद्धतीर्थसपिंडान्यष्टस्याद्विषु समासएवेति मदनपारि-
 जातनिर्णयामृतादस्य अतः समासविधिवलान् ज्येष्ठपुत्रस्य कर्तृत्वे सपत्नमातुरन्यारोहणे तलुत्रे सत्यपित द्वापिंकादिकम
 विभक्तः सापत्नपुत्रएव ज्येष्ठः कुर्यान्नौरसः षक्षमाणप्रथीचंद्रादिमतेतु औरसएवमातुः प्रथक् कुर्यात् एवं बद्धीष्वपि-
 मातृपुत्रेयम् त्रिस्थलीसेतौ पितामहत्तरणोरथ्येवमुक्तम् यलुगार्यैः एकनित्यांसमारूढोदंपतीनिधनगतौ प्रथक्
 श्राद्धतयोः कुर्यात् औदनं च प्रथक् प्रथक् औदनं पिंडः तन्नवश्राद्धविषयं यलुभृशुः यासमारोहणं कुर्याद्भुतं श्रित्य

पतिव्रता तांमृताहनिशंभ्रासेष्टथकूपिडेनियोजयेत् प्रत्यब्दंत्वनवश्राद्धं सुगयसुसमाचरेत् तद्येषांवार्षिकमेकोद्विष्टमुक्तम्
 तद्विषयम् प्रत्यब्दंत्वनवमृताहनीत्यन्वयः नवश्राद्धं सुगयपदिनिदर्शेवर्गद्वयवदेकतंत्रेण प्रथगित्यर्थमाह हेस्माद्रिः एतन्मृत-
 न्तथेर्भेदविषयमिति सुश्वीचंद्रनिर्णयासृताद्याः देवयाज्ञिकोव्येवम् पराशरमाधयस्तु गार्ग्यभृगवादिवचनान् लोगाक्षिवा
 ष्येसमासेनपाकादित्रैक्येनदर्शेवर्गद्वयवत्प्रथकश्राद्धं कुर्यात् नवश्राद्धं चतथेत्याह सश्वीचंद्रचंद्रिकादयस्तु द्वयैरेकपि
 डदानं लोगाक्षिवचनेषांपद्विषयम् एथकूपिडानंतु मुख्यः कल्पः तदाह दृष्टं पराशरः आरुत्थभर्तुश्चि तिरंगनायाभामो
 निमृत्संखलुसत्युक्त एकादशाहेतुतयोर्विधेयेश्राद्धं एथकस्वर्गमपेक्ष्यस्माद्रिः एकस्वमिच्छंतिमतिप्र हीनाएकादशाहा
 दिष्टयेष्टनार्थाः तैस्वर्गमार्गविनिहत्सुकुर्तुः स्त्रीसत्तयात्तान्नरकाधियासं भर्त्रासहसृतायातुनाकलोकमभीप्सती साहंश्र
 ङ्दं एथकूपिडान्तैकत्वंतुस्मृतंतयोः एथगेवहिकर्तव्यंश्राद्धंमेकादशाहिकम् यानिश्राद्धानिसर्वाणितास्युक्तानिएथक
 एथगिति विश्वादर्शेषि यातुर्गयाष्टकाष्टिर्मृताहेषुमहालयेश्राद्धं कुर्यात्प्रथमेवंतंत्रवानुगतावपि एकनित्यांसमारु
 त्पद्युतयोरेकबर्हीषि पित्रोः पिडान् एथकूदद्या सिद्धंत्वापस्तनत्कनइ त्यग्निस्मृतेरित्याहुः यत्तुपद्वित्रिशन्मते एकत्वंसाग
 ताभर्तुः पिडेगोत्रेचस्मृतेके नएथकूपिडानंतुनस्मात्पत्नीष्टुविद्येनेदमितनदर्शादिपरम् चंद्रप्रकाशेषि एकनित्यांसमा
 रूदौदंपतीभमृतौयदि एथकूश्राद्धं प्रकुर्यात्तपत्करेवक्षयेहनि मृतानामपिभृत्यानांभार्याणांपनिनासह पूर्वकस्यमृत
 स्यादौद्वितीयस्यतनः पुनः तंत्रेणअपणंरुत्ताश्राद्धंस्वाभिसयेहनि तृतीयस्यतनः कुर्यात्सन्निपानेषथक्रमइति सह
 गमनेसर्वत्रश्राद्धार्थमिकपाकइत्याह गदनरलेप्रवेताः एकचित्यांसमारूदौश्रियेनेदपतीयदि तंत्रेणअपणंकुर्यात्स्थ

कृपिंडं समावृषेत् पृथ्वीचंद्रोदये व्येवम् अत्र भर्तुराशौचमध्वेन्यादिनेस्त्रीभरणेपतिमरणदिनगणनयाशौचपिंडदानैकाद-
 शाहादिकार्यम् नात्रपक्षिणीवृद्धिः मृतपतिमनुब्रज्यपत्नीचंदनलंगता नतत्रपक्षिणीकार्यपितृक्रादेवशक्यति पु-
 त्रान्यागग्निदत्तस्यास्तावदेवाशक्तचित्तयोः नवश्राद्धं सपिंडं च युगपनुसमापयेत् इति षडशीतिमतात् यदानाशीविशे-
 दग्निंप्रियस्वप्रियवांच्छया तदाशौचं विधातव्यं भर्त्राशौचक्रमेणहीनिलघुहारीनोक्तेश्च भर्त्राशौचोत्तरमन्यारोहणेतु-
 व्यहमाशौचं क्रमेदद्यादात्साधीस्त्रीनभवेदास्मघातिनी व्यहाशौचेतुनिर्दृते श्राद्धं प्राप्नोति शास्त्रतइति ब्राह्मोक्तैरिति
 पृथ्वीचंद्रापराकीं एतदन्वारोहणे एव न त्वेकचित्तौ क्रमेदवाहः इमानारीरयिधवेत्यादि एतदसवर्णोपरमित्यन्ये स्मार्त-
 गौडास्त देशान्तरमृतेपत्योसाधीतसादुकाद्वयमित्कपक्रम्यज्ञाहो व्यहाशौचेतुनिर्दृते इत्युक्ते भर्त्राशौचोत्तरमन्यारोह-
 णे व्यहः सहगमनेतु पूर्णदशाहादि पिंडास्तदशापिसहेव तथाचजनकशूलपाणिशक्तश्चित्तवृत्तव्यासः संस्थितप-
 तिमालिङ्ग्यप्रविशो घाहुताशनं तस्याः पिंडादिक्रमेयं क्रमशः पतिपिंडवत् अन्वितापिंडदानंतु यथाभर्तुर्दितेदिने तदर्था-
 रोहिणीयस्मान्त्सानात्साध्यातिनीतिविष्णूक्तेश्च पृथक् कृत्विनोतु भर्त्राशौचमध्ये तदूर्ध्ववासत्यां व्यहणदशापिंडाः अन्वि-
 तायाः प्रदातव्यादशापिंडास्त्र्यहणंतु स्वाम्यशौचेव्यनीतेतु तस्याः श्राद्धं प्रदीयत इति तत्रैवैपेठीनसिस्मृतैः भर्त्राशौचोत्तरं-
 मृतोतु चतुर्थे हि श्राद्धम् शूलपाणिनात्विदमग्निपुराणीयतेनोक्तम् युद्धहतस्यसद्यः शौचेलन्यारोहणेत्रिरात्रम् एकचि-
 त्तोतु संस्थितपतिमिति प्रायुक्तव्यासोक्तेः सद्यः शौचमित्याहुः अन्यसपिंडाशौचमध्ये विदेशमृतान्यारोहणं त्वनाशक्यमेव
 शक्तचित्नायाअंगत्वात् अन्येतु रजोवत्याः सृत्तिकायाश्च गमननिषेधादितराशौचस्यानिषेधअन्यथापत्यक्षभार्तुमरणेकागनि

रित्याहुः तन्मूलवचनं विना चिंत्यमेव स्मृत्यर्थसारे. सहगमने सर्वत्र आह. पिंडादोपाक्रेष्वालेख्यं कर्त्तव्यं चेति शतुप्रतिमुदि-
श्यान्यत्सलेन्यतिथाव न्यारूढानस्याः आर्द्धतस्त्रयतिथौ कार्यम् न भर्तृतिथौ पारणे मरणे नृणां तिथिस्तात्कालिकी स्मृतेति तस्कांदा
त् तिथिरैकेव जायत इत्यादि वचनञ्चेति मदनरत्न पारिजातस्थवीचंद्रादयः अन्येतुतस्याः प्रतिमरणे नमृत प्रायत्यात् सहाग्र-
तः प्रबनो वा तद्गत्याभियन्ते यदि तस्याः आर्द्धप्रदानव्यं सथकूपस्कः क्षयेह नीति स्मृत्यंतं रात् अग्रतः सप्ततो वापि तद्गत्याभि
यन्ते यदि तस्याः आर्द्धरूढेः कार्यपत्करे वक्षयेह नीतिपुराणससुचया च भर्तृतिथावेवेत्याहुः अत्र मूलं विलम्ब अत्र विधौ हो
माद्रौ स्मृत्यंतरे मातासंगलसूत्रेण अग्रियते यादितिने. उद्दिश्य विप्रपंडुनो भोजये च स्फुवा सिनीम् अथ आर्द्धसंपाते निर्णयः
अत्र पित्रोर्मृत्यै कले मरणक्रमेण दर्शवर्गद्वयवचनेण आर्द्धकुर्यात् पौर्वापर्याज्ञाने तु पितृपूर्वकं कुर्यादिति हेमाद्रिः मा
धवादयस्तु पित्रोः आर्द्धसंप्राप्ते नचेपत्युधितेपि वा पितृपूर्वकतः कुर्यादन्यत्रासति योगत इति काष्णो जिनि स्मृतेः स-
र्वत्र पितृपूर्वं भिन्नप्रयोगमाहुः पार्वणौ कोद्दिष्टयोः संपाते पाधवी वैजाबालिः यद्येकत्र भवेयानामेकोद्दिष्टं च पार्वणम् पा-
र्वणं त्वभिनिर्वत्यैकोद्दिष्टं समाचरेत् ग्रहदाहादिनायुगपन्मरणे भृशुः एककाले गतासूनो बहूनामथयादयोः तत्रैणत्र
पणं कृत्वा कुर्याच्छ्राद्धं स्य कृत्वा पूर्वकस्य मृतस्यादौ द्वितीयस्य नतः पुनः तृतीयस्य ततः कुर्यात्सन्निपाते षयं क्रमः क्र-
व्यभृंगः भवेद्यदि सपिंडानायुगपन्मरणंतदा संबधासतिमालोच्यत क्रमाच्छ्राद्धमाचरेत् गारुडे एकेनेव तु पाकेन
श्राद्धानि कुरुते त्रिहि विकिरंत्वेकतः कुर्यात्पिंडान् द्यास्तथ कृत्वा अत्राहुगमने च दाहसपिंडनादौ विशेषं चक्ष्यामः अ-
त्रैः बहूनामपवादाग्र्याः आर्द्धचेत्त्यात्समेहनि तत्रैण्यपण कृत्वा स्यथ कृत्वा अग्नि कारयेत् सुलस्त्यः महासुयेगयाश्रा

कृषिदंसमावपेत् दृथ्वीचंद्रोदयेव्येवम् अत्रभर्तुराशौचमध्येन्यदिनेस्त्रीभरणेपतिमरणदिनगणनयाशौचपिंडदानैकाद
शाहादिकार्यम् भात्रपक्षिणीवृद्धिः मृतपतिमनुव्रज्यपत्नीचेदनलंगता नतत्रपक्षिणीकार्यपैतृकादेवशक्यन्ति पु
त्रोन्यावाग्निदस्तस्यात्तावदेवाशक्यस्योः नवश्राद्धसपिंडचयुगपनुसमापयेत् इति षडशीतिमतात् यदानारीविशे
दग्निप्रियस्यप्रियवांचया तदाशौचविधातव्यंभर्त्राशौचक्रमेणहीतिलघुहारीतोक्तेश्च भर्त्राशौचोत्तरमन्वारोहणनु
अहमाशौचं ऋग्वेदवादात्साध्वीत्त्रानभवदेदात्मघातिनी अहाशौचेतुनिर्दनेश्राद्धं प्राप्नोति शास्त्रतइति ब्राह्मोक्तेरिति
दृथ्वीचंद्रापराकीं एतदन्यारोहणेएवनत्येकचिनो ऋग्वेदवादः इमानारीरविधचेत्यादि एतदसवंपूर्णपरमित्यन्ये स्मार्त-
गोडात्क देशांतरमृतेपत्योसाध्वीतत्पादुकाद्वयमित्युपक्रम्यब्राह्मे अहाशौचेतुनिर्दने इत्युक्ते भर्त्राशौचोत्तरमन्वारोह-
णेअहः सहगमनेनुपूर्णदशाहादि पिंडास्तदशापिसहेव तथात्वनकशूलपाणिशकृदितत्वधृतव्यासः संस्थितप-
तिमालिग्यप्रविशेचाहुताशनं तस्याः पिंडादिकंश्रेयंक्रमशःपतिपिंडवत् अन्विमापिंडदानंतु यथाभर्तुर्दिनेदिने तदर्था
रोहिणीयस्मान्स्मान्घातिनीतिविष्णूक्तेश्च पृथक्चित्तोवु भर्त्राशौचमध्येतदूर्ध्ववासत्यां अहणदशपिंडाः अन्वि
तायाः प्रदातव्यादशपिंडात्त्र्यहणतु स्वाम्यशौचेव्यतीतेतुतस्याःश्राद्धं प्रदीयतइतितत्रैवैषेठीनसिस्मृतेः भर्त्राशौचोत्तर-
मृतेतुचतुर्थेन्दिश्राद्धम् शूलपाणिनात्विदमग्निपुराणीयत्वेनोक्तम् युद्धहतस्यसद्यःशौचेत्वन्यारोहणत्रिरात्रम् एकचि-
तोतुसंस्थितपतिमितिप्रायुक्तव्यासोक्तेः सद्यःशौचमित्याहुः अन्यसपिंडाशौचमध्येविदेशमृतान्वारोहणं तनाशक्यमेव
शक्तिनायाजंगत्वात् अन्येतुस्त्रोवत्याःसूतिकायाश्चगमननिषेधादितराशौचस्यानिषेधअन्यथाप्रत्यक्षभर्तुमरणोकागति

रित्याहुः तन्मूलवचनविनाचित्यमेव स्मृत्यर्थसारे. सहगमनेसर्वत्र आर्द्धपिंडादौ पाकैश्चकाले क्वचैक्यं चेति यातुपतिमुद्धि-
श्यान्यकाले न्यतिथावन्वारूदानस्याः आर्द्धतस्त्रयनिथोकार्यम् न भर्तृनिथो पारणे मरणे नृणां तिथिस्नात्कालिस्मृतेति स्कादा-
त् तिथिरैकैव जायत इत्यादिवचनञ्चेति मदनरत्नपरिजानसृष्टीचंद्रादयः अन्येतुनस्याः पतिमरणे नमृत्न प्रायत्यात् सहाय-
तः प्रवृत्तो वा तद्गत्याभियते यदि तस्याः आर्द्धप्रदानव्यं प्रथकपत्कः श्येह नीति स्मृत्यंतरात् अग्रतः प्रवृत्तो वा पिते इत्यभि-
यते यदि तस्याः आर्द्धकृतेः कार्यपत्करे वक्ष्ये ह नीतिपुराणसमुच्चयाच्च भर्तृनिथावेवेत्याहुः अत्रमूलंचित्वम् अत्रविशेषो हे-
माद्रोः स्मृतंते मातामंगलसूत्रेण भ्रियते यदि तद्दिने उद्दिश्य विप्रद्वैतो भोजयेच्च स वा सिनीम् अथ आर्द्धसंपाते निर्णयः
अत्र पित्रोर्मृतनिथ्ये कले मरणक्रमेण दर्शवर्गद्वयचतंत्रेण आर्द्धं कुर्यात् पौर्वापर्याज्ञानेतु पितृपूर्वकं कुर्यादिति हेमाद्रिः मा-
धवादयस्तु पित्रोः आर्द्धसमं प्राप्ते न वेपथुषिने पिवा पितृपूर्वकतः कुर्यादन्यत्रासति योगत इति काष्ठाजिनि स्मृतेः स-
र्वत्र पितृपूर्वैर्भिन्नप्रयोगमाहुः पार्वणे कोद्दिष्टयोः संपाने माधवीये जाबालिः यद्येकत्र भवे याता मे कोद्दिष्टं च पार्वणम् पा-
र्वणं त्यभिनिर्वत्यै कोद्दिष्टसमाचरेत् ग्रहदाह्यदिनायुगपन्मरणे भृशुः एककाले गतासूनो बहूनामथ चादयोः तंत्रेण अ-
पणं कृत्वा कुर्याद् आर्द्धं प्रथकं प्रथकं पूर्वकस्वमृतस्थादौ द्वितीयस्य ततः पुनः तृतीयस्य ततः कुर्यात्सन्निपाते षयं क्रमः क-
व्यभृंगः भवेद्यदि सपिंडानायुगपन्मरणंतदा संबंधासति मालो न्यतत्र क्रमान् आर्द्धमाचरेत् गारुडे एकैनेव तु पाके न-
आर्द्धानि कुरुते न हि विकिरंत्वेकतः कुर्यात्सिंडान्दास्यथ कुरुथक् अत्रानुगमने च दाहसपिंडनादौ विशेषं चक्ष्यामः अ-
: बहूनामथवाद्वाप्या आर्द्धं चेत्यात्सामेहनि तंत्रेण अपण कृत्वा यथ कुर्यात्सिद्धिनि कारयेत् पुलस्यः महालयोगयात्रा

द्युगतासूनांक्षयेहनि तंत्रेणश्रपणंकृत्वाश्राद्धंकुर्वीत्यथकृत्पृथक् इदंचपृथक्पापेनभिन्नश्राद्धशक्तौपृथक्पाकेनसंबंधासा
 त्याश्राद्धभेदस्तुमुख्यःपक्षः एकत्रैवदिनेश्राद्धंद्वयंश्राप्तंयदातदा चरेदेवपुरावर्षासितुर्मत्तुश्रयस्कृतः एकस्मिन्यः क
 नोत्यन्दिदयोःश्राद्धंयदाद्विजः तदापूर्वमृतस्यादौ कृत्यास्त्रात्यायथाविधि पश्चात्तन्मृतस्यैवपृथक्पाकेःसमाचरेत्
 नैकस्मिन्दिवसेश्राद्धंचयाणांकुत्रचिद्विजः एकःकुर्यात्तथाप्राप्तेअन्योभवातासमाचरेत् भ्रातर्यविद्यमानेनतुत्परोन्दिस्त
 माचरेत् अन्यथाश्राद्धहंनस्याच्छ्राद्धसंकरकृद्भवेत् इत्यारथलायनोक्तेरितिपृथ्वीचंद्रः कात्यायनः देवहूनिनिमित्ता
 निजापेरन्नेकवासरे नैमित्तिकानिकार्योणिनिमित्तोत्पत्यनुकमात्जाबालिः श्राद्धकृतवानुतस्यैवपुनःश्राद्धंनतद्दिनेने
 मित्तिकंनुकृत्यंनिमित्तानुक्रगोदयम् कालादर्शं नित्यदाशिकयोश्चोदकुंभंमासिकयोरपि दार्शिकस्ययुगादेश्वदाशिका
 लभ्ययोग्योः दार्शिकस्यचमन्वादेःसंपातेश्राद्धकर्मणाः प्रसंगादितरस्यापिसिद्धैरुत्तरमाचरेत् अस्यदेवताभेदेपचादमा
 हसएव नित्यस्यचोदकुंभस्यनित्यमासिकयोरपि दर्शस्यचोदकुंभस्यदर्शमासिकयोरपि नित्यस्यचाब्दिकस्यापिदार्शिका
 ब्दिकयोरपि युगाद्याब्दिकयोश्चैवमन्याद्याब्दिकयोस्तथा मत्याब्दिकस्यचालभ्ययोगेषुविहितस्यच संपातेदेवताभेदान्त
 श्राद्धसुभंसमाचरेत् निमित्तानियतश्चात्रपूर्वानुष्ठानकरणम् पित्रोस्तपितृपूर्वत्वसर्वत्रश्राद्धकर्मणि माधवीयेस्मृतिसंग्र
 हे काम्यतंत्रेणनित्यस्यतंत्रंश्राद्धस्यसिस्त्यति अथश्राद्धांगतर्पणम् पारिजातेपृथ्वीचंद्रोदयेचर्गोः पूर्वतिलोदकंदत्वाअ
 माश्राद्धंतुकारयेत् मत्स्येनभयेसूर्वपरेहनिनितिलोदकम् पक्षश्राद्धैरिहरण्येनअनुव्रज्यनिलोदकम् नचनित्यतर्पणस्याय
 परेन्हुक्कर्मः नतुश्राद्धांगतर्पणमस्तीतिवाच्यम् यत्सर्पयतिताम्विन्नःश्राद्धकृत्वापरेहनि पिनरस्तेनतृप्यंतिनचेत्कुप्यंति

वैभृशभित्तिगोणप्रलनिंदाथवादाभ्यांअंगत्वेनोक्तेः श्राद्धप्रक्रममाहुर्षिकं बृहन्नारदीयेव्याद्धिकंप्रक्रम्य परेद्युःश्राद्धकुरु
 मर्त्येथोनतर्पयनेपितृन् तस्यनेपितरःकुन्दाः शापंदत्वाव्रजंतिहि पितृशब्दश्चश्राद्धेज्यवर्गपरः तेनतर्पणस्यपशुपुरोडी
 शयागवस्रस्तरमहरणयचेष्टदेवतासंस्कार कृतानेनाद्धिकेदिनेनित्यंस्वपिन्नादितर्पणंकार्यमेव श्राद्धांगभूतस्येवपरेद्युः
 क्तैः तदुक्तं प्रत्यब्दांगंतिलदधान्निषिद्धेपिपरेहनि वर्गेकस्यवचोयेथा मन्येपांतुविवर्जयेत् क्वचिद्विशेषमाहर्गः कृष्णे
 गद्रपदेमासिश्राद्धंअतिदिनंभावेत् पितृणांप्रत्यहं कार्यनिषिद्धाहेपितर्पणम् तर्पणंतिलतर्पणंनिषिद्धाहेपीत्युक्तेः सकृन्मह
 लयेश्वः स्यात्अष्टकास्वेतएवहि अत्रसप्तमीनिर्देशात् अंगितासुदेव तत्रजयात्जुहुयात् मंद्रंप्रायणीयायांमंद्रंप्रानः
 सवनेइत्यादियत् अस्थापवादोबृहन्नारदीये वृद्धिश्राद्धेसपिंड्यांचमेतश्राद्धेतुमासिके संवत्सरविमोकेचनकुर्थांचिल
 तर्पणम् तदयमर्थः दर्शेविप्रनिमंत्रणोत्तरं पाकारंभोत्तरंवाश्राद्धप्रयोगस्थारब्धत्वात् ब्रह्मपञ्चोत्तरंनित्यतर्पणंनेव
 श्राद्धांगतर्पणस्यतत्रेणप्रसंगेनवासिद्धिः ततःपूर्वेष्वेवदोत्तरंवाब्रह्मयज्ञकरणश्राद्धांगतर्पणंप्रथमकार्यम् पित्रोर्वाषि
 केनूनित्यतर्पणंतिलवर्ज्यंकार्यम् नेवश्राद्धदिनेकुर्यांचिलेस्तपितृतर्पणम् श्राद्धं कृत्वापराहचनर्पणंतिलैः सहेतिव
 चनात् सप्तम्यांभानुयोरचमातापित्रोर्मृतेहनि तिलैर्यस्तर्पणंकुर्यात्सभवेसितृधानकइतिस्मृतिरलावल्यां वृद्धमदूक्ते
 श्चअत्रनित्यतिलतर्पणोतिलमात्रनिषेधो नतुतर्पणस्यतिलैरित्यस्यवेद्यर्थ्यापत्तेः यत्तुकातोयं उपरागेपितुःश्राद्धेपाने
 ग्रायांचसंक्रमे निषिद्धेपिहिसर्वत्रतिलैस्तर्पणमाचरेदिति तत्परेद्युःश्राद्धांगतर्पणविषयमिति केचिन् श्राद्धशक्तस्य
 तत्स्थानापन्नतर्पणविषयमिति युक्तम् सकृन्महालयपरेष्टकास्तुसप्तम्यष्टमीश्राद्धयोरंतैतदेवर्ग

हृदयस्य अन्तःकरणानुवर्गस्वापितीयथाद्देशविचित्रं मायाद्यादिषु प्रकाशदंते अनेकथाद्दसंपानेषु यदित्यसंगसिद्धिः तदात
 दीपमेतत्तर्पणम् तत्रत्वेतुश्चाद्दसमसंख्यत्वे आदायते या विषमसंख्यायांचक्रुशुरोधइति तस्मात्तुश्चाद्दगतर्पणंभिद्भस् तदि
 धिःसंग्रहे स्नात्वात्तरसंयोगस्यवपनिषुशुशासने संतर्पयेत्पितृन्सर्वान्स्नात्वाचरुत्तत्र धारयेत् तर्पणोत्तरं नित्यस्थानं कृत्वे
 त्यर्थः अपसव्यंततः कृत्वासव्यंजान्याव्यभूतले नामगोत्रस्वथाकारैर्द्वितीयातेनतर्पयेत् अत्रयस्वादिस्वरूपतोक्तास्मृत्य-
 र्थसारे वस्तुक्रुद्रादिनिरुक्तान् आद्ध्यर्थे तर्पयेत्सितृन् तत्रचक्रुत्त्वानां दक्षिणेनेव अगादेशोदक्षिणं प्रतीयादिति सूत्रान् अत्र
 प्रसंजलिगंत्वात्तिः निर्वापवत्तत्संध्यार्घ्यदानपञ्चद्रव्यमेदात् अवधातवेदिप्रोक्षणोदेषु द्रव्यैकत्वान्मंत्राद्यतिः केचि
 तुपरिव्याणमंत्रवत्क्रियमाणानुवादित्वेन करणत्वाभावात्सकृदिच्छति तन्न तत्रपूषद्रव्यैक्यात्परधीरसीति करणीभूतमं
 त्रान्तरसत्त्वादन्यतरेणव्यचधानापत्यो मथोः कारणत्वायोगात् कर्तृभेदेन विकल्पायोगाच्चक्रियमाणानुवादिस्वनस्वत-
 र्थेतिवैधायनादिवचनात्करणत्वमेव तेनाद्यतिरेवयुक्ता एवमित्येपि यत्तुसंयद्देनाम्नापठंति पिभोः क्षपाहेसंभ्रासियः कु-
 र्यान्नित्यतर्पणम् आस्तरं नद्रवेत् आद्ध्यंतत्तौघंरुधिरं भवेत् सर्वदातर्पणं कुर्याद्ब्रह्मयज्ञपुरःसरं मृताहेनैव कर्तव्यं कृतं च
 निष्फलं भवेत् तत्समूहत्वे सति फलविषयम् यच्चपठंति कपिलः मन्यादिषु युगाधारकृदशसंक्रमणेषु च योर्पिमास्याव्य
 तीपाने रघासूर्वेतिलोदकम् अर्घोदये गजच्छाये पृष्ठीषु च महाक्षये भरणयोचमघाश्चैतदंते तर्पणं विदुः शौनकः मा
 तापिभो मृताहे च परे हनि तिलोदकं कारुण्यश्चाद्द्विषये सद्यो दद्यात्तिलोदकम् एतन्निर्मूलम् अथतिलतर्पणनिषेधः गा
 र्ग्यः भानो भो मित्रयोदश्यां नंदाभृगुभयास्तु च पिंडदानं मृदास्थानं न कुर्षीत्तिलतर्पणम् स्मृत्यर्थे सारं विचाहव्रतचूडा

स्यर्षमर्षनिदपेकम् अर्षनिदप हृष्टोसस्थान्तन्मासिनेत्याहुस्त्रिलतर्षणम् हेमाद्रोमशक्तिः समय्यारविचारेचयुहेजन्मदिनेतथा निशासंध्य
 स्रुवाथीनिर्कुर्यात्त्रिलतर्षणम् यत्संप्रहे नंदायांभागेनदिने कृत्विवास्तुमथास्तुच भरणयांभानुवारेचगजछायाकृपेतथा अयनश्चिनयैचैयम
 नादिशुभादिषु पिंडदानंमृदास्थानंनकुर्व्यात्तिलतर्षणमिति तच्चित्तम् पानीयमप्यत्रनिर्लेविमिथ्रंदासितुभ्यः प्रयत्नोगतुथइ स्थादिगिरोधा
 त् अत्रापयादः सश्रीचंद्रोदये तीर्थतिथिगशेषेनगयायांप्रतपस्रके निपिहोपिदिनेकुर्यात्तर्षणंमिलमिथ्रतं मृदायसारेपि तिथितीर्थविशेषे
 शुभयंप्रतेचसर्वदिनगोभिलः तिलाभावेनिपिह्राहे स्रगणंरजतान्वितम् तदभावेनिपिनेत्तुदर्भयंत्रेणवापुनः पतितस्यमिलोदकंक्व-
 क्ष्यामः अप्यहृदिआहम् तन्निमित्तंमृथीचंद्रोदयेवाहो जन्मन्यथोपनयनेविपाहेषुत्रकस्यच पितृन्वोदीसुरचान्नामतर्षयेद्विधिपूर्वकं
 म् देवत्रतेषुवाधानयत्तुस्रवनेषुच नवान्भोजनेस्नानेकदायाःप्रथमार्तवे देवारामतडागादिप्रति षासूत्सवेषुच राजाभिपेके-
 बालान्भोजनेहृदिस्त्रकान् वनस्याद्यान्यंगच्छन्पूर्वैकःसद्यएववा पितृन्पूर्वैकविधिनानतर्षयेत्कर्मसिद्धये विष्णुषु
 णि यज्ञोद्वाहप्रतिष्ठासुगैस्त्वार्चधमोसयोः पुत्रजन्मद्युत्सर्गेहृदिआहंस्रगचरेत् तत्रैव नामकर्मणिचालानांचूडा
 कर्मादिके तयेत्स्रके निम्नमान्भ्राथनयोर्नआहृमितिभेधित्वाः पूर्वोक्तविरोधात् नानिस्त्रेनिविरोधात् स्रतोसत्तोतया
 आहृअन्नप्राशनिकेतयेतिराजमार्तडाच्च यत्तुछंदोगपरिशिष्टम् सूच्येदोःकर्मणीचेवतयोःआहृन्नविद्यतेइतिनत्तेषामेवे
 तकल्पतरुः बहुचकारिकायाम् स्यादाभ्युदधिकंआहृहृदिपूर्तेषुकर्मस्र पुंसःसवनसीमंतचौलोपनयनेस्त्रिह विवाहेच
 नसाथेयप्रभृतिश्रौतकर्मणि इदंआहृंभकुर्वेति ह्रिजाहृदिभिमतकम् अन्यैःषोडशसंस्कारश्चावण्यादिष्वपाष्यते वाया
 द्युद्यापनादौतुःकुर्षुःपूर्तनिमित्तकम् बोपदेयकालादर्शौ सीमंतत्रनचौलनामकरणात्प्रान्नप्राशनोपायनस्तानाधानविवाह-

पञ्चनयोऽपि प्रतिष्ठासूत्रं पुंसूत्यावसथप्रवेशनसूताद्यास्यावलोकाश्च मस्तीपारक्षितिः षाभिप्रेकदयिताद्यनौचिनादीसुखम्
 यत्तुक्रामयेनौ अलाशयप्रतिष्ठायां ह्यपोत्सर्गादिकर्मसु वत्सराभ्यन्तरोपि चोष्ट्यस्योत्सर्गकर्मणि ह्यश्चाङ्कनकुर्नोत्तनदन्यत्रसमाच
 रोदिति तत्रजलाशये ह्यद्विथाङ्कस्यनिषेधो न तु कर्मो गस्येति क्वचित् अन्ये लस्यनिर्मूलतामाहुः आङ्कौ मुद्याभिर्णयामृतं च मान्
 स्ये अन्नप्राशोचमीमन्तेपुत्रोऽपि निमित्तके पुंसवेचनिषेकचनववेशमप्रवेशने देवदक्षजस्तादीनां प्रतिष्ठायां विशेषतः तीर्थ-
 यात्राद्योत्सर्गे ह्यद्विथाङ्कप्रकीर्तितम् इदं चावश्यकं ह्यद्वैतनतर्पिताये चैपितरोगृहमेधिभिः तद्वैतनमफलं ज्ञेयमासुरो विधि
 रवसइति शातातपोक्तेः अत्रथाङ्कत्रयंस एवाह मातृथाङ्कं तु पूर्वस्यास्यितृणांतदनंतरम् ततो मातामहानांच ह्यद्वैथाङ्क
 यंस्मृतम् तत्कालमाह ह्यथीचंद्रोदयेगार्ग्यः मातृथाङ्कं तु पूर्वैकः कर्माहिनि तु पेतृकम् मातामहं चोत्तरे च ह्यद्वैतो आङ्कत्रयं स्मृ
 तम् अशक्तौ च शान्तपः पूर्वाणहेमानुक्तं आङ्कं मध्याह्ने पेतृकं तथा ततो मातामहानांच ह्यद्वैथाङ्कत्रयं स्मृतम् अत्राप्यश
 क्तौ स एव दृथकूरिनेष शक्तत्वे देकस्मिन्पूर्ववासरे आङ्कत्रयं प्रकुर्वन्ति वैश्वदेवं तु तां चिकमिति ह्यद्वैतमत्रु रपि अलाभेभिन्नका
 लानां नरोऽथाङ्कत्रयंबुधः पूर्वैकं वैपकुर्वन्ति पूर्वाणहेमानुपूर्वकम् अत्र महत्सपूर्वैकस्य दहरत्येधिति गृह्यपरिशिष्टाब्धवस्था
 ज्ञेया तच्च प्रातरेव पार्वणं चापराणहेतु प्रातर्द्विनिभिनकमिति शातातपोक्तेः अत्र प्रातः शब्दः सार्धं प्रहरपरः प्रहरोप्यर्धसं-
 युक्तः प्रातरित्यभिधीयत इति गार्ग्येऽनेरिति षष्ठीचंद्रः इदं च पुत्रजन्मातिरिक्तविषयम् तदाहात्रिः पूर्वाणहेवैभवे ह्यद्विर्वि-
 नासन्मनिमित्तकम् पुत्रजन्मनि कुर्वन्ति आङ्कं तात्कालिकं बुध इति एतदनियतनिमित्तपरम् नियतेषु निमित्तेषु मातर्द्विनि
 मित्तकं तेषामनियतत्वे तु तदानंतर्यपि व्यतइति लौगाक्षिः स्मृतेः आधानां गं नोदी आङ्कं त्वपराणह एव आमथाङ्कं तु पूर्वाणहे

सिद्धान्मेवतुमंध्यतः षोडशोत्तराण्येव तद्विद्विश्वाहृतथाग्निनामितिनिर्णयामृतेगालयौक्तैः नादीमुखवाहूयंयात राब्दिक्रस्यपराणहन
 विष्णुक्तेश्च इदंचमानुषितृमानामहादिक्रमेणनचदेवस्यकार्यम् तत्रमातामहाः सपत्नीकाः इहूत्रमातामहप्रमातामहप्रमातामहानामहाना
 सपत्नीकानांइतिदृष्ट्वीचंद्रोदयेगारूडेगद्यरूपेणपाठान् हेमाद्रोशांखः नादीमुखवेसत्यचसूस्कीत्यैविविश्वदेविके इहूपराशरः
 नादीमुखवेभ्योदेवेभ्यःप्रदक्षिणकुशासनम् पितृभ्यसन्मुखेभ्यश्चप्रदक्षिणामितिस्मृतिः यत्तुदृष्टवसिष्ठः नादीमुखवेविधा
 हेचप्रपितामहपूर्वकम् नामसंकीर्तयेद्विद्वानन्यत्रपितृपूर्वकम् यच्चस्मृत्यर्थसारे इहूत्रमुख्यास्तपितरोदृष्टिश्चाह्वेषुमुंज
 तदिति यच्चगारूडे व्युत्क्रमप्रतिपादनंतच्चशाखांतरविषयम् पितृभ्यः पितामहैभ्यःप्रपितामहैभ्य इतिचकृत्चपरिशिष्टेका
 त्यापनेनचानुलोम्याम्नानात् दृष्ट्वीचंद्रोदयेव्येवम् यत्तुकेचिद्विद्विपदंपित्रादिषुप्रयुंजते तन्न अनस्महूहूशब्दानामरूपा
 णामगोत्रिणाम् अनान्नामतिलाघैश्चनादीश्चनादीश्चानुसव्यवदितिदृष्ट्वीचंद्रोदयेसंग्रहोक्तेः नचनिषेधादेवविधिः कस्यनइति
 वाच्यम् षोडशपदीश्चाह्वेषपितामहासरेयांइहूपित्रादीनांदेवतात्वान्नादीश्चत्वसास्येनेहापितृत्वासासौनिषेधात् गोत्रनामा
 दिनियेयस्तुश्रुभार्यप्रिथमानेनदृष्ट्वीसंक्रममाचरोदित्कृत्कस्यानस्म हूहूशब्दानामित्युक्तेः संकल्पश्चाहूपरः सपिंड-
 केतुसर्वंभवतीतिप्रयोगपरिजातः गोत्रनामभिरामंत्र्यपितृभ्योर्ध्यप्रदापयेदितिछंदोगपरिशिष्टेनद्विधाना
 त् यत्तुआहो पितापितामहश्चैव नथैवप्रपितामहः अथोद्यत्तुमुत्पात्येतोपितरःपरिकीर्तिताः तेभ्यःपूर्वतरायेचप्रजावं
 तःसर्वविधाः तेनुनादीमुखानांदीसमृद्धिरितिकथ्यनइति यच्चमाकंडेयपुराणे येस्युःपितामहादूर्ध्वतेतुनांदीमुखस्मृता
 इतितज्जीविसिन्धादिनिकर्तृकहूहूश्चाह्वविषयम् तेनतस्यैदमावशपकम् यत्तुविष्णुः पितरिपितामहेप्रपितामहेचज

यजनयोः प्रतिष्ठासूत्रं पुंसूत्यावसथप्रवेशनसूताद्यास्याचलोकात्प्रमस्तीकारश्चित्तिपाभिषेकदयिताद्यनौचिनादीसुरवम्
यनुत्प्रमथेनौ जलाशयमनिद्यायाद्योत्सर्गादिकर्मसु वत्साराभ्यन्तरोषोर्दृषस्योत्सर्गकर्मणि दृष्ट्वाश्च न कुर्वन्ति तदन्यत्र समाच
रोदिति तत्र जलाशये दृष्ट्वाश्च न कुर्वन्ति येषो न तु कर्मो गस्येति केचित् अन्ये स्वस्याभिपूलतामाहुः श्राद्धकौमुद्यानिर्णयामृते च मान्
स्ये अन्नप्राशोचसीमन्तेषु त्राणान्निमित्तके पुंसवे च निषेके च न वेषे शप्रवेशने देवदृष्टजलादीनां प्रतिष्ठायां विशेषतः तीर्थ-
यात्राद्योत्सर्गे दृष्ट्वाश्च न प्रकीर्तितम् इदं चावश्यकं दृष्ट्वेति न तर्पिणाथेव पितरो गृहमेधिभिः तद्दीनमफलं ज्ञेयमासुरो विधि
रेव स इति शान्तातपोक्तेः अत्र श्राद्धत्रयं स एवाह मातृश्राद्धं तु पूर्वस्थासि तृणांतदनंतरम् ततो मातामहानां च दृष्ट्वे श्राद्धत्र
यं स्मृतम् तत्कालमारुह्य धीचंद्रौदये गार्ग्यः मातृश्राद्धं तु पूर्वैकः कर्महिनिवृत्तुकम् मातामहं चोत्तरं दृष्ट्वे श्राद्धत्रयं स्मृ
तम् अशक्तौ हृद्शान्तातपः पूर्वाणहे मातृकं श्राद्धं मध्याह्ने पेत्तुं कं तथा ततो मातामहानां च दृष्ट्वे श्राद्धत्रयं स्मृतम् अत्राप्यश
क्तौ स एव दृष्ट्वादिनेषु शक्त्येदेकस्मिन् पूर्ववासरे श्राद्धत्रयं प्रकुर्वन्ति येषु देवतुनां त्रिक्रमिति दृष्ट्वमत्रुरपि अलाभे भिन्नका
लानां नारीश्राद्धत्रयं बुधः पूर्वैकं वै मकुर्वीति पूर्वाणहे मातृ पूर्वकम् अत्र महत्सु पूर्वैकं स दहरस्ये धिति गृह्यपरिशिष्टाब्धवस्था
ज्ञेया तत्र प्रातरं य पार्वणां चापराणहे तु प्रातर्दृष्ट्वा निमित्तकमिति शान्तातपोक्तेः अत्र प्रातः शब्दः सार्धं प्रहरपरः प्रहरो व्यर्थं सं-
युक्तः प्रातरित्यभिधीयत इति गार्ग्ये क्तेरिति दृष्ट्वीचंद्रः इदं च पुंजन्यां तिरिक्तविषयम् तदाहा त्रिः पूर्वाणहे वै भवेदृष्ट्वा वि-
नान्मनिमित्तकम् पुत्रजन्यामिषुर्वीतश्राद्धं गाल्कालिकं बुध इति एतदनियतमिति न परम् नियनेषु निमित्तेषु प्रातर्दृष्ट्वा नि
मित्तकं तेषामनिमित्तकं तद्वानं न र्पि गिभ्य न इति लौगाक्षिस्मृतेः आधानां गं नं दीश्राद्धं स्वपराणह एव आमश्राद्धं तु पूर्वाणहे

सिद्धान्नेनतुमंथतः पार्वणंशपराणहेतुद्विआङ्गनथाग्निक्वामितिनर्णयामृतेगालवोक्तैः नादीनुरवाह्वयंभानराब्दिकस्य
 विष्णुक्तेष्व इदंचमानुषितृगानामहादिकमेणनवदैवत्यंकार्यम् तत्रमातामहाः सपत्नीकाः दृढनमातामहप्रमातामहभागामहानां
 सपत्नीकानांइतिपृथ्वीचंद्रोदयेगारुडेगद्यरूपेणपाठान् हेमाद्रोशंखः नादीमुखेसखयस्सुसंकीर्त्यैविश्वदेविके दृष्टपराशरः
 नादीमुखेभ्योदेवेभ्यःप्रदक्षिणकुशासनम् पितृभ्यस्तनुरेभ्यश्चप्रदक्षिणामितिस्मृतिः यनुदृष्टवसिष्ठः नादीमुखेविवा-
 हेचप्रपितामहपूर्वकम् नामसंकीर्तयोद्विहानन्यत्रपितृपूर्वकम् यच्चस्मृत्यर्थसारे दृष्टसुरव्यास्तपितरोद्यद्विआङ्गेषुमुंज
 तइति यच्चगारुडे व्युत्क्रमप्रतिपादनंतच्चशाखांतरविषयम् पितृभ्यः पितामहेभ्यःप्रपितामहेभ्य इतिवक्त्रचपरिशिष्टेका
 त्यापनेनचानुलोम्याम्नानात् पृथ्वीचंद्रोदयेव्येवम् यजुकेचिद्विद्विपदंपित्रादिषुप्रयुंजते तन्न अनस्मदृष्टशब्दानामरूपा
 णामगोत्रिणाम् अनान्नामतिलाद्यैश्चनांदीआङ्गंतुसव्यवदितिपृथ्वीचंद्रोदयेसंप्रहोक्तेः नचनिषेधादेवविधिः कल्प्यतइति
 वाच्यम् शौचपदीआङ्गप्रपितामहात्परेषां दृष्टपित्रादीनांदेवतात्वान्नांदीआङ्गत्वसाम्येनेहापितरस्यसौमिषेधान् गोत्रना
 दिनिषेधस्तथाभाष्यप्रथमानेनदृष्टोसंकल्पमाचरोदित्यप्रक्रम्यानस्मदृष्टशब्दानामित्युक्तेः संकल्पआङ्गपरः सपिंड-
 केतुसर्वभ्रवनीनिप्रयोगपरिज्ञातः गोत्रनामभिरामंभ्यपितृभ्योर्ध्यंप्रदापयेदिति छंदोगपरिशिष्टेनद्वि
 त् यतुब्राह्मे पितापितामहश्चैवतथैवप्रपितामहः यथोर्यथुसुखात्थेनेपितरःपरिशीर्तिनाः तेष्यःपूर्वतराथेचप्रजावं
 तैःसुरैर्वथिनाः तेनुनांदीमुखानांदीसमृद्धिरिनिकथ्यनइति यच्चमाकंडेयपुराणे येषुःपितामहादूर्ध्वतेतुनांदीमुखाना
 इतिनज्जीबलिआदित्रिककर्तृकदृष्टआङ्गविषयम् नेनतस्येदमावश्यकम् यजुविष्णुः पितरशिपितामहेप्रपितामहेचजीवि

निनेचकुर्पादितदृशादिविषयाभितिकल्पतरुः मद्गणपरिजानेव्येषम् हेमाद्रिस्तनादीसुरानां श्राद्धं तु कन्याराशिगतेरथौ षोर्णा
मास्रांतु कर्तव्यं वराहवचनं यथेति शोषपदीश्राद्धे कवाक्यत्वात् तत्रैव पूर्वपादवतात्वमित्याह अत्रसत्यवस्तुविश्वेदेवचिरिस्त-
क्तं भाग्यन् यत्तुशान्तातपः मातुः श्राद्धं तु पुण्यैः स्याद्देवं प्राङ्मुखैः प्रथमिति तद्विन्नप्रयोगमातृश्राद्धपरम् यच्च मार्कंडेयपु-
राणो विश्वेदेवविहीनंतु कैचिदिच्छंतिमानराश्रितितन्भिन्नप्रयोगमातृश्राद्धं द्वयेधिष्वेदेवविकल्पार्थप्रयोगे व्येजु-
दयनियमइतिहेमाद्रिः एतच्चमातृपूजापूर्वकार्यम् अकृत्वामातृयागंतु यः श्राद्धं परिचेषयेत् तस्य क्रोधतमाविद्याहिंसाभि-
च्छंतिमातरइति शान्तातपोक्तेः कौर्मोपि पुण्ये धूपैः सनैवेद्यैर्गंधाद्यैर्भूषणैरपि पूजयित्वा मातृगणं कुर्याद्भ्रूहृत्त्रयं बुधइ-
ति छंदोगपरिशिष्टे कर्मादिश्रुतु सर्वेषु मातरः सगणाधिपाः पूजनीयाः प्रयत्नेन पूजिताः पूजयंति ताः प्रनिगास्तुच-
शुद्धास्तुलित्विनाचापलादिषु अपि पाक्षतपुंजेषु नेवेद्यैश्च स्वस्थानिधैः क्रुड्यत्तु ग्नां वसार्थारं समधारां घृतेन तु कारयेत्सं च
धारावा नानिनीचानचोद्धितां आयुष्याणि च शांत्सर्थं ज स्वात्तत्रसमाहितः षड्भ्यः पितृभ्यस्तदनु श्राद्धदानसुपक्रमेत् ॥
अत्रसर्वेषु मिति ग्रहणात् त्ररूपरुतद्विकारे षपिनित्यं श्राद्धम् नानिख्यातुं पितृश्राद्धे कर्म किं नित्यमात्रैरदिमिशानातपो
कैश्च इयं च परसो धरानच्छालीयानां नियतान्येषां त्वनियता वक्तव्यं वाथ स्वगृह्योक्तमित्युक्तेः करणे त्वभ्युदयः य-
जाम्नातं स्वशाखायामित्युक्तेः आयुष्याणि आनीभद्रा इत्यादीनि षड्भ्य इति मात्रादित्रिकोपलक्षणमिति दृष्ट्वा चंद्रो-
दयः छंदोगानां षड्दिवसमन्येषां नचैदवस्त्वपित्याशाक्तैः समस्तमंतं कोकिलमतानुसारिणां मानुमानामहप्रमालामहा-
इति मात्रासहैव पातामहश्राद्धकरणान् तद्विषयमिदं षड्भ्य इति मात्ररस्तत्रैवोक्ताः गोरीपत्राशाचीमिथासावित्रीवि-

जयाजया देवसेनास्वधास्वाहामानरोलोकमातर इति सर्वविशेषणम् तेन चतुर्दशल्वं यदा षोडशोतिपाठस्तदा देवतांतरं चंद्रि
कायां चतुर्विंशतिभनेखन्याउक्ताः तिस्रः पूज्याः पितुः पक्षेतिस्त्र मातामहेतथा इत्येतामानरः प्रोक्ताः पितुर्मातुः स्वसाह
भी आस्माजीवने प्रत्यक्षपूजनम् मृतानां त्वक्षत्पुजेधितिहेमाद्रिः ब्राह्मण्याद्यास्तथासप्तदुर्गाक्षेत्रगणाधिपान् हस्त्यादी
पूजयित्वा तु पश्चान्नादीसुखाच्चपितृन् मातृपूर्यान्पितृन् पूज्यततो मातामहानपि मातामहोस्ततः केचिन्पुण्याभोज्यादि
जातयइति अत्र द्वादशदेवतस्य देशाचाराव्यवस्था ब्राह्मण्याद्याः ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकोमारीवैष्णवीतथा वाराही
चतुर्थेन्द्राणीचामुंडाः सप्तमातर इत्यपरोर्केउक्ताः अत्रचौलादीनां योगपद्येत्तत्रतोक्ताछंदोगपरिशिष्टे गणशः क्रियमा
णानां मातृभ्यः पूजनं सरूपत् सरुदेवभवेच्छाब्दमादौ नष्टथादिषु मातृभ्य इति षष्ठ्यर्थे चतुर्थी गणशः एकानेकपुत्रा
णांसंस्कारेषु क्रदिने एकदेशकालकर्त्रेक्यादित्यर्थः तथा असंख्यानिकर्माणि क्रियेरन्कर्मकारिभिः प्रतिप्रयोगेनैव सु
गनिरः सगणाधिपाः कर्मदृत्तायपि कुत्रश्चाब्दं कार्ये क्वचनेत्युक्तं तत्रैव आधाने होमयोश्चैवैश्वदेवतथैव च एतेषु प्रतिप्रयो
दर्शे च पूरणमासेतथैव च नवयज्ञे च यज्ञशावदत्वेवं मनीषिणः एकमेव भवेच्छाब्दमेतेषु नष्टथादृथक् एतेषु प्रतिप्रयो
गं नववर्तने किंत्वादी एतद्विनेसोमयागो दोषु प्रतिप्रयोगमाचर्तत एवश्चाब्दमित्यर्थः क्वचिदादायपि निषेधमाह स एव ना
ष्टकास्तभवेच्छाब्दं नश्चाब्देश्चाद्भिष्यते नसौष्यंतीजातकर्मप्रोथितागतकर्मस विवाहादिः कर्मगणोयउक्तो गर्भाधा
नंशश्रुमोयस्य चाने विवाहादाचेक्रमेवात्र कुर्याच्छाब्दनादौ कर्मणः कर्मणः स्यात् सौष्यं त्या आसन्न प्रसवायाः सौष्यं
तीमस्यस्येत्कक्तम् कर्मकाल्यापनोक्तस्य श्चाब्दस्य पाकप्राधान्यात्तस्य च जातश्चाब्देन दद्यात्पक्वान्नं ब्राह्मणे त्र्यपीतिनिषे

धानजानकर्मणिनादीश्राद्धमित्याशार्कः आपान्नेनवाकार्यमित्यपितेनेयोक्तम् गौडास्त आतकर्मण्येवनिषेधः पुत्रजन्मनि
मित्तं कृतकार्यमेव जन्मन्यथोपनयनेद्रुक्तेः नैमित्तिकमथोवक्ष्ये श्राद्धमभ्युदयात्मकम् पुत्रजन्मनि तत्कार्यजानकर्मसमं
नरेभिर्माकेडेयपुराणाच्चेत्याहुः हारलतायां श्राद्धविधेकेचैवम् एतेनजानकर्मणिकालांतरे श्राद्धनिषेधो न जन्मदिने रति
वाचस्यनियतंपरास्तम् अत्रनिषेककाले इतिवचनात् गर्भाधानेन निषेधः निषेककाले सोमेचसीमंतोन्नयने तथा श्रेयंपुं
सवने श्राद्धकर्मणिं विधेयैरुक्तमिति पारस्करः श्राधितैर्ति श्रेयैत्यशुहाजुपतिष्वने पुत्रदृष्ट्वा जपतीति विहितं कर्म विवाहादि
गर्भाधानान्तो यो शुहप्रवेशचतुर्थी कर्मादिकर्मसमूह उक्तः सूत्रकारेण तत्रापि प्रतिकर्मनंत्यर्थः अन्येपि हलाभियोगाद्द्वयो
पवादविषयास्तत्रैवज्ञेयाः अप्रचारान्नोच्यंते अत्रोधिकारिणोः विष्णुपुराणे जानस्यजानकर्मदिक्क्रियाकोडमशेषतः पिता
पुत्रस्य कुर्वति श्राद्धं वाभ्युदयात्मकं अत्रकेचित् जीवात्पुत्रः साग्नेरैव दृष्ट्वा श्राद्धेधिकारः ननु भिरग्नेः नजीवात्पुत्रकः कुर्वी
च्छ्राद्धमग्निमृतेहिजः येभ्यश्चपितादद्यात्तेभ्यः कुर्वति साग्निः कः पितामहैव्येवमेव कुर्वतीति साग्निः साग्निः कोपि
मकुर्वति जीवति प्रपितामहे इति चंद्रिकायां सूक्तं कुर्यात्साहुः भयोगपरिजतेष्वनाहिताग्निर्न कुर्वतीति दं व्याख्यातम्
नन् अनग्निः कोपि कुर्वति जन्मादौ दृष्टिकर्मणि येभ्यश्चपितादद्यात्ताने चोद्विश्वनर्पयेदिति हारीतोक्तः सोमं वं नु दृष्ट्वा श्राद्ध
भिन्नश्राद्धपरमित्युक्तं मदनरत्ने श्राद्धपदं विंडपितृयज्ञपरमिति श्रुत्वा चंद्रोदयः निर्णयामृते तु हारीतीयेनाग्निः कोनाहिनाग्नि
रभिमेतः पूर्ववचने तु साग्निः श्रौताग्निः स्मार्ताग्निश्चोच्यते तेनोभयाग्निहीनस्यनेत्ककम् तन्न पूर्वोक्तदिशा गतिसंभवेन
ग्निपदस्य स्मार्ताग्निपरत्वे मानाभावात् वस्य मापानित्या नित्यसंयोगनिरोधान् पितरो जनकस्येज्यायावद्गतमनाहितम् समा

हितव्रतः पश्चात्त्वान्यजेत पितामहान् इति एश्वीचंद्रोदये यमवचोविरोधाच्च अपवाकोपिसमावर्तने त्रस्रचरोस्वयमेवनांदीव्याहं कु
 र्योदित्यहुः अतः पूर्वमेव साधुवोपदेवोप्येवमाह यत्पुत्रं जीवसितुः पुत्रनामकर्मदोषाद्दिश्रान्दस् हारीणीये जन्मदो इत्यादि
 शब्देन नत्प्राप्तात्पि उदाहे पुत्रजनने पित्र्येष्ट्यांसौमिके मत्वे तीर्थेऽप्राप्त्या आयाते षडेते जीवतः पितुरिति मे च परिशिष्टे उ
 हे एव तस्योपसंहारात् एवंच त्रतु संस्कारादिपदंतदप्युदाहादिपरमे वेति तन्न उदाहृदपदस्य स्वविवाहपरत्वस्यापि संभ
 त् पुत्रविवाहपरत्वे मानाभावात् नामकर्मणि बालानां चूडाकर्मोदिके नथे त्यादिभिर्नित्य आहृत्स्यचौलाद्यंगत्यावगतौ नि
 नित्यसंयोगविरोधाच्च अतो जन्मादाविति सर्वसंस्कारसंग्रहः तथा कात्यायनः स्वपितृभ्यः पितादद्यात्कृतसंस्कारकर्मसक
 पिंडानोद्ग्रहनात्तेषां तस्याभावे तु न क्रमात् कृतानां चोलादि संस्कारेषु पितास्वपितृभ्यः पिंडान् आहृत् पिंडदोशहरश्वेषामिति द
 र्शनात् औद्ग्रहनादिवाहपर्यंतं दद्यात् विवाहश्च प्रथमः नांदी आहृत्पिताकुर्यादाद्येषाणि त्रये हेतुभः अत ऊर्ध्वं प्रकुरुष्विति स्वय
 मेव तु नांदिक्रमिति स्मृतैः तस्य पितुरभावे तक्रमात् असंस्कृतास्तसंस्कार्या भ्रातृभिः पूर्वसंस्कृतै रिति यः कर्तृक्रमः नैनक
 र्पणज्येष्ठभ्रात्रादिर्दद्यादिति चंद्रिकादयः हेमाद्रिस्ततस्य पितुरभ्रातृभ्यः पितृव्यमातुलादिः संस्कार्यास्ततश्च मातृस्कार्ये पि
 तृक्रमाद्दद्यान्तु स्वपितृभ्यश्च भिज्याचरत्वेण समावर्तनस्थापि विवाहप्राचीनस्तसंस्कारत्वात्तैवनांदी आहृत्कुर्यात् तदभ
 ये ज्येष्ठभ्रात्रादिभिः तदभावे स्वयमेव कुर्यात् उपनयने न कर्माधिकारस्वज्ञानत्वात् एवमाद्यविवाहेषु भीतिश्रद्धोदय
 चंद्रिकादयः मदनरत्नैव्येवम् यदा तु पितरिसन्यस्ते श्रोषिणे पतिने वाधर्मोर्थं तत्पुत्रमन्यः संस्कार्यान्तदा संस्कार्यपितुः पि
 त्रादिभ्यो दद्यात् पितरो जमकस्येज्यायाच द्रुतमगाहितं समाहितव्रतः पश्चात्त्वान्यजेत पितामहानिति एश्वीचंद्रोद

यमोक्तेः जीवसितृफस्यविशेषमाहकात्यायनः बद्धोनीर्षेचसन्धस्तेगानेचपतिनेसति येभ्यएवपिनादद्यात्तैभ्योदधात्व्वयंपस्य
तइति यच्चत्रकृचपरिशिष्टे जीवसितृफस्यसंस्कारेषुमातृमातामहयोः कुर्यात् तस्यांजीपत्यांमातामहस्येवेतितनच्छ-
स्तीयानमेवेतिदृक् स्मृतिनत्यादिशौडयंथेषुजीपन्मातृकःपितामहादिभ्योदद्धोदधात् जीवतमपिदद्याद्वाप्रेतायान्नोदके
द्विइति कात्यायनोक्तेः जीवेनस्मिन्कताः कुरुः पितामह्यासहैवतु तस्यांचैवतुजीवत्यांतस्याः श्वन्वेतिनिश्चयइतिहारी-
नोक्तेत्येकस्मत् तस्मिन्भर्तृरिदाक्षिणास्यास्तूर्वेक्तसपिंडीकरणादिविपयत्वात् जीवेतुयद्विपर्गाद्यस्तं वगंतुरित्यजेदि-
तियचनात्तद्वर्गस्यलोपएवेत्याहुः यतुचंद्रिकायांपारस्करः नियेककालेसोमेचसीमंतौन्मथनेतथा सौयंपुंसवनेश्राद्धः
कर्मोर्गद्विद्वचनदिति तत्रगर्भाधानादौकर्मोर्गं जानकमर्वादावुक्तं पुष्टिश्राद्धं पृथगेवविधिवदित्युक्तेः गौडनिबंधमा-
त्स्ये अन्वमाशेचसीमंतेषुत्रोत्पत्तिनिमित्तके पुंसवेचनियेकेचनववेशमत्रवेशने वेदव्रतजलादीनांप्रतिघायांतथैवचनी-
र्ययात्रारपोत्सर्गेद्विश्वाद्धंमर्कीर्तितम् अत्रभूतनिमित्तानां दृष्टित्वम् भाविनिमित्तानामंगत्वम् दृष्टिशब्दस्तुद्धर्मादिदेशा-
र्यइतिगौडाः अन्येतुनियेकादौकर्मोर्गद्विश्वाद्धयोः समुच्चयमाहुः नंदीश्राद्धसंज्ञानूभयानुगता अथैविकर्तव्यता दृ-
थीचंद्रोदयेदृद्धपराशरः मालत्याः शतपत्रावामहिक्राकुब्जयोस्त्रपि केतध्याः पाटलायावादेयामालानलोहिताः श्राद्धिमा-
लानियेपथस्यायमपवादः तथा कृपेपभूपणेस्त्रत्रसालंकारैस्तथानरैः कुंकुमाद्यनुष्ठितांगेर्भाव्यंनुत्राक्षणेः सह स्त्रियो-
पिसुस्तथाभूतागीननृत्सादिहर्षिताः हेमादौत्रक्षौडे कुशस्थानेचदूर्वास्तुर्मंगलस्याभिवृद्धये कुशापिपक्ष्यतेच्छंदो
गपरिशिष्टे ज्ञानरामंत्रिज्ञानविभ्रान्कमात्रुभयतस्तथा उभयनः देवैपिअत्रैव वैश्वदेवेद्वेदोविशोपित्रादीनामंकेकस्यद्वौद्वा

विविधशक्तिः विकेराद्वावित्यष्टौविधाः अत्रविप्रालाभोत्थियोपिभोज्याइत्याहाशांकेदृढवासिष्ठः मानुआद्वैतुविप्रणामत्वमे
 पूजयेदपि पतिपुत्रान्विताभव्यायोषितोष्टोकलोद्भवाः मानुत्रिकेचतस्वः मातामहीत्रिकेचेत्यथावितिहेमाद्रिः अत्रपिभ्ये
 प्राङ्मुख्याविभाः याद्येपिभ्येचसुरस्त्रंमंडलमितिजयंतः हेमाद्रौवाहोप विमानप्रदक्षिणाचर्नप्राङ्मुखानुपवेशयेत् छंदो
 गपरिशिष्टे गोत्रनामभिरामंभ्यपितृभ्योर्ध्वंप्रदापयेत् नात्रापसव्यकरणंनपितृभ्योर्ध्वंमिष्यते ज्येष्ठोत्तरकरान्युत्तरात्कराया
 मपवित्रफान् कलाध्वंसंप्रदातव्यंमैफैरुक्तस्यात्रदायते पित्रादेहोविश्रौतयोर्दक्षिणहस्तोसंज्येज्यप्रथमोपवेशितविप्रकरोप
 रितंत्रेणइयोरध्वंरदधादित्यर्थः बहुचकारिकायांतु दत्तार्थ्यादेकदेशः स्यादध्वंदानं प्रतिद्विजम् आद्यनिरपिमंत्रस्यप्रतिब्राह्म
 णमिष्यते प्रतिद्विजंरथकुर्वांनिर्वासाध्वानुमंत्रणामिरुक्तम् मधुमध्वितियस्तत्रत्रिजपिशितुमिच्छताम् गायत्र्यानंतरंस्तौ
 चंमधुमंत्रविवर्जितम् नचाशं सुजपेदत्रकदाचिसितृसूक्तम् तथा संपन्नमितृताः स्थपन्नस्थानेषुधियते सु
 संपन्नमित्येते शेषमन्नंनिवेदयेत् असख्योदकदानंचअर्घ्यदानवदिव्यते षष्ठेवनियतंकुर्यान्नचतुर्थ्याकदानचंद्रोदये
 माहो पठेच्छतुर्भिसूक्तंस्तिसूक्तंशक्तंतथा नादीसुत्वाभितृन्भक्त्यासांजलिभ्यसमाहृयेत् तथा शास्यन्नंदधिमृ
 क्तैवदराणियवांसया मिश्रीकृत्वांतुचतुरःपिंडान्श्रीफलसन्निभान् दद्यान्नादीसुरेष्वभ्यपितृभ्योविधिपूर्वकम् द्राः
 लकसूलाभियवांश्चविनियोजयेत् गान्येचदक्षिणार्थंतुदधादिप्रैपुसर्वश तत्रैवचतुर्विंशतमते होहोचाभ्युदयेपिंडावेके
 कस्मैविनिक्षिपेत् एकनाम्नापरंतूष्णींदधासिडान्रथरूपथक् षसिष्ठः प्राङ्मुखोदेवतीर्थेनपाङ्कलेपुत्रैषुच दत्तापि
 डान्कुर्वतिपिंडपात्रमधोसुरवम् नादीसुरेष्वभ्यःपितृभ्यःस्वाहेतिवापिंडदानमंत्रदनिद्यतिः अत्रपिंडाः कृताकृवाइत्कृत्म्

तत्रैवभाष्ये पिंडनिर्वपणं कुर्यात् न वा कुर्वाह्विचक्षणः हृदि आदे म हा वा हो कुलधर्मानवेक्ष्य तु छागलेयः अग्नौ करणमर्ध्यं वा
 वाहनं च वने जनम् पिंडं आदे प्रकुर्वीत पिंडं हीने निवर्तते तेनात्र भोजनस्येव प्रधानत्वाद्यदि विप्रस्यवभनंतदातस्येव पार्वणस्य-
 पुनराद्यतिरिति सिद्धम् अत्र सांक्रिये विशेषः प्रयोगपारिजाते संग्रहे श्रुत्वा यथा प्रथमं तिन हृदो सांक्रिये मा चरेत् न वध्या यदि
 वा कुर्यान्माहादेवो भिजायते नामगोत्रादि निषेधो व्यत्रे वनतु सापिंडं कश्चादे इति स एव अत्रायं क्रमः नां दी आदे देवे स्याः क्रियता
 भिनिदो युगपन्मिंश्रुतं यो निति प्राभ्यां युगपदुक्ते प्राभुवां भवंतौ प्राभुवाच इति वैश्वदेवत्वं चिन्त्ये च द्विवचनं तेन विप्र ह्ये प्रयोगं कु-
 र्यात् आहितान्निस्क हेमाद्रौ त्राहो यो गेनु विद्यमानेपि हृदो पिंडान्निर्वपेत् पतंति पितरस्तस्य नरकस्य च पच्यन्ते बहून् च परिशि-
 ष्टे ह्ये देवो पवित्रे पवित्राणि च त्वारिशान् लोदे वीत्यनुमंत्रिना स यवानावपति यवोसिसोमदैवत्यो गोसु गे देवनिर्मितः प्रलवद्भिः प्र-
 नाः पुष्ट्या नां दी सुखान् पितृनिमान् लोका न्याणया हिनः स्वाहेति स्वाहार्था इति पृच्छति विश्वे देवा इदं बोध्यं नां दी सुखाः पितर इ-
 तियथालिंगमर्ध्यं दानं गंधादि दानं हृदिः पाणो हो भोग्नये कव्यवाहनाय स्वाहा सोमाय पितृमते स्वाहेत्यती देवा अचतुन इत्यंशु-
 ष्टं ग्रहणं पातमानीः शचमीरेरप्रतिरथ च आवयेन्मधुवा वाक् च स्थाने उपयास्ते गायतेति पंचमधुमतीः श्रावयेत् क्षन्मभीमदंते-
 ति च यथं भुंक्तु शोपेणैकस्य ह्ये हो पिंडो दद्यादिति चंद्रिकायां दृश्यसिद्धः तृक्षिप्रयेतु संपन्नं देवेरु चितमित्यपि दधिकर्क-
 धुभिश्चाश्वपिंडाः कार्या यथाक्रमम् काल्यायनः त्यमूषुवाजिनमिति विप्रान्श्च विसर्जयेत् नां दी सुरवाः पितरः प्रीयंतामि-
 त्सस्यस्य स्थाने सथां वाचयिष्य इत्यस्य स्थाने नां दी सुरवान् पितृनुवाच धिष्ये इति न स्वधां प्रयुजोति अत्र साग्नि रनग्नि-
 वीदे वैश्वदेवं कुर्यात् आदौ हृदोऽष्टमे तानि मध्ये आदेः सुपार्वणे एको हृदि स्थे नि दत्तेषु वैश्वदेवो विधियत इत्याशा के शांखाय

नपतिशिष्टान् हेमाद्रौतुशेषमन्मनुज्ञाव्यवेश्वदेवक्रियांततः श्राद्धान्दिश्राद्धशेषणवैश्वदेवंसमाचरोदिति चतुर्विंशतिमता
न्नादीश्राद्धेव्यंतेवैश्वदेवउक्तः बहूचानामपिदृत्यालोचनान्थेवपूर्वेक्तंतुयेपांपारिशिष्टतद्विषयमन्यविषयंवाजियम् अ-
त्रश्राद्धंगतर्पणनेरुक्तं प्राक् इतिश्रीजगद्गुरुनारायणभट्टात्मजराभरुष्णभट्टभट्टकमलाकरभट्टरुतेनिर्णयसिंधो
इतिश्राद्धम् अथजीवसितृकश्राद्धं तत्रानेकेपस्मादृश्यंते जीवंतंपितरंभोजयित्वापरयोःश्राद्धं कुर्यादित्येकः होमांतमे
वकुर्यादित्यन्यः होमांतःपितृयज्ञःस्याज्जीवंपितरिजानतः पितरंभोजयित्वावापिंडान्निष्टणुयात्परावितियज्ञशाश्वी-
क्तेः यदिजीवसितानैदद्यादाहोमारुक्त्वाविरमेदित्यापस्तंबोक्तेश्च जीवतांपिंडानग्नौहुत्वापरंभ्योदेयमित्यपरः जुहुया
ज्जीवेष्यइत्याश्वलायनोक्तेः जीवनाभजीवतांचपिंडदानमितीतरः जीवतामजीवतांवादेयमेवेतिहिरण्यकेतुरितिनि
गमात् तस्माज्जीवसितृकुर्याद्वाभ्यामेवनसंशयइतिभविष्योक्तेर्होभ्यामेवेत्यन्यः एतेपक्षाःकलौनिषिद्धाः प्रत्यक्षमन्वे
नंश्राद्धेनिषिद्धंमसुरब्रवीत् पिंडनिर्वपणंचापिमहापातकसंभितमितिष्टथ्वीचंद्रोदयेभविष्योक्तेः चंद्रिकाव्येवम् तस्मा
सितरिजीवतिश्राद्धानारंभएवेत्येकःपक्षः सपितुःपितृकृत्येषुअधिकारोनिविद्यतइतिस्मृत्यायनोक्तेः जीवंपितरिर्वेपु-
त्रःश्राद्धकालंविचर्जयेदितिहारीतोक्तेश्च पितुःपित्रादिभ्योद्दद्यादिति सिद्धांतः प्रियमाणेलुपितरिपूर्वेषामेवनिर्वपे-
दितिमनूक्तेः पितुःपितृभ्योत्राद्दद्यात्सपितेस्यपराश्रुतिरिति कात्यायनोक्तेश्च अयंबहुसंमतःपक्षः अन्येशारवाभेदेन
ज्ञेयाः एवंजीवन्मातामहेनाप्यूहेनकार्यं मातामहानामय्येवंश्राद्धं कुर्याद्विचक्षणः मंत्रोहेनयथान्यायंशेषाणांमंत्रव
र्जितमिति विष्णुक्तेः एवमात्रादिकस्यापितथाभातामहादिके इतिष्टथ्वीचंद्रोदयेग्निपुराणाच्चपितरिजीवतितुस्वमान

रिमृतायामपि पितुरेवमातृमातामहयोः कुर्यात् येभ्य एवपितादद्यादिति पितामहचरणाः मदनरत्नेषु
 जीवसिना स्वमातामहयोर्दद्यादित्युक्तम् कालादर्शव्यवम् मृत्युपितरि जीवन्मातृकः पितामह्यादिभ्यो ह्यदो दद्यादिति स्मृ
 तिनत्वादिगोडग्रंथाः दाक्षिणात्यास्त्रपितृवर्गमातृवर्गतिथामातामहस्य च जीवेषु यदिवर्गाद्यस्तवर्गेषु परित्यजेदिति वच
 नान्नहर्गत्याग एवेत्याहुः एवंपतितसन्स्यस्तपितृकादेरपि ह्येयम् ह्यदोतीर्थे च सन्स्यस्तते च पतिते सति येभ्य एवपितादद्या
 तेष्यो दद्यात्त्वयंस्त इति षड्विंशन्मतात् सन्स्यस्ते जीवतीत्यर्थः मृत्युसन्स्यस्तदाद्येव देयम् मृत्युपितर्येभ्य एवैनिगोडाः
 काल्यायनोपि ब्राह्मणादिहतेनानि पतितेसंगवर्जिते न्युक्तमाच्चमृतदेयं येभ्य एव ददात्यसौ अयं च सन्स्यस्तपित्रादेर
 पिशेषात्सर्वभ्रातृभिरः एतन्त्रिदंडिपरं एकादशाहपार्वणवर्गविकाद्यपितस्येव अहन्येकादशे प्राप्ते पार्वणेषु विधीयते
 इत्युक्त्वा त्रिदंडग्रहणादेपप्रतत्वेनैकजायते इत्युक्तशानसाविशेषोक्तेः ब्राह्मणादिहते इत्यादिनिषेधस्त्वेकदंडादिपरः अतः
 परमहंसानां वार्धिकादिकमपि न कार्यमिति शूलपाणिश्राद्धतत्त्वाद्योगोडग्रंथाः इदमेवपुन्युक्तम् यत्तु हेमाद्रिकोऽन्यः
 दर्शयति अहं गथाश्राद्धं चापरपशिकम् न जीवसितृकः कुर्यात्तिले सत्पणमेव चेति तस्म्यस्तपित्राद्यतिरिक्तविषयम्
 मेनायणीयपरिशिष्टे उद्वाह्ये पुत्रजननेपित्र्ये ह्यसौमिके मखे तीर्थे ब्राह्मणआयने षडने जीवतः पितुः तत्रैव महान-
 दीपुसर्वास्मृतीर्थेषु च गथामृते जीवसितापिकुर्यात्तत्रैवपार्वणधर्मवत् गथामृते इति मातृव्यतिरिक्तविषयम् अन्वष्ट
 क्यं गथाप्राप्तौ सत्याय चमृते हनि मातुः श्राद्धं कृतः कुर्यात्सिनर्यपि च जीवतीति तत्रैवोक्तेः गथाप्राप्तौ प्रासंगिक्या गथा-
 प्रसंगतो गत्वा मातुः श्राद्धं समाचरेदिति वचनात् तेन मृतमातृको गथायां तत्पार्वणमात्रं कुर्यात् तज्जीवने तु तीर्थे श्राद्धम-

पिनेति का लादर्शस्मृतिदर्पणादयः अन्येतुगत्वात्थाद्भूनेति निषेधार्थः सामान्यतः प्रासंगिकार्थत्वात् अत्रैवं त्रयैव गवायायाभित्याहुः
 दातुपितुः प्रतिनिधित्वेन गवायायाति तदा यजमानस्य पितृपितामहप्रपितामहा इत्येवंथाद्भूतत्रस्वमातुः पितृपत्नीत्वेने कोटिदृ-
 कृत्वाभावत्वेन पुनः पार्वणकुर्व्यादिति त्रिस्थलीसैतो तच्च फल्गुशिष्यु पदा क्षथ्यच देषे चेतिकेचित् आद्याने एषे सन्त्ये मध्य
 माने इत्यपरे संकोचे हेत्वभावात् तत्रत्य सर्वथाद्भूनिमातुः कार्याणानित्युक्तं प्रतिभाति यत्तुमदनपारिजाते नजीचसितृकः कु
 र्याच्छ्रद्धमग्निमृतेऽङ्गः येष्वय एव पिता दद्यात्तेभ्यः कुर्वन्ति साग्नि कर्त्तिकमन्तूक्तेः साग्नेरेव जीवसितृकस्य तीर्यादित्याद्भू
 मुक्तम् साग्नेरपि मैत्रीयणीयशास्वीयस्यैव नान्येषां षडेते जीवतः पितुरिति तत्स रिशिष्ये एवोक्तेरिति रत्वावलीदिवोदासा
 द्याः तदयुक्तं सौमंतपिंडापितृयज्ञविषयम् सन्त्यस्तपिवाद्यतिरिक्तविषयं वेति दृष्ट्वा चंद्रोदयोक्तेः दृष्टौतीर्थे चित्यादेः
 धारण्येनास्थापितथात्वाच्च तथा निरग्नेरपि नादीत्याद्भूमुक्तं प्राक् एवं पितामहजीवने पिशेयम् विशेषः पितृकृत्तनजीवसि
 तृकनिर्णयितेयः अथ पितामहजीवति मृते च पितरियद्यद्यपि पितामहो वा तच्छ्राद्धं सुंजीतेत्यत्र वीभन्तुरिति मनुना जीवतः पि
 तांमहस्य षो ज नमुक्तम् तथापि प्रत्यक्षा च नस्य पूर्वनिषिद्धत्वासिनामहं विहाय पितृप्रपितामहश्च प्रपितामहश्चोदेयं पिता-
 यस्तु वक्तः स्यान्जीवे चापि पितामहः पितुः सनामसंकीर्त्यकीर्तयेत्यपितामहमिति मन्तूक्तेः अयमेव सर्वसंमतः पक्षः यत्तु
 दोगपरिशिष्टे पितामहे धियमगोपितुः प्रेतस्य निर्वपेत् पितृत्सस्य च तस्य जीवे चैत्यपितामह इति एकपुरुषं द्विपुरुषं वा पा
 र्वाणामाह तत्तीर्थपितृयज्ञपरं दृष्टौ पूर्वोक्तमेव एवं पूर्वयोर्मुनयोः प्रपितामहे जीवति पितृमात्रे मृते परयो जीवितोश्च दृष्टप्रपि
 तामहादिभ्यो ज्ञेयम् जीवतं मानि दद्याद्वा प्रेतायान्नोदकोद्वज इति कात्यायनोक्तेश्च एतत्सर्वमनसि कृत्याह हेमाद्रो विष्णुः पित

भाष्येतुमासिकथाद्जीवसिन्नादिनाक्कमसुतपित्रादिनाक्कार्यमेवेत्ककम् मदनरत्नेकजुः अष्टकादिषुसंक्रान्तीमन्वादिषुपुगादि
 पु चंद्रसूर्यग्रहेपानेस्तेच्छयापूज्ययोगतः जीवसिन्तनेचकुर्याच्छ्राद्धंकास्यंतथास्विलम् अन्व्येविशेषाः श्रीपितृकृतजीवसिपृकानि
 र्णयेभद्रकृतत्रिस्थलीसेनोचज्ञेयाः इतिश्रीमद्भद्रकमलाकरकृतेनिर्णयसिधौजीवसिपृकादिश्राद्धम् अथविभक्ताविभक्तनिर्ण
 यः शश्वीचंद्रोद्रेमशनिः बहवः स्फुर्यदुपुत्राः पितुरेकत्रयासिनः सर्वपांतुमंतंरुत्वाज्यैश्चैनेवतुयत्कतम् इत्येणचविभक्ते
 नसर्वैरुक्तंभवेत् ज्येष्ठस्यकर्तृत्वेपिसर्वेफलभागिनइत्यर्थः तेनयेत्रहसचर्यादिभियमास्तेफलि संस्कारत्वानुसर्वैःकार्योः
 एवंसंस्मृष्टिनामपितुस्यत्वान् मिताक्षरायांनारदः श्वातूणामविभक्तानामेकोधर्मः प्रवर्तते विभागेसतिधर्मोपिभवेत्तेषांशु-
 थक्प्रथक् बहस्पतिरपि एकपाकेनचसतांपितृदेवद्भिर्भक्तानांतदेवस्यात्पृष्टेगृहे अत्रयद्यप्यवि
 षत्र्यवणात् ब्रह्मयज्ञसंख्यादिष्वविभक्तानांशुथक्निषेधः प्रामोतितथापिद्रव्यसाध्यश्राद्धवैश्वदेवादिष्वेवसः द्रव्य-
 स्थानेकस्वाभिकर्त्तृनेकस्यव्ययेनधिकारात् यानितुद्रव्यासाध्यानिर्मज्जपोपवाससंध्याब्रह्मयज्ञपारायणादीनिनित्यनेभिति
 कृत्वास्मानिनेषुष्यपेर्वाधिकारः इत्यव्ययाभावेतुमस्यनपेक्षणात् इत्येणवाविभक्तेनेत्यस्याविषयत्वान् इत्यगव्येकपाकानां
 ब्रह्मयज्ञोद्भिर्जातिनाम् अग्निहोत्रंस्मरार्त्तचसंध्यानित्यंभवेत्तथेतिप्रयोगपरिजातेआश्वलायनस्मृतेश्च अग्निहोत्रश
 साध्यश्रौतस्मार्तनित्यकर्मपरः तेषव्यन्यानुमत्येवाधिकारेणव्यायसास्यान् पितृश्राद्धादिषुतुस्यफलेषुनित्येषुमतिंविना-
 व्येकस्याधिकारः एकोपिस्थापरेकुर्याद्दानाध्ययनविष्णुम् आपत्कालेकुटुंबार्थेधर्मार्थेचविशेषतइतिवचनात् धर्मार्थेच
 ष्यकर्त्तव्येपितृश्राद्धारावितिशानेश्वरः केचित्त्वविभक्तानामपिष्यस्याकत्वेदेशांतरेचदार्शिकाब्दिकयोः ष्यकृत्वमाहुः

भ्रान्तानामविभक्तानां पृथग्भाषाकोभवेद्यदि वैश्वदेवादिकं श्राद्धं कुर्युस्ते वै पृथक् पृथगिति हारीतोक्तेः अविभक्तेन पुत्रेण पितृभेधो
 मृताहपि देशान्तरे पृथक् कार्योद्देशं श्राद्धं तथैव चो नियमोक्तेः श्वेतितत्र मूलं चित्यत इत्यर्थः पंचमहायज्ञमध्ये देवभूतपितृभ्यः
 यज्ञानन्यानुमत्याज्येष्वेव कुर्यात् होमाद्यदानरहितेन भोक्तव्यं कदाचन अविभक्तेषु संसृष्टेषु केनापि कृतं कृतमिति व्यासो
 नेः यद्यनुज्येष्वेना कृतं वैश्वदेवेन सिद्ध्येत्तेन तूष्णीमग्नौ किंचित्स्मिन्साभोक्तव्यम् यस्य ल्येपामग्रतोन्नं सिद्ध्येत्स निसुक्त
 मग्नौ कृत्वाग्रं ब्राह्मणाय दत्त्वा पुंजीतेत्यविभक्ताधिकारे पृथ्वीचंद्रोदये गोभिलोक्तेः आश्वलायनस्मृत्या कृत्वा पृथक् पृथक्
 देकत्वे पृथक्त्वाद् वसतामेकपात्रेण विभक्तानामपि प्रभुः एकस्तच्चतुरोयज्ञान् कुर्याद्वाग्यज्ञपूर्वकान् अविभक्ताविभक्ता-
 वापृथक्याकाङ्क्षितयः कुर्युः पृथक् पृथक् यज्ञान् भोजनात्प्राग्दिने दिनइति ब्रह्मयज्ञसंख्यास्नानतर्पणादितृक्तहेतोः पृथ
 गेव देवपूजातृक्त्वन इत्यादेकत्र पृथग्वा दर्शग्रहणश्राद्धादित्वेकस्यैव तीर्थश्राद्धघातियुगपत्सर्वेषामविभक्तानां प्रासावे
 कस्यैव भेदेन प्राप्नोभित्तं गयाश्राद्धे व्येवम् एष्टव्या बहवः पुत्राशीलवंतो युषान्विताः तेषां तु समवेतानां यद्येकोपि ग-
 यां व्रजेत् तारितास्मोचयन्तेन स्यान्ति परमांगतिमिति हेमाद्रौ कोभोक्तेः काम्येपि दानहोमादावन्यानुमत्येवाधिकारः द्रव्य
 साध्यनपादोतां विनापि अपराकेपैवीनसिः विभक्तेस्तृप्यं प्रति संवत्सरादिकम् एकैनाविभक्तेषु कृतैस्सर्वैस्तत्कृतम्
 सांपत्सारासूर्योणिमासिकान्येकैव तदा हलपुहारीतः सपिंडीकरणानि यानि श्राद्धानि षोडश पृथङ्नेवस्ततोः कुर्युः पृथ
 क् इद्व्याध्रपि क्वचित् सपिंडनं मासिकोपलक्षणम् अर्वाक्सवत्सराज्ये षः श्राद्धं कुर्यात्समेस तु ऊर्ध्वसापिंडीकरणान् सर्वैकु
 र्युः पृथक् पृथगिति व्यासोक्तेः उंशनाः नवश्राद्धसपिंडत्वं श्राद्धान्यपि षोडश एकैनेव तु कार्योणि सांविभक्तथनेषपि म-

याचयोदशीश्राद्धं विभक्तानामपि पृथगित्युक्तं प्राक् यत्तु हृदयसिद्धः मासिकं च दृषोत्सर्गसिद्धिं करणं तथा ज्येष्ठेनेप
 कर्तव्यमाद्धिकं प्रथमं तथेति न निर्मूलम् बह्वचपरिशिष्टेन वश्राद्धं सहृदयः अथतीर्थश्राद्धं तत्र यद्यव्यस्मसि तां महक-
 तत्रिस्थलीसेतुरेवजागर्तितथाभिर्द्विबुध्ब्यते तत्रयात्रायां सहाग्निर्वीसपत्नीको गच्छेतीर्था निसंपत्तः प्रायश्चिनीव्रजे-
 तीर्थपत्नीविरहितोपि वा यज्ञेष्वनधिकारी वा यश्च वामंत्रसाधक इति कौर्मो दिवचनात्साग्नेः सपत्नीकस्यैवाधिकारः
 भारते ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रो वाराजसत्तम नवियोनिं व्रजं त्येते स्नानार्थे यहाहनः स्नादे विधवा धर्मेषु स्नाने
 दानतीर्थयात्रां विष्णुनामग्रहमुहुः एतत्पुत्राद्यनुमत्यैव सधवायाः पत्यासहैवेति प्रायुक्तं काशीखंडे मालुः पितुः क्षेमु-
 मनास्तथास्थिकृतस्तकुर्यात्त्वलुतीर्थयात्रां तद्विधिः स्नादे तीर्थयात्रां चिकीर्षुः प्राग्विधायोपोषणं गृहे गणेशं च पितृन्
 विप्रान् रसाधून् शक्त्या प्रपूज्यं च कृतपारणकोत्तृश्लो गच्छेन्नियमं धकुजः आगत्याभ्यर्च्य च पितृन् यथोक्तफलभागभवेत्
 उपयासासाद् मुंडनं च कार्यं प्रयागे नीर्थात्रायार्थं पितृभानू वियोगतः कृत्वा नां चपनं कुर्याद्दृथान विकचो भवेदिति विष्
 णुः प्रायश्चित्ताथयात्रायां गंग्यां चेतदित्येके केचित्पुद्गमादौ भारते केशशमशुभ्रवादीनां चपनं च शास्यते अतो न कार्यं चपनं गया
 श्राद्धार्थेनासदा ये भारते स्मिन् च कर्मसराः संधार्य केशानतिभक्तिभाविताः ऋणसुथार्थं पितृतीर्थभागनास्तोषामृगं संस्त
 यमेव्यतिभ्रमामिति निषेधात् गयायात्रां चपनं न कार्यमित्याहुः वस्तुतस्तु गयाधिकरणकस्यैवायं निषेधः न तु यात्रांगस्य आ
 श्राद्धं नैत्युक्तेः विशालं विरजंगयामित्यनेनैकवाक्यत्वाच्च श्राद्धं न षड् न व द्वादशदो वतं वा एतेन कार्यं गच्छेद्देशांतरं यस्तु श्राद्धं
 कुर्यात्समापि पितृविष्णुपुसाणान् यात्रांगं च द्द्विआश्रितेभ्यश्च श्राद्धं च पारणादिन एव उपोष्य रजनीमेनां प्रातः श्राद्धं विधाय च ग-

पेशं त्राह्यणान्नत्वापुच्छामस्थितवान्स्वथारिति स्कांदहिं गात गौडनिचं धेगोतमः तीर्थयात्रासमारंभे तीर्थयात्रागमेपि
 च वृद्धिश्चाङ्गुर्कुर्वन् बहूसाफिः समन्विनम् वृद्धिपदं न्दृमाथैश्चाद्धोत्तरं यात्रासंकल्प इति भट्टाः वायवीये उच्यन्तस्का
 गयागंतुश्चाद्धकृत्वा विधानतः विधायकार्यदीवेषं ग्रामं कृत्वा प्रदक्षिणम् ततो ग्रामांतरं गत्वा श्राद्धशेषस्य भोजनम् घृत
 सभोजनं च कोशामध्ये श्राद्धोत्तरं कोशगमनमिषे धात् ततः प्रतिदिनं गच्छेत् प्रतिग्रहविजितः गयायामेवेतन्नान्य
 त्रेति क्वेचित् हेमाद्रिस्त गम्यायां श्राद्धदिन एव प्रस्थानं तीर्थान्तरे तु श्राद्धोत्तरदिन इत्याह प्रभासरकंडे यच्चान्यं कारये
 च्छज्यातीर्थयात्रान्तरे श्वरः स्वकीयद्रव्ययानाभ्यां नस्पृण्यं चतुर्युगम् यात्रामध्ये आशौचे रजसि वा शकृद्भिर्पर्यंतं स्थि
 त्वा तदने गच्छेत् मार्गविषम्ये खदोषः यात्रामध्ये तीर्थान्तरं प्राप्नोति श्राद्धादिकार्यमेव वाणिज्याद्यर्थं गतेन तु मुंडनोपवा
 सादिनकार्यमिति मया गंगेसैतौ भट्टाः वस्तुतस्तु तत्रापि मुंडनोपवासश्चाद्धादिकार्यम् अर्धतीर्थफलं तस्य यः प्रसंगेन गच्छ
 तीति त्राहोक्तेः स्कांदे द्विर्भोजनं तृतीयां शंहरं तीर्थफलस्य च वाणिज्यं स्त्रीस्तथा भागान् हं निसर्वं प्रतिग्रहः यानं धर्मच
 तुर्थां शं छत्रोपानहमेव चैत्स्वत्तरार्थपाठानरम् अत्र नदीशुविशेषः मार्गंतरानदीप्राप्तौ स्नानादिपरपारतः अर्वांगे च सर
 स्वया एष मार्गतो विधिः यत्तु पितृनुतर्पथित्वा तु नदीस्तरतियोनः तस्या स्तृक्पानकामास्ते भवन्ति भृशदुःखिता इति तु
 लारस्वतीपरम् शंखः तीर्थं प्राप्यानुषंगेण स्नानं तीर्थे समाचरेत् स्नानं फलमाभोति तीर्थयात्रा कृतं न तु स एव न स्वर्ग
 तीमतिक्रामेदन च सिच्यतीर्थं प्राप्नोतु प्रभासरकंडे यानानि तु परिस्रज्यभाष्यं पादचरैर्नरैः लुभित्वा लोहनी तत्र कृत्वा कार्य
 रिक्ता कृतम् कृत्स्नेति गृहानिर्गमसमये करणे इदं प्रथमं चालयेत् तीर्थं प्रणयेत् न जलं शकृन्नि अवगात्वनतः स्नायाद्यथावन्मं-

त्रयोगतः मंत्रं च आस्रवंदे नमोस्तु देवदेवाय शिनि फंठाघदंदिने रुद्राय चापहस्ताय च क्रिणे वैधसे नमः सरस्वती च सा
 विधीचेदमातागरीय सी सान्निधात्री अपल्वत्रतीर्थे पापप्रणाशिनीति मंत्रवत्स्नानं च वपनोत्तरं कार्यम् पूर्वमावाहनं तीर्थे सुंडनं द
 नंतरम् ततः स्थानादिकं कुर्यात्सन्धाः सभा चरिदित्कनैः यत्तुं गत्यात्स्नानं प्रकृवीर्तवपनं दनं तरमिति तस्यु शलस्नानपर
 म् काशीखंडे तीर्थेषवासः कर्तव्यः शिरसो सुंडनं तथा उपवासं चैवोक्तम् यदन्हीतीर्थं प्राप्तिः स्थानदन्हः पूर्वचासरे उप
 वासः प्रकृतव्यः योमोन्दि आन्ध्रदोभवेन् अत्र उपवासं ततः कुर्यात्तस्मिन् हनि क्वत्रत इति प्राप्तिदिने धूपवासां कौर्विकल्पः मुं
 दने तु स्त्रांदेवलो सुंडनं चोपवासं सर्वतीर्थेष्वर्घ्यविधिः वर्जयित्वा कुरुक्षेत्रं विशालं विरजंगणं विस्त्रं लोणारप्रसिद्धमहाती
 र्थपरः सर्वतीर्थशब्दः अत्रावशेषः स्मृत्यनरे ऊर्ध्वमब्द्यादुमासोनासुनस्तीर्थेष्वेद्यदि सुंडनं चोपवासं च न तोपलेन कार
 येत् तदा तद्दणं शास्त्रं भाष्यं चिन्मृतैर्द्विजैर्निवापाठः प्रयागे प्रतिपाचंतु योजनत्रय इत्यने क्षीरं कृत्वा तु विधिवन्नतः स्वायात्
 सिनासिते तथा च सहस्पातः क्षीरं नैर्भितिकं कार्यं निषेधे सत्यापि भ्रवम् पिबादि मृत्तिदीप्तास्तु प्रायश्चित्ते धनीर्थके अपराके
 स्नादे उदकं सुखः भ्रातृमुखो वा वपनं कारयेत्कधीः केशश्मशु लोमनखास्तु दकं संस्थानि वापयेत् इदं प्रयागे सधवानामपि
 समूलं भवतीति मंदाः युक्तं सर्वान्केशान् सुइत्य छेदयेदं गुलहृयम् एवमेव हि नारीणां चास्यते वपनं क्रियेति तच्चाकृतं पूजा
 नां भस्मपीभितिकेचित् तत्त्वतु नैर्भितिकत्वात्पिबादि मृत्तवित्कार्यमेवेति तदापि प्रयागे नित्यं नान्यत्र तच्च यतिभिस्तीर्थे पिक्तु
 संधिष्वेव कार्यं नान्यदा कक्षोपस्थधिवाचर्जं मृतु संधिषु वापयेदिति स्मृतेः इदं जीवसि नृक्रेणापि तीर्थे कार्यम् न च सुंडनं
 पिंडस्थानं वेति दक्षवचनेन निषेधः विनातीर्थे विनायज्ञं मालापि चोर्ध्वीति विना यो वापयति लोमानि सपुत्रः पिनु घातक इति स्मृ

त्यातत्संकोचात् नदाप्ययोगप्रतियात्रमन्यतीर्थे आद्यात्रायामेवेति शिष्टाः ततः स्नानम् परार्थेतुमाकेड्यपुराणे मानरेपित-
रंजायां पत्नारं सुहृद्गुरुं यमुद्दिश्य निमज्जेत अष्टमांशलमेततः पेठानसिः प्रतिकृतिं कुशमयीतीर्थवारिणिमज्जेत् म-
ज्जेत् च यमुद्दिश्य सोष्टभागफलमेत् ततस्तर्पणश्राद्धे पृथ्वीचंद्रोदये त्रस्रदेवीपुराणकाशीखंडादिसु अकाले व्यथवाका-
लेतीर्थे श्राद्धं च तर्पणम् अविलंबेन कर्तव्यं नैव विभ्रंसमाचरेत् मात्स्ये पितृणां चैव तर्पणभित्तियुर्गपादः तत्र देवताः महा-
लयनिर्णये प्रागुक्ताः शंखदेवलौ तीर्थद्रव्योपपत्तौ च न कालमवधारयेत् पान्च ब्राह्मणं प्रायसद्यः श्राद्धं समाचरेत् हाशी
तः दिवा वायदिवारात्रौ शुक्लो बोपोषितोपि वा न काल नियमस्तत्र गंगां प्रायसरिदाम् भारते शुक्लो वा व्यथवाशुकोरा-
त्रौ वायदिवदिवा पर्वकाले व्यथवाकाले शंखिर्वा व्यथवाशुक्विः यदेवदृश्यते तत्र नदी च त्रिपथाप्रिय प्रमाणं दर्शनं तस्मा-
न्न कालस्तत्र कारणं आशौचेपि कार्यम् विवाहदुर्गमेषु यात्रायां तीर्थकर्मणि न तत्र सूतकंतदृक्कर्मयजादिकारयेदिति
पेठानसिस्मृतौ नदानीमकरणेत्वा शौचाने एव कुर्यात् प्रभासरं डे न चारं न च नक्षत्रं न कालस्तत्र कारणम् यदेवदृश्य-
ते तीर्थं तदा पर्वसहस्रकम् मलमासोपिकार्यं नित्येने भित्तिके कुर्यात्प्रयतः सन्मलिसुत्वे तीर्थे श्राद्धं गज छायामेत आद्धं
तथैव चेति बृहस्पतिस्मृतौः एतच्चाशौचे कृत भोजनस्य रात्रौ वा स्नानश्राद्धादिक माफसिक तीर्थे प्राप्तावा महमश्राद्धं वि-
षयं ग्रहणादिवत् न तु बुद्धिपूर्वमाशौचादौ तीर्थप्राप्तिः कार्या मलमासे तु मासद्वये तीर्थे श्राद्धं कार्यमिति चंद्रिकायात् ५
वीपुराणे श्राद्धं च तत्र कर्तव्यमर्घ्यावाहनवर्जितम् हेमाद्रौ अर्घ्यमावाहनं चैव हिजांगुष्ठनिवेशनम् तु धिप्रश्नं च वि-
किरं तीर्थश्राद्धे विभ्रंजेत् भविष्ये आवाहनं विस्तृष्टिश्च तत्र तेषां निवर्धते आवाहनं न तीर्थे स्थान्नार्घ्यदानं तथा भवे-

न् आहूताः पितरस्तीर्थैरुतार्घ्याः संतिवैयतः अग्नौ करणं च नेतिरत्वा च त्यास् अत्र षट् देवैश्चैः पिमात्रादीनां पिंडमात्रं
 देयम् हविः शेषं नतो मुष्टि या दार्थैकैकमाहतः क्रमशः पितृपत्नीनां पिंडनिर्वपणं च रोदागतीर्थोपक्रमेदेव लोके रिति दृष्ट्वा च
 ब्रुः ततः सामान्यपिंडं दद्यात् ततः पिंडसु पादाग्रहविषः संस्कृतस्य च शान्तिवर्गस्य सर्वस्य सामान्यं पिंडं मुस्तृजेदिति तेनैवो
 क्तैः पात्रे तीर्थैश्चार्द्धप्रकुर्वीत पक्षान्नेन विशेषतः आमाम्नेन हिरण्येन कंदमूलफलैरपि पिंडं द्रव्याणि देवीपुराणे हेमाद्रौ
 ब्राह्मे च सजुभिः पिंडदानं चरुसंयौघैः पायसेन वा कर्तव्यमृषिभिः शौक्तं पिण्याकेन गुडेन वा पिंडानां तीर्थप्रक्षेप एव ना
 न्याप्रतिपत्तिरिक्तं प्राक् एतच्च विधयथापुत्रयाकार्येन सपुत्रये त्कं प्राक् सपुत्रयानकर्तव्यं सतुः आर्द्धं कदाचने गिस्मृ
 तेष्व अनुपनीतेनापिकार्यम् एतच्चानुपनीतोपिकुर्यात्सर्षेणुपर्वस्तिपात्रे तीर्थैश्च आर्द्धसुपक्रमयोक्तैः एतज्जीवसिनृकेणा
 पिकार्यमिक्तं प्राक् यमिनागुनप्रार्थम् नकुर्यात्तूतकं भिक्षुः आर्द्धं पिंडोदकक्रियाम् त्यकं सन्यासयोगेन ग्रहधर्मादिकं
 व्रतं गोत्रादिचरणं सर्वं पितृभ्रातृकुलंधनमिति स्मृतेः गयायां तूत्तं वायवीये दंडप्रदर्शयिः दक्षुर्गयांगत्वानपिंडदः दं
 डं स्पृष्ट्वा विष्णुपदे पितृभिः सहसुच्यते गयायां मुंडं दृष्टे च दूषे दूषे च तथा दंडं प्रदर्शयन् भिक्षुः पितृभिः सहसुच्यते कल
 रले प्रभासस्यं दे तीर्थे चित्प्रतिगृणहति ब्राह्मणो दृत्तिदुर्लभः दशांशमजितं दद्यादेवं कुर्यान्न हीयत इति विशेषान्तराणि भ
 दृकतत्रिस्थलीसेतो ज्ञेयानीति दिक् इतिकमलाकरभट्टकृते निर्णयसिंथोतीर्थव्याख्या विधिः समाप्तः ७

इतिनिर्णयसिधौनृतीयपरिच्छेदश्चाहमकरणसमाप्तम् ॥

अथनिर्णयसिंधुतृतीयपरिच्छेदप्रारंभोयम्

श्रीगणेशाय नमः अथ प्रकीर्णकनिर्णयः श्रीरामकृष्णतनयः कमलाकरसंज्ञितः निरूप्यतिथिकृतं प्रकीर्णकं कुसु-
घतः १ तत्रादौ संस्कारपुगर्भाधानं तत्र प्रथमरजौ दर्शने दुष्टमासग्रहणसंक्रमादिफलतत्रशांत्यादिचिपितृकृतं भट्टकृतप्र-
योगरत्नेशेषं किंचित्कृत्यते मदनरत्नेनारदः अमारिकाष्टमीषष्ठीद्वादशीप्रतिपत्स्यपि परिघस्यतु पूर्वैरेव्यतीपाते-
च वैधृतौ संध्यासूपपूर्वो विंश्यामशुभप्रथमातवम् रोगीपतिप्रतादुःखीपुत्रिणीभोगभागिनी पतिप्रताकुशभागीसूर्ये
वारारिपुक्रमात् वैधव्यंसकतलापश्चैत्रशुक्रविवर्धनम् मित्रलाभः शत्रुदृष्टिः कुलधिर्विधुनाशनम् मरणवंशदृष्टिः
श्रमिहरारकुलक्षयः तेजश्चसतनाशश्चकुलहानिस्तिथिक्रमात् गर्गः सभगाचैवदुःशीलावध्यापुत्रसमन्वि-
ता धर्मयुक्ताव्रतघ्नोत्तपरसंतानमोदिनी सपुत्राचैवदुःपुत्रापितृवेशमरतासदा दीनाप्रजावतीचैवपुत्रात्याचित्रकारि-
णी साध्वीपतिप्रियानित्यं सपुत्राकृष्टचारिणी स्वकर्मनिरताहिलापुण्यपुत्रादिसंयुता नित्यधनचयासक्तापुत्रधान्य-
समन्विता मूर्खानां शाण्ड्यवतीदस्त्रदृष्टिः क्रमाकलम् नारदः कुलीरदृषत्पापांत्यनृत्युकृत्यातुलाघटाः राशयः श-
भदाज्ञेयानारीणांप्रथमार्तवे गर्गः सभगाश्वेतवस्त्रास्याहृदवस्त्रापतिव्रता क्षीमवस्त्राक्षिनीशास्यान्नचवस्त्रा-
स्रस्त्रान्विता दुर्भगाजीर्णवस्त्रास्याद्रोगिणीरक्तवाससा नीलांबरधरानारीपुष्पितायिंधवातनः वस्त्रेस्युर्विषमार-
कविदग्धः पुत्रमाप्नुयात् समाश्वेत्कृत्यकाश्वेतिफलं स्यात्प्रथमार्तवे अत्रस्त्रीसंसर्गवर्जनमाह वसिष्ठः प्रभूतदो-
षोयदिदृश्यतेतलुप्यंतदाशांतिककर्मकार्यम् विवर्जयेदेवंतदैकशय्यां यावद्रजोदर्शनमुनभेन्दि ष्योतिर्निबंधेचसि
ष्ठः आद्यर्तौपोषश्चक्रोर्जमधुशक्चिनभस्याः कुसुफुणपवारारिक्तापर्वषष्ठ्याः पितृपरसदनेरात्रिसंध्यापराण्डे भि

श्रोत्रामूलतीक्ष्णविवरमानरूपात्याधिकास्त्रंगराष्ट्रोत्सातः प्रापस्यलननसदरुणजरन्नीलरक्तोंबरच आद्यैर्तौदुर्भंगानारी
 क्कंभेचैद्रजस्वला वेध्यान्वैवातिगंडेचशूलेशूलवतीभवेत् गंडेतुपुंश्वलीनारीव्याघातेचात्सघातिनी वज्रैचस्त्रि-
 गोत्रोक्तापातेचपतिघातिनी परिधेभृतवध्यान्वैद्युतोपतिमारिणी शेषाः शक्रभावहायोगायथानामफलप्रदाः शां
 माहप्रयोगपरिजातेशौनका सार्तवानंतुनारीयांशांतिवक्ष्यामिशौनकः पंचमेन्हिचतुर्थेवायहृथशपुरःसरस्-
 णप्रमाणधान्येनत्रीहिराशित्रयंभवेत् कुंभत्रयंन्यसेद्राशौतंत्वस्वादिवेष्टितम् सूक्तेनाथनवत्चनप्रसूय आपइ-
 थ क्रचायाः प्रयतस्सद्द्राथव्यान्वततः क्रमान् मध्यकुंभेक्षिपेद्धान्यंमौषधानितुहेमन्च उदुंबरः कुशोदूर्वाराजीव-
 वटबिल्वकाः विष्णुक्रांताथतुलसीचहिषंशंरक्पुष्पिका शतावर्यश्वगंधान्चनिर्गुंडीसर्षपद्रयम् अपामागपलाशश्च
 नसोजीचक्रस्तथा प्रियंगवश्चगोधूमाम्नीहयोश्वत्थाएवच क्षीरंदधिसर्षपश्चपयत्रंतथोत्सलम् कुरंदकत्रयंगुं
 वचाभद्रकमुस्तकाः द्वात्रिंशदौषधानीहृथथासंभवमाहरेत् सृत्तिकाश्चौषधादीनितन्मंत्रेणाक्षिपेत्क्रमात् कुं
 गोपरिन्यसेत्सात्रंकांस्यंमृदेणुताम्बुजम् भुवनेश्वरीन्यसेत्तत्रइद्राणित्विपुरंदरम् जयेद्वायविमाहोमाच्छीसूक्तंजपे
 तः स्थशन्वैदक्षिणंकुंभंक्लिगेकोजपेदथ चत्वारिरुद्रसूक्तानित्तुमंत्रोत्तराणिच संस्थथास्तुतरं कुंभंश्रीरुद्ररु-
 सरव्यथा शान्इद्राग्नीसूक्तंचतंत्रैवसंस्थशान्जपेत् कुंभस्यपश्चिमेदेशेशांतिहोमंसमान्चरेत् दूर्वाभिस्तिलगोधू-
 ःपायसेनघृतेनच तिसृभिश्चैवदूर्वाभिरैकैकाचाहुतिर्भवेत् अथोत्तरसहस्रंवाशतमष्टोत्तरंतुवा गायत्र्येचतुहो-
 व्यंहविरचचतुष्टयम् ततः सिष्टकृतंहुत्वासमुद्रादूर्भिःसूक्ततः संततामाज्यधारंतांपूर्णहृतिमथान्चरेत् अथा

भिषेकं कुर्वीत प्रति कुंभं स्थितो दकैः आपो हि ष्ठे तिनवभिः सूक्तेन च ततः परम् इन्द्रो अंगे तृचे नैव पावमानैः क्रमेण तु
 उभयं शृणुवत्तन स्वस्तिदा विशा एकया त्रे यवकेन मंत्रेण जातवेदस एकया समुद्रज्येष्ठा इत्यादि त्रायं तां च त्रिभिः
 क्रमात् इमा आपस्तृचे नैव देवस्य त्वेभि मंत्रतः मंत्रेणाथ तमी शानं त्वमग्ने रुद्र इत्यथ तसुष्टु हीति मंत्रेण सुचनस्यपि
 नरं तथा यान्ते रुद्रेति मंत्रेण शिवसं कल्पमंत्रतः इन्द्रत्वाद्यष्टमपंचमत्रैश्चैवाभिषेचयेत् धेनुं पद्मस्विनीं दद्यादाचार्या
 यच भूषणेः सदा क्षिणमनद्वाहं प्रदद्याद्गुद्रजापिने महाशांतिं प्रजप्याथ ब्राह्मणाभ्यो जयेत्त इति नारदः तत्र शांति
 प्रकृवीति घृतदूर्वा तिलाक्षतेः प्रत्येकाष्टशतं चैव गायत्र्या जुहुयात्ततः स्वर्णगोभूति लान्दद्यात्सर्वदोषापनुत्तये प्रक्र
 गांतरं मदनरत्ने ज्ञेयम् विस्तरभयान्नोच्यते ग्रहणोरजोदशाने तु जानकमंत्रस्त्वावेशांतिं चक्ष्यामः प्रथमं तौ विशो
 षः स्मृति चंद्रिकायाम् प्रथमं तौ तु पुष्पिण्याः पतिपुत्रवती स्त्रियः अक्षतैरासनं कृत्वा तस्मिंस्तासुपवेशयेत् हरि
 द्रागंधपुष्पादि रद्ध्युक्ता बूळकंस्तजम् दीपैर्नरिजनं कुर्यात्सदीपे वासयेद्गृहे लवणापूपपुद्गादि दद्यात्ताभ्यः स्वशक्ति त इ
 ति द्वितीयाद्यतुषु ततस्त्रियमानाह पारिजाते दक्षः अजनाभ्यं जनेस्तानं प्रवासं दंत धावनम् न कुर्यात्स्तार्तवानारीम
 हाणामीक्षणं तथा अनिरपि कर्जयेन्मधुमांसं च पात्रे खर्वे च भोजनम् गंधमाल्ये दिवा स्वापं तां बूळं चास्यशोधनम्
 दग्धेशरावेभुं जीतपेयं चांजलिनापि बेष्व् मदनरत्ने हरि तः रजः प्रासावधः शचीतभूभोकाण्यो यसे पायो मृन्मये वा
 श्रीयादिति विशुधर्मं आहारं गौरसानां च पुष्पालंकारधारणम् अंजनं कंकतं गंधान् पीठशय्या धिरोहणम् अ
 ग्नि संस्पर्शनं चैव वर्जयेत्सादि नत्रयमिति तथा च प्रथमतोः दूर्वं स्त्रीसंगमनं नकार्यम् प्राग्जो दर्शनं तत्पत्नी नियात्

गलापतस्यः व्यर्थिकारेणशक्रस्यब्रह्महत्यामवासुयादिति तत्रैवाश्वलायनोक्तेः एतत्तुदशवर्षालाकश्लेषम् प्रथमर्तौणा
 मनेगौतमेनविशेषोदर्शितः गौरीमपिचरत्यर्थगच्छेतु रूपआकुलः अन्यथावीर्यपातोहिंसहस्रकुलपातकः अन्यथा
 पितृद्विच्छयाभवतीतिविज्ञानेश्वरः तत्रऋतौगमनमाहयाज्ञवल्क्यः षोडशर्तुनिशास्त्रीणां तस्मिन्नुग्मासुसंविशोदिनि
 अचृतावप्याहगौतमः ऋतावुपेयात्सर्वत्रवाप्रतिपिद्वर्जमितिमनुः ऋतुः स्वाभाविकः स्त्रीणां रात्रयः षोडशस्मृताः
 तासांसाधाश्चतस्रस्तनिदितैकादशीतथा त्रयोदशीचशेषाः स्युः प्रशस्तादशरात्रयः मदनरत्नेदेवलः तस्मान्निराचं-
 चांडाळीपुथितांपरिवर्जयेदिति तत्रतिथ्यादीनाहश्रीधरः षष्ठ्यष्टमीपंचदशींचतुर्थींचतुर्दशीमयुभयत्रहिला शो
 षाःशक्रमाः स्युस्तिथयोनिषेकेवाराः शशांकार्पसितेदुजानाम् उभयत्रपक्षद्वये आर्योयुरुः सितःशक्रः इंदुजोबुधः
 विष्णुप्रवेशरविभिन्नसमीरणेषाप्लोत्तरावरुणामानिषेककार्येषूज्यानिपुष्यचक्रुशतकराशिविचित्रादित्याश्चमध्य
 मफलाविफलाः स्फुरन्त्ये विष्वादिदेवल्यनक्षत्राण्युक्ताभिरलमालायाम् तेषादस्वयमग्निधातृशाशिनःशर्वोदिनि-
 र्वीस्वतिः कडूजाः पितरोभगोर्यमरवीतश्चाक्रुयोमारुनः शक्रानीत्वथभिन्नइंद्रभिर्ऋनीतोयंचविश्वेविधिर्गोविंदोच-
 सर्वोऽपजचरणहिर्बुध्यापूषाभिधाः उत्तराशब्देनोत्तरावयम् अवमूलस्यपूज्यत्वमुक्तम् याज्ञवल्क्येनतु एवंग-
 ळ्चस्त्रियंक्षांमधामूलंचवर्जयेदित्यक्तम् तेनपूर्वत्रमूलंचित्यम् अत्रसमासपुत्राः विषमासुकन्यकेतिलेयम् यु-
 ग्मासुपुत्रजायनेस्त्रियोग्युग्माकरात्रिधिति हेमाद्रौशंखोक्तेः तत्राप्युत्तरोत्तराः प्रशस्ताः तदाहापस्तंबः तत्राप्युत्त-
 रोत्तरप्रशस्तोति तत्रैवव्यासः रात्रौंचतुर्थ्येषुवः स्यादल्पायुर्धनवर्जितः पंचम्यांपुत्रिणीनारीषध्यांपुत्रसूतमध्यमः

कंशोनिंस्युत्वाभिर्द्विती गर्भाधानंततः कुर्यात्सकृद्रुजो जायते भ्रवम् अगमने दोषमाह पराशरः अतुस्मानंतु यो भार्थी सं
 न्यथेनोपगच्छति यो राश्यां भ्रूणहत्यायां पच्यते नात्र संशयः अस्वाप वाद माह मदनरत्ने व्यासः व्याधितो बंधनस्थो वा प्रवा
 से च यत्पर्वसु कर्तव्यं कालेपिनाराणां भ्रूणहत्याममुच्यते दृष्टां वंथ्यासं सृत्तां सृतापत्यामपुष्पिणीम् कन्यांच बहूपुत्रांच
 पर्वण्यमुच्यते प्रयात् दृष्टांगतरजस्काश्च गर्भाधानांगहोमाकारणे प्रायश्चित्तमाह पारिजाते आश्वलायनः गर्भा-
 स्याकरणात्तस्याजातस्तदुच्यति अकृत्वागां द्विजेदत्वाकुर्यात्सुंसवनं पतिः गर्भाधानंगलमासगुरुशुक्रास्तादाव
 णिकार्यम् उत्सवेषु च सर्वेषु मीमंते कुरुजनासु सुरासुरेज्ययोश्चैव मोद्यादोपो न विद्यत इति ल्योति निर्बन्धे भृगूक्तेः क्र
 त्तुगमने पराशरः क्रतौ तु गर्भशंकि त्वात्मानं मेथुनिनः स्मृतम् अरुतौ तु यदा गच्छेच्छेचं सूरपुत्रीपवत् स्त्रीणां तु न स्वा
 मश्च उभा वयश्च क्वीस्यातां दंपती शयनंगतो शयनादुत्थितानारीशुचिः स्यादशुचिः सुमानिति दृष्टशातातपोक्तेः अत्र
 कश्चिद्विशेष उच्यते तत्र रात्रौ रजसिजननादौ च रात्रिं त्रिभागां कृत्वा आद्यभागद्वये चैतूर्वदिनं त्राद्यं परतस्तत्तर
 दिनमिति मित्नाक्षरायाम् यत्तु मागर्धरात्रास्त्रास्त्रयोर्दयात्पूर्वदिनं त्राद्यं तत्र देशाच्चाद्यावस्थां तथा स
 सद्दशदिनपर्यन्तं पुनारजोदशीने स्नानयात्रम् अष्टादशे एकत्रयम् एकोनविंशोद्वहः विंशतिप्रभृति त्रिंशत्प्रभृति त
 तएव शेषम् यत्तु चतुर्दशदिनादूर्वागशुचिर्त्वनविद्यत इति तत्र स्नानप्रभृति त्वमभिप्रेतम् एतच्च यस्यां विंशतिदि
 नोत्तरं प्रायशोरुजस्तत्रैव यस्यास्त्वर्वाक्याथशोरजस्तत्रोक्तं समृत्यर्थसारे त्रयोदशदिनादूर्वा प्रायशोरजोवतीनामेका
 दशदिनात्प्रागशुचिर्त्वंनास्ति एकादशदिने एकत्रयम् द्वादशे द्वित्रयम् ऊर्ध्वं त्रिरात्रमिति प्रयोगपाभिजातेष्वेवं

रोगेषु तत्रैव नियोगः संप्रहे रोगेण यद्रजः स्त्रीणां मन्वहं हि मवर्तते नाशुचिस्तु भवेत्तेन यस्याहोकारिकं मत्तमिति क
 मपि कारस्तु रजो निवृत्तावेव साधाचाराननावत्स्यात्स्नातापि स्त्रीरजस्वला यावत्प्रवर्तमानं हि रजोनेव निवर्तत इ
 ति श्राद्धे माद्वोशंतेोक्तः तत्रापि स्वकाले अशक्तिरेवेत्याह ऋष्यभंगः रोगजेवर्तमानेपि कालेनिर्यातिकालजम्
 तस्मात्काले प्रमत्तास्यादत्यथासं करो भवेत् तथारजंस्वलायाः रजस्वलांतरस्य शो अकामतः स्नानं कामतः उपवासः प
 चगव्याशानं च असवर्णानां तु त्रासण्याः क्षत्रियादिस्पर्शे क्रमेण कृच्छ्राथपादोन कृच्छ्राः क्षत्रियादीनां तु कृच्छ्रपाद
 एव क्षत्रियादीनां हीनवर्णोस्पर्शे धिरात्रसुपवासः वैश्याश्रद्धोः पूर्वयास्पर्शे हीरात्रं द्विशत्रं च एतच्च क्रमतः अका
 मतस्तत्राकृच्छ्रं रनशनम् अकामतः चांडालादिस्पर्शे पवनशनमेव प्राकृच्छ्रः कामतस्तत्रथमेन्हिन्यहः द्वितीये
 द्यहः तृतीयाएकाहः श्वस्पर्शे तु बृहएकाहीवा शुजानायाश्चांडालादिस्पर्शे पद्मात्रम् उच्छिष्टयोः स्पर्शे तु कृच्छ्र इत्यादि
 भितासनायां ज्ञेयम् स्मृत्यर्थसारेषु सर्वत्र यत्प्रापत्यायाः स्पर्शे स्नाने कृते मुक्तिः पश्चाद्शनमत्याज्जानाय इति स्ना
 ननिधिंचाह पराशरः स्नानेने भित्तिके मातेनारियदिरजस्वला प्रात्रांतरिततोयेन स्नानं कृत्वा तत्र तंचरेत् सिक्तगा
 त्रामवेदिक्रिः सांगोपांगाकथंचन नचस्वपीडं न्कुर्यान्नान्यद्वासश्चथारयेत् अथ रजस्वलास्नानम् देवशवच्छ
 भः ब्रह्मानुराधाशिवनसोममेषु हस्ताभिलारवंडलवासवेषु विश्वार्यमक्षोत्तरमाद्रुभेषु वरांगनास्नानविधिः प्रदि
 दः ज्वरेत्क्षणाः ज्वराभिभूतायानारीरजसाचपरिपुता कथं तस्याभवेच्छौचं शक्तिः स्यात्केन कर्मणा चतुर्थे हि नि
 संप्रामेस्त्वशोदन्यानुतांस्त्रियम् सामवेलावगास्थापः स्नात्वा स्नात्वा पुनः संशुशोत् दशहोदंशकत्वोवा आचमिच्च

पुनश्चनः अन्ते च वाससांस्वागस्तनः श्रद्धाभावे तु सति इदं चातुरमात्रे श्रेयं आतुरे स्नान उत्पन्ने दशाह्नत्वोत्थानातुर इति
 परशरोक्तेः रजसो ज्ञाने तु पराशरमाधवीये प्रजापतिः अविज्ञाने मलेसाचमलवद्वसनायदि कृतं गृहेषु दुष्टं स्याच्छुद्धिस्त
 स्यात्स्त्रिरात्रतः देवजानीये कारिकायाम् उच्छिन्ना तु द्विजातीनां रजः स्त्रीयदि पश्यति उपवासमधोच्छिष्टे ऋध्वोच्छिष्टे च
 हंस्त्रिपेत् इति अथ पुंसवनम् प्रयोगपरिजाते जातूकर्ण्यः द्वितीये वात्तृतीये वा मासि पुंसवनं भवेत् व्यक्ते गर्भे भवे
 त्कार्ये सीमंतेन सहाथवा बृहस्पतिः तृतीये मासि कर्तव्यं यष्टेरन्यत्र शोभनम् गृष्टे अतुर्ये मासे तु षष्ठे मास्यथवा षष्ठे
 सकृत्प्रसूता गृष्टिः एतेन प्रतिगर्भमपि भवतीति विज्ञायते बद्धुचकारिकापि कर्ता स्याद्देवरस्तस्याय स्याः पतुरस
 भवः आवर्तत इदं कर्म प्रतिगर्भमिति स्थितिः ब्राह्मे गर्भाधानादि संस्कृतापिताश्रेष्ठतमः स्मृतः अभावे स्वकुलोत्त
 स्याद्वाप्यवोवान्यगोत्रजः मदनरत्ने सत्यत्रतः मृतो देशांत रगतो भर्ता स्त्रीयघसंस्कृता देवरो वारुरुर्वापि वंश्यो वापि
 समाचरेत् हेमाद्रौ यमः प्रथमे मासि द्वितीये चायदा पुंसवने षण्चंद्रमायुक्तः स्यादिति वराहः हस्तो मूलं अश्रवणः पुन
 र्बसुर्षु गशिरस्तथापुष्यः पुंसवके पुकार्ये धेतानि शुभानि धिष्यथानि अनूराधापि पुंसवत्रम् अनूराधान्द्विषाक्
 र्धयत् इति श्रुतेः गर्गोपि पुब्नामाश्रवणस्त्रिभ्यो हस्तश्रेव पुनर्वसुः अभिजित्शोष्ठपाञ्चैव अनूराधा तथाश्रवयुक्
 त्वसिंहः रिक्तापर्वचनवमीत्युक्ता पुंसवने शुभाः ज्योतिर्न च धेवसिष्ठः मृत्युश्रंसौरः स्नानहानि रित्ते मृतमजा पुंसव
 ने बुधस्य कर्की च वंध्या भवती हस्तके स्त्रीपुत्रत्वाभोरविभीमजर्विः अनवल्लोभनस्याथयमेव कालः दीपिकायां तु
 चतुर्थेऽनवल्लोभनमित्युक्तम् अथ सीमंतः हेमाद्रौ वैजवापः अथ सीमंतोत्पन्नयने चतुर्थे पंचमे पष्ठे चेति वसिष्ठः

चतुर्थसप्तयेमासिपष्ठेवाप्ययवाष्टमे हेमाद्रौशंखं: गर्भस्यंदनेसीमंतोन्नयनंयावद्दानमसकः क्राण्णोजिनिः गर्भलंभा
 नगारस्ययावन्नप्रसवस्तदा सीमंतोन्नयनं कुर्याच्छंखस्यवचनंयथा मासश्चात्रसौरःसावनोवाकालनिधाने चतुर्थेष
 ष्टाष्टमगासभाजिसौरेणगर्भप्रथमंविधेयम् सीमंतकर्मद्विजभाभिनीनांमासेष्टमेविष्णुवल्लिचक्रुर्थात् वसिष्ठः च
 तुर्यंसावनेमासिपष्ठेवाप्यथवाष्टमे ज्योतिर्निबंधेनारदः अरिक्तापर्वरिवसेकुजजीवार्कचासरे कालविधाने सीमं
 तैतियंहस्तादितिहरिश शभृत्सोष्णावियुत्तराख्याः पक्षच्छिद्रं चरिक्तं पितृतिथिमपहायापरास्युः प्रशास्ताः अदितिः
 पुनर्वसुः पदाच्छिद्रं चाहवसिष्ठः चतुर्दशीचतुर्थिचअष्टमीनवमीतथा षष्ठीचद्वादशीचैवपक्षच्छिद्राः प्रकीर्तिताः ॥
 मादेतास्मतिथिपुवर्जनीयाश्चनाडिकाः षड्दश ५८ ८ मनु १४ तत्तां २५ क १ दश १० शेषास्तुशोभनाः कालनिर्णये शु
 भसंस्थेभिश्चानाथेचतुर्थीचचतुर्दशीम् फोर्णमासोप्रशंसतिकेचित्सीमंतकर्मणि दृहस्पतिः पूर्वपक्षःशुभः प्रोक्तः क
 ष्यात्रांत्यनिकंविना चतुर्दशीचतुर्थिचशुक्लपक्षेयुक्तभयदे नारदः विप्रसन्नत्रिययोः कुर्याद्विवासीमंतकर्मतत् वैश्य
 शूद्रकयोरेतत्दिवानिश्यपिकेचन नाराः पूर्वोक्ता एव एतच्चसकृत्कार्यमितिविज्ञानेश्वरः सकृच्चसंस्कृतानारीसने
 गार्गीपुसंस्कृतेतिदेवलोक्तिः सकृत्प्रतिगर्भवाकार्यमितिहेमाद्रिः सकृच्चकृतसंस्काराः सीमंतेनद्विजस्त्रियः यथंग
 र्भप्रसूयंतेससर्वः संस्कृतोभवेदितिहरितोक्तेः सीमंतोन्नयनं कर्मनस्त्रीसंस्कारइत्येते केचिद्गर्भस्य संस्काराल्
 त्तिगर्भमयुंजतइतिहेमाद्रौविष्णुपचनञ्च सएव स्त्रीयद्यद्यत्सीमंताप्रसवेतु कथंचन गृहीतपुत्राविधिवत्सु
 नः संस्कारमर्हति सीमंतेभोजनेनमायश्चित्तमुक्तं पराधारमाधवीयेधीम्येन ब्रह्मादेनेचसीमेचसीमंतोन्नयनेतथा

जातकर्मनवश्राद्धेभुक्तानां द्वायथां चरेत् ऋग्विधान्त्रेण अराइवेजपेभं त्रंशतवारं न संशयः सीमंते च यदा मुंके सुच्य
 ते किं न्विवात्तेति अथ गर्भिणी तत्पतिधर्माः वराहः स्मिषमशानं यत्स्नात्मदापरिवर्जयेदतः प्रभृति गृह्यकारि
 का अंगारभस्मास्थिकपालचुलीशूर्पादिकेष्टूपविशेषेभ्यो नारो सोऽखलस्येष्टेष्टदादिके वायं चेतुषाघेन तयोपविष्टा
 नोभार्जनीगोभयपिंडकोदौ कुर्यान्न वाभिण्यवगाहनंसा अंगारभूत्याननखेडिरेत्स्मां कलिं च पुर्णैगमथोन कुर्वीत्
 नोमुक्तेकेशीविवशाधवास्थाहुंकेन संभ्याचसरेन शोते नामंगलं वाक्यसुदीरयेत्सारहस्यल यं हसतलं नयायात्
 विष्णुधर्मोचरे कटुनीष्टणकषायिणि अस्त्रणालवणानि च आयासं च व्यवाधं च गर्भिणी वर्जयेत्सदेति हेमाद्रो-
 क्तेऽन्यः सुंडनं पिंडदानं च मेतकर्म न सर्वशः नजीवस्ति न कः कुर्याद्दुर्विणीयतिरेव च भिनाक्षरायाम् उदन्वतोभ्र
 सिस्मानं नरवकेशादिकर्तनम् अंतर्त्व्याः पतिः कुर्यान्न प्रजाजायते शुचम् पृथ्वीचंद्रोदये गारुडे गयार्योपिंडदा
 नस्य न कदाचिन्निराक्रिया अत्र कालेदाप्रत्ययस्य तेर्निषिद्धकालस्येवापवादो न तु जीवति त्वृकगर्भिणीपत्याशौचादि
 निमित्तस्य निमित्तसंयोगस्य कालसंयोगाद्देनापवादाभावात् अग्निहोत्रवत्यावज्जीवपरत्वाभावात् अन्य-
 थाऽशौचेपि गयायात्राश्च स्यात् यत्र निमित्तसंयोगस्यापवादे यथाऽशौचेऽग्निहोत्रादेर्यथावाजीवसित्वकस्या
 पवादीभानुर्गयान्वष्टकादौ न देवभवति नान्यदिति संक्षेपः प्रयोगपारिजाते कश्यपः गर्भिणीकुंजराश्वादिशैलहर्षो
 दिरोहणम् व्यायामंशीघ्रगमनं शकदारोहणं त्यजेत् शौकरक्तविमोक्षं च साध्वसं कुकुदासनम् व्यवसायं दिवास्वापं-
 यत्रौजागरणं त्यजेत् मदनरलेस्त्रां दे हरिद्रां कुंकुमं चैव सिंदूरं कज्जलं तथा कूपांसं च तंबूलं मांगत्याभरणं शु

भगु केशरांस्कारकचरोकरकर्णविभ्रूषणम् भगुंरायुष्यमिच्छंतीचर्जयेद्भर्षिणीनाहि बृहस्पतिः चतुर्थेमासिषष्ठेव .

भगु केशरांस्कारकचरोकरकर्णविभ्रूषणम् भगुंरायुष्यमिच्छंतीचर्जयेद्भर्षिणीनाहि बृहस्पतिः चतुर्थेमासिषष्ठेव .
दमेगर्भिणीयदा यात्रानित्यंविज्यास्थादाघादेषुविशेषतः यात्रवल्ग्यः दोहदस्याप्रदानेनगर्भोदोषमवाप्तुयात्
नेरूयंमरणंवापितस्मात्कार्येप्रियंस्त्रियाः दोहदंगर्भिणीप्रियम् तत्रैवाश्वलायनः वपनंमैथुनंतीर्थवर्जयेद्
र्षिणीपतिः श्राद्धंचसप्तमात्साद्धूर्ध्वंचान्यत्रवेदवित् श्राद्धंतद्रोजनमितिप्रयोगपरिजातः कालविधानेसुहृते
दीपिकायांच क्षीरंशवानुगमनंनरकृतंनचयुद्धादिवास्तकरणंत्वतिदूरयानम् उद्धाहंगोपनयनंजलधेश्रगा
हगायुः क्षयार्थमितिगर्भिणिकापतीनां रत्नसंग्रहेगालवः दहनंवपनंचैवचौलंचैगिरिरोहणम् नावआरोहणंचै
ववर्जयेद्गर्भिणीपतिः अन्यत्रापि प्रयत्नगर्भापतिरब्धियानंमृतस्यवाहंक्षरकर्मसंगम् तस्यानुयलेगयादितोर्थे
मागादिकंचास्तविधिंनकुर्यात् प्रयत्नगर्भाविनिताभवेन्मासत्रयात्परम् षण्मासात्परतःसूतिर्नवमेरिष्टवासिनी

अथसूतिकागृहप्रवेशः गर्गः रोहिण्येदंवपौषोषुस्वातीवरुणयोरपि पुनर्वसौपुष्यहस्तधनिष्ठात्रुत्तरासुच
पेनेन्वाट्रेतथाश्विन्यासूतिकागारवेशानम् एतच्चसंभवे प्रसूतिसमयेकालेसद्यएवप्रवेशयेदिति वसिष्ठोक्तेः तच्च
नेर्कृत्याकार्यम् वारुण्याभोजनगृहंनेर्कृत्यासूतिकागृहमिति वसिष्ठोक्तेः विष्णुधर्मे दशाहंसूतिकागारमायुधेश्रवि
शेषतः वद्विनातिंदुकालातेःपूर्णेकुंभेःप्रदीपकैः सुसलेनतथावारिवर्णकेश्रिचिनेनचेति अथजातकर्म
परिजानेवसिष्ठः युत्वाजातंपितासुत्रंसंचैलंकानमाचरेत् मनुः प्राङ्मुनाभिवर्धनात्सुंसीजातकर्मविधीयते व
ईनंचेदनम् हेमाद्रौवैजयापः जन्मानोन्तरंकार्येजातकर्मस्यथाविधि देवादतीतकालंचेदतीतेसूतकेसवेव

पृथ्वीचंद्रोदयेविष्णुर्धर्मं अठिन्यनाभिकर्तव्यंश्राद्धं वैशुत्रजन्मनि पुत्रपदेनकन्यापिगृह्यते तदाहृतत्रैवकार्ष्णीजिनिः प्रा
 दुर्भाचेवत्रुपुत्र्योर्ग्रहणेचंद्रधूर्ययोः स्नात्नानंतरमात्सीयान्विल्यूत्रश्रद्धेनतर्पयेत् एतच्चरात्रावपिकार्यम् पुत्रजन्यनिया
 त्रायांशर्वथीदत्तमशुभमितितत्रैवव्यासोक्तैः वैजवापः जातमात्रकुमारस्यजातकर्मविधीयते स्तनमाशनतःपूर्वनाभिकर्त
 ननोपिया एतेननैभित्तिकयथीदंजातेदिवदशोचांतैकार्यमित्तिकापरास्ता जातेकुमारैपितृणामामोदात्सुप्यंतद्हरिति
 हारीनोक्तेश्च अत्रश्राद्धमाभेनहेमायाकार्यमित्तकं पृथ्वीचंद्रोदयेआदित्यपुराणे जातश्राद्धेतृपकान्नंनदद्याद्वास्त्राणेष्व-
 षीति हेमाद्रिस्तु पुत्रजन्यनिकुर्वीतश्राद्धंहेमेवबुद्धिमान् नपकेननचांमेनकत्याणान्यभिकामयन्नितिसंचर्तौकेहेमे
 रेत्याह एतच्चजननाशौचेयराशौचेचकार्यमित्याहमिनाक्षरायांत्रजापतिः आशौचेतुसमुत्पन्नेपुत्रजन्ययदाभवेत्
 कर्तुंस्नात्कालिकाशुद्धिःपूर्वाशौचेनकृत्यति केचित्तु मृताशौचस्यमध्येतुपुत्रजन्ययदाभवेत् आशौचापगमेकार्येजात
 कर्मयथाविधीतिस्युतिसंग्रहोक्तेराशौचांतैक्यर्थमित्याहुः न्युत्यर्थसारेपिविकल्पउक्तः मृदुभ्रवचरस्त्रिभ्रभेषेपासुदयेषुच
 गुणैशुक्रैथवाकैरेजातकर्मचनामच मृह्यादिलक्षणसाहश्रीधरः रोहिण्युचरभंस्त्रिरंशिरशमूळेंद्रेरगादारुणक्षिप्रंवा
 शिवदिनेशपुथ्यमनलेंद्रान्नोतुसाधारणम् उग्रंपूर्वमघांतकंमृदुगतिताश्राल्यभेत्रंरंविष्णुस्नातिशतोद्धवस्वदितयःकु
 र्मुःस्वसंज्ञाफलम् अत्रसर्वत्रजातकर्मनामकमादावुक्तकालानिक्रमेनक्षत्रादिकंज्ञेयम् देशकालोपयांतौःकाल्य
 तिक्रमणंपरि अनस्तगेज्येंदुसितेतत्कार्येचोत्तरायण इतिमदनरत्नेनारदोक्तेः बृहस्पतिरपि सुरव्यालभिविधि
 ज्ञेनविधिभिस्तोत्रमादतः नक्षत्रनिधिलभानांविचार्यैकंपुनःपुनः स्तनकेसंध्यादौविशेषंवक्ष्यामः अयजन्वा

निदुष्टकालाः तत्रगंडांतः ज्योतिर्बिंबधेनारदः पूर्णनिंदारव्ययोस्तिथ्योःसंधिर्नाडीद्वयंतथा गंडांतंमृतकंदंजनायात्रो
 द्वाहत्रनादिषु कुलीरसिंहयोःकीटचापयोर्निमेषयोः गंडांतंमंतरालंस्यात्घटिकाधिमृत्तिप्रदम् सार्षपद्रपोष्ठाभिषेच्य
 येडशाशाससंधयः तदयमिवाद्यपादुष्मानांगंडांतंसंस्काः रत्नमालायाम् पौष्ठाशिवन्योःसार्षपित्रक्षयोश्चयञ्ज्येष्ठा
 मूलयोरंतरालम् स्याद्गंडांतंस्याच्चतुर्नाडिकंहियात्राजन्मोद्वाहकालेष्वनिष्टम् रत्नसंग्रहेनवनीतारिष्टे सर्वेषांगंडजाना
 नांपरित्यागोविधीयते वर्जयेद्दर्शनंश्रावंतच्चपाण्मासिकंभवेत् तित्यक्षगंडेपितृमातृनाशोल्बमेतुसंधौतनयस्यनाशः
 सर्वधुनोजीवतिहंतिबंधून्स्त्रीयत्युनःस्याद्दुहवारणाश्वः अथेषांदानमुत्तरगार्गे तितिगंडेत्वन्द्वाहंनक्षत्रेधेत्तुरु
 च्यते कांचनंलनगंडेत्तुगंडदोषोविनश्यति उत्तरेतिलपात्रंस्यात्पुष्येगोदानमुच्यते अजाप्रदानंत्वाट्रेस्यात्पूर्वापाटेच
 कांचनम् उत्तरापुष्यत्रिचासुपूर्वापाटोद्भवस्यच कुर्याच्छान्तिंप्रयत्नेननक्षत्राकरजांबुधः अथाम्लेषाफलम् सूधी
 स्यनेत्रगलकांसुगचवाहुर्दृज्जानुगुल्फपद्मिस्यहिदेहभागः वाणादिनेत्रहुतमुक्नुतिनागरुद्रपण्णंदंपंचशिरसःक
 मशस्मनाज्यः राज्ञंपितृक्षयोमातृनाशःकामक्रियारतिः पितृभक्तोबन्धीस्वप्नस्थगीमोगीधनीक्रमात् अथज्येष्ठा
 फलंयत्नयामले ज्येष्ठादौजननीमाताद्वितीयेजननीपिता तृतीयेजननीभ्रातास्वयंभाताचतुर्थके आत्मानंपंचमेहं
 निषष्ठेगोत्रक्षयोभवेत् सप्तमेचोभायकुलंज्येष्ठभ्रातरमष्टमे नवमेश्वशरंहंतिसर्वंहंतिदशांशकइति अथमूलफ
 लम् षष्ठ्यादः अमुक्तमूलसंभवंपरित्यजेत्सुबावकम् समाटकांपिताथवानतसुखंवलोकयेत् तदाद्यपादकेपिता
 द्वितीयकेजनन्यथ धनक्षयस्तृतीयेकचतुर्थकःशुभावहः प्रतीपमंस्यपादतःफलतदेवसार्षपे अमुक्तमूलंत्वाहृ-

द्रवसिद्धः ज्येष्ठांतेघटिकाचैकामूलदोषटिकाद्वयम् अमुक्तमूलमित्याहुस्तत्रजातेशिशं सजेन् केनज्येष्ठांत्यमूलाद्यंनपा
 दममुक्तमूलमाहुः कश्यपसंहितायांत्वन्ययोक्तम् मूलघपादजोहंतिपिनरतुद्वितीयजः मातरस्वद्वितीयोथान्मुहदंत
 सुरीयजः फलंतदेवसार्पदोषप्रतीपंतंत्सपादनः अथमूलदक्षः जयाणवे मूलंस्तंमस्त्वचाशाखापात्रपुष्पंफलंशिरवा
 वैराश्वसुनयश्चैवदिशश्चवसवस्तथा नंदावाणारसाफुडामूलभेदःप्रकीर्तितः मूलेमूलविनाशायस्तंमेहानिर्धनक्षयः त्व
 विघ्नान्त्वविनाशायशाखावामान्त्वविनाशकृत् पत्रेसपरिचारःस्यासुषुप्तुपवह्मः फलेपुलभन्तेराज्यंशिरवायामल्पजी
 वितम् अन्यवत्त्वन्ययोक्तम् मूलेसप्तघटीषुमूलहनंस्तंभेदसुत्वक्षयंत्वग्दिव्यंशुविनाशनंचवितयेरुद्रैर्हंतोमातुलः
 पत्रैर्कैःसुकृतीतुवाणकुसुमेमत्रीफलेसागरैराजावह्निशिखाल्पमायुरितिसन्मूलोत्रिपेस्यात्फलं मूपादवह्मः
 वृषात्सिंहेषुपदेचमूलंदिगिस्थितंशुभतुलांगनांसे पातालगंभेषधनुःकुलीरनकेषुमर्त्येधितिसंस्मरंति स्वर्गमूले-
 भवेद्राज्यपातालेचन्द्रनागमः मर्त्यलोकेयदामूलंतदाशून्यंसमादिशेत् वसिष्ठः नैर्कत्यमोक्तुनःसुतावाक्षिप्रारवश्यंश
 करंनिहंति तदंत्सपादेजनितीनिहंतितस्योल्कमेणाहिभवेकलत्रम् सुरेशाताराजनिताथवाग्रजंहिदैवताराजनितातु
 देवरम् पुरंदरक्षेजनिनःसुतस्तथास्वस्थाग्रजंहंतिनपुत्रिकायदि प्रयोगपरिजाते मूलजाश्वशरंहंतिव्यालजाचतदं
 गनाम् माहेंद्रजाग्रजंहंतिदेवरतुद्विदेवजा वृसिंहप्रसादे धवाग्रजंहंतिपुरेंद्रजातातथैवपल्याभगिनीपुमांश्च हि
 देवजादेवरमाश्रुहन्त्याद्रार्थानुजाभाशुनिहंतिस्तुजः पत्यग्रजामग्रजंवाहंतिज्येष्ठर्षजःपुमान् तथाभार्योस्वसारंवा
 शालकंवाहिदैवजः कन्यकादेवरंहंतिविशाखांससमुद्रवा आयपादत्रयैनेवआधमेतुपुमाग्रमेवेत् नहन्याद्देवरं

कन्यावृत्ताभिश्चाहिदेवजा तदक्षांतोद्भवज्यादुष्टाश्चिकपुच्छवत् वित्राद्यर्धेषुथमथैद्विपादेपूर्वापादाधिष्ययंपादेत्तृतीये
 जानपुत्रश्चोत्तराद्येविधत्तेमानापित्रोभ्रान्तरंवालनाशम् द्विगामंचोत्तरादोषःपुथ्येचैवत्रिगामसकः पूर्वोपादाष्टमेभासिनि
 त्रापाण्भासिकंरुलम् नवमासंतथाश्लेषाभूलेचाष्टकचर्पकम् ज्येष्ठापंचदशेभासिपुत्रदर्शनवर्जिता चमिष्ठः व्यतीपा
 तंगन्मभिःस्यात्परियेसृत्कमादिरोत् वेधृत्तौपितृहानिःस्थान्दंदाबंधतांम्रजेत् मूलेसमूलनाशःस्यात्कुलनाशोभृत्तोभवेत्
 विरुतांगश्चहीनश्चसंधयोरुभयोरपि पर्वण्यपिप्रसूतौचसर्वीरिष्टमथप्रदः तद्वत्सदत्तजातश्चपादजातस्तथैवच वि
 परीनप्रसूतौतुनामिनालेनवेदितः राष्ट्रस्यनुपतेश्चैवस्वस्यापिचित्रिनाशकः तस्माच्छांतिंप्रकुर्वीतप्रह्वाणांकूरचेतसां
 गर्गः कृष्णाचतुर्दशीयोडांबु.र्याद्यदोषकमंरुतम् द्विनीयेपितरंहंतितृतीयेहंतिमातरम् चतुर्थेमापुलंहंतिपंचमेवंश
 नाशनम् षष्ठेतुधननाशःस्यादात्मनोवंशनाशनम् तस्मात्सर्वप्रयलेनशांतिंकुर्वीद्विधानतः अथपित्रोर्नक्षत्रेजान्यदे
 षः तत्रदेवकीर्तिः यद्येकस्मिन्नधिष्येजानयंतेदुहितरोथयापुत्राः पितुरंतकशब्दंतेयधपरिप्रीतिरतुलास्यात् गर्गः
 एकस्मिन्नेवनक्षत्रेभ्रात्रोर्वापितृपुत्रयोः मस्मतिश्चतयोर्मृत्कर्मवेदेकस्यनिश्चितम् शोचकः ग्रहणेचंद्रसूर्यस्यमस्तितर्यधि
 जायते व्याधिपीडातदास्वोणा मादौतुक्त्तुदर्शनात् इत्यंसंजायतेयस्यतस्यमृत्कर्मसंशयः शांतिस्तु तदृक्षाधिपते
 रूपसुवर्णेनमकल्पयेत् सूर्यग्रहेसूर्यरूपंहेमंचंद्रंरुजतम् राहुरूपंप्रकुर्वीतनागेनेवविचक्षणः नागः सीसम् अ
 याणांतेनरूपाणांस्थापनंतत्रकारयेत् आकृष्योनाप्यायस्वस्वर्णानोरितिपूजायत्राः नस्तत्रदेवतायास्तन्यंत्रेण सं
 पूज्यतुयजेत्सर्वसामिश्रित्यार्कसंभवेः चंद्रग्रहेचपालाशैर्दूर्वामीराहुमेवच समिद्धिर्ब्रह्मसस्यभेशायजुइयाहुधः

आज्येनचरुणाचैवतिलैश्चलुहुयात्ततः पंचगव्यैःपंचरसैःपंचत्वयंपंचपल्लवैः जलैरौषधिकैस्त्रैश्चाभिषेकंसमाचरे
 त् मंत्रैर्वोरुणसंघृतैरापोहिष्ठादिभित्तिभिः दूमंसेगंगोपरतस्तत्त्वाथामातिमंत्रकैः यजमानस्ततोद्घाद्रक्त्याप्रतिक्र
 त्तित्रयमिति मात्स्ये अकालप्रसवानार्थःकालानीतप्रजास्तथा निरुतप्रसवाश्रैवयुग्मप्रसवकास्तथा अगानुयाअ
 मुंडाश्चअजातव्यजनास्तथा हीनांगाअधिकांगाश्चजायंतेयदिवास्त्रियः पशवःपक्षिणश्चैवतथैवचसरोस्तथाः यिना
 शंतस्यदेशस्यकुलस्यचविनिर्दिशेत् निर्वासयेत्तानगरात्ततःशांतिंसमाचरेत् पाप्मे उपरिप्रथमंयस्यजायंतेचशि
 शोर्हिजाः दंतैर्वासिहयस्यस्याज्जन्मभार्गवसत्तम द्वितीयेचतृतीयेचतुर्थेपंचमेतथा यदादंताश्चजायंतेमासेचैव
 महद्भयम् मातरंपितरवाथरवादेदात्मानमेवच राजपृष्ठगतंवालंनौस्थवास्थापयौह्विज् तदभावेतुधर्मज्ञकाचने
 वावरासने सर्वौषधैःसर्वगंधैर्बीजैःपुष्पैःफलेस्तथा पंचगव्येनरत्नैश्चपनाकाभिश्चभागैव स्थालीपाकेनधातारंशु
 येत्तदनंतरम् ससाहंचात्रकर्तव्यंतथाब्राह्मणभोजनम् भद्रासनेनिवेशयेनशुद्धिमूलैःफलेस्तथा सर्वौषधैःसर्वगंधैः
 सर्वबीजैस्तथैवच स्नापयेत्पूजयेच्चात्रवह्निंसोमंसमीरणम् पर्वतांश्चतथाख्यातान्देवैवंचकेशवम् एतेपामेवशुभुया
 हृतमयोयथाविधि ब्राह्मणानंतुदातव्याततःसंपूज्यदक्षिणा ब्रह्मयामले प्रथमंदंतनिशुक्तिरुर्ज्ज्वालस्यचेद्भवेत्
 ईशायमातुरुत्स्येदत्तदामोक्तामनीधिभिः सोवर्णराजतंवापिताम्बकास्यमयंतुवा दध्योदनेनसंपूर्णपात्रंदद्याच्छिशोः
 करे समंत्रंभाजनंदत्वासपश्येद्यातुल्यशिशुम् सालंकारंसवरुंचशिखरमालिंभ्यसादरम् तत्रमंत्रः रक्षमांभागिनेयत्वं
 रक्षमेसकलंकुलम् गृहीत्वाभाजनंसान्प्रसन्नोभवसर्वदा निर्विभ्रंकुरुकल्याणंनिर्विभ्रांचस्वमातरम् मय्यात्मा

नमपिष्ठाथचिंजीपगयासह एवंकृतेविधानेनुविद्धः कोपिनजायतइति अथत्रिकशांतिः शांति सर्वत्र सुतत्रयेसुता
वेत्यावतत्रयेवासुनोयदि मातापित्रोः कुलस्थापितदाभिष्टंमहद्भवेत् ज्येष्ठनाशोधनेहनिर्दुर्वंवासुमहद्भवेत् तत्र
शांतिमस्तुनित्तशाक्यविवर्जितः ज्ञानस्यैकादशाहेवाद्वादशाहेऽशुभेदिने आचार्यमृत्विजोवृत्तायहयत्रपुरःसरम्
ब्रह्मविष्णुमहेशैन्द्रप्रतिमाः स्वर्णनः कृताः पूजयेद्ब्रह्मराशिस्थकलशोपरिशक्तिः पंचमेकलशैरुद्रं पूजयेद्भुद्रं सरव्य
या रुद्रयुक्तानिचत्वारिंशतिं स्रक्त्वा निसर्वशः द्विज एकोजपेष्टोमकालेशक्तिः आचार्यैः सुहृत्वात्तत्र समिदाज्या
तिसंध्यरुम् अष्टोत्तरसहस्रं वा शतं वा विशतं वा देवतापयश्चतुर्वक्रादिभ्योऽग्रहपुरःसरम् ब्रह्मादिमंत्रैरिन्द्रस्यथतद्भु
नयागहे ततः सिष्टकृतं हुत्वायलिं पूर्णाहुतिं ततः अभिषेकं कुटुंबस्य कृत्वाचार्यप्रपूजयेत् हिरण्यं धेनुं रेकाचक्रलिजां
क्षिणाततः आज्यस्य चोक्ष्यं कृत्वा शांतिपारुं कारयेत् प्रतिमागुरवेदलाउपस्कारसमन्विताः ब्राह्मणान्भोजयेत्तथादि
नानायांश्चतर्पयेत् एवंशांतिविधानेनसर्वांरिष्टप्रथीयतइति अन्येषुमूलाद्यक्षेषुशांत्यादिप्रयोगपरिज्ञानेमत्कृतेशा
तिरलेचज्ञेयम् मिताक्षरायांमार्कंडेयः रक्षणीयातथाषष्ठीनिशातत्रविशेषतः शत्रौजागरणं कार्यं जन्मदानांतथावलिः
पुरुषाः शस्त्रहस्ताश्च नृत्सगीतेऽश्रयोपितः शत्रौजागरणं कुर्युर्दशस्यान्चैवसूतके व्यासः सूतिकावासानिलयाजन्मदाना
मदेवताः तासांयागनिमित्तं तु शिल्जिन्मभिकर्तव्या प्रथमेदिवसेषष्ठेऽशमेचैवसर्वदा त्रिधेतेषु न कुर्वन्ति सूतकं पुत्रज
नानि अपराकं ब्राह्मे कन्याश्चतस्त्रोराकाद्यावातद्भ्रिन्वैवपंचमी काठनार्थे च वालानां पृथ्वीच शिशुरक्षिणी खड्गेतु
पूजनीयां वैवेर्येऽत्रैर्ब्रह्मैर्द्विजातिभिः राकानुमतिः सिनीवालीकुहुरिति चतस्रः कल्याणस्वर्थः अथदत्तपुत्रपरिग्रहविधिः

पारिजातेशीनकः अपुत्रोमृतपुत्रोवापुत्रार्थेससुपोथच वाससीकुंडेदत्ताउष्णीषंवांगुल्यायकम् बंधूनन्नेनसंभोज्य
 ब्राह्मणांश्चनिशेषतः अन्वाधानादियत्तंत्रकृत्वाज्योत्पन्नोतकम् दत्तुःसमसंगत्वात्पुत्रं देहीतियाचयेत् दानेसमर्थोदात्ता
 सौम्येयज्ञेनेतिपंचभिः देवस्यत्वेतिगंत्रेणहस्ताभ्यांपरिशृद्यच अंगादंगेष्टुचंजत्वाआत्रायशिशुमूर्धनि गृहमभ्येतमाथाय
 चरुहुत्वाविधानतः यस्त्वाहदास्युचैत्रुपयमग्रस्त्रैक्या सोमोदददित्सेनाभिःप्रस्युचंपंचभिस्तथा स्विएरुदादिहोमंच
 कृत्वाशेषंसमापयेत् सच ब्राह्मणानांसापिंडेषुकर्तव्यःपुत्रसंग्रहः तदभ्राविसापिंडोवाअन्यत्रतुनकारयेत् मिताक्षरा-
 दौनुव्याहृतिभिराज्येनहोमउक्तः सचहोमोत्तरजलपूर्वकंदेयः नवाध्यात्रेण व्याहृतिभिर्हुत्वाप्रतिगृह्णीयादितिवसि
 धोक्तेः मातापितावादद्यातायमग्निःपुत्रमापदि सहशंप्रीतिसंस्युक्तंसज्ञेयोदधिमःकृतइतिमनूक्तेः तत्रैववसिष्ठः न
 त्वैवैकंपुत्रंदद्यात्प्रतिगृह्णीयाद्दानस्त्रीपुत्रंदद्यात्प्रतिगृह्णीयाद्वाअन्यत्रानुज्ञानाद्गृह्णीरिति इदंचमहर्षसत्वे अन्यथा
 दद्यान्मातापितावायंसपुत्रोदधिमःस्मृतइतिवत्सव्यासवचोविरोधःस्वात् दानंप्रतिग्रहोपलक्षणम् यत्तु समंत्रकहो
 मस्यपुत्रप्रतिग्रहांगत्वान्ब्याहृत्यादिमंत्रयोठचस्त्रीशूद्रयोरनधिकारात् तयोर्देतकः पुत्रोनभवत्येवेतिशकृद्विवेकेरु
 द्रधरेणोक्तम् वाचस्पतिश्चैवमेवाह तन्न मर्षुसुसुत्रयास्त्रियाअपिप्रतिग्रहोक्तेः यद्यपिमेधातिथिनाभार्यात्ववदह
 एरूपदत्तकत्वहोमसाध्यमुक्तम् स्त्रियाश्चहोमासंभवस्तथापित्रनादिवदिप्रहाराहोमादिकारयेदितिहरिनाथादयः
 संबंधतत्वेत्येवम् एवंशूद्रस्यापि स्त्रीशूद्राश्चसर्वाणइतिस्मृतेः अतरचशूद्रकर्तृकहोमोविप्रहारे वपराशोर्गो
 क्तः दक्षिणार्थेतुयोविप्रःशूद्रस्यसुहुयाद्विः ब्राह्मणस्तुभवेच्छूद्रःशूद्रस्तत्रात्मणोभवेत् अत्रमाधवाचार्यः

गोविप्रः शूद्रदक्षिणामादायतदायंहविः शान्तिपुष्पादिसिद्धयेवेदिकेर्भवेत्तु होतितस्य विप्रस्यैवदोषः शूद्रस्तुहोमफलं ल
 भेतेवेतिव्याचसते दत्तकेविशेषः कालिकापुराणे पिण्डगोत्रेणयः पुत्रसंस्कृतः वृथिवीपते आचूडांतंनपुत्रः सपुत्रताया
 निवान्यतः चूडोपायनसंस्कारानिजगोत्रेणवेकताः दत्तायास्तनयास्तेस्करन्यथादासउच्यते उर्ध्वेतुपंचमाहूर्षान्निदत्ता
 द्याःसुताद्युप गृहीत्वापंचवर्षाद्युत्रैरिंप्रथमंचरेत् पंचमोर्ध्वेतुस्वदानेजोरेवदानंनान्यथा विक्रयंचैवदानंचन
 नियास्वरनिष्ठवः दारापुत्राश्चसर्वस्वमात्मनैवतुयोजयेदितिहेमाद्रिमाधपधृतव्यासदक्षादिवचनात् पञ्चयात्रवल्क्यः
 स्वकुंदुंबावियोधेनदेयंदारकृतादृतइमितदूर्ध्वस्वदानानिछुपुत्रपरम् तेनसर्वस्वदानेस्वदानेछुदारपुत्रदानंसिद्धयुयु-
 विश्वजिदधिकरणंपठे तत्रपुत्रादीनांज्ञातित्वेनस्वशब्दान्यत्वात्सुभ्रत्वेनदानभाशं कानिराकृतम् अन्यपुंस्त्रस्यदानेनानि
 ष्युतेः दासत्वेनदानंभवत्येव तस्माद्यथेष्टाधिनियोगाहर्त्वंस्वत्वंभवत्येव पुत्रेस्वत्वाभावंवदन्पुत्रक्रयविक्रयादिशकनः शो
 पविक्रयादिश्रौतलिंगाद्दासक्रयविक्रयादिव्यवहारायोगात् सूर्येएव नहियथायारणःसुशेवोन्योदपौमनसाभनवाउद
 तिभ्रुनोरत्तकनिषेधः सौष्योरसातिशयार्थः अन्यथाशकनःशेषादिमतिग्रहश्रौतलिंगविशेषोधापत्तेः उपेयांतवपुत्रताभि
 स्सुक्तेः इदंचश्रौतलिंगंस्वयंदत्तकीतपरम् द्वादशविधपुत्रमभ्येदत्तालातुस्वयंदत्तः क्रीतश्रवताभ्यांवित्री
 तइतियाज्ञवल्क्येनतयोर्दत्तकान्दौकेःतयोश्चदत्तोरसेतरेषांछुपुत्रत्वेनपरिग्रहइतिकलौनिषेधात्तेनसंस्कारोत्तरंस्वयं
 क्रीतौनभवतःतदुत्तरं दत्तकोनभवत्येवेतिस्मिद्धम् अथयमल्लयोःसंस्कारक्रमार्थंज्येष्ठकनिष्ठभावंउच्यते मनुः
 पुत्रःकनिष्ठोज्येष्ठायांकनिष्ठायांचपूर्वजः कथंतयोर्विभागःस्यादितिचेत्वंशयोभवेत् सदृशस्त्रीप्रजातानांपुत्राणामविशे

षतः नमावृत्तोज्यैश्चमस्तिजन्यतो ज्यैश्चसुच्यते तेन क्रमिष्ठायां पूर्वजातएव ज्यैषो न ज्यैषायां पश्चाज्जात इत्यर्थः स एव आ-
 द्यधिकारी जन्मज्यैष्ठेन चाद्धानं सुभ्रतस्यैषास्वपि स्मृतम् यमयोश्चैव गभैषु जन्मतो ज्यैष्ठ्यता मता देवकः यस्य जातस्य यमयोः
 पश्यंति प्रथमं सुरवम् संतानः पितरश्चैव तस्मिन् ज्यैष्ठ्यं प्रतिष्ठितम् भागवते तु द्यौतदा भवतो गभैस्सृतिर्विशिष्यपर्ययादिक्र-
 क्तैः पश्चादुत्पन्नस्य ज्यैष्ठ्यमुक्तम् अत्र देशाचारतो व्यवस्था पूर्वमेव तु युक्तम् गर्भाष्टम इत्यादौ विशिष्ये षभिर्देशे एव गर्भत्रह-
 णं नान्यत्र अन्यथा तर्ह्येयर्थात् अथ स्मृतिकात्मानम् ज्योतिषे करेद्राग्या निलवासवांस्यमैत्रेन्द्रवाशिवक्रवभेद्रिपुंसो-
 तिथावरिक्तेः कृत्स्नसामनेति प्रस्मृतिकात्मानविधिं युनीन्द्राः अयनामकर्म मदनरत्ने नृहस्पतिः द्वादशोदशमेवापि जन्मतो
 पित्रयोदशे षोडशो विंशतौ चैव द्वात्रिंशो वर्णतः क्रमात् याज्ञवल्क्यः अहन्येकादशो नाम हेमाद्रोऽपि यथे नामधेयं दश-
 म्यां तु द्वादश्यां मासिके च न भद्रादशो हनिता वदं स न्यै मनीषिणः दशम्यामतीताया मितिज्ञेयम् आशौचापगमे नामधेय
 भित्तिनिष्कल्केः गृह्यपीशिशिषेपि जननाद्दशरात्रे व्युष्टेशतरात्रे संवत्सरेवानामकरणम् व्युष्टेतीते ज्योतिर्निबंधे गर्गः
 अमासंक्रान्तिविष्यादौ प्राप्तकाले पिनाचरेत् शोधरः भिन्नादित्यमयो न राशतभिषक् स्वामी धनिष्ठा न्युत प्राज्ञे शाशिवशशां-
 क्यौष्णिदिनकृत्युष्येषुराशौस्थिरे छिद्रांपंचदशो विहाय न वभीं शूद्धेष्टमेभार्गवज्ञाचार्योऽसृत्पादभागदिचसेनामानिद्रु-
 र्याच्छिशोः मनुः शर्मा तंत्रात्स्यसाहर्गोतंशत्रियस्य तु वैश्यस्य पनसंशुक्तं शूद्रस्य त्रेथ्यसंयुतम् मदनरत्ने नारादीये
 सत्तक्रान्तेनामकर्मविधेयं स्वकुलोचितम् नामपूर्वतु मासस्य मंगलं सुसमाक्षरैः तत्रैव गार्ग्यः पासनामगुरोर्नाम दद्या-
 द्वालस्य वैपिता स्मृति संग्रहे कृष्णो नंतो न्युतश्च क्रीवैकुंठो यजनार्दनः उपेंद्रो यज्ञपुरुषो वासुदेवस्तथा हरिः योगीशः पुंडरी-

काशोगासनामान्यनुकमान् अत्रगार्गशीर्षादिश्रेत्रादिर्वाक्रमइतिमदनरत्ने तन्नासनामप्रथमं दद्यात्संबुध्रैर्नैपिद्दि देवा
 लयगजाश्वानां वृसाणांवापिकूपयोः सर्वापणानांपण्यानां चिक्राथियौषितांनृणाम् काच्यानांचकवीनांचपशुवादानाचस
 र्वशः राजप्रासादवास्तूनामकर्मधीशिशयते नाक्षत्रमपिनामकार्यम् अभिवादनीयंचसमीक्षेततन्ग्यातापित्तशैविपा
 तामोपनयनारित्याश्वत्थानोक्तेः कुलदेवतानक्षत्रसंबद्धंपितानामकुर्योदितिमदनरत्नेशंशोक्तेः तच्चनक्षत्रपादाक्षराद्यास
 रंकुर्योदित्कृत्पशिशिष्टे तदक्षरादिकंनगयास्मिन्धिष्येयदाक्षरमिति सूदशनिष्पायेतु शेरेममृज्यैविषुष्टिदिरादोवात्ये
 चवांत्यत्रवशाश्वयुक्त शेषेषुनाम्बीः कपरः स्वरोत्सः स्वावारदीर्घः सविस्सर्गद्वयः इत्कृत्कंठात्येतिम्रीष्ठपदे
 त्यत्रादौवात्येरेचरुद्धिः म्रीष्ठपादइति अंत्वमपमरणीशब्दः अनुनासुक्तः तंत्रअवण्यादोचवादिदृष्टिः अपभरणआपभ
 रणइत्यादि मदनरत्नेवसिष्ठः जन्माहेद्वादशाहेवादिशेषतः अत्ररति कतीहस्तमूलपुष्याःसवारुणाः श्रवणादि
 तिमंत्रंचस्वातीमृगशिरस्तथा राजापत्यंधनिष्ठाचत्रशस्तानामकर्मणि अथदोलारोहः पारिजातेद्वहस्पतिः दोला
 रोहस्तकर्तव्योदशमेद्वादशोपिवा षोडशोदशमेवापिद्वाविंशोदिवसेऽपिवा ओषिर्निबंधे करत्रयैवेष्यावेरपतीश्रुदितिद्व
 येवाशिनकभ्रवेषु कुर्योच्छिरूनांचपत्नेअतद्दंशोत्तनं वैस्करिविनोभवंति तत्रैव आंदोलाशयनेपुंसोद्वादशोदिव
 सःशुभ्रः त्रयोदशास्तकन्यायाननक्षत्रविचारणा अन्यस्मिन्दिवसेचेत्स्यातिर्यगास्येप्रशस्यते अथदुग्धपानम् नृसिं
 हः एकत्रिंशदिनेचैवपयःशरेवेनपाययेत् अन्नप्राशननक्षत्रोदिवसोदयरात्रिषु अथकर्णवेधः मदनरत्नेचसिष्ठ
 श्रीपथी मासेपष्टेसतमेवाष्टमेवाधेकौर्णोद्वादशोषोडशोदि मध्येनाहः पूर्वभागेनरत्नो नसत्रैद्देहेतिथीवर्जथित्वा

अत्रजन्मगासोवर्ज्यः ज्योतिर्निबंधगर्गः मासेपष्टेसप्तमेवाप्यष्टमेमासिवत्सरे कर्णवेधंप्रशंसंतिपुल्यायुःश्रीविद्युद्धये म
 दनरत्ने प्रथमेसप्तमेमासिअष्टमेदशमेथचा द्वादशेचनथाङ्कुर्यात्कर्णवेधंशुभावहृग् हेमाद्रोव्यासः कार्तिकेपोषमासेवा
 नैवेवाफाल्गुनेपिवा कर्णवेधंप्रशंसंतिशुक्लपक्षेशुभेदिने श्रीधरः हरिहयकरचित्रासौम्यपोषोत्तरार्यादितिवस्तु
 घटात्सीसिंहज्वर्यैस्तुमे शशिशुक्रबुधकाव्यानांदिनेपर्वरिक्तारहिततिथिषुशुद्धेनेधनेकर्णवेधः मदनरत्नेष्टहृस्पतिः
 द्वितीयादशमीपष्ठीसप्तमीचित्रयोदशी द्वादशीपंचमीशस्तातृतीयाकर्णवेधने सौवर्णराजपुत्रस्वराजतीविप्रवेश्ययोः
 शुद्धस्यचायसीस्त्वामथमादांगुलात्मिका हेमाद्रौदेवलः कर्णरंभ्रेरेच्छायानविशोदप्रजन्मनः तंष्टस्त्राविलयंयांतिपु
 ण्यौयाश्रवपुरातनाः शंखः अंगुष्ठमात्रसुपिरोकणौनभवतोयदि तस्त्रैश्चाद्धंनदातब्यंदत्तंचेदासुरंभवेत् अथतांबूल
 भक्षणम् वंडेश्वरः सार्धगासद्दयेदघान्तांबूलंप्रयमंशिशीः कर्पूरादिकसंभिश्रंविज्जसायहितायच मूल्याकैवित्रकर
 निथहरोद्रमोपुषोत्तयामृगशिरोदितिवासवेपु अकंदुजीवहृगुबोधनवासरेषुतांबूलभक्षणविधिर्मुनिभिःप्रदिष्टः
 अथनिक्रमणम् ज्योतिर्निबंधेयमः तृतीयेवाचतुर्थेवायासिनिक्रमणंभवेत् यमः ततस्तृतीयेकर्तव्यंमासिच्छ
 र्पस्यदर्शनम् चतुर्थेमासिकर्तव्यंशिशीश्वद्रस्वदर्शनम् अत्रसूर्यैहोःकर्मणायैचतयोःश्राद्धंनचिद्यतइतिछंदोगपरि
 शिष्टान् छंदोगानांनिक्रमणेटद्विश्चाद्धंनास्तीतिकल्पतरुः व्यासः मैत्रेपुष्यपुनर्वसुप्रथमभेपोषेनुकूलेविधीहृस्तेवे
 वस्तुरेश्वरेचमृगभेनारासशस्तासुच कुर्यान्निक्रमणंशिशीर्बुधगुरोशुकेविरक्तेतिथोकन्याकुंभतुलामृगारिभवनैसौम्य
 ग्रहालोकिने मदनरत्ने अन्वप्राशनकालेबाकुर्यान्निक्रमणक्रियाम् विष्णुधर्मे दिगीशानांदिनेतत्रतथाचंद्रकैयोद्विजः

रूत्रनंचान्देवस्यगगनस्यनकारयेत् बह्विन्क्रासयेद्रेहालंरत्तुण्पाहनिःस्त्रैः चंद्रकियोर्दिगीशानांदिशांचेगंगेनस्यंच
 नितोपर्याभिमंशमितेनेरहांतुसनेदा अमगतंभगनंचाट्टियारात्रमयापिवा रसांतुसंततंसर्चेद्याःशक्रपुरोगगाः
 माधवीयोगांकंडेयः अमनोयमनिन्यस्यशिल्यगांडानिसर्वशः शरूणिर्निववल्हाणिततःपर्येतुल्लक्षणम् प्रथमपत्त
 स्वरौद्वानस्तगोण्डंसयंतदा जीविकानस्यनान्दस्यतेनेवतुभधियतानि अथोपवेशनम् प्रयोगंपारिजातेपाशे-
 पिपुपगेन पंनगेनतयामासिहृगोतशुपनेशयेत् तत्रसर्वेप्रहाःशस्ताभोगोथत्रविशेषतः उत्तराभितयंसौम्यंपुय
 क्षेराकंदेवताम् नाजापत्यचदस्तश्चशस्तमाशिवनमित्रमम् वाराहंपूजेयेदेवंशुथिवींचितयाद्भिजम् रक्षेनंवसुपेदेयिस
 द्यमनंगनंग्रौ वातुःप्रमाणंशकळंनिक्षिपस्वहाश्रिभिये अचिरादायुपेस्त्वस्ययेकेनित्परिपयिनः जीवितारोग्यपयित्ते
 पुनिदंक्रस्तानिरेगलान् वरेय्यारोपंप्रत्नानोंगातोत्तमासिकागपुक्र अजरचात्रमेपाचसर्वभूतनमस्कृता चराचर-
 णांम्रत्नानंप्रनिष्ठानान्ययात्पसि कुमारंपादिमातस्त्रत्नानदनुमन्यताम् अथान्नप्राशनम् पारिजातेनारदः
 जनतोमासियत्रेयस्त्रोरणाञ्चागानंपरम् तदमावेष्टमेमासिनवमेदशमेयिना द्वादशोत्रापिपुवीतिप्रथमान्नाशनंपरं
 मंत्रसरेगानंपूर्णेकीचिदिलंतिपेदिनाः मदनरत्नंजोगाक्षिः पंडंनप्राशनंजातेपुदंतेपुचेति शंखः संवत्सरेन्नप्राशनम
 द्मंनत्तारेयेति ज्ञानिर्गनंपेनारदः पतेनाथदंयमासिपुंसांस्त्रीणांतुपंचमे सतमेमासिवाकार्येनवान्नप्राशनंशुभ
 म् रिक्तोदिनदयंनंदंशद्शीभदगीममाग् त्यन्कान्यमित्ययःमोक्तःसितजीवन्नवासराः चंद्रनारंप्रशांसंतिहृष्योन्तंल्य
 चिंक्तंनिना श्रीपरः आदिनतिव्यसुंसोम्यकरानिन्धिविन्वाजविष्णुवरुणोत्तरपौष्णमित्रः गजान्नभोजनविधौ

दशमेधिवत्कृच्छिद्रांविद्वायनचमोतिथयःशुभाःस्कः वसिष्ठः बालान्भुक्तोन्नतबंधनेचराजाभिषेकेरवलुजन्मधिष्ययम् श्र
 भंलभिसंतंविवाहेसीमंतयात्रादिशुभंगलेषु मार्कंडेयधिष्युभययोः ब्रह्माणंशंकरंविष्णुवंद्रांकीचिदिगीश्वरान् भुवोरे
 शश्वसंपूज्यहृत्नाचहोतथाचरुम् देवतापुरतस्तस्यधातुत्संगतस्यच अलंकृतस्यदातयग्नंप्रविसकांचनम् गथाज्यद
 धिसंपुक्तंप्राशयेत्प्रायसंतुवेति अथाब्दपूर्तिः अथहारनिर्णये नवांबरधरोभूलापूजयेच्चचिरायुपम् मार्कंडेयनरोमत्प्रा
 पूजयेत्यतस्तथा ततोदीर्घायुषंव्यासंरामंद्रौणिंरूपंवलिम् प्रह्लादंचरुहूपंतंविभीषणमथार्चयेत् स्वनदात्रंजन्मति-
 थिंप्राप्यसंपूजयेन्नरः षष्ठींचरधिभक्तेनवर्षेचंद्रैपुनःपुनः तिथितले एतन्नामभिस्तिलहोगोयुक्तः आदित्यपुराणे स
 वैश्वजन्मदिचसेस्नातेंगलवाशिभः गुरुदेवाधिविद्याश्रपूजनीयाःप्रयत्नतः स्वनक्षत्रंचपितरोतथादेवःप्रजापतिः
 प्रतिमं वत्सरं यत्नोक्तं नैव्यश्रमहोत्सवः कृत्यचिंतागणौ गुडगुग्धनिलान्दद्याद्दुस्तेग्रंथौचबंधयेत् गुणुडुंनिचंसिद्ध
 र्थंइर्वागोरोचगादिकम् संपूज्यभानुविघ्नेशौगर्हापैप्रार्थयेदिसम् चिरंजीवीयथात्वंभोप्राविद्यामितयासुने रूपावन्वित्त
 वांश्वेवश्रियासुक्तश्वसर्वदा मार्कंडेयनमस्तेस्तसप्तकत्प्रांतजीवन आयुरारोग्यसिस्वर्थंप्रसीदमगवन्मुने चिरंजीवीय
 थात्वंतुमुनीनांप्रवरद्विज कुकषसुनिशादूलतयामान्चिरंजीविनम् मार्कंडेयमहाभागसप्तकल्पांतजीवन आयुरारोग्य
 भित्स्वर्थंमस्माकंवरदोभव सतिलगुडसंभिश्रगंजन्यर्धमितंपयः मार्कंडेयाहूरलब्ध्यापिवास्यासुर्विद्वद्भ्यइतिपयःपि
 वेत् तिथिनत्वेस्कांदे खंडनंनरवके शानांभेशुनाध्यगमोतथा आमिषंफलहंदिंसावर्षेहृद्दोषिवर्जयेत् तत्रैवदर्शपिकायां
 कृतानंकुजयोर्वोरयस्यजन्मतिथिर्भवेत् अनृक्षयोगसंप्राप्तौविघ्नस्तस्यपदेपदे कृतांतशनिः तस्यसर्वौषधिंस्नानंगुरुदेवा

रूपाङ्गाकृदेवस्यगगनस्यचक्रारयेत् बहिर्निष्कासयेद्देहालंरत्नपुण्याहनिःस्वभैः चन्द्रार्कयोर्दिगीशानांदिशां चैव गंगनस्यैव
 निरीपार्यभिगन्दिपित्तैरसंस्तुसर्नदा अभगन्तंमगन्तंवादिचारत्रमयापिवा रक्षंस्तुसततंसर्वदेवाःशक्रपुरोगगाः
 मापधीयेगार्कडेयः अमनोयत्रविन्यस्यशिल्पभांडाभिसर्वशः शस्त्राणि चैववल्गाणिततःपश्येत्तुलक्षणम् प्रथमंपच
 स्युरोद्गमस्तनोगांडुस्यंतदा जीविकातस्यवान्स्वनेनेवतुभनियतीति अथोपवेशनम् प्रयोग्यैपारिजातेपाद्ये -
 विष्णुपभैत्र पंचमेचतयाभासिद्धमौतसुपवेशयेत् तत्रसर्वत्रहाःशस्ताभोगोप्यत्रविशेषतः उत्तरात्रितयसौम्यंपुष्य
 क्षयाकंदेगतम् प्राजापत्यंनहस्तश्चशस्तागशिवगभिन्नाम् वाराहंपूजयेद्देवंपृथिवीचतथाद्दिग्म् रक्षेनंचसुधेदेविस
 द्यसर्वगतंशक्तौ आयुःप्रमाणंसफलंनिक्षिपस्वहारीप्रिये अचिरादासुषुप्तस्ययेकेचित्परियंथिनः जीवितारोग्यवित्ते
 पुनिर्दहस्ताचिरेणतान् करेण्याशोपभूतानांमातांतामसिकामपुक् अजराचाप्रमेयाचसर्वभूतनमस्कृता चराचरा
 णांभूतानांप्रतिशानान्ययात्पसि कुगारंपाहिमानस्त्वंत्रक्षानदनुमन्यताम् अथान्नाशानम् परिजातेनारदः
 ज्ञानोगासिपठेस्यांत्तोरिणान्नाशानंपरम् तदमावेष्टमेभासिनचमेदशमेपिवा द्वादशोवापिकुर्वीतिप्रथमान्नाशानंपरं
 संवत्सरेवासंपूर्णैकेचिद्विच्छंतिपंहिताः मदनरत्नेल्लोगाक्षिः षष्ठेन्प्राशनंजातेषुदंतेषुवेति शंखः संवत्सरेन्प्राशनम्
 द्विसंनक्षरेवेति ज्योतिर्निचंपेनारदः षष्ठेवाथष्टमेमासिपुसांस्त्रीणांतुपंचमे सप्तमेमासिवाकार्येनवान्प्राशनंशुभ
 म् रिक्तोरिनक्षपेनंदाहादशीमष्टमीमामाम् त्यक्तान्यतिययःश्रोक्ताःसितजीवन्नवासराः चंद्रनारंप्रशांसंति कृष्णोचाल्य
 चिकेनिना श्रीधरः आदित्यतिययसुसौम्यकरानित्ताडिग्धिन्नाजविष्णुवरुणोत्तरपौष्णमित्राः वालान्मौजनिभौ

दशमेषिकद्वैष्टिडांविहायनचमीतिथयः शुभास्कः वसिष्ठः बालान्मुक्तोन्नतबंधनेचराजाभिवेकेरवलुजन्मधिष्यम् शुक
 भलभिसंततंविवाहेसीगंतयात्रादिशुभंगल्पु मार्कण्डेयविशुभर्मयोः ब्रह्माणंशंकरंविष्णुंबंद्राकौचिकीश्वरान् शुबंदि
 शश्वसंपूज्यहुत्वागक्षीतथाचक्रम् देवतापुरतस्तस्वधाश्रुत्संगगतस्यच अलंकृतस्यदातयमन्त्रेपत्रसकांचनम् गध्याज्यद
 धिसंयुक्तंप्राशयेत्प्रायसंतुवेति अथाब्दभूतिः व्यवहारनिर्णये नवांबरधरोभूत्वापूजयेच्चित्रियायुषम् मार्कण्डेयंनरोभक्त्या
 पूजयेत्प्रयत्नतथा ततोदोर्घायुषं व्यासंमार्गेंद्रौणिकंपंबलिम् प्रह्लादंचहृद्गुंगंविभीषणमथार्चयेत् स्वनक्षत्रंजन्मति-
 थिंप्रायसंपूजयेन्नरः षष्ठींचिदधिभक्तेनवर्षेचर्धैपुनःपुनः तिथितत्वेएतन्नामभिसिलहोगोशुक्तः आदित्यपुराणे स
 वैश्वजन्मादिवसेस्नातंगैगलवारिभिः गुरुदेवाग्निविभ्राश्रपूजनायाःप्रयत्नतः स्वनक्षत्रंचपितरोतयादेवःप्रजापतिः
 प्रतिसंवत्सरंयत्नात्कर्त्तव्यमहोत्सवः कृत्यचिंतामणौ गुडगुग्धतिलान्दद्याद्भस्त्रेयंथोचबंधयेत् गुगुलुंनिचसिद्ध
 र्थेदूर्गगोरोचनदिकम् संपूज्यभानुविभ्रेशौमहर्षिंप्राययेदिदम् चिरंजीवीयथात्वंभोषावियायितयामुने रूपवान्निज
 वांश्चैवश्रियायुक्तश्चसर्वदा मार्कण्डेयमस्तेरुक्तसप्तकल्यांतजीवन आयुरारोग्यसिस्वर्थेयसीदभगवन्मुने चिरंजीवीय
 थात्वंतुमुनीनांप्रवरद्विज कुरुष्वमुनिशार्दूलतथामोचिरंजीविनम् मार्कण्डेयमहाभागसप्तकल्यांतजीवन आयुरारोग्य
 सित्थर्थमस्माकंवरदोभव सतिलंगुडसंभिश्रमंजल्यर्थेभिसंपयः मार्कण्डेयाद्दूरलब्ध्वापिवास्यायुर्विद्वद्भ्यइतिपयपि
 वेत् तिथितत्वंस्कांदे स्वंडनंरसकेशानामैथुनाध्वगमोतथा आभिसंपकलहं हिंसावर्षेच्छेद्विवर्जयेत् तत्रैवदापिकायां
 कृतान्कृजयोवीरेयस्यजन्मतिथिर्भवेत् अनृसायोगसंभ्राप्तोविभ्रंस्तस्यपदेपदे कृतान्शनिः तस्यसर्वौषधिसंज्ञानंशुरुदेवा

भिन्नजनम् हृदमनुः मृतेजन्मसंक्रांतीश्रद्धेजन्मदिनेतया अस्पृश्यस्पर्शनिवृत्तवनायादुष्णवारिणा अत्रजन्मनिधियौ
 दयिभिन्नात्सु गुणापावर्यवृद्धिश्चसमीपार्वतीप्रिया रवेरुदयमाक्षतेनतत्रतिथियुग्मतेतिकृत्यतत्वार्षविवचनात् विशेषो
 मन्ततश्चद्रुपर्मज्ञेयः अथक्रुदिस्त्वम् मयोगपरिजातेत्राहो प्रतिसंवत्सरांतक्षेवक्ष्येनृणांविधिपरम् दत्तागोष्ठीहर
 प्यादितथास्पर्णादिभिर्भनम् यथायात्क्रुदिस्त्वंनवासःसंगृह्यदूतनम् दूर्वाकुंरैरथालेनचरुणावापिनाकिनम् आयुष्य
 होमंरुत्वाचनपर्येत्पितृदेवताः अथचौलम् मयोगपरिजातेषुदुरुशिव्यः जाताधिकाराज्जन्मादितृतीयेद्धेतुचौलकं
 आघेदेकुरुचनेकेचित्त्यंनगेदेहीदूतीयके उपनीत्यासहैवेतिविकल्पाःकुरुधर्मतः बृहस्पतिः तृतीयेद्धेशिशोर्गर्भाज्जन्म
 तोयाविशेषतः पंचमेसतमेवापिक्लिप्याःपुंसोपिवासम् तत्रैवनारदः जन्मतस्तृतीयेद्धेशिशोर्गर्भाज्जन्म
 मेसतमेवापिजन्मतोमाध्यमंमेव अथमंगर्भतःस्यात्तुनवमेकादशोपिबोति पारिजातैरुहस्पतिः उत्तरायणगेस्त्वैवि
 गेयात्सोम्यगोलके रुद्रपक्षेशुभंमोक्तंकृष्णपक्षेशुभंतरत् अथमौल्यत्रिभागःस्यात्कृष्णपक्षेत्रिधाकृते तत्रैवच-
 सिष्ठः द्वित्रिपंचमसतम्यामेकादश्यांतयेवच दशम्यांचत्रयोदश्यांकार्येशोरंविजानता दृसिंहीये षष्ठाष्टमीचतुर्थीचिन
 वमीचचतुर्दशी द्वादशीदर्शपूर्णैर्द्विप्रतिपत्त्रैवभिरिताः वसिष्ठः रेवेरंगारकस्यैवसूर्यपुत्रस्यैवैरिह निर्दितादिवसाःक्षीरे
 शोयाःकार्यकरःसमृताः ज्योतिर्निबंधैरुहस्पतिः पापग्रहाणांवारादौविम्राणांशुभंदंरौ क्षत्रियाणांशगासूनीनिर्द्शुद्र
 णांशोनोरुमम् हस्ताशिशिष्णुपौष्णाश्चअविष्ठादित्यपुथमम् सोम्यचित्रेनचक्षीरेउत्तमानवतारकाः शीष्णुत्तराणिवाय
 व्यंरोहिणीयाकृणंनया क्षीरेपप्पमथमाःमोक्ताःशेषाद्दशगर्हिताः मिथनेजन्मसत्रैवेनाशोचंद्रमेष्टमे विपत्करव

धेक्षोरंप्रत्यरेचविचर्जयेत् अत्रलघ्नशक्तिरन्वेचयोगाज्योतिर्विद्विज्ञोत्तेयाः अन्येचविशेषाः शमशुक्रमेनिर्णयेनक्ष्यंते एतच्च
 श्रियोर्गीतरिगर्भिण्यांनक्तार्यम् तदाहज्योतिर्निबंधेयदनरलेचदृच्छगार्ग्यः सुवृद्धाकृतोमातायदिसागर्भिणीभवेत् शस्त्रे
 णभृत्कमात्रोतिस्तस्मात्क्षोरंविचर्जयेत् अस्यापवादमाहतेत्रैवगारदः स्त्रुोर्गीतरिगर्भिण्यांनूडाकर्मनकारयेत् पंचा-
 ब्रह्मागथोर्ध्वंस्तुगर्भिण्यायधिकारयेत् यदिगर्भविपत्तिःस्याच्छिशोर्वापरणंयादि सहोपनीत्याकुचयोत्रैतदादोषोनाविद्यते
 दृहस्पतिः गर्भिण्यांमातरिशिशोःक्षोरकर्मनकारयेत् इनाभिषेकेथेवंस्थात्कालेवैदत्रैतर्थाप अप्तिषेकःसमावर्तनम्
 गर्भिण्यामपिपंचमासपर्यंतंनदोषदृक्तंमुहूर्तदीपिकायांगर्णेण पंचमासादूर्ध्वंमातुर्गर्भस्यजायतेमृत्कीरिति मदनरले
 दृहस्पतिः पुत्रवृद्धाकृतोमातागर्भिणीयदिचामवेत् विपद्यतेगुरुस्तत्रदंपतीशिरुद्वत्तः गर्भमातुःकुमारस्यनकुच्यञ्चिोव
 क्रमेतु पंचमासादधःकुयोदतकर्ध्वेनकारयेत् गर्गः ज्वरस्थोत्यादनंयस्थलमंतस्यगंकारयेत् दोषनिर्गमनात्यध्यात्सस्योप
 र्भसमाचरेत् तप्यभितिमंगलोपलक्षणम् औनिर्गर्गः विवाहोत्सावयत्रैषुमातायदिरजासला तदासमृत्कमात्रोतिपं
 चमोदिवसंविना वसिष्ठः यत्स्यमांगलिकंकार्येनिस्यमातारजसला अर्थतदेवं तत्रैवदृहस्पतिः प्राप्तमशुदयश्राद्धंस्तुन
 संस्कारकर्मणि पत्नारजस्वलचेत्स्यानकुचोत्तल्लितातदा पितेनिकर्तमात्रोपलक्षणम् संकटेतुवाक्यसारिडक्तम् अला
 भेकमुहूर्तस्यरजोदोयेकप्रस्थिते श्रियंसंज्ञ्यविधिवत्तोमंगलमाचरेत् एतच्चमंडनोत्तरंनकार्यम् नगंडनात्रापिहि
 सुंडनंचगोत्रैकतायांयदिनाद्यभोदइतिमदनरलेवसिधोक्तेः तत्रैवकालायायनः कुलेकस्तुत्रयादवोअंडनान्नुसुंडनम्
 प्रवेशान्विगमोनेष्टो नकुचोमंगलत्रयम् तथादृहस्पतिः एकमातृजयोरेकवत्सोरपुरुषस्त्रियोः नसमानक्रियांकुर्यान्मा

नृर्मर्दाधिपान्यते आशीचेतु संयहे संकटेसगनुमातेसूक्तकेससुपागते कूष्मांडाभिर्घृतंहुत्वागांचदद्यात्पयस्विनीम् बृडोपनय
 नोद्बहन्प्रतिष्ठादिक्रमाचरेदिति ज्योतिर्निबंधे षष्ठेदेष्टोडशोवर्षेविवाहान्देतथैवच अंतर्वत्यांचजायायांनेयतेसुंडनंक्रचित्
 अन्योपविशोयोविवाहमकरणेवस्यते दीपिकायाम् नचूडाजन्मप्राग्नेयदाकरणेपुराणोक्तजे प्रतिपद्भद्रिकासुनिधारमस्तु
 पंचमे प्रयोगरत्ने मथेशिरसिचूडास्याह्यसिष्ठानंतुदक्षिणे उभयोःपार्श्वयोरत्रिकश्यपानांशिरवामता माधवीयेथेवं
 आपस्तंबस्ताह तूष्णीकेगान्विनीययथर्धिशिरवामिदधाति यथर्धिप्रवरसंस्वया तासांमध्यशिरयावर्जसुपनयनेवपनंका
 र्यम् प्रतिदिशम्रवपतीत्कपनयनेनेनेवोक्तेः रिक्तोवाएषोनपिहोपच्युंडस्तस्मैतदपिधानंयच्छिखेतिश्रुतेः विशिखो
 न्युपवीतश्चयत्करोतिनसत्कतमितिनिषेधाच्च सत्रेवुवचनात्सशिरवंचपनमितिमुदर्शनमाथेउक्तम् यत्तु कुमारायिशि
 खाइवेतिखिंगंतच्छंदोगपरम् अपराकेमदनरत्नेचल्लौगाक्षिः दक्षिणतः कमुंजावसिष्ठानामुभयतोत्रिकश्यपानांसुंडाभ्र
 गवः पंचचूडाअंगिरसोनाजिमेके मंगळार्थेशिरिनोनेयथाकुलधर्मवेति कमुंजाशिरत्वा वाजिःकेशपंक्तिः स्थितिदपेणे
 एकशिरत्वादक्षिणतोवसिष्ठगोत्रस्यपंचांगिरसोष्टगोस्तु नैकाशिरत्वाकश्यपगोत्रजानांशिरत्वोभयत्रापियथाकुलंच एत
 द्ब्रह्मतिरिक्तविषयम् शरदस्मानियताःकेशवेपाइतिवसिष्ठोक्तेः यत्तुपाद्रे नशिरत्वानोपवीतीत्यानोच्चरेत्संस्कृतोंगिरमि
 तिशरदसुपक्रमोक्तम् तदसद्ब्रह्मत्येतिकेचिन् विकल्पइतिवुक्तम् अतएवहारीतः स्त्रियद्वेष्टोतुशिरवांच्छित्वाक्रोधाद्धे
 राग्यतोपिवा प्राजापत्यंप्रकुर्यान्तांमिह्कृतिर्नान्यथाभवेत् एतत्पारयहपसे अत्रदेशभेदाद्भवस्येतिदिक् ज्योतिर्निबंधे
 नर्मर्दोत्तरदेशेषुशिंहस्येदेवमंत्रिणि शुभकर्मनकुर्वन्तिनिषेधोनास्तिदक्षिणे अत्रभोजनेप्रायश्चित्तसुक्तपराशरमाधवी

ये निवृत्तेऽहोमेतु प्राङ्गागकरणात्तथा चरेत्सांतपनं शुक्लाजातकर्मणि चैव हि अतो न्ये शुतु संस्कारे पूषवासेन शक्यति
 एते संस्काराः स्त्रीणामंजकाः कार्यः होमस्तुसंगं त्रक इति प्रयोगपारिजाते आशुवत्यायनोपि होमकृत्युतु पुं वत्साल्नीणां च
 डाकृतावपीति मसुरीपि अमंत्रकालुकार्येषु स्त्रीणां माहृदशेषत इति होमेषु मंत्र इत्येके संस्काराः स्त्रीणामहोम
 कास्तूष्णीं स्फुरितिसृत्त्यर्थं सारे होमोनेति वृत्ति कृत अथ विद्यारंभः मदनरले नृसिंहः अक्षर स्वीकृतिं
 कुर्यात्सातेपंचमहायने उत्तरायणगे च्छैर्येकुं ममासं विवर्जयेत् दीपिकायाम् वर्षे पर्जन्यके काले षष्ठीं रिकंशानि कुञ्जम्
 अनध्यायान्निनानलादेवं ग्रंथकृतं शुरुम् श्राधरः हस्तारित्यसमीरमित्रपुरुजित्योष्णाशिवित्राच्युते घारावर्षे शदिनोदया
 दिरहिते राशौ स्थिरे चोभये पक्षे पूर्णै निशाकरे प्रतिपदं रिकं विहाया षष्ठीं मष्टमं श्रद्धं भ्रजिभवने भ्रौक्कास रस्तीकृतिः
 विष्णुधर्मोत्तरे पूजाधित्वाहो रिकं स्मीतथा देवांस रस्वतीम् स्वविद्यासूत्रकारं श्वस्वीं विद्यां च विशेषतः एतेषां गेव देवा
 नां नाम्ना तु शुद्धया दृतम् दक्षिणाभिर्द्विजं द्राणां कर्तव्यं चात्र पूजनमिति अथ धनुर्विद्यादीपिकायाम् अदिति
 शुरुयमार्कस्वति त्रिनाग्निपित्र्यभ्रवहरिवस्तुके धिदुभागां त्यभेषु शनिशाशुबुधवरे विष्णुबोधे विवोये सुसमयनि
 वियोगे चापविद्याप्रदानम् अथातुपनीतस्या विशेषः गौतमः प्रातुपनयनात्कामचारवादभक्षा इति भक्षणां लुभु
 नादेरपीति हरदत्तः अपराके वृद्धशातातपः शिशोरशुक्षणं प्रोक्तं बालस्थानं स्मृतम् रजस्वलादिसंस्पर्शोत्सानमे
 व कुमारके प्राक्पूजाकरणे द्वालः प्रागन्मशाशनाच्छिरः कुमारकस्तीविज्ञेयो यावन्नौजीनिबं पनम् आपसंबोपि
 अन्नप्राशनात्प्रयतो भवसासं वत्सारादित्येके इति गौतमोपि नन्दुपस्पर्शनादाशौचम् तस्यातुपनीतस्य चं डालादि

सृष्ट्यापि स्पर्शान्निस्त्वनम् इदं च पठ चर्षात्प्राक् ऊर्ध्वं तु स्नानं भवत्येव बालस्य पंचमाहर्षाद्रप्ताथे शौचमाचरे शिदिति स्मृ-
तेः कागनारादिकेभ्येनम् ऊर्ध्वेनैकदशवर्षस्य पंचवर्षात्परस्य च चरेदुरुःस्रुद्धं चैव प्रायश्चित्तं विशुद्धये अनौबालतरस्या
स्यनापरापीनपातकभितिसृतेरिति हरदत्तः स्मृत्यर्थसारेभ्येवम् अथोपनयनम् आश्वलायनः गर्भाष्टमेष्टमे
नादेपंचनेसप्तमोपवा द्विजलंप्राप्तुयाद्विप्रो यर्धे त्येकादशो नृपः मनुः ब्रह्मवर्चसकामस्य कायैर्विप्रस्य पंचमे राशौ च
कार्थिनः षष्ठे तैश्वस्यार्थार्थिनोष्टमे विष्णुः षष्ठे लुधनकामस्य विद्याकामस्य सप्तमे अष्टमे सर्वकामस्य नवमे कांतिमि-
ठनः जापस्तंयः गर्भाष्टमे पुत्रात्मण सुपुनयीत बहुवचनं गर्भषष्ठगर्भसप्तमयोः प्राप्त्यर्थं भितिस्रुदर्शनप्राथे के
चित्तुविप्रस्य पठं नमन्त्यंते आपस्तवः अथ काम्यानि सप्तमे ब्रह्मवर्चसकाममष्टम आयुकामं नवमे तेजस्कामं दशमे
न्यायकागमेकादशा इन्द्रियकामं द्वादशे पशुकाममुपनयेत् गौणकालमाह मनुः आषोडशा द्वात्रिंशत्स्य सावित्रीना
निवर्तते आह्लावंशात्सत्रयधोराचतुर्विंशतेर्विशः ज्योतिर्निबंधे अग्रजावाहुजावेश्याः स्वावधेरूर्ध्वमब्दतः अरु-
तोपनयाः सर्वेष्वलाएव ते स्मृताः गर्गः विप्रवसंतैश्चितिपनिदायै वैशंघनाते त्रतिनं विदध्यात् माघादिशुक्ला
भिकपंचमासाः साधारणा वासकलह्निजानाम् हेमाद्रैर्ज्योतिषे माघादिषु च मासेषु मौंजीपंचसुशस्यते काळाद
श्चिद्भूगार्ग्यः माघादिमासपट्टके तु मेखलाबंधनं मतम् चूलाकरणमन्त्रं च श्रावणादौ विचर्जेयेत् भैत्रेयसूत्रेपि
वसंतोत्राग्नाः शरदित्युतनोवर्णांशुधूर्वेण सापादिपणमासावा सर्ववर्णानामे तदुदगयनमनयोर्विकल्पइति अत्रैदंतवं
नात्रवसंतं नोत्तरपणस्य संकीचः श्राद्धदर्शस्यापराणहविधिनेवाधाने वसंतादिः कृत्तिकादिने वसायं प्रातर्विधिनायाव

स्त्रीवधिविषययुक्तः आद्ययोः परस्परव्यभिचारान्नियमः अंत्येनिमित्तेसांगकगोक्तेः कालापेक्षा इहत्त्वरायणंविना
 नसंतस्याभागान्ननियमः नवानिभित्तत्वं नचैकं कृणीतइतिवदययुत्यानुवादः तद्दशक्यभेदापरिहारात् उत्तरायणवि
 धिवैयर्थ्यात्त्वनुकल्पोयमिति माघआदियेषांपंचानांएवंषट् परिजतिष्टहस्वतिः श्रषचापकुक्षारस्थोजीवोप्यश्रुभगो
 चरः अतिशोभनतांदद्याद्विवाहोपनय्यादिषु हत्तशने नजन्मधिष्येनचजन्ममासेनजन्मकान्दीयदिनेविदध्यात् ज्येष्ठे
 ममासिप्रथमस्यसूनोस्तथास्तथास्तथाअपिमंगलाभि राजमार्तडः जातंदिनंदूषयतेवशिष्योत्पद्येचगौर्गिनियतंदशात्रि
 जातस्यपक्षंकिलभारुरिष्वशेषाः प्रशस्ताःखलुजन्ममासि जन्ममासेतिथौभेचगिपरोतद्वेसति कार्यमंगलमित्या
 हुर्गौर्गभार्गवशौनकाः जन्ममासनिचैपेपिदिनानिदशवर्जयेत् आरभ्यजन्मादिवसाह्रुभाःस्युस्तिथयोपरे ग्रथांतरे
 धनेजन्मत्रिवारिस्थोजीवोपीष्टोर्चनात्सकृत् शुभोक्तिकालेनुर्याष्टव्ययस्थोद्विगुणार्चनात् श्रद्धिर्नैवगुरोर्यस्यवर्धेप्राप्तेष्टः
 ज्येष्टर चैवैमीगगतेप्रागोक्तस्योपनयनंश्रुभम् जन्मभारदभेसिहेनीचवाशाशुभगुरो मोजीबंधःश्रुभाःप्रोक्तश्चैवैमीनग
 भैरवो नारदः बालस्यबलहीनोपिशांत्वाजीवोबलप्रदः यथोक्तवत्तरेकार्यमनुक्तेचोपनायनम् शांतिश्चात्रोवक्ष्यते
 श्योतिर्निर्वंधेष्टसिंहः वृतीयापंचमीपष्टोद्वितीयान्तापिसप्तमी पक्षयोरुपयोश्चैवविशेषेणस्तपूजिताः धर्मकामोसिने
 पक्षेकृष्णोचप्रथमा तथा शुक्लत्रयोदशीकेचिदिठंनिसुनयस्तथा दोडरागंदेवसिष्ठः नैमिनिकमनध्यायंकृष्णोचप्रतिपीद
 नम् मेखलावंपनेशस्तंचौलेवेदत्रतेषापि प्रशस्ताप्रतिपत्कृष्णेनपूर्वोपरसंयुता एतदतीतकालस्यात्तस्यबटोरुपनयनवि
 धयम् प्रशस्ताप्रतिपत्कृष्णेकदाचिक्तुभगोविधौ चंद्रेबलसुतेलेमेवर्षाणामपिलंघनइतिव्यासोक्तेरित्याहुः एवंसप्तम्यपि

तत्त्वगन्धधत्तलोकेः वृद्धस्यतिः शक्रुपसाः शक्राम्योक्तः कृष्णश्राल्यन्त्रिन्नेविना तथा मिथुनेसांस्यितेगानो ज्येष्ठमासोन
शोपपन्नं पदगन्धेगारदः विनर्जुनानसन्तेन कृष्णपदो गन्धे अपराण्हेचोपनीतः पुनः संस्कारगर्हति अपराण्ह-
क्षेपानिगान्कदिन्यनीयांगारदकम् तत्रेन वसंतो गन्धहो न दोषायेत्यर्थः नारदः कृष्णपक्षेन तु र्थनिसप्तम्यादिदिन
त्रयम् यथोदगानगुप्तं न भक्षणं ते गल्यहाः वक्षिष्ठः पापांशकगतेनं द्रेअरिनीचस्थितोपिच अनध्यायेचोपनीतः सु
नः संस्कारगर्हति अनध्यायस्य पूर्वैर्दलस्यैवापरेहमि व्रतबंधनिसर्गंच विधारंभनकारयेत् राजमातैलः आरंभानंत
रंयनमन्यारंभो न शिःथ्यति गर्गादिपुनयः गर्गतमेवाहुर्चित्रहम् ज्योतिर्निबंधे अष्टकास्तनसर्वास्तु युगमन्वंतरादिषु
अनध्यायं मकुर्नतिगतथासोपपदास्वपि सोपपदास्तु मृत्युर्थसारे सिताज्येष्ठे द्वितीयाच आश्विने दशमीसिता च
गुर्यादिदशीगापेरुनाः सोपपदाः स्मृताः एवं प्रदोषदिनं कर्जम् प्रदोषस्वरूपमाह गौभिलः पष्ठीचद्वादशीचैव अपरा
तौ नगादिक्ता प्रदोषगिद्रुर्वीतितृतीयात्सुयगिका ज्योतिर्निबंधे व्यासः याचैत्रे वैशाखे वसिस्तात्तृतीया भाघस्य सप्तम्य
प्रथमं गुणस्य कृष्णवृत्तीयोपनये मरास्तामोक्ता मरद्वाजगुनींद्रसुख्यैः अत्रापि कृष्णप्रतिपद्वत्त्रेयम् यत्तु वृहद्भाग्यः
प्रगध्यायेत्तुर्गनियस्तनैर्गिनिकोभनेत् सप्तमीमाषशक्रे तु वृत्तीयानाक्षयातया बुधत्रयैर्दुवाराश्च शस्ता निव्रतबंध
नरगिगत्सायाश्चिन्नां योपनयननिषयम् स्नाध्यायविद्युजोषस्वाकृष्णप्रतिपदादयः प्रायश्चित्तभिहितेषु मेखलाबंधने
मगार्निने नैर्गोत्तरांशनिर्गंगा मुत्सनादौर्षो यद्यथयोपेन पूर्वैर्ग्येस्तुक्ता अनिकृत्तं परिदानं कालश्चैसा भवलायनेन सु
नमपनयेन मन्त्रनियमः कल्पयापिभिगन्तानंतरयेगराः नदीनीयनकरणेषु पूर्वोक्तकालोत्तरेयः प्रतिवेदसुपनयेनेका

लानियम इति तु युक्तम् गर्गः ग्रहे रवांश्चौरवभिन्नकंपेकेत्स्त्रुगोल्कापतनादिदोषे व्रतेदशाहाभिवर्धेति न द्वास्त्वयोदशा
हागिवदतिकेचित् संकटे तु संश्लेश्वरः दाहीदशांचैव धराप्रकंपेवज्जप्रपातेयविदारणेच केतोतथोल्कांश्रकणप्रपाते-
अहंनकुर्याद्व्रतमंगलाणि तत्रैव वेदव्रतोपनयनेस्वाध्यायाध्ययने तथा नदोषोयजुषांसोपयदास्त्वध्ययनेपिच हेमाद्रौ
ज्योतिषे हस्तत्रयेपुथ्यप्रनिष्ठयोऽप्योष्णाशिवसोऽभ्यादिति विष्णुभेषु शस्तेनिथौचंद्रबलेन युक्तेऽकार्यैर्हि ज्ञानां व्रतबंधमो
क्षौ ज्योतिर्निबंधेभ्यः श्रेष्ठान्यर्कत्रयांत्येज्यचंद्रादिल्कत्तराणिच विष्णुत्रयाशिवित्राब्जयोनिभान्युपनायने चंद्र-
स्पतिः त्रिभूतरेषु रोहिण्यांहस्तेनेत्रेचवासवे लाट्टेसौम्यपुनर्वस्योरुत्तंगंरूपनायनम् ज्योतिर्निबंधे पूर्वाहस्तत्रयेसा
पंश्रुतिमूलेषु बहूचाम् यजुषां योष्णामैत्राकर्णदिस्यपुथ्यमृदुऋक्वेः सायगानां हरीशार्कवसुपुथ्योत्तराश्विभेः धनिष्ठादिति
मैत्राकर्णद्विदुषोष्णधथर्वणाम् राजमार्तदस्तु त्रास्त्रणस्यपुनर्वसुं निषेधति ताराचंद्रानुकुलेषु ग्रहाब्देषु श्रभेषुपि पुन
र्वसौ कृतो विप्रः पुनः संस्कारमर्हति ज्योतिर्निबंधे नारदः सर्वेषां जीवश्रुत्तनाराः प्रोक्ता व्रते शुभाः चंद्राकैर्मध्यमोऽत्रे
यो सामबाहुजयोः कुजः शास्वाधिपनिवारश्चशास्वाधिपबन्तया शास्वाधिपतिलग्रं चतुर्लंगं व्रतयंत्रते शास्वाधि
पाश्चरालसंग्रहे ऋगथर्वसामयजुषामधिपागुरुसौम्यभोमसिताः जीवसितो विभाणां क्षत्रस्यारोष्णगूविशांचंद्रश्रुति
पारिजाते बृहस्पतिः बहूचानां गुरोर्वरियजुर्वेदेषु षांडुषे सामगानां धरासूनोरथर्वविदुषां वकेः अत्रलुग्नशुल्क्यादिदेवज्ञे
भ्योऽत्रेयं विस्तरमयान्नोच्यते लक्षः व्रते हि पूर्वसध्यायां वारिदोयदिगर्जति तद्दिने स्यादनध्यायो व्रतं तत्र विवर्जयेत्
ज्योतिर्निबंधे नादीश्राद्धं कृतं चेत्स्यादनध्यायस्त्वकालिकः तदोपनयनं कार्यं वेदारं प्रंनकारयेत् एतद्ब्रह्मचरिभिरक्ता

करीलाचार्यएवमु उपनेयांश्चविधिवदाचार्यस्यरागीपतः आनीयाग्निसमीपंवासानित्रीस्मृशयवाजपेत् कन्यास्वीकर
 णादन्यत्सर्वविप्रेणकारयेत् एवमेवाह्लेजनीसंस्कार्यैकुंडगोल्लोइति स्मृत्थर्थरारेयेवम् कुंडगोल्लकन्योःसंस्कार्य-
 त्वंश्चाद्धेनिषेधश्चक्षेत्रजपुत्रविषयः अन्यस्यविन्नास्त्रेषविधिः स्मृतइतिवचनादत्रात्सप्येनोपनयनाद्यप्रासेरित्यपरा
 कः उपनयनंचकुमारंभोजयित्वाकार्यम् प्रागेवैनांगदहर्भोजयंतीतिमदनपारिजातेगोभिञोक्तेः गायत्र्युपदेश
 श्चोचारतोमैः कार्यैः उत्तरेणाग्निमुपविशतः प्राङ्मुखआचार्यः प्रत्यङ्मुखइतरोधोहिभोइतिशारवायनसूत्रोक्तेः
 यद्यपिकात्यायनेनाथस्त्रेसावित्रीमन्वाहोत्तरतोमैः प्रत्यङ्मुखवायेत्कत्कारक्षिपानस्तिष्ठतप्यासीनायवैकेइतिविकल्प
 उक्तस्तथापिकातीयानामेवसः बहूचानांछूत्तरएववैदेव्यात् भिद्यायंविशेषपग्राहकालापनः भातरमेवायेभिक्षेन
 पराशरमाधवीये मानरंवाससारंतामातुर्वाभगिनींनिजाम् भिसेतभिर्सांप्रथमंयचैन्नंनविमानयेत् अय
 संस्कारलोपे शीनकः आरम्यापानमाचौलात्प्रलेतीनेतुकर्मणाम् व्यात्त्याग्निंस्तसंस्तुलुत्वाकर्मयथांक्रमम् ए
 तेवैकेकलीपेतुपादकृष्टंसमाचरेत् ब्रूयायाअर्धकृष्टंस्यादापरित्लेवगीरितम् अनापरितुसर्वत्रद्विगुणंद्विगुणंचेत्
 पारिजातेकालापनः इतेकर्मणिस्वर्बत्रमायश्चित्तंविधीयते प्रायश्चित्तेकृतेपश्चात्तुसकर्मसमाचरेत् स्मृत्यर्थ
 सारेचैवम् कारिकायांतुनायश्चित्तेकृतेतीतंकर्मकृताकृतमित्यक्तम् प्रायश्चित्तेकृतेपश्चादतीतमपिकर्मवै कार्य
 गित्येकआचार्यनैत्यन्वेतुविपश्चित्तमि त्रिकांडमंडनेनचु त्रिकालातीनेषुकार्येषुप्राप्तवत्त्वपरेषुच कालातीतानि
 कृतेवविदध्यादुत्तराणिनुइत्यक्तम् तत्रसर्वेषांतंत्रेणनांशीश्राद्धंकुर्यात् देशकालकर्त्रेक्यात् गणशःक्रियमाणा

नांमानृणांपूजनंसकृत् सकृदेवमवेष्टाद्दृष्ट्वादीनपृथगादिधितिलंदोगपरिशिष्टात् एतद्बहुनामपत्यानांयुगपत्संस्कार
रकरणविषयमितिचोपदेवः अतीतसंस्काराणांयुगपत्करणइत्यन्ये सत्त्वापिचौलस्योपनात्यासहेतिर्यक्षेउपनीतिरिन
एनासुभानंनपूर्वादिने सकृत्स्यदिवसेवेसनिःकृष्टतरत्वात् दृष्ट्वाचारोपेवम् उपनीतिदिनेमथ्याङ्कसंख्यामाहपारिजा
तेजोग्रभिः यावद्ब्रह्मोपदेशस्तुतानतंथादिकंचन ततोभयान्हसंध्यादिसर्वकर्मसमाचरोदिति ब्रह्मगायत्री यजुव
चनम् उपयनेतुर्कृत्यंसायंमध्येउपासनम् आरभेद्ब्रह्मयज्ञंमथ्यान्हेतुपरेहनीतितछारवांतरविषयमितिपारिजातः
निकल्पइतिगुक्तंप्रथमः उपनयनाभिस्त्रिरात्रंभार्यः अहमेतमग्निंधारयतीत्यापस्तंबोक्तेः बोधायनस्त्रेणुसदाधारण
मयुक्तम् उपनयनादिसभिस्तमोपासनमित्याचक्षतेपाणिग्रहणादित्येकैगित्योधार्योनुगतोनिर्मथ्यइति इदंजातार
णिपक्षे अन्यथागंधनासंभवात् ब्रह्मयज्ञेविशेषमाहतत्रैवजैभिः अनुपाकृतवेदस्वकर्तव्योत्रद्वयशकः वेद-
स्थानेगुसावित्रीगृह्यतेनत्समापनश्नियेपांतद्दिनएववेदारंभस्तेषांनेदमितिदिक् अथप्रहृचारिधर्माः याज्ञवल्क्यः

गयुगांसांजनोच्छिदंशकृस्त्रीप्राणिहिंसनं भास्करालोकनाम्बूलपरिवादादिवर्जयेत् मनुः अप्यंगमंजनंचाक्ष्णो
रुयानच्छधारणं वर्जयेदिति मरुतं पारिजातेकोर्म नादर्शंचैववाक्षेतनाचरेदंतथावनम् गुरुच्छिष्टंभेषजार्थेप्र
युंजीतनक्वामतः एतन्निधिद्वमथ्यादिविषयम् अन्यस्यगुरुच्छिष्टस्यसर्वस्राप्तेः सचेद्याधीयतकामंगुरोरुच्छिष्टं-
भेषजार्थम् सर्वंमात्रीयादिति वसिष्ठोक्तेः जेष्ठभ्रातुरित्यपिज्ञेयम् पितुर्ज्येष्ठस्यचभ्रातुर्गुरुच्छिष्टं भोज्यमित्यापस्तं
बोक्तेः गुरुपुत्रेणुस्मृतंनरेउक्तम् गुरुवदुर्गुत्रुचःस्यादन्यत्रोच्छिष्टभोजनात् प्रचेताः तांबूलाप्यंजनंचैवकांस्यपा

चभोजनम् यतिश्च ब्रह्मचारीचरिथवाचविकर्जयेत् यमः मेरुन्नामजिनंदं सुपवीतं च भित्तशः क्रीषां नं कदिस्त्वं च त्रह्म
 चारीतु धारयेत् अर्गांधनं भैक्षचर्यामधः शय्यां सुरोर्हितम् कुर्यादिति शेषः मेरुबला माहाश्वलायनः तेषां गेखला गो-
 जीत्रा द्वाणस्य धत्तुर्न्याक्षत्रियस्मावी वैश्यस्येति आचार्यैः त्रिदत्ता गेखला कार्यो त्रिवारं स्यात्सगादृता तद्द्रुथयस्त्रयः
 कार्यः पंचवाससं वा पुनः मनुः गौजी त्रिदत्ता गार्हपत्यकार्या विप्रस्य मेखला त्रिदत्ता त्रैथैकेन त्रिभिः पंचभिरेव वा
 भोज्यभावे तु कर्त्तव्या कुशाश्र्यांत कबल्जैः अत्र प्रवरसंख्ययानियम इति दृढः अयदंडाः मनुः ब्राह्मणो वैल्वपा
 लाशौक्षत्रियो वा रत्वादिशौ पेप्लोतुं वरौ वैश्वो दंडानर्हति धर्मतः एषामभावे गौतमः यज्ञियो वा सर्वेषां मूर्धत्तलाट
 नासात्रगाण इति अजिनमाहाश्वलायनः अहतेन वाससासंवातभेणे येन वाजिनेन त्राह्णरोरवेण क्षत्रियमाजे
 न वैश्यमिति यद्यथेणेथशब्देन मृगीचर्मेवोच्यते एण्यादजिति पाणिनिस्मृतैः ऐषेयमेण्वाश्चर्माद्यमेणस्त्रेण सुभे-
 त्रिधिनि अमरकोशाच्च तथापि कृष्यारुक्त्वान्यजिनानीति शंकोक्तेः सर्वेषां वारो रवभितियमोक्तेः श्वमृगचर्मणा
 सह विकल्पो ज्ञेयः वस्त्राजिगयोस्तु विकल्पः कार्पासं वा विकृतभितिगौतमोक्तेः अथयद्योपवीतम् मनुः
 कार्पाससुपवीतं स्थाहू प्रस्योर्ध्वदत्तं त्रिदत्त् पारिजाते देवलः कार्पासक्षौमगोवालशुणवल्बतृणादिकम् यथासं
 भवतो धार्य सुपवीतं द्विजातिभिः शुचौ देशे शक्चिः सूत्रं संहतां तु लिमूलके आनस्येषणवत्या तत्रिगुणं कृत्य यत्न
 तः अद्विं गकैस्त्रिभिः सम्यक् प्रशाल्योर्ध्वदत्तं त्रिदत्त् अत्र दक्षिणमावृत्य सा विव्या त्रिगुणीकृतम् ततः प्रदक्षिणाव
 र्त्तिसंस्थानवस्त्रकम् त्रिरावेष्यदृढं बध्ना ब्रह्मविष्णीश्वरान्ममेत् तन्मवतं तु कार्यम् सा विव्या त्रिगुणं कुर्यान्नव-

सूत्रं तद्भवेत् इति तेनेवोक्तः छंदोगपरिशिष्टे त्रिवर्द्धयंतं कार्यं तं सुत्रयुगपदोदृतम् त्रिवर्द्धयंतं चोपवीतं स्यात्त-
स्येकार्थं परिचर्यते उर्ध्ववर्द्धयंतं वलितं त्रिगुणं कृत्वा वलितं भृशुः वामावर्तवलि तं त्रिगुणं कृत्वा वलितं त्रिगुणं कार्यं सः
एकस्तंतुरेवं त्रितनुकमित्यर्थः कृत्यायनः पृष्ठदेशे च नाभ्यां च घृतं यद्द्विदत्ते कटिम् तद्द्वार्यं सुपवीतं स्यात्त्वान्ति लंबं न चो
द्वितम् वसिष्ठः नामैरूर्ध्वमनायुयमथोनाभेस्तपः क्षयः तस्मान्नाभिसमं कुर्यादुपवीतं विचक्षणः पारिजाति
देवलः उपवीतं वदोरेकं द्वे तथेतरयोः स्मृते एकमेव यतीनां स्यादिति शास्त्रस्य निश्चयः स एव बहूनि वायुकागस्य

तत्र मंत्रमाह स एव यज्ञोपवीतमिति वा व्याहृत्यावापि धारयेत् हेमाद्रौ यज्ञोपवीते द्वे धार्ये औने स्मार्ते च कर्म
तृतीयमुत्तरीयार्थे वस्त्राप्रायेतदित्यन्ते देवलः सावित्र्यादशकृत्वोद्भिर्मंत्रिताभिस्तदुक्षयेत् विच्छिन्नं चाप्य

यातं मुक्तानिर्भितमुत्तरेण मनुः मेरुवला मजिनं दंडमुपवीतं कंमंडलुम् अस्मत्प्रास्यविनष्टानि गृण्हीतान्या
निमंत्रतः अथैतद्धोपे प्रायश्चित्तं मनुः अकृत्वा भैक्षचरणमसमित्यन्तपावकम् अनानुरः सत्तरात्रमवकीर्णित्रिं
चरेत् अमत्या आपदित्यागे तु याज्ञवल्क्यः भैक्ष्याभिकार्ये तस्कातु सत्तरात्रमनातुरः कामावकीर्ण इत्याभ्यां जु
हुयादहुतिद्वयम् उपस्थानं ततः कुर्यात्सामासिंचं सनेन तु मंत्रास्त्वगित्ताक्षरायांज्ञेयाः स कृद्धोपेतु कश्चिधाने
मानस्तोके जपे मंत्रं शतं संख्यं शिवालये अभि कार्यं विना मुत्तौ न पापं ब्रह्मचारिणः स्मृत्यर्थं सारे तु संख्याभिका
र्यतोपे स्नात्वा एतसहस्रं जपः भिक्षालोपे दशतम् अप्यासेद्द्विगुणम् पुनः संस्कारश्चेत्कृत्वा अपयार्के संवर्त
य संघांचैव नोपास्ते अभि कार्यं यथाविधि गायत्र्यष्टसहस्रं तु जपेत्स्नात्वा समाहितः अभि कार्यं संध्याद्वये कार्ये

अभिकार्यनतः कुर्यात्संध्ययोरुभयोरपीति याञ्च वस्त्वोक्तेः सायमेव वा सायमेव वापिभिंधीतेत्येकइति लोकाक्षिणोक्तेः

पारिजाते दृढशातातपः ब्रह्मचारी तु यो श्रीयान्माधुमांसंतथैव च प्राजापत्यं च रेत्कच्छं व्रतशेषं समापयेत् ऋषिधाने
तं यो धियज्यत्संलक्षं चैव शिवालये ब्रह्मचारी त्वधर्मेषु न्यूनं च तूर्णमेतितत् स्त्रीसंगे तु मनुः अचकीर्णलुकाभेन गर्द
भेन च तृष्ये स्थालोपाकविधानेन यजेद्भैरवोनिशि विस्तरस्तमिताक्षरादौ शेषः उपवीतनाशे तु ह्यशतः मनो
व्रतपत्नीभिश्च नक्तन्रआज्याहुतीर्हुत्सापुनः प्रतीयात् तत्रैव मरीचिः ब्रह्मसूत्रं विनासुं के विष्णुं च ब्रुरुतेथवा गायत्र्यष्ट
संहत्वेण प्राणायामेन श्रुत्यति मनुः श्लोशब्दं कीर्तयेदं ते स्वस्य नाम्नोभिवादाने आयुश्मान्मवसौम्येति वाच्यो विप्रोभिवा
दाने आकारश्चास्यनाम्नोतेवाच्यः पूर्वोक्षरः पुतः शर्मान्निनिनकारात्पूर्वेइत्यर्थः अभिवादनप्रत्यभिवादानादौ विशेष
स्युत्तरार्थसारे पारिजातादौ शेषः यमः ज्यायानपिकनीयांसंस्थाया मभिवादेयेत् विनाशिष्यं च पुत्रं च दोहित्रं दुहि
तुः पतिम् अथ पुनरुपनयनम् पारिजाते शतातपः लक्ष्मणं जनें जग्ध्यापञ्चानुचनथाशुनम् उष्ट्रमानुबक्केभा
श्वरासश्रीसौरभोजनात् उपायनपुनः कुर्यान्नसकृच्छं च रेसुहुरिति हेमाद्रौ दृढमनुः जीवन्व्यदिसमागच्छेद्वृत्तकुंभे
भिमज्य च उद्धृत्यापयित्वा स्वजातकर्मादिकारयेत् तत्रैव पादौ प्रेतशय्याप्रतिग्राहीपुनः संस्कारमर्हति चंद्रिका-
यांबौधायनः सिंधुसौवीरसौराष्ट्रान्तथाप्रत्यंतवासिनः अंगवंगकलिंगांश्च गत्वा संस्कारमर्हति हेमाद्रौ प्रायश्चिन्न
कांडे दृढगौतमः स्वरसुष्टं च महिषमनद्वाहमर्जंतथा वस्तमाकृत्य मुस्वजः क्रौशोचंद्रविनिर्दिशेत् सार्कंडेयः
स्वरमारुत्य विप्रस्त्योजनं यदि गच्छति तसकृच्छत्रयं प्रोक्तं शरीरस्य विशेषनम् पुनर्जन्मप्रकुर्वन्निघृत्नगर्भविधानतः

पदनरत्नेमिनासरायां वस्मान्मात्रमुक्तम्, मनुः अज्ञानात्प्राशयिष्णुमूर्त्तं स्फुरासंखलमेव न पुनः संस्कारमर्हति तत्र यो वर्णाङ्गुला
 तयः गिताशरायां पराशरः यः प्रत्यवसितो विप्रः प्रभ्रज्यातो विनिर्गतः अनाशकनिवृत्तश्च गार्हस्थ्यं चेच्चिकीर्षति सत्त्वे
 श्रीणि कृष्णि चोणि चोत्रायणा निच जातकर्मादिभिः सर्वैः संस्कृतः शुद्धिमासुयात् वैभ्रायनसूत्रे अथोपनीतस्य त्रयानि भवन्ति
 नान्यस्योच्छिष्टं गुंजीतानत्र पितृज्येष्ठास्यां नस्त्रियया सह गुंजीत मधुगोसश्चाद्भ्रूत कान्वा निदशाहसंधिना क्षीरं चत्राकनि
 यसौ विलापनं गणान्गणिका न्मिस्येतेषु पुनः संस्कारः प्रतिष्कृद्देशगमनमित्येके अथाप्युदाहरति कुराद्भ्रसिंधुसोषी
 रयवंतीं दक्षिणापथम् एतानि त्रासुगो गत्वा पुनः संस्कारमर्हति अथ पुनः संस्कारं व्याख्यास्यामो देवयजनप्रभृत्वाग्नि
 पुरवाकृताप्राज्ञां समिधमाज्येनाङ्गुष्ठाप्यापायवाचयति पुनस्त्वादित्यारुद्रशवसवः कामाः स्वाहेत्याथात्रस्य त्रासुयश्चित्तेजु होतियन्वा
 ह्मनो गिरा यत्पुनरग्निश्चक्षुरदादिति द्वाथ्यामयपकाज्जु होतिससतेऽग्ने० वृत्तेन स्वाहेत्यथाज्याद्दुतीरुपसृजोति येन देवाः पवित्रे
 णोति तद्यत्पितरुच्छं दसं स्विएकत्वमृत्तिसिद्धमाधेनुवरदानादथा परमापग्निभानाकृत्वा पाळाशोसिभिधमाधायाथात्रत्यत्रायश्चि
 त्तेजु होतयव्याद्दुतीर्जु होति अयापरो ब्राह्मणवननादेव सावित्र्याशनकृतौ धृतभिमंज्य त्राशयकृत त्रायश्चित्तो भवति शुभेर्वा
 सुच्छिष्टं क्रंजीताथाप्युदाहरति च पुनं दक्षिणादानं गेस्वलादंब्रजिनमैष्य च यो ब्रतानि च निवर्त्तते पुनः संस्कारकर्मणीति आश्वल
 यजगृत्सोपि अथोपेन पूर्वस्येत्यादिना पुनः संस्कार उक्तः तथापि त्रादित्यतिरेकेण ब्रह्मचारिणः भेतकर्म करणी पुनरुपनयनमित्य
 पराकीदया निस्यतीसेतौ कर्मनाशाजलस्य शोक्तरीतोया विलंघनात् गंडकात्राहुतरणात्पुनः संस्कारमर्हति गौडासु
 करतोयानलस्य शोक्तर्पनाशा विलंघनादिति पठन्ति तन्न दानधर्मेषु करतीयास्तानि माशास्त्योक्तेः करतोये सदानीरेस्मि

कृष्टेतिविश्रुते आह्लावयसिपोराणांपापंहरकरोद्भवेइतिस्मृतिदर्पणचंद्रिकालिखितस्नानमंत्राच्च पराशरः अ
 जिंनमेखलादंडोपैक्षचर्यात्रतानिच निवर्त्ततेद्विजातीनांपुनःसंस्कारकर्मणि हरदत्तस्तु यः एकंवेदमधीत्यान्यंवे
 दमथ्येतुमिच्छति तस्यपुनरुपनयनंतेनप्रतिवेदमुपनयनंकर्तव्यमित्याह अन्येनेतन्नान्यंते सर्वेथोवेवेदेप्रःसा
 वित्रनूच्यतत्रत्सापस्तंबोक्तेः तद्विधिःकारिकायाम् वेदान्तरमधीत्येवन्नवेदयेत्वधीयते उपनीतिरियंतेषामलंक
 रणचर्जिता यदेतदुपनीतस्यप्रायश्चित्तंयदाभवेत् कृताकृतंचपवनंमेधाजननमेवच मेधाजननसद्भवेन्नवच
 र्यापवेदिह अनुप्रचनीयश्चतदभावेद्वयंनहि परिदानंनकार्यस्याग्निमित्तानंतरंत्विदम् पूर्वस्यावाचयेत्स्थानेन
 त्सचिपुर्वृणीगहइति यत्तुहारीतः द्विविधास्त्रियः ब्रह्मवादिन्यः सद्योवध्वश्च तत्रब्रह्मवादिनीनांउपनयनमग्नौध
 नवेदाध्ययनंस्वर्गहेचभैक्षचर्येति सद्योचधूनासुपनयनंकृत्वाविवाहःकार्यइति तद्युगांतरविषयम् पुराकल्पे
 बुनारीणामौजीबंधनमिष्यते अथापनंचवेदानांसावित्रीवाचनंतयेतियमोक्तेः अथानध्यायाः पारिजा
 तेहारीतः प्रतिपत्कचतुर्दश्यामष्टम्यांपर्वणोद्धियोः श्वेनध्यायेद्यशर्वेयीनाधीयीतकदाचन नारदः अयनेवि
 शुवेचैवशयनेबोधनेहरेः अनध्यायस्तकर्तव्योमन्वादिषु युगादिषु निर्णयामृते चातुर्मास्यद्वितीयास्तमन्वादि
 शुयुगारिषु अनध्यायस्तकर्तव्योयान्सोपपदातिथिः गर्गः क्षत्रावृजेतपस्येचयाद्वितीयाविशुस्ये चातुर्मास्य
 द्वितीयास्ताःप्रवर्दंतिमनीषिणः स्मृत्यर्थसारेपि आपादोकार्तिकोफाल्गुनीसमीपस्थद्वितीयास्तचेति मनुः उ
 पाकर्मणिचोत्सर्गेत्रिरात्रंक्षपणंस्मृतम् अष्टकास्तत्वेहोरात्रमृत्वंनास्तुचरात्रिषुइति उत्सर्गंनुमनूक्तपक्षिण्य

दिनन्तृतीयांशोत्तरंतुविद्युतिसर्वपात्रमित्याहसएव त्रिभागादिप्रवृत्तौसर्वमिति अर्धरात्रेमध्ययामद्वयइतिविज्ञानेश्वरः म
 थदंडच्चतुस्यइतिनिर्णयामृते मनुः नविवादेनकलहेनसेनायांसंगरे नशुक्तमात्रेनाजीर्णिननमित्लानसूतके रुधिरै
 चक्षुतेगात्राच्छ्रेणचपरिक्षते कौर्मे ष्ठेघातकस्यछायायांशाब्धलेमशुकस्यच कदाचिदिपिनाश्रेयंकोविदारकपित्तयोः
 मनुः शयानःशौटपादश्रकृत्वचैवावसक्थिकाम् नाधीथातामिषंजग्ध्वासूतकान्नाद्यमेवच शौटपादःपादोपरिपाद
 दात्ता अंसनारूढपादोचेतिहरदत्तः सोपपदास्वपिप्राशुकम् स्मृत्यर्थसारेश्रवणाद्वादेशीयहाश्रण्योःप्रेतद्वितीयायां
 रथसप्तम्यामाकाशेशवदर्शनेचाहोत्रम् असपिंडेगुरोश्चूतेत्रिरात्रम् आचार्येउपाध्यायेचपक्षिणी आचार्येभार्यापुत्र
 शिष्येषहोरात्रम् अभ्युत्पातेगोविप्रमृतौत्रिरात्रम् अयनेविषुवेचपक्षिणी अकालदृशेच आरण्यमार्जारसर्पनकुलपं
 चनरवादेरगतरागनेत्रिरात्रम् आरण्यप्रवस्तुगाब्दिवानरजकोदोद्गदशरात्रं खरवरहोद्द्रुचंडालसूतिकोदन्थाशवादेमासं
 गोगवयाजानास्तिकोदोत्रिमासम् शशमेष्वपाक्रौपण्मासम् गजगंडसारससिंहब्याघ्रमहापापिकृतम्रादानब्दमन
 ध्यायः शोभनदिनेचानध्यायः विवाहप्रतिशोद्यापनादिद्यासमाप्तेःसगोत्राणामनध्यायः उदयेस्तमयेचापिसुहूर्नत्रय
 गाभियन् तदिनतरद्वोरत्रंचानध्यायविदोविदुः केचिदाहुःकचिदेशीयावत्तद्दिननाडिकाः तावदेवत्वनध्यायोनतन्नि
 त्रेदिनान्तरे प्रदोषंलाहप्रजापतिः षष्ठीचद्वादशोच्चैवअर्धरात्रोन्ननाडिका प्रदोषेनत्वधीथीतत्ततोयानचनडिका नि
 र्णयामृतेगर्गः रात्रोयामत्रयादर्वाक्सप्तमीवात्रयोदशी प्रदोषःसतुविज्ञेयःसर्वविद्याविगर्हितः रात्रौनवसुनाडीपुचतु
 र्थायदिदृश्यते प्रदोषःसतुविज्ञेयःसर्वविद्याविगर्हितः कौर्मे अनध्यायसुनांगेषुमेतिहासपुराणयोः नधर्मशास्त्रेव-

नोपुपर्वण्येतानिवर्जयेत् शौनकः नित्येजपेचकाम्येचक्रतोपारायणेपिच नानाध्यायोस्तिवेदानांग्रहणेग्राहणेस्मृतः
 इत्यनध्यायाः अथमहानाम्यादिब्रह्मम् श्रीधरः तिथिनक्षत्रवारंशवर्गोदयनिशस्त्रणम् चोलवत्सर्वमारव्यातस-
 मोदानत्रनेपुच एतेषालोपेशौनकः व्रतानिविधिनारुत्वास्वशाखाध्यायनेचरेत् अरुत्वास्वस्यतेयेनसपापीविधियात्
 कः प्रत्येकरुष्ट्रमेकैकचरित्वाज्याहुतीःशतम् हुत्वाचैवगुगाव्यास्त्रायादित्याहशौनकः स्मृत्यर्थसारितु नान्यद्द्वदश
 वाक्येनकृतापुनर्व्रतंचरोदित्युक्तम् अयमसावर्तनम् सुरेश्वरः भोगभानुजयोर्वीरेनसत्रेचव्रतोदिते ताराचंद्रवि-
 शुद्धेचस्थालामावर्तनक्रिया यौधायनसूत्रेण शोहिण्यांतिब्येउत्तरयोः फाल्गुन्योर्हस्तेचित्रायामेद्रेविशारवयोर्वस्त्रायादित्युक्त-
 म् पश्चिष्ठः स्नानमाध्याह्नकालेषु होरायांकारयेच्छुभम् पूर्वाण्हतदभावेतुकुर्यात्कानंयथाविधि सर्वकृतवोविवाह-
 सेतिसूत्राद्यदादक्षिणायनेविवाहस्तदासमावर्तनमपितत्रैव अव्ययोदगयनेसमावर्तनेअनाश्रमीनतिष्ठेतेतिविरोधः
 दित्युक्तमुदर्शनभाष्ये एतच्चत्रस्यैरित्रतलोपप्रायश्चित्तंरुत्वाकार्यम् तदाहबौधायनः शौचसंध्यादर्भिक्षाधिकार्यरा-
 हित्येकौपीनोपवीतमेख्वाङ्गजिनाधारणेदिवास्त्रापछत्रपादुकास्त्रविधारणांगोद्वर्तनानुलेपनंजनधूतनृत्यगीतवाद्य-
 भिरतौत्रहाचरिरुष्ट्रत्रयंचरेत् महाव्याहृतिहोमंपाहित्रयोदशहोमंचकुर्यात् समावर्तनीत्तरंपूर्वधृतानांभिरात्रमांशो-
 चंकार्यम् आदिधानोदकंकुर्यादात्रतस्यसमापनात् समाप्तेद्वंदकंदत्वात्रिात्रमशुचिर्भवेदितिमन्त्रैः आदिधीब्रह्म-
 चारीतिनिज्ञानेश्वरः ब्रह्मचर्येयदिकश्चिन्नगृतस्तदात्रिात्रमश्रेविवाहः कार्योन्यथानेतिसिख्यति जननेतुसत्यपिनत्रि-
 ञ्रम् तत्रातिक्रान्ताशौचाभावाद्दुदकंदत्वेतिवचनान्त्रैतिदिक् तत्रार्थोपगृतेनेषांदोषोभवति कर्हीचित्

त्रीणिपितृत्वाणिमात्वतोस्थित्वायुमज्जानः पितृत्वं स्तब्धोसक्रुधिराणिमात्तइति प्रजामनुभवायसइतिच चंद्रिकापरार्के
 मेधातिथिगाथनादयस्स एकपिंडदानक्रियान्वयित्वंसापिंड्यम् लेपमालिअत्रुर्थोद्याःपित्राद्याःपिंड्याग्निः पिंडदःसप्तमस्ते
 षांसापिंड्यंसाभूपौरुषभितिमात्तयोक्तेः नचपितृव्यादिधेनन्नास्तीतिवाच्यम् तत्कर्त्तव्यकथाद्धेदेवतेक्येनतत्सत्वात् देवदत्तक
 र्तृनथाद्धेहिदेवताभूतास्तेषांमध्येयःकश्चिदन्यकर्त्तव्यकथाद्धेनुप्रविशति तेषांसापिंड्यम् तद्भार्योणामपिभर्त्तुकर्त्तव्यकथा
 देसहाधिकारित्वेननदन्वयात् एकत्वंसागताभर्तुःपिंडेगोत्रेचत्तुकेइतिस्मृतेश्च श्रुतीनांचवैराग्यार्थत्वात्तस्यसापिंड्यमि-
 भिजन्तेमानाभावात् नचमातुलादिधेनन्नास्तीतिवाच्यम् मातामहूरूपेदेवतेक्यात् ननुगुरुशिष्यादिरपिआद्धेदेवतात्वात्स
 पिंडत्वंसात् किंचहुनासर्वाभावेतुनृपतिः कारयेत्तस्यैरिक्थतइतिमाकंडेयपुराणाद्रात्रोपिआद्धेदेवतात्वात्सापिंड्यमसंगः
 सत्यम् पंचमात्सप्तगादूर्ध्वमात्वनःपितृत्वंस्तयेतियात्रवत्स्यवचनेनभातापितृत्वंबंधएवतत्सत्वात् उर्ध्वंसापिंड्यंनिव
 र्त्ततइतिशेषः ननुपंचमत्वाद्यन्नभियम्यतेनमात्ततइत्यादिरवाक्यमेदात् भवम् मात्तकुलेपंचमत्वस्यपितृकुलेसप्तमत्व-
 सचबोधनेतुत्यत्वात् पौरुषेयत्वाददोषइतिचेत् नुत्यमन्यत्रापि अन्यकर्त्तव्यैराज्ञस्तत्पितृणांवादेवतात्वाभावाच्च
 किंच अवयवान्यपस्येयथायोगरूढ्यापरिहारस्तथेक्षापितेनमात्तकुलेपितृकुलेचैकपिंडदानक्रियान्वयित्वंसापिंड्य-
 भित्याहुः तेनैकस्यपित्रादयः षट्पुत्रादयश्चषट्सपिंडाभवन्ति अत्रकेचिदुभयतः सापिंड्यमिदृतावेवोद्धारो नान्यये-
 लाहुः क्रुद्धचित्तमणिवाचरस्पतिहरिदत्तादयस्तु सगोत्रत्ववत्सापिंड्यस्यसप्रतियोगिकत्वेनसंयोगवदुभयनिरूप्यत्वा
 त् एकतेभिदृत्तावन्यतेनिदृत्तेरावशकत्वान्मूलपुरुषमारस्याटभोवरोमूलपुरुषमावस्यश्रितोयात्ततीयादिकं कन्या

पुद्गहेरित्याहुः शिष्टास्तु नचधूवरयोःस्वतः सापिंड्यं किंतु कूटस्थसंततित्वात्तत्सापिंड्येनेव अतोष्टमवरप्रतिकन्यायाथसा
 पिंड्योपिकन्यायाः कूटस्थेनसापिंड्यात्तत्संततिस्थत्वात्वरस्तांप्रनिसापिंड्यएवेत्यविवाहः सापिंड्यासापिंड्ययोः प्रतियोगि
 श्रेदेनाविगोपादित्याहुः इदमेवचयुक्तम् आशौचेयेवंसापिंड्यंज्ञेयम् यत्रतुमध्येविच्छिन्नमपिसापिंड्यंमंडूकशुतिच
 लुनरनुवर्तते यथा कूटस्थान्चस्योःकल्पयोःपुत्रौ तत्रनिश्चिः तदपत्ययोस्त्वनुद्यत्तिस्तत्रापिनसापिंड्यासापिंड्ययो
 र्दोषः संबंधिभेदात् तेनतत्रनविवाहः अत्रकूटस्थमारभ्यगणनाकार्या तदुक्तम् वधावरस्वचातातःकूटस्थाद्य
 दिसप्तमः पंचमीचेत्तयोर्मातातत्सापिंड्यंनिवर्तइति कूटस्थोमूलपुरुषः विश्वरूपनिबंधे एचसुक्तप्रकारेणपि
 त्वंबंधुसप्तमात् ऊर्ध्वमेवविवाह्यत्वंपंचमान्मात्वंधुनः संतानोभिद्यनेयस्यात्सूर्वजादुभयत्रच तमादायगणोद्धेमा
 न्तरयावच्चकन्यकाम् स्थितितत्वेनारदः आसप्तमात्पंचमाच्चबंधुभ्यःपितृमात्ततः अविद्यासगोत्राचसमानप्रवरात्
 था अत्रबंधुभ्यइतिपंचमीनिर्देशात् पितृपितृष्वस्यपुत्रात्सप्तमीमालुःपितृष्वस्यपुत्राच्चपंचमीभमित्यजेत् एवम
 न्यबंधुज्ञेयम् तत्रापि त्रिगोत्रात्ययेर्वागपिविवाहं कुर्यात् वक्ष्यमाणवचनात् त्रिगोत्रगणनाचमातामहगोत्रापेक्ष
 या ननुस्वापेक्षया अन्यथापितुःपितामहदुहितुर्दोहित्रापुत्रीपरिणयास्यात् वधाःमातामहगोत्रापेक्षयातुत्रि
 गोत्रानगतिनविवाहमसंगइतिसंबंधतत्त्वादयोगोडग्रंथाः संबंधविवेकेमूलपाणिरप्याह पंचमात्मसमाच्चावर्गे
 पित्रिगोत्रान्तरिताविवाद्या असंबन्धाभवेन्मालुःपिंड्येनेवोदकेनवा साविवाद्याद्द्विजातीनांत्रिगोत्रानरितानये
 तिहृद्वन्मनूक्तैः सन्निकर्षोपकर्तव्यंत्रिगोत्रात्परतोपदोतिदेवलीक्तेश्चेति एतच्चदाक्षिणात्यानयन्त्येते यत्तुवसिष्ठः

पंचमीसप्तमींचेवमावृतः पितृतस्तथेति यच्चविष्णुपुराणम् पंचमीमातृपक्षाच्चसप्तमीम् गृहस्थउद्देहे
 लन्यांन्याथेनविधिनानृपेतिगत्यंचगीसप्तमीमतीत्येतिव्याख्येयम् पंचमेसप्तमेचैवयेषांवेवाहिकीक्रिया क्रियाप
 राअपिहितेपतिताः शूद्रतांगताइत्सपराकेमरीचिवचनात् हारलतायांशंखलिखितोसपिंडतानुसर्वेषांगोत्रतःसा
 सपौरुपी पिंडश्रीदकदानंचआशींचनदानुगम् गोत्रंसंतानम् आशींचंतानभिवाय्यगच्छतीत्यर्थः शुद्धिविवेके
 शुद्धिचिंतागणोचब्राह्मे सर्वेयामेववर्णानांविज्ञेयासाप्तपौरुधी सपिंडताततःपश्चात्समानोदकधर्मता ततःकाल
 वशात्तत्रविसृत्तौनामगोत्रतः संगानोदकसंज्ञानुतावन्मात्रापिनश्यति समोर्ध्वत्रयःसोदकास्ततोगोत्रजाः तत्रै
 वब्राह्मे अविभक्तधर्गोस्तेनेसपिंडाःपरिकीर्त्ताः तेनाविभक्तधनाभावेविभक्तः सपिंडोधनहारीनान्यथेत्यर्थः
 तेनविवाहे आशींचेधनग्रहणीचत्रिधासापिंड्यंसिद्धम् यत्तु पंचमीमावृतः परिहरेत्सप्तमींपितृतस्तीन्मावृतः पंचपि
 नृतीवेतिपैशानसिसृत्तौत्रीनित्येनुकल्पइतिमाधयोक्तेः पंचमीसप्तमींचेवमावृतः पितृतस्तथा दशभिःपुरुषैःख्याता-
 श्रौत्रियाणांमहाकुलान् उद्देहेत्सप्तमादूर्ध्वतद्भावेनुसप्तमीम् पंचमींतद्भावेतुपितृपक्षेऽप्ययंविधिः सप्तमींचनथा-
 यथींपंचमींचतथैवच एवमुद्बाहयेत्कन्यांनदोपःशाकदायजः तृतीयांचान्तुधींवापक्षयोरुभयोरपि विवाहयेन्मनुः
 प्राहपाराशर्योगिरायमः यस्मिंदेशानुकरूपेणकुलमार्गेणचोद्देहत् नित्यसम्यक्वहार्यःस्याद्देवाच्चैतत्पश्यतइतिचतुर्वि-
 शतिमत्तान् चतुर्थीमुद्देहेत्कन्यांचतुर्थःपंचमीपिवा पराशरमतेपठोपंचमीमितिपराशरोक्तेश्चानुकल्पत्वे
 नापदिपंचम्यादिपरिणयनंकार्यमितिप्रतीयते अत्रहितद्भावेइतिस्यष्टमेवानुकल्पसुकम् तत्रयथाश्रुतंज्ञेय

पूर्वोक्तमरीचिवचोरोधात् वस्तुमिविकल्यासंभवात् पंचमात्समाद्धीनांयःकन्यासुहृद्द्विजः युक्ततल्पीसविज्ञेयःस
गोत्राचैवसुहृद्दहनितिविष्णुक्तेः पराशरस्यभ्रूलाभावाच्च तस्मान्नादनपरिजानाकृत्तादिशादत्तकसापलसंबंधाद्यतु
प्रवेशेद्ब्राह्मणादीनांस्त्रियादिसपिंडविषयेथापूर्वोक्तमिनेयानि नत्वनुकल्पइतिभ्रिमितव्यम् यत्सृष्टित्त्वंद्रिकामाथ
नादयआहुः तृतीयसंगच्छावहेचतुर्यसंगच्छावहाइतिशतपथश्रुतेः तस्माजहुर्मातुलस्येयोषाभागस्तेपैतृघसेयीव-
पाभिवेति गर्भेसुनोजनितादंपतीकरित्त्वंमंत्रवर्णात् मातृघस्वस्तंकेचित्पितृघस्वस्तंतां तथा विवहंतिक्वचिंशे
संकोच्यापिसपिंडतामिशानातपोक्तेश्चयातुलकन्योद्वाहःकार्यः यद्यपिपितृघस्वस्तकन्योद्वाहोपिप्राप्तस्तथाप्यस्वर्ग्ये
लोकविद्विष्टंधर्ममप्याचरेन्नत्वितिनिषेधाद्ब्रह्मनांतरेणतदुद्वाहस्याविधानाच्चनकार्यः अयंतुदाक्षिणात्प्रशिक्षाचारात्
कार्यइति नचपूर्वोक्तश्रुतीनामथर्वादमात्रता सानांतरेणासिद्धेउपरिहेदेवेभ्योधारयतीतिवदसुवादानुपपत्यावि
धिकल्पनात् यत्सुशातातपः मातुलस्यसुतासूद्वामातृगोत्रांतयेनच समानप्रवरांचैवत्यस्काचांद्रायणंचरेत् यच्च
मनुः पैतृघसेयीभ्रगिनींस्वस्त्रीयांमातुरेवच मातृश्रभ्रातुरासस्यगत्वाचांद्रायणंचरेत् एतास्तिस्वरुक्ताप्रार्थ्यैर्नोपय
छेत्तद्विमान् यच्चव्यासः मातुःसपिंडायत्नेनवर्जनीयाद्द्विजातिभिरितितद्गंधर्गीदिविवाहोदमात्तद्विषयम् तत्रवि-
त्तृगोत्रानिदत्तेः अतएवमार्कंडेयपुराणम् गांधर्वादिदिविवाहेषुपितृभोजेणधर्मोविदिति ब्राह्मादिदिविवाहेतुपरिणे
येवेति भट्टसोमेश्वरोपितृतीयेथायेवाक्यपादेमातुलकन्योद्वाहसुदात्तस्यसृष्टितिविरोधेनाचारप्राप्तस्यास्यवार्तिके
बाधोक्तावपिपूर्वोक्तश्रौतलिंगबलीयस्त्वादस्यकर्तव्यतामाह तदेतदत्तकस्यपालकद्वित्रिममात्सोदरकन्या-

विषयत्वेनासवर्णगात्रुलकन्याविषयत्वेनसुगांतरपरत्वेनचोपपन्नमपिअविचारितरमणीयंयथातथास्तु तथापिक
ल्लोनावन्निपिद्धमेव गोत्रान्नातुः सपिंडाच्चविवाहोगोवपस्तथेत्यादिसुराणात् माथवीयेवौधायनोप्यस्थनिंदामाह
न्विधाविप्रति पत्तिर्देशिणनस्तथोत्तरतर्णविक्रयोनुपेतेनक्रियान्नसहभोजनंपर्युषितभोजनंमातुलपितृष्वस्तु
हितपरिणयनमिति अथोत्तरतःसीधुपानादिकश्चुक्ताइतरइतरस्मिन्कुर्वन्न दुष्यतिइतरइतरस्मिन्निति भ
द्रसोनेश्वरेणापिसृष्टितिविरुद्धानामातुलकन्योद्वाहादिनामस्माद्धचनाद्ग्रामाण्यशिल्कम्बु बृहस्पतिरपि उदूत्वा
तेदाशिणालेमातुलस्थस्मृताद्धिजेः मत्स्यादाश्रयनराश्रुर्वव्यभिचारताःक्रियः उत्तरेमद्यपाश्वेवस्तृथ्यानृणारजसव
त्ताइत्यनाचारत्वमाह अतएवहेमाद्रोमात्स्ये कर्नाटकादीनांतत्कारिणांआह्नेनियेधः वीपदेवेनाप्रिलिखितंत्रासुं
यनमातुलजोद्वाहायत्रवेद्यवलीपतिः श्राद्धंनगच्छेत्तद्दिग्भाःकृतंयच्चनिरामिधमिति तस्मान्मातृतः पंचपितृतःसप्त
सत्कोद्दहेदितिसिद्धम् संबंधविवेकेसुभंतुः ब्राह्मणानामेकपिंडस्वथानायादशमाद्भूर्मविच्छित्तिर्भवति आसप्त
माद्रिस्यविच्छिन्निर्भवति आतृतीयासिंडविच्छित्तिरन्यथापिंडशौचक्रियाविच्छेदाद्ब्रह्महंतुल्योभवति अस्यार्थ
माहश्रुलपाणिः जीवत्यत्रादिकस्यबृद्धप्रपितामहादयस्त्रयः श्राद्धदेवतात्वात्पिंडभाजोभवन्ति तदूर्ध्वत्रयो
नपुरुषपर्यन्तालेपभाजः श्राद्धकर्तृचदशमइतिदशमादूर्ध्वेसापिंड्यनिवृत्तिः दशमादित्कपलक्षणम् तेनपितृ
पित्नामहजीवनेनवपुरुषपर्यन्तपितृजीवनेचाटुपुरुषपर्यन्तसापिंड्यमितिज्ञेयम् अपुत्रधनग्रहणेसन्निहिता
भावेसप्तपुरुषपर्यन्तमधिकार धनत्राहिणमारभ्यतृतीय पौत्रःतदूर्ध्वेआह्विच्छेदः अन्यथाधनहारित्वेऽपुत्रश्चा

द्वायकरणेत्रहैत्यर्थः आत्मीयादित्यनूदकन्याविषयम् . अप्रत्तानांतुस्त्रीणांनिपुरुषीविज्ञायत इतिवसिष्ठोक्तेः

एतच्छौचविषयंसापिंड्यननुधिवाहो तत्रपूर्वीक्तवचनैः पंचमत्वसममत्वनियमादितिगोप्रातिधिप्रभुरवादाशिष्या
त्याः वादानोत्तरमेतदितिशुद्धिविवेकः गान्दुकुलविषयंकानीनकन्याविषयंचेतत् अन्यथाअप्रत्तानांतयास्त्रीणांसा
पिंड्यंरासयोरुपमू प्रमानांभर्तृसापिंड्यंआहदेनःप्रजापतिरितिकेर्गेणविरोधःस्यादितिरत्नाकरस्मृतितत्वादिगोडग्रंथाः
युक्तंचैतन् अन्यथाकन्योत्पत्तौपुरुषत्रयपर्यंतयेनसूतंकंस्थान्बोर्ध्वम् सापलमातामहकुलेत्वाहमिताक्षरायांशंरवः
यधेकजातावहवः पृथक्क्षेत्राःपृथक्जनाः एकपिंडाःपृथक्शेषाःपिंडस्त्वावर्तनेत्रिसु पृथक्क्षेत्राःभिन्नजातीयस्त्रीपु
जाताः पृथक्जनाः सजातीयभिन्नमातृपुजाताः अत्रत्रिपुरुपंसापिंड्यमिति विज्ञानेपरबोव्याचरव्यो पृथ्वीचंद्रोदये
सापिंड्यदीपिकायांचैवम् मदनपारिजातेतुपृथक्क्षेत्राः भिन्नमातृजाः पृथक्जनाः भिन्नजातीयाः एतद्विजानीय
सापलमातृकुलविषयम् सवर्णसापलमातृकुलेचतुःपुरुपंसापिंड्यं पंचमीससमीचैवमातृतःपितृतस्तथेतिव
सिष्ठोक्तेः ससमीमितित्राक्षणादीनांक्षत्रियादिदारोत्पन्नपितृकुलविषयंचैकक्तम् तत्सकपोलकल्पितत्वात्त्र
यांनरयिरोधाच्चनिर्मूलम् . पितृपत्यःसर्वाभान्तरइत्कत्कास्संभुनातदपत्यानिमागिनियानीतिपृथग्द्विषेधाच्च अ
न्यथासपिंडत्वेननिषेधात्सापलमातृकुलत्वादिर्निदेशोव्यर्थः अतएवनेनस्मृतिकोमुद्यांसवर्णसापलमातामहकुलप
रत्वेनतथैवशंरवचनंव्याख्यातम् तेनवासिष्ठपंचमीससमीमतीत्येतिव्याख्येयम् तस्मात्वाच्येवव्याख्यायुक्ता
प्रयोगरत्नसदृष्टैः स्थितितत्वादिगोडग्रंथेषुचसापलमातामहकुलेयावदुक्तंवाचनिकमेवसापिंड्यमुक्तम् यथा

हस्तसंज्ञः गात्रपितृसंबन्धआसप्तमादविवास्याभवंति आपंचमादन्वेषांपितृपत्यः सर्वाभातरस्तद्भातरोगातुल्लस्तद्
ग्नियोगात्प्रधारस्तदुहितरश्चभगिन्यस्तदपत्याभिभगिनेयानि अन्यथासंकरकारिणः स्फुस्तथाप्यापयितुरेतदेवेभि
आपंचमादितिमात्कुलेत्रिगोत्रांतरित्तत्रिषयंवेतप्राच्याः मास्त्ये समानप्रवरचैवशिष्यसंततिरेवच ब्रह्मदारुगुरो
श्चैवसंततिः प्रतिपिश्यते तद्भगिन्योगात्प्रधारइतितुआकरेनप्रठितं क्वचिद्वचनादविवाहः यथागृह्यापरिशिष्टे अवि
रुद्धसंबंधापुपयछेतेस्तुक्त्वाविरुद्धसंबंधः स्वयमेवोक्तः यथाभार्याससुदुहिनापितृच्यपत्नीस्वसाचेति वौधायनः गा
तुः सपत्याभगिनीतत्कतांचविकर्जयेत् पितृच्यपत्याभगिनीतत्कतांचविकर्जयेत् अतोमात्प्रसुः सापलपुत्रकन्याप्य
विवास्या सापल्यगात्कुलजा मितिभदगपारिजातोक्तेरितिकेचित् केचित्तुज्येष्ठोभ्रातापितुः समइतिमदूक्तेस्तस्य
ल्याः गात्प्रत्वात्तितुमत्तामहत्वात्ज्येष्ठभ्रात्प्रत्नीभगिनीनविवात्या तथा उत्पादकब्रह्मदात्रोर्गरीयान्ब्रह्मरः
पितेतिमदूक्तेर्गुणानिपुरुषंसापिड्यं सरवापिर्निवाप्यः अतस्तेषां कन्यानोहात्याः गायत्र्याउपदेशुश्चकन्यांनैचोद्धे
द्विजः शुरोश्चकन्यांशिष्यीवातसंतत्यापिनेष्यते पुरुषत्रयपर्यंतंभ्रात्रादेर्नैतदित्यते वाक्संबंधकृतानांतुस्मेहसंबं
धभागिनाम् विवाहोत्रनकर्तव्योलोकगर्हीप्रसज्यतइतिवचनाच्चेत्याहुः तत्रभूलंचित्सम् दत्तकविषयेत्त्व्यते
तत्रगौतमः उर्ध्वसप्तमात्पितृवंशुभ्योवीथीनिनश्चगात्प्रत्न्युष्यः पंचमादितिबंभुग्रहणान्नदत्तकमात्रपरमिदंकिंतु-
संतानेपि एतत्क्षेत्रजादिसर्वद्व्यासुध्यायणपरमितिहरदत्तः अत्रसृष्टिचंद्रिकाणियोगाद्यउत्पादयतिनस्माद्गोत्रि
नोप्यूर्ध्वसप्तमादिसर्यइति दत्तकस्यजनकविषयमेतदिति सापिंड्यमीमांसायाम् तेनदत्तकस्यजनककुलेसाह

पीरुषंजननीकुलेपांचपौरुषंसापिंड्यम् दत्तक्रीतादिसुत्राणांबीजवस्तुः सपिंडता सप्तमीपंचमीचैवगोभ्रित्वंपालक
 सचेतिद्वहन्मूक्तैः योजिनश्चेतिगौतमोक्तैश्च पालकपितृकुलेतुपंचपुरुषम् पालकमातृकुलेत्रिपुरुषम् तथा
 चापराकैपेथानसिः श्रीन्यातृततः पंचपितृततः पुरुषानतीस्रोद्धहेदिति एतत्साएवव्याचरन्त्यो दत्तकादीन्सुत्रान्पितृप-
 क्षतोनिवृत्तपिंडगोत्रार्थयान्त्रस्येतदुच्यतेपंचपितृतनइतिनान्यान्प्रतीति यत्सुहृद्गौतमः स्वगोत्रेषु कृतायेस्युर्द
 त्तक्रीतादयः सुताः विधिनागोत्रमायांतिनसापिंड्यंविधीयते यच्चवसिष्ठः अन्यशाखोद्भवोदत्तः पुत्रश्चैवोप
 नायिनः स्वगोत्रेषुशाखीकविधिनास्यात्स्वशाख्यमागिति यच्चनारदः धर्मार्थवर्द्धिताः पुत्रास्तत्तद्गोत्रेषुत्र
 वत् अंशपिंडविभागित्तैषुकेवलगीरिति तत्पालककुलेसाप्तपौरुषंसापिंड्यंनेत्येवंपरंनतुसर्वथासापिंड्य-
 नियेधपरमितिसापिंड्यमीमांसायाम् 'मदनपारिजातादपिदत्तकानुप्रवेशेऽपिंड्यंसापिंड्यं प्रतिभाति तथाहि तेन
 श्रीनतीत्यैत्कदादृत्ययस्यमातादत्तपुत्रीप्रतिगृहीत्रापुत्रीकृतातस्याः प्रतिगृहीतुः कुलेत्रीनतीत्येति पंचपितृततइ
 तियस्यदत्तपुत्रः पिनातस्यदत्तस्ययज्जनककुलंतद्विषयमित्यक्तम् वस्तुतस्तपूर्ववचसांमहानिबंथेषुक्वाप्यनुपलं
 भादपरार्कादिलिखनाभावात् पूर्वोक्तव्यवस्थायाम्प्रतिभादानुस्यत्वाद्यैरेतल्लिखितंतेषामेवशोभने गमनु
 पालककुलेएकपिंडदानक्रियान्वयित्वरूपंसाप्तपौरुषमेवसापिंड्यं योजिनश्चेतिगौतमोक्तैर्जनककुलेपिताव
 देवश्रीन्यातृततइत्यादितुसवर्णसापलमानुकुलपरंयथैकजातावहवइतिशांखैकवाक्यत्वादिति युक्तं प्रतिभाति अ
 तएवास्वद्यासुध्यायणत्वंहेसादिप्रवरमंजरीवृत्तिकृन्नारायणादिभिरुक्तम् भट्टसोमेश्वरेणापिपृथायाः कुंति-

भोजस्यपालककन्यात्पितृर्ध्वंसप्तमात्पितृर्ध्वंभुष्योवीजिनश्चेतिगोतमोक्तेर्द्विभायाः पृथायाः जनकस्यशरसेनस्यकुले-
 पिरास्ययोरुषंपालककुलेपितावदेवसापिंड्यंरुषमपिवाकारणायहर्णोइत्यत्र सापिंड्यदीपिकायांलुदत्तक्रीतादीनांज
 नकगोत्रेणोपनयनेकृतेजनककुलेसाप्तयोरुषंपसापिंड्यम् पालकमातापितृकुलेत्रिपुरुषम् पिंड्यनिर्वापान्निर्वाप्यल
 क्षणत्रिपुरुषंपसापिंड्यम् पालकगोत्रेणोपनयनेतत्कुलेसाप्तयोरुषमिक्कृत्तम् तन्न चूडोपायनसंस्काराभिजगोत्रेण
 वैकृताः दत्ताद्यास्तनयास्तेसुरन्ययादासुच्यतइतिकालिकापुराणादुपनयनोत्तरंदत्तकनिषेधात् त्रिपुरुषमि
 त्यत्रापिमूलंमृग्यमिलत्वंबहुना मातापितृद्वारकसापिंड्यवतीनांकन्यानाभियंसंस्कारामवांजपेधिनोक्ता उद्घोदुः
 पितरौपितृश्रुपितरौतज्जन्मकृदंपतिद्वंद्वंतस्यत्रतुक्कमष्टत्ततोप्यस्थक्रमात्षोडश वंशारभकदंपतीप्रभितिरित्या
 सप्तकसंरदाएकैकान्वयकन्यकाःपितृकुलेत्वांसप्तकक्षंभ्रुवे यद्यथेकस्यबहवःकृताःस्फुत्तदपीहतु संबंधसाम्या
 देकैवगणितेत्यवधार्यताम् एकस्मान्भिथुनात्कृतोथदुहिताद्वंद्वद्वयंतद्व्यात्तस्माद्वंद्वत्तुक्कमष्टत्ततोतःषोडशा-
 तौरदाः यावत्सप्तमकक्षमभिक्कृतवःकन्याइहेकान्वयेतादंतैरुणितारसैकस्वदशोवंशोसपिंड्यःपितुः मातुर्जन्मद
 दंपतीचभिथुनद्वंद्वंतयोःसागरास्तस्याःपंचमकक्षमंष्टमितिरेत्येकान्वयःपुंसुते द्वंद्वद्वंद्वयुगंतोब्धयइतोषोपं
 चकक्षंशरक्षोणयःसप्तगुणाःशरान्नविधवोमानुस्सपिंड्यःकुले कुलद्वयस्यकन्यकायुतामिथःसपिंड्यकाः हिमा
 शद्वधरादृशोविवाहकर्मवर्तिनाइति एतच्चसर्ववर्णसाधारणम् सर्वत्रसापिंड्यसद्भावादिदितिविज्ञानेश्वरोक्तेः पंच
 मात्सप्तमादूर्ध्वंमातृतःपितृतःक्रमात् सपिंड्यतानिवर्त्तंतसर्ववर्णेष्वर्थेभिधिरितिहरनाथधृतदेवलवचनाच्च सं

एकस्य दृश्यते यत्र तद्गोत्रं न स्य कथ्यते भृग्वं गिरोगणे प्रुतु माधवीये स्मृत्यन्तरे पंचानोत्रिषु सामान्यादविवाहस्त्रिषु
 द्वयोः भृग्वं गिरोगणे वैवंशे चोपि वारयेत् शेषगोत्रेषु एकोपि समानः प्रवरो विवाहं वारयेदित्यर्थः यो धायनो
 पि भृग्वं गिर सा चधिकृत्य द्यापैयसनिपाते विवाहं त्र्यार्षियाणां त्र्यार्षेयसन्निपाते विवाहः पंचार्षियाणां मिति
 भृग्वं गिरोगणे च पिजमदग्निगोत्रमत्र ह्यनेके प्रवरसाम्ये सर्वेषामथ साम्ये वासगोत्रत्वादेवा विवाह इति दिक्
 अथ गोत्राणि प्रवराश्चोच्यन्ते तत्र यो धायनः गोत्राणां तु सहस्राणि प्रयुतान्यर्जुदानि च ऊनपंचाशदे
 वैप्यं प्रवराः क्रिदरं नात् तत्र सप्तभृगवः वत्सा विदा आर्षिषेणा यस्का मित्रयुवा वैन्याः शकनका इति कला
 नां भार्गवच्यावना प्रवानोर्वजामदग्न्येति भार्गवोर्वजामदग्न्येति वा भार्गवच्यावना प्रवानेति वा विदानां पंच
 भार्गवच्यावना प्रवानोर्वचैदेति भार्गवोर्वजामदग्न्येति वा एतो द्वौ जामदग्न्यसंज्ञौ आर्षिषेणानाम् भार्गव
 च्यावना प्रवाना र्षिषेणानूपेति भार्गवार्षिषेणानूपेति वा एपां त्रयाणां परस्परमविवाहः काल्यानाम् भा
 र्गवच्यावनाभवानेति वत्सपुरोधसयोः पंच भार्गवच्यावना प्रवानवात्स्यपोरोधरोसिति वैजवनिमतिथयोः पं
 च भार्गवाच्यावना भवाने चैजवने मथितेति एते त्रयः क्वचित् एकामपि पूर्वैरविवाहः अत्र तत्र द्रुणस्थान्त्र
 षयो न्यश्च विशेषी मत्कृते प्रवरदर्पणे ज्ञेयः यस्कां भार्गववैतहव्यसावेतसेति मित्रयुवानाम् भार्गववाद्य
 प्रवदिवोदासेति भार्गवच्यावना दिवोदासेति वा वाथ्रश्वेत्येको वा वैन्यानां भार्गववैन्यपार्थेति एत एव श्येनाः
 शकनकानां शकनकेति वा गार्त्समदेति वा भार्गवगार्त्समदेति होवा भार्गवशोन होत्रगार्त्समदेति त्रयो वा वेदु

आंगिरसतोत्तरकापिशुवेति ऋक्षाणां कपिलानां चांगिरसवाहेस्पत्वाभरद्वाजवांदनमातवचसेतिपंच आंगिरसवांदनमा
 तववसेतित्रयोचा कपिलानां गंगिरसामहीयवोऽक्षयसेति आत्मसुयाम् आंगिरसभारद्वाजवाहेस्पत्वाभं त्रवरात्मशु-
 वेतिपंच अयं क्रवित् सरद्वाजानां सर्वेषामविवाहः अथैकेवलंगिरसः हरितानामांगिरसं च शययौवनाश्वेति आ-
 धीयां धातावा कुत्सानामांगिरसमां धात्कीर्त्सेति कण्वानामांगिरसस्राजमीटकाण्वेति आंगिरसघोरकाण्वेतिवा रथीतरा
 णांगंगिरसर्वे रुराथीतरिति आंगिरसर्वे रूपाश्वदेतिवा अद्यदं दंपार्षदश्ववैरूपेतिवा अंसयोर्व्यस्योवा गुडला
 नामांगिरसभाग्यांश्वमौद्वल्वेति आद्यस्तास्थीवा आंगिरसताधिमौद्वल्वेतिवा विष्णुदृक्षानामांगिरसपोरुकुल्लत्रासद
 स्यवेति एषां स्वर्गणो विहाय सर्वैर्विवाहो भवति हरितकुसयोस्तनमभवति अथात्रयः ते च त्वारः आत्रेयाः वाहुतकाः ग
 विष्ठिः गुडला इति आद्यानामात्रेया चर्चनानशश्यावारवेति वाहुतकानां आत्रेया चर्चनानशवाहुतकेति धनंजयानामात्रेया च
 नानशधानंजयेति क्वचित् गविष्ठिरानामात्रेया चर्चनानशगविष्ठरेति आत्रेयगाविष्ठरयोर्वतिथेतिवा सुडलानामात्रेया
 चर्चनानशपोर्वातिथेति वागमर्थ्यसुगंगलवैजवापानामात्रेया चर्चनानशतिथेति आत्रेया चर्चनानशगविष्ठरेतिवा सूत्रं
 गलानां अत्रिस्त्रुमंगलश्याचारवेतिकंचित् अत्रेऽत्रिकापुत्राणां आत्रेयवामरथ्ययोत्रिकेति अत्रीणां सर्वेषामविवाहः
 अथविश्वामित्राः ते दश कुशिका लोहितानोक्षकाः कामकायनाः कृताधनंजया अघमर्षणाः दूरणाः इंद्रकोशिक
 इति कुशिकानां विश्वामित्रदेवरातोदलेति लोहितानां विश्वामित्राष्टकल्लोहितेति अंसयोर्व्यस्योवा वैश्वामित्रमाशु
 छंद्साष्टकेतिवा विश्वामित्राष्टकेति ह्येना. सोसकानां वैश्वामित्रगाधिनेरेवणेति वैश्वामित्रोऽसकरेवणेतिवा

कामकायानां वैश्वामित्रदेवश्रवसे देवतरसेति वा अजानां वैश्वामित्रमाधुछंदसाजिति वैश्वामित्राश्रमरथवाधूल्लेति वा
 अधमर्षणानां विश्वामित्राधमर्षणकौशिकेति पूरणानां विश्वामित्रपौरणेति द्वौ वैश्वामित्रदेवरातपूरणेति वा इंद्रकौ
 शिकानां विश्वामित्रे इंद्रकौशिकेति द्वौ धनंजयानां विश्वामित्रमाधुछंदसाधनंजयेति वैश्वामित्रमाधुछंदसाधमर्षणे-
 ति वा कतानां वैश्वामित्रकृत्वाक्षीलेति एतेनैवोपायनोक्ताः रोहिणानां वैश्वामित्रमाधुछंदसरोहिणेति रेणूनां वैश्व-
 मित्रगाथिनरेणवेति वेणूनां वैश्वामित्रगाथिनैवेणवेति जङ्गनां वैश्वामित्रशालंकायनकौशिकेति आश्रमरथ्यानां-
 वैश्वामित्राश्रमरथवाधुलेति उदवेणूनां वैश्वामित्रगाथिनैरेणवेति एते आश्वलायनामात्स्थोक्ताः अन्ये स्वन्वयेपि
 षट्गणाऽक्ताः तेन्यत्रमत्कृतौज्ञेयाः एषां विश्वामित्राणामविवाहः अथकश्यपाः तेषंच निभ्रवाः कश्यपाः
 शंडिलारैः साः लोकाक्षयश्च निभ्रवाणां काश्यपावत्सारंनेभ्रवेति कश्यपानां काश्यपावत्सारसितेति रेभाणां का-
 श्यपावत्सारैरेभ्येति शंडिलानां काश्यपशंडिल्येति अंत्यस्थाने देवलोवांसितो वा शंडिल्यासितदेवलेति वा कश्य
 पासितदेवलेति वा अंत्ययोर्व्यत्ययो वा देवलासितेति द्वौ वा लोकाक्षीन्वस्थामः एषां कश्यपानामविवाहः अ
 त्वसित्राः तेषंच वसिष्ठाः कुंडिनाः उपमन्यवः पराशराजात्कृष्णार्थाश्चेति वसिष्ठानां वासिष्ठेन्द्रप्रमदाभरद्वसिति
 वासिष्ठेत्सेको वा कुंडिनानां वासिष्ठेमेत्रावृष्णकौंडिन्येति उपमनूनां वासिष्ठेन्द्रप्रमदाभरद्वसत्येति वसिष्ठाभरद्व
 सिंद्रप्रमदेति वा आद्ययोर्व्यत्ययो वा पराशराणां वासिष्ठशाक्यपाराशर्येति जात्कृष्णानां वासिष्ठात्रिजात्कृष्णे
 ति वासिष्ठानां सर्वेषामविवाहः अंत्यस्थानिभिश्च अथागस्त्याः तेचत्वारः इधवाहाः सांभवाहाः सोमवाहा

यज्ञयाज्ञाश्चेति आद्यानामागस्त्यदार्द्युत्तेयावहेति आगस्त्येत्येकोवा सौमवाहानामागस्त्यदार्द्युत्तसौमवाहेति सां
भवाहानांसांभवाहोत्सः यज्ञवाहानांयज्ञवाहोत्सः आद्यौपूर्वोक्तवैव सारवाहानांतंतास्त्रयः द्रुमवाहानांतंतास्त्र
यः अगस्तीनामागस्त्यमाहेंद्रमायोक्तवैति पूर्णमासानांआगस्त्ययोर्यमासपारणेति हिमोदकानामागस्त्यहेमचवि
हेगोदकेति पाणिकानामागस्त्यपेनायकपाणिकेति एतेषुदृक्विव् अगस्तीनांसर्वेषामविवाहः अथद्विगोत्राः
शोंगशौश्रीणामांगिरसवाहेंद्रस्यभारद्वाजकात्याक्षीच्योःस्थानेशोंगशौश्रीषीचा आंगिरस
रानाक्षान्चेतित्रयोवा एषांभरद्वाजैर्विश्वामित्रैश्चाविवाहः एवंकपिलानांकतानांच संस्कृतिवृत्तिमाषादीनांआंगि
रसगंगोरिचीतसांस्कृत्येति शाक्त्यगंगोरिचीतसांस्कृत्येतिवा एषांस्वगणस्थेर्वसिष्ठेःशोंगशौश्रीरेल्लैगाक्षिभिश्चाविवाहः
करयंपरपीतिनयोगपरिजाते लोगाक्षीणांकाश्यपावत्सारचासिष्ठेति काश्यपावत्सारचासिस्तेतिवा एतेहर्षसिधान्त
करयपाः एषांवसिष्ठेःकरयपैःसंस्कृताद्यैश्चाविवाहः देवरातरयजामदेन्येर्विश्वामित्रैश्चाविवाहंइतिप्रयोगपरि-
जाते यदसुक्तं बह्वृत्तुतो यथेवांगिरसःसन्नुपेयांतवपुत्रताम् आंगिरसोजगन्नास्याजीगर्तःश्रुतःकविः इत्थं
गिरोगणस्थतंगभार्गवजामदन्यत्वस्मृतेर्वाधात् तेनमत्यक्षश्रुत्याहरिंशदिसृतेश्चवाधात् तेनद्वोदेवरत्तो
एकआंगिरसःशुक्तः अन्योभार्गवःनयोःकल्पभेदेषांगिरसेनदेवरातेनजमदनेर्भवत्येवविवाहः भार्गवे-
णनुनेतितत्वम् धनंजयानांविश्वामित्रैरत्रिभिश्चाविवाहः जातृकृप्यानांवसिष्ठेरत्रिभिश्चाविवाहः एवंदत्तक्री
नरुत्रिमस्वयंदत्तपुत्रिकापुत्रादीनांउत्पादकपालकयोःपित्रोर्गोत्रप्रचरावर्ज्याइतिप्रवरमंजरिनारायणवृत्तिं

प्रयोगपारिजातादयः अत्र सर्वत्रोपपत्तयः मूलचमस्तेप्रवरदर्पणज्ञेयमितिदिक् क्षत्रियवैश्ययोस्तुपुरोहितगोत्र
 प्रवरावेनेसर्वसिद्धांतः यद्यपिवक्त्रपरिशिष्टे कृपिभरद्वाजयोर्विवाहउक्तस्तथापिभरद्वाजाश्रकपयोगगरीक्षा
 यणाइति चलारोपिभरद्वाजगोत्रैक्यान्वाच्युर्मिथः कृपिगर्गभरद्वाजाभियोरोक्षायणाद्विजाः नोद्गहेयुः संगोत्र
 त्वात्प्रवरेक्याच्चक्रुन्नचिदितिस्मृत्यर्थसाराद्युक्तेरविवाहएवतयोरितिप्रवरमंजयोपघपीदमुक्तम् तथापिभृ
 म्बंगिरोगणेषुभयत्वेव तथावक्त्रपरिशिष्टेवौधायनः एकएवक्रुधिर्यावत्प्रवरेधनुवर्तते तावत्समानगोत्र
 त्वमृतेभृग्वंगिरोगणात् माधवीयेस्मृत्यंतरे पंचानांभ्रिभुसामान्यादविवाहस्त्रिभुद्भयोः भृग्वंगिरोगणेष्वेवंशेषे-
 श्चेकोपिवारयोदितिदेशाच्चात्र सौध्याभारदेशोप्रसिद्धः चतुर्विंशतिमते यस्करेशानुरूपेणकुलमार्गेणचोद्ग
 हेत् नित्यंसच्यवहार्यः स्याद्देदाच्चैतत्सदृश्यतइतिदिक् तथाचभृगुः यस्मिन्देशपुरेग्रामेत्रैविधेनगरेपिवा
 योयत्रविहितोपमसंधर्मनविचालयेदिति पुनश्चतुर्विंशतिमते यस्मिन्देशेयआचारः पारंपर्येकमागतः च
 र्णानां किल सर्वेषांससदाचारुच्यते स्वगोत्राद्यज्ञानेनसत्यापादः अथानाज्ञानबंधोःपुरोहितप्रवरेणाचार्यप्र
 वरेणवेति आचार्यगोत्रप्रवरानभिज्ञस्त्विजः स्वयम् दलात्मानंतुकस्मैचिन्नज्ञोत्रप्रवरोभवेत् यद्वास्वगोत्रप्रव
 ररिपुरोजामदग्निजः विवाहचनतेनैवगोत्रेणलुसमाचरोदतिकश्चित् दिवोदासीयेपि स्वगोत्रप्रवराज्ञानेजमद्
 ग्निमुपाश्रयेत् अथमात्वेगोत्रनिर्णयः शातातपः मानुलस्यसुतामूद्गामात्वेगोत्रांतथैवच समानप्रवरांचैव
 गलाचांद्रायणंचरेत् यद्यपिसगोत्रांमानुरप्येकेनेच्छुद्वाहकर्मणि जन्मनाम्नोरविज्ञानेसुद्गहेदविशंकितइति

व्यासोक्तं रत्ताननामलेन सगोत्रत्वदोषस्तथापि नेदं कलौ प्रवर्तते गोत्रान्मातुः सपिंडाच्च विवाहो गोवधस्तथैतिक
 लिचर्जत्वोक्तेः इदं मातृगोत्रवर्जनं माध्यंदिनीयानामेव मातृगोत्रं माध्यंदिनीयानामपुत्रायाश्चेति रात्याषाढो
 क्तेरिति कश्चिन्मद्वाराद् कल्पितं तन्निर्मूलम् अन्यथा गुर्जरादेः कर्तायस्य कुतो न निषेधः अतएव प्रवरमंज
 रीकारः दोषस्वानियुक्तत्वात् सर्वेषां मातृगोत्रवर्ज्यमिति यत्तु गुर्जरादीनां माध्यंदिनीयानामप्यानरणाच्च एकस्मि
 न्नवरेतुल्ये मातृगोत्रे च स्थव तस्युद्वाहनकुर्वीति साकन्याभगिनी स्मृतं तियात् कुले प्रवर्चं तनसुक्तं दौसुरादि विवाहे
 दापरमिति दिक् विस्तरक्तग्रंथांतरेश्योः सगोत्रादि विवाहे प्रायश्चित्तं स्मृत्यर्थस्यैरे इत्थं सगोत्रसंबंधविवाहवि
 षये स्थिते यदि कश्चिद्ज्ञानतस्साकन्यापृद्धोपगच्छति गुरुत्वत्रताद्युत्प्रेक्ष्यैर्भस्सज्जात्यतां त्रजेत् भोगतस्तांपरि
 त्यज्यपालयेज्जननीमिव अज्ञानो देवैः शुद्धेभिर्गर्भैः कश्यपः एवं सापिंड्येपि सपिंडापत्यदारिसुमाण
 स्यागेविधीयत इति दृश्यते मोक्तेः तिथितत्त्वैर्बौधायनः सपिंडांसगोत्रांचेदमत्योपयच्छेन्मातृचदेनां विभ्रयात्
 कन्याविवाहकालउक्तो ज्योतिर्निर्वंधे यद्वन्दमध्येनोद्वाहाकन्यावर्षद्वयं यतः सोमोर्धुं क्तेतस्तद्द्रव्यं चतथान
 राजमानंदः असुमेदुर्गानाशियुग्मे तु विधवा भवेत् तस्माद्भर्तान्विते युग्मे विवाहे सापतिव्रता मासत्रयाद्दूर्ध्वमस्यु
 ग्मवर्षे युग्मेपि मासत्रयमेव यावत् विवाहशुद्धिं प्रवर्द्धंति संतीचात्पादयः स्त्रीजनिजनमासात् पराशरमाधवीयेतु
 जन्मनो गर्भाधानाद्वापंचभाद्यालंकारम् कुमारीवरणदानं ये तलाबंधनं तथेत्कृत्तम् संबंधतलेयमः कन्या
 ह्यदशवर्षाणि यामत्त्वावसेद्गृहे त्रसहस्रापितुस्तस्याः साकन्यावरयेत्सयम् भारते त्रिंशद्वर्षैः षोडशाब्दां भार्य

विंदतनग्निंकां दशवर्षोष्टवर्षोवाधर्मसीदतिसत्वरः अतोप्रवृत्तेरजसिकन्यांदद्यात्पितासकृत् तत्रैव सप्तसंय
 त्सराद्दूर्ध्वंविवाहःसार्धवर्षिकः कन्यायाःशस्यतेराजन्मन्यथाधर्मगर्हितः राजमार्तडः राहुप्रस्तेतथाद्युद्धेपितृणांप्रा
 णसंशये अतिमोटाचयाकन्याचंद्रलनवलेनतु चकारादतिबालाः प्राणसंशयइत्कृत्केः मनुः शिशुदूर्ध्वोवहेत्कन्यां
 कृत्वाद्वादशवर्षिको द्वादशवर्षोष्टवर्षोवाधर्मसीदतिसत्वरः यद्यपिविवाहस्त्वष्टवर्षायाः कन्यायाः शस्यतेतुधैरितिसं
 वतोक्तिरतर्द्धंरजस्वलेत्यादेश्चदशवर्षोदूर्ध्वंविवाहोनिपिद्भस्त्वथापिदानुरभावेद्वादशषोडशाब्देज्ञेये श्रीणिवर्षोष्य
 तुमतीकांक्षेतपितृशासनमितिपराशरमाधवीयैवौपायनोक्तेश्च मनुः स्त्रीसंबंधेदेशीतानिकुलानिपरिवर्जयेत्
 हीनक्रियंनिःपुरुवंनिश्छंदोरोमशार्शंसम् क्षय्यामयाव्यपस्मारीश्चिकुच्छिकुलानिच नक्षत्रक्षनदीनाम्नोनांत्यप
 र्तिनाभिकाम् नपश्याद्भ्रम्रेष्यनाम्नोनिविगीपणनाभिकाम् यमः तस्मादुद्वाहयेत्कन्यांयावन्तुगतीभवेत् तथागूल्क
 जादीनांफलंप्रागुक्तं तथा वर्णवश्यग्रहमैत्र्यादिघटितविचारोज्योतिर्विद्योज्ञेयः विस्तरानुनोच्यते अयगुर्नेकं
 बलम् ज्योतिर्निबंधेगर्गः स्त्रीणांशुरुचलंश्रेष्ठंपुरुषाणांरवेर्वलम् तयोश्चंद्रबलंश्रेष्ठमितिगोर्गेणभाधितम्
 जन्मत्रिदशमारिस्थःपूजयाशक्रभदोरुकः विवाहेयत्तुर्थाष्टद्वादशस्योद्युतिप्रदः देवलः नष्टालजाधनवतीविधवा
 कुशीलापुत्रान्विताहनथवास्त्रभगाविपुत्रा स्त्रामिप्रियाविगतपुत्रथवाभनादयावंध्याभवेत्करुरोक्रमशोभिजन्म
 दृढस्पतिः सौम्यापकुलीरस्थोजीवोप्यशक्रगोचरः अतिशोभनतांदद्याद्द्विवाहोपनयादिषु लक्षः द्वादशदशमचतुर्थे
 जन्मनिषष्ठाष्टमेतृतीयेच प्राप्तेपाणिग्रहणेजीवैवैधव्यमाप्नोति गर्गः सर्वत्रापिशक्रभंदद्याद्वादशाब्दात्परशुरुः

पंचपठार्योरेव श्रमगोचरतामना सप्तमात्यं च वर्षे पुस्तोत्रस्वर्गगतीयादि अरुभोपि श्रमं दद्याच्छ्रमदक्षैषु किंपु
 नः रजसलायाः कन्यायागुरु रुद्धिं न चिंतयेत् अटमेपि न कर्तव्यो विवाहस्त्रिगुणान्वनात् अर्कशुर्वोर्वलंगोपारोहि
 ष्यकं न्दाम्भृता कन्याचंद्रगलाप्रोक्ताष्टपलीलगतोवला अष्टवर्षाभवे द्वैशिनववर्षाचरोहिणी दशवर्षाभवे तक्तन्या
 अत ऊर्ध्वं रजसला अथ वृहस्पतिशांतिः शौनकः कन्यकोद्वाहकाले तु आमुक्त्व्यं न विद्यते ब्राह्मणास्थोपनय
 नेगुरोर्निपिरुदाहृतः स्रवणैर्नगुरुं कृत्वा षीतवस्त्रेण वेदयेत् ईशान्यांधवलं कुंभं धान्योपरि निभाय च दमनमधुशु
 ष्यं च पत्तारानैव रापपान् मांसीगुडूच्यपामार्गीविडंगशंखनीवचा सहदेवोद्वाहिकं तासर्वोपधिशातायरी बलाच
 सहदेवोचनिगाद्धितयमेव च कलाज्यभागपर्यंतं स्वशारस्वोक्तविधानतः ग्रहोक्तमंडलेभ्यश्च्यपीतपुष्याक्षतादिभिः
 देवपूजोत्तरे काले ततः कुंभानुमंत्रणम् अश्वत्थसभिधश्चाज्यं पायसं सार्पि प्रायुनम् यवत्रीह्नितिलाः साज्यामंत्रेणैव ह
 हस्यतेः अष्टोत्तरशतं सर्वहोगशोयं समापयेत् पुत्रदारसमेतस्थ अभिषेकं समाचरेत् कुंभाभिमंत्रणोक्तेश्च समुद्रज्ये
 ष्ठमंत्रतः प्रतिमाकुंभवस्त्रं च आचार्योपनिवेदयेत् ब्राह्मणान्मोजयेत्पश्चात् कुंभं दस्युयान् संशयः इति वृहस्पति
 शांतिः शौनकः शुचादित्ये व्यनीपाने वक्रातीचारोगुरो नदशशिशिभक्तकेवावाले हृद्देयवारुरो यो वचैत्रेथवर्षास्त
 शरधधिकमासके केतूद्गुभे निरशोर्केसिंहस्थेमरमंत्रिणि विना हव्रतयात्रादिपुरहर्म्यगृहादिकं क्षौरं विद्योपविद्योच
 मलतः परित्यजेत् मदनपारिजातेज्योतिःसागरे बालेशक्रे हृद्देशक्रे हृद्देजीवेनष्टेजीवे बालेजीवे जीवेसिंह
 सिंहादित्येजीवादिष्ये तथा मलिमुनेमासिस्तराचार्येति चारणे वापीकूपविवाहादिक्रियाः प्रागुदितास्त्यजेत्

सिंहस्थं मकरस्थं च शुक्रं पलेन च र्जयेत् लङ्घः अतिचारगती जीवसंराशिर्नैतिचेत्सुभः सुप्तः संवल्लरो ज्ञेयः सर्वकर्मब-
 हिक्रुतः सिंहस्थगुरोरपवाद्गाहपराशरः गोदाभागीरथीमथ्येनोद्ग्रहः सिंहगुरो गयास्थे सर्वदेशेषु तथा मीनग-
 तेरनौ वसिष्ठोपि विवाहोदक्षिणे कूले गीतस्यादक्षिणे तथा भागीरथ्युत्तरे कूले गीतस्यादक्षिणे तथा विवाहोद्व्रतव-
 धश्च सिंहस्थे ज्येन दुष्यति कन्यादातृक्रममाहयाज्ञवल्क्यः पितापितामहो भ्राता सकुल्योजननी तथा कन्याप्रदः
 पूर्वनाशे प्रकृतिस्थः परः परः अभ्रयच्छसभाशोति भ्रूणहत्यामृतावृत्तौ गम्यत्वां भावेदातृणां कन्याकुर्यात्स्वयं वरम्
 भातृणां संस्कृतानामेवाधिकारमाह साएव याज्ञवल्क्यः असंस्कृतास्तसंस्कार्यो भ्रातृभिः पूर्वसंस्कृतैः प्रगिन्यश्च नि-
 जादशादत्वांशं तु शिशुकम् अत्र चकारेण पूर्वसंस्कृतैरित्यस्यानु हृत्तेर्विवाहपर्याप्तद्रव्यदाने स्वांशसमांशचतुर्थ-
 भागदाने वा संस्कृतग्रहणं व्यर्थं स्यात् अतः कर्तव्यं नियमोयम् तेनानुपनीत भ्रातृमात्रादि सत्वे मात्रादेरेवाधिकारो न
 भ्रातृरित्कृतं संबंधतत्वाद्देवो कन्यास्वयं वरेणातृर्दानं तृत्वे च ताभ्यामिव नां दीश्राद्धं कार्यम् तत्र च स्वयंप्रधानसंकल्प-
 मात्रं कृत्वान्यद्वात्क्षणद्वाराकारयेदिति प्रयोगपरिजाते वरस्तु संस्कृतभ्रात्राद्यभावे स्वयमेव नां दीश्राद्धं कुर्यात्
 नमाना पुत्रेषु विधमानेषु नान्यैवेकारयेत्स्वभाभिनिषेधादुपनयनेन कर्माधिकारस्य जातत्वाच्चैति पृथ्वीचंद्रोद-
 यः माधवीये परार्कचनारदः पितादद्यात्स्वयं कन्यां भ्रातावानुमतेऽपितुः मातामहो भातृलुश्च सकुल्यो वांधवस्तथा
 मातात्वभावे सर्वेषां प्रकृतौ यदिवर्तते तस्यामप्रकृतिस्थाया कन्यादपुः सजातयः सकुल्यः पितृपक्षीयः यांध-
 वीमान्बंधयः मदनपरिजाते कात्यायनः स्वयमेवौरसोर्दद्यात्सित्रभावे स्वयांधवाः मातामहस्तनोभ्यां हिमा

तावाधर्मजांस्तानम् तन्नैन्यामोरसीभिन्नाधर्गजांनियोगात्सेत्रजांमातामहोमातामातृलोचादद्यात् तेनोरसीदानेपि
 त्वयंपुसत्कमानागहादीनांनाधिकारः असुमतिंविना अस्यापवाद्स्तत्रैव दीर्घप्रवासयुक्तेषुपौर्गंडेषुचबंधुषु
 मानातुसगयंदद्यादोरसीमपिकन्यकाम् मनुः यदातुनेवकश्चित्स्यात्कन्याराजानमात्रजेत् परकीयकन्यादा
 विशेषमदनरलेस्कांदे आत्मीकृत्यसुवर्णेनपरकीयांतुकन्यकाम् धर्मेणविधिनारादानमसगोत्रेपियुज्यते अत्रप्र
 छतिस्थग्रहणादप्रहृगित्स्थेनकृतमकृतमेव स्वतंत्रोयदितत्कार्येकुर्यादप्रकृतिंगतः तदप्यकृतमेवस्यादस्वानि
 त्रययहेतुतइत्यपराकेनारदोक्तेः कदितुसप्तपदीविवाहहोमादिप्रधानंजातंतदंगवैकल्येपिनाद्यन्निर्विवाहस्य
 गोडाअप्येवमाहुः तत्रैवमरीचिः गोरींददन्नाकपृष्ठवैकुण्ठरोहिणींदत्त कन्यांददद्रह्मलोकंरोरयंतुरजस्वला

अयमासनिर्णयः तत्रजन्ममासेविशेषः प्रागुक्तः ज्योतिःप्रकारोव्यासः माघफाल्गुनेवैशाखेयधूतामाग
 शीर्षके ज्येष्ठेवापादगासेचक्रगागवित्तसंस्युता श्रावणेवापिपौषेवाकन्याभाद्रपदेतथा चैत्राश्वयुक्कान्तिकेषु
 यातिचैधव्यतांलघु नारदः माघफाल्गुनेवैशाखज्येष्ठमासाःशुभप्रदाः कृत्तिकोमार्गशीर्षश्र्वगध्यमौर्निदिताः
 परे वसिष्ठः पौषेपिकुर्यान्मकरस्थितेकेचैत्रेभवेन्मेषगतोयदास्यात् प्रशस्तमाषादकृतंविवाहंवदंसिगर्गमि
 थुनस्थितेकं आचार्यनूडामणोज्योतिर्गंराजमार्तेडौ मांगल्येषुविवाहेषुकन्यासंचरणेषुच दशमासाःप्रश
 स्यंतंचैत्रपौषविवर्जिताः आपस्तंबः सर्वत्रतचोविवाहस्य शैशिरोयासौपरिहाथ्योत्तमचने दापं अत्रमा
 घफाल्गुनापादवर्जनवमासामुरव्यः कालइतिसुदर्शनभाष्येडविलायात्रत्सविद्यातीर्थेश्रोक्तम् बोधायनसह

पि सर्वमासाविवाहस्य श्लक्षितपस्तपस्य वर्ज्यमित्येके तैत्तिरीयैः शिशिरसंबन्धिनी मासौ षोडशे त्रैविवाह इति निर्ण
 यामृतव्यारव्यानं गौर्यकृतमित्कपेक्षम् निश्चितसर्वेषु दश स्वपिमासेषु हेतुदश निश्चितकालादशः येषु ज्योतिषेमासा
 दिविषयस्ते गृह्यसूत्राणां द्विजपरत्वेन प्राबल्याद्द्रादिपराः ज्योतिषे वात्स्यो वर्षमनूनमिच्छिततथारैभ्यो यनंचो
 त्तं श्रीचासंतमृतुं विहाय सुनयोमांडवशिष्याजगुः चैत्रं प्रोद्गमपराशरः परिणये पौषं च दोषं च दोषांग्यदत्याघादादि
 चतुष्टयं न हितुं कौश्रित्वादिषु धैः चंडेश्वरः मार्गमासितथा ज्येष्ठे क्षौरं परिणयं व्रतम् ज्येष्ठपुत्रदुहित्रीस्तु
 यत्नेन परिवर्जयेत् कृत्तिकास्य रिवं त्यत्का ज्येष्ठपुत्रस्य कारयेत् उत्सवारिषु कारयेत् बुदिनिदशवर्जयेत्
 रत्नकोशे जन्मर्क्षे जन्मदिवसे जन्ममासि शक्रभंस्यजेत् ज्येष्ठे मासाद्य गर्भस्य शक्रभंस्यर्ज्यस्त्रिया अपि पराशरः अज्येष्ठा
 कन्यकापत्रज्येष्ठपुत्रो वरो यदि व्यत्ययो वातयोस्तत्र ज्येष्ठो मासः शक्रभद्रः मिहिरः ज्येष्ठस्य ज्येष्ठकन्याया विवाहो
 न प्रशस्यते तयो रन्यतरे ज्येष्ठे ज्येष्ठमासः प्रशस्यते द्वौ ज्येष्ठौ मध्यमौ त्नावेकं ज्येष्ठं शक्रावहम् ज्येष्ठत्रयत्नदुर्वति
 विवाहे सर्वसंमतम् यजुसार्वकालमेके विवाहमिति तदसुरादि विवाहादिषु यम् धर्म्येषु विवाहेषु कालपराक्षणना
 धर्म्येषु धितिगुत्सु परिशिष्टात् रत्नमालायामथेवगु तैनास्तरादयो माघचैत्रादिभिर्षिष्ठकालेषु मवति मासाः सो
 राः सौरोमासो विवाहादादित्युक्तेः सप्तो न निर्दोयदि फाल्गुने स्यादजस्तचैशाखगतो न निर्दु इति त्वपवादः अथ
 दशदोषाः व्यवहारीत्रये वैधश्चलत्तान्तथैव पातः तज्जूरवैधो दशयोगचक्रम् सुतिश्च जामित्रसुपत्रहश्च बाणां त्य
 वज्जेचदशैव दोषाः एषां लक्षणं ज्योतिषे ज्ञेयम् अतिचारगेगुरो रेतुवसिष्ठः अतिचारगेके जीवे चर्जयेत्तदन्तरं

विवाहादिपुकार्येषु अष्टविंशतिवासरान् रत्नमालायाम् एकपंचनवसुग्मपट्टशत्रिणिसप्तचतुरस्रलाभगः द्वादशा
 जटफलादिराशितोषानचंद्रइतिकीर्तितोरुधैः नारदः घृत्राणानंदहस्ताश्ररसदिग्वक्रिशैलजाः चेदाचक्रशिवा
 दिल्यायातनंद्रोयथाक्रमम् यात्रायामुद्धकार्ययुधातचंद्रविचर्जयेत् विवाहेसर्वमांगल्यचौलादौप्रतबंधने घा
 तचंद्रानेवचिंत्यइतिपाराशरौघीत् ज्योतिर्निबंधे विनाहंचौलप्रतबंधयज्ञोपट्टाभिषेकेचतथैवराज्ञाम् सीमं
 तयात्रासुतथैवजातेनोचिंतनीयः खलुघातचंद्रः नारदः अकालजाभवेयुश्चंद्रिह्मनीहारवृष्टयः प्रत्यर्कपरिवे
 वेंद्राचापाभ्रचनयोयदि दोषायसंगलेनूंगनदोषायैवकालजाः अकालवृष्टिस्वरूपमाहलक्षः पौषादिचतुरे
 मासाः प्रोक्ताष्टिरकालजेति शार्ङ्गधरः निघांतोक्षितिवरुनेग्रहयुद्धराहुदर्शनेचैव आपंचदिमालन्यापरिणीता
 नाराहुपयाति उल्कापातंद्रचापप्रवलघनजोभूमिनिर्यातविद्युदृष्टिमल्यर्कदोषादिषुसकलबुधैस्माज्यमेवैकरा-
 त्रं दुःस्वनेहुर्निमित्तेत्यशुभफलदृशोदुर्मनोभ्रांतबुद्धौचौलेमौर्जानिबंधंपरिणयनविधोसर्वदात्याज्यमेव और्तिः
 प्रकाशे अर्वाक्योडशनाड्यः सकातेः पुण्यदाः परमः उपनयनग्रन्थान्नापरिणयनादौविवर्ज्यास्ताः गर्गः दि
 ग्गहेदिनमेकंचग्रहेसप्तदिनानितु भूकंपेचससुत्पन्नेअहमेवतुवर्जयेत् उल्कापातंत्रिदिचसंधूमेपंचदिनानिच
 वज्रपातेचैकदिनवर्जयेत्सर्वकर्मम् दर्शनादर्शनाद्राहुकेतौःसप्तदिनंस्वजेत् यावत्केतूद्गमस्तावदशुभःसमयोस
 वेत् अस्यापवादोद्गुनमागरे अथदिनसत्रयमध्येसुदुपान्निचयदाभवति उत्पातदोषशमनतदेवसंभ्राहु रा
 चायोः संवंधतत्वे भूकंपादेर्नदोषोस्तिष्टिद्विष्ट्याद्धेकृतेसनि अथांभरिहोयैकन्यायावैधव्ययोगेविशेषोव्यत

मार्कण्डेयपुराणे बालवैधव्ययोगे तु कुम्भेद्रुप्रतिगार्हादिभिः कृत्वान्तं संततः पश्चात्कन्योद्घात्येति चापरे अत्र पुनर्भूदोषा
 भावउक्तो विधानखंडे स्वर्णोवुषिप्लानां च प्रतिमा विष्णुस्त्रुपिणी तया सह विवाहे तु पुनर्भूलंन जायते सूर्यो
 रुणसंवादे विवाहात्पूर्वकाले च चंद्रतारावलान्विते विवाहे कौत्से च तां कन्यां कुम्भेन सह चोद्घेत्त सूत्रेण वेष्टयेत्पश्चा
 द्दशतंतु विधानतः कुकुमालं कृतं देहंतयोरंकांतं दिरे ततः कुम्भं च निःसार्य प्रभज्य सलिलाशये ततो भिषेचनं
 कुर्यात्पचपह्वववारिभिः कुम्भप्रार्थना तत्रैव वरुणांगस्वरूपाय जीवनानां समाश्रय पतिं जीवय कन्यायाश्चि
 रं पुत्रसुरवं कुरु देहि विष्णोय रं देव कन्यापालय दुःखतः ततो लंकारवस्त्रद्व्यां वराय प्रतिपादयेत् इति कुम्भवि
 चारुः मूर्तिदानमपित्तत्रैवोक्तम् ब्राह्मणं साधुमामंथ्य संपूज्य निविधाहर्षणैः तस्मै दद्याद्द्विधा नेन विष्णोर्मूर्तिचतु
 भुजाम् शंखवर्णसुवर्णेन चित्रशक्त्याथ वा पुनः निर्मितं कृत्वा शंखवदाचक्रासंयुताम् दधानां वाससोपीनि
 कुसुदोत्यलमालिनीम् सदक्षिणां च नार्दधानं त्रमेन सुदारयेत् यन्मया नाचजनुषिंघ्रत्यापतिसमागमम् विषो
 पविषशास्त्राद्यैर्हलोवातिविरक्तया प्राथमानं महाद्यौरयशःसौख्यधनापहम् वैधव्याद्यतिदुःस्वोयनाशायशु
 भलब्धये बहुसौभाग्यलब्धये च महाविष्णोरिमांतनुम् सौवर्णो निर्मितं शक्त्या तु यंसंप्रददेद्द्विज अनघाद्यहम
 स्मीति चिवारं प्रजपेदिति एवमस्त्विति न संश्रान्तिं गृहीत्वा स्वगृहं विशेत् ततो वैवाहिकं कुर्याद्द्विधिरातामृगीदृ
 शः अन्येथ्यश्च विवाहसृक्षसेचनार्दयस्तत्रैव ज्ञेयाः विस्तरमयान्त्वोच्यन्ते अथ प्रति कूलोद्घर्षोतिर्निबंधे
 गर्गः कृते तु निश्चये पश्चात्कृतं त्रैवतिकस्य चित् तदानमंगलं कुर्यात्कते वैधव्यमाश्रुयात् ज्योतिर्मेधातिथिः

चधुवरायर्षदितेः स्मृतिश्चित्तदानकार्यखलुमंगलंबुधैः
 मंगलं विवाहः स्मृतिर्चांद्रिकायाम् कृते वाङ्मित्रिये पश्चात् सृत्कर्मत्यस्य गोत्रिणः तदानमंगलकार्यनारीचैधव्यदं ध्रुव
 म् ष्टुः नाग्दानानंतरं यत्र कुलयोः कस्यचिन्मृतिः तदोदाहोनेव कार्यः स्ववंशक्षयदोषतः शौनकः वरवधोः पि
 नामात्तापितृव्यश्चसहोदरः एतेषां प्रतिक्कूलचमहाविप्रप्रदं भवेत् पितापितामहश्चैव माताचेव पितामहो पि
 तृव्यस्त्रीसक्तो भ्राता भगिनीचाचियाहिता एभिरत्र विपुलैश्च प्रतिक्कूलंबुधैः स्मृतम् अन्येषां विविधपुनैस्त्वेकैश्चि
 द्भ्रुर्नतद्भवेत् मांडव्यः वाग्दानानंतरं मातापिताभ्राताविपद्यते विवाहो नैव कर्तव्यः स्ववंशस्थितिमिच्छता संक
 र्तेषु मेधातिथिः वाग्दानानंतरं यत्र कुलयोः कस्यचिन्मृतिः तदासवत्सराद्दूर्ध्वं विवाहः शक्यो भवेत् स्मृतिरत्ना
 वन्याम् पितुरभ्रमशौचं स्यात्तदर्थं मातुरेव च मासत्रयं तु भार्यायास्तदर्थं भ्रातृपुत्रयोः अन्येषां तु सपिंडाना
 माशौचं मासमीरितम् तदन्ते शांतिकं कृत्वा ततोलम्बे विधीयते ज्योतिः प्रकाशे प्रतिकूलेपि कर्तव्यो विवाहो मा
 सतः परः शांतिं विधाय गां दत्त्वा वाग्दानादिचरेत्पुनः शांतिं विनायकशांतिम् तथाच मेधातिथिः संकरे समनु
 प्रासे याज्ञवल्क्येन योगिना शांतिरुक्ता गणेशस्य कृत्वा तां शक्यमाचरोदिति प्रतिकूलेन कर्तव्यो गच्छेद्यावद्दत्तुत्र
 यम् प्रातिकूलेपि कर्तव्यमित्याहुर्वहु विद्ववे प्रतिकूले सपिंडस्य मासमेकं विवर्जयेत् ज्योतिः सारे दुर्भिक्षे
 राष्ट्रभगे च पित्रोर्वाप्राणसंशये प्रौढायामपि कन्यायां नानुकूल्यप्रतीक्ष्यते मेधातिथिः पुरुषत्रयपर्यंतं प्र-
 तिकूलं स्वर्गोत्त्रयाम् भवेत् शांतिर्गमस्तद्दत्तथा मंडनसुंडने प्रेतकर्माणपनिवर्त्य च रेन्नाष्टुदयक्रियाम् आचतुर्थे

ततः पुंसिपंचमेशुभदं भवेत् ॥ अथरजोदोषेभिर्णयः माधवीये प्रारंभात्प्रविवाहस्य मातायदिरजस्वला निवृ
त्तितस्य कर्तव्यासहत्वश्रुतिचोदनात् ॥ आरंभात्नांदीप्राद्धात् नांदीमुखं विवाहादादिवित्यादिनात्स्यैव प्रारंभोक्तः
मेधातिथिः चोलेचत्रतदंधेच विवाहेयज्ञकर्मेणि भार्यारजस्वलायस्य प्रायत्तस्य नशोभनम् ॥ वधूवरान्यतमयोज
ननिचैद्रजस्वला तस्याः शूद्धेः परं कार्यं भागल्यं मनुव्रवीत् ॥ बृहस्पतिः ॥ विवाहप्रत्यूडासु मातायादिरजस्वला
तदानमंगलं कार्यं शूद्धो कार्यं शूभे कृप्तिः ॥ गर्गः ॥ यथोद्वाहादिमांगल्ये मातायदिरजस्वला तदानतस्य कर्तव्यमायुः स
यकरं यतः नांदीप्राद्धोत्तरं रजोदोषे तु कपर्दिकारिकासु सूक्तिकोदक्ययोः शूद्धे गौं दद्याद्धोमपूर्वकम् ॥ प्राक्ते कर्मेणि
शूद्धिः स्थादितरस्मिन्नशूद्ध्यति ॥ अत्राभेसु सुहूर्तस्य रजोदोषे च संगते ॥ अयं संपूज्यतत्कुर्यात्पाणिग्रहणमंगलं
हेमीमाषमितांपद्मांश्रीसूक्तविधिनार्चयेत् ॥ प्रलूचं पायसं हुत्वा अभिषेकं समाचरेदिति ॥ सूतकादिसंकटे तु कुष्मां
शीभिर्धृतं हुत्वा पायस्विनीं गांचदत्त्वा विवाहादिकुर्यादिति च प्रागुक्तम् ॥ अथैकाक्रयानिर्णयः ॥ ज्योतिर्निबंधे ह
द्व. मनुः ॥ एकमात्त्वजयोरेकवत्सरेपुरुषस्त्रियोः ॥ नसमानक्रियां कुर्यान्मात्त्वभेदे विधीयते ॥ एतेन एकस्य पुंसो
विवाहद्वयमेकदिने निषिद्धं मात्त्वभेदाभावात् ॥ नारदः ॥ पुत्रोद्वाहात्परं पुत्रीविवाहो न क्रतुत्रये ॥ नतयोर्ब्रतमुद्वा
हात्पुं उनादपि पुं उन्नम् ॥ वराहः ॥ विवाहस्ते कजातानो षण्मासात्ताप्यनरेयदि ॥ असंशयं त्रिभिर्वर्षेस्तत्रैकाविधवाभ
वेत् ॥ मदनरलेवसिष्ठः ॥ नपुं विवाहोर्ध्वं मृतुत्रयेपि विवाहकार्यं हुह्लुः ॥ न कुर्यात् ॥ नमंडनाच्चापि हि मुंडनं च गोत्रैक
तायां यदि नाब्दभेदः ॥ एकोदरं आत्विवाहकृत्यं तसु न पाणिग्रहणं विधेयम् ॥ षण्मासमध्ये सुनयः ससूत्रं मुंड

मंडनतोषिकार्यम् एतदपवादस्तत्रैव ऋत्रयस्यमध्येचैदव्याद्धस्यप्रवेशनम् तदाद्यैकोदरस्थापिधिवहस्तुप्र
 शस्यते सारावल्यान् फाल्गुनेचैत्रमासेषु पुत्रोद्वाहोपनायने तैदरदस्यकुर्वतित्वमुत्रियविलंबनम् संहिताप्र
 शये ऋषीभिवाहानयस्यनेवकार्योविद्याहोदुहितुःसमार्द्धम् अत्राप्यकन्याश्वशरालयंचवधूप्रवेश्यास्वगृ
 हंचनादौ मदनरत्नेवसिष्ठः द्वितीयमन्त्रिकगृहेषिनेष्टंशतंनुपयान्नवभिदिनैस्त आवश्यकशोभनमुखो
 याद्वरेथवाचार्यविभेदतोचा एकोदरप्रसूतानानिग्नकार्यत्रयमवेत्त भिन्नोदरप्रसूतानानिष्टोक्तुर्योश्चंगलत्रयम् कुर्व
 ज्योतिर्निबंधेकत्सायनः कुलंऋतुत्रयादवस्त्रुंङनान्नुमंडनम् प्रवेशान्निर्गमोनेष्टोक्तुर्योश्चंगलत्रयम् कुर्व
 तियुनयःकैनिदन्यसिमानत्सरेलपु लयुवायुरुवाकार्येप्राप्तनेमितिकंतुयत् पुत्रोद्वाहःप्रवेशाल्ब्यःकन्योद्वाहस्त
 निर्गमः सुठनंचौलमितकतंत्रतोद्वाहोतुमंगलम् योऽलंसुंडनमेवोक्तंवर्जयेन्मंडनात्परम् मौंजीचोपयतः का
 र्ययतोमौंजीनमुंडनम् अभिन्नेवत्सरेपिस्थालदहस्तत्रमंदयेत् अमेदेतुविनाशःस्यान्कुयदिदेकमंडये संक
 देतुक्रपर्दिफारि कासुवराहमिहिरश्च उद्वाह्यपुर्वानिपिताविदध्यालुभ्यतरस्योद्वाहनंकराचिन्त यावञ्जलुर्थेदि
 नमत्रपूर्वसमाथचान्योद्वाहनांविदध्यात् करयपः मौंजीचंधस्तयोद्वाहःषण्मासाभ्यन्तरेपिवा पुत्रुद्वाहनं कुर्वीत
 विगतक्तानानेपकृत् ज्योतिर्निबंधे विवाहमारभ्यचतुर्थिसंश्रयेऽर्द्धदिनं दर्शदिनंयदिस्थात् वैधव्यमाप्रोतिन
 दाशकन्याजीनेत्यतिथ्येदनपत्यतास्यात् तथा विवाहमध्येयदिचेत्सथाहस्तत्रस्वसुन्याःपितरोनयांति वृत्तेवि
 नाहेपरतस्तकुर्याद्वाइंस्रधाभिर्ननुइपयेत्तम् येवाभमदंइपयंतिस्रधाभिभित्तिश्च मासिकविवयेकालेहेमा

शौशाब्धायनिः प्रेतश्चाद्द्विनिसर्वाणिसपिंडाकरणंतथा अपकृष्यापिकुर्वीतकर्तुं नादीसुरवंद्विजः वृद्धिर्विनापकर्षे
 दोषमाह तत्रैवउशानाः वृद्धिश्चाद्द्विविहीनस्तप्रेतश्चाद्द्विनियश्चरेत् सश्चाद्दीनरकेधोरोपितृभिः सहसज्जतीति मे
 धातिथिः प्रेतकर्माण्यनिर्वर्त्यचरेन्नाभ्युदयक्रियाम् आचतुर्थततः पुंसिपंचमेश्रमदंभवेत् स्मृत्यंतरे सपिंडीक
 रणादर्वागपकृथकृतान्यपि पुनरप्यपकृथ्यतेष्टुत्तरनिषेधनात् स्मृतिसारावल्याम् भ्रातृयुगेस्वसृयुगेभ्रातृ
 स्वसृयुगेतथा एकस्मिन्मंडपेचैवनकुर्वान्मंडनइयम् सोदरविषयमेतत् यमः एकोदरप्रसूतानामेकस्मिन्वासरे
 पुनः विवाहैवैवकुर्वीतमंडनोपरिसुंडनम् गान्यः भ्रातृयुगेस्वसृयुगेभ्रातृस्वसृयुगेतथा नकुर्वान्मंगलं किंचिदे
 कस्मिन्मंडपेहनि एकस्मिन्वासरेप्राप्तेकुर्व्याद्यमलजातयोः क्षौरंचैवविवाहंचमौजीबंधनमेवच ज्योतिर्विवरणे
 एकोदरयोरैकदिनोद्धनेभवेन्नाशः नद्यंतरएकदिनेकेष्याहुः संकटेचश्रमम् उर्ध्वेविवाहाहुभदोनरस्थनारी-
 विवाहो नक्रतुत्रयंस्थात् नारीविवाहात्तद्दहेपिशस्तंनरस्थपाणिग्रहमाहुरार्याः भिन्नमात्तजयोस्त एकचासरे
 विवाहमाहमेधातिथिः पृथक्मातृजयोः कार्योविवाहस्तेकवासरे एकस्मिन्मंडपेकार्यः पृथग्वेदिकयोस्तथा
 पृथपट्टिकयोः कार्यदर्शनंनशिरस्थयोः भगिनीभ्यामुभाभ्यांचयावत्सप्तपदीभवेत् यमयोस्तविशेषः षट्
 कारिकायाम् एकस्मिन्वत्सरेचैकचासरेमंडपेतथा कर्तव्यंमंगलंस्वस्त्रीत्रात्रोयमलजातयोः ज्योतिर्निबंधेना
 रदः प्रस्फुद्धोनेवकार्योनेकस्मैदुहित्द्वयम् नैवैकजन्ययोः पुंसोरैकजन्येतु कन्यके नैवंकदाचिदुद्वाहोनेक
 दासुंडनइयम् नैकजन्येतुकन्येद्दुत्रयोरैकजन्ययोः नपुत्रीद्वयमेकस्मैप्रदद्यात्तुकदाचनेति कन्यायारजोद

शनिवृत्तु अपराकंसवर्तः माताचैव पिताचैव ज्यैष्ठ्यभ्रातानां चैव च त्रयस्ते न रंकं यांति दृष्ट्वा कन्यारजसलाम् हरिनिः
 पितुर्गैहेतुया कन्यारजः पश्यत्यसंस्कृता सा कन्या दृष्ट्वा ज्ञेया तत्पतिर्दृष्ट्वा पतिः देवलाभिकश्यपाः पूर्वार्द्धे तदेव
 भ्रूणहस्तापितुस्तस्याः सा कन्या दृष्ट्वा स्मृता यस्मात्समुद्गहे कन्यां ब्राह्मणो ज्ञानदुर्वलः अश्राद्धेयमपांक्तेयं तं विद्याद्दृष्ट्वा
 लीयतिम् माथवीयेवौ प्रायगः त्रीणि वर्षाण्यृतुमतीकांक्षेत पितृशासनम् विष्णुः ऋतुत्रयमुपास्यैव कन्या कु
 र्यात्स्वयं वरम् अत्र वरस्य दोषाभावमाह यमः कन्या द्वादश वर्षाणि याप्रदत्ता वसेद्गृहे भ्रूणहस्तापितुस्तस्याः सा क
 न्या वरयेत्स्वयम् एवं चोपनतां पत्नीनां व मन्येत्कदाचन न तु तां वंधकीं विद्यान्मनुः स्वार्थं शुभो वीच्यतीन् मनुः अलंकार
 नाददीत पितृदत्तं स्वयं वरे पितृदत्तं मातृदत्तं स्तेयी स्याद्यदि तं हरेत् वं प्रत्याह पित्रे न दद्यात्कुंतु कन्यामृतुमतीह
 रन् सहिस्वाम्यादतिक्रामेदृत्नानां प्रतिबोधनात् अत्र प्रायश्चित्तमुक्तमाश्वलायनेन कन्यामृतुमती श्रद्धां कृत्वा
 निकृतिगात्मनः श्रद्धिं च कारयित्वा तां मुद्गहे दानृशंस्थधीः पिता ऋत्नस्वपुत्र्यास्तु गणयेदादितः कर्षीः दानावधिष्ट
 हेयलात्सालयेच्चरजोवतीम् दद्यात्तद्वत्संख्यागाः शक्तः कन्यापिता यदि दातव्यै कापिनिःस्वेन दानेन तस्या यथावि
 धि दद्याद्ब्राह्मणेष्वन्नमतिनिःस्वः सदक्षिणम् तस्यातीतवुसंख्येषु वराय प्रतिपादयेत् उपोष्य त्रिदिनं कन्यां
 रात्रौ पीत्वा गांपयः अष्टष्टरजसे दद्यात्कन्याये रत्नभूषणम् तामुद्गहन्व रश्वापि कूशमाडेर्जुहुयाद्विजरीति मदनप्रा
 रिजाते यज्ञपार्श्वः विवाहे वितते यज्ञे होमकात्सुपस्थिते कन्यामृतुमती दृष्ट्वा कथं कुर्वति याज्ञिकाः स्नापयित्वा
 तुतां कन्यामर्चयित्वा यथाविधि युंजानामाहुतिं हुत्वा ततस्तत्रं प्रवर्तयेत् बोधायनसूत्रे अथ यदि कन्योपसा

घमानाचोत्थमानाचारजस्यलास्यातामनुमंत्रयेत्प्रुमांसौमित्रावरुणौपुमांसावशिवनावुभौ पुमानिन्द्रश्चसूर्यश्चतु
 मांसंचदधातियमिति अथद्वादशरात्रमलंकृत्यप्राशयेत्यंचगव्ययथश्रुद्धां कृत्वविवहेत् अत्रगांधर्वाद्यैश्चिविवाह
 स्तद्धवस्थाचार्करीश्या मनुः षडानुपूर्व्याविप्रस्यक्षत्रस्थचतुरोवरान् विद्शुद्रयोस्ततानेवविद्याद्धर्म्यांनराक्षसा
 न् चतुरः आसुरगांधर्वराक्षसपैशाचान् तान्राक्षसवर्ज्यान्वैश्यशुद्रयोः सएव आसुरं वैश्यशुद्रयोः हेमाद्रौपेदी
 नसिः राक्षसोवैश्यस्यपैशाचःशुद्रस्य प्रचेताः पैशाचोसंस्कृतप्रसूतानांप्रतिलोमजानांच मनुः राजस्तथासुरो
 वैश्यशुद्रेनात्यक्तगर्हितः क्षत्रियादेःसंकटेपैशाचमाहमाधवीच्ये वत्सः सर्वोपाथैरसाध्यास्यात्सुकृत्यापुरुषस्य
 या चौर्येणापिवाहेनसाविवात्धारहस्थिता गांधर्वादिवाहेष्युदकपूर्वकंदानमाहतत्रैवयमः नोदकेननवा
 वाचाकन्यायाःपतिरुच्यते पाणिग्रहणसंस्कारात्पतित्वंसप्तमेपदे पराशरमाधवीयेदेवलोपि गांधर्वादिवाहेषु
 पुनर्वैवाहिकोविधिः कर्तव्यश्चत्रिभिर्वर्णैःसमर्थेनाग्निसाक्षिकः त्रैवर्णोक्तेर्गांधर्वादौविप्रवर्जमधिकारउक्तः
 तत्रैवपरिशिष्टे गांधर्वास्करेपैशाचाविवाहाराक्षसाश्चयः पूर्वपरिश्चयस्तेषुपश्चाद्धोमोविधीयते अतोहोमादाव
 कृतेभार्यात्वाभावाद्दरांतरायदेया तथाचतत्रैवचसिष्ठवौधायनी बल्लादपहृताकन्यामंत्रैर्यदिनसंस्कृता अ
 न्यस्मैविधिवद्देयायथाकन्यातथैवसेति अत्रमंत्रसंस्काराभावेऽन्यस्मैदानस्यसर्वविवाहेषुसाम्याद्बालादपहारे
 राक्षसपैशाचयोर्विशेषवचनंबर्थं तेनतयोर्दैनसंस्कृतासंस्कृतावेत्यादृत्याकन्यानुमत्याभावेन्यस्मैदेयेतिव्या-
 रथेयम् मदनपारिजातेभारदः पाणिग्रहणिकामंत्रानियतंदाररुक्षणम् तेषांचनिष्ठाविशेष्याविहङ्गिःसप्तमेपदे

मृत्तिर्वाद्रिकायामपराकेचैवम् आशौचेतुयाज्ञवल्क्यः दानेविवाहेयज्ञेचसंग्रामदेशविह्वले आपद्यपिचकाष्ठा
 गंसद्यःशौचंविधीयते केषामित्यपेक्षितेत्रह्यपुराणेउक्तम् दालुःप्रतिगृहीतुश्चकन्यादानेचनोभवेत् विवा
 हविष्णोःकन्यायाज्जाहोमादिकर्मणीति व्रतयज्ञविवाहेषुश्राद्धेहोमेर्चनेजपे आरब्धेसूतकंनस्यादनारब्धे
 तुश्रुतकमितिविष्णुवचनाच्च प्रारंभस्त्वेनैवोक्तः प्रारंभोवरणंयज्ञेसंकल्योत्रतसत्रयोः नादीसुरवविवाहादोश्रा
 द्देयाकपरिक्रियेत् वरणमितिमस्युपकंपरम् गृहीतमस्युपकंस्ययजमानाश्चरत्वजः रामंडारभाष्येथेवम् नां
 मनेदिनिश्वयइतित्रालोकेः ग्युपकोत्पूर्वतुभवत्येवाशौचमितिशुक्रिदिविवेकः रामंडारभाष्येथेवम् आरं
 शसुरावधिश्चस्मृत्यन्तरे एकविंशत्यहयज्ञेविवाहेदशवासराः त्रिषट्चौलोपनयनेनांशोश्राद्धविधीयते आरं
 भाभावेपिलग्नान्तराभावेगद्यविष्णुः नदेवप्रतिष्ठाविवाहयोः पूर्वसंभृतयोरपीति अत्रप्रायश्चित्तमाहमदन
 तेविष्णुः अनारब्धविशुक्लस्थर्थकूरुमांडैर्जुहुयाद्भुतम् गांदद्यात्पंचगव्याशीततः शक्यतिस्मृतका
 संकटेसमनुप्राप्तेस्मृतकेससुपागते कूरुमांडीभिर्घृतंहुत्वागांचदद्यात्पयस्विनीम् चूडोपनयनोद्धार
 ादिकमाचरेत् यदेवस्मृतकप्राप्तिस्तेदेवाभ्युदयक्रिया अन्नादिषुविशेषः षट्त्रिंशन्मते विवाहोत्स
 ागागतस्मृतके परैरन्नप्रशतव्यंभोक्तव्यचिह्नोत्तमैः परैरसगोत्रैः भुंजानेषुषुविशेषेषुत्वंतरामृतस
 कावाताःसर्वेषुशुक्लचयःस्मृताः एतदाशौचात्पूर्वमपृथक्कृतान्निविषयम् तत्रशेषमन्नंत्या
 हतेषुतुहहस्पतिराह विवाहोत्सवयज्ञेषुत्वंतरामृतसूतके पूर्वसंकल्पितान्नेषुनदोषःपरि

कर्त्तव्य इति धर्मार्थविवाहकरणे फलमुक्तं महाभारते ज्ञात्वा स्ववित्तसामर्थ्यादेकचोद्वाहयेद्विजम् तेनाप्या-
 ज्ञो नितत्थानां शिवभक्तो नरो भ्रुवम् अपरणैर्केदक्षः मातापितृविहानं तु संस्कारोद्वाहनादिभिः यः स्थापयति तस्य ह
 पुण्यसंस्थानविद्यते मदनरत्नेभ्रुविष्ये विवाहादिक्रियाकाले तत्र क्रियासिद्धिकारणम् यः प्रयच्छति यर्मज्ञः सोऽश्व-
 मेधफलं लभेत् कन्यायुहे भ्रोजननिषेधोपितत्रैव अप्रजायां तु कन्यायां न सुजीतकदाचन दोहित्रस्य सुखं दृ-
 ष्वाकिमर्थमनुशोचति अपरणैर्केआदिपुराणे विष्णुजामातरमन्येतस्य कोपं न कारयेत् अप्रजायां तु कन्याया
 नाश्रीयात्तस्यैव गृहे ब्रह्मदेयानवैकन्यां दत्त्वाश्रीयात्कदाचन अथ सुजीतमोहाच्चैत्तूयाशेनरकेवसेत् तत्रैव
 कश्यपः अहतं यत्र निरुक्तं वासः प्रोक्तं स्वयं भुवा शस्तं तन्मांगलिक्येषु तावत्कालं न सर्वदा यत्र निरुक्तं चूतन
 म् विवाहमध्ये स्त्रियासह भोजनैर्पि न दोष इत्याह हेमाद्रौ प्रायश्चित्तकांडे गालवः विवाहकाले यात्रायां पथि-
 चौरसमाकुले असहायो भवेद्दिग्रस्तदाकार्ये द्विजन्मभिः एकयानसमारोह एकपात्रे च भोजनम् विवाहे पथिया
 त्रायां कृत्वा विप्रो न दोषभाक् अन्यथा दोषमाप्नोति पश्चाच्चन्द्रायणं चरेत् भिताक्षरायामयेवम् खलमालायां
 मूलमैत्रमृगरोहिणीकैरेः पौष्णमारुतमघोत्तरान्वितैः भौमसौरिविचारवर्जिते पाणिपीडनविधिर्विधीयते
 अत्रानिष्टनक्षत्रादौ दानमुक्तं ज्योतिषे विपत्तारेणु इंदद्यान्निधने तिलकांचनम् प्रत्यरे लवणं रद्याच्छागं रद्या
 श्रिजन्मासु चंद्रे च शंखलवणंचत्तारैरिति यौविरुद्धैत्वं तुलांश्च धान्यं च दद्यात्करणे च वारे योगे विकुद्धे कनकं प्रदे-
 यम् विवाहमंडपमाह वसिष्ठः षोडशारत्निकं कुर्याच्चतुर्द्वारोपशोभितम् मंडपंतोरणेषु क्तं तत्र वेदिं प्रक-

स्मृतिर्नदिकायागपरात्केचैवम् आशौचेतुयात्रवल्क्यः दानेविवाहेयज्ञेचसंग्रामेदेशविप्लवे आपद्यपिचका
 यांसद्यःशौचंविधीयते केषामित्यपेक्षितेत्रह्यपुराणेऽक्तम् दातुःप्रतिगृहीतुश्चकन्यादानेचनोभवेत् विवा
 हधिष्णोःकन्यायात्ताजाहोमारिकर्मणीति व्रतयज्ञविवाहेषुश्राद्धेहोमेर्ननेजपे आरब्धेःसूतकंनस्थारनारब्धे
 तुसूतकभित्तिविष्णुवचनाच्च प्रारंभस्तेनैवोक्तः प्रारंभोवरणंयज्ञेसंकल्पोत्रतसत्रयोः नांदीसुरवंविवाहादौश्रा
 द्देपाकपरिक्रियेति वरणाभित्तिमधुपर्कपरम् गृहीतमधुपर्कस्यजमानाच्चक्रत्वजः पश्चादशौचेपतितेन
 भावेदितिनिश्चयइतिब्राह्मणोक्तेः मधुपर्काल्पूर्वतुभ्रवत्सेवाशौचमितिशुद्धिविवेकः रामांडारभाष्येयैवम् मां
 रीसुरत्नावधिश्चस्मृत्यन्तरे एकविंशत्यह्येज्ञेविवाहेदशवासराः त्रिषट्चौलोपनयनेनांदीश्राद्धंविधीयते आर
 भाभावेपितृगन्ताराभावेगद्यविष्णुः नदेवप्रतिष्ठाविवाहयोः पूर्वसंप्रहतयोरपीति अत्रप्रायश्चित्तमाहमदन
 पारिजातेविष्णुः अनारब्धविशुद्ध्यर्थंकूरमांडेऽर्जुह्याऽतुम् गांदद्यात्पंचगव्याशीतनः शुकृत्यतिसूतकी
 संग्रहेपि संकटेसमनुप्राप्तेःसूतकेसमुपागते कूरमांडीभिर्घृतंहुत्वागांचद्द्यात्पयस्विनीम् चूडेपनयनोद्धार
 प्रतिष्ठादिकमाचरेत् यदेवसूतकप्राप्तिस्तदेवाभ्युदयक्रिया अन्नादिषुविशेषः षट्त्रिंशत्तने विवाहोत्स
 वयज्ञेषुअंतरामृतसूतके परैरन्नंप्रदानव्यंभोक्तव्यंचह्निजोत्तमैः परैरसगोत्रैः सुंजानेतुषुविशेषुत्वंतरामृतसू
 तके अन्यगेहोदकाचानाःसर्वेषुशुक्लचयःस्मृताः एतदाशौचात्पूर्वमष्टयक्कृतान्निविषयम् तत्रशेषमन्नंत्या
 ज्यमित्यर्थः पृथक्कृतेषुतृष्टहस्पतिराह विवाहोत्सवयज्ञेषुत्वंतरामृतसूतके पूर्वसंकल्पितान्निषुनरोषःपरि

कीर्तिनइति धर्मार्थीविवाहकरणेफलसुकंमहाभारते ज्ञात्वास्ववित्तसामर्थ्यादेकचोद्वाहयेद्विजम् तेनाप्या-
 श्रोतितत्थानांशिवभक्तोभरौभवम् अपरार्केदसः मातापितृविहानंतुसंस्कारोद्वाहनादिभिः यःस्थापयतितस्मैह
 पुण्यसंभ्यागविद्यते मदनरत्नेभविष्ये विवाहादिक्रियाकालेत्क्रियासिद्धिकारणम् यःप्रयच्छतिधर्मज्ञःसोश्व-
 मेधफलंलभेत् कन्याग्रहेभोजननिषेधोपितत्रैव अप्रजायांतुकन्यायांगसुंजीतकदाचन दोहिन्नस्यसुखं
 स्वाकिमर्थमनुशोचति अपरार्केआदिपुराणे विष्णुजामातरमन्येतस्यकोपंनकारयेत् अप्रजायांतुकन्याया
 नाश्रीयात्तस्मैवेगृहे ब्रह्मदेयानवैकन्यांदत्वाश्रीयात्कदाचन अथसुंजीतमोहाच्चैत्नूयाशोनरकेवसेत् तत्रैव
 कश्यपः अहनंयत्रनिसुंक्तवासःप्रोक्तस्वयंभुवा शस्ततन्नांगलिक्येषुतावत्कालंनसर्वदा यंत्रनिसुंक्तनूतन
 म् विवाहमध्येस्त्रियासहभोजनैपिनदोषइत्याह हेमाद्रौप्रायश्चित्तकांडेगालवः विवाहकालेयात्रायांपथि-
 चौरसमाकुले असहायोभवेद्विप्रस्तदाकार्येद्विजन्मभिः एकथानसमाशेहएकपात्रेचभोजनम् विवाहेपथिया
 त्रायांकृत्ताविप्रोनदोषभाक् अन्यथादोषमाप्नोतिपश्चाच्चंद्रायणंचरेत् भिताक्षरायामयेवम् रत्नमालायां
 मूलमैत्रमृगरोहिणीकरैःषोष्णमारुनमघोत्तरान्वितैः श्लोमसौरिरविवारवर्जितेपाणिपीडनविधिर्विधीयते
 अत्रानिष्टनक्षत्रादौदानसुकंज्योतिषे विपत्तारेसुदंडद्यान्निधनेतिलकांचनम् प्रत्यरेखवणंदद्याच्छागंदद्या
 श्रिजन्मसु चंद्रेचशंखलवणंचतारैतिथौविरुद्धैत्वंयंतुलाश्च धान्यंचदद्यात्करणेचवारैयोगेविरुद्धैकनकत्रे
 यम् विवाहमंडपमाहवसिष्ठः षोडशारलिककुर्याच्चतुर्द्वारोपशोभितम् मंडपंतोरणेर्युंक्तत्रवेदिमक-

स्वयेत् असहस्तं गुरुरथेनांडपंवाहिवृद्धकम् देवयज्ञसनीहरः चित्राविशारवाशततारकाशिवनीज्येष्ठाभरण्ये
 शिवमाच्यतुष्टयम् हित्वा नशस्तं फलेतैले वेदिकाप्रदानकंकडनमंडपादिकम् हेमाद्रोव्यासः कंडनदलनयवा
 रकमंडपमृद्धेदिवर्णक्याधखिलम् तत्संबंधिगतागतमृक्षेवैवाहिकेकुर्यात् यवारकंचिकसाइतिप्रसिद्धम् वैवा
 हिकेनुरिदिवसेकर्मैचाथनियौशक्तौ चतुर्थिकंप्रकुर्वति विधिदृष्टेन कर्मणा वेदिमाहनारदः हस्तोच्छ्रितांचतुर्ह
 स्तेश्चतुरस्त्रासमंततः स्तंभैश्चतुर्भिः सुस्तल्लक्ष्यांवाभभागेतुसमन्नि समांतथाचतुर्दिकसोपानैरतिशोभिताम्
 प्रागुदकप्रवरणारंभास्तंमहंसककादिभिः एवंविधाभारुक्षेत्रियुनंसाग्निवेदिकाभिति सप्तविमले मंग
 लेयुचसंवैयुगंडपोगृहमानतः कार्यः षोडशहस्तोवाढूनुहस्तोदशावधि स्तंभैश्चतुर्भिरेवात्रवेदीमध्येप्रतिष्ठी
 ता हस्तोवधाःसोपानंपश्चिमतः उपरिभागेउक्तपरिमाणान्द्रिगम् अथमृदाहरणम् ज्योतिर्निबंधेनारदः
 कर्तव्यंमंगलेवादीमंगलायांकुरार्पणम् नवमेसप्तमेवापिपंचमेदिवसेपिवा तृतीयेबीजनसत्रेशुभवारेश
 भोदये सम्यकगृहाण्यलंकृतवितानधजतोरणैः सहवादित्रमृत्याद्यैर्गत्वाप्रागुत्तरांदिशम् तत्रयुत्सिकतां
 ष्टक्षणांगृहीत्वागुनरागतः मृत्ययेषद्यर्चावैणवैपुपात्रेषुयोजयेत् अनेकबीजसंयुक्तोयपुष्योपशोभिनाम्
 शौनकः आधानंगार्मसंस्कारजातकर्मचनान्च हित्वान्यत्रविधातव्यंमंगलेंकुरवापनम् दृहस्पतिः
 आत्यंतिकेषुकार्येषुकार्येषुकांर्येषुकांर्येषु तत्रैवाग्दानंहरिद्रावदनंचकार्यम् ज्योतिःप्रकाशे चतुर्थीमंडपः
 श्रेष्ठःसप्तमःपंचमस्तथा नवमेकादशौश्रेष्ठोनेष्टौषष्ठतृतीयको विवाहमेस्तोदयेवाकन्यावरणामान्चरेत्

वरस्यापिवरणमाहचंडेश्वरः उपर्वतिफलंपुष्पंवासांसिविधानिच देयं वराय वरणे कन्यान्वात्राङ्घ्रिजेनचेति वाग्दानो
 त्तरं वरमणे परार्कस्त्वितिचंद्रिकायां च सिष्ठः अद्रिर्वाचाचदत्तायां भ्रियेतोर्ध्वं वरो यदि नचमंत्रोपनीनास्यात्कुमारी
 पितुरेवसा यजु नारदः उद्वाहितापिसाकन्यानचेत्संप्राप्तमैथुना पुनः संस्कारमहेतयथा कन्यातथैवसेति य
 च्चकात्यायनः वरो यद्यन्यजातीयः पतितः क्लीबएवच विकर्मस्थः सगोत्रोवादासो दीर्घाभयोपि वा उदापिपेयासा
 न्यस्यैसहावरणभूषणेति इदं कलौ निषिद्धम् देवरेण सुतोत्सतिर्दत्ता कन्यानदीयत इत्यादित्यपुराणे कलौ निषेधा
 त् दत्ताशब्देऽदापरः उदायाः पुनरुद्वाहमिति हेमाद्राहुक्तेः अतएव सगोत्रासपिंडादिरिवाहेपि भोगतस्तांपरि
 त्यज्यपालयेज्जननीभिवेत्कम् देशांतरगमने तु कालायनः वरयित्वा तु यः कश्चित्प्रणश्येत्युक्तो यदा ऋत्वा
 गमांस्त्रीनतीत्य कन्यान्यं वरेद्धरम् अपरार्कं नारदोपि प्रतिशुत्थ तु यः कन्यां वरो देशांतरं व्रजेत् स्त्रीनृत्त-
 मतिक्रम्य कन्यान्यं वरेद्धरम् शुल्कदाने तु मनुवसिष्ठो कन्यायां दत्तशुल्कायां भ्रियेतयदि शुल्कदः देवरायत्र
 दातव्यायदिकन्यानुमन्यते चंद्रिकायां कालायनः प्रदाय शुल्कं गच्छेद्यः कन्यायास्त्रीधनं तथा धार्यसावर्षमे
 क्तु देयान्यस्यै विधानतः अनेके स्थो हि दत्तायामनूदायां तु तत्र वै पूर्वागतश्च सर्वेषां लभेताद्यवरस्तुताम् प
 श्चादरेण यद्दत्तस्याः प्रतिलभेतसः अथागच्छेन्नयोदायां दत्तं पूर्ववरो हरेत् याज्ञवल्क्यः सकृत्प्रदीयते क
 न्याहरं स्तान्चौरदंडमाक दत्तामपि हरेत्पूर्वाश्रेयाश्चेद्द्वारआव्रजेत् पूर्वस्य दीपसत्वे इदमिति विज्ञानेश्वरः सं
 बंधनत्वे च सिष्ठः कुलशीलविहीनस्य पश्चाद्धिपतितस्य च अपस्मारिविधर्मस्थरो गिणां वैषधारिणाम् द

सामिपिहरत्कन्यांसगोत्रोदांतयेवच मनुः षंदांधवधिरादीनांविवाहोस्त्रियथोचितम् विवाहसंभवेतेषांक्रान्तिश्चो
 विवहेत्तदा पितृव्यपुत्रेसापत्येपरदारस्फुतेषुच विवाहाधानयज्ञादोपरिवेदोनदूषणम् अन्यद्वक्तव्यंविस्त
 रभितिनोच्यन्तेइतिदिक् अत्रनांदीश्राद्धेविशेषतदधिकारिविशेषचात्रेवक्ष्यामः इदंचाद्यविवाहोपताकुर्या-
 द्वितीयादौवररव मांदीश्राद्धंपिताकुर्यादायेपाणिग्रहेपुनः आतर्क्यप्रकुर्वीतस्वयमेवतु नोदिक्भितिस्य
 तैः त्रिकंडमंडनोप पित्रोस्तृज्जीवतोःकुर्यात्पुनःपाणिग्रहंपदा पितुर्नांदीसुखंश्राद्धंनोक्तंतस्य सनीधिभि
 मिति वैशुकाकारिका उक्तेकालेविवाहांगकुर्यान्नांदीसुखंपिता देशांतरेविवाहश्चेत्तत्रगत्वाभवेदिदम्
 लग्नघटीस्थापनमाहनारदः षडंगुलमितोत्सेधंद्वादशांगुलमायतम् कुर्यात्यातालवत्तान्मपात्रतद्दश
 क्रिःपलैः ताम्रपात्रेजलेःपूर्णेघृत्यात्रेवाथचाशुभे मंडलाद्देशंदयंवीक्ष्यरवेस्तत्रविभिक्षिपेत् तत्रमंत्रः
 गुरव्यत्वमिसियंत्राणांत्रक्षणाभिर्भितंपुरा भवेत्सोवायदंपत्योःकालसाधनकारणमिति वरस्यमधुपर्कमाह
 याज्ञवल्क्यः प्रतिसंवत्सरंत्वर्चाःस्नातकार्यपार्थिवाः प्रियोविवाद्यश्चतथायज्ञंप्रत्यूत्विजःपुनः अत्रवि
 शोयोग्यत्परिशिष्टे वरस्ययाभवेच्छास्वातच्छास्वागृत्व्यचोरितः मधुपर्कःप्रदातव्योत्थन्यशास्वोपिदानरि अ
 त्रवरदादशब्दोक्तिर्गाद्युपलक्षणम् तदाहुः अर्च्यशास्वयामधुपर्कइति अर्च्यस्यपछारवोयंकर्मतच्छा-
 स्वयामधुपर्कइतियाज्ञिकाः जयंतस्तवरणवत्सर्वत्रयजमानशास्वयेवमधुपर्कइत्याह यजुर्नाद्रियंतेदृष्टः
 अत्रपंचाशताभवेद्भ्रूत्स्नातदर्थेनतुनिटरदृत्वादिगृत्व्यपरिशिष्टादेर्विटरदृत्वादिषणमधुपर्कादिविधिश्चस

यत्थादेर्ज्ञेयः कन्यादानेप्रपितामहपूर्वकमित्कक्तम् स्मृत्यर्थसारे नांदीसुरवेविवाहेचप्रपितामहपूर्वकम् नाम
 संकीर्तयेद्विद्वानन्यत्रपितृपूर्वकम् नांदीसुरवेइतिवह्नुचाद्यतिरिक्तविषयम् गृह्यपरिशिष्टे पित्राद्यानुलोम्या
 म्नानात् व्यासः फल्कासमुद्रहेल्कन्यासावित्रीग्रहणंतथा उपोषितः कृतांदद्यादन्वितायद्विजायतु शुक्लेतिमधु
 पर्ववैधभोजनपरम् गृह्यपरिशिष्टे कन्यांवरयमाणानामेषधर्मोविधीयते प्रत्यङ्मुखावरयंतिप्रतिगृण्हति
 प्राङ्मुखाः मदनरलेक्रथ्यशृंगः वरगोत्रंसमुच्चार्यप्रपितामहपूर्वकम् नामसंकीर्तयेद्विद्वान्कन्यायाश्चैवमेव
 हि निष्ठेतूर्वसुरवोदानावरः प्रत्यङ्मुखोभवेत् मधुपर्कोन्वितायेनातस्मैदद्यात्सदक्षिणाम् उदपानंततो गृह्यगं
 त्रणानेनदापयेत् गौरीकन्याभिमांविप्रयथाशक्तिविष्णूषिताम् गोत्रायशर्मणेतुभ्यंदत्तांविप्रसमाश्रय मू
 षिंगांश्चैवदासींच्वासांसिचस्वशक्तितः महिषांवाजिनश्चैवदद्यात्स्वर्णमणीनपि ततःस्वगृह्यविधिनाहो-
 माद्यंकर्मकारयेत् यथाचारंविधेयानिमांगल्यकुतुकानिच एतत्कन्यादानंत्रिः कार्यमितिशौनकः गृह्यप्र
 वैशानीयहोमेषमाहाश्वलायनः अर्धरात्रेव्यतीतेतुपरेद्यः प्रातरेवहि गृह्यप्रवेशनीयः स्यादितियद्दवि
 दोविदुरिति ओपासनहोमेषोषमाहशौनकः यदिरात्रौविवाहगिरुत्पन्नस्यात्तथासति उपक्रम्योत्तर-
 स्थान्दुःसायपरिचरेदमुष् यदिरात्रौनवनाडीमध्येगन्तुत्यत्तिस्तदातेवहोमारमः तदुत्तरंचैत्यरदिनेसायमा
 रंमइतिस्फदर्शनभाष्येउक्तम् अथैवैवकोत्थापनम् समेचदिवसेकुर्वादेवकोत्थापनंबुधः षष्ठंचविक्रमं
 नेष्टमुक्त्वापंचमसप्तमौ निर्णयदीपेगार्ग्यः नांदीश्राद्धेकृतेपश्चाद्यावग्मात्तद्विसर्जनम् दर्शश्राद्धंक्षयश्राद्धं

स्नानशीतोदकेनच अपसच्यंस्वधाकारंनित्यश्राद्धंनैवेव ब्रह्मयज्ञंचाध्ययनंनदीसीमातिलंघनम् उपवासव्रतंनै
 वश्राद्धभोजनमेवच नैवकुरुःसपिंडाश्रमंडपोद्वासनापधि बृहस्पतिः तीर्थंविवाहेयात्रायांसांश्रामेशिषुवे
 नगरग्रामद्वेचस्वष्टास्मृष्टिर्नदुत्थति योगयाज्ञवल्क्यः नस्नायादुत्सवेतीतिमंगलंविनिवर्त्यच असुब्रज्यरूढ
 दंधून्नाचथितेपदेवताम् ज्योतिषे स्नानंनचैळंतिलमिश्रकर्मप्रेतासुयानंकलशप्रदानम् अपूर्वतीर्थामरद
 र्शनंचविवर्जयेन्मंगलतोद्धमेकम् मासपद्वंविवाहादोन्नतप्रारंभणेनच जीर्णभांडादिनखाज्यंशुहसंमार्जनंत
 था ऊर्जविवाहात्सुत्रस्यतथाचव्रतबंधनात् आत्मनोसुदंनैचवर्षवर्षार्धमेवच अप्यंगेसूतकैचैवविवाहेपु
 व्रजन्मनि मंगल्येषुचसर्वेषुनथार्थगोपितंदनम् ज्योतिर्निबंधे उद्वाहात्सयमेकचौयदिवसेद्भुगृहेकल्पका
 हन्या तज्जननींक्षयेनिजतनुंज्येष्ठेपतित्येष्ठकम् योषेचशवशरंपतितंचमल्लिनेचैत्रेस्वपित्रालयेनिष्ठंतीपितर-
 निहंतिनमयंतेषामसावेमवेत् निबंधे विवाहात्सयमेपोषेआषाढेचाधिमासके नसाभर्तुर्गृहेतिष्ठेत्त्रेयि
 तृगृहेतथा हेमाद्रोस्मृत्यंतरे विवाहत्रतचूडाकवर्षमर्धतदर्थकम् पिंडादानंमृदास्नानंकुर्यात्तिलतर्पणम्
 तथा अर्धपूर्ववत् सपिंडानेचकुर्वीरन्नाद्रिःस्नानमृत्तुत्रये तीर्थेसंवत्सरेप्रेतेपितृयज्ञेमहालये कृतोद्वाहो
 पिकुर्वन्तिपिंडनिर्वपणंसदा अथवधूप्रवेशः जयंतुगे मार्गशीर्षेत्थामाघेमाघवेज्येष्ठसंज्ञके सप्तशस्ते
 भवेद्भ्रमप्रवेशोनचयोधिताम् नारदः आरभ्योद्वाहरिवसात्स्येवाप्यष्टमेदिने वधूप्रवेशःसंपत्येष्टशमेथस
 मीदिने संग्रहे विवाहमारभ्यवधूप्रवेशेःशोशुमेतिथौषोडशवासरांतात् ऊर्ध्वततोद्धेसुजिपंचमांतादतः पर-

स्तानियमोनचास्ति नारदः समेवर्षेसमेमासेयदिनाशिशृंहत्रजेत् आयुष्यंहरतेभर्तुः सानाशिसरणंत्रजेत् प्र-
 योगरलेतु वधूप्रवेशःप्रथमेतृतीयेशुभप्रदःपंचमकेथवादि द्वितीयकेनाथचतुर्थकेवाषष्ठेवियोगामयदुःस्वदः
 स्यादित्कत्तत्रमूलं चिंत्यम् दृढवसिषोयि घषाष्टमेवाद्दशमेदिनेवाविवाहमारभ्यवधूप्रवेशः पंचांगसंक्र-
 द्दिनिंविनापि विधावसद्भोचरगेपिकार्यः रुद्धः स्वधुवनपुरवेशेदेशानां विप्लवेतथोद्वाहे नववध्यागृहगमनेप्र-
 तिशुक्रविचारणानास्ति मांडव्यः नित्ययानेगृहेजीर्णप्राशानांतेषुससस्र वधूप्रवेशेमागत्सेनमीढ्यंशुकुशुक-
 योः ज्योतिःप्रकाशे वागेशुक्रकेनचौढायाःस्रवहानिश्चदक्षिणे धनेधान्यंचपृष्ठस्थेसर्वनाशःपुरस्थिते नवोढा-
 शास्तवैधव्यंयदुक्तंससुरेभृगौ तदेववितुपैज्ञैयंकेवलंतुद्विरागमे पूर्वतोभ्युदितेशुक्रकेप्रयायाद्दक्षिणापरे प-
 श्चादभ्युदितेचैवयायापूर्वोत्तरेदिशो व्यवहारतले पौष्णात्कराच्चश्रवणाच्चयुग्मेहस्तत्रयेमूलमघोचरास्र-
 सुषेचमेत्रेचवधूप्रवेशोरिक्तैतरेव्यर्ककुजेचशस्तः गर्गः व्यतीपातेचसंक्रांतोग्रहणेवैधृतावपि आर्द्धविनाश-
 संनेवप्राप्तकालेपिमानवः तथा अगासंक्रांतिविष्यादोप्राप्तकालेपिनाचरेदिति अथद्विरागमनम् ऋक्षो-
 ज्ञये माघफाल्गुनेवेशार्वेशुक्रपक्षेशुभेदिने सुर्वारित्यविशुद्धौ स्यान्निलं पत्नीद्विरागमः बादरायणः नी-
 हाशाशुदिनोत्तरादितिशुक्रब्रह्मालुसाधाशिवनोशुक्रेमास्करवाद्युनिय्युवरुणत्वादेप्रशस्तेतियौ कुंभाजालिगतेर-
 वीशुभकरेप्राप्तोदयेभागवेजीवज्ञास्तुजितादिनेनववधूप्रवेशःशुभः अथपुनर्विवाहः श्रीधरीये
 पुनर्विवाहवस्थामिदंपत्योःशुभमष्टाद्विदम् कर्मेदुलभयोर्दोषेयग्रहतारादिसंभवे अन्येषुशुभकालेषुदुष्टरोगा

दिस्मभवे विवाहेचापिदंपत्योवाशीचादिससुद्धवे तस्यदोषस्यशांत्यर्थपुनर्वैवाह्यमित्यने याज्ञवल्क्यः स्मरा-
 णीव्याधिनाधूर्तवंध्यार्थश्चप्रियंवदा स्त्रीप्रस्तुश्चापिवेत्तव्यापुरुषद्वेषिणीतथा मनुः वंध्याष्टमेधिवेत्तव्यादशमे
 नुमृतप्रजा एकादशेस्त्रीजमनीसद्यस्त्वप्रियवादिनी संग्रहेषु अप्रजांदाशमेवर्षेस्त्रीप्रजांद्वादशेत्यजेत् मृत
 प्रजांपंचदशेसद्यस्त्वप्रियवादिनीं याज्ञवल्क्यः एकामुल्लस्यकर्मार्थमन्यालब्धयुद्धति समर्थस्तोषयित्वाथैः
 पूर्वोदामपरात्रजेत् आज्ञासपादिनींदक्षावीरस्त्वप्रियवादिनीम् त्यजन्दाप्यातृतीयाशमद्रव्योपरणस्त्रियाः
 मनुः अधिविन्नातुयानारीनिर्गच्छेद्विषितागृहात् सासद्यःसनिरोद्धव्यासाज्यावाकुलसन्निधाविति हेमाद्रोक-
 त्सापनः अग्निशिष्टादिशुश्रूषांयहुभार्यःसवर्णया कारयेत्तद्वहुत्वंचेज्जेष्टयागर्हितानचेदिति याज्ञवल्क्यः
 सत्यामन्यांसवर्णयांधर्मकार्येनकारयेत् सवर्णास्तविधौधर्म्येज्येष्टयानविनेतरा द्वितीयविवाहहोमेगिमा
 हकात्यायनः सदातोन्न्यानुनर्दारानुद्धेदुंकारणातरात् यदिच्छेदग्निगान्कुंकुहोमोस्यविधीयते स्वर्गाविवम्
 वेद्धोमोलौकिकेनकदाचन त्रिकांडमडनोपि आद्यायांविद्यमानायांद्वितीयामुद्धेद्यदि तदावैवाहिकंकर्म
 कुर्यादावसथेगिमान् सदर्शनभाष्येतु द्वितीयविवाहहोमोलौकिकेएवपूर्वोपासनेइत्कर्म इदंचासं
 भवे तत्रचाग्निद्वयसंसर्गः कार्यस्तदाहशीनकः अथान्योर्गृह्योर्गंगसपत्नीभेदजातयोः सहाधिकारसि-
 क्ष्यर्थमहंवक्ष्यामिशो नकः अरोगामुद्धहेत्कन्याधर्मलोपमयात्सयम् कृतेतत्रविवाहेचत्रतांतेशुपरेहनि घृ-
 थवस्थ्यांइत्ययोरग्निंसमाधाययथाविधि तत्रकृत्वाज्यभागान्तमन्वाधानादिकंततः जुहुयात्पूर्वपत्न्यंगोतयान्वा

अग्निमीकेपुरीहितंस्केननवचनतु समिध्येनसमारोप्यअयंतेयोनिरित्युच्चा प्रत्यपरोहेत्यनयाक
 निष्ठाग्नौनिधायतम् आज्यभागाननंआदिकृत्वारभ्यनदादिनः समान्वारब्धएताभ्यांजुहुयात्प्रथमम् चतु
 र्गृहीतमेताभिर्ऋग्भिः षड्विपर्यथाक्रमम् अग्नावग्निश्चरतीत्याग्निनाग्निःसमिध्यते अस्तीदेमितिस्त्रिभिः पाहिनी
 अग्नएकया ततःस्विष्टकृदारभ्यहोमशेषसमापयेत् गोसुगंदक्षिणादेयाश्रीत्रियायाहितांगने पत्योरिकायिदिसृ
 तादृश्वानेनेवतांपुनः आदधीतान्ययासार्धमाथानविधिनागृहीति बोधायनसूत्रेणु अथयदिर्गृहस्थोद्वेभार्ये
 विदेतेकथंनचकुर्यादितियस्मिन्कालेविदेतोभावनोपरिचरेदपराग्निमुपसमाधायपरिस्तीर्योज्यविलाप्यस्कन्वि-
 चतुर्गृहीतंगृहीत्वान्वारथ्यांजु होतिनमस्मऋषेरादाव्यथायेतास्त्वथयेत्वामानइंद्राभिमतस्त्वहृष्टारिष्टांसएव ब्र
 ह्मन्वेदस्कस्वाहेत्यथायंतेयोनिर्ऋतिय इति समिधिसमारोपयेत्पूर्वाग्निमुपसमाधायजु कानउहुथ्यस्वाग्निइति
 समिधसमाधायपरिस्तीर्यस्कन्विचतुर्गृहीत्वाह्योभार्ययोरन्वारब्धयोर्यजमानोभिमृशतियोब्रह्मांब्रह्मणइत्येतेनस्त्र
 केनैकंचतुर्गृहीतंजुहोत्याग्निमुखात्कृत्वापकांजुहोतिसंभितंसकल्पेथाभितिपुरोनुवाक्यामनूचान्नेपुरीथ्ये इति
 याज्ययाजु होत्यथाज्याहुतीरुपजुहोनिपुरीथ्यमस्ताभित्वातादजुवाकस्यस्विष्टकृत्समृत्तिसिद्धमाधेनुवंदानादथा
 भ्रूणाग्निदभस्तंबेहुतशेषानिदधातिब्रह्मज्ञानं पिताविराजभितिद्वाप्यां संसर्गविधिः कार्यः द्वितीयादिर्विवा
 हेकालउक्तः संग्रहे. त्रमदाश्रुतिवासरादितः पुनरुद्धाहविधिर्वरम्यच विपमेयुगवत्सरेयशोयुगलेचापिमृत्ति
 प्रदोभवेत् तृतीयविवाहेनिधेथोमात्स्ये उद्धहेइतिसिस्थथंत्तृतीयानकदाचन मोहादज्ञानतोचापियदिगच्छेत्तु

मानुषीम् नश्यत्येवमसंदेहोर्गस्य वचनं यथेति संग्रहे तृतीयांयदिचोद्वाहेन हि साविथ्यवाभवेत् चतुर्थीदिविवाहार्थं
 तृतीयेर्कसमुद्गहेत् तद्विधिस्तु रविशान्योर्हस्तेवावरः संकल्प्य स्वस्तिवाचनं नदीश्राद्धं कृत्वा चार्थं कृत्वा आकृत्योनेति
 छायायुनं सूर्यमर्केसंपूज्य गुडोदनं दत्त्वा वस्त्रेण तं तु भिरावेष्ट्य त्रिलोकवासिन्सप्तशतं यथासहितोरवे तृतीयाद्वा
 हजं दोषं निवारयस्करवकुर्विति संप्राथ्यं जलेन त्रिंसिंचेत् मम प्रीति करारयेयं मया स्तृष्टा पुरातनी अर्कजात्रा रूपाणां
 स्तृष्टा जस्माकं प्रति रक्षतु नमस्ते मंगले देवि नमः सविपुरात्मजे त्रिहिमां कृपया देवि पलीलं मे इहागता अर्कत्वमल
 णा स्तृष्टः सर्वप्राणिहिताय च वृक्षाणामादिभूतस्त्वं देवानां प्रीतिवर्धनः तृतीयोद्वाहजं पापं मृत्कृत्वा म्फविनाशयेति
 तत आचार्यः काश्यपगोत्रामादित्यप्रपोत्रां सविभुः पौत्रां मम पुत्रीमर्कं कल्प्यामसु कंगोत्राय वराय दास्ये इति वाग्दानं कृत्वा
 वरस्य मधुपर्कं कृत्वा तः पटं धृत्वा स्वस्ति न इति सूक्तं जप्त्वा पूर्ववत्कन्यां दत्त्वा अर्कं कन्याभिमां भित्त्वे न कन्यादानं मंत्रमु
 त्कादक्षिणां दद्यात् तनो गायत्र्या वेष्टित सूत्रेण च हस्तामेति मंत्रेण कंकणं वध्वार्कस्य च तुर्दिकुम्भेषु विष्णुसंपूज्या
 ग्निं प्रतिष्ठाप्याथाराते संगोभिरिति च हस्तयेयं सेत्वा कामकामायेत्युच्यते न ये व्यस्त समस्तव्यात् इति भिराज्यं हुत्वा च
 र्वायगोसुगंदला मया कृतमिदं कर्म स्थावरेषु जरायुणा अर्कापत्यानि नो देहित त्सर्वं क्षत्रुमर्हसीति नममेति दिक्
 इति निर्णयसिंधौ विवाहः अथाधानम् रत्नमालायाम् प्राजापत्ये पूषभे सहिदेवे पुष्ये च सैंदवे कृत्वा
 कास्तु अग्न्याधानं त्कृत्वाणां त्रयेषु पित्रादित्ये कीर्तितं गर्गसुखैः आश्वलायनः अग्न्याथेयं कृत्वा सिकास्तरोहि
 ण्यां मृगशिरसि फाल्गुनीषु विशारवयो रूत्तरयोः श्लोष्ठपदयोरेते पांकास्मिंश्चिद्दसंतैर्पर्वणित्रा रूपाणां आदधीत ग्रीष्म

वर्षाशरत्कृष्णत्रिंशत्तयैशयोपकृष्णायस्मिन्कस्मिंश्चिहतावाद्धानसोमेनयस्यमाणोनर्तुष्टेन्ननक्षत्रम् सोमाधानेऽऋ-
 ताद्यानालोचनमार्तपरम् अयोरवल्लुयदैवेनंश्चद्वोपनमेदथादधीतसेवास्वार्थिरिति सोमेनयस्यमाणोनर्तुष्टेन्न-
 नक्षत्रंनेतदार्तस्थतिवेलंवाअद्वायुक्तस्यप्रवतीतिबोधायनोक्तेरिति मदनरलेच्छद्गार्ग्यः पुथाग्नेयत्र्युत्तरादि
 त्यपौष्णज्येष्ठाचित्रार्कद्विदैवेन्दुभेषु कुरुर्वेन्धाधानमाद्यंवंसंतथीष्णोष्णानेषेवविप्रादिवर्णाः कालादर्शो अग्नि-
 हीत्रदर्शपूर्णमासावयुत्तरायणे उपक्रम्ययथाकालमुपासीरन्दिग्गतयः सोमंचपशुबंधंचसर्वारत्रविक्रतीरपि
 सौम्यार्यनेयथाकालंविदध्युर्गृहमेधिनः अत्रविशेषःपूर्वसुक्तःअग्निहोत्रकालउक्तः छंदोगपरिशिष्टे उदि-
 तेनुरितेनैवसमयाध्युषितेतथा सर्वथावर्ततेयज्ञइतीयंवेदिकीश्रुतिः एषांस्वरूपंतत्रैव गत्रेस्फुभोडशेभागेऽत्र
 हुनक्षत्रपूषिते कालत्वनुदितंज्ञाताहोमंक्रुर्थाद्विचक्षणः तथाप्रभानसमयेनष्टेनक्षत्रमंडले रविर्यावन्नदृश्येतस-
 मयाध्युषितंचतत् रेवामात्रंप्रदृश्येतरश्मिभिश्चसमन्वितः उदितंतद्विजानीयाचत्रहोमंप्रकल्पयेत् आश्वला-
 यनः उपोदयंयुषितउदितेवा सायंतुसएव अस्तमितेहोमइति गौणकालमाह सएव प्रदोषान्तोहोमकालः
 स्रगांतःप्रातरिति छंदोगपरिशिष्टे यावत्सम्यङ्गभाव्येनप्रस्यूक्ष्णिसर्वतः नचलोहितमापैतितावत्सा-
 यंतुहूयते औपासनेयेवम् तस्याग्निहोत्रेणप्रादुक्करणहोमकालोव्याख्यातावितिआश्वलायनोक्तेः अर्था-

गिनम् पारस्करः आवसथाभानदारकालेदायाद्यकालएकैषामिति दायाद्यकालोविभागकालः म-
 दनरलेच्यात् अग्निर्वैवाहिकीयेननगृहीतःप्रमादिना पितर्युपरतेनेनगृहीतव्यःप्रयत्नतः योऽगृहीत्वाविवा-

हाग्निं गृहस्थ इति मन्यन्ते अन्नं तस्य न श्रोक्तव्यं यथा पाको हि साः स्मृतः ज्येष्ठभातरि पितरि श्रासाग्नौ कनिष्ठस्य पुत्रस्य
 यान्यभागे पि न दीपः तदा हतत्रैव गार्ग्यः पितृपाको पजीवी वा भ्रान्तपाको पजीवकः ज्ञानाध्ययनभिद्योवानुष्ठे ता-
 ग्निनायिना ग्रहस्थस्याप्यथयनयाहसत्यत्रतः अनधीत्यहिजो वेदं स्नात्वा द्वास्त्यथा तथा अधति ब्रह्मचर्येण सांगे
 दंगुरोर्गृहे इदं चाधानं ज्येष्ठे कृताधाने न कार्यम् दाराग्निहोत्रसंयोगं कुरुते योजे स्थिते प्राग्वेत्तासविज्ञेयः प्रशिथि
 तिसक्तपूर्वज इति गुरुशातान् पीक्तेः स्यात्तैथेनम् सोदर्येति ज्येष्ठे न कुर्याद्द्वारसंग्रहम् आवसथ्यं तथा धानं प
 ग्निनस्तथाभवेदिति तत्रैव गार्ग्योक्तेः आज्ञायां त्वदोषभाहसकं भंतुः ज्येष्ठो भ्राता यदा मिच्छेदाधानं नैवं चाश्रयेत्
 अनुज्ञानस्तु कुर्वन्ति शंखस्य वचनं यथा दृढवसिष्ठः अयजस्तु यदानग्निरादध्यादनुजः कथम् अयजो तु मत्कुप्य
 दग्निहोत्रं यथा विधिं हरीतः सौदराणां तु सर्वेषां यदिरिवेत्ता कथं भवेत् दारैस्तु परि विद्यंते नानि होत्रैषणने ल्यया
 अधिकारिणो पि भ्रातुरनुज्ञया कुर्यादिति मदनपारिजातः विवाहस्त्वनुज्ञया पिनेत्यर्थः सौदरोक्तेरसौदराणां स्त्रा
 पत्न्यत्नकादीनां न दीपः दत्तकस्यापि सौदरविवाहाभावे दीप एव तदा हहेमाद्रौ वसिष्ठः पितृव्यपुत्रान्सापत्न्यान्परा
 नारीस्तान्सा तथा दाराग्निहोत्रसंयोगे न दीपः परिवेदने परनारीस्तदा दत्तकादयः देशान्तरे विशेषमाहस एव अ
 दौदराद्वा दश वर्षाणि नाज्येष्ठभातरमनिविष्टमत्र तस्मिन् प्रायश्चित्ताभावतीति क्लीबादावप्यदोषमाह कात्याय
 नः देशान्तरस्थकृत्रैक कृषणानसहोदरान् वैश्यानिष्ठांश्च पतितशरद्वस्तुत्यानि रोगिणः जडभ्रूकंधवधिरकुल्लवा
 यनखंगकान् अनिष्टहानभार्याश्च ह्येषसक्तान् नृपस्य च धनदृष्टिप्रसक्ताश्च कामतो कारिणास्तथा कुटिलो न्यन्त

नोवांश्चपरिविदन्नुद्यति आशाकैःपि उन्मत्तःकिल्बिषाकुष्ठीपतितः क्लीबएववा राजयस्मामयावीचनन्याय्यः स्यात्स-
 नीक्षितुम् एवंज्येष्ठेछिन्नहस्तादावपिनपरिवेत्तुत्वम् तदाहत्रिकांडमंडनः दर्शोधिंपौर्णमासेधिंसोमेज्यामग्निसंग्रहम्
 अभिहोत्रंविवाहंचप्रयोगेप्रथमेस्थितम् नकुप्योज्जनकेज्येष्ठेसोदरेचाप्यकुर्वति क्षेत्रजादावनीजानेविद्यमानेपि
 सोदरे नाधिकारविधातोस्तिभिन्नोदर्योपचौरसे पंग्वंथमूकबधिरपतितोन्माददूषणे सव्यस्तछिन्नहस्तादोयद्वाध-
 दादिदूषणे जनकेसोदरेज्येष्ठेकुप्योदेवेतरःक्रियामिति आरोहंतं दशानं शकरोर्ममेत्याधाने मंत्रवर्णाच्च शकरीरंशु
 लीः तंत्ररत्नेषुक्तम् अंगवैकल्यात्पूर्वमाहिताग्नित्वेधिक्रियेतैव नित्येषु आधानं तु न कुर्यात्तस्य नैमित्तिकत्वादिति
 एवंचतुरंगुलेपि षडंगुलकाणविवर्णादेस्तस्यैवाधिकारः एकादशसकृदंशतर्गतेः शरीरकार्प्यं वा विप्रतिषि-
 ष्ठीयति हिरण्यकेशिसूत्रे कर्माशक्तिहेतौरेवांगवैकल्यस्य निषेधात् अतएव द्राह्यायनसूत्रे याज्यश्च प्रथमे स्त्रिभि
 र्गुणैरिति न्यूनांगस्याप्यधिकारउक्तः अपराकैः उशानाः पितापितामहोयस्य अग्रजोवाथकस्य चित् नपोऽग्निहो
 त्रमंत्रेषु न दोषः परिवेदने पितुराशायामप्यदोषमाह मदनरत्नेः कर्मणुः पित्रायस्य तु नाधानं कथं पुत्रस्तकार
 येत् अभिहोत्रेधिकारोस्ति शंखस्य वचनं यथेति नाधानं कृतमित्यर्थः एतदाज्ञायामेवेति हेमाद्रिः यत्पितुः
 सत्यप्यनुज्ञानेनादधीतकदाचनेति तस्यैवधिकारोऽयम् अथ यद्भद्रसंस्काराः यमः शूद्राद्यैर्विविधः का
 र्यो विना मंत्रेषां संस्कृतः न केनचित्समस्तजलं दसातं प्रजापतिः छंदसांमंत्रेण व्यासोपि गर्भोधानं पुंसवनं सी
 मंतोजातकर्मच नामक्रियाभिः प्रभोः लमाशानं वपनक्रिया कर्णविधोऽत्र तादेशो वेदारं प्रक्रियाविधिः केशांतस्ता

नमुद्गाहोविवाहाग्निपरिग्रहः त्रेताग्निमंत्रग्रहश्चैव संस्काराः षोडशस्मृता इत्युक्त्वाह नवेनाः कर्णवेधांतामंत्रवर्जं
क्रियाः स्त्रियाः विवाहो मंत्रतस्तस्याः श्रद्धस्या मंत्रतोदशेति मदनरत्नोद्दिश्य गार्गीयानां पुंसर्वमंसीमं
तोन्नयनंतया कुर्धुर्हिरण्यगर्भस्यतस्तौ द्विजपुंगवा इत्युक्त्वा जातकर्मादिकाः कुर्यात्क्रियाः षोडशान्वापरा इत्यत्र
स्त्रियाजातकर्मनामकरणि क्रमान्नाशानचूडाविवाहाः षट् श्रद्धाणां तु षडेते पंचमहायज्ञाश्चेत्येकादशेत्युक्तम्
रूपनारायणहरिहरभ्राथ्ययोरप्येवम् गार्गीयस्तु द्विजानां षोडशैवस्युः श्रद्धाणां द्वादशैव हि पंचैव मिश्र-
जातीनां संस्काराः कुलधर्मतः वेदत्रतोपनयनयनमहानाम्नीमहाव्रतम् विना द्वादशश्रद्धाणां संस्कारानाममंत्रतद्
त्याह अपराकंक्त गार्गीयानामृतौ पुंस इत्यत्राह एतच्चातुर्वर्ण्यपरम् न हि जातिमात्रपरम् तथा सत्कपनयनो वि-
धायवाच्यं स्यादिति तेन तन्मतेषौ भवंति ब्राह्मेतु विवाहमात्रं संस्कारं श्रद्धौ पिलसतां स देत्युक्तम् अत्र सदस-
श्रद्धगोचरत्वेन देशभेदाद्वाव्यवस्था यत्तु मनुः न श्रद्धेपातकं किंचिन्नच संस्कारमर्हतीति तदर्थमाह मेधातिथिः
यत्सामान्यतो निषिद्धस्तेयानृतौ तादिनतदतिक्रमेऽस्य पापं यथा द्विजानाम् उपनयनरूपं संस्कारं च नार्हतीति
ते च तूष्णीं कार्याः श्रद्धो वर्णश्चतुर्थेऽपि वर्णत्वाद्धर्ममर्हति वेदमंत्रस्वपास्वाहावषट्कारादिभिर्विनेति व्यासोक्तेः
अमंत्रस्य तु श्रद्धस्त्रविमोमंत्रेण गृह्यते इति मरीच्युक्तेश्च इयं पारभाषासर्वार्थी तेन श्रद्धधर्मं पुंसर्वत्र विप्रेण मंत्रः
पठनीयः सोपि पौराण एवेति शूलपाणिः एवं स्त्रीणामपीति दिक् इति रामकृष्णभद्रात्मजकमलाकरम इ-
कृते निर्णयसिंधो संस्कारनिर्णयः अथस्तद्कालाः तत्र जलाशयस्य वराहः हस्तेनांबुपयोष्णके शाच

मघाभिन्नोत्तरोहिणीदेवेज्येषु चक्रसौम्यशशष्टद्व्यगीशवारंशके प्रिक्ताच्छिद्रतिथिंविहायदृषभेनक्रेकुलीरे
घटेमीनेकूपतडागकर्ममुनयःशंसन्तिश्रद्धेष्टमे हस्तोमघानुराधापुष्यधनिष्ठोत्तराणिरोहिण्यः शतभिषगित्यारंभे
कूपानांशस्यतेमगणः हेमाद्रौभविष्ये तस्मिन्सलिलसंपूर्णकार्तिकेत्तुविशेषतः सुनयःकेचिदिच्छितिव्यतीतेचो-
त्तरायणे नकालनियमस्तत्रसलिलंतत्रकारणम् दीपिकापि मार्तण्डेदूहुशब्देसुरजिदशयनेमाघषव्बुस्यशक्रके-
सूत्याषादेत्तराश्विनगुरुकरेपोष्णाशक्राजचंद्रे भेत्रेत्रालेचपूर्णांमदन१३रवितिथौ१२सद्वितीयात्तीयेकार्योत्तो
यप्रतिष्ठाज्ञगुरुसितदिनेकालश्रद्धेस्कलने वराहः आग्नेयेयदिकोणभागस्यपुरस्थवाभवतिकूपः नित्यंसकरोति
भयदाहंचमगानसंप्रायः नैर्ऋत्येवालभयंनितानाक्षयंचवायव्ये दिक्चयमेतस्यत्काशेषास्तशक्रभावाहाःकूपाः
वास्तुशास्त्रे भूतंपुष्टिंपुत्रहानिंपुरंध्रानाशंमृत्कंसंपदंशत्रुबाधाम् किंचित्तोरव्यंशसुकोणादिदुर्क्यात्कूपोमध्य-
गेहमर्थक्षयंच उत्सर्गनिधिश्चोक्तोवह्नचपरिशिष्टे अथातोवापीकूपतडागयज्ञंवारव्यास्थामः पुण्येत्युदकसमी
पेभिंसमाथायवारुणंचरुश्रपयित्वाज्यभागंतेआज्याहुतीर्जुह्यात् समुद्रज्येष्ठेतिमृत्युंचेतनोहविषाष्टोत्तत्वाया
मीतिपंचत्वन्नोअग्नेइतिद्वेइमंगेवरुणेतिच सिष्टकृतनवमंम् मार्गनांतयेसुंनारयेत् अवतीर्यमाणामनुमंत्रये
त इदंसलिलंपवित्रंकुर्वशब्दाः पूताअमृताः संतुनित्यंम् यांतारयंतीकुर्वतीर्याभिषेकलोकाखोकेंतरतेतीर्यन्ते-
चेतिपुछात्रेनारथ्यउचीर्यापोअस्मान्नातरःशंध्यंतित्यथापराजितायांदिशुत्यापयेत् सूयवसाद्गवतीतिहिंक्र
तंचेद्विकृण्वतीत्यलकृतांविप्रायदद्यादितनांवाशक्त्यादक्षिणांततउत्सृजेद्देवपितृमनुष्याःप्रायंताभितित्रासृणा

भोजयित्वा स्वस्वयनं वाचयति विस्तरस्कमाल्लयोक्तोऽस्य त्कतजलाशयोत्सर्गविधौ ज्ञेयः कृपादेरुत्सर्गो करणे दोष उ-
 क्तोऽप्रविधे सदाजलं पवित्रं स्थारप्रवित्रमसंस्कृतम् कुशाग्नेण पिराजेंद्रनरसृष्टव्यगसंस्कृतम् तथा वापीकूपत
 उगादौ यज्जलं स्यादसंस्कृतम् अपेयं तद्भवेत्सर्वपीत्वाचां द्रायणं चरेत् अथ चक्षुरोपणम् चंडेश्वरः आदि
 स्वचंद्रपितृतिथिशाखपौण्यामूलोत्तरात्रयतुरंगमवारुणान्ध एतेषु तारकगणेषु हितं नराणां चृक्षादिरोपण-
 मिहोपदिशंति धीराः अथ मूर्तिप्रतिष्ठा असिष्ठः हस्तत्रयेभिश्च हरिश्च येषोष्णाद्भ्रूयादित्यस्करज्यमेषु ति
 स्त्रोत्तराधात् शशांकमेषु सर्वांगस्थपनमुत्तमं स्यात् मात्स्ये चैत्रे वा फाल्गुने वा पिज्ये चैवा माधवतथा माघे वा
 सर्वदेवानां प्रतिष्ठा शक्रभद्राभवेत् नारदस्तत्रैत्रं निषेधति विन्वेत्रे चैव मासेषु माघादिषु च पंचस्विति तेनात्र-
 विकल्पः अत्र माघमासो विष्णुप्रतिष्ठाव्यतिरिक्तविषयः माघे कर्तुं विनाशाय फाल्गुने शक्रमदासवेदिति विष्णु-
 धर्मे क्लेशिति हेगाद्रिः मात्स्ये दृढाधनकरीस्फीता तथा प्रतिपदि स्मृता द्वितीयायां धनोपेतात् तृतीयायां धनत्र
 दा चतुर्थ्यानां शमाभोतियमस्य स्यात्सुखावहा विनायकस्य देवस्य तथा तत्र हितमदा पंचम्यां श्रीयुता कर्तुं च र-
 दाच तथा भवेत् पष्ठांलस्मीयुतानित्यसत्सम्यं रोगशिला अष्टम्यां धान्यबहुलानवम्यां च विनश्यति भद्रका
 ल्याः कृतात्तत्र कर्तुं भवेत्तुष्टये धर्मदृष्टिकरी ज्ञेया दशम्यां तु तथा तिथौ एकादश्यां तथा युक्ताद्वादश्यां सर्वकाम
 दा त्रयोदश्यां तथा ज्ञेया चतुर्दश्यां विनश्यति कृष्णपक्षे पंचदश्यां कर्तुः क्षयकरी भवेत् पंचदश्यां तथा शुक्रे स-
 र्वकामकरी भवेत् आषाढे हेतथा मूलमुत्तरात्रयमेव च अष्टम्यां वपारो हिण्यः पूर्वमाद्रपदा तथा हस्तो शि-

नीरेवतीचपुयोमृगशिरस्तथा अनूराधातथासातीप्रतिष्ठासुप्रशस्यते श्रीपतिः सौहृद्युत्तरपौष्पवैष्णवकरादि
 साश्विनीवासवानूरार्धेदंबजीवभेदुगदितंविष्णोःप्रतिष्ठापनम् पुण्यश्रुत्यभिजित्करेश्वरकयोर्विन्नाधिपस्कंदयो-
 र्मंत्रेतिगुरुचैः करेनिर्ऋतिभेदुर्गादिकानांशुभम् गणपरिदृढरक्षीयसुभृतासुराणांप्रमथफणिसरस्वत्यादिका
 नांचयोष्णे अचसिस्तगतनासौवासवेलोकपानानिगदितमश्विनांस्थापनंचस्थिरेषु नेजस्विनीक्षेमकृदग्नि
 दाहविधायिनीस्यान्नुनदादृढाच्च आनंदरुक्त्वविनाशिनीचसूर्यादिवारेषुभवेत्प्रतिष्ठा माधवीयेवैश्वानसः

मातृभैरवचाराहनरसिंहत्रिक्रमाः महिषासुरहंध्यश्रुस्थाय्यावेदक्षिणायने वैशब्दोप्यर्थीलिंगप्रतिष्ठायां
 विशेषः हेमाद्रौलक्षणसमुच्चये उत्तराशागतेमानौलिंगस्थापनसुचमं दक्षिणेत्वयनेपूज्यत्रिवर्षिर्हिसंयावह
 म् स्वयुहेस्थापननेष्टतस्माद्देदक्षिणायने स्थापनंतुप्रकर्तव्यंशिशिरादादृत्तुत्रये प्रादृषिस्थापितंलिंगंभवेद्द
 रदयोगदम् हेमंतज्ञानदंचैवलिंगस्यारोपणंभुक्तम् रत्नावल्याम् माघफाल्गुनवैशारवज्येष्ठाषाढेभुपंचसु
 मासेषुशुक्लपक्षेभुलिंगस्थापनसुचमम् विष्णोरप्याहंतत्रैववैश्वानसः मार्गशीर्थादिमासोद्दोनिंदितौब्रह्मणा
 पुरा मासेषुफाल्गुनःश्रेष्ठश्रेत्रौवैशाखएवच दृषेवाप्याश्वयुज्जासेआवर्णोमासिवाप्तवेत् बोधायनसूत्रेवि-
 ष्यप्रतिष्ठानुप्रकृत्यद्वादश्यांश्रीपायांवायानिचान्यानिपुण्यनक्षत्राणीति कृतिकादिविशाखांतंघित्यर्थः स
 र्दिवेषुमासविशेषोहेमाद्रौविष्णुधर्मे माघेकर्तुर्विनाशायफाल्गुनेशुभदाप्तवेत् लोकानंदकरोचैत्रेवैशाखे
 वरसंयुता आश्रायुतासदाज्येष्ठेष्ठाषाढेधर्मदृष्टिदा आवर्णेयनहीनास्यात्पौष्पपादेविनश्यति आश्विनेनाश

माश्रीनिवद्भिनाक्रान्तिकेतथा सोम्येसोभाग्यमलुलंपोपेपुष्टिरलुत्तमा दोषान्विताधिमासेस्यात्कतुंरात्मानएवचेनि
 अत्रआवणाशिवनगोर्निपेयोगार्गशीर्षाधिश्चविष्णुव्यतिरिक्तविषयः पूर्वोक्तवचनादितिहेमाद्रिः माघश्राव
 णमाद्रपदनिषेधःशिवच्यतिरिक्तविषयः तत्रतस्योक्तैः देवोस्थापनेतत्रैवविशेषो देवीपुराणे देव्यामाघेश्विने-
 गासेउत्तमासर्वकामदा तथा नतिधिर्नचनसत्रंनोपवासोत्रकारणम् सर्वकालंभक्तव्यंरूपापक्षेविशेषतः अ-
 न्यत्रात्रविचारोद्देशोद्देशोद्देशः नारदः हंत्यर्थहीनाकर्तारंमंत्रहीनातुक्तलिजम् स्त्रियंलक्षणहीनातुनप्रतिष्ठासमो
 रिपुः अत्राधिकारिणउक्ताः कृत्यकल्पतरोरेवीपुराणे वर्षाश्रमविभेदेनदेवाःस्थाथातुनान्यथा ब्रह्मातुब्राह्म
 णोःस्थाव्योगायत्रीसहितःप्रसुः चतुर्वर्णैस्तथाविष्णुःप्रतिष्ठाप्यःसुस्वार्थिभिः शैरवोपिचतुर्वर्णैरंलजानांतथाम-
 तः गातरःसर्वलोकैस्तस्थाप्याःश्रुत्याःसुरोत्तमाः लिंगंगृहीयतिर्वापिसंस्थाप्यतुजयेत्सदा शिवसर्वस्वमविष्ये
 यरूकपूजायतेलिंगेदेवादिंगाजगत्पतिम् ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवामत्परायणः तस्यश्रीतःप्रदास्यामि
 श्रमभ्रान्तोकागनुत्तमान् निधितत्वेस्कादे शूद्रःकर्माणिनित्यंस्वायानिकुरुतेप्रिये तस्याहमर्चोर्गृह्णामिचंद्रवं
 उभिश्चापिने ब्रह्मचारीगृहस्थोवावानप्रस्थश्चसकत्रने एचंदिनेदिनेदेवंपूजायेदंबिकापतिगु सन्यासीदेवदेवेशं
 णवेनेचपूजयेत् नमंतेनशिवेनेनस्त्रीणांपूजाविधीयते एतच्चपुराणप्रसिद्धजीर्णलिंगपूजाविषयम् यानितु
 त्रिस्थलीनेतीनारदीये यःशूद्रैणापितंलिंगविष्णुंवाप्रणमेन्नरः नतस्यनिष्कृतिर्दृष्टाप्रायश्चित्तायुतेरपि नमे
 द्यःशूद्रसंस्तुदंलिंगंवाह्निरिमेववा ससर्वथातनामोगीयावदाचंद्रतारकम् पार्वेडश्रुतिनेलिंगेनलापापाखंडतांघ्र-

जेत् आभीरपूजितंलिंगंनत्वानरकमश्नुते योधिदिःपूजितंलिंगंविष्णुंवापिनमेतुयः सकोरि कुलसंशुक्तमाकल्पं
 रौरवंमेरित्यादीनितामिन्तनस्थापितलिंगादिविषयाणि यदाप्रतिष्ठितंलिंगंमंत्रविद्विर्यथाविधि तदाप्रभृ-
 तिशूद्रश्चयोषिद्वापिनसंस्पृशेदिति तत्रैवोक्तेः प्रतिष्ठायांतुशूद्रादीनांनाधिकारः स्त्रीणामनुपनीतानांशूद्राणां
 चनेरेश्वर स्थापनेनाधिकारोस्तिविष्णोर्वाशंकरस्यवा यःशूद्रसंस्कृतलिंगंविष्णुंवापिनमेत्नरः इहेवायतदुः-
 खानिपश्यत्यामुषिकिसु शूद्रोवानुपनीतोवास्त्रियोवापतितोपिवा केशवंवाशिवंवापिस्पृष्ट्वानरकमश्नुते
 इतिहृहन्नारदीये स्कांदोक्तेरिभिन्निस्थलोसेतोपितामहचरणाः चलुर्वर्णैरितिपूर्वोक्तवचनाद्विष्णवादिप्रतिष्ठायां
 शूद्रस्थविकल्पइतितुयुक्तंपश्यामः तत्रैवगौतमः शिवान्वनंसदाप्येवंशक्तिःकुर्यादुदञ्जुसवः वाचस्पतिमतम्
 प्राक्पश्चिमोदगास्यस्तुप्रातःसार्यनिशासुचेति प्रयोगपारिजालेगृह्यपरिशिष्टे प्रतिमाःप्राञ्जुस्वीरुदञ्जुस्वी
 यजेतान्यत्रप्राञ्जुसवः एतच्चस्थिरप्रतिमाविषयम् अन्यत्रचलार्चास्तु अथप्रतिमाः भार्गवार्चनदीपिका-
 यांभविथे सौवर्णाराजतीताम्रीमृन्मयीचनथामवेत् पाषाणधातुयुक्तावागीतिकांस्यमयीतथा शक्तिःपित्त
 लम् शूद्रदारुमयीवापिदेवतार्चाप्रशस्यते अंगुष्ठपर्वादारभ्यवितस्त्रियावदेवतु गृहेषुप्रतिमाकार्यानाधि
 काशस्यतेबुधैः पंचरात्रेण मृदाकलासागोमेदमधूच्छिष्टमर्थान्तितिनियेयुक्तः भागवते शैलीदारुमयी
 लोहीलेप्यालेस्थान्चसैकती मनोमयीमणिमयीप्रतिमाष्टविधास्मृता काष्ठंमयुकस्यैव तत्रकाष्ठेषुमयुक
 मानीयचवस्तुधरे कृत्वातत्प्रतिमांचैवप्रतिष्ठाविधिनाचयेदिति वाराहोक्तेः देवीपुराणे सत्पांगुलंसमारभ्य

यावच्चन्द्ररागुलम्, एहैद्यर्चासमाख्याताभ्रासादेवाधिकाशमा तिथितलेकालिकोपुराणे प्रतिमायाःकपो
 अद्वैतसृष्ट्यादक्षिणपाणिना प्राणप्रतिष्ठांकुर्वन्तितस्यदेवस्यवाहुरः अन्येषामपिदेवानांप्रतिमासूक्त्यपार्थिव प्राण
 प्रतिष्ठाकर्तव्यातस्यादेवत्वसिद्धये वासुदेवस्यदीजेनतद्विष्णोरित्यनेनच तथैतद्वदेयंशुष्ठदत्वाशश्वच्चमंत्रवित्
 एभिर्मन्त्रैःप्रनिष्ठातुद्वेयैपिसमाचरेत् अस्यप्राणाःप्रतिष्ठातुअस्यप्राणाःक्षरतुच अस्यैदेवत्वमर्चायैमाम
 हेतुचकचन ह्यशीर्षपंचरात्रे अर्चकस्थतपोयोगादर्चनस्यातिशायनात् आभिरूयोज्ज्विबानादेवःसाम्नि
 ध्यमृच्छति प्रयोगपरिजानेव्यासः प्रतिमापटयंत्राणोर्नित्यस्नानंकारयेत् कारयेत्पर्वदिवेशेयदात्रामल
 धारणम् लिंगेविशेषस्तिथितलेमविष्ये मृद्भस्मगोशकृत्पिष्टताम्रकास्यमयतथा कृत्वालिंगंसकृत्सूज्यवसे
 कृत्यायुतंदिषि वार्क्षवित्तप्रदंलिंगंस्फाटिकंसर्वकामदम् कृत्वापूजयविभ्रंद्भस्मविभ्रंद्भस्मविभ्रंद्भस्मविभ्रंद्भस्मविभ्रं
 कालकौगुघास्कादे अक्षादल्पपरिमाणंनलिंगंकुत्रचिन्नरः कुर्वन्तंशुष्ठोत्संनकदानिसमाचरेत् अ-
 शोशीतिगुंजारुजाःपंचास्यमाषकःतेषोडशासकृत्षोस्त्रीत्यमरकोशान् प्रयोगपरिजानेक्रियासारे नवा
 एसतांगुनिकंलिंगंश्रेष्ठमिहोच्यते षड्पंचकचतुर्गतिंमध्यमंत्रिविधंस्मृतम् त्रिद्व्यैकांगुलमानंयत्रिविधंतत्कनीः
 यसम् एवंचविधंश्रेष्ठंरलिंगंयथाक्रमम् अथपंचसूत्रीनिर्णयः गौतमीतंत्रे लिंगमस्तकविस्तारोलिं
 गोद्वायसमोमतः परिभिस्तत्रिगुणितस्तद्वर्षीठंव्यवस्थितम् प्रवालिकातथेयास्यासंचसूत्रविनिर्णयः अत्रे
 तत्ल्लिंगमस्तकविस्तारंलिंगोच्चतासंकृत्वान्त्रिगुणसूत्रवेष्टनाहंलिंगस्थोन्वंकृत्वान्तसमद्वन्तचतुरंतर्वापीठ

विस्तारमपथ्योर्ध्वचकुर्यात् पीठोच्चतातुलिंगोच्चतातोद्विगुणापीठमथ्येऽलिंगाद्विगुणसूत्रपीठोत्रनात्तत्तांशोऽन-
 कंठकृत्तातस्योर्ध्वअधश्चसमवप्रद्वयंत्रयंवाकृत्तालिंगविस्तारषष्ठांशोनपीठोपरिवात्प्रमेरुलांकृत्तातदंतःसंलग्नं
 तत्समरवानंकृत्वा पीठोद्विहिलिंगसमदीर्घोपीठार्धदीर्घोवामूलेर्ध्वसमविस्तारोत्तरीयांशेनमथ्येऽस्वातांपीठव
 त्समेऽवलांशनालिकांकुर्यादिति अत्रसूत्रेऽसिद्धात्तरोरद्वेषोवागमेचज्ञेयम् निथितत्वेऽत्राह्ने सर्वत्रैवप्रशस्तोऽऽः
 शिवस्योर्ध्वचंविना तत्रैववाराहप्राप्तयोः गृहेऽलिंगद्वयंनार्च्यंशालग्रामद्वयंतथा द्वैचक्रेद्वारकायास्तुनार्च्य-
 स्वर्यद्वयंतथा शक्तित्रयंतथानार्च्यगणेशत्रयमेवच द्वैशंशेवौनार्चयेच्चैवभग्नांचप्रतिमांतथा नार्चयेच्चतथाम-
 त्यङ्कूर्मादिदशकंतथा गृहेऽग्निदग्धाभग्नाश्चनार्च्याःपूज्यावस्तुधरे एतासांपूजनानिऽसुद्वेगंप्राप्तुयाद्गृही शा
 लग्रामाःसमापूज्याःसमेष्टुद्वितयंगहि विषमोनेवपूज्यास्तुविषमेधेकएवहि शालग्रामशिलाभग्नापूजनी-
 यास्तचक्रका त्वेडिनास्फुटितावापिशालग्रामशिलाशुक्रा वाराहे दद्याद्भुक्तययोदेविशालग्रामशिलानरः
 स्फूर्णसहितदिव्यांपृथ्वीदानफलंलभेत् तत्रैव यःपुनःपूजयेद्भुक्त्याशालग्रामशिलाशतम् तत्फलंनेवशक्तोहं
 यस्तुवर्षशतैरपि विष्णुपुराणे ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रश्चैपृथिवीपते स्वधर्मतत्परोविष्णुमाराधयतिना
 न्यथा अविभक्तानामपृथक्देवपूजानाहप्रयोगपरिजातेआश्वलायनः पृथगव्येकपाकानांब्रह्मयज्ञोद्विजा
 तिनाम् अग्निहोत्रंस्कराचंसथानित्यंभवेत्पृथक् तत्रैवविष्णुधर्मं शालग्रामशिलांवापिचक्रांकितशिलांत-
 था ब्राह्मण पूजयेन्नित्सक्षत्रियदिर्नपूजयेत् इदंस्पर्शसहितपूजाविषयम् शूद्रोवापुपनीतोवास्त्रियो

नापि, त्रिपिया केशवंनाशिवंवापि सृष्ट्वानारकमभ्रुते ब्राह्मण्यपिहरैर्विष्णुंगसृष्टेशेष्टेयइच्छती सनाथामृतनाथा
 नागस्थानास्तीहीनिकृतिः स्त्रीणामनुपनीतानांशूद्राणांचजनेश्वरं स्पर्शनेनाधिकारोस्तिविष्णोर्वाशंकरस्यचेति
 स्कांदाय स्पर्शरद्रितानुतयोर्भवत्येव शालग्रामंनसृष्टशेनुहीनवर्णोवसुंधरे स्त्रीशूद्रकरसंस्पृशोवज्रस्पृशोधि
 कोमतः गोहायः ससृष्टीदूद्रोयोपिद्वापिकदाचन स्वपतेनरकेघोरियावदाभूत्संपुवम् यदिभक्तिर्भवेत्तस्यस्त्री
 णांवापिनसुंधरे दूरादेवासृष्टशान्यूजांकारयेत्कसमाहितइतिवाराहोक्तेः शालग्रामशिलामात्रेनिर्वधो नप्रतिमा
 दो सर्ववर्णैस्त्कसंपूज्याःप्रतिमाःसर्वदेवताः लिंगान्यपितुपूज्यानिमणिभिःकल्पितामिचेति तत्रैवोक्तेः चत्वा
 रोत्राक्षणेःपूज्यास्त्रयोरान्यजान्यजातिभिः वैश्येर्द्वीवेवसंपूज्योत्तथैकःशूद्रजातिभिरितिस्कांदात् अन्येतु दोक्षित
 विधयत्वेनव्यनस्थामाहुः विष्णुधर्मं तयोरसंभवेचर्वैसाचेहनवधास्मृतां रत्नजाहेमजाचेवराजतीतास्त्वजात
 था रेतिस्यचीतयालोहीशैलजाडुमजातथा अधमाधमाचविज्ञेयासृष्ट्याप्रतिमाचया एषांफलानितत्रैव
 ज्ञेयानि नार्चायद्देश्मजासृतिंश्रनुरंगुत्तोधिका नवितस्यधिकधायातुसंभवाश्रेयइच्छता एवंलक्षणसंपन्नापारंपा
 र्थक्रगागता उत्तगासानुविज्ञेयागुरुदत्तापितत्समा तत्रैवपादौ शालग्रामंप्रक्रम्यतत्राप्यामलकीतुल्या पू
 ज्यास्संवेग्याभवेत् यथायथाशिलासूक्ष्मातथास्यानुमहफलम् तथा पवमानंत्रुगर्तःस्याद्यवाद्द्विलिंगमु
 न्यते शिवनाभिरितिख्यातस्त्रिधुल्लोकेपुटुर्लभः तत्रैव शालग्राममथीसुद्रासंस्थितायत्रकुत्रचित् वाराण
 म्नायवाधिकसंगताद्योजनत्रयम् योमृतस्तत्समीपेषुमृतोवानीयतेतिकम् सर्वोमोक्षमवाप्नोतिसत्यसत्य

नचान्यथा तत्रैव चक्रांकमिथुनंपूज्यंनैकंचक्रांकमर्चयेत् चक्रांकमिथुनाल्साईशालग्रामंपूजयेत् तत्रैव वा
 राहे स्तंछदेशेकचक्रांकौयत्रतिष्ठति योजनानांतयात्राणिममसेत्रं वस्तुधरे तत्रैवशालग्रामंप्रक्रम्य
 ऋयक्रान्तापरिज्ञेयामध्यगायाचिन्ताधमा प्रयोगयास्त्रिजातेवाराहे एवंलक्षणसंपन्नाथारंपर्यक्रमागता उत्तमा
 सातुविज्ञेयारुरुदत्तापित्तत्समा अथपार्थिवपूजा नंदीपुराणे आयुधान्वलवान्श्रीमान्पुत्रवान्धन
 वास्तुस्वी वरमिष्टलभेच्छिंगंपार्थिवंयः तस्मान्पुपार्थिवंलिंगंज्ञेयंसर्वार्थसाधकम् तत्रैव गोषूहिर
 ष्यवस्त्रादिवलिपुष्पनिवेदने ज्ञेयोनमःशिवायेतिमंत्रःसर्गाथसाधकः सर्वमंत्राधिकश्चायमोकाराद्यःपडसरः

भविष्ये मूर्तयोद्योशिवस्येनापूर्वादिक्रमयोगतः आग्नेय्यंताःप्रपूज्यास्तवेद्यौलिंगेशिवंयजेत् अत्रनप्राची
 मग्रतः शंभोभितिरुद्रयामलेनिषेधात्नांतरालंप्राचीकितुप्रसिद्धैव तिथितत्वेदेवीपुराणे मृदाहरणसंघट्टे
 प्रतिष्ठाद्वागमेवच सपनंपूजनंचैवविसर्जनमतःपरम् हरोमहेश्वरश्चैवशूलपाणिःपिनाकधृक् शिवःप
 श्रपतिश्चैवमहादेवइतिक्रमः स्तादे शक्राप्यपिचपत्राणिश्रीद्युसस्यनिवेदयेत् तत्रैवप्रविष्ये धचूरकेश
 यो लिंगंसकृत्पूजयेत् नरः सगोलसफलंप्राप्यशिवलोकमेहायते योगिनीतंत्रे शिवागारेमह्लुकंचसूर्यागा
 रेचशंखकम् दुर्गागारेवंशवाद्यंमधुरींगंचवादयेत् श्राद्धेहेमाद्रोस्तादे स्पृष्ट्वा रुद्रस्थनिर्माल्यंसवासाआहुतः
 शक्तिः प्रयोगपारिजातेक्रियासार मथ्यमानाभिकामथ्येपुष्पसंगृह्यपूजयेत् अंगुष्ठतर्जन्यग्राभ्यानिर्माल्य
 मपनोदयेत् अपनीतंचनिर्माल्यंचंडेशायनिवेदयेत् अशह्यमस्तकलिंगंसदाकुर्वीतपूजकः शूलपाणोलिंगे

तस्य प्रीती भवे रुद्रः स्वपदं च प्रयच्छतीति पदार्थादर्शो बोपदेवः रुद्राक्षान्कंठदेशे दशनपरिमितान् नृभस्तत्रैविंशति
द्वेषद्वपदूर्णप्रदेशे करयुगलरुते द्वादशह्यदशैव बाह्वेऽपिंदोः कलाभिर्नयनयुगकृते एकमेकं शिरवायां वक्षस्यष्टा
धिकं यः कलयति शतकंसः स्वयं नीलकंठः तत्रैव हेमाद्रौ शिवधर्मं स्नानं पलशतं ज्ञेयमथंगरपंचविंशतिः पला
नां द्विसहस्रेषु महात्मानं प्रकीर्तितम् पंचविंशत्यलं लिंगे अप्यंगं कारयेद्य शिवस्य सर्पिपास्नानं प्रोक्तं फलशते
नच तावतामधुना चैव दध्ना चैव ततः पुनः तावतैव च क्षीरेण गव्ये नैव भवेत्ततः भूयः सार्द्धं सहस्रेण पलानामै
क्षवैण च रसेन कारयेत्स्नानं भक्त्या चोष्णांशुना ततः विष्वादीनुस्कां दे क्षीराद्दशगुणं दध्ना द्यूते नैव दशोत्तर
म् द्यूताद्दशगुणं क्षौद्रं क्षौद्राच्चैक्षवजंतया ब्राह्मे देवानां प्रतिमाय त्रयुताभ्यंगक्षमा भवेत् पलानितत्र देयानि
श्रद्धया पंचविंशतिः इदं क्रौडीकृताभिप्रायेण तत्रैव संग्रहे विक्रमेनायदा तब्यं नैवेद्यस्य शतांशकम्
पादौदकं प्रसादं च लिंगे चंडेश्वराय तु पंचायतनसन्निवेशमाह बोपदेवः पदार्थादर्शश्च शंभो माध्यगने हरीन
हरभूदेव्यो हरो शंकरे भास्ये नागसुत्तारकौ हरगणेशाज्जांबिकाः स्थापिताः देव्यां विष्णुहरे भवक्रवयो लंबोदरे
जेश्वरे नाबाः शंकरभागतो तिस्रस्वदाव्यस्तास्तुहा निप्रदाः शंकरभागतः ईशानकोणादारभ्य प्रदक्षिणमित्य
र्थः अत्र दिक्स्वरूपमुक्तं प्रयोगपारिजाते मंत्रशास्त्रे देवस्य मुखमारुतस्य दिशं प्राचीं प्रकल्पयेत् तदादिपरिवा-
राणामंगाद्यावरणस्थितिः तत्रक्रमः पादौ रविर्विनायकश्चंडी ईशो विष्णुस्तु पंचमः अनुक्रमेण पूज्यंते व्यु-
त्क्रमेण महद्भयम् तथा पूज्यपूजकयोर्मध्ये प्राचीं प्रोक्ता विचक्षणैः अथ केशवादिमूर्तयः बोपदेवः

केविगोवादायुद्धं पं प्रजात्युक्तममात्रिणा वाधो नृहसामिन्श्रीपशाच्चगोविगपेचपे अत्रकेविदित्याद्यैः केशवविष्णवा
 दिचतुर्विगतिमृत्योभिधीयते शातशंखात्चगेचक्रगदेशेयै इत्यर्थः शिष्टेः क्रजे पदोत्वर्थतः सिद्धं अत्रदक्षिणाधः
 करक्रमेणशेषम् दक्षिणोऽधः करक्रममादिनिहेमाद्रौ चचनात् तेन हेमाद्रिणा संवादः विशब्देन विपरीतंगचैत्र
 त्यर्थः अत्रापिशादित्यनुवृत्तिः शंखाद्द्राचक्रै इत्यर्थः गपे इत्यत्रापिशादित्यनुवर्तते शंखाद्द्रा पद्ये इत्यर्थः ते
 विपरीते पद्यगदेशे इत्यत्रापि शंखात्त्रये चपेचक्रमपद्ये शंखाच्चक्रपद्ये इत्यर्थः विदित्यत्रापि पद्यचक्रे इत्यर्थः ते
 नचगे इत्यद्यो मूर्तयः गपे इत्यद्यो मूर्तयः चपे इत्यत्रच अत्रमूलं हेमाद्रौ शेषम् अथबोधायनसूत्रत्रैविक्रमीच्वा
 नुसृत्यल्लिगाच्वा प्रतिषोच्यते यजमानः पूर्वोक्तकालपूर्वकः दशद्वादशपीडशान्तरहस्तं भद्रपंकृतान्तेयेहस्त
 मात्रं चतुरस्रं कुंडस्थंडिलं वा पूर्वतो हस्तमात्रावेदो नैर्ऋते वास्तुगंडुलमध्ये वेदी तदुपरिसर्वतो भद्रं कृत्वा प्राणाना-
 गम्यास्थामूर्ते देवस्य सान्निध्यसित्यर्थं दीर्घायुर्लक्ष्मीसर्वकामसंमृत्युक्षय्यस्त्वकामो मुक्तमूर्तिप्रतिष्ठांकरि
 ध्ये इति संकल्प्य गणेशपूजनपुण्याहवाचनमात्तकापूजानां दीर्घाच्चानि कृत्वा चार्थं चतुरोऽत्र त्वजश्वत्वावला
 द्योः पूजयेत् अथाचार्यः यदत्र संस्थितामिति सर्वपान्विकीर्यापोहिष्ठे तिकुशोदकेन सूत्रमिं प्रोक्ष्य देवा आया
 तु यातु पानाअपयांतु विष्णो देवजने रसस्वेति भूमौ प्रादेशं कृत्वा स्मत्कतनुलापड्मिति मार्गेण मंडपप्रतिष्ठां
 कृत्वा कृत्वा वा पूर्वगतौ हिंरण्योपधानं देवं पंचगव्यहिरण्ययवदूर्वाश्वत्थपलाशयर्णेरापोहिष्ठेति तिसृभिर्हिर
 ण्यवर्णां इति च तस्य सिः पंचमानः स्तुर्बर्चमे इत्यनुवाकैनाभिधिव्यव्याहृतिभिरिदं विष्णुरिति फलयवदूर्वाः समर्थ

रक्षोहणमितिहस्तेकंकणंबधावाससाछाद्यभवनेहेडउडुत्तमभित्तिजलेपियासयेत् इदं वीधायनोक्तम् ततश्च
 ललिंगेर्चायां अत्राग्निं प्रतिष्ठाप्यगोक्षीरेनीवारचक्रं कृत्वाविष्णुश्चेत्कसरमपित्रयित्वाज्यभागान्तेपलाशोदुं वराश्व
 त्यशम्यपामार्गसमिद्धिः आल्येनचरुणातिर्देवाप्रत्येकमष्टाविंशतिमष्टौवाहुतीर्लोकपालमूर्तिमूर्तिपतिभ्योहु
 त्वास्थाप्यदेवमंत्रेणपूर्वोक्तसमिन्नैवारचवर्ज्यैरष्टसहस्रमष्टशतमष्टाविंशतिंवाहुत्वाअग्निर्यजुर्भिरित्य
 चुवाकेनदशाहुतीर्जुहुयात् मतिद्रव्यं होमातेदेवं पादनाभिश्चिरः स्रस्पृशेत् आज्यहोमेचोत्तरतः सजलकुं
 भेसंपातान्मयेत् तेषामत्राः इंद्रयेंदोइतींद्रस्य स्योनेतिपृथिवीमूर्तेः अयोरेभ्यइतिनत्यतेः सर्वस्य अ
 न्नायाहीत्यग्नेः अग्निंदूतमित्त्वग्निमूर्तेः नमःशार्वायचपश्रुपतयेचेतिपश्रुपतेः यमायसोमंयमस्य अ
 सिहवीशितियजमानमूर्तेः स्तुहिःकृतंतत्पतेः उग्रस्य अस्त्वंतंनिर्ऋतेः आकृष्योनसूर्यमूर्तेः योरुद्रोअ
 न्नोइतिनत्यतेरुद्रस्य इमंमेपरुपास्य शंभोदेवीजलमूर्तेः नमोमवायेतियवस्य आनोनिभ्युद्भिरतिवायोः
 वानआवालुवायुमूर्तेः तमीशानंतत्यतेशशानस्य आय्यायस्वेतिकुबेरस्य वयंसोमेतिसोममूर्तेः तत्युरु
 षायंमहादेवस्य अभित्वाईशानस्य आदित्यलस्येत्याकाशस्य नमउग्रायचेतितत्पतेर्भूमिस्य ततोदेव
 स्यपादोस्पृशेत् एवंद्वितीयेहुत्वानाभित्तीयेमथंचतुर्थेउरः पंचमेशिरःस्पृश्याप्रतिपर्यायंसंपातजलेन
 देवंअभिधिंचेत् ततःस्त्रिष्टकदादिहोमशेषंसमाप्यार्चांशोधयेत् स्थिराडिं गार्वादीतुनेदानीमग्निस्थापन
 होमादिकार्यम् ततोदेवंनत्वा स्वागतं देवदेवेशविश्वरूपमोस्तुते शकृद्देषित्वदधिष्ठानेशकृद्दिक्कर्मः सह-

च्चतामिति संमार्थ्य उन्निष्ठत्रक्षणस्पते इति सन्नतिगुत्याप्य पूर्वमकृतेभ्युत्तारणे अशुनावाकार्यम् अग्निः सति
 भित्तिस्तूक्तमग्निपदहीनं पठित्वा तं त्कहितं पुनः पठेत् एवमष्टमहस्रमष्टशतमष्टाविंशतिं वा पठन् जलं पात
 येत् न तौर्चाद्वा दशवारगृदाजलेन च प्रक्षाल्य मंत्रवर्षे च गव्यं कृत्वा मयः पृथिव्यामावीराजानमिति च संस्थाप्य
 आव्यायन्वदधिक्वाण स्तेजोसिमधुवाता आयंगोरिति पंचामृतैः संस्थाप्य लिङ्गं चेत् नमस्तै रुद्रमन्यव इत्य
 षाम्भिः संस्थाप्य धृतेनाभ्यज्योद्वर्तने नोद्वर्त्योणोदकेन प्रक्षाल्य गंधं दत्त्वा संपातोदकेनाभिपिच्य सपञ्चवैः चतुर्भिः
 कुंभैरापोहिष्ठेति त्रिभिराकलशोचिति च प्रत्येकं समद्रज्येष्ठा इति चतुर्भिराकलशोचिति च मीलितैः संस्थाप्योदुंब
 रादिपीठे चासुपवेश्य परितोष्टिदक्षसजलकुंभासंस्थाप्य तेषु गंधपुष्पदूर्वाः शिखाद्येभ्यस्तसृदः द्वितीयेषु कर
 पर्णशामीविकंकताशमंतकत्वचः पल्लवांश्च तृतीयादिषु सप्तधान्यपंचरत्नफलपुष्पाणिकुशदूर्वागोरोचनसं
 पातोदकगंधफलसर्वेषु धीः शिखा क्रमेणापोहिष्ठेति त्रिभिर्हिरण्यवर्णा इति च त्रुर्भिः पवमानानुवाकेन
 अभिपिच्यैककुंभेशमीपलाशावटखदिरवित्वा श्वत्थविकंककनपनसाम्नशिरोषोडुंबराणां पल्लवान्कपायांश्च
 शिखाअश्वत्थेवेति अभिपिच्य पंचरत्नोदकेन हि रण्यवर्णा इति संस्थाप्य वाससीदत्त्वा उपवीतादिदीपांतकृत्वा
 हिरण्यगर्भः यज्जात्सदा यः प्राणतः यस्येमे येन द्यौः यं क्रंदसी आपो हयन् यश्चिदापो इत्यष्टौ पिष्टदी
 पान्दत्त्वा सूवर्णशलाकया तैजसपात्रस्थं मधुघृतं च गृहीत्वा चित्रं देवानां तेजोसीति मंत्राभ्यां ॐ नमो भगव
 ते गुम्यं शिवाय हरये नमः हिरण्यरेतसे विष्णो विश्वरूपाय ते नम इति च दक्षिणसंख्ये देवनेत्रे मंत्राहृत्वा लिखित

अंजंनित्वेत्यंजनेनमधुनावाह्नादेवस्यत्वेति मध्वाज्यशर्कराभिरङ्गतेनेवांजनेनपुनरंजयेत् अत्रानज्जीतिशेषः
 स्थिरालिंगेसुखर्णसूच्यांगधेन ऋणमोभगवतेरुद्रायहिरण्यरेतसेपरायपरमात्मनेविश्वरूपायोमाप्रियायनम
 इत्यङ्गानादिनांजयेत् ततः आदर्शभक्ष्यादिदर्शयेत् ततः कर्ता आचार्योयगा मृत्विग्ध्यश्रदक्षिणांदद्यात्
 अथाचार्यः प्रत्यृचगादीप्रणवंचदन् पुरुषसूक्तेनस्कत्वावंशपात्रेपंचवर्षींदनेनेदेवस्थनीराजनंकारयित्वाकद्रा
 यचतुष्पथादीदद्यात् मंत्रस्त ऋणमोरुद्रायसर्वभूताधिपतयेदीतशूलधरायोमादयितायविश्वधिपत
 येरुद्रायवैनमोनमः शिवमर्गहितं कर्मास्तस्वाहेति अश्वत्थपर्णेभूतेत्यौनमइति केचिदेतद्रात्रौस्थिरप्र
 तिष्ठायाभिछंति अथाचार्यः सर्वतोभद्रदेवानावाहयेत् मध्येब्रह्माणम् पूर्वादिदिक्षुइंद्रादिलोकपाला
 न् ईशानंंद्राद्यंतरालेषुवस्त्ररुद्रान् आदित्यान् अश्विनौ विश्वान्देवान्मिदृन्नागान् स्कंददृषो ब्रह्मेशानाद्यं
 तरालेषुदक्षिविष्णुदुर्गास्वधाकारसृस्फरोगान्समुद्रान्सरितः मरुतः गणाधिपंचैतिमध्येएवपृथिवीमैरुंसं
 स्थाप्यदेवत्वावात्स्य प्रागादिकजशक्तिंदंडरवङ्गपाशंअंकुशंगदांशूलंतद्वात्येगोतमंभरद्वाजंविश्वामित्रंक्रश
 पंजमग्निं विसृष्टंअत्रिमंरुधतींच तद्वात्येनवग्रहान् तद्वात्येऐंशंकोमाशं ब्राह्मीं वाराहींचामुंडां वैष्णवीं माह
 श्वरीं वैनायकींमिति एतानामभिरावात्स्यसंपूज्याचार्यीदेवंतमंत्रेणावात्स्य मंडलमध्येर्चांस्तुमतिद्वोभवेति
 निवेश्यसंपूज्यवक्त्रोमंडंरुदेवतानां नामभिस्ति लाज्येन दशदशाहुतीर्हुत्वाशय्यायां देवमारोप्य पुरुषसू-
 क्तोत्तरनारायणाभ्यांस्तत्त्वादेवेन्यासंकुर्यात् यथा पुरुषात्मनेनमः प्राणात्मनेनमः प्रकृतितत्त्वायनमः

बुद्धितत्त्वायनमः अहंकारनत्वायनमः मनस्तत्त्वायनमः इतिसर्वीगो प्रकृतित० बुद्धि० त्वादि शब्दत० शिर
 सि स्पर्शतलाय० त्वयि रूपतलाय० त्वादि एवंपरसंगध्रौत्रत्वक्रस्फुजिकाप्राणवाक्याणिपादपायूपस्थपृ
 ष्मसेजोगाध्वाकाशसत्वरजस्तमोदेहतत्वानिविन्यसेत् ततः पुरुषसूक्तस्थाद्यष्टद्वयं करयोः तदुत्तरं जाल्वाः
 तदुत्तरं फट्टयोः तं यज्ञमिति तिलः नाभिहृत्कंठेषु तस्मादश्वेति हृद्यं वाक्कोः ब्राह्मणोऽस्येति हृद्यं नासयोः नास्येति
 द्वयमक्षोः अंस्यां शिरसि केचित्तत्त्वान्यासमन्यथा माहुः पुरुषप्रकृतिमहदहंकारतत्त्वानि शब्दस्पशेरूपपर
 संगंधतन्मात्राणि आकाशावायुतेजोपृथिवीध्रौत्रत्वक्क्षरसनप्राणवाक्पाणिपादपायूपस्थमनसस्तत्त्वानि
 ति केनिदेतानि स्थिरलिङ्गादावेवेच्छंति ततः स्फुरतशाथी भवेति शय्यायां देवं स्वापयित्वा मंडलशय्ययोरंतराले
 नगंतव्यमिति नैयंदत्वा मंडलदेवताभ्यो नामभिः पायसेन चरुणा वा बलीन्दद्यात् नीवारचरुशेषेण दिवलिमा
 नेदं स्थिरमतिष्ठायाम् स्थिरलिङ्गार्चदौ त्वयं विशेषः अग्निस्थापनहोमवर्जसर्वपूर्ववत् कृत्वा इदानीं
 मग्निस्थापनं कृत्वा पूर्वोक्तहोमं कुर्यात् नात्रनेवारश्रुः विष्णुश्चेत्पूर्वोक्तहोमं कृत्वा पुरुषसूक्तेन मत्सृचमा
 ज्यं हुत्वेदं विष्णुरिति पादौ स्मृत्वा पुनस्ता एव हुत्वा विथोर्नुक्तमिति नाभिं स्मृत्वा पुनस्ता एव हुत्वा तो देवेति शि
 रः स्मृत्वा पुनस्ता एव हुत्वा पुरुषसूक्तेन सर्वो गं स्पृशेत् स्थिरलिङ्गं चेदग्निस्थापनादि पूर्वोक्तसमिदाज्यतिलाहुतीहु
 त्वायात इत्पुरित्यनुवाकान्तं द्रापेस हस्वाणीत्यनुवाकास्यां च प्रसृच माज्यं हुत्वा सर्वो वै रुद्र इति मूलस्पृशेत् पुनस्ता
 एव हुत्वा कडुद्रोयेति मध्यं पुनस्ता एव हुत्वा नमो हिरण्यवाहव इत्यथम् पुनस्ता एव हुत्वा सर्वकड्रेण सर्वो गं स्पृशे

त् नतोऽधामंतइतिपूर्णाहुतिंहुत्यान्वा एवमधिवासनं कृत्वापरेऽहः सद्योवापीठिकांस्त्वापयित्वा महीभूधित्वा
 वात्स्यादितिद्यौरितिस्कृत्वाङ्गीनमइति संपूज्यतेनैव पूर्णाहुतिंहुत्वोत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पतइति देवमुत्थाप्यपुण्यांजलिं द
 त्वापुरुषसूक्तेनस्कृत्वोहुत्यभित्कत्थाप्य कभिक्रइदिति सूक्तेन विष्णुं सद्योजातमिति पंचानुवाकैर्लिङ्गं गृहं प्रवे
 द्यपीठिकायां इंद्रादिनामभिरष्टरत्नानि क्षित्वा सप्तथान्यरूप्यवृषमनः शिलाः क्षित्वा पायसेन संलिव्य प्र
 णवेनांगन्यासं कृत्वा सूर्णशलाकामंतरितां कृत्वा ओं सकृन्ने प्रति तिष्ठ परमेश्वरेत्कृत्वा तो देवति विष्णुं
 रुद्रेण च लिङ्गं स्थापयेत् ततः प्राणप्रतिष्ठा च लान्चोदोत्वधिवासनांतेपरेऽहः कुरुत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इति देवमु
 त्थाप्यपुरुषसूक्तोत्तरनारायणाभ्यांस्कृत्वा घृते त्रीहिचं कृत्वा तद्देवतामन्त्रेण दशाहुतीं हुत्वानामभिर्जुहु
 यात् अग्नये स्वाहा सोमाय० धन्वंतरये० कुक्केस्वा० अनुमत्ये० प्रजापतये० परमेश्विने० ब्रह्मणे० अग्नये०
 सोमाय० अग्नयेन्नादाय० अग्नयेन्नपतये० प्रजापतये० विश्वेश्वो देवेभ्यः० सर्वेश्वो देवेभ्यः० भूर्भुवः स्वः
 अग्नयेस्विष्टकृते इति ततः सप्तनेपुनस्त्वेत्याभ्यां पूर्णाहुतिः ततः आचार्योयाओषधीरिति सर्वोषधीः स
 मर्थसंपातोदकं देवमन्त्रेण शतवारमभिमन्त्र्यते नैवाभिधिंचेत् ततः उत्तिष्ठेति देवं उत्थाप्य विश्वतश्चक्षुरि
 त्युपस्थाय देवध्यात्वाजपेत् ब्रह्मणे नमः एवं विष्णवे रुद्राय० इंद्रादीनेष्टो वस्तुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्योऽ
 श्विभ्यां मरुद्भ्यः कुबेराय गंगादिमहानदीभ्योऽग्नीषोमाभ्यामिंद्राग्निभ्यां घावापृथिवीभ्यां धन्वंतरये सर्वेश्वार्यवि
 श्वेश्वो देवेभ्यो ब्रह्मणे नम इति ततः संपातोदकेन यजमानमभिधिंच्य देवं ध्यात्वा प्रति तिष्ठ परमेश्वरेति पुण्यांज

निंनिवेयसत्रिरानंदं त्रैलोक्यमहायुगप्रहायगृहीतविग्रहं करचरणायुधविनंशं शंखचक्राद्योपुष्यं तं निजवाहनापु
ष्यं निजतुल्यं तं सर्वलोकसाक्षिणमणीयांसं परमेष्ठ्यसि परमांश्रियंगयति गंत्रेण पुष्पांजलावागतं
निभाय्यार्चायां विन्यस्य प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् तथा प्राणप्रतिष्ठामंत्रस्य ब्रह्मविष्णुरुद्रां क्रमयः क्रम्यशुः सामानि
छंदोसि क्रियामयवपुः प्राणारब्धादेवता आंबीजम् कौशक्तिः प्राणप्रतिष्ठायामिदं नियोगः ततोऽन्वयादीन् क्र
मेषु शिरोमुखवत् देयगुस्थपादेभु विन्यस्य ओं करवंगं वंडं अं पृथिव्यतेजोवाक्वाकाशात्मने आं हृदयाय नमः ओं
नं छंजं अं इं शब्दस्पर्शरूपरसगंधात्मने ईशिरसे स्वाहा ओं टं वंडं वंडं ओं त्रत्त्वक्वक्वर्जिह्वाप्राणात्मने ऊशिरयोये
नपट् ओं तं वंडं वंडं एवाक्पाणिपादपादू पस्थ्यात्मने ऐकचचायहुम् ओं पं फं वं भं मं ओं वचनादानविहरणोत्स
र्गानं रागाने ओं ने त्रयाय वीपट् ओं यं रं कं वं शं पं सं हं कं सं अंगनीबुत्स्य हं कारचिन्तात्मने अः अस्वाय फट् एवं
आत्मभिदेवै चकृत्वा देवं सृष्ट्वा जपेत् ओं आं ह्रीं कौं यं रं वं शं पं सं हं सः देवस्य प्राणा इह प्राणाः ओं आं ० हंसः देव
स्य जीव इह स्थितः ओं आं ० हंसः देवस्य सर्वे इयाणि ओं आं हंसः देवस्य वाङ्मनश्चक्षुः श्रोत्रप्राणप्राणा इहागत्य
स्वस्तये स्मरन्नेन क्वचिन्निष्ठं तु स्वाहेति ततोऽर्चाहृद्यं तुष्टं दत्वा जपेत् अस्थे प्राणाः प्रतिष्ठं तु अस्थे प्राणाः धरं तु च
अस्थे देवत्वमर्चये मामहेति चकृच्चनेति ततः प्रणवेन संकथ्य सजीवं ध्यात्वा भ्रवाद्यौरिति तु चंज स्वाकर्णं गायत्री
देवमं वंचजस्त्वापुरुषसूक्तेनोपस्थाय पादनाभि शिरः ससृष्ट्वा इहे वै धातिभिर्जपेत् ततः कर्ता स्वागतं देवदेवै-
ग्रामद्वाग्यात्मीभिहागतः प्राकृतं त्वमहृक्षामांवात्सवत्परिपाक्य धर्मार्थं कामसित्यर्थं स्थिरो भव श्रमायनः

स्नानिध्यंशुसदादेवस्वार्चायांपरिकल्पय यावच्चंद्रावनीसूर्यास्तिष्ठत्यप्रतिघातिनः तावत्त्वयात्रदेवेशस्थेयंभ-
क्तानुकंपया भागवन्देवदेशत्वपितासर्वदेहिनाम् धेनुरूपेणभगवंस्तयाद्यास्तचराचरम् तेनरूपेणदेवेश
त्तार्चायांसनिधौभवेतिनमेत् एतदंतसर्वदेवानांसमानम् देवमंत्रश्चमूलमंत्रौवैदिकोवाग्राह्यः अथाचार्यः
कर्तव्यालिंगमर्चवा ओम्ः पुरुषमावाहयामि ओंसुवःपु० ओंस्त्वःपु० ॐ भूर्भुवःसुवः पुरुषमावाहयामि
स्यावात्य प्रणवेनासनंदत्वानेवदूर्वाश्यामाकविष्णुकातापभमिश्रंपाद्यम् इमा आपःशिवतमाः पूताःपू-
ततमाभेध्याभेधतमाअमृताअमृतरसाः पाद्यास्ताशुषतां प्रतिगृह्यतांप्रतिगृह्णातु भगवान्महाविष्णुर्वि-
ष्णवेनमइतिपाद्यम् भगवान्महादेवोरुद्रायनमइतिलिंगे इमा आप आनुमनीयास्ताशुषतामित्याचम-
नीयम् अर्घ्याइत्यर्घ्यम् ततोवेदमंत्रैः संस्त्राप्येदंविष्णुरिति विष्णो नमो अस्तनीलश्रीवायेतिलिंगेप्रतिसं-
वित्सस्य इमेगंधाःशुभादिव्याःसर्वगंधे रलंकृताः पूताब्रह्मपवित्रेणपूताःसर्वस्यरश्मिभिः पूताइत्यादिपू-
इतिगंधम् इमेमाल्याःशुभादिव्याःसर्वमाल्यैरलंकृताः पूताइत्यादिमाल्यं इमेपुण्याःशुभाइत्या
दपुष्पम् वनस्पविरसौधूपीगंधाद्योधूपउत्तमः आग्नेयःसर्वदेवानांधूपीयंप्रतिगृह्यताम् प्रतिगृह्णा-
त्वत्यादिधूपम् ज्योतिःशुक्रंचनेजश्रुदेवानांसततंप्रियः प्रभाकरःसर्वभूतानादीपोयंप्रतिगृह्यतामि-
तिदीपंदत्वा विष्णोसंकर्षणवास्तुदेवप्रदक्ष्णानिरुद्धपुरुषोत्तमाधीशजन्तुसिंहान्च्युतजनादनोपेन्द्रह-
रिहृष्णोतिद्वादशनामभिः केशवादिद्वादशनामभिर्वी पुष्पाणिसमर्थतेरेव तर्पणं कृत्वा पायसगुडोदन

त्रिगुणानिपवित्रं तत्र तन्मिति निवेद्य कृसरं पूर्वोक्तनामभिर्हृत्वा तेनेवशाङ्किणे त्रियैसरस्वत्यै यथावे इति ह
 लाविष्णोर्नुक्तं० तदस्यप्रि० प्रतद्विष्णु० परोमात्र० विचक्रमे० त्रिदेव० इति ह्यद्दशनामभिश्चासुधोस्वाहेति
 जुहुयात् त्रिगुणुदीपांतं कृत्वा मवाय० देवाय० शर्वाय० ईशानाय० पशुपतये० रुद्राय० उत्राय० प्रीमाय०
 महते देवाय नम इति पुष्पाणि दत्वा तैरेव तर्पणं कृत्वा पवित्रं ते इति पायसं गुडोदनं च निवेद्य पूर्वोक्तनामभिः
 कृसरं हुत्वा भवस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहेत्याद्यष्टभिः गुडोदनं हुत्वा भवस्य देवस्य कृताय स्वाहेत्याद्यैर्हिरद्गोदनं हु
 त्वायं वकं० गानोमहातं० मानस्तोकं० आरात्तेगोम्रं० विकिरिदविलोहिं० सहस्राणिसहस्रश इति ह्यद्दशएते
 हुत्वा शिवाय शंकराय सहमानाय शितिकंठाय कपर्दिने ताम्नाय अरुणाय अपगुरमाणाय हिरण्यवा
 हवे सस्यंजराय वभ्रुशाय हिरण्यायेति च जुहुयात् ततः स्विष्टकृदादिहोमशेषं समाप्य पूर्वोक्तसर्वहवि
 र्भिर्विष्णोर्वैलिंगायवावलिंदद्यात् मंत्रस्तु त्वामेकमाद्यं पुरुषं पुरातनं नारायणं विश्वसृजं यजामहे त्वमे
 वयं जौ विहितो विधेयस्त्वमात्मनात्मन्प्रतिगृणहीद्यहव्यमिति त्रिगुणु नारायणपदेरुद्देशिवमिति च देत् ततो
 श्वस्य पर्षोभूर्गवः स्वरोमिति हुतशेषं मिथाय म्रदक्षिणीकृत्य विश्वभजे आत्मने परमात्मने नम इति नत्वा च
 र्यायशतंतर्धतदद्दद्दशतिस्त्रकांवागां दत्वा क्रत्विभ्योपि दक्षिणां दत्वा शतद्दशवा द्वाग्दं णान्मोजये
 दिति संक्षेपः प्रासादमात्रे नूतने तु मात्स्योक्तजलाशयप्रतिष्ठाविधिमेव कुर्यात् गोरुत्तारणपात्रीप्रक्षेपादि तु
 नमचति ह्यारलोपात् वारुणहोमस्थाने वास्तुहोमः अन्यत्तद्देव इति भट्टकमलाकरकृतैलिंगार्चाप्रति

षाविधिः अथपुनःप्रतिष्ठा तामधिकृत्यहयशीर्षपंचरात्रे चांडालमद्यसंस्पर्शदूषितावक्रिनाथ
 वा अपुण्यजनसंस्पृष्टाविप्रक्षतजदूषिता संस्कार्येतिशेषः पदार्थादर्शोब्राह्मे रवंडितेस्फुरितेदग्धेभ्र
 ऐगानवियर्जिते यागहीनेपशुस्पृष्टेपतितेदुष्टभूभिषु अन्यसंनार्चितेचैवपतितस्पर्शदूषिते दशस्वेतेषुनोच
 कुःसन्निधानंदिवौकसः यागःपूजा पशुर्गर्दभादिः पंचरात्रे रवंडितास्फुरित्तादग्धायस्मादर्चाभयावहा त
 स्मात्समुद्धरेत्तातुपूर्वोक्तविधिनानरः अर्चाभंगादासपवासःकार्यः नराज्ञोविप्लवेश्रीयात्करार्चाविप्लवेतथे
 तिषिष्युधर्मोक्तेः सिद्धांतशेखरे चौरचंडालपतितश्वोदक्यास्यर्शनिसमि शिवाद्यपहतीचैवप्रतिष्ठांपुनरा
 चरेत् पंचरात्रे अंगादंगादिसंस्थानेप्रतिष्ठांपुनराचरेत् जलाधिवासविहितनेत्रोन्मीलनवर्जिताम् श्रद्धिवि
 वेकेविष्णुः इव्यवक्तृतशौचानांदेवतार्चानांभूयः प्रतिष्ठापनेनश्रद्धिरिति अर्चाःप्रतिष्ठाः तद्रव्यस्यना
 म्नादेरुक्तशौचकृत्वापुनःप्रतिष्ठांकुर्यादित्यर्थः स्मृत्यर्थसारेयेंवम् तद्विधिबोधायनसूत्रे पूर्वप्रतिष्ठितस्या
 बुद्धिपूर्वभेकरात्रैद्विरात्रभेकमासंहिमासं वार्चनानादिविच्छेदेशूद्रजसत्वाद्युपस्यर्शनेपूर्वोक्तेकालेपुण्याहंवाचयिः
 त्वायुगमान्ब्राह्मणान्मौजयित्वाग्निशायांजलाधिवासंकृत्वाश्वोभूतेकलशपूर्णेनपंचगव्येनतचन्मंत्रैः स्नापयित्वा
 ऽन्यकलशंश्रद्धौदकेनापूर्यतस्मिन्नावरत्नानिप्रक्षिप्यतकलशंतत्तद्वायव्याऽष्टसहस्रमष्टशतमष्टाविंशति
 वारंवाभिमंत्र्यतेनोदकेनदेवंस्नापयेत्ततःश्रद्धौदकेनस्नापयेदष्टसहस्रमष्टशतमष्टाविंशतिवापुरुषसूक्तेन
 मूलमंत्रेणच ततःपुष्याणिदत्त्वा यथासंभवमर्चयित्वागुडोदनंनिवेदयेदिति बुद्धिपूर्वसुविच्छेदेपूर्वोक्ताप्र-

निष्ठां पुनः कुर्यात् पूर्वोक्तविष्णुवचनगत इदं यत्प्रसादात् प्राप्तास्मादावपि कार्थमिति मदन्तरलेहेमाद्रीच देवार्चो
प्रासादात् भेदने तु शूलपाणोकाशयपः वापीकूपारामसेतुसम्प्रातडागवप्रदेवतायतनभेदं न प्रापयश्चित्तंचतस्रआ
दुतीर्जुहुयात् इदं विष्णुर्मानस्तीकैविष्णोः कर्माणि पादोस्येति यां देवतासु तस्मादयति तस्ये देवताये ब्राह्मणास्त्रो-
जयेदिति शंखलखिनौ प्रतिमारामकूपसंक्रमध्वजसेतुनिपातमंगेयुतत्समुत्थानं प्रति संस्कारोष्टशतं च निपा
तितानाभितिसमुत्थानं प्रतिक्रियाप्रतिसंस्कारः पुनः प्रतिष्ठा अष्टशतं पणादंडश्चेत्यर्थः अथ जीर्णोद्धारः
सचलिंगादौदग्ये मने च लिते वा कार्थः अयंचानादिसिद्धप्रतिष्ठितलिंगादौ मंगादिदुष्टेषु नि कार्थः तत्र तु महाभि
ये कंकुर्पादिभिश्चिक्रमः कर्ता मुक्तदेवस्य जीर्णोद्धारं करिष्ये इत्कापुण्याहं वाचयित्वा चार्थं अस्ति जश्चरत्वा
लिंगे ओंब्यापके श्वरत्तदयायनमः ओंब्यापके श्वर शिरसे स्वाहेत्येवं षडंगं कृत्वा घोरमंत्रं शतं जस्वाग्निं प्रतिष्ठा
प्याथरेण धृतसंघंषेः सहस्रं हुत्वा इंद्रादिभ्यो नाम्नावल्लिं दत्वा जीर्णदेवं प्रणवेन संपूज्य ब्रह्मादिमंडलदेवतानां हो
मंपूर्वोक्तं कृत्वा देवं प्रार्थयेत् जीर्णो भग्नमिदं चैव सर्वदोषावहं नृणाम् अस्योद्धारं कृते शोतिः शास्त्रे सिम्न कथिता
नया जीर्णोद्धारविधानं च नृपराद्गृहितावहम् तदर्थं स्तिष्ठतां देवप्रहरामितवाज्ञयेति ततः क्षीराज्यमधुदूर्वा
सामिद्भिश्चाटोत्तरसहस्रं शतं वा देवभक्तेषु हुत्वा गानां दशांशो नल्लिंगचालनार्थं सहस्रं शतं वा पायसे नहुत्वा लिंगे
प्रार्थयेत् लिंगरूपसमागत्य येनेदं समधिष्ठितम् यायास्त्वं संमितं स्थानं संत्यजेव शिवाज्ञया अत्र स्थानं च-
यागियासर्वविघ्नेश्वरैर्युक्ता शिवेन सहसंतिष्ठेति गंगं त्रिनजलैनाभिषिच्य विवसर्जयेत् ततोऽस्त्रमंत्रितेन रवनि

त्रेणरत्वात्वालिंगमादायनद्यादौवामदेवेनलिंगंप्रणवेनमूर्तिंक्षिपेत् दारुजंतुमधुनाप्यज्याघोरिणादहेत् हेम
 रत्नादिमयंतुदग्धंचलितंवापुनस्तत्रैवस्थापयेत् ततः शांत्यैअघोरिणतिलैः सहस्रंहुलाप्रार्थयेत् भगवन्मूर्त्त
 व्येशलोकनाथजगत्पते जीर्णलिंगमसुद्धारः कृतस्तवाज्ञयामया अग्निनादारुजंतुदग्धंक्षिप्तंशैलादिकंजले प्रा
 यश्चिन्नायदेवेशअयोरास्त्रेणतर्पितम् ज्ञानतोज्ञानतोवापियथोक्तंकृतंयदि तत्सर्वपूर्णमेवास्तत्वत्प्रसादान्म
 हेश्वरेति ततोयजमानःप्रार्थयेत् गोविप्रशिल्पिभूतानामाचार्यस्यचयज्वनः शांतिर्भवतुदेवेशअच्छिद्रंजा-
 यताभिदम् मूर्त्तौतुविशेषः त्वत्प्रसादेननिर्विघ्नंदेहनिर्माययत्सौ वासंकुरुकरश्चैष्ठतावत्वंचाल्यकेगृहे
 वसन्केशंसहिलेहमूर्त्तिवैतवपूर्ववत् यावत्कारयतेभक्तःकुरुतस्यचवांछितमिति ततो नवांमूर्त्तिलिंगंवाक
 त्तोक्तविधिनास्थापयेत् मूलंत्वग्निपुराणेस्पष्टम् इतिजीर्णोद्धारः अथतुलसीग्रहणम् देवयाज्ञिकक
 त्तैस्तृत्सारे वेधृतौचव्यतीपातेभौममार्गवभानुषु पर्वद्वयेचसंक्रांतौद्वादश्यामृतकद्वये तुलसीयेवि
 न्वंतिनेच्छिंदतिहरेःशिरः विष्णुधर्मोत्तरे रविवारंविनादूर्वातुलसीद्वादशींविना जीवितस्यविनाशायप्रवि
 चिन्वीतधर्मवित् तथा संक्रांतावर्कपक्षांतेद्वादश्यांनिशिसंध्योः येच्छिन्नंतुलसीपत्रंतेच्छिन्नंहरिमस्त
 कम् पाप्मे द्वादश्यांतुलसीपत्रंधात्रीपत्रंचकार्तिके लुनातिसनरोगछेन्निरयानतिगर्हितान् रुद्रयामले
 द्वादश्यांचदिवास्वापस्तुलस्यवचयस्तथा विष्णोश्चेदिवदिवास्नानंवर्जनीयंसदाबुधैः विष्णुधर्मे नछिंघातुल
 सांविप्रोद्वादश्यांवैष्णवःक्वचित् देवार्थंतुलसीछेदोहोमार्थेसमिधांतथा इंद्रुसयेनदुष्येतगवार्थेद्रुतुणस्यच-

ग्रहणमंत्रस्तपाक्षे तुलस्यभृतजन्मासिसदात्वंकेशवप्रिये केशवार्थंविचिन्वामिवरदाभवशोभनेइति पारिजा
 नेदक्षः समित्युप्यकुशादीनोद्दितीयःप्रहरोमनः अथपुष्पादेःपयुषितत्वम् भागवार्चनेभविष्ये प्रहरंतिष्ठतेजा
 तीकरवीरमहर्निशम् तुलस्याविल्वपत्रेषुसर्वेषुजलजेषुच नपर्युषितदोषोस्तिमालाकारगृहेपिचं बृहन्ना
 रदीये वर्ज्यंपर्युषितंपुष्पंवर्ज्यंपर्युषितंजलम् नवर्ज्यंतुलसीपत्रंनवर्ज्यंजान्हवीजलम् तत्रैवपात्रे तुलसी
 पर्युषितानेवविल्वंतुत्रिदिनां वधि पद्मंपंचदिनात्लाज्यंशेषंपर्युषितंविदुः स्कांदे पालाशंदिनयेकंतुपंकजं
 चदिनत्रयम् पंचाहविल्वपत्रंचदशाहंतुलसीदलम् पंद्रार्थादर्थैवोपदेवस्तन्यथाह विल्यामार्गजातीतुल
 सिशमिशानाकेतकीभृंगदूर्वाभंदांमोज्जाहिदृम्रीसुभितिलतगरत्रह्लाकल्हारमर्त्यैःचंपाश्वारातिकुंभीदमनम
 रुवकाविल्वनीहानिशस्तात्रिंशत् ३० अ्येकाग्र्यं दूरीशोभदधि ४निधि ९वस्तु ८ भू ८ यमा २ भूय ९वम्

अस्थार्थः शताशतावश मंदः भृदारः अहिर्नगकेशरः सुनिरगस्थः अश्वारातिः करवीरः कुंभीपादलेति
 केदेवनिघंटुः अरयः षट् ईशाः एकादशउदयथश्वत्वारः निधयोनव वसवोष्टौ भूरेकः यमोद्धौ विल्वमारभ्या
 द्विपर्यंतंगणयित्वादर्भमारभ्यपुनस्त्रिंशदादिगणयेदित्यर्थः एतद्दिनोत्तरंपर्युषितानीत्यर्थः दौडरानंदेस्कांदे
 दमनसुपक्रम्य तस्यमालाभगवतःपरमस्तीतिकारिणी शक्रापयुषितावापिनदुष्टाभवतिक्वचित् तिथितले
 मात्स्ये विल्वपत्रंचमाध्यंचतमालामलकीदले कल्हारंतुलसीचैवपद्मंचसुनिपुष्यकम् एतत्पर्युषितंनस्यात्
 कुशाश्चकलिकारुथा स्मृतिसारावल्याम् जलजानांचसर्वेषांपत्राणामहत्स्यच कुशपुष्यस्यरजनसुवर्णक

तयोऽपि नपर्युषितदोषोस्तितीर्थतोयस्यचैवहि सुकुलैर्नर्चयेद्वचंपकेर्जलजैर्विना अथाशिवनिर्मात्यनिर्णयः सिद्धान्त-
 शेरवरे धराहिरण्यगोरत्नतान्मरोव्याश्रकादिकाञ्च विहायशेषनिर्मात्यंचंडेशायनिवेदयेत् अन्यदन्नादिपानीयंतोषू-
 लंगंधपुष्पकम् दद्याच्चंडायनिर्मात्यंशिवशुक्लतुसर्वशः आचार्यशिवचंडानामाज्ञाभंगेतुलक्षकम् धनस्यभक्षणो-
 तेषांपादोनलक्षमीरितम् निर्मात्येभक्षिनेलक्षपादतःशुद्धिरीरिता दानंचभक्षणसमतदर्थतदुपेक्षणे अकामा-
 द्रक्षणयद्दानिर्मात्यस्यजपेस्फुर्धीः ब्रह्मपंचकुसाहस्वंधर्मेणसाहितंततः कामतोभक्षणेदीक्षाप्रायाश्चित्तनचान्यतः
 निर्मात्यंलंघनेघोरं प्रजपेदनुत्तंततः स्पृशंश्चलंघनसमोविभ्रयोभक्षणेनच स्मृत्यर्थसारेपि शैवसौरनिर्मात्यने
 वेद्यभक्षणेचंद्रम् अभ्यासेद्विशुणमत्याभ्यासेपतनम् अन्यनिर्मात्येव्यनापदोचमिति इदंचज्योतिर्दिगाद्यति
 रिक्तविषयम् तथाचपुरुषार्थप्रबोधेभविष्ये ज्योतिर्लिङ्गंविनालिङ्गंयः पूजयतिसत्तमः तस्यनेवेद्यनिर्मात्य
 भस्मणान्तमष्टकम् शालग्रामोद्भवेलिङ्गेवाणलिङ्गेस्वयंशुवि रसालिङ्गेतथाषेचस्करसिद्धप्रतिष्ठिते हृदयेचं-
 द्रकानेचस्वर्णरोव्यादिनिर्मिते शिवदीक्षायताभक्तेनेदंमध्यमितीयते तथा बाणलिङ्गेस्वयंभूतेचंद्रकानेहृदि-
 स्थिते चंद्रायणसमंज्ञेयंशंभोर्नेवेद्यभक्षणम् लिङ्गेस्वयंभुवेवाणेरत्नजरसनिर्मिते सिद्धप्रतिष्ठितेचैवनचं-
 डाधिकृतिर्भवेत् यत्रचंडाधिकारोस्तितद्रोक्तव्यंनमानवेः चंडाधिकारोनोयत्रभोक्तव्यंतत्रभक्तितः त्रैविक्-
 र्वां बाणलिङ्गेचलोहेचसिद्धलिङ्गेस्वयंशुवि प्रतिमासुचसर्वास्तुनचंडोधिकृतोभवेत् अत्र ब्रह्महापिशचिभू-
 तानिर्मात्यंयस्तुकारयेत् तस्यपापंमहच्छीघ्रनाशयिष्येमहाव्रतैइति स्तोदादशतत्रिचिचिनाग्रार्यशिवनिर्मात्य-

किंनु स्यात्तेतिस्मार्ताः अनुपनीतेन न्यात्प्यिति श्रीदत्तः शिवदीक्षाहोत्रे न्यात्प्यिति श्रीवाः तिथितत्वे हेमाद्रौ पशिशि
 ष्टे अग्राद्यंशिवेनेवेद्यं पत्रं पुष्पं फलं जलम् शालग्रामशिलासंगान् सर्वयानि पवित्रताम् पंचायतनपूजायां तत्रेण च
 निवेदितमित्यर्थः शिवपुराणे येवीरभद्रशमिताः शिवभक्तिपरा इत्युक्ताः शंभोरन्यत्र देवेषु ये पंक्त्या ये नदीक्षि-
 ताः तेषामनहर्माशस्य तत्प्रसादत्तुष्टयम् काशीरवडे अलस्य धोरणं मूर्ध्नि विश्वेशस्नानजन्मनः एष जालं धरो
 वंधः समस्तस्तरबहुभः तथा स्नापयित्वा विधानेन यौलिंगस्तपनोदकम् त्रिःपिबैत्रि विधंपांपतस्येहाशशिविनश्यति
 लिंगस्तपनचारिर्भ्यः कुर्यान्मूर्ध्नि भेषे च नम् गंगास्नानफलं तस्य जायते च विपाप्मानः इदं पूर्ववाक्यवशाद्द्विष्वे श्वर-
 विपयमिति केचित् काशीस्थे पुराणप्रसिद्धसर्वलिंगविषयम् काशीरवडेरलेश्वराख्याने तथैव दर्शनादित्यन्ये अ-
 यरुधिः राजमार्तेडः ऋक्षेष्टूत्तरपौष्णं वैष्णवमधामूलानुराधाशिवनी प्राज्ञापत्य करद्विदेवतशुक्राक्षेयपादेषु च नि-
 देयिदृषभे हले अस्मन्नोमालाभिरभ्यर्चिते देवासे त्रपतेर्वलिहलधरः क्षेत्रं नतः कर्षयेत् प्राज्ञेशश्रवणोत्तरादिनि-
 मघामार्तेडतिथ्याशिवनीपौष्णानुव्यामरीचयः शतभिषक् स्वानीविशाखातथा जीवाकैदुसिते दुन्दनदिने लगे च सो-
 म्योदये सस्थानां वपने तथैव लवने शंस्तास्त्रथारोपणे चंडेश्वरः हस्ताचिन्नादिनिस्वातीरेवत्यां श्रवणत्रये स्थिरल-
 म्नेशु रोचरि दीजं धार्थं ज्ञशक्तयोः ७० धनदाय सर्वलोकहिताय देहिमेधान्यं स्वाहा लखयित्वा इमं मंत्रं धान्यागारे नि-
 धापयेत् सस्य दृष्टिं परां कुर्यात्स्जितं प्रतिभूजयेत् दक्षिणदिङ्मुखगमनं गमनमभिनवास्तनारीषु व्ययमपि सस्य
 धनानां ननु धातुधनासरे कुर्यः शान्त्यारे च नोकायो धनधान्यव्ययो बुधैः अथ वस्त्रं श्रीपतिः शोहिणीषु करपंचके

भैः शुभ्ररासकचपुनर्वसूदये रेवतीपुष्यसूदयेतेष्वेनव्यवस्वपरिधानमिष्यते जीर्णैरेवोसततमंशुभिरार्द्रमिदोभोभेकचे-
 बुधदिनेषु भवेद्धनाय शोनायमन्त्रिणिभृगोप्रियसंगमायमंदेमलायचनवांचरधारणंस्यात् रोहिणीयुक्तपुनर्वसूत्तरेधा-
 विभर्त्तनचस्वभूषणे सानयोधिद्वलंबतेपतिंस्तानमाचरतिवारुणोपिया अथाळंकारचलयादि देवज्ञयह्यभः गो
 सत्यपूष्यसूभिः करपंचकेनमानंदभौमगुरुदानवमंत्रिचारे सुक्तासूचर्णमणिचिद्रुभशंरगदंतरकावराणिनिधृतानिभ
 वंतिसिद्धे ज्योतिर्निबंधे हस्लासुराधमृगशूषधनिधुक्तचित्रोत्तरासूचपुनर्वसूरोहिणीषु लनेस्थिरेरायिस्ततेंदुजजी
 ववारेहेमादिधारणविधिः कथितोनराणां तत्रैवश्रीपतिः योष्याशिवनीयसूकरादिषुपंचकेषुकोसंभहेममणिचिद्रुस
 काचशंखाः नार्याधृताः सूतसूस्वार्थकराभवंतिवाह्योत्तरादितिगुरुष्वसूस्वार्थभर्तुः तत्रैव शंखादिवररत्नानिपु-
 व्यादित्करासूच रोहिण्यांनेवगृण्हीनभर्तुशीविनकांक्षिणी अथसूचीकर्म वांसयादितिभलाष्ट्रभेत्तचंद्राशिवनी-
 पुच सूचीकर्मतनुनाणमेभिर्ऋक्षैः प्रशासते अथशश्या हस्तादितिब्रह्मगुरूतराणिपोष्याशिवसूलेंदुभचित्रभा
 नि वारेषुजीवेदुसितेंदुजानांशय्यासनारंभाणमुत्तमंस्यात् अथशस्त्रधारणम् पुष्येचादितिचित्रपद्यनयेशको-
 नरारेवती स्वातीचाजिषिशास्वमित्रसहितेभानोगुरोभार्गवे कुंभेकीटगृहेष्वेभृगपतोचेंदोषु भेर्वाक्षितेसन्नाहःश
 रषड्कुंतलुरिकाधार्यानुपाणांहिताः अथस्वामिसेवा चंडेश्वरः रोहिण्युत्तरपोष्येष्वसूस्वार्थारणयोरपि सेयेनस्वा-
 भिनभृत्यः शंभचारोदयेतथा ज्योतिर्निबंधे दासीदासादिभृत्यानांकुर्यात्संग्रहणेषुधैः स्थिरलग्नेशकभैर्दृष्टेमंद्वारे
 विशेषतः अथगंगाश्वदोलाः सएव योष्यामनेशादितिभट्टयानिहस्तादिषड्कृत्ययणोत्तराणि दोलादिमातंगतुरंगमा

नलचंस्यमूनि वारिचजीवभृगुनंदनकेप्रशस्तेनौकादिसंघटनवाहनमेषुकुर्याम् अथभोगः गुरुभरविभानुराधाविधानृपो-
ष्णाशिवरोहिणीसुस्थान् स्वात्कृत्तराक्तकुर्याच्छयनासनभोगभोगादि अथशमश्रुकर्म श्रीपतिः पुष्येपौष्णेचाश्विनी-

शाक्रेहस्ताद्येत्रिकेभेष्यदित्याः क्षौरंकार्यवैष्णवादित्रयेचसुक्तासौमादित्यपातंगिवारान् नस्नातभुक्तोत्कटभृ-
षतानामभ्यक्तयात्रासमरोत्कृत्तानाम् क्षौरंविदध्यानिशिसंध्ययोर्वाजिनीविषूणांनवमेनचाहिं त्रिस्थल्यासेनोद्द-
गार्यः रव्यारसौरपारंपुरात्रौपातेजनाहनि श्राद्धाहःप्रतिपद्रिक्ताभद्राःक्षौरेषुवर्जयेत् गार्ग्यः षष्ठ्यमापूर्णिमापान-
चतुर्दशप्रष्टमीतथा आसुसन्निहितं पापं त्रिभुतैलेभगेक्षुरे रजमार्तंडः देवकार्येषुपुनःश्राद्धेरेवंशपरिक्षये क्षौरक-
र्मनकुर्वीतजन्मसासेत्तजन्मभे सहस्यतिः राजकार्येनियुक्तानंनराणांभूपुत्रीविनाम् शमश्रुलोभनस्यछेदेनास्तिकालवि-
शोधनम् तथा क्षौरंनैमित्तिकंकार्यनिषेधेसत्यपिभ्रवम् पित्रादिमृतिदीक्षासुप्रायश्चित्तेचतीर्थके केचिन्नृत्तरार्धम-
न्यथापठन्ति सुंडनस्यनिषेधोपिकर्तनंतुविधीयतइति नारदः नृपविप्राज्ञयायज्ञेमरणेबंधमोक्षणे उद्दक्षुखोवाथभृत्लातथायुधिंदेतेमह-
क्षीतिथिपुक्षौरभिरुदम् भारते माद्सुखः शपश्रुकर्मणिगकारथीतसमाहितः उदक्षुखोवाथभृत्लातथायुधिंदेतेमह-
त् अपरार्के उदद्सुखः प्राद्सुखोवायपनंकारयेत्सुधीः केशशमश्रुलोभनस्वदुःखसंस्थानिवापयेत् दक्षिणंकर्ण-

धर्मार्थेषुपापसंस्ये शिखाद्यंनवसंस्कारेशिखाद्यंतंशिरोवपेत् यतीनांजुविशेषोनिगमे कक्षोपस्थशिरावर्जं
कतुं पिशुबापयेदिति अन्येपिपिधिमतिषेधाः प्रासुक्ताः अपेधनसंग्रहः ब्रह्मानिलार्कमघमूलत्रिपूर्वरोद्पौष्णा
वुराथगुरुविष्णुविशारवयुक्ते वारिकुजाकभृगुनंदनसोमजानांश्रेष्ठधनस्यकरणंभवतिप्रशस्तम् अधनयान् श्रीप-

तिः रेयन्त्युत्प्रुनरुक्त हस्तत्राह्नतः पृथगापि क्षितये च शुचरेपुगदि तं पृथुक्वानां प्राशानं न वनवान्त्वविधानम् अथ नवयस्रो
 जनपात्रं ज्योतिर्निचये भोज्यपात्रं स्यात्सिधौ घटयेद्वासमाहरेत् तत्रान्वप्राशनमोक्ते काले भोजनभाचयेत् अथाश्व
 पूर्णफलादिभक्षणम् चंडेश्वरः मूलाशिवमेतन्न करतिय हरिद्रासैषुषैष्णोत्तरेदरगुनर्धस पासवेसु वारिषुः श्रुषितनया
 क्कंज वारकं नै कंबूक मूलन फलप्रदाय शानीहनाय अथ होमे आहुनिपातः ज्योतिषे तरणिदिद्रुभास्करिचंद्रमः कुलसरे
 ज्यविधुत्तुदफेनवः रविभक्तो दिनभंगणये अमात्यनिवर्गं वितयं चित्तं च न्यसेत् दिनकरार्कितमः कुजकेतवो हुन शुजे
 नश्रुभास्तिमरेशुभाः हवनचक्रपिदं प्रविलोक्य तौ हंघन कर्मणि सवं समृद्धये अत्र शोतिरुक्ता विष्णुधर्मैः क्रूरय-
 हसुरे चैव संजाते हयनेशुभ्रे शोतिर्विधाय गां दद्याद्वाह्मणाय कुटुंबिनैः आयसोः प्रति मां छला निक्षिपे नाम धोसुरी
 गोमूत्रमधुगंधाद्यैरर्चितां प्रति सांततः स्वस्थां निधाय संपूज्य तत्र होमो विधीयते अत्रापचादः क्रियासारे नित्ये नि
 भिनिक्रेदुर्गाहो मादीन विचारयेत् अथ ज्वरादौ फलम् श्रुपतिः स्वात्पाश्लेषारोद्रपूयोस्क शाक्रे रोगोत्पत्तिर्जायते य
 स्यपुंसः तद्वैपज्यं व्याप्तोनिः प्रयत्नः स्यादुरध्याव्ये लंब्यजन्मापिषेपः ज्याधुस्ततिर्यस्य योयोसंमैत्रे प्राणत्राणजा-
 यनेतस्य रुष्टान् वैश्वेसोव्ये रोगमुक्तिस्तुभ्रसाहिशास्यास्याद्वासराणामयासु पक्षादस्तेवासयेसदिदेवे मूलाशिव-
 न्नीरनिधिष्येनवाहान् वाम्येत्याष्ट्रैवेणावेचारुणे च नैरुज्यं स्थान् नमेकादशाहान् अहिबुधेतिव्यसंज्ञेयमास्त्रे
 नजापत्यादिस्वयोः सप्तरात्रात् ज्योतिषे रोगामुक्तिर्जायते मानवानो निःसंदिग्धं जल्पितं गर्गमुस्त्रेः ज्योतिषे
 एकादशोनिधने दशाहमभिलाद्वापावियस्यंताः सप्तगं गविलयन्वमासयुक्तं मासो मृतिः पक्षकः क्षेमासाचथवि

शान्तिदेशनिशाः पक्षान्तपक्षानस्वामसौपक्षदशांतपक्षवक्रुभ्रः पीडादिनाम्यश्विभात् देवज्ञः उरगवरूपगौरीद्रावासवंद्र
 त्रिपूर्वापमदहनविशाखापापवारेणयुक्ताः तिथिपुनवमिषष्ठीद्वादशीवाचतुर्थाभवतिमरणयोगोरोगिणां कालहेतुः
 अत्रकुंभेमीनक्षत्रदेयता प्रतिमांसं पूज्यद्वादशदलेषुसं कर्षणादिद्वादशमूर्तीद्वादशादित्यान्वासं पूज्यदूर्वासमिन्तिल
 क्षीराज्यैर्गायत्र्यातद्देवताथैअष्टोत्तरशतंहस्तादध्योदगंबलंदत्वाचार्यायगोप्रतिमांचदत्त्वाविप्रान्भोजयेदिति संसे
 पः विशोषस्तत्रतहेमाद्रौपदार्थादर्शचज्ञेयः अथभेषजम् चंडेश्वरः मूलानुराधमृगतिष्यपुनर्वसौचपौष्णाश्विनी
 अत्रपशुक्रकरत्रयेच वारेषुवाच्यप्रतिमितेदुदिनेप्रशस्तंभेषज्यभक्षणममीपुहितनराणां अथारोग्यस्थानम् श्री
 प्रतिः इंद्रोवरिभार्गवेषुसार्पादित्यस्वातियुक्तेः कृभेषु पित्र्येचांतेचापिकुर्यात्कदाचिन्नेवस्थानरोगनिर्मुक्तंजनुः
 चरेषिलग्नैरविभौमवारैरिक्तेनिथोस्याद्बहुलेचपक्षे घिष्ण्येचरेरोगनिपीडितानांस्थाननराणां निरूजस्वकारि अथ
 दंतधावनम् इत्थीचंद्रोदयेविष्णुः प्रतिपदशषष्ठीषुचतुर्दशयष्टमीषुच नवम्यांभानुवारेचदंतकाष्ठं विवर्जयेन्
 नारदः चतुर्दश्यष्टमीयोर्णमासीसंक्रमणेषुच नंदासूचनवम्यांचदंतकाष्ठं विवर्जयेत् श्राद्धेयज्ञेचत्रियमेतथाप्रो
 षितभ्रतृक्का व्यतीपातेचसंक्रांत्यांनंदाभूताष्टपर्वसू तेलंक्षौरंरतिमांसंदंतकाष्ठंचवर्जयेत् वसिष्ठः शान्यर्कशुक्ल
 वारेषुक्रुजाहेत्रतवासरेजन्माहेश्राद्धदिवसेदंतकाष्ठं विवर्जयेत् हेमाद्रौस्कांदे अभ्यंगेजलघिस्थानेदंतधावन
 भेषजने जातेचनिधनेचैवनत्वालव्यापिनीतिथिः संवर्तः रथोविवाहआशौचेवर्जयेदंतधावनम् व्यासः अला
 भेदंतकाष्ठानानिषिद्धायांतथाविथौ अपाद्वादशगंडूषेर्निदध्याद्दंतधावनम् अथामलकस्थानं व्यासः श्रीका

मः सर्वदास्नानं कुर्वन्तिसमलंकेनरः सप्तमीनवमीचैव पर्वकालं विवर्जयेत् चंद्रसूर्योपरगोचरस्नानमामलकैस्त्यजेत् क्र
तुः पृथिवसप्तमीचैव नवमीचत्रयोदशी संक्रांतोरविवारेचस्नानमामलकैस्त्यजेत् यत्तु नवमीदशमीचैव तूर्त
याचत्रयोदशी प्रतिपद्वाद्दशीकृष्णास्नानं तास्त्विवर्जयेत् यच्च दशोस्नानं न कुर्वन्ति मातापित्रोः सखीवतोः
कुर्वन्ति राचष्टेपित्रोरुन्नतिजीविते रतिकृष्यमाद्यैः स्नानमात्रं निषिद्धम् तद्गोगार्थस्नानपरम् न नित्येनेमित्तिक
परमिति हेमाद्रिः अथ तैलस्नाननिषेधः कार्त्त्यायनः पक्षादौ च रवौषष्ठांस्त्रिकायां च तथा तिथौ तैलेनाभ्यज्य-
मानस्तु चतुर्भिः परिहायते गर्गः पंचदश्यां च तुर्दश्यामष्टम्यारविसंक्रमे द्वादश्यां सप्तमीषष्ठ्योस्तैलस्पर्शं विवर्ज
येत् न च कुर्यात्तृतीयायां त्रयोदश्यां तिथौ तथा शाश्वतीगंतिमत्त्रिचतुर्दश्यामष्टम्यामपि पंडितः नत्रैवासुर्वेदे
पञ्चादिनक्षयेषु म्यामेकादश्यां च पर्वसु द्वादश्यां च चतुर्दश्यां पंचम्यां प्रतिपत्तिथौ मन्ते श्राद्धदिने जन्मत्रितये श्रवणा
र्द्रयोः ज्येष्ठोत्तराफाल्गुनीषु व्यतीपाते च वैद्यतौ विष्टियोगे च संक्रांतौ मन्वादिषु युगादिषु नोभ्यंगं तत्र बालानां दृष्ट्वा
नां तु गणेषु कृदिति व्यपहारतले संक्रांतिभद्राव्यतिपाते वैद्युतिषष्ठ्यष्टमीपर्वसु नार्कभूक्तने स्नाने द्वितीया दशमी च
गर्हिताः पञ्चादिमाघारदथावनेभ्यः अस्यापचाद्माह तत्रैव प्रचेताः सार्षपगंधतैलं च यैस्तैलं पुष्यवासितम् अन्यद्-
व्ययुतं तैलं न तुष्यतिकदाचन आयुर्वेदे निषिद्धतिथिवारर्क्षग्रहणेषु पिरात्रिषु किंचिद्दोष्टतयुक्तं याविप्रपादर
तम् भानोद्भूयान्वितं भीमेभूयुक्तं पुष्ययुगौ सर्वेषां सर्वदा तैलमभ्यंगेषु न दुष्यति मंगलेषु च दोषः मांगल्यं विद्य
ते स्नानं द्वादश्यां चैव स्रहमात्रसमायुक्तं मध्याह्नात्माकृतदिव्यते इति मदनपास्त्रिजाते काल्यायनोक्तेः हेमाद्रौ दृष्टव्य-

तुः तेषाम्यगो नार्कचारे न भौमे नोसंक्रांतौ चैधृतौ विधिप्रश्नोः पर्यसष्टम्यां न चैष्टः स इष्टः प्रोक्ता लुक्त्वा यासरे सूयं सूनोः
 तिलस्नाननिषेधस्तपद्भिर्निश्चयते तथा सप्तम्यमावास्यासंक्रांतिग्रहजन्मस्र धनुत्रकलत्रार्थतिलपिष्टं न संस्पर्शेत्
 अथ गृहारंभः ज्योतिर्निबंधे चादरायणाः वैशारंभः पेशारंभः शिलान्यासः सूत्रारंभः शिलान्यासः सूत्रारंभः
 प्रशस्थने नारदः सौम्यफाल्गुने वैशाखमाघश्रावणकार्तिकाः मासाः स्फुटहनिर्माणेषु त्रास्योपनमदाः अत्र एष सिंहह
 श्रिकाः वैशाखश्रावणकार्तिकाः सौराश्लेषाश्लेषाश्लेषाः तत्रैव कारणतत्रै स्थिरभासे स्थिरेशो स्थिरेशो न ववेष मनास्र
 कुर्वति स्थापनं शंकीः शंशुस्थ्यापनमेव वा कार्तिकनिषेधस्तलापरः कुंभे माघेपि सर्वेषां भंदिराणा सुपक्रमं महर्षयः प्र-
 शंसति धान्यागारं विहाय च निषेधो धान्यगृहपरः पाकभोजनशालादौ मार्गशीर्षश्च फाल्गुनः रथ्यागे ह्महादो च सह
 स्यः श्रुचिरेव तु पौषाथाटनिषेधस्तप्रधानगृहपरः न प्रधानगृहारंभं कुर्था लोषे शतचावपीतितत्रैकोक्तैः ज्योतिस्तले पूर्वा-
 परास्पतु न भौत्यो येषाम्योत्तरास्यं सह सिद्धीये कायं गृहं जीवतु धर्म्मगां फनी चास्तगो जीवसितौ च हित्वा रत्नमाला-
 याम् कर्कनक्रहरिकुंभगतैर्के पूर्वपश्चिममुरवा निगृहाणि तौलिमेषष्टष्टश्चिक्रयाते दक्षिणोत्तरसुस्वानिवदंति देवज्ञ-
 वल्लभः शोकं धान्यं पंचतानिः पशुकल्पं स्वातिनेत्संस्तरं पृत्यनाशम् स्वं श्रीप्राप्तिं वन्दितीति च लक्ष्मीकुसुंश्चैत्राघागृहारं-
 भाकाले गर्गः श्रुत्तरामृगशो हिण्यां पुष्ये भैत्रे करत्रये धनिष्ठादितये पौष्णी गृहारंभः प्रशस्यते रोहिण्यां अचणत्रये दिति
 युगे हस्तत्रये मूलके रेवस्तु नरफाल्गुनी सुलगभैर्भैत्रोत्तराथाटयोः शस्तं वास्तुज्जुजां वलितदिने गोकुंभसिंहे सुखे कन्यायो
 पिक्ने नभः शक्रविसहोराथोर्जके फल्गुने कालादर्शे सनत्कुमारः आदित्यश्रीमवर्जंतु सर्वे वासाः शक्रमद्रदाः वास्तुशास्त्रे

मार्गशीर्षेनयापोयेवेशास्ये श्रावणेनया फाल्गुनेचरुतवेशमसर्वसंपरप्रदंभवेन् क्रांतिंक्रमाघमासैचचैत्रेज्येष्ठे तथाश्विने
मास्याघादेभाद्रपदेनकुर्पात्सर्वथागृहम् द्वितीयाचतृतीयाचपंचमीसप्तमीतथा त्रयोदशीचदशमीपूष्णीचैकादशीतया
वैश्वानरमेरुभायस्करविशेषाच्छुक्रपक्षगाः अवहारसारे शिलान्यासः प्रकर्मव्योगृहाणांश्रवणेभृगे योष्योहस्तेचरो
हिष्पांशुव्याशिवन्युत्तरात्रये वास्तुप्रदीपे अधोसुरैर्वेभैर्विदधितरवानंशिलास्तथैवोर्ध्वसुरैश्चपट्टम् तिर्यङ्-सुरैर्वेहा
रकपाटयानंगृहप्रवेशीमृदुभिर्धवैश्च लह्वः स्नानंनया कंशचनंचभौज्यंगजाउपवाजिगृहंधनस्य देवस्थपूर्वा
दिदिशिक्लमेणमध्येसभाभूषणनिवेशनाय शिल्पशास्त्रे कन्यासिंहेतुलायांभुजगपतिमुखंशंशुकोणोग्निरवातं-
गायव्येस्यात्तदास्यंत्वसिधनमकरेइशरवातंवदंति कुभेभीनेचभैर्निर्ऋतिदिशिसुरंरवातयाव्यकोणोचाग्नेः क्रौ-
णेसुरवंवैवृपमिथुनगतेककटेरक्षरवातं तत्सचिंतामणौ घंत्रदध्यैगृहादीनां द्वात्रिंशच्छस्ततोधिकम् नतत्रचिं-
तयेद्दीमान्गुणानायव्ययादिकात् राजमानंदः आयव्ययोमासशुद्धितृणागारेनचिंतयेत् शिलान्यासादिनो-
कुर्यात्तथागारेपुरातने व्यवहारतत्वे निधिदेष्यपिकालेषुस्वानुकूलेशभेदिने तृणकाष्ठगृहारंभेमासदोषोन-
विद्यते चंडेश्वरः पूर्णोदितलष्टमीयावत्पूर्वास्यंचर्जयेद्गृहम् एनरास्यंनकुर्यात्तनयभ्यादित्चतुर्दशीम् अमावा
स्याष्टमीयावत्पश्चिमास्यंविचर्जयेत् नवम्यादौनयायाम्यंयावत्कृष्णचतुर्दशी भ्रवंदृष्ट्वाथयास्तृत्वाकर्तव्यंवा
स्तुलोपणम् सायान्दूर्जंविचसेरात्रौत्सत्कामहानिशाम् वराहः दक्षिणापूर्वकोपोकृत्वापूर्वाशिलान्यसेत्न
थमाम् शोषाः प्रदक्षिणेनस्तभाश्वेवंसमुत्थाव्याः कालादर्शोवास्तुशास्त्रे खानेचैयशिलान्यासेदृषत्चक्रंप्रधास्य-

ते तच्चोक्तं शांतिरत्ने चतुर्हस्तप्रमाणं तुरगत्यागर्तसमं नतः कुंभोदकैः सेचयेयुः शांतिपाठपुरःसरम् तत ईशानदि-
 भागे साक्षतं रत्नपंचकम् सान्यं कुंभोत्थिरभुन्क्त्वा वास्तूपूजनपूर्वकम् कुंभोपरिशिला न्यासः कर्तव्यस्तदनंतरम्
 अथ गृहप्रवेशः बृहस्पतिः नंदायां दक्षिणो द्वारं भद्रायां पश्चिमेन तु जयाया सुत्तरद्वारं पूर्वायां पूर्वतो विशेषत् वसिष्ठः
 कृत्याशक्तं सप्तनो वामतोर्कं विप्रान् पूज्यानग्रतः पूर्णकुंभं हर्म्यं रम्यं तोरणं स्रग्विमानैः स्त्रीभिः स्वगीगीतवाद्यैर्विशो
 चं अथ हारनस्त्रैः सौम्यायने श्रावणमार्गं योषेजन्मक्षल्लग्नोपचयोदयांशो वामं गतेर्कं गृहवास्तूपूजां कृत्वा विशेषे
 श्मभद्रकूटशंखं वास्तुशास्त्रे लग्नात्यागादितोदिदक्षद्वौ द्वौ होराशीघ्रियोजयेत् एकमेवं न्यसेत्क्षेणे सूक्ष्मं चामं शिचिंतये
 त् वसिष्ठः चंद्रजार्पितं वासरेषु च श्रीकरं कृतमहार्थलाभदम् सूर्यसूनुदिवसे स्थिरप्रदं किंतु चौरभयमत्रनिदि-
 शोत् रत्नकोशो पुष्यधनिष्ठा मृगशारुणेषु स्थायंशु वक्षेभिषु चोत्तराक्तं अक्षीणचंद्रं शक्रभद्रो नृपस्य तिथावरिके च गृ-
 हप्रवेशः नारदः प्रवेशो माध्यमो ज्ञेयः सौम्यकार्तिकमासयोः माघफाल्गुनेषु शारवज्येषु मासेषु शोभनः अकपाद-
 मना छन्नमदत्तबलिभोजनम् गृहं न प्रविशेश्चिमानापदां माकरोहितत् ज्येष्ठः क्षुद्रग्रहपरः वृद्धगार्ग्यः भानो
 श्वश्रीमस्य विहाय वारोशूलादियोगानशक्तभान्वापि रिक्तामिथिश्चापि मृदुभ्रवक्षेसौम्यायने च प्रविशेद्गृहाणि रत्न-
 मालापाम् स्वापूभिन्नशाशिसुष्यदेवतान्यामर्तिसुनयो मृदून्पथ भेन्नगरे हरति भूषणांबरोहीतमंगलविधानमेषु च
 रोहिण्युत्तरानयं च ध्रुवाणि प्रवेशं श्ववास्तूपूजां कृत्वा कार्यः जीर्णोद्धारतथोद्याने तथा गृहनिवेशने नवमासादभव
 नेमासादपरिवर्तने द्वााराभिवर्तनेन हत्प्रसादेषु गृहेषु च वास्तूपशमनं कुर्वात्सर्वमेव विचक्षण इति मात्स्योक्तेः तत्रैव

कृत्वा प्रतोद्धि ज्वरानपपूर्णकुंभं दध्यक्षनाम्नदलपुष्यफलोपशोभम् दत्त्वा हिरण्यवसनानितथा द्विजेभ्यो मांगल्यशो-
 भिनिलयं सगृहं विशोच्य गृह्योक्तहोमविधिना बलि कर्म कुर्व्यात्सासादवास्तुशामने च विधिर्य उक्तः संतर्पणे द्विजचरान
 थभक्ष्यभोज्यैः शकृदां वरस्वभयनं प्रविशोत्सखूपम् अथ फालि वर्ज्यानि बृहन्नारदीये समुद्रयातुः स्वीकारः कर्म डड
 निपाणम् द्विजानामसवर्णास्स कन्यासूपयमस्तथा देवराचसतोसनिर्मधुपर्कप्रशोर्वधः मांसदानं तथा श्राद्धेषान
 प्रस्थात्रमस्तथा दत्ताक्षितायाः कन्यायाः पुनर्दानं परस्य च दीर्यकालं ब्रह्मचर्यं नरमेधाध्वमेधको महाप्रस्थानगमने
 गोमेधश्च तथा मख्यः इमान्धर्मान्कलियुगे वर्ज्यानाहुर्मनीषिणः कर्म डडलुः सोदकं च कर्म डडलुमित्कक्तः मृन्मयो वा द
 ना ऊढो ऊढायाः पुनरुदाहं ज्येष्ठांशं गोवधस्तथा कलोपंचन कुर्वीति भ्रानृजायां कर्म डडलुपिनि हेमाद्रौ वचनान् ऊढा-
 याः पुरा पुरुपत्तं योगान्मृते देयेतिकेचनेत्यादिभिर्विवात्यतोक्ता हेमाद्रौ ब्राह्मे गोत्राभ्यातुः सपिंडाच्च विवाहो गोवध
 स्तथा नराध्वमेधो मयंचकलौ वर्ज्यं द्विजातिभिः गोत्राद्गोत्रजायाः पितृधक्तः मातृसपिंडान् भातुलान् च कन्याया विवाहः क
 भोनस्त्यैः तेन यानि न द्विधा यकानि तानि युगांतरविषयाणि तथा व्यासः तृतीयं भानृतः कन्यां मृतीयां पितृतस्तथा
 शुक्लेन चोद्गृह्यंति वित्राः पापविमोहिता इति क्लौतनिंदा माह मातृतस्तृतीयां भातुल कन्याभिस्त्यर्थः उक्तं चैतन् प्रा-
 क् मयं स्त्रीभ्यश्च सरामाचामभित्यादिना विहितमपि वर्ज्यम् हेमाद्रौ आदित्यपुराणे विधवायां प्रजोत्सतो देवरस्य
 नियोजनम् शांतायाः क्षतयो न्यास्तु वरेणान्येन संस्कृतिः कन्यायामसवर्णानां विवाहश्च द्विजन्मभिः आतनायि द्वि-
 जाभ्याणां धर्मगुणैर्न हिंसनम् द्विजस्याथ्ये तु नो यातुः शोधितस्यापि संग्रहः सच दीक्षा च सर्वेषां कर्म डडलुविधारणम्

महाप्रस्थानगमत्रं गोसंज्ञसिद्धिगोसवे सौत्राप्रणयापि रूपाग्रहणस्य च संग्रहः अग्निहोत्रहरन्याश्वलेहोलीटापि संग्रहः
वृत्तस्वाध्यायसापेक्षमद्यसंकोचनंतथा प्रायश्चित्ताविधानंच विप्राणां मरणान्तिकम् संगर्गदोषस्तेयान्यमहापातक-
निवृत्तिः संगर्गदोषस्तसंगर्गचिपंचमइत्कक्तः स्तेयंच नदन्यानिमहापातकाणि ब्रह्महत्यासुरापयुक्तमस्यानिनीणि
तेषां कामकृतानां मरणान्तिके प्रायश्चित्तं विप्राणां कलौ नैवार्थः मरणान्तिके हि जातिवधानि मितं द्वादशाब्दद्विगुणं ब्रह्म
वधनिमित्तंच द्विगुणं भवति तच्च सुधेनास्ति निवृत्तिनिषिद्धम् नचात्सहत्याविधिनातद्वाधः तेन द्यात्महत्यानि
मित्तस्यैव लोधोनजातिवधानि मत्तस्याभिल्वविकयत्वात् संगर्गिणस्तु कामतोपि व्रतस्येवोक्तेन मरणान्तिकम् नापि स्ते
ये ननराज्ञोचधकर्तृत्वात् तेन तयोर्मरणान्तिकाभावाच्च योरेव निवृत्तिमिर्भान्येषांच प्राणाम् युगांतरेतु कलौ निवेधव
लादेव प्रवृत्तिः एतद्विप्रपरम् नस्तत्रियादेः तदुक्तं विप्राणां मरणान्तिकमिति विशेषोऽस्य त्कतेऽप्यश्विनरत्ने शेषः वरा
तिथिपितृभ्यश्च पशुपाकरणक्रिया दत्तोरसेतरेपांतुव्रत्त्वेन परिग्रहः सवर्णान्यांगतुष्टेः संगर्गः शोधितैरपि अयो-
भोसंग्रहे वृत्ते परित्यागो गुरुस्त्रियः प्रोद्देशान्यसंत्यागउद्दिष्टस्यापि वर्जनम् प्रतिमाभ्यर्चनाार्थपिसंकल्पश्च सधर्म-
कः अस्थिसंचयनादूर्ध्वगंगस्पशनिमेवच शाभिनंचैव विप्राणां सोमविक्रयणंतथा षड्भक्तानशनेचान्दहरणं हीन-
कर्मणः माधवीयेष्टध्वीचंद्रोदयेन धृद्देवुशसगोपालकुलमित्रार्थसिरिणाम् भोज्यान्नतागृहस्थस्य नीर्थसिवादिद-
रतः शिष्यस्य गुरुदारेषु गुरुवद्वनिशीलता आपद्वृत्तिद्विजाध्यानामश्वस्तनिक्रान्तथा प्रजायंतु द्विजाभ्याणां मज्जारणि
परिग्रहः ब्राह्मणानां प्रवासित्वं सुखाग्निधमनक्रिया बलाकारादिदुष्टस्थीसंग्रहो विधिचोदितः यनेश्च सर्ववर्षेषु भि-

क्षाचर्याविधानतः नवोदकेदशाहंचदक्षिणाशुचोदिता ब्राह्मणादिषुशूद्रस्यपचनादिक्रियापिच भृग्वग्निपतनेश्वैवहृद्वा
 दिमरणंतया गौत्रक्षिशिष्टेषुसिद्धिरेषामनक्रिया पितापुत्रविरोधेषुसाक्षिणांदंडकल्पनम् यत्तेसायंगृहत्वंचसूरि
 भिल्लत्वदर्शिभिः एतानिलोफरुस्यर्थंकलेरादोमहात्मभिः निवर्तितानिबिहृद्भिव्यवस्थापूर्वकंबुधैः क्षराग्रहणस्यनव
 रुरुः संग्रहोव्यवहारकः नचमद्यंचेति सामान्येननिषिद्धस्यानेनोपसंहारइतिचाव्यं निषिद्धस्यनिवृत्तिमात्रफलत्वेनवि
 शेषानपेक्षत्वात् नहिस्यादित्यस्यनब्राह्मणहन्त्यादित्यनेनोपसंहारोहिंसांतरस्यादोषत्वापत्तेश्चनिरूपितंचेनद्धेमाद्रिणा
 न्यत्रैत्कपरम्यते क्षराग्रहस्योद्देश्यस्यसौत्रामणिविशेषणाविवक्षयावाजपेयेपिनिषेधः सौत्रामण्यांतुपयोग्रहावास्तुरि
 त्यापसंवेकैर्वैकल्यिकपयोग्रहैरव्यधिकारः वाजपेयेतुतस्मासौमानाभावात् सोमस्करयोःसहस्यगेनांशेक्षराद्रव्यत्वा
 त्प्रत्यक्षतयायागनामत्वेनतांविनासंज्ञायोगात्कलौनाधिकारइतियुक्तंप्रतीमः त्रिकांडमंडनादिलिखनंतुनिर्मूलम-
 नाकरंच दृतेति एकाहात्ब्राह्मणः शक्येत्योग्निवेदसमन्वितइतिउक्तः आद्यस्याशौचस्यसंकोचोनतस्यनिष्कृतिर्दृष्टाश्रु
 त्वग्निपतनादनेइत्कृतस्यप्रायश्चित्तस्यविधानउपदेशः कलौकर्तव्यलिख्यतेइतिव्यासोक्तेः पतितसंसर्गेदोषसत्त्वेषुपिया-
 नित्यनेत्यर्थः अन्यथासंसर्गः शोधितैरपीनिविरोधापत्तेः स्तेयभिन्नेमहापापैरहस्यकृतेप्रायश्चित्तनेत्यर्थः सवर्णान्या
 असवर्णाक्षत्रियादिस्तयादुष्टेअथेनौशिव्यादौचतस्वस्तपरिव्याख्याः शिव्यागुरुगाचयेत्कृतंस्यागः परोद्देशेनब्राह्मणा
 द्यर्थंआत्मत्यागः यद्वापरोद्देशात्सत्यागोगौदानंमनसापात्रमुद्दिश्येत्कृतम् उद्दिष्टस्यत्यक्तस्यवर्जनं प्रतिग्रहसमर्थेषां
 कृतम् वेतनग्रहणेनप्रतिमापृजा स्वाशौचकालाद्द्विज्ञेयंस्पर्शनंतुत्रिभागनइत्कृतकस्पर्शः षडिति उपोषितस्वहंस्थित्वा

धान्यमब्राह्मणाद्भूरेदित्कम् न चौर्यम् आपदिक्षात्रादिदृष्टिः सुरवेनैवधमेदग्निमित्कम् धमनं दशाहैनेवशाब्दात्तभूमिस्थं च
 नबोदकमित्ककोदशाहः सुरवेतुवरंदत्वेत्कत्कादक्षिणाशूद्रेषुदासगोपालेति कंदूपकंस्नेहपकंयच्चदुग्धेनपाचितम् एतान्य
 शूद्रान्यभुजोभोज्याभिमनुरब्रवीत् इत्यपराकैरुमंतूक्ताशूद्रस्यपाकक्रिया पितापुत्रविवादेतुसाक्षिणांत्रिपणोदमइरुक्तः
 सायंगृहत्वंविधूमैसन्नसुसलेइत्कम् सुश्वीचंद्रेणतु अदंतितचक्रयांविप्राः सृथिवीदर्शनायच अनिकेवात्थनाहारायत्र
 सायंगृहात्कत्तेइतिविष्णुपुराणोक्तोनिषिद्धः तेनाज्ञानशीलपांथादेः श्राद्धदोषिनियोगोनकार्यः कलावित्थर्थउक्तः एतानि-
 कर्ज्यानीत्यर्थाः निगमः अग्निहोत्रंगवालंबंसन्यासंपलंपैतृकम् देवराचक्रतोसतिः क्रलोपंचविकर्जयेत् अग्निहोत्रंतदर्थ-
 गाधानं एतच्चसर्वाधानपरम् अर्थाधानंस्मृतेश्चैतस्मान्गन्योस्तदथक्कृतिः सर्वाधानंतयोरैक्यकृतिः पूर्वयुगाश्रयेति लोगाक्षि-
 वचनादितिस्मृतिचंद्रिकायाम् एतेनचत्वार्यब्दसहस्राणिचत्वार्यब्दशानानिच कलेयदागभिष्यंतितदचेतापरिश्रहः सन्या-
 सश्चनकर्तव्योब्राह्मणेनविजानतेतिव्यासत्रचनं व्याख्यातम् सर्वाधानेपिषिषोषमाहदेवलः याघट्णविभागोस्तियाघट्टेः प्र-
 ववते सन्यासंचाग्निहोत्रंचनायकुर्वात्कलोयुगेइतिअत्रपूर्वयुगाश्रितेनिलोगाक्षिवाक्येपूर्वयुगामिहृतादीनीत्येकोर्थः अन्ये
 त्रयुगस्यपूर्वकलेः पूर्वेभागाः सत्रत्वार्यब्दसहस्राणीनिपूर्वोक्तवाक्याच्चतुश्चत्वारिंशच्चतवर्षावच्छिन्नः तस्मिन्भागेसर्वा
 धानंकार्यम् तदुत्तरंतुयाघट्णविभागोस्तीतिवाक्याद्दूर्णविभागपर्यंतमर्धाधानमित्याहुः सन्यासस्त्रिदंडः इतिमीमन्नाशा-
 यणभट्टस्मृतिस्त्रयामरुष्णभट्टास्त्रिदिनकरभट्टास्त्रुजकमलाकरभट्टकृतेनिर्णयसिधौतृतीयपरिच्छेदेकलिक्वर्ज्यामिस
 मानानि ७ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ७ ७ ७ ७ ७

इति निर्णयसिंधोत्तुनीयपरिच्छेदप्रथमप्रकरणसमाप्तं

अथ निर्णयसिधौ तृतीयपरिच्छेदे आशौचप्रकरणे प्रारभ्यते

श्रीगणेशायनमः अथाशौचप्रकरणं प्रारभ्यते नारायणात्मजः श्रीमद्रामरुष्णस्थसूनुना कमलाकरसंज्ञेनाशौचनिर्णयने
 पुना १ गरीचिः आचतुर्थदिनेत्स्नावः पातः पंचमषष्ठयोः अतर्द्धप्रसूतिः स्याद्दशाहं सूतकं भयेत् दृहसाराशा
 रः गर्भं स्वावेतुनैरुक्ता रात्रयोमासमिताः स्वावर्गर्भस्थविद्वांसो मासादवर्षानुर्थकात् पानसूध्वं वदं त्येके तत्राधिके तु
 सूतकम् स्वावेमातुस्त्रिरात्रं स्यात्सपिंडाशौचवर्जनम् प्रातेमातुर्थं थामासं सपिंडानां दिनत्रयम् अत्र सर्वत्र मूलं भिना
 क्षरायां ज्ञेयम् अत्र मासत्रये त्रिरात्रं स्यादित्यनुवादः राजस्वलात्वेनैव तस्मिन् षट्ः यद्यव्यनेन चतुर्थमासेपि त्रिरात्रमाप्नोति
 तथापि षण्णमासाभ्यंतरं यावत् गर्भस्त्रिवोभवेद्यदि तदा माससंमेष्वासां दिवसैः शतद्विरिव्यते इत्यादिपुराणात् रात्रि
 मांसतुल्याभिर्गर्भस्त्रावेवि शक्यतीति मन्त्रैः गर्भस्त्रावेपथामासमन्त्रिरेतूत्तमेत्रय इति भिरिच्युक्ते च तूत्तमेत्रयम् अचि
 रेत्रिमासमध्ये उत्तमेत्राहणे अत्र सपिंडानां स्नानम् सद्यः शौचं सपिंडानां गर्भस्य पतने सतीति तत्रैवोक्तेः एतदाचतु
 र्मासात् प्राते त्रिदिनस्योक्तेः अकारणायाः शक्यं संभवात् सद्यः पदं स्नानपरम् एवमत्रेपि गर्भस्त्रावे स्नानमात्रं पुरुषस्ये
 तिष्टद्वसिद्योक्तेः पुरुषस्येति सपिंडोपलक्षणम् पूर्वोक्तवचनात् आचतुर्थमासं सपिंडानां स्नानं किंतु पुंस एव प्राते
 त्रिदिनं नियुणपरम् शुणचतस्तु अजातदंते तनयेशिशो गर्भं च्युते तथा सपिंडानां तु सर्वेषामेक रात्रमशौचकमिनियमो
 क्तेः काह इति मदनपास्जितः सप्तमासादिदशाहम् एतत्सर्ववर्णविषयम् तुल्यं ययसि सर्वेषामनिकान्तेन धेवचेति व्या
 सोक्तेः पराशरः जाते विमोदशाहेन द्वादशाहेन भूमिपः वैश्यः पंचदशाहेन शूद्रो मासेन शक्यति संवर्तः जाते पुत्रेपितुः
 स्नानं संवैलं तु विधीयते माता शक्ये दृशा हेन स्नानात् स्वर्षनं पितुः पुत्रपदात्कन्यो संतौ न पितुः स्नानमिति हारलवाथाम्

तन्न पुत्रपदस्पर्शोन्नीमातामहस्तेनेतिकन्यायासपिप्रयोगात् यच्चतत्रैवोक्तम् सूत्रकेतुमुखं दृष्ट्वाजानस्यजनकस्तनः कल्या
सचैतस्त्वान्तु शक्यो भवति तत्क्षणात् इत्यादित्यपुराणान्तरवदर्शनोत्तरमेवपितुः स्नानमिति तन्न विदेशे मुखदर्शनावधस्य
श्रुतापत्तेः मुखदर्शनोत्तरं पुनः स्नानार्थमिदमिति स्नानार्थगोडाः तन्न सूत्रेण ज्ञानमात्रपरत्वात् इदं सर्ववर्णसमं सूत्रिका
सर्ववर्णेषु दशरात्रेण शक्यमिति ऋतौ च न सृष्ट्यर्थं सर्ववर्णेषु यथैव विधिरिति हारलतायां प्रचेतसोक्तेः यत्र ब्राह्मे ब्राह्मणी
क्षत्रिया वैश्या प्रसूता दशाभिदिनेः गतेः शूद्रान्च संस्पृश्यात्रयो दशाभिरेव चेति प्रयोगपास्त्रिजाने पारस्करः द्विजानेः सूति
कायाः स्यात्सा दशाहेन शक्यमिति त्रयोदशोन्हिसंप्राप्तिशूद्राशक्यस्य सशय इति तदस्पृश्यत्वपरम् अंगिराः सूत्रकेस्
निकावर्जं संस्पृशेति विधीयते संस्पृशेति सूत्रिकायास्तस्नानमेव विधीयते नाशौचं सूत्रके पुंसः संसर्गं चित्तगच्छति रजस्तत्रा
शक्यं विदेशे यंतं च पुंसि विधीयते संसर्गं विधीयते स्पृशेति सूत्रेण यत्तु रेव सूत्रकं तां स्पृशतश्चेति हारलतायां सूत्रके रिति तन्न सं-
स्पृशेति सूत्रिकायास्तस्नानमेव विधीयत इति स्नानमात्रोक्तैः सोमं तवचनस्य स्नानपर्यंतं स्पृशत्यत्राशक्यत्वमात्रबोधकत्वात् एवका-
रीवालस्पृश्यत्वार्थः गाधवस्तु यस्तेः सहसपिंडोपि प्रकुर्याच्छयनाशनम् बोधवो वापरो वापिस दशाहेन शक्यमिति बृह
स्पृशेति सूत्रेः शयनासनादिरूपं संसर्गमाह पराशरः यदिपत्न्यां प्रसूतायां द्विजः संपर्कं मृच्छति सूत्रकंतु भवेत्तस्य यदि विजः
पुंड्रं गच्छेत् पितृवत्सापत्न्यात्तुः प्राकृत्वानादस्पृश्यत्वम् सूत्रिकास्पृशेति तु यावदाशौचं अन्यास्तस्मात्तरल्लक्ष्णं न व्रजं न च
दिति ब्राह्मणोक्तेरिति शक्यं इति त्वत्वादयः तन्न तद्देहं गत्वा सूत्रिकायां स्पृशति तदा स्पृशः अन्यथा चेति तस्यार्थः कर्मनिधि
कारमाह पंडीनसिः सूत्रिकां पुत्रवतीं विशति रात्रेण कर्मणि कारयेन्वासेन स्त्रीजननी इदमाशौचोत्तरं अन्यथा शूद्राः

सपिंडानामाशौचेतदभावः स्यात् विध्यनुवादविरोधश्च एतच्च सोमयागादिश्रौतभिन्नपरम् प्रजातायाश्चदशरात्रादूर्ध्वं
स्तानादितिकात्यायनेक्तेः व्यासः प्रथमैदिवसेषदशमेवैवसर्वदा त्रिषेनेषुनकुर्वन्तिसूतकंपुत्रजन्मनि पुत्रशब्दोपत्य
मात्रपरः ब्राह्मी देयाश्चपितरश्चैवपुत्रेज्जातेहिजन्मना आर्यान्तस्मान्दहः पुण्यषष्ठचसर्वदा जननेविशेषः प्रागुक्तः
अत्रप्रयोगपारिजातः पुंप्रसवेदशाहः स्यपत्येतुच्यहः पुंजन्मनिसपिंडानां दशाहाच्छुद्धिरिष्यते अहादेकोदकानां
त्रएकाहंसूतकंकचिन् स्त्रीजन्मनिसपिंडानांसोदकानां अहाच्छुचिः स्त्रीषुत्रिपुरुषं ज्ञेयं सपिंडत्वं हिजोतमाइह
स्मृतेरित्याह मेधातिथिरपि अप्रचानांतु स्त्रीणां त्रिपुरुषीविज्ञायते इतिवासिष्ठमुक्त्वाशौचे एवैतद्विवाहेतुविधिर्दशित
एपेत्याह अन्येतुत्रिपुरुषसापिंड्यस्य कानीनकन्यापरत्वमाहुः अप्रचानांतथा स्त्रीणां सापिंड्यसमपौरुषं प्रचानां
भर्तृसापिंड्यं ग्राहदेवः प्रजापतिरिति कौर्मविरोधाच्च अत्रेदंतत्वं पंचमास्ससमाब्दीभान्नयः कन्यासुद्धेहिज्जः गुरुतल्पी
सचिन्नेयइत्यादिविरोधाच्चिपुरुषंप्रकरणान्मरणाशौचपरम् वासिष्ठेतदयेउदकदानोक्तेः तेनकन्याप्रसवैपिसप्तपौरु
पंदशरात्रमेव नचकन्यापुत्रकृतंप्रसवेवलाबलं काप्युक्तं अग्निस्मृतिस्त्वसुक्ल्योधिगीताचेतिसर्वसिद्धांतः अन्य
त्रिपुरुषंसपिंडानां अष्टमादिसोदकानांचअहसाम्यायोगात् चतुर्थीदिसप्तमांतानांच किमपिनस्यात् तेनकन्याप्रसवे
दशाहएव किंच स्त्रीजन्मोद्देशेनत्रिपुरुषंसापिंड्यंतेपांचत्रिरात्रमित्यनेकार्थं विधिः कथंस्यात् वाक्यभेदापत्तेः नच
चतुर्थीदीनांसोदकत्वं कापिसिद्धम् तेनत्रिपुरुषंचतुर्थीदीनांच स्त्रीजन्मनिसोदकत्वंविधायपुनस्तेषां त्रिरात्राशौचवि
धौनियनुवादविरोधोवाक्यभेदइयंचैत्यसंवादाथार्थाग्निस्मृतिर्हेया अथमृताशौचं हारीतः जातमृतेमृतजातेवासपिं-

डानां दशाहमिति सा शौचपरम् जातमृतेनालच्छेदोर्ध्वं यावन्नाच्छिद्यतेनालंतावन्नामोतिसूतकम् छिन्नेनालेततः पश्व
 सूतकं कुविधीयत इति जेभित्युक्तेः नाल्याच्छिन्नायामाशौचमिति हरितीकोत्तु नालिच्छेदात्पाकमातुः स्वर्षोपिनदोषइति श
 द्विनत्वोक्तिः परास्ता नाभिच्छेदात्पाकमृतेतु हहन्मनुः जीवन्जानोयदिवतोभृतः सूतकएचतु सूतकंसकलमातुः पि
 नादीनां त्रिरात्रकं इदं च प्रसवाशौचमेव शावनिमिचंस्नानमात्रम् प्राङ्नामकरणात्सद्यः शौचमिति शंखोक्तेः अ
 चक्राश्विदाह नामकरणमाशौचांतकालोपलक्षणम् आशौचव्यपगमेनामथेयमिति विष्णुक्तेः आशौचेचव्यतिक्तो
 तेनामकर्मविधीयते इति मन्त्रैश्वनाम्नो नियतकालत्वात् नचनामधेयं दशम्यांतु ह्यदश्यां वापि कारयेत् पुण्येति
 थोमुहूर्त्वेवानक्षत्रे वा गुणान्वित इति मन्त्रैरभियतकालत्वम् दशम्यामतीतायां विप्रः ह्यदश्यामतीतायां क्षत्रिः यः
 वैश्यः षोडशेशूद्र एकं शिशै इत्यपि ज्ञेयम् पुण्यइत्याद्यनुकल्पः तेन गान्तः कालोपलक्षणम् एवं दंतजननेषु दंतज
 न्यसस्येमासीत्कपनिषदि नियतकालत्वात् चोलेतुनकालोपलक्षणम् प्रथमे ब्देतृतीयैवाकर्तव्यं श्रुतिचोदनादि
 तेमन्त्रैः ततः संवत्सरे पूर्णैश्चूडाकर्मविधीयते द्वितीये वानृतीयेवाकर्तव्यं स्मृतिदशमिादिति यमोक्तेश्च तस्यानिय
 तकालत्वादिति तन्मदं चोलेवन्नामदंतजनमयोरपि स्वरूपेण निमित्तत्वोपपत्तेः तद्विद्विशिष्टकालानुवादेवाव्यभेदा
 त् सप्तममासादर्वाकृदंतजननेतदभायप्रसंगाच्च यस्तूपनिषद्दर्शनेन निर्णयं कुर्यात् सन्नूनां शतासुः पुरुषइति श्रु
 तेः सर्वाधिपन्मरणे तदस्य कर्मापि त्यजेत् ननु कालानुपलक्षणेनामोत्कर्षे तदभावे वा स्नानमात्राच्छुद्धिः स्यात् ततः
 कम् अस्तु अतएवोक्तं आदंतजनमनःसद्यइति साचविष्णुवचनाद्वाहाभावरिष्ययेति वक्ष्यामः त्रिवर्षादावपि स्या

दित्तेन तदाहंलादिनिमित्तौर्षशेषाशौचेः पूर्वस्य बाधात् तदुक्तम् पूर्वावाधेन नोत्पन्निरुत्तरस्वाहिसिथ्यतीतिजनना
 शरात्रे व्युष्टे शनरात्रे संवत्सरे चेति परिशिष्टे द्वादश्यामपरे रात्र्यां चासे पूर्णतथापरे अष्टादशैह नितथा च दत्यन्त्ये मनी
 पिण्ड इति भविष्ये च नाम्नः कालानियमाच्च न च प्राथम्याद् दशरात्रे तीति इति मुख्यः कालः अन्यस्त्वनु कल्प इति बाध्यं
 चोलेपितथापत्तेः न च दनजननकालोपलक्षणो सदंतजातमृतस्य दाहे काहप्रसंगः दशाहेन बाधात् नामकरणोत्तर
 मेव दाहप्रवृत्तेः दशाहाभ्यंतरे चाले प्रगीते तस्य बाधैवेः शावाशौचं न कर्तव्यं सूत्याशौचं विधीयते इति च ह न्म नूक्ते
 आशौचं दाहोपलक्षणम् सूत कथदिनिपारस्फुरोक्तेः यत्तु विष्णुः अनितृत्ते दशाहेतु पंचत्वं यदिति गच्छति स च इव विश्व
 ङ्किः स्यान्त्रे तं नोदकक्रियेति तदपि त्रेताशौचनिषेधार्थं न तु सद्यस्त्वपरम् वाक्यभेदात्किंच नाम कालात्प्राकृतस्य स्म
 नं तदुत्तरं त्वेकाहादिनाम काले खेकादशाहे मृतस्य न किमपि स्यात् अथ शंखवचनेत्यंबुलोपे पंचमीतदाप्रागिति नोपप
 द्येत् नाभिविपरुते सतीति मन्वादि विरोधात् ह्युत्तनाम् इति माधवमिताक्षरादिविरोधाच्च न कालोपलक्षणं क्वापीति दि
 क्तं नामोत्तरं ततोत्तरेः प्राग्दाहे सत्यहः अदंतजाते तनये शिशोर्गर्भल्युत्ते तथा सपिंडानां तु सर्वेषामहोरात्रमशौचकमि
 ति यमोक्तेः दाहाभावे तु स्नानमात्रम् अदंतजाते त्रेते सद्यश्च वनास्थानि संस्कार इति विष्णुना दाहाभावे तदुक्तेः आदंत
 जन्मनः सद्य इति याज्ञवल्कीयाच्च दाहविकल्पं चाह लोकाक्षिः तूष्णीमेवोदकं कुर्यात्तूष्णीसंस्कारमेव च सर्वेषां कृतं चू
 डानामन्यत्रापीच्छया ह्यपम् अभ्यगाकृतं चूडे अत्र चूडाकरणं तृतीयवर्षरूपकालोपलक्षणार्थमिति सिद्धे धिहरदत्ता
 मशुरपि नत्रिचर्षस्पर्कतन्व्यावोधैवे रुदकक्रिया जातदास्य वा कुर्वन्नीम्निवा विहिते सतीति उदकं दाहोपलक्षणम् इतोत्पत्य

नंतं प्राक्त्रिवर्षीतान्मृते हः दंतजानेप्यकृतचूडेत्वहोरत्रिणशश्रित्तिषिष्णुक्तेः त्रिवर्षीर्ध्वं कृतचूडेः कृतचूडेवाप्रागुपनयनाभ्यहः यद्य
प्यकृतचूडोवैजानंदतस्करास्थितः तथापिदाहधित्वेनमाशौचंभ्यहमाचरोरित्सांगिरसोक्तेः अह्नायामपिचूडायां त्रिवर्षीर्ध्वंदाहादिनियतं
नात्रियपस्थेतिवचनात् कंतायां वर्षत्रयास्त्रागपितान्निघतंतूष्णीमेव अत्रजातदंतत्वसुद्वेषविशेषणत्वादविवक्षितंदाहपिलेत्यथ्यनुवा
दः उभयविधौचास्यमेवात् त्रिवर्षीत्वाक्चूडाभावेग्निदानेन्यहस्तदभावैविष्णुक्तेरेकाहइतिमाधवः यत्तु कश्चिदाहअत्रत्रिवर्षीविषयादस्म
देवार्थाच्चिवर्षीर्ध्वमपित्तिस्तिद्धिः विज्ञानेश्वरोक्तंचत्रिवर्षीर्ध्वमकृतचूडाविषयत्वांचित्यस्मात्तदंतपदवेव्यर्थ्यादिति तनुच्छंदाहस्या
विषयेयत्नान् नृणामकृतचूडानामश्रद्धिर्नैशिकीस्मृतेतिमनूक्तेः त्रिवर्षीर्ध्वमेकाहापनेरथाच्यहासिद्धेः त्वयाथ्यमेतयांगीकारात्पदवेव्य
र्थस्यत्साम्नाहाभ्यार्थाज्ञानाच्चेत्यलम्भिताक्षरार्थान्निघट्टुपणेनप्रथमवर्षदोक्तचूडस्यसदाभ्यहः निवृत्तचूडकान्तुत्रिरात्राच्छु-
द्धिरिष्यत्तदितिमनूक्तेः एतत्सर्वप्रागुक्तसंपिडानां गानापित्रोक्तदशाहोर्ध्वंमृतेसर्वत्रिरात्रं बाह्यानामजातदंतानां त्रिरात्रेणश्रद्धिरितिक
श्ययोक्तेः वैजिकादभिसंबंधानुसूत्यादाद्यंन्यहमितिमनूक्तेश्च श्रद्धितत्वादयोगोडात्क अजानदंतमरणोपचारेकाहमित्यने दंतजानेच्चि
रात्रस्याद्यदिस्यातांतुनिर्गुणाविति कौर्माल्काशयंपंशूद्रपरं अनूदानांतु कन्यानांतथायेशूद्रजन्यनामितिच्यहानुवृत्तौशास्त्रोक्तेः त्रिरात्रंतुभ-
वेच्छूद्रेषणमासोपिशिशोसुतइतिमत्स्यसूक्ताच्च दंतजानेशूद्रतुपंचाहः यथाहंगिराः शूद्रोत्रिवर्षान्मृतेतुनेश्रद्धिरूपंचाभिः अत ऊर्ध्वंमृते
शूद्रेहादशाहोविधीयते षड्वर्षान्तमनीतोयः शूद्रः संप्रियतेयदि मासिकंतुभवेच्छौचमित्यांगिरसभाधितमिति यत्तुअनूद्रुभार्यः शूद्रस्त्व
तिशर्योक्तमासाशौचंतत्सगुणशूद्रपरं निर्गुणत्वशूद्रभायेशूद्रेत्रिवर्षीर्ध्वंहादशाहः षडब्दोर्ध्वमासः षडब्दास्त्रागपिक्तनोद्वाहेमासइत्याहुः ए
नतुल्यं वयसि सर्वेषां भित्तिविरोधाच्छिष्टविगानान्नादंतव्यभित्तिविज्ञानेश्वरादयः दाक्षिणात्यानांतथैव अन्यदेशे प्रागुक्तमित्तिषोडाः एवं

कन्यास्वपि नास्वप्यजानदंतासु पित्रोरेकरात्रमितिमाधवः यत्रुविशानेश्वरेणोक्तम् ऊनद्विवर्षेडभयोः स्तूतकंभानुरेवहीतियाश
 वल्योक्तेः गर्भस्थेपेनेमातुर्देशाहंजात्प्रभयोः कृतेनास्मिसोदराणांचेतिपेग्योक्तेःश्व पित्रोःसोदराणांचदशाहमस्पृश्यत्वमिति
 तन्नेदानीं प्रचरति अतएवस्मृत्यर्थसारेतन्नाहर्तं कन्यासक्तोलात्साड्-मृतोस्मानम् अचूडायांतुकन्यायांसद्यः शोचंविधीयन्-
 इत्यापस्त्वोक्तेः इदंनिपुरुषमध्येअप्रत्तानांतुस्त्रीणांनिपुरुषीविशायतइतिवसिष्ठोक्तेः इदंवाग्दानोत्तरमितिगोडाः अप्रत्तानां
 नयास्त्रीणांसांपिंड्यंसाप्तपोरूपमितिबचनान् चोलीत्तरंवाग्दानासूचंतास्वेकाहः अविशेषेयवर्णानामवचिसंस्कारकर्मणः त्रि
 रात्रानुभवेऽद्विष्टिः कन्यास्त्वन्हाविधीयतइत्यंगिरसात्रिरात्रविषयेहोविधानान् अतःशूद्रस्योपनयनस्थानीयविवाहासूचंवित्रा
 नंविशाहोर्कपेतुषोडशाब्दमध्येत्रिरात्रमेवेत्सपरार्क्याः शूद्रेतुनिर्गुणेव्यद्वोर्ध्वंपंचाहः षडब्दोर्ध्वंविवाहाभावेद्वादशा हूइतिगोडाः स
 गुणानांयोडशाब्दोर्ध्वंस्तुगिवाहाभावेपिपूणंशोचंवश्यते तदुत्तरंप्राग्विवाहाद्दत्तुकुलेचसप्तपुरुषावधित्रिरात्रंअचारिपूर्वंप्रतानुशोने
 चप्रतिपादिता असंस्कृतातुसाज्ञेयात्रिरात्रमुभयोः स्मृतमितिमरीच्युक्तेः रत्नाकरेशकृद्वितलेचशंरवः पितृवैश्यमियानारारज
 पश्यत्यसंस्कृता तस्यांमृतायांनशौचंक्रदाचिदपिशाम्यति याचञ्जीचमाशौचमितिवाचस्पतिमिथ्याः अथात्रुपनीतेकिंचिदुच्यते
 नाम्नःपूर्वत्ननमेव तदूर्ध्ववर्षचयासूचंचोलाभावेऽमुदकदानविकल्पः नात्रिवर्षस्यकर्तव्याबोधैरुदकक्रिया जातदंतस्यचाक्रुर्तु-
 नींभित्वापिकृतेसानीतिमनुक्तेः उदकक्रियासाहचर्योद्यहोपलक्षणंस्वमनेतुनान्यदोर्ध्वंदिहकंऊनद्विवर्षेभिरपेनेन कुर्यादुदकंतनरनितियास-
 वल्योक्तेः उदकमत्सकर्मपरमित्यपरार्कः पमः ऊनद्विवापिकंप्रेतंघृताकंनिरवनेदुवि यमगाथांगायमानोयमसूक्तमनुस्मरन्गु-
 धनीयेत्राहोपि स्त्रीणांतुपतितोगर्भः सद्योजातोमृतोथवा अजानदंतोमासेर्वामृतः षड्विंशतिर्वीहः वस्त्राद्यैर्हृषितं कत्वानिश्चि-

पेचनुकाश्वत् खनिस्वाशनकैर्भूमिसद्यः शोचंविधीयते अलंकरणमपिपक्ष्यते ह्यनचूडस्यनुविषर्षाल्यागूर्ध्ववान्युदकदानंनि
 यतम् यत्तुयसिष्ठः कनद्विर्वेषेप्रेतेगर्भपतनेवासपिंडानां चिरात्रमिति तस्यथमाब्दचूडापरम् वर्षत्रयाद्द्वैभक्ततचूडस्यापि
 नियते वर्षत्रयोर्ध्वंउपनयनापूर्वेचतूष्णीमंग्युदकदानं तूष्णीमेवोदककुर्यात्तूष्णीसंस्कारमेवचेनिपूर्वोक्तलोगोक्षिस्मृतेःपि
 इदानमपिकार्यम् असंस्कृतानां भूमौपिंडं दद्यात्संस्कृतानां कुशोधितिप्रचेतसोक्तेः उदकदानंसापिंडैः कृतचूडस्येतिगौत
 मोक्तेः उदकग्रहणमौर्ध्वदिकामितिहरदत्तः द्वादशाह्दलरादूर्वाकोगंडंमरणेति सपिंडीकरणंनस्यादेकोद्विष्टानिकार
 येदिनिहरदत्तधृतदेवलोक्तेःश्च मरीचिरपि प्रेतपिंडंवाहिर्दद्याद्दर्भमंत्राविवर्जितमिति एतदनुपनीतपरमिति विज्ञानेश्वरः
 अत्रचूडेवपूर्वावधिः पूर्वयास्येतुवद्ग्रहणात् उदकग्रहणस्योपलक्षणत्वाद्ग्रहः पूर्वोवधिशिविकेचिन् द्वादशाह्दलरादि
 त्यनुपनीतद्विजाह्दशूद्रविषयम् अहाशोचैपिंडदानविधिमाहपारस्करः प्रथमेदिवसेदेयास्वयःगण्डिकाः समाहितैः
 द्वितीयेचतुरोदद्यादस्ति संचयनंतथा त्रींस्तद्द्यात्तृतीयेन्हवस्त्रादिक्षालयेत्त इति अत्रदेवयाज्ञिकनिबंधविशेषः शिशु
 रादत्तजननाह्वलः स्याद्यावदाशिरवः कथ्यतेसर्वशास्त्रेषु कुमारोमौजिबंधनात् आपंचवर्षीत्कोमारंपोंगडोनवहायनः तथा
 गर्भेनश्रेक्रियानास्तिदुग्धदेयं शिशोमृते परंचपायसंक्षीरंदद्याद्बालपिपत्तितः एकादशंद्वादशाहं दृपोत्सर्गविधिंविना तथा य
 त्रप्रथीयनेबालस्तत्रप्रायः प्रदीयते किंचित्समानवयसांसंस्कृत्यान्नंयथाविधि भक्ष्यंभोज्यंचदातव्यंतथाचस्करभक्षिका
 तद्द्वस्त्राणिप्रदेयानिसोपानत्कानितसमे कुमारणांचिबालानां भोजनंवरुवेष्टनम् यच्चोपजीवनेबालस्तत्तद्विधायदीयते न
 था भूमिानक्षेपणंबालेआवर्षेयमाशिरवम् तनः परंरवगश्रेष्ठदेहदाहोयथाविधि अचूडेयूर्ध्वंरवननिमवस्यर्थमावर्षेह

पमिति प्रागपि कृतचूडस्यतानि वल्यर्थमाशिरगमिति तथा चूडाकर्मणि संजाते विपत्तिस्त्यदा भवेत् सूतकान्ते प्रकृतव्यं दृप-
 स्योत्सर्जनं तथा तत्र दारुः प्रकृतव्यउदकं तत्र निश्चितम् आद्यानिषोडशापि स्फुः सपिंडीकरणविना इदंपंचवर्षोत्तरं जन्मतः पंच-
 वर्षाणि मुंद्नेः दत्तमसंस्कृतम् पंचवर्षाधिकेवाले विप्रतिग्रहिजायते दयोत्सर्गादिकं कर्म कृतव्यमुदकततः अहन्यहनि संप्राप्ते कुयोत्
 आद्यानिषोडशा पायसेन शुडेनैयपिंडं दद्याद्यथाक्रमम् उदकुं भद्रदानं च पदानानि यानि च दीपदानानि यत्किंचित्पंचवर्षाधिके स-
 दा कृतव्यंतुरवगभ्रे सन्नतार्वाकृप्रेतनुसये स्वाहाकारेणैव ऋष्याण्येको द्विष्टानिषोडशा कजुदभेः सिलेः शक्रेः प्राचीनाचीतिनातयेति
 तत्रैवोक्तेः अत्रमूलवित्यम् वार्षिकादितुनभवत्येव सपिंडनाभावेपितृत्वायोगात् वचनाभावाच्च दिवोदासीये अत्रनेनिध-
 नं नामो विप्रदोशूद्रजातिवत् क्रियाः सर्वाः समुद्रिष्टाः सपिंडीकरणविना उदकपिंडदानं च कृतचूडे विधीयत इति स्त्रीणां तु ब्राह्म-
 णां उदकपिंडदानविकल्पः स्त्रीणां चैकेत्रचानामिति गौतमोक्तेः स्त्रीशूद्राश्च सधर्माण इति वचनात् शूद्रैर्व्येवम् एतद्वयो-
 निभित्ताशौचं सर्ववर्णसमं तुल्यं च यमिसर्वेषामिति कान्ते तथैव चेति व्याघ्रपादोक्तेः यानितु निर्दत्तचूडके निप्रैत्रिरात्राच्छुद्धि-
 रिव्यते इति न दत्ते क्षत्रिये पडुभिर्वैश्येन वाभिरुच्यते शूद्रे त्रिवर्षे न्यूनं तु मृते शशुस्त्पंचभिः अत ऊर्ध्वं मृते शूद्रे द्वाद-
 शाहो विधीयते षड्वर्षांतमतीते तु शूद्रे मासमशौचकभित्यां गिरसादीनि ता निविधिष्यद्विगानान्नादत्तं व्यानीति विज्ञाने श्वर-
 मदनप्राश्चित्यादयः तेनेतद्वशाच्छूद्राणां व्ययस्थाप्रागुक्ता हेयेव तुल्यं वयसि सर्वेषामिति दाक्षिणात्यपरम् अन्यदेशे-
 कोर्मोक्ताव्ययस्थेति शब्दितत्वे अर्थज्ञात्वाशौचम् तच्च द्विजपुंसासु पनयनोर्ध्वं प्रयत्नं विरात्रमात्रताद्विशाहशरात्रम-
 तः परम् क्षत्रस्य द्वादशाहानि विधाः पंचदशेषवत् त्रिंशद्दिनानि शूद्रस्य तदर्धे न्यायवर्तिन इति याज्ञवल्क्योक्तेः यत्तु स-

एव त्रिरात्रं दशरात्रं वा शापमाशौचमिष्यत इत्याह तत्र दशाहे त्रिरात्रमस्पृश्यत्वं एकादिनोत्पन्ने आशौचद्वये दशाहमस्पृश्य-
त्वं मरणं पदितुल्यं स्यान्मरणेन कथंचन अस्पृश्यं तु भवेद्दोषं सर्वमेव सवांधर्षमिष्यं गिरसोक्तेः दशाहाशौचपरत्वे दशरात्र-
मतः परमित्यनेन पौनरुक्त्यापत्तौ रिति श्रद्धिभिवेकादयः स्मृतिभेदाच्चिरात्रं दशं रात्रं वैतिविकल्पायोगाच्च यस्तु पुत्राणां वेदा-
नभ्याप्यहृत्तिविदधातितत्राहाश्चलायनः द्वादशरात्रं महागुरुद्वानाध्ययने वर्जयेन्निति अत्रयाचदुक्तनिषेधो वा स्पृश्य-
त्वमात्रं चानुक्तकर्मानधिकारः एकादशाहान्तं वैश्वदेवोक्तेः एकादशाहं क्रमुक्ता तत्र त्वं ते विधीयत इति शतद्वितत्वे तु त्रयः
पुरुषस्यानियुरो भवंति मातापितृनाचार्यश्चेति विष्णुक्तेः पित्रादयो महागुरवः भर्ताप्युक्तो रामायणे पतिर्वैश्वर्गतिभर्ता
दैवतं गुरुरेव च शानानपः पतिरेको गुरुः स्त्रीणां सर्वस्याभ्यागतो गुरुः एकपदं सूदानां पितृमानृनिषेधार्थं सौदकानां
त्रिरात्रमभ्यहातृदकदायिन इति मनुक्तेः अग्निपुराणे सपिंडता तु पुरुषे ससमे विनिवर्तते समानोदकभावस्तु निव-
र्तेत चतुर्दशे जन्मनामस्मृतैर्वैक्रेतसरंगोत्रमुच्यते बृहस्पतिः दशाहेन सपिंडास्तु श्रद्धंति प्रेतसूतके त्रिरात्रेण सकु-
ल्यास्तु स्मालाश्रद्धंति गोज्ञाः स्त्रीशूद्रयोस्तु विवाहोर्ध्वनात्साशौचं वैवाहिको विधिः स्त्रीणामोपनायनिकंः स्मृतद्रक्तकेः दत्ता-
नां भर्तुरेव हि स्वजासूक्तमशौचं स्यान्मृतकैजानकेनथेति माधवीयेनाह्लाच शूद्रस्य विवाहाभावे पिण्डशोडशवर्षोर्ध्वमासः अनु-
दभार्यः शूद्रस्तु षोडशाहत्सरात्परम् मृतकंसमधिगच्छेच्चैन्मासान् स्यापि बांधवाः श्रद्धिसमधिगच्छन्ति नात्र कार्या विचारणे
त्यपरांशेषोक्तेः निर्णयामृतमदनपारिजातादौ त्वन्यथोक्तम् हारीतः आमोर्जीवंधनाद्दिभः क्षत्रियश्च धनुर्गृहात् आप्र-
तोदमहादेश्यः शूद्रो वस्त्रद्वयग्रहात् धनुः प्रतोदावष्टमे च्छेद्वा दशो वस्त्रद्वयमिति मेथानिथिल्ल त्रिरात्रमात्रतादेशादित्य-

नवनं शोभोपनस्यार्थम् मन्त्राः स्वकीयः सर्वेषां चाष्टमवर्षरूपः तेनचतुर्णामिषिवर्णानामुपनयनाभायेष्वसमाहृत्य
 र्णमेनाशौचम् नत्रापिमागदमाच्छिद्यः मौक्तिकस्मृतं तरादूर्ध्वसंपूर्णमर्वाक्त्रिचक्रम् येव्यायोडशाद्रवेद्वालत्प्राहुः
 तेषामयदमाहूर्ध्वग्रेदेमासएय ऊर्ध्वग्रेदेमासएयः शक्तिः शूद्रस्यमासिकीतिवचनादित्याह हारलताश्च द्वितलादिगोड
 प्रपेप्रयुक्तम् अनुपनीतोपिप्रदत्कत्काश्रियनेपत्रतत्रस्याद्यशौचं च्यहमेवहीनिहिलन्यनामयं कालरुन्मशणानुषडाब्दिकं
 दत्कादिप्रमाणोक्तेरुपनयनं कालोपलक्षणम् षडब्दपदं मासत्रयाधिकपरम् गर्भासमेपेवाब्दरसुक्तेः यजुजावालः मत-
 न्द्रादिगानानं प्रतीतिपुयथाक्रमम् दशाहच्यहएकैः शब्दैस्त्यपिहिनिर्गुणादिति द्विज्जादंताः इदं प्रतीत्युक्तेः पंचाब्दोप
 नीतपरपमिति तदेतन्नादियंते दद्याः यामितु पराशरः एकाहाद्ब्राह्मणः शक्योचोग्निवेदसमान्वितः च्यहात्केवलयेदस्तदि
 हीनोदगाभिदिनेः केवलवेदः केवलश्रोतान्तेरप्युपलक्षणम् अयंसंकोचोहोगाध्ययनपरएव ननु संख्यावावितिहारलतायो
 अंगिराः सर्वेषामेववर्णानां सूतके मृतके तथा दशाहाच्छुद्धिरेतेषामितिशातातपोन्नवीन् देवलः आश्रम्यं दशरात्रं नुस
 र्णेषामपरत्रिदुः निधनेप्रसवैवेष्वसंतः कर्मणाः क्षयम् अत्यंतोरुक्तेस्य कर्महानीपीडावती विप्रपरिचर्यापरम् शूद्रे
 दगारात्रमितिहारलतायां दक्षः सप्तः शौचं नयेकाहस्य हश्चतुरहस्तथा षट्दशहादशाहश्चपक्षोमासस्तथैवच म
 र्णांतंनयान्यदशपथास्तुतके पितासारायां स्मृत्यंतरे चतुर्दशरात्रं स्वासृणिशाः पुंसिपं नमे पष्ठेचतुरहा-
 च्छुद्धिः सप्तमेतद्वरेचतु इत्यादीनिगान्यापदनापदुणवद्विपयाणिदेशान्तरेभेदाक्षनेषानि सद्यः शौचादिष-
 नदंताः पसायायावरादिपराः भन्नमरणांतंजननादिनामिनाद्विन्नम् शिष्टविगानान्नादत्तं व्यानातिविज्ञानेश्वरः

अस्मात्त्वाचाप्यहुत्वाचअदस्तात्रंस्तथाद्दिजः एवंविधस्यविप्रस्यभर्त्सदासूतकभवेदितिदक्षोक्ताअन्यपूर्वास्यगेहेभार्या
 स्यात्तस्यनित्यशः आशौचसंपूर्वकोत्थेषुदेहेभवतिसर्चदेनिब्राह्मण्येवस्थेत्यपरार्कमदनपारिजातादयः माधवस्त
 हनस्वाध्यायसापेक्षमधसंकोचंनंतथैतिकालिबर्ज्यपूक्तेः दशाहएवविप्रस्यसपिंडेभरणेसति कत्यांतराणिकुर्वाणः कलो
 भवनिकिल्बिषीतिहारीतोक्तेश्च न्यूनाशौचपक्षाशुगान्तरविषयाः भरणांतादिपक्षास्तनिर्दार्थवादं अन्यथानामधारक
 विप्रस्तदशाहेसूतकीभवेदिति विरोधः स्यादित्याह यजुदेवलः दशाहादित्रिभागेनकृतेसंचयनेक्रमात् अंगस्पर्शन
 भिच्छंतिवर्णानामेत्सुदर्शिनइति पूर्णाशौचेस्त्वृथनासाह यच्चानुपनीतातिक्रान्ताशौचेत्रिरात्रादौतेनैयोक्तम् स्वाशौच
 कालाद्द्विज्ञेयस्यशननुविभागतइति तदपियुगांतरेषु अस्थिसंचयनादूर्ध्वमंगस्पर्शनमेवचेतिमाधवीयेकलोतन्विके
 धात् यजुहारलतायाम् चतुर्थेहनिकर्तव्यः संस्पशौब्राह्मणस्थलितिप्रचेतसोक्ते रूमहेकाहाशौ चेपिचतुर्थ्याहएवांगस्य
 र्शइति तल्प देवलादिवशेनास्यदशाहगोचरत्वात् येजुवर्णसंकरजामूर्धविसिक्ताद्यास्तेषामाशौचविशेषः क्लोनोपयु
 कइतिनोच्यते प्रनिलोमजानानाशौचं मलापकर्षणार्थंस्तानमात्रमिति विज्ञानेश्वरः माधवस्त शौचाशौचेप्रकुर्वरि
 न्शूद्रवर्णस्यसंकराइति ब्राह्मेः शूद्रवद्वाहः हारलताय्येयम् दत्तकीनाक्षत्रिमादिपुत्रेषु अहीनवर्णागास्तस्त्रीषु
 चसपिंडलेपिप्रसवेभरणेचपूर्वापरपित्रोर्भेतुश्चभिरात्रमेवनदशाहादि अनोरसेषुपुत्रेषुजातेषुचमृतेषुच परपूर्वा
 भार्यास्तप्रसूतास्तमृतास्तेनिभिरात्रानुसृत्तौविष्णुक्तेः सपिंडानालेकाहः परपूर्वास्तभार्यास्तपुत्रेषुसूतकेषुच भर्तृ
 पत्नौस्त्रिरात्रंस्यादेकाहस्तसपिंडतइतिमाधवीयेहारीतोक्तेः मृतकेमृतकेचैवत्रिरात्रंपरपूर्वयोः एकाहस्तसपिंडाना

धिरात्रयत्रयैपितृरिति मरीच्युक्तेऽत्र शंखः अनौरसेषु पुत्रेषु भार्यासन्वगतासु च परपूर्वास्तु च स्त्रीषु त्रिरात्रास्तु द्विरिष्यते
 परपूर्वापुनर्घः इदं सवर्णास्तु हीनवर्णास्तु शंखलिखितौ परपूर्वास्तु भार्यास्तु पुत्रेषु कृतकेषु च नानाध्यायो भवेत्तस्य ना
 जोचं नोदकक्रिया ग्राह्येपि आशौचं तु त्रिरात्रं स्यात्समयर्षेणु निश्चिनम् यत्पुत्रपुत्रादीनां अन्यपूर्वाय रूढास्तु त्रिदिनाच्छुद्धि
 रिष्यते तास्वेवानन्यपूर्वास्तु पंचाहोभिर्विशुद्धयतीति तत्र पंचाहे मूर्च्छित्यम् यत्पुत्राय जवल्क्यः अनौरसेषु पुत्रेषु भार्यासु
 न्यगतासु नैत्येकाहमाह तदसन्निधौ श्रेयम् यदापितुरेकाहस्तदा सपिंडानां स्थानं अन्याश्चित्तेषु दारेषु परपत्नीसु तेषु च
 गोत्रिणः स्थानशुद्धाः स्फुत्त्रिरात्रेणैव नस्मितेति प्रजापत्युक्तेः पितृतिवोदुरुपलक्षणम् तथोपक्रमात् यत्पुत्रकेपालक-
 प्रतियोगिकपुत्रत्वात् पूर्वापितुर्न त्रिरात्रं पूर्वसंबन्धनिवृत्तेऽन्यदशाहादीतिकश्चित् तन्न जनकेपि वैजिकादभिसंबंधा-
 दनु रूध्यादयं अहमिति वाचनिकाशौचस्थानिवार्यत्वात् पितृमरणेपि दत्तकादीनां त्रिरात्रं शुकृत्तत्वे ब्राह्मे दत्तकश्च स्व
 यदत्तः कृत्रिमः कीतएव नैत्कपकस्य सूतके मृतके चैव अहाशौचस्य भागिन इत्युक्तेः स्मृति कौस्तुधा हारलतायामप्येवम्
 दत्तकस्य पुत्रपौत्राणां जनने मरणे वा सपिंडानामेकहः बीजिनश्चेति गौतमेन सासपौरुषसापिंड्युक्तेः सपिंडानां चैक
 कत्वात् सपिंडे तु पुत्रीरुक्ते सपिंडं दनौरसयोर्भ्रात्रोस्तु पुत्रयोर्दशाह एव तत्राकांक्षाभावात् सपिंडत्वेन दशाहमावल्या
 च पूर्वापरयोर्भक्त्यनु रूत्पन्नयोः पुत्रयोस्त्वाहमाधगीये मरीचिः मातुरेक्याद्विपितृकौ भ्रातराव न्यगोत्रजौ एकाहं सूत-
 केन तत्र त्रिरात्रं मृतकेतयोरिति दिक् ऊदकन्यानां तु विष्णुराह संस्कृतास्तु स्त्रीषु नाशौचं पितृपक्षे तत्प्रसवमरणे च तृपि
 तुर्गृहे स्थानांतं देकरात्रं त्रिरात्रं चेति प्रसवे एकारात्रं मरणे त्रिरात्रं पितृविज्ञाने षड्वरापरां कर्त्तुं माधवस्तु प्रसवेपि त्रिरात्रं

पितृः एक रात्रं प्रात्रादि बंधुवर्गस्य दत्ता नारी पितुर्गोहे सूयेताया म्रियेत वा तद्दंधुवर्गस्त्वेकै न शक्नोति स्तज्जन कस्वि भिरिति त्रा-
 केरित्याह यत्तु कश्चिदाह पक्षपदेन भ्रातरोगुर्द्वन्द्वे वाक्यांतरेण भगिनी मृतौ त्रिरात्रोक्तेरिति तच्चित्यम् तदभावे तद्द्विरोथा
 भ्रातुः प्रसवे एकाहः मृतौ त्रिरात्रमिति केचित् युक्तानुपक्षिणी परस्परं मृतौ भ्रातृभगिन्योः पक्षिणी भवेदिति ज्ञासात् भ्रा-
 तृभिन्यानामेकाहः वर्गिकैः इतरैषां तु यथावधि पतिवक्ष्यमाणवचनाच्च यत्तु प्रधानमृहे मृतौ पितृः पूर्णं भ्रातृरुच्यह इति क-
 नेत्सनिर्मूलत्वान्वाशौचं पितृपक्षे इत्येतद्द्विरोधाच्च ज्ञातः दत्ता नारी पितुर्गोहे प्रथाने सूयते यदा म्रियते वा भ्रदानस्याः पितृशब्देऽत्रि-
 दिनेरिति कल्पतरो शक्यते च पतिगृहे प्रसवे तु पितृादीनामाशौचं नास्ति मृतौ पितृोस्त्रिरात्रमस्यैव प्रजापत्तासु शेषे
 ऋषस्त्वतासस्त्वनासु च मातापितृोस्त्रिरात्रस्यादितरषांधथाविधि अजातदंतासु पितृोरेकरात्रमिति माधये शंशंरवकाव्याजि-
 स्मृतेः वैजिकादिभि संबंधादित्युक्तेषु स्मृत्यर्थसारेषु च माधवस्मृद्दंत्रिरात्रं जातदंतापरम् दंतोत्पत्तेः प्रागेकरात्रं पितृोः सद्य-
 स्त्वश्रीदकन्यायां प्रौढायां वासराच्छुचिः प्रदत्तायां त्रिरात्रेण टट्टायां पक्षिणी भवेदिति तुलस्योक्तेरन्यत्र कन्यामृतौ पितृोः पक्षि-
 णीत्याह षडशीतावपि पितृगेहादतो न्यत्र यद्विपुत्री प्रगीयते पक्षिणी तत्र पितृोः स्थानान्येषामिति न्यय इति आशान्तरे इयमि-
 ति स्मृत्यर्थसारे भ्रातृरुक्तपक्षिणी श्वशरयोर्भगिन्यां च भ्रातृलान्यां च भातुलै पितृोः स्वसरित् हच्च पक्षिणी क्षिपयेन्नशाभिति ह्यहस्प-
 तिसमृतेः शक्यते तैर्मे आदंतासोदरे सद्यश्चाच्छुद्धं देकरात्रकम् आमदाना त्रिरात्रं स्याद्दशरात्रमतः परमपितृोर्मृतौ स्त्रीणां त्रिरात्रम्
 पितृोरपरमे स्त्रीणामृदानंतु कथं भवेत् त्रिरात्रेणैव शक्तिः स्यादित्याह भगवान्च यम इति माधये वृद्धमसूक्तैः इदं दशाहातः ऊ-
 र्ध्वं तु पक्षिणी भ्रातृभगिनी गृहे तस्या वा तद्दहे मृतौ त्रिरात्रमन्यत्र तु पक्षिणी निषडशीता तुक्तम् ब्राह्मेण परस्परं मृतौ भ्रातृभगि-

न्योःपक्षिणीभावेन मानुसाशौचवसुच्याः पितृव्याशौचमिष्यतइति शिष्टास्वस्यनिर्मूलत्वासितृब्येस्नानमात्रमाहुः त्रिंश
 द्भेदयोः नेनेवोत्तार्यमानामरुदुहिवृक्ततश्चोत्रियत्विंकसयाज्यस्वस्तीयेषुत्रिरात्रं त्रिदिवसमशक्तचिः सोदकस्तुभयत्र प
 क्षिपयाशौचमृत्तिकुदुहिवृक्तसहाध्यापिवंधुत्रयानेवासिश्वश्रुसुभित्रश्वशरभगिनिकाभागिनेयप्रयाणे मातामत्या
 चपित्तोः समर्पितचविरनोमानुलेमानुलान्यांचाथोसज्योनिरेचस्वविपयनृपतौत्रामनाथेचनष्टे शिष्योपाध्यायबंधुत्रयसु
 रूतनयाचार्यभार्यासगोत्रानूचानश्चोत्रियेषुस्वगृहपरमृतोमानुलेचैकत्राम् रात्रिसंब्रह्मचारिष्यधनुकथमपिस्वस्यसंब
 धयुक्तेस्नानंवासोयुतंस्यादिदमपिसकलंसर्गवर्णेषुतुल्यमिति अत्रमूलंमिताक्षरादोस्मष्टदोहित्रभागिनेयथोरूपनीत
 योत्त्रिरात्रम् अत्रुपनीतयोःपक्षिणी संस्थितेपक्षिणीरात्रिंदोहित्रेभागिनीसूते संस्कृतेतुत्रिरात्रंस्यादितिधर्मोव्यवस्थि
 तइतिवद्भ्रमचूक्तेः संस्कृतेदाहेन तेनदाहेत्रिरात्रंनान्यथेतिगोडाः तन्न विशेषवेव्यर्थ्यात् मानुलादोसन्निधिविदेशाभ्या
 पक्षिण्येकाह पोच्यवस्था मनुः त्रिरात्रमाहुराशौचमाचार्येसंस्थितेसति तस्यपुत्रेचपत्यांचदियारात्रमितिस्थितिः
 त्रियेस्वगृहेमृतेत्रिरात्रम् श्रोत्रियेषुसंपन्नेत्रिरात्रमशक्तचिर्भयोदितिस्मृतेरितिमाधवः एकग्रामीणेत्वेकाहः कलिक्षव
 कृत्यकालश्चोत्तस्मार्तंपाजनपदेत्रिरात्रेकरात्रेज्ञेये यद्यपिकर्मकुर्वतएषवानकः शब्दोभवतीतिशंभराचार्यैः कर्ममध्येक
 त्वित्कमुक्तम् तथापिकर्मण्याशौचनिषेधान्दुत्तरमेवैतत्ज्ञेयम् गोडास्तसमानोदकाचांअहोगोत्रजानामहूः स्मृतसु
 मानुवैयोगुरोभिन्नेसंडलाधिपतेतयेतिजावालौकेमातृबंधुषेकाहमाहुः शिष्येस्वोपनीतेव्यहः शिष्यसनीथसब्रह्मत्वा
 रिपुत्रमेपत्रिरात्रमहोरात्रमेकाहइतिमाधवीयेवीधायनोक्तेः अन्यत्रतुमनुः मानुलेपक्षिणीरात्रिंशिव्यत्विंकुबंधुचेषुने

जुमाथयेप्रचेतसामातृषस्त्रादिषुत्रिरात्रमुक्तम् मातृषसामानुलयोः श्वश्रु श्वशरयोर्गुरोः मृनेचर्त्विजियाज्येचत्रिरा
 णविश्रुत्यतीति गुरुराचार्यः ऋत्विक्कुलागतः तत्स्वयहृत्युतौज्ञेयम् श्वशरयोरन्यत्रमृताचपिसान्निधौधिरान्नं असन्नि
 धौपक्षिणी देशान्तरेएकरात्रं वक्ष्यमाणविष्णूक्तेरितिमाथवगोडादपः अन्यत्रतु मानृषस्त्रादिषु पित्रोः स्वसरिनद्वचप
 क्षिणीसपयेनिशामिति ह्रद्मनूक्तम् यत्तु ह्रद्मनुः भगिन्यांसंस्कृतायांतुभ्रानतर्षपिचसंस्कृते भिन्नेजामातरिभेनेदो
 हित्त्रेभगिनीसुते शालकेतत्कतेचैवसद्यः स्नानेनशुश्रूथतीति तत्प्राप्तुदोहत्रादोदेशान्तरे शालकसुतजामात्रोः स्वदे
 ज्ञेयम् शालकेतुस्वदेशेएकाहः आचार्यपत्नीषुत्रोपाध्यायभानुलश्चश्वश्रुश्वश्रुसहाआधिशाब्ध्येष्वेकरात्रमिति
 माथवीयेविष्णूक्तेः हरदनीयेदशश्लोक्यामप्येयम् श्वशर्यः शालकः देशान्तरेस्नानम् श्वशरयोर्देशान्तरेएकाहः जा
 बालः एकोदकानातुव्यहोगोत्रजानामहः स्मृतम् सर्वत्रमूल्याभावेपिक्रियाकर्तुर्देशाहः गुरोः प्रेतस्य शिष्यस्तपितृ
 मेयंसयाचरेत् प्रेताहारैः समंतत्रदशरात्रेणश्रद्धतीतिमनूक्तेः शिष्यइत्युपलक्षणं निरन्वयेसपिंडेतुमृतेसगिरया
 न्तिः तदशौचंपुराचीर्त्वीकुर्यात्तुपितृवञ्क्रियामितिमाथवीयेत्राह्लोकेः दिवोदासीये सगोत्रोवासगोत्रावागोग्निंदस
 त्सरेनरः सोपिकुर्यान्नयथाह्शब्देच्चदशमेहानियत्रैकविषयेपक्षिण्येकाहादिपक्षद्वयमुक्तम् तत्रसन्निधिविदेशमे-
 न्यादिकृताव्यवस्थात्रिंशच्छ्लोक्याम् वानप्रस्थेयतौचोपरमतिकुलजेवंतकेवाप्लवः स्याद्योषिद्भोगिप्रगुस्येयमृतयतिपु-
 दिनंपुद्भविदेचसद्यः अत्रमूलमाकरस्पष्टम् युद्धसूभिर्मृतस्यस्नानं उद्येनेराहवेशस्त्रेः क्षत्रधर्महतस्यच सद्यः सं-
 निवृत्तेयज्ञस्तथाशौचमित्तिस्थितिरितिमनूक्तेः यत्सौत्यकर्मसर्वतदेवेत्यर्थः यस्तुभारतेराजधर्मेषु अशौच्योहहतःशु

रः स्वर्गलोकमेहीयते न स्वप्नसुदकं तस्य न स्नानं नाप्यशौचकमिति आहृदि निषेधः सपुत्राद्यभावपरः अतएव तत्र कर्णोदीनां
 आहृदमुक्तम् अन्ये तु दशपिंडनिषेधमाहु र्यनिषन् यत्पुपराशरः आहवेपि हतानां च एकुरात्रयशौचकमिति तद्यच्छस्त्रेन
 कालान्तरस्थेतेर्ज्ञेयम् असन्निधौ स्नानमिति माधवः श्रद्धितत्त्वैर्निपुराणे दंष्ट्रिभिः श्रुतिभिः श्रुतिभिः श्रुतिभिः श्रुतिभिः श्रुतिभिः
 स्वाम्यर्थे हवायां तिराजन्सर्गनसंशयः सर्वेषामेव वर्णानां क्षत्रियस्य विशेषतः यत्तु दृहस्पतिः डिंबाहवे विद्युताचराशां
 गोविप्रपालने सद्यः शौचं भूतस्याहु र्यपंचान्ये महर्षयः तच्छस्त्रं विना पराशुरवहते च त्रिरात्रम् रात्रौ च ये हते सद्यः शौचमन्यत्र त्रि
 रात्रं तथैव व्याघ्रः क्षतेन श्रियते यस्मिन् तस्याशौचं भवेद्द्विधा आसप्तहा त्रिरात्रं स्याद्दशरात्रमतः परम् शस्त्राघाते अहादूर्ध्वं यदि
 कश्चिदसमीयते आशौचं प्राकृतं तस्य सर्ववर्णेषु नित्यशः शस्त्राघाते क्षतं विना शयस्पर्शे तु हारीतः शवस्तृशो आमनमविशो
 युरानस्तत्र दर्शनाद्वात्रैचेदादित्यस्य यत्तु मनुः अन्हानैकेन रात्र्या च त्रिरात्रेरेच त्रिभिः शवस्तृशो विशुक्त्यंति च्यहा
 चूदकदायिन इति अन्हारात्र्या च त्स होरात्रमिद्युक्तम् त्रिभिश्चिरात्रैरिति न वरात्रमेवं दशरात्रमित्यर्थः तत्तदन्वा
 शानतद्ग्रहचारसेनापदि तत्रैयम् आंगिराः आशौचं यस्य संसर्गादापतेद्ग्रहमेधिनः क्रियास्तस्थमस्तु व्यंते गृह्याणां
 च न तद्भवेत् अथनिर्हाराद्याशौचं स्मेहेन सवर्णनिर्हारे तदन्वाशनेन द्रुहचारसे च दशाहः तदन्वाशनेन द्रुहचारसे
 अहः द्रुहाचारसेनाभक्षणैश्च अहः भृतिग्रहणेन निर्हारे द्वाहे च तज्ज्वात्याशौचं यदि निर्हरेति त्रैतं प्रलोभाक्रान्तमा
 नसः दशाहेन द्विजः शक्ये द्वादशाहेन भूमिपः मासाह्नेन तु वैश्वस्य शूद्रो मासेन शक्यतीति कोमेनिः विजा
 नीयनिर्हारे तु शक्यतीत्यमाशौचं अत्र भृतिग्रहे द्विगुणम् अवरश्चेद्ग्रहवर्णवरो वाप्यवरं यदि वहेच्छ वनदाशौ

चंद्रिद्यार्थे द्विगुणं शवेदिति व्याघ्रोक्तेः कोर्ममिति विति गोडाः दाहेव्येवम् यत्तु ज्ञाहो योऽसयं योऽतु मूल्येन नीत्वा चैव द
 हेन्नरः आशौचं तु मवेन्नस्य प्रेनजातिसमं च येनितदापदिदोयम् सोदकनिर्हरितुदशाहइति माधवः अलंकरणेऽ
 शरतः छुद्रपादोसपिंडस्य प्रेनालंकरणे कृते अज्ञानादुपवासः स्यादद्यत्को स्नानमिष्यते धर्मार्थं अनाधिसवर्णोह
 र्पोक्रियाकरणेन द्विजस्थानं तयत्तु फलम् स्नानं प्राणायामोऽग्निस्पर्शश्चेति माधवीये अग्निदेव्येवम् प्रेनसंस्पर्शस्य
 स्कारे ब्राह्मणोनेच दुष्यति वोदांचेवाग्निदानाचसद्यः स्नात्वा विशुध्यतीत्यपराकैहृद्दपराशरोक्तेः मानुषत्वादिसं
 बंधे त्रिरात्रं असंबंधिद्विजान्वहिस्वादिहत्वाचसद्यः शौचं संबंधे त्रिरात्रमिति पैठीनसिस्मृतौः गौतममिताक्षरा
 पाण्डुनिः सूतकाद्विगुणं शावंशाचाद्विगुणमातवम् आर्तवाद्द्विगुणासूतीतनोपिशवदाहकः अत्रपूर्वेणोत्तरनि
 द्यनिरित्यर्थः विष्णुः मृतं द्विजं नेशूद्रेण हारयेन्न शूद्रं द्विजेन देवलः ब्रह्मचरी नकुर्वीत शशवाहादिक क्रियाम्
 यदिकुर्याच्चिरैरुच्छुपुनः संस्कारमेव च याज्ञवल्क्यः आचार्यपित्रुपाध्यायान्निर्हृत्यापित्रतीव्रती अनुगमने तु
 सपिंडनदोषः विहितं हि सपिंडानां प्रेतनिर्हरणादिकम् तेषां करोति यः कश्चिन्तस्याधि वयं नानिद्यत इति देवता-
 क्तेः दोषः स्यात्त्वसपिंडस्य तत्रनाधाक्रियां विनेति हारीतोक्तेश्च समीरुच्छवर्णेनुभाधवीयेकप्वः अनुगम्यशव-
 बुत्यास्नात्वा स्पृष्ट्वाहुताशनम् सर्पिः प्राश्यपुनः स्नात्वा प्राणायामैर्विशुद्ध्यतीति हीनवर्णं तु क्षत्रियैः वैश्वेपक्षि
 णी शूद्रे त्रिरात्रम् क्षत्रियस्य वैश्वेहः शूद्रे पक्षिणी वैश्यस्य शूद्रे हरिति विज्ञानेश्वरः माधवस्तु विप्रस्य वैश्ये
 स्याहः क्षत्रस्य शूद्रे व्येवम् अन्यत्तु प्राग्वत् स्नानाग्निस्पर्शद्यत्ताशनानि सवर्णेषु चेत्याह हीनवर्णस्य दौहोर्ध्वदेहिकक

रणेतु ब्राह्मे ब्राह्मणो हीनवर्णस्य न कुर्वीतौर्ध्वदीहकं कामाहो भान्तथा मोहात्कलानश्चान्तितां ब्रजेत् मनुः ब्राह्मणा-
याजनं कृत्वा परेषामं त्यक्तमैव अभीचारमहीनं च त्रिभिः कृद्भैर्व्यपोहति परेषां सर्ववर्णानां हीनेषु तद्द्वैगुण्यं त्रैगुण्य
चानुगुण्याच्चूर्त्वं अथ रोदने समोत्तमवर्णयोः संचयनात्पूर्वसचैलस्नानमूर्ध्वमाचमनं हीनवर्णेषु तु संचयनात्प्राक्
सचैलमूर्ध्वं नमात्रम् विमस्यक्षत्रवैश्यविषये तु ब्राह्मे अस्थिसंचयने विमोरोति चैक्षत्रवैश्ययोः नदास्नातः स
चैलस्तद्विनीयेह निशुक्त्यनि कतेतु संचयेषिभ्रः स्नानेनेपशक्तिर्भवेत् क्षत्रस्थवैश्ये व्येवम् शूद्रेतु संचयनात्प्राक् वि
प्रस्यंत्रिरात्रम् क्षत्रवैश्ययोर्द्विरात्रम् ऊर्ध्वं तु द्विजानामेकाहः शूद्रस्वशूद्रेस्पर्शविना संचयत्पूर्वगेकाहः ऊर्ध्वं स
ज्योतिरिनिमाधयोषेजेयम् शक्तितत्त्वे पारस्करस्त अस्थिसंचयनात् ऊर्ध्वं मासं यावद्द्विजातयः दिवसेनेव शुकह्वयनि
वाससाक्षालनेन च स्वानि दिवसेनेव त्र्यहास्तत्रियवैश्ययो रित्कृत्सपिंडानोरोदनि हीरादावदोष इत्कृत्तमाक् विज्ञानेश्वरस्तु सु
तस्य बांधेचेः सार्धं कृत्वा तु परिदेवगम् पजयेत्तदहोरात्रं दानश्चाद्वादि कर्मचेति पारस्करोक्तेः सर्वत्रैकरात्रमाह अथाशौचान्मंभ-
क्षणे विष्णुः ब्राह्मणादीनामाशौचे यः सकृदेवान्ममभ्रातितस्य तावदाशौचम् यावत्तेषामाशौचव्यपगंने प्रापश्चित्तमि
ति अज्ञाने त्वंगिराः अतर्दशाहेभुक्त्वा न्नसूतके मृतके पिचा अस्याशौचं भवेत्ताव द्यावदन्नं ब्रजत्यधः प्रायश्चित्तं त्व
मत्साधिप्रस्थवर्णक्रमेणैकाहत्र्यहंपंचाहसप्तौहोपवासाः दशविंशतिः षष्टिः शतं च प्राणायामाः पंचगव्याशनं च
अभ्यासे द्विगुणं आपदि तु प्राणायामशतं पंचशतमष्टशतमष्टसहस्रं गायत्रीजपद्वयसत्यापदि तु सवर्णाशौचे विर-
धमर्षणं गायत्र्यष्टसहस्रं च क्षत्रियाशौचे उपवासस्तत्र वैश्याशौचे त्रिशत्रोपवासश्च शूद्राशौचे एकच्छः क्षत्रवैश्य-

योः पंचशतमष्टशतं गायत्रीजपउचयेषु शूद्रस्यसर्वत्रस्तानम् मत्यानापदिविप्रस्यवर्णेषु सांतपनकृच्छ्रमहासानप-
 नचांदाणि अभ्यासेषु भासिफुद्धेमासिकत्रैमासिकषणमासिकानीत्यादिमाधवीयादोज्ञेयम् अथदासस्यस्वदा-
 स्युत्पन्नस्यसपिंडंमृतोत्थानमात्रेणस्वामिकार्येस्त्वयत्वम् भक्तदासस्यत्र्यहोर्ध्वं सद्यः स्वश्रयोगर्भदासोभक्तदा
 सस्त्यहाच्छुचिरिति स्मृत्यंतरोक्तेः मृत्युकर्मकराः शूद्रादासीदासास्तथैवच स्वनिशरीरसंस्कारेग्रहकर्मण्यदृषि
 वादतिशातानपेक्तेश्च एतच्चानन्यसाध्यतःकार्यमात्रे अन्यत्रमासाद्याशौचमस्त्येव एवंदास्यामपि स्मृतिकायास्त
 स्याअस्त्वश्रपत्यमपिमासमात्रम् दासीदासश्चसर्वेचैयस्यवर्णस्ययोभवेत् तद्वर्णस्यभवेच्छौचंदास्यामासस्तसू
 तक्रभित्यंगिरसोक्तेः षडशीतावपि स्वामिशौचेनदासाद्याः स्वश्याभासानुक्रमसू योग्याःस्कर्मासतोदासीसूतीचेत्
 स्वश्रयताभियात् दत्तदासादीनांस्वसपिंडमरणदोस्वाम्याशौचसमसंख्यदिनोर्ध्वंसत्यपिमासाद्याशौचेस्वामिनाये
 स्वश्रयनेनिहरदत्तः दासांतेवासिभृतकाः शिष्याश्चैकत्रवासिनः स्वामितुल्येनशौचेनशब्द्व्यतिष्ठतसूतकइति बहस्य
 तिसमूनेः दासश्चात्रगृहजातस्तथात्रीतोषुब्योदायादुपागतः अन्नकालभृतस्वददाहितःस्वामिनाचयः मोक्षि-
 तोमहत्तश्चर्णाकच्छप्राप्तः पणोजितः तथाहमित्कपगतः प्रत्रज्याऽवंसितः कृतः भक्तदासश्चविज्ञेयस्तथैवचडवा
 इतः विकेताचालनः शास्त्रेदासाःपंचदशस्मृताइति नारदोक्तेषुगर्भभक्तदासोविनाज्ञेयाः षडवादासीतयाद
 तः तासुद्धार्यदासोजातइत्यर्थः अन्तेवास्यपितेनेचोक्तः स्वशित्यमिच्छन्नाहर्तुर्वांधवानामनुज्ञया आचार्यस्य
 वसेदंतंरुत्वाकालंस्फनिश्चितम् आचार्यः शिष्येयेदंस्वगृहेदत्तभोजनमिति शिष्यस्तनुल्योविद्यार्थी दासादेः स्वा

भित्तत्सपिंडमरणेतुविष्णुः पत्नीनांदासानामानुलोम्येन स्वामितुल्यभाशौचंभृतेस्वामिन्यामीयमिति प्रतिलोमदा-
 सानामाशौनाभावः वर्णानामनुलोम्येन दास्येन प्रतिलोभतइति याज्ञवल्क्योक्तेः अथरात्रौजननेमरणेवारात्रिभिर्भा-
 गांकृत्वाद्यभागद्वयेचैतसूर्वेदिने अत्येनूनरमिनिभिताक्षरायाम् यत्तु प्रागर्थरात्रास्त्राकृवासूर्योदयासूर्वेदिनमित्युक्तं
 तत्रदेशाचारतोव्यवस्था सर्वेषांशौचमाहिताग्नेर्दाहंतद्दिन्नस्यमरणमारभ्यशेषम् अनग्निमततउक्तांतेराशौचादि-
 द्विजातिषु दहादग्निमतोविंघादिद्विदेशस्थेभृतेसतीनिपैठेनसिस्मृतेः साक्षिणाहिताग्निआहिताग्निश्चेत्ययसन्स्वीयेतपु-
 नः संस्कारकृत्वाशवदाशौचमिनिवासिद्धेविशेषोक्तेः दाहादेवतु कर्तव्यंयस्यवेतानिकोविधिरिति ब्राह्मण्यत्तु धू-
 र्त्स्वामिनासगांडारेणचोक्तम् आहिताग्नेरपिमरणाद्येवदशरात्रंदशाहंशावमाशौचमितिमरण निमित्तत्वात्तस्य
 यत्तुदाहादेवतस्याशौचमुक्तम् तत्संस्कारनिमित्ताशौचंष्टथगेव तेनगृह्याग्नेः संस्कारांगंत्रात्रम् श्रोतारंनेस्तद्दशरा-
 त्रम् मरणनिमित्तंचूभायोर्दशाहंदाहात् प्रागपीनितइचनविरोधासूर्वेत्येवोक्तर्षीन्मूलकल्पनालाघवाच्चवित्यम् अ-
 थानिक्तांशौचं तत्राशौचमध्येजननादोज्ञानेतच्छेषेणशक्तिः विगतंतुविदेशस्थंशृणुयाद्योर्दशनिर्देशम् यच्छेषं
 दशरात्रस्यतावदेवाः शक्तिर्भवेदितिमन्त्रैः भवकेचिदेतत्तुत्रातिरिक्तविषयम् तेषांत्वाशौचमध्येअथवणेपितदाद्येवद-
 शाहादि पितरोचैन्मृतौस्यातांदूरस्थोपिहिपुत्रकः श्रुत्वातद्दिनमारभ्यदशाहंसूतकीर्भवेदित्यस्यसर्वापवादत्वादित्या-
 हुः तन्न तानमरणस्यनिमित्तत्वात् अनग्निमततउक्तांतेरित्यादिविरोधाच्च स्मृत्यर्थसारेषु जननेमरणेवाप्रथम-
 दिनादूर्ध्वंज्ञानेपुत्रादीनांशेषेणैवशक्तिरिति षडशीतावपराकैचैवम् दशाहादूर्ध्वंज्ञानेपुष्टद्वयसिद्धः मासत्रयेनि

रात्रं स्यात्पणमासेपक्षिणीतथा अहस्करवमादवर्गोर्ध्वस्नानेन शक्यति जनने त्वत्क्रान्तिशोचं नास्त्येव नाशकहिः प्र
 मगाशोचैव्यनीतेषु दिनेषु शोचति देवलोकेः पितुः स्नानं तत्रापि भवत्येव निर्दशं शान्तिमरणं श्रुत्वा सुप्रसन्नमन्य
 वासाजलमाप्तुत्यशक्यो भवति मानव इति मन्त्रकेः तच्चाक्रान्तिशोचं दशाहादिजात्याशोचविषयं न लसुपनीतादि
 निमित्तत्रिरात्रादौ उपनीतेषु विषयमंतस्मिन्नेवाति कालजमिति व्याक्रोकेः निर्दशं शान्तिमरणं भक्ति क्रान्ते दशाह इति
 मन्त्रकेश्च माधवीये देवलस्त आत्रिपक्षान्त्रिरात्रं स्यात्पणमासात्पक्षिणीततः परमेकाहमावर्षादूर्ध्वस्नानो विंशत-
 ह्यतीत्याह तत्रापदनापठिष्यत्येन व्यवस्था इदं चैकदेशे देशान्तरे तु स्नानमात्रम् देशान्तरं मृतश्रुत्वा ह्येवैव रसा-
 नसेपनी मृते स्नानेन शक्यमिगर्भस्नाचे च गोत्रिणा इति पराशरोक्तेरिति विज्ञानेश्वरः स्नानं च त्सरात्ते अर्घाकुत्रिप
 क्षान्त्रिमिशोपणमासाच्च दिवानिशा अहः संवत्सरादवर्गो देशान्तरं मृतेषु पीति विष्णूक्तेरिति माधवः इदं सपिंडानां दे-
 शान्तरे स्नानं सोदकानामित्युक्तम् उक्षणं लाहृहस्यतिः महानद्यंतरं यत्र गिरिर्वाव्यवधायकः वाचोयत्र विभि
 द्यंते तद्देशान्तरं मुच्यते देशान्तरं च संस्येकैष्विद्यो जनमायतम् चत्वारिंशद्द्वयं त्रिंशदन्त्ये तथैव चेति एतत्संयमा
 तापितृभिन्नगिपयम् तयोस्तापितरोचेदिति पूर्वपैठी नसिवाक्यात्सदा पूर्णमेव दशाहादि स्मृत्यर्थसारेपि मातापि
 तु मरणे दूरदेशेपि संवत्सरोर्ध्वमपि पुत्रो दशाहादि कं पूर्णमाशोचं कुर्यात् स्त्रीपुंसयोः परस्परं सपत्नीषु चैव भिति
 शक्यं तत्तोदयोगोडास्त ऊर्ध्वसंवत्सरादाद्या ह्युभ्यश्चेच्छ्रुपते मृतः भवेदेकाहमेवात्र तच्च संन्यासिनान् इति देवलो
 केः पितोरब्दमध्ये त्रिरात्रं मूर्ध्वमेकाहः बंधुमोनापि नाभर्त्तानं पूर्वोक्तदशाहस्तकलिगादिदेशपर इत्याहुः तैव-

धुपदस्वपुत्रादिपरलेमानाभायाहुपेक्ष्याः सापलभातुस्कदक्षः पिण्डपत्न्यामपेतायांमातृवर्जो ह्यजोत्तमाः संवत्सरेव्यतीतेपि
 विरात्रमशक्तचिर्त्सवेत् हीनवर्णमानुषुसपत्नीषुचैवभित्तिस्मृत्यर्थसारे केचिरसितुःपत्न्यांभ्रमीतायामौरसेनयेतथेतिश्रास्त्रो
 केसेरसेपीदग्नाहुः षडशीतावधेवम् एतत्सर्ववर्णतुल्यम् तुल्यं वयसि सर्वेषामति क्रांतेतथैवचेतिव्याघ्रोक्तेः अथाशौच
 म्पातेउच्यते तत्रशावैशाखंश्रुतेस्मृतकम् शावैस्मृतकंस्मृतकेशांवातत्राप्युत्तरंफलतः पूर्वेषामसंभूतमधिकं चैतिद्वादशा
 भेदाः यदेकदिनेसमभूतमधिकवाशौचहृत्पत्रत्रत्रेणान्यसिद्धिः हृद्योरेककालत्वात् यदातुद्द्वितीयादिदिनेपुत्रं स-
 जातीयंशावैजननवासमकालंनूनकालवापरस्यात्तदाषड्भूषुपूर्वं शेषेणशक्तिः अंतराजन्मभरणेशेषाहोभिर्विंशत
 द्वितीनियाम्श्रुत्वोक्तेः अंतराज्ञातेइत्यर्थः ज्ञातस्यैवजननादेर्निमित्तत्वात् पूर्वाशौचोत्तरंतन्मध्योत्पन्नेजातेतूत्तरमेवका
 यम् शक्तिरित्येव्युक्तम् पूर्वाशौचांतरंरुत्पन्नंसमानंलघुयानिभित्तंतकालादुपरिश्रुतंस्वाशौचहेतुरेव अज्ञानंतुन अविज्ञा
 तेनदोषः स्याच्छ्रद्धादिषुकथं वनेत्यस्याशौचस्मांकर्येपिप्रवृत्तेः तेनाज्ञानाद्दोषोत्सर्गादौ कृतेपञ्चात्ज्ञानेपिनास्त्यतिरिति
 माधवीयेद्यमोपि जननेजननंचेतस्यान्भरणेभरणंतथा पूर्वशेषेणशक्तिः स्यादुत्तराशौचवर्जनम् अत्रकेचिदंतर्दशाहेस्या
 तांचेषुनर्भरणजन्म नी तावत्स्यादशक्तिर्विभ्रोग्यावत्तस्यादभिर्दशमितिमनुप्रशाशाद्यैर्दशाह्मप्रहणात्पूर्णाशौचएवपूर्वं
 शेषेणशक्तिः अहाद्यस्याशौचसंपातेतूत्तरैणैवशक्तिरित्याहुः हरदत्तोथेवमाहु गोडाअथेवम् तन्न यास्रवत्वयादिव
 शेनदशाहस्पनुत्थकालाशौचोपलक्षणात्वात् समानाशौचसंपातेप्रथमेनसमापयेत् असमानं द्वितीयेनधर्मराजपचो
 यथेतिमाधवीयेशरंवीक्तेः अपराकर्मिताक्षरादिविशोधाच्च यदातुसूतकेशावंसंभूतमधिकंवातदानपूर्वगेषाच्छ्रु-

ऋः नदाहांगिराः सूतक्रेमृतकंचैत्स्यानृतकेत्थसूतकम् तत्राधिकृत्यमृतकं शोचंक्वृः पान्नसूतकम् षट्त्रिंशन्व्यते श
 गाशौचैसमुत्सन्नेसूतकनुपदाभवेत् शाचेनशकृत्सूतिर्नसूतिः शाचशोधिनी चतुर्विंशतिमतेपि मृतेनशकृद्वानेजानं
 नमृतंजातकेनतु अतोयदादशाहजननमध्येतदंतवाच्यहादि शापंतदापूर्वेणशकृद्वावपितन्निमित्तमस्पृश्यत्वंभवत्येव
 मरणोत्पन्नियोगेनुगरीयोमरणंभवेदिति कोमन्च योगमव्यारब्धायांनूद्वात्रिपि सूतकाद्द्विगुणंशाचंशावाद्द्विगुणमातं
 वम् आर्नवाद्द्विगुणासूतिस्तत्रोपि शवदाहृफः अत्रपूर्वपूर्वेणनोत्तरोत्तरमिद्वनिरस्पृश्यत्वाधिव्यादित्यर्थः षडशीत
 वपि स्वभाववहुसूनिस्तन्यूनशाचविशोधिनीतिरात्रिशोधिनीतर्थादौनर्थादित्येवैरागंतुकैः सूतेर्बहुत्वंनस्वभावेनअतस्त
 त्रन्यूनशावस्थापिनपूर्वेणशकृद्विरितिवक्तुंस्वभावेरुक्तम् त्रैत्सेपि नागंतुकैरथाहोभिराशौचमपनुद्यते ननपाननि
 मिनेनशावस्थान्यस्यशोधनमिति एवंनचपक्षाः यदालुच्यहाद्यत्याशौचमध्येसजानीयंविजानीयंवादीर्घकालसुत्तरं
 नदाप्युत्तरंपूर्णकार्यम् नपूर्वेणशकृद्विः स्वत्याशौचस्यमध्येतुदीर्घाशौचंभवेद्यदि नपूर्वेणविशकृद्विः स्यात्स्वकालेनेव
 शुध्यतीसुशानसोक्तैः तेनच्यहादिशावमध्येदशाहादिसूतकैपिनपूर्वेणशकृद्विः पित्यपराक्तैः शाचनिमित्तमस्पृश्यत्
 भवत्येव शकृद्विवेकेतु शाचेनशकृत्सूतेसूतिरिति पागुक्तैः तत्राप्युत्तराशौचनिवृत्तिरुक्ता नन्न उत्तरस्थकालाधि
 न्नवलचत्वात् माधवीचेयमोपि अद्यद्यद्विदमदाशौचं पश्चिमेनसमापयेत् यथात्रिजनेप्रभ्रंतेदशाहंप्रविशोद्यदि
 शौचं पुनरागच्छेत्तत्समाव्यपिशकृद्विति हरितोपि गुरुणालघुशकृद्वेत्सुलघुनानेवतद्विद्विनि गुरुत्वंलघुत्वंचका
 तमेव पूर्वोत्तरोधान् एतच्चहरदत्तेनस्पृष्टमुक्तम् भिताक्षराव्येवम् यत्तु आधानांयोगपथेनुद्वेयाशकृद्विर्गरीयसा

मरणोत्पत्तिशो गे तु गरीयो मरणां भवेदिति हाशीतकोर्मादितत्रास्वशयत्वाभिप्रायंशावस्यगुरुत्वं ज्ञेयम् क्वचिदत्यकालेनापि-
 दीर्घकालाशोचनिवृत्तिग्राहदेवलः परतः परतोऽशुद्धिरघटद्वौ विधीयते स्याच्चेत्तत्रमादन्हः पूर्वणोवात्राशिव्यते आ-
 स्यार्थः अद्यद्वेदीर्घाशोचेपरनोऽशुद्धिः परमाशौचम् यदिपूर्वाशौचमुत्तरस्यपंचमदिनात्परतोऽनुवर्तते तदा पू-
 र्णेषुऽशुद्धिः पूर्वस्योत्तराशौचादीधिककालव्यापित्वे पूर्वशेषाच्छुद्धिरित्यर्थः यथाषष्ठमासे गर्भपातनिमित्त-
 षडहाशौचमध्ये दशाहपाते पूर्णोत्तरनिवृत्तिः यथावात्र्यहमध्ये स्वापपातनिमित्तचतुरहपंचाहयोरिति कश्चि-
 त् तन्न दशाहावधिपूर्वशेषशुभ्यावेदकवाक्यविरोधात् षष्ठादिदिने पूर्णाशौचमस्य रात्रौ तु च्चह इत्यनौचित्या-
 च्च अस्मद्गुरुवस्तुपंचनमादन्ह आतनो न्यूनत्र्यहादिचेत्स्यादस्मिन् विषये पूर्वणोवाशुद्धिः शिव्यते दशाहादिरान्नि-
 शेषेऽत्र्यहादिपातेऽत्र्यहाद्यस्याशौचानोपरस्परं रात्रिशेषे संपाते च न च्चहादिदृष्टि रित्यर्थमाहुः क्वचित्सूत्रेषु षेण-
 शुद्धेरपवादमाह गौतमः रात्रिशेषे सति द्वाभ्यां प्रभाते निसृष्टि रिति प्रभातेत्ययामे रात्रिशेषव्यहच्छुद्धिरित्यमश-
 षेऽशुद्धिरित्यहादिनिशातात्पोक्तेः इदंशायांते सूत्रफणते सज्जातीये वा तुल्ये अत्रयेचित् रात्रिशब्दः अहोरात्रप-
 रः अहःशेषे द्वाभ्यां प्रभाते निसृष्टि रिति शंखलिङ्गितोक्तेः अथयदि दशरात्राः सन्निपते गुराद्यं दशरात्रमाशौचमान-
 यमादियसादतर्ध्वं द्विरात्रेण सुद्यायां त्रिरात्रेणेति चोपायनोक्तेः पुनः पाते दशाहात्साकृत्पूर्वेषु सहरच्छति दशमे-
 न्दिपते च स्याहर्दयात्तानि शस्यतीनि प्रभाते तु त्रिरात्रेण दशरात्रेष्वयं विधिरिति देवलोक्तेश्च नवमदशमशब्दोचो-
 पायांस्त्यदिनपरो तेन स त्रिरात्रादावपितयेत्याहुः माधवीयेष्वेवम् अन्येत्याहुः अंतर्दशाहेस्यातांचेत्युनर्भरणज-

जन्मिनी नावत्यादशहविर्विप्रोयाय नस्थादिनिर्देशमिति मनुपराशाराद्येर्दशमदिनेनोत्तरस्य शक्यं देरुक्तत्वात्विशेषः स्पष्ट
 एव विशेषे च यद्वैकिंचनमनुरवदनद्वेषजम् क्लोपाराशरस्मृतिरित्यनेन पूर्ववत्संबाधः अतएव चान्च स्पतिनातेषा
 मनाकरत्वसुकं साकरत्वेपिजातिमान्त्रिष्यम् देशान्तरविषयं वाक्यमाधवस्तु अनिर्गतदशाहभि
 द्योनाहोरात्रपरः रात्रिमात्रावशिष्टे इति मित्नाक्षरोक्तेः न कुफविक्रतेरिचान्यथा व्याख्यायां च स्य नवमदिने प्रथमस्य दश
 तिपूर्वस्य ग्रंथविरोधादुपेक्ष्य इति अस्मात्सिद्धचरणस्तु बौधायनीये भानवमाह्विसादिति द्वितीयाशोचस्य नवमदिने प्रथमस्य दश
 ममेवाह वध्यहादिदृक्कः पूर्वशेषापवाद्त्वानस्य च न्यायनो द्वितीयादिनादेव प्रवृत्तेः अत ऊर्ध्वमिति दशमरात्रिपटुशंख
 छिरितोक्तो देवलोक्तो चाह शेषे दशमे न्किंचातीने रात्रौ पतेदित्यर्थः दशम्यापितानाम कुर्यादिति यत् तेन मन्वाद्ये वि
 रोधो नापि मित्नाक्षराद्यैरित्याहुः अपराकेर्निर्णयामृतस्वरसोप्येवम् यत्तु तत्रैव ब्राह्मे आद्यं भागहृयं यावत्स तत्कस्य तु
 सूतके द्वितीये पतिते त्वायात्सूतकाच्छुद्धिरिव्यते अत ऊर्ध्वं द्वितीयात्सूतकांताच्छुचिः स्मृतः एवमेव विचार्य स्थान्नु
 के मृतकांतरे मृतकस्यांतरे यत्र सूतकप्रतिपद्यते सूतकस्यांतरे वाथ मृतकं यत्र चिद्यते मृतकाने भवेत्तत्र शुद्धिर्वर्णे
 धुसर्वशदिनि अस्वार्थस्तत्रैवोक्तः पूर्वशोचचरमाहोरात्रस्य दिनरूपे आद्यभागहृयेन्याशोचपाने पूर्वेषां शक्तिः १
 गह्वयोर्ध्वरात्रोसूतकांतरे द्वितीयात्सूतकात्वाद्ध्यहादिरूपाच्छुद्धिरिति अपराके त्वाशोचचकालं त्रैधावि
 भज्यनिर्गुणविषयत्वेनेदमुक्तम् अस्ववचनस्य निर्मूलत्वोक्ति रजोक्तिरेव अतः पूर्वाशोचोचं स्य रात्राम न्याशो
 चे होरात्रहृयमधिकं रात्रैरेत्ययामेतु दिनत्रयमिति भट्टचरणोपदिष्टः पंथाः एतत्संपूर्णाशोचसंपाते एव रात्रिशेषे

त्रिरात्रादि संपाते तु पूर्वशेषयोगे व शकृदिः द्विरात्रादि हृद्वेः पूर्वचाक्षेर्दशाहविषयत्वादपवादाभावे शेषशकृद्वेरेव सामान्यतः
 प्ररुनेः षडशीतौ तु दशाहानेव्यहपानेपि द्विदिन एद्विरुक्ता रात्रिशेषे यदाशौचं पूर्वाभ्यामधिकमापतेत् ऊर्ध्वदिनद्वयं पू-
 र्वाद्यामशेषे दिनत्रयमिति अनधिकं समन्वृत्तं चातनुच्छं निमूलत्वात् नैपक्षिण्यादिपानेपि द्विरात्रादि हृत्प्रापने च पू-
 र्वाशौचात्तर्धिति द्विदिनमध्येधिकाशौचात्तरपाते तु वर्धितस्यास्यत्वात् अधिकैनेव शकृदिः न च वर्धितस्य पूर्वशेषत्वं श-
 कृतीयम् रात्रिशेषपूर्वशेषशकृत्पवादेनेमितिकारत्तिन्यायोऽस्तीति न च अपवादाभावे उत्सर्गस्य प्राप्तेः अपवादां-
 तरमाह शरवः मातर्यद्ये प्रमीतायामशकृद्वौघ्रियनेपिता पितुः शेषेण शकृदिः स्वान्मातुः कुर्यात्तु पक्षिणीम् पादत्रयं स्प-
 र्दस्त्तु र्यस्यत्वयमर्थः पित्राशौचमध्येमानुमृतौ पित्राशौचं नैमातुः पक्षिणीमधिकं कुर्यादिति अत्राशकृद्वौघ्रियत्के रा-
 त्यहादः पितुराशौचाभावात्मातुमरणेन पक्षिणीकित्तु पूर्णमेवाशौचं इयं च पक्षिणी तृतीयादिदिनपरानाद्यदि न द्वये म-
 तिनित्तनैमित्तिकारत्तिन्यायापवादपूर्वशेषापवादत्वादिति पितृचरणाः सपिंडाद्याशौचेन मातापित्रोराशौचापगमा-
 नास्तेषु एवं भर्तुरपि इयं च पक्षिणी दशमदिनात्पूर्वमातुमरणेनेत्या दशम्यारात्रौ तत्प्रधाने वा मानुमरणे बध्यहसमुच्चि-
 तापक्षिणी तिकाश्चित् तन्न संख्यांतरोपजननापत्याभ्यहादिश्रुतिबाधापानेः अतएवैकादेयाषट्देया इत्यादौ श्रुतसंख्या-
 बाधापानेः समुच्चयोनिरस्तो ह्यदशो गुरुणिलघोरंतरगतिः गुरुणालघुशकृद्वेदित्कृत्तेश्च मातुरन्वारो हणे तु न पक्षिणी-
 यदानारीपिशेदग्निं प्रियस्य प्रियचांछया तदाशौचं विधातव्यं भर्तृशौचं कृत्तमेण हीति सृथीचंद्रोदये लघुहारीनोक्तेः त-
 त्रैव षडशीतियनेपि मृतं पतिमनु क्रम्य पत्नीचेदगलंगता नतत्र पक्षिणीकार्येपितृकादेव शकृद्विति पुत्रो न्योवाग्निदत्तस्याः

लावदेवाशक्तविस्रयोः नद्यश्चाङ्गचपिङ्गचयुगपचुसमापयेन् गृहीताशौचानांपुत्राणांपितुः संस्कारेणानुः सपिंडस्य वाम
 रणेनायंनिर्णयः अनिक्तां कालादिद्यमाननिमित्तस्य बलवत्त्वात् द्वादशवर्षोत्तरं संस्काराशौचमश्र्ये सपिंडमरणे व्ये
 यन् यत्तु अपराकैघ्रासे ऋग्वेदवादात्साध्वीस्त्रीनभवेदात्मघातिनी व्यहाशौचेन निर्घृतेन श्राद्धं प्राप्नोति शास्त्रवदिति न
 द्भृतराशौचोत्तरमन्वारो हणोत्रिरात्राशौचपरमिति पृथ्वीचंद्रः ब्राह्मणादेः क्षत्रियाद्यनुगमनेत्याशौचपरमित्यपराकैः
 शक्तित्याद्योगोडास्त भर्तुराशौचोत्तरमन्वारो हणोत्रिरात्रम् सहगमनेतुसंपूर्णम् शुद्धरुतस्यसद्यः शौचे न्वारो हणो
 त्रासौकेत्पिरात्रत्वात् भर्तुरपित्र्यह्येणपिंडदानम् एकचित्तौतुसद्यः शौचमित्याहुः अन्यत्यागुक्तम् पूर्वशेषेणशुद्धेर
 पयादांतरमुक्तपडशीत्यां पूर्वशौचेनयाशक्तिः सूतकेमृतकेचसा सूतिकाग्निदेहित्वाग्नेतस्यचकृतानपि निर्णयामृते
 स्मृतिंसंभवेपि इपविश्रुद्धिरुदितासूतिकाग्निदंविना इदंमूल्येनदाहकरणे शानुलादिसंबंधेनदाहमात्रकरणेतुत्रिरा
 त्रमेवेत्कृत्माक् ह्यत्रिः सूतकाद्द्विगुणंशावशायाद्द्विगुणमातर्वम आर्तवाद्द्विगुणासूतिस्ततोपिशावदाहकः तथाशौ
 चसंपत्तेपिनशावजननिमित्तकार्यप्रतिबंधः आशौचेतुसमुत्सन्नेपुत्रजन्मयदाभवेत् कर्तुंत्वात्कालिकीशक्तिः पूर्वा
 शौचेनशुद्धतीतिप्रजापतिस्मृतेः आशौचेतुद्विविधेपिशातानपः अंतदीहेजननात्पश्चात्स्थान्मरणंयदि प्रेतमुद्दिश्य
 त्रयोपिंडद्यमंयथापि प्रारब्धेमेतपिंडे तुमध्येकेजाननंभवेत् तथैवाशौचपिंडांस्तृतीयांशान्दद्याथथाविधि मातुः प्रक्षि
 मध्येपितुरेकादशाहं कुर्यात् आद्यंश्राद्धमशुद्धोपिकुर्यादेकादशेहनीतिस्मृतेः केचित्त्विदं क्षत्रियादिपरम् विभ्रादस्त्वाशौ
 चांतेरे एकादशाहं नैत्याहुः अतएवचित्तानेश्वरेण दशमपिंडमुत्सृज्ययात्रिशेषे शक्तिर्भवेदिति शक्तित्वमहेकोदि-

शोणविप्रनिमंत्रणपरमतिवदतातत्रशुद्धं रंगत्वं दर्शितम् एषं दृष्टोत्सर्गशय्यादावपि देवयाज्ञिकेन त्वाशौचांतरेपि भवत्येवेत्सक्त
 म् अथाशौचापवादः सचपंचथा कर्तव्यः इत्यतः मृतदोषतः विधानाच्च आद्यो ब्रह्मचारियस्यादिषु नैषिकानां च नस्थानां प्र
 तीनां ब्रह्मचारिणाम् नाशौचं प्रीतिर्न संज्ञिः पतिते च नथामृत इति कोर्मैक्तिः तुर्यपादेशाच्चापि तथैव चेति देवलयादः आशौच
 मंत्यकर्मोपलक्षणम् ब्रह्मचारी न कुर्वीत शवहादि कारिकायाः यदि कुर्याच्चरेत्सु द्रुपुनः संस्कारमेव चेति देवल्योक्तेः एतस्मि
 न्नाद्यतिरिक्तविषयम् आचार्यस्वसुपाध्यायं मातरपितरंगुरुम् निर्दल्य ब्रह्मती प्रेतं न व्रतेन विद्युज्यत इति यदुक्तेः हारीतः आचा
 र्यस्वसुपाध्यायं पितरं मातरं गुरुं निर्दल्य तु ब्रह्मती प्रेतं न व्रतेन विद्युज्यते मातापित्रोस्त्वय लोक्तं व्रतं चारी तु पुत्रकः व्रतस्थोपि हि कु
 र्वीति पिह दानोदकक्रियाम् भवत्यशौचं नैवा स्य न चाग्निस्तस्य लुप्यते स्वाध्यायं च प्रकुरीत पूर्ववद्विधिदेशितम् संवर्तः अन्य
 गोत्रोपसंबंधः प्रेतस्याग्निं दद्यात्तपः पिंडं चोदकलानंच सदशाहं समाचरेत् निर्हरणं मंत्यकर्म परम् एतं मातामहस्य यथा व्र
 तस्थोपि सूनः प्रितुः कुर्यात्क्रियां नृप तथा यातामहस्यापि द्यौर्हितः कर्तुं महतीत्यपराकं भविष्योक्तेः मातापित्रोरुपाध्यायान्ना
 र्ययोरोर्ध्वदेहिकम् कुर्वन्मातामहस्यापि व्रती न भवत्येते ब्रतादिति कालादर्शाच्च तत्रांत्यकर्मनिमित्तमस्पृश्यत्वम् दशाह
 मस्तपेय सगोत्रोत्सासगोत्रोवायोग्निंदद्यात्सरेनरः सोपिकुर्यान्नृपयाहं शुक्रेषु दशमे हृणीति रचोदासोक्तवचनान् अतएव ब्र
 ह्मचारिणः शयक्रमिणो ब्रह्मनिवृत्तिरन्यत्र मातापित्रोर्गुरोश्चेति गौतमीये मतनि रचरेयपयुं दासोनाशौचस्य संख्यादिकर्मलो
 पस्तनास्ति न त्यजेत्सूतके कर्म ब्रह्मचारी स्वकं क्वचिदिति छंदोगपरिशिष्टात् पित्रोर्गुरोर्विपत्नो तु ब्रह्मचार्यीपपः सक्तः सन्न
 तत्त्वापि कुर्वीत अग्निपिंडोदकक्रियाम् तेनाशौचं न कर्तव्यं संध्याचैव न लुप्यते अग्नि कार्यं च कर्तव्यं सायं प्रातश्च नित्यं शशदिति

सञ्जीवन्सञ्चवान् पुरव्यसत्रस्यदीक्षितपदास्त्रिद्वेः त्रतीअनंतत्रतादिनियमवान् नत्रतिनांम्रतेइति विष्णुक्तेः प्रचेताः कारवः
शिल्पिनोवैद्याः दासीदासास्तथैवच राजानोरजभृत्याश्चसद्यः शौचाप्रकीर्तिनाः कारवः सूपंकाराद्याः विाल्यनश्चेलनिर्णेज
कात्र्याः आतुरस्यव्याधिभाशार्थेदानादीनुलादानादेः मारभौनादीश्राद्धं संकल्योवा यजननडागोत्सर्गकोटिहोमादिः लघु
विष्णुः व्रतयज्ञविवाहेषुश्राद्धेहोमैर्चनेजपे आरभ्ये सूतकंनस्यादनारभ्येतुसूतकं मारंभोवरणयज्ञेसंकल्योव्रतसत्र
शोः नांदीश्राद्धंविवाहादौश्राद्धेपाकपरिक्रियेति पाकस्यपरिसमंताक्रियापाकप्रोक्षणमिति श्रद्धिप्रदीपः तन्मंदंतीर्थे
तिआशौचेआकस्मिकतीर्थेप्राप्तौविवाहदुर्गपदेषुयात्रायांतीर्थकर्मणि नतत्रसूतकंतद्वत्कर्मयज्ञादिकारयोदितपेदीनसि
सृतेः अचविशेषः प्रायुक्तः जपः पुरश्चरणादिः स्तोत्रपाठः अविच्छेदेनसंकल्पितहरिवंशश्चवणादिश्च अतएवोक्तं ब्रा-
ह्मे गृहीतनियमस्यापिनस्यादन्यस्यकस्यचिदिति एवदेवपूजादि मदनपारिजातेयमोपि शिवाचण्ववर्चनं दीक्षायस्यचा-
ग्निपारम्यहः श्रौतकर्माणि कुर्याति स्नातः श्रद्धिप्रयापुषात् गोडश्रद्धितत्वेमंत्रमुक्तायल्यास् जपोदेवार्चनविधिः कार्या
दीक्षान्वितैरैः आस्तिपापेषुसुलोपांसूतकंवायतात्मनाम् राघवभट्टीयेनारदः अथसूतकिनः पूजां वक्ष्याम्यागमत्रो
दिनाम् स्नात्वानित्यंचनिर्वर्त्यमानस्याक्रिययातुषे वास्यपूजाक्रमेणैवधानयोगेनपूजयेत् यदिकामीनचेत्कामीनि
संपूर्ववदाचरेत् यत्तुनृसिंहफल्ये सदायंत्रजपमुक्तायदिस्यादशुचिर्नरः मनसाचहितस्तत्रस्मरेन्मंत्रंनचूचरेत् त-
न्मूलाद्यशौचपरम् रामार्चनमंत्रदिकायाम् अशुचिर्वाशुचिर्वापिगच्छंस्त्रिष्वन्वपन्पि मंत्रैकस्मरणोपि ह्यान्मनसे-
वसदाभ्यसेत् कालनियमाप्तायेतु हेयमेव उत्सवोरथयात्रादिः एषुनाशौचं अयंचाशौचाभावो नन्यगमित्ये आ-

चंद्रिकायां संबन्धे च अत्र कर्मानधिकाररूपशोचनिषेध एव अपरार्कमाधवाद्यस्त एकाहशोचमाहुः आचार्यवाद्युपांथा
 पंगुर्वापितरं च वा मातरं वा त्वयं देव्या च तस्य स्तत्र भोजनम् कृत्वा पतति नो तस्मात्स्येता नंतत्र भक्षयेत् अन्यत्र भोजनं कुर्वन् च
 तेः सह संवसेत् एकाहमश्रावित्वा द्वितीये हनिश्राद्धतीति आह्नोक्तैः तदन्वभोजने तु प्रायश्चित्तं पुनरुपनयनमाशौचं च दिशो
 दासादयस्कत्राह्नोक्तैः प्रथमेऽह्नि संभ्यालोपः ब्रह्मचारी यदा कुर्यात्सिद्धिनिर्बणं शितुः तापत्प्राप्तमशौचं स्थाप्युनः स्थात्वा विंशत्यहो
 ति मन्नापतिवचनात् द्वितीयाहोदोपिंडदानकाले एवास्त्यत्वमात्रं चान्यदेत्याहुः दशाहमस्त्यत्वलेपिकर्मांगस्नानविधानार्थमे-
 तदिति युक्तं अत्यकर्मकरणे तु ब्रह्मचारिणः पित्रादि मरणे व्याशौचाभाव एव सप्तचर्यकाल एव समावर्तनोत्तरं तु पूर्वभूतानां
 न्यहाशौचं भवत्येव आदिती नोदकं कुर्याद्यज्ञमस्य समापनान् समाप्ते तूदकं दत्त्वा निरात्रमश्राद्धिर्भवेदिति यदुक्तैः तत्रापि विकल्पः
 पितृपियुते नैपादोषो भवति कर्हि चित् आशौचं कर्मणोति स्यान्न्यहं वा ब्रह्मचारिणा मिति छंदोगपरिशिष्टान् तथा कृतञ्जी कच्छादि
 नक्तिमप्याशौचं नकार्यमिति हेत्यादिः श्राद्धित्वे नैकीर्षे सद्यः शौचं समाख्यातं दुर्भिक्षे चाप्युपद्रवे द्विबाह्वयहतो नांच वि कृतापा
 र्थिवैर्द्विजैः उपद्रवे संतमरके उपसर्गमृते चैव सद्यः शौचं विधीयत इति पराशरोक्तैः उपसर्गोत्पत्तमरक इति शूलपापयनिरुद्धं भ
 द्वास्त्यः यास्य च लभ्योपि आपद्यपि कष्टायांसद्यः शौचं विधीयत इति मरणसमयेपि नाशौचम् तथा च शक्तिरत्नाकरे दक्षः स्व-
 स्यक्राले विदं सर्वसूतकंपरिकीर्तितम् आपद्रुतस्य सर्वस्य सूतकेऽपि न सूतकं अमः सति वैराग्ये संन्यासीप्यानुरस्य भवतीति केचित्
 अथ कर्मतः विंशत्यहोत्याम् तत्तत्कार्येषु सच्चिद्विप्रतिपृत्तपवद्दोक्षितत्वं क्व स्वदेशकर्मशापस्त्वप्यनेकस्थिति पठनमिषक्कारुशिल्या
 तुराणां संभारब्धेषु दास्येनोपनयनन्याहसुद्धप्रतिष्ठाचूडातीर्थार्थं याचाज्यपरिणयनाद्यत्सवेधे तदर्थं नाशौचमिति शेषः

र्थस्त्वानोप स्पर्शवान्स्वयमिति हारीनोक्तेः दर्शचिपूर्णगासंबकर्मवैतानिकंचयत् सूत्रकेपित्वजेनोहालायश्चितीपतेह्रिज
 इति मरीच्युक्तेः जन्महान्योर्वितानस्य कर्मत्यागो न विद्यते शालान्नोके च लोहोमः कार्य एवान्यगोत्रजैरिति जाबालोक्ते श्वे-
 त्याहुः आशाकैथ्येवस् यात्तिक्राअव्येवम् सूत्रके तु समुत्पन्ने स्मार्त्तकर्मकथंभवेत् पिंडयज्ञचंरुंहोमसप्तगोत्रेणकार-
 येदिति जानूकप्योक्तेः चरुः स्मार्त्तः स्थालीपाकः श्रवणाकर्मादिश्वेति विज्ञानेश्वरः आरब्धतुं सपिंडेनापि कार्यम् न च
 तत्कर्षकुर्याणः सनाभ्योप्यशुचिर्भवेदिति मन्त्रकेः छंदोगपरिशिष्टेपि होमः श्रोते तु कर्तव्यः शकृत्तानेन फलेन वा अकृ-
 तं हावयेत्स्मार्त्तं तद्भावे कृताकृतं अकृतमतीत्यादि कृताकृतं तदुलादि स्मार्त्तं होमादीनु विकल्पो ज्ञेयः शाखाग्नौ वैकृदिति
 प्रागुक्तेः पदाकरणं तदान्यद्वारा अत्रेदं तत्त्वम् येषां बहुचोदीनां द्वादशारात्रमहोमोपि नाग्निविच्छेदः तेर्न कार्यम् तेति-
 रीयाद्यैः कार्यम् विरात्रमहूयमानोभिर्लोकिकैः संपद्यते इति सूदर्शनभाष्ये वचनात् समाकूटे त्वग्नेतेनापिन कार्यम् कि-

पुनराधानमेव समारोपप्रत्ययरोहयो राशीवापवादाभावादनन्यकर्तृकत्वाच्च अन्यथापुनराधानमपि स्यात् यत्त्वाश्र-
 लापनः तौचापि सूतके शाने पर्वणीष्टिमहापदि पुष्यवत्यांच प्रार्यायोनकुर्वातांकदाचन स्मार्त्तग्निः सूतके शाने स्वयंन-
 सुहृयाह्रिजः श्रोतानि स्मत्सकृदुलासमासे वास्वयं हुनेदिति तदपि समाकूटपरं तदाह स एव स्मार्त्तग्निरात्मनो न्येषाम-
 भावे सूतकादिषु समारोप्यतदंतेषु विरुद्वत्युहृयात्स्यमिति तथा मनुः प्रसूहे नाग्निषु क्रिया इति वैश्वदेवस्य त्वग्निं सा-
 धत्वेपि च नानिद्यतिः विप्रोदशाह्मासीत वैश्वदेयविचर्जित इति सचर्तुक्तेः यद्यपि पंचयज्ञविधानं तु नकुर्वात्स्युतजन्मे
 गोः इति तेनेनोक्तेः पूर्वनिषेधो व्यर्थस्तथाव्यापसंर्गादीनां वैश्वदेवस्य पंचयज्ञभिन्नत्वात् एतद्विषेधः हरदत्तस्वाश्री-

तैत्रियः अत्रमूलमाकरेस्पष्टं अत्रदोषितस्य अवभृथापूर्वमेवाशौचाभावः नदादित्वाशौचमस्त्येव तेनेवतानो
 पासनाः कार्यादिति वैतानलेप्यवभृथादिनभवत्येव अतएवोक्तं माधवीयेब्राह्मे तद्दृहीनदीक्षस्यत्रैधिद्यस्यमहाभा
 रवे स्नानंत्ववभृथेयावन्नाचनस्यनसूक्तमिति वैतानोपासनाः कार्याइत्यनेनेवसिद्धेः ऋत्विजांदीक्षितानांचेतिपुनर्दीक्षि
 तग्रहणंयजमानेस्वयंकर्तृत्वार्थं स्नानप्राप्त्यर्थंचेतिविज्ञानेश्वरः वस्तुतस्तदीक्षणीयासंस्कृतस्यप्रागयभृथात्कर्म
 प्राप्त्यर्थंदीक्षितग्रहणंतेनततः पूर्वोनिषेधएव यत्प्राग्भोवरणंयज्ञेइतितद्वत्तिकूपरं तथान्वच्छंदोगपरिशिष्टे न
 दीक्षिण्याः परंपज्ञेनरुद्धादितपश्चरन्ति शकृदितत्त्वेथेवम् ऋत्विजांचमधुपकैत्तरभाशौचाभावः गृहीतमधुप
 कस्ययजमानानुक्तजः पश्चादशौचेपतितेनभवेदितिभिश्चयइतिब्राह्मन् अतएवरासांडारः चतुर्णांचरणपक्षे
 न्येयामाशौचेन्येआगमयितव्यइत्याह एवंस्मार्त्तैषि तुलाकोटिहोमादोयधुपकैत्ततिदोषभाचोज्ञेयः यत्प्राग्भोवर
 णंयज्ञरतितत्रापिमधुपकंतिज्ञेयम् तेनाधानेधिपशुबंधादोतदभावादन्येभवंतीतिसिद्धम् अपवादोत्तरमाहयाज्ञे
 वरुच्यः वैतानोपासनाः कार्याः क्रियाश्चश्रुतिचोदनात् तत्रस्यागमान्नेस्नानोत्तरंस्वयंकर्तृत्वम् श्रौतेकर्मणितत्काले
 स्नानः शुद्धिवाशुयादितिस्मृतेः स्यागातिरित्तेनुश्रौतेस्मार्त्तैश्चान्यस्यैवकर्तृत्वम् सूक्तकेभूतकेचैवअशक्तौआद्भोजनेप्रा
 णासादिभित्तैषुहावयेन्नतुहापयेदितिदृष्टस्युक्तेः नित्यानिवर्तरेन्येतानवर्जशाखानेचेकेन्यएतानिकुर्गुरित्तये
 धीनसिस्मृतेश्चेतिविज्ञानेश्वरः एकग्रहणोपूजार्थं तेनस्मार्त्तैकार्यमेवेतिहारलतायाम् दाक्षिणात्यास्तुविकल्पमहुः
 अपराकादिनिचंभास्तु श्रौतंसर्वस्वयंकार्यंस्मार्त्तैः अगातिरित्तेन्यस्यैवकर्तृत्वम् स्यागमान्नेतुस्वस्यकर्मचेत्तानिकंका

रंस्त्वानोप स्पर्शान्स्पर्शमिहारीतोक्तेः दर्शचिपूर्णमासंचकर्मवैतानिकंचयत् सूत्रकेषित्स्वजेन्मोहाऽप्रायश्चित्तीपतेद्विज
 इतिमरीच्युक्तेः जन्महान्योर्वितानस्यकर्मत्यागोनविद्यते शालाग्नौकेचलोहोमः कार्यएयान्यगोत्रजेरितिजाबालोक्ते श्वे-
 त्याहुः आशाकंथेवम् याञ्चिकाअथेवम् सूत्रकेषुसमुत्पन्नेस्मार्तकर्मकथंभवेत् पिंडयसंचरुंहोमसगोत्रेणकार-
 येदिनिजानूकण्येक्तेश्च चरुः स्मार्तःस्थालीपाकः श्रवणाकर्मादिश्चेतिविज्ञानेश्वरः प्रारब्धंतुसापिंडेनापिकार्यम् नच
 नृकर्मकुर्वाणः सनाभ्योप्यश्वत्थिर्भवेदितिमन्त्रेः छंदोगपरिशिष्टेपि होमःश्रोतेतुक्रतंव्यःशक्नान्नेनफलेनवा अह-
 तहा वयेत्स्मार्ततद्भावे कृगाकृतं अकृतंश्रीत्यादि कृताकृतंगंडुलादि स्मार्तहोमादीतु विकल्यो ज्ञेयः शालाग्नौवेकइति
 प्रागुक्तेः पदाकरणंतदान्यद्दारा अत्रेदंतत्वम् येषांबहुचादीनां द्वादशरात्रमहोमेषिनाग्निविच्छेदः तेर्नकार्यम् तैत्ति-
 रीयाथैःकार्यम् विरात्रमह्यमानोनिर्लोकिःकः संपद्यते इतिस्मृदर्शनभाष्येवचनान् समारूढेत्वगोतेनापिनकार्यम्किं
 तु पुनराधानमेव समारोपप्रत्यचरोहयोराशीचापवादाभावादनन्यकृत्कृत्वाच्चअन्यथापुनराधानमपिस्यात् यन्त्वाश्व
 लायनः तौचापिसूतेकेशावेपर्वाणीष्टिमहापदि पुष्यवत्यांचभार्यायान्कुर्यातांकृदाचन स्मार्ताग्निःसूतकेशाचेस्वयंन-
 युहुयाद्विजः श्रोताग्निस्तसकृद्भुलासमासेवास्वयंहुनेदितितदपिसमारूढपरं तदाहसएव स्मार्ताग्निरात्मनोव्येषास-
 भावेसूतकादिषु समारोप्यतदंतुनित्स्वसुहृथास्त्वयमिति तथासुतः प्रस्यूहेनाग्निषुक्रियाइतिवेषुदेवस्यत्वग्निंसा-
 धत्वेपिचनान्दितिः विप्रोदशाह्मासीतवैश्वदेयवियर्जितइतिसंवर्तोक्तेः यद्यपि पंचयज्ञविधानंतुनकुर्यान्मृतजन्म-
 ष्च इतितेनैवोक्तेः पूर्वनिषेधोव्यर्थस्तथाव्यापस्तंबादीनांवैश्वदेवस्यपंचयज्ञभिन्नत्वात्प्रथमः निषेधः हरदनस्त्याशी-

चेपिनहृत्तैर्वैश्वदेवः कार्यः तस्य ह्यवनध्यायोपदात्सा शक्तविर्यद्देशइति ब्रह्मयज्ञस्यैवाशौचेविशिव्यनिषेधात् संध्यादीनामप्य-
 पवाद्माहापराकेपुलस्त्यः संध्यामिष्टिचरुंहोमंयावज्जीवंसमाचरेत् नत्यजेत्सूतक्रेवाप्रित्यजन्गच्छेदधोहिजः सूतक्रेभृ-
 क्तैवसंध्याकर्मसमाचरेत् मनसोच्चारयेन्मंत्रान्प्राणायाममृतेहिजः यत्तु चंद्रिकायांजाबालः संध्यापंचमहाप्रज्ञानेत्यचं
 स्मृतिकर्मच तन्मध्येहापयेत्तथांशाहाते मुनःकियेति यच्चसंवर्तः सूतक्रेकर्षणांत्यागः संध्यादीनांविधीयते यच्चवि-
 णुपुराणं सर्वकालमुपसातुसंध्योः पार्थिवेव्यते अन्यत्रसूतकाशौचविभगानुरभ्रीनितइतितसूर्णसंध्यापरम् अ-
 ध्यांतामानसीसंध्याकुशवारिविबर्जितेतिशुद्धिरीपेच्यवर्नोक्तः पेशीनसिस्वर्धेर्मंत्रोच्चारणमाह सूतक्रेसाविव्याज-
 क्षिप्तक्षिप्यसूर्यध्यायन्नमस्क्रुयात् प्रयोगपारिजातेभरदजोपि सूतक्रेभृत्क्रेभृत्क्रेकुर्यात्प्राणायामममंत्रकम् तथागार्ज-
 नमंत्रांस्तुमनसोच्चार्यमार्जयेत् गापत्रीराम्यगुच्चार्यसूर्याध्यायैर्निवेदयेत् मार्जनंतुनवाकार्यमुपस्थानंनेचेवहि अ-
 हणेश्राद्धादावप्याशौचापवाद्गाहव्याघ्रः स्मार्तकर्मपरित्यागोराहोरन्यत्रसूतक्रेइतिलेगोपि सूतक्रेभृत्क्रेचैव
 दोषोराहुदर्शने तावदेवभवेच्छुद्धिर्यावन्मुक्तिर्दृश्यते प्रयोगपारिजातेबृहस्पतिः कन्याविवाहेसंक्रांतौसूतक्रे
 चन हृद्दशात्तातपः यदाभोजनकालेनुअशक्तिर्भवतिहिजः भूमौनिक्षिप्यतंत्रासंस्नात्वाविभोविशुद्ध्यति भक्ष-
 तुर्नंत्रासमहोरात्रेणशुद्ध्यति अशिलासर्वमेवान्नेत्रिरात्रेणनिशुद्ध्यति इदमविशेषात्सूतक्रेपरमणीतिशुद्धित्वेश्च
 लपणोच अथद्व्यंतःमर्षचिः उपणमधुमांसंचपुष्यमूलफलेषुच शाकफ्लाष्टतृणेषुफल्कदधिसर्पिःपयःसूच तिलो-
 पथाजिनेचेचपकापकेस्वयंपहः पुण्येषुचेवसर्वेषुनाशौचमृत्सूतक्रे स्वयमेवस्वाम्यनुज्ञयाग्राह्यं नतद्वस्तादित्यर्थः न

येन तद्भस्मादपिन दोषः पक्कं लड्डुकादि अपक्कं तुंलादि एतदन्वसत्रपरम् अन्वसत्रे प्रसृजानां भामभन्मभगार्हितम् शुक्ला
 पक्कान्मेतेषां चिरात्रं तु मनीषवेदित्वं गिरसोक्तेः पक्कान्मोदनादि न तु भक्ष्यं षट्त्रिंशन्मते उभाभ्यामपरिज्ञाते सूतकनेन व
 दोषरुत् एकेनापि परिज्ञाने भोक्तुं दोषसुपावहेत् विवाहोत्सवश्चेत्पुत्रं तन्नामृतसूतके परेरन्मं प्रदातव्यं भोक्तव्यं च द्विजोत्त
 मैः शुंजानेषु तु विप्रेषु त्वं तरा मृतसूतके अन्यगेहोदकाचान्ताः सर्वे ते शक्यस्तृताः बृहस्पतिः विवाहोत्सवे त्याक्त्वा पू
 र्वसंस्कृत्स्निनान्वसुत्रदोषः परिकीर्तितः षडशीतो संसर्गाद्यस्य वा शौचं यस्यातिक्रान्तकालता तदीयस्य पदार्थस्य नाशो न
 विद्यते क्वचिन् शक्यं तले शक्येदित्यनुवृत्तौ विष्णुः शोक्षणेन पुस्तकमिति अथ मृतदोषे हेमोदोषद्वित्रिंशन्मते कोर्मन्च
 व्यापादयेद्यज्जात्सानं स्वयमग्न्युदकादिभिः विहितं तस्य नाशो च नापि कार्थोदकक्रिया शक्यं दर्शनम् यावदशौचं मस्यैव
 हतानां नृपगोविप्रैरन्यक्षन्तास्मात्प्रतिनामिति याज्ञवल्क्योक्तेः शक्यं तले कोर्मन् सद्यः शौचं समाख्यातं शापादिभ्यो न तथा आ
 दिशब्दादभिचारहते भगिष्ये सेच्छयामरणं विद्याच्छेदं द्विसंशोभ्यैः अंश्यां यजविषो हं धैरत्सना न्वेव नाडनेः पाखंड
 माश्रिताश्चैव महापातकिनस्तथा स्थिरश्च व्यभिचारिण्य आरूढपतिनास्तथा नतेषां स्नानसंस्कारो नश्चान्नसंस्करणम्
 गौतमः प्रायोनाशकशक्त्याग्निविपोदको हं धनप्रपतने श्वेच्छतामिति नाशौचमिति शेषः अंगिराः चंडालादुदकात्सर्पा
 त्त्राह्मणां द्वैकतादपि दंष्ट्रिभ्यश्च पशुभ्यश्च मरणोपापकर्मणाम् उदकोऽपि दानं च प्रेतेभ्यो यत्प्रदीयते नोपनिष्ठानि तत्
 सर्वमन्तारिणो विनश्यति षट्त्रिंशन्मते व्येवम् ब्राह्मिणि शृंगिदंष्ट्रिनखव्यालविषवन्दि क्रियाजलेः व्यालेगजः स्रद्ध
 एत्परिहर्तव्यः कुर्वन् कीडां मृतस्तपः नागानां विप्रियं कुर्वन् हतश्चाव्यथ विद्यता निगृहीतः स्वयं राज्ञा चौर्यदोषेण कुत्र

चित् परदारान्हरन्तश्च देवान् पतिभिर्हताः असमानैश्च संकीर्णैश्चंडालाद्यैश्च विग्रहम् कृत्वानैर्निहतास्तद्वृचंडाला
 दीन्समाश्रिताः शस्त्राग्निगरदाश्वैवपारवडाः क्रूरबुद्धयः क्रोधात्प्रायं विषं वह्निं शस्त्रमुद्धनंजलम् गिरिदृक्षप्रपा-
 तं च ये कुर्वन्ति नराधमाः कुशल्यज्रीविनीये च सूनालकारधारिणः सुरवेभगास्तये केचिच्छिबशायानपुंसकाः ब्रह्म
 हताय च ये चापि ब्राह्मणैर्हताः महापातकिनो ये च पतिनास्ते प्रकीर्तिताः पतिनां न दहः स्यान्नात्येष्टिनात्थिसच-
 यः न चाश्रुपातः पिंडो वा कार्ये श्राद्धादिकं क्वचिन् एतानि पतिनां तु यः करोति विमोहितः तस्य कद्रुहये नैव तस्थश्च दिने
 बान्यथा एतद्बुद्धिपूर्वसर्वपांकरणे तु माधवीये वसिष्ठः य आत्मत्यागिनं कुर्व्यात्स्नेहात्प्रेतक्रियां द्विजः स तस्य कद्रुस
 हितंचरे च्चांद्रायणं जतम अज्ञानेन तु कृत्वाग्निमुदकं दानं संस्पर्शं बहने कथां रज्जुच्छेदाश्रुपातंच तस्य कद्रुणश्रुत्यती
 तिज्ञेयम् प्रत्येकं बुद्धिपूर्वं एतदिदं न पारिजातः प्रत्येकं युस्पर्शशृणोर्गिताक्षरार्यातच्छुषंकेवलं स्पष्टमश्रुवापनितं प
 दिपूर्वोक्तानामकारी च्चेदकरात्रमभोजनम् एकरात्रं तु नाश्रीयात्तु बुद्धिपूर्वकमिति माधवीये उन्नयार्थम् अन्ये तु नुस
 वर्तः एषामन्यनमं प्रेतं यो वहे न दहे न वा कवेदकक्रियां कृत्वा कद्रुं सांतपनंचरेत् अज्ञानेत्सर्वे एतदनाहितानेः आहि-
 ताग्नेः कद्रु एवेति माधवः मिताक्षरायाम् आत्मनस्त्थागिनां नास्ति पतिनां तथार्थक्रिया तेषामपि तथा गंगा नोये स
 नं हिनम् आहिताग्नेस्तु विशेषो हेमाद्रो भविष्ये येतानं प्रक्षिपेत्क आचसथ्यंचतुष्पथे पात्राणितुदहेदग्नेो साग्नि केषाप
 कर्मणि छंदोगपरिशिष्टेपि महापानकसंयुक्तो दोरात्स्यादग्निमान्यदि पुत्रादिः पालयेदग्नीस्युक्त आदोषसंक्षयात् प्राय
 श्चिन्तं कुर्यायः कुर्वन्वाग्निधते यदि गृह्यं निर्यापये ज्ज्ञेयमप्यस्वेत्सपरिच्छदस् पात्राणि दद्याद्विप्राय दहेदस्वेव वा क्षिपे

न् माथरीयेपराधारः आहिताग्निमृतोविप्रश्वंडाले नासधातकः दहेतत्रास्त्रुणोचिप्रोलोकान्नोमंत्रवर्जितम् प्रजापत्यं च-
 रेसश्र्वादिप्राणामनुशासनात् दरश्वास्थानिपुनर्गृह्यक्षीरेणक्षालयेत्ततः त्वेनाग्निनास्वयंत्रेणघृथगेनंपुनर्दहेत् हेमाद्रौ
 सु दाहयित्वाशचत्तेपांशुर्द्वैराविधिपूर्वकमित्कफम् एतदर्पादिनामरणेज्ञेयम् तांस्तेप्रेत्याभिगच्छन्तियेकेचात्सहनो ज ना
 इतिश्रुतावात्सहनेएवदोषोक्तैः प्रमादमरणेत्वाशौचादिसर्वभ्रवत्येव तदाहांगिराः अथकाश्वित्समादेनस्त्रियेताग्न्युद-
 कादिभिः तस्याशौचविधातव्यं कर्तव्याचोदकक्रिया ब्राह्मेपि प्रमादादपिनिःशंकस्त्वकस्माद्विधिचोदितः शृंगिदंस्त्रि
 नस्विथ्यालविषविद्युज्जत्तादिभिः चंडालैरथवाचोरैर्निहतोवापिकुत्रचित् तस्यदाहादिकंकार्यंयस्मान्चपतितस्तसइति
 प्रमादमरणेत्रिमाशौचमिनगोडाः शकृदितत्वादयः दशाह्यदीनिदाक्षिणात्याः अस्थापचादोहेमाद्रौभविष्ये प्रमादा
 दिच्छयावापिनकुर्यात्सर्पिनोमृते नागपूजांचिनानकुर्यादित्यर्थः वौधायनोपि बुद्धिपूर्वत्सहंनृणांक्रियालोपोविधीयते क्रि-
 यांत्यकर्म तत्रदुर्मरणमिच्छानादिकार्यम् तच्चविष्वक्काशादौशातातपीयेच व्याघ्रेणनिहतेविघ्नेविप्रकस्यांविवाह-
 येत् सर्पदंष्ट्रेनागबलिर्ज्ञेयः सर्पश्र्मकांचनः चतुर्निष्कमिनहैमंगजंदद्याज्जैहते राज्ञाविनिहतेदद्यात्सुरुषंतुहिरण्यय-
 चोरेणमिहनेयेनूं चौरिणानिहतेदृषं दृषेणनिहतेदद्याद्यथाशक्त्यानुकांचनम् शय्यामृतेप्रदातव्याशय्याचूलीसमन्विता
 निष्कमात्रं स्रवणंस्पविष्णुनांसामधिधिता शौचहीनेमृतेचैवाक्षिनिष्कंस्वर्णजंहरिम् संस्कारहीनेचमृतेकुमारमुपनापये-
 त् निष्कत्रयस्वर्णमितंदद्यादश्वहयाहने शरणाहनेक्षेत्रपालंस्थापयेन्नित्तशक्तिः सूक्ष्मरेणहतेदद्यान्महिषं दक्षिणा-
 न्तिनम् छामिभिश्चमृतेदद्याद्रोधुमान्यं चस्वारिकाः वृक्षंसहनेदद्यात्सोवर्णवस्त्रसंयुतम् शृंगिणानिहतेदद्यात् हृषभं वस्त्र

संयुक्तम् शकतेन हते दद्याद्भ्यंसोपस्तरान्वितम् धृयुपातमृते चैत्रप्रदद्याद्भ्यन्पर्वतम् अग्निनाभिहते कार्थमुदयान-
सथाकितः दारुणाभिहते चैत्रकर्तव्यासदनेसमा शस्त्रेणानिहते दद्यान्माहिषीदाक्षिणांन्विताम् अश्वनाग्निहते दद्यात्
वत्सोर्गापयस्विनीम् विषेणचमृते दद्यान्मोदिनीहंमनिर्मिताम् उद्वेधनेनचमृते कृपिकनकनिर्मितम् मृतेजलेनवरुणे
हंसं दद्याद्विनिकलम् विधूचिकामृते स्वादु भोजयेच्च शर्तुं ह्यजात् प्रदातव्या क्लंनकरुळे मृते कासरोरोणाच-
मृते अष्टकं चं व्रतं चरेत् आतिशारमृते लक्ष्मंगाधव्याः प्रयत्नो जयेत् शाकित्यादिग्रहयस्तेज एदुर्द्रयथोदिनम् विकृत्याते-
ननिहने विद्यादानसमाचरेत् अतारिक्षमृते कार्प्यवेदपरायणतथा सञ्छास्त्रपुस्तकं दद्यात्सृष्टयस्य शंजोऽभुते पतिते-
चमृते कुर्यात्त्राजापत्यास्त्वषोडशा मृते चापस्यनहिते कृच्छ्राणां नवतिं चरेत् एवं कृते विधाने तु विदध्यादोर्ध्वदेहिकम् तथा
वैधमरयोपिन दोषः तदा हर्षुर्मनुष्टद्विगार्थो हस्तः शौचमृते तु सप्रस्थारख्यातभिषक्तिः यः आत्मानं यातयेद्यस्तु भृष्टग्न्य-
नशनांशुक्तिः नस्य चिरात्तमाशोर्चोर्द्वितीयोत्पस्थिसं चयः तृतीयोर्द्विकलत्वाच्चतुर्थेऽप्युद्भात्साचरेदिति हेमाद्रो विष्णुधर्मपि-
नरक्तव्याधिरहितो नत्पजैवालनस्तनुम् अस्यार्थानामग्रे लोका अथे नतमसाद्यताः तांस्ते प्रेसाभिगच्छन्ति ये कैचात्महो-
जनाः आरिहैरात्मनो ज्ञात्वा मृत्कालमुपस्थितम् व्याधितो सिषजात्यक्तः पूर्णवायुषि चात्मनः यथायुगानुसारिणसं-
त्यजेत्तमनस्तनुम् अस्मिन्मले तनुत्वागाद्यथैसफलमाप्नुयात् आशुषक्तपुरादृष्टं मरणं ब्रह्मणस्य च नीतिगोडाना-
नपपातः उत्तरार्द्धे संगतेः क्षात्रियस्य तु संयामे मृते भर्तुरियोषिनः अपराके ब्रह्मगर्भः योजीविनुं न शक्नोति महाव्याधुप
पीडितः सौरस्युदकं महापात्रां कुर्वन्नाचनदुष्यति अनेकवक्ष्यमाणवचोक्तिचयात्तथागागतिरिक्तैः इति किं त्वयैवागाधुपह-

तानामधिकारः सौषिजीर्णानामप्रस्थस्यैवेतिविज्ञानेश्वरदेवयाज्ञिकादयः अतएवमिताक्षरादौभृगुपातानशानादिकम्
वानप्रस्थस्यैवोक्तम् मनुरपि आसांमहार्धिवर्याणां त्यक्त्वात्यन्तमयातनुं धातशोकभयोविभोब्रह्मभूयायकल्पनइतिते-
नान्यत्रापितद्विषयनेवामूलेक्यादितिकेचित् तन्न धानप्रस्थभरणेआशौचनिषेधात् तेनग्रहस्थादिपरमेवेदंतेनयनेनो
धिकारः कस्येऽनधिकाराच्च नोभिनिकलेत्वकरणेदोषोनित्यतान्वस्यात् प्रयागेत्तरोगिणारोगीगणांच यत्तुशूद्राश्वश-
नियविश्याअंसजाश्नतथाधमाः एतेत्यजेषुः प्राणान्वैवर्जयित्वाह्जंनृपपतित्वाब्राह्मणस्तत्रब्रह्महन्वात्महाभवेदि-
ति तन्निर्मूलभितिभद्राः तत्तनुंहेमाद्रो व्रतकाडेऽल्लिखनान्निर्मूलत्वंचित्यमेव प्रक्रमानुपतित्वेतिभृगुपातमात्रपरंयुक्तं
ब्राह्मणस्याप्यनुज्ञातभित्तिवश्यमाणविरोधाच्च यस्यादित्यपुराणे अत्राह्मणोवास्वर्गादिमहाफलजिगीषया प्रविशेज्ज्व-
लन्तीयंक्रोखनशनंतयेति तस्ययागातिरिक्तुपरमिनिकेचित् हेमाद्रौत्वेतदग्रे प्रयागवटशाखायादित्युक्ते ब्राह्मणस्य
नयगोपिनेतिप्रतीयते माधवीयेऽपराकंचादित्यपुराणे दुश्चिकित्सेर्महारोगेः पाडितस्तपुमानपि प्रविशेज्ज्वलनंदीप्त-
करोत्सनशनंतथा अगाधतोयराशिंचभृगोःपतनमेवच गच्छेन्महापथंवापितुषारगिरिमादरात् प्रयागवटशाखाया-
देहत्यागंकरोत्तिच स्वयंदेहविनाशस्यकालेऽसिमहामतिः उत्तमान्द्रागुयाल्लोकागत्माघातीभवेत्कवित् महापापक्षया
त्वर्गाद्व्यान्मोगान्स्मभ्युते एतेषामधिकारस्तुसर्वेषांसर्वजंतुषु नराणामथनारीणांसर्वेषुसर्वेषु ईदृशंमरणंये-
षांजीवतांकुञ्जिद्वेषत् आशौचंस्यान्वहंतेषांवज्जानलहतेतथा वाराणस्यांश्रियेद्यस्तु प्रत्याख्यातभिपत्ति यः काष्ठ
पाषाणमथ्यस्थोजान्द्वीजलमथ्यगः अत्रिभुक्तोऽनुखलस्यकर्णमूलगतोहरः प्रणवन्तारकंभूतेनान्यथाकुञ्जिक्त

निन् हेमाद्रौचिवम् अत्रप्राप्तेकालेइत्फक्तेरप्राप्तमरणकालायाःस्त्रियाःअन्वारोहणोसंपूर्णमेवाशौचं घृथीचंद्रस्त्वत्रापिच्यह
माह कश्चित्त्वादिगोद्वयंघृथेचम् एतच्चट्ट्हादिभ्रूणं कलौनिषिद्धम् भृगुवर्णिपतनैश्चैव हृद्धादिमरणंतथेति माधवेन पृथ्वी
चंद्रेणच कलिवर्जेषूक्तेः नचात्रयावदुक्तनिघेधः विशिष्टोद्देशोवाक्यभेदात् नचकलौवानप्रस्थाश्रमनिषेधादेवसिद्धेर्भरणनि
षेधोव्यर्थइतिवाच्यं सर्ववर्णोदित्यादिभिस्तद्भिन्नस्यापिप्राप्तेः काव्यंभवत्येव येवैतन्वंचिसृजंतीतिश्रुतेः स्मृत्यासंकोचा
योगान् नचैयंस्वाभ्याधिक्रमृत्सपराधीरपदोक्तेः मात्स्यभारतादिदुनलोकवचनात्ततनवेदवचनादपि मतिरुक्तमणी
नेप्रयागमरणप्रतीत्युक्तेः अतएवविष्णुधर्मसूत्रेग्यादिमरणसुक्कोक्तम् यथायुगानुसारेणसंत्यजेदात्मनस्तनुभित्तिका
श्यामयुक्तम् मात्स्ये अग्निप्रवेशंयेकसुरचिसुक्तेविधानतः प्रविशंतिमुरवंतेमेभिःसंदिग्धंवरानने हेमाद्रौविवस्वान्
सर्वेद्रियविपुक्तस्यस्वव्यापाराक्षमस्यच प्रायश्चित्तमनुज्ञातमग्निपातोमहापथाः धर्मार्जनासमर्थस्यकर्तुः पापार्कित
स्यच ब्राह्मणस्याप्यनुज्ञातंतीर्थेप्राणविमोक्षणम् अपराकेचैवं सहगमनं कलौभवत्येव कलौनान्यागतिः स्त्रीणांसहा
नुगमनादतइति ब्रह्मस्यैवर्तात् एतेनमरणान्तिकप्रायश्चित्तंकाशीरवडादौ चातुर्वर्ण्यस्यतनुत्यागविधयश्चयुगान्तरपरा
एव नयागेपिविस्थलीसेनोस्कांदे यथाकथंचित्तीर्थेस्मिन्प्राणत्यागं करोति यः तस्यास्यघातदोषेनप्राप्तुयादीप्सितान्यपि
पादोविष्णुः देहत्यागंतथाधीराः कुर्वन्तिममसन्निधौ मत्तनुंप्रविशंत्येव नपुनर्जन्मनेनराः कोर्मेव्याधितोयदिवादीनःकु
ञ्जोवापिभवेन्नरः गंगायमुनमासाद्ययस्तप्राणान्वरित्यजेत् ईक्षितान्ब्रह्मभतेकामान्वदन्तिमुनिपुंगवाः तथा यागति
योगयुक्तस्यसलस्यस्यभनीषिणः सागतिस्त्यजतःप्राणान्चगंगायमुनसंगमे वाराहे तत्रयोगोसुंचतिप्राणान्ब्रह्मदृष्टेः

सुंदरि सर्वलोकानतिक्रम्यममलोकं प्रप्रचते तथा अकामोवासकामोवावटमूलेषुसुंदरि शीघ्रंप्राणान्प्रमुंचेत्तयदीच्छे
 स्परमांगतिम् तथा पंचयोजनविस्तीर्णंप्रयागस्यतुमंडले व्यतीतान्पुरुषान्सप्तभविष्यांश्चतुर्दश नरस्वारयतेसर्वान्
 यस्तुत्राणान्परित्सजेत् ब्राह्मे ध्यात्वाविष्णुपदांभोजंप्रयोगोविष्णुतत्परः तनुंत्यजतिवैमाथेतस्यसुक्तिर्नसंशयः दुष्कृतोऽपिदु
 राचारो ब्रह्महत्यादिपातकी हरिं ध्यात्वात्यजेद्देहंप्रायशोसुक्तिगान्भवेत् भविष्योत्तरे समाःसहस्राणितुसप्तवैजलेदेशेक
 मन्वोपतनेचषोडश महाहवेषष्टिरशीतिगोत्रहेअनाशकेभारतचाक्षयागतिः इतिसामान्यनोपिफलम् एवमन्येविभ-
 योत्रेयाः यत्सुगोडाः प्रयागादिभरणं ब्राह्मणभिन्यविषयमित्याहुस्तदूषणंपितामहचरणैः प्रयागविभोःकृतभित्तिनात्रो-
 च्यते अत्रदशाहमाशौचम् त्रिरात्रस्यत्रासकालगोचरत्वादिभिर्महाः शुक्लत्रिपात्रम् दिवोदासीयेत्येवम् शकृद्वितले
 पिकाशययः अनशनमृतानामशानिहतानामग्निजलप्रविधानां षट्शुसत्रामदेशांतरभृतानां जातदंतानां च त्रिरात्रमिति
 एवंभरणांतमायश्चिन्नेपि पूर्वोक्तश्चात्महादेर्दाही शौचादिनिषेधास्तदानीमेव यत्संरंतेनुसर्वमोर्ध्वदेहिकंकुर्यान् गोब्राह्मण-
 हतानांचपतितानांतथैवच ऊर्ध्वंसंवस्तरत्कुर्यात्सर्वमेवोर्ध्वदेहिकामिति हेमाद्रौषट्त्रिंशत्कृतान् एवंमूच्छीकृतानामपि-
 गयाश्राद्धमपिकार्यम् ब्रह्महाचकृतमन्त्रगोधातीपंचपातकी सर्वेतेनिष्कृतियांतिगयार्थांपिंडपाननादित्यग्निपुराणान्
 एवं ब्राह्मेपि क्रियतेपतितानांतुंगेसंवत्सरेकचित् देशभर्मभमाणत्वाद्दयाकूपेस्वबंधुभिः मार्तेडपादमूलेवाश्राद्धंहरिहरो-
 स्मरन् सूर्यपदरत्पर्यः तत्रवर्षमध्येकृत्यसुकुम्परार्कैवायुपुराणे शकृपक्षेणुहादथांकुर्यात्श्राद्धं तुवत्सरम् हादशाहानि
 चाकुर्याच्छुद्धेचप्रथमेहनि छागलेयः नारायणबलिः कार्थोलोकगर्हभयान्तरेः तथानेषांभवेच्छौचंनान्यथेत्यत्रवीचमः

आसः नातायणंसमुद्दिश्यशिवंवायस्यदीयते तस्यशक्तिंकरं कर्मतद्भवेन्नेतद्व्ययेति सचात्मयानादिप्रायश्चित्तं कृत्वा कार्यः न
 दुक्तं हेमाद्रौ पद्मत्रिंशत्तमने कृत्वा चांद्रायणं पूर्वैक्रीपाकार्यं यथाविधि नारायणबलिः कार्यं लोकगर्हाभयान्नरैः पिंडोदकक्रि-
 याः पश्चाद्द्वयोत्सर्गादिकं च यत् एकोद्दिष्टानि कुर्वन्ति सपिंडीकरणं तथा दिवोदासीयेष्वंशशातातपस्तपनिनेचमृते शक्ये प्रा-
 नापत्वांस्तपोऽथ मृते चापत्सरहितैरुद्घ्राणानयति चरेदित्याह इदं प्रायश्चित्तार्हं पित्रादिविषयम् इन्द्रियैरपरित्यक्त्यायेचमू-
 दाविषादिनः घातयन्ति स्वमालानं चांडालादिहताश्वये नेपांशुत्राश्वयौत्राश्वदययासमभिपुनाः यथाश्राद्धं प्रतन्वति विष्णुना
 ममतिथिनम् तथातेसंप्रवस्थाभिनमस्तस्यस्यंशुव इति हेमाद्रौ तेनेवेकैः तत्रैवैवौधायनोपि नारायणबलिं व्याख्यास्यामो
 भिगस्तपतितं साराणालस्यागिनां त्राह्मणहतानां च द्वादशवर्षाणि त्रीणि वा कुर्वन्ति गृह्यपरिशिष्टे तु चंडालादित्याहृत्का द-
 ष्वाशरीरं प्रेतस्य संस्थाप्यास्थानियत्नतः प्रायश्चित्तं तु कर्तव्यं पुत्रैश्चांद्रायणत्रयमित्युक्तम् मदनरत्नेत्रालि प्रमादादपि निः
 शंकस्तत्कस्माद्द्विचोदितः चांडाले त्रीह्रिणेश्वरैर्निहतो यत्र कुत्रचित् तस्य द्वादहादिकं कार्यं यस्मान्पतितस्तप्तः चांद्रायणं
 तप्तकृद्द्रव्यं तस्य विशक्ये यद्वा कृद्द्रव्यं च दशकृत्वा तु विधिनार्हत्वं बुद्धिपूर्वमृतानां तु त्रिंशत्कृद्द्रव्यं समाचरोदस्तं स्मृति
 रत्नाचल्यां तु द्विगुणं प्रायश्चित्तं कृत्वा वा गथव्यात्सर्वं कार्यं मिरक्तम् आत्मनो घातशक्यार्थं च चांद्रायणद्वयम् तप्तकृ-
 तुं च त्रिंशत्कृद्द्रव्यं वा पुनः अर्वाक्संबलसाराकुर्वाद्द्वहनादियथोदितम् कृतानारायणबलिमनित्यत्वात्तदाशुषइति इदं चा-
 न्न्यरथनिमित्तं ज्ञानिवधनायश्चित्तेन समुचितं कार्यम् अतएवैवौधायनेनोक्तम् द्वादशवर्षाणि त्रीणि चेति मदनपरिजाते-
 स्मृत्युपैमारेन त्रसहारीनां तद्योग्यं प्रायश्चित्तं कृतानारायणबलिः कार्यं इत्युक्तम् एवं श्लेच्छीकृतानामपि यत्तु कश्चिदाह पु

ब्रह्मतेन प्रायश्चित्तेन पितुः षापनाशोभानाभावः आत्मधातेषु वचनान्नादस्त महापातकेषु कथं स्यादिति सः स्वयमेवात्मवधप्रायश्चित्त
 स्य ज्ञानिवधभिमित्तेन समुच्चयं वदन् तददयश्चूल्याएव नहि जातिवधनिमित्तं पुत्रैः कार्यभित्तिवचनमस्ति पुत्रकर्तृकसर्वप्रायश्चित्तादिविषु
 वापत्तेः प्रायुक्तबोधोपायनवचनान्नेतिदिक् इदं प्रायश्चित्तार्हाणां मेव प्रायश्चित्तानर्हाणां तु पतितोदकमात्रं कार्यभित्ति केचित् मदनपारिजा
 तादिस्वरसोव्येवम् वस्तुतस्तत् तद हीनहं योर्वचनेनुपादानादविशेषानत्रापिनारायणबलिः गयाश्राद्धं चैतियुक्तम् पतितोदकाविधिस्तु पि
 त्राद्यतिरिक्तविषयइत्यपरे समथाहेमाद्रोबाहो पतितस्य तु क्लरुण्याद्यस्तुतिं कर्तुं भिच्छति सहिदासीसिमाहूय सर्वगां दत्तवेतनाम् अथऋ
 घटहस्तां यथा हृत्तंत्रचीत्सपि हेदासिगच्छमूल्येन निलानगयसत्वरम् तोयपूर्णं घटं नैसं सतिलं दक्षिणामुखी उपविशतु यामेन चरणेन त
 तः क्षिप कीर्तयेः पातकी संज्ञां त्वंपिबेति मुहुर्वदेः निशाम्य नस्य वाक्सं सालब्धमूल्याकरोति तन् एवं कृते भवेच्छ्रुतिः पतितान्नांचनान्यथेति
 इदंच मृनाहे कार्यम् पतितस्य दासीमृनां क्रियदाघटमृपवर्जयेदेतावता यमुपचरितो भयतीति मदनरत्ने विष्णुक्तेः इदंचालस्यागि विष
 यम् आत्मत्यागिनः पतिता स्तेनाशोचोदकभाजः स्फुरितरूपकम्यविष्णुना एतस्याभिधानादिति गोडाः यत्तु कश्चिदाह यः पति
 तौ घटस्फोटेन बांधवेर्बहिः कृतस्तद्विषयाणि क्रियानिषेधवाक्यानि जीवत्येव तस्मिन्नंत्यकर्मणः कृतत्वात्तु नः करणाभावादि
 ति संबंधुः त्यागेन जातवैराग्यस्य कृतप्रायश्चित्तस्याप्यकरणापत्तेर्भित्ताक्षरादिविरोधमपश्यन् मूर्ख इत्युपेक्षणीयः न च कृतघट
 स्फोटस्य संग्रहविधिनैति वाच्यम् मनुना कृतघटस्फोटस्य त्यागमुक्त्वा प्रायश्चित्तेतु चरिते पूर्णं कुंभमयं नवम् तेनैव सार्धं प्रास्येयुः -
 स्नात्वा पुण्येजलाशयइत्युक्तेः अन्यथा प्रायश्चित्तमात्रे एतत्संज्ञान् अतो घटस्फोटेन बहिः कृतस्यापि पित्रादेरब्दांते नारायणबलिः
 निषेधास्तपितृव्यादिपरा इति तत्त्वं केचित्तु नारायणबलो कृते व्यस्य कर्म सपिंडन कर्जं कार्यम् गोत्राक्षणाहतानांच पतितानां तथे

एव व्युत्क्रमाच्चप्रमीतानां नैवकार्यसिपिंडतेतिवचनान् ब्राह्मणादिहतेतातेपतितेसंगवर्जितइतिआह्वप्रकाशोक्तेश्वेत्याहुः
 तेहेमाद्रिस्थपूर्वोक्तपट्टत्रिंशन्मनविरोधान्निर्मूलत्वाद्ब्रह्मप्रकारस्यद्विआह्वविषयत्वादुपेक्ष्याः नारायणबालिस्तुहेमाब्धा-
 यनुत्तारेणोच्यते तत्रादौक्रियानिबन्धेगारुडेत्तर्पणमुक्तं कार्यंपुरुषसूक्तेमंत्रैर्विवेक्यवेरपि दक्षिणाभिसुखोभूत्वात्रैतंवि-
 ष्णुमितिस्मरन् अनादिनिधनोदेवः शंखचक्रगदाधरः अक्षय्याःपुंडरीकाक्षः त्रैतमोक्षप्रलयेभवेति शक्रेकादश्यादेशकालो
 संकीर्त्यामुकगोत्रस्यासुकस्यदुर्गरणात्सद्यात्तजदोषनाशार्थं और्ध्वदेहिकसंप्रदानत्वयोग्यतासिद्ध्यर्थं चाराथणवलिकरि-
 व्यइतिसंकल्प्य ब्रह्माणविष्णुशिवैयमंत्रैतन्वपंचकुंभेषु विष्णुः स्वर्णमयः कार्यरुद्रस्ताभ्रमयस्तथा ब्रह्मारीव्यमयस्तत्र
 यमोलोहमयोषवेत् त्रैतोदभंगयः कार्यइतिदेवप्रकल्पनेतिगारुडोक्तासुखसर्वसिंहमीषुवामतिमासुषोडशोपचारैः पु-
 रुषसूक्तेनाभ्यर्च्यग्निं प्रति द्वाप्यत्वंकंपुरुषसूक्तेन प्रत्यृचं नारायणाद्येदमितिहुत्वादेवानामग्नेदक्षिणाग्नेदभंभुविष्णुरूपं
 त्रैतंस्मरन्नामगोत्राभ्यांमधुघृततिलयुनान्द्रशापिंडान् यजोपवीत्येवायुक्कगोत्रामुक्कशर्मन्त्रैतविष्णुरूपायतेपिंडउप-
 वनामितिदलापुरुषसूक्तेनाभिमन्थ्यतेनैवशरणीदकेनाभिषिव्याभ्यर्च्यामुक्कशर्मणममुक्कगोत्रविष्णुरूपं तत्रैततर्पयाभीतिपु-
 रुषसूक्तेनप्रत्यृचं तर्पयित्वा एकमाभान्त्रत्सादिपंचस्थोदधान् मंत्रस्तु ब्रह्मविष्णुमहादेवायमश्वैवसकिकरः बलिगृही-
 त्याकुर्वंतु नैनस्यचक्रां गतिमिति मिताक्षरायां तु होमवत्यादिगोक्तम् ततः प्रतिदेवतंत्रिविधं फलं शर्करामधुगुडघृतानि
 ननिवेद्यपिंडानभ्यर्च्यनद्यांक्षिस्तारात्रौ नवसप्तपत्तवाविश्रान्निमंत्र्योपोषितो जागरं कृत्याश्वोभूतेषु नविष्णुयमसंपूज्ये क्रो-
 द्दिष्टविधिना आह्वपंचं करिष्येदत्कत्साविष्णुयमत्रैतान् स्मृत् नृविमासुपवेश्य त्रैतस्थाने चैकं विष्णुस्मरन् पाद्याचां हनार्घ्यासु

नंतृतिप्रश्नांतं कृतो ह्येवनादिकृतत्वान्नशेषेणाधिष्ठात्रेण ह्यणे शिवाय यमाय सपरिवाराय चतुरः पिंडान्दत्त्वात्प्रेतनामगोत्रेऽस्य
 त्वाधिष्णुनान्नापंचमंदत्वाभ्यर्थांचानेभ्योदक्षिणांदत्त्वेकं प्रेतस्मृत्याविशेषतः सतोव्यविधेः प्रेतायेदेतिलोदकमुपतिष्ठनामिति स
 तिलमुदकं दापयित्वाशुंजीतेति अत्रविशेषांतरं भट्टकृतांत्येष्टिपद्धतौ जेयम् सर्पहतेतुवर्षपर्यंतं पूर्वैर्द्वेकभक्तपूर्वैश्चकृपंच
 म्यासुपवासंनक्तंवाकृत्यापिष्टमयं नागमनंतवास्किशरवपदभक्तैर्बलकौटकाश्वतर इतराष्ट्रशरवपालकालियतप्तकस
 पिच्छेतिनामभिः प्रतिमाससंपूज्यपायसेनविप्रान्संभोज्यवत्सरांतैर्हेमनागंगान्चदत्वानारायणबलिंकुर्यात् मूलंतुहेमाद्रौ जे
 यम् बौधायनसूत्रे सर्पमृतानां नमोस्तु सर्पेभ्य इति स्त्रिआहुतीर्हुत्वादेके मृतानां समुद्राय वयुनायेति हुत्वेति क्रियांकुर्यादि-
 ति शेषः व्यासः सौवर्णभारनिष्यन्नागं कृत्वा तथैवगां व्यासाय दत्त्वा विधियसितुरानृण्यमासवान् हेमाद्रौ भविष्ये पं
 चम्यापन्नगंहैमं स्वर्णैकेनकारयेत् क्षीराज्यपात्रमध्यस्थंपूज्यविप्राय दापयेत् प्रायश्चित्नामिदं प्रोक्तनागदष्टस्य शंभुने
 ति अपराकं स्मृत्यंतरे नंदैवशुक्ल्यतिप्रैतीनारायणबलौकृते शोददानिक्रियापिंडं वस्त्रे प्रेताये चैकतः तस्यैवाशोचमुदि
 ष्टं न्यहमेव न संशयः विष्णुश्राद्धसमाप्तौ तु त्रयोदश्यादिनत्रयम् आशौचापिंडदः कुर्यान्नितुन दं धुगोत्रजाः यस्यैवेमूलम्
 कालेन्युच्छिन्नासंततिभवेत् सयसेन्नरके नित्यंपंकमनः कृतीत्रथेत्सपक्रम्य बलिनारायणंकुर्यात्तस्योद्देशेन भक्ति
 मानिति गारुडोक्तेरपुत्रस्यापपत्याद्यैः कार्य इत्कं देवयाज्ञिकेन अथविधानादाशौचाभावः यथायनिमुद्धृतादिपु
 त्रयाणामाश्रमाणांचकुर्यादाहादिकाः क्रियाः यतः किंविन्नकर्तव्यं नचान्येषां करोति स इति ब्राह्मात् उशनाः एकोदि
 ष्टं न कुर्यात् यतीनांचैव सर्वदा अहन्येकादशोपासेषावर्णानुविधीयते सपिंडीकरणं तेषां न कर्म व्यंक्ततादिभिः विदंड

ग्रहणादेवप्रेतत्वं नैव जायते तत्संस्कारं चक्ष्यामः दत्तात्रेयः एकोद्दिष्टं जलं पिंडभाषोचं प्रेतसंक्रियाम् ननु र्यां द्वार्षिकी कादस्य
 इतीमूनायाभिभक्षये वार्षिकीदिति पूर्वभाविगासिकादिनिषेधो न तु दशादिः सन्यासिनो व्याडिकादिपुत्रः कुर्याद्यथाविधी
 ति वायव्योयोक्तेः दृष्टीचंद्रोदये प्रजापतिः अह्नये कादशो मासे पार्वणं तु विधीयते सपिंडीकरणं तस्य न कर्तव्यं कृतादिभिः
 एषु सपिंडनादिनिषेधाजुवादेन पार्वयोक्तेः तस्थानापन्नत्वं पार्वणस्य गम्यते न गिरागिरे निब्रूयादेरं कृतोद्देश्यमिति व
 न् दद्वार्षिकीदिविधानं च विदं डिनामेव एकदंडिपरमहंसादीनां तु न किमपि कार्यम् पूर्वोक्तो शनो यास्ये त्रिदंडिग्रहणा
 दिति शूलपाणयादयोगोद्देशः त्रिदंडिशब्देन मनोरंद्गादिदंडत्रयोक्तेः यस्येते नियतादंडाः सान्निदंडीति चोच्यते इति स्मृतेः बो
 धायनः नारायणबलिश्चास्य कर्तव्योद्वादशो हनि अस्पपार्वणेन समुच्चयोक्षेपः तंच स एवाह कृत्वा विष्णोर्महापूजां प्राय
 संविनिवेदयेत् अग्नौ कृत्वा तु गच्छेत्तं व्याहृतीभिः समाहितः यतीन् गृहस्थान्साधून्वामि मंत्र्यद्वादशावरान् अभ्यन्व
 गंपुष्पाद्यैर्ब्रह्मैर्दशानामभिः संभोज्य हव्येनान्येन दक्षिणां च निवेदयेत् त्रयोदशां हूजश्चेष्टमात्मज्ञसंयत्ने द्वियम् वि
 ष्णुं यथा तथाभ्यर्च्य पाद्याद्यैश्च विधानतः दद्यात्पुरुषसूक्तेन गंधपुष्पादिकं क्रमान् वस्त्रालंकरणं दीनियथाशक्तिं
 वपयेत् अच्छिद्य सान्निधौ तस्य दर्शानास्तीर्य भूतले भूर्भुवः स्वः स्वधायुक्तैस्तस्मै दद्याद्बलित्रयम् अश्वमेधसहस्वस्य
 राजपेयशतस्य च तत्कलं लभते देवयः करोति यति क्रियाम् शोभकस्तु शोभको हं प्रवक्ष्यामि नारायणबलिं परम् च
 इतीदुदकात्सर्गाद्द्राक्षणाद्देहतादपि दंष्ट्रिभ्यश्च पशुभ्यश्च रज्जुशस्त्रविषादमभिः देशांतरमृतानां च मृतानां चान्यान्य
 साधनेः जीवच्छ्राद्धमृतानां च कनिष्ठानां तथैव च यतीनां योगिनां पुंसामन्येषां मोक्षकोक्षिणाम् पुष्याया च क्षयाया र्थीय

द्वादशोहनिस्कारयेत् द्वादश्यांश्रवणेव्यन्तेपंचस्यांपर्वणोस्तुवेत्कल्पापूर्वोक्तसर्वविधिसुन्नातोदेचेतिषड्भिः पुरुषसूक्तेनप्रत्युचं
 प्रायसंहुत्वाकेवादिद्वादशनामभिस्तद्गुणोपिनेद्वादशांविप्रान्संभोज्यतेरेवद्वादशापिंडान्दद्यादित्याधिकमाह युद्धमृतेतु
 प्रागुक्तम् कृतजीवश्चास्त्रेसृतेसपिंडैराशौचादिदक्षार्थनवा गदुक्तहेमाद्रौलेंगे मृतेकुर्यान्निकुर्याद्वाजीवन्मुक्तोयतः स्वयम्
 कालगतोद्विजेभूसौखने द्वापिदहेतवा पुत्रकृत्यमशेषंचकृत्वादोषोनविद्यते जीवत्यपिविशेषस्तत्रैवोक्तः नित्यंनैमिजिके
 यलुकुर्याद्वासंलजेतवा बांधवेषुमृतेतस्यनैवाशौचंविधीयते मृतकंचनसंदेहः स्नानमात्रेणशुद्धयति एतद्योगिविषयम्
 योगभारगतोपिचैतितस्यासुक्तेः तथाहिताग्नौभोषितमृतेनदस्थिदाहासूर्वपित्रादीनामाशौचंसंध्यादिकर्मलोपश्चनस्ति
 अनग्निमतउक्तोतराशौचादिद्विजानिषु दाहादग्निमतोविद्याद्विदेशस्थेमृतेसतीतिस्मृतेः आहितानेर्दाहास्यागपिदशा
 हः संस्कारांगचभिन्नोदशाहइति धूतं स्वाप्तीरामांडारश्चनचित्यम् मूलेक्याद्वचोविरोधाच्च एतस्यागुक्तम् अत्रदेहस्यैव
 संभवेदाहः आहिताग्नौचिदेशस्थेमृतेसतिकलेचरम् निधेयंनाग्निभिर्यावनदीयैरपिदत्यनइति ब्राह्मोक्तेः तदभावे
 छंदोगपरिशिष्टे विदेशामरणेस्थानिआहृत्याभ्यज्यसर्पिषा दाहयेद्द्विषाच्छाद्यपात्रन्यासादिपूर्ववत् अस्थामलाभे
 र्णानिशाकलानुक्तयाहता दाहयेदस्थिसंख्यानिनतः प्रभृतिस्सूतकम् हेमाद्रौषट्त्रिंशन्मते कुर्याद्द्वर्भसयंत्रेतदभे-
 स्त्रिशतिपट्टिभिः पालाशिभिःसमिद्धिर्वासंख्यांचेचंप्रकीर्तिता भविष्ये चत्वारिंशच्छिरस्थानेयीवायांचदशैवतु
 बाकोश्चैवशतंदद्याद्विंशतिंचतथोरसि उदरेविंशतिंदद्याद्विंश वंक्रदिदेशयोः ऊर्वोश्चैवशतंदद्यात्रिंशन्जानुजंघयोः
 पादांगुलीषुवशवैएषाचमेतकल्पना मदनरत्नैयज्ञपाश्र्वैः शिरस्थशीत्यर्थंदद्याद्वाहीवायांनुदशैवतु बाकोश्चैकशतंद-

घाटशचेवांगुलीपुत्र ऽरसिन्त्रिशतंदद्याद्दंशतिजठरोदरे द्वादशाह्द्वेषणयोरष्टाह्दंशिश्नएवतु ऊर्वेश्चैकशतंदद्याच्चि३
तंजघयोर्द्वयोः

पादांगुलीषुद्देदद्यादेतस्मेनस्यकल्पनम् मसूकेनारिकेरतुअलातुवालुकेतथा पंचरत्नसुखिन्य-
स्यजिज्ञायांकदलीफलं चक्षुयोस्त्वकपदोदोनासिफ्रायांतुकालकम् कर्णयोर्ब्रह्मपत्राणिकेशोवटप्ररोहकाः नालकैकमला-
नांतु अत्रस्थानेधनिक्षिपेत् मृत्निकतुवसाधातुर्हरितालकगंधको शक्रेतुपारदंदद्यात्सुरीषेषित्तलतथा संधीषुनिलपि
ष्टंतुमांसंस्याद्यविष्टकम् मधुस्याल्लोहितस्थानेल्वचास्थानेमृगतत्वचा स्नयोर्जर्जकेदेयेनासायांशनपत्रकम् कमलंजाभि
देशोस्याह्दंताकेदृषणाश्रिते लिंगेचरक्तमूलंतुपरिधानंतुक्कूलकम् गोमूत्रंगोमयंगंधसंघौषध्यादिसर्वतइति इदंनिरग्ने
रपितत्रैय दृढमनुः शोषितस्यतथाकालोगतश्चेद्द्वादशाब्दिकः प्रासेत्रयोदशेशोवर्षेप्रेतकार्याणि कारयेत् बृहस्पतिः ष
स्यनभूयनेवार्तायावद्द्वादशवत्सरात् कुशपुत्रकदाहेनतस्यस्यादवधारणा भविष्येपितरिप्रोषितेयस्यनवार्तानेक्वा
गमः ऊर्ध्वेपंचदशाहर्षोरुत्पानत्प्रतिरूपकम् कुर्यात्तस्यतुसंस्कारेयथोक्तविधिनानतः तद्दादीन्येचसर्वाणिप्रेतकर्मो
कारयेत् द्वादशाब्दप्रतीसापितृभिन्नविषयेतिमदनरत्नेऽकम् गृह्यकारिकायांतु तस्यपूर्वयस्कस्यविंशत्यब्दो
तःक्रिया ऊर्ध्वेपंचदशाब्दानुमध्यमेवयसि स्मृता द्वादशाह्दसराद्दूर्ध्वमुत्तरेवयसिस्मृता चांद्रायणत्रयंकृत्वात्रिंश
त्कृष्णियासूतेः कुशैःप्रतिकृतिंदग्धाकार्याः शौचादिकाः क्रिया इत्युक्तम् पराशरः देशान्तरगतो नष्टसिधिर्नज्ञाय
तेयदि कृष्णाष्टमीत्यमावास्याकृष्णाचैकदशीचया ऽदकंपिंडदानंचतत्रश्राद्धंचकारयेत् इदंमांसज्ञाने तत्राहिता
न्तेः पूर्णशौचं अनाहिताग्नेस्त्रिरात्रं अनाहिताग्नेर्देहस्त्वदास्थोगृह्णाग्निनास्वयम् तदभावेपंलाधानां ह्येतेः कार

प्रमानपि वैदित्यस्सथायत्नात्कृष्णसारस्यचर्मणा ऊर्णासूत्रेणवध्वातुप्रलेतव्योयवैस्सथा कृपिहेर्जलसंमिश्रैर्दग्धव्य
 श्वत्थान्निना असौस्वर्गाधिलोकायस्वाहेत्कृत्वासर्वाधवैः एवंपर्णशरदग्ध्वात्रिरात्रमशत्रुचिभवेदिविब्राह्मोक्तैः इदंनि
 रात्रंनदशाहसध्येदाहे तत्रप्रोषितेकालशेषः स्यादित्कक्तैः किंतुतदूर्ध्वं तत्रपत्नीपुत्रयोः पूर्वमगृहीताशौचयोर्दशाहाद्ये
 व गृहीताशौचयोस्तत्रिरात्रम् पत्नीमृतौभृत्यैश्चैवम् सपत्न्योश्चैवमितिस्मृत्यर्थसारे अन्यसपिडानांनुसर्वत्रपर्णशरा
 दाहेत्रिरात्रम् तदाहागिराः देशान्तरमृतश्रुत्वानाशौचंचैत्कथंचन गृहीतमिति शेषः कालाल्ययेपिकुर्वीतदाहका
 लेदिनत्रयमिति स्मृत्यर्थसारेतु गृहीताशौचानास्नानमात्रमुक्तम् बह्वचपरिशिष्टेपि अथातीतसंस्कारः सचैदतदंशा
 हंस्यानत्रैवसर्वसमापयेदूर्ध्वमाहितान्नेदाहात्सर्वमाशौचंचकुर्यादन्येषुपत्नीपुत्रयोः पूर्वमगृहीताशौचयोः सर्वमाशौचं
 गृहीताशौचयोः क्रमांगंत्रिरात्रमिति षडशीतावयेवम् विश्वादर्शेतुप्रति कृतिदहनेत्स्निदेस्यात्रिरात्रमित्युक्तम् द्वा
 दशवर्षोदिप्रतीक्षोत्तरदाहेतुपुत्रादीनांसर्वेषांत्रिरात्रमिनिकल्पतकृदिवोदासादयः अथमेतसंस्कारेकालः हेमाद्रो-
 गार्ग्यः प्रत्यक्षशवसंस्कारदिनैवविशोधयेत् आशौचमथ्येसंस्कारेदिनशोध्यंतुसंभवे आशौचं विनिहतौचेद्युजः
 सांस्क्रियतेमृतः संशोध्येवदिनंयात्थमूर्ध्वंसंवत्सराद्यदि प्रेतकार्याणिकुर्वीतश्चैद्यंतत्रौत्तरायणम् कृष्णपक्षश्चन-
 चापिवर्जयेत्तुदिनत्रयम् वाराहे चतुर्थोष्टमगेचंद्रेद्वादशेशचिपर्जयेत् प्रेतकृत्यं व्यतीपानेद्वैद्यतोपरिधेतथा क
 रणेविधिंसंज्ञेशनेश्वरदिनेनथा त्रयोदश्यांविशेषणजन्यनारात्रयेतथा जन्मदशमेकोनविंशानिजन्मताराः भा
 रते नसन्नेतुनकुर्यात्तथस्मिन्ज्जातोभवेन्नरः नश्रोष्ठपदयोः कार्येनथाग्नेयेचभारत दारुणेषुचसर्वेषुप्रत्यरेचवि

नर्जयेत् काश्यपः भरण्याद्रामिघाश्लेषामूलं द्विचरणानि च प्रेनकृत्येति दुष्टानि धनिष्ठा घञ्च पंचकम् फाल्गुनी द्वि-
 तपरोहिण्यनूराधा पुनर्वसू आषाढे देविशारवा च भानि द्विचरणानि च ज्योतिर्नारदः चतुर्दशी तिथिर्नदां भद्रांशुक्रा
 वासरो सितेज्यो रस्तमयर्ध्वं द्विभां विषमो द्विभे शक्रपक्षे च संत्यज्य पुनर्दहनमुत्तमम् वसूत्तरार्धनः पंचमक्षत्रेषु
 विनन्यक्त पोष्णब्रह्मस्योश्चैव दहनलुलनाशनम् अस्यापथादमाह तत्रैव वैजवापः प्रेनस्य साक्षाद्ग्रहस्य प्राप्ते
 त्वेसादशे हनि नक्षत्रनिधि चारादिशोधनीयं किंच न युगमन्यादिसंक्रांतिदेशे प्रैव क्रियायदि देवादापनिता न च नक्ष
 त्रादि नशोधयेत् विश्वप्रकाशेषु गुरुभार्गवयोगैर्द्वेषोषमासे मलिमुचे नातीतः पितृमेधः स्याद्भ्रयांगोदावशीवि
 ना दानमपितत्रैवोक्तम् भद्रायां भूमिदानं स्यात्त्रिपादक्षेर्हिरण्यदः वारपुत्तत्तद्वर्णितु वासोदानं विधीयते धनिष्ठापं-
 चकमृते पंचरत्नानि दापयेत् एकाशीनि पलं कास्यं तदर्धं वा तदर्धकम् न च षड्त्रिपलं वापि दद्याद्द्विषाय शक्ति इत्य
 लंपसंगेन हेमाद्रौ एद्धमनुः अमृतं मृतमाकर्ण्य कृतं यस्योर्ध्वे देहिकम् प्रायश्चित्तमसौ स्मार्तं कृत्वाग्नीनादधीत च
 जीवन्यदिसमागच्छेत्सुतकुंभे निमज्जतम् उरुत्पत्नापयित्वा स्वजातकर्मादिकारयेत् द्वादशाहं व्रतचर्या त्रिरात्र
 मथयास्यतु स्नात्वा दूहेतनां भार्यामन्यां वा तद्भावतः अग्नीनां धाय विधियत् त्र्यात्यस्तोभेन वा यजेत् अथेन्द्राग्ने
 पशुना गिरिगत्या च तत्र तु द्वादशमापुष्पतीं कुर्यादोष्मितांश्चक्रतूस्तातः अनाहिताग्नेरुक्तचक्रुः मृतयातींश्च वणीत्वाश्च
 लायनः सूरभय एव यस्मिन् जीवे मृतशब्द इति यस्य तु जीयत एव मृतिवार्तांश्चुत्वा स्वियासहगमनकृतं तदा तद्दूध
 क्षेप भर्तुर्मरणज्ञानस्यैव निमित्तत्वात् प्रकल्पस्य गौरवेणापुक्तत्वाच्चैति केचित्त तन्न मरणज्ञानस्य निमित्तत्वेती

तानागतयोरपितत्वापत्तेः भर्तृवैधदाहाभावेनतस्याः सहगमनाभावाच्च तस्मादाशौचवद्ज्ञानमरणस्येचनिमित्त
 त्वेनचात्रतदस्ति परंक्राम्यंमरणमस्तु अतआत्महननदोषोस्तीनितातपादाः तथासर्पसंस्कारे कृतैत्रिरात्रमाशौचे
 ताद्विधाहशौचकः अथवक्ष्यामिसर्पस्यसंस्कारविधिसुतमम् सीनीवाल्योपोर्णमास्यापंचम्याचापिकारयेत् कृत
 सर्पवधोविप्रः पूर्वजन्मनिवायदि वधप्रव्यापयेत्यापीचरेत्कृष्णश्वेतुर्दश विप्रायलोहदंडंचतन्मूल्यंयापिदापयेत्
 मूल्यमाह निष्कत्रयंदिनिष्कंवात्रिंशमेकंकीर्यसं अनुमत्यादिं कृत्वृणांनिष्कमर्धंतदधकम् इदंस्वर्णरूप्ययोः शक्त्याज्ञो
 यम् संस्कारमाह श्रियंयुत्रीहिगोधूमतिष्ठपिष्टेनवापुनः कृत्वासर्पाकृतिशूरीनिधायप्रार्थयेदहिम् एहिपूर्वमृतः सर्प
 अस्मिन्पिष्टेसमाविश संस्कारार्थमहंभक्त्याप्रार्थयाभिसमाप्सिनः वस्त्रोपवीतगंधाद्यैः संपूज्यन्चहरेब्दहिः कुर्यात्सं
 स्कारसंकल्पं प्राणायामपुरःसरम् यज्ञोपवीतिनाकार्येसर्पसंस्कारकर्मतु लोकिकान्निप्रतिष्ठाप्यसमिदाधानमाचरे
 त् ततोऽग्नेरग्निदिग्भागेशूमिसंश्रोक्ष्यचारिभिः चितिकृत्वाथसंस्तीर्यकुशेशाग्नेयकाग्रकेः पशुस्थानिपरिस्तीर्यप
 रिषिच्यसमर्चयेत् कृत्वेधाधानमाधारौचक्षुषीचयथाविधि संपशुहीत्वायत्नेनचितिमारोपयेत्कथीः स्वर्णज
 दुयादाज्यमग्नौव्याहृतिभिस्त्रिभिः सर्पास्यैजुहुयादाज्यं व्याहृत्याचसमग्रया आय्यशेषंशुवेणैवसर्पदेहे निवे
 निषेचयेत् चमसस्थैर्जलेः सर्पं व्याहृत्याभ्युक्ष्यपाप्सिना अग्नेरक्षाणइत्सनयासर्पायान्निप्रदाययेत् उपनिष्ठे इत्थ
 मानंमोक्तसर्पमंत्रनः शान्तोऽज्ञानतोवापिकृतः सर्पवधोमया पूर्वजन्मनिवासर्पतत्सर्वंक्षंतुमर्हसि क्षीरज्येनतत
 श्चाग्निंश्रोक्ष्यव्याहृतिभिर्जलेः नास्ति संचयनंकुर्यात्त्वात्वाचम्यगृहं व्रजेत् ब्रह्मचर्यादिककार्यैर्विरात्राशौचमिष्य

ते सचेत्तु चतुर्थे हि स्वात्मापि प्रान् समर्चयेत् सर्वानंतस्तथाशेषः कृषिलोनागएव च कालिकः शंखपालश्च भूधरश्चै
 ति नामभिः गंधपुष्पाक्षनेर्धूपदीपाद्यैरर्चयेद्द्विजान् घृतपायसभक्ष्यैश्च द्विजानथोत्रभोजयेत् एवं कृते विधानेन स
 र्पसंस्कारकर्मणि सर्पहंसाकृतासायान्सुव्यतेनात्र संशय इति इति सर्पसंस्कारः क्वचित्तु जीवतोष्यं त्यक्तमशिशोचं च
 क्षयम् यथा प्रायश्चित्तानिच्छोः पतितस्य घटस्फोटं पतितस्योदकं कार्यं सर्पिर्देवी धैर्यसह मितितैह निसायान्दं-
 ज्ञात्युतिगुरुस्तनिधौ दासीघटमयां पूर्णपर्यस्येत यत्तदा अहोरात्रमुपासीरन्नाशौचं कांधैः सहेति मनुकेः नि
 दितेरिक्तादौ अपराकेवसिद्धोपि वेदविद्भाचकशूद्रयाजकोचमवर्णवर्गपतितास्तेषां पात्रनिनयनमपात्रसंस्काराद
 कृत्स्नपात्रमादाय दासोसवर्णपुत्रोवावंधुरसदृशो वागुणहीनः सर्व्येन पादेन प्रदत्ताग्रान् दर्भान् लोहितान्वोपस्तोयीफः
 पूर्णपात्रमस्मे निनयेन्निनेतारं चास्य प्रकीर्णकेशाज्जातयोन्वालभेरन्नपसव्यंकृत्वा गृहे पुस्त्रिमापद्येरन्नत ऊर्ध्वतेनतः
 मथेयुस्तद्धर्माणस्तंधर्मयंत इति उत्तमवर्णाब्राह्मणादयः तेषां वर्गः समूहस्तस्मात्सनिनाम्ब्रह्महादयः अपात्रसंस्का
 रः कुस्तिनपात्रसमूहः प्रदत्ताग्राः छिन्नाग्राः स्त्रैर्यथेच्छं धर्मादिकार्यं कुर्युः अस्माद्भूत्वनसामर्थ्यात्प्राग्निनय-
 त्याकूपतितज्ञानीनाथर्मकार्येष्वधिकारोनास्तोत्यपराकैः तस्य विद्यागुरुयोनिं संबंधांश्च सन्निपात्य सर्वाण्युदका
 त्रेन कार्याणि कुर्युः पात्रं चास्य विपर्यस्येयुर्दासः कर्मकरो वाचकरादमेध्यं पात्रमानीय दासीघटान् पूरयित्वा दाक्षिणा
 मुतः पदाविपर्यस्येदमुममुदकं करोमीति नामथाहं सर्वेन्वालभेरन् प्राचीनाथीति नोमुक्त शिरवा अपुत्रपुत्रस्त्वश्वग्रामं प्र
 विशेयु रिति गोतमोक्तैश्च उदकादोत्फक्तेर्दाहनिवृत्तिः प्रेतकार्याण्येकादशाह्वाञ्छंतांनि दास्याद्दत्तौ बुघटो दासीघट

तेनोदकेनामेध्यपात्रं पूरयित्वा दासादिर्भुञ्जं चामपादेन कुर्वादिनिहरदनः अत्रनामग्राहवचनमुदकप्रदित्तैतकार्ये तद्दर्जनत्वा
 र्थेति न तच्छां भवति एतच्च प्रायश्चित्तानिच्छोः तस्य गुरोर्बांधवानोरारुश्च समक्षदोषानभिरव्याप्य तमनुभाष्यपुनः पुन
 राचारं लभस्तेति सपद्येवमप्यनवस्थितमतिः स्यात्ततोऽस्य पात्रं विपर्यस्येदिति शंबोक्तेः जीपनेमेवोद्दिश्यपि ङोदकश्चाद्भूनि
 नास्मादद्यादित्यपरकः कृतप्रायश्चित्तस्य घटस्फोटकृतेऽपि संग्रहविधिमाह गौतमः यस्तु प्रायश्चित्तेन शकृद्वेत्तस्मिन् शकृद्वेश
 तं कुंभमयं पात्रं पुण्यहृदात्सूरयित्वा स्ववंतीभ्यो वा तत एनमुपस्पृशयेत्पुरथारसेतत्पात्रं दक्षस्तत्प्रतिगृह्यजपेच्छोताद्यैः
 शान्तासथिवीशान्तं विश्वमंतरिक्षं योरोचनस्तमिह गृण्हामीत्येते यजुर्भिः पावमानीभिस्तरत्समं दीभिः कृष्णंडैश्चाज्यं जु
 हुयाद्धिरण्यं दद्याद्भ्रातृचार्ययस्य तु प्राणांतिकं प्रायश्चित्तं समृतः शकृद्वेत्सर्वाण्येव तस्मिन्नुदकादीनि प्रेतकर्मणि कुयुरे त
 दवशांस्तुदकं सर्वेषूपपातके धिति घटस्फोटोत्तरं प्राणांतिकं प्रायश्चित्ते कृते तु मृत एव शकृद्वेत्तत्र संग्रहविधिः अतस्तेन
 विनापि प्रेतं कर्म कुर्वादित्यर्थः उपपातकेऽपि घटस्फोटे कृते एवं कार्यमित्यर्थः याज्ञवल्क्यः चरितत्रयत आयाते निनयेत्प्र
 वं घटम् अंगुलैश्चोत्तरं संवसेत्सुभ्रसर्पशाः कृतघटस्फोटस्येवायं परिग्रहविधिरिति मिताक्षरायामपरांके च अन्यथा प्रा
 यश्चित्तमात्रे एतत्संग्राहं मरुपरि घटस्फोटमुच्छानिर्वर्तेरंस्ततस्तस्मात्संभाषणसहासने रित्कत्का प्रायश्चित्ते तु च
 रिते पूर्णकुंभमपांतवम् तेनैव सार्धं प्रास्येयुः स्नात्वा पुण्ये जलाशये दत्तितच्छब्दं प्रायुंक्त अपरांके वसिष्ठोपि पतितानां
 चरितत्रानानां प्रसूयरोथाप्युदाहरति अत्रेभ्युद्धरतांगच्छेत्कीडान्निवहसन्निव पन्नासातयतांगच्छेच्छोचन्निव
 रुदन्निवेत्याचार्यमातृपि नृहृत्वारस्तप्रसादादपगत पापा एषानेषां प्रत्यापत्तिः पूर्णहृदात्प्रसृत्ना ह्यसकांचनं पात्रमा

हेयं वाङ्मिः पूरयित्वा पोहिष्ठीयाभिरेन मद्भिरभिषिच्येयुः सर्पएवाभिषिक्तस्य मस्युद्धारः पुत्रजन्मना व्याख्यात इति प्रसङ्गः
 परिग्रहः न चोद्धरतां हसन्निवाग्रेसरः स्यात् पातयतां घटस्फोटं कुर्वतां शोचन्निवपश्चाज्जच्छेत् मातापित्रादिहंतृणां
 परिग्रहो न कार्यः तत्प्रसादसतिचीर्णत्रनानां कार्यः प्रवृत्तं निर्झरः पुत्रजन्मनेत्यभिषेकोत्तरम् जातकमार्दयः संस्काराः
 पुत्रजन्मवत्कार्ये इत्यपराधे व्याचरत्येव अतएव विज्ञानेश्वरो घटपवर्जिते ज्ञामिभ्यस्थोयवसंगयां दद्यात् प्रथमंगोभिः
 सररुतस्य हि सन्निवपत्रगर्वाभाक्षणाभावे पुनर्नव्रतं चरेदित्येतत्प्रकृते एव चरितव्यविधौ विशेषोयमिति वदन् घटस्फो-
 टोत्तरं परिग्रहं वैतन्त्रसर्वत्रेत्याह तस्मात्प्रकृतेऽपि घटस्फोटे श्रायश्चित्तं परिग्रहविधिः पुनः संस्काराभ्यवर्तते तिसिद्धम् तथा
 जीवच्छ्राद्धे कृते हेमाद्रौ बोधाय नः तत्राधौ च दशाहं स्यादित्यलं प्रसंगेन एवं सापवादे आशौचे उक्ते प्रनिशारं गोभिन्ने व्यं-
 कर्मणि साधारणं किंचिदुच्यते तत्राधिकारिणः प्रागुक्ताः सर्वाभावे धर्मपुत्रो वा कार्यः अपुत्रेण सुतः कार्येया दृक्ता द
 क्प्रयत्नतः पिंडोदकक्रियाहेतोर्नामसंकीर्तनाय चैतिव्यासवचनात् गृह्यपरिशिष्टे असंगोत्रः सगोत्रो वा यद्विस्त्रीय
 दिवापुमान् प्रथमेहनियः कुर्यात्स दशाहसमापयेत् दद्यात्सिद्धिमिशेषः भविष्ये यत्राद्यो दीपते पिंडस्तत्र सर्वसमा-
 पयेत् ब्राह्मिणि प्रथमेहनियोदद्यात्प्रेतायान्मंसमाहितः अन्नं नवसक्तान्येषु स एव प्रददात्यपि विशानेश्वरादयस्त
 केचिन्नु अग्निं दद्यादिति व्याचक्षते सगोत्रो वा सगोत्रो वा योगिनिं दद्यात्सरेवरः सौपिकुर्यान्नवश्राद्धं श्राद्धोत्सुदशमेहनी
 मिदिवादासीयेवचनाच्च तत्रैव दद्यात्स्थानस्थमासन्नमर्थोन्मीलितलोचनम् भूमिस्थं पितरं पुत्रो यदिदानं प्रदापये
 त् तदिह शिष्टंगया श्राद्धादश्वमेधशतादपि तानियथा गोस्रं देहि हृष्टीकेशमोक्षं देहि जनार्दन मोक्षधेनुप्रदानेन सुकुंदः श्री

यतांयमेति सोक्षधेनुमंत्रः ऐहिभस्त्रुष्मि कंयच्चसप्तजन्मान्जितंक्रणम् तत्सर्वशक्तिमायातुगामेतांद्दत्तौसमेति क
णधेनोः आजन्मोपाजितपापंमनोवाक्कायकर्मभिः तत्सर्वनाशमायातुगोप्रदानेकेशवेति पापधेनोः भारते शत
कृपशैदियाभूभोगंगायांचोत्तरायणे धन्यात्मानमरिव्यतिरिद्धदपस्थेजनादने हेमाद्रौचाराहे व्यतीपातोथसंक्रां-
तिरूपैयग्रहणरवेः पुण्यकालास्तदासर्वेयदाभृत्स्वरूपस्थितः व्यासः आसन्नभृत्कनादेयागोः सर्वस्तातुपृव
वत् तदभावेतुगौरिवनरकोत्तरणापथै तदाथदिनशक्नोतिदानुवैतरणश्रुिगाम् शक्नोत्योरुक्तदादत्त्वादद्यात्स्त्रैयो
मृतस्यतु मदनरलेजानूकर्ण्यः उक्रांस्यादीनिदानानिदशदद्याभृतस्यतु गोभूतिलहिरण्याज्यवासोधान्यगुडा
निच रोष्यंलवणमित्याहुर्दशदानान्यनुक्रमान् एतानिदशदानानिनराणांभृत्सजन्मनोः कुर्यादभ्युदयार्थेतुप्रेते-
पिहिपरत्रै ब्राह्मे ताभ्रपात्रतिलैः पूर्णंभ्रस्थमात्रं हिजायतु सहिरण्यचयोदद्यात्तुभ्रद्विवित्तानुसारतः सवपापरि
शुद्धात्माकभतेगतिमुत्तमां प्ल्क्षांतवैतरिण्यौचदशदानानिचैपहि प्रेतेपिहृत्स्वातंत्रेनशवधैर्मेणद्वहयेत् तत्रैवप
रिशिष्टे स्थिमाणस्यकर्णेतुपुण्यमंत्रान्जपेत्ततः क्रियानिवंधेगारुडे त्वष्टोदानान्युक्तानि तुलसीसान्निधौ कृत्वा
शालग्रामशिलांतथा तिलालोहहिरण्यचकार्पासंलवणंतथा सप्तधान्यंक्षितिगावएकैकपावनंस्मृतमिति दश
दानवैतरिणीधेनुक्लांतधेनुदानादिभद्रकृतांत्येष्टिपद्धतौ ज्ञेयम् कर्तव्यकर्मधिकारार्थंतीनृकृच्छ्रानुकुर्यादिति
त्रैबोक्तम् अत्रदेवयाज्ञिकेनसुपूर्वोर्मधुपर्कदानमुक्तम् तदुक्तं चाराहे दृष्ट्वाकपिकलंत्वेनंयमभार्गनुसारिणम्
प्रयाणकालेत्वनरोमंत्रेणविधिपूर्वकम् मधुपर्कत्वनरगृत्त्यइमंत्रमुदाहरेत् ॐमृगहाणचिसंमधुपर्कमाद्यंसंसार

नाशनकरं द्यमृतेननुत्यम् गारायणेनचिन्तंभागवत्प्रियाणांदाहेचशांतिकरणंसारलोकपूज्यम् अनेनेचनुमंत्रेणदद्या
चभयुपर्कम् नरस्यमृतकालेनुपरलोकस्तरवाचहम् अथदुर्मरणेदिबोदासाये चंडालादिमृतेविभ्रेत्वंतरिक्षमृतेपि
ना कृच्छ्रानिकृच्छ्रनाद्रैस्तशक्तिस्तत्रप्रकीर्तिना देवजानीपेजाबालिः शूद्रेणदग्धोयोवियोनलभेच्छाश्वतीगतिमूत्रा
यश्चिनप्रकुरीतित्राह्मणाः पापशब्दये चांद्रायणंपराकंचत्राजापत्संविशोधनम् गृह्यकारिकायाम् उदक्यासूतिकाया
पियादयेतंस्वशांतिहि नस्येषविधिरादिहोवात्स्येनेवमहात्मना एषःसूतिकोक्तः भदनरत्नैस्मृत्यंतरे ऊर्ध्वोच्छिष्टाध
रोच्छिष्टोभयोच्छिष्टेतयेचच अस्वशयस्यशनेचैवखड्गादिमरणेपिच श्वानकव्यादसंस्पर्शोक्मिकीदोद्भवेपिच ए
तद्योगानुसारेणत्रायश्चित्तंसमाचरेत् कृच्छ्रांस्त्रिषट्पंचदशोश्वान्द्रात्रयमथापिवा शक्येत्तदानीसंपाद्यशचधर्मेणदा
हयेत् गृह्यकारिकायाम् त्वद्वायांमरणेचैवत्रीस्त्रीन्कृच्छ्रान्प्रकल्पयेत् सप्तांत्यजेस्तसंस्पृशोमृतोदेवान्कथंचन
एकत्रिंशताकृच्छ्रैस्तशक्तिरुक्तामनीषिभिः कृणपेत्पर्धदग्धेतुचितास्सष्टांत्यजादिभिः नत्स्यशनेदूषणंचत्रिभिः कृ-
च्छ्रनिशब्दानि धर्मप्रदोपे चांडालसूतिकोदक्यास्वष्टेप्रतेनथैवच तस्यपापविशकृच्छ्रार्थेकृच्छ्रान्यंचदशाचरेदिकृत्तम्
मनुः अस्वर्ग्यात्साहुनिःसास्याच्छूद्रसंपर्कदूषिता अत्रापिकृच्छ्रत्रयम् अस्वशयस्यशनेचैवलुक्तेः नृत्त्रैवकर्मप्रदो
पे णत्रौयारात्रिशेषेवाग्निपंचेच्छ्रिजातयः दाहं कृत्वायथान्यापं द्योपिंडोनिर्वपेत्कृतः एजस्वलागाभिण्यादिमृतो-
नुवस्यामः निर्णयामृतेपारिजातेचयमः संध्यायांवातथारात्रौदाहः पाथेयकर्मच नवश्राद्धंचनोक्तुर्यात्कृत्तभिः
कृत्ततोत्रेजेत् एतद्विनम्रनस्यरात्रिनिषेधार्थं घृत्तस्त्रां

र्णतस्योदकक्रिया दग्धस्यतुनवेकार्यारात्रौजातूदकक्रियेति तान्निर्मूलं रात्रिमृतस्यतुनत्रैवसंग्रहे रात्रौदग्धवानुपिडां
 तं कृत्वावपनवर्जितम् वपनं नेष्यते रात्रौ श्वस्तानीवपनक्रियेति वपनंतु प्रातः तच्चसर्वैः पुत्रैः कार्यम् गंगायाभास्करक्षेत्रे
 त्रेभातापित्रोरुरोर्मृतौ आधानेसोमयागेचवपनंसप्तकस्मृतमितिभिताक्षरायांस्मृतेः मरणस्यानंगित्वात्त्रैभिमिक-
 मिदम् तदेवसंग्रहवचनेनपरे कुरु कुरुष्यतेतीर्थवत् तेनकस्यचिद्वाहांगत्वोक्तिश्चित्या मदनरत्नेगौलयः प्रथमे
 हनिकर्तव्यं वपनंचानुभाविनाम् प्रेतस्यकेशश्मश्र्वादिवापयित्वाथदाहयेत् अशौचांतितुपुनः कार्यं विधिवत् म
 दनपारिजातेष्वेवम् तेनसर्वस्यास्यनिर्मूलत्वोक्तिरशौकिरेव स्मृतिरत्नावल्याम् शंभुराश्रुषितंचेन्नीन्कृच्छ्रान्कृत्वा
 दहेत्कतः मदनरत्नौगिराः ऊर्ध्वोच्छिष्टाधरोच्छिष्टेत्थंतरिक्षमृतेपिवा कृच्छ्रत्रयप्रकुरुवतिआशौचमरणेपिच अ-
 थसाग्नेर्विशेषः कारिकायाम् कृष्णपक्षेप्रभीयेतयद्यन्दिप्रातराहुतीः शेषास्तुहुयाद्दर्शपर्यंताः पक्षहोमपत् प्रति
 पश्चातर्होमांसाइत्यर्थः यद्याहिताग्निरपरपक्षेप्रभीयेताहुनिभिरेनपूर्वपक्षेहरेपुरित्याश्वलायनोक्तेः नदानीमेवजु
 हुयात्सायंकालाहुतीरपि सायंत्रियेतचेत्सायमाहुतीर्जुहुयादथ नदानीमेवजुहुयात्प्रातः कालाहुतीरपि सकृद्गृहीत
 मंत्रेष्टंभिन्नमंत्रंचहोमयोः दार्शचापिप्रकुरुवतिस्थालीपाकंतदेवतु छंदोगपरिशिष्टे हुतायांसायमाहुत्यां दुर्वलश्चेत्
 गृहीभवेत् प्रातर्होमस्तदेवस्यात्जीवेच्चसपुनर्नचा इदंशकृपक्षपरस् दुर्वलोमुमूर्धुः त्रिकांडमंडनः दर्शोश्चिचन-
 दाकुर्यादिदक्षियदिनसंभवेत् देवतानांप्रधानानामेकैकस्यहुनेत्प्रथक् पुरोनुवाक्यायाज्याभ्यांचतुरातघृताहुतीः न
 या अग्नावरण्योराकृतेप्रभीयेनपतिर्यदि प्रेतंस्त्वृष्ट्यामथित्वाग्निंज स्वाचोपावरोहणम् स्रतंचद्वादशोपातंतूर्ष्णीहुत्या

शान्तिक्रिया विच्छिन्नश्रीताग्नेमृत्तौतु प्रेताधानं तत्रैवोक्तम् प्रेगंस्वाम्यालयेक्षिस्वामिनाग्न्यान्तेरणी सन्निधा
 गीमथेत्यस्येतियजुषानतः यस्यान्वयौ बुद्धतो मांसकामाः संकल्पयन्ते यजमानमांसं जायंतु ते हविषे सादित्नायस्व
 लोकमिममैतं नयं त्विति मंत्रः प्राणीयपावकतूष्णीं द्वादशोपात्तसर्पिषा तूष्णीं हुत्वा ततः कुर्यात्प्रेते मात्या इति क्रिया न
 वेष्टान् स्रयारण्योर्नाशे स्नामीधियेन चैन् आहरेदरणीं दंडं मनोज्योतिर्कृत्वा ततः यजुषार्श्वः यजमाने चित्ता रूडे पा
 न्यासे रुते सति वर्षाद्यभिहते वन्हौ कथं कुर्वीति यातिकाः नदधदग्धकषेण मंधं न तत्र कारयेत् तच्छेषालाभतो न्येन
 दग्धशोषेण यत्पुनः हुत्वा ल्यं लोकि क्वे वन्हौ हुतशोषं दहेतुचा अत्राग्निपुसस्त्वपुर्णशरैः शरीरोत्पत्तिः शरीरे वासति प्रेता
 धानेनाग्न्युत्पत्तिः उभयाभावे तु प्रेताधाने नाधिकाराद्वा हादि संस्कारलोपः उदकदानाद्येव कार्यमितिकेशवीकारश्च
 गीप्रमुखाः नन् निषेकाद्याः स्मशानां तास्तेषां वैमंत्रतः क्रिया इति विरोधात् क्रिया लोपगतापे चेतिसिनिषेधात्तदभावे पला
 शानां दंतैः कार्यः पुमानपीत्यभावे विधानस्याग्न्यभावेपिसाम्याच्च तेन प्रेताहुत्वाभावेपि स्विष्टकृद्द्रव्यांतरोक्तेरदृष्टार्थत्वा
 त् प्रेताधानं दाहोपि भवत्येव प्रतिरुते रग्नीनां च प्रेताधानमयोजकत्वाक्षतेः पत्न्या अथेवम् दाहपित्वाग्निहोत्रेण स्त्रि
 पंचतवनीपंतिभिर्निर्वासायत्ययोक्तेः यजु द्वितीयो चैव यो भार्ग्यो देहे हेता निष्क्रान्तिभिः जीवंत्यां प्रथमायां तु सरापानस
 पंस्मृतिभित्तदाधाने सहानधिकृता विषयभित्तिविशाने श्वरः मदनरले त्राहोषि आहितान्योश्च दंपत्यो र्यस्त्वादौ धियते
 भुवि तस्य देहः सपिंडे श्वदग्धव्यस्त्रिभिरग्निभिः पञ्चान्मृतस्य देहस्तदग्धव्यो लोकि काग्निना अनाहितान्निदेहस्त
 त्यो गृह्णाग्निना दिजेः धिर्कांडमंडनस्तगिकल्पमाह ज्येष्ठयो विद्यमानायां द्वितीयायां त्रयोविंशत्यो धिते काम्यनि त्याग्निहोत्रे

वानकथंचित्प्रयच्छति स्त्रीमात्रमविशेषेणदग्धान्येवैदिकादिभिः विहात्यादथतेयद्वाधानमेवास्तिचेद्भूषिति अत्रेदंत-
 खं साग्नेःपत्नीमृतौ दोषक्षोपुनर्वाहे द्वायांपूर्वाग्निभिर्दहेदित्येकःपक्षः भायथियेपूर्वसारिण्येदेल्याग्नीनस्यकर्मणि पुन
 दारिक्रियांकुर्यात्पुनराधानमेवचेतिमनूक्तेः दाहयित्वाग्निहोत्रेणस्त्रियं हत्तवतीपतिरितियाज्ञयत्वयोक्तेश्च पुनर्विवा
 हाशक्तोनिर्मथ्येनतांदग्धापूर्वाग्निषेवाग्निहोत्रे द्वादि कार्यमित्यर्थः आहार्येणाहिताग्निं पत्नीचेत्याश्वलायनोक्तेः भरद्वा-
 जोपि निर्मथ्येनपत्नीभिति पूर्वग्न्येकदेशेनदहेदिति यज्ञपार्श्वदेवयाज्ञिकदयः यानिचतस्मादपत्नीकोव्यग्निहोत्रमाहरे
 दिनिश्रुतिःविष्णुः छंदोगप्रतिशिष्टं च मृतायामपि भार्यायांलोकिके अग्निंनहित्यजेत् उपाधिनापितत्कर्मयावज्जीवंचसमाचरे
 त् उपाधिहंमकुशपत्न्यादिः अन्येकुशमयींपत्नींरूतागुगृहमेधिनः अग्निहोत्रमुपासंतेयावज्जीवमनुव्रताइत्यपराकेस्मृ
 त्यतरात् कात्यायनोपि रामोपिरूलासोवर्णासीतांपत्नीयंशास्विनीम् ईजेच्चहुविधैर्यज्ञैः सहभ्रातृभिरच्युत इत्यादीनिता
 निपूर्वाग्निषेवाग्निहोत्रादिपराग्निनत्वपत्नीकस्याधानार्थानि कतुविधीनामाधानाप्रयोजकत्वात् अपत्नीकस्याधानाप्रद-
 चिरितिमानवपरिशिष्टाच्च सोमोनभवत्सेव अपत्नीक्रोव्यसोमपदतिश्रुतेः यजुभरद्वाजापस्तेवंसूत्रम् दारकर्मणियद्यश
 क्तआत्सार्थमग्न्याधेयमिति अस्वार्थः पुनर्विवाहाशक्तौयदन्याधेयंपूर्वरूतमस्तिनदात्सार्थमेव नपत्येदद्यादिति ब्राह्मण
 भाष्यापराकोशाकारमांडागदितत्वमप्येवम् त्रिकंडमंडनस्तपस्रहयमाह अन्येव्यपत्नीकस्याधानमाहुस्तदाशयंनविद्यः
 दृढयाज्ञपत्ययः आहिताग्निर्यथान्यायंदग्धव्य स्त्रिभिरग्निभिः अनाहिताग्निरेकेनलोकिकेकेनापरोजनः क्रतुः एवं वृत्तां-
 सवर्णांस्त्रीं द्विजातिः पूर्वमारिणीम् दाहयेदग्निहोत्रेणयज्ञपत्रेऽश्वधर्मिगत् कारिकायाम् पत्नीमपिदहेदेवंभर्तुःपूर्वमृता-

यदि अनग्निं कांदहे देवं कपालेन हविर्भुजा आशौचप्रकाशोऽक्रतुः विधुरं विधुर्बौधैव कपालस्याग्निना दहेत् ब्रह्मचारिणं यति
 नैष दहेदुत्तपनाग्निना तु प्राग्निना च दग्धव्यः कन्यैका बाल एव च अग्निवर्षं कपालं तु कृत्वा तत्र विनिक्षिपन् करीपादित-
 तो वह्निर्जातीयः सकपालजः अनुपनीते पद्यपि जातारण्यग्निः कँश्चिदुक्तस्तथापि तस्य कलौ निषिद्धत्वोक्तेरयमेव श्रेयः स्मृ-
 त्यन्तरे गृहस्योत्रहस्तचारी च विधुरो विधवाः स्त्रियः ओपासनश्चोत्तपनस्तृष्णाग्निस्तृष्णाकपालजः उत्तपनस्तः दशार्थेभ्योऽग्निं तु
 प्रज्वाल्य पुनर्दभैस्तसंयुतः पुनर्दभैस्त्रितीये गिरेष उत्तपनं स्मृतः यमः यस्यानयति शूद्रोऽग्निं तृष्णाकाष्ठहवीषि च प्र-
 तस्त्वं च सदा तस्य स चाधर्मेण लिप्यते देवलः चंडालाग्निरभेध्याग्निः सृष्टिकाग्निश्च कर्हि चित् पतिताग्निश्चिनाग्निश्च न
 शिष्टयह्णोचितः मनुः दक्षिणेन मृतं शूद्रं पुरद्वारेण निहरेत् पश्चिमोत्तरपूर्वेस्तथासंख्यं द्विजातयः अत्र प्रातिलोम्ये
 न क्रमः पूर्वमुखस्तनेन व्योत्राह्णोवांधवे गृहात् उत्तराभिमुखो राजा वैश्यः पश्चान्मुखस्तथा दक्षिणाभिमुखः शू-
 द्रो निर्दह्यः स्वार्धवेरित्यादिपुराणादित्यपराकः तेन त्रिंशच्छ्लोकसुक्तोऽनुलोमक्रमो हेयः आश्वलायनः ज्येष्ठमर्थमाः
 कनिष्ठजघन्यागच्छेयुः आधानोत्तरं द्वितीयविवाहे कृते यजमानमरणे औनस्मान्ताग्न्योः संसर्गः बोधायनसूत्रे अथ यथा
 हिताग्निर्दभार्ये विंदे तत्राकं संयोगान्भार्ये तौ पासनं संपरिस्तीर्य ज्यं विलाय्य चतुर्गृहीतं गृही त्वा समिधस्य नैऋतौ होति सं-
 मितं संकल्पेथा मितिभिं दाहुती व्याहृतीश्च हुत्वाथैतमग्निमयं ते यो निर्कृत्व यद्इति समिधिसंभारोप्य गार्हपत्ये समिध
 मभ्यादधाति भवतं नः समनसा विस्ति गार्हपत्य आज्यं विलाय्य चतुर्गृहीतं गार्हपत्ये जुहोत्यग्नां वैग्निश्चरति प्रविष्ट इत्यपरं
 ननु गृहीता चितिः स्फागिति स ग्रहं जुहोत्यथ गार्हपत्ये सुवाहुतीर्जु इति ब्राह्मण ए कर्होतेति दशाभिरथ प्राचीना वास्यन्वाहार्य

िनेजुहोति येतयावायस जातादतिहाभ्यामथ तत्रैव सुग्राहतिंयुहोत्यग्ने कव्यवाहनापस्विष्टकृतेस्वधानमः स्वाहैत्यथयज्ञो-
 पवीती हादशागृहीतेनसुत्रंपूरापित्वापुरुषयुक्तेनाहवनीयेजुहोत्यथस्त्रयाहुतीजुहोत्यग्नयेविविचयेस्वाहाप्रयेवतपतयेग्न
 येपवमानायानयेपावक्रायानयेशक्तवयेस्वाहाग्नयेपथिकृतेस्वाहाग्नयेननुमतेग्नयेवेश्वानरायेत्यथचनुगृहीतंजुहोति-
 मनोन्नोतिरित्यत ऊर्ध्वेनृकं कर्मप्रतिपद्यते इति आहिताग्नीवेदेशासृतेप्रथिकृतीष्टिर्भृताग्निहोत्रं तदाहः पात्रयो जन्नचक
 त्यसूत्रादिभ्योस्मस्यितामहकृतपक्वतेश्वज्ञेयमितिचहुपक्तव्येव्युपरम्यते स्मार्ताग्निस्त्रयदनरत्ने छंदोगपरिशिष्टेच दुर्व
 छंस्नापपित्वातुशक्तृचैलाभिसंसृतम् दक्षिणाशिरसभूमौबर्हिषास्यांनिवेशयेत् धृतेनाश्वक्तभास्राव्यशक्तृवस्योपवीति
 भम् चदनोश्चितसर्वांगस्त्रमनोभिर्निभूषयेन् हिरण्यशकलान्यस्यक्षिस्त्राच्छिद्रेषुसमसक्त सुरसेषयापिधायेंत्रिहरेषुः सना
 दयः आमपात्रेग्निभादायमेतमग्निपुरःसरम् एकोनुगच्छेत्तस्त्रार्थमर्थपथ्युक्तेहुवि ऊर्ध्वभादहनंकार्यमासीन्नोदक्षिणा
 मुखः सव्यंजान्वाच्यशनकैः सतिखंडंपिंडदानचत् अपपुत्रादिरापुस्यकुर्याद्दाकृचयंमहत् तत्रोत्ताननिपात्येनदक्षिणाशिरसं-
 मुखे आज्यपूर्णस्त्रयंदद्यादक्षिणायांसिक्तत्वं पादयोरेधरांमाचीभ्रमरणीसुरसीतयाश् पाशर्वयोःशूर्पंचमसौसच्यदक्षिणा
 योःकृमात् स्त्रसमेतुन्यसेन्नुब्रजमेतृरुशैरुत्स्रगलम् चात्रोविलीढमत्रैवअमनयेरप्ययंनिधिः आपसत्येनकृत्यैतद्दृश्य
 तःपितृदिङ्मुखः अथाग्निस्त्रयमारुत्कोदद्यादक्षिणतःशनैः अस्मात्त्वमभिजातोसिस्त्रयंजायतांपुनः असौस्वर्गि
 लोकायस्त्वोहेतिपरिधीर्नयेत् तथा एवमेवाहितान्नेश्वपात्रन्यासादिकंभवेत् कृष्णानिनादिकंवात्रविशेषोध्ययुचोदितः
 त्रिव अजयेवात्तानारीदरथव्यायाव्यवस्थिता अग्निपदानमंत्रोस्थानमयोव्यइतिस्मितिः इदंछंदोगानामेव पात्रन्यासे

केरुत्तानदेहत्वंशाग्निपरम् निरग्निस्तुमानधोमुखः स्थितूत्तानादात्था स्रगोत्रजैर्गृहीत्यानु चितामारोप्यतेशवः अ-
 थोसुत्वोदक्षिणादिक् चरणस्तुमानिति उत्तानदेहानारीतुसपिंडेरपिबंधुभिरित्यादिपुराणादिति शक्यतस्त्व
 तादयः उत्तरशिरस्त्वंसामगोतरपरं वाराहेत्वग्निदानेन्योमंत्रः कृत्यानुदुष्कृतं कर्मजानतावाप्यजानता मृत्युका-
 लयशंप्राप्यनरपंचत्वभारतम् धर्माधर्मसमायुक्तं लोभमोहसमाहृतम् देहयंसर्वगात्राणिदिव्यान्लोकान्सग-
 च्छतु ज्वलमानमहावह्निं शिरस्थानेप्रदापयेत् चतुर्वर्णेषुसंस्थानमेवभवतिपुत्रके अत्रक्रियानिबंधेगारुडे
 षट्पिंडदानमुक्तम् मृतस्योक्तानिसमयेषट्पिंडान्कर्मशोदेत् मृतिस्थाने तथा ह्यारिचत्वरैताश्चर्यकारणात् वि-
 श्रामेकाष्टचयने तथासंचयनेचषट् तथा आदौदेयास्तषट्पिंडादशदेयादशाहिकाः स्थानेचार्थपथेतीतिचि
 तायांशवहस्तके स्मशानवासिभूतेभ्यः षष्ठसंचयने तथा ततः त्वंभूतकृज्जगद्योनेत्वंलोकपरिपालकः उक्तः
 संहारकस्तस्मादेनस्वर्गंमृतंनयेत्यग्निंदत्वाऽस्मात्त्वमिति मंत्रेणार्धदग्धे आज्याहुतिरुक्ता आहिताग्नोपराशरः श-
 स्यांशिश्वेविति क्षिप्य अरणीमुक्कयोरपि जुहूंचदक्षिणेहस्ते वामेनूषभृतंन्यसेत् विश्वेत्स्वरुखलंदद्यात् ष्टेचमु-
 सलंन्यसेत् उरसि क्षिप्य दृषदंतंडुलाज्यमिलान्मुखे श्रोत्रेच प्रोक्षणीदं दद्यात् ज्यस्थालींच चक्षुषोः कर्णेनेत्रे मुखे
 प्राणोद्दिरण्यशकलंन्यसेत् अग्निहोत्रोपकरणमशेषं तत्र निक्षिपेत् प्रचेताः स्नानं प्रेतस्य पुत्रांघेर्वस्वाद्यैः पूजनं
 ततः नग्नदेहं देहं न्येयकिंचिद्दृष्यपरिस्रजेत् यमः प्रेतं देहं च्छुभेर्गधैः स्नपितं स्रग्विभ्रुषितम् आश्वलायन
 सूत्रे संस्थिते प्रेतालं कारणं कुर्वति के शशमथ्युलोमनस्वानिचापयंति न लदेनात्तुलिंपंति न लदमात्रांप्रतिमुचंतीति

माथवीयेत्राहो दरिद्रोपिनदग्धव्योनग्नः कस्यांचिदापदि तथा निःशेषस्तनदग्धव्यः शेषकिंचित्यजेन्नरः दाहफालेनि
 भाशेतुमदनरत्नेयज्ञपाश्वः यजमाने मृते कापि चितादौ वा प्रवेशिते वर्षाद्योभिहतेनोत्तु कथं प्रेगविकल्पना शेषं दग्ध्वा-
 प्रदग्धेषु निर्मथ्येवतु कारयेत् अथपर्णाशरादिदाहेनाग्निना शेषश्चानहेहलाभेमदनरत्ने आहो अथपर्णाशरे दग्धेषा-
 न्न्यासेरुतेसति गतेष्वग्निषु नहेहोयद्यूर्ध्वं लभ्यते क्वचित् तदार्यदग्धकाष्ठा निता नि निर्मथ्यतंदहेत् यद्यर्धदग्धका
 षं तु नदीयवैनलभ्यते तदानदस्थिर्यंडंतु निक्षेप्तव्यं महाजल इति दपत्योरेकदा मृतौ विशेषमाहापस्तंबः तथैव प्रेते-
 सहेवपितृसेधो द्विचनलिंगान्भ्रान् संधारयति पितृमेधोदाहोतं कर्म दाहांतमेकतंत्रस्यमिति वौधापनोक्तेः अस्थि
 संचयनमप्येकं उदकपिंडदानादिपृथगेव सहगमनेष्वेवम् तदाहमदनरत्ने भाव्यार्थसंग्रहकारः एककालम्
 तोभार्याभर्ता च यद्विचैर्दृष्टोः तंत्रेण दहनं कुर्यात् पिंडः आहं पृथक् पृथक् एककाले मृतौ जायां पनीयदितदा पितुः
 विभज्याग्निं क्रियांकुर्यादिति यन्नदसांप्रतम् दाहांतमेकतंत्रत्वमिति याज्ञिकसंमतम् मृतंपतिमनुब्रज्ययानारीज्व
 लंगता अस्थिसंचयनांतो स्थापनुः संस्कारएवहि कीकसानांतु संस्कारो न्यायसिद्धोपिनोमतः एककाले मृतुव्येवं
 कीकसानां विधिः स्मृतः नवआहं सपिंडांतं भिन्नकालमृतौ यथा कपर्दिकारिकापि मृते भर्तारित द्याहात् प्राकूपत्नी
 स्त्रियनेयदि पत्यावात्प्राकूपत्नी प्रायोदाहादव्यमिति मृतः तत्र तंत्रेण दाहः स्यात् मंत्रेषु द्वित्वमूद्यने कीकसानांतु संस्कार
 रः पृथगेवतयोर्भवेत् एकाहमृग्यो युगपन्नवआह्वाटिकंतयोः मृतंपतिमनुब्रज्यपत्नी चैदनलंगता तत्रापि दा
 हस्तंत्रेण पृथगस्थिक्रियाभवेत् अस्थिसंचयनपृथक्त्विकल्पः सहगमने सर्वत्र पाकेत्यभाहप्रचेताः एकचि-

त्यांसगारूढोष्ठीयेतेदंपतीयदि तंत्रेणत्रपणंकुर्यात्पृथक्पिंडंसमाचरेत् अथोदकदानंवसिष्ठः शरीरमग्नेोसंयोज
 नवेक्षमाणाअपोभ्यवयंति सव्योत्तराभ्यांपाणिभ्यामुदकक्रियाकुर्वंत्ययुग्मम् आपस्तंबः मातृश्रयोनिबंधेभ्यः
 पित्रश्र्यासप्तमावृत्तुपुत्रपाद्यावतांवासंबंधोज्ञायतेतेषामेतेषूदकक्रियेति याज्ञवल्क्यः सप्तमाद्दशमाद्वापिज्ञानयो-
 भ्युपपंत्यपः अपनः शोशत्त्वद्यमनेनपितृदिङ्-मुरवाः सकृत्प्रसिंचंत्कदकं नामगोत्रेणवाग्यताः सप्तमाद्दशमा
 द्वाद्विगसादानदंतमिति विज्ञानेश्वरः कान्तीयास्तसप्तमाद्दशमाद्वापुरुषादित्याहुः सप्तमाद्दशमाद्वापुरुषात्सप्तान
 ग्रामवासेयावत्संबंधमनुस्मरेयुरितिपारस्करोक्तेः मंत्रस्नानांगमेवेतिहेमाद्रिः प्रचेताः प्रेतस्थबांधवायथाष्टब्दमुद
 कगवनीर्यनोद्दर्पयेयुरुदकांतेप्रसिंचेयुरपसव्ययज्ञोपवीतवाससोदक्षिणासुरवात्राह्मणस्योदङ्-मुरवाप्राङ्-सु
 राजन्यवेश्ययोः सएवनीकुलंतोगलेत्युक्त्वा सचैलस्तततः स्नात्वाशक्तविः प्रयतमानसः पाषाणततआदायविभ्रे-
 दधाद्दशांजलीन् द्वादशान्वियेदद्यात्वेश्येपंचदशास्मृताः त्रिंशच्छूद्रायदातव्याततस्तप्रविशोद्गृहम् ततः स्नानपु
 नः कार्यगृहशौचंचकारयेत् प्रेतस्नानेशिषोषः शब्दितलेआसिपुराणे आदौवस्त्रंचप्रक्षाल्यतेनैवाच्छादितस्त
 तः कर्तव्यंतेः सचैलंतुस्नानंसर्वमलापहम् पूर्वपरिहितंवस्त्रंचप्रक्षाल्यपुनःपरिधायस्त्रायादित्यर्थः अपनइतिमंत्रे
 णयामहस्नानामिकंपाजलालोडनम् अचतरणेष्टब्दपुरःसरत्वोक्तेर्यथाबालंपुरस्कृत्येतिबोधायनीयंज लादुत्यानपर
 भित्तिहारन्तारयः आश्वलायनः मयावृत्तोव्रजंत्यनीक्षमाणायत्रोदकमचहृद्गृपतितस्त्रायस ह्रुदुन्मृज्येकांजलि
 मुत्सृज्यतस्यगोत्रं नामगृहीत्वेति प्रचेतसान्वहमंजलित्रयमप्युक्तंकिः प्रसेकंकुर्षुः प्रेतस्त्वय्यात्विति तथा दिनेदिनेज

लीन्यूर्णान्प्रदद्यात्कारणान् तावद्दृष्टिश्चतुर्व्यायावसिंडः सयाप्यने एकदृष्टिस्त्रिकदृष्टिर्पैत्यर्थः मदनलेभरद्वज्जगृत्सेतु शिकुदृष्टिस्तु
 ता आशौचानेप्रदद्यात्तुत्रेकुंभस्त्रिजालीन् प्रथमेन्द्रिसरूदद्यात्सिडयज्ञावतादिवान् त्रीन्श्रदद्यात्द्वितीयेन्द्रिनुतीयेपंचएवच चतुर्थेसप्त
 संख्यांस्त्रुपंचमेनवचोत्सृजेत् षष्ठेन्द्रिचैकादशकाः सप्तमेतुत्रयोदश अष्टमेपंचदशकानवमैदशसप्तच एकोनविंशतिंचाप्रेश
 तांजलिमतंस्मृतम् केचिद्दशांजलीन्प्रोत्तु) केचिद्दहः शतांजलीन् पंचपंचाशतंचान्ये स्वशाखीकव्यवस्थया छंदोगपरिशिष्टे अथा
 नवेक्षयेत्यापः सवैचैशवस्पर्शः गोवनामपदंतेतुनर्पयामीत्यनंतरम् दक्षिणाग्रास्तुशांक्तत्वासितलंतु दृथकृष्टथक् विष्णुपुराणे स
 पिहोकरणांयावद्दजुदर्यैःपितृक्रिया सपिंडीकरणादूर्ध्वं द्विगुणैर्विधिवद्भवेत् रामायणे इदंपुरुषशार्दूलविपलं दिव्यमंस्रयम् पि
 तृलोकेषुपानीयं महत्तमुपनिष्ठताम् दानवाक्येविकल्पाः कामोदकंससिप्रनास्वस्त्रीयश्वशरत्सिजाम् कामश्च्छा
 प्रेततृष्ठीच्छायां देयमन्यथानेत्यर्थः शंसपारस्को शंस्योसहाध्याधिनिराजनिचेति इहमनुः क्लीबाः
 चनात्गातामस्या अपिशंखलित्वेत्तो उदकक्रियाकामंश्वशरमातुलयोः शिष्येसहाध्याधिनिराजनिचेति इहमनुः क्लीबाः
 धानोदकंकुपुंस्तेनात्रात्याविधिर्भिषाः गर्भभर्तृदुहश्चैवसुशाप्यश्चैवयोषितः याज्ञवल्क्यः नमस्तुचारिणः कुपुंरुदकंपतिवास्तया
 पडशीतो स्त्रीयाचारादपिभ्रष्टाः पतितायेचदूषिताः नकुपुंरुदकंतेवैतेभ्योव्यन्येनचेचहि मदनरलेहारीतः पतितामपदृष्टानां
 वरंतीनांचकामत। प्रत्तानोचैवकन्यानां निबत्यांसलक्रिया अपराकेशंखलित्वेत्तो अपपात्रितस्वारिक्थापेंडोदकानिव्यापंत
 ते अपपात्रितः कृतघटस्फोटः नस्यापिसंग्रहविधौकृते आशौचोदकक्रियदिवेत्याशौचप्रकाशः अथाशौचेनियमाः याज्ञव
 ल्क्यः इतिसंश्रुत्यगच्छेयुर्दृहं बालपुरःसनाः विदश्यंनिबपत्राणि नियता हारिचेषमनः आचम्याग्न्यादिसलिलं गोमयं गौरसर्षपान्

नृगिणेषुः समालम्ब्य त्वाशमनिपदशतैः प्रवेशनादिकं कर्म प्रेनसंस्पर्शनामपि श्रीतलव्याशानाश्रुमौ स्वपेयुसौ एथकृक्षिनो इदंवा-
 येन्द्रि वसिष्ठः अधप्रस्तरेच्यहमनभंनआसारन् श्रीतोत्यनेनवायनेरन् श्रद्धितलेवेजवापः शमीमालभते शमीपापंशमयंत्विति अ
 श्मानमशेषवास्थिरोधूयासामिनिअग्निमग्निर्नः शर्मयच्छत्विति ज्योतिर्यनरागामजसुपस्पशतः श्रीत्वालक्यावाव्यगेहादेकान्ममलव
 णमेकरात्रम् दिवाभुंजीरंस्त्रिरात्रं चकर्मोपरमणं श्री नाद्यशनमुपवासाशक्तस्य आश्वलायनक्तनेतस्वारात्र्यामन्त्रपंचेरस्त्रिरात्रम
 क्षारलवज्जग्निनः स्फटदशरात्रं चेत्याह अशक्तोरत्नाकरे आपस्तंबः भार्याः परमगुरुसंस्थायां चाकालभोजनानि कुर्वन् यदा मृतिः
 परदिने तापत्कालमित्यर्थः बृहस्पतिः अधः शव्यासनादीनामलिनाभोगचर्जिनाः अक्षारलवणान्नाः स्युर्लब्धक्रीताशानास्तथा
 भोगोभ्यंगतांबूलादिः क्षाराः परिभाषायामुक्ताः यशुमार्कंडेयपुराणे तेषाम्यंगोबांधवानामंगसंवाहनंचयत् तेनचाव्यापकेन
 नुर्यं चारनतिस्वचांधयाः प्रथमेन्द्रिहृतीयेचसप्तमेनवमेतथा वस्त्रत्यागंबहिःस्नानंरुत्यादद्यात्तिलोदकमिति तदस्यदिनपरम् आन
 शौचानंतिलकल्केः स्नातागृहं नृगिशेषैशुशितविष्णुक्तेः विष्णुपुराणेत्यस्यसंचयोर्ध्वंभोगोस्युक्तः शय्यासनोपभोगोऽस्यसंपिंडानाम
 पीयते अस्थिसंनयनादूर्ध्वसंयोगस्तनयोषितं भारते तिलाचूदतपानीयदीपंददत्तजाग्रतः ज्ञानिभिः सहभोक्तव्यमेतस्मिन्ने
 पृदुर्लभम् मनुः मांसाशनंचनाश्रीयुः शयीरंश्चपथकृक्षितो देवजानीयेकारिकायाम् लवणक्षीरमाषान्नापूपमांसानि पायसम्
 वर्जयेदाहृतान्नेषु बालवृद्धातुरैर्विना उपवासो गुरोर्मैत्रेपल्याः पुत्रस्य चाभवेत् मरीचिः प्रथमेन्द्रिहृतीयेचसप्तमेदशमेनथा
 स्नानिभिः सहभोक्तव्यमेतस्मिन्नेपृदुर्लभम् भोजनंचदिवेष दिवांचेवतुभोक्तव्यममांसमनुजर्षभैतिविष्णुपुराणात् श्रीत्वाल
 अत्रावादिनामभ्योशुशितिपारस्करोक्तेश्च मदजरलेहरीतः पाणिशुभृन्मयेषुपर्णपुटकेषुवाधनीरन् देवजानीयेत्रास्ते श्रु

द्वितले आदित्यपुराणे आशौचमध्यैयत्नेन भोजयेच्च स्वगोत्रजान् अंत्यादिनेतुमदनरत्ने ब्राह्मे यस्य यस्य तु वर्णस्य यद्यस्यास्य भ्रिमंलहः सतत्रगृह
 शकृद्विचंपत्प्रशक्तिं क्रोसापि अंत्यकर्मकालीनवस्त्रयोक्ततंत्रेणोक्तम् ग्रामाद्वाहिलतो गत्वा भेतृषु तु वासमि अंत्यानामाश्रितानां च त्य-
 क्तास्नानं करोत्यथेति शंखः दानं प्रतिग्रहो होमस्त्वाध्यायः पितृकर्म च प्रेतपिंडा क्रिया वर्ज्या माशौचे नि निवर्तते काठकगृह्ये यत्र प्राणोक्त
 मस्तत्रान्वहं महाबलिं कुर्यादिति पारस्करः तदानीमेव वस्त्रतंडुलदीपं कांस्यभाजनं प्रेताय दद्यात् आशौचप्रकाशो भरद्वाजः यासो न्च
 जलं कुंभे प्रदीपं कांस्यभाजनं नग्नप्रच्छादने शब्दे ब्राह्मणाय निवेदयेत् भृगुः तिलोदकं तथा पिंडानग्नप्रच्छादनादिकम् रात्रौ न कु-
 र्यात्संध्यायां पदि कुर्यात्निरर्थकं अथपेतपिंडः यद्यपि हेमाद्रौ पारस्करेण ब्राह्मणे दशपिंडास्तक्षत्रिये द्वादश स्मृताः वैशेष्ये पंचदश प्रो-
 क्ताः शूद्रे त्रिंशत्प्रकीर्तिता इत्युक्तं तथापि प्रेतैभ्यः सर्ववर्णैभ्यः पिंडान् दद्याद्दशैव त्वातिवैनेयोक्तेः सर्वेषां दशैव होयाः मदनरत्ने ये
 वम् तथा च हेमाद्रौ ब्राह्मणपादयोः जास्त्वत्प्रायोः चतुर्व्यांस्तु वर्णां क्वचिदेवाहि देशधर्मानुरक्तत्वमेतपिंडान्वपंत्यपीरुक्त्वा विप्रा-
 न्नेषु दशमपिंडोत्कर्षकः देयस्तदशमः पिंडो राज्ञां वैद्वादशे हनि वैश्यानां पंचदशे देयस्तदशमस्तथा शूद्रस्य दशमः पिंडो मा-
 से पूर्णं हि दीपते इति युद्धमृतादेः सद्यः शौचे च्य हादौ चनेनैयोक्तम् सद्यः शौचे प्रव्रतव्या सर्वेषु गपसथा अहाशौचे प्रदानव्यः प्रथ-
 मेन्दो क एचहि द्वितीये हनि च त्वारस्तृतीये पंचनेवहि अहं प्रकरांतरं प्रागुक्तम् शानातपः आशौचस्य च द्वासे पि पिंडान् दद्याद्दशैव तु
 तत्रैकपात्रे स कल्पन्त्या दशपिंडान् दद्यान् उत्तरीयशिलापात्रकर्तृद्व्यगिपर्यये पूर्वदत्तांजलीन् दद्यात्पूर्वपिंडास्तथैव चेति गुरुवकारि
 कायां पात्रविपर्यये दोषोक्तेः शिलाविपर्यये घटस्फेरादेर्नास्तिः अथाभ्यंजनादिपदकर्मणः एकहायनिमपनवदप्रयोजकत्वात् तद्वत्त्वात्
 लौकिकमहणम् केचित्तु नवान्यादाय भांडानि आरुं चरुं कृतं थेति प्रचेतसोक्तेः पात्रानेकत्वमाहुः क्रियाकर्तुर्नाशौचेन शेषः सम्यापनी

णिताचंति संसृज्जाभिनितादिभि रिति पात्रं कुंशः अनाहः पदमहोरात्रपरम् तेन रात्रावपि देय इति गोडाः दिवसपद्माद्वात्रोनेति मेधिलाः सप्त
 वेत्सुक्तेः सपिंडेन दशपिंडे प्रक्रान्तेनुवागमेपिसनदद्यात् असगोत्रः सगोत्रो वेति मारुक्तेः दाहकर्म वेदशाहं कुर्यादिति भितासरायाम् शकितले
 वायवीयेषु असगोत्रः सगोत्रो वायदिरूपाय दिवापुमान् यश्चाग्निदाता प्रेतस्थपिंडं दद्यात्सा एव हीति तत्रैव पूरक्रेण तु पिंडेन देहो निष्पाद्य
 तेषतः कृतस्य कारणायोगान् पुनर्नोवर्तते क्रिया शक्यं प्रकाशे वायवीयेषु निवर्तयति यो मोहात् क्रियामन्यनिवर्तिनाम् विधिद्वयस्तेन भ
 वमिषि नृहचोपजायते तस्मान्नेतत्क्रियायेन केनापि च कृतायदि नत्तानि चर्तयेत्प्राज्ञः सतां धर्ममनुस्मरन्निति आदिपुत्राणे पितृशब्दस्व-
 धांचैव न प्रसृजोत कर्हं चित् असुशब्दं तथा चैह प्रयत्नेन विवर्जयेत् उपनिषत्तामयं पिंडः प्रेतायेति ससुचरेत् क्रियानिचये व्यासः प्रे
 ताय पिंडं दत्त्वा तु ततोऽस्त्रीयादिनास्ये भविष्ये ओदनामिषसङ्क्रान्तां शाकस्युलफलादिषु प्रथमेहनियद्दद्यात्तद्दद्यादुत्तरे हनि गृहद्वारि
 सुशाने गताये दिवगृहेषु वा यत्राद्ये दीयते पिंडं कृत्वा सर्वसमापयेत् ब्राह्मे शिरस्त्वाद्येन पिंडेन प्रेतस्य क्रियते सदा द्वितीयेन तु पूर्णां क्षी
 नां शिराश्च समासतः गलांसि पुत्रवक्षांसि तृतीयेन यथाक्रमम् चतुर्थेन तु पिंडेन नाभिलिंगुदनिच जानुजंघे तथा पादोपंचमेन तु स-
 र्वेदा सर्वमर्माणि पृष्ठेन सप्तमेन तु गडयः दंतलोमान्यष्टमेन वीर्येण नवमेन च दशमेन तु पूर्णत्वं तृप्ततास्का द्विपर्यय इति याज्ञवल्क्येन तु
 पिंडयत्ताद्युतादेयं प्रेतायान् दिनत्रयमित्सुक्तम् अत्र फलं तारतम्यं ज्ञेयमिति विज्ञानेश्वरः तेन च्यहाधोचपरत्वं देवयाज्ञिकोक्तं चित्तं आशो
 चस्य हासैः पिण्डान् दद्याद्दशैव त्तिवचनाच्च दिनत्रयावश्यकत्वार्यगिति हारलतादयः शातानपः अलमेत्तदशाहमाकाशे स्थाप्यम्
 क्षीरं च मृन्मये पारस्करः मृन्मये तारोत्री क्षीरोदके विहाय सिनिद्वयुः प्रेतात्रलाभीत्सुदकं पिबचेदमिति क्षीरम् इदं रात्रावेवेति गोडाः
 गासु देतु अपके मृन्मये पत्रे दुग्धं दद्यादिनत्रयमित्युक्तम् हेमाद्रौ पादेषु दशाहसुक्तम् तस्मान्निधेयमाकाशे दशरात्रं पयोजलम्

सर्वनापोपशांत्यर्थमध्वश्रमविनाशनम् देवजागीयेकाश्रिकायाम् तत्रप्रेतौपकृतयेदशारात्रमखंडिनम् कुर्यात्पदीपतैलेनवाशिपात्रंचमार्ति
कम् भोज्यात्सोजनकावेतुभक्तमुष्टिंचनिर्वपेत् नामगोत्रेणसंबुध्याधरिव्यापितृयज्ञयन् शानानपः भूलोकान्प्रेतलोकं तुगुंश्राद्धं
समाचरेत् तसायेयंहिभयनिभूतस्यमज्जस्यतु अथदशाहमध्येदर्शपातेनिर्णयः श्रधिव्ये प्रवृत्ताशौचतंचस्तथादिदर्शंप्रपद्यते समा
प्यचोदकंपिंडान्स्नानमानंसमाचरेत् ऋथशृंगः आशौचमंतरादशौचदिव्यात्सर्ववर्षिणां समासिंप्रेततंचस्यकुर्यादित्याहगौतमः पे
शनसिः आद्येदावेवकृतव्याप्रेतापिंडोदकक्रिया द्विरैदंप्रेतुकुर्वाणः पुनःशापंसमश्नुते मातापित्रोस्तुश्लोकगोतमः अंतर्दशाहदर्श
त्ररयंसमापयेत् पित्रोस्तथाचदाशौचंचंदशासिंडान्जलान्जनीन् इदमपिन्यहमध्येदर्शपाते तदूर्ध्वदेशेऽनुपित्रोरपितंत्रंसमाप्यमेव पित्रोराशौचम
धेतुपरिदर्शः समापनोन् तापदेवोत्तरतंत्रपर्यवस्येऽयहासराभितियालवोक्तेः अन्येषांतुन्यहमध्येपिसमाश्रित्तिपराशरमाधवीयेनिर्णयासूतेचो
क्तं कालादर्शोपि दर्शोदशाहमध्येस्यादूर्ध्वतंत्रंसमापयेत् विराचादुत्तरपित्रोर्मृताभितिसिनिश्रयः मदनपारिजातेतुगालवीयमापदनोरसपुत्रादि
नियमन्व्यहोर्ध्वमापित्रोर्नतंत्रसमाश्रित्तिस्तुक्तंमदनस्तैवेवं ममनुदेशाचाराद्व्यवस्थोतिप्रतिभाति अथास्थिसंचयः तत्राश्चलायनेनचकृष्याप
देरादशीचपोदशीदर्शोपुभाषादीप्राप्त्यानीश्रीषपदाभिलक्षेत्कं तदाशौचमध्येऽसंभवेतदूर्ध्वचमगब्दात्तरणोक्षेयं आशौचमध्येतुमदन
स्तेसंचनः मथमेतद्विद्वन्तीपिवासभयेनचयेतथा आस्थिसंचयनंकार्येदिनेतद्गोत्रजेः सह छंदोगपरिशिष्टेऽनु अपरेषुस्त्वृतीयेवाअस्थिसं
नंभवेदिति हिलीयेषुक्रमं विष्णुकाल्यायनौसंचयनंचतुर्थ्याभिति माधवीयेयमः श्रीमार्कमंदवारेषुतिथियुग्मेभिवर्जयेन् वर्जयेदेकपादक्षेदि
पाददोस्त्रिसंचयम् मृगतृजन्मनशेत्रिपादक्षेदिशेषनः ब्राह्मे चतुर्थेऽत्रासृपानांतुपंचमेहनिभूतौ नगमेवैश्वजनीनांशुद्राणांदशमा
त्सारम् दशमेहनीतिचापारः शौनकः पात्ताशौचस्त्रिदशेवसद्यः संचयनं भवेत् काम्यमरणेतुनस्यत्रिरात्रमाशौचं हिलीयेस्वस्थिसंचयमद्व्य

क्रं अंगिराः प्रेतीभूतंतथोद्दिश्ययः शक्रत्रिकसोनिवेत् देवतानानुयजनंशपत्यथदेवताः तद्विधिः स्वस्वसूत्रेभट्टकृतौद्येयः हेमाद्रौनागररसंज्ञं
 श्रीणिसंचयनस्थायैर्नामिवैद्युसांप्रतं यत्रस्थानेभवेन्मृत्युस्तत्रश्राद्धं प्रकल्पयेत् एकोद्दिष्टतनोगार्गेविश्रामोयत्रकारितः ततः संचयनस्थाने
 तृतीयश्राद्धमिष्यतेअपत्कर्त्तृप्रदन्तत्वेचत्राहो सद्यः शौचेतथैकाहेसद्यः संचयनंभवेत् अहाशौचेतृतीयेन्हिकर्तव्यस्त्वस्थिसंचयनः तत्रै
 वस्मशानदेवतायागंचतुर्थोदयसेचरेत् मृग्ययेषुचभांडेषुंभेषुचफेपुवा सपक्केर्भस्यभोज्येश्रवायसेः पानकैस्तथा फलेमूलैर्वनी-
 शैत्रपूरुष्याः ऋग्यादेवनाः धूपदीपस्तथामाल्यमर्घ्यदियंत्वरात्विनेः तत्रपात्राणिपूर्णाणिस्मशानाग्नेः समंततः निवेदयद्विर्वकव्यंतैः स-
 धैरनहंक्षतेः नमः ऋग्यादसुरव्येभ्योदेवेभ्यरत्निसर्वदा येत्रस्मशानदेवाः स्युर्भगवंतः सनातनाः तैस्मत्सकाशाद्गृहंनुबलिगंधांगमक्षयं प्रेत-
 स्यास्यशफान्लोकान्मयच्छंनुचशाश्वतान् अस्माकमायुसोराग्यं सस्वंचदत्ताविरम् एवंरुत्वावलीन्सर्वान्कीरिणाभ्युक्ष्यवाग्यतः एवंदस्ता-
 दालिचैवदद्यात्सिद्धंयंपुषुषुः एंस्मशानवांसिभ्यः प्रेतायेवनुमध्यमम् तृतीयंतत्सवित्भ्यश्चदक्षिणासंस्थमादरात् ततोयज्ञियदशोशांश्रा
 स्वामादायवाग्यतः प्रेतस्यास्थानिगृणहानिप्रधानांगोद्भवानिच शिरसो वक्षसोः पाणयोः पार्श्वोभ्यांचैवपादतः पंचगव्येनसंस्नाय्यक्षीभवस्वणवे
 द्यच प्राशियमृग्येभाडेनवेसाच्छादनेश्रुभो अरण्येवक्षमूलेवाश्रद्धेसंस्थापयत्यपि गृहीत्वास्थानितद्गमनीत्वानेयेनिनिक्षिपेत् ततः
 संमार्जनंभूमेः कर्तव्यंगोमयांबुभिः पूजांचपुष्यधूपधैर्वलिभिः पूर्वचक्रमदिति अयतीर्थेस्थिसेपविधिः तत्रैव तत्स्थानाच्छनकैर्नीत्वा
 कदाचि ज्वाह्वीजले ऋश्चिस्त्रिपतिसलुत्रोदोहिनोचासहोदरः मानुकुलंपितृकुलंजर्जधिलानराधमः अस्थीन्यन्यकुलस्थस्यनीत्वाचांद्रा-
 यणंचरेत् तत्रैवब्रह्मांडपुराणे अस्थीनिमानापितृपूर्वजानांनयंतिगंगामपियेकथंनित् सद्वांधवस्यापिदयाभिभूतस्त्रेषांनुतीर्थानिफलप्रद
 नि स्मात्वाततः पंचगव्येनसिक्त्वाहिरण्यमञ्ज्यातिलैश्चयोज्य ततस्तमृत्सिद्धपुटेभिधायपरशयन्दिशंप्रेतगणोपकूटाम् नमोस्तुधर्मायवदे-

नदिः फनलंसमे प्रीतगदनिक्षिपे च उक्षाफभ्रासंतमपेक्षसूयंसदाक्षिणां विप्रमुखाय दद्यात् एवं कृते प्रेतपुरस्थितस्य स्वर्गे गतिस्थानुगहं द्रु-
 ल्या यम् गंगानोयेयुयस्यास्थि क्षिप्यते शक्रभर्षणः नतस्य पुनराद्यति त्रैलोक्यकालानागतान् तथा अस्मिन्नेतुरौषधक्रेतथागासिमलि
 मुत्ने गंगायामास्थिनिक्षेपं कुर्यादिति गोतमः दशाहस्यांतरेयस्य गंगानोये स्थिमज्जति गंगायां मरणं यादृक्ता दृश्य
 क्लमनानुशादिति यदनरलेष्टदमदूक्तेः शौनकः शौनको हंप्रवक्ष्यामि अस्थिक्षेपविधिं क्रमात् आदौ ग्रामाद्बहिर्गत्यास्नानं कुर्यात्स
 चैलकम् त्रौक्षये संचगव्येन शुभं त्रैर्विचक्षणाः गायत्र्याद्यैः पंचगव्यमंत्रैर्निघातास्थिषूभिर्मोक्षेदित्यर्थः उपसर्पादिभिर्मंत्रैः प्रार्थ-
 नं यननं तथा मृचिक्रोश्चरणंचास्त्रांग्रहणंचपथाक्रमम् उपसर्पेति चतुर्भिर्मंत्रैः क्रमेण प्रार्थनादिज्ञेयम् स्वात्वास्थिशक्रिं कुर्वी-
 त एतो न्निद्रेति सूक्ततः स्पृष्ट्वास्तु त्वातनः त्वा नं पंचगव्येन शकृद्ध्यति दशस्नानान्भिकुर्वीत न त्वां त्रैर्विचक्षणाः गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधिस-
 र्पिः कुरोदकम् भस्ममृत्पथ्वयादीनि मंत्रतस्त्वानिवेदथा कुरोः संमार्जयेदस्थीन्यतो देवेभिर्मंत्रैः एतो न्निद्रं शची चिति न तमं ह इतीति च
 पायमानीर्मैमाग्नेन रुद्रसूक्तं यथाक्रमम् एतेः कुरो यर्जनिम् हेमत्र्याहंततः कुर्यात्पितृवृद्धिं शययत्ततः पिंडदानं प्रकुर्यात्ततश्च निलवर्षणं
 अस्थिक्षेपांगं वेदम् अजिनं कंचलादर्भागोकेशाः शाणमेव च भूर्जे पत्रं ताडपत्रं सप्तधा वेष्टनं स्यूतम् हेमं च भोक्तिं त्रैव्यं प्रवालं नीलकंठ
 था निक्षिपेदस्थिमाध्ये तु शक्रिर्भवेति नान्यथा ततो होमं प्रकुर्यात्तिसिन्धुव्येन विचक्षणाः उदीरतेति सूक्तेन हुने देवोचरं शतम् ततो गत्वा क्षिप्रे
 तीर्थे स्पर्शदोयानविद्यते मूत्रं पुरीषाचमनं कुर्वन्नास्थीनि धारयेत् अत्र दशदानं वैतरणी ऋणमोक्षपापधेनुदानमुक्तम् दिवोदासीयेक
 गीरवंदे धनं त्रयोपि धर्मात्सामानुभक्तिपरायणः आद्यायास्थीन्यधोमातुर्गंगाभार्गिस्थितो भवत् पंचगव्येन संस्नाय्य तथापंचामृतेन चै-
 यस्वकरं मलेपनक्षिस्वापुषेः प्रश्ल्य च आयेष्यनेत्रं च स्वेण ततः पट्टांबरं च ततः स्वरसवस्वेण ततो मांजिष्ठवासीसा नेपालकं वलेना-

धमृदात्ताथविशुद्ध्या गन्धसंपुटके कृत्वा मातुङ्गान्धयोर्वहेत् व्यासः पट्टवस्त्रं चक्रीशोपमां निषांश्वेतचस्त्रकम् फ्रं च खंशाणपट्टं च
 अजिनं चतथोनरम् एषां विकल्पः अन्यश्चात्र विशेषस्त्रिस्थलीसेतो दिवोदासीये च शेषः संचयनीतरं आर्द्धमाहाश्वलायनः आर्द्धम
 स्मेरकारिनिस्सूर्यसारे संचयने कृते मनुष्यलोकं गच्छतः पायेय आर्द्धमाभिनकार्यमिति अतुपनीतस्य न संचयनम् अथ न च आर्द्धं स
 धीनंद्रोदयं गिरा प्रथमे ह्नि तृतीये च पंचमे सप्तमे तथा नवमे कार्दशे चैव तन्वव आर्द्धसुच्यते शिवस्वामी नव आर्द्धानि पंचद्वारा श्वलायन
 शास्त्रिनः आपसंवाः पांडित्याहुर्विभाषालितरेषु हि पंच एकादशाहं कविना मरणाद्द्विषमेषु दिनेषु कैकं नव आर्द्धं कुर्यादा नवमाद्यदि नवमं वि
 च्छिद्येते कार्दशेन कुर्यादि निमद नरत्ने यो धाय नोक्तेः भविक्ये नवसप्तविंशतिं नव आर्द्धान्यनुकृमात् आद्यंतयोर्ययोस्तु षडित्याहुर्महर्षे
 यः हेमाद्रौ एव सिद्धः अलब्धवान् न च आर्द्धमेतत्वा नैव सुच्यते अर्था कृतुद्वादशाहस्य लब्ध्वानरनिदुष्कृतम् अतः षडे च पतान्ये प्रविषम
 आर्द्धानि एव च्यते नागररवंदेतु पंचमे सप्तमे तद्दशमे नवमे तथा दशमे कार्दशे चैव नव आर्द्धानि तानि चैत्सुकम् काल्यायनस्तः चतुर्थे पंचमे चै
 व नवमे कार्दशे तथा यद्दत्तदीयते गंतोस्तन्वव आर्द्धसुच्यते प्रथमे सप्तमे चैवैत्याद्यपादे व्यासपाठः बह्वचानंतु नव आर्द्धदशाहानि नवमिभ्यं
 तु षड्दत्तुर्नित्सुकम् नारायणदत्तो दीपिकायाम् अथ ततु यादाद्ये चतुर्थे दिने आर्द्धं पंचमसप्तमाष्टनवदियुद्देषु गुप्तमद्विजेः प्रथमे कितृतीः
 ये हि पंचसप्तनव स्वपि द्वौ द्वौ पिंडौ प्रदानव्यौ शेषेषु कृतुं विन्यसेत् एको विषम आर्द्धे गयव पिंडश्चैक र्नि तद्वा वित्यर्थः अत्र शास्त्रावाभेदाद्व्यवस्थां
 अपरा कं भविक्ये नव आर्द्धं त्रिषं च षण्मासं सासिका निच न करोति स्ततो यस्ततस्पाथः पितरोगताः वासाहे गतो सिद्धिव्यलोकं लं कृतं तं विहित
 तथः मनसा वा युभूते न विप्रेत्वा हं नियोजये पूजयिष्यामि भोगोस्त्वा मे च विप्रं निमंत्रयेत् आवाहने पितत्रैव इह लो
 कं पतिस्त्वज्य गतो सि परमां गतिम् मनसा वा युभूते न विप्रेत्वा हं नियोजयति तत्रैव बह्वच परिशिष्टे अर्द्धकमधू

पंनगंधमाल्यावर्जनम् नवश्राद्धमंत्रंचपिंडोदकविर्वर्जनम् उदकमर्थ्यःपिंडोदकंभुंधत्तांपितरदस्यवनेजनादि एकौद्वि
 सेपुसर्वेषुनस्वथानाभिरस्यताम् नाग्नौकरणमंत्रश्चाऋचाश्रितिलोदकम् अनपत्येषुसर्वेषुनस्वथानाभिरस्यताम् स्वस्य
 स्तनिसृजेदेवंसरूपणववर्जनम् एकौद्विष्टस्यपिंडेतु अनुशब्दो नविद्यते पितृशब्दनकुर्वन्तपितृहाचोपजायते सपिंड
 नात्प्रागितिहेमाद्रिः तंनस्वधांन्युजीनमेतश्चाद्धेदशाहिके इतिऋष्यशृंगोक्तौ दशाहिकोक्तेरेकादशाहेसधाप्रयोगएव
 तिहारलतापसस्ता रत्नावल्याम् आशिषोहिरुणादमोजयाशःस्तिवाचनम् पितृशब्दःस्वसंबद्धःशर्मशब्दस्तथैवच
 पात्राळंमोवगाहश्चउल्लुकीछेखनादिकम् त्वतिप्रश्नश्चविकिरःशेषप्रश्नस्तथैवच प्रदक्षिणाविसर्गश्चसीमांतगमनंत-
 था अष्टादशपदार्थोश्चप्रेतश्चाद्धेविवर्जयेत् अत्रस्वथापितृनमःशब्दानांति लोसीतिमंत्रेप्रेतशब्दोहेननृष्णीवानिलाव
 पनम् तूष्णीमर्थदानम् असुधैस्वाहेतिमेतन्नाम्नाप्राणिहोमः नाम्नाएकःपिंडःनिनयनमंत्रेरुहः अनुमंत्रणादित्व
 मंत्रकम् अभिरस्यतामितिविसर्जनम् एचनवश्चाद्धवैकोद्विष्टेषु नवश्राद्धत्वमंत्रकं सर्वमितिनारायणमृत्तिः क्रिया
 निवधे उत्तानंस्थापयेत्यात्रमेकोद्विष्टेसदाबुधः न्युब्धंतुपार्वणंकुर्यात्तस्योपरिकुशान्यसेत् नवश्राद्धंगृहेकुर्याद्धार्या
 यत्राप्रयोपिवा सपिंडीकरणानानि प्रेतश्चाद्धानियानिवै मानिस्यर्लोकिकेवन्हावित्साहत्वाश्वलायनः इदंसभवेन्नेनका
 र्यम् नवश्राद्धेषुयच्छिष्टंगृहपसुधितंनवयत् दंपत्योर्भक्तयोपंचननहुंजीतर्हिनिदित्येगिरोवचनखिंगात् द्वाभ्यांनदा
 तुकृष्णाम्भारुस्तिः स्यात्सुधिवेकिनाभित्त्राहोऽक्तम् विधेत्तुनिर्णयामृतेकण्वः नवश्राद्धंमासिकंचयद्यदंनसितंभवेत्
 तत्तदुत्तरसातंन्यादसुधेयंप्रचक्षते हेमाद्रौगालवः शावंसुसूतकंचेत्स्यात्निशायांचमृतोतथाः नवश्राद्धानिदेयानि

यथाकालं यथाक्रमम् निशायामाशौचांनेद्वाहृद्धौ अन्वारोहणे तु नवश्रादानिसर्वाणि सापिंडीकरणं पृथक् एक एव हृषो
सर्गो गौरेकान्तत्रदीपते आशौचांत्यदिने कार्यमुक्तम् ब्राह्मे यस्यस्य तु वर्णस्य यद्यस्यास्तथि मंतहः सन्नवस्त्रश्रद्धिचं-
गृहश्रद्धिकरोत्यपि समाप्य दशमपिंडं प्रेतसृष्टे तु वा मसी अंत्यानामाश्रितानां च तत्कार्त्वास्त्रां करोति च शमश्रु लोमनवा
नां च यस्याज्यं तज्जहात्यपि गौरसर्षपकल्केन तिलकल्केन संयुतम् शिरःस्नानं ततः कृत्वा तोयेनाचम्य वाग्यतः दृषभंगां सु
वर्णं च सृष्ट्वा शल्हो भवेन्नरः क्रियानिवंधे गृह्यकारिकायाम् अत्र पिंडत्रयं दद्युस्तस्मिन् विभ्यस्तथादिमम् प्रेताय मध्यमं न
द्वृत्तृतीयं च यमायवे तथा कर्त्तव्यं प्रार्थिताः संतो ज्ञाति संबंधि बांधवाः दध्नु रभ्यंगतः पूर्वत्रिंस्त्रीन् चर्मोदकान्जलीन्
पूर्ववन्नामगोत्राभ्यां नियमो नेह कश्चनः मदनरत्ने विष्णुहारितौ आशौचांने कृतम्यश्रु कर्गाणस्मि लकल्केः सर्षपक
ल्के च स्नानाः शकृत्वा ससौ गृहं न विरो सुस्तत्र शानिकं कृत्वा ब्राह्मणपूजनं कुर्तुरिति देवलः दशमे हनि सं प्राप्ते स्नानं ग्रामा
द्विर्भवेत् तत्रत्याज्यानि वासासिकेशशमश्रुनखा निच अपरार्के दृहस्पतिः नवमे चासंसां त्यागो नरवरो म्यां तप्रानि मे
तत्रैव व्यासः आशौचांत्यदिने क्षौरं जनन्यां च युरी मृते एतस्मै ताल्यवयसा भित्वा हाप सं बः अनुभाविनां च परिवप न-
मिति अनुभाविनः कमिष्ठा इति विज्ञानि श्वररत्नाकरादयः आशौचमनुभवतां पुंसां सर्वाशौचे तु मुंडनम् आश्रयानरस
तो द्विजमनां दारकर्म मृतसूतकेषु च बंधमोक्षमखदीक्षणे षपि क्षौरमिष्टमस्विलेषु चोदुधु इति रत्नमालोक्तैर्जनना-
शौचे पीति श्रद्धितत्वादयः अत्र देशाचारतो व्यवस्था परिशिरवावर्जं केशमश्रुनखल्येभ्यो निवापयीत शिखावर्ज
मिति गोभिलोक्तेः यत्नापस्तंबः नसमाहृत्तावपेयुरन्यत्र विहारदित्ये क्रैविहारो दर्शादयागः तेन विनासमाहृत्ता गृह

स्थानवपुशिरस्यः यच्च हृयाछिनत्तियः केशान्चनमाहुर्ब्रह्मयातिनमिति तत्केशं शंभश्चुपारयतामंग्र्याभवेति सेततिरिति
 दानधर्मोक्तं काम्यपरम् अनुभाविनः पुत्रादय इत्येके पुत्रः पत्नीचवपनं कुर्वीदंतं यथाविधि पिंडदानोचितोभ्योपिबु
 योरित्यंसमाहित इत्यपरार्कं च्यासांकेः यत्तुमितासरायाम् द्वितीयेह निकर्तव्यं स्तरं कर्मप्रयत्नतः तृतीयेपंचमेवापिदश
 भेनाप्रदाननइति आप्रदाननइतिचतुंर्यादीनि तस्यथमदिने संसवे ज्ञेयम् अहुसंकेशोपःपूर्वसोत्रं केशान्येवापयेत्
 द्वितीयं द्विचतुर्थादि पंचमेसमपिवा यावच्छ्राद्धं प्रदीयेत नावदित्यपरं सतमितिमाधवाये मदनरत्नेचबोधायनोक्तः
 मदनपरिजातेतु दशमेप्रथमेचसमुच्चपुक्तः यत्तु दशमं पिंडमुत्सृज्यरात्रिशेषशक्तिचिर्गवेदितितदेकादशाहश्राद्धं
 विप्रत्रिमंत्रणार्थं ज्ञेयम् अथैकादशाहः मनुः विप्रः शक्यस्यपःसुस्वाक्षयियोयाहनायुधैः वैश्यः प्रतोदंशमीन्द्रा
 यष्टिशूद्रः कृतक्रियः शकृदित्तत्वेदेवलः आधाहः स्त्रीनवृत्तेषु सुस्ताताः कृतमंगलाः आशौचाद्दिप्रपुच्यंते त्रासृणात्र
 नाचन याज्ञवल्क्यः आद्यमेकादशेहनि स्वत्रियाद्येराशौचयेकादशौचिक्यम् आर्यश्राद्धकार्यम् आर्यश्राद्धमशकृदोपिकुर्यादे
 कादशेहनि र्शुस्तालास्त्रिकीशकृदिरशकृद्विः पुनरेवसइतिहेमाद्रेशंखोक्तेः घेठानसिः एकादशोन्वियच्छ्राद्धतस्मा
 मान्यमुदहृतम् चतुर्णामपिचणानां सूतं कतुपृथक्पृथक् यत्तुमरीचिः आशौचोत्तेततः सम्यक्पिंडदानसमाप्य
 ते ततः श्राद्धप्रदानव्यसर्ववर्णेषु विधिरिति तत्सर्वचणानां दशाहशौचपरम् यत्तुविष्णुः अथाशौचापगमइति
 यच्चगौरग्रंथेहरीतः श्वोभूतेरकोद्विष्टं कुर्यात् यच्चवैजवापः ऊर्ध्वदशम्याअपरं कश्चित्तिद्विप्रं विषयम् एतेनद
 शमपिंडोत्कर्षपक्षेभवयवपिंडासमाप्तौ कथमेकादशाहेश्राद्धमिति मूर्ध्वोक्तिः परस्तावचनादाशौचमध्यं दूषण

आयुर्विधीनात् भविष्ये एकादशश्रेयिभ्यो दद्यादेकादशशोहनि भोजनं तत्र वैकस्मै ब्राह्मणाय महात्मने यं बुभुक्षामात्स्ये एकादशशोहनि
 तथा विप्रानेकादशो वतु क्षत्रादिः सूतकं तेषु भोजयेदस्युजो ह्युजानिति तदुद्रगणश्राद्धपरभित्तिमदनपरिजातः शोडास्लस्माद्धचनान्
 क्षत्रियादीनामाशौचांत एवेत्याहुः रामायणेऽपि समतीते दशाहेतुकृतशौचां यथा विधि चक्रेद्वादशिकं श्राद्धं त्रयोदशिकं मेव च
 द्वादशिकं द्वादशशोहने निवर्त्य त्रयोदशश्राद्धं त्रयोदशिकं च तु दशाहविधेयं सपिंडनपाथेयादि क्षत्रियाणां द्वादशाशौचे त्रयो
 दशमेहं कोटिदं च तु दशोसपिंडनम् द्विधवाक्यादस्कादशाशाशौचांतयोर्विकल्पइत्येके सद्यः शौचादौ युद्धहतादेरेकादशाहः
 अन्येषां भाशौचांत इति च यं कौर्मै एकादशोदिकुर्वीत प्रेतमुद्दिश्य भावतः द्वादशोयादिक्रान्तं व्यगमिधेयवाहनि भिद्यं प्रेतक्रिया
 कालउक्तं एकादशोनुननिषेप इत्कृत्वा कृ द्यहस्यतिः वस्त्रालंकारशय्यादिषितु र्यद्वाहनादिकम् गंधमाल्यैः सयस्यर्चया ह्यसौ
 श्रेतदर्पयेत् श्रोत्रियाभोजनोयास्तनवससत्रयोदश जातयोवां भवतिः स्वास्तथा च त्रयोपरे देवयाज्ञिकनिर्वापेः एकाद
 शस्यविभ्रेषु प्रेतमावात्स्य भोजयेत् तत्राद्याथ च शय्यादि दद्यादाद्यभित्तिस्मृतम् विष्णुः एकवचनं त्रानुहने कोटिदं च बहुवचनान्निर्वा
 वचनात्तान्वरोदित्यर्थः एतदृष्टार्थत्वे अस्य विभ्रेषो गणकालमाह हेमाद्रौ वौधायनः एकोटिदं शव एव स्यात् द्वादशशोहनि वा पुनः अन
 ऊर्ध्वमसुगमेऽप्युर्वीताह स्वशक्तिः अर्धमासे यवा मासि त्रैलोक्ये सवत्सरेऽपि चैति तत्रैव स्यु हरितः एकोटिदं तु कुर्वीत पाकेनेव सदा
 स्वयम् अमावै पाकपात्राणां तदहः समुपोषणं गोभिरुः ब्राह्मणं भोजयेदाद्ये होनव्यमनले यवा पुनश्च भोजयेदेकं क्षिराद्यत्तिर्मे
 वेति एतदाद्यमासिकाद्याद्विक्रयोः सिद्धार्थमिति भद्रः तेन मेहं कोटिदं त्रयोदशश्राद्धं इत्यमेव अतएवाद्यं सर्वं कोटिदं प्रकृतिम्
 तमेकदश इति चिज्ञानेश्वरः अन्येत्वाद्यमासिकाद्विक्रयोगाद्यमेकादशोहनीति नियमादमेदगाहुः ह्योस्सं त्रत्ववाधायं गालचीप

भिस्यन् युद्धतांदोनुहेमाद्रोपृथ्वीचंद्रोयैर्द्वानसिः सद्यःशौचेपदातव्यंमेतस्येकारशोहनि साएवदिवसस्तस्वश्राद्धायासनादिषु
 चमेचदशाहोदो अतोत्रद्वितोयेह्येकदशाहंवदन् दौद्रुःश्लुपाणिःस्मार्त्तगोडश्च परस्मलः एतेनाद्यमेकारशोहनात्वाशौचानंतर
 दिनपरमितिविष्युक्तेः नागुक्तशंखादिवचनानां चानाकरत्वादिदतिवदंतः कल्पतरुवाचस्यतिप्रमुखाः सर्वमहानिबन्धविरोध
 पेश्पाः उराजः ब्रह्मशौचेपि कर्त्तव्यभाद्येमेकादशोहनि अतीनाविषयेसद्यस्म्यहोर्ध्ववात् दिव्यते यासन्नल्लयः एकोद्दिष्टद्वैवहानमे
 स्वैर्येकपित्रकं आवाहनांगोकरणरहितत्व परव्यवत् उपनिषन्नाभित्यद्यस्थानेविप्रविसर्जने अधिरम्यनभिभितिवददुकोभिर
 ताःस्येहेरुनि अन्योकरणाभिधेयोन्यपरः वद्वृत्तानां सैर्चैकोद्दिष्टपुनद्रुचलेवेकत्तंआक् स्वदिशभितिरुमिप्रथमशुनिकात्यायनः प्रथमे
 पात्रेसंस्नवानिलस्यत्तृतीयेणापिधानस्यचवधान्नपात्रसुद्धतेतिश्लुपाणिः प्रचेताः नात्रपात्रारुंमोनाशिषः प्रार्थयेत् ३
 विशोयोहेमाद्रोयाराहे शमकरुर्मतु कर्त्तव्यंनस्वठे दस्तथेच स्वपनासंजनं दद्याद्विभ्रायविपिपूर्वके तथा उपवेश्यासनेमद्रे
 छत्रंभद्रकल्पयेत् पश्चादुपानहोदद्यात्सर्वणियाभरणानिच विष्णुः दक्षिणांतंश्राद्भुक्तादनाक्षय्योदकेषुचतुरंगुलपृथ्वी
 स्त्वावदतरालास्तावदधःस्नानावित्तस्पायतास्तिस्वः कर्षूः कुर्यात् कर्षूणां सपीयेन्निमापायपरिस्तीर्यैकैकस्मिन्नाहुनित्रयं
 बुद्धयान् सोमापिपत्रमन्तेस्नानमोगनयेकव्यवाहनाययमाप्यंगिरस्वते इतिस्थानत्रयेप्राग्चित्यिदनिर्वपणं दधिमधुपुतमां
 संः कर्षूत्रयंशूरभित्तमशक्तिजपेत् शोपंगवश्राद्धवत् अत्रसाद्यैरथनेवेशेदेवदस्तत्तंभाक् इदंश्राहकर्त्तुपुत्रेणावाक्यैमित्य
 अं क्रियानिधंपंगुल्यकरिकायां तिल्येसिमेतेदेवसः प्रेतलोकाह्निनांतकं मंत्रमुक्तातिलनेवंप्रशियेदद्यपान्नतः दक्षिणासु
 रं कर्षूभ्रनसानं दत्तांतथेचगो तस्मैदद्याद्भुक्तशेषं तद्रादान्यपिप्राजानं विप्राभावेग्नावेवेगेद्दिष्टं अग्नौपायंसंश्रयित्वाज्यमा

शान्तद्वेष्टाहृत्पगोङ्कलान्प्रो प्रेनभाचात्सुगंधोऽसृज्यप्रथिवोत्वेपात्रमित्यादिद्वानन्संकत्योदीरतामवरदत्स्यष्टाभिश्चतुराहृत्ताभिर्द्वीत्रि
भारदुर्नीदुर्लापिंडवानादिश्राद्धसमापयदिति याज्ञवल्क्यः एतत्संपिंडीकरणमेकोद्विष्टस्त्रियामपि अयदृषोऽसर्गः सत्तनि
त्सकाशः नकरातिदृषोत्संगस्फूर्तिर्येवाजस्रजलिम् नददनिस्फुनोयस्तपितुर्द्वारद्वसः उचारः पुरीषेष्टव्यावहृत्पु
त्रायद्येकोपिगयांचलेत् यजेनवाश्वमेधेननीलंवाद्युपसृज्जेदितिभस्स्यंकोसोक्तेः एकादशोद्विष्टेनस्वयस्यनोत्सृज्येते
दृषः येनत्संस्मिरन्तस्परज्जेःश्राद्धशतेरपीतिषट्त्रिंशन्मतेनिसाश्रुतेः एकं कृत्वात्सवाभोनि फलवाजिगयत्वंदितम् यसु
दिस्योत्सृजेनीलंस्फुमेनपयोगतिम् दृषोत्सृष्टः पुनात्येवदशातीतान्दशापरामितिदेवोपुराणोभविष्यादीफलकृतंश्च अ
यंद्वादशाहेउक्तोभविष्ये चैत्र्याचापितृतीयायावेशाख्यांद्वादशोद्विष्टेति विष्णुधर्मतुमुताहथुक्तः विदुवद्वितयेवैवसृता
हेवाधवस्यचेति अयंपृहेनकार्यः नगृहेयोचयेनीलं कामयन्सुधलंफळमिति कान्तिकापुराणात् कामधर्मो बत्सरा
भ्यंनरेपिष्योर्दृषस्थोत्सर्गकर्मीणि द्दिश्राद्धनकुर्वीतितदन्यत्रसमारभेत् तच्छसणतुद्राहे त्यहितोयस्तुवर्णनसुखे
पुच्छेचपापुरः श्वेतःदुरव्रिषाणाभ्यांसनीलानृकडच्यते श्वेतवर्णस्यसुखादीनिश्यामांनिश्यामस्यवाश्वेतानियस्य
मोपिनीत्तत्रक्तोमात्स्यादौ देवीपुराणे चतस्रोवसिक्कासद्वादशासंभवतोपिका यत्सुपर्द्धतदृषोत्सर्जनवेलायां दृ-
षाभावः कथंचन मुद्दिःपिष्टेथदभैर्वाचं कृत्वाविमोचयेत् नशाक्यतेदृषोत्सर्गोद्गंभंवातत्र कारयदिति तन्निमु
क्तम् तद्विधिर्माद्रीभट्टकृतोचसेयः अत्रदेवयातिकेनदृषोत्सर्गात्पूर्वंपुरुयस्तुकेनविष्णुरूपिप्रेतोद्देशेनविष्णु
त्सर्पणमुक्तम् नत्रमूलंनित्यम् पारस्करः सव्येनपाणिनापुच्छं समाखं व्यदृषस्यतु दक्षिणेनापआदायसन्तिअःस

कृणास्तनः प्रतंगोचसमुच्चार्य अमुकंसांडनिवृत्तव प्रधग्ग्नमयादत्तस्तेनारथनुसर्वदा सहेमसतिनंष्ट्रमाधित्त्रच्चार्येभि
 निक्षिपेत् तथा नियारेयन्वत्कश्चित्त्वनकश्चनचाहयेत् नदोहयेच्चताधेयुर्ननकश्चनवपयेत् स्त्रीयुवियेयःसग्रहे प
 निसुववर्तनारोगतुरेयंमृतायटि इयोत्सर्गनकुर्वन्निगादद्याच्चपयस्मिनाम् पतिपुत्रयोःसाहिल्यंविदक्षितम् अन्या
 रोहर्णोपगोदानंवेत्तुक्तं प्राक् आशौचानंरं पिष्टप्रोत्सर्गघमासिकशाय्यादिदद्यादेवेत्कृत्तम् क्रियानिबन्धेस्मृत्यंत
 ने मृतकंमृतकेनेवद्विर्तायमृतकंयदि पिंडदानंनकुर्वन्निष्टयोत्सर्गनथेवच नहन्यात्सूतकेकर्मद्वादशोकादशाह
 कम् रुद्रोनायटिचार्यकृद्ःकुर्वादेवाविचारयन्मिति अत्रपददानमुक्तंदेवजानायेगरुडे एकादशाहंप्रक्रम्यंतदद्विदश
 यन्तरानंदशोदशोदशोपतः पदानिसर्ववस्तुनिवृष्टाविचारयोदश योददतिमृतस्येहजीवतोप्यात्सहेतवे स्मरवीस्र
 तामहामांगेनेनेयसगच्छति तथा आसनापानेहोष्ठत्रंमुद्रिकाचकमंडलुः भाजनंभाजनाधारोवत्त्राप्यष्टविधंप
 दग्ं तथा भाजनासनदानेनमुद्रिकाभोजनेनच आल्ययज्ञोपवीनेनपदंसंपूर्णतांत्रजेत् महिषोरथगोदानात्सू-
 र्नागाचतिनिश्चितम् सर्वोपस्तरयुक्तानिपदान्यत्रयोदश योददतिमृतस्येहजीवनाप्यात्सहेतवे सगच्छतिपर-
 म्भानंगद्वाकृदं विवर्जितः त्रयोदशपदानान्यंमेनायेकादशोहनि दातन्यानि यथाशक्तिनेनासौप्राणितोभवेत् अ
 न्नैवेगोदकंनैगोपानंहोनकमंडलुः छत्रं वस्त्रंयार्थदंलोहदं तथाष्टमम् अर्णाष्टकांचदांपंचतिलान्तांबूलमे
 वन चंदनंमुपदानेनोपदानानिचतुर्दश यारंवर्यंगंजापित्राक्षणेप्रतिपादयेत् स्वमहिम्नोनुसारणनत्स्वरम
 गात्रगार्दनि अत्रमूर्त्तंनियम् अथशाय्यादानम् हेमाद्रोभनिये तस्मान्छथ्यासमासाद्यसानदारुमथोद्विदाम्

दंतपत्रनिवारस्याहंमपट्टैरलंकृतान्महंसत्स्त्रीप्रतिष्ठन्त्यांशुकमंदोपधानिकाम् प्रच्छादनपटीयुक्तभंगंधधूपपादिवाभिना
 म् नस्यांसंस्थापयेद्देहंहरिलक्ष्म्यासमन्विताम् अत्रहरिस्थानेमेतम् उच्छीर्यकेद्युतमृतकलशंपरिकल्पयेत् तांबूलंकुंकु
 मशोदकपूरारागुरुचंदनम् दीपिकोपानहोच्छत्रचामारासनभाजनम् पार्श्वेषुस्थापयेद्भक्त्यासप्तधान्यानिचैबहि
 शरनस्थसभानतियदन्यदु प्रकारकम् मृगारकरकाद्यंपंचवर्णवितानकम् मंत्रस्तुतयथानकृष्णाशयनंरत्न्यंसा
 गरज्वालया शय्याभभाष्यशून्यास्तुतथाजन्मनिजन्मनि यस्यादशून्यंशयनंकेशवस्यशिवस्यच अर्धतदेवदत्तवंत
 स्यसकलंप्रणिपत्यविसर्जयेत् एकादशाहेपितयाविधिरेयप्रकीर्तितः विशेषंचात्रराजेंद्रकथमानंभिशामय ते
 नोपभूतंयत्किंचित्त्वन्वबाहनंभाजनम् यद्यदिष्टं चतस्यासीत्तत्सर्वंपरिकल्पयेत् तमेवयुरुपहैमंतस्यांसंस्थाप
 येत्तदा शून्यित्वाप्रदातव्यामृतयाथाययोरिता पाप्मे मृतकान्तोद्भूतयेन्दिशयांदद्यात्सलसणां कांचनंपुरुषंतद
 कलवस्त्रसमन्वितम् संपूज्यद्द्विजदंपत्यनानामणिविभूषितम् उपवेश्यतुशय्यायामधुपर्कततोचदेत् रजतस्य
 तुपात्रेणदधिदुग्धसमन्वितम् अस्थिलालाटिकंशुल्कसूक्ष्मकृत्वासपायसम् भोजयेद्द्विजदंपत्यंविधिरेषःसनात
 नः एषएवविधिर्दृष्टःपार्वतीर्योद्भूजान्तैः एतत्प्रतिग्रहंतत्रैवोक्तम् गृहीतायांतुतस्यावेपुनःसंस्कारमूर्हति श
 व्यादानफलंभविष्ये स्वर्गपुरंदरपुरंमूर्त्युत्रालयेतथा सस्वंपसत्यसौजतुःशय्यादानमभावतः आभूतसंपूर्वया
 वनिष्ठत्यातंकवर्जितमिति अथोदकुमःहेमाद्रोस्मृतिसमुच्चये एकादशाहात्प्रभृतिघटस्तोयान्नसंप्रुतः दिनेरि
 नेप्रदातव्योयावत्संबत्सरंमृतैः लोगाक्षिः यस्यसंबत्सरादवोक्तसपिंडोकरणंभवेत् मासिकंचोदकुंभंचदेयंत-

स्यापिचत्सरम् उच्यते तस्याप्यन्तरोदकुम्भं दद्यात्संभृत्सरं द्विजे इति याज्ञवल्क्यपाठः सपिंडनापकर्षस्यापकर्षप्राप्ते
 नाथकृमिदमिति रत्नपाणिः तन्न प्रकृतिनिकाराभावेन तदन्त्यायविषयत्वात् मात्स्ये यावदब्दचयोदद्याद्दुकुम्भं
 विगतसरः प्रनायालसमायुक्तसौरवमेषफलं लभेत् कंचिन्नयोदशाहमारभ्यादुस्तन्निर्मूलं देवयाजिकः सपिंडनापक
 र्षसंबत्सरं यावद्दुकुम्भं अत्रागिवदद्यान्नोर्ध्वेन तलोकगतस्थानं सोदकुम्भं प्रयच्छतेति गोविंदराजप्रयुतविष्णुक्तेः अन्वये
 यस्वगन्थानुसरत्वाकृत्वादि काचधि दानव्यंत्रक्षणे स्केदधदादौ निष्क्रयतु वा अपिथाह शनैदेत्तेरुदकुम्भं विमानराः द
 रिद्रादुःखिवनस्तातन्ममंति च मया र्णवे तेनापकृष्यदातव्यं न स्यात्पुदकुम्भकमिति गोतिलभाष्ये स्कादाच्च
 त्यागेन तस्यानिधानादूर्ध्वेन पंधादित्याह तन्न उदकुम्भं पावर्णविधिनानुपपत्तरे बंध्या व्यायामाना भावाग्निनाक्षरादि
 निरोधाच्च नृचनं चर्यादिसमूलतदाहृद्वावपकर्षविधित्ते प्रतथाश्चानिसर्वाणि सपिंडीकरणं तथेति हेमद्रोश्चर्यायनेनेके
 तस्याप्यन्तरोदकुम्भमिति याज्ञवल्क्यविरोधाच्च मदनरत्ने गौतमः अदेवं पार्वणं आह सोदकुम्भमथमकम् कुरुत्प्रित्या-
 व्दि काच्छा इत्सं कल्प्यन् विधानान्वहम् अर्धमं कंत्रत्न चर्यादि नियमहीनम् एतन्मासिकवेदेकोद्दिष्टपावर्णं कायेष अपरावे
 स्तः सपिंडीकरणे हृत्ते प्रथकृत्वे तु कृते पश्चात्पुनः कर्ष्या सपिंडं न तिलपुहारानोक्तावपितस्याप्यन्व-
 मोदकुम्भं देयं संवत्सरं द्विजे इति याज्ञवल्क्येन तस्यैकत्वोक्तेः सपिंडनोत्तरमप्येकोद्दिष्टमेवेत्याह अत्रपिंडदानं कृताकृ
 तम् अहं रहरन्नमस्मेत्यादिनायादकुम्भं च दधात्सिंडमप्येकानप्रणंतीति हेमद्रोपासकरोक्तेः आह शनैकोपिंडमात्रमि
 ति गोपादाः तन्न अग्निशब्दवाधापत्तेः हारीतः मृतेपितृरिवेषुत्रः पिंडमब्दसमाचरेत् अन्नं कुम्भं विप्रायमेतनिदेश

धर्मिणः श्रेयशब्दोच्चारणेनेति ह्यत्राद्युपः यद्वा श्रेयस्त्वस्मिन्देशोयत्रनदेकोद्दिष्टं तद्धर्मकभित्तर्यः अत्रायौचानदिनाद्यद्भुतं य
वद्वत्सरापूर्तेः शौचनाधिकारिविशेषणम् तेनमृत्तिदिनमारभ्येतत्कार्यमितिकोचिन् तन्न हेमाद्रिधृतं वचोविरोधान्
मध्ये आशौचादिमावायेतु लोपएवदर्शवत् तथा प्रथमाब्दे दीपदानमुक्तं देवजानीयेगारुडे प्रसहृदोपकोदेयोमार्गेति वि
धमेनैः यानसं वत्संवापिश्रेयस्सफरवलिप्रया प्राश्चुरोदरुखं दीपं देवागारोद्दिजात्ये कुर्याद्याम्यसुरसंपत्र्ये अद्भिः
संकल्पकस्थितम् अथमासिकानि तानिचकलैवसंपिंडनं कार्यम् तयागोभिलस्रोगाक्षी आद्धानिपोडशादत्वानि
वकुर्यात्संपिंडनम् आद्धानिपोडशाव्यर्थे विदधीतसंपिंडनम् तानित्वाहजातृकूप्यः द्वादशप्रतिमास्थानि आद्यषाण्मा
सिकं तथा त्रैपक्षिकादिकैश्चेति आद्धान्ये तानिपोडशा आद्यषाण्मासिकान्दिक्शाब्दाः उज्जमासिको न पञ्चमासिकपराः हे
मादीतुसंपिंडाकरणं वैवस्वतत्प्राद्दक्षोडशमित्कचरोद्देपाठः तदा आद्यभूतमासिकं द्वादशाहं प्राण्मासिकं उज्जमासिकं
द्विके इत्यर्थः कालायनस्त्वन्यथाह द्वादशप्रतिमास्थानि आद्यषण्मासिकं तथा संपिंडाकरणं वैवस्वतत्प्राद्दक्षोडशाहं
आहं ननु षण्मासायदास्करपिवात्रिभिः न्यूनाः संचरारथैर्वस्वातां षण्मासिकेन दा द्विवचनाद्भूतषष्ठोनाद्विके इत्यर्थमाह
पृथ्वीचंद्रः आसस्त्वन्यथाह द्वादशाहे त्रिपत्सेन षण्मासेमासिकान्दिके आद्धानिपोडशातानि संस्तुतानि मनीषिभिः द्वादशा
हं पदभूतमासिकपरं तस्य द्वादशाहं पृथुक्तेरिति कान्वादर्शः मदनरत्नप्राक्षितन्यथोक्तम् नृणां तुल्यकदेहानां प्राक्षाः पौड
शासर्वदा चतुर्युगैर्नैव नवगैकादशा तथा ततोद्दशभिर्मोसैः आद्वादशासंख्येति चतुर्यादीनिदिनानि भवि
ष्येत्वन्यथाकम् अस्थिसन्वयनं आद्दम् त्रिपक्षेगासिकानितु भिक्तयाश्च तथातिथ्योः श्रेयशब्दानिपोडशाति भिक्तया

स्तिथिरिन्धूनपधोनाब्दिकपरमितिहेमाद्रिः अत्रदेशकुलशाखाभेदाद्यवस्थेति सर्वभिवंधाः गालवः ऊनषाण्मासिकं
 पष्ठमासेवान्धूनमासिकम् त्रैपक्षिकं त्रिपक्षे स्याद्गनाब्दाद्द्वादशोत्तथा ऊनमासिके तु गोमिलः मरणाद्द्वादशाहे स्यान्मास्यून
 नोनमासिकम् मदनख्लेकालादेशे च श्लोकगोतमः एक द्वित्रिदिने रूने त्रिभागे नोन एव वा श्राद्धान्धूनान्दिकादीनि कुर्वा
 दित्वाहोतमः क्रियानिवंधे क्रतुस्तु सार्द्धे एकादेशे मासे सार्द्धे वै पंचमेतथा ऊनाब्दमूनषण्मासं भवेतां श्राद्धकर्मणी लुक्तं
 तत्र मूलचिंत्यम् ऊनेषु वर्ज्यान्वाहमरीचिः द्विपुक्षरे च नंदास्मिनीनाल्यामृगोदिने चतुर्दश्यां च नोनानि कृत्तिकास्तु त्रिषु
 पक्षरम् ज्योतिषे त्रिपादक्षं निधिर्भद्रां भौमैज्यरविभिः सह तदा त्रिपुक्षरो योगोद्दयो योगोद्दिवुक्षरः गालवः त्रिभिर्वारि
 वंसे रूने त्वेकेन द्वितयेन वा आद्यादिषु च मासेषु कुर्वाद्गनाब्दिकादिकम् एकान्धूनपक्षे पंचस्यां मृतस्य तृतीयाया त्रिभि
 न्धूने प्रतिपदि च्छूने द्वितीयाया भित्तिकेन च गाधवस्तुषाण्मासिकाब्दिके आद्देश्यातां पूर्वेषु घरे वने मासिकानि स्वकीये तु
 दिचसे ह्यारोगोपि चैति पैठीनसिवाक्ये ऊनषाण्मासिकं सप्तमासगतमृताहात्पूर्वेषु कार्यम् ऊनाब्दिकं तु द्वितीयाब्दे मृ
 ताहदिनात्पूर्वेषु कार्यमित्यर्थमाह मासिकानि स्वकीये तु दिवसे इत्युक्तेः इदमेव युक्तम् मदनख्लेप्येवम् यासवल्पथ
 मृते ह भित्तु कर्तव्यं प्रतिमासं तु वत्सरम् प्रति संवत्सरं चैव माघमेकादशे हनि अत्राद्यमासिकमाब्दिके चैकादशे न्हीतिनि
 र्णयायुतादयः द्वादशं भोजयेदाद्ये होतय मनलेथवा पुनत्र्यभोजयेद्द्विप्रद्विषाद्यतिर्भवेदिति गोमिलीयं च तद्विषयमा
 हः अन्ये तु मासपक्षतिथिस्तृप्ते इत्यादि धियो धादाब्दिकं वर्षांतमेव मासिकं तु मासादौ द्विषाद्यतिस्तु एकादशाहिकाद्य
 मासिकपरा देवयान्निकोप्येवमाह औगाक्षिरपि मासादौ मासिकं कार्यमाब्दिकं चत्सरे गते आद्यमेकदशे कार्यमपि

तेनैतन्नतान् श्वाद्धकालातिक्रमापने द्वादशाहेथसर्वाणिसंक्षेपेणसमापयेत् तान्येवतुपुनःकुर्व्यात्प्रेतशब्दनकारयेत्
 निरुसायनोक्तैर्नैकश्चाद्द्वयं कुर्यात् समानेहंनिकुचचिदित्यस्यदेवतैक्यपरत्वेव्यचनत्सत्याच्छाहं कृत्वातुतस्यैवपुनःश्रा
 द्दनकारयेदितिजावात्युक्तेः षोडशसंख्यायाश्चवाजपेयेप्राजापत्ययागसप्तदशत्ववत्सान्नाय्यागद्वित्ववच्चदर्शपातसं
 क्रान्तिश्राद्धपत्रयुगपदनुधानेपुपनेराघमासिका द्यूनाब्दियांतेषुषोडशश्राद्धेषुविचक्षणः क्रियतामित्येवंप्रयोगेणोक्तोवि
 प्रःपिंडोर्घ्यंश्चेतिनिरुद्धविधिविध्वंसेष्येयम् तन्मदं द्वादशाहेनवाभोज्या एकाहेद्वादशापिचेतिहेमाद्रौहारीतवचोविरोधा
 त् तेनविप्रभेदात्पिंडार्घ्याद्यपिभिन्नमिति सिद्धम् एतानिद्वादशाहादौसपिंडनासूर्वेकतान्यपिद्यद्विविनापकर्षेषुनः स्व
 कालेकार्याणि यस्यसंवत्सरादर्वाकृत्सपिंडीकरणं कृतम् मासिकंचोदकुंभंचदेयंतस्यापिचत्सरमितिमदनरत्वेगिरसोक्तै
 नचेदंमासिकानामपकर्षेविधत्ते किंतुसपिंडनोर्ध्वस्वकालेनुधानमेवेतिवाच्यम् श्राद्धानिषोडशादत्वाननुकुर्यात्सपिंडनाभि
 निविरोधान् यस्यसंवत्सरादर्वाकृत्विहितानुसपिंडता विधिवनानिकुर्वीतपुनःश्राद्धानियोडशेतिमाधवीयेगोभिलोक्तेश्च अ
 वांनूत्संवत्सराद्यस्यसपिंडीकरणं कृतम् षोडशानां द्विराद्यनिकुर्यादित्याह गौतम इति तत्रैव गालवोक्तेः षोडशत्वंचैकाद
 सपिंडनपक्षे तत्राद्यमासिकस्यकालसत्वान् अन्यपक्षेषुयथासंभंचज्ञेयम् यजुदीपिकायाम् अनुमासिकानितुचरेनान्ये
 वसापिंड्यतःपश्चान् द्वादशोत्सुक्तेरूत्तानां नपुनः कृत्निरित्युक्तम् तदेतद्द्विराद्यश्चित्यं यजुगोडाः सापिंडीकरणांतानुज्ञे
 याम्प्रतक्रियासुधैरितिशानातपोक्तेर्मासिकानां प्रतलविमोक्षार्थत्वात्सपिंडनापकर्षेत्तदंतन्यायेनतेषामप्यपकर्षान्मासिका
 नांनपुनः कृतिः यजुमासिकंचोदकुंभंचेति लौगाक्ष्यादिवचनं न निर्मूलम् समूलत्वेपिदार्शपरंचेत्साहुः तेउक्तवक्ष्यमाण

वचोनिबंधविरोधान्मूर्गाइत्यपेक्ष्याः यत्तुमिताक्षरायांसापिडनोर्ध्वस्वक्राले एवकार्याणि अपकर्षस्त्वनुकूल्यइत्यक्तम् तदपि
 पूर्वविरोधाच्चित्तम् तेनदृष्टिंविनापकर्षेपुनःकृतिः अर्चास्वत्साराद्यस्यसपिंडीकरणंभवेत् प्रेतत्यादिहत्स्यापिज्ञेयंसेव
 स्सर्गपेस्यग्निपुराणात् दृष्टिंविनापकर्षेत्वस्येवतान्दृष्टिः अन्यथादृष्ट्यासंभवादितिशूलपाणिः कार्णाजिनिः सपिंडी
 करणादवोरापकृष्यकृतान्यपि पुनरथ्यपकृत्यंतेदृश्युत्तरनिषेधनात् निषेधंचाहकात्यायनः निर्वस्यदृष्टितंचतुमासिकानि
 नंतत्रयेत् अयातयांभरणंनभवेसुनरस्यलिति हिरबुद्यानंचौत्तरेषामेघनपूर्वेषांस्वस्वकालकृतानाम् तदाहमाधवीचेका
 र्णाजिनिः अर्चागव्याद्यत्रयत्रसपिंडीकरणंकृतम् तदूर्ध्वमासिकानांस्याद्यथाकालमनुष्ठितिः हेमाद्रौशाठययनिः प्रेतत्रा
 द्भनिशिष्टानिसपिंडीकरणंतथा अपकृष्यापिकुर्वन्तिकर्तुंनार्थिसुखंद्विजः दृष्टिंविनापकर्षेदोषमाहोशानाः दृष्टिश्चादृष्टि
 हीनस्त्प्रेतत्राद्भानियन्वरेत् सत्रादीनरकेपोरेपितृभिःसहमज्जतीति आधानेपकर्षमाहहेमाद्राद्युशानाः पितुःसपिंडीकर
 णचार्षिकेऽमृतिवासरे आधानाद्यपसंप्रासावेत्त्यागपिवत्सरात् विशेषस्तूक्तोविगाहनर्णये कण्वः नवत्राद्भमासिकंचय
 दंतंरितंभवेत् तत्तदुत्तरस्मात्त्र्यादनुष्ठेयंप्रचक्षते गार्कडेपि आपदाद्यकृतंयत्तुकुर्यादूर्ध्वमृताहनि अयसपिंडीकरणम्
 माधवीयेहारीतः यातुपूर्वमभावास्यामृताहादृशमीभवेत् सपिंडीकरणंतस्यांकुर्यादेवस्तुतोग्निमान् मृताहादूर्ध्वदशमी-
 एकादशीत्यर्थः सपिंडीकरणंकुर्यात्पूर्वंचाग्निमान्कृतः परतोदशरात्राच्चेलुहूरब्देपरेतरइति कार्णाजिनिस्मृतैः आ-
 हिताग्नेस्तेनविनाश्रौतापिंडापितृयज्ञासिद्धेः तदाहगालवः सपिंडीकरणालेतेपैतृकंपदमास्थिते आहिताग्नेःसिनीवा-
 त्यांपितृयज्ञःप्रवर्तते भदनरत्नेप्रजापतिः नासपिंड्याग्निमान्पुत्रः पितृयज्ञंसमाचरेत् अपरार्ककात्यायनः एकादशा

हानिर्वात्यपूर्वदशाद्यथाविधि प्रकुर्यात्ताग्निमान्विप्रोभानापित्रोः सपिंडताम् आशौचांतप्रथमदशयोग्मध्येकस्मिंश्चिदंही
त्यर्थः पित्रादीनांसपत्नीकानां देवनात्वेन मातुरपितत्रासु प्रवेशात् मातुरपि प्राग्दशात्सपिंडन्न्युक्तमित्यपरार्कः एवंपितामहा
दंतरपिसपिंडनं प्राग्दशात्कार्यम् नेनविनापार्षणायोगात् द्वादशाहेवाकार्यम् साग्निकस्त्यदाकर्ता प्रेतश्चानग्निमान् भवेत्
द्वादशाहेभावेत्कार्यं सपिंडीकरणं कुर्यात्तैरिगोभिः लोकेः साग्नेः प्रेतस्यनुत्रिपक्षे प्रेतश्चेदाहिताग्निः स्यात्कर्तान्गिन्यदाभवेत्
सपिंडीकरणं तस्य कुर्यात्पक्षे तृतीयकइति समंतकैः मदनरत्ने लघुहारीतोपि अग्निस्त्यदावीर भवेत्कुर्यात्तदागृही प्रेत
श्चेदग्निमांस्तस्यात्रिपक्षे चैसपिंडनम् इयोः साग्नित्वे द्वादशाहेव साग्निकस्त्यदाकर्ता प्रेतोवाप्यग्निमान् भवेत् द्वादशाहे-
तदाकार्यं सपिंडीकरणं पितुरितितेने चोक्तेः इयोरनग्निस्तेजु भवित्ये सपिंडीकरणं कुर्याद्यजमानस्त्वनग्निमान् अनाहिताग्नेः प्रे-
तस्य पूर्णेन्द्रे भरतर्षभ द्वादशोहं हनिपण्मासे त्रिपक्षे वा त्रिमासि वा एकादशेऽपि वा मासि मंगलस्याल्युपस्थितो कात्यायन-
गोभिलो यदहर्गृहद्वारापद्येते तितच्च दृष्टिदिने एवैति वाचस्पतिः तन्न प्रातर्दृष्टिनिमित्तकमिति नियमात्सपिंडनस्य चाप-
राणहृत्कार्त्तानत्वेन पूर्वत्ववाधापत्तेः दृष्टिदिने तत्पूर्वदिने चैति श्रीदत्तः स्मार्तगौडास्तदृष्टिपूर्वः वर्षीत्यश्चक्षणः सपिंडनस्य प्रेत-
त्वनशोसहकारी तेन परं द्वाविंश्या दृष्ट्यभावेऽपि तत्कर्त्तव्यता निश्चयसाहितमेव कालानरक्रियमाणदृष्टिपूर्वक्षणसहकृतं प्रेत-
त्वनाराकमित्याह तन्न अकाले कृतस्य फलजनकत्वात् एतेन निमित्तनिश्चयवत् एवाधिकारात् दृष्ट्यभावेऽपि न क्षतिरिति
मिश्रोक्तिः परास्ता दृष्टिपूर्वी दिनस्य वर्षं नित्यच कालस्यांगत्वेन निमित्तत्वाभावात् तेन पुनः कार्यमित्यन्ये मदनरत्ने पुल-
स्त्यः निरग्निकः सपिंडत्वं पितुर्मातुश्च धर्मतः पूर्णसंवत्सरे कुर्याद्दृष्टिर्वयदहर्भवेत् चतुर्विंशतिमते सपिंडीकरणं चाब्दे-

संपूर्णेशुद्धयेपिवा द्वादशाहेतुकेषांविन्मनचैकादशेतथा सृष्टीचंद्रोदयेबौधायनः अथसपिंडीकरणंविपक्षेयात्तृतीयेवामसि
क्षेत्रेकादशेवाद्वादशाहेचैकादशाहेचेति एतत्प्रक्रमेविष्णुः मासिकार्यंद्वादशाहंश्राद्धंकुत्सात्रयोदशेशोद्धियाकुर्मंत्रचर्जं हि श्रु-
द्राणांद्वादशोद्धिं संवत्सराभ्यंतरेयद्यधिमामसोभवेत्तदामासिका र्थंदिनमेकवर्धयेदिति आशौचोत्तरंद्वादशस्वहः स्रगासि
क्रानितेषेवाद्यषष्ठद्वादशदिनेषूगमासिकादीनिष्ठत्वात्रयोदशोद्धिसपिंडंजुयात् अधिमासेतुचतुर्दशोद्धिकुर्यात् शूद्रस्य
योदशोद्वादशोद्धीस्यस्यमासिकांस्त्यदिनपरत्वादिति सृष्टीचंद्रः पेशीनासिः संवत्सरांते संसर्जनेनवमेमासीत्येके अत्रसाग्ने-
रनग्नेर्वीक्तकालाभावेत्रिपस्तादिसंवत्सरांताअनुकल्पाज्ञेयाः कल्पतरुस्त्वग्रेसृष्टिनिश्चयएवसर्वेपकर्षप्रकारादस्याह तन्न
यद्दर्वीत्स्रांतंन्यस्युतेः यद्यपि सृष्टिनिमित्तोपकर्षोर्निरन्तरेवोक्तस्तथापिसाग्नावपिज्ञेयः उक्तकालसंभवेवर्धिकादिगो-
णकालयद्द्वैरपिप्राप्तेः वक्ष्यमाणगोभिलपचनात् अथातथाभरणंनभवेत्पुनरस्यत्वितितोपश्रुत्यविशेषाच्च अपराकष्ट-
श्रीचंद्रादिस्वरसोव्यवम् अत्रसृष्टिपदंजुडोपनयनविवाहमात्रपरम् सीमंतादौतु सृष्टिश्राद्धलोपएवेत्याचार्यजूजामणिः पु-
सवनाद्यन्प्राधान्येघावशयकेषपकर्षइतिश्राद्धविवेकः सुतिसागरेपिबृहस्पतिः प्रत्यवायोमवेद्यस्मिन्नकृतेसृष्टिकर्म-
णि तन्निमित्तंसमाहव्यपिनोःकुर्यात्सपिंडनम् गर्भाधानस्यत्यंतरेपिसंभवात् अन्यश्राद्धंपरान्तंनचर्गधमाल्यंचभैथुनमिति
देवलेनप्रथमाब्देभैथुननिषेधाच्चनतत्रापकर्षइतिश्राद्धोमुयादयः तन्न कर्तुस्मांतंतुयोभार्याभित्तिनिषेधाद्ब्रह्मचार्येवप
र्वाण्याद्याश्चनस्यश्रवर्जयेदितिभैथुनेदोषाभावाच्च पितामहमरणेपोचस्यसृष्टोभापकर्षः तस्यमहाशुक्रस्वाभावात् तन्नत-
दूर्ध्वशोसृष्टिश्राद्धमितिश्राद्धचंद्रिका तन्न भवातांचैत्यादौतदभावेव्यपकर्षेतिः तेननिर्देशोऽप्युपलक्षणम् व्याघ्रः आनंत्या

कुसुमार्गाणां पुंसो चैवायुषः क्षयात् आस्थितेश्च शरीरस्य द्वादशाहः प्रशस्यते एतदाशौचात्तौ पलक्षणम् सर्वेषामेव वर्णा
 माशौचात्ते सपिंडनमिति निर्णयामृते कात्यायनोक्तेः सर्वेषामिति त्रैवर्णिकपरम् शूद्राणां त्वाशौचमध्ये मंत्रवर्जं हि शूद्राणां
 द्वादशोहनिश्चीर्तनमिति विष्णुक्तेः एतदृशं श्राद्धकारि शूद्रविषयमित्यपरा कर्तव्यतरोच द्वादशोहनिविप्राणामाशौचां
 नेतुं शूद्रजाम् वैश्यानां त्रिपक्षादावथवा स्यात्सपिंडनं निर्णयामृते गोभिलः द्वादशाहादिकालेषु प्रमादाय नञ्छिन्नम् स
 पिंडीकरणं कुर्यात्कालेषु चरामाविसु इदं साग्नेरुक्तकालसंभवे गोणकालविधानार्थमिति मदनपारिजातः मदनरत्नेव्ये
 वम् अथ्यशृंगः सपिंडीकरणं श्राद्धसुकालेन चैत्कृतम् रोद्रेहस्तेचरोहिण्यां भैत्रभेवासमाचरेत् कालादर्शोपि ए
 शेद्वादशोद्दि त्रिपक्षेवात्रिमासिवा पष्ठे चैकादशोवाब्दे संपूर्णैवाश्रुभागमे सपिंडीकरणस्येत्यमष्टो कालाः प्रकीर्तिताः
 साग्नौ फर्तयुभावाद्यौ प्रतेसाग्नेनोत्तृतीयकः अन्नग्नेस्तद्वितीयाद्याः सप्तकालासु नीरिताः रोहिणी रोद्रहस्तेषु भैत्रभेवा
 पितृचरेत् भारदसं हितायां तु सपिंडीकरणं कार्यं वत्सरे वार्धवत्सरे त्रिमासे वा त्रिपक्षे वा मासिवा द्वादशोऽन्दि वत्सु
 वत्सरेतीतेपि ज्ञेयम् ततः सपिंडीकरणं वत्सरात्परतः स्थितमिति भविष्योक्तेः ७ पितुः सपिंडीकरणं वत्सरात्पूर्वतः
 स्थितमिति नागरखंडोक्तेः पितुः सपिंडीकरणं वार्धवत्सरे इत्कशनसोक्तेश्च पूर्णैः संवत्सरेपिंडः षोडशः परि
 कीर्तितः तैनेव च सपिंडस्वंतैनेवाब्दिकमिथ्यत इति हेमाद्रौ वचनाच्च अस्थानाकरत्वोक्तिर्मूर्खोक्तिरेव यत्तु पूर्णैः संवत्स
 रे कुर्यात् सपिंडीकरणं सक्तः एकोद्दिष्टं च तत्रैव मृताहनि समापयेदिति धवलनिबंधे जावात्सुक्तेः पुत्रः सपिंडनं कृ
 त्वा कुर्यात्मानसं चैत्क एकोद्दिष्टं ततः कुर्यात्तु तपनविचारयेदिति स्वल्पमात्स्योक्ते श्वाब्दिकं तद्विनेपुनः कार्यमि

केचित् नेनिर्मूलत्वेमाद्रिविरोधाच्चोपेक्ष्याः षोडशत्वंचसपिंडनस्य षोडशश्राद्धांतभाविपक्षे ऽमृत्यर्थसारेतुवर्षो
 यद्दिनेसंवत्सरविमोक्षश्राद्धं सपिंडनंचकृत्वापरेचर्मृताहेवाधिकंकार्यमित्यक्तम् गोडाअव्यवमाहुः तस्यर्वधिविरो-
 धाच्चित्यम् तच्चष्टत्रैसतिनान्यः कुर्यात् श्राद्धानियोडशादत्वाननुकुर्यात्सपिंडताम् प्रोषितावसितेषुत्रः कालादपि-
 चिरादधीनिवायवीयोक्तेः षोडशश्राद्धानांचर्षादूर्ध्वं कालाभावेपिनान्यदत्वानकुर्यात् किंतुदत्त्वेव तानियदिकनिष्ठ-
 त्वात्नादिकृतानितदासपिंडनमेवकुर्यादित्यपराकः सपिंडनेतुफनिष्ठानानैवाधिकारइत्यर्थः तत्रैव अज्ञानाद
 थवाभोहान्नकृतांचेत्सपिंडता तत्रापिधिविवत्कार्याकालादपिचिरादपि तेष्वपिज्येष्ठस्यैवाधिकारः ज्येष्ठेनजाना
 मात्रेणपुत्रीभवतिमानवइतिमनूक्तेः अपराकैप्रचेतअपि एकादशाद्याःक्रमशोज्येष्ठस्तुधिविवक्तियाः कुर्या
 षोडशःश्राद्धमाब्दिकंतुदृथक्कृत्थक् मरीचिः सर्वेषांतुमतंकृत्वाज्येष्ठेनेचतुयत्कृतम् द्रव्येणवाविभक्तेनसर्वे
 वकृतंभवेत् यत्तुवाचस्मतिशूलपाणिभ्यामुक्तद्रव्यदानानुं मत्यभावेकनिष्ठैः दृथक्कार्यमिति तन्न एवकारस्य
 तदभावेपिदृथक्करणभावावर्थत्वात् अथादेरिचज्येष्ठेसतिकनिष्ठानामनधिकाराच्च अतस्तेषां प्रत्यचायसान् आ
 ह्निगानिःकनिष्ठस्तुकुर्यादेव अन्यथापिनृयज्ञासिद्धैः एवभावश्यकदृद्धावपिकनिष्ठोन्यः सपिंडोवाकुर्यात् भ्रातावा
 भ्रातरुपुत्रोवासापिंडांशिव्यएवच सहपिंडिक्रियांकृत्वाकर्मादशुदयंततः तथैवकाम्यंभक्तर्मवत्सरात्प्रथमाहतेइतिमा
 दनरत्नेलपुहारीतयचनात् दृध्यनतरं प्रथमाब्दमध्येपिकाम्यकुर्यात् दृध्यभावेतुप्रथमाब्दादूर्ध्वमेवेत्यर्थः काम्यो
 क्तेरनावश्यकंष्टापूनादौनापकर्षः एतद्भ्रान्तुपुत्रादिसंस्कारेप्राप्तधिकारस्यनादीश्राद्धाधिकाराथं अभ्युदयपदंचना

दीश्राद्धनिमित्तकर्ममात्रपरमितिहेमाद्रिः तेनज्येष्ठदेशान्तरस्थेकनिष्ठः सपिंडनंविनेवदृष्टिः कृत्वापुत्रसंस्कारं कुर्यादिति श्रीदत्तोक्तिः
 परास्ता भानृशिव्याद्युक्तेर्नीरीश्राद्धेज्येष्ठतामात्रपरोपकर्षइत्यपास्तं अस्यक्रममात्रपरत्वाद्दृष्टिक्रतेपसपिंडनं कुर्यादिति ननि
 यमइतिगौडाः अतएवकन्यायामातृमरणेभ्रात्रासपिंडनेकृतेपितुर्नाधिकारः शूलपाणिस्त्वमहागुरोमेतभूनेदृष्टिकर्म-
 नयुज्यतइतिनिषेधात् मृतस्यभ्रात्रादिः सपिंडनं कृत्वातपुत्रकन्यादेरभ्युदयंकुर्यान्नतुस्त्वुत्रसंस्कारेसंस्कार्योपितुः सपिंडने
 विना इच्छेदेवमाताभावादित्याह तन्न विदेशस्थेनज्येष्ठेनपुनः कार्यम् यवीयसाकृतकर्ममेतशब्दविहायतु तज्यायसापि
 कर्तव्यंसपिंडीकरणंपुनरितिस्मृतैः ज्येष्ठेनचाकनिष्ठेनसपिंडीकरणेकृते आद्यपादेमातापित्रोः कनिष्ठेनेतिवापाठः देशान्
 रगतानांचपुत्राणांतुकर्यंभवेत् शुत्वानुवपनंकार्यंदेशाहांतंति लोदकम् ततः सपिंडीकरणंकुर्यादेकादशोहनि द्वादशाह
 नकर्तव्यमितिशातातपोत्रवीदितिवचनाच्चेतिभद्राः सिंगाभदीयेव्येवम् पूर्ववचनेत्रचमूलचिंत्यं ष्मृत्यर्थसारंतुविभक्ता
 ऋद्धिकामाश्चेत्युनाः एथक् सपिंडीकरणंकुर्युरित्युक्तम् अत्रदत्तकस्यतपुत्रादीनांविशेषः प्रायुक्तः केचित्तुदृष्टिंविनापिक
 निष्ठस्यसपिंडनमाहुः मानापित्रोर्मृतेकालेज्येष्ठेदेशान्तरस्थिते कनिष्ठेनप्रकर्तव्यंसपिंडीकरणंतथेति काष्ठीजिनिस्मृते
 गतेचारोपितेज्येष्ठेपित्रावाप्रेषितेसति पण्मासान्ननिर्घतेतदाकार्यं कनीयसा संवर्तः पुनः सपिंडीकरणंश्राद्धं पार्षणव-
 चरेत् अर्घ्यसंयोजनंनैवपिंडसंयोजनंनचेतितेवचसांनिर्मूललाश्रोपितावसितेपुत्रइत्यादिविरोधाच्चोपेष्ट्याः स्युःक्रममृ
 तीतुहेमाद्रौत्राह्ये मृतेपितरियस्यागविद्येतेचपितामहाः तेनरेयास्त्वयःपिंडाः प्रपितामहपूर्वकाः तेभ्यश्चपेत्कृःपिंडोनि यो
 क्तव्यस्तुपूर्ववत् मातर्यथमृतायांचविद्येतेचपितामही प्रपितामहीपूर्व सुकार्यस्तत्राप्ययंगिभिः एवंप्रपितामह

जीवनेनसिन्नादिभिर्ज्ञेयम् तदाहस्कर्मणुः त्रयाणामपिपिंडानामेकेनापिसपिंडने पितृत्वमश्रुतेप्रेतइविधमेव्यवस्थितः
 यत्तुस्युक्तमात्रु प्रमीताननेवकार्यासपिंडनेनितन्मातापितृभर्तृभिल्लविषयम् व्युत्क्रमेणभृतानानसपिंडीरुनिरिष्य-
 ते यदिमातायदिपिताभतनैषविधिः स्मृतइतिगाधवीयेस्कांदेकेः मदनरत्नादौचेवम् अत्रप्रपितामहादिभिःपितुः
 सपिंडनेरुनेपिंतामहेमृतेनत्सापिंडनेसति पुनस्तेनसह पितुः सपिंडनंकार्यमितिहेमाद्रिसंतमाहः अन्येनैवतन्मन्यंते
 तत्वंतुपितुःसपिंडनाभावेपितामहेनसहपुनः कार्यंनतसत्वे त्रयाणामपिपिंडानामेकेनापिसपिंडने पितृत्वमश्रुतेप्रेत
 इतिधर्मोव्यवस्थितइतिविष्णुधर्मोक्तेः पितामहेप्रपितामहेवापुत्रांतरेरसंस्कृतेव्यसंस्कृताभ्यामेवपितुः सपिंडनंकुर्यात् अ-
 तौनसंस्कार्यैष्वैषोत्रप्रयोत्रको पितरंतत्रसंसुर्यादित्तिकात्यायनोत्रवीदिनिच्छंदोगपरिशिष्टात् असंस्कृतौदाहाद्यै-
 रितिक्वेचित् असापिंडीकृताचित्तुतत्वम् अतएवोक्तंनत्रैव पापिष्ठमपिशब्देनशब्दपापकृतापिवा पितामहेनपितरंसं-
 कुर्यादितिनिश्चयः पापिष्ठमकृतसपिंडनंनतुपतितादि अभिशस्तपतितभूषण्मास्त्रियश्चानिचारणीनसंसृजेदितिबे-
 जवायोक्तेः पापकर्मणोनसंसृजेरन्निगोतमोक्ते श्वेत्युक्तंभिर्णयामृते पूर्वयोःपुत्राभावेतुषोत्रःकुर्यादेव पितामहपितुः
 पश्चात्पंचसंपदिगच्छति योत्रेयोकादशाह्यादिकर्मव्यंश्राद्दयोडशं नेतयोत्रेणकर्तव्यंपुत्रचांश्चेसितामहः पितुःसपिंडता
 कृत्वाकुर्यान्मासतुमासिकमितिक्तात्यापनेक्तेः अपराकैशूलपणोचेवम् तेनसपिंडनस्थानित्यत्वादकृतसपिंडनयोरेवपा-
 र्थणानुपपेशइतिमूर्खोक्तिःपराल्ता कृतेसपिंडीकरणेप्रेतःपार्वणमागभवेदितिहारीनविरोधाच्च केचित्तुत्रानराभावेपिता
 इहवार्षिकमव्यहः तन्न श्राद्धशेडशामितिनिगमात् इच्छयाभवत्येध पितामहस्यचेदृधादेकोद्विष्टंनपार्वणामितिवाचैः

विशानेषतोपातामहेनमातुः सापिंड्येपितृश्राद्धवन्मानृश्राद्धनिलमित्याह यच्च दृष्टिश्चाद्धे छंदोगपरिशिष्टं बद्धाः पितृभ्य
स्तदनुश्राद्धदानगुणक्रमेदिति तदेतद्विषयमेव मातुः इत्युक्तं आश्रद्धाभावात् अतएव हेमाद्रोऽभिलिखे मातुः सापिंडनंप्रकृतस्य उ
दितेनुदिते च न होमभेदो यथा भवेत् तथा कुलक्रमायात्माचारं चरेद्दुष्यदुत्कृतम् अस्य दृष्ट्या यववादमाह तत्रैव व्याघ्र
शात् कुर्यान्मातामहश्राद्धं सर्वदा मातृपूर्वकं विधितो विधिमास्थाय दृष्टेऽभावात्माह दितत् केचिदेतद्युत्रिकापुत्रपरमाहुः
पयुः सापिंड्यमाह लोगाधिः सर्वाभावे स्वयंपत्यः स्वभर्तृणामसंत्रकम् सापिंडीकरणं कुर्युस्ततः पार्वणमेव चेति यत्तु व
चनं अपुत्रस्य परेतस्य नैचकुर्यात्सापिंडितामिति यच्चापस्तंबः अपुत्रायैमृताः केचित्पुरुषावास्त्रियोपिवा तेषां सापिंडन
भावादेकोद्विष्टं न पार्वणमिति तत्पुत्रोत्सादनविधिप्रशंसार्थमिति माधवः सापिंडीकरणादूर्ध्वयेकोद्विष्टं विधीयते अ
पुत्राणां च सर्वेषामपत्नीनां नैव चेति हेमाद्रोऽप्रचेतसोक्तेश्च अन्येतु द्विविधया क्यदर्शनाद्विकल्पमाहुः स्मृत्यर्थं सारे
षि ब्रह्मचारिणामगपत्सानां च सापिंडनं नास्ति तेषां सदैकोद्विष्टमेव व्युत्क्रममृतानां सापिंड्यं कार्यं न चाकेचित्सर्वत्र
सापिंडनमाहुरिति अपुत्रैस्त्युत्क्रममृते विशेषेण कारिकायाम् भ्रातावाभ्रातृपुत्रोवासापिंडः शिष्यएव वा सापिंडीक
रणं कुर्यात्पुत्रहीने मृते सति सर्वबंधुविहीनस्य पत्नी कुर्यात्सापिंडः तां कस्मिन्नकारयेद्वा पिपुरोहितमथापि वा वस्तु
रुद्रादिति स्मृतेः कार्यते पांसपिंडता अक्रमाच्च प्रभूतायेतद्दिनाप्रेतना क्रवम् पुनः सापिंडनं तेषां कुर्यात्स्त्रियेनेपितामह इ
ति अत्र मूलं मृग्यम् यतीनां सापिंडनं नास्ति किलेकादेशेऽन्विष्यावर्णं कार्यम् तदापि त्रिदंडिनः एकदंड्यादीनां न दपिनेरु
क्तं मातुः दंडग्रहणात्सर्वं मृतेनुवाहादिसापिंडनानं सर्वकार्यमिति भट्टचरणः सापिंडनविधिमाह बैजबापः समासेसं

वत्सरे च तत्सु दद्यात्त्राणि प्रमुनन्त्येकं प्रेताय त्रीणि पितृभ्यः प्रेतापात्रं पितृपात्रेष्वासिंचनिये समाना इति ह्यभ्यामेवोपि डीथा
भिभृशस्येषो युगत्तः प्रेतः पितरस्तद्दामिभ्यः शिवं भवतु शेषाणो जायंतो चिरजीविनः समानीवः संगच्छध्वं सर्वं
दध्वीमिति यद्यपि तत्रापि देवरहितमेकाद्यैकं प्रवित्रकं नैवार्गेकरणं तत्र तच्चावाहनवर्जितमिति मार्कण्डेयेनोक्तं त
थापिसापिंडीकरणं श्राद्धं देवपूर्वनि योजयेदित्यादि विशेषाद्दिकल्पः प्रेतांशोवाज्ञेयम् अत्र कामकालो वैश्वदेवाव
पीत्सकं प्राक् मैत्रायणीयपरिशिष्टे पित्र्यविप्रकरे होमः साग्नेरपि भवेदिह यजुर्गोभिलः अनुक्तकाले षडपितृ
व्युत्क्रमेण मृतावपि आमैनवापिसापिंड्यं हेत्वावापि प्रकल्पयेदिति तदापदिमातापितृभिनपरम् आपन्नोपिन
कुर्वति श्राद्धमामेन कर्हिचिदिति तेनैवोक्तेः श्रद्धितत्वे कामधेनौ च लघुहारीतः सपिंडीकरणं यावत् प्रेतश्राद्धं तु शो
डशं पक्वान्नेनैव कर्तव्यं सामिषेण हि ज्ञानिभिः विश्वप्रकाशो प्रेतः सपिंडनादूर्ध्वपितृलोके नुगच्छति कुर्यात्त
स्वतु पाथेयं द्वितीये न्हिसापिंडनात् स्मृत्यर्थसारे येवम् ततो ह्यृद्धिश्राद्धं कुर्यात् एतन्मलमासेपिकार्यम् अधिमा
सेन कर्तव्यं श्राद्धमाभ्युदयतथा तथैव काम्येयत्कर्तव्यत्सराप्रथमा ह्यनइति हेगाद्रोहारीतोक्तेः इति भद्रकमला
करकृते निर्णयसिंधौ सपिंडीकरणम् अथ प्रथमाब्दे निषिद्धानि हेमाद्रौ स्नानं चैव महदानं स्वाध्यायं चाग्नि तर्प
णम् प्रथमेब्दे न कुर्वन्ति महागुरुनिपातने अग्नि तर्पणं लक्ष्मणो मादिनत्वाधानम् तत्तु प्रथमाब्दे भवत्येव तदा ह हेमा
द्रावुशानाः पितुः सपिंडीकरणं चार्षिके मृतवासरे आधानाद्यप्यसंप्रासावेन त्यागपितृत्सरात् अन्यतर्पणमिति श्रद्धि
तत्त्वे पाठः आदिपरं ह्यृद्धिमिति नित्यकर्मपरम् दिवोदासीये महानीर्थस्य गमनमुपवासव्रतानि च संवत्सरं न कुर्वी-

तमहागुरुनिपातने इदंश्राद्धकोमुद्यादेवीपुराणस्थमुक्तम् गोडनिबंधेमात्स्ये सपिंडीकरणादूर्ध्वमेतःपार्वणभुग्भ
वेत् हृदीष्टापूर्तयोग्यश्चगृहस्थश्चसदाभवेत् वर्षतिसपिंडनाभावेनाधिकारीत्यर्थः गृहस्थःसपिंडोपीत्यर्थः अत
एवमेनकर्मण्यनिर्वर्त्यचरेन्नाप्त्युदयक्रियाम् आचतुर्यंततःपुंसिपंचमेशकमदंभवेदित्तिज्योतिषेउक्तम् माधवीयेदे
वतः प्रमीतोपितरोयस्यदेहस्तस्याशक्तचित् नदेवंनापिवापिच्यंयाचसृणो नवत्सरः इदंवंशतिसपिंडनपरं तथेव
काम्ययत्कर्मवत्सरात्रथमाहततिलशुहारीताद्येकचास्यत्वात् हृदिनिभित्तापकर्षेतुकास्यादिभयत्येवेतिगोडाः
पितृसपिंडनम् अतएवलौगाक्षिः अन्येषांप्रेतकार्याणिमहागुरुनिपातने कुर्यात्संवत्सरादर्वाक्श्राद्धमेकंनचर्जये
त् दाहाद्येकादशाहंतंकार्यम् तत्राशौचांतरस्याप्रतिबंधकत्वात् आद्यंश्राद्धमशुद्धोपिकुर्यादेकादशोहनीलकण्ठेऽथ
एकसपिंडनम् पत्न्यादौत्सपवादमाह माधवीयेऽथशृंगः पत्न्यापुत्रस्यतत्पुत्रभ्रात्रोस्तत्तनयेषुच स्तुषास्वस्त्रोश्च
पितृश्वसंधानमरणंयदि अर्वागब्दान्मातृपितृपूर्वसापिंड्यमाचरेत् लौगाक्षिः यत्नीपुत्रस्तथाप्येत्त्रोभ्रातातत्पु
त्रका अपि पितरौचयदेकस्मिन्त्रियेरन्यासरेतदा आद्यमेकादशेकुर्यात्त्रिपक्षेतुसपिंडनम् धवलनिबंधे म
हागुरुनिपातेतुप्रेतकार्येयथाविधि कुर्यात्संवत्सरादर्वागेकोद्विष्टंनपार्वणं भृगुः मातांचेयतथाभ्राताभार्यपुत्र
स्तथास्तुषा एयंमृतौचरेच्छ्राद्धमन्यस्यनपुनःपितुः एतदपिसपिंडनपरम् पितुर्मृतावन्यस्यश्राद्धंनचरेदित्य
र्थः श्रद्धितलेदयलः अन्यश्राद्धपरान्न्चगंधमाल्यंचमैथुनम् चर्जयेत्कुरुपातेतुयावसृणो नचत्सरः पारस्करभा
ष्येऽहस्पतिः पितर्युपरतेपुत्रोमातुःश्राद्धान्निवर्तते मातर्यपिचरत्तायांपितृश्राद्धाहतेसमम् समपितरंविना न्यश्रा

हंनैत्यर्थः शकृदितलदेवलः महाशुरुनिपानेतु काम्यां किंचिन्नचाचरेत् आर्त्विज्यं ब्रह्मचर्यं च आहं देवक्रियां तथा एतत्सपिंडजा-
 त्यागितिकेचित् तदुत्तरमपीत्यन्ये श्राद्धकौमुद्यां कालिकापुराणे पूर्यर्थे विशेषतः शिवापूजां प्रमीतपितृकोनरः यावद्दत्तर
 पर्यंतं मनसापिनचाचरेत् केचित्तु पित्रोरब्दमशौचं स्थापयमासं मातुरेव च त्रैमासिकं तु भार्यायास्तदर्थं भ्रातृपुत्रयोरिति स्मृ-
 तेः सपत्नमातुरब्दार्थगाहुः श्राद्धकौमुदीकारस्तु द्वयोरैव महाशुर्वैरब्दमेकमशौचकम् नान्येषामधिकशौचं स्वजाति
 विहितात्किलेति समूलजातृकर्णविरोधान्निर्मूलमाह हेमाद्रौ भविष्ये गयाश्राद्धं मृतानामतु पूर्णत्वब्दे प्रशस्यते त्रिस्थली
 सेतौ गारूडे तीर्थं श्राद्धं गयाश्राद्धं आद्धमन्यं चैतृकम् अब्दमध्ये न कुर्वीत महाशुरुविपत्तिषु इदं दृश्यर्थं सपिंडनाभावे
 दृश्ये सपिंडनापकर्षे ब्दमध्ये पिदर्थान्दिक्कार्यमेव पितुः सपिंडं नाहृत्य कुर्यान्मासानुयासिक्रमिति छंदोगपरिशिष्टात् सपिंडी
 करणादूर्ध्वं प्रेतः पार्षणसुगभवेदिति मात्स्यात् ततः प्रभृतिचै प्रेतः पितृसामान्यमश्नुते विंदते पितृलोकं च ततः श्राद्धं प्रच
 र्त्तन इति हारीनाच्चेति शूलपाणिः यजुःकामीयं सपिंडीकरणादूर्ध्वं न दद्यात्प्रतिमासिकं एकोद्दिष्टविधानेन दद्यादित्याह शो न
 कइति तत्रैकोद्दिष्टविधानेन दद्यादित्यन्वयः तुर्यपादेन पार्षणो वि कल्प्यते उक्ताः ब्रह्मवैवर्ते उद्गाहश्चोपनयनं प्रथमे ब्दे मही
 पते कृते सपिंडने व्यूर्ध्वं मस्त्रांचोद्धारणं त्यजेत् तथापि कर्तुं भिच्छंति त्रीणि चैतानि वैकृताः मासिकान्यवशिष्टानि चाप
 कल्प्यचरेत्सुनः अत्रेदंतत्वं दृष्ट्विनायागपिसपिंडनापकर्षे पितृत्वप्राधिवर्धन एव कृते सपिंडीकरणे नरः संवत्सरात्परम्
 प्रेतदेहं परित्यज्य भोगदेहं प्रपद्यत इति विष्णुधर्मोक्तेः अर्वाक्सं वत्सराद्यस्य सपिंडीकरणं भवेत् प्रेतत्वमपि तस्यापि विज्ञेयं
 वत्सरं भूपेत्सग्निपुराणाच्च तेन तत्सत्त्वे पितृद्विदेवपित्र्येऽथमधिकारः दृष्ट्विनिमित्ते त्वनं नरमेव अर्वाक्सं वत्सराहृद्धौ पूर्णं प्रे

यत्संपिंडीकृताः प्रेताननेपांतु पृथाङ्क्यनिशातातपोक्तेः तथैव आम्प्यभितिहेमाद्रिधृतहारीनादिगशाच्चैपिमिति
 तथा अस्थिक्षेपंगयात्राद्धंथाद्धंत्वापरापक्षिकम् प्रथमेब्देपिकुर्वीतयदिस्याद्भक्तिमान्स्ततः भक्त्यारब्धं श्राद्धं तद्दानमिति म
 दनपारिजानादयः अन्येषथाश्रुतमाहुः तत्तनुयदीदं समूलं तदा वृद्धिं विनापक्षेपूर्ववृद्धयैतुपरमिति योज्यम् पतिता-
 नांगयायां विशेषोच्नाहो क्रियते पतिनानां च गते संवत्सरे क्वचित् देशधर्मप्रमाणत्वाद्वा श्राद्धं स्वबंधुभिः अथविधाना
 नि तत्रपंचकमृतेभदनरलैगारुडे आदौ कृत्वा धनिष्ठा धर्ममेतन्नक्षत्रपंचकम् रेवस्यंतं सदा दूष्यमश्रुभंदाहकर्मणि श
 वरयजुसमीपे तु क्षेमव्याः पुनस्तास्तदा दर्भमयास्तु चत्वारः क्रक्षमंत्राभिर्मन्त्रिताः ततोदाहः प्रकर्तव्यस्ते श्वपुत्तलकैः :
 ह् सूतक्रानेत्ततः पुत्रैः सार्यशांनिकपौष्टिकम् पंचकेषु मृतो यो चै न गतिलभते नरः तिलांश्चैव हिरण्यंच तसु द्विश्यष्ट
 तदेतद् क्रियानिबन्धे भाजनोपानहो छत्रं हेमसुद्रांच वाससी दक्षिणादीयने विभ्रसर्वपातकमोचनी मदनरलेगा
 र्ग्यः यदि भद्रातिथीनां स्याद्भानुभोगशनेश्चरैः त्रिषादक्षैश्च संयोगो द्वयो र्ये गे द्विपुकरः द्विविपुकरयोगे तु मृतिमृ
 त्यंत राचहा दहने मरणे चैव त्रिगुणं स्यात्त्रिपुकरे खनने व्येवमेव स्यादेतद्वेषोपशांतये तिलापिष्टैर्वैर्वापिशरीरं का
 रयेत्ततः शूर्पे निधायालंकृत्य दाहयेत्सेतुकोपरि तद्दाहं च माह बौ धायनः अस्मात्त्वभितिसंचेपानि लपिष्टं प्रदाहयेत्
 द्वित्रिपुकरयोर्दोषास्त्रिभिः कृच्छ्रे व्यपोहति नासवे मरणं चैत्स्यात्गृहे वापि पुनर्मृतिः स्रवणं दक्षिणां दद्यात्कृष्णवस्त्रम
 थापिवा वासवं धनिष्ठा ब्राह्मे कुंभमीनास्थिते चंद्रमरणं यस्य जायते न तस्योर्ध्वगतिर्दृष्टा संततो न शक्रं भवेत् न तस्य
 दाहः कर्तव्यो निनाशास्त्रेषु जंतुषु अप्यभानदिने कार्थोदाहस्तविधिपूर्वकम् धमिष्ठापंचके जीयो मृतो धदि कथंचन त्रि

क्षरेयाम्यभेगाकुलजान्मारयेत्सुवं तत्राग्निष्टविनाशार्थंविधानंस्मुदायते दर्भाणांप्रतिमाःकार्याः पंचोर्णासूत्रवेष्टिताः यव
 पिष्टेनालुलितास्त्राभिःसहशयंदहेत् प्रेतवाहःप्रेतसखःप्रेतपःप्रेतभूमिपः प्रेतहर्नापंचमस्तनांभान्येगानिचक्रमात्अ
 त्रप्रनिर्माणंधपुष्पैः पूजयित्वाप्रथमांशिरसि द्वितीयांनेत्रयोः तृतीयांचामकुक्षौ चतुर्थीनाभौ पंचमींपादयोर्न्यस्यत्तदु
 परिनामभिक्षित्तुंत्वा यमायसोमंयंबकभित्तिमंत्राभ्यांप्रत्येकंतास्त्राज्यंहुनेदितिभद्राः सूत्रकांतेततःपुत्रःपुर्याच्छ्रंति-
 क्रमौष्टिकम् क्रोस्यपात्रस्थितैतैलंवीक्ष्यद्द्याद्विजन्मने ब्रह्मविष्णुमहेशंद्रवरुणपीतयेततः माषमुद्गयवत्रीहिप्रियंजवा-
 दप्रयच्छति स्वर्णदानंरुद्रजायंलक्षहोमोह्विजार्चनं गोभूदानंषडंशोनकुर्यादोषोपशांतये अपराके धनिष्ठापंचकमुते
 पंचरत्नानिगन्सुरे मास्याहुतित्रयंतत्रहुनेदहवयाभिति ततोभिर्हरणंकुर्यादेवसाग्नेर्विधिःस्मृतः इतरंनिरखनेदेवजलेवा
 प्रतिपादयेत् त्रिपादशंभुनेनद्दक्षिरण्यशकलंगुरवे तस्यपिष्टमयंकुर्यात्पुरुषत्रितयंतनः होमःप्रनिसुरखंकुर्यात्तथाचहप-
 पाभिति कार्णायसंचक्रापसंकुसुंभंप्रतिपाद्यच्च निर्यात्यसाग्निंसंकुर्यादुब्यगैवान्धुत्सुजेत् तत्रैव कनकंहीरकंनी-
 लंपद्भरांगंचमौक्तिकम् पंचरत्नमिदंशोक्तमुद्रिभिःपूर्वदर्शिभिः रत्नानांचाव्यभाषेतुस्वर्णकर्षार्धमेवच ऋवर्णस्याव्यभा-
 षेतुआज्यंश्रेयंविचक्षणैः मदनरत्नैव्येवम् तथा एकाशीतिपलंकास्यंतदर्थंवागदर्थकम् नवषट्त्रिपलंवापिदद्याद्विप्राय
 शक्तिः तथान्यत्र स्वगृह्योक्तविधानेनरुत्वाग्नेः स्थापनंततः अन्वाधानंनिर्चयणंदेवतानांगथाहुतिः यमाथत्रभरुजग्य
 मृतसपेचांतकायच वैवस्वतायकालायसर्वभूतसुयायच ओंहुंबरायदद्याथनीलायपरमेष्ठिने रुकोदरायचित्रायाचित्रगुप्ता
 यवैक्रमात् विधिगात्रपणंरुत्वाएकेकामाहुतिहुनेन् रुष्णांगारुष्णवस्वांचहेमनिष्कसमन्विताम् दद्याद्विप्रायशांतायश्रीतो

भवतु मे यमः विपादक्षेप्ये तदेव अपराके पुनर्वत्सरायादाकनिकोत्तरफाल्गुनी पूर्वाभाद्रपिशाखाचतुर्थे मेषे तत्रिपादभ्रं मशूर
 वित्रेगर्गः मृतः स्वशानं यो नीत उ पजीवति मानवः गृहे यस्य प्रविष्टो सौ निष्ठे दृश्य कदाचन अचिरान्मृत्युत्कमायाति ह
 तदारपरिग्रहः तत्र शांतिं प्रवस्थापिथ भ्रं राजमनं यथा सक्षीराणां घृताक्तानामभ्रं हुत्वा सुखे सुधः औदुंबराणां विधिवत्
 तनः शांतिः रुता भवेत् सा विव्यसहस्रेण क्षीरशांतिं च कारयेत् कृषिां तिलकां स्य च हुताते भूरिदक्षिणेति अथ ब्र
 ह्मचारिसृतीं शीनकः ब्रह्मचारिसृतीं शीनकं यथा भिसमासतः तत्रावकीर्णदोषस्य प्रायश्चित्तं प्रशातये द्वादशाब्दषडब्दं
 वात्र्यद्देशं न्याथवाचरेत् स्नातकोत्तमं चारी च निधनं प्रासुयाद्यदि संयोज्य चार्कविधिना संयोज्येत ततः परम् देशका
 लौ त्मृता असुक्रगोत्रां सुकनाम्नो मृतस्य ब्रह्मचारिणो ब्रतविसर्गकरिव्य इत्युक्त्वा हेम्नानं दीश्राद्दं रुत्वा भिं प्रतिष्ठाप्याया
 संनेचनमृमिर्व्याहृतिभिरभये ब्रतपतये ब्रतानुष्ठानसंपादनाय विश्वेभ्यो देवेभ्यश्चाज्यहुत्वा सिष्टकदादिसमाप्य पुनर्देशका
 लोस्मृत्यार्कविवाहं करिष्य इत्युक्त्वा हेम्नानं दीश्राद्दं रुत्वा कर्कशाखां शवं च हरिद्रया लिखापितस्त्रेण वस्त्रसुगमेन चावेस्थारिन्
 प्रतिष्ठाप्याथाराते ग्नये गृहस्य तत्रे विवाहविधियोजकाय च यस्मै त्वं कामं कामयेनिकामाय व्याहृतिभिश्चाज्यहुत्वा सिष्टक
 दादिसमाप्यार्कशाखां शवं च दहेत् विधानमालायाम् येषां कुले ब्रह्मचारी निधनं प्राप्तुयाद्यदि तल्लुलंक्ष्य माभ्रो निसोपि
 दुर्गतिमासुयात् मृतस्य म्रियमाणस्य षडब्दं ब्रतमादिशेत् त्रिंशद्ब्रह्मचरिभ्यो दधालोपीनकान्नवान् हस्तमान्वाक्
 र्णमान्वाद्यात्कृष्णाजिना निच पादुकाश्चत्रमाल्यानि गोपीचंदनमेव च मणिप्रवालमालाश्च भूषणादिसमर्पयेत्
 एवं कृते विधानेन विघ्नः कोपिनजायते अत्र मूलं मृग्यम् कुष्ठिसृती तु यमः मृतस्य कुष्ठिनो ब्रह्मनिखने होषभ्र

भिषु चांसरत्रितयंपन्त्राडुहृत्यान्यत्रतंदहेत् नगंगाह्वनंकार्यंनिक्षेपेविधिरुच्यते षडब्दघतपूर्णेनविधिनाल्यंकतुंचरेत्
 ततोस्थिसंचयंतस्यगंगायांप्रक्षिपेत्कर्थाः मासिमासिततः कुर्यांन्यांसिश्चाद्वानिषावर्षणात् इत्येतत्कुष्ठिमरणेकथितंशा
 खकोविदेः शकृदितत्वेभविष्ये शृणुकुष्ठगणंविप्रउत्तरोत्तरीगुरुम् विचर्चिकानुदुग्धमन्विचरीयस्मृतीयकः विकर्षूर्ध्वेण
 सामौचकथाश्रयेतथासकमित्यक्तामृतेतुप्रापयेत्तीर्थमथवातरुमूलकम् नपिंडंनोदकंकार्यंनचदानक्रियांचरेत् षण्मा
 सीयत्रिमासीयमृतःकुधीकराचन यदिस्नेहाचरेदाहंयतिश्चाद्वायणंचरेत् अकृतप्रायश्चित्तकुष्ठादिदाहेइदंप्रायश्चि-
 त्तम् अतएवकुनरव्यादिवकुष्ठिनोपिद्वादशारात्रंशूलपाणिनोक्तम् अतएवांन्यदीयंबुधिनोमरणांतमाशौचमुक्तंकोर्म
 क्रियाहीनस्यपूर्वस्वमहारोगिणाएवंच यथेष्टाचरणस्याहुर्मरणांतमशौचकम् महारोगास्त वातव्याध्यश्मशिकुष्ठमे-
 होदरमगंदराः अर्शांसिग्रहणीत्यसौमहारोगाःप्रकीर्तिताइति रजस्वलायास्तसृद्धशानातपः रजस्वलायाः प्रेतायाः
 संस्कारादींनिनाचरेत् ऊर्ध्वंत्रिरात्रात्तनातांतांशचयर्मषादाहयेत् अतःप्रक्षाल्यकाष्ठवद्गर्भाय्यहोर्ध्वदहेत् संकटे
 तुमदनरलेस्मृत्यन्तरे उदस्यास्तृत्तिकाषापिमृतास्याद्यदितौतदा आशौचेत्यनतिक्रान्तेदाहयेदंतशयदि उद्धृतेनतु
 तोयेनस्नापयिस्वातुमंत्रतः आपोहिषेभित्तिस्त्रिभिर्हिरण्यवर्णाश्चतस्रभिः पचमानानुवाकेनयदंतीतिचसप्तभिः त
 तोयस्तपयित्रेणगोसूत्रेणाथतेद्विजाः स्नापयित्वात्यवसनेनाच्छाद्यवायुधर्मतः दाहादिकंततःकुर्यात्प्रजापतिचनो
 यथा यज्ञपवित्रमापोअस्मानिति मिताक्षरायाम् पंचभिः स्नापयित्वातुंगव्यैःप्रेतोरजस्वलां बस्थीनरासृता
 कृत्वादाहयेद्विधिपूर्वकम् गृह्यकारिकायाम् अंतरिक्षमृतायेववह्वावक्त्रमादतः उदस्यास्तृत्तिकावाचिरेषांद्राय-

अथम् ततोययपिष्ठे नानुलिप्या षोऽक्षरशतं शूर्पदिकैः संस्नाय्य भस्मगोमयमृत्सुशोदकपंचगव्यशुद्धौदके रापोहिष्ठापच
 गानीभिः संस्नाय्यान्यवस्त्रेण धृतैर्दहति भद्राः अत्र प्रायश्चित्तमाह बौधायनः उदक्यासूतिका मृत्योचरे चोद्राय
 णत्रयमिति सूतिकायास्तमितोक्षरायाम् सूतिकायामृतायां तु कथं कुर्वन्तियाज्ञिकाः कुंभे सलिलमादाय पंचगव्यं
 क्षिपेन्नतः पुण्यनिरभिमंभ्या योवाचाशुद्धिलभेन्नतः तैनेव स्नापयित्वा तु दाहं कुर्याद्यथाविधि अब्जिगाभिर्मंत्रि
 नाभिवर्मदेव्याभिरिव च अन्यैश्च चारुणैर्मंत्रैः संस्नाय्य विधिना दहेत् गृह्यकारिकायाम् सूतिका मरणे प्राप्ते सर्वो
 पध्यनुलेपनम् असूतं भूसुसंस्पृष्टः शूर्पाणां तु शतं क्षिपेत् प्रायश्चित्तेन विशेषस्तत्रैव सूतिका तु यदा साधीविक्र
 ता मरणं गता त्रियपपूर्णे पर्यन्तं शुकुद्धौत्क्रेण सर्वदा इदं वाद्यन्वहे सूतिका तु यदानारी स्जसातु परिपुता श्रियेत्
 चेत्तु सानारी द्विसंपंक्तं छुमाचरेत् इदं द्वितीयन्वहे सूतिका तु यदा साधीविक्रान्ता मरणं गता आब्दकृच्छ्रेण शुकुद्धौ
 तव्यासस्य च नयथा इदं तृतीयन्वहे अत्राशक्तौ पक्षांतरसुकंतत्रैव सूतिका तु यदानारी विस्नाता मरणं गता त्रि
 पपनचदिनादर्यागे काव्देन विशुद्धाति ऊर्ध्वं तु सूतिका तु यदानारी प्राणांश्चैव परित्यजेत् मासमेकावधियावत् त्रि
 भिः कृच्छ्रेर्विशुद्धानि गर्भिणी मृतौ तु मदनरत्ने शो नकः गर्भिण्युदक्यासंस्कारं शिशुसंस्कारमेव च प्रवक्ष्यामि सा
 मासेन शो नको हं द्विजन्मनाम् गर्भिणी मरणे प्राप्ते गोमूत्रेण जलेः सह आपोहिष्ठादिभिर्मंत्रैः प्रोक्ष्य भर्तासमाहि
 तः मेतं स्मशाने नीत्वा योद्धिरव्यसव्योदरन्ततः पुत्रमादाय जीवंश्चेत्तनं दत्त्वा कृताय तु यस्तेस्तनः शशय इत्सृत्वा
 प्राप्ते निपाय च उदरं चात्राणं कुर्यात्सधद्येन पर्य च मृद्गस्पाकुशगोमूत्रैरापोहिष्ठादिभिस्त्रिभिः स्नाय्य चान्छा-

घवासीभिः शवधर्मैणवाहयेत् तत्रैवपडशीमितनेगद्यानि गर्भिण्यांसुतायां दक्षिणाशिरसंनिधाय तस्यानामि रंभ्रात्सव्यसु
 दं चत्वरंगुलं हिरण्यगर्भः समवर्तते तिष्ठित्वागर्भश्चिदप्राणासं प्रसाल्य निखनेत्सायदिजीवन्जीवलं ममपुत्रकेत्यक्ताक्षेत्रिये
 लेतिपंचभिः स्नापयित्वाहिरण्यमंतर्धीयसूक्तो निपायव्याहृतिभिरभिमंत्र्ययस्तेस्तनः शशाय इति स्तनं पाययित्वा शिशंभ्रा
 मंप्रापयेत्तर्गर्भच्छेदस्थले शतायुधायेनिपंचाहुतीर्हुत्वा प्राणायत्वाहापूषोस्वाहेत्यनुवाकाभ्यां च्याहृत्यावाच्यं हुत्वा सिन्न
 दंरंस्त्रेणसं ग्रथ्य घृतेनानुलिप्यत्राक्षणाय विलान्गाम्भूमिं स्वर्गं दद्यादथ यथोक्तेन कल्पनेन देहत् वैधायनेन तु श
 तासु पायेतिपंचहोमानंतरं प्रयासायसायवियासायसंयासायासायसायशक्तेशोकाय तयतेतपत्वे ब्रह्महत्या
 येसर्वस्यै इति स्नाहोतैरहुतयोप्यधिकाऽक्ताः शुद्धकारिकायाम् यदागर्भवती नारी सशाल्यासंस्थिता सद्येत् कुक्षिंमि
 त्याततः शल्यं निहरेद्यदि जीवति प्रमीतं निखनेनंतु प्रायश्चिनमतः परम् सात्रयस्त्रिशता कुक्षैः शक्यते शाल्यदापतः
 सगर्भं देहनेतस्यावर्णजवधशातकं प्रायश्चिनं चरित्वा तु शक्यं तिपापकारिणः दग्धालुगर्भं संसुक्तं प्रिरब्दं कृच्छ्रमान्वरे
 त् अथान्वा रोहणं ल्याणामात्मनो भर्तुरेव च सर्वपापक्षयकरं निरयोत्तारणाय च अनेकस्वर्गफलदं सुक्तिदं च तथैव च
 जन्मांतरे च सौभाग्यधनसुखादिवृद्धिं देशकालोत्सृत्वारुपतीसमान् चरत्यस्वर्गलोकमहीयमानतमस्तु यलोमसमसंख्याब्दा
 वच्छिन्नस्वर्गवासं भर्तुं साहितचतुर्दशद्वैवाच्छिन्नकालिकक्रीडमानत्वमात्पितृस्वकारकुलत्रयपूतत्वब्रह्मभूमिचम
 कृतमपनिपूतत्वपत्यवियोगकामाभर्तुं ज्वलच्चितारोहणं करिष्ये अमुगमने तु फलसुखि रव्यान्वारोहणं करिष्ये इत्युक्ताह
 रिद्रकुंजमांजनादियुतशूर्पाणिकुवासिनीभ्यो दद्यात् मंत्रस्त लक्ष्मीनारायणो देवो बलसत्वगुणाश्रयः गाढं सत्वं च भेदेया

दृग्गणकेः परिनोषितः सोपस्कराणि शूर्पाणि चाणकेः संयुतानि च ॥ स्थीनाराचणतीत्येसलकामादात्म्यह अग्नेः समीपमागं संपंचस्त्वानि
 प्रसूरो नीलांजनं तथा च आमुरेवे सुक्ता फल न्यसेत् ततो नि प्रार्थनं हस्त्याय वैषाणेन भिक्षितम् स्वाहा संश्लेष निर्विण्ण सर्वगो ब्रु
 तारान सलामार्गप्रदानेन नयमाभर्तुरंतिकम् ततो ग्नाच ज्येनागनेतेजोधिपतये विष्णवे सत्वाधिपतये कालाय धर्माधिपतये
 एथिव्ये लोकाधिपतये चोरासाधिष्ठात्रीभ्यः चापयेवालाधिपतये आकाशाय सर्वाधिपतये कालाय धर्माधिष्ठात्रेभ्यः सर्वसा
 क्षिणीभ्यः ब्रह्मणे वेदाधिपतये रुद्राय स्थानाधिपतये च हत्वाग्निं प्रदक्षिणी कृत्य हृषदमुपलांच संसूज्य पुष्यांजलिं गृहीत्वानि
 प्राययेत् तमग्ने सर्वभूतानागं अरसि साक्षिवत् त्वमेव देवजानीषे न विदुर्यानि मानुषाः अनुगच्छामि भर्तारं चैथल्यभयपी
 दिता सलामार्गप्रदानेन नयमांभर्तुरंतिकम् मंत्रसु चार्यशनकैः प्रविशो च्छुताशनम् गोडासुक्त इमानारीरविधवा इति ॐ इमाः
 पतिघ्नताः पुण्याः स्त्रियोऽयायाः सुशोभनाः सहभर्तुः शरीरेण संविशंतु विभावस्ते इति च विप्रः पठेदित्याहुः कातरांतु प्रेतोन
 रेक्तसांदेवरः शिथ्यो या उदीर्षेति ह्यभ्यानुत्यापयेत् एनन्महिया भिनाक्षरादौ ज्ञेयः सध्वी चंद्रोदये स्कांदे अनुब्रजति भर्तारं
 गृहाति गृव नं सुदा पदे पदेश्वमेथ स्व फलं प्राप्नोत्यनुत्तमम् यस्त्वं गिराः यास्त्री ब्राह्मणजातीयामृतं पतिमनुब्रजेत् सास्व
 र्गमासयाते न नास्मानं पतिं नयेदिति यच्च व्याघ्रपान् नभ्रियेत समं भर्त्वा ब्राह्मणशोककार्षिणा न ब्रह्मगतिमाप्नोति
 गरणादात्सयातीतीति एथ कृत्तिपरम् एथ कृत्तिं समारुह्य न विप्रागंतुमर्हति अन्यसांचैव नरिणां स्त्रीधर्मो यंपरः स्यु
 तदत्कशनमोक्तैः एथ कृत्तिं स्तुक्षत्रिपादिपरातद्विघ्नो ह्ये देशान्तरे मृते पत्न्यो साधीतसादुका ह्ययम् निधायोरसिसं
 शा द्वात्रिंशो ज्ञातयेदसम् ऋग्वेदवादात्साध्वीस्त्री न भवेदात्सघानिनी अथाशोचनि ह्येत्तु अर्द्धप्राप्नोति शास्त्रवत्

इगान्शीरविधवाइतिक्रमेदेवादः श्यहाशीचमन्वारोहणपरमितिस्मार्तः निषेधवाक्यानिप्रायश्चित्तार्थश्रुतेनपतितेनवास-
 हमरणनिषेधपराणीत्यव्याहः अस्थिदाहेपलशदाहेवानपृथक्चिनिदोषः अंगलेनस्थानापलावाशरीरतुल्यत्वात् यत्तु
 ब्रह्मघोवाकृतभोवाभिघ्नोवाभवेणतिः पुनात्यविधवानारीतमाद्यप्यमृतानुयेतिहारितीयेतत्पतितदाहादिनिषेधेनसह-
 गमनस्वदूरतोपास्तत्वादर्थवादमानमितिपृथ्वीचंद्रः जन्मानरीयणपवतासहमरणेनोद्धारइतिस्मार्तगोडाः शकृदितत्वेव्यासः
 दिनेकगम्यदेशस्थासाध्वीचैरुक्तनिश्वया नदहेत्स्वामिनंतस्वायावदागमनंभवेत् तत्रैवसविध्ये नृतीयेन्दिउदस्याया
 मृतेभर्तुरिवैद्विजाः नस्यानुमरणार्थायस्थापयेदेकरात्रकम् एकांचितांसमासाद्यभनोरयातुगच्छति तद्भर्तुर्यः क्रियाकर्ता-
 सतस्याश्वक्रियाचरेत् एतद्देशांतरम् यश्चानिदाताप्रेतस्यपिंडं दद्यात् एवहीतिवायवीयोक्तेः आपस्तंबः चितिभ्रष्टातुया
 नारीमोहादिचछिताभवेत् शलापत्येनशुद्धैततस्माद्देषापकर्मणः तथा अन्वारोहेतुनारीणांपत्सुश्वैकोदकक्रियाम् पिंड
 दानक्रियातद्च्छ्रान्दमत्याब्दिकंतथा अन्वारोहेकतेपत्याः पृथक्पिंडांस्ति लांजलीन् पृथक्शिलेनकुर्वति दद्यादेकशिलेन
 या अन्यस्यानुक्रम इदंगर्भिणीवालापत्यासूतिरजस्वलायभिचारिणीभिर्नकार्यं स्त्रिणीनांगर्भिणीनांपतितानांचयोषिताम् गाम्नि
 पत्याग्निसंवेशः पतितोहितथाडभाविनिमदनरत्नेस्युनिसंग्रहोक्तेः मदनरत्नेबृहस्पतिः बालभंवर्धनंशुक्लबालपत्यानगच्छ
 ति त्रतोपयासनिपनारसेद्वर्धनं चगर्भिणी नृतीयपदेरजस्वलासूतिकार्वेतिपृथ्वीचंद्रोदयेगोडीयशकृदितत्वेवपाठः तत्रैवबृह-
 न्मारदीयेपि बालपत्याचगर्भिण्येत्यदृष्टकवत्सथा रजस्वलायजसूतेनारोहंनिचितांतुताइति अत्रपतिव्रतासासंदीप्तं प्रवि
 शेद्यद्दुताशनमिति भारत्वाद्वेदेवादात्साध्वीस्त्रीतिब्राह्मच पतिव्रतानामेवाधिकारो नदृत्तानां यत्तु अवमत्यच -

पाः पूर्वपतिदुष्टेनचेतसा वनेतियाश्चसततंमूर्त्तुणांप्रतिशूलजः तत्रानुमरणंकालियाः कुर्वन्नि तथाविधाः कामाक्रोधाद्व्या
 क्रोहात्सर्पाः प्रणाभ्रंचतुनेतिभारतंततत्केयुतिकन्यायेनस्त्वावकभित्तिष्टुच्छिद्रः ग्राह्यण्याएकचित्तिरेवनेष्टथकचित्ति
 द्वात्रियादीनांपृथगेकावेनिकल्पतरुत्लाकरमदनपरिजानादयः श्रद्धिचिंतामेषींचैवं तत्रान्वारोहणेभतुशौचसं
 तदूर्ध्वनाकृतेत्रिरात्रमध्ये एवदशपिंडाः सहगमनेतुमूर्त्तुशौचतुल्यमाधीचंपिंडदानंच अन्वितायाःप्रदानव्यावेशं
 पिंडाल्पहेणतु साम्याशौचेच्यतीतेतुतस्याः श्राद्धप्रदीयते इतियुद्धितत्वेशूलपाणौचपैदीनसिस्मृतेः संस्थितंप
 निमालिंयप्रविरोद्याहुनाशनं तस्याःपिंडादिकं देयंक्रमशाःपनिपिंडविदितिजिनकशुलपाणिशुद्धितत्त्वष्ट तव्यासौ
 कैः अन्यस्यानुक्तम् यदानुरजस्र्वापिपत्नीमृतेपत्नौदेशकालवशात्तदैवानुगच्छति नश्रद्धिंप्रतीक्षते तत्रवि
 देरयादिक्र निवधे यदास्त्रियामुदस्यायांपतिःप्राणात्समुत्सृजेत् द्रोणमेकंतडुलानामधेहन्याद्विश्रुद्धये सुस
 त्तदसृक्त्रवनेयोनिमंडलान् विरजस्कामन्यमानांस्वेचित्ततदसृक्स्वयम् दृष्ट्वाशौचंप्रकृर्वतिपंचमृत्तिकयापृथक्
 त्रिश्रद्धिसानिदराचगवांदत्वात्तरुःक्रमान् विप्राणांपचनाच्छ्रद्धासमारोहेदुनाशनम् भारीणांस्रजस्कानामियंश्र
 रुदाहना अनत्र्यान्द्रोनिर्णयः पूर्वमुक्तः इतिश्रीभद्रकभलाकरकृतेनिर्णयसिंधावंत्सकर्मनिर्णयः अधिप्रवे
 गायाज्ञोतुविष्णुः मृतेभर्त्तरिब्रह्मचर्यंतद्वारोहणंचेतिब्रह्मवैवर्ते महासुगमनंशास्त्रंवेधव्यासाथपालनम् पन्नुव
 नेच कलौनान्यागतिस्त्रीणांसाहासुगमनाहतइतिब्रह्मचर्योशाक्यत्वपरं तथाचमनुः ब्रह्मचर्यंचरेद्वापिमविरोद्वाड
 तारांनंकाशीरकंडेपि पत्न्योमृतेपियायोषिद्वैधव्यंपालयेत्कचित् साधुनाःप्राप्यभर्त्तरिस्वर्गलोषंसममुते अशुयानिन

भर्त्सरं यदि देवात्कथंचन तत्रापिशीलं संरक्षेच्छीलभ्रं गच्छतस्तथः तद्द्वेगुण्यादपि स्वर्गासतिः पतन्ति नान्यथा तस्याः पि
 तानमाता च भ्रातृवर्गस्तथैव च । अथ विधवाधर्माः । गदनरत्नेस्कां देविधवाकवशीबंधो भ्रतृबंधाय जायते शिरसो वपनं
 तस्मात्कार्यं विधवायासदा एकाहारः सदा कार्यो न द्वितीयः कदाचन मासोपवासं वा कुर्याच्चोद्वायणमथापि वा पर्येकशायि
 नीनारी विधवायातयेत्यति नैवांगो हर्तनं कार्यं स्त्रिया विधवाया क्वचिन् गंधद्वयस्य संभोगो नैव कार्यस्तथापुनः तर्पणं प्रत्य
 हं कार्यं मर्तुस्तिलकुशोदकैः तस्मिन् स्नातुञ्चापि नाम गोज्ञादिपूर्वकम् इदमनुप्रापरमिति गदनपरिजातः नाधिरोहे
 दगद्वाहं प्राणैः कंठगतैरपि कंतुकैः नपरीदध्याहासौ न विकृतं वसेत् वैशाखे कार्तिके माघे विशेष नियमं चरेत् प्रचेताः तां
 ब्रूलाभ्यंजनं चैव कांस्यपात्रे च भोजनं यतिञ्च ब्रह्मचारी च विधवा च विधर्जयेत् श्राद्धादौ तु विशेषः प्रायुक्तः यत्सुबोध्या
 यनः संवत्सरं प्रेतपत्नी मधुभांसं विकर्जयेत् अधः शयीत षण्मासानिति मोहल्यभाषितमिति तदसवर्णापरमित्यपराकं
 अथ संन्यासः याज्ञवल्क्यः वनाद्ब्रह्महादकृतैस्त्रिंसां वैदसदक्षिणां प्राजापत्या तदंतेतानग्नीना रोप्यन्वात्मनि अधीतवे
 दो जयकृत्पुत्रवान्मदो मिमान् शक्त्या च यज्ञकृन्मोक्षेभनः कुर्यात्तु नान्यथा एतदाश्रमसमुच्चयपक्षे जावालश्रुती ल
 न्येपि पक्षात्कृताः यदि चैतरेथा ब्रह्मचर्यो देवप्रज्जेद्ब्रह्महा नाद्वा अथ पुनरग्रती वास्नातको वास्नातको वास्नात्माग्नि को
 वायदहरेव विरजेत्तदहरेव प्रज्जेदिति अंगिराः प्रवजेद्ब्रह्मचर्याद्वा प्रज्जेच्चरुहादपि वनाद्वा प्रज्जेद्ब्रह्महा नात्पुरो
 वायदुःखितः आतुरो सुसृष्टुः दुःखितश्चोरव्याघ्रादिभक्तिः भारते आतुराणां च संन्यासे न विधिर्नैव च क्रिया प्रेष
 मानं समुच्चर्य संन्यासं तत्र पूरयेत् जावालश्रुतावपि यथातुरस्यान्मनसा वाचा वा संन्यसेदिति अत्र विप्रस्ये वाधिका-

िनाहणाः प्रवर्जन्तीनि जावालकृतेः आत्मन्यमीचसमारोप्य ब्राह्मणः प्रवर्जनेत्प्रहादिति मन्त्रकेऽथेति विज्ञानेऽथवा दयः
 चत्वारोऽत्राह्यणस्योक्ता आश्रमाः कृतिनोदिताः क्षत्रियस्वत्रयः प्रोक्ताहावेकोवैश्यश्चूद्रयोरिति ब्राह्मणः क्षत्रियो-
 वायवैश्योपाप्रवर्जनेद्ब्रह्मदितिकोर्माहृक्केर्वर्णत्रयस्याप्यधिकारः पूर्ववाक्यं तु काषायदंडादिनिषेधार्थं सुखजानाम
 यं धर्मो यद्विष्णोर्लिङ्गधारणं राजन्यवैश्ययोर्नेति दत्तात्रेयमुनेर्वच इति यौधायनोक्तेरिति प्रक्षांतरमाह त्वत्तु कुटी
 चक्रादिपरमेतदिति योपिसन्यासं पलपैतृकमितिकल्लोनिषेधः सोपि त्रिदंडादिपरइत्कं प्राक सचसन्यासश्चतुर्थे
 त्याहृहारीतः कुटीचको बहुदकोहं सश्चैव तृतीयकः चतुर्थः परमोहं सो योयः पञ्चात्मउचमः आद्यः पुत्रादिनाकुटी
 कारयित्वा तत्र गृहे वा वसन् काषायवासाः शिखोपवीतत्रिदंडघातवंपुत्रुस्वगृहे चाभुं जान आत्मशोभवेत् एत
 दत्तं तांशकपरम् द्वितीयस्तत्र धूम्रहिलाससागाराणि भैक्ष्यं चरन् पूर्वोक्तवेषः स्यात् हंसस्तु पूर्वोक्तवेषोऽप्येकदंडः
 एकंतु वैश्वं दंडधारयेन्नित्यमादरादिति स्कांदात् विष्णुरपियज्ञोपवीतदंडं च स्वयं जंतुनिवारणम् तावानुपरिग्रहः
 प्रोक्तानान्योहसपरिग्रहः चतुर्थोऽपि स्कांदे परहंसस्त्रिदंडं च रज्जुगोवालनिर्मिताम् शिखां यज्ञोपवीतं चानित्यं कर्मप
 रित्यजेत् अयमप्येकदंड एव येतु शिखोपवीतादित्यागनिषेधास्ते कुटीचक्रादिपराः यत्सुभेधातिथिः यावन्नस्तुः -
 त्वयोदंडास्त्वावदेकेन वर्तयेदिति तदपि तत्समेव च्चाधिः चतुर्थोऽपि क्षयः प्रोक्ताः सर्वे चैव त्रिदंडिन इति तद्धारदं-
 डादिपरं न यदपि परं वाग्दंडो धमनोदंडः कर्मदंडस्तथैव च यस्यैते नियतादंडाः सत्रिदंडातिचोच्यते इति मन्त्रकेः त
 स्यात्समहंसस्यैकदंड एव सोऽप्यविदुपः विदुपस्तु सोऽपि नास्ति नदंडं न शिखां नाच्छादनं चरति पप्रमृहंस इति महीप

निषद्युक्तेः शानमेवास्यदंडइति वास्ययोथाञ्च यत्तु यमः काष्ठदंडोद्युतोयेन सर्वाशीज्ञानवर्जितः सयाति नरकानुषो-
 रान्महारीरचसंज्ञितानिति तद्वैराग्यं चिनाजीवनार्थसंन्यासपरं एतदंडं समाश्रित्य जीवंति च हवो नराः नरकेशो रवे
 घोरे कर्मस्वागात्संतति स्मृतेः यन्त्राश्वमेधिके एकदंडी त्रिदंडी चाशिरवमुंडित एव वा काषायमानसरोपियक्ति
 पूज्योऽधिष्ठिरिति तस्यापि पूर्वोक्तव्यवस्थाज्ञेया अथतद्विधिः बोधायनः कृत्वा आह्वानिसर्वाणि पित्रादिभ्योष्टुक्प
 यक् वापयित्वा च केशादीन्मार्जयेन्मातृकाइमाः सर्वाणीति स्वस्य नय आह्वयोऽश्रद्धादिकृत्वेत्यर्थः स्मृत्यर्थसा
 रेपि एकोद्विष्टविधानेन कुर्याच्छ्राद्धानि षोडश अग्निमान्यार्षणेनैव विधिना निर्वपेत्स्य भित्तिकात्यायनः कृच्छ्रांस्तन
 बुरः कृत्वा पायनार्थमनाश्रमी आश्रमी चेत स कृच्छ्रं तेनासौ योग्यतां व्रजेत् बोधायनः सदैव गार्षकं दिव्यं पिब्यं मातृ
 कमासुषे भौतिकं चाल्पनश्चाने अष्टौ आह्वानि निर्वपेत् अत्र क्रममाह हेमाद्रौ शौनकः देवश्राद्धे ब्रह्मविष्णुमहेश्वरादे
 वताः आर्षे देवर्षि ब्रह्मर्षि क्षत्रर्षयः देवर्षि क्षत्रर्षि मनुष्यर्षयो वामरीच्यादिक्रवय इति सन्यासपद्धतौ तच्चित्सं दिव्येव
 स्मरुद्रादित्याः गानुषे सनकसनंदनसनातनाः भूतश्राद्धेऽष्टि च्यादिभूतानि च क्षरादिकरणाभिचतुर्विधो भूतग्राम
 श्रेतिनिस्तः पित्र्ये पित्रादि नयोमातामहाश्च मातृकेमात्रादयस्त्रिस्तः आत्मश्राद्धे आत्मपितृपिनामहादेवताः आ
 त्मश्राद्धं परमात्मा देवस्य भित्तिसन्यासपद्धतौ तच्चित्सं सर्वत्रनां दीसुरवत्वं विशेषज्ञेयं सर्वत्र पिठदानं युग्मावित्राः
 दक्षक्रतूसत्यवसूवा विश्वेदेवो अन्यन्नां दीश्राद्धवदिनिहेमाद्रिः स्मृत्यर्थसारे केशश्चश्रुलोमनसंवापयित्वोपकृत्य
 येन् दंडं जलपवित्रं च शिम्पपात्रं कंमंडलुं आसनं कौपीनमाच्छादनं कथापादुके इति दशपंचवो एतच्च पूर्वेषु नंदि सु-

संकृत्वापरेधः पुण्याहवाचनं कृत्वा कार्यमिति शौनकः बोधायनः श्रीन्दडानं गुलीस्थूलान्वेणवान् सूर्धसंभितान् एकाद
 शानवद्विचित्रतुः सप्तान्यपर्यकान् वेष्टितान् कृष्णगोवालरज्वातुचतुरगुलान् एकोवतादशोदंडो गोवालसदृशो भवेत्
 अन्नग्निरग्निमुत्साद्यनित्येन विधिना तनः पृष्टोदिविधानेनेत्यर्थः स्वाग्नाववाग्निमान् कुर्यादपवर्गोक्तमादितः आज्यं पशोद
 धीत्येतद्विद्वद्वाजलमेव वा ॐ भूरित्यादिना प्राशयरात्रिचोपवसेततः अथादित्यस्तमयात्सर्वमग्नीन् विद्वित्यसः आज्यम
 शो गार्हपत्ये संस्कृत्यै तेन च सुचा पूर्णया हवनीयेतु सुहुयास्त्रणवेन तत् ब्रह्मान्वाधानमेतत्सादृश्विहोत्रे हुतेततः संस्ती-
 र्यगार्हपत्यस्य दभस्तु नरतो चतु पात्राप्यासाद्यदभेषु ब्रह्मायतन एव तु जागृयाद्रात्रिमेतांतु यावेद्वा ह्यो सुहूर्नकः अ
 धिहोत्रं स्वकाले तु हुत्वा प्रातस्तनंततः इष्टिवैश्वानरीं कुर्यात्साजापत्यामथापि वा जाबलकृतो तद्वेके प्राजापत्यामवेष्टि
 कुर्यात्तदुतथानकुर्यादाग्नेयीमेव कुर्यात्सुश्रुतव्यातवीयामेव कुर्यादित्युक्तं तेनात्र विकल्पः अत्राहुः त्रेतामेः प्राजाप
 त्यातद्वाक्यशेषेऽग्नीभितिवहुत्वकृतेः एकाग्नेस्त्वामेयीति अनाहिताग्नेरिष्टिस्थाने वैश्वानर आग्नेयोवाचं रुरिति माधवः
 कात्यायनः आत्सल्यग्नीन्समारोप्य वेदिमध्यस्थितो हरिं ध्यात्वा हृदित्वनुज्ञातोरुणामेधभीरयेत् कथिलः विधिवत्से
 षमुक्त्वा धात्रिकुपायत्रिकुचकैः अभयसर्वभूतेभ्यो मन्तः स्वाहेत्यथोक्तवि निनीयदंडशिक्ष्यादिगृहीत्वाथवा हि त्रज्जेत्
 बोधायनः सखेमेत्यादिना दंडं येन देवाः पवित्रकम् यदस्य पारोक्षिक्यं तु पात्रं व्याहृतिभिस्तथा युवास्तवासाः कोपीनं
 गृहीत्वा वांधवांस्त्यजेत् आथकमः तत्र संन्यासे धिकारसिद्ध्यर्थं स्वस्य नवत्र्यह्णोडशश्चाह्मसपिंडानां निसामिः प्रार्वणा
 न्यनग्निस्तेकोद्विष्टविधिना कृतानाग्नीचिक्लच्छुचतुष्टयमन्यस्ततस्तकच्छुक्लतोदगनयने एकादश्यां द्वादश्यां वासाग्निर

मायास्थायां पौर्णमास्यां चतुर्दश्यां बायथापर्वणि प्राजापत्यास्यात् तत्र देशकालोऽस्मृत्वा परमहंसादि सन्त्यास्यं प्रहृष्टं प्रकृतं
संक्रान्त्यगणेशसंपूज्यपुण्याहं वाचयित्वा मातृकापूजां घृष्टिश्चक्रुत्वास्तमयात्त्रागोपासनसमिध्यादिवानिस्तक्याहंपत्य
विधुरोग्निहोत्रीतुत्रिकांडमंडनोक्तदिशा कुशपत्यासहपमाने ध्वनंपूर्णाहुत्यंतवाधानं कुशत् ब्रह्मचारी चेल्लोकि के विधुर
श्रेद्वाहृदिभिः प्रणवेनवाग्निमादायान्वग्निरुषसाभिरानीय घृष्टोदिवीतिनिधाय तेनेवसमिधृतत्सावितुस्तांसवितुर्विश
निनदनिविरुःसमिधोभ्याटध्यात् एवमग्नेसिद्धकक्षोपस्थक्वर्नंपनंकृत्वा पयोदाधियुतमाज्यमपोवा०००ः सावित्रीप्रविशा
मि नसायिनुर्वरेण्यमिति शरयाचम्पुनरादाय० भुवः सावित्रीप्रविशा मिभगोदेवस्यधीमहीति द्वितीयं० स्वः सावित्रीप्रविशापि
धिचोयोनः त्रचोदयादिति तृतीयं समस्तयाचनुर्थं० भूर्भुवः स्वः सावित्रीप्रविशा मि० तत्सावितु० यान् इति मन्यासपइतौनु त्रिष्ट
दशीति प्रथमं प्रवृत्सीति द्वितीयविष्टशीति तृतीयं प्राश्यापः पुनं त्विति जलं प्राश्य सावित्रीप्रवेश उक्तः तत आहवनीयं वित्त्वापत्र
स्नाणमुपवेश्याज्यसंस्तस्य चतुर्दशवागृहीत्वा समित्पूर्वमोस्ताहा परमासन इदमिति हुत्वोपवसेन् ततः साय होमं वैश्वदेवं च
कृत्वा अनेरुदक्रुशानास्तीर्पदंडादोभिदशपंचवासाद्यब्रह्मासने कृष्णाजिनोपविष्टो रात्रोजागरं कृत्वा प्रातर्होमानंतरं प्राजाप
त्यावेश्वानरीं बाकृत्वा क्रत्विभ्यः सर्वस्वं ब्रह्मणे च मधुपूर्णे नैजसपात्रं दत्त्वा दासु प्रात्राण्याहवनीये शममृन्मया निचजले क्षिपेन्
कृष्णाजिनं तदादोत अनाहिताग्निस्तु वैश्वानरमानेयं वाचं हुत्वा पात्राण्यग्नेोक्षिस्वाभूर्भुवः स्वरित्यपः स्पृष्ट्वानरत्समं दीति
जस्वानिमान् सभोज्यपुण्याहवाचयित्वाऽत्रवाचपनंकृत्वा होमस्तु कुशजलेः स्वात्वा पुरुपायचकृत्वा प्राणायस्वाहेति पंचा
हुगोर्हुत्वा पुरुषसूक्तेन प्रस्तुचभाज्यं चरुचजुहुयान् अत्र विरजा होमं केचिदाहुः यथोक्तं शिवगीतासु जुहुयादिरजाभंत्रैः

प्राणापानादिभिस्सतः अनुयाकांतमेकाग्रः समिदाज्यचरुत्पथक् आसन्यग्नीन्समारोप्ययानेअग्नेतिमंत्रतः भस्मादाया-
 ग्निरित्याद्यैर्विभृज्यांगानिसंस्पृशेत् पापैर्विमुच्यतेसत्यमुच्यतेनात्रसंशयः यथा प्राणापानव्यानोदानसमानामेशुद्ध्यंता
 न्योनिरहंविज्जाविपाभ्याभूयासंस्वाहा सर्वत्रलिंगोक्तदेवताभ्यइदमितित्यागः वाङ्-मनश्चक्षुश्चोत्रजिह्वाघ्राणरेतोबुद्ध्या
 कृतिः संक्रत्सामेशुद्ध्यंतांज्योतिः । एषूचर्ममांसरुधिरमेदोमज्जास्नायवोस्थीनिमेशुद्ध्यंतांज्योतिः । शिरःपाणिपादपाशुर्व-
 ष्टद्वोरुदरजंयशिशोपस्थपायवोमेशुद्ध्यंतांज्योतिरहं । उच्छिष्टपुरुषहरितपिंगललोहिताक्षिदेहिदेहिदापयितमेशुद्ध्यं ।
 एधिव्यापस्तेजोवायुराकाशामेशुद्ध्यंतांज्योतिरहं । शब्दस्पर्शरूपरसगंधामेशुद्ध्यंतांज्योतिः । मनोयाक्कायकर्मणिमेशु-
 आसामेशुद्ध्यंतां । अंतरात्सामेशुद्ध्यंतां । परमात्सामेशुद्ध्यंतां । क्षथेस्वाहा क्षत्पिपासायस्वाहा विविद्येस्वाहा कृग्विधा
 नागस्ताहा कृयोत्सायस्ताहा क्षत्सिपासामलंज्यशामलस्मीर्नाशयाम्यहं अभूतिमसमृद्धिंचसर्वान्निर्गुदमे पाप्मानंस्वा-
 हा अन्नमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयमानंदमयमात्सामेशुद्ध्यंतांज्योतिः । ततःस्तिष्ठच्चदादिदुःखात्रहार्णोहरणयमा-
 न्ययानं धेनुंचदत्तासमासिंचत्वित्कपतिष्ठेत् अत्रकेचिदनग्नेः सावित्रीप्रवेशंशृणुहुनिंचाहुः ततोयानेअग्नेयशियातदू-
 रेनित्रिस्त्रिरेकंजिघ्रन्नात्मन्यग्नीन्समारोप्यगुरवेसर्वस्वंदत्त्वायोत्रह्लाणविदधातिपूर्वयोवेवेदांश्चप्रहिणोतिसमेतंहृद-
 यमात्मबुद्धिदत्तशंसुमुक्षुर्वेशरणमहंप्रपथइत्कपस्थायदक्षिणंजान्वाच्यपादावुपसेगृत्वाधीभगवोब्रह्मेतिवदेत् त-
 तीगुरात्मानं ब्रह्मरूपं ध्यात्वाशरवं द्यादशप्रणवैरभिमन्व्येतेनशिष्यमा

श

दत्त्वावुपसृक्तं स्वाममन्त्रेत्तदयंतेदधामीनिचजस्वोदद्दः सुरवः प्रप्रात्रा

वः स्वश्रेयस्कृत्वाशंखेनमेदयेत् गतंपुरुषसूक्तेनलवणेनप्रपूरयेत् स्रगालश्चादिरक्षार्थं सम्यगर्तंप्रपूरयेदिति कुट्टिचिक
 स्यनुदाहः कार्यः यथा सर्पं प्राग्बृहत्वाग्निं भ्रज्वात्यसाग्नेर्ददिणकरेउपावरोहेत्यवरोधनिर्मथ्यवागर्नेचिन्तिं कृत्वाग्नि
 नाग्निः समिध्यतइत्यग्निं दत्वासाधिभ्याप्रणवेनवादेहेन ततोष्टशतंप्रणवं नारायणाः परंब्रह्मेतिजस्वासशिः प्रणवव्यारः
 त्यागायनत्प्रस्मास्थीनितीर्थेक्षिस्वास्थानात्शुचिः नास्थान्यदोर्ध्वदेहिकम् त्रिदंडग्रहणादेव प्रेमत्वं नैवजायतइ
 क्रिउशनः स्मृतैः एकादशोन्हिपार्वणतदपित्रिदंडिनः हंसपरमहंसादीनांपार्वणादिकिमपिनकार्यमितिशूलपाणिः आ
 द्धुचिन्तामणोदन्नात्रेयः एकोद्विष्टंजलंपिंडमाशौचंप्रेतसञ्क्रियाम् नकुर्याद्द्वार्षिकादन्यद्गृहीभूतायभिक्षवे प्रेतक्रिय
 येकोद्विष्टनिषेधेसिद्धेपुनस्तद्ग्रहणमाब्धिकपरम् तेनतसार्पणमेव त्रिदंडिनांद्वादशोनारायणबलिः तद्विधिरन्यश्च
 विशेपः प्रागुक्तइत्यलवहुना एवंनिरूपितमिदंगहहंतुधर्मतत्त्वंविचार्यवचनेश्वनयेश्वसम्यक् तदोषद्विधिमपहाय-
 विवेचनोपंगिद्विदिरित्यविरतंप्रणतोस्मितेषु मयासद्वासद्वायदिहृगदितंमंदमतिनाकिमेतच्छक्यंवाध्यवसितुमपिस्व
 त्यमतिना तदेवंयत्किंचिद्भूदितगिहृनिरव्यातमहिमाप्रतापेयंसर्गोधिकसतिनुपित्रोश्चरणयोः २ योभाटृतंत्रगणनार्ण-
 वकर्णधारः शास्त्रांतरेषुनिरिवलेष्वपिमर्मभेत्ता योत्रश्रमः किलकृतः कमलाकरेणप्रीतोसुनास्तस्कृतीशुधरामरुष्णः ३
 श्रीभट्टराभेशरसूरिस्तूश्रीभट्टनारायणसूरिस्तूः श्रीरामरुष्णस्यस्तः कृतीमं व्यधानिबंधं कमलाकराख्यः ४ नाना
 निर्णयवत्यानिर्णयसिंधुः प्रोच्यतांविबुधाः निर्णयसरोजवत्यान्निर्णयकमलां करोव्यस्त ५ वस्तुक्तं क्लृप्तभूमितेगतेब्दे
 नरपतिं गिः क्रमतोपथयातिरोद्रे तपसिश्चिचतथोसमापितोयंरघुपतिपादसरोरुहेपितश्व ६ जगतिस्तकलाविद्योसिंधुमु-

शिंघपानांपरभणितिपरीक्षासुज्यतेसज्जनानां तदिहममनिबंधेदूषणंभूषणंवायदिभवतिविदग्धैस्तच्छात्रशयंविमृश्यम् ७
 इतिश्रीमत्सदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणश्रीमद्रामेश्वरभट्टसूरिसूनुनारायणभट्टस्तविद्वलुकुवहीरांकुरश्रीरामरूपाभ
 द्वालज्जदिनकरभट्टानुजफमलाकरभट्टकृतेत्रिणयसिधौतृतीयःपरिच्छेदःसमाप्तः निर्णयसिधुग्रंथःस्वीयशिलायंत्रकेंद्रकि
 तःसूधिया विद्मज्जनतुष्यर्थंचिबुलनाभ्नाग्निहोत्रिणाकृतिना १ अंकाद्रिमुनिभूषाकेपिंगलेब्देगुरोर्दिने माघेमासेशकुरुपक्षेस
 म्म्याचसमापितः २ शोधितोयंपरिच्छेदस्तृतीयस्तयथामतिभालचंद्रेणसाहाय्याद्दुपाहिप्रयत्नतः १ तत्राव्यशब्दः
 कुत्रापिदृष्टंचेदृष्टिलोपतः सात्साक्षंतव्यमित्सद्वाप्रार्थयेविदुषोत्वहम् २ श्रीगजाननार्पणमस्तु ३